TÁBORSKÝ ARCHIV

SBORNÍK STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU
V TÁBOŘE

10

2000 – 2001

Spoluvydavatelem je

NOVÁ TISKÁRNA PELHŘIMOV, s.r.o.

© 2001 Státní okresní archiv v Táboře

ISBN 80-86559-06-8 (Nová tiskárna Pelhřimov, s. r. o.)
ISSN 0862-2892

OBSAH

Tomáš Baletka
Moravský markrabě Jošt a jižní Čechy 5

Eduard Maur
Chval z Machovic, Břeněk z Dolan a Jan Valkún z Adlaru – vojenští velitelé táborů před založením Tábora 25

Robert Šimůnek – Uwe Tresp
Beiträge zu Praxis des spätmittelalterlichen böhmischen Söldnerwesens (Das Söldnerwesen der Herren von Rosenberg um die Mitte des 15. Jahrhunderts. Die Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs des Reichen von Bayern-Landshut in Böhmen (1459–1462) – mit Prosopografie) . . . 73

Marta Hradilová
Dorota z Hobzí
(Pokus o portrét jihočeské šlechtičny jagellonského období) 175

Rudolf Tecl
Církevní správa a náboženské poměry v Táboře během druhé poloviny 15. a počátku 16. století
(s edicí účtu táborských kostelníků z let 1509–1510) 213

Karel Pletzer
Akce silničních loupežníků z Týna nad Vltavou na začátku 16. století. . . 281

Vlastimil Kolda
Listy purkmistra a rady města Hradiště hory Tábor do Českých Budějovic.
Část 2. – 1538 až 1550 291

Vlastimil Svěrák
Listy zaslané jihlavskou městskou radou do Tábora v letech 1574–1576 . 321

Jiří Úlovec
Tvrze v Brandlíně a Dráchově 327

Eva Cironisová
Vystěhovalectví do Spojených států amerických z táborského politického okresu 1849–1914 365

Jiří Kořalka
Táborští dopisovatelé deníku Čas v letech 1860–1861 391

Květa Kořalková – Rudolf Tecl
Historie pomníku Mistra Jana Husa v Tábora (1904–1928) 417

Václav Krůta
Táborský odboj před Tábority 451

MORAVSKÝ MARKRABĚ JOŠT A JIŽNÍ ČECHY

Tomáš Baletka

Tento příspěvek se sice snaží už svým názvem vystihnout celý svůj obsah, ale postižení všech možných vztahů a vazeb, které poutaly moravského markraběte Jošta (1375–1411) k jižním Čechám, se nám stěží může podařit zrekonstruovat. Samozřejmě se plným právem můžeme ptát, co vlastně měl tento moravský vládce společného s krajem, v němž přímo nevládl a kde mu takříkajíc nic nepatřilo? Jak ovšem záhy seznáme, jakési majetkové zájmy zde přeci jen moravský markrabě měl.[1] Kromě toho existovalo více než dost nejrůznějších kontaktů s jihočeským prostředím a to nejen mezi markrabětem, ale též na různých úrovních jeho dvora, nemluvě už o mezirodových aliancích české a moravské šlechty z tohoto prostoru.[2]

Hned na začátku je třeba říci, že neexistovala žádná zvláštní *„jihočeská politika"*, kterou by markrabě Jošt sledoval. Jižní Čechy netvořily samy o sobě žádný mocensko-politický a správní útvar, nebylo žádné jihočeské politické reprezentace, ani nějakých v dnešním slova smyslu jihočeských zájmových skupin, které by

1) Dalo by se říci, že se programově a vlastně i vědomě snažím navázat na článek Ivana Hlaváčka, Český panovník a jižní Čechy v době předhusitské. Jihočeský sborník historický 41 (1972), s. 1–18. K markraběti Joštovi existuje dnes již četná literatura, kterou shrnul nejnověji Jaroslav Mezník, Lucemburská Morava 1310–1423, Praha 1999; za zmínku stojí studie T. Baletky, Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411), Sborník archivních prací 46, 1996, s. 259– 536 a Ivana Hlaváčka, Brünn als Residenz der Markgrafen der luxemburgischen Sekundogenitur. In: Fürstliche Residenzen in spätmittelalterlichen Europa, Vorträge und Forschungen XXXVI, Sigmaringen 1991, s. 361– 420; četné studie Václava Štěpána budou citovány na příslušných místech. V odkazech na edice pramenů budu nadále užívat těchto obvyklých zkratek: CDBr = Codex diplomaticus Brandenburgensis, I– XXV, ed. A. F. Riedel, Berlin 1838 – 1865; CDM = Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, I.– XV., Olomouc – Brno 1836– 1903; LC = V. Brandl – B. Bretholz, Libri citacionum et sentenciarum seu – Knihy půhonné a nálezové. Díl I–VII, Brno 1872 – 1911; RBMV = Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec. – 1419 aug. 16.), ed. V. Jenšovská, V. Vavřínek, B. Kopičková, Praha 1967–1989; ZDO, ZDB = zemské desky moravské: Die Landtafel des Markgrafthums Mähren. Brunner Cuda (1348–1480), Olmützer Cuda (1348–1466). Edd. J. Chytil – K. J. Demuth – A. R. Wolfskron, Brno 1856. ZDO = olomoucká řada, ZDB = brněnská řada.

2) Mohu-li na tomto místě připomenout alespoň ty nejvýznamnější, pak to byl v letech 1398–1412 trvající svazek Jindřicha z Rožmberka s Eliškou z Kravař, dcerou Petra z Kravař a Plumlova (A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království českého. Praha 1884, s. 35; OSN XXII, Praha 1904, s. 30); Anežka z Hradce, dcera Oldřicha z Hrace († 1384) byla manželkou Matouše z Cimburka a Stražiště a na Konici (LC II, s. 428, č. 317); Oldřich Vavák z Hradce († 1421) byl ženat s Markétou z Kravař (A. Sedláček, Hrady IV, s. 34); Eliška, dcera Heřmana z Hradce († 1399) byla provdána za Jana z Kravař a Krumlova († 1399), po jehož smrti se provdala r. 1404 za Jiřího z Lichtenburka na Bítově (ZDB VIII, č. 224; CDM XIII, č. 334).

u markraběcího dvora sledovaly své zájmy. Přesto v následujícím textu budu takových a podobných slov, uvozených přídomkem „jihočeský", používat, a to pro jejich srozumitelnost a výstižnost.

Na prvním místě se nejdříve musíme ptát, zda a jestli kdy vůbec se markrabě Jošt v jihočeském prostoru osobně objevil a zda tu ztrávil nějaký čas. Náhled do markraběcího itineráře nám tyto jihočeské pobyty ukáže v plné šíři, respektive nahotě, takže nebude pro nás nic snazšího, než si je připomenout.

První doložený kontakt markraběte Jošta s jižními Čechami spadá asi do počátku května 1378. Přímo doloženo to ovšem nemáme, dá se ale důvodně předpokládat, že Jošt byl 7. května 1378 v Českých Budějovicích přítomen tomu, když král Václav IV. vystavil zástavní listinu na Kladsko (Kłodzko), Frankenstein (Ząbkowice Śląskie), Bystřici (Bystrycza Kłodska) a Nový Pačkov (Paczków), znějící v Joštův prospěch.[3] Nemůžeme nijak doložit, navázal-li Jošt tehdy jaké kontakty s jihočeskými předáky, ale určité kontakty jihočeské šlechty s markraběcím dvorem musely existovat, pro což svědčí nevýrazné ozvy v listinné produkci markraběcí kanceláře a na tyto stopy se nyní zaměříme.

Úvodem je nutno zmínit záležitost sice staršího data, ale je možné, že mohla tak či onak ovlivnit vztah moravských markrabat k oblasti jižních Čech. Jde o známý odboj Rožmberků a pánů z Hradce proti Karlovi IV. a tím i markraběti Janu Jindřichovi z roku 1356. Markrabě tehdy vedl hlavní úder proti pánům z Hradce, když obléhal jejich město Telč, kterou nakonec dobyl. Jindřich z Hradce byl odsouzen do vyhnanství mimo zemi, jeho statky mu ale zůstaly zachovány.[4] Posoudit exaktně vliv této události na poměr moravského markraběte Jošta k jihočeské šlechtě by bylo ošidné. Dvacet let, které mezi tím uplynuly, mohlo smazat panující animozitu mezi markrabětem a pány erbu růže, ovšem stejně tak se tyto události mohly stát jakousi součástí dvorské tradice a jedním z ústředních bodů markraběcí politiky vůči jihočeské šlechtě.

Pro prvních dvacet let Joštova panování je vůbec příznačné, že neměl výraznější kontakty s nejmocnějším jihočeským rodem – s Rožmberky. Při pátrání po příčinách tohoto jevu nás patrně navádí na správnou stopu Joštova listina vydaná v Lávě dne 5. dubna 1380. Jošt tu sice pouze potvrdil dřívější ujednání, smlouvy a spojenectví, které učinil jeho otec Jan Jindřich s rakouským vévodou Albrechtem III., ovšem této Joštově konfirmaci nepochybně předcházela nějaká, byť blíže zatím(?) nedoložená, diplomatická aktivita.[5] V následujícím roce došlo k první válce mezi markrabaty Joštem a Prokopem, která byla ukončena patrně někdy v červenci 1382.[6] Ovšem nedlouho předtím byl ukončen jiný konflikt. V Rakousích proběhl v roce 1380 boj mezi vévodou Albrechtem a hrabaty ze Schaunburgu a právě na straně Schaunburg-

3) CDM XI, s. 97 – an, č. 109.

4) J. Mezník, Lucemburská Morava 1310– 1423, Praha 1999, s. 190– 191; František Kavka, Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355– 1378). I díl (1355–1364), Praha 1993, s. 72–73, 78; Zdeněk Fiala, Předhusitské Čechy 1310–1419. Praha 1968, s. 150– 152.

5) CDM XI, s. 164, č. 180.

6) Dne 7. května 1382 se Jošt zavázal, že se ve svém sporu s Prokopem podřídí rozhodnutí krále Václava IV., rakouského vévody Albrechta III. a míšeňského markraběte Viléma. Rozhodčí výrok měl být vynesen před dnem svatého Jakuba, tj. před 25. červencem (CDM XI, s. 230– 231, č. 258).

ských hrabat se do boje zapojili také Petr, Oldřich a Jan z Rožmberka spolu s Jindřichem z Hradce. Král Václav IV. dne 24. ledna 1382 v Českých Budějovicích zprostředkoval uzavření míru mezi rakouským vévodou Albrechtem na jedné a Rožmberky a Jindřichem z Hradce na druhé straně. Vévoda měl v průběhu čtrnácti dnů vydat Rožmberkům do jejich moci hrad a město Eferding s panstvím. Rožmberkové byli ovšem povinni smluvně zaručit, že z hradu nebude poskytována žádná pomoc hrabatům ze Schaunburgu, za což vévoda slíbil, že je nebude obtěžovat, ani je v držbě jakkoliv omezovat.[7] Rožmberkové tedy v této době zaujímali k markraběti Joštovi spíše nepřátelský postoj, pokud si vykládáme správně fakt, že bojovali proti Joštovu smluvnímu spojenci.

Naopak dobré vztahy zaujímali k markraběcímu dvoru od počátku Joštova panování páni z Hradce. Svědčí pro už to, že se účastnili celkem pravidelně zasedání moravského zemského soudu v Brně.[8]Za svého pobytu v Praze 23. dubna 1384 svolil markrabě Jošt, aby Jan z Meziříčí prodal hrad Janštejn u Jihlavy Jindřichovi staršímu z Hradce († 1398) a osvobodil hrad z markraběcího manství. Ke vkladu do zemských desk došlo v roce 1386.[9] Ve stejném roce byl realizován vklad Čermákovic (zaniklá ves) a Modletic ve prospěch Heřmana z Hradce. Ten tyto vsi získal od Chvala ze Rzavého, přičemž Chval pověřil markraběte provedením vkladu, markraběcí mandát pak k deskám doručil pan Henzlín z Bítova.[10]

MARKRABĚ JOŠT A PANSKÁ JEDNOTA. Lze tedy konstatovat, že až do vypuknutí konfliktu mezi českým králem a českými pány v roce 1394 moravský markraběcí dvůr nepěstoval nijak intenzívní styky s Rožmberky a ani vztahy k pánům z Hradce nelze označit za nadstandartní. Poměrně chladné vztahy mezi markrabětem a pány erbu růže byly odvanuty náhle v roce 1394.[11] Narůstající nespokojenost české šlechty se způsobem vlády krále Václava IV. vykrystalizovala v květnu 1394, kdy došlo k vytvoření „panské jednoty". Formálnímu aktu založení jednoty ovšem musela předcházet spousta jednání, schůzek a porad na nejrůznějších úrovních. Valnou

7) CDM XI, s. 224 – 225, č. 250.

8) V lednu 1374 se uvádějí v Brně Oldřich a Heřman z Hradce (ZDB VI, č. 167); 17. ledna 1377 Heřman z Hradce (ZDB VI, č. 482); 6. února 1378 Oldřich a Heřman z Hradce a Jindřich z Hradce (ZDB VI, č. 533); 14. ledna 1379 Heřman a Jindřich z Hradce (ZDB VI, č. 643); 15. ledna 1385 Heřman z Hradce (ZDB VII, č. 1); týž i 9. července 1385 (ZDB VII, č. 284); počátkem ledna 1386 byli v Brně Heřman i Jindřich z Hradce (ZDB VII, č. 367); oba pak uvedeni v Brně počátkem ledna 1390 (ZDB VII, č. 625); koncem června 1392 byl v Brně Heřman z Hradce (ZDB VII, č. 986).

9) CDM XI, č. 326. Hradní příslušenství tvořily v roce 1372 pozemky v Nové Vsi, Jihlávce, příjmy z Dubenek a mlýn v Kališti. (CDM X, č. 144). Jindřichovi z Hradce byl do zemských desk vložen hrad Janštejn a vsi Nová Ves, Dubenky, Jihlávka s dvorem pod hradem a vším ostatním příslušenstvím. (ZDB VII, č. 440).

10) ZDB VII, č. 441. O důvodech markraběcího souhlasu k učiněnému vkladu můžeme pouze spekulovat. Jako pravděpodobné se jeví, že Chval byl v době vkladu již nebožtík a nad jeho zbožím vykonával markrabě poručnickou správu. V roce 1390 daroval Jošt Stonařov Chvalovu synovi Janovi, který byl ještě nezletilý, pročež pověřil vykonáváním poručnictví Markvarda z Pořešína a Oldřicha z Mařiše. (ZDB VII, č. 812).

11) Eskalaci konfliktu předcházela série smluvních závazků. V červnu 1390 na sjezdu v Bratislavě uzavřeli spolek markrabě Jošt, rakouské vévoda Albrecht a uherský král Zikmund (CDM XI, č. 599), kteří obdobnou smlouvu uzavřeli v lednu 1392, vyvrcholením všeho pak byla znojemská schůzka Zikmunda, Albrechta III., Jošta a míšeňského markraběte Viléma 18. prosince 1393 (CDM XII, č. 67, 68, 174).

většinu těchto diplomatických kroků nemůžeme pro nedostatek materiálu vůbec sledovat.

V úterý 28. dubna 1394 bychom mohli markraběte Jošta ještě spatřit v Brně. Ale o týden později 5. května 1394 se už Jošt nacházel v Praze, kde se sešel s českými pány Jindřichem z Rožmberka, Jindřichem z Hradce, Břeňkem ze Skály, Otou z Bergova a Bíliny, Berkou z Hohenštejna, Vilémem z Landštejna, Janem Michalcem z Michalovic, Borešem mladším z Valečova a Bočkem z Kunštátu a všichni uzavřeli spolek neboli *„jednotu, aby dobrého zemského hledali a pravdu v zemi plodili"*.[12] Když pak o tři dny později král Václav IV. odjížděl z hradu Žebráku směrem ku Praze, zajala jej v Králově Dvoře u Berouna skupina českých pánů, která rozehnala jeho družinu a odvezla krále do Prahy. Václav IV. se nejprve vzpíral požadavkům pánů, ale nakonec se podvolil a formálně vyjádřil i svůj souhlas s tím, aby se k panské jednotě 5. června 1394 připojili další šlechtici a tři pražská města.[13]

Markrabě Jošt se stal skutečným správcem království („starostou"). Měl zřejmě v úmyslu zavést v Čechách řádnou správu a zamýšlel patrně i přinutit Václava IV. ke korunovační jízdě do Říma. O tom, jak si Jošt představoval řádné fungování státní správy, svědčí řada listin z tohoto období týkajících se Alsaska. Alsaské devítiměstí získal Jošt do zástavy spolu s Lucemburskem v roce 1388 jako kompenzaci za Kladsko, které držel zástavou od roku 1378. Do správy Alsaska ovšem nadále a spíše neoprávněně Václav IV. zasahoval, což mohl být jeden z důvodů, který markraběte přivedl do řad spiklenců panské jednoty. Snad na Joštův nátlak vydal Václav IV. 2. června 1394 mandáty alsaským městům, které upozorňuje, že před časem jmenoval markraběte Jošta landfotjem v Alsasku a udělil mu též vévodství Lucemburk, Limburk a Brabant a že proto nemají platnost všechna udělení lén v Alsasku, která učinil ze zapomětlivosti ode dne zástavy.[14] Mandáty se patrně vrátily zpět k jejich rozesilateli, jímž byl určitě markrabě Jošt. V červenci 1394 totiž říšský vikář Ruprecht II. Falcký zakázal následovat jakoukoliv listinu Václava IV., která by byla vydána během doby jeho zajetí.[15]

Za krále se postavil Jan Zhořelecký, jemuž se podařilo opanovat Kutnou Horu. Shromáždil dosti početné vojsko, s kterým vytáhl ku Praze. Pražská města se mu poddala, páni se z Prahy stáhli do jižních Čech a vzali s sebou i Václava IV., kterého věznili nejprve v Příběnicích, pak v Českém Krumlově a posléze na hradě Viltperku u Lince v Rakousku. Jan Zhořelecký táhl s vojskem na jih, zatímco markrabě Jošt se

12) CDM XII, s. 188, č. 193; k panskému odboji srov. F. M. Bartoš, Čechy v době Husově, Praha 1947, s. 113– 180; J Mezník, Lucemburská Morava 1310– 1423. Praha 1999, s. 258– 263; Jiří Spěváček, Václav IV. 1361–1419 (K předpokladům husitské revoluce). Praha 1986, s. 232.

13) Kromě již výše uvedených pánů přibyli Hinče z Lipé, Petr z Vartenberka na Kosti, Hynáček z Weisenburku, Albrecht ze Šternberka, Purkard z Janovic a Půta mladší z Častolovic (CDM XII, č. 200).

14) CDM XII, č. 198, listiny byly vydány 2. června pro města Schlettstadt, Sels, Kolmar, Hagenau, Rosenheim a dne 9. června pro Kaisersberg, Münster a Türkheim. Originály těchto mandátů jsou uloženy v MZA Brno, viz Mojmír Švábenský, Inventáře a katalogy fondů státního archivu v Brně, č. 22, A 1, Stavovské listiny 1212– 1847, Katalog, Brno 1965, s. 76– 77, č. 269–274; viz též J. Mezník, Lucemburská Morava, s. 259.

15) F. Becker, Die Landvögte des Elsass und ihre Wirksamkeit von Heinrich VII. 1308 bis zur Verpfändung der Reichslandvogtei an die Kurfürsten der Rheinpfalz. Strassburg 1894, s. 31 – an.

zřejmě další účasti v podnikání panské jednoty vzdal a vrátil se na Moravu.[16] Můžeme tak usuzovat i z toho, že Jošt se neúčastnil jednání Ruprechta II. Falckého a Jana Zhořeleckého na jedné a vzbouřených pánů na druhé straně v červenci 1394 v Českých Budějovicích, kde byly dojednány podmínky smíru a Václav IV. byl propuštěn ze zajetí.

Markraběte Jošta zajímaly tehdy mnohem více moravské záležitosti. Akce Jana Zhořeleckého strhla totiž i některé šlechtice moravské. Z pozdních zpráv se dovídáme, že šlo o Jana z Lipé, Jana Bítovského z Lichtenburka, Jindřicha ze Šelnberka a Bohuše ze Šonvaldu.[17] Z Bítovskými Lichtenburky sváděl markrabě boje na jižní Moravě, přičemž jej podporovala jak česká panská jednota, tak rakouský vévoda Albrecht. Dne 17. prosince 1394 uzavřel Jošt a panská jednota, zastoupená Jindřichem z Rožmberka, Jindřichem z Hradce, Břeňkem ze Skal, Jindřichem Berkou z Hohenštejna, Janem z Michalovic, Otou z Bergova z Bíliny, Vilémem z Landštejna, Bočkem z Kunštátu a Poděbrad, Haškem z Lamperku a Čeňkem z Vartenberka, spolek na sedm let od příštích vánoc s rakouskými vévody a Albrechtem, s bratry Vilémem a Leopoldem, jeho strýci, a vévodou Albrechtem mladším, synem vévody Albrechta.[18] Snad to mohla být i hrozba této velké koalice, která přiměla bítovské Lichtenburky Albrechta, Hynka a Smila uzavřít 29. prosince 1394 ve Znojmě s Joštem a rakouským vévodou Albrechtem příměří na 4 týdny.[19]

Uzavření spojenectví mezi markrabětem Joštem, rakouským vévodou a českými pány se ukázalo být pro značnou část české šlechty velmi přitažlivým počinem, na který bylo dobré navázat. Jižní Čechy a jižní Morava tak byly na přelomu roku 1394/1395 svědkem čilé diplomatické aktivity. Dne 10. ledna 1395 čilý diplomatický provoz ustal, jelikož zástupci smluvních stran se sjeli v Třeboni, kde byla uzavřena úmluva mezi markrabětem Joštem, litomyšlským biskupem Janem a panskou jednotou, kterou zastupovali Jindřich z Rožmberka, Jindřich z Hradce, Břeněk ze Skály, Ota Bergov z Bíliny, Berka z Holštejna, Vilém z Landštejna, Jan Michalec z Michalovic, Boček z Kunštátu řeč. z Poděbrad, Smil z Rychmburka, Sezema z Ústí, Jan starší a Jan mladší z Ústí. Zúčastněné strany se dohodly na hledání zemského dobrého a plození pravdy v zemi, což byly cíle, které si vytkla panská jednota už v květnu 1394.[20]

Český královský dvůr byl nucen na diplomatický tlak přiměřeně reagovat. Postup královské administrativy se ovšem dá označit jako defenzivní. V Praze 30. března 1395 musel král Václav vydat markraběti Joštovi listinu, v které sliboval dodržet všechny smlouvy a ujednání, které Joštovi nebo jeho otci Janu Jindřichovi dal on sám nebo Karel IV.[21] Počátkem dubna 1395 uzavřeli s markrabětem Joštem vévoda Jan Zhořelecký, bavorský vévoda a falckrabí rýnský Štěpán též za svého synovce Jindřicha a míšeňský markrabě Vilém smlouvu o vzájemné pomoci proti každému

16) 6. července 1394 byl Jošt v Pohořelicích (T. Baletka, Dvůr, rezidence a kancelář..., s. 510; M. Zemek – A. Turek, SAP 33, 1983, s. 223– 224, č. 202).

17) J. Mezník, Lucemburská Morava, s. 260.

18) CDM XII, č. 223.

19) CDM XII, č. 227.

20) CDM XII, č. 229.

21) V CDM netištěno, A. Haas, Archiv koruny české. Praha 1947, s. 61– 62, č. 97.

vyjma Svaté říše římské.[22] Jist si touto záštitou, mohl Jošt vyjednávat s králem o požadavcích panské jednoty. Pokus o svolání schůzky v Sezimově Ústí na 18. dubna selhal, ale jednání na Žebráku bylo úspěšné a 30. května 1395 bylo korunováno vydáním příslušné listiny.[23]

Tento z pohledu Václava IV. nepříznivý vývoj vyvolával u krále návaly bezmezného vzteku, který jej strhnul k nepředloženému činu. Na 9. června 1395 pozval Václav IV. na Karlštejn k jednání zástupce panské jednoty a markraběte Jošta. Když se pak před Václavem objevil Jošt, zachvátil krále nával zlosti a podle svědectví Norimberčana Ulmana Stromera se obořil na Jošta slovy: *„Ty jsi vinen tím, že jsou štrasburští a frankfurtští poslové ve vězení, že mne napadají páni a pustoší zemi! Ty olupuješ obchodníky! Bude lépe, zahyneš-li ty, než aby hynula země a lidé!"* Poté dal král Jošta a šest rytířů, kteří tvořili jeho doprovod, zatknout a uvrhnout do žaláře. Hned také poslal do Prahy posla s rozkazem, aby byly uzavřeny městské brány a pozatýkána všechna čeleď markraběte Jošta. Neuvážený králův postup ale neměl náležitou odezvu, naopak rýnský falckrabí Štěpán na protest proti královu počínání odjel z Prahy a král se zalekl konfliktu s panskou jednotou. Proto po dvou či třech týdnech markraběte Jošta z vězení propustil.[24]

Bylo však už pozdě. Král sice svolal jednání na 4. července 1395 do Domažlic s představiteli panské jednoty, ale k ničemu nedošlo. Válce už pak nemohlo nic zabránit. Dne 13. července 1395 poslali rakouští vévodové Albrecht III., jeho synovec Vilém a Albrecht IV., syn Albrechtův, opovědný list. Vyhověli tak žádosti českých i moravských pánů, aby dostáli uzavřeným spolkům.[25] Že tato hrozba byla neodvolatelná, svědčí to, že rakouský vévoda Albrecht III. přijal do svých služeb 15. července 1395 své dosavadní nepřátele, Alberta a Smila z Bítova s dvaceti čtyřmi kopiníky a stejný počet střelců.[26] Téhož dne se v Soběslavi sešli markrabě Jošt, litomyšlský biskup Jan, Jindřich z Rožmberka, Jindřich z Hradce, Břeněk ze Skály, Otta Bergov z Bíliny, Hynek Berka z Hohenštejna, Jan řečený Michalec z Michalovic, Boček z Kunštátu řeč. z Poděbrad, Smil (Flaška) z Rychmburka, Sezima z Ústí, Jan starší a Jan mladší z Ústí a další páni a vstoupili v jednotu s Janem Zhořeleckým, který rozhodnutí jednoty akceptoval 1. srpna 1395.[27]

Král Václav se pokusil zahájit s Joštem a pány dialog a 7. srpna 1395 vystavil glejt pro Jošta, Jindřicha z Rožmberka, Jindřicha z Hradce, Břeňka ze Skály a všem jiným jejich průvodcům, aby se mohli k němu ode dne vydání glejtu až do svátku Nanebevzetí P.Marie (15. 8.) svobodně dostavit.[28] Těžko posoudit, zda tento list vyvolal u pánů a Jošta nějakou odezvu, je dokonce možné, že se jim ani nedostal do rukou. Dne 9. srpna totiž zastihujeme markraběte Jošta a Jindřicha z Rožmberka v rakouském Zwettlu, kde oba slíbili za sebe i za panskou jednotu vévodovi Albrechtovi III., že budou působit k tomu, aby byl vévoda ustanoven buď králem Václavem IV. nebo

22) CDM XII, č. 245; J. Spěváček, Václav IV., s. 245.
23) J. Spěváček, Václav IV., s. 245– 248.
24) Tamtéž, s. 251.
25) CDM XII, č. 264; J. Spěváček, Václav IV., s. 252.
26) CDM XII, č. 265.
27) CDM XII, č. 266, 269.
28) CDM XII, č. 272.

jiným *„běžným"* způsobem zplnomocněným vikářem Svaté říše římské.[29] Václav IV. se s Joštem a pány znovu pokusil vyjednávat a 24. srpna vystavil obvyklý glejt, tentokrát ale přeci jen s delší lhůtou čtrnácti dní od data dání listu.

Markraběti a jeho jihočeským spojencům se dostalo v Rakousích politické podpory, která měla i hmatatelné projevy. Vévoda Albrecht III. sice zanedlouho zemřel, (stalo se tak 29. srpna 1395), v Rakousích ale markrabě Jošt a Jindřich z Rožmberka v září doplnili své vojenské oddíly, s nimiž neodkladně zahájili obléhání Českých Budějovic.[30]

Předpokládaná délka trvání této operace byla stanovena na 6 týdnů. Ale už po třech týdnech si naléhavost neodkladné politické situace v braniborské marce a v Alsasku vyžádala Joštův odjezd. Dne 13. října 1395 dlel markrabě na hradě Oseku, patřícím jeho spojenci Boršovi z Rýzmburka, odkud vyzýval městskou radu v Berlíně, aby zorganizovala zasedání zemského sněmu braniborské marky, na které měl přijet v Joštově pověření míšeňský markrabě Vilém.[31]

Nedlouho poté, 18. října 1395, se král Václav IV. znovu pokusil o vyjednávání s předáky panské jednoty a s Joštem. Pověřil proto lubušského biskupa Jana Mráze, převora johanitů Markolda, Půtu z Častolovic a Jana Pluha z Orlíka, členy své rady, aby k němu přivedli markraběte Jošta, české pány a všechny jejich služebníky, jimž všem dával své záruky bezpečného příchodu k jednání do Prahy.[32]

Nevíme, kdo všechno na jednání s králem Václavem do Prahy spolu s markrabětem Joštem přijel. V Praze byl Jošt 28. října 1395 a zasahoval odtud do správy Alsaska a Lucemburska.[33] Jednání mezi Joštem a Václavem IV. asi nebylo úspěšné, pokud se ovšem vůbec odehrálo. Z Prahy odjížděl Jošt počátkem listopadu do Saska, 6. 11. byl v Drážďanech.[34] Václav IV. vydal 2. prosince 1395 nový průvodní list pro Jošta, české pány a jejich přívržence, v němž jim zaručoval bezpečný příchod do Prahy od dání listu až do 24. prosince a zakazoval svým úředníkům markraběte a jeho průvodce jakkoliv znepokojovat.[35] Došlo-li k jakému jednání se můžeme pouze dohadovat. Jisté je, že Jošt už byl na vánoce v Brně, kde ho nejvíce zaměstnávala správa Lucemburska.[36]

29) CDM XII, č. 273.
30) J. Spěváček, Václav IV..., s. 253. 20. září 1395 na poli před Budějovicemi slibovali markrabě Jošt, Jindřich z Rožmberka, Břeněk ze Skály a Bušek ze Švamberka rytířům z Rakous Janovi, Jiřímu, Olřichovi (synu Jiřího) a Janovi Hohenfelderovým, Janovi z Wiesen a Janovi ze Sensensenggeru, kteří jim měli sloužit s 68 kopiníky a 68 střelci po 6 týdnů, zaplatit za vojenskou službu celem 1.360 kop vídeňských feniků. (CDM XII, s. 263, č. 281.
31) Regest v CDM XII, s. 264, č. 282.
32) CDM XII, č. 284; J. Spěváček, Václav IV., s. 254.
33) Jošt posílal tehdy mandáty do alsaských měst Kolmaru, Türkheimu a Hagenau, přičemž pro sebe vyhrazoval příští říšskou berni (Becker, Die Landvögte des Elsaß..., 1894, s. 32, pozn. 2). Patrně do 28. října 1395 patří list Joštův adresovaný lucemburskému hejtmanovi Dietrichovi z Katzenelnbogen, jemuž Jošt děkoval, že dobře a s pilností spravuje zemi a poslal k němu rentmistra Jana Baldaka a Jindřicha z Ybermontu, kteří mu měli předat další instrukce. (K. E. Demandt, Regesten der Grafen von Katzenelnbogen. 1060–1486, Bd. 1, (1060–1418), Wiesbaden 1953, s. 595, Nr. 2087). Listinu klade Demandt do let 1395– 1396. J. Spěváček, Václav IV., s. 254, tyto listiny opoměl použít.
34) Riedel, CDBr. A V, s. 146, č. CCXIX; CDM XII, č. 285 (regest).
35) CDM XII, č. 288.
36) V Brně je Jošt doložen 24. a 26. prosince 1395 (K. E. Demandt, Regesten der Grafen von Katzenelnbogen. Bd. 1, s. 587– 588, Nr. 2059, 2060).

Na pražském dvoře došlo mezi tím k významným změnám. Král Václav propustil koncem ledna 1396 z úřadu zemského hejtmana vévodu Jana Zhořeleckého, jehož osoba mohla být jednou z překážek smíru mezi králem a pány. Uvolnil se tak prostor pro Václavova bratra Zikmunda, který přijel v druhé polovině února 1396 do Prahy.[37] Zikmundova přítomnost u pražského dvora dala nový impulz pokusům o uzavření narovnání mezi králem a jeho pány. Dne 25. února 1396 byly vydány pod pečetěmi Václava IV. a uherského krále Zikmunda tři glejty pro markraběte Jošta a české pány, jejichž platnost měla vypršet 12. března.[38] Je přitom zajímavé, že na žádném z těchto tří glejtů nebylo uvedeno jméno Jindřicha z Rožmberka, ani Jindřicha z Hradce, ba ani Břeňka ze Skály. Tento nedostatek napravila až Václavova listina z 11. března 1396, která dávala markraběti Joštovi a třem výše uvedeným pánům lhůtu až do 26. března 1396.[39]

Zikmundovi se podařilo poměrně rychle dohodnout příměří mezi rozvaděnými stranami, takže už 19. března 1396 se král Václav zavázal zachovávat znění dosud uzavřených úmluv a zvláště tři články dohod (o nejvyšších zemských úřadech, o zemských kmetech a o kvalitě mince), což dosud odmítal.[40] Konečný rozhodčí výrok vydali král Zikmund a markrabě Jošt v Praze dne 2. dubna 1396. Panské jednotě se dostalo satisfakce, vyjádřené především obsazením nejvyšších zemských úřadů. Nejčelnější hodnost nejvyššího purkrabí pražského získal Jindřich z Rožmberka, nejvyšším komorníkem se stal Vilém z Landštejna, Hynek Berka z Dubé a z Hohenštejna zaujal místo nejvyššího sudího, Břeněk z ze Skal a z Rýzmburka se stal dvorským sudím, nejvyšším hofmistrem Beneš z Dubé, nejvyšším písařem Smil Flaška z Rychmburku. V královské radě vedle nich zaujali místo také Ota z Bergova a z Bíliny, Jan z Michalovic, Boček z Poděbrad a Boreš starší z Rýzmburka.[41]

V Praze setrval markrabě Jošt patrně až do poloviny července 1396. Poté odjel na Moravu, kde je bezpečně doložen 5. 8. 1396 a zdržel se tu až do počátku příštího roku.[42] Příležitostí k zájezdu do Čech se pro markraběte Jošta stalo udělení vévodství zhořeleckého, Žitavska a Horní a Dolní Lužice v léno, k čemuž došlo oficiálně 6. února 1397 v Praze. Následně pak uzavřel Jošt 8. února 1397 spojeneckou smlouvu s králem Václavem, od něhož dostal 3. dubna lénem marku braniborskou s hodností arcikomorníka Svaté říše římské a říšského kurfiřta.[43]

V následujících dvou letech se markrabě Jošt věnoval spíše braniborským záležitostem, přičemž také delší dobu v braniborské marce pobýval.[44] Na Moravu se

37) J. Spěváček, Václav IV., s. 254–255.

38) CDM XII, č. 297–299.

39) CDM XII, č. 304; J. Spěváček, Václav IV., s. 255.

40) CDM XII, č. 396; J. Spěváček, Václav IV., s. 256.

41) CDM XII, č. 309; regest – A. Haas, Archiv Koruny české. Praha 1947, s. 67–68, č. 105; J. Spěváček, Václav IV., s. 256–257.

42) V Mejlicích vydal 17. července 1396 olomoucký biskup Mikuláš listinu, dle které se dohodl s markrabětem Joštem, aby jejich vzájemný spor byl předložen k rozhodnutí Petrovi ze Šternberka, Heraltovi z Kunštátu a Petrovi z Kravař a slibuje rozsudek rozhodčích zachovávat. Byl-li v té době už markrabě na Moravě, nelze s jistotou tvrdit. (CDM XII, č. 329). V Brně zlistiňuje Jošt 5. srpna 1396 (CDM XII, č. 335).

43) J. Spěváček, Václav IV., s. 266.

44) Na cestu do Braniborska se Jošt vydal v červnu 1398 z Prahy, 15. 6. je ještě v Praze, 2. 7. 1398 už jej vidíme ve Frankfurtu nad Odrou (CDM XII, č. 474; CDBr A XXIII, s. 135).

Jošt jistě ne bez důvodu vrátil na přelomu března a dubna 1399. Divoká povaha markraběte Prokopa zavedla celou zemi do války. Válkou byla zasažena nejen Morava, ale i Čechy a to především jižní. Tomu napovídá i účast Jindřicha z Rožmberka, Jana z Ústí a jeho strýce Jana z Ústí na schůzce, k níž došlo 18. ledna 1400 v Jihlavě. Markrabě Jošt, uherský král Zikmund, litomyšlský biskup Jan Železný a dvanáct českých pánů tu uzavřelo spolek namířený proti markraběti Prokopovi, díky němuž *„největší zmatek v zemi jest"*.[45]

Nemáme další přímé doklady o tom, že by se markrabě v následujících letech vypravil do jižních Čech a kontakty s jihočeskými předáky tak mohl pěstovat za svých pobytů u pražského dvora. Během Joštových pražských pobytů samozřejmě mohlo také dojít k výjezdům, k nimž se nedochoval příslušný diplomatický materiál.[46] Nejvíce příležitostí k stykům s pány z Rožmberka a markrabětem Joštem zavdávalo období let 1400–1401, kdy stoupenci markraběte Prokopa napadali državy Rožmberků.[47] Poté, co v březnu 1402 král Zikmund zajal nejprve krále Václava a potom u hradu Bezdězu i markraběte Prokopa, se situace poněkud změnila, když se dosavadní Prokopovi stoupenci nyní stali členy strany markraběte Jošta, který vedl boj za osvobození krále Václava a markraběte Prokopa ze Zikmundova zajetí.[48]

MAJETKOVÉ ZÁJMY MARKRABĚTE JOŠTA V JIŽNÍCH ČECHÁCH.

Markraběti Joštovi nic nebránilo v tom, aby získával nemovitosti na území Českého království. Na prvním místě tu nutno jmenovat Prahu, v níž měl starý markrabě několik domů či spíše paláců, hodících se pro ubytování jeho osoby a početného doprovodu.[49] Ještě od Karla IV. získal Jošt v roce 1378 vsi Mochov a Sedlčánky.[50]

V roce 1397 se markrabě Jošt uchytil majetkově přímo v srdci jižních Čech. Někdy po 11. březnu 1397 totiž zemřel Petr ze Šternberka, který markraběti pojistil na svém jihočeském statku Bechyni jakousi sumu peněz.[51] Markrabě Jošt se v držení Bechyně skutečně uvázal. Dne 26. října 1397 schválil pražský generální vikář výměnu far mezi Petrem ze Smolnice a Tomášem, plebánem v Sudoměřicích, ke kte-

45) CDM XIII, č. 5. J. Mezník, Lucemburská Morava, s. 275.

46) K Joštovým pražským pobytům T. Baletka, Dvůr, rezidence a kancelář..., s. 513–517.

47) K tomu viz studii Františka Hoffmanna, Bojové družiny před husitskou revolucí na jižní Moravě. Jižní Morava 1986, Vlastivědný sborník, roč. 22, svazek 25, s. 99–116; Josef Pekař, Žižka a jeho doba. II, Praha 1935, s. 23–58, 209–229.

48) J. Mezník, Lucemburská Morava, s. 275–281.

49) V Praze měl Jošt palác v dnešní Husově ulici čp.158–I na místě Clam – Gallasova paláce po svém otci Janovi Jindřichovi, který však koncem 14. století přešel do měšťanských rukou. V roce 1405 koupil markrabě Jošt dům na Staroměstském rynku (V. V. Tomek, Základy, I, s. 19, č. 930) a v roce 1410 získal dům v Černé uličce na Starém Městě (V. V. Tomek, Základy, I, s. 218). Neznámo jak získal Jošt i dům na Malé Straně, který v roce 1395 prodal olomouckému biskupu Mikulášovi z Riesenburka (CDM XII, č. 248). Viz též I. Hlaváček, Brünn als Residenz..., s. 371 – an.

50) CDM XI, č. 128. K Mochovu srov. A. Sedláček, Hrady XV, 1927 (1998), s. 179. Na Moravě se objevuje počátkem 15. století Mikuláš z Mochova, který od markraběte dostal tvrz Valč a vsi Krahulov a Radonín (ZDB IX, č. 247), srov. též T. Baletka, Dvůr, rezidence a kancelář..., s. 453 a J. Pilnáček, Staromoravští rodové, s. 459, č. 1956.

51) CDM XII, č. 382.

réžto výměně dával svůj souhlas už markrabě Jošt.[52] Protože v případě Bechyně šlo zároveň o královskou odúmrť, byl hrad Bechyně a celé zboží provoláno 25. února 1398 ve městě Písku.[53] U dvorského soudu se k bechyňskému panství hlásil markrabě Jošt prostřednictvím Mikuláše z Nedvězí, řka, že má k tomu lepší právo než král. Podobně i Beneda ze Strmilova na místě Jindřicha z Hradce a Zdeslava ze Šternberka a Psář proklamovali své lepší právo k hradu a městu Bechyni. U dvorských desk byly určeny termíny jednání pro obě strany, aby provedly u soudu svou spravedlnost. Joštovi byl určen rok na 1. června.[54]

Došlo-li k dalšímu soudnímu řízení, už nevíme. Markrabě Jošt nepochybně jednal o vyrovnání všech závazků, jež na bechyňském panství vázly. V Olomouci pak 25. července 1403 uzavřel Jošt s poručníky zesnulého Petra ze Šternberka úmluvu. Markrabě se uvolil dát Petrovým poručníkům za Bechyni 11.000 kop gr., služebníkům 5000 kop na Petrův pohřeb a záduší, přičemž Jošt už zaplatil 4200 kop gr., a 800 kop slíbil dodat do sv. Václava (28. září). Zbylých 6000 kop měl zaplatit po vložení zboží do desk jeho přátelům, tak jak jim je Petr odkázal. Za tyto Joštovy závazky měl ručit bechyňský purkrabí. Svou pečeť na listinu přivěsil vedle Jošta pan Erhart z Kunštátu.[55]

Markrabě Jošt držel Bechyni pouze krátkou dobu zhruba šesti let (v letech 1397–1403). Výdaje spojené s držením Bechyně dosahovaly neúměrné výše a možná právě proto markrabě postoupil panství někdy v letech 1403–1405 Erhartovi z Kunštátu. Není přitom vyloučeno, že pan Erhart se o Bechyni zajímal už dříve, popř. měl k Bechyni nějaké další dnes již ztěží identifikovatelné vazby, jak by mohla nasvědčovat výše zmíněná listina markraběte Jošta z r. 1403.[56]

Odboj panské jednoty proti králi Václavovi svedl často s markrabětem Joštem Viléma z Landštejna († 1398). Tento příslušník rodu růže měl sice jádro svých statků mimo území jižních Čech na Čáslavsku, kde mu patřilo panství Lipnice, na jihu Čech byl ale také zainteresován, neboť tu zdědil po otci hrady Veselí, Ledenice a Mezimostí.[57] Od markraběte Jošta získal Vilém také statky na Moravě. Nemůžeme přesně říci, kdy se tak stalo. Markrabě Jošt daroval Vilémovi z Landštejna za jeho služby *(„propter sua seruicia")*, které mu věrně prokazoval, statek Miroslav, tvořený tvrzí a vesnicemi Behmdorf a Mitterdorf (obě zvané Miroslavě). Toto zboží spadlo jako odúmrť na markraběte po smrti hraběte Hanuše staršího z Hardegga, jehož přesné datum úmrtí neznáme. Vklad zboží do zemských desk pro Viléma z Landštejna byl proveden 24. června 1398.[58]

Ještě v roce 1398 Vilém z Landštejna zemřel. Zůstal po něm údajně syn Vítek, kterého jmenoval v roce 1405 král Václav poprávcem čáslavského kraje.[59] Vilémova dcera Kateřina se provdala za Čeňka z Vartenberka.[60] Po dobu nezletilosti Vilémových sirotků byl jejich poručníkem lipnický purkrabí Odolen z Pyšel. Ten musel vejít ve styk s markrabětem Joštem, protože miroslavský statek nehodlal dále spravovat. Nevíme nic o důvodech, proč se Odolen chtěl miroslavského zbožíčka zbavit. Mohla tu hrát roli geografická odlehlost, nebo finanční závazky Vilémovy, které bylo možno vyřešit odprodejem některých statků. To jsou ovšem pouhé spekulace. Víme toliko, že Odolen z Pyšel vymohl na markraběti Joštovi vydání mandátu, jímž markrabě přikázal úředníkům brněnské cúdy, aby provedli vklad a darování statku Miroslav ve prospěch Markvarda řeč. Hadač z Duban a jeho dědiců. Joštův mandát byl vydán 3. března 1406 v Hradci Králové, vklad do moravských zemských desk byl proveden až v lednu 1407 na základě Joštova mandátu a relace Viléma z Pernštejna a Jana z Lomnice, kteří jako markraběcí poslové zprostředkovali příkaz k provedení vkladu.[61]

O případných pohledávkách markraběte Jošta, které měl u Viléma z Landštejna, nevíme ovšem nic určitého a z výše řečeného plyne, že spíše existovaly pohledávky Vilémovy u markraběte. Nutno ovšem zmínit, že většina panství na jihu Čech po Vilémovi z Landštejna připadla Rožmberkům, což musíme přičíst patrně na vrub poručnické správě Odolena z Pyšel, ať už si o ní máme myslet cokoliv.[62]

Konečně bychom se měli zastavit u pánů z Hradce, neboť jejich sňatkové aliance na počátku 15. století nepochybně zajímaly markraběcí dvůr i samotného markraběte, jak nasvědčují nezřetelné a neurčité doklady. V roce 1399 provdal Heřman z Hradce za Jana z Kravař a Krumlova svou dceru Elišku a její věno přitom na svých moravských statcích Bílkov a Šternberk, tvořené dvěma hrady, dvěma a půl městečky a 29 vesnicemi.[63] Jan z Kravař ale záhy zesnul a Eliška se v roce 1401 znovu provdala za Jiříka z Lichtenburka na Bítově. V této souvislosti se Jiří z Lichtenburka obrátil na markraběte Jošta, který se patrně v druhé polovině září 1401 vrátil na Moravu po více než půlročním pobytu v Braniborsku. Jošt vyslovil 5. listopadu 1401 svůj souhlas s tím, aby Jiří pojistil své manželce Elišce 1000 kop grošů věnným prá-

52) A. Sedláček, Hrady VII, Praha 1890 (1996), s. 21; V. Jenšovská, RBMV, Tom I, fasc. 6, Praha 1982, s. 1520, č. 6069.

53) G. Friedrich, Druhá kniha provolací desk dvorských z let 1395–1410. Archiv český XXXV, Praha 1935, s. 273. Markrabě Jošt byl v době provolání nejspíše v Brně, je tam doložen 14. února (CDM XII, č. 451) a pak 3. března 1398 (J. Mötsch, Regesten des Archivs der Grafen von Sponheim. Teil 2, (1371–1399), Koblenz 1988, s. 573–574, Nr. 2866).

54) Jindřichovi z Hradce a Zdeslavovi ze Šternberka byly dány termíny k 1. červnu, 1. říjnu a 21. prosince 1398, pak 22. února 1399 a patrně 24. května 1399. G. Friedrich, Druhá kniha provolací desk dvorských z let 1395–1410. Archiv český XXXV, Praha 1935, s. 273.

55) A. Sedláček, Hrady VII, Praha 1890 (1996), s. 21–22; CDM XV, s. 369, č. 428.

56) A. Sedláček, Hrady VII, Praha 1890 (1996), s. 22.

57) K Vilémovi z Landštejna srov. A. Sedláček, OSN 15, Praha 1900, s. 619; týž, Hrady III, Praha 1884, s. 178–180, 190; Hrady XII, Praha 1900, s. 70.

58) ZDB VIII, č. 186. Příslušenství statku vypočítávají např. zápisy v ZDB VII, č. 522 a 569.

59) A. Sedláček, Hrady XII, Praha 1900, s. 70.

60) A. Sedláček, OSN 15, Praha 1900, s. 619.

61) CDM XIII, č. 408; ZDB IX, č. 2.

62) Jindřich z Rožmberka získal Veselí, Mezimostí i Ledenice. (Sedláček, Hrady III, Praha 1884, s. 177–180, 190).

63) ZDB VIII, č. 224; rozsáhlé zboží tvořily hrad Bílkov s vsí Bílkov, Hřišice, Veleš (zanikla mezi Hřišicí, M. Pečínem a Černičí), Manešovice, Dobrohošť, Chlumec, Němčice (Horní a Dolní), Hradišťko, městečko Dačice a vsi Toužín, Hostkovice, Lipolec s patr. právem, statek Matějovec, tj. ves Mateš s patr. právem, vsi Puczoschlag (zanika u Matějovic), Vlastkovec, Evaneč (zan. mezi Matějovcem a D. Radíkovem), Radíkov, Benedín (zaniklá ves), Stoječín, Rapolec (zanikl severně od Matějovic), Stálkov, dále statek Šternberk, totiž hrad Šternberk a vsi Mrákotín s patr. právem, Praskolesy, Světlá, Lhota, Řásná, Mrzatec, Radlice, Vydří, městečko Kunžak s patr. právem, půl městečka Strmilov s půl. patr. právem a ves Léštnice.

vem na tvrzi a statku Želetavě a o den později vystavil Jiříkovi zástavní listinu na Želetavu, a to, jak je výslovně uvedeno, pro Jiříkovy věrné služby. Zástavní suma byla shodná s výší věnné zástavy, tj. 1000 kop grošů.[64]

Tento nový svazek ale vedl ke sporům mezi Eliškou a jejím novým manželem na jedné a jejími bratranci Oldřichem a Janem starším z Hradce na druhé straně. K dohodě obou stran došlo 3. listopadu 1404 v Českém Krumlově. Bratři Oldřich a Jan starší z Hradce na jedné a Lacek z Kravař, paní Eliška z Bítova a její manžel Jiřík i syn Benešek se zavázali podřídit pod pokutou 3000 kop grošů rozhodčímu výroku, který měl učinit pan Jindřich z Rožmberka.[65] Ten vynesl výrok v tom smyslu, že hrady Bílkov a Šternberk, které byly původně zapsány Janovi z Kravař a Krumlova a Elišce z Hradce a měly po smrti Eliščina synka Beneška připadnout Oldřichovi a Janovi staršímu z Hradce, budou prodány panu Oldřichovi z Hradce. Dne 15. listopadu 1404 v Telči slíbili Lacek z Kravař a Jiřík z Bítova Oldřichovi z Hradce za správu zboží, jeho vymazání ze zemských desek a zapsání Oldřichovi, za což ručili Petr z Kravař a Plumlova, Litolt z Lichtemburka a Bítova, Albrecht ze Šternberka jinak z Lukova a Albrecht z Lichtenburka a Bítova.[66]

Ani manželství Eliščino s Jiříkem z Lichtenburka netrvalo dlouho, neboť Jiřík patrně před rokem 1406 zemřel. Teprve v roce 1406 došlo k vkladu Eliščina věnného práva na 1000 kop zapsaných na Želetavě, přičemž markraběcím poslem k zemským deskám byl Jošt Hecht z Rosic. Odpovědí na novou situaci byl zápis spolku, který učinila Eliška z Hradce se svým tchánem Litoldem z Bítova a rovněž se svými dcerami Barbarou a Klárou, které měla se zesnulým Jiříkem z Bítova.[67]

Eliška ale nedodržela všechny podmínky rozhodčího výroku pana Jindřicha z Rožmberka. Proto 31. ledna 1407 pohnal Oldřich z Hradce *„sestru svú"*(!) Alžbětu ze škod 600 kop grošů, *„že mi jest dala to všechno své právo na Bělkovském zboží, což ona jeho tu měla a já jsem na to veliké náklady učinil ji chovaje na své ztravě, s ní se po zemi voze, mívaje póldruhého sta koní, z Moravy do Čech ji voze i do Prahy svým vlastním nákladem, její listy vyplacuje od markrabiných písařóv a toho mi je neskonala a mě k velikým nákladóm připravila"*.[68] Dále ji vinil z toho, že asi před pěti lety (tj. kolem roku 1402) za ni ručil a byl tak nucen k výdajům, které ocenil na 500 hřiven grošů. Eliška byla soudem odsouzena k náhradě těchto výdajů, což neučinila.[69] Konečně kladl Oldřich Elišce za vinu, že neučinila za dost tomu, co mezi nimi vyřkl pan Jindřich z Rožmberka a propadla mu tedy základ 3000 kop grošů.[70] Spor byl řešen na zasedání zemského soudu v Brně 24. ledna 1409, ale páni nenalezli

64) CDM XIII, č. 147, 148.

65) CDM XIII, č. 334, 335. Za Elišku a Jiřík z Bítova ručili Petr z Kravař na Plumlově, Albrecht z Cimburka a Tovačova a Jan ze Stráže, za Oldřicha a Jana staršího z Hradce ručili Jan mladší z Hradce, Jan starší z Ústí a Petr ze Stráže.

66) CDM XIII, č. 340.

67) ZDB VIII, č. 612. Jednalo se tu o 1000 hř. gr. pojištěných na tvrzi Knínice (okr. Jihlava) a 1000 kop grošů pojištěných na statku Želetava. Ke Knínicím Srov. Vladimír Nekuda – Josef Unger, Hrádky a tvrze na Moravě. Brno 1981, s. 150, č. 249.

68) LC II, s. 73, č. 284.

69) LC II, s. 73, č. 285.

70) LC II, s. 73, č. 286.

nic kloudného a nechali věc stát až do dalšího soudu.[71] Případem se pak zemský soud v Brně zabýval až 25. ledna 1412 a bylo rozhodnuto obeslat pana Jindřicha z Rožmberka, který měl podat podrobnou zprávu o rozhodčím výroku, který tehdy mezi nimi Oldřichem a Eliškou učinil.[72] Spor asi ukončila smrt Oldřicha z Hradce i hlavního svědka Jindřicha z Rožmberka, neboť oba zemřeli ještě v roce 1412.[73]

Markraběte Jošta tato kauza jistě zajímala, zvlášť když uvážíme výši věnné zástavy. Na své si přišla i markraběcí komora, neboť vydání příslušných listin pro Elišku z Hradce nebylo zcela zadarmo. O výši tax za vyhotovení listiny v markraběcí kanceláři ale nemáme dostatek relevantních informací.[74]

„JIHOČEŠI" VE SLUŽBÁCH MARKRABĚTE JOŠTA

Na dvoře moravského markraběte Jošta se uplatnilo několik šlechtických rodů původem z jižních Čech. Prameny nám bohužel neumožňují výrazněji postihnout přesné postavení v rámci dvorských popř. jiných struktur. O tom, jaké jejich postavení bylo, můžeme mnohdy usuzovat jen na základě jejich vlastní příslušnosti k té které společenské vrstvě, tj. zda-li šlo o příslušníka panstva, nižšího šlechtice či dokonce měšťana. Někteří příslušníci těchto rodů se u markraběcího dvora uplatnili takříkajíc jako kolektiv, takže nabízeli své služby markraběti jako již vyprofilovaná skupina, to jest jako šlechtická družina.[75] Takovou skupinou by mohl být např. kroužek osob tvořený Bočkem z Vilhartic, Jankem z Klenové, Přibíkem z Krutěnic a Hynkem z Pacova.

Na tomto místě je třeba ještě zmínit významnou skupinu osob, které pocházely přímo z jižních Čech. Nebyly asi šlechtického původu, očividně tu šlo o osoby vzešlé z měšťanského prostředí. Polem jejich působnosti se stala markraběcí kancelář, mezi jihočeskými rodáky pracujícími v kanceláři vynikl **Ondřej Mikuláš z Třeboně řeč. Fucfan** († 1409), který působil jako Joštův notář a příležitostně i jako jeho diplomat v letech 1386 až 1407. Pozoruhodná je také šíře jeho kulturně uměleckých zálib a jeho kontakty s florentským kancléřem Colucciem Salutatim.[76]

71) LC II, s. 142 – an, č. 168. Podle tohoto rozsudku se ostatně Oldřich zařídil a 5. února 1409 proto pohnal k odpovědnosti ručitele za Elišku, pana Lacka z Kravař a Petra z Kravař a Plumlova (Tamtéž, s. 155, č. 615, 616). Srov. též Václav Štěpán, Osobnost lacka z Kravař II. Časopis Matice moravské 112, 1993, s. 28.

72) LC II, s. 225, č. 248; s. 226, č. 251.

73) Oldřich byl mrtev v červnu 1412 (LC II, s. 262, č. 1069), Jindřich z Rožberka zemřel 28. července 1412 (A. Sedláček, Hrady VII, Praha 1890 (1996), s. 70).

74) V září 1387 zaplatilo město Brno markraběti za jakousi listinu 1 kopu grošů, v květnu 1389 za jakési listiny vyplatilo Brno do markraběcí komory 100 hř. (T. Baletka, Dvůr, rezidence a kancelář..., s. 342 až 343).

75) K fungování družin na panovnických dvorech viz např. studii Vladimíra Růžka, Družina Bořivoje ze Svinař ve službách Václava IV. Minulostí západočeského kraje, XXV, 1989, s. 57– 90.

76) O Ondřeji Mikulášovu z Třeboně viz práci Veroniky Hradské, Ondřej z Třeboně, notář, vyslanec a důvěrník markraběte Jošta. Časopis Matice moravské 117, 1998, s. 353–376, navazující na její diplomovou práci Ondřej Mikulášův z Třeboně, notář markraběte Jošta, olomoucký děkan a přítel Coluccia Salutatiho a jeho doba. FF MU, Brno 1993. Ze starších prací dlužno tu zmínit především Bertolda Bretholze, Zur Biographie des Markgrafen Jodok von Mähren. Zeitschrift des (deutschen) Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 3, 1899, s. 237 – 265 a Judita Matějová, O dopisech Coluccia Salutatiho Joštovi Lucemburskému. Vlastivědný věstník moravský 45, 1993, s. 41– 48.

Z Milíčína pocházel další Joštův písař **Jan** (Ješek). Jeho zakotvení v jihočeském prostředí bylo mnohem výraznější, v prosinci 1385 byl totiž prezentován Petrem ze Šternberka k farnímu kostelu v Sudoměřicích u Bechyně a v držení tohoto beneficia jej pak v prosinci 1391 vystřídal jiný Joštův notář Dětřich z Prahy.[77] V té době byl už ale Jan z Miličína nejméně čtyři roky v kancelářských službách moravského markraběte.[78] V Joštově kanceláři působil Jan z Miličína asi až do roku 1409.[79] Joštův notář **Dětřich Petrův z Prahy** byl ustanoven 16. prosince 1391 na presentaci Petra ze Šternberka farářem kostela v Sudoměřicích.[80] U Dětřicha si půjčil hradecký farář Hynek z Vepřek 2 kopy grošů a 2. května 1394 se zavázal před pražským oficiálem Janem Kbelem zaplatit dluh v oktávě sv. Jakuba apoštola (tj. mezi 25. 7.–2. 8. 1394).[81]

z Klenové

Asi v souvislosti s odbojem panské jednoty proti králi Václavovi se na Moravu dostal Janek z Klenové († před 1411). Někdy před rokem 1406 daroval markrabě Jošt svému maršálkovi Bočkovi z Vilhartic, Jankovi z Klenové a Přibíkovi z Krutěnic část věnného práva, které ně něj spadlo v Medlově po smrti Kunky, vdovy po Markvardovi z Medlova, což bylo vloženo do zemských desk při jejich otevření v lednu 1406.[82] Jankovi samému nechal markrabě v témže roce 1406 zapsat do desk též věnnou zástavu v Šitbořicích, která na něj spadla jako odúmrť po smrti Machny z Lomnice.[83] Darování ovšem nebylo bez závad, neboť o majetek se hlásily dcery Jana staršího z Lomnice. Zřejmě též z těchto důvodů byl proto v lednu 1407 tento zápis znovu zopakován s udáním, že výše věna činí 300 hřiven grošů.[84] Po Jankově smrti daroval markrabě Jošt šitbořický majetek Bočkovi z Vilhartic.[85]

z Krutěnic

Přibík z Krutěnic na Klatovsku se poprvé objevuje na Moravě 11. listopadu 1400 jako hejtman na Podivíně, majetku Erharta z Kunštátu, jemuž byl ovšem tento statek nedlouho předtím (9. 7. 1400) zastaven markrabětem Joštem.[86] Je tudíž možné, že Přibík zde mohl být hejtmanem ještě před vznikem zástavní listiny jako Joštův člověk. Tomu by nasvědčoval fakt, že markrabě v roce 1406 vložil Přibíkovi do desk část věnného práva, které na něj spadlo v Medlově.[87] Před rokem 1411 také daroval

77) J. Emler, Libri confirmationum 3 – 4 (1373– 1390), Praha 1879, s. 176; A. Tingl, Libri confirmationum 5, (1390 – 1399), Praha 1865, s. 105.

78) Poprvé tak doložen v CDM XI, č. 408, 409.

79) K Janovi srov. T. Baletka, Dvůr, rezidence a kancelář ..., s. 376– 378.

80) Tingl, Libri confirmationum, 5, s. 105. Regest též Věra Jenšovská, Tom. I, fasc. 4 (1392– 1394), s. 803, č. 3327.

81) Věra Jenšovská, RBMV, Tom. I, fasc. 4, 1392– 1394, s. 1028, č. 4220. K tomu třeba dodat, že notář Dětřich byl v té době patrně s markrabětem Joštem v Praze, 28. 4. 1394 byl Jošt ještě v Brně (CDM XV, č. 351), 5. 5. 1394 je už v Praze (CDM XII, č. 193).

82) ZDB VIII, č. 584.

83) ZDB VIII, č. 560. Následně nechal Janek zapsat do desk spolek, který na šitbořický majetek učinil s Bočkem z Vilhartic. (ZDB VIII, č. 561).

84) ZDB VIII, č. 378; IX, č. 197.

85) ZDB IX, č. 314.

86) CDM XIII, č. 61, viz též M. Zemek – A. Turek, SAP 33, 1983, s. 231, č. 227.

87) ZDB VIII, č. 584.

Jošt Přibíkovi věnnou zástavu na dvoře v Přestavlkách, jak na něj spadla po smrti vdovy po jistém Lekšovi.[88]

z Miličína

Podle Miličína se psalo několik příslušníků drobné šlechty, kteří se usadili na Moravě patrně v době Joštova panování a zřejmě většinou v souvislosti se službami, které markraběti prokazovali. Albertu Vlkovi z Miličína daroval markrabě Jošt před rokem 1397 statky v Bzovém, jak na něj spadly po jakémsi Kaňovcovi.[89] Před rokem 1398 musel získat Albert od markrabět tzv. mocný list, neboť v tomto roce daroval všechny své statky, ať už se nacházely kdekoliv, svým bratřím Přibíkovi a Hynkovi.[90] Hynek z Miličína z větve usazené na Mouřínově se někdy ve 2. polovině 90. let 14. století oženil s Markétou, dcerou Joštova přívržence či spíše dvořana Gebla z Hrušovan.[91] Na Rudolci se usadil Vilém z Miličína, jemuž markrabě Jošt rudolecké zboží mezi lety 1404–1406 prodal a osvobodil z manství.[92]

z Pacova

Z jihočeského Pacova se na Moravu dostal někdy na přelomu 14. a 15. století Hynek z Pacova.[93] V souvislosti s Joštem se poprvé uvádí 10. 2. 1405 jako relátor na Joštově listině pro město Znojmo. Již tehdy byl brněnským hejtmanem, což je vlastně synonymum pro špilberského purkrabího.[94] Hynkovo postavení v rámci Joštova dvora a vůbec v hierarchii správních struktur bylo skvělé, takže je nabíledni domněnka, že jeho působení v Joštových službách bylo určitě staršího data. Dokládá to např. fakt, že 28. 9. 1406 uzavíral Hynek z Pacova spolu s Erhardem z Kunštátu a Skal, Vaňkem z Boskovic a Janem z Lomnice v pověření markraběte Jošta příměří mezi Moravou a vyslanci rakouského vévody Leopolda a v září 1407 je Hynek znovu jmenován mezi členy radů markraběte Jošta, kteří byli vysláni do Rakous k jednání o uzavření mírových smluv.[95] Kromě toho Hynek běžně potvrzoval složení městských rad a během pobytu markraběte Jošta v Braniborsku (tj. asi od května 1408 do konce r. 1409) byl moravským zemským hejtmanem, což byla vrcholná politická funkce v zemi.[96]

Během svého působení na Moravě se sice Hynek nestihl zařadit mezi deskovou šlechtu, ale i tak získal z milosti Joštovy několik nemovitostí. Od Jošta získal Hynek dům v Brně na ulici Měšťanské, který pak v červnu 1411 odkázal své manželce Čeňce z Ronova.[97] S tichým souhlasem Joštovým se Hynek uvázal asi hned na jaře 1407

88) ZDO VIII, č. 235.

89) ZDO VI, č. 649.

90) ZDO VI, č. 825.

91) J. Pilnáček, Staromoravští rodové, s. 85.

92) ZDB VIII, č. 602. Relátorem tohoto vkladu byl Joštův protonotář Štěpán, jehož působení v kanceláři máme bezpečně doloženo v letech 1404–1410.

93) K Pacovu srov. to, co píše A. Sedláček, Hrady IV, Praha 1885, s. 206; o Hynkovi se zmiňuje J. Pilnáček, Staromoravští rodové, s. 10 – an, č. 7.

94) Listina otištěna v CDM XIII, č. 361 bez kancelářské poznámky, která je na originálu listiny (SOkA Znojmo, AM Znojmo, Listiny, i. č. 55).

95) CDM XIII, č. 436, 487.

96) K Hynkovi srov. T. Baletka, Dvůr, rezidence a kancelář..., s. 452– 453.

97) Archiv města Brna, rkp. 48, fol. 544r.

ve statek Valč, který spadl na markraběte, když byl zabit jeho předchozí a poněkud *„neklidný"* držitel Jan Hovorka z Valče, kdysi straník markraběte Prokopa.[98] Po smrti Joštově už nebylo postavení Hynkovo zdaleka tak pevné, čemuž by nasvědčovaly trable, spojené s valčským statkem.[99] Nějakou dobu byl také Hynek ponechán ve funkci zemského hejtmana, resp. brněnského purkrabího, tak přichází ještě 22. 6. 1411.[100] V prosinci 1414 je už Hynek uváděn jako nebožtík, vdova po něm se provdala za Racka z Vyškova.[101]

z Rohozova

Z královského manství Rohozova (sev. od Milevska) pocházel Mikuláš řeč. Opat z Rohozova.[102] Na markraběte Jošta se začal orientovat patrně těsně před koncem 14. století, ještě v roce 1394 bojoval na straně Jana Zhořeleckého proti panské jednotě.[103] Co Mikuláše vtáhlo do Joštovy sféry vlivu, byly patrně rodinné vazby. Mikuláš byl strýcem Anny, manželky markraběcího maršálka Filipa ze Svojanova a švagrem sudího brněnské cúdy Bohunka z Trstenice.[104] Dne 10. 2. 1403 udělil markrabě Jošt Mikulášovi část Nosislavi, která na něho spadla po smrti Bočka ze Želic a ro- ku 1406 intabuloval Jošt Mikulášovi vše, co na něho spadlo v Troubsku po markraběcím maršálkovi Filipovi ze Svojanova.[105] Od markraběte Jošta získal – patrně do zástavního držení – město Jevíčko, které na něm dobyl před rokem 1408 Zikmund z Křižanova.[106] Již v roce 1405 držel Moravské Knínice, na nichž měl zapsáno 300 kop grošů, avšak před rokem 1418 je od Mikuláše a jeho manželky Zdeny vykoupil Prokop ze Soběšína.[107]

98) Valč osvobodil Jošt Janu Hovorkovi z manství a v roce 1406 mu zboží vložil do zemských desk. (ZDB VIII, č. 398). Jako nebožtík je Hovorka uveden 15. 4. 1407 (LC II, s. 83 – an, č. 326). 20. 12. 1409 poháněla Hynka z Pacova před zemský soud Markéta, vdova po Janu Hovorkovi, že jí drží Radonín a Valč, na nichž měla zapsáno 100 hř. věna (LC II, s. 173, č. 705). Hovorka, třebíčský hejtman, je doložen jako spolubojovník Jana Sokola z Lamberka proti Rožmberkům (F. Mareš, Popravčí kniha pánů z Rožmberka. Praha 1878, s. 18).

99) Dne 12. 6. 1411 poháněla Čeňka z Ronova Bohuňka Valentina z Majetína a Mikuláše z Mochova, že jí odtiskli pravou mocí od jejího věna *„jakož to mój muž držal"* (LC II, s. 213 – an, č. 950, 951).

100) Archiv města Brna, rkp. 48, fol. 544r.

101) LC II, s. 295, č. 1257; J. Pilnáček, Staromoravští rodové, s. 11.

102) V roce 1383 se připomínají bratři Budilov, Zachariáš, Čáslav, Mrakeš z Rohozova a jejich sestry (Archiv český XXXI, s. 145, 148 – an). Že do tohoto rodu patří také Mikuláš z Rohozova, dokazuje zápis v zemských deskách z r. 1407, kdy Mikuláš přijal na spolek na Nosislav svého bratra Mrakše (ZDB VIII, č. 467). J. Pilnáček ve svých Staromoravských rodech o rodu blíže nepojednal, srov. s. 421, č. 1646, viz též A. Sedláček, Českomoravská heraldika II. Praha 1925, který se o rodu také nezmiňuje.

103) CDM XII, č. 390.

104) ZDB VIII, č. 309.

105) CDM XIII, č. 242; ZDB VIII, č. 495.

106) LC II, s. 28, č. 118, srov. nález na s. 91, č. 64. V prosinci 1406 pohnal Mikuláše z Rohozova a z Nosislavi jevíčský měšťan Jan Tykl, že mu na svobodné cestě pobral šest koní a deset tun oleje i se vší přípravou, co měl u vozu. (LC II, s. 43, č. 205, nález na s. 59, č. 42). Též V. Štěpán, Nový pohled na dobytí Jihlavy v roce 1402. Vlastivědný sborník Vysočiny, 8, 1992, s. 7–21.

107) LC I, s. 125, č. 95; ZDB XI, č. 496.

z Vilhartic

Český rod erbu červené koruny položené pošikem na stříbrném štítě nalezl své uplatnění spíše ve službách českých králů.[108] K Joštovu dvoru našel cestu – nemůžeme říci zatím přesně kdy – Boček z Vilhartic, který se zde uplatnil jako markraběcí maršálek. Tento úřad zastával před ním Filip ze Svojanova, který zemřel v roce 1399. Asi někdy v této době už musel Boček z Vilhartic u Joštova dvora působit, ne-li dříve. Bezpečně je doložen jako markraběcí maršálek ovšem až v roce 1406. Tehdy bylo jemu a dále Jankovi z Klenové a Přibíkovi z Krutěnic vloženo do zemských desk darování věnného práva v Medlově, jak to spadlo na markraběte Jošta po smrti Kunky, vdovy po Markvardovi z Medlova.[109] Janek z Klenové také vzápětí přijal Bočka na spolek na Šitbořice, které dostal krátce předtím od markraběte.[110] Šitbořice pak po Jankově smrti markrabě daroval Bočkovi, který je před rokem 1412 prodal Pavlíkovi z Unčic.[111] To je také poslední zpráva o Bočkovi na Moravě.

Dvůr markraběte Jošta byl ve srovnání s českým královským dvorem asi dvakrát menší, pokud jde o jeho personální obsazení, nebyl ale omezen jen na Moravu. Vedle moravské šlechty tu nacházeli uplatnění zvláště příslušníci nižší šlechty z Čech, ale také z Opavska, Rakous, Lucemburska, Lužice a Braniborska. Šlechta z jižních Čech byla zastoupena relativně hojně, z ostatních oblastí Čech se u markraběcího dvora uplatnilo vždy jen pár jednotlivců.[112] Tak se to alespoň projevuje v dochovaných pramenech. Je ovšem pravděpodobné, že i v těchto jednotlivých případech přicházeli někteří příslušníci nižší šlechty do markraběcích služeb jako členové družin svých panských chlebodárců nebo jako členové zbrojných družin.

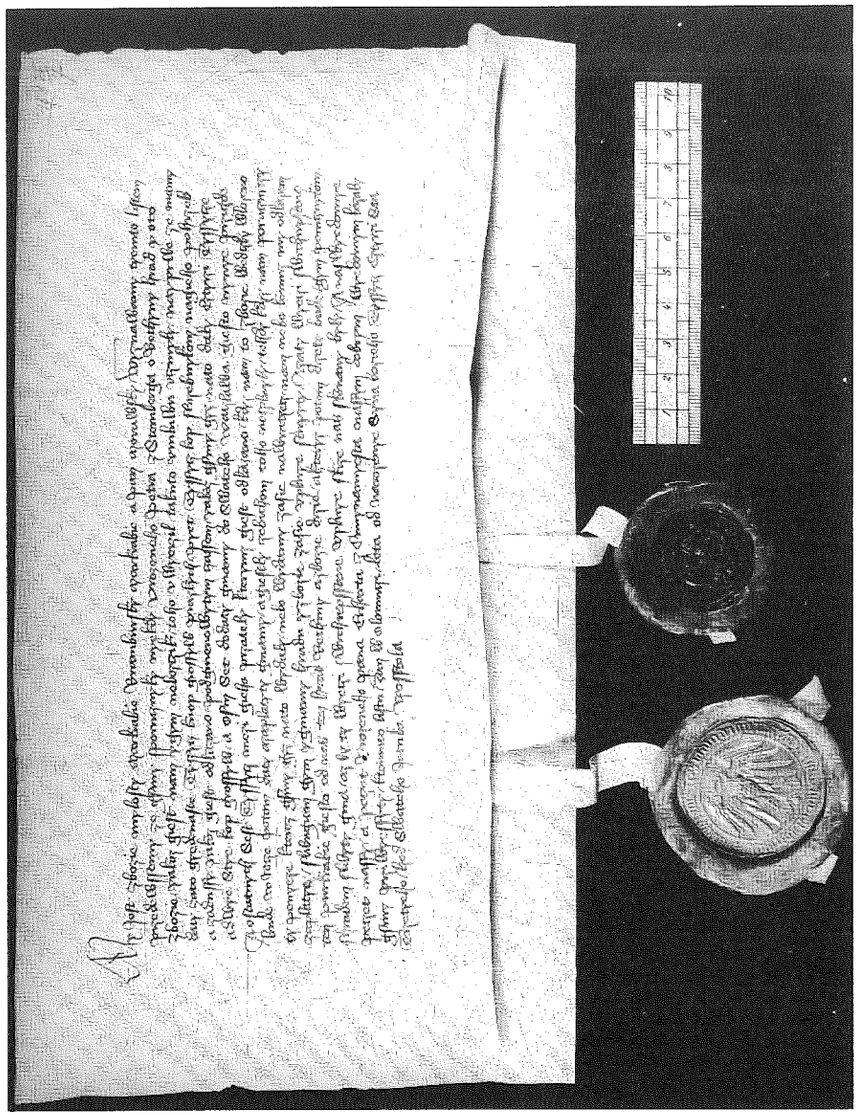
108) K rodu srov. Martin Kolář, OSN XI, s. 213, heslo Heršteinští z Heršteina; J. Pilnáček, Staromoravští rodové, s. 361, č. 1319/II.

109) ZDB VIII, č. 584.

110) ZDB VIII, č. 561.

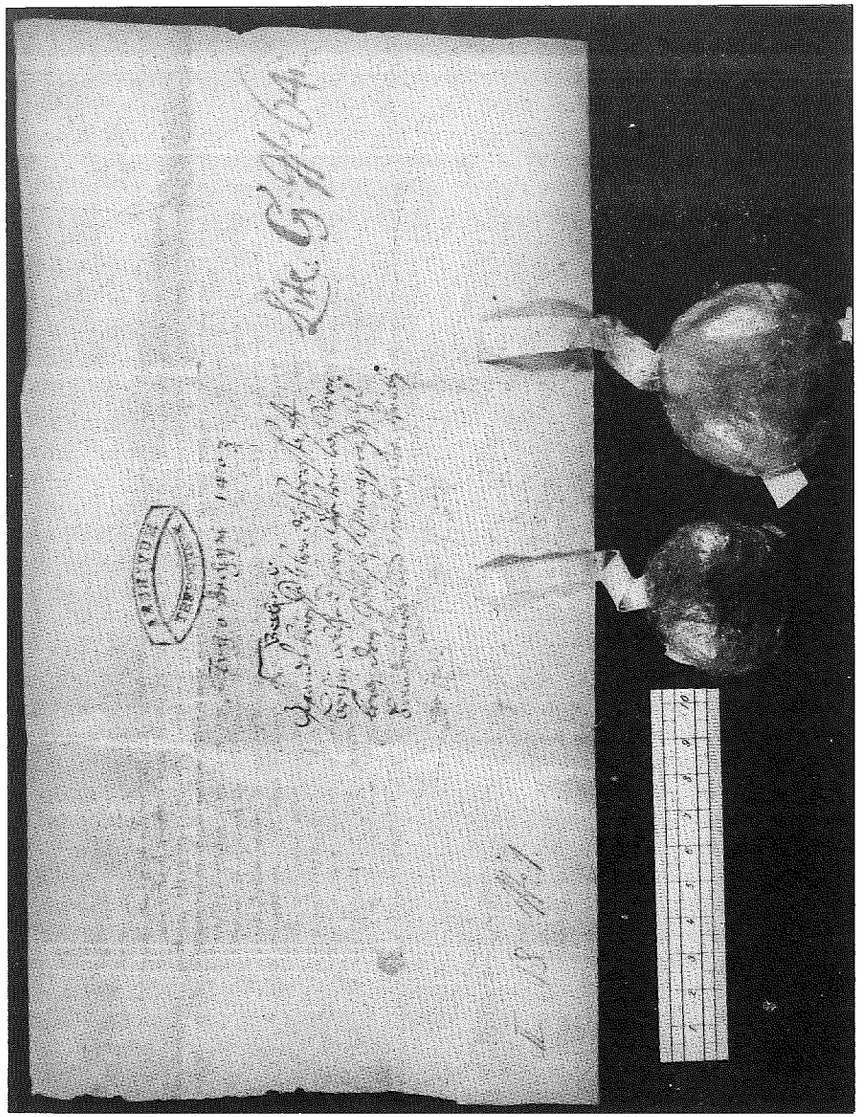
111) ZDB IX, č. 314.

112) Z nich tu možno připomenout z Kolínska pocházející bratry z Radovesnic (Maršík, Myslibor a jejich příbuzný Petr), z východních Čech přišel Ješek řeč. Markéta z Rožďalovic († po 1392); v 60. letech 14. stol. se na Moravě usadili Huhňové z Chlumu; Vaněk z Potštejna († 1389) držel do r. 1375 markraběcí léna Mitrov a Víckov a do své smrti měl dům v Brně; kolem poloviny 14. století se na Moravu dostávají Pluhové z Rabštejna; Břeněk z Rýzenberka (hrad nad Novou Kdyní); dále se u Joštova dvora uplatnili Křišťan Stupice z Říčanska; Hynek a Jan Berkové z Dubé, Kunát Habard ze Sulejovic; konopišťská větev Šternberků usedlá na Veselí n. M.; pánové z Valdštejna; pánové z Vartenberka a Veselí.

Obr. 1: 1403, červenec 25., Olomouc – Jošt, markrabě braniborský a moravský, činí narovnání a smlouvu s poručníky zesnulého Petra ze Šternberka o hrad a panství Bechyni. Orig., perg., čes., SOA Třeboň, Cizí statky Třeboň I, sign. Bechyně II 18 l.

Obr. 2: Revers citované listiny.

CHVAL Z MACHOVIC, BŘENĚK Z DOLAN A JAN VALKÚN Z ADLARU – VOJENŠTÍ VELITELÉ TÁBORŮ PŘED ZALOŽENÍM TÁBORA

Eduard Maur

Úvodní poznámka

Ve vzrušené atmosféře panující na přelomu let 1419–1420 se nám z pramenů náhle vynořuje několik jedinců z řad drobné šlechty, s výjimkou Mikuláše z Husi do té doby zcela bezvýznamných, kterým připadla důležitá úloha při organizaci ozbrojených akcí spojených s počátky husitské revoluce. Nejdříve to byli Břeněk z Dolan a bratří Chval a Kunáš z Machovic, doložení jako vůdci poutě či spíše tažení západočeských a jihočeských radikálních husitů do Prahy počátkem listopadu 1419. K nim se záhy přiřadili Jan Žižka z Trocnova a Jan Valkún z Adlaru, kteří s kazatelem Václavem Korandou, rovněž účastníkem a organizátorem listopadové poutě, přivedli koncem roku 1420 zklamané tábory z hlavního města do Plzně. Odtud pak Žižka spolu s Břeňkem z Dolan a Valkúnem z Adlaru a kněžími Václavem Korandou, Markoltem ze Zbraslavic i dalšími dovedl koncem března roku 1420 tábory na nově založený Tábor, kam již předtím vyslal menší skupinu pod vedením Chvala z Machovic. V tomto okamžiku se osudy jednotlivých husitských válečníků, až dosud společné, začaly rozcházet. Břeněk z Dolan cestou z Plzně na Tábor padl v šarvátce u Sudoměře, takže se již nemohl účastnit budování nové komunity a její vojenské síly. Další dva, Chvala z Machovic a zejména Jana Žižku, čekala na Táboře velká kariéra. Dosud bezvýznamní zemané byli zvoleni členy sboru čtyř táborských hejtmanů, kteří představovali nejen vojenské velení nové obce, ale do značné míry i její vedení politické, a sehráli důležitou úlohu na Táboře, v táborském svazu a v husitské revoluci obecně. Jan Valkún z Adlaru naproti tomu žádného zvláštního postavení v nově založené táborské obci nedosáhl, záhy ji dokonce opustil, a Kunáš z Machovic se nám zcela vytrácí z pramenů. Jedinou bezpečnou zprávou o jeho účasti v husitském hnutí je vlastně jen kronikářova zmínka o jeho cestě do Prahy s houfy táborů počátkem listopadu roku 1419. Později už ho prameny nejmenují ani mezi těmi, kdo odešli z Prahy do Plzně, ani mezi těmi, kdo zamířili jako předvoj plzeňských táborů na nově založený Tábor pod vedením Kunášova bratra Chvala, ani mezi těmi, kdo se účastnili tažení Žižkova houfu do nově založené bašty jihočeského radikálního husitismu a srážky s *„železnými pány"* v rybniční krajině u Sudoměřic. Je to jistě nápadné, takže nelze vyloučit ani možnost, že v této době již nežil.

Skutečnost, že se v krátkém období od listopadu 1419 do dubna 1420 sešlo v řadách radikálních husitů několik drobných šlechticů, kteří v té době převzali důleži-

tou organizační úlohu a později většinou zaujali přední místa v táborském okruhu – vedle výše zmíněných je třeba jmenovat ještě Mikuláše z Husi –, navozuje otázku, co vlastně tyto jedince přivedlo mezi nábožensky vzrušené davy složené především z příslušníků nižších společenských vrstev (zdaleka ne ovšem jenom chudiny), zda snad mezi nimi existovaly již před rokem 1420 určité vazby, které je v neklidné době očekávání Kristova příchodu svedly dohromady, a jaké to byly vlastnosti i okolnosti, které je vynesly do role vojenských velitelů táborských houfů. Jejich rozdílné osudy po roce 1420 nás nutí ptát se i na možné starší příčiny jejich rozchodu. Bude proto užitečné nastínit si život každého z nich až do okamžiku, kdy se postavili do čela husitských houfů. V případě Jana Žižky a Mikuláše z Husi to ovšem vlastně není třeba, neboť jejich život byl historiky husitství vysledován do nejmenších detailů.[1] Jinak je tomu však u tří zbývajících, u Břeňka z Dolan, u Valkúna z Adlaru a u obou Machovců, kterým se většinou dostalo jen zcela stručných pojednání nebo pouhých letmých zmínek v tematicky šíře založených pracích.[2] Takovéto práce ovšem ne vždy berou v potaz vše, co nám prameny nabízejí, někdy se dokonce dopouštějí i nepřesností a chyb, a ani případě našich budoucích husitských hejtmanů tomu není jinak. Úkolem tohoto článku je dát jejich portrétu vytvořenému dosavadní historiografií přesnější kontury, a to zejména se zřetelem ke krátkému období mezi listopadem 1419 a březnem 1420.

Chval a Kunáš z Machovic

Značné nejasnosti a i jisté omyly se v odborné literatuře nakupily zejména kolem obou Machovců. Chvalovi se přitom dostalo v poslední době cenné životopisné črty Františka Grunta,[3] podstatně rozšiřující soubor vědomostí, které kdysi v drobném článku nashromáždil F. M. Bartoš.[4] V Gruntově studii je přínosné zejména shrnutí všech známých fakt o Chvalově vojenské a politické činnosti po roce 1419 a jejich zasazení do širšího rámce táborských dějin. Zato pokud jde o životopisná data z doby před rokem 1419 a o údaje ke genealogii Machovců vůbec, spokojil se autor většinou s převzetím starších tvrzení ze Sedláčkových Hradů. August Sedláček však své názory na genealogii tohoto rodu neustále měnil, v jednotlivých dílech svých Hradů i dalších pracích se k některým otázkám, například k tomu, kdo byl otcem

1) Základním dílem zůstává Josef Pekař, Žižka a jeho doba. I–IV, Praha 1927–1933 (reprint 1992). Novější literaturu evidují Šmahelova a Čornejova syntéza. K Mikuláši z Husi viz Miloslav Polívka, Mikuláš z Husi a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce. Rozpravy ČSAV, řada SV, 82–1, Praha 1982 a Týž, K biografii Mikuláše z Husi, FHB 3, 1981, s. 195–261. Prvá Polívkova rozprava přináší i komplexní rozbor vztahu drobné šlechty k husitismu včetně jeho radikálního křídla.

2) Nepodrobněji v souhrnné studii Otakara Frankenbergera Vůdcové a vedení husitských vojsk (1419–1436). Vojensko-historický sborník, 7, 1938, sv. 2, s. 5–62.

3) František Grunt, Osudy táborského hejtmana Chvala Řepického z Machovic. Marginalia historica III, 1999, s. 41–60.

4) František Michálek Bartoš, O čest táborského hejtmana. JSH 22, 1953, s. 77–81.

Chvala z Machovic,[5] vyjadřoval značně rozdílně a tyto protimluvy se pak dostaly i do studie Gruntovy, jejíž hodnota tím poněkud utrpěla.

Podle pečetního obrazu – tří lilií ve štítu a panáka se vztyčeným mečem v klenotu – byli Machovcové (později Kunášové z Machovic) společného původu s panoši ze Sudoměře (později Dívčičtí ze Sudoměře a Řepičtí ze Sudoměře), [6] kteří se od nich oddělili koncem 14. století.[7] Vcelku bez jakýchkoliv pochybností lze přijmout názor, že rodovým sídlem panošů z Machovic byla ves, respektive tvrz Machovice, jejíž zbytky se dodnes nacházejí na břehu rybníka Horní Machovec na samém okraji Zbudovských Blat, 7 km na jihozápad od zámku Hluboká. Do Českých Budějovic odtud bylo 8 km, do Netolic 13 km, do Vodňan stejně jako na Český Krumlov 20 km, tedy den cesty. Jméno lokality se nám v pramenech objevuje počínaje rokem 1368, a to po dlouhou dobu jen v predikátu jejích držitelů,[8] zatímco zdejší tvrz se poprvé připomíná až roku 1437,[9] i když zajisté mohla být postavena o něco dříve.

První spolehlivější zpráva o námi sledované rodině jihočeských panošů z Machovic dokládá, že Machovcové vlastnili v polovině 14. století kromě výše uvedeného statečku u Hluboké také majetek v okolí Třeboně. Roku 1368 totiž prezentovali Jan, Buzek a další, nejmenovaní bratři z Machovic faráře ve Střížově nedaleko Žižkova rodiště Trocnova. Když ale roku 1389 kněz Chýna, kterého sem před 21 roky dosadili, zemřel, nového faráře podával pan Vilém z Landštejna,[10] což znamená, že Střížov v té době již Machovcům nepatřil. Nemusíme v tom hned vidět doklad o pohlcení drobného zemanského majetku mocným sousedem, jak takové případy často interpretovala starší historiografie, mohlo jít i o výsledek pouhé směny statků. Snahou Machovců totiž bylo soustředit svůj majetek do okolí rodového sídla. Proto například roku 1382 bratří Vyšata a Buzek z Machovic směnili svoji ves Zlukov u Veselí nad Lužnicí za královskou zástavní ves Křenovice, která patřila k protivínskému

5) V Ottově slovníku naučném Sedláček tvrdil, že Chval a jeho bratři byli syny Nedamíra ze Sudoměře a ten zase potomkem Vyšaty nebo Buzka z Machovic, připomínaných r. 1382. OSN 15, heslo Kunáš z Machovic, s. 364. V sedmém dílu Hradů (August Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království českého. VII, Praha 1890, s. 163) soudil, že jeden z Machovců uvedených r. 1382 měl ženu Kateřinu a s ní syny Chvala, Buzka a Kunše a že Kuneš po návratu z Prahy roku 1419 chlebil s matkou na Machovicích, zatímco r. 1450 tu žil jiný Kunáš. V jedenáctém dílu Hradů (s. 239) naproti tomu tvrdil, že Chval a jeho bratří byli bezpochyby syny Nedamíra z Machovic, připomínaného r. 1399 na Řepici. Rovněž v Českomoravské heraldice zastával názor, že Kunašové z Machovic pocházeli z Nedamíra ze Sudoměře, připomínaného r. 1390, což byla táž osoba. August Sedláček, Českomoravská heraldika. II, Praha 1925, s. 169. Roku 1913 pak došel k názoru, že Chval, Buzek a Kuneš asi nebyli syny Nedamíra (ani jeho bratra Kunáše), ale mohli být syny třetího, neznámého bratra. Současně Kunáška žijícího s matkou Kateřinou na otcovské tvrzi ztotožnil nikoliv s Chvalovým bratrem, ale synovcem. August Sedláček, Doklady k otázce Žižkova stáří, ČČH 1913, s. 472–473. Problém spočívá hlavně v tom, ke kterému Buzkovi (z. r. 1368–82 nebo 1412–1419) přiřadíme ženu Kateřinu, s níž měl mít syna Kunáše, u něhož matka chlebila po Buzkově smrti. AČ 36, s. 479, č. 48. Sedláček v tomto směru váhal. Jeho údaje nekriticky přebírá F. Grunt, takže se mu zmíněná Kateřina stává jak matkou našich bratří, tak i manželkou jednoho z nich.

6) A. Sedláček, Heraldika, II, s. 168–169.

7) Doklady o tom viz níže.

8) Roku 1312 svědčí na listině Bavora ze Strakonic jakýsi Jacobus de Machowic (RBM III, s. 27, č. 1312). Viz i A. Profous, Místní jména v Čechách, III, s. 4. Zmínku je ale třeba podle A. Sedláčka, Hrady VII, s. 163, vztáhnout k Machovicům u Č. Krumlova.

9) RTT II, s. 167.

10) LC I/2, s. 103, III–IV, s. 213.

panství a ležela pouhé dva kilometry od Machovic.[11] Ani takto rozšířený machovický statek nebyl nijak veliký, roku 1544 k němu patřila jen ves Machovice s tvrzí a dvorem, ves Křenovice a část Čejkovic[12] a není důvodu předpokládat, že ve 14. století tomu bylo jinak. Machovcům ovšem zůstal, jak dále uvidíme, i určitý majetek v okolí Veselí, ani ten však nebyl nijak rozsáhlý.

Podle formulace zápisu z roku 1368 museli být bratři Machovcové nejméně čtyři. Vyšata zmiňovaný roku 1382 byl zřejmě vedle Buzka a Jana třetím z nich. Čtvrtým snad byl jinak neznámý Ctibor ze Sudoměře, jehož pečetí (stejnou, jaké užívali Machovcové) pečetil roku 1390 Nedamír ze Sudoměře,[13] nejspíše Ctiborův syn. Tento Nedamír se totiž roku 1399, kdy podával faráře v Řepici, uvádí jako Nedamír z Machovic (pokud ovšem nejde o dvě různé osoby).[14] Predikát z Machovic vedle stejného erbu dokládá společný původ obou rodů, jinak se ale Nedamír píše vždy po Sudoměři. S tímto predikátem se v letech 1398–1412 připomíná ještě několikrát, a to vždy se svým bratrem Kunášem ze Sudoměře.[15] I Kunáš se asi původně psal po Machovicích,[16] což by naznačovalo, že část Machovců se Kunášem a Nedamírem, resp. Ctiborem po zisku Sudoměře někdy koncem 14. století osamostatnila ve zvláštní rodovou větěv. Ze zápisů desk zemských z let 1398 a 1404 dále vyplývá, že oba zmínění bratři, Nedamír a Kunáš ze Sudoměře kromě nově nabyté Sudoměře stále vlastnili starý majetek Machovců v okolí Veselí nad Lužnicí, a to Lhotu u Ponědraže (zvanou tehdy Lhota Německá) a bezpochyby i samotnou Ponědraž, připomínanou jako majetek Sudoměřských roku 1437.[17] Kromě toho rodový majetek rozšířili i o Řepici, Nákří a Dívčice, [18] což byla, stejně jako sama Sudoměř, akvizice po vymřelých panoších z Vlhlav. Tento významný rytířský rod erbu supího hrdla, píšící se původně po Němčicích a posléze po sousedních Vlhlavech, patřil k rožmberské klientele. V polovině 14. století shromáždil rozsáhlý majetek, k němuž kromě vlastního jádra statku, ležícího jihovýchodně od Vodňan a soustředěného kolem Němčic a Vlhlav (včetně části Dřítně se spolupodacím v Nákří) patřila i Řepice na Strakonicku a Sudoměř u Protivína. Z Němčických se po Sudoměři psal například Čadek ze Sudoměře, otec dvou kanovníků, kteří pronikli až do okruhu avignonské

11) AČ II, s. 458, č. 561. U Grunta se v návaznosti na Sedláčka nepřesně uvádějí názvy Žlukov a Chřenovice. Grunt, c. d., s. 41.

12) A. Sedláček, Hrady, III, s. 165.

13) Podle Sedláčka nesla pečeť opis *s. stiborii de sudomir.* Sedláček, Doklady, s. 472, pozn. 197.

14) LC VI, s. 9.

15) RTT I, s. 580 (1398), II, s. 5 (1404), LC VII, s. 41, 51 (1412).

16) Kunáš z Machovic se mihne r. 1392 jako svědek na listině pana Petra z Rožmberka. Michael Pangerl, Urkundenbuch des Cisterciensterstiftes BMV zu Hohenfurt in Böhmen. (FRA II/23), Wien 1865, č. 283, s. 362 (dále cituji jako UB H).

17) AČ 37/1, s. 1139–1140, č. 16. Stateček Ponědraž byl samostatný až do r. 1556, kdy byl přikoupen k panství Třeboň. Tehdy k němu patřily vsi Ponědraž, Frahelž, Německá Lhota (dnes dvůr) a část České Lhoty. Části těchto vsí včetně Ponědraže však patřily k rožmberským državám již ve 14. stol. A. Sedláček, Hrady III, s. 107, 127, 130, 135.

18) K Dívčicím viz A. Sedláček, Hrady VII, s. 172–173. Roku 1398 Nedamír ze Sudoměře zapsal své ženě Elišce plat ve Lhotě u Ponědraže a v Nákří a r. 1404 potvrdil obdobný zápis svého bratra Kuneše ze Sudoměře pro jeho ženu Elišku v Dívčicích a Nákří. Vzájemný souhlas se zápisy dokládá, že bratři drželi majetek v nedílu.

kurie.[19] Roku 1389 však bezdětným Onšem z Vlhlav celý rod vyhasl. Na základě majetkového společenství uzavřeného těsně před Onšovou smrtí získali jádro majetku kolem Vlhlav Hrůzové z Vlhlav,[20] kdežto další část Onšova majetku, tj. Sudoměř, Řepice a Dívčice s Nákřím, přešla do rukou Machovců. Snad jim ji ještě na sklonku svého života Oneš z Vlhlav prodal. Majetek získal nejspíše Ctibor (tím bychom si vysvětlili jeho predikát), po něm jej přejali bratři Nedamír a Kunáš (zvaný též Kunášek), píšící se původně po Machovicích, ale od té doby po Sudoměři.[21] Rod Machovců se tak rozdělil na vlastní Machovce a Sudoměřské, obě větve však zůstaly ve velmi úzkém spojení, a to i majetkovém.[22]

Kromě Sudoměře (zřejmě s tvrzí, připomínanou poprvé r. 1437) připadly Nedamírovi a Kunášovi z někdejšího Onšova majetku ještě části Dívčic a Nákří[23] v těsné blízkosti Machovic. Majetek bratři drželi v nedílu. Samotnému Nedamírovi navíc patřila i zmíněná Řepice u Strakonic. Platí to ovšem jen za předpokladu, že přijmeme Sedláčkovu dosti věrohodnou domněnku, podle níž Nedamír z Machovic, připomínaný ojediněle roku 1399 jako patron kostela v Řepici, je totožný s prameny několikrát zmiňovaným Nedamírem ze Sudoměře.[24] Ve světle těchto údajů rozhodně nelze říci, že by rod panošů z Machovic prodělával v době předhusitské majetkový úpadek, který by jeho příslušníky radikalizoval, a učinil je proto přístupnějšími reformnímu hnutí.[25] Rod naopak rozšířil svůj pozemkový majetek, jeho majetkový vzestup byl ovšem relativizován existencí poměrně značného počtu členů rodu, mezi něž se nově získaný majetek dělil, respektive kteří jej drželi v nedílu.

A právě v souvislosti s výše zmíněnou Řepicí se nám poprvé objevuje pozdější táborský hejtman Chval z Machovic. Roku 1412 totiž bratři Chval, Buzek a Kunáš z Machovic, jinak z Řepice, věnovali farnímu kostelu v Řepici 9 kop grošů českých platu na Řepici a dvou dalších vsích, Čečelovicích a Nebřehovicích, s tím, že řepický farář má držet dva vikáře, zatímco dosud držel jen jednoho.[26] Zápis přináší hned několik důležitých údajů. Především se z něho dozvídáme, že majetek bratří Machovců

19) K rodu viz A. Sedláček, Hrady VII, s. 176n., k Čadkovým synům MVB I, s. 71–72, č. 126, s. 348–379, č. 575–576, s. 409–410, č. 689, 690, s. 582–583, č. 1041, 1042, s. 590–591, č. 1082, s. 689–690, č. 1305, 1306 s. 702, č. 1333, s. 793 a 920 (rejstřík).

20) RTT I, s. 516, č. 27, s. 543. AČ 24, s. 211, č. 71.

21) Tento majetek mohli Machovcové získat již za Onešova života, neboť se nepřipomíná při spolčení s Janem Hrůzou r. 1388. RTT I, s. 516. Stárnoucí bezdětný Oneš z Vlhlav si tak jeho prodejem mohl zajistit finanční prostředky pro nákladnou přestavbu kostela v Němčicích a pro několik fundací ve prospěch církve, k nimž na konci života přistoupil. O této činnosti viz níže.

22) Přesný příbuzenský vztah mezi Ctiborem ze Sudoměře na jedné a bratry Nedamírem a Kunášem ze Sudoměře na druhé straně ovšem prameny nedovolují postihnout. Nedamír a Kunáš ze Sudoměře nemuseli být nutně Ctiborovými syny, i když je to nejpravděpodobnější, ale mohli být všichni tři bratry, případně mohla mezi Ctiborem a zbývajícími dvěma existovat i jiná příbuzenská vazba.

23) Roku 1370 a 1372 tu podávali Mikuláš a Oneš z Vlhlav a Tóma z Dívčic, roku 1412 po dvakrát Nedamír a Kunášek ze Sudoměře. LC II, s. 28, 75, VII, s. 41, 51. Syn prvého Nedamír se psal po Dívčicích. Viz výše pozn. 18.

24) V Řepici byli patrony r. 1370 Mikuláš a Oneš z Vlhlav a Jan a Purkart z Hinovic [?], r. 1399 se mluví o patronátu *Nedamiri clientis de Machowicz.* LC II, s. 23, VI, s. 9.

25) J. Macek přímo nazývá Chvala a Kuneše z Machovic „zchudlými šlechtici". Josef Macek, Tábor v husitském revolučním hnutí, I, Praha 1952, s. 267.

26) Archiv Pražského hradu, LE VIII, p. 301–302, zápis z 1. 3. 1412. Viz i Bohuslaus Balbinus, Miscellanea historica Bohemiae. Dec. I, Lib, V., Parochialis et Sacerdotalis, Pars I., s. 161–162.

na Strakonicku byl podle toho dosti rozptýlen, neboť žádná ze jmenovaných vsí nich nesousedila bezprostředně s Řepicí; prvá byla od ní vzdálena 15 km směrem na severozápad, druhá 5 km na jihovýchod. V době, kdy k obdarování řepického kostela došlo, to ovšem nebylo nic neobvyklého. Z pořadí jmen uvedených v zápisu rovněž vyplývá, že Chval byl z bratří zřejmě nejstarší, Buzek prostřední a Kunáš nejmladší. Protože všichni byli schopni právního ujednání, musel být i nejmladší plnoletý, což nám poskytuje jisté vodítko pro odhad Chvalova stáří. Při úvaze o Chvalově věku se navíc můžeme opřít o fakt, že Buzek z Machovic již roku 1408 sloužil vojensky rakouskému velmoži Reinprechtovi z Walsee. Na základě těchto skutečností soudí F. Grunt, že Chval se narodil někdy mezi léty 1385–1390, a že mu tedy bylo na počátku husitské revoluce něco přes třicet let, o několik let více, než soudil F. Šmahel.[27] S tímto závěrem je možno se plně ztotožnit.[28]

Jak se jmenovali rodiče zmíněných tří bratří, nelze s jistotou říci, neboť v citovaném zápisu erekčních knih z roku 1412 se mluví jen obecně o jejich předcích, za něž má být sloužena ve výroční den zádušní mše. Musíme se proto spokojit s dohady. Nástupnictví na Řepici po Nedamírovi z Machovic, resp. ze Sudoměře by nasvědčovalo, že jejich otcem byl on, jak na několika místech soudil i A. Sedláček, a u tohoto názoru prozatím zůstaneme. Ještě se však k němu v dalším výkladu vrátím, neboť není nesporný. Pokud jde o Chvala z Machovic, s výjimkou jeho účasti na různých právních jednáních nevíme o jeho osudech před rokem 1419, kdy náhle vstoupil přímo do centra revolučního dění, téměř nic. Můžeme se snad jen domnívat, že se mu dostalo, jak na to upozornil již Pekař, jistého vzdělání a teologických znalostí. Pekař přímo říká, že *„byl podle vší pravděpodobnosti v písmě zběhlý a i theologicky zdůvodněného soudu schopný"*, neboť za hádání na Konopišti v roce 1423 musel (spolu s Matějem Loudou z Chlumčan) jako rozhodčí ze strany táborské rozhodovat o teologických traktátech.[29] Kde svých znalostí nabyl, ovšem nevíme. Jisté je jen to, že v letech 1412–1414 zřejmě pobýval v jižních Čechách, a to jak na Řepici a v jejím okolí, tak i v okolí Machovic. Ve všech pramenech z té doby se uvádí jako Chval z Machovic, jednou snad i jako Chval z Jaronic, a stejného predikátu z Machovic užívá i jeho bratr Buzek, pouze v zápisu erekčních knih z roku 1412 jsou oba i jejich bratr Kunáš nazýváni *fratres de Machauicz alias de Rzepicz.* Když se však roku 1419 Chval a Kunáš náhle vynořují jako vůdci venkovských táborů, jsou jejich jména uvedena ve tvaru *Chwal de Machowicz alias de Rzepicz et Cunass, ipsius germanus,*[30] v následujících letech se pak husitský hejtman často uvádí jako Chval Řepický z Machovic, zatímco jeho synovec Kunáš, syn mladšího bratra Buzka z Machovic, vždy jen jako Kunáš z Machovic, bez predikátu z Řepice. Sedláček proto soudil, že se bratři záhy po roce 1412 podělili o majetek, který původně drželi v nedílu, přičemž Chval si ponechal Řepici a Buzek Machovice.[31] Zápis o uzavření spolku na majetek mezi Machovci a Sudoměřskými roku 1437 však naznačuje, že *Chwal de Machowicz et de Rzepice* a jeho synovec Cunass de Machowicz spíše drželi Machovice a Řepici v nedílu i nadále, takže rozdíl v predikátu je možno vysvětlit i tak, že Chval (snad s bratrem Kunášem) pouze sídlil na Řepici a Buzek a po něm jeho syn Kunáš na Machovicích, ale majetek zůstával nadále společný. Různými sídly bychom si také vysvětlili, proč se Buzek, jak dále uvidíme, připomíná v letech 1413–1414 výhradně v souvislosti s majetkovými transakcemi v okolí Machovic, zatímco Chvalův zájem sahá nejen do této oblasti, ale také do bezprostředního okolí Řepice i do jejího širšího okolí směrem k Sušici a Nepomuku.

Život Chvala a jeho bratří se až do vypuknutí husitské bouře nijak nelišil od života běžného drobného jihočeského šlechtice předhusitské doby. Statky bratří Machovců přes svůj relativně slušný rozsah zjevně nestačily pokrýt svým výnosem životní náklady drobného šlechtice, a tak bratři, podobně jako mnoho jejich vrstevníků, hledali materiální zabezpečení jednak v panské službě, jednak v účasti na válečných akcích, kterými tehdejší doba přímo překypovala. Krajina mezi Českými Budějovicemi, Týnem nad Vltavou, Vodňany a Netolicemi, kde ležely Machovice, byla mozaikou drobných zemanských statků, jejichž držitelé nacházeli obživu jako purkrabí a další úředníci zejména na rožmberských panstvích Český Krumlov, Poděhúsy a Bavorov, na královských panstvích Hluboká nad Vltavou a Protivín, na arcibiskupském Týnu nad Vltavou, na zboží kláštera Zlatá Koruna i jiných zámožnějších majitelů. O Chvalovi a jeho bratru Kunášovi nám sice v tomto směru jakékoliv informace chybějí, zato však máme rožmberskou službu doloženu v případě jejich bratra Buzka a Rožmberkům snad sloužili i jiní Chvalovi příbuzní, například Kunáš (st.) z Machovic (=Sudoměře ?), asi jeho strýc.[32] Vzhledem k tomu, že Reinprecht z Walsee byl blízkým příbuzným pánů z Rožmberka, je dosti pravděpodobné, že i najímání žoldnéřů pro tohoto rakouského velmože zajišťoval v Čechách pan Jindřich z Rožmberka, i když se boje sám neúčastnil. Naznačuje to alespoň skladba žoldnéřských houfů, jejichž členové často pocházeli z míst ležících v těsném sousedství rožmberských statků a někdy stáli přímo v rožmberské službě.[33] Pro nás je ovšem cenné zjištění, že mezi žoldnéři propuštěnými roku 1408 z Reinprechtovy služby nebyl jen Buzek z Machovic, ale snad také pozdější táborský hejtman Mikuláš z Husi.[34] Potvrzuje se tím, že pozdější společná účast některých jedinců na husitské revoluci často sahala

27) F. Grunt, Osudy, s. 43.

28) K určování plnoletosti šlechtických synů viz František Šmahel, Záhady dvou Žižků a Žižkova věku. HT 3, 1980, s. 21–28 a František Mareš (ed.), Prokopa písaře Nového Města pražského Praxis cancellariae. Praha 1908, s. 20.

29) J. Pekař, Žižka IV, s. 121.

30) Vavřinec z Březové, FRB V, s. 350. Stejně je Chval označen i ve svědečné formuli listu opata Arnolda, který ale není datován. Vznikl někdy v l. 1412-1419, bezpochyby ještě před výbuchem revoluce.

31) A. Sedláček, Hrady XI, s. 239.

32) Ten roku 1392 zpečetil na Českém Krumlově listinu Petra z Rožmberka pro jeho kancléře Václava z Rovného. UB H, č. 283, s. 361–363. Je tu uveden mezi svědky hned za Oldřichem z Rožmberka a před Oldřichem ze Dvoru a novohradským purkrabím Jindřichem Čakovcem z Bohušic.

33) Srovnej jména, která uvádí František Šmahel, Dějiny Tábora. I/1, České Budějovice 1988, s. 149 a 185.

34) *Niclas von Husen.* Srov. F. Šmahel, c. d., obr. příl. č. 40. Miloslav Polívka, tento zápis jednoznačně interpretuje jako jméno Mikuláše z Husi. Soudil tak i A., Sedláček, ovšem na jednom místě uvažoval i o Mikuláši z Húžné, píšícím se po tvrzi u Č. Budějovic, jinak prameny nedoloženém. A. Sedláček, Hrady III, s. 290. Jiný člen tohoto rodu Vintíř se ovšem v té době psal *de Husna.* RBMV III, s. 77–78, č. 165, s. 112–112, č. 255. Připomínám ještě, že r. 1380 byl v Praze promován na bakaláře svobodných umění jakýsi *Nicolaus Husen.* Josef Tříška, Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409. Praha 1981, s. 398.

svými kořeny až do doby drobných válek kolem roku 1400, za nichž zemané hledající obživu ve válečném řemesle získávali nejenom první válečné zkušenosti, ale v útrapách a nebezpečích žoldnéřské služby také utužovali vzájemná osobní pouta. Nic ovšem nedokládá, že by se některý z Machovců přímo účastnil domácí drobné války, respektive činnosti lapkovských družin, která byla tak cennou školou Janu Žižkovi, i když po roce 1420 Chval z Machovic patřil k předním organizátorům takové záškodnické činnosti, namířené tentokrát proti nepřátelům Tábora.[35] Se Žižkou se však oba bratři přece jen asi znali již před rokem 1419. Víme, jak bylo uvedeno výše, že panoši z Machovic vlastnili kolem roku 1368 kostelní patronát ve Střížově v sousedství Žižkova rodiště Trocnova, a nelze vyloučit, že i poté, co se z této oblasti stáhli, udržovali s okolními zemany i nadále určité osobní styky. Navíc, jak uvádí Josef Pekař v návaznosti na Rudolfa Urbánka, měl Žižka podle blíže neurčeného pramene po jistou dobu vlastnit i dvůr ve vsi Suchá nedaleko Machovic.[36] Je to dosti pravděpodobné, šlo totiž o královskou vesnici, v níž král uděloval drobné statky svým služebníkům,[37] ke kterým patřil před rokem 1419 i Jan Žižka z Trocnova.

Buzek působil po určitou dobu přímo v rožmberských službách, ač bychom pro blízkost Hluboké spíše očekávali jeho angažovanost v královské službě. Byl rožmberským služebníkem snad již roku 1414, kdy se násilím zmocnil tvrze v Dubném a kdy král Václav přikázal panu Čeňkovi z Vartenberka, aby v této věci zajistil nápravu. Není ovšem jisté, zda pan Čeněk z Vartenberka měl zakročit jako nejvyšší purkrabí, tedy nejvyšší úředník v zemi, nebo jako správce rožmberských statků v době nezletilosti Oldřicha z Rožmberka a Buzkův pán.[38] Zcela jednoznačně je však Buzek označen jako Vartenberkův služebník o něco později, kdy, za vyhrocené náboženské situace po Husově smrti způsobil v pištínském kostele, ležícím nedaleko od rodové tvrze, výtržnost namířenou proti kněžím staré víry.[39]

S Chvalem z Machovic se v té době setkáváme spíše jako se svědkem různých právních jednání, když připojuje svou pečeť na příslušné listiny nebo protestuje u dvorského soudu proti udělení odúmrti, na niž si dělal nárok buď on, nebo jeho známí a příbuzní. Blíže neurčeného roku zpečetil Chval zástavní list pomuckého opata Arnolda (1412–1424) ve věci kaplanství u oltáře sv. Mikuláše ve farním kostele v Nepomuku,[40] roku 1413 svědčil při prodeji šlechtického zboží v Zámyslicích u Sušice,[41] téhož roku spolu s bratrem Buzkem při darování platu kostelu v Doudlebech,[42] roku 1414, kdy se za morové epidemie uprázdnilo několik statků v okolí Machovic a Řepice, hájil jménem svým a Ctibora z Vyhnanic u dvorského soudu

35) J. Pekař, Žižka II, s. 54. F. Grunt, Osudy, s . 48.
36) Pekař, Žižka II, s. 202. Obě lokality byly od sebe vzdáleny pouhé 4 km.
37) Konkrétně roku 1332 Jan Lucemburský daroval ves svým sokolníkům. Antonín Profous, Místní jména v Čechách. IV, Praha 1957, s. 231.
38) AČ III, s. 295, č. 14. RBMV III, č. 744, s. 293.
39) Viz níže.
40) Jaroslav Eršil – Jiří Pražák(edd.), Archiv pražské metropolitní kapituly. II, Praha 1986, s. 69, č. 183.
41) RTT II, s. 100.
42) RBMV III, s. 286–7, č. 762.

odúmrť ve vsi Dubné[43] a spolu s jinými odporníky i odúmrť v Domanicích, Rovné a Lemuzech u Strakonic,[44] zatímco jeho bratr Buzek protestoval téhož roku jménem Markéty, vdovy po Buzkovi z Čejkovic, proti provolání odúmrti v Čejkovicích, Milíkovicích a Krasejovce.[45] Tyto právní akty naznačují, že Chval byl v té době v úzkém kontaktu jak s širším okolím Řepice, kde ležel Nepomuk, Zámyslice i některé další zmiňované lokality, tak i s okolím Machovic, nepříliš vzdálených od Doudleb a od Dubného. Účast na nich však dokládá, že v této době Chval poměrně často pobýval i v Praze a že snad měl i jisté základní právní znalosti, pro které ho jeho přátelé pověřovali zastupováním u dvorského soudu.

Právě s Dubným je spojena také výše zmíněná příhoda z roku 1414, při níž se Buzek a snad i Chval z Machovic zapletli do přepadu tvrze stojící v této vsi. Dubné leželo jen tři kilometry jižně od Machovic. Držitelé vsi, kteří ve druhé polovině 14. století prezentovali plebány k místnímu farnímu kostelu, patřili k jihočeským rodům pečetícím znamením polovičního rysa ve skoku.[46] Nebyli tedy přímými příbuznými Machovců, byli však s nimi bezpochyby v dobrém sousedském vztahu a snad byli i sešvagřeni, neboť se mezi nimi objevují křestní jména běžná u Machovců (Vyšemír, snad i Nedamír), což bychom mohli vysvětlit kmotrovstvím nebo příbuzenstvím v ženské linii. Roku 1414 se však náhle dozvídáme, že ve vsi byla tvrz patřící drobným šlechticům původem ze zcela jiných oblastí Čech, tedy jakýmsi *„vetřelcům"* mezi Jihočechy, totiž Janu Hazmukovi z Proseči a Markvardu Zbohovi z Pobipes. Jan Hazmuka byl drobným šlechticem z Pelhřimovska, který na Českobudějovicku našel zaopatření v královské službě a díky panovníkově přízni také postupně zvětšoval svůj pozemkový majetek.[47] Patřil k zemanům, kterým Václav IV. po zkušenostech s panským odbojem začal kolem roku 1400 udělovat nabyté odúmrti jako vyšehradská manství, aby si vytvořil určitou mocenskou základnu ve Vyšehradu a jeho posádce. Neznámo jak, snad koupí, získal Hazmuka i tvrz v Dubném, kterou držel společně se Zbohem z Pobipes. A právě tito dva muži vznesli roku 1414 ke králi Václavovi IV. stížnost, *„kterak jim sú Beneš z Dubného, Chval z Jaronic a Buzek z Machovic v tvrz v Dubné a což k tomu příslušie bez všeho práva vpadli a v tu se uvázali, držíce ji až do sie chvíle"*. Král tehdy 11. července přikázal panu Čeňkovi z Vartenberka, aby zboží vrátili a své případné právní nároky vznesli na zemský soud nebo na krále a jeho radu a aby králi *„v zemi přes to búře nečinili"*.[48] Není pochyb, že násilníci jednali na základě určitých právních nároků, které ke tvrzi měli, nebo o nichž byli přesvědčeni, že jim příslušejí, zřejmě však nedůvěřovali právu a vzali věc do svých rukou, což bylo v době kolem roku 1400 zcela běžné. O jaké nároky však konkrétně šlo, nám zůstává skryto. Hlavním aktérem sporu asi byl Beneš

43) AČ 36, s. 450–451, č. 19.
44) AČ 36, s. 451–452, č. 21.
45) AČ 36, s. 451, č. 20.
46) A. Sedláček, Heraldika II, s. 69.
47) V letech 1405–1409 byl purkrabím na králově tvrzi Slověnice u Lomnice nad Lužnicí a v téže době spolu s dalšími, mimo jiné i se známým Janem Hájkem z Hodětína, královským kuchmistrem, získal jako vyšehradské manství odúmrť po Jindřichovi z Doudleb ve vsích Perné a Nedabyl jižně od Českých Budějovic. A. Sedláček, Hrady III, s. 191. AČ 35, s. 286, č. 56.
48) AČ III, s. 295, č. 14.

z Dubného. Roku 1370, kdy za něho a jeho bratry Jošta a Bernarda vykonával patronát v Dubném jejich poručník, byl ještě nezletilým sirotkem. Na výkonu patronátu v Dubném se pak znovu podílel roku 1390, tehdy již jen s bratrem Joštem.[49] Toho roku tu byl ustanoven za faráře kněz Franěk z Dubného, asi jejich příbuzný, pro něhož Beneš před jeho nástupem zakoupil nevelký stálý plat ke kostelu.[50] Zajímavé je, že kromě bratří Beneše, Jošta a Bernarda z Dubného se roku 1370 připomíná v Dubném jako patron také jakýsi Nedamír z Dubného a že roku 1390 vystupuje jako svědek Benešova právního pořízení již několikrát zmíněný Nedamír ze Sudoměře, snad otec našich bratří Machovců. Zdá se tedy, že i Machovci měli v Dubném nějaký majetek. Faktem, že Chval, Buzek a Kuneš mohli mít na Dubném majetkový podíl, bychom si vysvětlili i jejich účast na přepadu a obsazení zdejší tvrze. Mezi útočníky totiž králův list jmenuje vedle Beneše z Dubného a Buzka z Machovic i jakéhosi Chvala z Jaronic, jinak zcela neznámého. Protože Jaronice ležely v těsném sousedství Machovic a víme o nich, že to byla královská ves, kterou král dával do zástavy stejně jako sousední Křenovice,[51] patřící od roku 1382 Machovcům, je velmi pravděpodobné, že Chval z Jaronic není nikdo jiný než Chval z Machovic, pozdější táborský hejtman, kterému se podařilo na čas obec získat. Pro tuto domněnku mluví i další skutečnost. Když totiž za moru v roce 1414 zemřeli krátce po sobě majitel dubenské tvrze Jan Hazmuka i jeho žena Kateřina, přihlásil se o odúmrť po Kateřině, kterou tvořil plat 12 kop grošů pojištěný na Dubném, vedle jiných odporníků (k nimž patřil i výše zmíněný Zboh z Pobipes) právě Chval z Machovic, který tedy nutně musel mít k dubenskému zboží nějaká práva.[52]

V době, kdy se odehrával zápas o tvrz v Dubném, začaly pronikat na jihočeský venkov myšlenky husitské reformace, které tu záhy od základu změnily celou situaci. S prvním, dosud jen zárodečným odleskem myšlenek pražských reformních kruhů se můžeme setkat již roku 1407. Tehdy po říjnové synodě kněžstva pražské arcidiecéze, na níž byl pověřen kázáním Jan Hus, v českém prostředí mimořádně zesílilo úsilí o utužení mravní kázně kněžstva, zejména v sexuální oblasti. Sama synoda prohlásila s odvoláním na Husovo kázání každého cizoložného kněze za kacíře, což mělo za následek zřetelný nárůst počtu obvinění vznešených u církevních institucí proti jednotlivým kněžím. Úřad korektorů kléru tak musel jen za tři čtvrtletí

49) LC II, s. 31, V, s. 6.

50) RBMV III, s. 104, č. 231. Franěk pečetil obrazem P. Marie, takže jeho příbuzenství s bratry z Dubna není nesporné, ale je dosti pravděpodobné. Roku 1406 byl ustanoven za oltářníka do hlavního kostela v Českých Budějovicích, k oltáři Maří Magdaleny, k němuž již dříve věnoval jistý plat. Oltářníkem se stal na základě testamentu faráře Bohuňka, který pocházel ze stejné končiny a ze stejných kruhů: byl mladším bratrem panoše Viléma z Čakova. Jan Adámek, Oltářnická beneficia v Českých Budějovicích. JSH 64, 1995, s. 38, 40.

51) Roku 1378 král Václav zastavil vsi Břehov, Jaronice a Křenovice a plat v Chotýčanech několika jihočeským zemanům. RBMV III, s. 17, č. 2. O čtyři roky pozdějim jak víme, ves Křenovice, zřejmě již vyplacenou, směnil s Machovci. Jistým vodítkem může být i fakt, že roku 1420 operovala proti Rožmberkům i dalším skupina lapků z Machovic, Křenovic a Jaronic. Jeden z nich měl dokonce vést Žižku na Český Krumlov. A. Kalný, Popravčí kniha panů z Rožmberka. Třeboň 1993, s. 59–60.

52) AČ 36, s. 450–451, č. 19. Podle zápisu z r. 1417 vlastnil Zboh z Pobipes v Dubném tvrz, poplužní dvůr, půl vsi a polovinu podacího. Útočníci tedy roku 1414 své nároky neobhájili. A. Sedláček, Hrady III, s. 288.

roku 1407 řešit 59 nařčení z deliktů proti celibátní povinnosti, za rok 1408 jich bylo vzneseno 61, zatímco v následujících letech jejich počet poněkud poklesl.[53] Tato vlna kritiky se nevyhnula ani jihovýchodnímu koutu prácheňského kraje, kde ležely Machovice. A je zajímavé, že oba případy porušení celibátu, které odtud byly v letech 1408–1410 hlášeny, se týkaly míst, kde o několik let později došlo k otevřeným protiklerikálním vystoupením. Roku 1408 byl totiž nucen přiznat se k tomu, že žil v konkubinátu a plodil děti, putimský plebán Lukáš a o dva roky byla z podobného důvodu vyslechnuta Markéta, hospodyně faráře Zachariáše v Pištíně u Hluboké, která ale obvinění z nedovolených styků popřela.[54]

Pištín byl vzdálen pouhých 5 kilometrů od Machovic. Ve zdejším farním kostele existovala dvě beneficia, jednak místo faráře, jednak kaplanské místo u oltáře sv. Filipa a Jakuba. Patronem obou beneficií byl z titulu majitele Hluboké král.[55] Kněz Zachariáš přišel na pištínskou faru roku 1396 z rožmberské fary v Bukovci u Horšovského Týna a setrval zde až do své smrti v roce 1411. Není ovšem jisté, zda se vůbec v Pištíně trvale zdržoval, neboť roku 1398 je v soudních aktech označen jako králův kaplan a zároveň jako věřitel některých osob z okruhu královského dvora.[56] Je proto možné, že se nechával ve své farářské funkci zastupovat a zdržoval se u dvora. Přesto je třeba jeho případ zaznamenat, neboť o jedno desetiletí později došlo v Pištíně k otevřenému protikněžskému vystoupení, majícímu nepochybně náboženskou motivaci, a nelze vyloučit, že mezi oběma akty existovala určitá návaznost.

Cest, kterými obyvatelé kraje na západ od Českých Budějovic navazovali kontakt s pražským reformním centrem, bylo hned několik. Jednu představovalo studium místních rodáků na pražské univerzitě a jejich sblížení s Husovým okruhem. K těmto studentům z krajiny kolem Machovic patřil například Husův žák Přibík z Húžné či Houžné, jak se jmenovala tvrz jeho rodičů nedaleko Českých Budějovic, vzdálená jen necelé tři kilometry od Machovic. Dnes se po ní nic nedochovalo, kromě jména, jež přejal jeden ze zdejších rybníků. Přibíkovým otcem byl nejspíše Vintíř z Húžné, často připomínaný v letech 1386–1400 mezi rožmberskou klientelou, naposledy jako purkrabí na Velešíně.[57] Přibík studoval v Praze právě v době, kdy se tu rozhořel zápas o Viklefa. Když roku 1408 vydal arcibiskup Zbyněk rozkaz, aby všichni majitelé Viklefových spisů předložili tato díla jeho kanceláři, a vyhlásil klatbu nad jedinci, kteří by jeho příkazu neuposlechli, odvolali se k papežské kurii dva bakaláři a tři studenti pražského vysokého učení, zastoupení M. Markem z Hradce. Nejméně tři

53) Antonín Podlaha (ed.), Acta korrektorů duchovenstva diecéze pražské z let 1407–1410. Praha 1921, s. 53. František Michálek Bartoš, Čechy v době Husově 1378–1415. Praha 1947, s. 284.

54) A. Podlaha, Acta, s. 7, 17. Krátce poté Lukáš zemřel (LC VI, 282) a byl nahrazen knězem Janem, který byl roku 1416 jedním z vůdců násilného vystoupení proti faráři staré víry v Heřmani roku 1416. Viz Eduard Maur, Chelčičtí plebáni. Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Prof. Dr., Zdeňky Hledíkové. Praha 1998, 266–267. Jak Putim, tak Pištín byly královské patronáty.

55) LC V, 272, VI, 39–40, 79, 149.

56) AJ 3, s. 357, č. 152. Viz též Ivan Hlaváček, Studie ke dvoru Václava IV. (I. část). FHB 3, 1981, s. 169, 173.

57) Sedláček, Hrady III, s. 227, 290. RBMV III, s. 77–78, č. 165, s. 112–113, č. 255. Přibíkovým otcem ovšem mohl být i jiný panoše z Húžné, například Bohuslav Houženský doložený r. 1390. Sedláček, tamtéž, s. 283. K Húženským působícím v 15. stol., kteří nemuseli být vždy příbuzní, viz AČ III, s. 5, 385, 551.

z nich – Jan z Landštejna, Hroch z Podvek a Přibík z Húžné – pocházeli z jižních Čech, z kruhů zdejší vyšší i nižší šlechty, Přibík dokonce z přímého sousedství Machovic. Avšak právě dva z těchto Jihočechů, Hroch a náš Přibík, a s nimi i Marek z Hradce se záhy zalekli Zbyňkových hrozeb a podrobili se jeho příkazu, kdežto zbývající apelanti s jinými reformně naladěnými bakaláři i sám Hus podali 25. června 1410 proti ohlášenému pálení Viklefových spisů k papeži nové odvolání.[58] Nevíme, zda právě v důsledku zmíněné příhody či z jiných příčin zanechal Přibík z Húžné studií a vrátil se k běžnému životu drobného venkovského šlechtice. Osudy Hrocha z Podvek ukazují, že arcibiskupská klatba nemusela zabránit postiženému v kariéře vesnického faráře,[59] ovšem Přibík volil jinou cestu. Osud ho nejdříve zavedl na jižní Moravu, kde roku 1420 spolu s dalšími zdejšími šlechtici opověděl nepřátelství husitské Praze, později se zřejmě vrátil do rožmberských služeb, v nichž působil i jeho otec a snad i další příbuzní. Roku 1447 se přímo nazývá panošem pana Oldřicha z Rožmberka.[60] Jeho zaujetí pro Husovy ideje nebylo trvalé ani hluboké, ale v době kolem roku 1409 mohl být i on určitým spojovacím článkem mezi krajinou u Machovic a Janem Husem.

Dalším takovým jedincem mohl být Husův žák Jan z Vlhlav. Jak jsem se již zmínil výše, byly Vlhlavy, ležící 8 km severozápadně od Machovic, centrem dosti rozsáhlého statku, jehož majitelé z rodu panošů z Vlhlav se vyznačovali značnými ambicemi a také úzkým sepětím s církevními kruhy. Původně románský kostel v Němčicích, který byl duchovním centrem vlhlavského statku, byl za života posledního člena rodu Onše z Vlhlav († 1389) nádherně přestavěn, dosavadní románská loď byla přebudována na gotické dvoulodí, nově byl postaven presbytář a sakristie s kaplí, vše v ušlechtilých tvarech gotiky 14. století, a při kostele byla zřízena v letech 1371–1414, zčásti ještě za Onšova života a zčásti (na základě jeho testamentu) za jeho nástupce Jana Hrůzy z Vlhlav a jeho synů, čtyři beneficiátní kaplanství, všechna bohatě nadaná nemovitostmi a platy v okolních vesnicích.[61] Kromě toho Oneš i Hrůzové štědře obdarovali také blízký farní kostel ve Strýčicích, jehož patronát patřil vyšebrodskému klášteru.[62] Němčický kostel díky většímu počtu kněžstva připomínal kolem roku 1400 spíše městský farní chrám než venkovský kostelík. V kněžské službě při něm našli obživu jak *„přebyteční"* synkové místních zemanů, tak i kněží původem z okolních královských měst. Ne všichni ovšem svůj úřad vykonávali osobně, někteří z nich jej zřejmě pronajímali. Tak tomu asi bylo i v případě Jana Bojkova z Vlhlav, který je s velkou pravděpodobností totožný s Husovým žákem a snad i oblíbeným famulem Janem z Vlhlav. *Johannes Boyconis de Wlhlaw* byl prezentován Janem Hrůzou z Vlhlav na jedno z němčických kaplanských míst 24. října 1404 a setrval na něm až do roku 1409, kdy rezignoval a byl nahrazen 8. srpna jakýmsi Janem z Němčic.[63] Roku 1401 byl vysvěcen v Českém Krumlově na akolyta.[64] Zápisy o dalších svěceních chybějí, nicméně při instalaci roku 1404 se o něm píše jako o knězi. Své kaplanské místo v Němčicích zřejmě pronajímal a příjmu z něho používal k zajištění svého studia na univerzitě. Svědčí o tom fakt, že těsně předtím, než dosáhl 10. prosince 1409 na artistické fakultě pražské univerzity gradu bakaláře, se němčického kaplanství vzdal. Dochovala se nám kvestie, kterou mu k jeho promoci vypracoval promotor M. Jan Hus, jinak jsou jeho osudy dosti nejasné.[65] F. M. Bartoš se ho pokusil ztotožnit s jiným Husovým žákem a důvěrným pomocníkem v Betlémě zvaným Plebán, v pozdravných listech z Kostnice Husem označovaný jako *scolaris meus*. Hus tehdy předpokládal, že Plebán jako dobrý znalec jeho přátel pomůže Petru z Mladoňovic vyhledat přispěvatele na soudní výlohy spojené s Husovou pří. Kostnický vězeň přitom zůstával dlužen za služby, které pro něho jeho žák vykonal, což alespoň zčásti kompenzoval ve své závěti. Totožnost Plebána a Jana z Vlhlav opíral Bartoš o jediný, a to nepříliš výmluvný důkaz, totiž o fakt, že v jednom kapitulním rukopise se jako písař podepsal jakýsi *Joannes dictus Pleban de Wa.*[66] Václav Novotný naproti tomu soudil, že zmiňovaným Husovým famulem snad mohl být bakalář Matyáš Konrádův z Hostouně.[67] Prokázat přesvědčivou spojitost mezi Janem z Vlhlav a Husovým famulem Plebánem zřejmě není možné, v každém případě však byly Vlhlavy, vzdálené pouhých 8 km od Machovic, spojeny s Husem postavou bakaláře Jana z Vlhlav, promujícího pod Husovým vedením roku 1409, a to jistě není zanedbatelný fakt.[68]

V Němčicích nás zaujme ještě jeden z místních duchovních, i když nikoliv pro svůj kontakt s reformními kruhy. Roku 1395 byl po odchodu faráře Chvala do Chelčic dosazen na němčickou faru jakýsi Petr z Vlhlav řečený Holec, v té době ještě klerik, o rok později vysvěcený na kněze.[69] Byl zřejmě nemanželského původu, neboť si roku 1395 od papeže Bonifáce IX. a pak znovu roku 1404 od jeho nástupce Ino-

58) A. Šmahel, Husitská revoluce, II, s. 229–230, 240–241. Jiří Spěváček, Václav IV. 1361–1419. Praha 1986, s. 426. Václav Novotný, M. Jana Husi korespondence a dokumenty. Praha 1920, s. 56–59, č. 17.

59) Srov. A. Šmahel, Tábor I/1, s. 200.

60) Blažena Rynešová (ed.), Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka. III, Praha 1932, s. 231, č. 328. Krátce předtím zpečetil testament Beneše Hrůzy z Vlhlav, majitele tvrze ležící v blízkém okolí Machovic. AČ 37/2, s. 1144–1448, č. 22. Rynešová (Listář III, s. 413) ztotožňuje Húžnou mylně s německou vsí Hüblern (dnes Houžná) v okolí Volar, jež je dominikální osadou z konce 18. století. Josef Křivka, Nové osady vzniklé na území Čech v letech 1654–1854. Praha 1978, s. 115.

61) LE I, s. 87–88, č. 182. LE III, s. 316–317, č. 462. LE IV, s. 393–394, č. 547, LC V, s. 154, VII, s. 103. Emanuel Poche (red.), Umělecké památky Čech 2, Praha 1978, s. 461.

62) LE I, s. 92–93, č. 192, II, s. 129–130, č. 242. A. Sedláček, Hrady VII, s. 176. Jan Hrůza zdědil po Onšovi z Vlhlav i podací k jednomu z oltářů pražského metropolitního chrámu, rovněž bohatě nadanému platy. AJ, s. 167, č. 109. RTT I, s. 516, č. 527.

63) LC VI, 130, 271.

64) Uvádí se jako *Joh. Boyconis – Wlhlaw.* LOC II, s. 71.

65) František Michálek Bartoš, Literární činnost M. Jana Husa. Praha 1948, s. 58, č. 36. Týž, Hus jako student a profesor Karlovy university. Sborník prací k poctě 75. narozenin akademika Václava Vojtíška. AUC 1958, Philos. et Hist. II, s. 18. Týž, Husův žák Plebán. JSH 13, 1940, s. 129–130. Josef Tříška Plebána v Životopisném slovníku neuvádí.

66) Bartoš navíc tvrdil, že Husův žák Plebán zemřel roku 1461 nebo 1463 a ve svém testamentu pamatoval bohatým knižním darem na univerzitu.

67) Václav Novotný (ed.), M. Jana Husi korespondence a dokumenty. Praha 1920, s. 205, č. 86, pozn. 2. Viz i č. 83, s. 201 a č. 132, s. 277.

68) Kdo byl Janovým otcem, nevíme. Je jen možno upozornit na existenci jakéhosi Vojka z Chlečic *(Woiconis de Chelczicz),* který roku 1369 spolupodával faráře Onše v Předslavicích u Volyně. Patřil zřejmě k vladykům z Tupes, kteří asi byli vedlejší větví vladyků z Vlhlav. LC II, 17. A. Sedláček, Hrady VII, s . 82.

69) LC V, s. 234. LOC I, 16. Současně se měl ujmout i oltáře sv. Maří Magdaleny v pražském kostele, jehož dosavadní správce Václav Janův právě zemřel.

cence VII. dal udělit dispens dovolující mu přijmout obě zmíněná i případná další beneficia „*defectu natalium non obstante*".[70] Můžeme se jen domýšlet, že šlo o nemanželského syna některého z duchovních pocházejícího z místní vladycké rodiny. Nebylo to nic neobvyklého, v okolí se přiznal ke konkubinátu a k nemanželským dětem roku 1408 například kněz Lukáš v Putimi. Osudy některých kněžských synů, například známého básníka Jana ze Žatce, dokládají, že se o ně jejich otcové dovedli dobře postarat, poskytli jim vyšší vzdělání, a otevřeli jim tak cestu ke slušné kariéře. Tím spíše se taková možnost naskýtala kněžím původem z řad šlechty, byť i nezámožné. Takoví duchovní šlechtického, ale zároveň ilegitimního původu byli ovšem často jedinci do značné míry frustrovanými, společensky nejednoznačně zařaditelnými, a tudíž i citlivějšími k sociální realitě. Při posuzování cest šíření husitské reformní ideologie by se na takové jedince nemělo zapomínat. V případě Petra Holce nás ovšem ve věci jeho náboženského přesvědčení nechávají prameny na holičkách.

Přibík z Húžné a Jan z Vlhlav nebyli zdaleka jedinými možnými spojovacími články mezi okolím Machovic a pražským reformačním prostředím. V blízých Vodňanech se nám mihne počátkem roku 1407 jiný Husův žák, Mikuláš z Jistebnice, který si zde od faráře Zdeňka z Labouně na tři roky pronajal příjmy zdejšího kostela.[71] Hus byl tomuto Jihočechovi podvakrát promotorem, po uvedeném datu však po něm všechny zmínky utichají, takže nejspíše záhy zemřel.[72] Není proto jisté, že by nějakým způsobem posílil vliv husitství ve Vodňanech a okolí, vyloučit to však nelze. Zato zcela určitě můžeme pominout v našich úvahách samotného vodňanského faráře mistra Zdeňka z Labouně, a to přes jeho jisté sympatie k reformnímu hnutí. Zdeněk z Labouně byl typickým mnohoobročníkem, kanovníkem kapitul u sv. Víta, v Mělníce a Olomouci, děkanem kapituly Všech svatých, profesorem pražské artistické fakulty a v roce 1409 rektorem univerzity, držitelem dalších prebend na univerzitě i mimo ni, které podobně jako vodňanskou faru zčásti pronajímal. Působil rovněž v královských službách, a to postupně jako notář královské kuchyně, sekretář a královský rada (1412), současně byl i královým kaplanem. Zemřel zřejmě těsně před výbuchem husitské revoluce. Byl sice počítán ke stoupencům reformního hnutí, ale v rozhodujících chvílích, zvláště za bouří proti odpustkům roku 1412, se podřizoval v prvé řadě zájmu panovníka, i když to s sebou neslo přitlumení sympatií k Husovi a jeho kruhu. Jeho styk s Vodňany byl nepochybně minimální.[73]

Po roce 1412 se zato stal významným centrem reformačních snah Český Krumlov, když se správy rožmberského majetku ujal jako hlavní poručník nezletilého Oldřicha z Rožmberka přední kališnický pán Čeněk z Vartenberka. Jak se stavěl k reformním snahám Oldřichův otec Jindřich z Rožmberka, není zcela jasné. Jeho manželka Eliška z Kravař patřila k Husovým ctitelkám, stejně jako její příbuzní

70) Jaroslav Eršil, Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas aevi praehussitici et hussitici illustrantia. I, Praha 1986, č. 31, s. 26. Současně se ujal i oltáře sv. Maří Magdaleny v pražském kostele, jehož dosavadní správce Václav Janův právě zemřel.

71) AJ V, s. 353–354, č. 196.

72) Šmahel, Tábor I/1, s. 200 a 234. Tříška, Životopisný slovník, s. 392. Bakalaureátu dosáhl roku 1401, licenciátu a magisterského gradu roku 1405.

73) Základní literaturu k němu shrnuji in: Eduard Maur, Příspěvek k biografii biskupa Aleše ze Březí. Táborský archiv 8, 1997–1998, s. 24.

z kravařského rodu, a také o samotném Jindřichovi soudí Klassen, že i on byl stoupencem reformace, protože v letech 1402–1408 usadil na svých farách hned několik pražských univerzitních mistrů.[74] Sympatie k Husovi ovšem můžeme prokázat jen u některých z nich, například u Tomáše z Lysé, navíc se nám dochovalo z roku 1411 v jednom z Husových dopisů svědectví, že v této době byli stoupenci reformace v Českém Krumlově dokonce vystaveni jakémusi útisku ze strany vrchnosti, takže celkový obraz krumlovských poměrů na konci vlády pana Jindřicha zůstává nejasný. V každém případě byl Český Krumlov prvním nekrálovským městem v Čechách, kde máme doloženu existenci větší skupiny Husových stoupenců. V jejich čele snad stál Husův žák Jan Bradáček, Bartošem hypoteticky (a dodejme nepříliš průkazně) ztotožňovaný jednak s mistrem Janem z Krumlova, jednak s Vartenberkovým kaplanem Janem Biskupcem.[75] Velmi příznivé podmínky pro své působení našla tato skupina po smrti Jindřicha z Rožmberka a po následném příchodu Čeňka z Vartenberka, hlavního poručníka jeho syna, kdy podpora reformace ze strany vrchnosti posléze vyvrcholila vynuceným zavedením kalicha na všech rožmberských farách a násilnou výměnou některých katolicky orientovaných správců těchto far v roce 1417.

Spojovací článek mezi krajinou v širším okolí Machovic a pražským reformním centrem však netvořili jen místní rodáci, kteří se dostali do přímého styku s Husem a jeho kruhem – kromě výše jmenovaných k nim patřil, jak sám dokládá ve svém díle, například i Petr Chelčický – ale i kněží, kteří do jižních Čech přišli z prostředí majícího blízko ke královskému dvoru a k lidem z jeho okruhu, kde byly sympatie s Husem a jeho učením velmi silné, jako byli Vojtěch z Donína, dosazený na chelčickou faru roku 1414, Jan z Rakovníka, který přišel na faru v Putimi (s královským patronátem) roku 1410, nebo Jaroslav ze Svinařova, který působil od roku 1404 na faře v Lažišti u Prachatic, kam ho prezentoval jako zástavní držitel hradu Husi králův milec Zikmund Huller, nejspíše na podnět svého purkrabího Mikuláše z Husi, Jaroslavova krajana a snad i příbuzného. Právě tito tři kněží spolu s dalšími dvěma zřejmě byli iniciátory protiklerikálního vystoupení v Heřmani roku 1416, jednoho z významných projevů radikalizace širokých vrstev obyvatelstva měst i vesnic této oblasti.[76] K této protiklerikálně zaměřené radikalizaci přispíval ostatně svými zásahy proti církevnímu majetku, které plně souzněly s wiklefsko-husovským programem očisty církve, i král. Jak ukázal F. Šmahel, byly události v Heřmani, na nichž se aktivně podílela i písecká městská rada, součástí řetězu nepokojů, zejména ve městech, které místy ústily v útoky na kláštery a ve vyhánění kněží staré víry. Tyto nepokoje byly reakcí na dvojí vyhlášení interdiktu nad Prahou – 1. listopadu 1415 a 2.

74) J. M. Klassen, The Nobility and the Making of the Hussite Revolution. New York 1978, s. 69, 103, 169.

75) F. Šmahel, Husitská revoluce I, s. 411–412, 485, pozn. 324., II, s. 302. Viz i František Michálek Bartoš, Husův ctitel Jan Bradáček z Krumlova. JSH 16, 1947, č. 3–4, s. 39–41. Týž, Hus jako student s profesor Karlovy university. AUC 1958, Philos. et Hist. 2, s. 23–24, kde ztotožňuje silně hypoteticky M. Jana z Krumlova, Jana Bradáčka a Jana Biskupce jako čelnou postavu reformace v Č. Krumlově.

76) Srovnej Jan Adámek, K dramatickým událostem v Písku a Heřmani roku 1416. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, 30, 1993, s. 229–235, a Eduard Maur, Chelčičtí plebáni, s. 265–267, kde odlišné pojetí podílu jmenovaných kněží než u Adámka.

února 1416 – arcibiskupem Konrádem z Vechty. Zachvátily hlavně Staré a Nové Město pražské, nevyhnuly se však ani jiným lokalitám, jako byl Nový Bydžov, Domažlice nebo Beroun.[77] Královo stanovisko k těmto násilným činům kolísalo. Poté co počátkem února 1416 dav kutnohorských horníků poštvaný kazatelem Heřmanem zabil královského výběrčího daně Racka Kobylu ze Dvorce, nenáviděného klérem za jeho účast na konfiskaci církevního jmění v roce 1411, přihlížel Václav IV. s mlčenlivým souhlasem k vyhánění katolických kněží z pražských far a dokonce pokračoval v drobných záborech církevního majetku s odůvodněním, že k jeho koupi došlo bez královského souhlasu. Například v Písku dal 13. října 1416 zabavit jako odúmrť dům s platem 18 kop, který předtím zakoupili bez královského souhlasu kněží Řehoř a Petr Hradiščka, a připojili jej tak k duchovenskému zboží.[78] Podobně se král pokusil ještě roku 1419 ze stejného titulu zabavit v Netolicích knězi Jakubovi, kaplanu a synu tamního rychtáře, plat 10 kgč, proti čemuž se postavila tamní městská rada.[79] Jinak však již od poloviny roku 1417 zastával k reformaci stanovisko jednoznačně záporné.

Vedle výše uvedených skutečností se na růstu vzrušených nálad v jižních Čechách podílely i další okolnosti. Právě krajina kolem Budějovic byla na samém počátku 15. století dějištěm loupežné činnosti urozených i neurozených lapků, která byla namířena zejména proti rožmberskému majetku a do značné míry tvořila součást dobových politických konfliktů uvnitř vládnoucí elity. Mám tu na mysli zejména činnost tlupy Matěje Vůdce, k níž patřil i Jan Žižka. Činnost této skupiny však blízké okolí Machovic příliš nezasáhla.[80] Z oblasti mezi Řepicí a Machovicemi však zato pocházela většina drobných šlechticů soustředěných kolem Mikuláše z Husi, kterým udělil v říjnu 1418 panovník milost za blíže nespecifikované provinění, nejspíše za násilné činy vůči městu České Budějovice, vykonané někdy v druhé polovině předchozího nebo v prvé polovině tohoto roku.[81] Jmenované šlechtice zde připomínám proto, že někteří z nich zřejmě byli v úzkém vztahu k Machovcům, přinejmenším Beneš ze Sedlce, podle A. Sedláčka totožný s výše zmíněným Benešem z Dubného, a jistě i Prokop z Dubného, snad jeho syn. Beneše již známe z násilného obsazení tvrze v Dubném roku 1414, kterého se účastnili i bratři Machovcové, později byli jak on, tak Prokop spojenci Tábora. A Jan Stebňák, další z uvedených Mikulášových druhů, zase byl v úzkém kontaktu s jedním ze tří venkovských farářů organizujících přepad fary v Heřmani roku 1416 Jaroslavem ze Strojetic. Znovu se zde potvrzuje to, co již bylo řečeno výše, že totiž tato drobná válka byla prostředím, v němž se navázaly mnohé osobní svazky, které přetrvávaly i do pozdější doby a mnohdy spoluurčovaly i to, jakou pozici kdo zaujme za husitské revoluce.

Jinak ovšem tato drobná válka, jíž trpěli zejména poddaní, nepochybně byla, bez ohledu na záměry, které k ní její aktéry vedly, na zkušenosti, které v ní budoucí husitští hejtmani získali, a na přátelství, která během ní byla uzavřena, silně destabilizujícím činitelem. Podobné zneklidňující důsledky měla i morová epidemie, která do okolí machovické tvrze dorazila roku 1414.[82] Této pohromě, která byla současníky chápána jako projev božího hněvu a trest za lidské hříchy, padla za oběť i rodina Jana Hazmuky z Proseče na dubenské tvrzi.[83] Krátce poté došly i do jižních Čech zprávy o potupné smrti Jana Husa a později i Jeronýma Pražského v Kostnici, které neklid ve společnosti dále zvýšily.

Ze žaloby heřmaňského stálého vikáře a nájemce písecké fary, zaslané roku 1416 kostnickému koncilu, se dozvídáme, že venkované z širšího okolí Heřmaně u Protivína a asi i Písku se scházejí po vsích, v obytných místnostech i stodolách, slouží tam mše v českém jazyce, křtí své stoupence a všichni uctívají v kostelích i na jiných místech Husa a Jeronýma.[84] Žaloba se v mnoha bodech shoduje se stížnostmi, které vznášeli v této době na radikální Husovy stoupence zastánci staré víry například v okolí Sezimova Ústí, ale i na Moravě, takže nelze s přesností říci, do jaké míry zpráva věrně zrcadlí situaci v oblasti mezi Pískem a Českými Budějovicemi a do jaké míry jde jen o obecná topoi, která jednotliví žalobci přejímali jeden od druhého.[85] V každém případě však v širším okolí machovické, stejně jako řepické tvrze docházelo k radikalizaci lidových vrstev a k rozmachu radikálního husitismu, který výrazně překračoval hranice původní husovské reformace. Zda a jak intenzívně se při tom uplatnil i vliv staršího lidového kacířství, které máme inkvizičními akty doloženo i v této oblasti, konkrétně v Českých Budějovicích, ve Zlivi, v Malých, Dolních a Horních Chrášťanech, v Bavorově, v Písku a v Týně nad Vltavou, nevíme, musíme jej však předpokládat, jak dokládají například i silné ozvuky valdenství v díle Petra Chelčického. V každém případě bylo širší okolí Machovic oblastí, kde byly projevy lidového kacířství podle dochovaných inkvizičních akt po jindřichohradecké oblasti teritoriem nejhustěji pokrytou oblastí výskytu lidového kacířství, převážně valdenské orientace.[86]

Rostoucí proticírkevní nálady v době bezprostředně po Husově smrti se v naší oblasti nejradikálněji projevily zmíněným útokem vesničanů z okolí Heřmaně na heřmaňského stálého vikáře Jana roku 1416. Zajímavé na něm je mimo jiné to, že účastníci násilné akce pocházeli z velké části z okolích královských vesnic,[87] že jedním z vůdců byl farář z Putimi na královském patronátu a že se na akci významně

77) F. Šmahel, Husitská revoluce II, s. 287–291, 293.

78) AČ 36, s. 456, č. 31.

79) Tamtéž, s. 462–3, č. 38. Podobný zásah učinil král v Netolicích již roku 1386. Srovnej Ivan Hlaváček, Studie, s. 135–193.

80) Viz A. Kalný (ed.), Popravčí kniha pánů z Rožmberka, s. 50–55.

81) M. Polívka, K biografii, s. 221.

82) Srovnej mapu u Petra Čorneje, Velké dějiny zemí Koruny české, V, 1402–1437, Praha-Litomyšl 2000, s. 147.

83) AČ 36, s. 450–451, č. 19.

84) Josef Macek, K počátkům táborství na Písecku. JSH 22, 1953, s. 120.

85) Srovnej anonymní relaci o kacířství v okolí Kozího Hrádku, ed. František Palacký, Documenta, Mag. Iohannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantinensi concilio actam...illustrantia. Pragae 1869, s. 636–638. K tomu podrobně F. Šmahel, Dějiny Tábora I/1, s. 209–215. K Moravě viz stížnost olomoucké kapituly ke kostnickému koncilu z prosince 1416, publ. Berthold Bretholz (ed.), Die Übergabe Mährens an Herzog Albrecht V. von Österreich im Jahre 1423. AÖG 80, 1893, s. 312.–313, č. IIIa., nebo Johannn Loserth (ed.), Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung. V, AÖG 82, 1895, s. 386–387, č. 20.

86) Srovnej mapu u P. Čorneje, Velké dějiny, s. 195.

87) Králi patřily, alespoň zčásti, Humňany, Budičovice, Skály, Kloub, Ražice, šlechtickým majitelům Dvorce, Polánka, Vesce, Štětice, Záluží. Patřila mu i část Heřmaně, která byla městečkem.

podílela písecká městská rada i dva kněží původem z Písku, jeden dokonce pocházející z řad tamního zámožného měšťanstva. To nám lépe dovoluje pochopit, jak se z Písku v předvečer husitské revoluce postupně vytvářelo jedno z hlavních center radikálního husitismu. Násilí na knězi Janovi a jeho kaplanu velmi dobře zapadá do soudobých útoků na klérus staré víry v královských městech a není třeba jako J. Adámek pochybovat o reformní motivaci celé akce. S jistým neklidem se bylo snad v té době možno setkat i v Českých Budějovicích. Z dopisu krále Budějovickým z 29. června 1416 vyplývá, že v obci na rozdíl od jiných královských měst dosud nevypukly otevřené náboženské rozbroje, nicméně i zde jsou měšťané nabádáni, aby bez zdráhání a v plné výši odváděli kněžím jejich platy. Je-li tato formulace pouhým preventivním obratem, zformulovaným na základě zpráv o nepokojích v jiných městech, zejména v Berouně a Domažlicích,[88] nebo skutečně odráží růst proticírkevních nálad i v městě na soutoku Malše a Vltavy, není příliš jasné, druhou alternativu však nelze zcela vyloučit.

Do kontextu výše zmíněných projevů neklidu a náboženské radikalizace je nutno zařadit i výtržnost v pištínském kostele, jejímž hlavním aktérem byl náš Buzek z Machovic. Nedatovaný list arcibiskupa Konráda z Vechty panu Čeňkovi z Vartenberka, zpravující nás o této události, přináší proti Buzkovi velmi těžká obvinění.[89] Editorka list datuje mezi 17. 3. 1413, kdy se stal Konrád arcibiskupem, a 13. 1. 1418, kdy skončilo Čeňkovo správcovství rožmberských statků, které tak výrazně napomohlo šíření husitství v jižních Čechách. Opravuje tím starší dataci Sedláčkovu, přejímanou některými historiky i dnes, podle níž k události došlo až roku 1419.[90] Datum snad ale lze stanovit ještě přesněji. Dne 25. března 1415 směnil Zachariášův nástupce Petr z Budějovic svou faru v Pištíně s knězem Blažejem, farářem ve Stráži nad Nežárkou. Protože ve Stráži byl patronem rozhodný kališník pan Oldřich Vavák z Hradce, zdá se, že kněz Petr byl Husovým stoupencem, zatímco nový pištínský farář byl katolík. To by dobře odpovídalo i královu měnícímu se postoji k české reformaci po roce 1412. Výtržnost, k níž došlo na den sv. Vavřince neznámého roku v pištínském kostele, by se tak zařadila do let 1415–1417, což dobře koresponduje s rostoucím radikalismem české společnosti po Husově smrti.

Asi počátkem srpna blíže neuvedeného roku Buzek z Machovic s velkým počtem svých druhů vtrhl do pištínského kostela a pronesl zde kvůli některým nejmenovaným exkomunikovaným lidem jakési výroky označené arcibiskupem za rouhavé, neboť se údajně dotýkaly těla Páně a jiných posvátných věcí. O něco později, na den sv. Vavřince (10. srpna) pak přivedl tyto exkomunikované osoby přímo do kostela a přinutil zdejší kněze, aby v jejich přítomnosti sloužili mši. Kdo byli tito lidé, bohužel nevíme, snad někteří kněží odmítající ustoupit od kalicha, zakázaného kostnickým koncilem i arcibiskupem. Protože Buzek je v arcibiskupově listu přímo označen jako služebník pana Čeňka, demonstrativní vystoupení v pištínském kostele mohlo souviset i s podporou reformních duchovních na rožmberských statcích za

88) Dopisy vydal F. Palacký, Documenta, s. 642–645. č. 106 A, B, C. K širšímu kontextu srovnej F. Šmahel, Husitská revoluce II, s. 289.

89) RBM III, s. 284–285, č. 720.

90) A. Sedláček, Hrady VII, s. 164. F. Grunt, Osudy, s. 42.

Čeňkova poručnictví a nejspíše přímo s vynuceným zaváděním kalicha na rožmberském zboží v létě 1417. V každém případě byla předmětem sporu svátost oltářní, respektive přijímání podobojí. Poněkud proto překvapuje, že ani Buzek, ani jeho bratři nezpečetili roku 1415 stížný list do Kostnice, jak učinila velká část rožmberských klientů. Souvisí to bezpochyby s tím, že v okolí Českého Krumlova probíhala z neznámého důvodu akce pečetění stížného listu zjevně mnohem méně intenzívně než v okolí jiných rožmberských hradů, kde bylo pečetníků z řad rožmberské klientely nepoměrně více. Otázkou přitom zůstává, do jaké míry u těchto závislých jedinců šlo při projevech sympatií pro novou víru o výraz hlubokého přesvědčení a nakolik se pouze přizpůsobili přání svého pána. U řady z nich to byl asi spíše druhý případ a nejinak tomu asi bylo i u Buzka z Machovic, hlavního aktéra bouřlivého vystoupení v Pištíně. Ten nejspíše mechanicky sledoval náboženské přesvědčení svých pánů a spolu Oldřichem z Rožmberka se po roce 1418, pokud ještě žil, nejspíše vrátil ke staré víře. Nevíme alespoň nic o jeho aktivitách na straně husitů (po konfliktu v Pištíně se ovšem v pramenech již vůbec nepřipomíná, takže nelze vyloučit ani jeho časnou smrt). Jeho syn Kunáš, rovněž rožmberský služebník, byl nepochybně katolíkem,[91] stejně tak jako byli katolíky i jeho potomci, zatímco bratr Chval zřejmě setrval až do své smrti u husitské víry. Takovéto roztržení v rodině ovšem nebylo v té době ničím neobvyklým, vzpomeňme například na pány z Hradce, kde bratři Jan ml. a Oldřich Vavák stáli na zcela opačných pólech tehdejšího názorového spektra. Pokud nám tedy rožmberská popravčí kniha zachytila v letech 1420, 1423, 1424 a 1427 několik lapků z Machovic a ze sousedních Křenovic a Jaronic, kteří spolupracovali i se Žižkou a nosili naloupené zboží do husitských Prachatic, bude třeba to vysvětlit jejich vazbou na Chvala, který přímo z Prachatic a Písku takovou činnost, namířenou zejména proti Rožmberkovi, organizoval, neboť Chvalovi příbuzní sedící na machovické tvrzi byli zřejmě katolíci a rožmberští služebníci.

O osudech Chvala z Machovic před rokem 1419, kdy náhle vstoupil přímo do centra revolučního dění, nevíme – s výjimkou jeho účasti na různých právních jednáních a snad i podílu na přepadu dubenské tvrze – nic. Můžeme se jen domnívat, že se mu dostalo, jak na to upozornil již Pekař, jistého vzdělání a teologických znalostí.[92] V letech 1412–1414 zřejmě pobýval v jižních Čechách. Zastupování některých jedinců ve věci odúmrti a svědectví u zemského soudu však naznačují, že současně alespoň občas pobýval i v Praze, což mohlo posílit jeho zájem o reformní hnutí. V jižních Čechách se Chvalova aktivita týkala jak okolí Machovic, tak i bezprostředního okolí Řepice, kde ležely Domanice, Rovná a Lemúzy, a zasahovala i do širší oblasti směrem k Sušici (Zámyslice, které ležely mezi Sušicí a Klatovy) a Nepomuku (Čečelovice, samotný Nepomuk).

A právě v tomto prostoru byl Chval roku 1419 vtažen do táborového hnutí, které ho vyneslo na čelné místo v hierarchii táborských vojenských i politických vůdců,

91) Byl pohřben roku 1494 v budějovickém klášterním kostele. Martin Kolář – August Sedláček, Českomoravská heraldika. I, Praha 1902, s. 275. Kateřina Kunášová z Machovic byla dokonce v l. 1601–1618 abatyší krumlovského kláštera klarisek. J. M. Klimesch (ed.), Urkunden- und Regestenbuch des ehemaligen Klarissen-Klosters in Krummau. Prag 1904, s. XV.

92) J. Pekař, Žižka IV, s. 121.

které postupně opouštěl po roce 1426. Jeho další osudy vcelku vyčerpávajícím způsobem vylíčil F. Grunt.[93] Nejasné na nich zůstávají především tři otázky: Jakým způsobem se Chval sblížil s radikálním husitismem, s kterým houfem, zda s jihočeským, nebo západočeským, vlastně táhl roku 1419 do Prahy[94] a konečně kdy zemřel, respektive jak prožíval sklonek svého života poté, co opustil veřejné dění. Pokud Chval sídlil před rokem 1419 na Řepici a hledal obživu v panské službě, bylo to spíše někde v širším okolí Strakonic, v jejichž těsném sousedství, při silnici na Písek, Řepice ležela. Vzhledem k Chvalově náboženské orientaci to sotva bylo ve službě strakonických johanitů, kde jinak drobný šlechtic mohl najít velmi dobré uplatnění. V širším sousedství však mělo majetek několik významných šlechticů, kteří se alespoň zpočátku sympatizovali s husitstvím, jako byli pan Zdeněk z Rožmitálu na Rožmitále, jeho bratr Jan z Rožmitálu na Blatné nebo Petr Zmrzlík ze Svojšína na Lnářích a Kašperku. Ke kalichu se však hlásil i Jan z Hradce na Velharticích a za vartenberské éry (1412–1418) našlo reformní hnutí plnou podporu také na rožmberských statcích, které zasahovaly i do západního Prácheňska a Malým Borem u Horažďovic se velmi přiblížily Řepici. Chval a jeho bratr ovšem mohli najít uplatnění i ve službě králi a královským městům. Řepice ležela pouhých 15 km od Písku, kde existoval královský hrad s nezbytnou posádkou, je však možno myslet i na službu v ozbrojených družinách některých královských měst, která v té době vedla po králově boku tuhé boje se západočeskou odbojnou šlechtou, vesměs katolické orientace. V úvahu by přicházela zejména Sušice, od Řepice sice poněkud vzdálená, nicméně přece jen jí nejbližší. O účasti města ve zmíněných bojích sice nic konkrétního nevíme, lze však předpokládat, že podobně jako jiná královská města v západních a jihozápadních Čechách ohrožovaná šlechtickými odbojníky typu pánů Švihovských ze Skály si i Sušice vydržovala na svou ochranu námezdní žoldnéře, jejichž veliteli bývali příslušníci drobné šlechty. Takováto služba byla další možností pro zemana Chvalova typu. K Sušici, o jejíchž vnitřních poměrech před rokem 1419, kdy se přihlásila k radikálnímu husitismu, bohužel nevíme prakticky nic,[95] nás vskutku vede jedna nepříliš zřetelná stopa, totiž zemskodeskový zápis z roku 1413, podle něhož Chval z Machovic spolu s Hrzkem z Tourova ručili Vitmaru z Dlouhé Vsi, když prodával své dědictví v Zámyslicích Ctiboru z Drahonic.[96]

Jak Dlouhá Ves, tak i Zámyslice ležely v blízkosti Sušice, druhá ves ve směru od města na Klatovy a na Nepomuk. Musí nás proto zaujmout i fakt, že Chval z Machovic a Řepice vystupuje jako svědek rovněž v nedatovaném zástavním listu opata Arnolda na kaplanství v Nepomuku.[97] Bylo by možno jistě možno uvažovat, proč si opat vybral pro list, který byl zřejmě vydán pro místní měšťany z Nepomuka, jako

93) F. Grunt, Osudy, s, 41–60.

94) Touto otázkou se zabývám v připravované studii věnované táborům na horách a podzimní pouti do Prahy.

95) Někteří autoři předpokládají, že tu došlo podobně jako v jiných městech ke zboření místního konventu obutých augustiniánů, jiní však kladou událost již do 14. století. Srovnej August Sedláček, O účastenství Sušických v bojích po upálení Husově. Almanach Prácheň, Písek 1923, s. 4n. a Pavel Vlček – Petr Sommer – Dušan Foltýn, Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997, s. 650–651.

96) RTT II, s. 100.

97) Jaroslav Eršil – Jiří Pražák, Archív pražské metropolitní kapituly, II, Praha 1986, s. 69, č. 183.

svědka právě jeho a další dva jihočeské zemany. Naznačuje to, že Chval mohl mít ke klášteru nějaký bližší vztah (ves Čečelovice tvořící součást řepického statku ležela jen 20 km od kláštera), snad dokonce působil v jeho službách, nebo někde v blízkém okolí. To vše jsou ovšem jen dohady, nicméně při nedostatku pramenných svědectví je třeba vzít v úvahu každou sebenepatrnější stopu.

Po roce 1419 se obrysy životního běhu jihočeského zemana stávají zřetelnějšími, protože byl náhle vtažen přímo do centra veřejného dění. Prameny nám dovolují sledovat Chvala od jeho tažení do Prahy na podzim 1419 přes jeho příchod na nově založený Tábor počátkem roku 1420 až k jeho volbě jedním ze čtyř táborských hejtmanů v témž roce, jeho odchod do Písku a jeho vojenské i politické působení, v němž sice v táborském svazu nikdy nehrál prim, nicméně v několika okamžicích významně zasáhl do dějin husitské revoluce. Podávají svědectví o vyvrcholení jeho kariéry v roce 1426, kdy stanul v čele svébytné korporace píseckého kraje, i o jeho pomalém ústupu ze slávy a odchodu do ústraní, když byl nucen své pozice postupně vyklízet ve prospěch Matěje Loudy z Chlumčan. V polovině 30. let se Chval, zastávající od roku 1427 funkci hejtmana v odlehlých Prachaticích, zřejmě stáhl na své vesnické statky a do veřejného dění téměř nezasahoval. S tímto obratem asi souvisí i prodej jeho píseckého domu v roce 1434.[98]

Za poslední bezpečnou zprávu o někdejším táborském hejtmanovi se považuje záznam z roku 1444, kdy *„Chval z Machovic seděním na Řepici"* a další tři zemané vyjednávali v Písku ve prospěch Václava z Michalovic, který se dopustil vážného provinění popravou několika píseckých měšťanů v době příměří.[99] Že jde stále o našeho Chvala, vyplývá zejména z jeho někdejšího úzkého vztahu k Písku. Otázkou je, zda lze k bývalému hejtmanovi vztáhnout i další zprávy, v nichž se Chval z Machovic seděním na Řepici, respektive Chval z Machovic a z Řepice objevuje, a které pocházejí z let 1454 a 1465. A. Sedláček a v návaznosti na něho i F. Grunt se domnívali, že v prvém případě snad ano, zatímco ve druhém nikoliv. Podle Grunta roku 1465 zřejmě šlo o jeho mladšího jmenovce, který prý se pod jménem Chval Kunáš z Machovic vyskytoval koncem 15. století na statcích kdysi Chvalových, přičemž *„je nasnadě, že tento Chval Kunáš byl přímým potomkem našeho Chvala"*.[100] Naproti tomu Sedláček nepochybně správněji soudil, že zmíněný Chval Kunáš byl jedním ze tří synů rožmberského úředníka Kunáše z Machovic (zakladatele potomního rodu Kunášů z Machovic), a tudíž vnukem Chvalova bratra Buzka z Machovic. Pro Sedláčkovo tvrzení, že Chvalův synovec Kunáš byl otcem (a nikoliv strýcem) Chvala Kunáše z Machovic, mluví hned několik důvodů. Především jméno Kunáš, které se stává jménem rodovým, dále fakt, že tento Chval z Machovic byl stejně jako Kunáš katolíkem,[101] což by bylo u syna husitského hejtmana málo pravděpodobné,

98) Blíže viz F. Grund, Osudy, s. 41–60 a F. Šmahel, Tábor I–II, s. 247–8, 257, 260, 276, 277, 279, 292, 294, 296, 300, 337, 342, 362–367, 375, 377–382, 387, 391, 448, 474, 551, 617, 623–624.

99) B. Rynešová, Listář II, č. 368, s. 326.

100) A. Sedláček, Hrady XI, s. 239, původně soudil, že *„nepodobá se k víře, aby zprávy ty vztahovaly se k jedné osobě"*. Později věc formuloval opatrněji: Údaj z r, 1454 vztahuje k našemu Chvalovi a o Chvalovi připomínaném z roku 1465 říká: *„Je-li to týž, co předešlý, jest pochybno, ale je-li týž, svědčilo by to o nevšedním stáří."* A. Sedláček, Doklady, s. 473, F. Grunt, Osudy, s. 54.

101) A. Sedláček, Hrady VII, s. 165.

a konečně skutečnost, že se nikde nenazývá po Řepici, kterou po Chvalovi zřejmě zdědili panoši ze Sudoměře, ale vždy jen po Machovicích, na nichž sídlili a po nichž se vždy psali i jeho předpokládaní předkové, tj. jeho děd Buzek a otec Kunáš. Navíc není ani důvodu dělat rozdíl mezi Chvalem Řepickým z roku 1454 a 1465. Prvé datum je totiž datem počátku sporu o odúmrť, který se táhl do roku 1461 a jehož účastníkem po celou tu dobu Chval Řepický byl. Časový rozdíl mezi rokem 1461 a 1465 je ovšem, pokud bychom chtěli argumentovat Chvalovým stářím, zcela zanedbatelný.

Abychom přesněji určili charakter vzájemného příbuzenství zmiňovaných osob, je třeba se vrátit do doby, kdy zemřela Kateřina, vdova po Buzkovi z Machovic a matka Kunáše z Machovic. Věno této Kateřiny, zapsané na Křenovicích, věnoval král Zikmund jako odúmrť Václavovi ze Soběnova. Darování proběhlo roku 1429 v Bratislavě, zatímco doma byla odúmrť pro válečné zmatky provolána až roku 1437. Tehdy Kuneš králův nárok zpochybnil tvrzením, že s ním matka po smrti svého muže *„chlebila..., zůstávaje ve vdovském stavu, až do smrti"*.[102] Sedláček zápis většinou interpretoval tak, že zmiňovaný Buzek byl totožný s bratrem husitského hejtmana Chvala z Machovic, že tudíž Kunáš byl Chvalovým synovcem, totožným se stejnojmenným rožmberským klientem, pohřbeným r. 1494 v budějovickém klášterním kostele.[103] Jen výjimečně identifikoval Kunáše, který je uveden v zápisu z roku 1437, jinak, totiž s bratrem pozdějšího husitského hejtmana, známým z let 1412 a 1419.[104] Právě on prý po návratu z tažení husitských houfů do Prahy v roce 1419 *„chlebil s matkou na otcovské tvrzi"*.[105] Toto tvrzení pak přejal i F. Grunt, zároveň však převzal i Sedláčkovo určení Kunáše jako synovce Chvala Řepického.[106] Vytvořil tak dva Kunáše, kteří s matkou Kateřinou žili na otcovské tvrzi. Vše však mluví pro to, že roku 1347 existoval jen jeden Kunáš, Chvalův synovec.[107] To ovšem znamená, že Chvalův nejmladší bratr Kunáš, známý z počátků husitství, se vyskytuje v pramenech všeho všudy jen dvakrát: roku 1412 jako dobrodinec kostela v Řepici a roku 1419 jako účastník listopadového tažení západočeských či jihočeských táborů do Prahy. Pak se již o něm prameny nezmiňují, což by mohlo i znamenat, že za těchto bojů padl. V každém případě je nápadné, že nezaujal žádné postavení mezi táborskými hejtmany a že se nevyskytoval ani mezi spojenci Tábora, jak to máme doloženo například u Beneše z Dubného,[108] který se spolu s oběma staršími Machovci roku 1414 *„proslavil"* obsazením tvrze v Dubném.

Pokud se tedy roku 1437 připomínají v zemských deskách Chval a Kunáš z Machovic, je třeba ve světle výše uvedených fakt považovat prvého za strýce a druhého za synovce. Zmíněného roku Chval a Kunáš uzavřeli spolek na majetek se svými příbuznými – snad bratranci – Hynkem a Mikulášem ze Sudoměře, zřejmě syny Kunáše ze Sudoměře, o kterém byla řeč výše. Deskozemskový zápis nám poněkud napomáhá nahlédnout do jejich vzájemných majetkoprávních i příbuzenských vztahů a přináší mimo jiné i jisté indicie k přesnějšímu určení otce Chvala z Machovic. Omlouvám se proto čtenáři, že těmto vztahům věnuji tolik místa, ale nic jiného mi nezbývá. Ve smlouvě z roku 1347 jsou Mikuláš a Hynek ze Sudoměře uváděni jako bratři, zatímco u prvých dvou účastníků aktu se příbuzenský svazek nepřipomíná.[109] Pokud by byli rovněž bratry, jistě by to také bylo uvedeno. První dva se tu nazývají *Chwal de Machowic et de Rzepice et Cunass de Machowicz,* druzí *Hynek de Sudomyerze (et) Nicolaus ibidem fratres.* První dva přinášeli do spolku tvrze Machovice a Řepice s příslušenstvím, druzí dva tvrz v Sudoměři s příslušenstvím a stateček Ponědraž u Třeboně.[110] Ze zápisu je zřejmé, že jak první dva, tak druzí dva drželi svůj dosavadní majetek v nedílu, přičemž ale Chval zřejmě sídlil na Řepici a Kunáš na Machovicích. Chval se také po Řepici píše v mnoha dobových dokumentech. Mikulášovým trvalým sídlem zřejmě byla Sudoměř, zatímco Hynek se v letech 1440 a 1444 se nazývá pánem na Dívčicích.[111] Ty na krátkou dobu postoupil svému bratranci Nedamírovi ze Sudoměře a sídlil v Ponědraži,[112] asi na pouhém dvorci, neboť nemáme žádné zprávy o tom, že by v této lokalitě někdy bývala tvrz. Když pak Nedamír roku 1454 zemřel, přesídlil Hynek opět na Dívčice, které Chval, Kunáš, Mikuláš a Hynek po několikaletém sporu nakonec uhájili jako dědictví po předcích.

Jak Hynek a Mikuláš ze Sudoměře, tak i Nedamír ze Sudoměře vyskytující se v pramenech kolem roku 1450, byli nepochybně potomky Nedamíra a Kunáše ze Sudoměře. Ti se připomínanjí v letech 1390–1412, a to i se svými manželkami, které se obě jmenovaly Eliška. Nedamír ml. ze Sudoměře byl přitom zcela jistě synem Nedamíra st. ze Sudoměře, jinak z Machovic, připomínaného v pramenech v letech 1398–1412. Osudy Kunáškovy vdovy neznáme, vdova po Nedamírovi st. zemřela asi roku 1454 a krátce po ní opustil tento svět i Nedamírův syn Nedamír ml., který se psal střídavě ze Sudoměře a z Dívčic.[113] Hynek a Mikuláš tedy zřejmě byli syny Kunáše ze Sudoměře.[114]

102) Vojtěch J. Nováček (ed.), Sigismundi regis Bohemiae litterae donationum regalium (1421–1437). VKČSN 1903, I, s. 27, č. 32. AČ 36, s. 478–479, č. 48.

103) Kunáš r. 1452 a 1468 táhl s rožmberskými oddíly proti Fridrichovi Habsburskému, r. 1467 byl purkrabím na Velešíně a v l. 1470–1488 na Dívčím Kameni. Sedláček in: OSN 15, s. 364. Týž, Hrady VII, s. 164. Jeho otec Buzek byl tedy přinejmenším roku 1429, spíše však o několik let dříve mrtev. Jestliže vyjdeme z předpokladu, že se narodil kolem roku 1390, musel být jeho syn Kunáš roku 1429 ještě velmi mladý, takže je dobře možné, aby žil až do roku 1494, ze kdy se zachoval náhrobek Kunáše z Machovic v budějovickém klášterním kostele.

104) A. Sedláček, OSN 15, s. 364. Za jednu osobu ho považuje v článku z r. 1913, s. 472, kde ovšem uvádí úmrtní rok 1492.

105) A. Sedláček, Hrady VII, s. 164.

106) F. Grunt, Osudy, s. 42.

107) Pokud bychom se s A. Sedláčkem ztotožnili v tom smyslu, že syn Buzka a Kateřiny Kunáš byl Chvalovým bratrem, pak bychom museli za otce bratří Chvala, Buzka a Kunáše považovat Buzka st., připomínaného r. 1368 a 1382. To však je velmi málo pravděpodobné.

108) F. Šmahel, Tábor I/2, s. 363.

109) RTT II, s. 167.

110) RTT II, s. 167. Hynek a Mikuláš se ještě téhož roku spolu vyskytují jako ručitelé prodeje několika jihočeských vsí Kocům z Dobrše. Tamtéž, s. 183.

111) Sedláček, Doklady, s. 473.

112) AČ 37/1, s. 1149, č. 23.

113) RTT I, s. 580, II, s. 5–6. LC VII, s. 41 a 51. AČ 37/1, s. 1139–1140, č. 16.

114) Nedamír zapsal věno své manželece na Lhotě u Ponědraže a na Nákří, zatímco Kunáš na Dívčicích a Nákří. Hynek se píše r. 1440 a 1444 ze Sudoměře na Dívčicích. A. Sedláček, Doklady, s. 373.

Důležité je ovšem zjištění, že Nedamír st. ze Sudoměře, připomínaný několikrát v letech 1390–1412,[115] měl s manželkou Eliškou nejen syna Nedamíra z Dívčic, jinak ze Sudoměře, ale i další, nejmenované syny, vlastní bratry Nedamíra z Dívčic.[116] Pokud ovšem Nedamíra st. ze Sudoměře budeme považovat za otce tří sourozenců, kteří jsou připomínáni roku 1412 jako donátoři kostela v Řepici, tedy Chvala, Buzka a Kunáše, dostaneme se do potíží, neboť kolem roku 1450 z nich žil už zřejmě jen jeden, a to Chval. To by naznačovalo, že Nedamír z Dívčic nemohl být jeho bratrem, a že tudíž Nedamír ze Sudoměře nemohl být Chvalovým otcem. Asi proto se Sedláček nakonec přiklonil k závěru, že Chvalovým otcem byl třetí, neznámý bratr Nedamíra a Kunáše ze Sudoměře, jímž mohl být podle mne i výše zmíněný jinak záhadný Ctibor (pokud nebyl otcem obou). Kromě tří bratří, z nichž roku 1437 žil již jen Chval, by ovšem mohli existovat i další, nám neznámí,[117] čímž by se věc také vysvětlila, případně Chval mohl být Nedamírovým bratrem nevlastním. Bratry zmíněného Nedamíra z Dívčic, zmiňovanými v jeho závěti, však v žádném případě nemohli být ani bratři Hynek a Mikuláš ze Sudoměře, připomínaní v této době, neboť Nedamír z Dívčic nazývá ve své závěti Hynka svým strýcem (což bylo označení dosti nepřesné, neznamenalo jen sourozence jednoho z rodičů, avšak nemohlo vyjadřovat sourozenecký poměr).[118] Původ Chvala a jeho bratří tedy zůstává nadále poněkud nejasný, což mimo jiné otevírá i otázku, zda Nedamír z Machovic na Řepici, který se mihl v pramenech roku 1399, a Nedamír ze Sudoměře z let 1390–1412 byli vskutku jedna a táž osoba. Je totiž nápadné, že Hynek a Mikuláš jako synové Kunáška ze Sudoměře důsledně užívají predikátu ze Sudoměře, zatímco Chval, Buzek a Kunáš jako předpokládaní synové Nedamíra ze Sudoměře se vždy píší po Machovicích (Chval současně i po Řepici). Nelze vyloučit, že jejich otcem mohl být kdokoliv z Machovců připomínaných v letech 1368–1382, případně i někdo další. Schůdnějším řešením však přece jen zůstává považovat Chvala a oba jeho bratry, kteří s ním obdarovali r. 1412 řepický kostel, za Nedamírovy syny, snad z prvého manželství, a tudíž za bratrance Hynka a Mikuláše ze Sudoměře, s nimiž se roku 1437 Chvala jeho synovec Kunáš spolčili. Naznačuje to i výsledek sporu o odúmrť

115) F. Grunt uvádí ještě rok 1422, jde ovšem o chybu tisku místo 1412. F. Grunt, Osudy, s. 41 a pozn. 7 a 8 na str. 55.

116) Víme totiž, že Nedamír z Dívčic, rožmberský klient, který zemřel roku 1454, krátce po své matce, předtím v nedatovaném testamentu hodlal odkázat svůj majetek matce a vlastním bratřím AČ 37/1, s. 1139, č. 16, s. 1148–1152, č. 23. A. Sedláček Doklady, s. 473, Hrady VII, 173.

117) Jedním z nich mohl být kněz Vyšata, prezentovaný Nedamírem a Kunášem ze Sudoměře r. 1412 na faru v Nákří. LC VII, s. 41, 51. Šlo o jméno oblíbené u Machovců. Zaopatřování *„přebytečných"* synů drobné šlechty na beneficiích, k nimž tito šlechtici měli patronát, bylo zcela běžné. Českobudějovické prameny kromě toho připomínají k roku 1429 jakéhosi Janka z Machovic. A. Sedláček, Hrady VII, s. 164.

118) Nedamír ze Sudoměře zapsal své ženě Elšce věno na Nákří a Ponědražské Lhotě r. 1398, zatímco Chval z Machovic se narodil podle věrohodného odhadu F. Grunta někdy mezi léty 1385–1390. To by znamenalo, že buď Nedamír zapsal své ženě věno až asi deset let po svatbě, nebo že zmínění tři bratři museli být jeho syny z prvého manželství s neznámou manželkou. Něco by snad mohla napovídat i formulace, že Nedamír z Dívčic, syn Nedamíra ze Sudoměře, odkázal svůj majetek vlastním *(„mateřinným")* bratřím, což by naznačovalo i existenci bratří nevlastních

v Nákří, který začal roku 1454 a v němž Chval, Kunáš, Hynek a Mikuláš uhájili dívčický statek.[119]

V této souvislosti nás musí napadnout otázka, kdo vlastně byl majitelem Sudoměře v době, kdy se v jejím sousedství odehrála v prvních jarních dnech roku 1420 známá bitva mezi Žižkovým a Korandovým houfem, přemisťujícím se z Plzně na nově založené Hradiště hory Tábor. Sedláček soudil, že Sudoměř (a také Dívčice) roku 1420 stále drželi Kunášek a Nedamír ze Sudoměře a že právě oni byli svědky sudoměřské bitvy.[120] Nelze sice vyloučit, že majiteli byli v té době již Kunáškovi synové Hynek a Mikuláš, to však nic nemění na skutečnosti, že trasa, kterou plzeňský houf pod Žižkovým velením zaujal, byla zřejmě vytýčena především Chvalem, který ji asi také krátce předtím rovněž úspěšně použil. Vždyť zmíněný Nedamír snad byl Chvalovým otcem a Kunášek téměř jistě strýcem.

Jak ukázal J. V. Šimák, byla trasa pochodu z Plzně na Tábor husity vybrána tak, aby procházela lokalitami, které byly v moci jejich přátel nebo přívrženců, tj. Kasejovicemi, Lnářemi, Sedlcem, Řepicí, Sudoměří, Týnem nad Vltavou. Vavřinc výslovně uvádí i Štěkeň, patřící roku 1420 Oldřichu Kavkovi z Říčan, který sice za husitské revoluce prezentoval katolické kněze, ale udržoval přátelské styky i s husity.[121] Pan Oldřich se s Chvalem nepochybně znal, jejich tvrze v Řepici a ve Štěkni byly navzájem vzdáleny pouhých šest kilometrů a navíc víme že Chval společně s Oldřichovým synem Zachariášem z Říčan na Štěkni zpečetil výše uvedený list nepomuckého opata Arnolda.[122] Na váhu snad padlo i to, že Oldřich Kavka z Říčan byl klientem pana Čeňka z Vartenberka, a zůstal jím i poté, co se Oldřich z Rožmnberka ujal správy svých statků.[123] Přechod přes Otavu u Štěkně tedy nebyl zvolen náhodou. Navíc byl usnadněn i tím, že ze Sedlíkovic, vsi ležící opačném břehu Otavy proti Štěkni, pocházela Oldřichova manželka Kateřina, od níž tu roku 1415 Oldřich koupil její dvůr.[124]

Vraťme se však k Sudoměři. Na základě zprávy, že r. 1420 služebník Oldřicha z Rožmberka Přibík z Mladějovic odňal budějovickému hejtmanovi Lipoltovi z Krajku vsi Ponědraž, Nákří, Dívčice a Dubenec, soudil Sedláček, že majitelé Dívčic (a Sudoměře) Nedamír a Kunášek drželi s kališníky a majetek jim byl dočasně

119) Když roku 1454 vdova po Nedamíru ze Sudoměře Elška zemřela, hájil zprvu Elščino věno zapsané v Nákří její syn Nedamír z Dívčic, záhy však také zemřel a nedílní bratři Hynek a Mikuláš ze Sudoměře se věna vzdali. Vznesli zato ale spolu s Chvalem z Řepice a Kunášem z Machovic nárok na odúmrť po Nedamíru z Dívčic, kterou tvořila tvrz v Dívčicích s příslušenstvím. Spor se táhl až do roku 1461, kdy dal zemský soud Machovcům a Sudoměřským za pravdu. Zdůvodnění rozsudku jen potvrzuje to, co bylo řečeno o příbuzenském vztahu Chvala, Kunáše, Hynka a Mikuláše výše. Uvádělo se v něm, že Kunáš a Nedamír, kteří tu kdysi zapsali věno svým ženám, byli nedílní bratři, a že odporníci zůstali v nedílnosti, pošli od nich a zboží stále drží v nedílnosti. Zdá se tedy, že Chval a jeho bratři skutečně byli syny Nedamíra ze Sudoměře a Hynek s Mikulášem syny jeho bratra Kunáše ze Sudoměře, určitá nejistota ve věci Chvalova původu však zůstává. AČ 37/1, s. 1148-1152, č. 23.

120) A. Sedláček, Hrady VII, s. 261.

121) Josef V. Šimák, Bitva u Sudoměře. In: Sborník Žižkův 1424–1924, red. Rudolf Urbánek, Praha 1924, s. 75–81. A. Sedláček, Hrady XII, 1897, s. 237, 245.

122) Viz výše pozn. 31) a 95).

123) List krále Václava IV. p. Čeňkovi z Vartenberka z 2. 7. 1418, RBMV III, s. 317, č. 808.

124) Blíže viz Eduard Maur, Ještě jednou Kutštajn Žižkova listu Domažlickým. Husitský Tábor 9, 1987, s. 339.

zabaven,[125] zpráva je však natolik neurčitá, že umožňuje i jiné výklady.[126] Náboženství obou Sudoměřských prostě neznáme, faktem však zůstává, že v Nákří nebyli po roce 1412 prezentováni žádní knězi u katolické konsistoře, což by naznačovalo kališnické přesvědčení patronů zdejšího kostela. My však ani nevíme, zda Nedamír a Kunáš roku 1420 vůbec ještě Sudoměř drželi, protože mezi léty 1412, kdy se připomínají naposledy (jako patroni v Nákří), a mezi rokem 1437, kdy Sudoměř patřila Kunášovým synům Hynkovi a Mikuláši, o vlastnictví tohoto statku nemáme žádné doklady. Kunášovi synové ovšem byli katolíci, což celou situaci dále komplikuje. V každém případě ale byla Sudoměř místem, kde se bylo možno opřít o těsný příbuzenský vztah majitelů k jednomu z husitských hejtmanů, k Chvalovi z Machovic, který byl asi hlavním autorem návrhu zvolené trasy pochodu na Tábor.

Mikuláš ze Sudoměře nám po uzavření zmíněného sporu o Dívčice v roce 1461 mizí z pramenů.[127] Pokud jeho synem byl, jak se domnívá Sedláček, Hynek ml. ze Sudoměře, přenesli jeho potomci svá sídla do východních Čech.[128] Mikulášův bratr Hynek po roce 1461 zřejmě opět sídlil na dívčické tvrzi, zatímco Sudoměř zřejmě dosti záhy ztratil.[129] Píše se po Dívčicích ještě roku 1471, zatímco roku 1475 se nazývá Hynkem starším a pánem na Řepici zděděné.[130] Musel tedy zdědit Řepici někdy mezi léty 1471–1475. S tím dobře koresponduje skutečnost, že Chval z Machovic na Řepici se naposledy připomíná roku 1465. V literatuře ovšem existují pochybnosti, zda skutečně šlo o někdejšího husitského hejtmana, nebo zda se toto pozdní svědectví netýká jeho případného mladšího jmenovce, snad jeho syna (kterým ovšem mohl být již Chval z roku 1454). Neexistuje však jediný náznak toho, že by existovali dva Chvalové z Řepice, tím méně stejnojmenný otec a syn. Jediným důvodem mluvícím proti představě, že se někdejší táborský hejtman dožil přinejmenším roku 1465, respektive 1471, je skutečnost, že by musel žít asi osmdesát až devadesát let. To byl věk v jeho době dost výjimečný, nikoliv však neznámý. Pokud přijmeme domněnku o jeho dlouhověkosti a budeme považovat Chvala z Machovic na Řepici vystupujícího v pramenech v letech 1412–1465 (a nepřímo doloženého i 1471) za našeho husitského hejtmana, budeme se muset přiklonit rovněž k tomu, že asi zůstal neženat, nebo přinejmenším bez mužských potomků, neboť jen tak zdůvodníme, že po něm dědil jeho bratranec, se kterým uzavřel majetkové společenství roku 1437. O Chvalových případných potomcích prameny zcela mlčí. Máme tu tedy doložen nepříliš

125) A. Sedláček, Hrady VII, s. 173.

126) Mohlo jít i o díly vsí, u Nákří máme přímo doloženo, že bylo rozděleno na několik dílů, měly tu např. od r. 1362 od Rožmberků pojištěn plat krumlovské klarisky. J. M. Klimesch (ed.), Urkunden- und Rgestenbuch, s. 31, 48–49, 115–116, 118, 198–201.

127) Pokud nebyl totožný s jakýmsi Mikulášem z Machovic, který se připomíná ojediněle roku 1483 jako dlužník dvou jihočeských zemanů z okolí Protivína. A. Sedláček, Listy ze ztracených archivů panských, které se v Paprockého Diadidochu připomínají, na pravý čas a pravé udání svedené. II, VKČSN 1892, s. 50, č. 22.

128) A. Sedláček Doklady, s. 474. RTT II, s. 458, 461.

129) R. 1491 prodávali tvrz v Sudoměři Mikuláš a Ctibor z Hracholusk. Při tom se uvádí, že ji drželi po předcích. A. Sedláček, Hrady VII, s. 261.

130) Po něm držel Řepici jeho syn Jan ze Sudoměře. A. Sedláček, Doklady, s. 473. Hynek se tak stal zakladatelem rodu Řepických ze Sudoměře. Když roku 1528 došlo k dělení majetku mezi jeho potomky, začali se majitelé Dívčic nazývat Dívčickými ze Sudoměře a majitelé Řepice Řepickými ze Sudoměře. Oba statky, Dívčice i Řepice, však během 16. století přešly do cizích rukou.

radostný konec drobného šlechtice, kterého revoluce na několik let vynesla do vysokých funkcí, který v revolučních dobách vedl důležitá politická jednání celozemského významu (spolu s Žižkou, Buchovcem a jinými správci *„lidu táborského"* například přijal roku 1422 v Praze Zikmunda Korybuta za správce země) a zasahoval i do jednání o věroučných otázkách, který však nejméně po tři desetiletí následující po Lipanech vedl život skromného, stárnoucího, osamoceného venkovského zemana izolovaného na rodové tvrzi, jež spolu s několika okolními vesnicemi, patřícími mu možná již před revolucí, zůstala jeho jediným majetkem.[131] Stárnoucí táborský hejtman navíc musel přihlížet i k tomu, že všichni jeho příbuzní, včetně těch, kteří po něm měli zdědit jeho majetek, zůstali katolíky, nebo přinejmenším ke katolicismu konvertovali.[132] Vskutku nepříliš radostný osud někdejšího husitského bojovníka nejradikálnějšího ražení, muže nezanedbatelného vlivu a společenského postavení, zároveň však snad také doklad o opravdovosti, s níž mladý Chval vstupoval bez všech postranních úmyslů do nelítostného boje za *„zákon boží"*.

Břeněk z Dolan

Podobně jako v případě Chvala a Kunáše z Machovic toho mnoho nevíme ani o životě Břeňka z Dolan až do okamžiku, kdy se zapojil do revolučního dění let 1419–1420, v němž našel svou smrt. Nepochybné je to, že byl příslušníkem vedlejší větve jednoho z nejzámožnějších a nejvlivnějších českých panských rodů 14.–15. století, který odvozoval své jméno od hradu Rýzmberka poblíž Domažlic. Jméno hradu se poprvé vyskytuje roku 1279 v predikátu pana Děpolta, který hrad zřejmě vystavěl. Tento přední šlechtic doby Přemysla Otakara II. a Václava II. patřil k západočeské skupině rodů, které dal Palacký jméno Děpoltici. Jejich původní sídla ležela v povodí Úhlavy, pečetili tzv. poloutrojříčím. Shodná pečetní znamení, obliba některých jmen a měnící se predikáty ovšem značně ztěžují přesnou identifikaci jednotlivých Děpolticů a totéž platí i o jejich nejvýznamnější větvi, pánech z Rýzmberka, kteří se hned v generaci Děpoltových synů rozdělili na několik pošlostí. Proto tápeme v nejistotách i při sledování podrobnější genealogie našeho Břeňka z Dolan.

Hlavní větev rodu založil nestarší Děpoltův syn Vilém, kterému se při dělení otcovského zboží dostalo původních rodových statků v krajině mezi Klatovy a Přešticemi. Zde si zřejmě vybudoval nový, pevný hrad Skálu, po kterém se od roku

131) Přesnější popis řepického statku pochází až z r. 1528, kdy k němu patřila tvrz v Řepici s dvorem, pivovarem a kostelním patronátem, vsi Řepice, Slaník (část), Rovná, Domanice, Droužetice, Černíkov, Chrašťovice, Třebohostice a dvě vsi na šumavském Podlesí, Štítkov u Vimperka a Hodonín u Stach. Sedláček, Hrady XI, s. 210. Domanice a Rovnou Chval z Machovic zřejmě získal r. 1414 jako odúmrť po Hroznatovi z Domanic (AČ 36, s. 451–452, č. 21), ale jak se zdá, r. 1416 je opět prodal. Kdy byly k Řepici jednotlivé vsi definitivně připojeny, nelze přesně říci, zdá se však, že většinou až po Chvalově smrti. Viz A. Sedláček, Hrady XI, s. 138, 191, 243, 244, 281. Antonín Profous, Místní jména v Čechách. Praha 1947–1957, I, s. 290, 378, 423, II, s. 58, III, s. 596, IV, s. 92, 305, 362.

132) Jeho synovec Kunáš z Machovic se dal pohřbít roku 1494 v českobudějovickém dominikánském klášteře. Jeho synové Chval a Jindřich r. 1495 zpečetili nadání pro oltář v Č. Budějovicích. Hynek Dívčický ze Sudoměře, který po hejtmanu Chvalovi zdědil Řepici, byl dobrodincem budějovického kostela a jeho syn Jan Řepický ze Sudoměře, obdaroval roku 1514 klášter v Českých Budějovicích každoročním platem spočívajícím v dodávce určitého množství kaprů. A. Sedláček, Hrady VII, s. 165, 173. Týž, Doklady, s. 473.

1318 také psal. Většina vsí, které mu patřily, ležela kolem Švihova, samotný Švihov však pánové ze Skály získali teprve krátce před rokem 1342. Záhy se stal jejich hlavním sídlem a administrativním centrem jejich statků, zatímco Skála plnila spíše úlohu pevnosti. Kolem poloviny století se pak pánům ze Skály podařilo dále posílit své mocenské pozice v Pošumaví tím, že získali po Velhartických, snad dědictvím nebo spíše sňatkem, hrad Rábí a několik vesnic v Pootaví.

Pánové ze Skály a Švihova vynikali ve 14. a 15. století mimořádnými ambicemi, podle některých zpráv dokonce v jejich žilách kolovala knížecí krev, neboť manželkou zakladatele rodu Viléma měla být Vratislava, dcera vratislavského knížete Jindřicha. Vskutku významným způsobem zasáhl do českých dějin na přelomu 14. a 15. století pan Břeněk ze Skály a Švihova. Patřil k předním účastníkům panské vzpoury proti králi Václavu IV. v letech 1394–1404, za níž získal vysoký úřad dvorského sudího. Po smíru panstva s králem si díky své obratnosti úřad udržel a až do své smrti v roce 1407 požíval plné důvěry Václava IV. Zato jeho synové Půta, Jan a Vilém roku 1409 obnovili protikrálovský odboj a setrvali v něm až do roku 1413, kdy byl pan Půta v Praze zavražděn a kdy královské vojsko dobylo Skálu. O čtyři roky později se oba zbylí bratři zapojili do nových záští, která zasahovala i do Rakous a v rozrušené době po Husově smrti v Kostnici nabývala i náboženského zabarvení. Věrnost katolické víře a králi Zikmundovi za husitské revoluce (vzpomeňme dvojího dobývání Janova hradu Rábí Žižkou) pak vynesla oběma bratřím zástavy rozsáhlých církevních statků v Pošumaví, podstatně rozšiřující jejich rodový majetek. Vzestup rodu posléze vyvrcholil za Vilémova syna pana Půty, který jako nejvyšší sudí zemský patřil k úzké skupině panské oligarchie, ovládající v jagellonském údobí rozhodující pozice v Českém království. Skvělá přestavba hradů Rábí a Švihov, kterou demonstroval své bohatství a svou moc, dodnes vzbuzuje obdiv. Spolu s celkovým nákladným životem, který vedl pan Půta, však přispěla k tomu, že nedlouho po Půtově smrti († 1504) se silně zadlužený komplex statků pánů Švihovských zcela rozpadl.[133]

S prudkým vzestupem nejstarší pošlosti rýzmberského rodu kontrastovala majetková stagnace oné větve, která po svém praotci Děpoltovi zdědila Rýzmberk. Jejím zakladatelem byl Děpoltův druhorozený syn Břetislav z Rýzmberka. Za panské vzpoury proti Václavu IV. zaujala tato větev odlišný postoj než Švihovští: Ojíř z Rýzmberka tehdy zůstal věrný králi a dokonce mu otevřel svůj hrad. Zaujetí prokrálovského postoje snad způsobila řevnivost uvnitř rodu, snad nedostatek sebevědomí u příslušníka chudší větve – podobnou situaci nacházíme i v jiných rodech, kde chudší členové zachovávají věrnost králi, například u Švamberků – , snad k němu vedly i příbuzenské vazby, dané Ojířovým manželstvím s Petruší z Kravař. Proto se asi také Ojířův zeť Jan z Pajreka za záští kolem roku 1412 postavil proti západočeským odbojníkům a otevřel svůj hrad Jindřichu z Rožmberka (jehož manželkou zase byla Husova ctitelka Eliška z Kravař), podporujícímu v té době krále, a později se připojil k husitské straně. Také Ojířův nástupce v držení Rýzmberka Břeněk měl úzký vztah k Moravě. Vzal si za manželku Annu z Drahotuší, získal na Moravě i některé statky a hrad Rýzmberk nakonec brzy po roce 1403 prodal či postoupil Janovským z Janovic, kteří se po nově získaném hradu okamžitě začali psát, což u méně informovaných čtenářů někdy působí zmatek. K dovršení všeho počali v téže době používat predikátu z Rýzmberka i páni Švihovští ze Skály a Rábí, i když jim hrad dosud nepatřil. Právě kolem roku 1400 se totiž ustalovaly predikáty jednotlivých rodů, zatímco až dosud bylo běžné volit si je podle současného majetku, respektive sídla. Švihovští zřejmě sáhli po predikátu z Rýzmberka proto, aby jím demonstrovali svůj starobylý původ, a tuto demonstraci pak posléze završili zakoupením hradu roku 1509.[134]

Zatímco dějiny výše uvedených dvou pošlostí Rýzmberků známe poměrně dobře, nelze totéž říci o dalších větvích, podstatně chudších, které se vynořují v průběhu 14. století, avšak často opět záhy mizí. Historik nemůže ani rozhodnout, zda je vždycky lze odvozovat od jednoho z pěti synů zakladatele rodu Děpolta z Rýzmberka, nebo zda se od jedné z obou hlavních větví rodu neoddělily jindy. To platí i o větvi, která se psala po Dolanech, vsi vzdálené pouhých 5 km od Švihova. K této větvi patřil i Žižkův spolubojovník od Sudoměře Břeněk z Dolan, syn Půty z Dolan. S Břeňkovým otcem se poprvé setkáváme roku 1379 jako majitelem 3 lánů v Dolanech. Podle berního rejstříku byla tehdy ves rozdělena mezi tři majitele, přičemž Půtův díl byl postřední velikosti, neboť Sezemovi tu patřilo jen 1,5 lánu, kdežto Vilémovi z Dolan, řečenému Bleška, čtyři lány a navíc svobodný dvůr.[135] Sezema a Vilém ovšem na rozdíl od Půty drželi roku 1379 i další majetek v užším i širším okolí Dolan, zatímco Půtovi tehdy patřily právě jen zmíněné tři selské lány, dokonce ani žádný svobodný majetek, kde bychom předpokládali jeho sídlo. Časem se mu sice podařilo majetek zvětšit, avšak nepříliš výrazně.[136] Roku 1398 zakoupil ves Mochtín u Klatov, čímž kompenzoval ztrátu, kterou sedm let předtím utrpěl prodejem blíže nejmenovaného zboží domažlickým augustiniánům.[137] Nově nabytý statek pak po něm zdědili jeho synové Břeněk a Půta.[138] Jako otcovské dědictví těchto dvou bratří a nezletilého Děpolta z Dolan se připomíná roku 1401 i ves Trnčí u Chudenic, již tedy

133) Blíže viz A. Sedláček, Hrady IX, s. 37, 118, 151, 161, XI, s. 110–113. Martin Kolář, Rod pánů Švihovských z Riesenberka. Zvl. otisk z Výroční zprávy gymnasia v Táboře 1892. Vladimír Holý, Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzmberka a pánů z Rožmitálu. (Příspěvek k poznání vývoje feudální koncentrace pozemkového majetku v jihozápadních Čechách). Minulostí Plzně a Plzeňska 3, 1960, s. 45–79. Eduard Maur, Lokální záští a předpoklady husitství v západních Čechách. Minulostí Západočeského kraje 39, 1993, s. 15–46.

134) Jako patroni církevních beneficií ve Švihově, Měčíně, Budětících, Strašíně a krátce i v Letinech a v Želči (u Žatce) používali do roku 1413 výlučně predikátů *de Swyhow, de Skala, de Skala dominus in Swyhow, de Swihow dictus de Sklala, de Skala alias de Swihow* apod. LC I, s. 40, 89, 114-115, 128, 160, 183, II, s. 28, 83-84, III-IV, s. 34, 90-91, 138, 142, 156, 171, 175, V, s. 130, VI, s. 5, 12, 101, 108, 116, 272. Od roku 1414 však běžně používají predikátu *de Ryzmberg alias de Skala (de Swihow),* eventuálně *de Skala alias de Rizmberg.* LC VII, 91, 112, 146, 177, 277.

135) Josef Emler (ed.), Ein Bernaregister des Pilsener Kreises vom Jahre 1379. Prag 1886, s. 10, 13.

136) J. Emler, Bernaregister, s. 10, 11, 13, 14. AČ 31, s. 180–181, č. 88. RTT II, s. 60. A. Sedláček, Hrady IX, s. 51. Příbuzenský poměr mezi zmíněnými třemi zemany je nejasný, o Vilémovi August Sedláček dokonce pochyboval, že vůbec patřil k Rýzmberským.

137) RTT I, s. 538, 579.

138) Jejich matkou asi byla Anna, později provdaná za Zdeňka z Kočova, které tu Půta zapsal věno. AČ 35, s. 239, č. 20, s. 244, č. 30. s. 245, č. 33.

Půta rovněž neznámo kdy musel získat.[139] Jemu nebo některému z jeho synů se také časem podařilo soustředit ve svých rukou celé Dolany.[140]

August Sedláček soudil, že nositelé predikátu z Dolan vystupující v pramenech ze 13. a 14. století (jako první jakýsi Sezema v l. 1235–1253),[141] byli vesměs potomky pana Drslava (1205–1228), k jehož bratrům patřili i předek rodu Rýzmberských Břetislav (děd Děpolta z Rýzmberka) a zakladatel rodu Černínů z Chudenic Černín. Podle toho by husitský válečník Břeněk z Dolan byl jen velmi vzdáleným příbuzným Švihovských. Proti tomu však mluví skutečnost, že dobové kroniky ho běžně označují predikátem ze Švihova či z Rýzmberka, zatímco například u Černínů nebo jiných rodů se s takovým přístupem nesetkáváme.

Protože příbuzenské vztahy jednotlivých Dolanských zpravidla nejsou v pramenech vůbec uváděny, jednotliví panoši píšící se ve 14. století po Dolanech vůbec nemuseli být příslušníky téže pošlosti, tím méně se museli oddělit již záhy po roce 1200. Z majitelů Dolan ve 14. století zaujme zejména Sezema z Dolan, uváděný v letech 1325–1339, který si prodejem dvou vsí na Chuděnicku opatřil prostředky ke koupi cenného statku Bystřice nad Úhlavou poblíž hraničního přechodu do Bavor. Dlouho jej však nevlastnil, neboť již roku 1358 se jako jeho majitel uvádí Bušek z Bystřice. Je dobře možné, že Sezema roku 1379 dožíval jako majitel části vsi Dolan, protože o rok později již zřejmě nežil. Pro totožnost obou Sezemů mluví skutečnost, že roku 1379 patřilo Sezemovi i několik zlomků vsí v okolí Bystřice. Jistě mohl být i příbuzným Půty, ale doklady pro to chybějí. Zmiňuji se o něm zejména proto, že jeho nástupce v držení Bystřice Bušek, nejspíše jeho syn, zaujímal v blízkých Klatovech, jak ukáži dále, místo rychtáře, což by mohlo vysvětlit i vztah Břeňka z Dolan k tomuto městu.

Protože Dolanští – stejně jako Švihovští – začali v 15. století používat predikátu z Rýzmberka[142] a soudobé kroniky tímto predikátem označují i Břeňka,[143] je možno zvažovat, zda jejich původ nelze odvozovat spíše od některého z majitelů tohoto hradu. Husita Břeněk z Dolan se ale v soudobých vyprávěcích pramenech uvádí i s predikátem ze Švihova. To činí návaznost na Dolanské 13. století ještě méně pravděpodobnou a nabízí domněnku, zda se předkové pana Břeňka neoddělili od Švihovských, případně od Rýzmberských až někdy ve 14. století. Konkrétního člena rodu, se kterým bychom mohli Půtu z Dolan spojit, však určit nelze. Zdá se jen, že byl v dobrých vztazích s panem Břeňkem ze Skály, členem panské jednoty z roku 1394. Právě v době, kdy byla panská vzpoura proti králi v plném proudu, Půta od pana Břeňka koupil (r. 1398) ves Mochtín a týž pan Břeněk vedle několika drobných

139) Jindřich Vančura, Dějiny někdejšího královského města Klatov. I/1, Klatovy 1927, s. 159–160 podle LE VI, s. 250–252, č. 131. V berním rejstříku z r. 1379 ves není uvedena.

140) Roku 1380 tu s Půtou podávaly Vilémova vdova Zdinka a jakási Dorota, snad vdova po Sezemovi. Roku 1435 však jen bratři Karel a Děpolt z Rýzmberka a Dolan, které A. Sedláček považuje za Půtovy vnuky. LC III–IV, s. 143., X, s. 239. A. Sedláček, Hrady IX, s. 51.

141) A. Sedláček, Hrady IX, s. 51. Kromě Sezemy to byli Heralt z Dolan r. 1282, Protiva z Dolan v l. 1318–1339, jeho syn Sezema (1325–1339), Jindřich (1339), snad i zmíněný Vilém Bleška. RBM III, s. 182–183, č. 445, RT I, s. 66, RBM IV, s. 254–255, č. 654 a s. 290–291, č. 746.

142) 1435: *Karoli et Diepoldi, fratrum de Rzymburg alias ibidem de Dolan,* ante 1459: *Karolo de Ryzmberg et de Dolan.* LC X, s. 239. RTT II, s. 294. Podle Sedláčka to byli Břeňkovi synovci.

143) Viz níže pozn. 138.

šlechticů zpečetil roku 1401 i listinu, jíž Půtův syn Břeněk, pozdější husita, zřídil bohaté nadání pro kaplanství svaté Háty v klatovském farním kostele.[144] I když mohlo jít jen o náhodu nebo o pouhý důsledek mimořádného Břeňkova postavení na Klatovsku, přece jen nás to nutí uvažovat možném o těsnějším příbuzenství Dolanských a Švihovských.

Půta z Dolan zemřel někdy mezi léty 1398 a 1401. V téže době zesnuli i dva Švihovští jménem Půta. Jedním byl bratr pana Břeňka ze Skály, majitel Rábí, který byl mrtev již roku 1399,[145] druhým syn Břeňkova bratra Viléma ze Skály, připomínaný naposledy roku 1400 jako účastník panské vzpoury, a to jako Půta st. ze Skály,[146] zřejmě kvůli rozlišení vůči Břeňkovu stejnojmennému synovi, zabitému v Praze roku 1413. Roku 1404 již byl zmíněný Půta st. mrtev.[147] Ztotožnit otce husitského hejtmana z některým z těchto dvou Půtů však z řady důvodů nelze.[148] Pokud tedy existoval jakýsi vztah mezi Břeňkem ze Skály a Půtou z Dolan, byl to spíše vztah patrona a klienta, utvrzený ovšem představou společných předků. Bylo by dokonce možno uvažovat i o tom, zda otec pozdějšího husity Půta z Dolan nepadl v Břeňkově službě při obléhání Skály královským vojskem roku 1399, neboť v době úmrtí byl asi ještě dosti mladý (jeho mladší synové byli roku 1401 ještě nezletilí). Především však je třeba zdůraznit, že pozdější husita Břeněk z Dolan se v úředních dokumentech uvádí vždy jen s predikátem z Dolan, zatímco predikáty ze Švihova nebo z Rýzmberka mu dávají jen vyprávěcí prameny vzniklé po jeho smrti. Jen ty mu také udělují titul pan *(dominus),* který opomíjejí například u Chvala z Machovic, ačkoliv oba patřili k téže, nejnižší vrstvě venkovské šlechty, označované jako panoši. Starý letopisec dokonce výslovně zdůraznil fakt, že s Žižkou u Sudoměře *„jediný pán s ním byl v tu chvíli, pan Břeněk z Rymžberka [!] a z Dolan",* aby zdůraznil Břeňko-

144) J. Vančura I, s. 159–160. LE VI, s. 250–252, č. 131. Šlo – vzhledem k nevelkému majetku Dolanských – o poměrně vysoký plat 10 kgč zajištěný na 6 selských usedlostech v Trnčí, z nichž každá měla navíc dávat ročně 5 slepic a jednu husu.

145) LE VI, s. 107, LC III–IV, s. 156.

146) AČ I, s. 65–66, č. 10. Podobně se uvádí i jako patron v Měčíně r. 1399. LC VI, s. 5. Tohoto Půtu A. Sedláček v Hradech vůbec nezná, respektive plete si ho na různých místech se stejnojmenným Břeňkovým bratrem a synem.

147) Připomíná se jako spolupatron a později patron v Měčíně (1385, 1386 a 1399), kde předtím podával jeho otec. LC III–IV, s. 171, 175, VI, s. 5, k otci viz LC I/1, s. 160. Roku 1404 v Měčíně již podává jiný patron a Půta, syn Břeňkův, se krátce poté píše bez přívlastku mladší. LC VI, s. 119–120. AČ I, s. 194–195, č. 78 a RTT II, s. 61.

148) Především se rozcházejí v titulatuře. Půta z Dolan je jako jeden z patronů dolanského kostela roku 1380 uváděn jako *miles,* tedy rytíř, a jeho syn Břeněk roku 1413 dokonce jen jako *famosus* vir a *armiger,* tedy slovutný muž a panoše, což byla titulatura nejnižší šlechty. Naproti tomu Půta ze Skály jako patron v Měčíně je označován r. 1385–1386 jako *nobilis,* tedy urozený, což byl titul panstva. Rovněž v berním rejstříku z roku 1379 existuje zřetelný rozdíl v titulatuře mezi panem Břeňkem a jeho bratrem Vilémem (otcem Půty st. ze Skály) na jedné, a majiteli Dolan Vilémem, Sezemou a Půtou na straně druhé. Zatím co první jsou uváděni jako s titulem *dominus,* druzí bez jakéhokoliv titulu. Tomu odpovídá i nesouměřitelný rozsah jejich majetku (přičemž v rejstříku ještě chybí Vilémův majetek kolem Rábí, který již ležel za hranicemi plzeňského kraje). Emler, Bernaregister, s. 10, 13, 16. Ostatně v žádném dokumentu, kde Břeněk ze Skály vystupuje současně s Půtou z Dolan nebo jeho synem Břeňkem, se jejich příbuzenský vztah nezmiňuje.

vu výjimečnou urozenost.[149] Zřejmě se tu uplatnila snaha zdůraznit fakt, že k důsledným husitům se hned v počátcích přihlásil příslušník významného panského rodu, byť jen z vedlejší, chudé větve, která navíc prožívala, jak to naznačuje posun od Půtova stavovského označení *miles* k titulu *armiger,* resp. *cliens* u jeho synů, spíše společenský sestup než vzestup. Lze tedy uzavřít, že Půta z Dolan a jeho syn Břeněk, pozdější husita, byli asi bližšími příbuznými Švihovských, než soudil A. Sedláček, což nepochybně zvyšovalo váhu Břeňkovy osobnosti v očích současníků, nebyli však příbuznými blízkými. Podrobněji však jejich vztah určit nelze.

Jestliže v době vystoupení panské jednoty proti králi byl vztah mezi pány ze Skály a panoši z Dolan přátelský, snad i klientský, v následujících letech se jejich cesty rozešly. Když roku 1409 Břeňkovi synové zvedli nový odboj proti králi, který trval s přestávkami až do roku 1418,[150] formovali se jeho účastníci postupně jako katolická a prozikmundovsky orientovaná strana. Břeněk z Dolan naopak právě v této době vystupuje na scénu jako jeden z mála šlechticů, kteří se ztotožnili s radikálním husitismem a dali do jeho služeb své vojenské zkušenosti. Uvažujeme-li o příčinách jeho výlučného postoje, musíme především myslet na vliv blízkých Klatov, kde reformní náboženské hnutí začalo získávat půdu již dávno před rokem 1419, přinejmenším od roku 1412.

Klatovy ležely v polovině cesty mezi Mochtínem a Dolany, které synové Půty z Dolan zdědili po svém otci. Prvá ves byla od města vzdálena 6 km, druhá se nacházela o jeden kilometr dále. Těsný kontakt s městem zčásti vysvětluje, proč Břeněk z Dolan se svými dvěma mladšími bratry roku 1401 v klatovském farním chrámu (a nikoliv ve farním kostele v Dolanech) založil a bohatě nadal oltářnické místo v kapli svaté Háty. Protože sem roku 1413 nového kněze prezentoval již jen samotný Břeněk, přestože v jeho rodině zůstal i patronát v Dolanech, zdá se, že se bratří před rokem 1413 o svůj majetek podělili.V tom případě Břeněk držel sotva více než jednu ves. Zřízení oltáře v klatovském farním kostele a jeho bohaté nadání – bohaté zejména relativně, vzhledem k nepatrnému majetku Dolanských – prozrazovalo jak Břeňkovu zbožnost (spíše však zbožnost jeho otce, na základě jehož testamentu asi byl oltář zřízen), tak i jeho touhu po reprezentaci, přesahující běžné ambice nejnižších vrstev šlechty, k nimž Břeněk a jeho bratři podle své titulatury i majetku patřili. Snad právě jistá frustrace plynoucí z nepříliš významného postavení a minimálního majetku na straně jedné a velkých ambicí, vyplývajících z vědomí příbuzenství s jedním z nejmocnějších rodů království, na straně druhé posléze přivedla Břeňka z Dolan i na čelné místo mezi radikálními husity.

149) Vavřinec: *dominus Brzenco de Sswihow, Chwal de Machowicz alias de Rzepicz et Cunass, ipsius germanus* (v bitvě u Živohoště) . Stejně ho tituluje, i když připomíná jeho pobyt v Plzni a jeho smrt v bitvě u Sudoměře. FRB V, s. 350, 356, 359, 360. Naproti tomu SLČ ho nazývají *panem Břeňkem z Rymžberka [!] a z Dolan.* František Šimek–Miloslav Kaňák (edd.), Staré letopisy české z rukopisu křižovnického, Praha 1959, s. 60. Podle J. Příbrama prý táborští chiliasté věřili, že *„že v tomto věku již velmi brzo uzříme pana Břeňka z mrtvých vstalého i mistra Jana Husi a jiné naše známé volené božie a budeme s nimi hodovati až do dne súdného".* Josef Macek, Ktož jsú boží bojovníci. Čtení o Táboře v husitském revolučním hnutí, Praha 1951, s. 272. Predikát se tedy u různých autorů různí, ale důsledně je používán titul pán, podobně jako u Valkúna z Adlaru, ale ne u Chvala a Kunáše z Machovic a u Jana Žižky.

150) E. Maur, Lokální záští, s. 24, 34–39.

V klatovském farním kostele se nacházel neobyčejně vysoký počet oltářnických míst, celkem deset oltářů ve vlastním chrámu a tři ve dvou přilehlých kaplích. Většina těchto beneficií vznikla za úřadu faráře Henzlina, který spravoval klatovskou faru v letech 1390–1419. Až na dvě výjimky byly tyto oltáře zřízeny zámožnými klatovskými měšťany, převážně německé národnosti. Výjimku tvořily dva oltáře založené okolní šlechtou, jeden naším Břeňkem z Dolan a druhý Janem st. z Hradce, majitelem blízkých Velhartic, šlechticem nepoměrně zámožnějším a významnějším.[151] I to naznačuje, že se Dolanští pokusili fundací oltáře demonstrovat svou příslušnost k jednomu z nejvýznamnějších současných šlechtických rodů, byť sami patřili je k jeho zchudlé větvi s nepatrným majetkem. Vznik oltáře Dolanských umístěného v kapli svaté Háty přitom možná nebyl motivován jen blízkostí jejich sídla, ale snad i jinými, hlubšími vazby členů této rodiny k městu.

V této souvislosti nemůžeme přehlédnout, že k městu měl velmi blízko celý rod Švihovských z Rýzmberka. Švihovští pohřbívali své zesnulé v klatovském dominikánském klášteře, kde byl později na základě jejich starších písemností sestaven i jejich rodokmen, byli jeho štědrými dárci a dva z nich vykonávali ve městě i rychtářskou funkci. V době husitské revoluce a těsně před ní, přesněji v letech 1413–1437, byl klatovským dědičným rychtářem jeden ze synů pana Břeňka ze Skály Jan, pán na Rábí. Po roce 1419 ovšem měla tato funkce jen symbolický význam, a proto ji prodal roku 1437 císaři Zikmundovi.[152] Je přitom zřejmé, že ji nemohl vykonávat osobně, ale že úřad pronajímal nebo jmenoval k jeho výkonu svého zástupce. Osobně jej nemohl vykonávat zejména po roce 1417, kdy vstoupil do otevřeného odboje proti králi, což znamenalo i vojenské střetnutí s královskými městy včetně Klatov.

Jan získal klatovské rychtářství dědictvím po svém příbuzném Buškovi z Bystřice, doloženém jako klatovský rychtář v letech 1373–1409. Ten se psal po Bystřici nad Úhlavou, kterou získal po Sezemovi z Dolan. Uvádí se jako její majitel roku 1358, ale roku 1369 mu již nepatřila. Dobové prameny Buška nazývají Janovým strýcem, toto označení však mělo ve středověké šlechtické společnosti značně široký obsah a rozhodně nemuselo znamenat, že by Bušek byl bratrem pana Břeňka ze Skály, nicméně příbuznými nepochybně byli. Jindřich Vančura se domníval, že Bušek, který se podle něho měl roku 1398 stát i rychtářem Starého Města pražského, byl synem Sezemy z Dolan, jehož vystřídal v držení Bystřice nad Úhlavou.[153] Je proto možné, že byl blízkým příbuzným i s husitou Břeňkem z Dolan.[154] Břeněk se jeho prostřednictvím mohl dostat alespoň jako dítě do těsnějšího styku s Klatovy. Když se Břeněk z Dolan náhle vynořuje jako vůdce pouti či spíše tažení západočeských táborů z Žinkov do Prahy, naznačuje to, že v té době asi byl v jakémsi služebním poměru k městu. Výprava totiž měla požehnání městských rad v Plzni, Klatovech,

151) J. Vančura, Dějiny Klatov I/1, s. 124–130.

152) J. Vančura, c. d., s. 91–92.

153) J. Vančura, c. d., s. 91–92. Tomek však Břeňka jako pražského rychtáře nezná. Podle něho byl r. 1394 staroměstským rychtářem Hanza Rost a v l. 1399–1400 Křišťan Helm. Pro rok 1398 rychtáře neuvádí. V. V. Tomek, Dějepis města Prahy. V, Praha 1881, s. 54.

154) Viz výše o poměru Sezemy a Půty z Dolan.

Domažlicích a Sušici, poutníci šli či jeli pod městskými korouhvemi, měli s sebou i vozy, byli ozbrojeni a byli také, jak ukazuje průběh srážky u Živohoště, i dobře organizováni. Snad tedy Břeněk našel v neklidné době po roce 1415 zaměstnání ve městě Klatovech jako velitel městských žoldnéřů, jež si města v té době najímala k boji s urozenými lapky ve svém okolí a jichž později využila k boji za husitský program, možná, že tu měl i dům. Pokud jde o okolí Klatov, patřili ke zmíněným lapkům, se kterými vedlo město tvrdý boj, i někteří klienti Jana a Viléma ze Skály, stejně jako někteří zámožní klatovští měšťané, kteří měli statky v okolí hradu Skály, vesměs katolíci.[155] To, že mezi nimi nenacházíme Břeňka z Dolan (ač v těsném sousedství Dolan se nacházel jeden z opěrných bodů těchto lapků, hrádek Svrčoves), bychom si mohli nejlépe vysvětlit jeho službou ve prospěch města, s níž byl zřejmě spojen i jeho příklon k reformaci.

V reformní náboženské orientaci ovšem nebyl Břeněk z Dolan mezi šlechtou na Klatovsku výjimkou. Právě v oblasti na pomezí Prácheňska a Plzeňska se setkáváme po roce 1415 s řadou pánů nebo rytířských majitelů hradů sympatizujících buď trvale, nebo alespoň dočasně s kalichem, jako byl Jan st. z Hradce na Velharticích, Petr Zmrzlík ze Svojšína na Kašperku a Lnářích, Jan z Pajreka na Pajreku, Bavor z Potštejna na Žinkovech nebo Přibík z Klenové. Do blízkosti Klatov zasahovala i rožmberská panství Malý Bor, Petrovice a Vlčtejn, která byla za Vartenberkova regentství územím, kde našel kalich vydatnou oporu shora. Je proto přirozené, že se na Klatovsku ke kalichu hlásila i řada jedinců z nižší šlechty, z nichž později vyrostli známí husitští válečníci jako Jan Bleh z Těšnice nebo Jan Vilém z Mečkova. S dalšími místními zemany se můžeme setkat v různých dobách jako se spojenci táborů.[156] Většina západočeské šlechty ovšem zůstávala katolickou a postupně vytvořila jeden ze základních článků Zikmundovy strany v Čechách. Za touto diferenciací lze spíše jen tušit vliv německého sousedství a těsných styků s ním, rozpory mezi místními rody a *„vetřelci"* jako byli páni z Rožmberka a Hradce, kteří se již od počátku 14. století snažili získat v kraji významné mocenské pozice, dále měnící se poměr různých šlechtických klik ke královskému dvoru Václava IV. i příbuzenské vztahy, například spojení některých výše uvedených jedinců s mocným moravským rodem pánů z Kravař, od počátku výrazně nakloněným kalichu. I toto reformní šlechtické prostředí Klatovska mohlo zformovat postoje pozdějšího vůdce táborů z let 1419 až 1420 Břeňka z Dolan, který mohl sloužit i některému ze zdejších kališnických pánů.

O narůstání reformních snah v samotných Klatovech toho mnoho nevíme, začaly se však rozvíjet poměrně záhy a postupně nabyly velmi radikální podoby, takže počátkem roku 1420 se Klatovy staly jedním z pěti měst, kde podle chiliastických předpovědí radikálních kněží měli věrní očekávat Kristův příchod. Protiklerikální nálady ve městě máme doloženy již roku 1412, kdy vyústily, snad v souvislosti se současnými odpustkovými bouřemi v Praze, v narychlo vykonanou popravou dominikána Jana Malíka. Za to měl Jan Železný na příkaz papeže Jana XXIII. vyhlásit roku 1414 nad městem klatbu, stejně jako nad Žatcem, kde došlo o něco později k podobnému

155) E. Maur, Lokální záští, s. 20–22.

156) Eduard Maur, Zrození husitské Plzně, Západočeský historický sborník 2, 1996, s. 20–22. Týž, Lokální záští, s. 42–45.

zásahu proti několika duchovním.[157] Radikální opravné úsilí vyvrcholilo vypleněním klatovského dominikánského kláštera někdy v prvé polovině roku 1419[158] a poutí, spíše však demonstračním tažením klatovských radikálních husitů ze Žinkov do Prahy počátkem listopadu téhož roku, ale jistě i účastí na předchozích poutích na hory, i když o tom postrádáme přímá svědectví.[159] Dřívější názor o náhlém převratu ve městě roku 1419 novější bádání nepotvrdilo.[160] Zdá se naopak, že již od roku 1414 nebo 1415 měli v klatovské městské radě převahu stoupenci reformních snah. Podpora reformních snah ze strany rady však zřejmě byla jen podmíněná, neboť například za bouře roku 1419 poskytla rada ochranu klášteru dominikánů ležícímu uvnitř městských hradeb, zatímco hlavní budova kláštera na předměstí byly vydána v plen davu. K posílení kališnické orientace městské rady nepochybně přispěly i dobové rozbroje uvnitř okolní šlechty, za nichž se proti králi – a tudíž i proti královským městům – postavila okolní katolická šlechta v čele se Švihovskými z Rýzmberka, opírající se o svůj mohutný hrad Skálu. Víme dokonce, že ke Švihovským se připojili jako lapkové i někteří klatovští měšťané, alespoň v jednom případě jasně protihusitské orientace, jejichž rodiny později musely opustit město a uchýlit se do katolické Plzně. Tyto události nepochybně utvářely i smýšlení našeho pana Břeňka.

O tom, kdo byl ve městě konkrétně mluvčím opravných snah, toho mnoho nevíme. Zřejmě to bylo několik jedinců ze zdejšího početného kléru, který přestavovalo nejméně 16 kněží u farního kostela,[161] asi stejný počet dominikánů ve zdejším konventu[162] a další kněží při špitálu a u předměstských kostelů. Většina z nich ovšem zůstávala věrná staré víře a byla nucena hledat po roce 1419 útočiště buď v Plzni, kde se vytvořilo jakési *„emigrační"* centrum klatovských katolíků, nebo na katolických venkovských farách v širokém okolí.[163] Jako vůdci reformního hnutí přicházejí v úvahu hlavně někteří jednotlivci z řad kněží farního kostela, především zdejší kazatelé, kteří přicházeli do styku s největším počtem věřících. Za úřadu faráře Henzlina (1390–1419), německé národnosti, tu působili dva kazatelé, český a německý. O prvním se prameny zmiňují k roku 1405, o druhém k roku 1406. Z pozdější doby, kdy došlo k rozmachu reformního hnutí, se už ale bohužel žádné zprávy o českém kazateli v Klatovech nedochovaly. I zmínka z roku 1405 nás však zaujme. Toho roku byl totiž českým kazatelem v Klatovech pražský univerzitní mistr Tomáš z Lysé, významný stoupenec Husových opravných snah. Husův vrstevník Tomáš Tomášův

157) Vančura, Dějiny I/1, s. 79–80. Mylné datum 1402 opraveno na str. 148.

158) J. Vančura, c. d., s. 81.

159) V souvislosti s poutěmi na Burkovák u Bechyně jmenuje Vavřinec z Březové ze sousedních měst Plzeň a Domažlice, Klatovy však v jeho výčtu chybějí.

160) Jaroslav Mezník, Die Entwicklung der hussitischen Städte vor der hussitischen Revolution, Folia diplomatica 1, 1971, s. 231–232.

161) Bylo tu kromě faráře 13 kaplanů u jednotlivých oltářů a dva kazatelé, český a německý.

162) Na dochovaném nedatovaném listu klatovského konventu někdy z počátku 15. století je uvedeno kromě převora jmenovitě dalších 12 řeholníků s dodatkem *„a jinie"*. List je český a rovněž uvedená jména řeholníků jsou převážně či spíše téměř výlučně česká. J. Vančura, Dějiny I/1, s. 160–161.

163) J. Vančura, Dějiny I/1, s. 110, 124–128, 224–225. Jaromír Strnad (ed.), Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad, I (1300–1450), Plzeň 1891, s. 314, 343, 353, 355, 387, 391. Viz i LC IX, s. 89.

získal hodnost bakaláře roku 1387, mistrem svobodných umění se stal roku 1391, na kněze byl vysvěcen o deset let později, roku 1401. Místo českého kazatele v Klatovech, které přijal neznámo kdy, bylo asi jeho prvním kněžským úřadem.[164] Vykonával jej snad skutečně osobně, neboť jeho konkrétní učitelskou činnost na univerzitě máme doloženu až od roku 1410. Naposledy tu vystoupil v lednu 1417 za sporu univerzity s arcibiskupem, pak všechny doklady o jeho univerzitním působení mizí.[165] Jeho kazatelské působení v Klatovech asi nebylo dlouhé. Dne 27. října 1405 byl totiž prezentován Annou, vdovou po klatovském patricii Martinu Mlýncovi, a jejich dvěma syny k nově zřízenému oltáři sv. Jana Křtitele, přičemž nevíme, zda si ponechal i kazatelskou funkci, nebo ji postoupil někomu jinému. Oltářnické místo pak směnil 16. září 1407 za výnosnější faru v blízkých Mlázovech, kde se o patronát dělili místní zemané s panem Jindřichem z Rožmberka.[166] Venkovského beneficia se posléze vzdal po více než desetiletém působení, asi koncem roku 1418, kdy jej na mlázovské faře nahradil katolicky pravověrný kněz Petr.[167] Po tomto datu Tomáš z Lysé mizí z pramenů úplně. J. Klassen soudil, že jeho rezignaci si vynutil pan Oldřich z Rožmberka poté, co se po dosažení plnoletosti počátkem roku 1418 vymanil z vlivu pana Čeňka z Vartenberka a ujal se správy svých statků, proti tomu však F. Šmahel poukazuje na skutečnost, že Oldřichův postoj ke kalichu zůstával ještě dlouho nevyhraněn.[168] Musíme tedy v tomto případě vzít v úvahu i případnou iniciativu spolupatrona Petra z Mlázov. V každém případě tu ovšem máme v osobě mistra Tomáše z Lysé doložen určitý kontakt pražského reformního prostředí s Klatovy a jejich okolím, i když v tomto případě po roce 1410 asi nepříliš intenzívní.

Tomášův příklad mimo jiné potvrzuje, že vůdce reformních snah v Klatovech nejspíše nalezneme v řadách správců jednotlivých oltářů, ať již přímo ve městě, nebo v předměstských kostelech. Vyloučit ovšem můžeme oltáře založené příslušníky německého patriciátu, kteří k nim dosazovali kněze věrné katolickému učení, většinou opět z řad synů klatovského zámožného měšťanstva. Oltářů založených při farním chrámu Passauery, Peispiry, Gmalechy a dalšími německými měšťany byla jasná většina. Z ostatních nás zaujme v prvé řadě oltář sv. Háty, obsazovaný panem Břeňkem z Dolan, neboť lze předpokládat, že jeho správce musel být stejného smýšlení jako patron. Roku 1413, po úmrtí dosavadního správce, obsadil pan Břeněk tento oltář knězem Bartolomějem z Pomuku, což byl zřejmě syn Mikuláše z Pomuku, rodák z blízkého stejnojmenného městečka, vysvěcený na kněze roku 1409.[169] Toho pak můžeme dobře ztotožnit s pozdějším klatovským knězem Bartošem či Bártou, který údajně přišel na Tábor s Korandou z Plzně, za pikartské krize roku 1421 se přiklonil na stranu Martina Húsky, aniž by ho ale zřejmě postihla persekuce pikartů,

164) J. Tříška, Životopisný slovník, s. 508. Jiří Kejř, K disputaci na pražské universitě v době Husově a husitské. SH 7, 1960, s. 66. Václav Novotný, M. Jan Hus, Život a dílo. I/1, Praha 1919, s. 490–491.
165) Bohumil Ryba (ed.), Mag. Johannis Hus Quodlibet. Praha 1948, s. 66, pozn. 1.
166) LC VI, s. 160, 224–225.
167) Ten na předchozím působišti složil 23. 10. 1417 přísahu proti kalichu. LC VII, s. 244, 279.
168) F. Šmahel, Dějiny Tábora I/1, s. 241, pozn. 81.
169) LC VII, s. 99. LOC II, s. 162.

a roku 1421 byl zabit Míšenskými u Mostu, když nesl v čele vojska hostii.[170] Nepříliš zřetelná stopa nás dále přivádí k oltáři sv. Ondřeje a dalších apoštolů, zřízenému roku 1403 vdovou Martou Tichavou a Kateřinou, manželkou klatovského měšťana Palečka. Toho roku byl k oltáři prezentován kněz Václav Palček, zřejmě příslušník rodiny zakladatelky. V této souvislosti proto nemůžeme považovat za náhodu, že mezi táborskými kněžími najdeme i jakéhosi Jíru z Klatov, totožného nejspíše s táborským knězem Jírou Palečkem. O Jírovi z Klatov se nám dochovala zpráva, že byl za pikatrtské krize roku 1421 v Praze jako podezřelý z pikartství vsazen do vězení, a Jírovi Palečkovi vyčítá Jan Příbram, že se spolu s několika dalšími táborskými kněžími oženil.[171] I když Jíru Palečka nenacházíme mezi držiteli klatovských beneficí před rokem 1419, nelze vyloučit, že i on zde pobýval a patřil k mluvčím zdejšího reformního hnutí. Ne zcela jasné jsou osudy kněze Jakuba z Klatov. Setkáváme se s ním roku 1412, kdy byl prezentován k oltáři sv. Kříže v Klatovech kališnicky orientovaným majitelem blízkých Velhartic Janem st. z Hradce, který o tři roky dříve oltář založil. V zápisu je nový oltářník označen jako *Jaxo, plebanus de Klathouia,* což bychom snad vysvětlili tím, že byl plebánem u předměstského kostela.[172] Jakýsi kněz Jakeš z Klatov byl ale také ustanoven 16. prosince roku 1412 jako kaplan k oltáři sv. Doroty v Jindřichově Hradci tamním pánem Janem ml. z Hradce a krátce poté byl jakýsi Jakub, kněz z Klatov, prezentován panem Janem z Ústí na Kamenici 7. 12. 1413 po za faráře v Kamenici nad Lipou, kde se uprázdnilo plebánské místo úmrtím jeho dosavadního držitele. Tentýž Jakub pak byl 19. října 1417 z kamenické fary sehnán rozhodnutím arcibiskupa, tedy pro své kališnické přesvědčení.[173] Jde-li o téhož jedince, což by napovídal vztah k pánům z Hradce, pak by musel být Jakub z Klatov zřejmě mnohoobročníkem. Spíše se však zdá, že to byli dva jednici stejného jména.[174] Jeden z nich snad mohl být totožný s jinak neznámým táborským knězem Jakubem, jmenovaným v protihusitském satirickém skládání Václav, Havel a Tábor z roku 1424.[175]

Zbývá ještě zmínit kněze Jana Nákvasu *(Johannes dictus Nakwasa),* který byl v listopadu roku 1419 zajat blízko Klatov Rackem z Rýzmberka a draze prodán Němcům, kteří ho po těžkém mučení upálili.[176] Kronikář o něm sice neříká, že působil přímo v Klatovech, nýbrž jen to, že horlivě navštěvoval vesničany v okolí města, zvláště nemocné, a poskytoval jim svátost oltářní pod obojí způsobou, avšak jistě nechybíme, jestliže i tohoto obětavého sluhu božího přiřadíme k radikálním husitům klatovské obce. Konkrétně ho ale zařadit nelze. Na zprávě Vavřince z Březové zaujme ještě jeden, dosud nepovšimnutý detail. Říká se tu totiž, že Němci, kterým pan Racek Nákvasu vydal, *„ tehdy přišli z Bavor na pomoc svrchu jmenovanému panu*

170) Blíže viz Eduard Maur, Příspěvek k prosopografii duchovních táborské orientace v počátcích husitské revoluce. Táborský archív 9, 1999, s. 65–66.
171) Tamtéž, s. 67–68.
172) LC VI, s. 40, VII, s. 60.
173) LC VII, s. 40, 79, 247.
174) Z Klatov byli skutečně vysvěceni na kněze dva Jakubové, r. 1399 Jacobus Henrici a r. 1403 Jaxinus Martini. J. Vančura, Dějiny I/1, s. 135, pozn. 1.
175) Viz E. Maur, Příspěvek, s. 79.
176) FRB V, s. 352 (Vavřinec).

Rackovi proti Klatovským". To znamená, že v listopadu 1419 došlo mezi městem a katolickým držitelem Rýzmberka k jakémusi ozbrojenému střetnutí, nebo se k němu alespoň schylovalo, a to za účasti zahraniční pomoci z Bavorska, což byla zřejmě prvá zahraniční intervence proti českým husitům vůbec. To nám také lépe dovoluje pochopit, proč tažení klatovských a dalších západočeských husitů do Prahy bylo vojensky organizováno a mělo plnou podporu městských rad. Odchod radikálů do Prahy přitom snad i pobídl Racka Janovského z Rýzmberka a Bavory k útoku na město, neboť mohli předpokládat menší odpor.

Za této vypjaté situace vystupuje na scénu pan Břeněk z Dolan a stává se aktérem dramatických událostí, v nichž nachází svou smrt. Jeho účast na organizaci radikálních husitů netrvala dlouho. Na scéně se objevuje počátkem listopadu 1419 za pouti západočeských táborů do Prahy, s nimi odtud záhy odchází do Plzně a 25. března 1420 posléze nachází hrdinskou smrt v bitvě u Sudoměře. V tom se jeho osud zcela rozchází s životním během Chvala z Machovic, pokojně dožívajícího na své tvrzi v Řepici snad až do počátku sedmdesátých let 15. století. Můžeme se jen dohadovat, jaké postavení by býval byl pan Břeněk z Dolan zaujal na Táboře, kdyby se mu sem podařilo spolu s ostatními *„tábory"* dorazit. V jednom však měl s Chvalem cosi společného. Podobně jako on byl jediným členem rodu, který podlehl náboženskému zápalu prvních okamžiků revoluce, dokonce boji za boží zákon obětoval život, zatímco všichni jeho příbuzní zřejmě zůstali katolíky. V prvé řadě to ovšem platí o pánech Švihovských z Rýzmberka na Skále a Rábí, kteří byli trvale jedním ze sloupů Zikmundovy strany v Čechách. Jak ale víme, Břeňkova příbuzenská vazba k hlavním představitelům rodu, synům Břeňka ze Skály Janovi a Vilémovi, nebyla příliš těsná, pokud se o příbuzenství v užším slova smyslu vůbec dá mluvit, takže zde rozdíl ve víře mnoho neznamená. Staré víře však zůstali zřejmě věrni i Břeňkovi nejbližší příbuzní, jeho bratři a jejich potomci. Z konfirmačních knih totiž zjišťujeme, že roku 1435 byl na návrh *nobilium Karoli et Diepoldi, fratrum de Ryzmberg alias ibidem de Dolan* dosazen do Dolan katolický kněz.[177] Sedláček se domnívá, že patrony byli Břeňkovi synovci, synové jednoho z jeho bratrů (Půty nebo Děpolta), připomínaných roku 1401,[178] což je dosti pravděpodobné.[179] Děpolt přitom své katolické přesvědčení zřejmě demonstroval i tím, že se v letech 1433–1434 účastnil spolu s panem Vilémem Švihovským z Rýzmberka obrany Plzně před husitskými vojsky, téže Plzně, do níž kdysi jako do města Slunce na sklonku roku 1419 zamířil

177) LC X, s. 239. Zajímavý je tu ovšem výraz *nobilis,* užívaný jinak pouze pro vyšší šlechtu.

178) A. Sedláček, Hrady IX, s. 51.

179) Karel *(Karolo de Ryzmberg et de Dolan)* se nám pak ještě mihne někdy před rokem 1459 v deskách zemských, poté stopy po něm mizí. RTT II, s. 294.

spolu s Žižkou a dalšími nekompromisními husity náš Břeněk.[180] Není tedy vyloučeno, že kdyby byl Břeněk z Dolan roku 1420 šťastně překonal nástrahy cesty z Plzně na Tábor, mohl jednou v bitevním šiku stanout tváří v tvář svým nejbližším příbuzným. Nebylo by to ovšem nic výjimečného, takovéto tragické střety mezi sourozenci i mezi otci a syny s sebou přináší každá revoluce.

Jan Valkún z Adlaru

S Břeňkem z Dolan často bývá uváděn jako organizátor západočeských poutí na hory i Jan Valkún z Adlaru. Běžně se o něm tvrdí, že spolu s Břeňkem a Machovci organizoval tažení z Žinkov do Prahy počátkem listopadu 1419; často se přitom operuje tím, že vlastnil tvrz poblíž Klatov.[181] V pramenech pojednávajících o tomto tažení však jeho jména hledáme marně. Prameny o jeho účasti na pouti do Prahy či obecněji na poutích na horách zachovávají naprosté mlčení a ani odvolávání na vlastnictví tvrze u Klatov není zcela na místě, jak si zakrátko ukážeme. V pramenech se Jan Valkún z Adlaru objevuje v souvislosti s radikálními husity teprve na samém sklonku roku 1419 jako jeden z vůdců, kteří přivedli tábory z Prahy do Plzně. Spolu s ním kronikář jedním dechem uvádí ještě Břeňka z Dolan a Jana Žižku a snad právě Břeňkovo jméno historiky zavedlo na scestí. Mlčení pramenů respektovali jen někteří autoři jako Josef Pekař, Otakar Frankenberger nebo Josef Macek.[182] Pokud se ovšem Jan Valkún z Adlaru neúčastnil poutě do Prahy a snad ani jiných poutí na hory, vzniká přirozeně otázka, jaké cesty ho přivedly do řad radikálních husitů, kteří koncem roku opustili kompromisnickou Prahu a pokusili se z Plzně vybudovat své hlavní centrum.

Jan Valkún či Valkoun z Adlaru pocházel z nezámožného rytířského rodu původem z Lounska, příbuzného se Žerotíny. Lokalitu Adlar se dosud nepodařilo lokalizovat. August Sedláček jednou předpokládal, že ležela někde na Lounsku, jindy ji hypoteticky ztotožňoval s tvrzí Orlík u Chodouně poblíž Zdic.[183] Predikátu z Adlaru, odvozeného zřejmě od orlice, kterou měli Adlarové ve znaku, používal jako prvý jakýsi Plichta z Adlaru, který sídlil kolem roku 1320 někde v okolí Žirotína

180) Pozdní a ve jménech nepříliš spolehlivý pramen tu uvádí mezi obránci jakéhosi Bertolda z Rýzmberka a na Dolanech, jinak neznámého, kterým byl nejspíše náš Děpold. FRB V, s. 613. Srov. i Jiří Hejnic – Miloslav Polívka, Plzeň v husitské revoluci. Plzeň 1987, s. 291 a 415, pozn. 219 a A. Sedláček, Hrady IX, s. 51. Názor o záměně křestních jmen sdílel i A. Sedláček a je možno se s ním ztotožnit. Otazník však zůstává nad poměrem Děpolta z Dolan k Děpoltu ze Švihova, jinak z Rýzmberka a ze Skály, který působil roku 1434 na císařském dvoře v Bratislavě a shromáždil do své smrti v roce 1474 cestou darů od císaře i koupěmi rozsáhlé statky v různých částech Čech. Začlenění druhého Děpolta do genealogie Švihovských je velmi nejasné a proti řešením, která navrhuje Sedláček, mluví některá závažná fakta. A. Sedláček, Hrady IX, s. 14. Bylo by proto možno uvažovat i o jeho totožnosti s Děpoltem z Dolan, proti tomu však mluví zejména rozdíly v predikátech a zřejmě i v majetku.

181) Srovnej J. Vančura, Dějiny I/1, s. 163. F. Šmahel, Husitská revoluce III, s. 16, Týž, Husitské město „Slunce". Plzeň na přelomu let 1419–1420. MZK 19, 1983, s. 146. P. Čornej, Velké dějiny, s. 220. Jaroslav Šlajer, Husitství v našem kraji. Plzeň 1963, s. 45. M. Bělohlávek in: Dějiny Plzně. I, Plzeň 1965, s. 77, 220.

182) J. Pekař, Žižka III, s. 28. O. Frankenberger, Vůdcové, s. 5. J. Macek, Tábor I, 1952, s. 267. Podobně i F. Šmahel in: Dějiny Tábora I/1, s. 247, 292.

183) A. Sedláček Hrady VI, s. 233. V okolí skutečně žila ve středověku jedna větev vladyků z Adlaru.

u Loun.[184] Synem zmíněného Plichty snad byl Valkún z Adlaru, který se nám náhle vynořuje v okolí krále Václava po moru roku 1380, kdy si od něho vyžádal několik odúmrtí, které však většinou neobhájil. Ležely vesměs v Pošumaví, v širokém pruhu táhnoucím se od Prachatic až po Klatovy, což naznačuje jakýsi Valkúnův bližší vztah k tomuto kraji, jehož motivace a podstata nám uniká.[185] Králova štědrost naznačuje, že dosud neznámý panoše působil v královských službách, případně byl královým věřitelem. Pravděpodobnější je možnost prvá, neboť roku 1394 slyšíme o jakémsi Valkúnovi, který byl poslem Václava IV. u polského královského dvora.[186] Královská služba je o to pravděpodobnější, že poselstvím do Polska byl později pověřen husitskou stranou i náš Jan Valkún z Adlaru. Na druhé straně je však třeba vzít v úvahu, že jméno Valkún, které bylo domáckou podobou jména Valentin, bylo v té době dosti běžné, takže mohlo jít i o různé jedince. Jakýsi vztah Adlarů k Praze je doložen i tím, že do roku 1397 tu vlastnil dům na Malé Straně *Michalco cliens de Adlar*.[187] Jediným bezpečnějším svědectvím o životě Valkúna z Adlaru jsou ale projevy jeho zájmu – a také zájmu jeho příbuzných[188] – o pošumavské statky, ostatně zájmu nepříliš úspěšného, neboť Valkún z Adlaru nakonec získal v západních Čechách, neznámo přesně kdy a jak, jen Viteň u Klatov.

Statek Viteň s tvrzí vznikl koncem 14. století rozdělením statku Strážov, který byl ještě roku 1379 evidován jako celek, patřící bratřím Bohuslavu, Svatoboru a Buškovi z rodu vladyků ze Strážova a plebánu Svatoborovi, snad stejného původu. Statek tehdy tvořily vsi Strážov, Viteň, Božtěšice a Brtí.[189] Záhy poté, co byl zanesen do berního rejstříku, byl rozdělen na tři části s centry ve Strážově, Opálce a Vitni a v souvislosti s tím zřejmě vznikly na odloučených dílech i tvrze ve Vitni a Opálce. Viteňský díl pak získal Valkún z Adlaru; podle zápisu konfirmačních knih z roku 1393 podávali ve Strážově Bušek z Opálky, Otík ze Strážova a Valkún z Adlaru sedění na Vitni.[190] Ta přitom byla v jeho majetku přinejmenším již roku 1386, kdy na ní zapsal 490 kgč věna své ženě Elišce.[191] Věno bylo pojištěno na popluží ve Vitni, na popluží v Krotějově, na částech Strážova, Brtí, Očeděl (ZSO), Bohumilic (ZSO), na vsi Javoříčku a na dvou mlýnech, ve Strážově a Brtí. Viteň podle toho byla poměrně slušným statkem, v jehož rámci bylo k někdejší části strážovského statku časem připojeno i několik dalších vsí z okolí Strážova.

184) A. Sedláček v OSN I, s. 209.

185) AČ 31, s. 195–196, č. 5, 6, 7, 9, 11.

186) J. Pekař, Žižka, IV, s. 152, podle Jaroslava Golla.

187) AJ III, s. 275, č. 181. Záhy poté se s ním setkáváme v západních Čechách jako s vykonavatelem poslední vůle Heřmana z Vlčic (u Blovic). Tamtéž, s. 309, č. 1.

188) R. 1398 se neúspěšně pokusil získat odúmrť ve výše zmíněném Krotějově u Vitně jakýsi Drha z Adlaru. AČ 35, s. 236, č. 12. Mstidruh z Adlaru pak získal roku 1410 odúmrť v Kladrubcích u Horažďovic. AČ 35, s. 217, č. 45.

189) Emler, Berně, s. 14. Sedláček IX, s. 146. Roku 1372 podávali ve Strážově bratři Bohuslav, Bušek, Sulek a Otík, panoši ze Strážova. Prezentovali sem plebána Svatobora, který se pak místo Otíka přimíná jako majitel strážovského statku roku 1379. LC II, s. 79. Roku 1363 uzavřeli Otík ze Strážova a Bušek ze Strážova majetkové společenství. AČ 31, s. 185, č. 101. Viz i Jiří Úlovec, Tvrz a zámek Opálka. Západočeský historický sborník 3, 1997, s. 75–114 a LC I/2, s. 90.

190) LC V, s. 164.

191) AČ 35, s. 258–260, č. 61.

Zápis z roku 1386 je prvou, i když jen nepřímou zmínkou o pozdějším husitském hejtmanovi. Při zápisu věna Valkún totiž ustanovil, že v případě jeho úmrtí má vdova pečovat o sirotky a jejich majetek, ale kdyby se provdala nebo s nimi nechtěla žít, mají jeho synové nárok na dvě popluží a roční plat 40 kgč. Záhy po roce 1393 pan Valkún skutečně zemřel a jeho manželka se pravděpodobně provdala za zemana Jana z Krásného Dvora, který pocházel z rodu Fremutů z Krásného Dvora, usazeného na Podbořansku. Tím bychom alespoň vysvětlili, že v letech 1400, 1404 a 1405 podával ve Strážově spolu s Buškem z Opálky a s Otíkem ze Strážova na místě Valkúna z Adlaru Jan z Krásného Dvora,[192] po němžpak roku 1410 hájili odúmrť ve Vitni dva bratři Valkúnové, Vilém a Jan, pozdější husitský válečník.[193]

Na rozdíl od Valkúna z Adlaru, zemřelého kolem roku 1400, který podle všeho hledal živobytí ve službě králi Václavu IV., našel Jan z Krásného Dvora existenční zajištění ve službách krále Zikmunda, v nichž také asi roku 1410 zemřel.[194] Valkúnovský majetek byl zčásti již za jeho života, ale zejména po jeho smrti rozchvácen věřiteli, hlavně z řad pražských měšťanů.[195] Výsledek sporu o odúmrť není zcela jasný, nicméně je zřejmé, že z otcovského majetku získali bratři Valkúnové jen menší část, tj. několik dílů vsí a dvůr ve Vitni, v podstatě jen matčino věno. Větší část statku Viteň s tvrzí a druhým poplužním dvorem ve Vitni, se selskými dvorci, mlýny, dalším příslušenstvím včetně robot ve Vitni a Krotějově a včetně části Strážova získal roku 1407 jakýsi Ješek *(Jessco actor)*. Není příliš pravděpodobné, že byl totožný s pozdějším husitou Janem Valkúnem z Adlaru, věřitelů hlásících se o statek bylo mnoho. Avšak i kdyby jím byl, neznamenalo by to, že by tento majetek zůstal Valkúnům až do počátku husitské revoluce. Ješek totiž statek Viteň (včetně tvrze) vzápětí postoupil Janu Švihovskému z Rábí.[196] Bratřím Valkúnům tedy zbyla jen menší část statku, rozhodně ne tvrz, a není ani jisté, zda tu vůbec žili. Je stejně dobře možné, že působili jinde a z Vitně pouze brali platy. Zdá se dokonce, že r. 1411 se dohodli s jinými odpůrníky a postoupili jim i zbytek svého dědictví ve Vitni.[197]

192) LC VI, s. 28, 117–118, 159. J. Úlovec, Opálka, s. 77 nesprávně uvádí jako patrona v těchto letech Valkúna z Adlaru. Zmínění tři patroni také dali roku 1405 přistavět při strážovském kostele věž, zřídili v něm oltář sv. Kateřiny a nadali při něm plat pro oltářníka (zvoníka) Jiřího z Klatov, V. Křížek, Historické paměti Strážova a okolí. PA I, 1854, s. 253. Úlovec, Opálka, s. 77, Jiříka nesprávně nazývá proboštem.

193) AČ 35, s. 258–260, č. 61.

194) Odúmrť po něm byla původně provolána již roku 1405, ale byla zrušena, protože Zikmund listem vydaným 6. 3. 1406 v Bratislavě potvrdil, že Jan žije. AČ 35, s. 248, č. 38. Další odúmrť, tentokrát již zdůvodněná, byla po něm provolána 20. 7. 1410. Tamtéž, s. 258–262, č. 61. Dvojí provolání odúmrti zmátlo Sedláčka, který tvrdil, že tu žili dva Janové z Krásného Dvora. A. Sedláček, Hrady IX, s. 150–151. Menší nepřesnosti má i M. Bělohlávek (red.), Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Západní Čechy, Praha 1985, s. 385.

195) AČ 31, s. 159, č. 2. 35, s. 248, č. 38, s. 249, č. 41, s. 250–251, č. 45, s. 258–262, č. 61, s. 863, č. 105. RTT I, s. 81–82.

196) RTT I, s. 81–82.

197) V rejstříku vyšehradských manství nacházíme následující zmínku, z níž není zcela jasno, kdo byl postupujícím a čeho se transakce vlastně týkala: *„In villa Wytny post Johannem de Krassneho dwora ius dotale per concordiam cesserunt pro Bohusslao de Janowicz, Otticone de Kydlin et Wolfardo dicto Scola de Vnyeticz CL sexagenas grossorum"*. Zboží bylo ještě téhož roku královským listem osvobozeno od vyšehradského manství. AČ 35, s. 863, č. 105.

Úvahy o tom, že byli ovlivněni před rokem 1419 okolní husitskou šlechtou, v jejíchž službách eventuálně mohli hledat obživu (Viteň ležela v těsném sousedství Klenové, blízko odtud byl i Pajrek, příliš vzdáleny nebyly ani Velhartice a Petrovice) nebo že dokonce Jan organizoval na Klatovsku poutě na hory, tedy postrádají jakoukoliv oporu v pramenech.[198]

Hledáme-li místo, kde se před rokem 1419 bratři Valkúnové skutečně zdržovali, narážíme na problém, že jméno Valkún bylo ve 14.–15. století značně rozšířené a jednotlivé jeho nositele ne vždy můžeme od sebe odlišit. Toto jméno, které se časem stalo rodovým jménem jedné (husitské) větve vladyků z Adlaru, totiž původně bylo, jak jsem již uvedl, domáckou podobou jména Valentin. V každém případě musíme odmítnout lákavou domněnku, že Jan Valkún z Adlaru by mohl být totožný s panem Valkúnem, který se objevuje v Popravčí knize pánů z Rožmberka jako účastník jihočeských záští kolem roku 1400. Tento venkovský šlechtic u sebe přechovával *„lotry"*, bral od nich naloupené zboží a jeho syn Petr se dokonce osobně účastnil loupeží, a to v *„rotě"*, k níž patřil i Jan Žižka.[199] Rozbor místopisných údajů jednoznačně ukazuje, že v tomto případě šlo o panoše Valkúna z Újezda, usazeného na tvrzi Kamenný Újezd poblíž Českého Krumlova.[200] Stejně tak neměl Jan Valkún nic společného ani s Valkúnem ze Sedlce, doloženým v letech 1377–1391, který seděl na tvrzi Sedlec u Sezimova Ústí.[201] Shoda jmen nabízející lákavou hypotézu, jak se pozdější husitský hejtman mohl seznámit s Janem Žižkou a s prostředím Sezimova Ústí, se ukázala být zcela náhodnou a hypotéza nezdůvodněnou.Nejpravděpodobnější je, že Jan Valkún z Adlaru i jeho bratr Vilém hledali uplatnění v královské službě. Králi Václavovi asi sloužil již jejich otec, králi Zikmundovi zase sloužil předpokládaný otčím Jan z Krásného Dvora. V královských službách působil i Janův příbuzný Mstidruh z Adlaru, který počátkem 15. století zastával nejdříve funkci kuchmistra královny Žofie a poté se stal královým *„čeledínem"*.[202] Ve službách krále Zikmunda se zase ve 30. a 40. letech setkáme s Habartem z Adlaru, asi Mstidruhovým synem, zakladatelem katolické větve adlarovského rodu, zvané Osovští z Adlaru.[203]

Jakou pouhou hypotézu můžeme nadhodit možnost, že Jan Valkún z Adlaru sloužil v královské posádce na Vyšehradě, kterou si Václav IV. budoval od konce 14. století jako spolehlivý nástroj své moci, využívaje při tom v rozsáhlé míře udělování odúmrtí ve formě vyšehradského léna.[204] Také ve Vitni hodlal král roku 1405 udělit Vilémovi z Adlaru odúmrť po Janu z Krásného Dvora touto formou, z transakce však sešlo, když se ukázalo, že Jan ještě žije.[205] Zato však měla, jak jsme viděli výše,

198) Musím s omluvou konstatovat, že těmto sugestivním výkladům starší literatury jsem podlehl i já. Maur, Lokální záští, s. 45.

199) A. Kalný, Popravčí kniha, s. 49, 51, 77.

200) A. Sedláček, Hrady III, s. 84. Srov. i RBMV , III, s. 43, č. 71.Tento rod měl zcela jiný erb než byla orlice Valkúnů z Adlaru.

201) J. Pekař, Žižka II, s. 227–228. F. Šmahel, Tábor I/1, s. 138, pozn. 91. RBMV III, s. 95, č. 211. Zde i popis pečeti, zcela odlišné od adlarovské.

202) AČ 35, s. 217, č. 45, s. 237, č. 17, s. 472, č. 1.

203) A. Sedláček v OSN I, s. 210.

204) Polívka, Mikuláš z Husi, s. 21.

205) AČ 35, s. 248, č. 38, s. 250–251, č. 45, s. 863, č. 105.

charakter vyšehradského léna odúmrť, o niž ve Vitni vedli bratři Valkúnové spor až do roku 1411, kdy se jí vzdali ve prospěch jiných subjektů. Ne každý držitel vyšehradského léna ovšem sloužil ve vyšehradské posádce, nicméně právě z těchto lidí se posádka rekrutovala. V jejích řadách přitom působila řada jedinců oddaných reformnímu hnutí včetně velitele posádky Jana Řitky z Bezdědic, pozdějšího táborského hejtmana v Domažlicích, snad v ní působil i sám Jan Žižka.[206] Příznačné pro ni bylo, že nechala pokojně vstoupit do města venkovské poutníky po táboře na Křížkách a v listopadu se bez většího odporu vzdala Novoměstským. Husitskými vlivy existujícími v posádce bychom dobře vysvětlili formování Valkúnova náboženského zaujetí i fakt, že se na scéně objevuje ve společnosti Jana Žižky. Ztráta místa po rozpuštění posádky mohla usnadnit Valkúnovo rozhodnutí odejít s Žižkou do Plzně, pražská zkušenost a starší vazby k městu by také vysvětlily jeho návrat do Prahy po krátkém působení na Táboře. I když nastolený výklad není ničím jiným než domněnkou, v každém případě musíme vzít v úvahu těsný vztah Valkúnovy rodiny ke dvoru Václava IV., kde reformní ideje našly mimořádný ohlas. Snad právě zde se rodily Valkúnovy sympatie a antipatie, ovlivněné možná i podvědomým pocitem křivdy ze strany otčíma, který na rozdíl od jeho otce sloužil králi Zikmundovi a současně připravil své nevlastní syny o otcovské dědictví.

Mezi zemany, kteří se v počátcích revoluce připojili k radikálním husitským kruhům, měl ovšem Jan Valkún z Adlaru poněkud zvláštní postavení. Na rozdíl od Jana Žižky, Chvala z Machovic a Mikuláše z Husi se nám po založení Tábora a po bitvě u Sudoměře z táborských dějin ztrácí a objevuje se opět v Praze. Je dobře možné, že Valkún v hlavním městě království zůstal již roku 1420, poté, co sem přišel s tábory, kteří tehdy poskytli pomoc Praze obležené vojsky první kruciáty. Kdyby se byl vrátil do jižních Čech, naplněných neustálými boji, jistě bychom něco zaslechli o jeho akcích.[207] Marně ho také hledáme mezi táborskými hejtmany, do jejichž řad byli zvoleni dva jeho spolubojovníci z dob plzeňského pobytu a bitvy u Sudoměře, Žižka a Chval. Snad mu drsné prostředí rodícího se Tábora nekonvenovalo, snad se cítil být i nadále spjat s Prahou, snad se dostal do jakýchsi rozporů s táborskou obcí, nebyl s to v ní najít dostatečné uplatnění a věc řešil odchodem z Tábora. Nějaký čas o něm nic nevíme, až počátkem roku 1422 se nám vynořuje z přítmí jako jeden z 19 rozhodčích, kteří za slábnoucí Želivského moci měli vynést výrok o uspořádání moci v Praze. Šlo vesměs o pány a zemany, kteří předtím stáli v čele husitských vojsk, jež zvítězila nad Zikmundem u Kutné Hory a Německého Brodu. Byli mezi nimi jak táborští vůdci typu Jana Žižky a Jana Roháče z Dubé, tak i konzervativci typu Haška z Valdštejna. Výrok, který podstatně omezil Želivského moc, byl nepochybně kompromisním výsledkem delšího jednání, jehož průběh nám bohužel uni-

206) 9. 3. 1410 byla králem udělena odúmrť v Kolešově u Podbořan M. Zdeňkovi z Labouně a *„Janconi portulano"* k vyšehradskému manství. AČ 35, s. 173, č. 34. Králových dveřníků Janů však v té době asi bylo víc a kromě toho Žižka měl být r. 1410 v Polsku. Prvý dům v Praze kupuje až r. 1414, kdy je skutečně nazýván *Janco monoculus, portulanus regis.* Pekař, Žižka III, s. 5. S Žižkovým působením ve vyšehradské posádce počítá např. P. Čornej, Velké dějiny, s. 219.

207) Na to upozornil již O. Frankenberger, Vůdcové, s. 6. Naproti tomu P. Čornej, Velké dějiny, s. 330, ho nadále považuje za tábora.

ká. Proto nic nevíme ani o osobním postoji Jana Valkúna z Adlaru v této věci.[208] V literatuře se někdy předpokládá, že ve sboru ubrmanů Valkún reprezentoval Tábor, avšak není to jisté a ani příliš pravděpodobné.[209] Naskýtá se i možnost výkladu, že po založení *„menšího Tábora"* Jan Valkún odešel z Žižkou do východních Čech, avšak ani v *„zakládací listině"* nového bratrstva, v tzv. Žižkově vojenském řádu, jeho jméno nenajdeme.

Zato roku 1424 se s ním setkáváme zcela v okruhu pražské politiky, neboť toho roku byl, snad v otcových stopách, z iniciativy pražanů vyslán do Polska jako diplomat. Když toho roku ztroskotala první Korybutova vláda, vyslali pražané k polskému králi Vladislavovi a litevskému velkokníže ti Vitoldovi nejdříve diplomatickou misi Jan Vrbaty z Orlice a mistra Engliše, která neúspěšně žádala Korybutův návrat do Čech a královo zprostředkování při jednání se Zikmundem Lucemburským ve věci diskuse o čtyřech artikulích. Za prvou misí následoval kolem 25. dubna Jan Valkún. Přinesl do Krakova odpověď na Vladislavův návrh ohledně místa jednání o náboženských otázkách, byl přijat spolu s ostatními delegáty králem a přednesl k němu naléhavý projev. Ani jeho mise však nebyla příliš úspěšná.[210]

Jak uvádí F. Šmahel, působil Jan Valkún z Adlaru po roce 1424 v sirotčím vojsku. Sirotčí program, nábožensky relativně umírněný, ale politicky radikální, zřejmě nejlépe odpovídal jeho názorové orientaci, rozhodně lépe než Praha ovládaná Zikmundem Korybutem. Podle pozdní Theobaldovy zprávy dokonce měl velet spojeným táborsko-sirotčím vojskům, která se 24. března 1427 pokusila ohrozit hlavní město. Zprávě nebývá přikládána věrohodnost, podle Šmahelova mínění však existenci tažení nelze vyloučit, jen jeho datum je nutno asi o měsíc posunout.[211] Zakotvení ve východočeské oblasti stvrdil Valkún někdy počátkem třicátých let koupí tvrze Ledce u Českého Brodu, na níž se usadil. Získal ji od staroměstských měšťanů Mikuláše z Mileně a Viléma Kúkola z Popovic za 250 kgč., požadovanou částku však za svého života zdaleka nesplatil, takže po jeho smrti došlo roku 1438 mezi jeho synem Janem Valkúnem z Adlaru a Václavem Kúkolem z Popovic k tvrdým sporům a střetům, které musela řešit rada Starého Města pražského.[212] Valkúnův zisk z revoluce tudíž nebyl veliký, spíše zanedbatelný ve srovnání s tím, jak se v jejím průběhu obohatili například Jakoubek z Vřesovic nebo Bedřich ze Stráž nice.

Jaký postoj zaujal Valkún za bitvy u Lipan, která se odehrávala jen několik kilometrů od jeho ledecké tvrze, nevíme. Snad bojoval v řadách polních vojsk, možná že v bitvě položil i život. Jisté je jen to, že roku 1437 již nežil, neboť na Táboře se v té době připomínají jeho sirotci. Z jeho dvou synů Jan pokračoval v otcově tradici

208) To zdůraznil již J. Pekař, Žižka III, s. 147.

209) Výrok je vydán v AČ I, s. 209. K jednání viz např. J. Pekař, Žižka II, s. 146–147 nebo F. Šmahel, Husitská revoluce III, s. 113. P. Čornej, Velké dějiny, s. 313 soudí, že Valkún tu zastupoval táborskou stranu, ale již O. Frankenberger, Vůdci, s. 6, poukázal na to, že ve výpovědi není Valkún uveden mezi táborskými hejtmany, ale mezi pražskými a orebskými.

210) Blíže viz J. Pekař, Žižka III, s. 250–251 a František Michálek Bartoš, Husitská revoluce. I, Praha 1965, s. 193–194. Zde i další literatura.

211) F. Šmahel, Husitská revoluce III, s. 188. Podle Z. Theobalda byli po příchodu táborsko-sirotčího vojska vpuštěni do Prahy oba Prokopové, Roháč a Valkún. Počítáme-li, že byli vpuštěni dva velitelé z každého vojska, potvrzuje to Valkúnovu příslušnost k sirotkům.

212) AČ 28, s. 1–2, č. 1–3 a s. 569. Srovnej V. V. Tomek, Dějepis města Prahy. IV, Praha 1897, s. 365.

a sloužil vojensky Jiřímu z Poděbrad. Potomci druhého syna Zikmunda žili později na Boleslavsku a jeden z nich, Zikmund (1532–1574), tu posléze přestoupil k jednotě bratrské.[213] Ze známých hejtmanů táborských houfů z doby před založením Tábora – Valkúna, Břeňka z Dolan, obou Machovců, Mikuláše z Husi a Jana Žižky – se tak Jan Valkún z Adlaru vlastně stal jediným zakladatelem husitského zemanského rodu, který zůstával věren tradici zahájené svým pradědem.

Několik poznámek závěrem

Jak již bylo řečeno výše, osud tří z výše sledovaných čtyř drobných šlechticů – Břeňka z Dolan, Chvala z Machovic na Řepici a jeho bratra Kunáše – se poprvé protnul za pouti západočeských a jihočeských táborů do Prahy počátkem listopadu 1419. Kunáš pak zcela mizí z našeho obzoru, zatímco společné působení zbylých dvou v čele radikálních husitů pokračovalo v Plzni v prosinci až březnu 1420. Tehdy se k nim připojili i Jan Valkún z Adlaru a Jan Žižka z Trocnova, který mezi nimi zřejmě záhy získal vedoucí úlohu. O těchto událostech toho již bylo napsáno velmi mnoho a k výsledkům dosavadní literatury není příliš co dodat. Přece jen ale můžeme obraz podaný starší literaturou doplnit o některé podrobnosti a souvislosti, které jej učiní plastičtějším, případně jej v drobnostech korigovat.

Pokusme se především o stručnou charakteristiku osobnosti jednotlivých aktérů našeho příběhu. Především musíme konstatovat, že to byli vesměs drobní zemani, přesněji řečeno panoši s nepatrným pozemkovým majetkem. Břeněk z Dolan vlastnil společně se svými dvěma bratry všeho všudy tři vsi, navíc zatížené vysokým ročním platem 20 kgč. ve prospěch klatovského farního kostela, respektive tamního oltáře, přičemž neexistují žádné doklady, že by na tomto statku za jeho života existovala alespoň tvrz. Majetek Chvala z Machovic snad byl o něco větší, k řepickému statku možná již před rokem 1419 patřilo několik vsí a tvrz, ale i Chval se musel o toto zboží nejspíše dělit se svým bratrem Kunášem, zatímco třetí bratr, Buzek, užíval výnosu nepatrného machovického statečku, skládajícího se asi ze dvou vsí a tvrze. Jan Valkún z Adlaru pak asi těsně před rokem 1419 nevlastnil vůbec žádný venkovský majetek, respektive o něj v mládí přišel. V tom se jeho osud podobal osudu Jana Žižky. O žádném z nich přitom nevíme, že by před rokem 1419 zastával nějaké veřejné funkce. Všem tedy revoluce nabízela mimořádné uplatnění a sociální vzestup a Žižka, Chval a Valkún této příležitosti v rozdílné míře také využili, spíše však k dosažení určité významné společenské pozice a s ní spojeného prestiže než k hromadění majetku. Zato pan Břeněk hned na počátku revoluce položil za její program život a Kunáš z Machovic záhy mizí z našeho obzoru, pravděpodobně ze stejného důvodu. Příslušenství řepické tvrze se přitom za husitské éry asi příliš nezvětšilo a v roce bitvy u Lipan Chval ztratil i jediný *„revoluční"* zisk, dům v Písku. Jan Valkún z Adlaru zanechal svým synům nevelkou tvrz, navíc zatíženou vysokým dluhem, a tak jen Žižkův Kalich představoval významnější zisk, ovšem vzhledem k pozici svého majitele také nijak mimořádný. Zdá se, že hlavním motivem, proč se

213) A. Sedláček v OSN I, s. 209.

tito drobní šlechtici zařadili do řad nejradikálnějších sympatizantů Husova učení, vskutku nebyl osobní zisk, ale zápal pro radikální očistu světa, v němž žili.

Všichni zmínění jedinci vyšli z prostředí, kde po roce 1415 a zčásti již před tímto datem existovaly výrazné sympatie k reformnímu hnutí, ať již to byla Praha a zdejší prostředí královského dvora, okolí Machovic či Písku nebo Klatovy. Rodiny každého z nich nebo oni sami byli zasaženi i dobovou vlnou hlubší osobní zbožnosti, projevující se odkazy a dary na církevní účely. Předpokládaný nevlastní otec Jana Valkúna se roku 1405 podílel na zřízení zvonictví ve Strážově, pan Břeněk roku 1401 založil se svými bratry oltář ve skvěle přestavovaném klatovském farním chrámu a bratři z Machovic zřídili roku 1412 místo druhého stálého vikáře v řepickém farním kostele. Pokud hledáme určité osobní motivy jejich radikálního postoje, je snad možno pomyslet na již uvedenou frustraci bratří Valkúnů plynoucí ze ztráty otcovského majetku, o který přišli vinou otčíma, příslušníka Zikmundovy strany. Valkún i Břeněk měli společné i to, že záhy ztratili otce. U takových jedinců, zbavených tvrdé otcovské autority a mužského životního vzoru a vychovávaných citlivou matkou, se někdy předpokládá vyšší náklonnost k vlivu radikálních opravných hnutí. U Břeňka z Dolan pak musíme myslet i na rozpor mezi jeho chudobou na straně jedné a vědomím příslušnosti k jednomu z nejmocnějších panských rodů v zemi na straně druhé, navíc rodu, který zůstal věrný katolicismu a Zikmundovi, na jisté neuspokojené ambice, demonstrované i zřízením nákladného oltáře ve výstavném klatovském farním kostele. Jako hypotézu je možno přijmout i domněnku, že se Břeňkův postoj formoval ve vojenské službě městu Klatovy, kde od roku 1412 rychle rostly sympatie pro reformu církve, které ale zároveň vedlo ozbrojený boj s okolní katolickou šlechtou v čele mocnými katolickými příbuznými pana Břeňka, řešící *„záštím"*, silně postihujícím zejména královská města, svůj spor s panovníkem. V každém případě, ať již tuto hypotézu přijmeme, nebo nikoliv, musíme počítat s výrazným formativním vlivem Klatov na Břeňkovu osobnost.

Pokud jde o věk, byli naši hrdinové s výjimkou Žižky lidé mladí, v plné síle, i když nikoliv nezralí mládenečkové. Zatímco Žižka vstupoval roku 1419 do revolučního dění ve věku asi šedesát let, jeho druhové, s kterými pobýval v zimě 1419–1420 ve městě Slunce, byli mnohem mladší. Jak jsme si již uvedli, Chvalovi bylo v té době asi 30–35 let, Kunášovi muselo být přinejmenším o čtyři roky méně. Stáří Břeňka z Dolan můžeme odhadnou podle toho, že roku 1401 zpečetil nadání pro oltář v Klatovech i jménem svých dvou bratří, kteří tedy zřejmě ještě byli nezletilí. Podle toho i Břeňkovi bylo na počátku husitské revoluce asi 35 let. Pokud jde o Jana Valkúna z Adlaru, můžeme vyjít z faktu, že jeho otec Valkún zapsal své ženě věno na Vitni roku 1386, jistě ne dlouho po svatbě, a že roku 1410 Jan Valkún jménem svým a svého bratra protestoval u dvorského soudu ve věci odúmrti na témž statku. Z toho vyplývá, že Jan Valkún byl zhruba stejně starý jako Chval z Machovic a Břeněk z Dolan, že byl přinejmenším jejich generačním druhem, zatímco Žižka byl o generaci starší.

Věkový rozdíl mezi Žižkou na straně jedné a ostatními zemany na straně druhé spolu s válečnými zkušenostmi trocnovského zemana a zřejmě i s jeho s mimořádnými schopnostmi asi přispěl k časnému prosazení Žižkovy autority v řadách radikálního husitského proudu, neboť jinak mezi nimi nebylo zásadních rozdílu co do

urozenosti, ba dokonce Žižka měl v tomto směru spíše jistý handicap. Všichni čtyři zmiňovaní jedinci sice pařili k nejnižší vrstvě šlechty, k tzv. panošům, ovšem u Břeňka z Dolan a zřejmě i Valkúna existovalo povědomí o jejich příbuzenství s významnými rody, sdílené jak jimi samotnými, tak i jejich okolím. V prvém případě šlo o příbuzenský svazek se Švihovskými, ve druhém případě s Žerotíny, resp. s Kolovraty. Alespoň tak rozumím faktu, že v kronice Vavřince z Březové je při líčení bitvy u Živohoště Břeněk uveden na prvním místě, s titulem *dominus* a s predikátem ze Švihova, který mu vlastně nepatřil, zatímco Chval a Kunáš až na druhém místě a bez jakéhokoliv titulu. Stejně tak lze pořadí a titulaturu jmenovaných osob vykládat jako uznání jejich sociálního statusu i tam, kde Vavřinec píše, že do Plzně se sešli koncem roku 1419 mnozí milovníci přijímání z kalicha a zvláště *pan* Břeněk ze Švihova, *pan* Valkún z Adlaru a Jan Žižka, čeledín zemřelého krále Václava. A ve stejném pořadí a se stejnými predikáty i tituly týž Vavřinec vypočítává vůdce plzeňského houfu i při líčení jejich tažení k Sudoměři, pouze titul *dominus* u Valkúna tu tentokrát chybí.[214] Pořadí jednotlivých hejtmanů je zejména v posledním případě v zjevném rozporu s výkladem Starého letopisce, který velení husitům jak v bojích v okolí Plzně, tak i u Sudoměře připisuje jednoznačně Žižkovi a pouze dodává, že s ním byl u Sudoměře jediný pán, pan Břeněk,[215] o jeho zásluhách však mlčí. Protože Vavřinec vlastně vedení nepřipisuje výslovně nikomu, dalo to podnět k dohadům, zda vítězství u Sudoměře vskutku vůbec bylo dílem Žižkovým.[216] Je však přece jen odvážné zpochybnit tradici, spojující vítězství u Sudoměře jednoznačně s Žižkovým vojenským géniem, navíc uváděné pořadí vůdců u Vavřince zřetelně respektuje především jejich sociální status, nikoliv zásluhy, takže k otázce velení mnoho neříká. Mezi současníky byl jasně pociťován rozdíl původu mezi Břeňkem a zčásti i Valkúnem na straně jedné a Žižkou, Chvalem a Kunšem na straně druhé, který však nezabránil Žižkovi zaujmout, zejména po smrti Mikuláše z Husi, čelné postavení ve vojenské organizaci táborů. Bylo tomu podobně jako v každé revoluci, která lámala staré, tradiční stavovské hranice a nabízela příležitost k vyniknutí těm, kteří na to v době míru neměli nejmenší naději.

214) FRB V, s. 356, 359, 360.
215) SLČ (křiž.), s. 60–61. Břeněk je tu výslovně jmenován Žižkovým pomocníkem.
216) Josef Macek, Tábor v husitském revolučním hnutí, II, Praha 1955, s. 28.

BEITRÄGE ZUR PRAXIS DES SPÄTMITTELALTERLICHEN BÖHMISCHEN SÖLDNERWESENS

DAS SÖLDNERWESEN DER HERREN VON ROSENBERG UM DIE MITTE DES 15. JAHRHUNDERTS. DIE SÖLDNERWERBUNGEN HERZOG LUDWIGS DES REICHEN VON BAYERN-LANDSHUT IN BÖHMEN (1459–1462) – MIT PROSOPOGRAFIE.

Robert Šimůnek – Uwe Tresp

I. Einführung

Daß die Böhmen während des 15. Jahrhunderts in Mitteleuropa als Söldner sehr gefragt waren, kann als unbestrittene Tatsache gelten. Eine Erklärung dafür wird häufig in den spektakulären Kriegserfolgen der Hussiten gesucht, die den Böhmen einen Ruf als vermeintlich unbesiegbare Kämpfer einbrachten. Die wirklichen Ursachen für die hohe Präsenz böhmischer Söldner auf den mitteleuropäischen Kriegsschauplätzen des 15. Jahrhunderts sind jedoch nur in breiterem Kontext zu erklären. Einzelne Aspekte des spätmittelalterlichen böhmischen Söldnertums wurden in der Vergangenheit wiederholt an verschiedenen Beispielen besprochen.[1] Besonders hervorzuheben sind hier die Arbeiten von W. Iwańczak, der erstmals das böhmische Söldnertum als besonderes Phänomen betrachtet hat.[2] Auffällig ist dabei allerdings, daß zwar allgemein den Diensten der böhmischen Söldner im Ausland große Aufmerksamkeit gewidmet wird, demgegenüber aber das Söldnerwesen innerhalb Böhmens, das naturgemäß eine Basis für die großen Heere böhmischer Söldner in fremden Diensten gewesen sein muß, nahezu keine Beachtung findet.

1) Siehe vor allem: Jaroslav Goll, Čechy a Prusy ve středověku, Praha 1897. – Wilhelm Rautenberg, Einwirkungen Böhmens auf die Geschichte des Ordenslandes Preußen im späten Mittelalter, Zeitschrift für Ostforschung 22, 1973, S. 626–695, hier S. 675–694. – Ladislav Hosák, Účast českých žoldnéřů na bojích v Rakousích v l. 1439–1460, SVŠPO 5, 1958, S. 159–191. – Josef Macůrek, Čeští válečníci v krajinách černomořských koncem 15. století, in: Českou minulostí. Práce věnované profesoru Karlovy university Václavu Novotnému jeho žáky k šedesátým narozeninám, hg. Otakar Odložilík u. a., Praha 1929, S. 194–203 (die Liste der Söldner). – Zur Frage des hussitischen Kriegswesens, deren Rolle in der Vergangenheit oft überschätzt wurde, die aber gleichzeitig auch nicht unterschätzt werden sollte, zuletzt Miloslav Polívka, K modernímu bádání o husitském vojenství, in: Historie a vojenství 1999, S. 631–641, wo besonders die deutschen und tschechischen Arbeiten der letzten Jahrzehnte zu diesem Thema angeführt sind.

2) Zum Beispiel: Wojciech Iwańczak, Wojsko najemne na zemiach czeskich – aspekt wewnetrzny i miedzinorodowy, Studia historyczne 37, 1994, S. 309–328.

Darüber hinaus gilt es, das Phänomen des böhmischen Söldnerwesens im 15. Jahrhundert allgemein unter einem erweiterten Gesichtspunkt zu betrachten. Ein berechtigter Ausgangspunkt scheint dabei zum Beispiel die Frage zu sein, aus welchen Gründen die Böhmen in Solddienste traten. Auch wenn davon ausgegangen werden muß, daß es sich bei der überwiegenden Mehrheit der Söldner um Angehörige städtischer und ländlicher Unterschichten handelte, wird diese Problematik zumeist allein hinsichtlich der Angehörigen des Niederadels erörtert. Es dürfte vermutlich nicht falsch sein, wenn man diesbezüglich den ökonomischen Faktoren eine bedeutende Rolle zuschreibt. Die in den letzten Jahrzehnten häufig diskutierte Frage der sogenannten Krise des Niederadels muß in diesem Zusammenhang jedoch nicht in jedem Falle von Bedeutung sein, vor allem angesichts der Feststellung, daß sich auch den nicht wohlhabenden Adeligen im 15. Jahrhundert eine reiche Palette von Einkommensmöglichkeiten bot. Im Hinblick auf die wirtschaftliche Situation des Adels erlauben uns die Quellen aber zumindest, einige Grundtendenzen der Entwicklung zu formulieren, während wir für Personen einfacher Herkunft aufgrund der mangelhaften Überlieferungssituation zumeist keine Aussagen treffen können. Aus den Forschungen zum Bereich des mitteleuropäischen Adels läßt sich erkennen, daß die Einkommen aus Amts- oder Solddiensten nur einen, noch dazu in seiner Bedeutung umstrittenen, Teil adeliger Einkünfte ausmachten. Größere Bedeutung hatten demnach die Einkommen aus Eigen- und Pfandgütern, aus wirtschaftlichen Aktivitäten wie Teichwirtschaft, Viehzucht oder Bergbau und das Raubwesen, bzw. Raubrittertum.[3)]

3) Die Rekonstruktion der Einkommensquellen wurde zum Thema mehrerer Studien, die zwar regionale Spezifiken widerspiegeln, in den wichtigsten Ergebnissen jedoch allgemein gültig sind: Kurt Andermann, Zu den Einkommensverhältnissen des Kraichgauer Adels an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit, in: Die Kraichgauer Ritterschaft in der frühen Neuzeit, hg. Stefan Rhein, Sigmaringen 1993, S. 65–121, hier S. 109, meint in diesem Zusammenhang sogar, daß *die Einkommensquellen des Adels waren zweifellos vielfältiger als traditionell angenommen wird.* – Weitere Fallstudien: Roger Sablonier, Adel im Wandel. Eine Untersuchung zur sozialen Situation des ostschweizerischen Adels um 1300, Göttingen 1979, hier besonders S. 224–239, analysierte die Einkommen von Adeligen im 13. Jahrhundert; die Struktur des Einkommens von südwestdeutschen Adeligen rekonstruierte Rolf Köhn, Einkommensquellen des Adels im ausgehenden Mittelalter, illustriert an südwestdeutschen Beispielen, Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung 103, 1985, S. 33–62, der insgesamt fünf Einkommensquellen feststellte, wobei er die Einkommen, die mit der Ausübung von Amt und Solddienst verbunden sind (l. c., S. 47–50), für wenig relevant hält *(Weil Dienstgelder in der Regel keine Nettogehälter waren, ist es problematisch, die Zahlungen für Ämter, Solddienst und andere Tätigkeiten... als Chancen zur Kompensation von Einkommensverlusten anzusehen).* Ein ähnliches Ziel verfolgte am Beispiel des Adels in Holstein (13.–14. Jahrhundert) Hans G. Risch, Die wirtschaftliche Betätigung des holsteinischen Adels im 13. und 14. Jahrhundert, in: Recht und Alltag im Hanseraum. Gerhard Theuerkauf zum 60. Geburtstag, hg. Silke Urbanski u.a., Lüneburg 1993, S. 385–410 (zum Solddienst als Einkommensquelle l. c., S. 402–408); für das Kraichgau siehe Andermann, Zu den Einkommenverhältnissen, wie oben (der Verfasser hat dabei den Solddienst nicht als spezielle Einkommensquelle genannt). – Eine ähnliche Struktur der Einkommen wie in den deutschen Ländern zeigt sich auch im Bereich des böhmischen Adels im 15. Jahrhundert, obwohl die tschechische Historiographie bei der detaillierten Erforschung dieses Themas noch am Anfang steht. Bis heute von Bedeutung ist die Skizze von Josef Petráň, Skladba pohusitské aristokracie v Čechách, in: Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu, AUC – Philos. et Hist. 1, 1976, S. 9–80 (die vor allem auf Angaben aus Sedláčeks Hrady basiert). Zu wirtschaftlichen Unternehmungen von Adeligen im Spätmittelalter vgl. Miloslav Polívka, Šlechtic jako podnikatel v pozdně středověkých Čechách, in: Pocta

Inwieweit sich andererseits aber zum Beispiel die wirtschaftlichen Aktivitäten des spätmittelalterlichen Adels auch auf den Bereich des Söldnerwesens erstreckten (als professionelle Söldnerführer oder Kriegsunternehmer) und welche Bedeutung die Herrschaftsrechte oder das Raub- und Fehdewesen des Adels für die Rekrutierung von Söldnern hatten, kann hier nur angedeutet werden. Damit eröffnen sich jedoch auch weitere Aspekte einer Erforschung des böhmischen Söldnerwesens. Nur wenig untersucht ist die Organisation der Söldnerwerbungen, die Verwaltung der Söldnerheere und die Rechtsstellung der Söldner, sowohl innerhalb Böhmens, als auch im Dienst ausländischer Mächte.[4)] Und auch die Rolle von Beziehungsgeflechten der böhmischen Adeligen untereinander und zu fremden Fürsten für die Entstehung und innere Struktur der Söldnerheere ist nahezu unbekannt.

Die böhmischen Adeligen kamen im 15. Jahrhundert grundsätzlich auf drei Ebenen in Kontakt mit dem Phänomen des Söldnertums: erstens als Anwerber von Söldnern für eigene Zwecke, was vor allem für Hochadelige zutraf; zweitens als von einem Kriegsherrn angeworbene Söldner, bzw. Söldnerhauptleute, was sowohl für Hoch- als auch für Niederadelige zutraf; und drittens als Kriegsunternehmer oder Vermittler fremder Söldnerwerbungen, was ebenfalls sowohl für Hoch- als auch für Niederadelige zutraf.

Für eine Erforschung der ersten Variante des Söldnertums sind die Quellen vergleichsweise lückenhaft. Um trotzdem einen Versuch zur Durchdringung der einzelnen Aspekte und möglichen Fragenkreise hinsichtlich des böhmischen Söldnertums dieser ersten Variante machen zu können, scheint – anstelle einer allgemeinen, meist nur auf die vorhandene Literatur begründeten (und dabei natürlich vereinfachenden, wenn nicht sogar verfälschenden) Übersicht der Problematik – eine Fallstudie nützlicher zu sein, die es ermöglicht, auch diejenigen Aspekte zu beleuchten, die bei einem zusammenfassenden Blick vernachlässigt bleiben müßten. Im Hinblick auf die Überlieferungslage bieten sich für eine solche Untersuchung vor allem die rosenbergischen Quellen an, die für den Zeitraum des 15. Jahrhunderts in Böhmen zu den am besten erhaltenen gehören.[5)]

Für die zweite und dritte Variante ist die Quellen- und Literaturlage im allgemeinen weitaus günstiger (vgl. die Beispiele in Anm. 1 und 4). Dennoch soll hier mit den durch Herzog Ludwig von Bayern-Landshut in den Jahren 1459–62

Josefu Petráňovi, Praha 1991, S. 95-111. Eine Zusammenfassung des heutigen Kenntnisstandes über die Frage des adeligen Räuberwesens in den böhmischen Ländern bietet die Studie von František Hoffmann, Bojové družiny na Moravě a v Čechách před husitskou revolucí a za revoluce, TábA 6, 1994, S. 47–144. Zum Zusammenhang von Adel und Söldnerwesen vgl. die folgende Anm.

4) Diese Fragen werden auch angesprochen bei Uwe Tresp, Ein Beispiel für Anwerbung, Kosten und Rechtspraxis böhmischer Söldnerheere in der Mitte des 15. Jahrhunderts. Die böhmischen Söldner Herzog Wilhelms III. von Sachsen, in: MHB 8, 2001, S. 169–203.

5) Aus der zahlreichen Literatur über die Herren von Rožmberk (Rosenberg) sei an dieser Stelle nur hingewiesen auf den zusammenfassenden Überblick von August Sedláček (OSN 22, S. 28–35) und die kommentierte Edition des *„Kurzgefassten Auszuges"* aus der fünfbändigen (Bde. 1–3 sind heute verschollen) Rosenbergischen Chronik von Václav Březan (Václav Březan, Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah, hg. Anna Kubíková, JSH 57, 1988, S. 83–91, 131–137, 198–199; JSH 58, 1989, S. 20–28, 81–87, 143–154, 193–209; JSH 59, 1990, S. 26–43, 81–96, 150–164; mit Hinweisen auf die wichtigsten Quelleneditionen und Literatur).

gemachten Söldnerwerbungen in Böhmen ein weiterer, bisher wenig beachteter Fall böhmischer Solddienste im Ausland vorgestellt werden. Zusammen mit der beigefügten ausführlichen Prosopografie der in diese Vorgänge involvierten böhmischen Adeligen bietet dieses Beispiel vor allem eine gute Sicht auf das Zusammenwirken verschiedener politischer Hintergründe und personaler Beziehungsgeflechte, die bei Söldnerwerbungen eine Rolle spielen konnten.

Die Fragen der Heeresverwaltung und der Rechtsstellung der Söldner können in beiden Fallstudien, ähnlich wie die Frage nach spezifischen Ursachen und Ausprägungen des spätmittelalterlichen böhmischen Söldnerwesens, aus verschiedenen Gründen nur andeutungsweise behandelt werden. Ebenso können in diesem Rahmen viele Aspekte der adeligen Sozial- und Wirtschaftsgeschichte wenn überhaupt, dann nur unzureichend angesprochen werden. Die diesem Artikel beigefügte Prosopografie kann jedoch neben den hier verwendeten reichen archivalischen Quellen eine gute Basis für weitere Forschung auf diesen Gebieten sein.[6)]

II. Die Söldner in rosenbergischem Dienst um die Mitte des 15. Jahrhunderts (einzelne Aspekte)

Fragestellung und mögliche Perspektiven sind hier, erwartungsgemäß, durch den Umfang der zur Verfügung stehenden Quellen beschränkt. Dabei sind, als Rechtgrundlage des Dienstverhältnisses und zur Frage nach der Rechtsstellung der Söldner, besonders die Dienstverträge von grundsätzlicher Bedeutung. Für eine Sicht auf die alltägliche Praxis, zum Beispiel der Beziehungen zwischen Söldnerhauptleuten und obrigkeitlichen Beamten, oder auf den Verlauf von Kriegsoperationen usw., kann zusätzlich noch die zeitgenössische Korrespondenz herangezogen werden.[7)] Dazu kommen noch die weitere Quellentypen, wie zum Beispiel Gefangenenverzeichnisse oder Schadenslisten, die aber nur fragmentarisch erhalten sind. Nur ganz allgemein soll an dieser Stelle auf zeitgenössische Kriegsordnungen und theoretische Schriften zum Kriegswesen hingewiesen werden (Hájek, Žižka, Vlček von Čenov, bzw. Hrubý von Jelení).[8)]

6) Die in diesem Artikel vorgelegten Fallstudien stehen im Zusammenhang mit der Arbeit an den Dissertationen beider Verfasser. Während die Dissertation von Uwe Tresp mit dem vorläufigen Arbeitstitel: *„Böhmische Söldner und deutsche Landesherren im 15. Jahrhundert"*, die Problematik des spätmittelalterlichen Söldnertums anhand von Quellen aus deutschen Archiven behandelt (besprochen wird dabei u.a. die Problematik der Anwerbung und die Rechtsstellung der Söldner, sowie das entsprechende Handeln der landesherrlichen Verwaltungen in Deutschland), stellt im Rahmen der Dissertation von Robert Šimůnek, *„Správní systém a služebná klientela šlechtických dominií v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472"*, die Problematik des rosenbergischen Söldnertums nur einen der verschiedenen Aspekte dar, die im Zusammenhang mit den Verwaltungsverhältnissen in der rosenbergischen Domäne und den Kompetenzbereichen der dortigen Beamten besprochen werden.

7) Im rosenbergischen Umfeld handelt es sich dabei ausschließlich um Korrespondenz, die zwischen den Beamten und der Obrigkeit, bzw. den Beamten untereinander, geführt wurde. Ein Blick auf die Sicht anderer Teilnehmer der Kriegsunternehmungen, wie sie zum Beispiel für das schweizer Kriegswesen durch Walter Schaufelberger, Der Alte Schweizer und sein Krieg. Studien zur Kriegführung vornehmlich im 15. Jahrhundert, Zürich 1952, verwendet wurden, steht nicht zur Verfügung.

8) Jan Hájek von Hodětín († 1424–1427), königlicher Hauptmann und Befehlshaber des königlichen Heeres bei der Belagerung der Burg Skály (1413). Eventuell im Zusammenhang mit dieser

Der Dienstvertrag: Die wichtigste Rechtsgrundlage war im Falle der Solddienste, wie bei anderen Dienstverhältnissen auch, der schriftlich fixierte Vertrag. Aus ähnlichen Untersuchungen geht hervor, daß die Söldner (bzw. der Söldnerhauptmann) bei Vertragsabschluß einen Revers herausgaben und einen Eid leisteten. Im rosenbergischen Dienst wird aber eine derartige Praxis nicht ausdrücklich erwähnt.[9)] Der Vertrag wurde entweder mit einzelnen Söldnern, häufiger aber mit den Söldnerhauptleuten (den *starší*) abgeschlossen. Auf der Gegenseite stand die Obrigkeit, die gelegentlich auch durch einen Beamten vertreten wurde. Analog zu anderen Arten von Verträgen, mit denen ein Dienstverhältnis begründet wurde, waren auch hier die Rechte und Pflichten beider Seiten verankert. Es wurde dabei die genaue Zahl der Leute angeführt, auf die sich der Vertrag bezog, zumeist getrennt nach der Spezifikation der Söldner, also nach Reitern, Trabanten, bzw. Pavesnern (*pavézníci*), die hoch geschätzt waren. Der zweite Teil des Vertrages beinhaltete die Verpflichtungen seitens der Rosenberger. Neben dem in Geld ausgezahlten Sold stand dem Söldner in der Regel seine Kost, sowie Deckung der Ausgaben für die Versorgung der Pferde zu.[10)] Darauf folgte dann der übliche Passus über Schadenersatz[11)] und die Dauer des Dienstes. Vorgesehen wurde dafür in der

Operation steht eine Abhandlung über die Kriegstaktik *pro budúcie Čechy bojovné, aby se uměli u vojskách zpravovati,* die ihm zugeschrieben wurde, aber mit großer Wahrscheinlichkeit später zu datieren ist (Edition: Staročeské vojenské řády. Hájek – Vlček. Žižka, listy a kronika, hg. František Svejkovský, Praha 1952, S. 36–42; Jan Durdík, Husitské vojenství, Praha 1953, S. 52–55). – Die Kriegsordnung (Vojenský řád, 1423) von Jan Žižka († 1424) gehört zu den bekanntesten Quellen dieser Art (Edition: Staročeské voj. řády, hg. Svejkovský, S. 23–27; über die Stellung dieser Quelle im Kontext der zeitgenössischen Kriegsordnungen Durdík, l. c., S. 43–52 und Volker Schmidtchen, Kriegswesen im späten Mittelalter. Technik, Taktik, Theorie, Weinheim 1990, S. 85–97). – Václav Vlček von Čenov († nach 1504) schrieb (nach 1490) eine für König Wladislaw bestimmte, mit den Worten *Takto máš šikovati jízdné, pěší i vozy* beginnende Schrift (Edition: Staročeské voj. řády, hg. Svejkovský, S. 43–53). – Im Falle des Humanisten Řehoř Hrubý aus Jelení († 1514) ist auf sein Traktat *Napomenutí Pražanům* über die Verpflichtungen eines guten Söldnerhauptmanns hinzuweisen (Kommentar und Edition: Emil Pražák, Řehoř Hrubý z Jelení. Studie s ukázkami z díla, Praha 1964, S. 62–73, 139–145). – Die Praxis der Anwerbung und Auszahlung von Söldnern hat Jan Sudlice dem Hauptmann von Zvíkov (Klingenberg) im Jahre 1478 erläutert (Archiv český (weiter AČ) 15, S. 30, Nr. 68).

9) Wilhelm Beck, Die ältesten Artikelsbriefe für das deutsche Fußvolk, München 1908, hält die aus dem 15. Jahrhundert erhaltenen *Söldnerverträge* und *Bestellbriefe* für direkte Vorgänger detail- lierterer Schriftstücke *(Artikelbriefe),* mit denen im 16. Jahrhundert der rechtliche Rahmen des Solddienstes festgeschrieben wurde und die inhaltlich auch den aus den böhmischen Ländern bekannten Kriegsordnungen nahe stehen (l. c., bes. S. 21–33). – Zum Revers: vgl. den Wortlaut des Reverses, den Herzog Ludwig von Bayern-Landshut dem → Mikuláš Kaplíř von Sulevice 1459 als Muster gesandt hat (l. c., S. 43-45, Nr. 2; siehe dazu auch unten). – Zum Eid: vgl. den Wortlaut des Reverses der Söldner, die 1380 im Dienst des Salzburger Erzbischofs Pilgrim standen (Urkundenbuch des Landes ob der Enns 9, S. 819-821, Nr. 681), oder den Wortlaut der Söldnereide aus der Zeit um 1500 (Beck 1908, siehe oben, S. 54-56 und 67ff.). Schriftstücke dieser Art sind aus dem rosenbergischen Umfeld nicht bekannt.

10) Vgl. das Register, in dem der Schadenersatz für die Teilnehmer der Belagerung von Vodňany (Wodnian) 1443 vermerkt wurde (František Šmahel, Drobné prameny k válečné ekonomice: Obležení Vodňan na jaře 1443, TábA 2, 1989, S. 9–36, hier S. 28–31).

11) *... což by koli škod řádných vzeli v službě naší a v rozkázání hawptmanóv našich, ty jim jmáme a slibujeme zaplatiti poctivě...* (Ferdinand Tadra, Formulář kanceláře Rožmberské. Rukopis c. k. veřejné a universitní knihovny Pražské, VKČSN 1890, S. 243–274, hier S. 269, Nr. 9). – Im Zusammenhang damit wurde vor Beginn des Solddienstes der Wert der Pferde geschätzt und aufgeschrieben (z. B. 1467: *Frickovi také máte list udělati na XLI koní;* AČ 7, S. 284, Nr. 142). Wurde das Pferd im Verlauf der Kriegsoperation verwundet oder getötet, erhielt sein Besitzer in der Regel einen Ersatz dafür.

Regel ein viertel oder ein halbes Jahr, aber auch andere Fristen waren keine Ausnahme.[12)]

Die Rechtsstellung der Söldner: Aus dem Angeführten geht hervor, daß sich die Rechtsstellung der Söldner von der Rechtsstellung der Klientel wesentlich unterschied, obwohl diese Frage, insgesamt betrachtet, durch die Quellenüberlieferung nicht im Detail beleuchtet wird. Mindestens ein Unterschied ist aber auffällig: im Falle der Söldner waren die Rosenberger, oder allgemein die werbende Person, nicht verpflichtet, die Söldner aus einer eventuellen Gefangenschaft freizukaufen.[13)] Darüber hinaus galt gleichzeitig, daß der Dienstherr keine Verantwortung für eigenmächtiges Handeln der Söldner trug, was vor allem hinsichtlich von ihnen dabei verursachter Schäden von erheblicher Bedeutung sein konnte.[14)]

12) Die Form der Verträge über Solddienste hatte sich schon soweit verfestigt, daß ein solcher im Wortlaut durch Václav von Rovné (Ruben) in sein Formelbuch übernommen wurde: es handelte sich dabei um einen Vertrag, der im Jahre 1467 durch → Jan von Rožmberk (Rosenberg) mit einem gewissen Jakub písař (= Schreiber) abgeschlossen worden war (Tadra, wie Anm. 11, S. 269, Nr. 9). – Als Beispiel dafür, daß sich in einigen Fällen auch einzelne Söldner zum Dienst verdingten, kann der Vertrag gelten, den Petr von Rožmberk (Rosenberg) 1506 mit Jan Pěkník, einem Untertanen der Herren von Schaumburg, abgeschlossen hat. Darin wurde festgelegt, daß *Pěkník má k službě mé hotov býti s koněm jedním za čtyři léta od datum listu tohoto.* Ähnlich wurden auch die Verpflichtungen Rosenbergs formuliert (gedruckt bei Josef Pelikán, Přijetí *„pacholka"* do panských služeb, ČSPS 59, 1951, S. 189). – In einigen Fällen lassen sich Unterschiede hinsichtlich der Kündigungsfrist feststellen: die Obrigkeit behielt sich vor, den Dienst auch innerhalb der üblichen Frist (ein Vierteljahr) aufsagen zu können (eine Woche im voraus), während der Söldner ein solches Recht nicht besaß (vgl. zum Beispiel AČ 9, S. 229, Nr. 913, aus dem Jahre 1478). – Über die Art der Schriftlichkeiten, die im 14. Jahrhundert im Zusammenhang mit dem Eintritt von Söldnern in die Dienste der Grafen von Görz erstellt wurden, vgl. Fritz Popelka, Die ritterlichen Dienstreverse in der Grafschaft Görz und das Aufkommen der Feuerwaffen, in: Festschrift zur Feier des zweihundertjährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchivs I., hg. Leo Santifaller, Wien 1949, S. 503–511 (zu den Soldverträgen besonders S. 505).

13) Zu einer solchen Schlußfolgerung führt sowohl die Absenz von entsprechenden Klauseln in den Dienstverträgen, als auch der Fakt, daß eine derartige Praxis für die Zeit um die Mitte des 15. Jahrhunderts nicht festzustellen ist. In diesem Zusammenhang muß aber die Formulierung *dampna capituatorum familiarium domini et orphanorum de Rosenbergk* genannt werden, die sich auf die Leute bezog, die durch den rosenbergischen Vormund Čeněk von Vartenberk (Wartenberg) in den Jahren 1412–1413 für einen Söldnerdienst gegen Jindrich von Dubá geworben worden waren. In dieser Liste werden 27 Personen angeführt und man darf vermuten, daß sich die Formulierung pro dampnis dabei nur auf Schadenersatz bezog, während die Formulierung *pro exaccione* auch die Pflicht des Ersatzes von Lösegeld beinhaltete (Rostislav Nový, Prameny k dějinám Táborska 1412–1424 (Fontes historiam districtus Tábor Bohemiae annorum 1412–1424 illustrantes), TábA 2, 1989, S. 67–120, hier S. 71, 75–77). Zur Frage des Lösegeldes für Kriesgefangene vgl. zum Beispiel Regina Görner, Raubritter. Untersuchungen zur Lage des spätmittelalterlichen Niederadels, besonders im südlichen Westfalen, Münster 1987, S. 46–50, oder Šmahel, wie Anm. 10, S. 16–23. – Ein anders gearteter Fall sind die Listen der von den Taboriten bei der Belagerung der Stadt Vodňany (1443) gefangengenommenen Personen (Šmahel, wie Anm. 10, S. 31–35): hier sind Angehörige der rosenbergischen Klientel und rosenbergische Untertanen aufgeführt, bei denen die Rosenberger verpflichtet waren, sie aus der Gefangenschaft zu lösen. – Zur Frage der Solddienste (vor allem aus rechtshistorischer Sicht) vgl. die interessanten Bemerkungen von Rainer Wohlfeil, Ritter – Söldnerführer – Offizier. Versuch eines Vergleiches, in: Festschrift Johannes Bärmann I., Wiesbaden 1966, S. 45–70, bes. S. 52–61, obwohl einige der dort gezogenen Parallelen und angezeigten Entwicklungstendenzen umstritten sind.

14) Die häufigsten Arten der während der Solddienste verübten Straftaten wurden wiederholt Bestandteil der Kriegsordungen. Man darf aber vermuten, daß die dort angedrohten strengen Sanktionen zumeist wirkungslos blieben. Als zum Beispiel im Jahre 1472 die von Burjan von Lažany auf Bechyně

Die Verwaltung der Kriegsausgaben: Es muß hier betont werden, daß im Umfeld der Rosenberger für die Zeit um 1450 keine spezielle Feldkanzlei belegt ist.[15)] Das zur Anwerbung der Söldner, sowie zur Zahlung von Sold und Schadensersatz allgemein vorhandene Schriftgut wurde wahrscheinlich von den mit der Leitung der Kriegsoperationen beauftragten Beamten geführt. Vermutlich wurden die dabei notwendigen Ausgabenbelege zumeist nur auf Einzelblättern ausgeführt, obwohl in Ausnahmefällen auch eigens für diesen Zweck angefertigte Register belegt sind.[16)]

Machtbereiche, Wirkungskreise und die Frage der einheitlichen Leitung. – Der Anteil der rosenbergischen Beamten an Kriegsoperationen: Die Art und Weise der Koordinierung und Leitung von Söldnertruppen durchlief im 15. Jahrhundert, wie auch das konkrete Beispiel des rosenbergischen Söldnertums bezeugt, wesentliche Veränderungen. Als Schlüsselaspekte dieser Problematik sollen die Beziehungen zwischen den obrigkeitlichen Beamten und den Söldnerhauptleuten, genauer gesagt, der Anteil der Beamten an der materiellen Sicherstellung und Leitung der Kriegsoperationen, betrachtet werden.

Die rosenbergischen Beamten waren in jeder Hinsicht ständig in den Ablauf der Kriegsunternehmungen eingebunden, angefangen mit der Söldnerwerbung, über die materielle Sicherstellung (Versorgung, Waffen usw.), bis hin zur persönlichen Anwesenheit auf dem Schlachtfeld.[17)] Die notwendige einheitliche Leitung und die Koordinierung zwischen Beamten und Söldnerhauptleuten wurde häufig zum Inhalt von Streitigkeiten, da die Unterordnung der Söldnertruppen unter die rosenbergischen Beamten zumeist nicht funktionierte und folglich illusorisch blieb. Im Falle umfangreicherer Kriegsunternehmungen ernannten die Rosenberger deswegen besondere Hauptleute *(hejtmané),* deren Aufgabe es war, die Zusammenarbeit beider Seiten zu koordinieren.[18)] Die Einführung des Amtes eines rosenbergischen

(Bechin) geworbenen Söldner rosenbergische Untertanen im Dorfe Hvozdec beraubt hatten, lehnte Burjan jede Verantwortlichkeit dafür ab, weil *ti drábi nejsú služebníci moji, než tu jsú leželi na svú škodu v městečku* (AČ 8, S. 99–100, Nr. 584). – Eine Charakteristik des Söldneralltags skizzierte treffend Hans Kramer, Condottieri und Feldhauptleute (14.–16. Jahrhundert), in: Geschichte und ihre Quellen. Festschrift für Friedrich Hausmann zum 70. Geburtstag, hg. Günter Cerwinka u. a., Graz 1987, S. 175–182, bes. S. 178–179.

15) Eine Kanzlei dieser Art wird zum Beispiel im Zusammenhag mit dem Feldzug Wilhelms III. von Sachsen gegen die Stadt Soest im Jahre 1447 erwähnt, siehe Heinz-Dieter Heimann, Die Soester Fehde, in: Soest, Geschichte der Stadt Bd. 2, Soest 1996, S. 173–260, hier S. 220.

16) Gelegentlich wurden die Soldauszahlungen in speziellen, aus dem rosenbergischen Schrifttum sonst nicht bekannten Registern festgehalten. Zum Beispiel sandte Bedřich von Strážnice im Jahre 1450 an Oldřich von Rožmberk (Rosenberg) ein registra, *co sem dal v té válce lidem jiezdným i pěším* (Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka 1418–1462, Bd. 1–4, hg. Blažena Rynešová, Bd. 4 mit Josef Pelikán, Praha 1929–1954 (weiter LOR), hier LOR 4, S. 305–307, Nr. 436).

17) Im Jahre 1450 befahl zum Beispiel Oldřich von Rožmberk den Beamten von Třeboň (Wittingau), die kampftauglichen Männer der Herrschaft zu sammeln und sie persönlich in den Krieg zu führen (L IV., S. 189, Nr. 252). – Zur Praxis der Söldnerwerbungen vgl. auch die entsprechenden Belege aus dem Amt Zvíkov (Klingenberg) von 1462 (AČ 14, S. 116–117, Nr. 1755, 1756); siehe auch Robert Novotný, Rožmberská klientela v 15. století, Magisterarbeit, PedF UK Praha 2000, S. 60-61.

18) In den rosenbergischen Sold traten nicht nur geschlossene Söldnerrotten, sondern auch Einzelpersonen oder nicht hierarchisch organisierte Personengruppen. Der Begriff *Rottmeister* ist hier nicht belegt, obwohl für die Söldnertruppe im allgemeinen die tschechische Bezeichnung rota verwendet wird. Der schon oben angeführte Passus über den Ersatz der Schäden, welche die Söldner erleiden können

Hauptmanns, das seit den sechziger Jahren des 15. Jahrhunderts belegt ist, kann als Hinweis auf die allmähliche Professionalisierung der Leitung der Kriegsoperationen gedeutet werden, da die Hauptleute vorher bevorzugt aus dem Kreis der rosenbergischen Beamten gewählt wurden (zum Beispiel Mikuláš von Krchleby, Pešík von Bělá).[19)]

Die Einführung des rosenbergischen Hauptmannsamtes bedeutete zwar nicht das Ende der Beteiligung von Beamten an den Kriegsunternehmungen, aber ihre Rolle hatte sich verändert. Einige spezifische Aspekte dazu lassen sich am besten an einem Beispiel aus den sechziger Jahren des 15. Jahrhunderts beleuchten: Der Hauptmann von Soběslav (Sobieslau), Jan von Dobronice und der Schreiber der Herrschaft Choustník, Pavel Dětřichovic, wurden mit der Anwerbung von Söldnern,[20)] der Bereitstellung von Lebensmitteln und anderem Kriegsbedarf[21)] und der Auszahlung des Soldes beauftragt.[22)] Koordiniert wurde ihre Tätigkeit dabei durch den rosenbergischen Hauptmann Vilém Rendl von Oušava, der im Jahre 1467 von Jan von Rožmberk in dieses Amt eingesetzt worden war.[23)]

In einer ganzen Reihe von Fällen wollten aber die Söldnerhauptleute nicht auf die Leitung der eigenen Truppen verzichten. Zum Beispiel entschied der Hauptmann der Söldner in Soběslav (Sobieslau), Bernard Talafús von Říčany, wiederholt auf eigene Faust über Soldzahlungen an die ihm untergeordneten Söldner, sowie über Freilassung und Austausch von Gefangenen. Auch in anderen Angelegenheiten trat er wie ein gleichberechtigter Partner der rosenbergischen Beamten auf.[24)] Die Beziehungen zwischen Söldnerhauptleuten und Beamten werden zudem durch häufige Streitfälle schlaglichtartig erhellt.

Die Bearbeitung der Werbeaufträge und anderen Quellen, die mit den Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut in den Jahren 1459–62 in Zusammenhang stehen (vgl. unten), hat eine weitere Dimension der Beteiligung rosenbergischer Beamter am Sölderwesen verdeutlicht. Zwei oder drei Personen aus rosenbergischen Diensten → Jan Bolochovec, → Hynek von Doubravice, eventuell auch → Přibík Šatava) werden als Söldnerhauptleute im Heer Herzog Ludwigs belegt. Im Zusammenhang mit Jan von Rožmberk, der zwar mehrere Werbeaufträge

v službě naší a v rozkázání hawptmanóv našich ist deshalb wohl eher als Idealvorstellung anzusehen. Zur Tätigkeit der Hauptleute siehe auch Novotný (wie Anm. 17), S. 37–45, mit einer semantischen Analyse des Begriffes *hejtman* (Hauptmann) in den rosenbergischen Quellen.

19) Über Krchlebec, einen rosenbergischen Beamten, der zugleich ein hervorragender Feldherr war (er stand u. a. bei Lipany 1434 an der Spitze der rosenbergischen Truppen), monographisch Robert Šimůnek, Rožmberská klientela 15. století II. Mikuláš z Krchleb, Výběr 37, 2000, S. 307–311. Pešík von Bělá war mit der Führung der rosenbergischen Truppen bei der Belagerung von Vodňany 1443 beauftragt (vgl. LOR 2, S. 244–245, Nr. 274; S. 247–249, Nr. 277, 278, 280; S. 314, Nr. 367).

20) Vgl. AČ 7, S. 271–273, Nr. 116–119; S. 275–277, Nr. 125, 128; S. 284, Nr. 142, 143; S. 289–297, Nr. 152–170. – Zu Dětřichovic siehe Robert Šimůnek, Rožmberská klientela 15. století I. Pavel Dětřichovic, novoměstský purkmistr v rožmberských službách, Výběr 37, 2000, S. 186–193.

21) Vgl. AČ 7, S. 277, Nr. 127; S. 282, Nr. 137; S. 300, Nr. 176. – Zur Lösung dieser Probleme innerhalb des hussitischen Kriegswesens: Durdík, wie Anm. 8, S. 88–92.

22) Vgl. AČ 7, S. 289–290, Nr. 152–154; S. 292, Nr. 160; S. 307, Nr. 188, 189.

23) Vgl. AČ 7, S. 294–295, Nr. 165.

24) Vgl. AČ 7, S. 290–291, Nr. 154, 155; S. 294, Nr. 164.

erhielt, jedoch nicht persönlich als Söldner nach Bayern kam, standen darüber hinaus mindestens noch zwei weitere Personen: → Markvart von Rakovice, der 1459 ausdrücklich als rosenbergischer Hauptmann bezeichnet wird (siehe Prosopographie), und der in mehrfacher Hinsicht interessante herzogliche Kriegshauptmann Jan Holub, der zweifellos identisch ist mit Jan Holub von Štokov, der in den Jahren 1453–1454 rosenbergischer Hauptmann in Třeboň (Wittingau) war.[25)] Analog, obwohl zeitlich umgekehrt, hat sich die Karriere des Bern(h)ard Talafús entwickelt, der Anfang der sechziger Jahre im Sold Herzog Ludwigs diente und später als Söldnerhauptmann in rosenbergischen Diensten stand.[26)]

Die Anzahl der Söldner: Die Anzahl der Personen, die einem Söldnerführer untergeordnet waren, wurde, wie auch die Höhe ihres Soldes, in den Solddienstverträgen festgehalten. Aus ihnen geht hervor, daß in rosenbergischen Diensten zumeist eher kleine Söldnergruppen von ungefähr 20 bis 30 Personen standen. Es gab aber vereinzelt auch Fälle, bei denen die Zahl der Söldner auch 50 Mann und höher sein konnte.[27)]

Die Soldhöhe: Bei der Feststellung des Soldumfangs aus Dienstverträgen muß beachtet werden, ob es sich bei den dortigen Angaben ausschließlich um reinen

25) Im Oktober 1454 wird er als *famosus Johannes dictus Holub de Stokov capitaneus in Trzeboň* bezeichnet (Petr Kašpar Světecký, Historische Nachrichten meistentheils zu Behuf und Verbesserung, auch Continuation des Paprocký... angeleget..., I–IV., 1759–1761 (msc. in: SOA Třeboň, Sign. A 22/I–IV), hier I. pag. 109); Březan erwähnt ihn in diesem Amt für die Jahre 1453 und 1454 (Světecký, l. c., I., pag. 182; vgl. auch August Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království Českého, 1–15, Praha 1882–1927 (weiter H), hier 3, S. 129, wo *Jan Holub z Rakova* zu den Jahren 1453–1454 angeführt wird). Auf Holubs Beziehungen zu Jan von Rožmberk deutet auch ein für Holub bestimmter Schuldbrief Rosenbergs von 1457 (Josef Pelikán, Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481, Praha 1953, S. 24, Nr. 54). – Jan Holub gehörte aber nicht zum Kreis der Emfänger von bayerischen Werbeaufträgen in den Jahren 1459–62, da er schon vorher (vermutlich im Januar 1459, siehe BayHStA München, NK (siehe Anm. 41) Nr. 81, fol. 4) in den Dienst Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut getreten war und bald darauf in Bayern landsässig wurde. Aus diesem Grund wurde er nicht in die Prosopographie der in die Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs involvierten Böhmen (siehe unten) eingereiht.

26) Das Prädikat des Talafús hat in den Quellen mehrere Formen: von Říčany, von *Dobřany,* bzw. von *Tyrnstayn* (Valentin Schmidt – Alois Picha, Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen II., Prag 1910, S. 155–156, Nr. 665). Trotzdem läßt sich vermuten, daß es sich um eine einzige Person handelt. In den Jahren 1467–1469 wird Talafús (Bernard oder Václav?) als Inhaber des gleichnamigen Hofes *(Talafúsův dvůr)* belegt (AČ 7, S. 304, Nr. 182; S. 379, Nr. 329). Der Solddienst des Talafús bei Herzog Ludwig von Bayern-Landshut, mindestens im Jahre 1462, wird durch einen Schuldbrief Herzog Ludwigs für die Schäden seiner Rotte bewiesen, der Talafús im Jahre 1463 gegeben wurde (BayHStA München, NK (siehe Anm. 41) Nr. 24, fol. 271r).

27) Einige konkrete Beispiele können hier erwähnt werden: im Jahre 1478 bot ein gewisser Caletka den Rosenbergern seinen Dienst mit 15 oder 19 Trabanten an: *a byl by sám šestnáctý neb sám dvacátý* (AČ 9, S. 233–234, Nr. 923); im Jahre 1467 schloß Jan von Rožmberk einen Vertrag über Solddienste mit einem gewissen Jakub písař (= Schreiber) ab, unter dem 18 Schützen und 3 Pavesner dienten (Tadra, wie Anm. 11, S. 269, Nr. 9); an anderen Stellen ist eine Rotte von 20 Trabanten belegt (AČ 7, S. 271, Nr. 116); oder auch die Anwerbung von 20–30 Trabanten (AČ 7, S. 362, Nr. 292); *v kterézto rotě jest pacholkův pěších dobrých branných 30 v počtu* (AČ 9, S. 229, Nr. 913). Ungewöhnlich hoch ist die Anzahl der Söldner (85) in der von einem gewissen Fricek geführten Rotte (AČ 7, S. 284, Nr. 142). – Über die Stärke der Söldnergruppen zeugen zum Teil auch die Zahlen der Pferde, die sich zwischen 11 (AČ 9, S. 171, Nr. 814) bis 59 (AČ 7, S. 284, Nr. 142) oder sogar 62 (AČ 8, S. 100–101, Nr. 586) bewegen.

Sold, oder vielleicht um die Erstattung von Sold und Kost handelte.[28] Die Skala der dabei möglichen Varianten ist ziemlich breit. Schon im Verlauf der relativ kurzen Etappe der sechziger und siebziger Jahre des 15. Jahrhunderts, die hier analysiert wird, schwankte der Sold für einen Trabanten zwischen 3 und 12 Gr. pro Woche (zuzüglich der Kost). Die Pavesner *(pavézníci)* wurden doppelt so hoch bezahlt. Im Falle der Reisigen kann nicht immer der eigentliche Sold von dem Geld für die Versorgung der Pferde exakt unterschieden werden. Auffällig ist aber, daß sich in der Höhe des Soldes oft die aktuelle politische Situation und damit auch die Nachfrage nach Söldnern widerspiegelte. In Perioden großer Anspannung und Kriegsgefahr konnten sich die Geldforderungen der Söldner bis auf das Mehrfache der sonst üblichen Soldsätze steigern. Die wirkliche Höhe des ausgezahlten Soldes war letztlich aber immer eine Sache des Kompromisses.[29] In diesem Zusammenhang muß aber auch betont werden, daß es keine Ausnahme war, wenn die Beamten mit einer erheblichen Geldknappheit zu kämpfen hatten.[30]

Die soziale und geographische Herkunft der Söldnerhauptleute: Aus dem Blickpunkt der sozialen Herkunft der Söldner zeigt sich eindeutig, daß die

28) Die Höhe des Soldes wird in den Quellen für verschiedene Perioden (eine Woche, ein viertel oder ein halbes Jahr) und in unterschiedlichen Währungen (böhmische Groschen, bzw. Schock böhmischer Gr. = ß; ungarische Gulden = fl u) angegeben. Der Übersichtlichkeit halber rechne ich alle Angaben in Groschen pro Woche um (die ungarischen Gulden wurden im Kurs 1:35–38 Groschen gerechnet).

29) Die Angebote der Rosenberger: im Jahre 1476: Trabanten, Schützen, Pavesner 9 Gr. pro Woche, Reisige 23 Gr. pro Woche (AČ 9, S. 171, Nr. 814); im Jahre 1478 wurde den Reisigen noch weniger angeboten: 14 Gr. pro Woche, bzw. 8–9 Gr. pro Woche + Kost + Futter (AČ 3, S. 389, Nr. 42; gleiche Bedingungen auch nach AČ 9, S. 233–234, Nr. 923). – Die Forderungen der Söldner: im Jahre 1467: Trabanten 25 Gr. pro Woche, Reisige 60–63 Gr. pro Woche (František Mareš, Norbert Heermann a Václav Březan, ČČM 73, 1899, S. 221–243, hier S. 238); im Jahre 1468: 8 Gr. pro Woche + Kost (AČ 7, S. 362–363, Nr. 292, 293); ähnlich in den Jahren 1472 und 1478: Trabanten 15–16 Gr. pro Woche + Kost (1472: AČ 8, S. 100–101, Nr. 586; 1478: AČ 9, S. 233–234, Nr. 923). – Die wirkliche Höhe des ausgezahlten Soldes: Trabanten/Schützen: im Jahre 1467: 10 Gr. + Kost (Tadra, wie Anm. 11, S. 269, Nr. 9); kurz vor 1468: 3 Gr. pro Woche + Kost (AČ 7, S. 362–363, Nr. 292, 293); 1476: 9 Gr. pro Woche (AČ 9, S. 183, Nr. 837); 1478: 12 Gr. pro Woche + Kost (AČ 9, S. 229, Nr. 913). Pavesner: im Jahre 1467: 20 Gr. pro Woche + Kost (Tadra, wie Anm. 11, S. 269, Nr. 9); 1478: 24 Gr. pro Woche + Kost (AČ 9, S. 229, Nr. 913). – Zum Vergleich kann angeführt werden, daß die 1447 im Sold der sächsischen Herzöge dienenden böhmischen Söldner folgenden Sold bekamen: Reisige 20 Gr. pro Woche + Kost, Trabanten 10 Gr. pro Woche + Kost (siehe Tresp, wie Anm. 4). – Die Höhe des Soldes läßt sich auch mit den damaligen Löhnen vergleichen, zum Beispiel von Handwerkern (ein Zimmermann hat 1424 pro Tag ungefähr 2 – 2 1/2 Gr. bekommen, vgl. Anděla Fialová – Josef Hejnic, Český Krumlov v době husitské (Podle rejstříku městské sbírky z roku 1424), SNM-A 29, 1975, (Nr. 1), S. 1–48, hier S. 17), Tagelöhnern (für die Arbeit in Weinbergen erhielten diese gegen Ende des 15. Jahrhunderts täglich 1–2 Gr. + Kost, siehe Josef Macek, Hospodářský účet z 15. století, in: Prameny a studie k českým dějinám 1, Praha 1951, S. 49–60, hier S. 57-59), oder Kutschern (erhielten zu Beginn des 16. Jahrhunderts 8 d., d. h. 2 Gr. 2 d. täglich, siehe Josef Macek, Cestovní účet z cesty kutnohorského mincmistra do Budína v r. 1512, ebenda, S. 27–47, hier S. 47).

30) Im Jahre 1468 beschwerte sich der Schreiber von Třeboň (Wittingau), *že peněz na žoldnéře, na potřeby a děla nemám* (AČ 7, S. 334–335, Nr. 242). Ähnliche Geldprobleme hatte auch Jan von Dobronice, Beamter in Soběslav (Sobieslau), der nicht einmal imstande war, einem Schreiber seinen Lohn auszuzahlen (AČ 7, S. 331, Nr. 235). Zu den Schwierigkeiten der Beamten in Soběslav in den sechziger Jahren des 15. Jahrhunderts vgl. auch AČ 7, S. 289–290, Nr. 152–154; S. 292, Nr. 160; S. 307, Nr. 188, 189.

Hauptleute meist adeliger Herkunft waren, während in den Reihen der einfachen Söldner keine Adeligen nachgewiesen sind.[31] Zugleich wird aber auch deutlich, daß der südböhmische Adel offenbar kaum Interesse an Diensten in rosenbergischem Sold hatte. Von den rosenbergischen Hauptleuten des hier untersuchten Zeitraums stammte mit Jindřich Roubík von Hlavatce nur ein Einziger aus dem südlichen Böhmen.[32]

Zusammenfassung: Auch im rosenbergischen Umfeld hat sich die allgemein geltende Entwicklungstendenz erwiesen, daß die professionellen Söldnerführer und die ihnen untergeordneten Söldnertruppen in der Kriegsführung seit der Mitte des 15. Jahrhunderts eine immer größere Rolle spielten.[33] Im Vergleich zu dem Bild, das zum Beispiel noch im Jahre 1443 bei der Belagerung von Vodňany, und teilweise auch bei späteren Kriegsoperationen (1450, 1468) zu sehen ist,[34] handelt es sich

31) Die Struktur von Söldnertruppen, wie sie sich am Ende des Mittelalters in Deutschland und der Schweiz zeigte, hat auf der Grundlage der umfangreichen regionalen Literatur Rainer Wohlfeil, Adel und neues Heerwesen, in: Deutscher Adel (1430–1555), hg. Hellmuth Rössler, Darmstadt 1965, S. 203–233, bes. S. 219, 222, bearbeitet. Aus seinen Schlußfolgerungen geht hervor, daß sich sogar Adelige als Söldner anwerben ließen (siehe analog dazu die Struktur der Söldnertruppen, die 1447 im Dienst Herzog Wilhelms III. von Sachsen standen, bei Tresp, wie Anm. 4). Gleiches kann für das rosenbergische Umfeld nicht belegt werden. – Die ausschließlich adelige Herkunft von Söldnerhauptleuten in England (1. Hälfte des 15. Jahrhunderts) hat M. R. Powicke, Lancastrian Captains, in: Essays in Medieval History, Presented to Bertie Wilkinson, ed. T. A. Sandquist – M. R. Powicke, Toronto 1969, S. 371–382, nachgewiesen.

32) Über Roubík monographisch František Mareš, Jindřich Roubík z Hlavatec. Kulturní obrázek z polovice 15. století, ČČM 55, 1881, S. 73–87, 214–223. – Die anderen Söldnerhauptleute stammten aus der Umgebung von Čáslav in Ostböhmen (Jindřich von Dobrovítov, 1469; AČ 7, S. 380–381, Nr. 333), Klatovy (Klattau) in Westböhmen (Protiva von Nalžovy, 1467; AČ 7, S. 294, Nr. 163), Tachov (Tachau) in Westböhmen (Vilém Rendl von Oušava/Úšava, 1467; AČ 7, S. 294–295, Nr. 165), oder Most (Brüx) in Nordwestböhmen (Heřman von Želenice, 1467; AČ 7, S. 294, Nr. 163). Deutscher Herkunft war das Geschlecht der → Tetauer von Tettau, aus dem ein Vilém in rosenbergischem Sold diente (1469; AČ 14, S. 176, Nr. 1892). Über Bern(h)ard Talafús siehe Anm. 26.

33) Zum frühen Kriegsunternehmertum vgl. Fritz Redlich, The German Military Enterpriser and his Work Force. A Study in European Economic and Social History, 2 Bde. (= Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Beihefte 47/48), Wiesbaden 1964/65. – Die Dienste von Söldnern wurden im späteren Mittelalter auch zunehmend von den Bürgern der Städte in Anspruch genommen, die sich auf diese Weise unangenehmer Kriegsdienstpflichten zu entledigen suchten (siehe dazu Josef Macek, Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) III., Praha 1998, S. 84).

34) Die Struktur der rosenbergischen Truppen ist auf der Grundlage der zeitgenössischen Quellen gut zu rekonstruieren (solche Quellen sind ediert v. a. bei Šmahel, wie Anm. 10, S. 28–35, und LOR 2). Die rosenbergischen Truppen, in denen die rosenbergischen Untertanen einen großen Anteil ausmachten, wurden aus den einzelnen Ämtern *(úřad)* gestellt (aus jedem Amt musste eine bestimmte Zahl von Leuten, Pferden und Wagen, bzw. Ausrüstung, ins Feld gesandt werden). Auch eine Korrespondenz aus dem Jahre 1450 zeugt davon, daß der Kern der rosenbergischen Truppen von den Untertanen gebildet wurde *(abyste všem kázali vzhuoru býti, ktož pro starost a mladost muože a v tom vyberste, ježto by se hodili k branie a z dobrú braní,* befahl damals Oldřich von Rožmberk den Beamten in Třeboň / Wittingau), von deren Kampfwilligkeit dann letztlich der Erfolg der Kriegsoperation abhing. Im Zusammenhang mit der oben erwähnten Belagerung von Vodňany sind zahlreiche Desertionen von Untertanen belegt, die nicht motiviert waren, länger auf dem Schlachtfeld zu bleiben (vgl. LOR 2, S. 244–245, Nr. 274). Bezeichnend ist deswegen die Formulierung *A také porozumějte na lidech, ochotní-li sú k té vojně* in dem schon zitierten Brief Oldřichs an die Beamten von Třeboň (LOR 4, S. 189, Nr. 252). Daß das bisherige System der Sammlung der Leute im Feld und auch der materiellen Absicherung der Kriegsoperationen veraltet war, wird auch aus dem folgenden Zitat aus dem Jahre1468 deutlich: es wird

dabei um eine qualitative Veränderung von grundsätzlicher Bedeutung. Ein Gesamtblick auf die Problematik zeigt aber auch, daß im rosenbergischen Umfeld weder das in Westeuropa übliche ritterliche Kriegswesen mit seiner besonderen Struktur, eigenen Taktik und kompliziertem Ehrenkodex,[35] noch die dort ebenso häufig erwähnten Lehnsleute, die auch zu Kriegsdienst verpflichtet waren,[36] nachzuweisen sind.

III. Die Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs des Reichen von Bayern-Landshut in Böhmen (1459–1462)

III/1. Forschungsstand – Fragestellung – Quellen

Die Geschichte der Kriege Herzog Ludwigs des Reichen von Bayern-Landshut in den Jahren 1459 bis 1462 war seit der Mitte des 19. Jahrhunderts schon mehrfach Gegenstand der historischen Forschung.[37] Dabei wurde auch stets die Abhängigkeit

angeführt, daß *Frimburští poslali z toho ze všeho úřadu jeden vuoz zlámaný a jeden kuoň slepý a druhý, ježto téměř nikam nemohl; a protože by nebyli došli, v Soběslavě muošeli je zase obrátiti* (AČ 7, S. 322, Nr. 218). Siehe auch Novotný, wie Anm. 17, S. 61–62.

35) Ein treffendes und vielseitiges Bild dieser Problematik in Westeuropa hat Roger Sablonier, Rittertum, Adel und Kriegswesen im Spätmittelalter, in: Das ritterliche Turnier im Mittelalter. Beiträge zu einer vergleichenden Formen- und Verhaltensgeschichte des Rittertums, hg. Josef Fleckenstein, Göttingen 1985, S. 532–567, erarbeitet. Die Mode der Ritterorden und Gesellschaften, deren bedeutendste Periode gerade das 15. Jahrhundert war (dazu Malcom Vale, War and Chivalry. Warfare and Aristocratic Culture in England, France and Burgundy at the End of the Middle Ages, London 1981, S. 33–62), fand in Böhmen keinen Nährboden. In Vales Buch werden darüber hinaus treffend die technischen und strukturellen Veränderungen des Kriegswesens seit der Mitte des 15. Jahrhunderts skizziert (l. c., bes. S. 147–174). Unter anderem aus den Forschungen von Volker Schmidtchen, Aspekte des Strukturwandels im europäischen Kriegswesen des späten Mittelalters und ihre Ursachen, in: Europa 1500. Integrationsprozesse im Widerstreit: Staaten, Regionen, Personenverbände, Christenheit, hg. Ferdinand Seibt – Winfried Eberhard, Stuttgart 1987, S. 445–467, geht hervor, daß auch im deutschen und westeuropäischen Raum die wachsende Rolle der Söldnertruppen zum Nachteil der bisherigen Ritterheere gereichte. – Eine Übersicht über die Entwicklung der Waffentechnik im 15. Jahrhundert, im Zusammenhang mit der parallelen Enwicklung der Fortifikationsarchitektur, erarbeitete Wolfgang Meyer, Bewaffnung und Kriegstechnik, in: Andreas Baumkircher und seine Zeit, hg. Rudolf Kropf – Wolfgang Meyer, Eisenstadt 1983, S. 105–150.

36) Auf einen Zerfall des Lehenssystemes (in diesem Fall zwar königlichen, aber den Herren von Rožmberk verpfändeten, Burg Zvíkov / Klingenberg) weist das folgende Zitat aus dem Jahre 1462: der Burggraf von Zvíkov regte bei Jan von Rožmberk an, *že by VMt dobře učinila, kdyby VMt ráčila rozkázati, aby VMti každý z nich slúžil, tak jakož z práva slúžiti má, gleichzeitig mußte er aber zulassen, daß obwohl služebníků k hradu, jestit jich drahně, ježto mají s koňmi slúžiti: i žádný z nich koně k tomu nemá, ježto by mohl s VMtí jeti* (AČ 14, S. 117, Nr. 1756).

37) Insbesondere die auf einem 1838 gehaltenen Vortrag basierende Arbeit von Andreas Buchner, Krieg des Herzogs Ludwig des Reichen mit Markgraf Albrecht Achilles von Brandenburg vom Jahr 1458–1462 (Abhandlungen der historischen Classe der kgl. bayerischen Akademie der Wissenschaften III/2), München 1842 prägte trotz ihrer vielfach kritisierten Fehlinterpretationen die spätere Literatur nachhaltig, da sie auf einer breiten Quellenbasis beruhte. Aus der Fülle der dort angegebenen Quellen und Namen, besonders die böhmischen Söldnerführer betreffend jedoch oft falsch wiedergegeben, schöpften vermutlich vor allem Franz Palacký, Geschichte von Böhmen, Bd. IV, 2, Prag 1860, August Kluckhohn, Ludwig der Reiche – Herzog von Bayern, Nördlingen 1865, S. 51–237 und Sigmund Riezler, Geschichte Baierns Bd. 3, Gotha 1889, S. 375–427, die ihrerseits den Kenntnisstand über die Kriege Herzog Ludwigs in Böhmen und Deutschland für eine längere Zeit bestimmten. Auch die ausführliche Darstellung des Kriegsgeschehens durch Josef Würdinger, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz und Schwaben

der bayerischen Kriegführung von den landfremden Söldnern, besonders den Böhmen, hervorgehoben. Dies führte bisher jedoch nicht zu einer expliziten Betrachtungsweise der speziellen Problematik von Anwerbung und Unterhaltung dieser Söldner. Andererseits wurden die reichhaltigen Quellen über die Söldnerheere Herzog Ludwigs elementarer Bestandteil der schon relativ frühzeitig begonnenen beispielgebenden Untersuchung des spätmittelalterlichen bayerischen Kriegswesens.[38]

Ein wesentlich größeres Interesse der Forschung fand naturgemäß der weitgespannte politische Rahmen der Auseinandersetzungen zwischen den wittelsbachischen Fürsten einerseits und den Markgrafen von Brandenburg und dem Reich andererseits, um die herum sich eine Reihe weiterer Konflikte gruppierte.[39] Eine besondere Rolle spielte dabei der böhmische König Georg von Podiebrad, dem es in dieser Phase gelang, die Anerkennung seiner 1458 erfolgten Königswahl bei den deutschen Fürsten durchzusetzen und damit die außenpolitische Isolation Böhmens zu beenden. Im Verlauf der Ereignisse rückte Böhmen immer mehr in eine

von 1347 bis 1506, Bd. II (Kriegsgeschichte und Kriegswesen von 1458–1506), München 1868, hier S. 3–72, ist in weiten Teilen immer noch unentbehrlich. Eine Neubearbeitung der Ereignisse von 1459 und 1460 erfolgte zuletzt durch Willi Ulsamer, Die „Rother Richtung" 1460. In: 900 Jahre Roth – Festschrift zur 900-Jahr-Feier der Stadt Roth, hg. von Günther Rüger, Roth 1960, S. 103–154.

38) Die erste umfangreiche und quellennahe Darstellung des spätmittelalterlichen bayerischen Kriegswesens machte Josef Würdinger (wie Anm. 37), S. 283–441 bereits im Jahre 1868. Später war es vor allem Wilhelm Beck, der in mehreren Arbeiten die vertraglichen Rechtsgrundlagen von Solddienstverhältnissen im 15. und 16. Jahrhundert untersuchte: Beck 1908 (wie Anm. 9), und ders., Die deutschen Reiterbestallungen von 1401 bis 1570. In: Archivalische Zeitschrift, 3. Folge, Bd. 1, 1915, S. 1–65. Besonders hervorzuheben ist hier aber seine bis heute nicht überholte Arbeit über das bayerische Kriegswesen im 15. Jahrhundert: Wilhelm Beck, Bayerns Heerwesen und Mobilmachung im 15. Jahrhundert. In: Archivalische Zeitschrift, NF, Bd. 18 (1911), S. 1–232. Auf ihr fußt im wesentlichen auch der Teil zum späten Mittelalter in der Übersicht von Heinz Lieberich, Das baierische Heerwesen bis 1800. In: Mitteilungen für die Archivpflege in Oberbayern 37, 1950, S. 1075–1120. Auch Fritz Redlich schöpfte bei seiner grundlegenden wirtschaftsgeschichtlich orientierten Erforschung des frühneuzeitlichen Kriegsunternehmertums aus der quellenreichen Arbeit von Wilhelm Beck, insbesondere hinsichtlich der spätmittelalterlichen Ursprünge seines Untersuchungsgegenstandes: Redlich (wie Anm. 33), besonders Bd. 1, S. 7–22. Zuletzt erfuhr das bayerische Kriegswesen eine umfassende Darstellung in der Dissertation von Reinhard Baumann, Das Söldnerwesen im 16. Jahrhundert im bayerischen und süddeutschen Beispiel, eine gesellschaftsgeschichtliche Untersuchung, München 1978, die zwar vorrangig das 16. Jahrhundert behandelt, den Gang der Untersuchung aber zum Teil auch schon im 15. Jahrhundert ansetzt.

39) Zu diesen Ereignissen gibt es eine Fülle älterer und neuerer Literatur, sowie eine Vielzahl edierter Quellen. Die hier angegebenen Titel können deshalb nur eine Auswahl darstellen. Als zusammenfassenden Überblick des Forschungsstandes mit weiterführenden Literaturangaben siehe vor allem: Andreas Kraus, Sammlung der Kräfte und Aufschwung (1450–1508). In: Handbuch der bayerischen Geschichte Bd. 2, hg. von Andreas Kraus, München 19882, S. 289–318, hier besonders S. 298–305. Siehe weiterhin: Riezler (wie Anm. 37); Kluckhohn (wie Anm. 37); Herta Gallas, Herzog Ludwig der Reiche von Bayern-Landshut und die Reichreformbewegung der Jahre 1459–1467, Phil. Diss. masch. München 1937; Adolf Bachmann, Böhmen und seine Nachbarländer unter Georg von Podiebrad 1458–1461 und des Königs Bewerbung um die deutsche Krone, Prag 1878. Die wichtigsten Quellen sind ediert bei: Gustav von Hasselholdt-Stockheim, Urkunden und Beilagen zum Kampfe der wittelsbachischen und brandenburgischen Politik (Urkunden und Beilagen zur Geschichte Herzogs Albrecht IV. von Bayern und seiner Zeit I/1, 1459–1465), Leipzig 1865 und in den Fontes Rerum Austriacarum, Zweite Abteilung, Diplomata et Acta (im Folgenden: FRA), Bde. XX (1860), XLII (1879) und XLIV (1885).

Schlüsselposition für die Frage der Machtverteilung zwischen den streitenden Parteien im Reich. Wesentliche Grundlagen für den großen politischen Einfluß, den Böhmen in diesen Jahren gewann, waren nicht zuletzt das hohe Kriegspotenzial des Königreiches und das hohe Ansehen der böhmischen Söldner, deren Dienste sich nur derjenige sichern konnte, der dafür das Einverständnis des böhmischen Königs besaß. Die Söldnerwerbungen, die Herzog Ludwig der Reiche ab 1459 in Böhmen durchführte, standen deshalb in einer engen Wechselbeziehung mit seinem Verhältnis zu König Georg von Podiebrad und somit auch zu verschiedenen politischen und kriegerischen Entwicklungen in Mitteleuropa. Im folgenden soll zunächst in einem kurzen Überblick versucht werden, die politischen Ereignisse der Jahre 1458 bis 1463, ihre Hintergründe und den Verlauf des Krieges in Süddeutschland zu schildern. Besonderes Augenmerk gilt dabei der Stellung Böhmens, sowohl als politischer Akteur, als auch als Herkunftsland der Söldner, die in diesem Krieg vor allem auf bayerischer Seite ein entscheidender Machtfaktor waren.

Der sich daran anschließende Teil zur Bedeutung der böhmischen Söldner für die Kriege Herzog Ludwigs mit Markgraf Albrecht von Brandenburg und zu einigen Aspekten ihrer Anwerbung und Rechtsstellung im Dienst des Herzogs ist genauso wie die beigefügte Prosopografie der von 1459 bis 1462 in die bayerischen Söldnerwerbungen involvierten böhmischen Adligen ein Versuch, diese wichtige Gruppe innerhalb des bayerischen Söldnerheeres isoliert zu betrachten. Dies ist eine wesentliche Grundlage für eine mögliche weitergehende Fragestellung zur allgemein als bedeutsam eingeschätzten Rolle des böhmischen Söldnerwesens im 15. Jahrhundert und auch zur Situation der böhmischen Söldner in fremden Diensten.[40] Die breite Quellenüberlieferung des Bayerischen Hauptstaatsarchivs München zu den Kriegen Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut[41] und die umfangreichen Untersuchungen zur Geschichte des bayerischen Kriegswesens im späten Mittelalter können darüber hinaus auch eine vergleichende Betrachtung von Söldnergruppen verschiedener Herkunft ermöglichen, die zur Herausarbeitung spezifischer Merkmale des böhmischen Söldnerwesens von Bedeutung sein kann.

40) Der Autor arbeitet zur Zeit an einer Dissertation zu den Beziehungen zwischen böhmischen Söldnern und deutschen Landesherren im 15. Jahrhundert, in deren Rahmen u.a. die hier angesprochenen Aspekte ausführlicher dargestellt werden sollen (siehe Anm. 6). Zur Fragestellung und als Vergleich siehe auch: Tresp (wie Anm. 4).

41) Zur Geschichte des Landshuter Herzogsarchivs siehe Reinhard Stauber, Herzog Georg von Bayern-Landshut und seine Reichspolitik, Kallmünz 1993, S. 9–14 und Beatrix Ettelt–Schönewald, Kanzlei, Rat und Regierung Herzog Ludwigs des Reichen von Bayern-Landshut (1450–1479), Bd. 1, München 1996, S. 184–192. Benutzt wurden vor allem Kanzleiregister und Rechnungsbücher aus den Beständen der Neuburger Kopialbücher (BayHStA München, Neuburger Kopialbücher Nr. 23, 24, 30, 41; im folgenden: BayHStA München, NK) und Ämterrechnungen (BayHStA München, Herzogtum Bayern, Ämterrechnungen bis 1506). Zu den Neuburger Kopialbüchern siehe Eberhard Zirngiebl, Die sogenannten Neuburger Kopialbücher. In: Archivalische Zeitschrift, NF 1, 1890, S. 241–261.

III/2. Die Beziehungen zwischen dem Herzogtum Bayern-Landshut und Böhmen während der Kriege 1458–1463

III/2a. Die Auseinandersetzungen Herzog Ludwigs des Reichen von Bayern-Landshut mit Kaiser Friedrich III. und Markgraf Albrecht Achilles von Brandenburg

Herzog Ludwig der Reiche von Bayern-Landshut (1450–1479) war neben Pfalzgraf Friedrich dem Siegreichen und Markgraf Albrecht Achilles von Brandenburg einer der herausragendsten deutschen Fürsten in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts.[42] Seine Freigebigkeit und prachtvolle fürstliche Selbstdarstellung brachten ihm den Ruf legendären Reichtums, der sich auf ein reiches väterliches Erbe und eine gut funktionierende Landesverwaltung stützte.[43] Seine politische Macht war im wesentlichen auf ein zu Beginn seiner Regierung geschaffenes Bündnissystem gegründet. Das Landfriedensbündnis mit Herzog Albrecht III. von Bayern-München und Pfalzgraf Friedrich vom 17. Dezember 1451 entwickelte eine starke Anziehungskraft auf Fürsten, Adel und Städte in Süddeutschland. Nach den schwäbischen Reichsstädten schlossen sich später auch Herzog Sigismund von Tirol (1455) und König Ladislaus von Böhmen (1457) dem wittelsbachischen Bündnissystem an. 1458 erneuerten und festigten Herzog Ludwig und Pfalzgraf Friedrich ihre Koalition durch ein Bündnis auf Lebenszeit.[44]

Besonders das Verhältnis des Pfalzgrafen zu Kaiser Friedrich III., der seine Regierung, die er sich gegen das Erbrecht der Goldenen Bulle angeeignet hatte, niemals anerkannte und zu Markgraf Albrecht Achilles von Brandenburg barg jedoch ein hohes Konfliktpotenzial. Der Markgraf versuchte durch Ausweitung der Jurisdiktion des kaiserlichen Landgerichts zu Nürnberg, dessen Inhaber er als Burggraf zu Nürnberg war, die fränkischen Besitzungen der Hohenzollern zu einem geschlossenen Territorium auszuweiten, wobei er zwangsläufig in Auseinandersetzungen mit den Pfalzgrafen am Rhein und von Mosbach, mit den fränkischen Bistümern und letztlich auch mit Herzog Ludwig von Bayern-Landshut geriet.[45] Andererseits schlossen sich die Fürsten im südwestlichen Deutschland, die sich von der ebenfalls expansiven Territorialpolitik Pfalzgraf Friedrichs des Siegreichen

42) Zu Person und historischer Einordnung Herzog Ludwigs siehe neben der in den Anmerkungen 37 und 39 genannten Literatur auch Stauber (wie Anm. 41), S. 21–112; Wilhelm Störmer, Die innere Konsolidierung der wittelsbachischen Territorialstaaten in Bayern im 15. Jahrhundert. In: Europa 1500, hg. von Ferdinand Seibt und Winfried Eberhard, Stuttgart 1987, S. 175–194; Erich Stahleder, Die drei „reichen Herzöge". In: Große Niederbayern, hg. von Hans Bleibrunner, Passau 1972, S. 27–42. – Von tschechischer Seite aus vgl. Rudolf Urbánek, Věk Poděbradský (= České dějiny III/1–4), Praha 1915–1962.

43) Siehe Walter Ziegler, Die Bedeutung des Beinamens „reich" der Landshuter Herzöge Heinrich, Ludwig und Georg. In: Pankraz Fried/Walter Ziegler (Hg.), Festschrift für Andreas Kraus zum 60. Geburtstag, Kallmünz 1982, S. 161–181; ders., Studien zum Staatshaushalt Bayerns in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Die regulären Kammereinkünfte des Herzogtums Niederbayern 1450–1500, München 1981; Ettelt-Schönewald (wie Anm. 41). Zur Bedeutung der Finanzstärke für die Politik des Herzogtums Bayern-Landshut im 15. Jahrhundert siehe Stauber (wie Anm. 41), S. 54–57.

44) Dazu Kraus (wie Anm. 39), S. 295. Übersicht und Aspekte des wittelsbachischen Bündnissystems im Reich bei Stauber (wie Anm. 41), S. 21–33.

45) Siehe dazu ausführlich Riezler (wie Anm. 37), S. 378ff. und Gallas (wie Anm. 39), S. 70ff.

bedroht fühlten, der markgräflichen Politik an. Das Bündnis zwischen Brandenburg, Sachsen, Baden, Württemberg-Stuttgart und Mainz wurde, wie das erneuerte wittelsbachische, 1458 geschlossen.[46] Der Boden für eine entscheidende Auseinandersetzung war damit bereitet und der entsprechende Anlaß ließ denn auch nicht lange auf sich warten.

Obwohl auch das Herzogtum Bayern-Landshut von den Übergriffen des Nürnberger Landgerichts betroffen war, hatte das gute persönliche Verhältnis zwischen Markgraf Albrecht und Herzog Ludwig bis 1458 ein Umschlagen der landesherrlichen Rivalität in offene Feindschaft verhindert. Andererseits blieb Albrecht Achilles Zeit seines Lebens ein treuer Verfechter kaiserlicher Interessen im Reich. Als Herzog Ludwig im Oktober 1458 die für die Kontrolle der Donau strategisch wichtige freie Reichsstadt Donauwörth besetzte, um sie seinem Herzogtum einzuverleiben, wurden Markgraf Albrecht von Brandenburg und Herzog Wilhelm von Sachsen von Kaiser Friedrich als Exekutoren der am 4. Juni 1459 über den Landshuter Herzog verhängten Reichsacht eingesetzt.[47] Durch ein Bündnis mit den Habsburgern Erzherzog Albrecht von Österreich und Herzog Sigismund von Tirol und durch seine beginnenden Söldnerwerbungen in Böhmen glaubte sich Ludwig stark genug, einen Krieg gegen das Reich führen zu können. Doch auf Einwirken des Papstes Pius II. und wegen noch ungeklärter politischer Streitpunkte mit Bayern verbot König Georg von Böhmen seinen Landsleuten den Solddienst bei Herzog Ludwig, der damit seiner erhofften militärischen Stärke beraubt wurde. Am 16. Juli mußte er Donauwörth an den Kaiser ausliefern und sich zur Klärung der weiteren Konflikte einem fürstlichen Schiedsgericht stellen.[48]

Die sogenannten „blinden Sprüche" des noch im Juli 1459 zu Nürnberg tagenden Schiedsgerichts wurden zum einseitigen Erfolg der Diplomatie des Markgrafen von Brandenburg.[49] In allen Punkten wurde gegen die Interessen der Wittelsbacher entschieden und auch in der entscheidenden Frage nach dem Zuständigkeitsbereich des Nürnberger Landgerichts erlaubte die unklare Formulierung des Schiedsspruches eine Auslegung im Sinne Markgraf Albrechts. Die Spannungen zwischen den Parteien im Reich blieben also bestehen, so daß der Ausbruch offener Feindseligkeiten nur noch eine Frage des Zeitpunktes war.

Im März 1460 wurde dann zuerst der Krieg in der Pfalz eröffnet. Für Herzog Ludwig von Bayern-Landshut, der inzwischen viele Söldner, vor allem aus Böhmen, geworben hatte, trat somit der Bündnisfall ein. Sein Heer war dem des Markgrafen deutlich überlegen und errang einige schnelle Erfolge, die Albrecht Achilles zum Einlenken bewegten. In der „Rother Richtung" vom 24. Juni 1460 verzichteten die Hohenzollern auf die Ansprüche des Nürnberger Landgerichts in Bayern und erkannten den böhmischen König Georg von Podiebrad als Schiedsrichter in den weiteren Streitfragen an.[50]

46) Siehe Gallas (wie Anm. 39), S. 75 und Kraus (wie Anm. 39), S. 299.
47) Siehe Kraus (wie Anm. 39), S. 300.
48) Ebenda.
49) In Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 39), Urk. Nr. XII. Siehe dazu Gallas (wie Anm. 39), S. 78f. und Riezler (wie Anm. 37), S. 388f.

III/2b. Die Entwicklung der Beziehungen zwischen Bayern-Landshut und Böhmen in den Jahren 1458–1461

Die Haltung des böhmischen Königs zwischen den Konfliktparteien im Reich war mittlerweile zum ausschlaggebenden Faktor der Machtverteilung geworden. Insbesondere Herzog Ludwig von Bayern-Landshut, dessen militärische Stärke in den Jahren 1459 und 1460 entscheidend von der Möglichkeit abhing, in Böhmen Söldner werben zu können, war dabei auf das Wohlwollen Georgs von Podiebrad angewiesen.

Für Podiebrad war nach seiner Wahl im März 1458 die Frage seiner Anerkennung als böhmischer König durch die deutschen Fürsten entscheidend. Zugute kam ihm dabei, daß beide Fürstenparteien im Reich, die sich zunächst noch der Anerkennung verweigert hatten, das mächtige Königreich Böhmen in den sich anbahnenden Auseinandersetzungen als Bundesgenossen zu gewinnen suchten. Auf dem Fürstentag zu Eger (Cheb) im April 1459 gelang es König Georg, eine unparteiische Haltung zu wahren und trotzdem mit beiden Seiten, sowohl mit Brandenburg und Sachsen, als auch mit Pfalzgraf Friedrich, ein Bündnis einzugehen und gleichzeitig volle Akzeptanz als gewählter König von Böhmen zu erreichen. Durch seine klug gewahrte Neutralität zu den deutschen Auseinandersetzungen mußte zudem die Bedeutung Böhmens als Schiedsrichter und gesuchter Bundesgenosse in der Folgezeit erheblich wachsen.[51]

Bei den Verhandlungen in Eger bemühte sich Pfalzgraf Friedrich auch, eine Einbeziehung Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut in das pfälzisch-böhmische Bündnis zu erreichen. Auf bayerischer Seite hoffte man zunächst sogar, den König bei einem Scheitern des böhmisch-sächsischen Ausgleichs zu einem Feldzug gegen Herzog Wilhelm von Sachsen, den engsten Verbündeten Markgraf Albrechts von Brandenburg, bewegen zu können.[52] Die böhmischen Verhandlungen mit Sachsen waren jedoch von Erfolg gekrönt. Stattdessen erhob Georg von Podiebrad territoriale Forderungen gegen das Herzogtum Bayern-Landshut, die alte Ansprüche der Krone Böhmens auf ein von Kaiser Karl IV. für den Erwerb der Mark Brandenburg 1373 an Bayern verpfändetes Gebiet in der nördlichen Oberpfalz betrafen.[53] Dies setzte den wittelsbachischen Bemühungen um ein Bündnis zwischen Böhmen und Bayern-Landshut ein vorläufiges Ende. Aufgrund des guten Verhältnisses des Pfalzgrafen zum König konnte Ludwig jedoch immer noch mit einer wohlwollenden Neutralität Georgs rechnen, die es ihm zumindest ermöglichte, in Böhmen Söldner zu werben. Und tatsächlich bemühte er sich von Mitte Mai 1459 an um die Anwerbung mehrerer tausend Söldner aus Böhmen und Österreich, deren Ankunft in Bayern er für spätestens Ende Juni erwartete. Aber gerade als der Erfolg

50) Zu den Kriegsereignissen des Jahres 1460 und der „Rother Richtung" siehe ausführlich: Ulsamer (wie Anm. 37).
51) Siehe dazu Bachmann (wie Anm. 39), S. 30–58.
52) Ludwig war sogar bereit, einen solchen Feldzug zu bezahlen. Siehe Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 39), Urk. Nr. IXc.
53) Es handelte sich um die Orte und Burgen Parkstein, Weiden, Hersbruck, Lauf, Floß, Vohenstrauss, Hohenstein und Neidstein. Siehe Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 39), Urk. Nr. XIX.

dieser Werbungen einsetzte und die ersten Rotten aus Böhmen zum Dienstantritt nach Ingolstadt kamen, da untersagte Georg von Podiebrad wegen der Streitigkeiten um die bayerischen Pfandschaften in der Oberpfalz seinen böhmischen Untertanen den Solddienst für Bayern.[54] Noch einmal versuchten im Juli 1459 Abgesandte des Pfalzgrafen zugunsten Herzog Ludwigs in Prag zu vermitteln. Es war jedoch zu spät. Die Haltung des böhmischen Königs hatte das Gleichgewicht der militärischen Kräfte zugunsten der kaiserlich-brandenburgischen Partei verschoben und Herzog Ludwig mußte auf Donauwörth verzichten.

Den Wittelsbachern war durch diesen herben Rückschlag bewußt geworden, daß die bayerische Machtstellung in den erwarteten Konflikten nur durch eine Einigung mit Böhmen zu sichern war. Demzufolge bemühte man sich im Herbst 1459 um eine Annäherung und zeigte Kompromißbereitschaft. Bei Sondierungsgesprächen im September in Taus (Domažlice) und bei den im Oktober folgenden Verhandlungen in Pilsen (Plzeň) wurden die Streitfragen um die bayerischen Pfandschaften und die von Bayern dafür verlangte Auslösung von 100000 Gulden geklärt.[55] Ludwig zahlte dem König 30000 Gulden, die auf die verpfändeten Orte in der Oberpfalz verschrieben wurden und beide verzichteten auf die weitere Verfolgung ihrer gegenseitigen Ansprüche in dieser Frage bis an ihr Lebensende. Für dieses Entgegenkommen wurde Herzog Ludwig in das Bündnis zwischen König Georg und Pfalzgraf Friedrich aufgenommen.

Besonderes Verdienst um diese Einigung hatte sich der böhmische Verhandlungsführer → Jan Calta von Kamenná Hora erworben, der auch in der Folgezeit einer der wichtigsten Fürsprecher des bayerischen Herzogs bei König Georg blieb. Offenbar verfolgte er dabei auch eigene Interessen. Kurz nach dem erfolgreichen Abschluß des böhmisch–bayerischen Bündnisses von Pilsen erhielt er von Herzog Ludwig eine jährliche Rente von 100 Gulden geschenkt.[56] Doch der eigentliche Grund für das Engagement Caltas für Ludwig war vermutlich die Hoffnung auf gute Gewinne als Kriegsunternehmer im Dienst des reichen Herzogs. Bei den bayerischen Söldnerwerbungen, die im Februar 1460 begannen, waren es mit → Jan Calta von Kamenná Hora und → Racek von Janovice auf Riesenberg gerade diejenigen böhmischen Adligen, die mit Abstand die größten Söldnertruppen

54) Nach Palacký (wie Anm. 37), S. 113f. (leider ohne Angabe der Quelle) geschah dieses Solddienstverbot aufgrund eines alten böhmischen Landesgesetzes. Dafür, daß ein solches Verbot tatsächlich ausgesprochen wurde, spricht auch die Tatsache, daß von den bis Ende Juni in Bayern erwarteten Söldnern nur eine kleine Gruppe von etwa 150 Mann nachweislich den Dienst antrat (BayHStA München, NK 41, fol. 63). Für die anderen etwa 4000 bis 5000 erwarteten Söldner läßt sich nicht belegen, daß sie ihren Dienst in Bayern tatsächlich leisteten. Die in der Literatur angegebenen Zahlen der Böhmen (basierend auf den Angaben von Buchner wie Anm. 37), die bei Herzog Ludwig in Sold gestanden haben sollen, beruhen auf einer Zusammenrechnung der von der Landshuter Kanzlei ausgestellten Werbeaufträge, die nichts über die tatsächlich nach Bayern gekommenen Söldner aussagt (siehe dazu auch unten, Anm. 65).

55) Die dazugehörigen Unterlagen bei Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 39), Urk. Nr. XIX-XXV.

56) Listář královského města Plzně, Bd. II (1450-1526), hg. von Josef Strnad, Plzeň 1905, Nr. 66. Der andere böhmische Verhandlungsführer Racek von Riesenburg war schon seit November 1458 ein bestallter Diener Herzog Ludwigs (siehe BayHStA München, NK 82/I, fol. 293); Urbánek (wie Anm. 42) III/3, S. 473–475.

in bayerische Dienste brachten,[57] die schon bei den Sondierungsverhandlungen zu Taus im September 1459 die Einigung zwischen Bayern-Landshut und Böhmen entscheidend vorangebracht hatten.

Das gute Einvernehmen zwischen Bayern-Landshut und Böhmen wurde im Mai 1460 in Prag durch ein förmliches Defensivbündnis und eine Verlobung zwischen König Georgs Tochter Ludmila und Herzog Ludwigs Sohn Georg bekräftigt.[58] Entscheidender für das Verhältnis Georgs von Podiebrad zu den Wittelsbachern wurde aber in der Folgezeit der Plan, den böhmischen König auch zum römisch-deutschen König zu machen, der von dem bayerischen Rat Martin Mair schon seit 1459 vorangetrieben worden war.[59] Mit diesem ehrgeizigen Projekt, das anfangs auch von Papst Pius II. unterstützt wurde, war es Mair gelungen, den König auf die Seite der Wittelsbacher zu ziehen. Die ursprüngliche Intention dieses Vorhabens war die Unzufriedenheit einiger deutscher Fürsten mit der Regierung Kaiser Friedrichs III., zu der sie in Form eines reformierten deutschen Königtums, das durch einen tatkräftigen Fürsten ausgefüllt werden sollte, ein Gegengewicht schaffen wollten. Für Georg bot sich damit die Chance, durch Übertragung der Reichskrone sein Prestige auch im eigenen Land entscheidend zu steigern, was ihm erlaubt hätte, im Sinne seines Krönungseides eine religiöse Pazifizierung Böhmens herbeizuführen.[60] Am 8. Oktober 1460 wurde in Prag das im Mai geschlossene Defensivbündnis zwischen Böhmen und Bayern-Landshut erweitert und überdies ein Abkommen abgeschlossen, das die Königswahl Georgs in Deutschland befördern sollte. Noch vor Jahresende gelang es Martin Mair, auch Pfalzgraf Friedrich und den Erzbischof von Mainz zu einer Unterstützung dieses Projektes zu bewegen. Allen beteiligten deutschen Fürsten machte Georg für den Fall seiner Wahl zum deutschen König große Versprechungen. Herzog Ludwig von Bayern-Landshut sollte Donauwörth zurückerhalten und das einträgliche Hofmeisteramt bekommen. Pfalzgraf Friedrich sollte zum Reichshauptmann und königlichen Statthalter in Deutschland werden und Erzbischof Diether von Mainz wurde neben finanziellen und persönlichen Zusagen das Amt des Hofrichters versprochen.[61]

Georg von Podiebrad, der selbst aus Rücksichtnahme gegenüber der Haltung des Papstes nur vorsichtig agierte, hoffte, nun auch die Unterstützung der Branden-

57) Jan Calta war 1460 mit über 1200 Söldnern und Racek von Riesenberg mit über 1000 Söldnern in Bayern vertreten. Das war nahezu die Hälfte aller in diesem Jahr für Herzog Ludwig dienenden böhmischen Söldner. Vergleiche dazu die Angaben in der Prosopografie.

58) Siehe Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 39), Urk. Nr. XXXIV-XXXVI. Zum bayerisch-böhmischen Heiratsprojekt und dessen Hintergründen siehe Stauber (wie Anm. 41), S. 64–66; Urbánek (wie Anm. 42) III/4, S. 351.

59) Zu diesem Plan siehe ausführlich: Gallas (wie Anm. 39), S. 89–110; Frederick G. Heymann, George of Bohemia – King of Heretics, Princeton 1965, S. 195–229 (mit reichhaltigen Literatur- und Quellenhinweisen). Kurz zusammengefaßt auch bei: Ferdinand Seibt, Die Zeit der Luxemburger und der hussitischen Revolution. In: Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder, hg. von Karl Bosl, Bd. I, Stuttgart 1967, S. 351–568, hier S. 546ff. und Jörg K. Hoensch, Geschichte Böhmens, München 31997, S. 160f.

60) Nach Hoensch (wie Anm. 59) S. 160.

61) Die wichtigsten Quellen dazu bei Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 39), Urk. Nr. XLV-L und bei Constantin Höfler, Das Kaiserliche Buch des Markgrafen Albrecht Achilles (1440–1470), Bayreuth 1850, S. 59ff.; Urbánek (wie Anm. 42) III/4, S. 371–399.

burger und Sachsen zu gewinnen, deren Kurstimmen für eine Königswahl erforderlich waren. Aber weder bei den brandenburgisch-böhmischen Verhandlungen zu Prag im November 1460, noch auf den Fürstentagen zu Eger und Nürnberg im Februar 1461 ließen sich Markgraf Albrecht und sein Bruder, Kurfürst Friedrich von Brandenburg, von den versprochenen Zugeständnissen des böhmischen Königs dazu bewegen, seine Königswahl in Deutschland zu unterstützen.[62] Georg mußte erkennen, daß das ehrgeizige Projekt, an das er große Hoffnungen geknüpft hatte, gescheitert war. Aus Enttäuschung über die Haltung Markgraf Albrechts entschloß er sich nun zur offenen Parteinahme für die Wittelsbacher gegen Brandenburg.

III/2c. Die zweite Phase des Krieges bis zum Prager Friedensschluß von 1463 und die Stellung Böhmens zu den Kriegsparteien

Innerhalb von nur 2 Jahren war es Georg von Podiebrad gelungen, vom politischen Außenseiter zum anerkannten König von Böhmen und zur von allen Seiten geachteten politischen Schlüsselfigur in Mitteleuropa zu werden. Erreicht hatte er dies vor allem durch eine kluge Neutralität und vermittelnde Haltung zwischen den streitenden Fürsten im Reich. Die Aufgabe dieser Position und seine Parteinahme für die Wittelsbacher brachten ihn zwangsläufig in Gegensatz, nicht nur zu Markgraf Albrecht von Brandenburg, sondern auch zu Kaiser und Papst, was seine gerade erreichte Anerkennung in den Ländern der böhmischen Krone, in Deutschland und in Europa gefährdete. Es war sicher die Erkenntnis dieses Risikos, die Podiebrad auch in der Folgezeit immer wieder bewog, eine Rückkehr in die alte Mittlerrolle zwischen den Parteien anzustreben, um somit wieder einen größeren politischen Handlungsspielraum zu gewinnen. Dies erklärt auch seine gelegentlich zögerliche Haltung, wenn es darum ging, mit eigenen Kräften aktiv in den Kampf einzugreifen. Stattdessen nahm er gern jede Gelegenheit wahr, den Ausgleich mit Kaiser Friedrich zu suchen und seine Macht zur Vermittlung von Friedensverhandlungen zu nutzen. Im Sommer 1461, als der Konflikt im Reich einer neuen Eskalation entgegenstrebte, stand er jedoch zunächst fest auf der Seite der Wittelsbacher.

Herzog Ludwig von Bayern-Landshut hatte die Wiederaufnahme des Krieges in Süddeutschland durch seine Bündnishilfe für Erzherzog Albrecht VI. von Österreich in dessen Krieg gegen Kaiser Friedrich III. ausgelöst.[63] Dadurch provoziert, erklärte der Kaiser im Juli 1461 den Reichskrieg gegen Herzog Ludwig und bestimmte Markgraf Albrecht von Brandenburg, Markgraf Karl von Baden und Graf Ulrich von Württemberg zu Reichshauptleuten.[64] Für die bayerischen Verbündeten, also auch für Böhmen, trat somit der Bündnisfall ein. Dementsprechend sandte Georg von Podiebrad Anfang September seinen Fehdebrief an Markgraf Albrecht und ließ

62) Dazu Gallas (wie Anm. 39), S. 100ff.

63) Zu diesen Auseinandersetzungen siehe: Max Vancsa, Geschichte Nieder- und Oberösterreichs, Bd. 2, Stuttgart und Gotha 1927, S. 375–405 und Peter Csendes, Wien in den Fehden der Jahre 1461–1463 (= Militärhistorische Schriftenreihe, Heft 28), Wien 1974.

64) Siehe dazu Kraus (wie Anm. 39), S. 303.

ein starkes böhmisches Heer unter Hofmeister Petr Kdulinec von Ostromíř und → Lev von Rožmitál gegen das brandenburgische Gebiet im oberfränkischen Fichtelgebirge vorgehen.[65] Ebenfalls im Herbst 1461 griff ein böhmisches Heer unter → Zdeněk von Sternberg den Kurfürsten Friedrich von Brandenburg in der Niederlausitz an.[66]

Herzog Ludwig von Bayern-Landshut hatte mit seinen Kriegsrüstungen schon im Frühsommer 1461 begonnen. Dazu gehörten auch diesmal wieder erfolgreiche Söldnerwerbungen in Böhmen. Im August traten etwa 2000 Böhmen in seine Dienste und verstärkten so das herzogliche Heer, das mit insgesamt über 16000 Mann dem Heer Markgraf Albrechts bei weitem überlegen war. Anfang September, gleichzeitig mit dem böhmischen Angriff von Norden her, eröffnete er die Kriegshandlungen im südlichen Franken und eroberte schnell weite Landstriche. Da aber schon im Oktober 1461 die Witterung und die Versorgungslage so schlecht wurden, daß das große Heer auseinanderzufallen drohte und geteilt werden mußte, geriet der bayerische Vormarsch ins Stocken.[67]

Wieder einmal wurde die zu Haltung König Georgs von Böhmen für Herzog Ludwig zur entscheidenden Frage. Auf ein dringendes Ersuchen Kaiser Friedrichs, das er bereitwillig akzeptierte, nahm Podiebrad ab Oktober 1461 wieder eine vermittelnde Position ein, zog sein Heer aus Franken zurück und bat Herzog Ludwig, die bei ihm dienenden böhmischen Söldner zu entlassen und das markgräfliche Gebiet zu räumen, um die Friedensverhandlungen nicht zu gefährden.[68] Ludwig blieb angesichts der Tatsache, daß inzwischen auch zwei seiner wichtigsten Verbündeten, die Bischöfe von Würzburg und Bamberg, Waffenstillstände mit Markgraf Albrecht geschlossen hatten, nichts anderes übrig, als den Friedensverhandlungen, die ab 1. November 1461 zu Prag stattfinden sollten, zuzustimmen und entließ sein Heer.[69]

Diese Situation nutzte Markgraf Albrecht aus. In rascher Folge eroberte er alle von den Bayern besetzten Orte zurück und zeigte sich, durch diese Erfolge ermutigt, nicht mehr zum Frieden bereit.[70] Trotzdem vermittelte König Georg, der die dringenden Bitten Herzog Ludwigs um erneute militärische Unterstützung ausschlug,

65) Georgs Fehdebrief an Markgraf Albrecht erwähnt in FRA XX, Nr. 244. Die Angaben über das böhmische Heer in Oberfranken nach den Berichten thüringischer Beobachter und des Amtmannes von Wunsiedel in FRA XLIV, Nr. 140 und Nr. 138. Danach war es etwa 3000 Mann stark, nach Angaben Herzog Ludwigs (FRA XLIV, Nr. 147) waren es 8000 Mann; vgl. auch Urbánek (wie Anm. 42) III/4, S. 478ff.

66) Siehe dazu: R. Jecht, Der Zusammenstoß der Brandenburger und Böhmen in der Niederlausitz i.J. 1461 und seine Veranlassung. In: Niederlausitzer Mitteilungen 10, 1907, S. 1–50. Der Fehdebrief König Georgs an Kurfürst Friedrich II. von Brandenburg vom 13. Oktober 1461 in Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 39), Nr. LXXX und in FRA XX, Nr. 254.

67) Schilderung des Kriegsverlaufs und Angaben über die Stärke des bayerischen Heeres bei Würdinger (wie Anm. 37), S. 29–33. Ein Verzeichnis der 1461 von Herzog Ludwig eroberten Orte bei Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 39), Nr. LXXXVIII.

68) Siehe dazu Palacký (wie Anm. 37), S. 195f. Das Ersuchen des Kaisers und der Kaiserin an König Georg und dessen Antwort an die Kaiserin in Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 39), Nr. LXXXi-LXXXIII und FRA XLIV, Nr. 191.

69) Siehe Kraus (wie Anm. 39), S. 303f. und Würdinger (wie Anm. 37), S. 32.

70) Albrecht Meldungen über seine Erfolge in FRA XLIV, Nr. 203 und 205.

am 7. Dezember einen Waffenstillstand.[71] Markgraf Albrecht war jedoch nicht geneigt, seine augenblicklich günstige strategische Position aufzugeben. Als auch die süddeutschen Reichsstädte endlich ihren Willen signalisierten, gegen die politisch isolierten Wittelsbacher vorzugehen, entschloß er sich, den Krieg schon im Januar 1462 fortzusetzen.[72]

Herzog Ludwig suchte daraufhin wieder Hilfe in Böhmen. Sein wichtigster Fürsprecher bei König Georg war wiederum → Jan Calta von Kamenná Hora, der darin von Hofmeister Petr Kdulinec, → Lev von Rožmitál und der Königin Johanna von Rožmitál unterstützt wurde. Ein von Ludwig für den Januar angestrebtes Treffen mit dem König zu Budweis (České Budějovice), von dem er sich den erneuten Einsatz eines böhmischen Heeres gegen Oberfranken und die Unterstützung von Söldnerwerbungen in Böhmen erhoffte, scheint nicht zustandegekommen zu sein.[73] Dennoch begann er gegen Ende Januar 1462 wieder böhmische Söldner zu werben, die im März nach Bayern kamen.

Ebenfalls im März fand dann doch ein Treffen des Herzogs mit Georg von Podiebrad in Budweis statt. Der König gab seine zögerliche Haltung auf und bezog wieder offene Partei gegen Markgraf Albrecht von Brandenburg, da dieser den von ihm vermittelten Waffenstillstand gebrochen hatte.[74] Wieder wurde ein böhmisches Heer unter → Lev von Rožmitál, → Jan Calta von Kamenná Hora und → Apel Vitzthum nach Oberfranken geschickt, das dort die Kräfte des Markgrafen binden sollte.[75] Die Entscheidung schien jedoch im Südwesten zu fallen. Die Siege des Pfalzgrafen Friedrich am 30. Juni 1462 bei Seckenheim über den Markgrafen von Baden und den Grafen von Württemberg, sowie der Sieg Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut am 19. Juli 1462 bei Giengen über Markgraf Albrecht von Brandenburg und das Heer der Reichsstädte ließen die Wittelsbacher auf einen umfassenden Kriegserfolg hoffen. Aber auch ihre Kräfte waren mittlerweile erschöpft. Schon Anfang August mußte Herzog Ludwig seine böhmischen Söldner entlassen, da er für ihre Kosten nicht mehr aufkommen konnte. Beide Kriegsparteien waren nun zu Friedensverhandlungen bereit.[76]

Während die ersten Verhandlungen im Oktober zu Regensburg noch an den hohen Forderungen Herzog Ludwigs gegenüber dem Kaiser und Markgraf Albrecht scheiterten,[77] war es erneut die Haltung des böhmischen Königs, die eine entschei-

71) Die Quellen zu den Verhandlungen in Prag von November bis Dezember 1461 in Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 39), Nr. LXXXIX-CXXIV.

72) Siehe Gallas (wie Anm. 39), S. 126f.

73) Schreiben Herzog Ludwigs an König Georg in Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 41), Nr. CXXXII. Über Königin Johanna vgl. František Beneš, Johana z Rožmitálu a královna Johana, Vlastivědný sborník Podbrdska 7, 1973, S. 155–255.

74) Eine Erklärung des Königs dazu in FRA XLIV, Nr. 259.

75) Nach Angaben der markgräflichen Beamten in Oberfranken war das böhmische Heer etwa 7000 Mann stark, siehe dazu FRA XLIV, Nr. 299. Zu der Belagerung der Stadt Wunsiedel durch dieses Heer siehe: W. Stadelmann, Der abgeschlagene Sturm der Böhmen auf Wunsiedel im Jahre 1462. In: Archiv für die Geschichte und Altertumskunde von Oberfranken 8 (1862), S. 33–40.

76) Siehe die ausführlichen Berichte bei Würdinger (wie Anm. 37), S. 52ff.; vgl. Urbánek (wie Anm. 42) III/4, S. 547ff., 638ff.

77) Siehe Kraus (wie Anm. 39), S. 304.

dende Veränderung der Situation bewirkte. Er folgte einem Hilfegesuch des Kaisers, der von den aufständischen Wienern in der Hofburg belagert wurde und befreite ihn mit Heeresmacht aus seiner schwierigen Situation.[78] Damit begannen sich die Verhältnisse vollständig zu verändern. Podiebrad hatte sich in Kaiser Friedrich einen dankbaren Fürsprecher seiner Interessen bei Papst Pius II. geschaffen, um den Kirchenbann abzuwenden, der ihm wegen seiner toleranten Religionspolitik in Böhmen drohte, die nicht den Vorstellungen der römischen Kurie entsprach. Desweiteren wurde er vom Kaiser wieder mit der erstrebten Rolle des Vermittlers in den bayerisch-brandenburgischen Streitfragen betraut.[79] Inzwischen hatten sich auch König Georgs Beziehungen zu den Streitparteien gewandelt. Herzog Ludwig von Bayern-Landshut, der sich als Sieger des Krieges sah und an seinen hohen politischen und finanziellen Forderungen gegen das Reich und Brandenburg festhalten wollte, stimmte der böhmischen Vermittlung nur mit spürbarem Widerwillen zu, was zur Folge hatte, daß sich das bayerisch-böhmische Verhältnis erheblich abkühlte.[80] Dagegen erneuerte Markgraf Albrecht von Brandenburg sein gutes Verhältnis zu Böhmen von 1459. Im Februar 1463 schloß er mit Georg von Podiebrad in Prag einen Einigungsvertrag, in dessen Folge es jetzt Albrecht war, der auf die Hilfe böhmische Söldner in einem Kampf gegen die Wittelsbacher hoffen konnte.[81]

Zu einem weiteren Krieg sollte es aber nicht kommen. Im August 1463 gelang es dem böhmischen König, die Parteien zu einer Einigung zu bewegen, die den Frieden im Reich sicherte. Der Hauptstreitpunkt, der Zuständigkeitsbereich des Nürnberger Landgerichts, wurde zugunsten Bayerns entschieden. In allen anderen Fragen zeigte Herzog Ludwig sich letztlich kompromißbereit.[82] Der Prager Friedensschluß vom 22. August 1463 war der Höhepunkt der Reichspolitik Georgs von Podiebrad, er hatte sich in den Machtkämpfen seit 1459 als entscheidende Gestalt herauskristallisiert und klug seinen Einfluß vergrößert. Gleichzeitig war damit aber auch der Zenit überschritten. Die weiter bestehende Rivalität der deutschen Fürsten ließ Georgs Fürstenbundprojekt von 1463/64 scheitern. Neue Auseinandersetzungen mit der römischen Kurie und das erneute Aufflammen innenpolitischer Streitigkeiten behinderten schließlich seine außenpolitische Handlungsfähigkeit und ließen auch die Bedeutung Böhmens im Reich in den folgenden Jahren wieder deutlich sinken.[83]

78) Dazu besonders Csendes (wie Anm. 63), S. 12–21.

79) Siehe Hoensch (wie Anm. 59), S. 161 und Seibt (wie Anm. 59), S. 547f.

80) So Riezler (wie Anm. 37), S. 423.

81) Siehe die Quellen in Hasselholdt-Stockheim (wie Anm. 41), Urk. Nr. CXLVI und CLIV, FRA XX, Nr. 298 und FRA XLIV, Nr. 444.

82) Siehe dazu ausführlich Riezler (wie Anm. 37), S. 425ff. Verhandlungsunterlagen in FRA XX, Nr. 309f. und FRA XLIV, Nr. 431ff.

83) Siehe Urbánek (wie Anm. 42) III/4, S. 677–696; Seibt (wie Anm. 59), S. 548f.

III/3. Die bayerischen Söldnerwerbungen in Böhmen 1459–1462

III/3a. Bedeutung und Anzahl der böhmischen Söldner im Dienst Herzog Ludwigs

Welche Bedeutung die böhmischen Söldner für die Kriegführung Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut hatten, ist vor allem in den Jahren 1459 und 1461 deutlich geworden, als das Machtwort des böhmischen Königs ihren Dienst in Bayern verhinderte bzw. beendete. Ohne die Möglichkeit, die gefürchteten Kämpfer aus Böhmen einsetzen zu können, war Herzog Ludwig nicht in der Lage, ein Übergewicht oder wenigstens ein Gleichgewicht der Kräfte gegenüber seinen Feinden herzustellen. Dies fiel schon den Zeitgenossen auf: *„... was der margraff allweg an raissigem zeug stercker, wan er hett vil ritterschaft, so hett der hertzog vil Beham"*.[84] Aber auch sonst wurden im herzoglichen Heer vor allem die Böhmen wahrgenommen. Besonders die Chronisten der Stadt Augsburg, die ab 1461 dem Herzog feindlich gegenüber stand, betonten gern ihre hohe Zahl und die von ihnen verübten Gewalttätigkeiten.[85]

Inwieweit diese Beobachtungen dem tatsächlichen Anteil der Böhmen an den Kämpfen entsprachen, ist kaum zu ermitteln. Selbst wenn vorausgesetzt wird, daß die Söldner gegenüber dem Landesaufgebot des Herzogtums stärker in die Kriegführung einbezogen waren, muß berücksichtigt werden, daß die Böhmen nur einen Teil dieser Söldner stellten, ihre Anzahl darüber hinaus in den einzelnen Jahren von 1459 bis 1462 erheblich schwankte. Neben den Böhmen waren es besonders Söldner aus Österreich, aus dem Herzogtum Bayern-München und aus der Oberpfalz, die in Herzog Ludwigs Heer dienten.[86] Die böhmischen Söldner

84) Johannes Franks Augsburger Annalen vom Jahre 1430 bis zum Jahre 1462 (Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert, Bd. 25), bearb. von Friedrich Roth, Leipzig 1896, S. 322.

85) Siehe Karl Schnith, Das Bild Bayerns in der reichsstädtischen Geschichtsschreibung des Spätmittelalters. In: Land und Reich, Stamm und Nation – Probleme und Perspektiven bayerischer Geschichte (Festgabe für Max Spindler zum 90. Gebrutstag), hg. von Andreas Kraus, Bd. I, München 1984, S. 465–477, hier S. 468. Beispiele dafür in: Chronik des Hector Mülich 1348–1487 (Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert, Bd. 22), bearb. von Friedrich Roth, Leipzig 1892, S. 1-274, hier S. 155ff., S. 179ff. und Chronik des Burkard Zink 1368–1468 (Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert, Bd. 5), bearb. von Ferdinand von Frensdorff, Leipzig 1866, S. 244f. und S. 261. Aber auch die Herzog Ludwig wohlwollend gegenüberstehenden bayerischen Landeschronisten wiesen deutlich auf die Beutegier und Gewalttätigkeit seiner böhmischen Söldner hin. Siehe zum Beispiel: Ulrich Füetrer, Bayerische Chronik, hg. von Reinhold Spiller, München 1909, S. 212f. Auch Veit Arnpecks Bayerische Chronik, in: Sämtliche Chroniken, hg. von Georg Leidinger, München 1915, S. 445–706, hier S. 618, betonte die Bedeutung der böhmischen Söldner für Herzog Ludwig.

86) Vor allem 1459 war die Zahl der Söldner aus Österreich besonders hoch (bis auf wenige Ausnahmen kamen alle für dieses Jahr in den Quellen nachweisbaren Söldner Herzog Ludwigs aus Österreich), was sicher eine Folge der seit Juni 1458 währenden Waffenruhe zwischen Kaiser Friedrich III. und seinem Bruder Erzherzog Albrecht VI. war, die das in Österreich gesammelte Kriegspotential für anderweitige Solddienste frei machte. Dementsprechend sank der Anteil der Österreicher unter den Söldnern Herzog Ludwigs nach dem Wiederausbruch der Kämpfe in Österreich 1460 stark ab. Zu den Verhältnissen in Österreich siehe Vancsa, (wie Anm. 63), S. 318–405. Bemerkenswert ist der hohe Organisationsgrad der österreichischen Söldner, die, ähnlich wie die böhmischen Söldner, in größeren Einheiten von mehreren hundert Mann unter Führung von Kriegsunternehmern nach Bayern kamen.

wurden dabei nicht zu einem eigenen Verband zusammengefaßt, sondern sie wurden gemeinsam mit den anderen Söldnern in das herzogliche Heer integriert oder auf die landesherrlichen Festungen verteilt.

Nach den Registern der herzoglichen Kanzlei oder den Kriegsrechnungen, soweit sie für die Jahre 1459–62 erhalten sind, stellten die als Böhmen identifizierbaren Personen vermutlich die Hälfte aller Söldner Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut in diesem Zeitraum. Höhepunkt war dabei das Jahr 1460, in dem nachweislich mindestens 5000 Böhmen als Söldner in Bayern dienten, das waren etwa drei Viertel aller in dem gleichen Register erfaßten Söldner.[87] Dagegen waren im Jahr zuvor aufgrund des Solddienstverbots König Georgs nur wenige Böhmen nach Bayern gekommen und auch in den Jahren 1461/62 war ihre Beteiligung, soweit die Akten dies ausweisen, deutlich geringer.[88] Eine Ursache dafür war sicher der 1461 erfolgte Kriegseintritt Böhmens als Bundesgenosse Herzog Ludwigs. Durch die gleichzeitig mit den bayerischen Feldzügen stattfindenden Operationen böhmischer Heere in Oberfranken und der Niederlausitz wurden den bayerischen Werbungen in Böhmen viele potentielle Söldner entzogen. Dennoch läßt sich auch für diese Jahre nachweisen, daß im bayerischen Heer eine große Anzahl von Böhmen, mindestens jeweils etwa 2000, als Söldner aktiv waren.

III/3b. Das Vorgehen Herzog Ludwigs bei seinen Söldnerwerbungen in Böhmen

Herstellung von Dienstverhältnissen auf Jahrsoldbasis: Spätestens seit 1458/59, als der Konflikt mit dem Reich um die Stadt Donauwörth zu eskalieren drohte, war Herzog Ludwig um die Anwerbung von böhmischen Söldnern bemüht. Dazu versuchte er zunächst, einzelne böhmische Adlige als *Diener-von-Haus-aus* mit Jahrsoldverträgen an sich zu binden, um diese somit nicht nur zum aktiven Kriegsdienst, sondern auch zur Organisation und Unterstützung von Söldnerwerbungen zu verpflichten.[89]

Besonders die bayerisch-böhmischen Verhandlungen oder Fürstentage jener Jahre wurden immer wieder zur Kontaktaufnahme genutzt, da sich bei solchen Gelegenheiten auch böhmische Adlige, die vermutlich auf eine Dienstbestallung hofften, zahlreich an den Tagungsorten einfanden. So wurden schon auf dem

87) BayHStA München, NK 23.

88) Die Überlieferungssituation der Akten ist für die einzelnen Jahre von 1459 bis 1462 sehr unterschiedlich. Gegenüber der guten Quellenlage für das Jahr 1460, wo mit einem eigenen ausführlichen Kanzleiregister (BayHStA München, NK 23) und der großen Kriegsrechnung des Hofmeisters Diepold Reigker (BayHStA München, NK 30, fol. 131ff.) eine gute Basis vorhanden ist, läßt vor allem die Quellenlage für das Jahr 1462 kaum gesicherte Aussagen über die Anzahl und Herkunftsverteilung der Söldner Herzog Ludwigs zu.

89) Zur Bedeutung der Jahrsoldverträge für die Organisation der Söldnerwerbung und zur Entstehung eines frühen Kriegsunternehmertums siehe Beck 1911 (wie Anm. 38), S. 60–71, besonders S. 71, Anm. 46; Redlich (wie Anm. 33), S. 9ff. und Tresp (wie Anm. 4). Ab 1461 finden sich sogar Fälle, in denen Herzog Ludwig seinen böhmischen Dienern-von-Haus-aus mit der Einstellung der Jahrsoldzahlungen droht, wenn sie seiner Aufforderung zur Söldnerwerbung nicht Folge leisten (siehe zum Beispiel Beilage III).

Fürstentag zu Eger im April 1459 einige Jahrsoldverträge mit einer Laufzeit von 1 bis 3 Jahren abgeschlossen.[90]

Werber und Werbeaufträge: Zur Einleitung von Söldnerwerbungen in Böhmen nahm Herzog Ludwig mit den bestallten *Dienern-von-Haus-aus* Kontakt auf und ließ ihnen schriftliche Werbeaufträge zukommen. In der herzoglichen Kanzlei wurden dazu Reisepläne für die von Ludwig ausgesandten Beauftragten angefertigt, die genau vermerkten, welche böhmischen Adligen der Beauftragte besuchen sollte und wie viele Söldner man von diesen jeweils erwartete. Unter den darin angeführten Adligen befanden sich nicht nur Personen, die aufgrund ihres Dienstverhältnisses zu Söldnerwerbungen verpflichtet waren, sondern auch solche, mit denen man auf diese Art erst noch in Kontakt zu kommen hoffte. Außerdem waren die herzoglichen Beauftragten dazu angehalten, während ihrer Reise auch selbständig weitere Interessenten an Solddiensten zu werben.[91]

Die Werbeaufträge, die den solcherart angesprochenen böhmischen Adligen überbracht wurden, enthielten neben der Angabe, wieviele gut ausgerüstete Reisige (gepanzerte Reiter), Trabanten (Fußknechte) und Wagen sie ungefähr in den Solddienst zu bringen hatten,[92] auch einige Punkte, die das Rechtsverhältnis des Söldnerführers und somit auch der von ihm repräsentierten Söldner zum Kriegsherrn begründeten. Wichtig war vor allem die Versicherung der Schadloshaltung durch Herzog Ludwig, die von einer Erklärung, welche Schäden den Söldnern ersetzt werden können, begleitet wurde.[93] In diesem Zusammenhang von Bedeutung war auch die Festlegung des Termins und des Ortes, an dem der Dienstantritt und der spätere Dienstaustritt erfolgen sollten und die gegenseitige Zusicherung, daß bei Streitigkeiten in Schadensersatzfragen das Urteil der herzoglichen Hauptleute anerkannt werden soll. Ebenfalls von Bedeutung, sowohl für die Söldner, als auch für den Herzog, war die veranschlagte Dienstzeit. Die Söldner wußten so schon vor der Anwerbung, für wie lange sie sicher mit dem einträglichen Sold rechnen konnten. Herzog Ludwig andererseits verlangte spätestens nach der Erfahrung, die er im Juni 1459 mit der Abberufung seiner böhmischen Söldner durch König Georg hatte machen müssen, eine Zusicherung der Söldner, daß sie die veranschlagte Dienstzeit auch völlig ableisten würden.[94] In

90) Siehe BayHStA München, NK 82/I, fol. 293f.

91) Solche Reisepläne in BayHStA München, NK 23, fol. 256–260 und NK 41, fol. 204–206. Siehe auch Abb. 2.

92) Von den Reisigen wurde nach Möglichkeit ein Harnisch verlangt, während die Trabanten mit Eisenhüten und Pavesen ausgrüstet sein sollten. Gelegentlich wurde verlangt, daß sie in Rotten zu je 50 Mann zu ordnen wären (siehe zum Beispiel Beilage III und BayHStA München, NK 41, fol. 213).

93) Diese Erklärung wurde als zentraler Punkt der Vereinbarungen zwischen Kriegsherren und Söldnern begriffen, weshalb sowohl die Werbeaufträge, als auch die bei Dienstantritt überreichten Bestellbriefe, die in dieser Hinsicht gleichlautende Formulierungen beinhalteten, von der Kanzlei oft nicht nach ihrem eigentlichen Inhalt, sondern nur nach diesem Schadensersatzversprechen als „Schadlosbriefe" bezeichnet wurden. Ersetzt wurde den Söldnern nur der sogenannte redliche Schaden, der im engen zeitlichen und räumlichen Rahmen des Dienstverhältnisses und unter Bedingungen, die den in den Kriegsordnungen gesetzten Normen entsprachen, entstanden war.

94) Diese Forderung taucht erst in Werbeaufträgen auf, die ab Mitte Juni 1459 ausgestellt worden sind (siehe BayHStA München, NK 41, fol. 64f.).

der Regel wurde der Dienst auf 12 Wochen oder 3 Monate ausgeschrieben. Es gab aber auch kürzere Fristen von 4 bis 8 Wochen, die der Kriegsherr bei Bedarf selbst von Woche zu Woche verlängern konnte. Selbstverständlich war auch die Angabe der zu erwartenden Soldhöhe Bestandteil der Werbeaufträge.

Dienstantritt, Soldhöhen und Rechtsstellung der Söldner: Der Dienstantritt erfolgte innerhalb des im Werbeauftrag gesetzten Zeitrahmens an dem dort genannten Ort.[95] Hier wurden die Söldner gemustert und danach offiziell in den Sold des Herzogs aufgenommen. Vermutlich geschah dies durch einen Rechtsakt, der einen Treueid der Söldner auf die Person des Herzogs und seine Kriegshauptleute beinhaltete. Noch 1459 hatte man dazu den Böhmen zusammen mit den Werbeaufträgen das Formular eines Reverses mitgeschickt, den sie bei Dienstantritt dem Herzog zu übergeben hatten. Dieser Revers bedeutete die Bestätigung und Anerkennung der in den Werbeaufträgen und der herzoglichen Heeresordnung genannten Bedingungen des Solddienstes durch die Söldner.[96]

In den folgenden Jahren wurde der vom Söldnerführer ausgestellte Revers durch einen vom Herzog ausgestellten Bestellbrief abgelöst, den man den Söldnern nach der Musterung bei Dienstantritt aushändigte. Diese Bestellbriefe waren inhaltlich den Werbeaufträgen angepaßt, nur daß in ihnen statt pauschaler Angaben die genaue Anzahl der Söldner und das Datum des Dienstantritts vermerkt wurden.[97]

Gleichzeitig mit dem Eintritt in den herzoglichen Dienst erhielten die Söldner ihren Sold für die ersten 2 Wochen ausgezahlt. In den einzelnen Jahren von 1459 bis 1462 schwankte die Höhe des Soldes etwas. Ursache dafür war die als „Schinderlingszeit" bekannte Inflation, die um das Jahr 1460 herum in Bayern und Österreich zu einem Zusammenbruch des Währungssystems führte.[98] So kam es, daß der übliche Wochensold von 1 bayerischen Pfund Pfennige (lb) für Reisige und

95) Im Falle der böhmischen Söldner Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut waren dies meist die grenznah zu Böhmen gelegenen bayerischen Ämter in der Oberpfalz, Weiden und Cham. Nur in Ausnahmefällen erfolgte der Dienstantritt an anderen Orten wie zum Beispiel in Passau oder Grafenau.

96) Siehe dazu den bei Beck 1908 (wie Anm. 9), S. 43–45 abgedruckten Revers des → Mikuláš Kapler von Sulowitz aus dem Jahr 1459. Die ältere Forschung betrachtete die in den Registern der bayerischen Kanzlei kopierten Dienstreverse des Jahres 1459 (BayHStA München, NK 41, fol. 37–73) als Beweis für einen tatsächlichen Dienstantritt dieser böhmischen Söldner. Siehe vor allem Buchner (wie Anm. 37) und Palacký (wie Anm. 37), deren Angaben in späteren Arbeiten übernommen wurden. Tatsächlich waren dies nur die Reverse, die den potentiellen Söldnern gemeinsam mit dem Werbeauftrag zur Ansicht mitgeschickt wurden (siehe dazu den Werbeauftrag und den Brief Herzog Ludwigs von Bayern Landshut an Mikuláš Kapler von Sulowitz vom 4. Juni 1459, Beilage I und II). Schon die in den Reversen angegebene auffällig runde Zahl der angeblich in den Dienst gebrachten Söldner, die mit den Zahlen in den daneben kopierten Werbeaufträgen völlig identisch ist, deutet darauf hin, daß es sich nur um Kopien von Formularen handelt. Bei tatsächlichem Dienstantritt wurden die Zahlen in den Akten entsprechend der genauen Anzahl der Söldner modifiziert, wie 1459 bei Markvart von Rakovice geschehen (siehe Beilage IV), der demnach in diesem Jahr als vermutlich einziger böhmischer Söldnerführer mit 72 Reisigen, 78 Trabanten und 4 Wagen tatsächlich nach Bayern kam.

97) Siehe dazu die Beilagen IV und V; siehe auch Abb. 1. Siehe außerdem Beck 1911 (wie Anm. 38), S. 126–147 und Würdinger (wie Anm. 37), S. 318.

98) Siehe dazu und zu den Umrechnungskursen für die einzelnen Währungen: Ziegler 1981 (wie Anm. 43), S. 57ff. Zu den Soldverhältnissen in dieser Zeit auch Beck 1911 (wie Anm. 38), S. 142.

1/2 lb (= 4 Schilling) für Trabanten in den Jahren 1460 und 1461 kurzfristig auf 12 Schilling für Reisige und 6 Schilling für Trabanten angehoben werden mußte. Ebenfalls 1460 mußte dann sogar auf den stabileren rheinischen Gulden (fl rh) umgestellt werden.[99] Dabei wurde ein Wochensold von 1 fl rh für Reisige und 1/2 fl rh für Trabanten veranschlagt. Gelegentlich erfolgten in diesen Jahren auch Zahlungen in ungarischen Gulden (fl u). Diese Verhältnisse lassen kaum Aussagen über den wirklichen Wert des ausgezahlten Geldes zu. Das war ein Problem, vor dem auch die Söldner standen, wenn sie sich von ihrem Sold etwas kaufen wollten. Deshalb erließ Herzog Ludwig schon 1459 eine Anordnung an seine Amtleute, daß von den fremden Söldnern jede Münze, die sie brächten, anzunehmen sei.[100]

Obwohl die Versorgung der Söldner mit Lebensmitteln in den Bestellbriefen nicht erwähnt wurde, kann davon ausgegangen werden, daß sie aus den herzoglichen Ämtern verpflegt wurden. Das beweisen die umfangreichen Lebensmittellieferungen für das Heer, die die Rechnungen der einzelnen Ämter verbuchten.[101] Auch Arztkosten für die Verwundeten zahlte der Kriegsherr.[102]

Soweit die Werbeaufträge und Bestellbriefe das Verhalten der Söldner im Dienst noch nicht geregelt hatten, galten die Heeresordnungen Herzog Ludwigs, die er vor Feldzügen erließ.[103] Sie regelten vor allem die Marsch- und Lagerdisziplin und die Verteilung der Beute. Besonders letzteres war für die Söldner, die nicht nur wegen des Soldes in den Krieg zogen, sondern auch auf gute Gewinne aus Beuteanteilen spekulierten, von hoher Bedeutung. Der Herzog hingegen legte großen Wert auf seinen Ruf als gerechter und ritterlicher Kriegsherr, der es verstand, die üblichen Exzesse der Söldner zu unterbinden. Ob ihm das tatsächlich gelang, muß allerdings bezweifelt werden.[104]

Nach Dienstantritt wurden die Söldner von den Musterungsorten aus in das Herzogtum geleitet. Je nach aktueller Kriegssituation wurden sie dort als

99) Siehe dazu die Angaben über die Soldzahlungen in den Kriegsrechnungen in BayHStA München, NK 30 und BayHStA München, Herzogtum Bayern, Ämterrechnungen bis 1506, Nr. 258/I (RmA Ingolstadt 1461).

100) BayHStA München, NK 36, fol. 259.

101) Zum Beispiel die Kriegsrechnung für das Amt Hilpoltstein 1460 (BayHStA München, Herzogtum Bayern, Ämterrechnungen bis 1506, Nr. 180), mit vielen Einzelposten für namentlich genannte Söldnerführer, aber auch mit Angaben über die Lieferung mehrerer zehntausend Brote von Mai bis Juni 1460 in das Heer vor Roth (fol. 63).

102) Siehe zum Beispiel die Rechnung, die der Stadtarzt von Ingolstadt 1460 für die Versorgung der verwundeten Söldner an Herzog Ludwig sandte (BayHStA München, NK 23, fol. 200). Unter den dort genannten Verwundeten waren auch böhmische Söldner aus den Rotten des → Racek von Janovice und des → Mikuláš Kapler von Sulowitz.

103) Siehe dazu Würdinger (wie Anm. 37), S. 322ff. Einige Beispiele davon in BayHStA München, NK 23, fol. 136; NK 41, fol. 157 und fol. 230–233.

104) Der bayerische Chronist Füetrer (wie Anm. 85), S. 212 lobt den Herzog, der einen „ritterlichen Krieg" führte und von seinem Kriegsvolk *„kain schimpflich, noch unritterliche, noch verräterische tat"* duldete. Schon einige Zeilen später schildert er aber dennoch die Beutegier der böhmischen Söldner des Herzogs, die auch in anderen Chroniken aus dieser Zeit (siehe zum Beispiel bei Zink und Mülich, wie Anm. 85) betont wird, wobei die Schilderungen von plündernden Böhmen, vor allem bei Kirchenschändungen, sicher auch als ein seit den Hussitenkriegen bestehender Topos einzuordnen sind.

Besatzungen auf Städte und Festungen verteilt,[105] oder zum Sammelpunkt des Heeres für einen bevorstehenden Feldzug gebracht. Auch bei der Entlassung aus dem Dienst wurden sie bis an die Grenze geleitet.[106] Dies geschah nicht nur aus disziplinarischen Gründen, sondern war auch zu ihrem Schutz nötig, da beutebeladen heimkehrende Söldner häufig selbst Opfer von Raubüberfällen wurden.

III/3c. Die Kosten der Kriege

Im März 1462, als der Höhepunkt der Auseinandersetzungen mit Markgraf Albrecht von Brandenburg erst noch bevorstand, erklärte Herzog Ludwig, das ihn der Krieg bisher schon 300000 Gulden gekostet habe und jetzt täglich 3000 Gulden koste.[107] Sein damaliger Kontrahent, Albrecht Achilles von Brandenburg, stellte einige Jahre später seinem Sohn gegenüber eine Rechnung über die bayerischen Ausgaben auf, nach welcher der Krieg Herzog Ludwig sogar 2 Millionen Gulden gekostet haben soll. Für diese Zeit eine unvorstellbar hohe Summe. Der Herzog soll, laut Markgraf Albrecht, danach nicht einmal mehr in der Lage gewesen sein, auch nur 10000 Gulden aufbringen zu können.[108]

Tatsächlich waren die Mittel des zuvor so finanzstarken Herzogs im Sommer 1462 offenbar vollkommen erschöpft.[109] Diese Not war es auch, die ihn trotz der Kriegserfolge letztlich zum Waffenstillstand zwang. Ein Beleg dafür sind weiterhin die vielen Schuldscheine, die er seinen Söldnern bei der Entlassung aus dem Dienst auf ihren Sold und Schadensersatz geben mußte[110] und die vielen Verpfändungen von Gütern, die in den Jahren 1462 bis 1465 zur Stützung des Staatshaushaltes vorgenommen werden mußten.[111] Erst ab Mitte der 60er Jahre trat eine Konsolidierung der herzoglichen Finanzen ein.

Wieviel von diesem Geld genau für die böhmischen Söldner des Herzogs ausgegeben wurde, läßt sich nicht feststellen, auch wenn für die Jahre 1460 und 1461 recht detaillierte Kriegsrechnungen vorliegen, die zumindest die Ausgaben der herzoglichen Kammer für Sold und Schadensersatz beinhalten. Daneben gab es aber auch Zahlungen und Versorgungslieferungen an die Söldner, die von jeweils zuständigen lokalen Ämtern erfolgten und nicht alle in die zentralen Rechnungen eingeflossen sind.[112] In anderen Fällen wurden die Gelder gar nicht erst ausgezahlt, sondern gleich mit Schulden der Söldner in den Ämtern oder Städten verrechnet.

105) Siehe zum Beipiel einen Verteilungsplan für die geworbenen Söldner von 1459 in BayHStA München, NK 41, fol. 208. Siehe auch Abb. 3.

106) Siehe Würdinger (wie Anm. 37), S. 32. 1459 wurden die böhmischen Söldner von Ingolstadt aus per Schiff auf der Donau transportiert, siehe ebenda, S. 9.

107) Nach Würdinger (wie Anm. 37), S. 47.

108) Nach Ziegler 1982 (wie Anm. 43), S. 177.

109) Vor allem war der große Staatsschatz, den Ludwigs Vater, Herzog Heinrich von Bayern-Landshut, angehäuft hatte, vollkommen aufgebraucht. Siehe Stauber (wie Anm. 41), S. 56.

110) In BayHStA München, NK 24, fol. 101–346. Siehe auch Beilage VI.

111) Riezler (wie Anm. 37), S. 427.

112) Ziegler 1981 (wie Anm. 43), S. 29, hält daher auch die Möglichkeit der Berechnung von Gesamtkriegskosten auf der Basis dieser Kriegsrechnungen für nicht durchführbar.

Dennoch wäre es vielleicht künftig noch einen Versuch wert, zumindest den Anteil der böhmischen Söldner in den gut dokumentierten Zahlungen einer einzelnen Kriegsrechnung, zum Beispiel für das Jahr 1460, festzustellen. Bei allen Unwägbarkeiten der Quellenüberlieferung könnten somit wenigstens ungefähre Aussagen über das Verhältnis der Böhmen zu den Söldnern anderer Herkunft in den durch diese Rechnung erfaßten Kriegskosten getroffen werden.

III/4. Die Beziehungen böhmischer Adeliger zu den bayerischen Herzogtümern in nachhussitischer Zeit

Im Hinblick auf das Thema des Artikels scheint es an dieser Stelle angebracht, auch die Beziehungen böhmischer Adeliger zu den bayerischen Herzogtümern (und der Oberpfalz) zu betrachten, obwohl die böhmisch-bayerischen Beziehungen im 15. Jahrhundert ein sehr vielschichtiges, bisher insgesamt noch nicht entsprechend bearbeitetes Thema sind.[113] Diese adligen Beziehungen zu Bayern können auf mehreren Ebenen verfolgt werden. Hier sollen als Beispiele die gegenseitigen Fehden, Dienst- und Soldbeziehungen, beiderseitige Besitzverhältnisse und verwandschaftliche Beziehungen angesprochen werden.

Die (adlige) *Fehde* gehört zu den für das späte Mittelalter besonders charakteristischen Schlüsselbegriffen.[114] Dies gilt auch für das böhmisch-bayerische Grenzgebiet im 15. Jahrhundert, als vor allem die Jahre 1440–1450 deutlich im Zeichen der Fehden standen.[115] Obwohl auch in den späteren

113) Siehe dazu auch oben Abschnitt III/2b-c. Zur bayerischen Geschichte des 15. Jahrhunderts siehe Karl Bosl, Bayerische Geschichte, München 1971, S. 117–175 und Andreas Kraus (wie Anm. 39). An dieser Stelle muß auf eine ausführliche Bearbeitung der politischen Ebene der böhmisch-bayerischen Beziehungen während des 15. Jahrhunderts verzichtet werden. Zu beachten sind aber vor allem die politischen Umstände der Kandidatur Herzog Albrechts III. von Bayern-München auf den böhmischen Thron Ende der dreißiger und Anfang der vierziger Jahre. Dazu ausführlich bei Urbánek (wie Anm. 42) III/1, S. 514–542; zur Beteiligung böhmischer Adeliger an den Verhandlungen siehe unten. Auch auf wirtschaftlicher Ebene gab es vielfältige Beziehungen (dazu v.a. Eckart Schremmer, Die Wirtschaft Bayerns. Vom hohen Mittelalter bis zum Beginn der Industrialisierung. Bergbau – Gewerbe – Handel, München 1970, S. 15–206 (zu den Beziehungen mit Böhmen nach Register).

114) Dazu grundlegend: Otto Brunner, Land und Herrschaft. Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Österreichs im Mittelalter, Wien 1965. Siehe ebenfalls die Stichworte Fehde, Fehdewesen in: Lexikon des Mittelalters IV, München und Zürich 1989, Sp. 331–334 und in: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte Bd. 1, Berlin 1971, Sp. 1083–1094. Einzelne Aspekte aus rechtsgeschichtlicher Sicht auch bei Elisabeth Orth, Die Fehden der Reichsstadt Frankfurt a.M. im Spätmittelalter, Frankfurt a.M. 1973.

115) Die Verhältnisse zwischen böhmischen und bayerischen Adeligen im 15. Jahrhundert spiegeln sich auch in den Quellen, die ediert sind in AČ 1, S. 320–338; vgl. auch die Urkundensammlungen einzelner böhmischer Adeliger und Adelsgeschlechter, vornehmlich aus dem 15. Jahrhundert: Herren von Švamberk (Schwanberg) 1400–1526 (AČ 3, 15), von Kolovraty (Kolowrat) 1446–1450 (AČ 4), von Lobkovice (Lobkowitz) 1433–1458 (AČ 4), von Rožmberk (Rosenberg) und Hradec (Neuhaus) 1437–1470 (LOR 2–4; AČ 7), Aleš Holický von Šternberk (Sternberg) 1436–1451 (AČ 2), Georg von Podiebrad 1445–1471 (AČ 5); vgl. weiterhin auch die Korrespondenz der Stadt Domažlice (Taus) 1450–1509 (AČ 4). – Die Fehde als Phänomen der mittelalterlichen Geschichte wird besprochen bei Miloslav Polívka, Sebeuvědomění české šlechty na pozadí česko-německých vztahů na sklonku doby

Jahrzehnten die gegenseitigen Überfälle und Plünderungen andauerten, kann diese Zeit als Höhenpunkt der Grenzfehden ausgemacht werden. Dabei wird deutlich, daß von böhmischer Seite her immer wieder die gleichen Namen von Fehdeteilnehmern genannt werden, die einen Personenkreis von grenznah begüterten Adeligen markieren. Dies gilt vor allem für Jan und Vilém von Rýzmberk (Riesenberg), Přibík von Klenová (Klenau), Racek von Janovice (Janowitz) und Mikuláš Kaplíř von Sulevice (Sulowitz).[116] Diese Tatsache ist auch im Zusammenhang mit einer Erklärung der territorialen Herkunft der Söldner, die in den Jahren 1459–62 im Dienst Herzog Ludwigs des Reichen von Bayern-Landshut standen, nicht ohne Bedeutung.

Neben der Oberpfalz und dem Herzogtum Bayern-München war auch das Bistum Passau von den Grenzfehden betroffen. Besonders erbittert wurde die Fehde

husitské. Záští Aleše ze Šternberka a Hynka Krušiny ze Švamberka s říšským městem Norimberkem ve 30. a 40. letech 15. století, ČČH 93, 1995, S. 426–450, hier S. 432–433 (mit ausführlichen Literaturhinweisen).

116) Im Zusammenhang mit lokalen Grenzfehden in den Jahren um 1440 hört man vor allem von → Racek von Rýzmberk (Riesenberg), Hynek Krušina von Švamberk (Schwanberg) (für die späteren Beziehungen Krušinas zu Bayern ist besonders sein Brief an Oldřich von Rožmberk aus dem Jahr 1449, AČ 1, S. 378, Nr. 20, von Bedeutung) und auch von den Bürgern von Domažlice (Taus), die ebenfalls aktiv daran teilnahmen (Urbánek, wie Anm. 42, III/1, S. 499; die umfangreichen Quellen zu diesen Grenzfehden, die sich insbesondere noch in bayerischen Archiven befinden sollen, wurden bis heute nur in geringem Maße benutzt). Im Jahre 1442 beteiligten sich an den Grenzstreitigkeiten vor allem → Přibík von Klenau und → Racek von Janovice (vgl. Urbánek, wie Anm. 42, III/1, S. 800–801). Im Jahre 1448 bat ein bayerischer Herzog (vermutlich Pfalzgraf Ludwig IV.) den Jan von Riesenberg, weitere Übergriffe des böhmischen Adels nach Bayern zu verhindern und die bayerischen Gesandten auf dem Prager Landtag zu unterstützen (Urbánek, wie Anm. 42, III/2, S. 253–254, Anm. 2). Im Jahre 1450 fielen Přibík von Klenau, Vilém von Riesenberg, Racek von Janovice und Mikuláš Kaplíř mit 500 Trabanten und Reisigen in Bayern ein (vgl. Urbánek, wie Anm. 42, III/2, S. 462; LOR 4, S. 293–294, Nr. 412). Die Bayern (Němci) rächten sich im Gegenzug dafür an den Untertanen von Oldřich von Janovice (LOR 4, S. 293–294, Nr. 412). Zu den Streitigkeiten zwischen Racek von Janovice und Herzog Albrecht III. von Bayern-München siehe AČ 1, S. 321–322, Nr. 2, 3. Im Jahre 1453 überfielen die bayerischen Ritter Albrecht Nothaft von Wernberg und Martin Sattelboger von Lichteneck Raceks Güter und plünderten sie (AČ 1, S. 324–325, Nr. 8; eine chronologische Übersicht in H 9, S. 63–64). Zu den Streitigkeiten zwischen den von Janovice und den Sattelbogern im 15. Jahrhundert siehe auch W. Baumann, Der Schimmel ohne Kopf. Ein Beitrag zur Further Stadtsage, in: Historischer Verein Furth i. Wald und Umgebung 4, 1990, S. 137–156. Weitere Literatur zu den Grenzfehden, vor allem zwischen den von Janovice auf Riesenberg und Pajrek (Bayreck) gegen Bayern: Johann Brunner, Geschichte der Stadt Furth i.Wald. Furth i.Wald 1932, besonders S. 31–34; Joseph Blau, Böhmens Kampfheide. Die Kriegsereignisse im Angeltale und im Landestore von Neumark-Furth i.Wald. Neuern 1938, besonders S. 55–63; Alois Weißthanner, Der Kampf um die bayerisch-böhmische Grenze von Furth bis Eisenstein von den Hussitenkriegen bis zum Dreißigjährigen Kriege. Phil. Diss. Regensburg 1939, S. 19–22. Zur Situation im Grenzgebiet ca. 1445–1470 siehe auch: Jindřich Vančura, Dějiny někdejšího král. města Klatov, Bd. I., Klatovy 1927, S. 209–216, 237–251.– Ähnlich wie die oben erwähnten Bürger von Taus beteiligten sich auch die Bürger anderer Städte an Raubzügen in Bayern: im Jahre 1451 brannten die von Stříbro (Mies) und Klatovy (Klattau) dort angeblich 17 Dörfer nieder (FRA XLII, S. 94–95; Urbánek, wie Anm. 42, III/2, S. 499; Vančura, Dějiny Klatov, S. 214). – Im Jahre 1458 unternahm Mikuláš Kaplíř von Sulowitz, Besitzer von Vimperk (Winterberg), einen bewaffneten Angriff auf die Stadt Waldkirchen im Bistum Passau und nur Dank der Vermittlung des römischen und des böhmischen Königs, sowie der bayerischen Herzöge, konnte der Frieden wiederhergestellt werden (vgl. Paul Praxl, Tausendjähriges Waldkirchen. Die Stadt Waldkirchen, Waldkirchen 1972, S. 24, mit weiterer Literatur). – Zur Situation an der böhmisch-bayerischen Grenze in den sechziger und siebziger Jahren des 15. Jahrhunderts: Jiří Jánský, Tři kapitoly z dějin hradů Starého a Nového Herštejna, CastB 6, 1998, Bd. 1, S. 187–204.

zwischen Bischof Ulrich und dem Besitzer von Vimperk (Winterberg), → Mikuláš Kaplíř von Sulowitz, geführt. Zweifellos standen dabei neben den politischen auch wirtschaftliche Interessen, die hier vor allem dem Verlauf und der Kontrolle des Goldenen Steiges galten, im Hintergrund.[117] Aus den vierziger Jahren des 15. Jahrhunderts stammen auch Nachrichten über Einfälle der Taboriten nach Bayern, wobei es sich aber nur um isolierte Expeditionen handelte, deren eigentliches Hauptziel das österreichische Mühl- und Waldviertel war.[118]

Ein gewisser Wendepunkt in den Beziehungen zwischen böhmischen Adeligen und den Herzögen von Bayern kann zu Beginn der fünfziger Jahre festgestellt werden, als einige Adelige aus dem böhmischen Grenzgebiet in die Dienste des bayerischen Herzogs Albrecht III. von München traten. An erster Stelle ist hier → Přibík von Klenová zu nennen, dem Herzog Albrecht die Herrschaft Winkel auf Lebenszeit verschrieb. Přibík sollte dafür das bayerische Grenzgebiet gegen Angriffe aus Böhmen schützen, da Anfang 1451 mit → Burjan von Gutštejn (Guttenstein), Petr von Šternberk (Sternberg), Jakoubek von Vřesovice (Wresowitz) und → Jan Calta von Kamenná Hora mehrere böhmische Adelige Herzog Albrecht Fehde angesagt hatten. Přibík gehörte damit zu den ersten Böhmen, die von den bayerischen Herzögen als Diener angenommen wurden, er blieb aber nicht der einzige. Bald darauf traten auch → Jindřich von Kolowrat und → Burjan von Guttenstein in Herzog Albrechts Dienst ein.[119]

Ein bemerkenswertes Schicksal, besonders aus dem Blickwinkel einer Typologie spätmittelalterlicher Karrieren, hatte Jan Holub († 1514?), der vermutlich spätestens im Jahre 1459 in die Dienste Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut trat und als einer der obersten herzoglichen Kriegshauptleute zu hohem Ansehen und großem Besitz in Bayern gelangte. Ähnliches läßt sich auch über Sebastian Pluh von Rabštejn (Pflug von Rabenstein, † 1495?) sagen, der als Pfleger der bedeutenden Ämter Wörth (1452) und Cham (1459–1490) ebenfalls im Dienst Herzog Ludwigs stand. Schon sein Vater war zu Beginn des 15. Jahrhunderts aus Böhmen in die Oberpfalz gekommen und dort ansässig geworden. Vereinzelte böhmische Adelige sind ebenfalls schon vorher im Dienste der bayerischen Herzöge zu registrieren, wie

117) Es ist unter diesen Umständen eher ein Paradox, daß sich unter den Söldnern im Dienst der Passauer Bischöfe schon seit Mitte der dreißiger Jahre auch viele Personen aus der Region von Vimperk (Winterberg) und Prachatice (Prachatitz) befanden (vgl. Vimperk, město pod Boubínem, hg. Josef John, České Budějovice 1979, S. 98). Ein namentliches Verzeichnis von 110 Söldnern böhmischer Herkunft, die im Sold Bischof Leonhards von Passau dienten, gedruckt bei Paul Praxl, Ein Passauer Söldnerverzeichniss von 1445. Eine neue Quelle zur Volkstumsgeschichte des Böhmerwaldes, in: Ostbairische Grenzmarken 10, 1968, S. 229–232.

118) Vgl. Urbánek (wie Anm. 42) III/1, S. 729. Siehe dazu auch: Blažena Rynešová, O účasti Oldřicha z Rožmberka na jednání o mír mezi Táborskými a Rakousy, ČNM 107, 1933, S. 55–75.

119) Es ist dabei hervorzuheben, daß Burian von Gutštejn noch zu Beginn desselbem Jahres unter den böhmischen Adeligen genannt wurde, die Herzog Albrecht abgesagt hatten. Zu diesen Vorgängen siehe Joseph Stocklöw, Geschichte der Stadt Tachau mit teilweiser Berücksichtigung der Herrschaft Tachau I. Pragmatische Geschichte, Tachau 1878, S. 94–95. Im November 1451 nahm Herzog Albrecht Přibík von Klenau und Jindřich von Kolovraty auf fünf Jahre in seinen Dienst auf, vor allem gegen den Herren von → Janovice (Stocklöw, ebenda, S. 95). Einige konkrete Beispiele von Solddiensten westböhmischer Adeliger bei den bayerischen Herzögen (ca. 1470–1480) sind auch bei Josef Macek, Jagellonský věk v českých zemích, Bd. 2, Praha 1994, S. 109–112 angeführt.

zum Beispiel Jan von Sedlec, Hofmeister Herzog Albrechts von Bayern-München, der als einer der Hauptakteure an den Verhandlungen im Zusammenhang mit Albrechts Kandidatur auf den böhmischen Thron (1440) beteiligt war. Am Hof Herzog Heinrichs des Reichen von Bayern-Landshut wurde seit dem Jahre 1445 (bis 1448?) → Jan, der Sohn des Ulrich von Rosenberg, unter den Dienern aufgeführt.[120]

Als Söldner wurden böhmische Adelige nicht nur von den bayerischen Herzögen, sondern auch von adeligen Herren in Bayern geworben. Dies ist zum Beispiel der Fall bei → Bohuš von Otěšice, → Racek von Rájov(?) und → Oswald Potzinger, die 1461 im Dienst des Hans von Degenberg standen.[121]

Einige böhmische Adelige gelangten in Bayern und der Oberpfalz auch zu Besitz. An erster Stelle sei hingewiesen auf den spezifischen Fall der Familie Pflug von Rabenstein, die im 15. Jahrhundert zeitweilig in die Oberpfalz übergesiedelt war. Auch → Burjan von Guttenstein erhob zu Beginn der sechziger Jahre Besitzansprüche auf Bärnau in der Oberpfalz gegen Pfalzgraf Otto von Mosbach. Die Pfandschaften, die → Přibík von Klenová in Bayern innehatte, wurden schon angesprochen.[122]

120) Ein Jan Holub von Štokov befand sich auch unter den böhmischen Söldnern, die im Jahre 1447 in den Dienst Herzog Wilhelms III. von Sachsen traten und mit ihm gegen die Stadt Soest zogen (siehe Tresp, wie Anm. 4). Vermutlich derselbe stand später im Dienst der Herren von Rosenberg (siehe dazu oben). Zu Beginn des Jahres 1459 trat Holub mit 13 Reisigen in den Dienst Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut (BayHStA München, NK 81, fol. 4), wo er schnell eine steile Karriere zum herzoglichen Kriegshauptmann machte (spätestens ab 1460 wird er als solcher genannt, zuletzt 1468). In dieser Stellung gelangte er zu großem Besitz und hohem Ansehen. Ab 1460 besaß er zum Beispiel die Herrschaft Mattighofen im Innviertel, später wurde er Pfleger zu Friedberg (1463) und erwarb außerdem Neudeck (1464). Seine Familie zählte zwar wegen ihres Reichtums zur Oberschicht des bayerischen Kleinadels, ein sozialer Aufstieg blieb Jan Holub und seinen Söhnen aber trotz mehrfachen Konnubiums mit hochrangigeren Familien und verschiedenen Ämtern am Hof der Herzöge jedoch versagt (zum militärischen Aufstieg Jan Holubs siehe Würdinger, wie Anm. 37, S. 327 und Riezler, wie Anm. 37, S. 396 und 419; zur sozialen Stellung seiner Familie in Bayern und ihren Besitzungen siehe Heinz Lieberich, Landherren und Landleute. Zur politischen Führungsschicht Baierns im Spätmittelalter, München 1964, besonders S. 66ff. und 141ff., sowie derselbe, Die bayerischen Landstände 1313/40–1807, München 1990, S. 95). Im Jahre 1469 stand Jan Holub während der Baumkirchnerfehde als Kriegshauptmann im Dienst Kaiser Friedrichs III. und erlitt in der Schlacht bei Radkersburg eine schwere Niederlage (siehe dazu Jakob Unrest, Österreichische Chronik, hg. von Karl Grossmann, Weimar 1957, S. 26–28; Roland Schäffer, Die Baumkirchnerfehde (1469–1471), in: Andreas Baumkirchner und seine Zeit (wie Anm. 35), S. 151–182, hier S. 159f.; weitere Quellen zur Schlacht bei Radkersburg bei Franz Krones, Die Oesterreichische Chronik Jakob Unrests, in: Archiv für österreichische Geschichte 48/2 (1872), S. 423–530, hier S. 440). – Die Daten zu Sebastian Pflugs Karriere hat Johann Brunner, Geschichte der Stadt Cham, Cham 1919, S. 190, zusammengetragen. Zur Karriere seines Vaters Hynčík im Dienst Pfalzgraf Johanns von Neumarkt siehe ausführlich Karl Winkler, Die Schlacht bei Hiltersried im Jahre 1433, Phil. Diss. München 1939, S. 55–58. – Neben Jan von Sedlec wirkte damals vor allem Zdeněk Kolvín von Ronšperk (Ronsberg), 1440 Burggraf auf Horšovský Týn (Bischofteinitz) (vgl. Urbánek, wie Anm. 42, III/1., S. 514–542; über Kolvíns Rolle AČ 1, S. 320, Nr. 1). – In einer Musterungsliste der Hofdiener von 1447 wird auch *der junge von Rosenberg* mit 10 Pferden aufgeführt (HStA München, Kurbayern, Äußeres Archiv Nr. 3905); Johanns Hofdienst wird erstmalig für das Jahr 1445 belegt (siehe LOR 3, S. 69–71, Nr. 95, 97).

121) Über die diplomatischen Aktivitäten des Hans von Degenberg in Prag (1463) siehe Urbánek (wie Anm. 42) III/4, S. 639.

122) Zum Geschlecht Pflug von Rabenstein siehe die in der Prosopographie angeführte Literatur. – Zu Guttensteins Streit mit Pfalzgraf Otto fällte Herzog Ludwig von Bayern-Landshut 1463 einen Schiedsspruch (BayHStA München, NK 9, fol. 59r–61r; bei Miloslav Ransdorf, Vzestup Gutštejnů

Nur lückenhaft belegt sind Verwandschaftsbeziehungen zwischen böhmischen und bayerischen bzw. oberpfälzischen Adelsfamilien. Ein Beispiel für eine Heiratsverbindung findet sich mit den Waldauern zu Rothenstadt und der böhmischen Familie von Volfštejn (Wolfstein).[123)]

Hinsichtlich des oben Angeführten ist festzustellen, daß es sich dabei, vor allem auf dem Feld der Dienstbeziehungen, um Kontakte beschränkten Ausmaßes handelte und die Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs, in deren Zusammenhang etwa 50 böhmische Adelige Werbeaufträge erhielten, in dieser Richtung einen Durchbruch hätten darstellen können. Es zeigte sich damals aber deutlich, daß die Auswahl der um Solddienste angesprochenen Personen im wesentlichen auf den Personenkreis der politischen Anhänger Georgs von Podiebrad beschränkt blieb. Die relativ geringe persönliche Beteiligung von Hochadeligen an den herzoglichen Diensten in diesen Jahren (vgl. auch unten) hatte letztlich auch zur Folge, daß diese kurze intensive Phase der Beziehungen böhmischer Adeliger zu Bayern nur eine Episode blieb und sich die beiderseitigen Kontakte in der Folgezeit wieder auf das unmittelbare Grenzgebiet beschränkten.[124)]

Zur Analyse der Prosopografie: Fragen- und Problemkreise

Die Artikel beigefügte Prosopografie der Söldner und Söldnerführer böhmischer Herkunft, die in den Jahren 1459–1462 im Zusammenhang mit den Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut in den Quellen genannt werden, bietet mehrere Forschungsmöglichkeiten. Es soll das Ziel der folgenden Zeilen sein, einige davon anzusprechen.

Dabei muß zunächst betont werden, daß es zwei oder drei Aspekte waren, die im wesentlichen die personelle Struktur dieser Söldner beeinflußten oder, besser gesagt, bestimmten. Erstens, die politischen Interessen, die oft in Zusammenhang mit der Politik Georgs von Podiebrad standen. Zweitens, die Macht- und Besitzverteilung im west- bzw. südböhmischen Grenzgebiet zu Bayern. Als dritter Faktor könnte die Frage der Personenkreise, die sich um einzelne einflußreiche Adelige konzentrierten, eine bedeutende Rolle gespielt haben. Dabei handelte es sich nicht

v době husitské a poděbradské, ÚSH 1983, S. 109–132, hier S. 122, wird diese Sache falsch in das Jahr 1465 eingeordnet). – Přibík von Klenová erhielt von Herzog Albrecht von Bayern-München das Gut Winkel in Aigen und die Ortschaften Furth, Eschlkam und Neukirchen auf Lebenszeit verschrieben (Joseph Stocklöw, Geschichte der Stadt Tachau mit teilweiser Berücksichtigung der Herrschaft Tachau I., Tachau 1878, S. 94–95).

123) Die Tochter des oberpfälzischen Adeligen Ulrich Waldauer zu Rothenstadt war mit → Ctibor von Volfštejn verheiratet: im Jahre 1460 wird Ctibor als Ulrichs *Eidam* (= Schwiegersohn) bezeichnet (BayHStA München, NK 23, fol. 252; vgl. Heinz Lieberich, Die bayerischen Landstände 1313/1340–1807, München 1990, S. 127–128). – Im Jahre 1460 wurde Sebastian Pflug von Rabenstein zu Schwarzenberg, Pfleger zu Cham, zur Söldnerwerbung allgemein auf seine *vettern den Pflugen* in Böhmen verwiesen (BayHStA München, NK 23, fol. 259); wer damit genau gemeint war, ist aber unklar (vgl. die Literatur unter → Pluh z Rabštejna in der Prosopografie).

124) Als Zeugnis ex silentio kann man auch die *Staré letopisy české* anführen, in denen der Solddienst böhmischer Adeliger in Bayern 1459–1462 nicht erwähnt wird (vgl. Staré letopisy české. Z Vratislavského rukopisu, hg. František Šimek, Praha 1937, S. 125ff.; Staré letopisy české. Z rukopisu Křižovnického, hg. František Šimek – Miloslav Kaňák, Praha 1959, S. 231ff.).

nur um Angehörige ihrer Klientel, sondern auch um Leute, die unter dem Schutz dieser Herren standen, obwohl dem kein Dienstverhältnis zugrunde lag *(přikázaný)*, oder sie gehörten einfach zu ihren Anhängern *(pomocník)*.[125)] Diese Aspekte erfordern einen näheren Kommentar.

Eine namentliche Feststellung derjenigen Adeligen, die im Verlauf der fünfziger Jahre, und besonders ab 1458, im Umfeld der politischen Aktivitäten Georgs von Podiebrad festzustellen sind (vgl. oben Kap. III/2b–c),[126)] offenbart, daß es sich hierbei um einen Personenkreis handelte, aus dessen Mitte mehrere Personen in die Dienste Herzog Ludwigs eintraten, oder mindestens Werbeaufträge erhielten. Dies läßt sich zum Beispiel anhand des repräsentativen Kreises der Adeligen verdeutlichen, die König Georg zu den wichtigen Egerer Verhandlungen im April 1459 begleiteten.[127)] Schon damals erwies sich die wichtige Rolle von → Jan Calta von Kamenná Hora in Georgs Politik. Er war im Januar 1459 neben → Zbyněk Zajíc von Házmburk (Hasenburg), Heinrich von Plauen und Vilém von Rýzmberk (Riesenberg) einer der königlichen Bevollmächtigten bei den Verhandlungen mit Markgraf Albrecht von Brandenburg zur Vorbereitung des Egerer Fürstentages. Später trug Jan Calta wesentlich zur Versöhnung zwischen König Georg und Herzog Ludwig von Bayern-Landshut bei.[128)] Schon seit Beginn der fünfziger Jahre standen

125) Als relativ aussagefähige Quelle zur Rekonstruktion der oben erwähnten Personenkreise können Absagebriefe *(opovědné listy)* gelten (siehe zum Beispiel LOR 4, S. 349–352, Nr. 488, vom Jahre 1452, den Absagebrief der Anhänger des → Jan von Rosenberg; oder FRA 44, S. 215, Nr. 153, vom Jahre 1461, den Absagebrief der Anhänger des → Dobrohost von Ronsberg). – Der Inhalt des Begriffes *Klientel* wird in der Literatur sehr unterschiedlich verstanden, u.a. gilt Klientel als Bezeichung einer breiten Gruppe von Dienern und Anhängern, oder, in engerem Sinne, als Bezeichnung der Lehnsleute, Söldner, oder allgemein der Beamten und Diener (also Personen, die sich zu dem Herr in einem Dienstverhältnis befanden). Im letzteren Sinne wird der Begriff *Klientel* an dieser Stelle verstanden (siehe dazu Robert Šimůnek, Terminologie služebných vztahů v pozdně středověkých Čechách, MHB 7, 2000, S. 175–190; näher wird auf die Frage zum Verständnis des Begriffes *Klientel* in der Historiographie der letzten Jahrzehnte im Rahmen von Šimůneks Dissertation, wie Anm. 6, eingegangen). Eine genaue Identifikation der einzelnen in der Prosopografie angeführten Personen und deren Beziehungen zu den Hochadeligen wird leider durch die fehlende Forschung zu den Klientelkreisen, Anhängerschaften und Bundesgenossen der einzelnen böhmischen Adelsfamilien behindert. – Zum rechtlichen Inhalt des Begriffes *přikázaný* siehe Šimůnek, Terminologie (wie oben), S. 184–189.

126) Der *„engere"* Personenkreis um Georg von Podiebrad, der in seine politischen Pläne eingeweiht war, wird bei Urbánek (wie Anm. 42) III/4, besonders S. 27–28, rekonstruiert.

127) In Eger waren damals (neben Georg und seinem Sohn Viktorin) anwesend: aus dem Herrenstand → Jan von Rožmberk (Rosenberg), → Zdeněk von Šternberk (Sternberg), → Zbyněk und Jan Zajíc von Házmburk (Hasenburg), Jindřich von Stráž (Platz), Jindřich von Lipá (Lipa), → Lev von Rožmitál (Rosenthal), Vilém d. J. von Rýzmberk (Riesenberg auf Rabí), → Dětřich von Rýzmberk (Riesenberg),→ Jan von Vartenberk (Wartemberg), Heinrich von Plauen, Heinrich von Gera, → Bohuslav von Švamberk (Schwanberg), Bohuslav von Žeberk (Seeberg), Jan von Cimburk, → Jan, → Jindřich und Albrecht von Kolovraty (Kolowrat), Ješek von Boskovice, Jan von Valdštejn (Waldstein), Jindřich von Roztoky; und die Ritter → Jan Calta von Kamenná Hora, Albrecht Kostka von Postupice, Vilém von Krásný Dvůr (Schönhof), Hynek von Roupov, Purkart Kamaret von Žirovnice (Serowitz) und Beneš von Veitmile (Weitmühl); siehe František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, Praha 1907, S. 874.

128) Zu den Verhandlungen mit Markgraf Albrecht siehe Palacký, wie Anm. 127, S. 874; Urbánek (wie Anm. 42) III/3, S. 473–475. – Zu denVerhandlungen in Domažlice (Taus) und Plzeň (Pilsen), siehe oben. Zu Taus nahmen auf böhmischer Seite folgende Herren teil: → Jan Calta von Kamenná Hora, → Racek von Janovice auf Riesenberg und → Bernard von Fictum (Vitzthum). Der Tag in Plzeň / Pilsen (Oktober 1459) fand unter persönlicher Anwesenheit König Georgs und Herzog Ludwigs, sowie den

auch die von → Fictum (Vitzthum) in enger Verbindung mit der Politik Georgs von Podiebrad. Ähnliches läßt sich für die von → Kolditz sagen.

Unter den böhmischen Adeligen, die in den Jahren 1459–62 Werbeaufträge von Herzog Ludwig erhielten, dominieren eindeutig Personen aus West- bzw. Nordwest- und Südböhmen. Besonders zahlreich vertreten sind solche Adeligen, die im böhmisch-bayerischen Grenzgebiet begütert waren, wie zum Beispiel Ctibor von Dešenice, Racek und Bavor von Janovice, Racek *Payregker,* Dětřich von Riesenberg, Mikuláš Kaplíř von Sulowitz, Přibík von Klenau, Racek von Rájov(?), Václav Rendl von Úšava, Dobrohost von Ronsperg und Jan von Veselí.

Der oben als dritten Aspekt angesprochene Fall von Adligen, denen einzelne Personen als Klientel, Anhänger oder anderes zuzuordnen sind, betrifft vor allem folgende Personen: Burian von Guttenstein (als dessen Beamte oder Diener Bohuš von Otěšice und Jindřich von Metelsko bekannt sind), Jindřich von Kolowrat (als dessen Beamte oder Diener Jan Švestrzum von Hradiště, Jan von Veselí bekannt sind), Dobrohost von Ronsperg (als dessen Anhänger Jindřich von Metelsko gelten kann), Jan von Rosenberg (als dessen Beamte oder Diener Jan Bolochovec, Hynek von Doubravice, Přibík Šatava(?) bekannt sind, während Hynek von Suchá und Markvart von Rakovice als seine Anhänger gelten können), Lev von Rosenthal, Zdeněk von Sternberg (als dessen Beamte oder Diener Dětřich von Jindřichovice, Bohuslav von Krašovice bekannt sind, während Vilém und Rous Chlumčanský zu seinen Anhängern zu zählen sind), bzw. auch Zbyněk Zajíc von Hasenburg, Mikuláš Kaplíř von Sulowitz, Přibík von Klenau und Bohuslav von Schwanberg.

Zum Schluß sollten noch zwei Aspekte genannt werden, die für die Charakteristik des spätmittelalterlichen böhmischen Söldnertums relevant sind und am konkreten Beispiel der Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut (1459–1462) besonders deutlich hervortreten. Der Solddienst wird oft als eine mögliche Einkommensquelle, vor allem der Niederadeligen, bezeichnet. In dem hier behandelten Fall der Dienste im Sold Herzog Ludwigs begegnet man demgegenüber einer ganzen Reihe von böhmischen Hochadeligen, deren Einfluß auf die politische Entwicklung in Böhmen seinerzeit von großer Bedeutung war. Auf den ersten Blick stellte so etwas im Böhmen des 15. Jahrhunderts keine Ausnahme dar – es wird oft belegt, daß sogar die mächtigsten Landadeligen Solddienste ausübten. Dies ist zum Beispiel der Fall bei den zahlreichen Adeligen, die in den Sold des römischen Königs Sigismund eintraten und gilt auch im Zusammenhang mit den Söldnerwerbungen der Herzöge von Sachsen im Jahre 1447. Als individuelles Beispiel kann

bedeutendsten Politikern beider Seiten statt. In Georgs Gefolgschaft befanden sich dabei → Jan Calta, → Jan von Rosenberg, → Zdeněk von Sternberg, → Bohuslav von Švamberk (Schwanberg), → Jindřich und → Jan von Kolovraty, Jindřich von Stráž (Platz), → Zbyněk Zajíc von Hasenburg, → Bernhard von Vitzthum, Jan von Kunštát, Burian Trčka von Lípa (Lipa) und Prokop von Rabštejn (Rabenstein) (siehe Palacký, wie Anm. 127, S. 881; Urbánek, wie Anm. 42, III/3, S. 562–564). – Calta war auch zugegen bei der Schließung des Ehevertrages für König Georgs Tochter Ludmila und Herzog Ludwigs Sohn Georg im Mai 1460 (Palacký, wie Anm. 127, S. 890; Urbánek, wie Anm. 42, III/4, S. 351; siehe dazu auch oben). Über Caltas Aktivitäten zu Beginn der sechziger Jahre siehe Urbánek, wie Anm. 42, III/4, nach dem Register (zu Caltas Teilnahme im Krieg gegen Markgraf Albrecht von Brandenburg, den gemeinsamen Gegner von König Georg und Herzog Ludwig, siehe ebenda, S. 477ff.).

man Jindřich von Rosenberg anführen, dem Kaiser Friedrich III. im Jahre 1451 den Sold schuldig blieb.[129)]

Im Fall der Personen, die im Zusammenhang mit den Söldnerwerbungen Herzog Ludwigs in Böhmen erwähnt werden, muß konsequent unterschieden werden zwischen solchen, die nur einen Werbeauftrag erhielten und denen, die den Solddienst wirklich antraten, was in der bisherigen Literatur nicht immer beachtet wurde. Unter diesem Gesichtspunkt stellt sich die Situation so dar, daß vor allem die Niederadeligen bzw. Personen unbekannter Herkunft den tatsächlichen Solddienst ausübten. Für Adelige, bei denen die sozialen Beziehungen und Abhängigkeiten deutlich nachvollziehbar sind, darf dabei vorausgesetzt werden, daß sie diesen Dienst im Auftrag der Obrigkeit antraten. Auf der anderen Seite wird für Hochadelige, denen eigene Klientelkreise zur Verfügung standen, eine persönliche Teilnahme in den Kämpfen als Söldner Herzog Ludwigs nur sehr spärlich belegt.

129) Siehe das Verzeichnis der Solddienstverträge, die König Sigismund mit böhmischen Hochadeligen in den Jahren 1420–1434 geschlossen hat, bei František Kavka, Strana Zikmundova v husitské revoluci, Diss. FF UK Praha 1947, S. 16–17, 39, 43, 48. – Über die Beteiligung böhmischer Söldner im „sächsischen Bruderkrieg" zuletzt Tresp (wie Anm. 4) – Zu den finanziellen Ansprüchen Heinrichs von Rosenberg gegen Kaiser Friedrich III. siehe LOR 4, S. 317, Nr. 453.

PROSOPOGRAFIE

In der Prosopografie wird nur ausnahmsweise auf breitere historische Darstellungen, die mit Register versehen sind, hingewiesen.

Abkürzungen:

AČ = Archiv český

ÄR = Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Herzogtum Bayern, Ämterrechnungen bis 1506

Allg. StA München = Allgemeines Staatsarchiv München

Bernau, Geschichte Winteritz = Friedrich Bernau, Geschichte der Herrschaft Winteritz und der ehemaligen Schutzstadt Radonitz, Komotau 1877

Bernau, Studien = Friedrich Bernau, Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren, Prag 1903

FRA = Fontes Rerum Austriacarum. Österreichische Geschichtsquellen, Zweite Abtheilung. Diplomata et Acta.

H = August Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království českého I.–XV., Praha 1882–1927

LOR = Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka 1418–1462, hg. von Blažena Rynešová (Bd. 4 mit Josef Pelikán), I–IV., Praha 1929–1954

MJČ = Antonín Profous, Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny I.–V., Praha 1949–1957

MS = August Sedláček, Místopisný slovník historický království Českého, Praha 1908

NK = Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Neuburger Kopialbücher

OSN = Ottův slovník naučný

Palacký, Přehled = František Palacký, Přehled saučasný neywyššjch důstognjků a auřednjků zemských i dworských we králowstwj Českém..., Praha 1832

Pelant, Města = Jan Pelant, Města a městečka Západočeského kraje, Plzeň 1988

Procházka – Úlovec, Hrady = Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov I.–III., Tachov 1988–1991

Raab, Herrschaft Plauen = C. von Raab, Die Herrschaft Plauen, ihre Lehnsmannschaft und deren Besitzungen im Anfang des 15. Jahrhunderts. In: Mitteilungen des Altertumsvereins zu Plauen 9 (1893)

Raab, Regesten = C. von Raab, Regesten zur Orts- und Familiengeschichte des Vogtlandes, Bd. I, Plauen 1893

RD = Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481, hg. von Josef Pelikán, Praha 1953

Stocklöw, Geschichte Tachau = Joseph Stocklöw, Geschichte der Stadt Tachau mit teilweiser Berücksichtigung der Herrschaft Tachau, Tachau 1878

Wild, Regesten = Erich Wild, Regesten zur Geschichte des Vogtlandes im 14.–17. Jahrhundert, Plauen 1929

ZR = August Sedláček, Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480, Praha 1915

Gliederung der einzelnen Einträge:

a) Informationen zu Biografie und Besitzverhältnissen der betreffenden Person und seiner Familie aus der Literatur

b) allgemeine Informationen zu der betreffenden Person im Zusammenhang mit den Ereignissen der Jahre 1458–63, aus den archivalischen Quellen

c) Informationen zu der betreffenden Person im Zusammenhang mit den Ereignissen der Jahre 1458–63, aus den archivalischen Quellen, nach Jahren geordnet

****

z Blatna (von Blatno?), *Platten*

a) **Ptáček von Blatno(?) *(Taczschko auf der Platten).*** Konnte nicht identifiziert werden. Das Prädikat kann man nur mit der Burg Blatno bei Chomutov (Komotau) erklären, ein Ptáček wird dort aber nicht ausdrücklich erwähnt (vgl. H 14, S. 271–272). Andere Lokalitäten mit Namen Blatno/Blatná (vgl. MS, S. 30–32, MJČ 1, S. 92–95), oder auch die Burg Blatná bei Strakonice (vgl. H 11, S. 182), sind eher unwahrscheinlich. Ein Adelsgeschlecht Blatenský von Blatno, das sich nach Blatno bei Vroutek (Rudig) in Westböhmen nannte, wird erst im 16. Jahrhundert belegt. – Lit.: OSN 4, S. 150.

c) *1459*
– *Taczschko auf der Platten* erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 250 Trabanten (NK 41, fol. 204–205)

Bohatzko

a) **Achatz Boháček(?).** Konnte nicht identifiziert werden, auch seine Herkunft ist unklar. Ist aber vermutlich ein Böhme (Boháček = der Reiche).

c) *1460*
– *Bohatzko* tritt Mitte März mit 5 Pferden in den Dienst Hz. Ludwigs (NK 23, fol. 224r)

Bohuš z Otěšic (Bohuš von Otěšice)

a) **Bohuš von Otěšice zu Částkov (Schossenreut).** Bohuš von Otěšice war ein westböhmisches Adelsgeschlecht, dessen Angehörige sich nach dem Dorfe Otěšice bei Merklin nannten. Im 15. und 16. Jahrhundert besaßen die von Otěšice das Gut Částkov. Bohuš von Otěšice zu Částkov wird als Besitzer von Částkov in den Jahren 1471–1483 belegt (H 13, S. 106). Josef Köferl, Der politische Bezirk Tachau, Tachau 1890, S. 346, nennt Bohuš von Otěšice zu Schossenreut schon für das Jahr

1443 (es muß sich dabei um die gleiche Urkunde handeln, in der → Oswald Potzinger 1443 zum ersten Mal erwähnt wird). Der Name Bohuš war unter den Mitgliedern der Schossenreuter Linie sehr beliebt, deswegen ist es schwer, in den Quellen die einzelnen Personen voneinander zu unterscheiden. Im Dienst → Burians des Reichen von Guttenstein war *Bohusch von Czoskenreuth* 1471–1474 auch Burggraf von Tachov (Tachau). – Lit.: H 13, S. 102; OSN, S. 261–262; Procházka – Úlovec, Hrady I., S. 27.

b) Bohuš von Otěšice zu Schossenreut gehörte *1461* gemeinsam mit → Racek von Rájov(?) und → Oswald Potzinger offensichtlich zu den Söldnern, die durch den bayerischen Adligen Hans von Degenberg angeworben wurden (sie werden als Rottmeister des von Degenberg bezeichnet). Ein Sigmund von Částkov befindet sich unter den Böhmen, die 1461 mit → Dobrohost von Ronsperg einen Fehdebrief an Mgf. Albrecht von Brandenburg schickten (FRA 44, S. 215).

c) *1461*
– Ende August Dienstantritt in Bayern gemeinsam mit → Racek von Rájov(?) und → Oswald Potzinger (und ca. 150 Söldnern), werden als Rottmeister des von Degenberg bezeichnet (NK 41, fol. 153)
– Soldzahlungen bis Mitte Oktober nachgewiesen (ÄR 258/I, fol. 29b, 37, 47b)

Bolochovec ze Šatavy (Bolochovec von Schattawa) – siehe ze Šatavy

Bořivoj (?) – *Worsibohi*

a) ***Worsibohi.*** Unbekannte Person, wahrscheinlich nichtadeliger Herkunft.

c) *1459*
– *Worsibohi* erhält gemeinsam mit → Ctibor von Dešenice einen Werbeauftrag aus Bayern (NK 41, fol. 25)
– keine Quellenbelege über einen tatsächlichen Solddienst

Brada

a) ***Brada.*** Nicht identifizierte Person vermutlich böhmischer Herkunft (brada = das Kinn) und wohl nicht adelig. Einen Zusammenhang dieser Person mit der Burg Brada (bei Jičín) vorauszusetzen, ist unbegründet (vgl. H 5, S. 266).

b) Wird als Wagenburgmeister bezeichnet.

c) *1460*
– tritt im April mit 2 Pferden und 2 Trabanten in den Dienst Hz. Ludwigs (NK 23, fol. 226)

z Braňan (von Prohn ?)

a) **Václav z Braňan *(Branné?).*** Konnte nicht identifiziert werden, ist aber wohl adeliger Herkunft. Das Prädikat hängt wahrscheinlich mit Braňany bei Bílina zusammen (vgl. Belege in MJČ 1, S. 159; in MS, S. 56, sind Angehörige der Familie von Braňany unter dem Namen Brany angeführt). Eher unwahrscheinlich ist die Erklärung einer Herkunft aus Horní Branná bei Jilemnice (Starkenbach), das im 15.

Jahrhundert zum Besitz den Herren von Valdštejn gehörte (H 5, S. 240–241), oder aus Branná bei Třeboň (Wittingau), das im 15. Jahrhundert den Herren von Rosenberg gehörte (MS, S. 56).

b) Wird in der Quelle Václav *Zbranni* genannt. Ein *Waczlaw von Branne* ist auch unter den Unterzeichnern des Fehdebriefs von → Dobrohost von Ronsperg an Mgf. Albrecht von Brandenburg im Jahre 1461 (FRA 44, S. 215).

c) *1462*
– wird Ende August in einem Schuldbrief Hz. Ludwigs an → Vilém Chlumčanský als dessen *Mitgeselle* genannt (neben → Konrad Tettauer, → Oswald Potzinger und → Václav Rendl) (NK 24, fol. 154)

Calta z Kamenné Hory (Calta von Kamenná Hora)

a) **Jan Calta von Kamenná Hora** (†1465), Sohn des Buzek Calta von Kamenná Hora (Dorf bei Manětín in Westböhmen). Er besaß neben dem geerbten Rabštejn (Rabenstein) auch die Stadt Chomutov (Komotau; laut kgl. Brief von 1459). Um die Rückgabe seines väterlichen Erbes Rabenstein mußte Jan mit seinem Vormund Burian d. Ä. von Guttenstein einen Streit führen. Jan Calta war ein Verwandter Georgs von Podiebrad (im Hinblick darauf, daß dieser Calta 1450 als „Schwager" bezeichnete, ist zu vermuten, daß Calta mit einer der namentlich unbekannten Töchter Viktorins von Kunštát (Georgs Vater), verheiratet war; vgl. Aut. kol., Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI., Praha 1989, S. 624–625). Auch in politischen Angelegenheiten gehörte Calta zu den Anhängern Podiebrads. Im Jahre 1456 war er einer der Gesandten, die in Wien über die Versöhnung zwischen dem böhmischen König Ladislaus und Kaiser Friedrich III. verhandelten. 1459 war Calta bevollmächtigter Vertreter König Georgs beim Tag zu Wunsiedel, darüber hinaus begleitete er den König zu den Verhandlungen mit den Reichsfürsten in Eger. Im Jahre 1460 vermittelte Calta die Versöhnung zwischen Herzog Ludwig von Bayern-Landshut und König Georg. Am Ende seines Lebens war er im Amt des obersten Münzmeisters. – Interessant ist auch die Rolle, die Jan Calta als einer der Wortführer derjenigen böhmischen Söldnerführer gespielt hat, die sich nach dem Scheitern des Feldzuges gegen Soest 1447 im Streit von Herzog Wilhelm III. von Sachsen trennten und noch bis 1459/60 um die Bezahlung ihres Soldes und ihrer Schäden klagten. Besonders Calta tat sich dabei als hartnäckiger Kläger hervor, der auch vor Beleidigungen des Herzogs nicht zurückschreckte (zu diesen Zusammenhängen siehe Tresp, wie Anm. 4, sowie die Quellen von 1447/48 und vom Egerer Tag 1459 in FRA 42). Eventuell resultiert aus diesen Streitigkeiten seine Abneigung gegen den mit Wilhelm von Sachsen verbündeten Albrecht von Brandenburg, die ihn dazu veranlaßte, das böhmisch-bayerische Bündnis 1459/60 voranzubringen. – Lit.: OSN 5, S. 64; Urbánek (wie Anm. 42) III/1–4, nach Register.

b) Calta war eine zentrale Figur in den Beziehungen zwischen Böhmen und Bayern-Landshut und für die bayerischen Söldnerwerbungen in Böhmen in den Jahren 1459 bis 1462 (vgl. Urbánek, wie Anm. 42, III/4, bes. S. 351–371). Nach dem Tod des → Racek von Janovice zu Riesenberg (1461) wurde er der Vormund von dessen Erben und somit de facto der Herr über dessen Besitzungen (unter anderem

auch der Stadt Domažlice / Taus), sowie auch über dessen Söldner, die zu dieser Zeit in Bayern dienten. Calta trat in allen hier untersuchten Jahren (1459–62) persönlich oder über seine Diener und Hauptleute in Bayern in Erscheinung und stand auch spätestens seit 1460 im Dienst Herzog Ludwigs (er erhielt regelmäßige Jahrsoldzahlungen). Er war maßgeblich an dem Zustandekommen des böhmisch-bayerischen Bündnisses beteiligt und organisierte 1460 in Prag die Anwerbung einer *schlesischen Rotte* (unter dem niederlausitzischen Adligen → Melchior von Löben) für Herzog Ludwig. In der Musterungsliste der Rotte des Jan Calta von 1460 finden sich neben Personen aus Westböhmen auch viele Adlige aus der Oberlausitz (welche Verbindungen Calta in die Lausitz hatte, ist nicht bekannt, eventuell erfolgte ein Kontakt dorthin über seine Hauptleute → Schönfeld, → Hoym, oder → Smolik). Nach 1460 trat er nicht mehr selbst als Kriegsunternehmer auf, aber einige seiner Hauptleute blieben (in seinem Auftrag?) in Bayern aktiv. Statt dessen wird Jan Calta neben Petr Kdulinec und → Lev von Rožmitál als einer der Anführer des böhmischen Heeres genannt, das 1461 und 1462 im Auftrag König Georgs als Bundesgenosse Herzog Ludwigs in Oberfranken einfiel.

c) *1459*
– Calta erhält über seinen Diener einen bayerischen Werbeauftrag (NK 41, fol. 205b–206)
– Diener: Hans Truchseß

1460
– Calta erhält einen bayerischen Werbeauftrag (NK 23, fol. 258–259) und schickt eine größere Anzahl Söldner in mehreren Gruppen nach Bayern (NK 23, fol. 210; NK 30, passim; Musterungsliste 31. März/12. Mai 1460: Allg. StA München, Nr. 2366)
– Calta kommt selbst auch dorthin (ÄR 180, fol. 98)
– Hauptleute: → Sigmund Smolík von Slavice, → Oldřich von Raková, → Lorenz Hayn/Hoym und → Jan von Kolovraty(?) auf Ročov
– Rottmeister: → Mikuláš *Nemecz,* → *Petersy,* Hans von Schreibersdorf zu Neschwitz (Oberlausitz)
– weitere Personen: *Wabran* (ein Trabant)

1461
– Calta schickt nur eine kleine Söldnergruppe nach Bayern, aber einige seiner Hauptleute von 1460 sind (vielleicht in seinem Auftrag ?) wieder dabei (NK 41, fol. 128; ÄR 258/I, passim)
– nach dem Tod des → Racek von Janovice zu Riesenberg stehen einige von dessen Söldnern unter Caltas Namen in Bayern (ÄR 258/I, fol. 39)
– Hauptleute: →Václav Ucháček von Kračín

1462
– Calta erhält bayerische Werbeaufträge (NK 41, fol. 213, 274–275r)

z Čejetic (von Čejetice/Čejetitz)

a) **Jan (Johann) und Zachariáš (Zachař) von Čejetice** ***(Zegetitz/Czogeticz/ Zockeritz).*** Die Wladiken von Čejetice nannten sich nach dem Dorfe Čejetice, östlich von Strakonice (Strakonitz) in Südböhmen. Die Brüder Jan und Zachař, höchstwahrscheinlich die Söhne von Přibík von Borovnice († nach 1446), erbten von diesem die Feste und das Gut Čejetice (in H 11, S. 243, wird Zachař bis zum Jahre 1465 als Besitzer von Čejetice erwähnt; in MS, S. 107, wird er als Zachař von Borovnice angeführt und darüber hinaus in den Jahren 1437–1457 als Besitzer von Čejetice).

c) *1460*
– bayerischer Werbeauftrag über ca. 70 Söldner an → Ondřej von Mladějovice *(Andre Zmladiegowi)* und Jan von *Zegetitz* (Anfang März) (NK 23, fol. 253r)
– die Brüder *Zacherus* und Jan von *Czogetitz* kommen Ende Mai mit 35 Söldnern nach Bayern
– Soldzahlungen bis Ende Juli nachgewiesen (NK 30, fol. 189, 214r)

Chlumčanský z Přestavlk (Chlumčanský von Přestavlky)

a) Das Geschlecht der Chlumčanský von Přestavlky stammte aus Westböhmen. Der Name wurden von den Ortschaften Přestavlky bei Stod (MS, S. 730; H 13, S. 234) und Chlumčany bei Přestice (MS, S. 314; H 9, S. 181) abgeleitet.
Vilém Chlumčanský von Přestavlky und Rous Chlumčanský von Přestavlky waren die Brüder von Petr Chlumčanský, eines Anhängers → Zdeněks von Sternberg. Vilém wurde Peters Nachfolger im Besitz der westböhmischen Burg Buben (hier erwähnt 1474–1492), während Rous das Gut Chlumčany besaß. – Lit.: H 13, S. 161; OSN 12, S. 247; in H 9, 181, wird Rous für die Jahre 1486–1488 in Chlumčany erwähnt).

b) Ein *Wylhalm* und ein *Rauß* von *Chlumczan* sind 1461 auch unter den Unterzeichnern des Fehdebriefes von → Dobrohost von Ronsperg an Mgf. Albrecht von Brandenburg (FRA 44, S. 215).

c) *1462*
– *Wilhelm Chlumczenský* und seine *Mitgesellen* → Oswald Potzinger, → Konrad Tettauer, → Václav von Braňany(?) und → Václav Rendl) erhalten Ende August einem Schuldbrief Hz. Ludwigs für ihre Schäden (NK 24, fol. 154)

Chotek z Dlouhé Vsi (Chotek von Langendorf)

a) Die Chotek von Langendorf waren ein Adelgeschlecht, das sich ursprünglich nach dem Dorf Chockov bei Radnice in Westböhmen nannte. Die Mitglieder des Geschlechtes Chotek von Vojnín besaßen im 15. Jahrhundert einige Güter in Südwestböhmen, eines davon war Dlouhá Ves bei Sušice / Schüttenhofen (vgl. H 11, S. 278).
Jan Chotek von Langendorf wird in den Quellen meist als *Hotta* oder *Hoyta* bezeichnet. Wahrscheinlich ist er identisch mit jenem Jan Chotek, der im Dorf Ležky saß (bei Luditz / Žlutice) und in den Jahren 1468–1490 als Pfandinhaber der Dörfer Čisovice, Kytín und Korytany angeführt wurde. 1474 kaufte ein Jan Chotek

von → Jan Jenec von Janovice zu Petersburg dessen Besitz bei Lubenec. – Lit.: Bernau, Geschichte Winteritz, S. 74; OSN 12, S. 370, 373.

b) Jan Chotek erhielt 1459 und 1462 bayerische Werbeaufträge und war 1461 als Söldnerführer in Bayern. Eventuell war er auch der in der Musterungsliste der Calta-Rotte von 1460 ohne Vornamen genannte *Kotegk* (Allg. StA München, Nr. 2366, fol. 14). Die Identität mit dem ebenfalls 1462 erwähnten Jan *(Hotto)* von Langendorf ist wahrscheinlich.

c) *1459*
– Jan Chotek soll von Hans Truchseß, Diener des → Jan Calta, um Söldner angesprochen werden (NK 41, fol. 205r–206)

1461
– Jan Chotek kommt mit ca. 170 Söldnern nach Bayern (NK 41, fol. 154)
– Soldzahlungen sind von Ende August bis Anfang November nachgewiesen (ÄR 258/I, fol. 29r, 42r)

1462
– Jan Chotek erhält einen bayerischen Werbeauftrag für 260 Söldner (NK 41, fol. 274–275r)
– ab August stellte Hz. Ludwig mehrere Schuldbriefe an → Caspar vom Perg, Jan *Hotto/Hoytha von Langendorff* und → Jindřich von Haugwitz aus (NK 24, fol. 140, 221, 250r)

a) **Jindřich (Heinrich) Chotek von Vojnín.** Er war in den Jahren 1453–1457 Besitzer eines Teils(?) des Gutes Žehrovice (Mšecké oder Kamenné) im westlichen Teil von Mittelböhmen. Žehrovice hatte Jindřich im Jahre 1453 vom seinen Vater erworben, der Žehrovice seit dem Jahre 1440 besaß (es handelt sich nicht um Žerovice bei Přeštice in Westböhmen, da als Inhaber dieses Žerovice ausschließlich Vilém von Rabí genannt wird, der Žerovice im Jahre 1454 dem König übergab, es später aber wieder zurückerhielt, vgl. MJČ 4, S. 836; MS, S. 1035–1036). Heinrichs Besitzrechte in Vojnín (Wohnung) bei Doupov (Duppau) sind unklar, denn dort saß Jetřich/Dětřich (Dietrich) Chotek, der Gemahl von Jana Koza von Kolovraty. – Lit.: OSN 12, S. 370–373.

c) *1460*
– ein Jindřich Chotek *(Hotegk)* ist mit 7 Reisigen bei den Söldnern des → Jan Calta, die unter → Jan von Ročov am 12. Mai nach Cham kommen (Allg. StA München, Nr. 2366, fol. 49r–50)

1461
– Jindřich Chotek *(Hotko von Woying)* kommt Ende August gemeinsam mit → Jan Duppauer von Duppau, → Jesek Türmitz von Mühlen, → Odolen von Úherce(?) und ca. 130 Söldnern nach Bayern (NK 41, fol. 160)

Cordule

a) **Hynek *Cordule,*** nicht identifizierte Person, wohl nichtadeliger Herkunft. Die Zugehörigkeit zum ostböhmischen Geschlecht Kordule von Sloupno ist unbestätigt und eher unwahrscheinlich (vgl. H 2, S. 234, H 5, S. 316–317; OSN 14, S. 811–812; auch bei Jiří Hás, Rod Kordulů ze Sloupna, Heraldika a genealogie 27, 1994, S. 153–162, vgl. die Geneal. Tab., S. 158ff., wird kein Hynek zu dieser Zeit erwähnt).

c) *1460*
– kommt gemeinsam mit → Niclas *Seidlicz* und ca. 60 Söldnern nach Bayern
– Soldzahlungen sind von Mitte Mai bis Anfang August nachgewiesen (NK 30, fol. 196, 215)

Cukr z Tamfeldu (Zucker von Tamfeld)

a) **Jan (Johann) Cukr von Tamfeld** stammte einem westböhmischen Adelsgeschlecht, das sich nach dem (eingegangenen) Dorf Steinfeld bei Žlutice (Luditz) nannte. Ein gewisser Jan Cukr wird in den Jahren 1436–1447 belegt (im Jahre 1436 als Mitsiegler an der Seite der Herren von → Guttenstein), ein Racek Cukr gehörte gegen Ende der sechziger Jahre des 15. Jahrhunderts zur Klientel der Herren von → Rosenberg. – Lit.: OSN 5, S. 774; H 13, S. 231.

c) *1460*
– ein *Jan Zuckker* ist mit 2 Pferden unter den Söldnern des → Jan Calta, die mit der Rotte des → Jan von Kolovraty(?) auf Ročov am 12. Mai in Cham gemustert werden (Allg. StA München, Nr. 2366, fol. 50r)

z Dešenic (von Dešenice)

a) **Ctibor von Dešenice,** ein Stammvater des Geschlechtes Dešenický von Dešenice. Besitzer des Gutes Dešenice bei Klatovy (Klattau). Als Söldner diente er in Österreich (1452), und in Polen (1458). – Lit.: H 9, S. 149; MS, S. 129.

c) *1459*
– Dešenice erhält gemeinsam mit → Bořivoj(?) einen Werbeauftrag aus Bayern (NK 41, fol. 25)
– keine Quellenbelege über einen tatsächlichen Solddienst (die Angabe in der tschechischen Literatur, daß Ctibor unter Hz. Ludwig diente (vgl. oben), wird sich auf die Erwähnung in FRA 20, S. 185 beziehen, der die Angaben in NK 41 zugrunde liegen, also nur der bayerische Werbeauftrag, der aber offensichtlich nicht erfüllt wurde)

Doupovec z Doupova (Duppauer von Duppau)

a) Doupovec von Doupov (Duppau), ein breit verzweigtes Adelsgeschlecht, dessen Angehörige sich nach Doupov (Duppau), südlich von Kadaň (Kaaden) nannten.
Jan Doupovec von Doupov zu Valeč (Waltsch) war ein Stammvater des Geschlechtes Valecký z Doupova (eine Nebenlinie der Doupovec z Doupova). Als Besitzer von Valeč (am südlichen Rand der Duppauer Berge) wurde er in H 13, S. 213 für die Jahre 1467–1487 angeführt. In OSN 7, S. 889, wird er nicht erwähnt.

b) Ein Jan von *Toppau* wurde im Februar 1460 im Auftrag Hz. Ludwigs durch Sebastian Pflug besucht, um ihm einen Werbeauftrag über 150 Söldner zu bringen. Ein *Waleczkey* war mit 4 Reisigen bei den Söldnern des → Jan Calta, die unter → Oldřich von Raková und → Smolík am 31. März in Cham gemustert wurden. Im Jahr darauf kam wieder ein Jan *„Toppauer von Toppau"* nach Bayern.

c) *1460*
– Jan von Duppau erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 150 Söldner (NK 23, fol. 258–259)
– ein *„Waleczkey"* ist unter den Söldnern des → Jan Calta (Allg. StA München, Nr. 2366, fol. 11)

1461
– Jan *„Toppauer von Toppau"* kommt Ende August gemeinsam mit → Jindřich Chotek, → Ješek Türmitz von Mühlen, → Odolen von Úherce(?) und ca. 130 Söldnern nach Weiden (NK 41, fol. 160)

a) **Beneš Doupovec von Doupov zu Šťáhlavy** (†1469). Šťáhlavy bei Plzeň (Pilsen) war seit der Mitte des 15. Jahrhunderts im Besitz des Geschlechtes Doupovec z Doupova. Beneš ist höchstwahrscheinlich indentisch mit Beneš Duppauer, der schon 1447 als Hauptmann des Hynek Krušina von Schwanberg mit Hz. Wilhelm von Sachsen gegen Soest gezogen war (vgl. Tresp, wie Anm. 4). Später wurde er nochmals 1452 erwähnt (RD, S. 222–223, Nr. 644). Über Beneš siehe H 13, S. 78. In OSN 7, S. 889, wird er zuletzt für das Jahr 1469 genannt.

b) In Bayern ist er nur für 1460, gemeinsam mit → Sigmund von Pernstein nachgewiesen. In der Feldordnung Hz. Ludwigs für dieses Jahr wurde ihm und seinen Reisigen eine Sonderaufgabe zum Schutz der Wagenburg zugewiesen (NK 23, fol. 245).

c) *1460*
– Beneš von Duppau und → Sigmund von Pernstein sind von Anfang März bis Mitte Juli mit ca. 200 Söldnern in Bayern nachgewiesen (NK 23, fol. 193r, 204; NK 30, passim)

z Doubravice (von Doubravice)

a) Hynek Zub von Doubravice (†1469/1470). Er nannte sich nach dem Dorf und der Feste Doubravice *(Dobrobitz)* bei České Budějovice (Budweis). – Hynek gehörte zur Klientel des → Johann von Rosenberg, in dessen Dienst er das Amt des Hauptmanns von Soběslav (Sobieslau) innehatte (1451; Mareš, wie Anm. 29, S. 231). In Soběslav war Hynek auch später als Beamter tätig, zum Beispiel unter Hauptmann Jan von Dobronice (zum Jahre 1454: August Sedláček, Listy ze ztracených archivů panských... Snůška II, VKČSN 1892, s. 47–78, hier S. 53, Nr. 7). Gegen Ende der sechziger Jahre war Hynek dann für kurze Zeit wieder Hauptmann in Soběslav, damals unter → Zdeněk von Sternberg (1468/1469?; AČ 7, S. 353, Nr. 274; falsch angegeben in H 4, S. 82). – Als Diener Johanns von Rosenberg sagte Hynek 1468 auch Kaiser Friedrich III. ab (Mareš, wie Anm. 29, S. 239). Aber auch Sternberg wußte Hyneks Dienste zu schätzen, wie die Schenkung eines unbekannten Dorfes,

wahrscheinlich in Umgebung von Soběslav, bezeugt (vgl. AČ 7, S. 382, Nr. 336). – Hyneks Gemahlin war Dorota von Hobzí (†nach 1511) aus dem mährischen Geschlecht der Herren von Hobzí (vgl. AČ 8, S. 6, Nr. 384; S. 14, Nr. 399; AČ 14, S. 196–197, Nr. 1944). Über Hyneks Kontakte nach Mähren zeugt wohl auch die Bekanntschaft mit einem gewissen *Mynko aus Brünn,* die in den bayerischen Quellen von 1460 erwähnt wird.

c) *1459*
– Hynek von Doubravice erhält einen Werbeauftrag aus Bayern und kommt Ende Mai mit 23 Reitern über Passau nach Bayern (NK 41, fol. 49–51)
– eventuell gehört er mit diesen Leuten oder einem Teil davon zu → Markvart von Rakovice
– soll nach Donauwörth gelegt werden (gemeinsam mit → Markvart von Rakovice) (NK 41, fol. 208)

1460
– Hynek von Doubravice wird aus Bayern wegen Söldnerwerbungen angesprochen, soll 300 Söldner über Linz nach Bayern bringen (NK 23, fol. 256r–257)
– soll auch den *Mynko aus Brünn* mitbringen (offensichtlich ein Spezialist, da ihm besonderer Sold versprochen wird)

Elbogen

a) **Václav z Lokte (Wenzel von Elbogen).** Nicht identifizierbare Person, höchstwahrscheinlich nichtadeliger Herkunft. Der Beiname deutet auf Wenzels Herkunft aus der westböhmischen Stadt Loket (Elbogen), die seit dem Jahre 1437 im Pfandbesitz der Grafen Schlick war (vgl. H 13, S. 21).

b) Trabantenrottmeister, der mit seiner Rotte (10 Trabanten) gegen Ende Mai 1460 bei Soldzahlungen erwähnt wird (NK 30, fol. 180r).

Frau

a) ***Niclas Frau.*** Nicht identifizierter Böhme *(Niclas Frau aus dem Elbogener Kreis),* der 1462 einen bayerischen Werbeauftrag über ca. 70 Söldner erhielt (NK 41, fol. 216r).

z Frumštejna (von Frumstein)

a) **Jan (Johann) von Frumstein zu Týnec** († nach 1469). Wahrscheinlich ein Sohn des Břeněk von Frumstein (Burg bei Plzeň / Pilsen). Zusammen mit seiner Bruder Jetřich/Dětřich (Dietrich) erstmals im Jahre 1432 belegt. Vor 1439 teilten die Brüder ihre Güter und Jan nahm Týnec bei Planá, südlich von Mariánské Lázně (Marienbad) als Sitz (später versicherte er die Mitgift seiner Frau Anna von Kamenice auf Planá). – Lit.: H 13, S. 195, 226; Procházka – Úlovec, Hrady III, S. 214.
b) Jan war offenbar nur 1462 als Söldner in Bayern. Näheres dazu ist aber nicht bekannt.

c) *1462*
– Jan von Frumstein erhält im August zwei Schuldbriefe Hz. Ludwigs für seinen Sold und seine Schäden (NK 24, fol. 139r, 153r)

Gessentz

a) **Hildebrand von Gessentz.** Nicht identifizierbare Person, vielleicht kein Böhme. Das Prädikat von *Gessentz* kann nur hypothetisch mit dem Markt Jesenice (westlich von Rakovník) in Verbindung gebracht werden, da dort kein Hildebrand von Jesenice erwähnt wird. Darüber hinaus gehörte Jesenice im 15. Jahrhundert zur Herrschaft Petrohrad – Petršpurk (Petersburg) (vgl. MS, S. 364). Ebenso nur hypothetisch könnte er ein Angehöriger der vogtländischen Familie von Gössnitz/Jessnitz sein, die im 15. Jahrhundert sehr zahlreich war. Ein Hildebrand ist aber auch dort nicht festzustellen (siehe Raab, Regesten, nach Register).

c) *1460*
– erhielt einen bayerischen Werbeauftrag über 20 Söldner, ein späterer Solddienst ist nicht nachgewiesen (NK 23, fol. 158, 263r)

Grave

a) **Jörg Grave.** Nicht zu identifizierende Person.

b) Jörg Grave und → Hans von Mutinsko waren 1462 als Rottmeister einer wahrscheinlich gemischten deutsch-böhmischen Trabantenrotte in Bayern. Grave war also vielleicht kein Böhme. Die Trabanten dieser Rotte haben nach Musterungsliste zum Teil slawische Namen (19 von 47, nur Vornamen ohne Herkunftsbezeichnung). Vielleicht kamen sie aus dem Egerland oder der Oberpfalz.

c) *1462*
– kommen Mitte Juni nach Bayern, Dienstantritt zu Rain, Dienstende soll laut Vertrag in Weiden sein (NK 41, fol. 313–314)

z Gutštejna (von Guttenstein)

a) Ein westböhmisches Adelsgeschlecht, das sich nach der Burg Gutštejn (Guttenstein), bei Bezdružice (Weseritz) in Westböhmen nannte.
Burian („der Reiche") von Guttenstein zu Nečtiny (Netschetin) und Preitenstein († nach 1489), ein Sohn und Erbe des Burian (der Ältere) von Guttenstein zu Netschetin und Preitenstein († 1462). Im Laufe seines Lebens hat Burian der Reiche die von seinem Vater ererbten Güter (Guttenstein und Netschetin) bedeutend erweitert. Er besaß die Burg Švamberk (Schwanberg), das Gut Chyše, spätestens seit 1460 Trpísty (vgl. H 13, S. 135; MS, S. 903) und seit 1483 das Gut Petrohrad (Petersburg) (H 14, S. 345). Daneben auch Kynšperk, Příbram, Žebrák und Točník (also Güter in West- und teilweise in Mittelböhmen) und in Bayern unter anderem das Gut Flossberg. Wegen Rabštejn (Rabenstein) führte er einen Streit mit den Erben der → Calta von Kamenná Hora. Der Verlauf dieses Streites war einer der Gründe, aus denen Burian sich von König Georg abwandte und zum Anhänger des Grünberger Bundes wurde. In diesem Zusammenhang wurde er von König Mathias zum Hofrichter ernannt (1469). Seit dem Jahre 1471 war er ein Anhänger von König Vladislav, der ihn zum königlichen Kammermeister (seit 1472) machte. Burian war verheiratet mit Zidonie von Ortenburg. – Lit.: H 13, S. 52–53, 204; OSN 10, S. 640; über Burians politische Tätigkeit und die Struktur seines Besitzes siehe Stocklöw, Geschichte Tachau, S. 97–104; Bernau, Wolfstein und Triebl, in: Studien, S. 231–264, hier S. 240–246; Ransdorf (wie Anm. 122), S. 122–124.

b) Burian war offensichtlich spätestens seit 1462 ein *Diener-von-Haus-aus* Hz. Ludwigs. Er wird in diesem Jahr als *Diener, Rat und Getreuer* bezeichnet. Obwohl er 1459 und 1460 Werbeaufträge aus Bayern erhielt (die Bezeichnung Burians *der Junge* im Jahre 1462 scheint darauf zu deuten, daß vielleicht auch Burians Vater, Burian d. Ältere, sich in derselben Angelegenheit engagierte), ist ein Solddienst erst 1462 nachzuweisen (Ransdorf, wie Anm. 122, S. 121, hat – mit Hinweis auf FRA XLII, S. 200, 365, 396 – vermutet, daß Burian d. Ältere v. Guttenstein neben → Lev von Rožmitál ein Hauptmann des königlich böhmischen Heeres war, das in der Umgebung von Weiden und Wunsiedel operierte. Diese Interpretation der Quellen ist eher zweifelhaft, dennoch ist es selbstverständlich möglich, daß Burian nicht persönlich als Söldner bei Hz. Ludwig war, sondern nur seine Diener schickte!).

a) **Mikuláš (Nikolaus) von Guttenstein,** ein Sohn des Půta von Guttenstein. Seit dem Jahre 1440 (hier zusammen mit seinem Bruder Jan erwähnt), der einzige Besitzer von Trpísty bei Stříbro (Mies) (AČ 3, S. 524). Noch vor 1460 wurde Trpísty aber durch Burian von Guttenstein erworben (vgl. H 13, S. 135; MS, S. 903). In den Jahren 1470–1476 war Mikuláš Hofmeister des Herzogs Viktorin von Münsterberg, später königlicher Verwalter in Prachatice (1479). – Lit.: OSN 10, S. 640; Ransdorf (wie Anm. 122), S. 122.

c) *1459*
– Burian von Guttenstein erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 132 Söldner (NK 41, fol. 205r–206)

1460
– Burian von Guttenstein erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 300 Söldner, er soll auch seinen Vetter Niclas von Guttenstein mitbringen (NK 23, fol. 258–259)

1462
– Burian von Guttenstein erhält Ende Februar einen bayerischen Werbeauftrag über 500 Söldner (NK 41, fol. 274–275r)
– Burian von Guttenstein *„der Junge"* kommt Ende März mit ca. 500 Söldnern nach Cham (ist bis Ende August in Bayern) (NK 41, fol. 264r–265)
– im Juli/August mehrere Schuldscheine Hz. Ludwigs für Burian von Guttenstein *zu Preitenstein* (NK 24, fol. 104r, 152, 152r)

a) **Linhart von Guttenstein** († nach? 1481), ein Sohn des Jan von Guttenstein († 1453). Zusammen mit seinem Bruder Burian besaß er Všeruby bei Stříbro (Mies) (Privilegium für Všeruby 1460; MS, S. 988) und saß später auf der Burg Klenová (Klenau) bei Klatovy (Klattau). Wobei er aber nicht Besitzer von Klenová war, sondern in Jahren 1465–1475 als Vormund von Jan, Enkel → Přibíks von Klenová dort residierte (vgl. MS, S. 416; H 9, S. 158). Vor 1476 erwarb Linhart das Gut Stráž

(Wartenberg) bei Mimoň (Niemes) in Nordböhmen. – Lit.: MS, S. 836; H 13, S. 223; OSN 10, S. 640; Ransdorf (wie Anm. 122), S. 122–123.

c) *1459*

– Linhart von Guttenstein erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 132 Söldner (NK 41, fol. 205r–206)

1460

– Linhart von Guttenstein erhält einen bayerischen Werbeauftrag über ca. 120 Söldner (NK 23, fol. 138, 253)

– Linhart von Guttenstein kommt mit ca. 160 Söldnern nach Bayern, Soldzahlungen an ihn sind von Anfang März bis Ende Juli nachgewiesen (NK 30, passim)

z Haugvic (von Haugwitz)

a) **Jindřich (Heinrich) von Haugwitz *(Hugawitz).*** Nicht identifizierte Person, höchstwahrscheinlich aus der Familie Haugwitz, die in Sachsen, der Lausitz, dem Herzogtum Glatz, aber auch in Böhmen und Mähren breit verzweigt war. Im 15. Jahrhundert sind die von Haugwitz als Gutsbesitzer in Nordwestböhmen belegt. Sie waren auch aktiv an der zeitgenössischen Politik in Böhmen und Sachsen beteiligt (vgl. dazu OSN 10, S. 960).

c) *1462*

– kommt gemeinsam mit → Caspar vom Perg und → Jan Chotek von Langendorf nach Bayern (NK 24, fol. 140, 250r)

z Házmburka (von Hasenburg)

a) Ein Adelsgeschlecht, genannt auch Zajíc von Házmburk, das sich nach der nordböhmischen Burg Házmburk nannte.
Der Quellenhinweis auf einen Hasenburg als Rat König Georgs deutet klar darauf hin, daß es sich hier um **Zbyněk Zajíc von Hasenburg** (†1463) handelt, einen Sohn des Vilém von Hasenburg (†1431?). Von seinem Vater erbte Zbyněk die nordböhmische Burg und Herrschaft Hasenburg, die er im Laufe der Zeit um weitere Güter in Nordwest- und Westböhmen erweitert hat. Dabei erwarb er 1454 das Gut Budyně und einige Dörfer, 1459 für kurze Zeit Osek (Ossegg) (MS, S. 671–672) und 1461 die Burg Andělská Hora (Engelsberg) (MS, S. 3). Im Jahre 1456 erhielt er von König Ladislaus die Burg und Stadt Most (Brüx) als lebenslänglichen Pfandbesitz (ZR, S. 238, Nr. 38). Zbyněk von Hasenburg war ein treuer Anhänger der Politik des Landesverwalters und späteren Königs Georg von Podiebrad (vgl. H 14, S. 6). Im Dienst der Könige Ladislaus und Georg hatte Zbynek folgende Ämter inne: Obertruchsess und Oberkammermeister (1454), Oberhofmeister (1458–1463). Er war trotz seiner Nähe zu Georg von Podiebrad ein Anhänger und Förderer der katholischen Kirche in Böhmen. – Lit.: OSN 10, S. 933.

c) *1459*

– Hasenburg erhält eine Anfrage aus Bayern wegen Söldnern (NK 41, fol. 1)

1460

– Hasenburg weilt als Rat des Königs von Böhmen zu Verhandlungen in Bayern (ÄR 180, fol. 96r)

Hayn

a) ***Lorenz Hayn/Hain/Hoyn/Hoym.*** Konnte nicht identifiziert werden. Ähnlich wie bei → Schönfeld könnte es sich auch um einen Deutschen handeln, vielleicht um einen Angehörigen der sächsischen Adelsfamilie von Hoym/Hayn, der im Dienst des → Calta stand. Als Hauptmann der reisigen Söldner des Calta ist anzunehmen, daß er adeliger Herkunft war.

b) Kommt 1460 als *Hauptmann der geraisigen Pferde* der Rotte des → Jan Calta nach Bayern. Die in der Musterungsliste unter ihm aufgeführten Reiter haben böhmische Namen.

c) *1460*

– Soldzahlungen an Lorenz Hayn und seine Rotte (ca. 50 Söldner) sind von Anfang Mai bis Anfang August nachgewiesen (Allg, StA München, Nr. 2366, fol. 41; NK 30, fol. 173r, 190r, 218)

Holeška(?) – *Holeschky*

a) **Mikuláš Holeška(?), bzw. *Nikolasch Holeschkai.*** Konnte nicht identifiziert werden, ist aber wohl nichtadeliger Herkunft. Den Beinamen könnte man vielleicht auf das Dorf (und ehemalige Feste) Holešice bei der Burg Orlík, nördlich von Písek, beziehen (die Besitzer von Holešice trugen im 15. Jahrhundert den Beinamen Holeška, aber ein Mikuláš ist unter ihnen nicht nachgewiesen; vgl. MS, S. 229; H 11, S. 70–71). Eine weitere Möglichkeit der Herkunft wäre das ehemalige Dorf Holešice bei Most (Brüx), das im 15. Jahrhundert auch ein Wladikensitz war (vgl. MS, S. 229). Weniger wahrscheinlich ist die Interpretation auf Oleška, ein ehemaliges Dorf bei Doupov (Duppau), wo sich im Mittelalter auch eine Feste befand (vgl. MS, S. 664).

b) Rottmeister des → Racek von Janovice zu Riesenberg in dessen *letzter Rotte,* die Anfang September 1461 nach Bayern kam.

c) 1461

– Soldzahlungen an die letzte Rotte des von Riesenberg mit ca. 270 Söldnern unter *Holeschkai* sind von Anfang September bis Anfang November nachgewiesen (ÄR 258/I, fol. 39r, 43)

Holub ze Štokova (Holub von Štokov/Stokau), Jan (Johann) – siehe Anm. 120!

Hora z Ocelovic (Hora von Ocelovice)

a) **Jan (Johann) Hora von Ocelovice** stammte aus einem in Nordwestböhmen, in der Umgebung von Žatec (Saaz), begüterten Adelsgeschlecht. Es kann nicht eindeutig entschieden werden, ob es sich hier um Jan Hora d.Ä. (was wahrscheinlicher ist) oder um Jan Hora d.J. handelt. Jan d.Ä. wird seit dem Jahre 1441 belegt. Im Jahre 1449 sagte er Kurfürst Friedrich II. von Sachsen ab, später wird er

als Besitzer von Libkovice und Nové Sedlo (Neu-Sattel) erwähnt (1452). Jan d.J. († nach 1513) war aller Wahrscheinlichkeit nach ein Sohn des Jan d.Ä. Er war noch Anfang des 16. Jahrhunderts militärisch im Elbogner (Loket) Kreis aktiv. – Lit.: OSN 11, S. 565–566; H 13, S. 214.

c) *1460*
– ein *Jan Hora* ist mit 5 Pferden unter den Söldnern des → Jan Calta, die mit der Rotte des → Jan von Kolovraty(?) auf Ročov am 12. Mai in Cham gemustert werden (Allg. StA München, Nr. 2366, fol. 49r)

Janovický z Rýzmberka (von Janovice auf Riesenberg, bzw. Riesenburg)

a) **Racek (der Jüngere) von Janovice auf Riesenberg** († 1461), ein Sohn des Racek (der Ältere) von Janovice. Er war ein erfahrener Kriegsunternehmer, der seit 1434 an zahlreichen Kriegen, Fehden und Konflikten im Pilsner Kreis (Plzeňský kraj) und im böhmisch-bayerischen Grenzgebiet (u.a. gegen Herzog Albrecht III. von Bayern-München und die bayerischen Adeligen Albrecht Nothaft von Wernberg und Martin Sattelboger von Lichteneck) beteiligt war. Wurde im Jahre 1447 durch Hynek Krušina von Schwanberg ausdrücklich als potenter Söldnerführer an Hz. Wilhelm von Sachsen empfohlen (siehe Tresp, wie Anm. 4) und diente 1450 mit diesem zusammen der Stadt Nürnberg (Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert, Bd. 2 (Nürnberg), Leipzig 1864, S. 338f.). – Lit.: H 9, S. 63–64 (chronologische Übersicht); OSN 13, S. 26–27.

b) Einer der interessantesten und wichtigsten Söldnerführer und Kriegsunternehmer im böhmisch-bayerischen Grenzraum und während der Kriege 1459–61. Fällt ansonsten durch wiederholte Raubüberfälle und Grenzfehden bis nach Bayern hinein auf. Die Herzöge von Bayern waren deshalb gezwungen, ihn gegen Jahrsold in Dienst zu nehmen. Seit 1459 war er auch Herr der Stadt Domažlice (Taus). Nach seinem Tod wurde ein Teil seiner Besitzungen und auch seiner in Bayern dienenden Söldner durch Jan → Calta von Kamenná Hora als Vormund der Erben übernommen.

c) *1458*
– Racek von Janovice wird von Hz. Ludwig von Bayern als *Diener-von-Haus-aus* bestellt (für 3 Jahre) (NK 82/I, fol. 293)

1459
– Racek von Janovic erhält einen Werbeauftrag aus Bayern und soll mit seinen Söldnern und anderen böhmischen Herren zu Heideck stationiert werden
– über einen tatsächlich angetretenen Solddienst sagen die Quellen für dieses Jahr nichts aus (NK 41, fol. 204–205, 208)

1460
– Racek von Janovice erhält einen Werbeauftrag aus Bayern (NK 23, fol. 185, 258–259)
– kommt persönlich mit etwa 1000 Söldnern nach Bayern (NK 23, fol. 206, 212r; NK 30, passim; ÄR 145, fol. 7, 19, 20; ÄR 180, passim; ÄR 257/I, fol. 10r), daneben wird auch die etwa 100 Mann starke Rotte des → *Wotecz* unter seinem Namen geführt (NK 30, passim)

– Hauptleute/Rottmeister: → Mathes *Wotecz,* Ctibor (wird verwundet)
– weitere Söldner/Diener: → Jan von Veselí, Heinrich *Poczab,* Racek *Pernegker,* Janko (ein Diener), Peter (der Schreiber)

1461
– Racek von Janovice tritt Anfang August mit ca. 150 Söldnern seinen Dienst in Bayern an (NK 41, fol. 127r)
– einzelne Rotten unter seinem Namen folgen bis Oktober nach (ÄR 258/I, passim)
– ab September/Oktober (nach seinem Tod) werden einige seiner Rotten unter Jan Calta geführt (ÄR 258/I, fol. 39)
– Hauptleute/Rottmeister: Chval (Rottmeister der ersten Rotte), → Racek von Janovice zu Pajrek, *Thrlick* (Rottmeister, gemeinsam mit Chval), *Kolka* und *Capplan* (Rottmeister der Rotte aus Taus), *Karnike* (gemeinsam mit → Racek *Payregker*), → Mikuláš Holeška(?) (Rottmeister der letzten Rotte)
– weitere Söldner/Diener: Hanuschko

a) **Bavor von Janovice zu Janovice,** ein Sohn des Oldřich (Ulrich) von Janovice zu Janovice († vor 1464). Nannte sich nach dem Dorfe Janovice (Janowitz), südlich von Klatovy (Klattau), und war zusammen mit seinem Bruder Oldřich auch Besitzer des vom Vater geerbten Gutes Bystřice bei Nýrsko (Neuern). In den zeitgenössischen Quellen böhmischer Provenienz wird Bavor nach dem Jahr 1462 nicht mehr erwähnt, so daß man annehmen darf, daß er kurz nach diesem Jahr gestorben sein wird. – Lit.: H 9, S. 138; OSN 13, S. 26–27.

c) *1459*
– der *junge von Janowitz* wird von Hz. Ludwig als Diener-von-Haus-aus bestallt (höchstwahrscheinlich Bavor) (NK 41, fol. 1)

1462
– Bavor von Janovice erhält einen Werbeauftrag aus Bayern (aber nur für die relativ geringe Anzahl von 12 Reisigen und 1 Wagen) (NK 41, fol. 267r–268)
– erhält im Oktober einen Schuldbrief Hz. Ludwigs über 100 Gulden (vermutlich Jahrsold) (NK 24, fol. 212)
– über einen Solddienst in Bayern ist nichts aus den Quellen zu entnehmen

a) **Racek von Janovice zu Pajrek (Bayreck), bzw. *Racek Payregker.*** Ein Sohn des Tomáš (Thomas) von Janovice († vor 1440) und der Eliška von Týnec. Im Jahre 1454 wurde Racek mit einer Hälfte von Pajrek (Bayreck) und dem Städtchen Nýrsko (Neuern) belehnt. Seit 1461 war er alleiniger Besitzer von Pajrek (H 9, S. 133–134). Im Jahre 1467 nahm er aktiv an der Schlacht bei Nýrsko (Neuern) teil, in der die königlich-böhmischen Truppen mit Hilfe der Bürger von Klatovy (Klattau) und Domažlice (Taus) ein Kreuzfahrerheer, das ohne Beteiligung der bayerischen Herzöge in Böhmen eingedrungen war, besiegten (im Jahre 1468 wurde Racek zum königlichen Hauptmann in Klattau ernannt, vermutlich aus Wertschätzung von Raceks Anteil am Sieg bei Nýrsko). – Lit.: OSN, 13, S. 26–27; zur Schlacht bei Nýrsko siehe zum Beispiel Joseph Blau, Böhmens Kampfheide. Die Kriegsereignisse im Angeltale und im Landestore von Neumark-Furth i.Wald, Neuern 1938, v.a. S. 55–63.

b) Er erscheint hier 1461 als Rottmeister einer größeren Rotte (über 100 Mann) des Racek von Janovice auf Riesenburg. Erst 1462 war *Racek Payrecker* vermutlich selbständig als Söldnerführer in Bayern.

c) *1461*

– Racek von Pajrek ist als Rottmeister des → Racek von Janovice zu Riesenberg in Bayern; nur von Mitte Oktober bis Anfang November nachgewiesen (ÄR 258/I, fol. 31, 42r)

– Rottmeister: *Karniken*

1462

– Racek von Pajrek erhält im August einen Schuldbrief Hz. Ludwigs für seine Schäden (NK 24, fol. 148)

a) **Jetřich oder Dětřich (Dietrich) von Riesenberg,** vermutlich aus dem Geschlechte Janovický von Riesenberg und somit vielleicht ein naher Verwandter des 1461 verstorbenen → Racek von Janovice auf Riesenberg. Es kann aber auch nicht ausgeschlossen werden, daß es sich nur um einen Dienstmann von Riesenberg handelt.

b) Wird nur einmal, 1462, im Zusammenhang mit Soldzahlungen an Böhmen genannt (ÄR 259, fol. 6), wobei er einen relativ geringen Betrag erhielt.

Jenec z Janovic (Jenec von Janovice)

a) **Jan Jenec (d. Jüngere) von Janovice zu Petršpurk/Petrohrad (Petersburg)** (†1503). Ein Sohn und Erbe des Jan Jenec (d. Ältere) von Janovice zu Petršpurk († nach 1450) und das letzte männliche Mitglied des Geschlechtes Jenec von Janovice. Im Jahre 1483 verkaufte er die Herrschaft Petršpurk bei Podbořany (Podersam) an → Burian den Reichen von Guttenstein. – Lit.: H 14, S. 345.

c) *1459*

– Jan Jenec erhält einen bayerischen Werbeauftrag (NK 41, fol. 205r–206)

1461

– Jan Jenec wird von Ende August bis Ende Oktober in der Soldrechnung als Führer einer ca. 250 Mann starken Söldnergruppe genannt *(Herr Gennczen von Peterspurg)* (ÄR 258/I, fol. 38r)

z Jindřichovic (von Jindřichovice)

a) **Jetřich oder Dětřich (Dietrich) von Jindřichovice.** Konnte nicht identifiziert werden, ist aber höchstwahrscheinlich adeliger Herkunft. Das Prädikat könnte entweder von Jindřichovice bei Klatovy (vgl. H 9, S. 258), oder, was aber weniger wahrscheinlich ist, von Jindřichovice bei Blatná (vgl. MS, S. 372–373) in Südböhmen abgeleitet werden. Jindřichovice bei Karlovy Vary (Karlsbad) muß ausgeschlossen werden, da dieses zur Herrschaft Hroznětín (Lichtenstadt) gehörte, die ursprünglich im Besitz des Klosters Teplá (Tepl) war, deren Pfandbesitzer aber seit 1437 die Grafen Schlick waren (MS, S. 297, 373).

b) War ein Diener des *von Sternberg* (vermutlich des → Zdeněk von Sternberg) und kam in dessen Namen 1460 und 1461 nach Bayern.

c) *1460*

– Dietrich von Jindřichovice tritt Anfang März gemeinsam mit → Bohuslav von Krašovice als Diener des *von Sternberg* und mit ca. 60 Söldnern seinen Dienst in Bayern an (NK 23, fol. 193r)

– Soldzahlungen sind bis Anfang Juni nachgewiesen (NK 30, fol. 151r, 185)

1461

– Soldzahlungen an Dietrich von Jindřichovice, Rottmeister des *Alten von Sternberg,* mit 55 Söldnern, von Mitte September bis Anfang November nachgewiesen (ÄR 258/I, fol. 23, 34r, 40, 41r)

1462

– Dietrich von Jindřichovice erhält gemeinsam mit → Jindřich von Smiřice *(des von Sternberg Schwestersohn), Wischko, Ursackh,* → Přibík Šatava und *Havel* einen bayerischen Werbeauftrag über 520 Söldner (NK 41, fol. 274–275r)

Kaplíř ze Sulevic (Kapler von Sulowitz)

a) Ein ursprünglich nordböhmisches Adelsgeschlecht, das sich nach Sulejovice (Sulowitz) bei Lovosice (Lobositz) nannte.
Mikuláš (Nikolaus) Kapler von Sulowitz zu Vimperk (Winterberg) erwarb nach dem Tode des Jan Kapler von Sulowitz († nach? 1437) die südböhmische Burg, Stadt und Herrschaft Vimperk (Winterberg). Seit den vierziger Jahren des 15. Jahrhundert führte Kapler einen Krieg mit dem Bischof von Passau, der erst 1459 beendet wurde (zum Jahre 1449 vgl. LOR 4, S. 22, Nr. 21). Er war ein Anhänger König Georgs von Podiebrad, der aus Dank für seine Treue die Burg und Stadt Vimperk aus der Lehensabhängigkeit entließ. Um 1467 trat Mikuláš Vimperk an seinen Bruder Petr (Peter) ab. – Lit.: H 11, S. 144; OSN 13, S. 968; Vimperk, hg. John (wie Anm. 117), S. 99.

b) In den Jahren 1459 und 1460 einer der aktivsten und wichtigsten böhmischen Kriegsunternehmer, mit denen Hz. Ludwig von Bayern in Kontakt trat. Merkwürdigerweise setzt sich das nach 1460 nicht mehr fort. Es gab offenbar nicht einmal mehr einen Versuch zur Kontaktaufnahme über einen Werbeauftrag durch den Hz. von Bayern.

c) *1459*

– Kapler erhält einen Werbeauftrag aus Bayern (NK 41, fol. 2, 36, 206r)
– er bietet daraufhin selbst seine Dienste für Bayern an (NK 41, fol. 38r–39)
– wird mit 300 Söldnern als Besatzung von Hilpoltstein geplant (NK 41, fol. 208)
– der Solddienst kommt wahrscheinlich nicht zustande, da ein Waffenstillstand eintritt

1460

– Kapler erhält einen Werbeauftrag aus Bayern (NK 23, fol. 258–259)
– ist von Mitte März bis Mitte Juli mit ca. 900 Söldnern in Bayern (NK 23, fol. 193, 224r; NK 30, passim)
– hat laut Soldrechnungen auch einen Jahrsoldvertrag

– Hauptleute/Rottmeister: Jiří *Gropkua,* Benes vom Perg (die Verwandschaft mit → Caspar vom Perg wird nicht belegt), *Woyssigk, Wiesko* (Hauptmann)
– weitere Söldner/Diener: Prokop *Bienanczgi,* Jindřich *Beschlik, Moranczki,* Peter Wagner mit seinem Knecht Lorenz, Caspar

Kafunk, z Kafunku (von Kaufungen)

a) Adelsgeschlecht sächsischer Herkunft.
Kunz von Kaufungen († 1455) erhielt von → Zikmund Slavík die Burg Jezeří (Eisenberg) bei Most (Brüx). Während seiner Fehde mit Kurfürst Friedrich II. von Sachsen wurde Kunz festgenommen und hingerichtet (siehe Lit: Coith, bei → Schönfeld). Um Kunz von Kaufungens Söhne vor der Rache der sächsischen Herzöge zu retten, eroberte Georg von Podiebrad die Burg Jezeří (H 14, S. 232). Zum Geschlecht der Kaufungen gehörte sehr wahrscheinlich auch ***Heinz von Kauffen,*** der vermutlich ein Sohn des Kunz von Kaufungen war. Darauf scheint auch der Werbeauftrag Herzog Ludwigs zu deuten (1462), der für Heinz von Kaufungen zusammen mit → Bernhard von Vitzthum, der in demselben Teil von Westböhmen seßhaft geworden war, bestimmt war (siehe auch unten). Eher unwahrscheinlich ist die Identität des *Heinz von Kauffen* mit dem Jan (Johann) von Kaufungen (Bruder des Hildebrand von Kaufungen), der als Zeuge des Herzogs Viktorin von Münsterberg im Jahre 1497 in Breslau erwähnt wird. – Lit.: OSN 13, S. 743.

c) *1462*
– *Heinz von Kauffen* erhält gemeinsam mit → Bernhard Vitzthum einen bayerischen Werbeauftrag über 74 Söldner (NK 41, fol. 274–275r)
– Ende August erhält er von Hz. Ludwig einen Schuldschein für Schäden (NK 24, fol. 151r)

z Klenové (von Klenau)

a) **Přibík von Klenová (Klenau)** († 1465), ein ehemals hussitischer Feldherr, der vor allem im Zusammenhang mit der Eroberung von Stříbro (Mies) im Jahre 1426 (ab 1427 verteidigte er Mies und hielt die Stadt bis zum Jahre 1436) und später, nach seiner Konversion, durch die Versorgung der belagerten Stadt Plzeň (Pilsen) im Jahre 1434 bekannt geworden ist. Als Ersatz für Stříbro, das er im Jahre 1436 an König Sigismund übergegeben hat, erhielt er als königliches Pfand das Gut Volyně (Wolin) (ZR, S. 185, Nr. 1342; S. 193, Nr. 1402) und wurde kurzzeitig auch Pfandbesitzer von Protivín (Protiwin) (ZR, S. 209, Nr. 1531), beide in Südböhmen. Im Jahre 1446 wurde Přibík zum Erben des Schinkauer (Žinkovy bei Nepomuk in Westböhmen) Zweiges der Herren von Potštejn (Pottenstein). Schon seit den zwanziger Jahren wurden Přibíks Aktivitäten in erster Linie vom Drang nach persönlicher Bereicherung bestimmt. Davon zeugt zum Beispiel der Waffenstillstand mit der rosenbergischen Partei im Jahre 1432 und auch die spätere Entwicklung, als er einen günstigen Zeitpunkt wählte, um zur königlichen Partei überzutreten. Auch in der nachhussitischen Zeit nahm er aktiv am politischen Leben teil. Im Jahre 1446–1447 war er ein Mitglied der Gesandschaft zu Kaiser Friedrich

III. In den Jahren 1450–1451 beteiligte er sich auch an den Konflikten im böhmisch-bayerischen Grenzgebiet (vgl. oben Kap. III/4). Ein gutes Zeugnis für Přibíks Egoismus ist der Streit um die Auszahlung von Volyně, der eine Ursache seiner Feindschaft gegen König Georg wurde, da dieser zur Auszahlung des Pfandes seine Erlaubnis gegeben hatte. – Lit.: H 9, S. 157–158; OSN 14, S. 358–359; František Teplý, Dějiny města Volyně, Volyně 1933, S. 44–52 (mit einigen Irrtümern).

b) Přibík wurde 1459 von Hz. Ludwig in Dienst genommen. Er war offensichtlich ein wichtiger Ansprechpartner für Hz. Ludwig bei seinen Söldnerwerbungen in Böhmen, kam aber, vermutlich auch wegen seines Alters, nicht mehr selbst als Söldner dorthin.

c) *1459*
– Přibík von Klenau wird mit all seinen Schlössern und seinem Vermögen von Hz. Ludwig als *Diener-von-Haus-aus* aufgenommen (NK 82/I, fol. 293r)
– er erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 112 Söldner (NK 41, fol. 206r)

1460
– Přibík von Klenau erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 100 Söldner (NK 23, fol. 264r)

z Kočova (von Kotzau)

a) Ein westböhmisches Adelsgeschlecht, das im Gebiet um Tachau (Tachov) begütert war.
Jan (Johann) und Jindřich (Heinrich) von Kočov waren zwei der drei Söhne des Zbyněk von Kočov und Vildštejn (Wildstein) († 1443). Das Prädikat von Kočov wurde vom Dorf Kočov (Kotzau) bei Planá, südlich von Mariánské Lázně (Marienbad), abgeleitet (vgl. H 13, S. 194). Durch Dienstverhältnisse waren sie mit → Burian (d. J.) von Guttenstein und → Přibík von Klenau verbunden, höchstwahrscheinlich auch mit Hynek Krušina von Schwanberg (ein Jindřich *Kotzauer* war 1447 als Hauptmann des Hynek Krušina unter den Söldnern Hz. Wilhelms von Sachsen Heer beim Feldzug gegen Soest; siehe Tresp, wie Anm. 4). Der gleiche bot 1449 der Stadt Nürnberg seine (Sold-) Dienste im Krieg gegen Mgf. Albrecht von Brandenburg an (siehe Dieter Rübsamen (Hg.), Das Briefeingangsregister des Nürnberger Rates für die Jahre 1449–1457, Sigmaringen 1997, Nr. 460). Um 1458 erwarben Jan und Racek von Kočov die Stadt Horažďovice, in der Racek später auch wohnte (MS, S. 236). Das vom Vater geerbte Gut Chodová Planá (Kuttenplan) war bis 1454 Sitz des Jan von Kočov, der im Jahre 1454 Planá an seinen Vetter Humprecht abtrat (vgl. H 13, S. 196; MS, S. 320; wohl der gleiche Humprecht, der in den Jahren 1454–1474 als Besitzer von Kočov belegt wird, vgl. Procházka – Úlovec, Hrady I, S. 59). Über den anderen Teil des väterlichen Erbes, die Burg Vildštejn (südostlich von Plzeň / Pilsen), entstand ein heftiger Streit (vgl. darüber H 9, S. 214–215; über die Beteiligung Hynek Krušinas an dieser Angelegenheit vgl. H 13, S. 215).

c) *1459*
– Jan von Kočov erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 132 Söldner (NK 41, fol. 206r)

1462
– Jindřich von Kočov erhält einen Schuldbrief Hz. Ludwigs für rückständigen Sold (NK 24, fol. 151)

z Koldic (von Kolditz)

a) Adelsgeschlecht meißnischer Herkunft, das seit dem 14. Jahrhundert auch in Nordwestböhmen begütert war. Sie besaßen hier vor allem die Güter Krupka (Graupen) (MS, S. 476) und Bílina (Bilin) (MS, S. 26; H 14, S. 214).
Ein **von Kolditz** erhielt 1460 einen Werbeauftrag von Hz. Ludwig. Da er ansonsten nicht weiter in den Quellen erwähnt wird, ist unwahrscheinlich, daß er als Söldnerführer nach Bayern kam (vielleicht sollte man ihn also besser als „Ansprechpartner" oder „Kontaktperson" bezeichnen). Eine Identifikation dieser Person *(der von Kolditz)* muß mehr oder weniger hypothetisch bleiben. Höchstwahrscheinlich handelte es sich um Jan, bzw. Hanus (Johann oder Hans) (†1470), Herr zu Bílina (Bilin). Jan gehörte zu den Anhängern Georgs von Podiebrad, den er 1452 zum Landesverwalter und 1458 zum König wählte.
Weniger wahrscheinlich ist die Hypothese, daß unter *der von Kolditz* einer der Söhne Johanns zu verstehen wäre, dann aber eher Těma (Timo), als Albrecht, der schon frühzeitig gestorben ist. Těma von Kolditz (†nach 1501), Hauptmann des Leitmeritzer (Litomerice in Nordböhmen) Kreises, richtete die ererbten Familiengüter Bílina, Krupka und Dolní Jiřetín (Nieder-Georgenthal) durch zahlreiche Pfandschaften und Verkäufe zu Grunde. – Lit.: H 14, S. 214; OSN 14, S. 541–542.

c) *1460*
– *der von Kolditz* erhält Anfang März einen bayerischen Werbeauftrag über 100 Söldner, den der bayerische Adlige von Rechberg vermitteln soll (NK 23, fol. 253r)

z Kolovrat (von Kolovraty / Kolowrat)

a) Ein Adelsgeschlecht mittelböhmischer Herkunft.
Jindřich (Heinrich) von Kolovraty zu Libštejn (†nach 1467) war ein Sohn des Beneš von Kolovraty (†1432). Bis etwa 1451 war Heinrich Besitzer der westböhmischen Burg Libštejn, die er zu dieser Zeit an seinen Bruder Beneš (†1495) abtrat. Durch Heirat mit Kateřina von Kunvald erwarb Heinrich das Gut Buštěhrad bei Kladno (H 13, S. 91; MS, S. 85). Um 1450 wurde er auch Pfandbesitzer der Stadt Domažlice (Taus). Seit 1451 stand er im Dienst der bayerischen Herzöge, die er im Krieg gegen den Herren von → Janovice unterstützte (im Jahre 1452 wurde mit seiner Hilfe Frieden geschlossen; vgl. H 9, S. 78). Da Heinrich zu den Anhängern der Strakonitzer Partei gehörte, wurde seine Burg Buštěhrad im Jahre 1450 von den Truppen Georgs von Podiebrad belagert, konnte aber nicht erobert werden. Heinrich von Kolovraty erkannte die spätere Wahl Georgs zum böhmischen König aber an und blieb diesem auch später treu. – Lit.: vgl. H 8, S. 267; OSN 14, S. 600.

b) Im Jahre 1459 wurde Heinrich von Kolovraty von Hz. Ludwig als *Diener-von-Haus-aus* mit allen seinen Schlössern und Besitzungen angenommen (vgl. unten; NK 82/I, fol. 294) und erhielt im selben Jahr, gemeinsam mit → Beneš von Kolovraty einen Werbeauftrag über 400 Söldner (NK 41, fol. 46–48, 208). Ein tatsächlicher Solddienst in Bayern ist jedoch weder 1459 noch später nachzuweisen. Vermutlich war er aber politisch für Hz. Ludwig in Böhmen aktiv.

a) **Beneš, gen. Svině (= Schwein) von Kolovraty zu Mašťov (Maschau)** († vor 1473). Ein Sohn des Herbort von Kolovraty (†nach 1420). Beneš war Besitzer zahlreicher Güter in Nordwestböhmen, wie Ročov, oder Pnětluky. Um das Jahr 1427 gründete er die Burg Držemberk und 1454 erwarb er Mašťov (MS, S. 590), womit er zum Gründer der Linie Mašťovský von Kolovraty wurde. An seinem Lebensende saß er auf der Burg Pravda, die er höchstwahrscheinlich ebenfalls gegründet hatte. – Lit.: H 14, S. 221, 228, 381; OSN 14, S. 603.

b) Erhielt zwar 1459 und 1460 Werbeaufträge aus Bayern, trat jedoch nicht als Söldnerführer in den Dienst Hz. Ludwigs. Es ist aber nicht auszuschließen, daß in seinem Auftrag andere Böhmen nach Bayern kamen, ohne daß der Zusammenhang deutlich wird.

c) *1459*
– Beneš von Kolovraty erhält gemeinsam mit Heinrich von Kolovraty einen Werbeauftrag über 400 Söldner aus Bayern, der Dienst kommt aber nicht zustande (NK 41, fol. 46–48)
– werden als Besatzung von Hilpoltstein vorgesehen (NK 41, fol. 208)

1460
– als Reaktion auf ein von ihm selbst gemachtes Angebot zum Solddienst erhält Kolovrat zweimal einen Werbeauftrag über 200 Söldner (NK 23, fol. 189, 264)
– kommt aber offensichtlich nicht selbst nach Bayern
– Diener: *Pencker* (überbringt das Angebot des Kolovrat zum Solddienst)

a) **Jan (Janek) von Kolovraty zu Bezdružice (Weseritz)** (†1467/1469), ein Sohn des Purkart von Kolovraty zu Bezdružice (†nach 1426) und Gründer der Linie Bezdružický von Kolovraty. Nach dem Tod seines Vaters erbte Jan, zusammen mit seiner Bruder Albrecht (†1490), die Herrschaft Bezdružice, die er später als alleiniger Besitzer innehatte (1454, Privilegium für Bezdružice 1459). Im Jahre 1447 war Jan Mitglied der Gesandschaft des böhmischen Adels an König Friedrich III. – Lit.: H 13, S. 55; OSN 14, S. 602.

b) Erhielt ebenfalls 1460 einen Werbeauftrag (über 150 Söldner), ohne daß ein daraus folgender Solddienst nachweisbar ist. Dem Werbeauftrag ist aber zu entnehmen, daß er als *Diener-von-Haus-aus* bei Hz. Ludwig bestallt war (NK 23, fol. 264r). Vielleicht kamen aber andere Böhmen in seinem Auftrag, ohne daß der Zusammenhang ersichtlich ist.

a) Die Person des **Jan von *Rosau/Roschau* (evtl. Jan von Kolovraty(?) auf Ročov)** ist kaum zuverlässig zu identifizieren. Es bietet sich zwar die Identifikation mit Jan, (†nach 1523, um 1530?), Sohn des → Beneš von Kolovraty zu Mašťov an, der im Jahre 1469 mit dem Prädikat *na Mašťově* angeführt wird (H 14, S. 221) und im Jahre

1523 die Güter Ročov und Pravda verkauft hat (vgl. MS, S. 766; H 14, S. 228, 381 – hier irrtümlich mit der Jahreszahl 1553), Zweifel erweckt aber die Tatsache, daß zwischen 1460 und 1523 immerhin 63 Jahre liegen, Jan also sehr alt geworden sein müßte!

b) Jan von Ročov, auch Jan von *Rosau/Roschau* genannt, gehörte zu den Hauptleuten der großen Rotte des → Jan Calta, die 1460 im Dienst Hz. Ludwigs stand. Er kam mit seiner Rotte und gemeinsam mit Jan Calta selbst am 12. Mai 1460 zur Musterung nach Cham. In dieser Rotte befanden sich laut Musterungsliste auch → Jindřich Chotek zu Vojnín, der dann 1461 auch selbständig als Söldnerführer in Bayern aktiv war. Daneben finden sich auch andere identifizierbare Adlige: z.B. → Jan Hora von Ocelovice zu Libkovice und → Jan Cukr von Tamfeld zu Novosedly (das ab 1454 zur Herrschaft Rabenstein des → Jan Calta gehörte!).

c) *1460*
– Jan von Ročov wird als Hauptmann der 2. Rotte des → Jan Calta genannt (Allg. StA München, Nr. 2366, fol. 49)
– Soldzahlungen an seine Rotte (ca. 100 Söldner) von Mitte Mai bis Ende Juni nachgewiesen (ÄR 180, fol. 98; NK 30, fol. 175r, 190r)

z Kračína (von Kračín) – siehe Ucháček z Kračína!

Krašovský z Krašovic (Krašovský von Krašovice)

a) **Bohuslav von Krašovice *(Grassawitz)*,** böhmischer Niederadeliger, der sich nach dem Dorf Krašovice bei Krásná Hora, im südlichen Teil von Mittelböhmen, genannt hat. Bohuslav wird, zusammen mit seinem Bruder Jan (Johann), um 1437 als Besitzer des Gutes Krašovice erwähnt. Später saß Bohuslav auf Přehýšov bei Nýřany (Nürschlern) in Westböhmen (belegt 1467–1490). – Lit.: H 15, S. 151–152.

c) *1460*
– kommt als Rottmeister des von Sternberg gemeinsam mit → Dětřich von Jindřichovice nach Bayern (NK 23, fol. 193r)

Kropáč

a) **Václav Kropáč *(Wenzel Kropacz)*.** Nicht identifizierte Person, die wohl nichtadeliger Herkunft ist.

c) *1461*
– kommt als Rottmeister über ca. 50 Söldner nach Bayern
– Soldzahlungen sind von Ende August bis Ende Oktober nachgewiesen (ÄR 258/I, fol. 42)

z Lichtenštejna (von Liechtenstein)

a) **Jindřich (Heinrich), genannt Kulhavý (der Hinkende), von Liechtenstein zu Nikolsburg (Mikulov)** (†1483), ein bedeutender Politiker seiner Zeit. Als Geheimrat Hz. Albrechts VI. von Österreich unterstützte er die Interessen des Königs Ladislaus gegen Kaiser Friedrich III. Daneben war er auch ein Anhänger der politischen Linie Georgs von Podiebrad. Unter König Mathias Corvinus wurde er später zum mährischen Landeshauptmann. – Lit.: Jacob Falke, Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein, Bd. 1, Wien 1868, S. 464–496; Mathias Maria Feyfar, Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg, Wien 1879, S. 72–73.

b) Liechtenstein war vor allem im Jahre 1459 der herausragende Söldnerführer im Dienst Hz. Ludwigs, der persönlich mit ca. 500 bis 700 Söldnern nach Bayern kam und in dessen Auftrag noch einige weitere Söldnerhauptleute mit ihren Rotten folgten. Im Jahr darauf (1460) ist sein Engagement nicht mehr so stark spürbar, dennoch ist seine Anwesenheit als Söldnerführer in Bayern nachgewiesen. Danach wird er aber nicht mehr in in den Quellen genannt, vermutlich blieb er ab 1461 wegen des dort wieder ausbrechenden Krieges in Österreich.
Liechtenstein trat in jeder Beziehung ausschließlich als Österreicher und nicht als Mähre in Erscheinung. Auch seine Hauptleute hatten ausschließlich deutsche Namen.

c) *1459*
– Liechtenstein und sein Hauptmann Kodauer werden von Hz. Ludwig als *Diener-von-Haus-aus* angenommen (NK 41, fol. 27, 33)
– erhält einen bayerischen Werbeauftrag (NK 41, fol. 31)
– ist von Anfang Juni bis Ende Juli in Bayern (NK 41, fol. 28–31, 208)
– gegen Mitte Juni kommen noch einige seiner Hauptleute mit weiteren Söldnern nach (NK 41, fol. 66, 67)
– Hauptleute/Rottmeister: Wolfgang Kodauer, Hans Premauer, Jachso Rieder, Jörg Steinbrugk

1460
– Liechtenstein wird von Hz. Ludwig aufgefordert, mit Söldnern zu kommen (NK 23, fol. 260)
– ist von Anfang Mai bis Mitte Juli in Bayern nachweisbar (NK 30, passim)
– die Anzahl seiner Söldner ist nicht bekannt
– Hauptleute/Rottmeister: Heinrich Vischer, Hans Koder

von Löben

a) **Melchior von Löben zu Kurtschow,** ein Angehöriger der im Mittelalter in Schlesien, der Lausitz und Brandenburg seßhaften Familie von Löben. Das Gut Kurtschow (heute polnisch: Korczyców) bei Crossen im Herzogtum Glogau besaß er mindestens bis 1461. Ab 1465 wird ein Melchior von Löben als Besitzer der großen niederlausitzischen Herrschaft Triebel (heute polnisch: Trzebiel), östlich der Oder genannt. Ob es sich um denselben handelt, der vorher zu Kurtschow saß, ist unklar (Mansberg vermutet zwei verschiedene Personen, dennoch ist eine gleiche

Identität nicht ausgeschlossen). Der ab 1465 erwähnte Melchior von Löben zu Triebel hatte jedenfalls, ähnlich wie der bis 1461 erwähnte Melchior zu Kurtschow, gute Kontakte nach Böhmen. Er galt bis zu dessen Tod als treuer Anhänger Georgs von Podiebrad in der Niederlausitz. Löben kämpfte angeblich in seiner Jugend gegen die Türken. 1467 verteidigte er als Hauptmann Friedrichs von Schönburg erfolgreich die Burg Hoyerswerda, den wichtigsten Stützpunkt der Anhänger Podiebrads in der Lausitz, gegen die Truppen der oberlausitzer Sechsstädte. Später kämpfte er im Dienst des Königs Matthias Corvinus gegen die Polen und 1478, als Landvogt der Niederlausitz, im Glogauer Erbfolgestreit an der Seite des Hz. Hans von Sagan gegen die Markgrafen von Brandenburg. War für kurze Zeit (1477–1479) Landvogt der Niederlausitz und damit einer der wenigen Einheimischen, die dieses Amt jemals innehatten. 1479 wurde er als Landvogt bei einem Überfall von Straßenräubern erschlagen und beraubt. – Lit.: J.W. Neumann: Versuch einer Geschichte der Niederlausitzischen Land-Vögte, Bd. II, Lübben 1833, S. 119–137; Rudolf Lehmann, Geschichte der Niederlausitz, Berlin 1963, S. 88–91, 101 138); Richard von Mansberg, Die Erbarmannschaft wettinischer Lande, Bd. IV, Dresden 1908, S. 231 ff. u. 249 f.

b) Nach Bayern kam Löben 1460 als *Rottmeister der Schlesier,* einer Söldnertruppe, die vermutlich vor allem aus dem Herzogtum Glogau und dem Herzogtum Sagan stammte. Angeworben wurde diese Rotte laut einer Rechnungsnotiz mit Unterstützung des → Jan Calta zu Prag. Über die Beziehungen zwischen Löben und Calta ist nichts bekannt. Vermutlich kannten sie sich als Anhänger Georgs von Podiebrad. Interessant ist, daß der Solddients des Melchior von Löben in Bayern gegen Mgf. Albrecht von Brandenburg offenbar auch mit einer Fehde zusammenhing, die 1460/61 im Grenzgebiet zwischen der Mark Brandenburg und dem Herzogtum Glogau ausbrach. Herzog Ludwig von Bayern-Landshut wurde Ende 1460 dadurch sogar veranlaßt, Kurfürst Friedrich II. von Brandenburg aufzufordern, seinen ehemaligen Söldner von Löben nicht mehr zu schädigen. Möglicherweise hing damit auch zusammen, daß Melchior von Löben nach 1461 sein Gut Kurtschow verließ und in die böhmische Niederlausitz (nach Triebel) wechselte.

c) *1460*
– Soldzahlungen an Melchior von Löben und die Schlesier mit ca. 430 Söldnern von Mitte Mai bis Ende Juli nachgewiesen (NK 30, passim)

z Metelska (von Metelsko)

a) **Jindřich (Heinrich) von Metelsko,** Sohn von Jindřich (d. Ä.) von Metelsko (Pfandbesitzer von Tachau). Jindřich nannte sich nach dem Dorf Metelsko bei Horšovský Týn (Bischofteinitz), obwohl er dort nicht ansässig war (vgl. H 9, S. 119). Vermutlich war er Beamter zu Horšovský Týn (in NK 41, fol. 72–73, wird er als *zu Teinitz* genannt; in H 9, S. 97–98, wird darüber nichts erwähnt).

b) Seit April 1459 auch als *Diener-von-Haus-aus* mit 10 Pferden in einem persönlichen Dienstverhältnis zu Hz. Ludwig und von 1459 bis 1461 einer der Hauptansprechpartner des Herzogs für Söldnerwerbungen in Böhmen. Ist jedoch nur für

1461, in Gemeinschaft mit → Dobrohost von Ronsperg, als Söldnerführer in Bayern nachweisbar.

c) *1459*
– Metelsko wird von Hz. Ludwig als *Diener-von-Haus-aus* bestallt (NK 82/I, fol. 293r)
– erhält im Juni einen Werbeauftrag aus Bayern (gemeinsam mit Dobrohost von Ronsperg) und wird mit anderen Böhmen als Besatzung von Heideck vorgesehen (NK 41, fol. 71–73, 204–205, 208)
– ein Solddienst ist nicht nachweisbar

1460
– Metelsko wird von Bayern aus durch → Sebastian Pflug um Söldner angesprochen (NK 23, fol. 258–259)
– weilt im März nachweislich persönlich in Bayern (NK 30, fol. 144r)
– ein Solddienst ist aber nicht nachweisbar

1461
– Metelsko erhält im September gemeinsam mit → Dobrohost von Ronsperg einen Werbeauftrag aus Bayern (NK 41, fol. 140, 172)
– von Anfang Oktober bis Ende November gemeinsam mit → Ronsperg und etwa 230 Söldnern in Bayern (ÄR 258/I, fol. 65r)

Mičan z Klinštejna (Mičan von Klinstein)

a) **Jindřich (Heinrich) von Sulislavice und Roztoky** († nach 1478), Gründer der Linie Mičan von Klinstein. Der Prädikat hängt mit der Burg Klinštejn bei Česká Lípa (Böhmisch Leipa) zusammen (MS, S. 417–418). Für die Jahre 1446–1448 ist Jindřich Mičan mit dem Prädikat von Roztoky belegt, die Lokalisierung bleibt aber unklar (vgl. dazu H 8, S. 304). Ab 1455 war er Inhaber von Toužetín bei Louny (Laun) (MS, S. 891; H 8, S. 225) und im Jahre 1478 kaufte er das Gut Pátek bei Louny (Laun) (H 8, S. 225). Mičan ist als Höfling König Georgs von Podiebrad bekannt. – Lit.: OSN 14, S. 393–394; Urbánek (wie Anm. 42) III/4, S. 284, Anm. 175.

b) In den bayerischen Akten wird er nur einmal ausdrücklich namentlich erwähnt, aber eine indirekte Nennung *(Vater des Mitschan)* deutet darauf hin, daß er schon im Jahre 1459, gemeinsam mit seinen Sohn → Jan Mičan, im Rahmen der bayerischen Söldnerwerbungen aktiv war.

c) *1459*
– bayerischer Werbeauftrag für den *Vater des Mitschan* über 132 Söldner (NK 41, fol. 205r–206)

1462
– bayerischer Werbeauftrag für *Jindřich Mitschan* über 84 Söldner (NK 41, fol. 274–275r)

a) **Jan (Johann) Mičan** († 1503), ein Sohn des → Jindřich Mičan von Klinstein und Erbe seiner Güter, die Johanns Söhne später unter sich aufteilten. – Lit.: OSN 14, S. 393–394.

c) *1461*
– bayerischer Werbeauftrag an den *Mitschan* für ca. 180 Söldner (NK 41, fol. 172)
– Ende November wird eine Zahlung an *Hans Mitschon* notiert (ÄR 258/I, fol. 47)
– Diener: Václav

1462
– Jan *Mitschan* kommt Mitte März mit über 200 Söldnern nach Bayern (NK 41, fol. 265r)
– der *Mitschän* erhält Anfang September einen Schuldbrief Hz. Ludwigs für die Schäden seiner Rotte (NK 24, fol. 155)

z Miliny (von Mühlen) – siehe Trmický z Miliny!

Mířkovský ze Stropčic (Mířkovský von Stropčice)

a) **Vilém (Wilhelm) Mířkovský von Stropčice** ***(von Strotitz)*** gehörte einem Wladikengeschlecht an, das sich nach dem Dorfe Stropčice, südlich von Přeštice in Westböhmen, nannte (vgl. MS, S. 902) und in der Umgebung von Klatovy (Klattau) begütert war. Vilém ist höchstwahrscheinlich identisch mit Wilhelm von *Tropschitz/Strobschitz,* der 1447 gemeinsam mit → Jan Holub von Štokov im Dienst Hz. Wilhelms von Sachsen stand (Tresp, wie Anm. 4). Später wird Wilhelm im Jahre 1449 erwähnt (AČ 3, S. 542, Nr. 534). 1459 wurde Vilém gemeinsam mit Jan (Johann) d. J. von Stropčice zum Vormund des Jan (Johann) von Klenová (Klenau) ernannt. Spätere Streitigkeiten zwischen den Mířkovští von Stropčice und → Dobrohost von Ronsperg wurden auf dem Landtag zu Benešov (1474) beruhigt und beigelegt. – Lit.: OSN 9, S. 675–676.

c) *1462*
– Wilhelm von Stropčice kommt gemeinsam mit → Mikuláš Ucháček von Kračín und 250 Söldnern nach Bayern (NK 41, fol. 224r–225)

z Mladějovic (von Mladějovice)

a) **Ondřej (Andreas) von Mladějovice** ***(Andre von Zmladegowi)*** (†1485/1487), nannte sich nach Mladějovice bei Strakonice (Strakonitz). Im Jahre 1467 war er ein Gläubiger des → Jan von Rosenberg (RD, S. 129, Nr. 341). Ab 1471 war Ondrej Besitzer (eines Teiles) der Feste und des Gutes Božejovice bei Protivín (Protiwin) in Südböhmen. 1474 ist er als Hauptman der königlichen Burg Hluboká (Frauenberg) belegt (AČ 8, S. 131, Nr. 652). In H 11, S. 242–243, wurde er erstaunlicherweise nicht erwähnt.

c) *1460*
– erhält Anfang März gemeinsam mit → Jan von Čejetice einen bayerischen Werbeauftrag über ca. 70 Söldner (NK 23, fol. 253r)

z Mutinska (von Mutinsko)

a) **Jan (Johann = Hans) von Mutinsko** ***(Mutinitzko).*** Wahrscheinlich identisch oder ein Sohn des Jan (Hanuš) von Mutinsko bei Králův Městec (im östlichen Teil

von Mittelböhmen), der im Jahre 1437 erwähnt wurde (MS, S. 625; H 10, S. 400). Weniger wahrscheinlich ist die Erklärung des Namens *Mutinitzko* auf Mutěnín (Muttersdorf) bei Hostouň in Westböhmen (vgl. H 9, S. 91).

b) Hans *Mutinitzko* und → Jörg Grave sind 1462 als Rottmeister einer wahrscheinlich gemischten deutsch-böhmischen Trabantenrotte in Bayern. Die Trabanten dieser Rotte haben nach Musterungsliste zum Teil slawische Namen (19 von 47, nur Vornamen ohne Herkunftsbezeichnung). Möglich wäre unter anderem eine Herkunft aus dem Egerland oder der Oberpfalz.

c) *1462*
– kommen Mitte Juni nach Bayern, Dienstantritt zu Rain, Dienstende soll laut Vertrag in Weiden sein (NK 41, fol. 313–314)

Němec

a) **Mikuláš (Nikolaus)** Němec (*Nicolasch Nemecz* = der Deutsche). Konnte nicht identifiziert werden, ist wahrscheinlich nichtadeliger Herkunft.

b) War 1460 in der Rotte des → Jan Calta Rottmeister einer großen Trabanten-Rotte.

c) *1460*
– Soldzahlungen an *Nicolasch Nemecz,* Rottmeister des → Jan Calta und seine Rotte von ca. 180 Söldnern, von Mitte Mai bis Anfang August nachgewiesen (NK 30, fol. 175r, 190r, 218)

von Obernitz (z Obrnic?)

a) **Litolt (Leuthold) von Obernitz** (†nach 1476) stammte wahrscheinlich aus einer sächsisch/vogtländischen Adelsfamilie, die auch einen Zweig in Böhmen hatte (siehe Georg von Obernitz, Geschichte der Familie von Obernitz, Görlitz 1913). Eine Beziehung zu Obrnice (Obernitz) bei Most (Brüx) ist unklar (MS, S. 660) und eher unwahrscheinlich. Ein *Ludolf* von Obernitz war schon 1447 als Hauptmann des Hynek Krušina von Schwanberg mit Hz. Wilhelm von Sachsen vor Soest (siehe Tresp, wie Anm. 4). Im Jahre 1452 wurde er als *Lejpold z Obrnic, sed'. na Nekmíři* erwähnt (RD, S. 222–223, Nr. 644; H 13, S. 227). Das damit gemeinte Dorf Nekmíř liegt nördlich von Plzen. In den Jahren 1467–73 wird Lutold von Obernitz als Verweser der Pflege Eger bezeichnet (Karl Siegl, Die Geschichte der Egerer Burgpflege, MVGDB 50, 1912, S. 546–594, hier S. 577–578).

c) *1459*
– Leuthold von Obernitz erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 52 Söldner (NK 41, fol. 204–205)

z Otěšic (von Otěšice) – siehe Bohuš z Otěšic!

Perg

a) **Caspar vom Perg,** nicht identifizierte Person, eventuell ein wenig bedeutender Angehöriger der vogtländischen Familie von Berg; bei Raab, Regesten, und bei Wild, Regesten (vgl. auch die Lit. bei →Roder/→Vasman/→Walman) werden zwar

auch auch für das 15. Jahrhundert Angehörige der Familie von Berg/ Berge/Perg im Vogtland (zu Syrau) erwähnt, aber ein Caspar ist nicht darunter. Sehr unwahrscheinlich wäre es, Caspars Herkunft aus dem Dorf Horka (Berg) bei Aš (Asch) im Egerland zu erklären, da der dortige Herrensitz und das damit verbundene Prädikat *von Berg* nur im Verlauf des 13. Jahrhunderts belegt wird (Jiří Úlovec, Hrady, zámky a tvrze na Chebsku, Cheb 1998, S. 57).
Eine Verwandtschaft zwischen dem Rottmeister des → Mikuláš Kapler von Sulowitz, Beneš vom Perg, und Caspar vom Perg, ist wegen der Häufigkeit des Namens oder der Herkunftsbezeichnung *Berg/vom Berg oder Perg* im Deutschen eher unwahrscheinlich; auch geografische Zusammenhänge zwischen diesen beiden Personen sind eher schwer herzustellen.

c) *1462*
– ab August stellt Hz. Ludwig mehrere Schuldbriefe an Caspar vom Perg, → Jan Chotek von Langendorf und → Jindřich von Haugwitz aus (NK 24, fol. 140, 250r)

von Pernstein – Bernstein (z Pernštejna?)

a) Zikmund (Sigismund) von Pernstein. Die auf ersten Blick problemlose Identifikation dieser Person mit Zikmund von Pernstein († 1473/1475), dem Sohn des Jan (Johann) aus dem mächtigen mährischen Geschlechtes der Herren von Pernstein,[130] gestaltet sich bei Erwägung der näheren Umstände eher zweifelhaft. Die Identifizierung des Sigismund von Pernstein mit dem genannten mährischen Herrn ist schon wegen der wahrscheinlich fehlenden (geografischen) Verbindung zu → Beneš von Duppau, der dazu noch als Niederadliger in den hier verwendeten bayerischen Quellen stets vor Pernstein genannt wird, für problematisch zu halten. Man sollte daher eher an eine Herkunftsbezeichnung aus Westböhmen oder auch der Oberpfalz denken, wo es zwei Orte mit Namen Bernstein gibt (bei Wunsiedel und bei Windisch-Eschenbach). Außerdem ist die Burg und Familie (von) Bärenstein/Bernstein im sächsischen Erzgebirge (bei Altenberg, vgl. HB d. Hist. Stätten Deutschlands, Bd. 8, Sachsen, S. 17f.) in Betracht zu ziehen.

c) *1460*
– → Beneš von Duppau und Sigmund von Pernstein sind von Anfang März bis Mitte Juli mit ca. 200 Söldnern in Bayern nachgewiesen (NK 23, fol. 193r, 204; NK 30, passim)

130) Von den Familiengütern erwarb und besaß Zikmund die Burg und das Gut Zubštejn (Lapikus) in Českomoravská vrchovina (Böhm.–Mähr. Höhenzug). Wie sein Vater Jan von Pernstein († 1475) gehörte Zikmund zu den Anhängern Georgs von Podiebrad. Während der sogenannten „ungarischen Kriege" zwischen dem böhmischen König Georg von Podiebrad und dem ungarischen König Mathias Corvinus geriet Zikmund mehrmals in Gefangenschaft. Das erste Mal im Jahre 1467 und dann 1470 bei einem der einflußreichsten Anhänger des Königs Mathias, → Zdeněk von Sternberg, der Zikmund auf seiner Burg Polná gefangen hielt. Die Gefangennahme des Zikmund von Pernstein, respektive die späteren Verhandlungen um seine Freilassung, hatten auch einen politischen Hintergrund. Dabei ging es nicht um Geld, sondern König Mathias verlangte für Zikmunds Freilassung den Eintritt der pernsteinischen Söldner in seine Dienste. Dazu kam es dann im Jahre 1472. Für Vilém (Wilhelm) von Pernstein († 1521) markierte gerade dieser Schritt den Beginn seiner Karriere. Das weitere Schicksal Zikmunds nach 1472 ist dagegen unbekannt, er starb wohl kurz darauf. – Lit.: Petr Vorel, Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy, Praha 1999, S. 60–69.

Petersy

a) Petersy, auch Petersi. Nicht identifizierte Person.

b) War 1460 einer der Rottmeister des → Jan Calta. Soldzahlungen an ihn und seine Rotte (15 Trabanten) sind von Anfang Juni bis Anfang Juli nachgewiesen. Sie gehörten vorher zur Rotte des Bischik, einer ebenfalls unbekannten Person (NK 30, fol. 195r, 218).

Pluh z Rabštejna (Pflug von Rabenstein)

a) Adelsgeschlecht, das sich nach der Burg Rabštejn (Rabenstein) in Westböhmen nannte. Nach 1400 siedelten die Pflug aus Böhmen in die Oberpfalz über. Erst nach 1495 verkaufte Hynčík, der Sohn des → Sebastian Pflug, die oberpfälzischen Güter, vor allem Schwarzenberg und Waldmünchen, und ging nach Böhmen zurück. – Lit.: OSN 19, S. 947.

b) In den Kriegen 1459–62 und auch später war **Sebastian Pflug von Rabenstein zu Schwarzenberg** († 1495) militärisch sehr aktiv. Seine Söldner hatten aber ausschließlich deutsche Namen und kamen zumeist aus der Oberpfalz und der Umgebung von Cham. 1460 sollte Sebastian Pflug neben einer Reihe von anderen böhmischen Herren auch seine *Vettern, den Pflugen* (in Böhmen) um 100 Söldner ansprechen (NK 23, fol. 258–259; NK 30, passim), wer aber mit diesen „Vettern in Böhmen" gemeint sein könnte, bleibt unbekannt.

Plüetl

a) **Hans *Plüetl* von Eger.** Nicht identifizierte Person.

b) Ist zwar kein Böhme, aber auch über Eger kamen viele Söldner nach Bayern (siehe z.B. → Vaschman, → Walman und → Roder), die offenbar böhmisch orientiert waren oder in Beziehungen zu böhmischen Adligen standen. Hans Plüetl ist aber wohl eher ein typischer Vetreter des städtischen, bürgerlichen Söldnerführers und Trabantenrottmeisters. Er war 1462 von Ende Mai bis Ende August mit 70 Trabanten zu Friedberg stationiert (ÄR 260, fol. 3).

z Polenska (von Polenz)

a) **Václav (Wenzel) von Polenz *(Polencky).*** Gehörte wahrscheinlich zur böhmischen Linie der in der Lausitz und in Sachsen verbreiteten Familie von Polenz. Nach einer Botenrechnung aus Weiden 1460 (ÄR 906, fol. 32) saß er zu *Utwein,* die Identifikation dieses Ortes ist aber problematisch. Eine Erklärung auf Útvina (Uitwa) bei Toužim (Theusing) scheint naheliegend zu sein, obwohl dagegen die Tatsache spricht, daß Útvina damals zur Herrschaft Toužim, die im Pfandbesitz des Jakoubek von Vřesovice war, gehörte. Es ist natürlich nicht ausgeschlossen, daß Václav in Útvina als Verwalter oder Beamter des Vřesovec tätig war (vgl. MS, S. 933; Pelant, Města, S. 287–288; Antonín Mařík, Toužim a Útvina – stručné dějiny dvou západočeských městeček, Historický sborník Karlovarska 1, 1993, S. 59–70, hier S. 59, 64). Er scheint zudem in enger Verbindung zu der Stadt Cheb (Eger) gestanden zu haben, da 1460 die vermutlichen Egrischen Dienstleute → Walman, → Vaschman und → Roder in seiner Rotte waren.

b) Polenz/*Polencky* wird in allen Jahren von 1460 bis 1462 als Ansprechpartner Hz. Ludwigs für seine Söldnerwerbungen in Böhmen genannt. 1460 erhielt er seinen Werbeauftrag gemeinsam mit → Mikuláš von Žďár und 1462 trat er seinen Solddienst in Bayern gemeinsam mit → Dětřich von Rejšice und Vrbice zu Prostiboř an.

c) *1460*

– Polenz erhält im Februar einen bayerischen Werbeauftrag gemeinsam mit *Niclas von Saher* → Mikuláš von Žďár) (NK 23, fol. 182)
– kommt Mitte März mit ca. 150 Söldnern nach Weiden; schon vorher sind dort → Vaschman und → Walman *(gehören zu dem Polensky)* gemustert worden und 5 Tage später folgte auch Eberhard Roder (ÄR 906, fol. 7r)
– Soldzahlungen für Polenz und seine Söldner sind bis Mitte Juli nachgewiesen, ab Anfang Juli wurde er mit seiner Rotte wieder allein gerechnet, also ohne → Vaschman, → Walman und → Roder (NK 30, passim)
– Hauptleute/Rottmeister: → Niclas Vaschman, → Epricht Walman, → Erhard (Eberhard) Roder

1461

– Polenz kommt Anfang August mit ca. 70 Söldnern nach Bayern (NK 41, fol. 126r)
– Soldzahlungen bis Ende Oktober nachgewiesen (ÄR 258/I, passim)

1462

– Polenz erhält Ende Februar einen Werbeauftrag für 120 Söldner aus Bayern (NK 41, fol. 274–275r)
– kommt Anfang April gemeinsam mit *Dietrich von Brostiwo* (→ Dětřich von Rejšice) und über 200 Söldnern nach Bayern (NK 41, fol. 265r)
– erhält Ende August einen Schuldbrief Hz. Ludwigs für die Schäden seiner Rotte (NK 24, fol. 151)

Potzinger

a) **Oswald Potzinger zu Vítkov (Wittingreith).** Als Besitzer des Gutes Vítkov bei Tachov (Tachau) wird Oswald für die Jahre 1443, 1465–1474 belegt. – Lit.: H 13, S. 106; Beleg zum Jahre 1443: MJČ 4, S. 565.

b) Gehörte 1461 gemeinsam mit → Racek von Rájov(?) und → Bohuš von Otěšice zu den Söldnern, die offensichtlich durch den bayerischen Adligen Hans von Degenberg angeworben wurden (sie werden als Rottmeister des von Degenberg bezeichnet). War auch 1462 als Mitgeselle des → Vilém Chlumčanský in Bayern.

c) *1461*

– Ende August Dienstantritt in Bayern gemeinsam mit → Racek von *Rayenbitz* und → Bohuš von Otěšice (und ca. 150 Söldnern), werden als Rottmeister des von Degenberg bezeichnet (NK 41, fol. 153)
– Soldzahlungen bis Mitte Oktober nachgewiesen (ÄR 258/I, fol. 29r, 37)

1462

– wird Ende August in einem Schuldbrief Hz. Ludwigs an → Vilém Chlumčanský als dessen *Mitgeselle* genannt (neben → Konrad Tettauer, → Václav von Braňany(?) und → Václav Rendl) (NK 24, fol. 154)

Pürglein

a) **Jan (Johann) von *Pürglein.*** Johanns Prädikat erlaubt keine sichere Identifikation. Wenn die Erklärung auf die Burg Křivoklát (Pürglitz) aus naheliegenden Gründen ausgeschlossen bleibt, könnte man – aber nur hypothetisch – den Ortsnamen *Pürlglein* auf das Dorf Hrádek (Pürgles) bei Sokolov (Falkenau) beziehen (vgl. MJČ 1, S. 740). Wegen der Verbindungen des mit ihm gemeinsam erwähnten → Racek von Rájov(?) zu dem bayerischen Adligen Hans von Degenberg ist auch eine Herkunft aus dem Ort Pürgl im Bayerischen Wald (südlich von Cham) nicht auszuschließen. Eine Herkunft aus dem fränkischen Bürglein (nördlich von Heilsbronn) ist dagegen sehr unwahrscheinlich.

c) *1459*

– *Pürglein* kommt gemeinsam mit → Racek von Rájov(?) und mit 72 Söldnern nach Bayern (NK 41, fol. 40–41)
– werden nach Altdorf gelegt (NK 41, fol. 208)

z Rájova(?) (von Rail?)

a) **Racek von Rail(?).** Raceks Prädikat *Rayenbitz* läßt sich nicht mit Sicherheit erklären. Zur Lokalisierung von *Rayenbitz* scheint eine Aktennotiz über einen Boten, der 1461 von Cham aus nach *Rayenbitz* und weiter nach *Pfreymberg* geschickt wurde, hilfreich zu sein. Am wahrscheinlichsten ist daher *Rayenbitz* mit dem Dorf Rájov (Rail, siehe auch unten den Beleg vom Jahre 1468), südlich von Přimda (Pfraumberg) in Westböhmen, zu erklären, obwohl dort nichts über einen Herrensitz bekannt ist (in der älteren Literatur, sowie neuestens bei Procházka – Úlovec, Hrady III, wird nichts über einen Herrensitz in Rájov angeführt; vgl. die Quellenbelege über Rájov in MJČ 3, S. 535–536). – Racek *Rayenbitz* ist höchstwahrscheinlich identisch mit jenem Racek von *Rayel,* der 1468 die degenbergische Burg Alt-Nußberg gegen die Truppen Hz. Ludwigs von Bayern verteidigte und kurz darauf Pfandbesitzer der Stadt Furth im Wald wurde (J. Brunner, Geschichte der Grenzstadt Furth i.Wald, Furth i.Wald 1932, S. 34; Alois Weißthanner, Der Kampf um die bayerisch-böhmische Grenze von Furth bis Eisenstein, Regensburg 1939, S. 21).

b) Einer der interessanteren kleineren Söldnerführer. Er tauchte 1459 gemeinsam mit dem → Jan von *Pürglein* in bayerischem Dienst auf. Da den beiden kein Werbeauftrag gegeben wurde, waren sie vermutlich aus eigenem Antrieb nach Bayern gekommen. 1461 gehörte Racek, gemeinsam mit → Bohuš von Otěšice und → Oswald Pötzinger, offenbar zu den Söldnern des bayerischen Adligen Hans von Degenberg. Auch später blieb *Rayenbitz* wahrscheinlich im Dienst des von Degenberg.

c) *1459*

– *Rayenbitz* kommt gemeinsam mit → Jan von Pürglein und mit 72 Söldnern nach Bayern (NK 41, fol. 40–41)
– werden nach Altdorf gelegt (NK 41, fol. 208)

1461
– *Rayenbitz* kommt gemeinsam mit → Bohuš von Otěšice und → Oswald Pötzinger mit ca. 150 Söldnern nach Bayern (von Ende August bis Anfang Oktober) (NK 41, fol. 153; ÄR 258/I, fol. 29r, 37)
– sie werden als Rottmeister des Hans von Degenberg bezeichnet

z Rakové (von Raková)

a) **Oldřich (Ulrich) von Raková,** bezeichnet auch als *Herr Woldersy.* Oldřich nannte sich nach dem Dorf Raková bei Rokycany in Westböhmen (vgl. MS, S. 754). Oldřich von Raková stand schon 1447 in engem Zusammenhang zu Dobeš von Modřejovice. Er war beim Feldzug gegen Soest einer von dessen Söldnerführern und brachte selbst einen Wagen (mehr nicht!) in diesen Solddienst (siehe Tresp, wie Anm. 4). Nach dem Tod des Dobeš von Modřejovice († 1450) erbte Oldřich dessen westböhmische Herrschaft Radyně. An einem späteren, unbekannten, Zeitpunkt (vor 1470) ging Radyně in die Hände des Petr Kořenský von Terešov über (vgl. H 13, S. 69).

b) Oldřich von Raková war 1460 einer der Hauptleute der großen Söldnertruppe des → Jan Calta, wie auch → Jacob von Schönfeld, der 1461 als Rottmeister des von Raková genannt wird. In den Jahren 1459, 1461 und 1462 erscheint Oldřich von Raková als selbständiger Söldnerführer in den bayerischen Akten, was aber eine Verbindung zu Jan Calta nicht ausschließen muß. Da Calta in diesen Jahren wenig eigenes Engagement zeigte, kann es sein, daß er seine Klientel oder Anhänger in seinem Auftrag nach Bayern schickte. Die Verbindungen zwischen Jan Calta und den Personen, die 1460 als seine Hauptleute auftraten (siehe → Smolík von Slavice, → Kolovrat zu Ročov, → Hayn, → *Nemecz* und → *Petersy*) und von diesen wieder zu jenen, die 1460 unter ihnen Rottenführer waren (siehe → Schönfeld, → Ucháček, → Chotek und → Žďár) sind jedenfalls von größtem Interesse.
Verwirrend für die Identifizierung des *Woldersy* als Oldřich von Raková sind 2 Aktennotizen von 1461 und 1462. 1461 wird er als *Sigmund Woldersy* bezeichnet, was eine Identität des Woldersy mit dem Vornamen *Oldřich* ausschließen würde (könnte aber auch ein Schreibfehler sein). Und 1462 werden an einer Stelle in der Amtsrechnung des Zollamtes Ingolstadt Zahlungen an *Herrn Woldersy* und an den *Ulrich von Rogkaw* verbucht. Hier wäre aber möglich, daß der Beamte bei der nachträglichen Rechnungslegung anhand von unterschiedlichen Namensformen in Quittungen zwei verschiedene Personen voraussetzte.[131]

c) *1459*
– *Woldersy* erhält (in der Liste der durch den Truchseß, Diener des Calta, in Böhmen zu besuchenden Personen zwischen → Jan Calta und denen von → Guttenstein stehend) einen bayerischen Werbeauftrag (NK 41, fol. 205r–206)
– von tatsächlichem Dienst in Bayern ist nichts bekannt

131) Verwendete Namensformen für Oldřich von Raková: *der Woldersy* (1459/1460/1461/1462). – *Herr Walldersich* (1460). – *Herr Woldersich* (1460). – *Herr Ulrich* (1460). – *Herr Woldersigch* (1460). – *Groß Ulrich von Krakaw/Krackaw* (= Raková?) (1460). – *Wallersy* (1460). – *Waldersy* (1460). – *Uldersy* (1460). – *Sigmund Woldersy,* sic! (1461). – *Woldersi* (1461). – *Udersi* (1461). – *Ulrich von Rogkaw* (1462). – *Herr Woldersy von Rackaw* (1462).

1460
– Oldřich von Raková (siehe Namensformen oben) ist neben → Sigmund Smolík von Slavice Hauptmann der ersten Rotte des → Jan Calta (mit ca. 800 Söldnern), die Ende März zu Cham gemustert werden, ihre Rotte wächst in den folgenden Wochen zeitweilig auf ca. 1000 Söldner an (Allg. StA München, Nr. 2366, fol. 2; NK 23, fol. 210)
– bis Ende Juli sind Soldzahlungen an die Rotte *Smolik/Woldersy* nachweisbar (NK 30, passim)

1461
– *Sigmund Woldersy* tritt Anfang August mit ca. 100 Söldnern seinen Solddienst zu Cham an (das *Sigmund* kann nicht auf Sigmund Smolík bezogen sein, da dessen Dienstantritt an gleicher Stelle extra notiert wurde) (NK 41, fol. 126)
– Sein Rottmeister ist → Jacob von Schönfeld, der schon 1460 in seiner Rotte war
– Soldzahlungen sind von August bis Ende Oktober nachweisbar (ÄR 258/I, fol. 23, 27r, 35r, 38r)
– Rottmeister: → Jacob von Schönfeld (oder: Schönfelden)

1462
– bei der Auflistung der Personen, die aus Bayern einen Werbeauftrag erhalten haben, wird *Woldersy* zwischen → Jan Calta und → Sigmund Smolík aufgeführt (NK 41, fol. 274–275r)
– Soldzahlungen des Zollamtes Ingolstadt an *Herrn Woldersy* und an *Ulrich von Rogkaw* (ÄR 259, fol. 6)
– nach Dienstende erhält *Herr Woldersy von Rackaw* einen Schuldbrief Hz. Ludwigs für den Sold und Schaden seiner Rotte (NK 24, fol. 221r)

z Rakovic (von Rakovice)

a) **Markvart von Rakovice** († nach 1469/1491?) nannte sich nach dem Dorf Rakovice bei Mirovice, nördlich von Písek (vgl. MS, S, 754). Im Jahre 1454 wird er als Hauptmann der königlichen Stadt Budweis angeführt (Tomáš Durdík – František Kašička – Bořivoj Nechvátal, Hrady, hrádky a tvrze na Písecku, Písek 1995, S. 320), die damals ein Pfandbesitz Heinrichs von Rosenberg war (Markvarts eventuelle Dienstverhältnisse zu den Herren von → Rosenberg sind aber unklar). Später gehörte Markvart zur Klientel der Herren von Hradec (Neuhaus). Als Hauptmann in (Jindřichův) Hradec (Neuhaus) wird er im Jahre 1469 erwähnt (AČ 7, S. 376–377, Nr. 324). Es ist nicht sicher, ob Markvart identisch ist mit dem im Jahre 1491 angeführten Markvart Jezovec von Rakovice (vgl. Durdík – Kašička – Nechvátal, Hrady, S. 320).

b) Kam nur 1459 nachweislich als Söldnerführer nach Bayern. Er wird an einer Stelle ausdrücklich als Hauptmann des von → Rosenberg bezeichnet. Stand offenbar in engem Zusammenhang zu → Hynek von Doubravice, der einen Teil seiner Söldner nach Bayern führte und mit dem er gemeinsam in Donauwörth stationiert werden sollte. Er gehörte somit zu den wenigen Böhmen, die 1459 tatsächlich schon zum Solddienst nach Bayern kamen. Danach brach der Kontakt mit Hz. Ludwig offenbar ab.

c) *1459*
– Markvart von Rakovice erhält (vermutlich auf sein eigenes Angebot hin) einen Werbeauftrag aus Bayern (NK 41, fol. 23)
– eine erste kleinere Gruppe seiner Söldner unter → Hynek von Doubravice kommt im Mai nach Bayern (NK 41, fol. 23)
– er selbst folgt mit etwa 150 Mann Mitte Juni (NK 41, fol. 63)
– weitere Söldner: Svatomír und Tolman

1460
– Markvart von Rakovice erhält im Februar (im Zusammenhang mit → Jan von Rosenberg, → Hynek von Suchá, → Jan Bolochovec und → Hynek von Doubravice genannt) und im März (gemeinsam mit *dem von Zirotin*) Werbeaufträge aus Bayern (NK 23, fol. 253, 256r–257)
– ein tatsächlicher Dienst in Bayern geht aus den Quellen nicht hervor

z Rejšic a Vrbice na Prostiboři (von Rejšice und Vrbice zu Prostiboř)

a) **Jetřich oder Dětřich (Dietrich) von Rejšice und Vrbice zu Prostiboř *(Dietrich von Brostiwo).*** Angehöriger des nordböhmischen Geschlechtes von Rejšice, einem Dorf bei Mladá Boleslav (Jungbunzlau). Die Burg Prostiboř bei Stříbro (Mies) war ursprünglich ein Gut des Klosters Kladruby (Kladrau), das nach den Hussitenkriegen in den Pfandbesitz der Herren von Vrtba (Wrtba) gelangte. Dieses Pfand wurde von den Brüdern Mikuláš (Mundschenk von Königin), Jindřich und Dětřich von Rejšice und Vrbice den Wrtben ausgezahlt. Über Dietrichs kurzzeitigen Besitz von Prostiboř zeugt sein Prädikat *von Brostiwo,* obwohl Prostiboř auch weiterhin in den Händen der Herren von Wrtba verblieb (A. Sedláček, H 9, S. 185, bezweifelte, daß die von Rejšice tatsächlich Prostiboř ausgezahlt haben; Procházka – Úlovec, Hrady III, S. 200, haben diese Möglichkeit völlig abgelehnt).

c) *1462*
– kommt Anfang April gemeinsam mit → Wenzel von Polenz und über 200 Söldnern nach Bayern. (NK 41, fol. 265r)

Rendl z (O)ušavy (Rendl von Úšava)

a) **Václav (Wenzel) Rendl *(Reindl)*** gehörte dem Geschlechte Rendl von Úšava an, das sich nach dem Dorfe Úšava bei Tachov (Tachau) nannte. Dieses Prädikat behielten die Rendl von Úšava auch nach dem Verkauf des Dorfes Úšava bei. Martin Rendl von Úšava († nach 1422) war nach dem Verkauf von Úšava nach Tisová (Tissa), einem zur Burg Tachov (Tachau) gehörenden Lehngut, übergesiedelt. Tisová wurde später (in den sechziger Jahren des 15. Jahrhunderts) zum Besitz der Brüder Jan (erwähnt 1466), und Václav von Úšava. 1476 teilten die Brüder die Familiengüter. Wenzels Verwandter Vilém (Wilhelm) von Úšava war als Söldnerhauptmann in rosenbergischen Diensten tätig. – Lit.: vgl. H 13, S. 106–107; OSN 21, S. 552; Procházka – Úlovec, Hrady III, S. 214.

c) *1462*
– wird Ende August in einem Schuldbrief Hz. Ludwigs an → Vilém Chlumčanský als dessen Mitgeselle genannt (neben → Konrad Tettauer, → Václav von Braňany(?) und → Oswald Potzinger) (NK 24, fol. 154)

z Ročova (von Ročov) – siehe z Kolovrat!

Roder

a) **Eberhard Roder,** ganz offensichtlich ein Angehöriger der im sächsischen und fränkischen Vogtland weit verbreiteten Familie Roder oder Röder (ein Stammsitz der Familie Roder war Rodersdorf, westlich von Plauen) und ein Lehnsmann der Herren von Plauen. Zu Beginn des 15. Jahrhunderts (1428) saßen die verschiedenen Zweige der Roder im Vogtland in Rodersdorf, Pöhl, Rodau, Leubnitz, Haselbrunn, Rößnitz, Kröstau und Schneckengrün (Raab, Herrschaft Plauen, S. 112). Ein Eberhard Roder und sein Bruder Conrad saßen 1432 zu Kirschkau, nordwestlich von Schleiz (Wild, Regesten, Nr. 101). Ein Erhart Roder war 1449 Mitunterzeichner des Fehdebriefs von Heinrich II. von Plauen gegen Nürnberg (Raab, Regesten, Nr. 516) und 1452 Mitunterzeichner des Fehdebriefs von Heinrich II. von Plauen gegen die Stadt Eger (Raab, Regesten, Nr. 535). Er ist vermutlich auch jener Eberhard Roder, der von 1472 bis 1485 mit seiner Frau Katharina zu Rodersdorf nachgewiesen ist (Raab, Regesten, Nr. 879, 994, 1002, 1063).

b) Trat 1460 gemeinsam mit → Walman und → Vaschman unter → Wenzel von Polenz auf und war vermutlich ebenfalls ein Dienstmann oder Soldritter von Eger.

c) *1460*
– Eberhard Roder erhält Anfang März in Eger gemeinsam mit → Vaschman und → Walman einen bayerischen Werbeauftrag über ca. 60 Söldner (NK 23, fol. 253r)
– kommt am 20. März mit 5 Pferden nach Weiden, wird zur Rotte des → Wenzel von Polenz gerechnet (NK 30, fol. 149r)
– Soldzahlungen sind bis Ende Juli nachgewiesen (NK 30, passim)

a) **Albrecht Roder.** Konnte nicht identifiziert werden, ist aber vielleicht ein Verwandter des → Eberhard Roder. In den Quellen (weder bei Raab, Regesten, noch bei Wild, Regesten) wird allerdings kein Albrecht Roder (im Vogtland) belegt.

c) *1462*
– Albrecht Roder erhält Anfang September einen Schuldbrief Hz. Ludwigs auf seinen Sold (NK 24, fol. 160r)

z Ronšperka (von Ronsperg)

a) **Dobrohost von Ronsperg** († 1506), Sohn des Zdeněk Kolvín und der Markéta von Frumštejn (Frumstein). Seit dem Jahre 1459 war Dobrohost Besitzer der westböhmischen Stadt Poběžovice (Ronsperg), die er zu seiner Residenz erhob und die er auch als Prädikat angenommen hat. Unter der Herrschaft Dobrohosts wurden in Poběžovice wesentliche bauliche Veränderungen vorgenommen (vgl. H 9, S. 88). Ebenfalls im Jahre 1459 erwarb Dobrohost auch einen königlichen Pfandbrief auf die Herrschaft Horšovský Týn (Bischofteinitz) (H 9, S. 97–98). Beide Städte

erhielten von Dobrohost Privilegien verliehen. Politisch gehörte Dobrohost (in der zweiten Hälfte der sechziger Jahre) zu den mächtigsten Anhängern → Zdeněks von Sternberg und seiner Partei (deren Interessen er auch in Rom vertrat) und Gegnern Georgs von Podiebrad. Nachdem die „ungarische" Partei Mathias Corvinus zum böhmischen König erwählt hatte (1469), wurde Dobrohost zum königlichen Prokurator ernannt. Im Zusammenwirken mit Zdeněk von Sternberg führte er Kreuzfahrer nach Böhmen, um die Kräfte der königlichen Partei zu schwächen. Aus diesem Grund wurde seine Burg Ronsperg im Jahre 1470 durch königliche Truppen belagert und erobert, woraufhin Dobrohost zeitweilig in Bayern Zuflucht fand. Unter König Wladislaw beteiligte sich Dobrohost wieder stärker am politischen Leben in Böhmen (1480–1486 als Beisitzender des Landesgerichts in Prag). Danach zog er sich aus der Öffentlichkeit zurück und verbrachte das Ende seines Lebens auf seinem Sitz in Poběžovice (Ronsperg). – Lit.: OSN 7, S. 725. Es ist nicht klar ersichtlich, ob Dobrohost, oder eher → *Wensko von Teinitz,* gemeint ist mit einem Böhmen *Teinitz,* der als Söldnerhauptmann Hauptmann bei Herzog Albrecht IV. von Bayern-München in dessen Krieg gegen den Löwlerbund (1489) diente (J. Würdinger, Kriegsgeschichte von Bayern, Franken, Pfalz und Schwaben 1347–1506, Bd. II, München 1868, S. 156).

b) Eine der zentralen Figuren und Ansprechpartner der Söldnerwerbungen Hz. Ludwigs in Böhmen. Er wurde in jedem Jahr von 1459 bis 1462 um Söldner angesprochen und war nachweislich in den Jahren 1460, 1461 und 1462 persönlich mit großen Mengen an Söldnern in Bayern. Seit März 1459 stand er als *Diener-von-Haus-aus* in einem persönlichen Dienstverhältnis zu Hz. Ludwig.
Siehe auch den Fehdebrief des Dobrohost von Ronsperg an Mgf. Albrecht von Brandenburg (1461) in FRA 44, S. 215, mit etlichen Namen, von denen einige auch in den Akten als Söldner genannt werden (→ Mikuláš Ucháček von Kračín, → Břeněk von Ronsperg, → Vilém Chlumčanský und → Václav von Braňany?) und auch etwas unklaren Namen, die nur schwer in diesen Zusammenhang passen oder deplaziert wirken (→ *Jan von Caltha* und *Burjan von Swanberg* – an letzter Stelle, nach zahlreichen unbedeutenden Niederadligen!) und deshalb vielleicht nur Personen mit ähnlichen Namen sind oder als Lesefehler erklärt werden können.

c) *1459*
– Dobrohost von Ronsperg wird von Hz. Ludwig als *Diener-von-Haus-aus* für 3 Jahre mit 10 Pferden angenommen (NK 82/I, fol. 293)
– erhält bayerische Werbeaufträge und soll mit seinen Söldnern als Besatzung nach Heideck gelegt werden (NK 41, fol. 71–73, 204–205, 208)
– ein Solddienst kommt aber wahrscheinlich nicht zustande

1460
– Dobrohost von Ronsperg wird von Bayern aus um Söldner angesprochen (durch → Sebastian Pflug) (NK 23, fol. 258–259)
– kommt Ende März mit etwa 1300 Söldnern nach Bayern (NK 23, fol. 196)
– Solddienst bis Mitte Juli nachweisbar (NK 30, passim)

– erhält in dieser Zeit auch regelmäßige Kostgeldzahlungen (nach Laut seines Jahrsoldvertrages), gemeinsam mit → Mikuláš Ucháček von Kračín, der offenbar zu ihm gehört (NK 30, passim)
– Hauptleute/Rottmeister: → Mikuláš Ucháček von Kračín, → *Wenschko von Teinitz*
– Söldner/Diener: Christoph Rewter

1461
– Dobrohost von Ronsperg erhält Ende September einen Werbeauftrag aus Bayern (gemeinsam mit → Metelsko) (NK 41, fol. 140)
– von Anfang Oktober bis Ende November gemeinsam mit Metelsko und etwa 230 Söldnern in Bayern (ÄR 146, fol. 12; ÄR 258/I, fol. 65r)

1462
– Dobrohost von Ronsperg erhält im Januar und Februar Werbeaufträge aus Bayern (NK 41, fol. 213, 227, 274–275r)
– ist persönlich in Bayern nachgewiesen (Anzahl der Söldner nicht bekannt) (ÄR 146, fol. 13r; ÄR 259, fol. 6)
– erhält bei Dienstende im August einen Schuldbrief von über 1000 Gulden auf die Schäden seiner Rotte (wird später bezahlt) (NK 24, fol. 148)

a) **Břeněk von Ronsperg(?)** ***(Wenschko von Teinitz).*** Name und Prädikat dieser Person lassen sich nicht mit Sicherheit identifizieren. *Von Teinitz* kann sich vielleicht auf Horšovský Týn (Bischofteinitz) beziehen. In diesem Fall sollte man *Wenschko* wahrscheinlich als Verstümmelung von Břeněk(!) verstehen, dann könnte es sich um Břeněk († nach 1475), den Bruder des → Dobrohost von Ronsperg handeln. Man muß dann vermuten, daß Břeněk nur im Hinblick auf seinen bekannteren Bruder mit dem Prädikat *von Teinitz* angeführt wurde, denn er hatte zu Bischofteinitz keine bekannten Besitzrechte. Statt dessen war er im Besitz der Güter Hlohová (H 9, S. 114) und Pušperk im Westböhmen. Im Jahre 1475 wurde die Burg Pušperk von den Klattauern niedergerissen. Der Grund dafür war wahrscheinlich ein Waffenstillstand des Břeněk mit Hz. Albrecht IV. von Bayern-München, dessen Söldner in Böhmen eingefallen waren, um unter anderem die Klattauer und die Wladiken von Úsilov zu schädigen (vgl. H 9, S. 44). – Eine andere Möglichkeit der Herkunft wäre Týnec bei Klatovy (Klattau), wo im 15. Jahrhundert, bevor Týnec der Herrschaft Klenová (Klenau) angegliedert wurde, die Wladiken von Týnec saßen, obwohl ein *Wenschko,* d.h. Beneš, oder eventuell auch Václav (Wenzel), unter ihnen nicht erwähnt wird (vgl. H 9, S. 254). – Eine dritte, aber nur rein hypothetische, Möglichkeit wäre es, unter *Wenschko von Teinitz* einen Beamten oder Diener des → Dobrohost von Ronsperg zu Bischofteinitz zu sehen.

c) *1460*
– *Wenschko von Teinitz* ist mit 11 Trabanten von Anfang April bis Anfang Juli in Bayern nachweisbar (NK 30, fol. 166, 184r, 216r)

z Rožmberka (von Rosenberg)

a) **Jan (Johann) von Rosenberg** († 1472), Sohn des Oldřich (Ulrich) II. von Rosenberg († 1462), seit 1457 Herr der südböhmischen rosenbergischen Domäne

(übersichtlich in: LOR 4, Karte in Beilage). Im Unterschied zu seinem Vater Ulrich, der zu den mächtigsten Gegnern Georgs von Podiebrad gehörte, obwohl er Georg später als König anerkannte, war Jan ein treuer Anhänger Podiebrads. Darauf deutet auch, daß er gemeinsam mit dem König an den Verhandlungen in Jihlava (Iglau) 1458, Cheb (Eger) 1459 und in Österreich 1462 teilnahm. In den Jahren 1464–1465 führte er Krieg in Mähren und im Jahre 1467 war er ein Mitglied der Gesandschaft an Kaiser Friedrich III. Obwohl Jan im Jahre 1465 dem Grünberger Bund beitrat, blieb er, entgegen dem Mahnschreiben des Hilarius Litoměřický, weiterhin König Georg treu. Aus diesem Grund überfielen die Anhänger der → Sternberger Partei 1467 die rosenbergischen Güter und plünderten sie aus. Im Oktober 1467 schloß Jan einen Waffenstillstand mit dem Grünberger Bund, wandte sich im Jahr darauf (1468) von König Georg ab, versprach König Mathias Corvinus die Treue und verpflichtete sich zur Absage an Podiebrad. Nachdem Mathias zum König von Böhmen gewählt worden war, wurde Jan zum Oberstkämmerer ernannt. Am Ende seines Lebens hielt er sich von der politischen Bühne fern. – Lit.: OSN 22, S. 31–32; Mareš, wie Anm. 29 (in der Beilage die Edition der von Václav Březan verfaßten Biografie des Jan von Rosenberg, S. 231–243); Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah, hg. Anna Kubíková, Teil VIII. Jan II. z Rožmberka, JSH 58, 1989, S. 193–209; František Beneš, Zradil Jan z Rožmberka krále Jiřího Poděbradského?, JSH 35, 1966, S. 115–137.

b) Während der Kriege 1459–62 erhielt Jan von Rosenberg (oder auch unbestimmt: *der von Rosenberg*) in den Jahren 1459, 1460 und 1462 Werbeaufträge Hz. Ludwigs (NK 23, fol. 256r–257; NK 41, fol. 1, 274–275r), trat aber nie persönlich in Bayern auf. Statt dessen kamen, vermutlich in seinem Auftrag, einige Personen aus rosenbergischem Umfeld in bayerischen Solddienst. In Frage kommen dafür bisher: → Jan Bolochovec, → Hynek von Doubravice, → Přibík Šatava und auch → Bernard Talafús, der 1463 einen Schuldbrief Hz. Ludwigs für die in bayerischem Dienst erlittenen Schäden seiner Rotte bekam (NK 24, fol. 271r). Unklar ist die Art der Beziehungen zwischen Rosenberg und → Hynek von Suchá, sowie zu → Markvart von Rakovice.

z Rožmitálu (von Rožmitál/Rosenthal)

a) **Lev von Rožmitál** († 1485). Zusammen mit seinem Bruder Protiva war Lev (Leo) Besitzer von Burg und Stadt Rožmitál, Blatná, Střela, Písek, Rokycany und Přimda (Pfraumberg). In den Jahren 1469–1473 waren die Brüder Pfandbesitzer der Stadt Domažlice (Taus), die Lev im Jahre 1473 dem → Zdeněk von Sternberg übergab. Im gleichen Jahr wurde er Pfandbesitzer von Hluboká (Frauenberg) (vgl. H 11, S. 195; H 9, S. 78). Obwohl Katholik, gehörte Lev von Rožmitál zu den Anhängern Georgs von Podiebrad, unter dessen Regierung er bedeutende Ämter innehatte (Hofrichter 1464, Hofmeister 1467). Besonders hervorzuheben ist seine diplomatische Reise, die er 1465–1467 in königlichem Auftrag an die Höfe westeuropäischer Herrscher unternahm. – Lit.: OSN 15, S. 976; zuletzt Jutta Hüsmann, Über einige Aspekte des Aufenthaltes Leo von Rožmitáls am Hof Philipps des Guten von Burgund (1466), SSH 26, 2000, im Druck, mit Literaturhinweisen.

b) Ob Lev von Rožmitál tatsächlich persönlich als Söldnerführer im Dienst Hz. Ludwigs nach Bayern kam, ist nicht bewiesen und auch eher zweifelhaft. Die Söldner, die 1461 unter seinem Namen in Bayern waren, können auch ohne ihn gekommen sein. Außerdem ist an einer Stelle vom *jungen Herrn Lev* die Rede. Dabei ist ausgeschlossen, daß es sich um Levs Sohn Zdeněk Lev von Rožmitál (um 1470–1535) handelte, einen der bedeutendsten böhmischen Politiker im Zeitalter der Jagiellonen (vgl. Otakar Vinař, Zdeněk Lev z Rožmitálu, in: Heraldika a genealogie 27, 1994, S. 129–152). Warum aber Lev als *jung* bezeichnet wird, wenn wir von keinem *alten* wissen (an Levs Bruder Protiva, †1474, ist hier kaum zu denken), bleibt unklar. Einigen Berichten (in FRA 44) zufolge war Lev von Rožmitál aber einer der Heerführer des böhmischen Heeres (neben Hofmeister Petr Kdulinec und auch → Jan Calta), das im Auftrag König Georgs als bayerischer Bundesgenosse 1461 und 1462 in Oberfranken einfiel.

c) *1461*
– mindestens 2 Söldnerrotten mit insgesamt ca. 160 Söldnern sind als Rotten des Herrn Lev von Rožmitál (oder des *jungen Herrn Lev*) von Anfang September bis Anfang November in Bayern nachgewiesen (ÄR 258/I, passim)
– Rottmeister: → Přibík Šof *Schnitzky* und *Thobesius*

1462
– bayerischer Werbeauftrag an Lev von Rožmitál über 250 Söldner (NK 41, fol. 213, 274–275r)

Satanéř z Drahovic (Satanéř von Drahovice)

a) **Hyl(de)brant Satanéř von Drahovice.** Der Ursprung der Familie Satanéř ist unklar, vermutlich ist sie fremder Herkunft. Hyl(de)brant Satanéř ist der erste, der in Böhmen erwähnt wird. Er wird in den Jahren 1457–1466 als Besitzer eines Teil von Chyše bei Žlutice (Luditz) genannt (Chyše gehörte damals zur Herrschaft Rabštejn (Rabenstein), deren Besitzer → Jan Calta von Kamenná Hora war; vgl. MS, S. 346). Hyl(de)brants Prädikat „von Drahovice" hängt wahrscheinlich mit dem Dorf Drahovice bei Karlovy Vary (Karlsbad) zusammen, obwohl seine dortigen Besitzrechte unklar sind (MS, S. 164). Spätestens ab 1470 wird Hyl(de)brant auf der Burg Hauenštejn (Hauenstein) bei Klášterec (Klösterle) in Westböhmen ewähnt. – Lit.: H 13, S. 97; OSN 22, S. 676.

a) **Přibík Satanéř von Drahovice(?)** ist eine unbekannte Person, deren Indentität nur auf einer ungewissen Interpretation des Namens Přibík *Sathon* basiert. Eine Identifizierung mit → Přibík Šatava scheint hier nicht naheliegend zu sein, ist aber auch nicht gänzlich auszuschließen.

c) *1459*
– bayerische Werbeaufträge gehen an *Hildebrant Sathan* (für 124 Söldner) (NK 41, fol. 205r–206) und *Přibik Sathon* (für 200 Söldner) (NK 41, fol. 204–205)

ze Šatavy (von Schattawa)

a) Ein niederadeliges Geschlecht, dessen Angehörige sich wohl nach Zátoň (Šatava – Schattawa), südlich von Vimperk (Winterberg) nannten (Petr Kašpar Světecký,

Historische Nachrichten meistentheils zu Behuf und Verbesserung, auch Continuation des Paprocký... angeleget..., I–IV., 1759–1761 (Msc. in: SOA Třeboň, Sign. A 22/I–IV), hier IV., Pag. 648; vgl. aber auch die Belege für die Ortsnamen Zátoň – Šatava (Schattawa) in MJČ 4, S. 738). – Die von Šatava gehörten um die Mitte des 15. Jahrhunderts zur Klientel der Herren von → Rosenberg. Neben Jan Bolochovec von Šatava (siehe unten) handelte es sich dabei um Jindřich (Heinrich) von Šatava, Hauptmann in Prachatice (LOR 3, S. 115–116, Nr. 163; LOR 4, S. 310, Nr. 438) und Přibík Šatava (siehe unten).

a) **Jan Bolochovec von Šatava** (†nach 1475). Er wurde höchstwahrscheinlich im Jahre 1429 zum ersten mal erwähnt (AČ 9, S. 256–258, Nr. 15). In den rosenbergischen Dienst trat Jan schon vor 1436, wie die Folge der Ämter, die er innehatte, bezeugt: Hauptmann in Soběslav (Sobieslau) 1436–1444 (Rudolf Tecl, Tři pramenné střípky k osobě Petra Maksanta, Výběr 29, 1992, S. 103–106, hier S. 106, Anm. 3), Beamter auf Třeboň (Wittingau) 1458 (Světecký, Hist. Nachrichten IV., Pag. 648), in den sechziger Jahren Beamter der Herrschaft (panství) Choustník – Soběslav, als Hauptmann in Soběslav 1464 (AČ 7, S. 250–251, Nr. 81) und als Burggraf in Choustník 1465–1467 (Rudolf Tecl, Dva polozapomenuté listy k dějinám hradu Choustníka z roku 1465, Výběr 29, 1992, S. 25-27; AČ 7, S. 285, Nr. 145). Später (um 1470) war er Burggraf auf Nová Bystřice (Neubistritz) im Dienste der Herren von Kraig (Krajíř z Krajku) (vgl. Světecký, Hist. Nachrichten IV., Pag. 577–578). Daraufhin war er 1471 wieder Beamter (Světecký, Hist. Nachrichten I., pag. 93) und später(1474-1475) sogar Hauptmann in Třeboň (Wittingau) (AČ 14, S. 240, Nr. 2049; Rudolf Tecl, O neklidném jihočeském podzimu 1475 a jedné moudré svini, Výběr 29, 1992, S. 122–124). – Der Besitz von Bolochovec lag hauptsächlich in der Region von Soběslav. Schon vor 1442 erwarb er hier den Hof Solopysky (vgl. LOR II., S. 194-197, Nr. 208, 209). Einen Diensthof (služebný dvůr) im Dorfe Lužnice verkaufte er später einem gewissen As(u)mpán (AČ 10, S. 32, Nr. 998). Die Hintergründe eines Besitzstreites mit dem Pfarrer von Deštná (Deschna) im Jahre 1467 sind unbekannt (vgl. AČ 14, S. 156–157, Nr. 1842).

b) Jan Bolochovec trat in Bayern 1460 und 1462 nur gemeinsam mit → Hynek von Suchá in Erscheinung. Beide wurden 1460 ausdrücklich als Wagenburgmeister bezeichnet, wofür sie auch einen Extra-Sold erhielten. Für 1462/63 sind auch Jahrsoldzahlungen von Hz. Ludwig an Jan Bolochovec nachgewiesen (Ende des Dienstjahres: 2. Februar 1463).

c) *1460*

– Jan Bolochovec erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 100 Trabanten (wird von dem gleichen Boten überbracht, der laut Reiseplan auch → Jan von Rosenberg, → Hynek von Suchá, → Hynek von Doubravice und → Markvart von Rakovice Werbeaufträge überbringen sollte) (NK 23, fol. 141r, 256r–257)
– kommt Mitte März gemeinsam mit → Hynek von Suchá und ca. 250 Söldnern nach Passau (NK 23, fol. 190)
– Solddienst in Bayern bis Mitte Juli nachgewiesen (ab Mitte April nur noch mit ca 100 Söldnern !) (NK 30, passim)

1462

– Jan Bolochovec erhält gemeinsam mit → Hynek von Suchá einen bayerischen Werbeauftrag über 120 Söldner, mit denen sie nach Vilshofen kommen sollen (NK 41, fol. 274–275r)
– von August 1462 bis Januar 1463 mehrere Schuldbriefe Hz. Ludwigs an → Hynek von Suchá und Bolochovec für Schäden und Jahrsold (NK 24, fol. 149r, 150, 272)

a) **Přibík Šatava** (*Schattawa/Schattauer/*wahrscheinlich nicht *Sathon*) wurde zuerst im Jahre 1452 unter den Leuten aus dem Amte Choustník erwähnt, die Kaiser Friedrich III. Fehde ansagten (LOR 4, S. 352, Nr. 488). Ob auch Přibík in rosenbergischen Diensten irgendein Amt besaß, ist unbekannt. Ebenfalls rätselhaft ist Přibíks Prädikat *zu Plabitz* (wahrscheinlich nicht in Böhmen). Die in den Quellen belegte Namensform *Přibik Sathon* sollte man – dem Kontext nach – eher auf → Přibík Satanéř beziehen.

b) Einer der wichtigsten Ansprechpartner Hz. Ludwigs für Söldnerwerbungen in Böhmen. In jedem Jahr von 1460 bis 1462 gab es zumindest eine Kontaktaufnahme. Zu nachweisbarem Solddienst kam es aber nur 1460 und 1461. Bemerkenswert ist, das die Söldner des Satava fast ausschließlich Trabanten waren.

c) *1460*

– Šatava kommt mit ca. 400 Söldnern nach Bayern (NK 23, fol. 195)
– Solddienst ist von Anfang März bis Anfang Juli nachweisbar (NK 30, passim)
– Söldner/Diener: *Voitlannd* (ein Trabant) und *Vertlani*(?) (ein Arzt?)

1461

– Šatava kommt mit ca. 400 Söldnern nach Bayern (NK 41, fol. 155)
– Solddienst ist von Ende August bis Anfang November nachweisbar (ÄR 258/I, fol. 30, 39r, 41)

1462

– Šatava erhält einen Werbeauftrag gemeinsam mit → Jindřich von Smiřice *(des von Sternberg Schwestersohn),* dem Wischko, → Dietrich von Jindřichovice, *Ursackh* und *Havel,* die zusammen mit 520 Söldnern nach Bayern kommen sollen (NK 41, fol. 274–275r)

Schönfeld

a) **Jacob von Schönfeld.** Unbekannte Person unklarer Herkunft. Schönfeld könnte nicht als Prädikat, sondern als Herkunfsort zu erklären sein. Krásno (Schönfeld) bei Bečov (Petschau) in Westböhmen gehörte damals den Herren von Plauen (vgl. Friedrich Bernau, Geschichte des alten Schlosses Petschau bei Carlsbad, Karlsbad 1875, S. 31ff.; H 13, S. 148–150; Pelant, Města, S. 167).
Es ist aber nicht unwahrscheinlich, daß Jacobs Herkunft eher in Vogtland, Sachsen oder der Lausitz zu suchen ist, da in der Rotte des → Jan Calta von 1460 auch Söldner aus der Oberlausitz und dem Erzgebirge genannt werden. Tatsächlich ergeben sich unter diesem Gesichtspunkt folgende Möglichkeiten: 1.) Familie von Schönfeld: Eine Adelsfamilie von Schönfeld war im Mittelalter in der Oberlausitz und in der südlichen Mark Meißen begütert und weit verbreitet. In der ersten Hälfte des 14.

Jahrhunderts waren sie z.B. im Besitz der Herrschaft Hoyerswerda (HB d. Hist. Stätten Deutschlands, Bd. 8, Sachsen, S. 152f.). Im 15. Jahrhundert saßen sie in der Herrschaft Laußnitz bei Königsbrück in der Oberlausitz (ebenda, S. 178) und 1458–1460 zu Schlettau (westlich von Annaberg im Erzgebirge) (ebenda, S. 320). Ein Wilhelm von Schönfeld war einer der Helfer des Kunz von → Kaufungen beim sächsischen Prinzenraub von 1455. Er wurde von Kurfürst Friedrich II. von Sachsen später begnadigt und mußte nach Böhmen gehen (ebenda, S. 288 und Otto Coith, Kunz von Kauffungen, In: Mitt. d. Freiberger Alterthumsvereins H. 12/13, 1875/76, hier S. 1165f. und S. 1182ff.). Vielleicht handelt es sich bei Jacob und Jan von Schönfeld um Söhne des Wilhelm, die in den Dienst Caltas in Chomutov (Komotau) traten. – 2.) mögliche Herkunftsbezeichnung „Schönfeld": Auch hier gibt es einige vielversprechende Möglichkeiten. Allein 3 Orte mit dem Namen Schönfeld liegen im nördlichen Erzgebirge in relativer Nähe zu Chomutov / Komotau (im Besitz Caltas) oder Most / Brüx (nahe von → Sigmund Smolíks Besitz Eisenberg). Die in Frage kommenden Orte sind: Schönfeld, westlich von Altenberg, etwa 20 km nördlich von Osek (Ossegg). Der Ort gehörte im Mittelalter, auch im 15. Jahrhundert, zur Herrschaft Bärenstein der Familie Bärenstein (oder Bernstein !; siehe eventuell → Sigmund von Pernstein), nordöstlich von Altenberg (HB Hist. Stätten, Bd. 8, Sachsen, S. 17f.). Schönfeld, nördlich von Olbernhau, etwa 30 km nördlich von Chomutov. Schönfeld, nördlich von Annaberg-Buchholz, etwa 40 km nordwestlich von Kadaň (Kaaden). Die beiden letztgenannten Orte liegen in Gebieten, die bis ins 14. Jahrhundert hinein böhmische Lehen waren und in denen u.a. die Familie von Riesenburg (z Rýzmburka) noch am Ende des 14. Jahrhunderts begütert war. Verbindungen des dort ansässigen Adels nach Böhmen wären also nicht auszuschließen.

b) Er war offensichtlich ein Dienstmann des *Woldersy* (siehe → Oldřich von Raková), in dessen Namen er 1461 nach Bayern kam. Aber auch schon 1460 findet sich in der Musterungsliste der → Calta-Rotte ein Jacob Schönfeld, der mit 5 Pferden unmittelbar nach *Herrn Walldersich* → Oldřich von Raková) aufgeführt wird (Allg. StA München, Nr. 2366, fol. 2r). Außerdem war in der Calta-Rotte von 1460 auch ein *Jan Schönfeld* mit 6 Pferden (ebenda, fol. 12).

c) *1461*
– Jacob von Schönfeld ist der Rottmeister der Rotte des *Woldersy* → Oldřich von Raková), die mit ca. 100 Söldnern Ende August nach Bayern kommt (ÄR 258/I, fol. 27r)
– Soldzahlungen sind von August bis Ende Oktober nachweisbar (ÄR 258/I, passim)

ze Švamberka (von Schwanberg)

a) Eines der ältesten und mächtigsten westböhmischen Adelsgeschlechter, das im 15. Jahrhundert mehrere Zweige hatte, weswegen es verhältnismäsig schwer ist, den ***von Schwanberg,*** der der in den Quellen angeführt wird, sicher zu identifizieren. Ebenso schwer ist zu klären, welche der in Frage kommenden Personen schon 1447 als der *junge von Schwanberg* im Hofgesinde des Herzogs von Bayern aufgeführt

wurde (BayHStA München, Kurbayern, Äußeres Archiv, Nr. 3905). Es müssen hier mindestens drei Personen in Betracht gezogen werden: Bohuslav von Schwanberg (†1490), Mitbegründer des Grünberger Bundes und einer der einflußreichsten Politiker seiner Zeit (vgl. OSN 24, S. 850), Racek von Schwanberg, der mehrere Ämter in der Lokalverwaltung besaß, u.a. war er 1465 Beamter in Rokycany, 1471 Burggraf in Domažlice (Taus), 1472 in Písek 1472 und 1478 in Hluboká (Frauenberg) (vgl. OSN 24, S. 850), und **Zdeněk von Schwanberg.** Dieser gehörte seinerzeit zu den weniger bekannten Mitgliedern der Familie von Schwanberg, ist aber höchstwahrscheinlich jener Schwanberg zu Přimda (Pfraumberg), mit dem Herzog Ludwig in den Jahren 1459–1462 in Kontakt stand. Für diese Identifikation ist besonders der Besitz von Přimda von Bedeutung, da sich Přimda seit 1454 im Besitz des Jan (Johann) von Schwanberg (†vor 1460) befand, dessen Erbe und Besitznachfolger sein Sohn Zdeněk von Schwanberg (†nach 1518) war (obwohl für 1468 auch die Brüder von → Rožmitál als Besitzer von Přimda erwähnt sind; MS, S. 734). Im Jahre 1475 wurden Zdeněk von Schwanbergs Besitzrechte zu Přimda durch ein königliches Privileg bestätigt (MS, S. 734). Zusammen mit Přimda erbte er auch Rokycany, das er bis 1498 besaß (MS, S. 768), und noch vor 1509 erwarb er außerdem das Gut Třebel (Triebel) bei Stříbro (Mies) (Bernau, Wolfstein und Triebel, in: Studien, S. 259; MS, S. 893).

b) In den Kriegsjahren 1459–62 stand Hz. Ludwig immer mit einem *Schwanberg* auf Pfraumberg in Kontakt, schickte ihm auch Werbeaufträge (NK 23, fol. 258–259; NK 41, fol. 204–205, ÄR 146, fol. 12). Die Anwesenheit eines Schwanberg in Bayern ist aber nicht nachzuweisen. Vielleicht schickte er nur Leute in seinem Auftrag.

c) *1460*
– genannte Diener: *Herdegen*

Seidlitz

a) **Niclas *Seidlicz.*** Eine unbekannte Person, höschtwahrscheinlich adeliger (ritterlicher) Herkunft. Stammte eventuell aus dem Geschlecht Seidlitz (Zejdlic / Žejdlic) von Schönfeld (vgl. OSN 27, S. 524, wo aber über einen Niclas nichts angeführt ist), bzw. aus demselben Rittergeschlecht wie *Opecz von Seidlicz,* der in den vierziger Jahren des 15. Jahrhunderts ein kaiserlicher Diplomat war (vgl. LOR 3, nach Register).

c) *1460*
– kommt gemeinsam mit → Hynek *Cordule* und ca. 60 Söldnern nach Bayern; Soldzahlungen sind von Mitte Mai bis Anfang August nachgewiesen (NK 30, fol. 196, 215)

ze Smiřic (von Smiřice)

a) Jindřich (Heinrich) von Smiřice (†1487/1488), Sohn des bekannten, im Jahre 1453 hingerichteten Jan von Smiřice (zu Jan siehe OSN 23, S. 512–513; Urbánek, wie Anm. 42, III/2, nach Register). Jan von Smiřice stand am Beginn eines raschen Aufstiegs der Herren von Smiřice, die vor allem in Nord- und Ostböhmen begütert waren. In den sechziger Jahren wurde Jindřich Smiřický in den Quellen häufig als

des von Sternberg Schwestersohn bezeichnet → Zdeněk von Sternberg war im Testament des Jan Smiřický zum Vormund seiner Kinder und Güter ernannt worden; vgl. Urbánek, wie Anm. 42, III/2, S. 731, Anm. 4). Im Jahre 1461 befand sich Jindřich von Smiřice *(des von Sternberg Schwestersohn)* im Heer des Zdeněk von Sternberg in der Lausitz, wo er gefangengenommen wurde (FRA XLIV, S. 291; siehe dazu die Lit. von Jecht bei → Zdeněk v. Sternberg). Am Ende der sechziger Jahre, als sich der Streit zwischen Zdeněk von Sternberg und König Georgs Sohn Viktorin von Podiebrad zuspitzte, stand Smiřický auf der Seite Georgs (im Jahre 1469 war er ein Mitglied der königlichen Gesandtschaft nach Polen, Urbánek, wie Anm. 42, III/2, S. 732, Anm. 1; im Jahre 1471 wurde er in die Lausitz gesandt, um dort Frieden zu vermitteln). 1475 wurde Jindřich Smiřický, angeblich aus Dankbarkeit für geleistete Dienste, von Kaiser Friedrich III. in den Reichsherrenstand erhoben. – Lit.: OSN 23, S. 513.

c) *1462*
– an Jindřich von Smiřice *(des von Sternberg Schwestersohn)* wird ein Werbeauftrag gerichtet (NK 41, fol. 274–275r)
– keine konkreten Hinweise auf tatsächlichen Solddienst

Smolík ze Slavic (Smolík von Slavice)

a) **Zikmund (Sigmund) Smolík von Slavice zu Jezeří (Eisenberg).** Er war ein Angehöriger des Geschlechtes Smolík von Slavice, das sich nach Slavice bei Stříbro (Mies) nannte (MS, S. 811). In der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts lebten zwei Personen des Namens Zikmund Smolík, weshalb die einzelnen Belege sich nicht immer eindeutig zuordnen lassen. Ein Zikmund war höchstwahrscheinlich der Sohn des Jan von Slavice († 1434), von dem er die Burg Jezeří (Eisenberg) erbte und (mit Ausnahme eines kurzen Besitzes bei den Herren von → Kaufungen 1455) bis zu seinem Tod behielt. Im Jahre 1451 sagte er Kurfürst Friedrich II. von Sachsen ab. Ein anderer Zikmund Slavík wird für 1513 erwähnt. Laut Zikmunds im Jahre 1513 geschriebenen Testamentes erbten sein Gut Jezeří und den dazu gehörigen Teil von Horní Jiřetín (Ober-Georgenthal) die von Hochhaus (MS, S. 374). – Lit.: H 14, S. 231–232; OSN 23, S. 531.
b) Gehört zu den interessantesten Söldnerführern, die in engem Zusammenhang zu → Jan Calta standen (vgl. auch → Oldřich von Raková), da er 1460 als einer der wichtigsten Hauptleute von Caltas erster großer Rotte (ca. 800 Mann) genannt wird. Kam auch 1461 und 1462 als Söldnerführer nach Bayern, eine direkte Verbindung zu Jan Calta ist allerdings nicht mehr nachzuweisen. Interessant ist, daß nach der Calta-Musterungsliste von 1460 der größte Teil von Smolíks Trabanten deutsche Namen hatten und offensichtlich aus dem Erzgebirge und dem Elbtal kamen (eventuell findet sich hier auch ein Bezug zu → Schönfeld). Außerdem könnte die große dort aufgeführte Anzahl von Adligen aus der Oberlausitz (Hans von Schreibersdorf zu Neschwitz und andere) von ihm angeworben worden sein. – Mindestens 1461–1463 war Smolík auch *Diener-von-Haus-aus* bei Hz. Ludwig und bekam Jahrsold.

c) *1460*
– Smolík war neben → Oldřich von Raková und → Lorenz Hayn/Hoym Hauptmann der ersten Rotte des → Jan Calta (mit ca. 800 Söldnern), die Ende März zu Cham

gemustert wurden, ihre Rotte wuchs in den folgenden Wochen zeitweilig auf ca. 1000 Söldner an (Allg. StA München, Nr. 2366, fol. 2–3; NK 23, fol. 210)
– bis Ende Juli sind Soldzahlungen an die Rotte *Smolik/Woldersy* nachweisbar (NK 30, passim)

1461
– kommt Anfang August mit ca. 80 Söldnern nach Bayern (NK 41, fol. 127)
– Soldzahlungen an ihn und seine Rotte sind bis Anfang September nachgewiesen (ÄR, 258/I, fol. 12, 13, 22)

1462
– erhält Ende Februar einen Werbeauftrag über 80 Söldner aus Bayern (wird nach → Jan Calta und → Oldřich von Raková genannt (NK 41, fol. 274–275r)
– erhält von September 1462 bis Januar 1463 3 Schuldbriefe Hz. Ludwigs für die Schäden seiner Rotte und für seinen Jahrsold (als *Diener-von-Haus-aus*) (NK 24, fol. 154r, 237)

Šof

a) **Přibík *Safi/Sof/Saf Schnitzky.*** Unbekannte Person. Sowohl der Name Šof, als auch *Schnitzky* kann nicht zuverlässig erklärt werden. Nur hypothetisch kann man Přibík Šof als Verwandten des Kryštof Šof von Helfenburg († nach 1474), Besitzer der nordböhmischen Burg Valdštejn (Waldstein) vermuten (vgl. H 10, S. 61), unter dessen Söhnen er aber nicht angeführt wird (l. c.). Ob eventuell Verbindungen zu dem gewissen Šof bestanden, der im Jahre 1439 die Burg Trosky (in Nordböhmen) von den Herren von Bergov eroberte und noch 1444 innehatte (vgl. H 10, S. 67, 70), bleibt ebenso unklar.

b) Kam 1461 als Rottmeister im Auftrag des → Lev von Rožmitál mit ca. 140 Söldnern nach Bayern.

c) *1461*
– Soldzahlungen an ihn und seine Rotte sind von Anfang September bis Ende Oktober nachgewiesen (ÄR 258/I, fol. 29, 34, 39r)

ze Šternberka (von Sternberg)

a) **Zdeněk von Sternberg auf Konopiště** († 1476), einer der einflußreichsten böhmischen Politiker seiner Zeit. Zdeněk von Sternberg ist ein typischer Repräsentant jener nachhussitischen Politiker, die, obwohl Katholiken, aus Eigeninteresse auch zu Kompromissen mit den Utraquisten bereit waren. Ursprünglich galt er sogar als Anhänger Georgs von Podiebrad. Im Jahre 1448 war bei der Eroberung Prags anwesend (von 1448 bis 1467 besaß er daraufhin das Amt des Prager Oberburggrafen, vgl. Palacký, Přehled, Tab. II) und gehörte zu den eifrigsten Gegnern des Strakonitzer Bundes und seiner sächsischen Verbündeten. In den fünfziger Jahren nahm Zdeněk an mehreren diplomatischen Gesandtschaften teil (z.B. 1451–1452 nach Wien, 1454 nach Breslau, 1457 nach Paris; im Jahre 1456 begleitete er König Ladislaus nach Ungarn). Im Jahre 1452 wählte er Georg von Podiebrad zum Landesverwalter. Und auch bei der Königswahl 1458 war er der

erste, der seine Stimme Georg von Podiebrad gab und ihm Treue und Gehorsamkeit versprach. Zdeněks diplomatische Aktivitäten für König Georg setzten sich bis zum Jahre 1462 fort. Dann begann sich das Verhältnis zwischen den beiden zu verschlechtern, da Zdeněk es ablehnte, die Kompaktaten anzuerkennen. Der Streit zwischen ihnen hatte aber noch weitere Hintergründe, wobei auch Zdeněks persönliche politische Ambitionen nicht ohne Bedeutung waren. Im Jahre 1465 war Zdeněk einer der Mitbegründer des Grünberger Bundes, der unter dem Deckmantel der Verteidigung des katholischen Glaubens gegen den König gerichtet war. Zdeněk erhielt dabei durch die päpstliche Kurie, die ihn zum Hauptmann aller Katholiken gegen den gebannten König ernannte, machtvolle Unterstützung. Nachdem im Jahre 1467 Zdeněks Macht durch einen Angriff der königlichen Truppen auf seine Burgen deutlich vermindert worden war, fand er Schutz bei dem ungarischen König Mathias Corvinus, der ihn zum Obersthauptmann des Königreichs Böhmen ernannte und mit seinen Söldnern nach Böhmen schickte. Nach dem Tod Georgs von Podiebrad stellte sich Zdeněk auch König Wladislaw entgegen, war dabei aber erfolglos und verblieb bis an sein Lebensende im Dienst des Königs Mathias. – Seit 1440 war Zdeněk Besitzer von Konopiště. In den fünfziger Jahren vergrößerte sich sein Besitz deutlich: u.a. erwarb Zdeněk die nordböhmischen Güter Roudnice (Raudnitz) (MS, S. 773) und Hrádek Helfenburg (MS, S. 271). Unter König Georg erhielt er zudem mehrere Güter für seine Dienste verschrieben, z.B. 1463 Krems und Weitra in Österreich. Cottbus in der Niederlausitz konnte er dagegen nicht erlangen, da er 1461 vor Cottbus und Luckau von Kurfürst Friedrich II. von Brandenburg besiegt wurde, woraufhin er 1462 Verzicht leisten mußte (vgl. R. Jecht, Der Zusammenstoß der Brandenburger und Böhmen in der Niederlausitz i.J. 1461 und seine Veranlassung, in: Niederlausitzer Mitteilungen, Bd. 10 (1907), S. 1–50). Vor 1464 erwarb Zdeněk das westböhmische Gut Zelená Hora (Grünberg) (H 9, S. 227) und ab 1473 war er Pfandbesitzer von Domažlice (Taus) (MS, S. 153). – Lit.: OSN 24, S. 780–781; Urbánek, wie Anm. 42, III/2–4 (nach Register); Věra Kosinová, Zdeněk ze Šternberka a jeho královské ambice (Studie k portrétu z dějin české šlechty předrenesanční), in: Sborník prací k 60. narozeninám J. B. Nováka, Praha 1932, S. 206–218.

b) War nicht persönlich in Bayern aktiv, erhielt aber Werbeaufträge und entsandte Söldner in seinem Auftrag. Vermutlich war er für Hz. Ludwig von Bayern ein wichtiger Ansprechpartner in Böhmen wegen ihrer gemeinsamen Feinde, den Markgrafen von Brandenburg (Sternberg beanspruchte die Herrschaft Cottbus in der Niederlausitz; siehe dazu: R. Jecht, Der Zusammenstoß, wie oben). Sein Sohn → Jaroslav diente am Hof Hz. Ludwigs und war ein wichtiger Verbindungsmann zwischen Bayern und seinem Vater.

c) *1459*
– Sternberg erhält bayerische Werbeaufträge (NK 41, fol. 1, 206r)

1460
– Sternberg erhält über seinen Sohn → Jaroslav einen bayerischen Werbeauftrag (NK 23, fol. 257r)
– schickt Söldner in seinem Namen (NK 23, fol. 193r)

– Hauptleute: → Dětřich von Jindřichovice und → Bohuslav von Krašovice
– Rottmeister: Gaborsch (?)

1461
– Sternberg erhält einen bayerischen Werbeauftrag (NK 41, fol. 172)
– schickt Söldner in seinem Namen (ÄR 258/I, passim)
– Rottmeister: → Dětřich von Jindřichovice

1462
– Sternberg erhält keinen direkt an ihn gerichteten Werbeauftrag, sondern dieser geht an → Jindřich von Smiřice *(des von Sternberg Schwestersohn)*, den *Wischko*, → Dětřich von Jindřichovice, *Ursackh*, → Přibík Šatava und Havel (NK 41, fol. 274–275r)

a) **Jaroslav von Sternberg** († 1492), Sohn des → Zdeněk von Sternberg. Im Zusammenhang mit den politischen Aktivitäten seines Vaters wurde er vom päpstlichen Legaten zum Landvogt der Oberlausitz ernannt, ab 1469 auch Landvogt der Niederlausitz (vgl. J.W. Neumann, Versuch einer Geschichte der Niederlausitzischen Land-Vögte, Bd. II, Lübben 1833, S. 128–133). Als Hauptmann führte er die Lausitzer Truppen, die 1468–1469 in Böhmen einfielen. Im Jahre 1471 wurde er von König Mathias Corvinus wegen Unfähigkeit abgesetzt. Vom Vater erbte er Zelená Hora und andere Güter, die er zum Teil im Verlaufe der Zeit verkaufte. – Lit.: OSN 24, S. 781.

b) Ist in den Jahren 1460/61 als Hofdiener Hz. Ludwigs von Bayern nachgewiesen. Erhielt als solcher mehrmals Zahlungen (Sold/Schaden) (NK 30, fol. 190; NK 41, fol. 189r; ÄR 258/I, fol. 18r, 50). Diente auch als Kontaktperson zwischen Hz. Ludwig und → Zdeněk von Sternberg (NK 23, fol. 257r).

c) *1461*
– weitere genannte Personen: sein *Zuchtmeister* (Lehrer) Heruschko

ze Stropčic (von Stropčice) – siehe Fremut von Stropčice und Mířkovský von Stropčice!

ze Suché (von Suchá)

a) **Hynek von Suchá** († nach 1464). Hynek war ein Niederadeliger, der sich nach dem Dorf Suchá bei Hluboká (Frauenberg) in Südböhmen nannte (MS, S. 847). Er gehörte zu den Anhängern der Herren von → Rosenberg. Im Jahre 1452 sagte Hynek, zusammen mit seinen Söhnen, Kaiser Friedrich III. wegen Ulrich von Rosenberg ab (LOR 4, S. 349, S. 488). Konkrete Dienstbeziehungen zu den Rosenbergern sind aber nicht belegt. Aus unbekannter Ursache wurde Hynek 1462 durch Heinrich von Hradec (Neuhaus) gefangen genommen, aber bald darauf wieder freigelassen. Im Jahre 1464 bat → Johann von Rosenberg König Georg von Podiebrad, dem Hynek ein militärisches Amt zu geben (H 7, S. 174). – Lit.: Karel Pletzer, Zaniklá osada Suchá u Hluboké nad Vltavou, Výběr 20, 1983, S. 96–100.

b) Hynek von Suchá trat in Bayern 1460 und 1462 gemeinsam mit → Jan Bolochovec in Erscheinung. 1461 ist nur er allein dort nachgewiesen. Beide wurden

1460, Suchý auch 1461, ausdrücklich als Wagenburgmeister bezeichnet, wofür sie auch einen Extra-Sold erhielten (NK 30, fol. 211r; ÄR 258/I, fol. 35r). Für 1460 und 1462 sind auch Jahrsoldzahlungen von Hz. Ludwig an Hynek von Suchá nachgewiesen (Ende des Dienstjahres 1462: 25. Juli 1462). Er war demnach wahrscheinlich von 1460 bis 1462 als *Diener-von-Haus-aus* bei Hz. Ludwig bestallt.

c) *1460*

– Hynek von Suchá erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 100 Trabanten (wird von dem gleichen Boten überbracht, der laut Reiseplan auch → Jan von Rosenberg, → Jan Bolochovec, → Hynek von Doubravice und → Markvart von Rakovice Werbeaufträge überbringen sollte) (NK 23, fol. 141, 256r–257)
– kommt Mitte März gemeinsam mit → Bolochovec und ca. 250 Söldnern nach Passau (NK 23, fol. 190)
– Solddienst in Bayern bis Mitte Juli nachgewiesen (ab Mitte April nur noch mit ca. 100 Söldnern!) (NK 30, passim)

1461

– Ende September bis Ende Oktober Soldzahlungen an den *Wagenburgmeister* Hynek von Suchá mit 24 Söldnern nachgewiesen (ÄR 258/I, fol. 35r, 41)

1462

– Hynek von Suchá erhält gemeinsam mit → Jan Bolochovec einen bayerischen Werbeauftrag über 120 Söldner, mit denen sie nach Vilshofen kommen sollen (NK 41, fol. 274–275r)
– von August 1462 bis Januar 1463 mehrere Schuldbriefe Hz. Ludwigs an Hynek von Suchá und → Bolochovec für Schäden und Jahrsold (NK 24, fol. 149r, 150, 272)

Švestrzun z Hradiště (Švestrzun von Hradiště = Schwestersohn)

a) **Jan Švestrzun von Hradiště,** ein westböhmischer Niederadliger (Hradiště in Švestrzuns Prädikat kann nicht eindeutig lokalisiert werden), der in der Umgebung von Horšovský Týn (Bischofteinitz) begütert war. Švestrzun wird in den Jahren 1443-1459 als Besitzer von Poběžovice (Ronsperg) erwähnt (H 9, S. 87-88; im Jahre 1459 verkaufte er Ronsperg an → Dobrohost von Ronsperg). Jan Švestrzun war auch langjähriger Burggraf in Domažlice (Taus) (vor 1440-1456, wahrscheinlich aber nicht ununterbrochen), dabei stand er um 1450 im Dienst → Heinrichs von Kolovraty, des damaligen Pfandbesitzers von Taus, und später (ab etwa 1455) der Stadt Taus. Im Dienst des Kolowrat und von Taus führte er einen Grenzkrieg gegen Bayern, der im Jahre 1440 beendet wurde, und nahm auch an späteren Konflikten im böhmisch-bayerischen Grenzgebiet teil. – Lit.: H 9, S. 78.

c) *1459*

– Švestrzun wird von Hz. Ludwig von Bayern als *Diener-von-Haus-aus* mit 4 Pferden angenommen (NK 41, fol. 1)
– wird später mit anderen Böhmen als Besatzung von Heideck eingeplant (mit 5 Pferden) (NK 41, fol. 208)
– keine konkreten Hinweise auf tatsächlichen Solddienst

Talafús von Dobřany/Říčany/Tyrnstayn, Bern(h)ard – siehe Anm. 26!

von Teinitz, Wenschko – siehe z Ronsperka!

Tetour z Tetova (Tettauer von Tettau)

a) Vogtländische Adelsfamilie, die seit dem 15. Jahrhundert in Böhmen ansässig und besonders in Westböhmen breit verzweigt war, so daß sich die Beziehungen zwischen den einzelnen in den Quellen belegten Personen nicht feststellen lassen. **Konrad Tettauer** ist wahrscheinlich identisch mit Kunc Tettauer († nach 1480), einem Bruder des Vilém (Wilhelm) von Tettau († vor 1498), der in den Jahren 1470–72 als Obersthauptmann im Dienst → Johanns von Rosenberg stand (vgl. AČ 8, S. 4, Nr. 380, S. 44–45, Nr. 460, AČ 14, S. 199–200, Nr. 1948, 1949, S. 208, Nr. 1971). Kunc Tettauer (derselbe?) wird im Jahre 1480 als königlicher Höfling erwähnt (vgl. AČ 10, S. 43, Nr. 1020). Die Tettauer gehörten auch zu den Gläubigern der Herren von Rosenberg. – Lit.: OSN 25, S. 294.

c) *1462*

– Konrad Tettauer wird Ende August in einem Schuldbrief Hz. Ludwigs an → Vilém Chlumčanský als dessen *Mitgeselle* genannt (neben → Oswald Potzinger, → Václav von Braňany(?) und → Václav Rendl) (NK 24, fol. 154)

Trmický z Miliny (Türmitz von Mühlen)

a) Eine Adelsfamilie aus dem Vogtland, von der ein Zweig im 14. Jahrhundert auch in Mähren ansässig war. Nachdem die von Mühlen vermutlich 1393 das Lehngut Trmice (Türmitz) bei Ústi n. Labem (Aussig) erworben hatten, siedelten sie nach Nordböhmen über und nahmen das Prädikat Trmický z Miliny an (MS, S. 801). **Ješek (eigentlich Jan / Johann) Türmitz von Mühlen** ist wohl identisch mit jenem Ješek, der als Besitzer von Trmice in den Jahren 1487–1497 ausdrücklich erwähnt wird (OSN 25, S. 774). Im Vogtland wird jedenfalls unter den vielen dort ansässigen Mitgliedern der Familie v. Mila/Milau/Myla/Mylen/Mühlen im 15. Jahrhundert kein Ješek belegt (Raab, Regesten; Wild, Regesten).

c) *1461*

– Ješek von Mühlen kommt Ende August gemeinsam mit → Jan Duppauer von Duppau, → Jindřich Chotek von Vojnín, → Odolen von Úherce(?) und ca. 130 Söldnern nach Weiden (NK 41, fol. 160)

Tschititsch

a) **Janko *Tschititsch*.** Unbekannte Person, höchstwahrscheinlich nichtadeliger Herkunft. Der Name *Tschititsch* könnte eventuell vom Dorf Čižice bei Plzeň / Pilsen (vgl. MS, S. 121) abgeleitet werden.

c) *1462*

– erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 20 Söldner (NK 41, fol. 274–275r)

Ucháček z Kračína (Ucháček von Kračín)

a) **Mikuláš (Nikolaus) (d. Ältere) von Kračín (= Mikuláš von Libkovice zu Kračín).** Das Adelsgeschlecht nannte sich nach dem Dorf Kračín bei Žlutice

(Luditz). Mikuláš (d. Ältere) wurde schon im Jahre 1436 erwähnt (MS, S. 454). Über seine Eigentumsrechte in Libkovice bei Žlutice (Luditz) wird in H 13, S. 214, nichts angeführt (im „Heimatbuch des Kreises Luditz", München 1971, S. 521, wird die ganze Familie als von *Liebkowitz zu Kratzin* bezeichnet, in Kračín saß danach aber vor 1480 ein Václav (Wenzel) *von Liebkowitz*).

c) *1462*
– *Nicolas Kretzin* und → Vilém von Stropčice kommen Mitte März mit ca. 250 Söldnern nach Weiden (NK 41, fol. 224r–225)
– im August erhält *Niclas von Kretzin* von Hz. Ludwig einen Schuldbrief für sich und seinen Vetter *(„weiland") Niclas Uchatzko* (NK 24, fol. 139r)

a) **Václav (Wenzel) von Kračín (= Václav von Libkovice zu Kračín und Struhaře),** Sohn des oben erwähnten → Mikuláš von Kračín. Sein gesamter Besitzt (in Kračín, Libkovice und Struhaře) lag in der Umgebung von Žlutice (Luditz).

b) Stand als Rottmeister im Dienst des → Jan Calta. Vermutlich ist er auch jener *Kratzinn,* der 1460 bei der Musterung der Calta-Rotte mit 8 Pferden genannt wird (Allg. StA München, Nr. 2366, fol. 11–12).

c) *1461*
– Wenzel von Kračín ist von Mitte August bis Ende Oktober als Rottmeister des → Jan Calta mit 27 Söldnern in Bayern nachgewiesen (ÄR 258/I, passim)

a) **Mikuláš (Nikolaus) (d. Jüngere?) Ucháček von Kračín.** Offensichtlich gab es 2 Personen, die als *Niclas von Kratzin* bezeichnet wurden (siehe 1462). Beide waren miteinander verwandt *(Vettern),* sind aber in den Quellen nur schwer voneinander zu unterscheiden.
b) *Niclas Huaczko von Kratzin (Kratzing/Kretzin/Kretzung)* kam wahrscheinlich aus dem Umfeld des → Dobrohost von Ronsperg und erhielt 1460 gemeinsam mit diesem Jahrsoldzahlungen von Hz. Ludwig auf 5 reisige Pferde (demnach war dieser auch der Niclas *von Kratzing,* der im April 1459 von Hz. Ludwig als *Diener-von-Haus-aus* mit 5 Pferden aufgenommen wurde). Ein *Niklasch von Craczin* war 1461 auch an vorderer Stelle bei den Unterzeichnern des Fehdebriefes von → Dobrohost von Ronsperg an Mgf. Albrecht von Brandenburg (FRA 44, S. 215). Daß es sich hierbei um denselben handelt, der 1460 in der Gesellschaft Dobrohosts auftrat, ist sehr wahrscheinlich.

c) *1459*
– *Niclas von Kratzing* wird von Hz. Ludwig als *Diener-von-Haus-aus* angenommen (NK 82/I, fol. 293r)
– ein bayerischer Werbeauftrag über 72 Söldner geht an *den Uchaczschko* (NK 41, fol. 204–205)

1460
– *Niklas von Kratzin* ist von Ende März bis Mitte Juli in Begleitung des → Dobrohost von Ronsperg in Bayern nachgewiesen; er erhält Kostgeld und Jahrsold von Hz. Ludwig (NK 30, passim)

1462
– *Niclas von Kretzin* erhält einen Schuldbrief Hz. Ludwigs für Sold und Schäden, auch für seinen Vetter *(weiland) Niclas Uchatzko* (ist er gestorben?) (NK 24, fol. 139r)

z Úherec(?) (von Úherce?) – *Uhoroczow*

a) **Odolen z Úherec(?) – *Hodolen von Uhoroczow.*** Unbekannte Person unklarer Herkunft. Nur hypothetisch könnte sich *Uhoroczow* auf einen der Orte des Namens Úherce in Böhmen beziehen. Aber beide Úherce in Nordwest- und Westböhmen gehörten damals zu kirchlichen Institutionen (vgl. MS, S. 916; MJČ 4, S. 419–420). Eventuell ist er identisch mit jenem *Wodolend,* der 1460 mit 13 Pferden in der Musterungsliste der → Calta-Rotte aufgeführt wird (Allg. StA München, Nr. 2366, fol. 5).

c) *1461*
– *Hodolen von Uhoroczow* kommt Ende August gemeinsam mit → Jan Duppauer von Duppau, → Jindřich Chotek von Vojnín, → Ješek Türmitz von Mühlen und ca. 130 Söldnern nach Weiden (NK 41, fol. 160)

Vasman/Vaschman/Faßman

a) **Niclas Vasman.** Ein Angehöriger der im sächsischen und fränkischen Vogtland verbreiteten Familie Vasman/Vaschman/Faßman. Zu Beginn des 15. Jahrhunderts (1428) war der Hauptsitz der Familie in Sachsgrün, nordöstlich von Hof (Raab, Herrschaft Plauen, S. 114). In der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts sitzen sie auch zu Töpen, nordwestlich von Hof (A.v. Dobeneck, Die Grundherrengeschlechter des Vogt- und Regnitzlandes im Mittelalter, in: Archiv für Geschichte und Altertumskunde von Oberfranken 29, 1926, S. 59).
Niclas oder *Nickel Vasman* ist von 1443 bis 1484 nachgewiesen. Er war ein Lehnsmann der Herzöge von Sachsen. 1443 verkaufte er das Gut Heinersgrün, nordöstlich von Hof (Raab, Regesten, Nr. 444). Von 1446 an war er gemeinsam mit seinem Vetter Heinz Besitzer des Dorfes Wiedersberg, südlich von Heinersgrün, das er aber schon 1452 verkaufte (Raab, Regesten, Nr. 482 u. 533). Ein *Nickel Vassman* war 1449 auch Mitunterzeichner des Fehdebriefs von Heinrich II. von Plauen gegen die Stadt Nürnberg (Raab, Regesten, Nr. 516). Daneben stand er aber auch in sächsischen Solddiensten. 1453 erhielt er von Kurfürst Friedrich von Sachsen einen Schuldschein über 560 fl. und 100 alte Schock Gr. für in seinem Solddienst erlittene Schäden und für Auslösung aus Gefangenschaft (Raab, Regesten, Nr. 544).

b) Vasman gehörte mit → Eberhard Roder und → Epprich Walman zu den vermutlich egrischen Dienstleuten oder Soldrittern, die 1460 gemeinsam mit → Wenzel von Polenz nach Bayern kamen.

c) *1460*
– erhält in Eger gemeinsam mit → Roder und → Walman einen bayerischen Werbeauftrag über ca. 60 Söldner (NK 23, fol. 253r; ÄR 906, fol. 32)
– kommt Mitte März gemeinsam mit → Walman und 11 Reitern nach Bayern, wird dort → Wenzel von Polenz zugeordnet (NK 23, fol. 189)
– Soldzahlungen bis Ende Juli nachgewiesen (NK 30, passim)

z Veselí (von Veselí)

a) **Jan (Johann) von Veselí** ***(Wessole),*** ein Adliger, der sich nach dem Dorf Veselí bei Nýrsko (Neuern) in Westböhmen nannte. Jan wird in den Jahren 1452–1483 erwähnt (MS, S. 950), zum Beispiel im Jahre 1452 als Diener des → Heinrich von Kolovraty und im Jahre 1475 (und wahrscheinlich auch später) als bayerischer Beamter zu Furth im Wald (H 9, S. 151; J. Brunner, Geschichte der Grenzstadt Furth i.Wald, Furth i.Wald 1932, S. 96). Als Jan 1479 durch Smil von Janovice (Janowitz) auf der Burg Rýzmberk (Riesenberg) gefangengesetzt wurde, setzten die Bayern seine Freilassung durch (vgl. H 9, S. 64).

b) 1460 war er Rottmeister bei → Racek von Janovice zu Riesenberg.

c) *1460*
– Soldzahlungen für *Jan Wessole* und seine 7 Reiter von Ende März bis Anfang April nachgewiesen (danach wurden sie wahrscheinlich in der Gesamtrechnung der Rotten des → Racek von Janovice geführt) (NK 30, fol. 152r)

Vitzthum von Apolda (z Fictum, bzw. Opl z Fictum)

a) Adelsgeschlecht thüringisch-sächsischer Herkunft. Seit der Mitte des 15. Jahrhunderts war der Zweig Apolda in Böhmen ansässig. Die Flucht der Brüder Apel III., Bozzo (Busso) und Bernhard I. von Vitzthum nach Böhmen hing mit ihrer Position am Hof Herzog Wilhelms III. von Sachsen zusammen, der zu Beginn seiner Regierung stark unter ihrem Einfluß stand. In dieser Zeit förderten sie aus eigenem Interesse die Feindschaft zwischen Herzog Wilhelm und seinem Bruder, Kurfürst Friedrich II. von Sachsen. Nach der Versöhnung zwischen den Wettinern (1451) fielen Apel Vitzthum und seine Brüder in Ungnade, wurden aus dem Land vetrieben und verloren ihre großen Güter in Thüringen und Franken. In Böhmen, wohin sie sich wandten, fanden sie bei Georg von Podiebrad Unterstützung in ihren Bemühungen um Wiedererlangung der konfiszierten Güter, die ein ständiger Bestandteil der böhmisch-sächsischen Streitigkeiten und Verhandlungen bis zum Jahre 1459 blieben. – Lit.: OSN 9, S. 166; R. Graf Vitzthum von Eckstädt, Beiträge zu einer Vitzthumschen Familiengeschichte, Leipzig 1935; Heinz Quirin, Landesherrschaft und Adel im wettinischen Bereich während des späteren Mittelalters, in: Festschrift für H. Heimpel zum 70. Geburtstag, Bd. II, S. 80–109; R. v.Mansberg, Erbarmannschaft wettinischer Lande, Bd. III (Thüringen), Dresden 1905, S. 282ff.

a) **Bernhard (I.) Vitzthum von Apolda** (†1487), der jüngere Bruder des → Apel Vitzthum.

b) Bernhard Vitzthum war vermutlich in den Jahren 1460–62 als Söldnerführer in Bayern.

c) *1460*
– Bernhard Vitzthum erhält einen bayerischen Werbeauftrag über 32 Söldner (NK 23, fol. 257r)
– von Ende April bis Mitte Juli sind Sold-, Versorgungs- und Schadenzahlungen an ihn nachgewiesen (NK 30, fol. 209r, 212r, 222)
– Diener oder Rottmeister: Jörg *Welcz* zu Eberstein

1461
– nur eine Zahlung an Bernhard Vitzthum (Jahrsold?) nachgewiesen (ÄR 258/I, fol. 40)

1462
– Bernhard Vitzthum erhält gemeinsam mit → Heinz von Kaufungen einen bayerischen Werbeauftrag über 74 Söldner (NK 41, fol. 274–275r)
– Ende August erhält er von Hz. Ludwig einen Schuldbrief für Schäden (NK 24, fol. 151r)

a) **Apel (III.) Vitzthum von Apolda** (†1474). Bald nach seiner Flucht nach Böhmen wurde Apel als Rat des Landesverwalters Georgs von Podiebrad angenommen, dem dem die Vitzthum auch später treu blieben. Im Jahre 1453 erwarben die Vitzthum die Burg und Herrschaft (Nový) Šumburk (Neu-Schönburg) mit der Stadt Klášterec (Klösterle) in Nordwestböhmen (vgl. H 14, S. 58, 67). Im Jahre 1465 verschrieb König Georg dem Apel und seinen Söhnen ein Pfand von 1.500 Schock Gr. auf die Stadt Kadaň (Kaaden) (H 14, S. 58, 67). Seit dem Jahre 1472 wird Apel auch als Rat eines Herzogs von Bayern erwähnt.

b) Kam zwar nicht als Söldnerführer nach Bayern, war aber ein wichtiger böhmischer Rat und Vermittler bei den Verhandlungen zwischen Bayern und Böhmen. 1462 war er angeblich auch einer der Heerführer des böhmischen Heeres, das im Auftrag König Georgs als Bundesgenosse Hz. Ludwigs in Oberfranken einfiel. Dies wird – ohne Angabe der Quelle – auch bei František Palacký, Geschichte von Böhmen 4/II, Prag 1860, S. 203, angeführt, während Apel dagegen in den bayerischen Rechnungen dieser Zeit als böhmischer Rat und Gesandter behandelt wird, demnach als solcher nach Bayern kommt und nicht als Heerführer in Oberfranken agiert (Versorgungsrechnungen ÄR 276, fol. 265r, 270r; ÄR 403/I, fol. 63; dies stimmt auch mit dem überein, was Urbánek, wie Anm. 42, III/4, bes. S. 362, dazu festgestellt hat).

z Volfštejna (von Wolf(en)stein)

a) Ein westböhmisches, breit verzweigtes Adelsgeschlecht, das sich nach der Burg Volfštejn (Wolfstein) in Westböhmen nannte.
Ctibor (d. J.) von Wolfstein (†1489/1497), ein Sohn des Ctibor (d. Ä.) von Wolfstein und zu Hostouň (†1456/1463) und der Eliška von Kolovraty (†nach 1463), war der Erbe der Familiengüter. In den Jahren 1462ff. wird Ctibor (d. J.) mehrfach als Rottmeister im Dienste Hz. Ludwigs von Bayern-Landshut erwähnt, später (1485–1489) ist er als Beisitzer des böhmischen Landgerichts belegt. – Lit.: Martin Kolář, Rozrod Svojšínských, PAM 9, 1874, Sp. 943–954, hier Sp. 953; H 9, S. 110; H 13, S. 130; MS, S. 976; Bernau, Wolfstein und Triebel, in: Studien, S. 239.

b) Schon 1460 wurde von Hz. Ludwig dem Ulrich Waldauer befohlen, mit seinem *Eidam* Ctibor von Wolfstein über die Anwerbung von Söldnern zu verhandeln (NK 23, fol. 252). Ein tatsächlicher Solddienst ist aber nur für 1462 nachgewiesen.

c) *1462*
– Ctibor von Wolfstein kommt mit ca. 80 Söldnern nach Bayern (NK 41, fol. 263r)

– er erhält im August einen Schuldbrief Hz. Ludwigs für seine Schäden (NK 24, fol. 147r)

***Worsibohi* – siehe Bořivoj!**

Walman

a) **Epprich Walman,** ein Angehöriger der vogtländischen Adelsfamilie Walman, die im 15. Jahrhundert hauptsächlich zu Tobertitz, westlich von Plauen (Raab, Herrschaft Plauen, S. 114), aber auch zu Kürbitz, südwestlich von Plauen, saß. Epprich Walman ist 1446 und 1474 nachgewiesen. 1446 leistete er mit seinem Vater Lupold (zu Tobertitz) und seinen Brüdern Mathes, Volzsch, Jan, Bertold, Peter, Jorge, Günther und Lupold dem Kurfürsten Friedrich von Sachsen Urfehde (Raab, Regesten, Nr. 481). Er war zu diesem Zeitpunkt schon volljährig. 1474 erschien er gemeinsam mit seinem Bruder Günther in einer Streitsache zu Plauen vor Gericht (Raab, Regesten, Nr. 894). Ein Walman (welcher?) war 1452 während der Fehde mit Heinrich von Plauen im Dienst der Stadt Eger und zeichnete sich bei der Erstürmung von Borschengrün aus (Heinrich Gradl, Eger und Heinrich von Plauen 1451–1454, MVGDB 19 1881, S. 204 u. 208).

b) Gehörte mit → Eberhard Roder und → Niclas Vaschman zu den vermutlich egrischen Dienstleuten oder Soldrittern, die 1460 gemeinsam mit → Wenzel von Polenz nach Bayern kamen.

c) *1460*
– Walman erhält in Eger gemeinsam mit → Roder und → Vaschman einen bayerischen Werbeauftrag über ca. 60 Söldner (NK 23, fol. 253r; ÄR 906, fol. 32)
– kommt Mitte März gemeinsam mit Vaschman und 11 Reitern nach Bayern, wird dort → Wenzel von Polenz zugeordnet (NK 23, fol. 189)
– Soldzahlungen bis Ende Juli nachgewiesen (NK 30, passim)

z Vartenberka (von Wartenberg)

a) Ein Adelsgeschlecht, das vor allem in Nordböhmen breit verzweigt und reich begütert war.
Mit ***der von Wartenberg*** war zweifellos ein Angehöriger der tetschener (Děčín) Linie der Herren von Wartenberg (heute Stráž p. Ralskem in Nordböhmen) gemeint. Über die konkrete Identifikation kann aber keine zuverlässige Entscheidung getroffen werden. Jan (Johann) d.Ä. († nach 1454) und Jan (Johann) d.J. († 1464) von Wartenberg erwarben das Gut Děčín (Tetschen) nach 1444. Nach dem Tode Johanns d.Ä. blieb Johann d.J. alleiniger Besitzer der Herrschaft Tetschen, da die Söhne Johanns d.Ä. andere Güter erhielten, wobei der älteste von ihnen, Jan (Johann), Gründer der Linie Březenský von Wartenberg, die Herrschaft Březno (Priesen) und die Burg Varta (Warta) besaß. *Der von Wartenberg* war also wahrscheinlich Johann d.J., oder Johann, der Sohn des Johann d.Ä. Weniger wahrscheinlich ist, daß es sich hier um einen der Söhne des Johann d.J., Kryštof (Christoph) oder Zikmund (Sigmund) handelte, die im Jahre 1465 das Anfallsrecht auf Děčín und Vartice erwarben. Die andere Söhne von Johann d.Ä. darf man ausschließen, da niemand

von ihnen, weder Zikmund (Sigmund) von Berštejn (Berstein), noch Jiří (Georg) von Březno (Priesen) das Prädikat *von Wartenberg* gebrauchte (H 14, S. 83). – Lit.: OSN 26, S. 437–438.

b) *Der von Wartenberg* erhielt Anfang März 1460 einen bayerischen Werbeauftrag über 100 Söldner, den der bayerische Adlige von Rechberg vermitteln sollte (NK 23, fol. 253r).

Wotecz

a) ***Mathes Wotecz.*** Unbekannte Person, die zweifellos nichtadeliger Herkunft war. Der Nachname *Wotecz* stammt wahrscheinlich aus dem Tschechischen (otec = Vater).

b) War 1460 Rottmeister einer Trabantenrotte des → Racek von Janovice zu Riesenberg, die unabhängig von diesem nach Bayern kam. Er wird an einer Stelle auch *Jacob Wotecz* genannt.

c) *1460*
– *Botitz* tritt Anfang März mit 100 Trabanten seinen Dienst in Bayern an (NK 23, fol. 196)
– Soldzahlungen an ihn und seine Rotte bis Mitte Juli nachgewiesen (NK 30, passim)

Zajíc z Házmburka (Zajíc von Hasenburg) – siehe z Házmburka!

Žakavec ze Žakavy (Žakavec von Žakava)

a) **Přibík Žakavec** ***(Schakowitz)*** war zweifellos ein Angehöriger der Familie Žakavec (später auch Žakavec von Lažany), die sich nach dem Dorf Žakava bei Nepomuk in Westböhmen nannte (vgl. den zeitgenössischen Hinweis in den Quellen, daß man den *Schakowitz... um Grünberg findet,* also bei Zelená Hora; MS, S. 1025; H 13, S. 87). Über Přibík ist nichts näheres bekannt. Mehrere Angehörige der Familie Žakavec von Lažany (der Linie Žakavec von Žakava) gehörten im 15. Jahrhundert zur Klientel der Herren von Rosenberg, zum Beispiel Jindřich (Heinrich) Žakavec und Ondřej (Andreas) Žakavec. Přibíks Beziehungen zu → Johann von Rosenberg sind aber nicht belegt. In OSN 27, S. 740, wird ein Přibík Žakavec nicht erwähnt.

b) *Schackowitz, den man um Grünberg findet,* sollte im Februar 1460 im Auftrag Hz. Ludwigs durch Sebastian Pflug einen Werbeauftrag über 300 Trabanten erhalten (NK 23, fol. 258–259).

Žďárský ze Žďáru (Saar von Saar)

a) **Mikuláš (Nikolaus) von Saar** ***(Niclas von Saher).*** Ein Niederadliger, der sich nach dem Dorf Žďár (Saar) bei Doupov (Duppau) in Nordwestböhmen nannte (vgl. MS, S. 1029). Aller Wahrscheinlichkeit nach gab es während des zweiten und dritten Drittels des 15. Jahrhunderts zwei Personen mit Namen Mikuláš von Žďár. Ein Mikuláš, der zu Žďár (Saar) saß, wird in den Jahren 1437–1468 belegt (Bernau, Deutschböhmens Adelshalle, in: Studien, S. 623–624; in OSN 27, S. 763, wird dieser(?) Mikuláš nur bis zum Jahre 1453 angeführt; in H 13, S. 247 wird er gar nicht

erwähnt) und ist zweifellos mit jenem Mikuláš von Žďár identisch, der im Jahre 1457 in Österreich erwähnt wird (Hosák, wie Anm. 1, S. 183). Ein anderer Mikuláš von Žďár wird als Besitzer von Háj (Gehae) in den Jahren 1478–1495 angeführt (Bernau, Geschichte Winteritz, S. 76). Man kann vermuten, daß dieser Mikuláš mit Mikuláš Žďárský († nach 1506) identisch ist, der wahrscheinlich ein Sohn des Jetřich (Dietrich) Žďárský († 1469/1470) war, der gemeinsam mit seinem Bruder Žibřid in den Jahren 1485–1488 einen Streit mit Jindřich (Heinrich) Žďárský v *Dúpově* um Besitzrechte in Doupov (Duppau) führte (vgl. Jiří Úlovec, Zaniklá tvrz a zámek v Doupově, Historický sborník Karlovarska 7, 1999, S. 14–33, hier S. 16; vgl. aber auch Bernau, Deutschböhmens Adelshalle, in: Studien, S. 624!).

c) *1460*
– in den bayerischen Akten wird er nur 1460 im Zusammenhang mit einem bayerischen Werbeauftrag für → Wenzel von Polenz und *Niclas von Saher* über 100 Söldner erwähnt (NK 23, fol. 182)

ze Žirotína (von Žirotín)

a) Ein Adelsgeschlecht, das sich nach der Burg Žirotín bei Louny (Laun) in Nordwestböhmen nannte. Aus der Erwähnung eines an ***den von Zirotin*** bestimmten Werbeauftrages läßt sich nicht eindeutig entscheiden, welche Person damit gemeint war. In Frage kommen nur die Brüder Jaroslav († nach 1467) und Plichta († nach 1462), die seit der Hussitenzeit erwähnt werden und demnach gegen Ende der fünfziger Jahre schon relativ alt gewesen sein müssen. Der einzige Sohn des Jaroslav war schon im Jahre 1456 gestorben. Der Besitz der von Žirotín lag zumeist in Nordwestböhmen, sie besaßen u.a. Toužetín (bis 1455; MS, S. 891) und Panenský Týnec (Jungfernteinitz) (MS, S. 913). Die Burg Žirotín war schon seit den dreißiger Jahren des 15. Jahrhunderts im Besitz des Geschlechtes → Zajíc von Házmburk. – Lit.: H 8, S. 222, 224–225; OSN 27, S. 845.

c) *1460*
– *der von Zirotin* erhielt im März (gemeinsam mit → Markvart von Rakovice) einen Werbeauftrag aus Bayern (NK 23, fol. 256r – 257)

****

BEILAGEN

Beilage I

1459, Juni 3, Landshut
Werbeauftrag und Schadlosversprechen Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut an Mikuláš Kaplíř von Sulowitz, der mit 60 bis 100 Reisigen und 200 Fußknechten bis zum 24. Juni 1459 nach Grafenau kommen soll, um dort in den Dienst des Herzogs zu treten.
Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Neuburger Kopialbuch Nr. 41, fol. 36 (Abschrift).

Überschrift: *Niclasen Keppler schadenbriefe*

Wir Ludwig etc. bekennen und tun kund offenlich mit dem brieve fur uns und unser erben, als unser lieber getrewer Nicolaß Kappler von Sulabicz, gesessen zu Wynnderberg, nach unnserm begern hieczwischen und sannd Johanns tag zu sunnwenden[132] *schirst ettlich geraysig, hincz auf sechzig oder hundert guter redlicher geruster person, mit pferden und harnasch wol zugericht, und auf zwayhundert guter redlicher und wol zugerichter fueßknecht werben, furen und bringen wirdet. Also wollen wir demselben Kappler und allen den, die er uns in der bemelt summ seiner rott bringen wirdet, aus der Grafenaw*[133] *auß, da dann ir sold, so sy daselbschen in der benannten zeit komen, eingen wirdet und, dieweil sy in unsern dinsten sein, und wider bis in dy Grafenaw zu irem abschaiden, nach innhalt irs bestellbriefs uns gegeben*[134]*, fur redlichen schaden steen und steen in auch dafur wissentlich, in craft des brifs. Also all, oder ein yeder in sunderhait solhen redlichen schaden, nach haissen unnsers oder unnser haubtleutt, im velde bey den veinden, oder an reitten, die auch nach haissen und geschefft unsers oder unser haubtleutt beschehe, wissenlichen empfiengen, daz wir uns umb denselben schaden, wo daz redlicher schaden nach erkennen unnsers haubtmans haisset, und ist genedicklichen versuchen wollen, mit in gutlich darumb ains zuwerden, und wo wir des aber bederfenen, irrig und nicht ainig wurden, wollen wir solhe schaden bey unsern obirsten haubtleutten und raten on verrer waigerung belaiben. Also, was die darumb sprechen und erkennen zu recht, daz wollen wir in alsdann gnedicklich beczalen und ausrichten trewlichen und ongeverde. Des zu urkund haben wir unnser secrete hie auf disen brif gedrugkt und der geben ist zu Lanncz hut, am sunttag sand Erasmi tag, anno etc. Lmo nono.*

Beilage II

1459, Juni 4, Landshut
Brief Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut an Mikuláš Kaplíř von Sulowitz, der mit 60 bis 100 Reisigen und 200 Fußknechten, darunter auch einige Spezialisten für Wagenburgen, bis zum 20. oder 21. Juni 1459 nach Grafenau kommen soll, um dort in den Dienst des Herzogs zu treten. Zur Unterstützung der Söldnerwerbungen hat er ihm 100 lb d auf Bärnstein bereitgestellt.
Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Neuburger Kopialbuch Nr. 41, fol. 38r–39v (Abschrift).

Überschrift: *Niclasen Cappler zu Sulawicz, gesessen zu Wynderberg, also geschriben.*

Ludwig etc. Unnsern grus zuvor, sunder lieber. Als du uns geschriben und zwen deiner diener zu uns geschickt hast, dich erboten, uns lewt zu ross und fuess zu

132) 1459, Juni 24.
133) Grafenau.
134) Gemeint ist der Dienstrevers (gedruckt bei Beck 1908, wie Anm. 9, S. 43–44), den Kapler dem Herzog bei Dienstantritt übergeben sollte.

bringen etc., des wir dir mit sundern genaden danncken, und schicken dir darauf unnsern schadenbrie[135] *hiemit, als wir dann graven, herren, rittern, knechten und andern gueten lewten tun, und auch ein abschrift ains bestellbriefs*[136], *so du uns geben sollt. Und begern an dich mit sunderm vleiss, das du uns auf die anczal, als auf sechczig oder hundert geraisiger gueter lewt und pherde, und auf zwai hundert fueßknecht bringest, das die auf drei oder vier tag vor sunnwenden*[137] *schirst heraus in unnsern landen, in der Grafenaw*[138] *sein, auf den solld, als wir andern gueten lewten geben. Und ainer, zwen oder drei gueter gesellen, die zu der wagenpurg kunden mitfuern, den wir in sunder etwas tun wollten umb ir mue. Daran tust du uns gut gevallen, mit genaden zu erkennen. Wir schicken auch hundert phund pfennige auf dein und der gesellen solld, damit du die dest leichter aufbringest, und die vindest du bei unnserm pfleger zum Pernstain*[139], *Hannsen Zennger*[140], *dem wellest auch darumb ein quittung geben, auf lawt der eingeslossen abschrift. Datum, Lanndshut, an montag nach Erasmi, anno domini etc. LVIIII.*

Beilage III

1461, August 15, Ingolstadt
Formular eines Werbeauftrages Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut an nicht genannte Personen in Böhmen, die mit ihren Söldnern bis zum 27. August in Cham sein sollen, um dort in den Dienst des Herzogs zu treten.
Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Neuburger Kopialbuch Nr. 41, fol. 200r.

Überschrift: *Den Behemen, die hienach in disem zetel begriffen steend, ist yedem umb sein benennte anczal also geschriben.*[140a]

Ludwig etc. Unnsern grus zuvor, lieber getreuer. Nachdem wir ettlich geraisig und trabannten zu fuess notturftig sein, begern wir an dich mit fleiss, uns ... geraisiger mit irn pferden und harnasch, auch ... guter fuesknecht mit irn pavesen, eysenhuten und weeren, wolzugericht zu schicken, das dy on alles verziehen zwischen hie und des negsten pfincztags nach sand Bartholomeus tag[141] *schirsten zu Camb*[142] *sein. Und auf welichen tag sy dozwischen dohin kommen, sol in ir solld und schaden angeen, und weren dy negst volgunden zwelif wochen, bis widerumb zu irm abschaiden gein Camb. Und der solld auf ainen yeden geraisigen tut ain wochen ain pfund, und auf ainen yeden trabanten ain halb pfund pfenige unnser landswerung. Du magst dich auch zu solicher deiner anczal leut albeg auf zehn geraisig, deßglichs auf zwainczigk trabanten, mit ainem wagen versehen, auf derselben wagen ainen*

135) Gemeint ist der Werbeauftrag (Beilage I).
136) Gemeint ist der Dienstrevers (gedruckt bei Beck 1908, wie Anm. 9, S. 43-44).
137) Sonnenwende = 24. Juni. Hier ist also der 20. oder 21. Juni gemeint.
138) Grafenau.
139) Bärnstein, Burg bei Grafenau.
140) Johann Zenger.
140a) Die hier erwähnte Personenliste ist nicht überliefert.
141) 1461, August 24. Hier ist der Donnerstag danach, also der 27. August, gemeint.
142) Cham.

dobey, vier ziehende ros und zwen guter fuerknecht sein. Wollen wir dir auch ain wochen zu solld geben zway pfund pfenig und wollet ye nicht aussbeleiben. Wo du aber in solicher genanten zeit mit der bemelten deiner anczal gen Camb nicht kamest, wollen wir dir weiter solicher bestallung halben nichtz schulldig sein, darnach wisse dich lautter zu richten. Und getrauest dir, uns nu auf solichs mit der bemelten deiner anczal leut zu komen, das schreib uns eylends bey tag und nacht zue, die unnsern zu der muster auch dahin wissen zu schicken. Datum Ingolstat, auf unser lieben frauen tag Assumpcionis, anno etc. LXI.

Beilage IV

1459, Juni 17, Ingolstadt
Bestellbrief und Schadlosversprechen Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut an Markvart von Rakovice, der am 10. Juni 1459 mit 72 Reisigen, 4 Wagen und 78 Fußknechten zu Passau in den Dienst des Herzogs getreten ist.
Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Neuburger Kopialbuch Nr. 41, fol. 63 (Abschrift).

Überschrift: *Marquart von Zrakowicz schadenbriefe.*

Wir, Ludwig etc., bekennen und tun kund offenlich mit dem briefe fur uns und unnser erben, als uns unnser getrewer Marquart von Zrakowicz nach unnserm begern auf heut, dato dicz briefs, zwo und sibenczig gueter redlicher geruster person mit pherden und harnasch wolzugericht, und vier wagen, daran acht pherde, und achtundsibenczig gueter redlicher wolzugerichter fueßknecht gefuret hat. Also wollen wir demselben Marquarten und allen den, die er uns in der bemelten summa seiner rot bracht hat, von Passaw[143] *aus, da dann ir solld und schaden an suntag vor sannt Veitstag*[144] *negstvergangen eingannngen ist, und weret von den benanten suntag zu raiten, die negstvolgenden drew moned, auch danach, so lanng wir si umb disen unnsern solld, das ist auf ain yeden bemelten geraisigen und sein pherde die wochen ein phund pfennige und auf ainen fueßknecht vier schilling pfennige unnser lanndswerung, brauchen werden, und widerumb bis gen Passaw in irem abschaiden fur redlichen schaden gestanden und sten in auch dafur wissentlich in craft des brifs. Also, wo sy all, oder ein yeder in sunderhait, den nach haissen unnsers oder unnser haubtlutt, im veld bey den veinden, wissentlich empfiengen, das wir unns umb denselben schaden, wo das redlicher schade nach erchenne unnsers haubtmans haisset und ist, gnediclich versuchen wollen, mit inne darumb gutlich zu vertragen. Und wo wir des aber bederseitten irrung und nit ainig wurden, wollen wir solher schaden bey unnsern obristen haubtleuten und reten on verrer weigerung zu erchanntnis beleiben, und was die auch darumb erkennen, das wollen wir in alsdann genediclich bezalen und ausrichten treulichen und on geverde. Si sullen auch durch dhainerlai sachen willen, weder auf abordnung oder annders, in dhain weis von uns nit ziehen, sunder die weil, wir ir also bedurffen, uns trewlichen dienen, auch uns*

143) Passau.
144) 1459, Juni 10.

und unnsern hawbtleuten, ordnungen und geschafften gehorsam und willig sein. Das zu urkund haben wir unnser secret hie auf den brieve gedruckt, der geben ist zu Inngolstat, an suntag nach sannt Veits tag, anno domini etc. Lnono.

Beilage V

1460, März 19, Landshut
Bestellbrief und Schadlosversprechen Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut an Hynek von Suchá und Jan Bolochovec, die am 11. März 1460 mit 37 Reisigen und 214 Trabanten zu Passau in den Dienst des Herzogs getreten sind.
Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Neuburger Kopialbuch Nr. 23, fol. 190 (Abschrift).

Überschrift: *Suchy und Wolochowecz.*

Wir Ludwig, von gotes genaden pfalnnczgrafe bei Reine, herczoge in nidern und obern Beyeren etc. bekennen und tun kund offenlich mit dem brive fur uns und all unnser erben, als unser getrue Hincko Suchy und Jan Wolochowecz von Schattaw uns nach unserm begern auf eritag nach suntag Reminiscere[145] negst vergangen mit siben und dreysigk redlichen personen, mit pferden und harnasch wol zugericht, auch mit zwayhundert und vierczehn gueter redlicher trabanten, die mit irer were und pavesen wol zugericht sein, in unnsern dienste kumen sind. Also wollen wir den selben, Suchy und Wolochowecz, und allen den, die sy uns in der bemelten summa irer rote bracht haben, von dem benannten eritag zu Passaw[146] aus, da dann ir sold und schaden auf die negst volgenden zwelf wochen angegangen ist und wern sol dye yecz benanten zwelf wochen ganncz aus, auch darnach so lanng wir sy umb dysen unsern sold, das ist auf ainen yeden trabanten dye wochen sechs schiling unser landeswerung, brauchen werden und widerumb bis gen Passaw zu irem abschayden, fur redlichen schaden steen. Und steen in auch dafur wissentlich in kraft des briefes, also wo sy all, oder ein yeder in sunderheit, den nach haissen unnsers oder unnser haubtleut an reyten oder sunst wissentlich empfiengen, das wir uns umb denselben schaden, wo das redlicher schade haisset und ist, genedigklich versuechen wollen, mit in gutlich darumb zu vertragen. Wo wir des aber bederseit irrig und nit ainig wurden, wollen wir solher schaden bei unsern obristen haubtleuten und reten on verrer wegerung zu erkantnus beleiben und was die auch darumb erkennen, das wollen wir in alsdann genedigklich beczalin und ausrichten, trulich on geverde. Sy sullen auch umb kainerlai sach willen, weder auf abvordrung oder annders, in dhain weis von uns ziehen, sunder dye weil, wir ir also bedurffen, uns treulichen dyenen, auch uns und unnser haubtleut geschefften und ordnungen gehorsam und willig sein. Zu urkund haben wir unser secrete hiefur tun drucken zu Landshut, an mitwoch vor Letare, anno etc. sexagesimo.

Notiz darunter: *sind gen Hersbrugk[147] gelegt.*

145) Dienstag nach Reminiscere = 1460, März 11.
146) Passau.
147) Hersbruck.

Beilage VI

1462, August 29
Schuldbrief Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut für Hynek von Suchá und Jan Bolochovec über 308 fl rh für ihre in seinem Dienst erlittenen Schäden und für jeweils 60 fl rh an Jahrsold.
Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Neuburger Kopialbuch Nr. 24, fol. 150v (Abschrift).

Überschrift: *Hincko Suchi und Jhan Bolochowicz schultbrieff.*[148]

Wir Ludwig etc. bekennen, das wir unsern lieben getreuen Hincko Suchi und Jhan Bolochowicz schuldig worden sein und gellten sollen, fur irn und ains yeden aus irer rott schaden, so sy in unnserm dinst genomen und empfangen haben, drewhundert acht gulden reinisch.

Item mer in sunderhait dem benanten Hincko Suchi seinen jarsolde, der sich an sand Jacobs tag[149] *nechstvergangen verfallen hat mit namen sechczigk reinisch gulden in golde.*

Item mer dem Bolochowicz sein jarsold, der sich auf unser frawen Liechtmeß tage[150] *schirstkomend endet, auch sechczigk gulden reinisch, all in golde, oder ye fur ainen gulden reinisch sechs schilling und zwenczig pfennig unser landswerung.*

Solicher summ gulden, oder ye fur ain gulden di werung obgeschribener mass, sollen und wollen wir yn beczalen unverczogenlich auf den negstkomenden Weihennachttag[151] *zu Scherdingen*[152]*, in unnser stat, trulich und ungeverlich. Zu urkund haben wir unser secrete hiefur tun drucken und geben an sontag nach Augustini, anno domini etc. sexagesimo secundo.*

148) Der Schuldbrief ist durchgestrichen, also bezahlt worden.
149) 1462, Juli 25.
150) 1463, Februar 2.
151) 1462, Dezember 25.
152) Schärding.

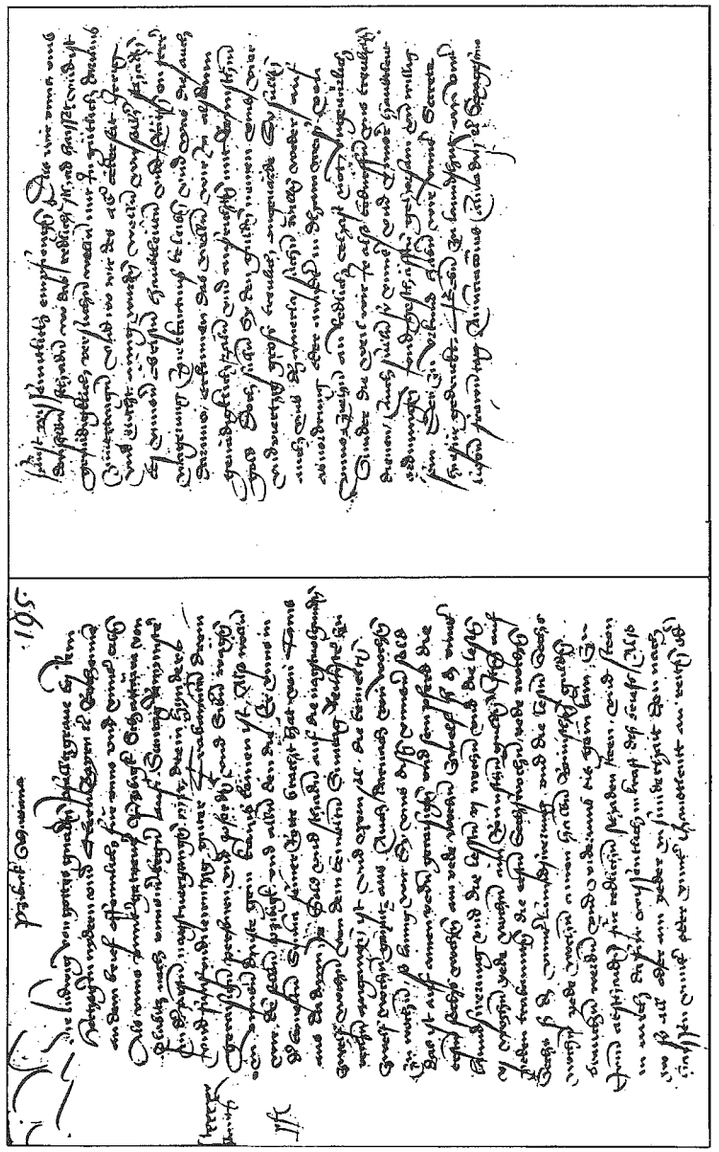

Abb. 1: Abschrift des Bestellbriefs und Schadlosversprechens Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut an Přibík Šatava und seine Söldner vom 25. März 1460 (Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Neuburger Kopialbuch Nr. 23, fol. 195).

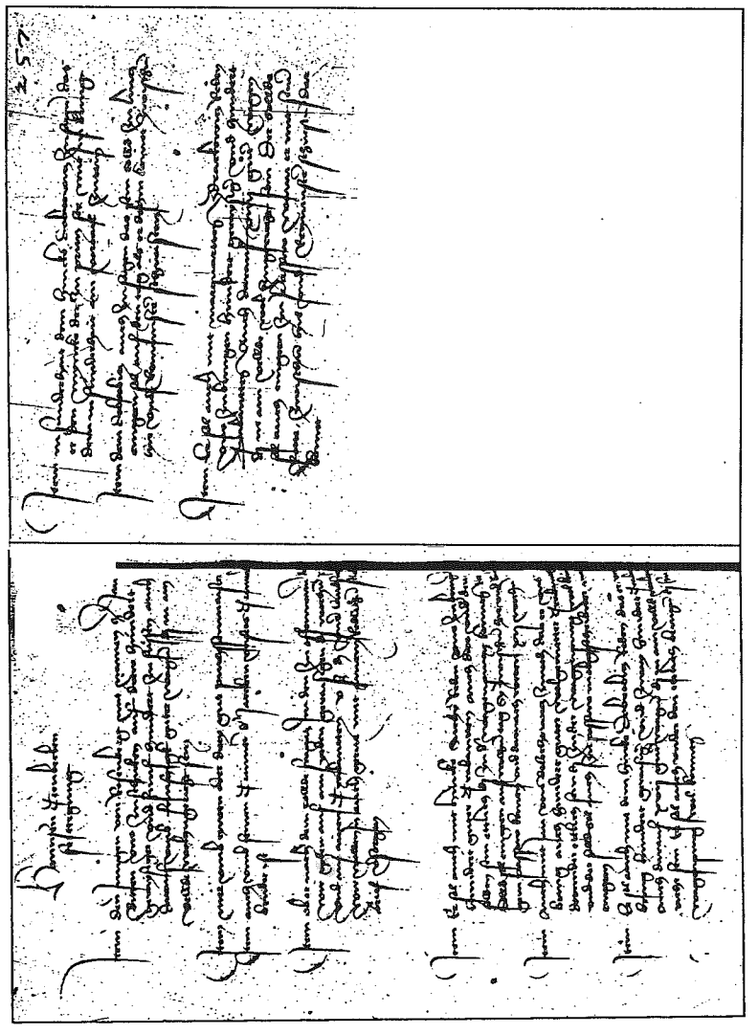

Abb. 2: Auftrag Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut an den bayerischen Adeligen Hans Trenbeck vom Februar 1460, Jan von Rosenberg, Hynek von Suchá, Jan Bolochovec, Hynek von Doubravice und Markvart von Rakovice zu besuchen und mit ihnen um die Anwerbung von Söldnern zu verhandeln (Bayerisches Haptstaatsarchiv München, Neuburger Kopialbuch Nr. 23, fol. 256r-257v).

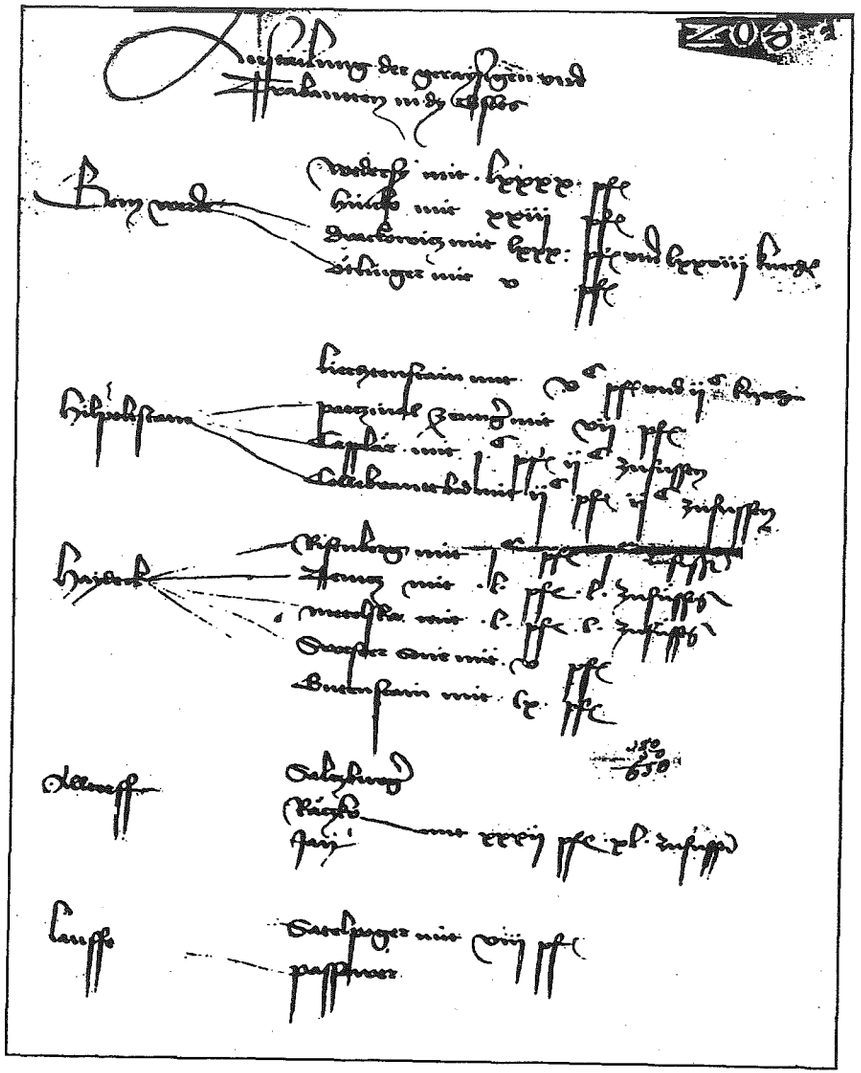

Abb. 3: Teil eines Planes zur Aufteilung der im Jahre 1459 geworbenen Söldner Herzog Ludwigs von Bayern-Landshut auf die bayerischen Festungen (Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Neuburger Kopialbücher Nr. 41, fol. 208).

DOROTA Z HOBZÍ
(POKUS O PORTRÉT JIHOČESKÉ ŠLECHTIČNY JAGELLONSKÉHO OBDOBÍ)

Marta Hradilová

Studium tzv. „ženské otázky" tak oblíbené v západní historiografii již v poválečném období se do centra zájmu českých historiků dostává ve větší míře až v poslední době.[1] Pozornost se obrací zejména k životu žen, žijících v období 16.–19. století. Pro období středověku je hlavním problémem nedostatečná pramenná základna,[2] a proto se pozornost historiků soustředila především na ženy, schopné díky svému původu významnějších politických nebo kulturních činů, tj. na příslušnice vládnoucích dynastií, šlechtičny nebo ženy, které měly nějaký vztah k církvi buď jako řeholnice nebo jako fundátorky či donátorky,[3] a k jejichž životu a činnosti existují písemné prameny.

Takovou ženou je i Dorota z Hobzí, pocházející z prostředí nižší šlechty,[4] která figuruje jako vydavatelka u dvanácti dodnes dochovaných listů a listin,[5] které nám

1) Do jisté míry přelomovou byla práce B. Kopičkové, která v roce 1989 shrnula dosavadní české práce věnované „dějinám žen". Srov. B. Kopičková, Ženská otázka v českém středověku (Současný stav bádání a možné směry jeho dalšího vývoje). Československý časopis historický 37, 1989, s. 561–574, 682–696. Od té doby přibyla celá řada prací, tomuto tématu byla věnována konference Archivu hl. města Prahy „Ženy měst pražských" v roce 1993, časopis Dějiny a současnost 1994, č. 6 a konečně na posledním, tj. VIII. sjezdu českých historiků v roce 1999 mu byla určena celá sekce, která shrnula současný stav a perspektivy výzkumu. Z jednotlivých prací (pouze výběrově): J. Macek, Tři ženy krále Vladislava. Praha 1991, Z. Hledíková, Zápisy z manželských sporů – nepovšimnutý pramen 15. století. In.: Pocta Josefu Petráňovi. Praha 1991, s. 79–93, B. Kopičková, Manželské spory žen pozdního středověku v protokolech ústředních církevních úřadů v Praze. Documenta Pragensia 13, 1996, s. 57–65, B. Kopičková, Žena a rodina v husitství (Současný stav bádání). Husitský Tábor 12, 1999, s. 37–48. Z cizojazyčných prací pouze namátkou E. Ennen, Frauen im Mittelalter. München 1991[4] a sborník Frau und spätmittelalterlicher Alltag. Internationaler Kongress Krems an der Donau 2. bis 5. Oktober 1984, Wien 1986.

2) Srov. B. Kopičková, Historické prameny ke studiu postavení ženy v české a moravské středověké společnosti. (Interdisciplinární pojetí studia). Praha 1992, Práce Historického ústavu ČSAV. Řada A – Monographia.

3) B. Kopičková, Ženská otázka v českém středověku. s. 565.

4) K životu nižší šlechty J. Petráň, Skladba pohusitské aristokracie v Čechách. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 1, 1976, s. 9–80, týž, Stavovské království a jeho kultura v Čechách (1471–1526). In.: Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526), Praha 1984. K dějinám šlechty v jagellonském období J. Macek, Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). II. díl. Šlechta. Praha 1994.

5) Jedná se o tyto písemnosti (srov. část A připojené edice, která obsahuje 1 list a 11 listin, u nichž Dorota z Hobzí vystupuje jako vydavatelka): I. list z 24. 7. 1470 (Archiv český 8, s. 6, č. 384), II. listina ze 4. 10. 1483 (Moravský zemský archiv Brno /dále MZA Brno/, Stavovské listiny, A 1 - sign. 409), III. listi-

spolu s dalšími prameny[6] umožňují zachytit nejenom její donační aktivity, ale alespoň ve zkratce i její životní osudy. Prameny k jejímu životu nejsou bohužel osobní povahy jako v případě Perchty z Rožmberka či Perchtiny šťastnější sestry Anežky z Rožmberka,[7] díky kterým bychom mohli nahlédnout do jejího citového života. Jde o dokumenty diplomatické povahy, které vytyčují základní mezníky jejího života, mezi nimiž zůstává celá řada bílých míst a nejasností.

Rodiči Doroty z Hobzí byla Eliška z Hobzí a Mikuláš z Hobzí řečený Chroplík.[8] První písemná zmínka o Dorotě samé pochází z roku 1451, kdy před moravský

na z 11. 9. 1484 (Státní oblastní archiv Třeboň /dále SOA Třeboň/, pracoviště Jindřichův Hradec, Cizí rody – Zahrádecký ze Zahrádek, sign. VIII Fb), IV. a V. listiny ze 17. 6. 1491 (Státní okresní archiv Tábor /SOkA Tábor/, Archiv města Soběslav /dále AM Soběslav/, sign. I - A - 5/15, inv. č. 219 a sign. I - A - 6/6, inv. č. 237), VI. listina z 25. 2. 1508 (SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/18, inv. č. 222), VII. listina z 19. 4. 1508 (SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 6/7, inv. č. 238), VIII. listina ze 14. 1. 1511 (SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A -3 / 35, inv. č. 289), IX. listina z 22. 5. 1511 (SOA Třeboň, sbírka Cizí rody , sign. z Hobzí, inv. č. 325), X. listina z 29. 5. 1511 (SOkA Tábor, AM Soběslav , sign. I - A - 6 / 9, inv. č. 240), XI. listina z 9. 7. 1511 (SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 6/10, inv. č. 241), XII. listina z 10. 7. 1511 (SOA Třeboň, Velkostatek Třeboň – I A 3 K alfa, 46 b).

6) V prvé řadě se jedná o listy a listiny v oddíle B připojené edice (V části B jsou listy a listiny, které se osoby Doroty z Hobzí dotýkají.): I. list z roku 1470 (Archiv český 7, s. 382, č. 336), II. list z 18. 10. 1470 (Archiv český 14, s. 196–197, č. 1944), III. list z 30. 10. 1470 (Archiv český 8, s. 14, č. 399), IV. svatební smlouva (Archiv český 10, s. 378–379, č. 219), V. listina z 10. 5. 1508 (SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 6/8, inv. č. 239), VI. listina z 5. 3. 1529 (SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 6/11, inv. č. 242). Dalším významným zdrojem informací o Dorotě z Hobzí jsou rožmberské dluhopisy, vydané J. Pelikánem, Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481. Studie a prameny k českým dějinám sv. 4. Praha 1953, konkrétně č. 193 ze 7. 7. 1461, č. 276 z 26. 2. 1463, č. 343 z 8. 6. 1468, č. 446 z 14. 10. 1469, č. 456 z 16. 10. 1470, č. 275 z 16. 10. 1470, č. 82 z 23. 4. 1473, č. 622 z 26. 11. 1479 a R.Teclem, Další doplněk k tzv. „Rožmberským dluhopisům z let 1457–1481". Táborský archiv 6, s. 202 (viz. dlužní úpis – Praha, Archiv Národního muzea, Sbírka A – č. 469). K otázce dnes již neexistujících písemností v soběslavském archivu R. Tecl, Nejstarší inventář soběslavského městského archivu z roku 1626 (Příspěvek k problematice deperdit středověkých až raně novověkých písemností na příkladě dějin archivu někdejšího poddanského města). Táborský archiv 8, 1997-1998, s. 71–103. V případě nedochovaných písemností Doroty z Hobzí jde o kvitanci pro soběslavskou obec, srov. pozn. 100), s. 87, blíže neurčený výpis z kšaftu, srov. pozn. 105), s. 88 a konečně dlužní úpis Lva z Rožmitálu a na Blatné pro Hynka Zuba z Doubravice a jeho ženu Dorotu z Hobzí, srov. pozn. 87) a 142), s. 93. Zmínky o Dorotě z Hobzí v dalších materiálech jako v deskách zemských či soběslavských městských účtech jsou citovány v příslušných poznámkách. Na tomto místě bych chtěla upřímně poděkovat PhDr. Rudolfu Teclovi za cenné rady a nezištnou pomoc při vyhledávání pramenů k osobě Doroty z Hobzí.

7) Perchtina korespondence byla edičně vydána nejprve v Archivu českém 11, s. 241–281. Nově ji vydala A. Skýbová, Listy bílé paní Rožmberské. Praha 1985. Prameny k životu Anežky z Rožmberka vydal A. Sedláček, Anežka z Rožmberka. Obrázek z XV. století. In.: Sborník historický, vydaný na oslavu desítiletého trvání „klubu historického" v Praze. Praha 1883, s. 110–118 a R. Tecl, Neznámý list Anežky z Rožmberka z roku 1464 (aneb doplněk do jejího listáře). Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 31, 1994, s. 6–8.

8) Tak o svých rodičích mluví sama Dorota v obou listinách z roku 1508 (srov. listina z 25. 2. 1508 – SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/18, inv. č. 222 a listina z 19. 4. 1508, tamtéž, sign. I - A - 6/7, inv. č. 238). Roku 1447 vložil Čeněk z Hobzí polovinu Hobzí, Hodic a Baňovic Mikuláši z Bohuslavic (srov. L. Hosák, Historický místopis země moravskoslezské. Brno 1938, s. 169–170). Mikuláš z Bohuslavic je patrně totožný s Dorotiným otcem, který od té doby používal přídomek z Hobzí. Stejný přídomek používal i Dorotin bratr, který se psal jako Jan z Bohuslavic a Hobzí (Archiv český 9, s. 309). V katalogu soběslavských archiválií z roku 1805 (srov. R. Tecl, Nejstarší inventář soběslavského městského archivu z roku 1626, s. 93) se mluví o Dorotě jako o *„Frau Dorothea Bohuslawitz von Hobzy"*. K rodině „z Hobzí" – J. Pilnáček, Staromoravští rodové. Vídeň 1930, s. 372–373. K erbu Doroty z Hobzí A. Sedláček, Českomoravská heraldika II. Praha 1997^2, s. 290.

zemský soud předstoupila Eliška z Hobzí spolu s dětmi – syny Janem a Linhartem a dcerou Dorotou.[9] Otec Mikuláš byl v té době již zřejmě mrtev a Dorota žila společně s matkou a bratry. Snad na Hobzí, kde v té době existovala tvrz.[10] Je možné, že rodina měla bližší vztah k pánům z Hradce, možná byl Dorotin otec za svého života v jejich službách. Roku 1450 se objevuje Eliška z Hobzí spolu s dětmi jako věřitelka Jana z Hradce, který jí dlužil 170 kop gr.,[11] roku 1463 pak Zdeněk ze Šternberka jako poručník sirotků Hradeckých dosvědčuje, že bratři Jan a Linhart z Hobzí drží vesnice Modletice a Čermákovice, které vyplatil jejich otec Mikuláš z Hobzí.[12]

Prameny o samotné Dorotě znovu promluví až roku 1461. Tehdy je již vdanou paní[13] a spolu se svým mužem Hynkem Zubem z Doubravice[14] půjčuje Janu Rožmberka 300 zlatých uherských.[15] Je otázkou, zda již v té době žila se svým mužem v Soběslavi, kde se objevují jeho matka a otec. Jaká vlastně byla Soběslav v té době?[16]

Poprvé je zmiňována v listině z roku 1293 jako majetek pánů z Rožmberka. Byla založena patrně v průběhu 13. století ve strategicky výhodné poloze při ústí Černovického potoka do řeky Lužnice na křižovatce Vitorazské stezky z Rakouska se solní stezkou z Českých Budějovic. V průběhu 14. století se původní vesnice proměnila

9) Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren. Von P. Ritter v. Chlumecký, Brünn 1856, s. 396.

10) Tvrz v Hobzí existovala již ve 14. století – srov. M. Plaček, Hrady, zámky a tvrze na Moravě a ve Slezsku. Praha 1999, s. 321.

11) Listina z 8. 1. 1450, srov. Archiv český 9, s. 291–292 , č. 57 s chybným datem 5. února.

12) Listina z 11. 5. 1463, srov. Archiv český 9, s. 317, č. 82.

13) V literatuře se často objevuje chybné pořadí jejích třech manželů, kdy je za prvního manžela považován Markvart z Kraselova. Zdrojem tohoto omylu jsou zřejmě listiny z roku 1508 (SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/18, inv. č. 222 a sign. I - A - 6/7, inv. č. 238), ve kterých je uvedeno pořadí: Markvart z Kraselova, Hynek Zub z Doubravice a Jindřich Vejce z Vraního. Srov. například A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království českého III, Praha 1932^2, s. 197 a J. Lintner, Kostel sv. Víta. Staré i nové zvěsti ze Soběslavi a okolí 1903, s. 7.

Zde bych se ještě chtěla zastavit u možného data narození Doroty z Hobzí. Roku 1461 byla vdaná (nevíme sice, zda krátce nebo již delší dobu), bylo jí tedy nejméně 16 let, pokud byla vdaná krátce. Pokud déle, mohlo jí být i o více jak 5–6 let. Narodila by se mezi léty 1440–1445 a děti, které měla někdy mezi léty 1471–1482, by se jí narodily v jejích 30–40 letech, což se zdá být možné. Srov. P . Horská, M. Kučera, E. Maur, M. Stloukal, Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy. Praha 1990, s. 224–225.

14) Kde bylo původní sídlo rodiny Hynka Zuba z Doubravice, nevíme. Mohlo se jednat o vesnici Doubravici na Strakonicku, u Českých Budějovic i jinde. Ve znaku měl *„štít na zdél polovičatý a nad helmem rohy"*, srov. A. Sedláček, Českomoravská heraldika II, s. 115. Roku 1455 se objevuje v Soběslavi jako svědek v listině Aleny z Kraselova (SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/7, inv. č. 211) Jan Zub z Doubravice, otec Hynka Zuba, který zde působil patrně v rožmberských službách. A. Sedláček, Hrady III, s. 159 mluví k roku 1452 o Zubovi z Doubravice jako hejtmanu v Soběslavi, domnívá se , že šlo o Hynka Zuba. Je otázkou, zda se nejedná spíše o jeho otce Jana Zuba z Doubravice, který žil ještě roku 1457, kdy půjčil Janovi z Rožmberka spolu se svou ženou Martou 364 zlatých uherských, srov. J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy č. 82.

15) J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy č. 193.

16) Soběslav se zatím nedočkala podrobného zpracování svých dějin. Základní přehled poskytují práce: A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království českého, IV, Praha 1933^2, s. 155–168, R. Cikhart, Soběslav. Soběslav 1907, J. Lintner, Soběslav 1390–1940. Pětsetpadesát let města Soběslavi, Soběslav 1941. K dějinám města do roku 1452 přináší cenné zmínky práce Fr. Šmahela a kol., Dějiny Tábora. Díl I., sv. 1, 2, České Budějovice 1989 a 1990. K městskému archivu: J. Lintner a Fr. Salák, Okresní archiv v Soběslavi. Průvodce po fondech a sbírkách, Soběslav 1958, J. Lintner, Archiv města Soběslavi 1371–1945 (1950). Inventář (rozmnožený) B 103. Inventáře, katalogy a tématické rejstříky k fondům Jihočeských archivů č. 26, vydalo archivní oddělení Krajské zprávy ministerstva vnitra 1965.

v sídliště městského typu, což bylo 18. září 1390 potvrzeno udělením městského práva.[17] Konec 14. století byl pro Soběslav dobou prudkého rozvoje – město bylo opevněno, městský hrad ze 13.století byl přestavěn, přestavbou prošel i městský kostel sv. Petra a Pavla. Slibný rozvoj města přerušilo husitské hnutí. Soběslav, majetek Oldřicha z Rožmberka, se stala i díky své poloze cílem útoků ze strany táborského bratrstva. Poprvé přepadena a vypálena byla roku 1420, podruhé v říjnu následujícího roku nechal Jan Žižka pobořit městské brány a kostelní věž. Na nenávisti z obou stran nezměnily nic ani Lipany. Naopak na počátku února 1435 byla Soběslav přepadena potřetí a vypálena.[18] Takřka celá čtyřicátá léta byla dobou drobných půtek mezi oběma městy.[19] Roku 1451 odešel z veřejného života Oldřich z Rožmberka a své zadlužené panství zanechal svým synům.[20] Po smrti nejstaršího Oldřichova syna Jindřicha roku 1457 se do čela rodu dostal Jan II. z Rožmberka, který se snažil zbavit rožmberskou pokladnu obrovských dluhů.[21]

V Soběslavi se začínají objevovat známky hospodářského oživení – roku 1454 získala Soběslav od Ladislava Pohrobka právo výročního trhu,[22] byly založeny nové městské knihy.[23] Obnovuje se cechovní organizace, jejíž počátky sahají do předhusitského období.[24] Na městskou školu, založenou již před rokem 1400,[25] přichází roku 1455 jako pomocný učitel Oldřich Kříž z Telče,[26] který zde opsal řadu svých rukopisů. Tento pozitivní vývoj však netrval dlouho.

Radikální změnu přinesl rok 1464, kdy nově zvolený papež Pavel II. prohlásil Jiřího z Poděbrad kacířem. To se stalo podnětem k zostření napětí mezi Jiřím z Poděbrad a katolickými pány, kteří vytvořili opoziční skupinu, tzv. Zelenohorskou jednotu,[27] v jejímž čele stanul Zdeněk ze Šternberka. Jan z Rožmberka, který se původně k jednotě připojil, se od ní později distancoval. Konflikt mezi ním a jednotou přerostl v ozbrojená střetnutí, jejichž cílem se bohužel často stávala právě Soběslav, která byla díky své poloze mezi Táborem a Jindřichovým Hradcem, sídlem Jindřicha z Hradce, snadno dostupným cílem.[28]

Situace v Soběslavi se přiostřila počátkem roku 1467.[29] V lednu toho roku dohlížel hejtman Jan z Dobronic na těžbu dřeva a opravu hradeb, z Třeboně bylo přivezeno 17 hákovnic. V dopise, ve kterém informuje Rožmberka o prováděných bezpečnostních opatřeních, se omlouvá za ulovení dvou srn před vánoci 1466, o které se podělil s dalšími úředníky, mimo jiné i s Hynkem Zubem.[30] Do města přišla řada najatých žoldnéřů,[31] kteří se dostávali do sporů s měšťany a odmítali se podrobit autoritě rožmberských úředníků.[32]

K většímu ozbrojenému střetu došlo u Soběslavi 3. května 1467, kdy Zdeněk ze Šternberka vydrancoval okolí města a vypálil špitální vsi Chlebov a Řípec, 14. května byly vypáleny další vesnice.[33] K nejtěžší srážce pak došlo u Soběslavi 4. července 1467.[34] Byla svedena bitva, která skončila porážkou rožmberských mužů. Vyčerpání rožmberských oddílů, špatná finanční situace[35] i nepřízeň císaře Fridricha III. a papeže Pavla II., to vše přinutilo Jana z Rožmberka vyjednávat. Nakonec se v srpnu 1468 zřekl Jiřího z Poděbrad. Útoky na rožmberské statky však neustaly, tentokrát naopak ze strany poděbradské.

Někdy v této nelehké době se stal Hynek Zub z Doubravice soběslavským hejtmanem.[36] Hejtman, nejvyšší úředník panství, měl na starosti dohled nad politickou, soudní, policejní a hospodářskou správou a v případě potřeby řídil i vojenskou obranu panství.[37] Je zřejmé, že Hynka Zuba nečekal lehký úkol. V září 1468 byl nucen řešit aféru s výměnou koně, který byl Táborskými zabaven rožmberskému poslovi a vyměněn za koně horšího.[38] Navíc přinucen vlivem okolností, postoupil Jan

17) Listina z 28. 9. 1390, uložena SOkA Tábor, fond AM Soběslav, sign. I - A - 1/1, inv. č.1.

18) R.Tecl, Tábor a bitva u Křeče v roce 1435. Husitský Tábor 9, 1986–1987, s. 157–158.

19) Srov. Fr. Šmahel a kol., Dějiny Tábora Díl I., sv. 2, s. 521–537.

20) Přehledné práce k dějinám Rožmberků: A. Míka, Osud slavného domu. Rozkvět a pád slavného domu. České Budějovice 1970, Fr. Kavka, Zlatý věk růží. Praha 1993². J. Pánek, Poslední Rožmberkové. Praha 1989. Genealogická tabulka Rožmberků in: J. Pánek (ed.) V. Březan, Životy posledních Rožmberků. Praha 1985, s. 678–681. K osobě Oldřicha z Rožmberka A. Kubíková, Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah. VII. Kapitola – Oldřich II. z Rožmberka. Jihočeský sborník historický 58, 1989, s. 143 – 154, kde je uvedena i starší literatura.

21) A. Kubíková, Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah. VIII. Kapitola – Jan II. z Rožmberka. Jihočeský sborník historický 58, 1989, s. 193 – 209. A. Kubíková, Jan II. z Rožmberka a generace jeho synů. Českokrumlovsko v době jagellonské. Český Krumlov 1998, s. 27 – 49.

22) Listina z 15. 7. 1454, srov. SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 1/2, inv. č. 2.

23) Městská kniha založená roku 1456 – srov. SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. II - B - 1/1, inv. č. 631. V Soběslavi lze předpokládat existenci starších městských knih, patrně i z doby před rokem 1400, srov. R. Tecl, Zpráva o středověké městské knize z Veselí nad Lužnicí. Jihočeský sborník historický 57, 1988, s. 209. R. Tecl, Dodatek k problematice existence středověkých městských knih v Soběslavi. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 29, 1992, s. 56.

24) R. Čechura, Cechy rožmberských měst a městeček do poloviny 16. století. Jihočeský sborník historický 58, 1989, s. 113–123.

25) První zmínka o škole v Soběslavi je k roku 1359, srov. C. Borový, A. Podlaha, Libri erectionum archidioecesis pragensis saeculo XIV. et XV. Tom. I, s. 13, č. 20.

26) Na soběslavské škole působil do roku 1456, kdy odešel do Roudnice. K jeho osobě J. Kadlec, Oldřich Kříž z Telče. Listy filologické 79, 1956, s. 91–102, 234–238.

27) O vztazích mezi katolickými pány a králem: Fr. Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. IV/1, Praha 1857. R. Urbánek, České dějiny III/4, Praha 1962.

28) J. Muk, Mezi Soběslaví a Jindřichovým Hradcem. Jubilejní sborník Městského muzea v Soběslavi 1897–1947. Soběslav 1947, s. 108–111. Fr. Teplý, Dějiny města Jindřichova Hradce. Díl I/2, Jindřichův Hradec 1927, s. 21–30.

29) M. Klimesch, Norbert Heermann´s Rosenberg´sche Chronik. Prag 1897, Fr. Mareš, Norbert Heermann a Václav Březan. Časopis Musea Království českého 73, 1899, s. 221–243. A. Kubíková, Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah. VIII. Kapitola – Jan II. z Rožmberka, s. 200–201.

30) Archiv český 7, s. 268–269, č. 111.

31) Archiv český 7, s. 271, č. 116.

32) Archiv český 7, s. 272, č. 117. Žoldnéři si vodili do měšťanských domů prodejné ženy, což měšťany pohoršovalo. Jedním z těch, kteří se jim snažili domluvit, byl Hynek Zub. Jak píše doslovně Jan z Dobronic – *„A když Hynek k němu mluvil, že jest také po službách jezdil a že jsú takových věcí nečinili..."*

33) Fr. Mareš, Norbert Heermann a Václav Březan, s. 236. Podrobný popis situace přináší Fr. Teplý, Dějiny města Jindřichova Hradce, s. 21–30.

34) Fr. Mareš, Norbert Heermann a Václav Březan, s. 237.

35) Archiv český 7, s. 277, č.128 – s. 284, č. 143 – s. 290, č. 153 a 154 a další.

36) Poprvé je Hynek Zub zmiňován jako soběslavský hejtman 19. 9. 1468 – srov. Archiv český 7, s. 353, č. 274. Další zmínky o jeho osobě k roku 1466 (Archiv český 14 , s. 150, č. 1827), k roku 1467 (Archiv český 7, s. 268, č. 111 – s. 272, č. 117), 1468 – (Archiv český 7, s. 354–355, č. 276, č. 277 – s. 356, č. 281 – s. 359, č. 286 – s. 371, č. 314 – s. 373, č. 316, Archiv český 14, s. 161, č. 1855) k 1469 – (Archiv český 14, s. 166 – 7, č. 1869).

37) E. Cironisová, Vývoj správy rožmberských panství ve 13.–17. století. Sborník archivních prací 31, 1981, s. 129 – 142.

38) Archiv český 7, s. 354–355, č. 276–278 a s. 359, č. 286.

z Rožmberka v říjnu toho roku Soběslav na dobu neurčitou (po dobu náboženských válek) do zástavy Zdeňku ze Šternberka,[39] sám pak zůstal dědičným pánem. Toto dvojvládí rozkvětu města neprospívalo. Navíc byli Zdeňkem ze Šternberka do města uvedeni polští žoldnéři, kteří podnikali loupeživé výpravy do okolí [40] a byli zdrojem neustálých konfliktů.

Nevíme, jak dlouho Hynek Zub zastával v této obtížné době funkci hejtmana,[41] jisté je, že v létě roku 1470 je Dorota z Hobzí vdovou a přebírá na sebe starost o zděděný majetek. Z této doby je první dochovaná písemnost, ve které Dorota vystupuje jako vydavatelka.[42] V červenci roku 1470 se obrací listem na Jana z Rožmberka s prosbou o pomoc při ochraně své vesnice u Soběslavi, odvolává se na své vdovství a připomíná zásluhy svého muže. Přímluvou nešetří ani její bratr Linhart z Hobzí.[43]

O velikosti majetku, který Dorota spravovala po smrti Hynka Zuba z Doubravice, nic bližšího nevíme. Neznáme ani jméno vesnice, o které mluví ve výše zmíněném listu Janu z Rožmberka. Víme jen, že Dorotě zůstalo vdovské věno,[44] zajištěné dlužní úpisem pana Lva z Rožmitálu.[45] Spolu s bratrem Linhartem půjčuje Rožmberkům,[46] ba co víc neváhá se sama zapojit do finančních transakcí.[47] V říjnu roku 1470 píše třeboňský hejtman Zdebor z Kozího Janu z Rožmberka o krádeži zlatých, které měla jménem Rožmberka dopravit do Vlašimi paní Dorota, nebožtíka Hynka žena ![48] S největší pravděpodobností se jedná o naši paní Dorotu, která po smrti svého muže neváhala posloužit Rožmberkům jako poslíček.

39) Listinou ze 4. 10. 1468, uloženou SOA Třeboň, Velkostatek Třeboň – sign. I A 1 A alfa č. 47a.

40) Důkazem je list Adama z Drahonic z 10. 8. 1470, srov. Archiv český 8, s. 9–10, č. 391.

41) Určit datum jeho úmrtí je značně problematické. Jako živý je naposledy zmiňován v listě z 1. 3. 1469 (srov. Archiv český 14, s. 166–167, č. 1869). Podle Dorotina listu Rožmberkovi z 24. 7. 1470 (Archiv český 8, s. 6, č. 384), kdy o sobě mluví jako o vdově, musel skonat někdy mezi těmito daty. Nejasnosti však vznikají vzhledem k Pelikánově edici Rožmberských dluhopisů. V dluhopise č. 446 se objevuje Hynek Zub jako věřitel spolu s Dorotou a Linhartem z Hobzí k 14. 10. 1469. Toto datum je reálné a Hynek Zub by pak zemřel mezi říjnem 1469 a červencem 1470. Ovšem v dluhopisech č. 456 a obnově č. 275 je Hynek jako věřitel zmiňován ještě v říjnu 1470, když v létě toho roku o sobě Dorota hovoří jako o vdově! K četným omylům v edici dluhopisů srov. R. Tecl, Další doplněk k tzv. „Rožmberským dluhopisům z let 1457–1481", s. 193–195.

42) Archiv český 8, s. 6, č. 384.

43) Archiv český 7, s. 382, č. 336.

44) J. Kapras, Manželské právo majetkové dle českého práva zemského. Praha 1908, s. 16–17.

45) Listina, zaručující Dorotě příjem tohoto věna se nedochovala. Víme, že podle dochovaných inventářů soběslavského městského archivu existovala ještě v roce 1805 a zněla na 250 sex., srov. R. Tecl Nejstarší inventář soběslavského městského archivu z roku 1626, s. 85, pozn. 87), s. 93, pozn. 142).

46) Poprvé se Dorota objevuje jako věřitelka spolu se svým mužem Hynkem z Doubravice 7. 7. 1461, kdy půjčují Janovi z Rožmberka 300 zl. uherských (J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy č. 193) – srov. pozn. 15). V době svého prvního manželství vystupuje jako věřitelka vždy společně se svým mužem a bratrem Linhartem z Hobzí – v letech 1463, 1469, 1470 (J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy č. 276, 446, 456). Po smrti manžela figuruje v dluhopisech spolu se svým bratrem Linhartem (J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy č. 275, 456, Archiv Národního muzea Praha, Sbírka A, č. 469).

47) V listě z roku 1470 se objevuje příslib půjčky Rožmberkům (Archiv český 14, s. 196–197 č. 1944) – *„...A sama Hynková tak praví, že dala panu Lvovi napřed věděti i IIIIc zlatých, a že jich také chce VMti pójčiti o svatém Jiří..."*

48) List z 30. 10. 1470, srov. Archiv český 8, s. 14 , č. 399.

Jejím druhým mužem se stal Markvart z Kraselova a Štipoklas, muž z rodiny patřící již dlouhá léta k rožmberské klientele.[49] Sám Markvart se v pramenech objevuje poprvé roku 1466, kdy půjčuje Janu z Rožmberka 300 kop gr.[50] Téhož roku, tj. 1466 dává Rožmberkovi zprávu o víně, o které přišel v Ibsu.[51] Patrně byl tehdy v rožmberských službách. Roku 1468 se přimlouvá spolu se Zdeborem Kozským za Kavíkova syna ze Soběslavi,[52] kde snad v té době působil. Později přešel do služeb Zdeňka ze Šternberka, za kterého byl roku 1471 vězněm na Virtenberce[53] a do Soběslavi se vrátil jako jeho úředník.[54]

Kdy přesně vstoupila Dorota z Hobzí s Markvartem z Kraselova do manželství, je obtížné určit. Snad byli manželé už v roce 1472,[55] zcela jistě pak v dubnu roku 1473.[56] Dorota měla s Markvartem celkem osm dětí, sedm synů[57] a jednu dceru,[58] a vzhledem k tomu, že už roku 1483 byla vdaná potřetí, se musela provdat nedlouho po roce 1470.[59] Léta jejího manželství s Markvartem byla jistě naplněna především mateřskými povinnostmi. Markvart sám se věnoval svým povinnostem úředníka. Mezi ním, úředníkem Šternberků, a měšťany v Soběslavi docházelo neustále k neshodám a potyčkám. Šternberští úředníci se snažili vybírat od soběslavských kupců poplatky za povolení cesty na jarmark,[60] nutili je přijímat nekvalitní minci.[61] K vážné roztržce došlo na počátku roku 1478, kdy soběslavský řezník Marek Krásovic na svátek Tří králů porazil vepře a přes velké pobouření, které tím ve městě způsobil, ho Markvart Kraselovský nedovolil potrestat.[62]

Přes rozepře s rožmberskými úředníky a soběslavskými měšťany udržoval Markvart Kraselovský čilé kontakty s Rožmberky, pokud se jednalo o finanční záležitosti.[63] Poslední zmínka o Markvartovi Kraselovském je z 5. prosince 1479.[64]

49) Původním sídlem rodu Kraselovských byla vesnice Kraselov nedaleko Strakonic. V pramenech počátku 15.století se příslušníci této rodiny často objevují jako purkrabí na různých rožmberských hradech. Srov. A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království českého XI, Praha 1936[2], s. 103, 139 – 140, 213, 218 a další, OSN XV, Praha 1900, s. 73–74, J. Halada, Lexikon české šlechty. III. Praha 1994, s. 97–98 s četnými omyly. K rodovému erbu A. Sedláček, Českomoravská heraldika II, s. 62.

50) J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy č. 343.

51) Archiv český 7, s. 267, č. 108 – list není datován, k roku 1466 list zařadil editor.

52) Archiv český 7, s. 321, č. 216.

53) Archiv český 8, s. 20, č. 413.

54) Podle literatury byl úředníkem Šternberků v Soběslavi v letech 1472–1474 (srov. A. Sedláček, Hrady III, s. 161). Roman Cikhart uvádí léta 1472–1475 (srov. R. Cikhart, Město Soběslav, s. 11). Ve skutečnosti byl šternberským úředníkem mnohem déle, naposledy je přímo jako jejich úředník zmiňován 25. 5. 1479, srov. Archiv český 10, s. 27, č. 990.

55) J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy č. 343 – Dlužní úpis původně znějící pouze na Markvarta z Kraselova byl obnoven ve prospěch Markvarta z Kraselova, jeho bratra Lipolta, sester Aleny a Barbory a Doroty z Hobzí. Datum obnovy je nejisté – snad rok 1472?

56) J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy č. 82 – Dlužní úpis byl obnoven 23. dubna 1473 ve prospěch Doroty z Hobzí a Markvarta z Kraselova a Štipoklas.

57) Burian, Jan, Jindřich, Markvart, Mikuláš, Václav a Zdeslav z Kraselova.

58) Eliška z Kraselova.

59) Porodní interval mezi jednotlivými porody musel být velice krátký, srov. P. Horská, M. Kučera, E. Maur, M. Stloukal, Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy, s. 291–300.

60) Archiv český 7, s. 377, č. 325.

61) Archiv český 7, s. 377, č. 325 – listina z 29. března 1469.

62) Archiv český 9, s. 218–219, č. 899.

63) J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy, č. 343, 601, 622. Dále zmínky v jednotlivých listech – ro-

Roku 1481 se Soběslav dočkala vykoupení ze zástavy, po kterém následovalo období rozkvětu města, související s rozvojem celého rožmberského dominia.[65] Město získává vlastní pozemkový majetek a po vzoru vrchnosti buduje první rybníky.[66] Od roku 1484 známe každoroční složení dvanáctičlenné městské rady, z kterého je patrné, že ve vedení města se střídal určitý okruh lidí.[67] Soběslavští kupci vyváželi výrobky soběslavských řemeslníků, zejména sukno, až do Rakouska,[68] odkud přiváželi do města luxusní zboží.[69] Rostoucí prosperita se odrazila i ve stavebním rozvoji města – přibylo výstavných měšťanských domů, obec sama koupila roku 1497 tzv. Markův dům, svou budoucí radnici.[70]

Po delší odmlce vydává Dorota z Hobzí roku 1483 listinu,[71] ve které se poprvé objevuje její třetí muž Jindřich Vejce z Vraního.[72] Touto listinou Dorota odkazuje dědictví, které získala odkazem svého bratra Linharta z Hobzí, Jindřichu z Vraního a Janu z Kraselova. Jan z Kraselova, o kterém Dorota mluví jako o svém příteli, byl příbuzným jejího druhého manžela Markvarta z Kraselova a poručníkem jeho dětí.[73] Vyplatit odkázané peníze měl Mikuláš ze Zahrádek,[74] který držel po Dorotině bratru statek Hobzí.[75] V září následujícího roku uzavírá Mikuláš ze Zahrádek smlouvu s Jindřichem z Hradce,[76] který je Mikuláši dlužen 2000 zlatých uherských. Jindřich z Hradce ručí za Mikuláše Zahrádeckého v sumě 1000 zlatých Jindřichovi Vejcovi z Vraního. O dva dny později – 11. září 1484 již Dorota z Hobzí spolu s Jindřichem z Vraního kvitují přijetí částky 1000 zlatých uherských od Mikuláše Zahrádeckého.[77]

Koncem osmdesátých let dospěla jediná Dorotina dcera Eliška z Kraselova a provdala se za Jana Dubeckého z Dubče. Dochoval se nedatovaný koncept jejich svatební smlouvy,[78] pocházející patrně z let 1489–1491.[79] Smlouva se dotýká pouze okrajově majetkových záležitostí, hlavním důvodem jejího uzavření byla odlišná víra budoucích manželů. Může sloužit jako praktický příklad náboženské snášenlivosti, kdy přátelské vztahy mezi rodinami byly postaveny nad náboženské vyznání.[80] Kališník Jan z Dubče se ve smlouvě zavazuje nebránit Elišce *„ani dobrú ani zlú mocí"* od víry pod jednou, ani kdyby sama chtěla, nemá jí dovolit přestoupit k jiné víře. Má Elišce poskytnout duchovního správce podle katolické víry a pokud si Eliška bude přát, mají být v této víře vychovány i jejich děti. Jako poručníci Elišky vystupují Dorota z Hobzí a Jan z Kraselova.

Patrně nedlouho po provdání dcery vydává Dorota z Hobzí 17. června 1491 dvě listiny.[81] V první z nich[82] se vzdává listu,[83] který má na věno po svém prvním muži Hynku Zubovi z Doubravice, ve prospěch svého nynějšího muže Jindřicha Vejce z Vraního a dcery, paní Elišky z Kraselova. Dorota přímo v listině mluví o existenci *„mocného listu"* od Vladislava Jagellonského, který jí umožňuje svobodně nakládat s majetkem.[84] V případě úmrtí manžela a dcery jsou jako příjemci určeni Eliška z Myslína a Jindřich mladší z Vraního, patrně tedy Jindřichův syn z předchozího manželství. Společně s listem na věno se v prospěch manžela a dcery vzdává i louky, kterou dostala od Jaroslava a Zdeslava ze Šternberka po smrti manželů[85] a místa, kde byla postavena hráz rybníka v Luhu, který Dorotě patřil.

Téhož dne pak Dorota vydává druhou listinu,[86] ve které činí nadání 12 kop ročního platu kaplanu, který bude ve špitálním kostele sv. Víta třikrát týdně sloužit mše za osoby, jejichž jména mu budou písemně oznámena. Zároveň odkazuje kopu ročně knězi, který má v kostele sv. Petra a Pavla zpívat Salve regina, a tři kopy ročně odkazuje na sukno pro chudé. Tyto platy zajišťuje na svých jmenovitě uvedených poddaných ze vsi Bečic. Poručníky jsou dcera Eliška z Kraselova a manžel Jindřich z Vraního. U zrodu vydání této listiny stála zcela jistě nejenom Dorotina zbožnost, ale i duchovní ovzduší a náboženská situace té doby v Soběslavi.

---

ku 1476 Markvart Kraselovský slíbil půjčit pánu 60 zlatých uherských (srov. Archiv český 9, s. 182, č. 836), roku 1479 slíbil půjčit 80 kop gr. (srov. Archiv český 10, s. 13, č. 964). Kromě půjček měl Markvart Kraselovský zájem o zástavu vesnic – Lomu a Maršova roku 1476 (srov. Archiv český 9, s. 189, č. 847), roku 1479 o koupi Lomu a Malšic (srov. Archiv český 10, s. 23, č. 983).

64) Archiv český 14, s. 267, č. 2107.

65) A. Míka, Osud slavného domu, s. 57–58. A. Kubíková, Jan II. z Rožmberka a generace jeho synů, s. 32–44. A. Kubíková, Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah. IX. kapitola – Vok II. z Rožmberka a jeho bratři. Jihočeský sborník historický 59, 1990, s. 26 – 43.

66) J. Lintner, Město Soběslav, s. 23.

67) J. Lintner, Vývoj městského zřízení v Soběslavi. Staré i nové zvěsti ze Soběslavi a okolí 1934, s. 3–4.

68) Zd. Šimeček, Obchod jižních Čech s Rakousy v 2. polovině 15. a na počátku 16.století. Československý časopis historický 19, 1971, s. 683–710.

69) Zd. Šimeček, Obchod jižních Čech s Rakousy, s. 701, 703.

70) Srov. městská kniha, SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - B - I/1, inv. č. 631, fol. 26 r.

71) Listina ze 4. října 1483, orig. uložen MZA Brno, Stavovské listiny – A 1, sign. 409. Bližší vysvětlení k osobám, které se objevují v Dorotiných písemnostech, viz. poznámky připojené edice.

72) Podle A. Sedláčka, Hrady, zámky a tvrze království českého VIII, Praha 1935², s. 214 – pocházel jeho rod původně z Vraního u Slaného a byl úzce příbuzný s Kopanskými a Slovickými. První zmínku o samotném Jindřichovi se podařilo nalézt k 25. 11. 1479, kdy Jaroslav a Zdeněk ze Šternberka postupují Kroměříž Zápolským. Jindřich Vejce z Vraního zde vystupuje jako svědek, snad byl tehdy v jejich službách, srov. Archiv český 9, s. 345, č. 111. K Jindřichovu znaku A. Sedláček, Českomoravská heraldika II, s. 24.

73) Zcela jistě byl poručníkem jeho dcery Elišky z Kraselova – srov. Archiv český 10, s. 378–379, č. 157.

74) Srov. V. Brandl, Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové. Tomus V., Pars prior, s. 80–81, č. 379 – soudní nález, podle kterého je Mikuláš ze Zahrádek povinen zaplatit tyto peníze Dorotě z Hobzí a Jindřichu z Vraního (srov. č. 609, s. 147 – potvrzení prvního nálezu soudu).

75) L. Hosák, Historický místopis země moravskoslezské, s. 169.

76) Listina ze 7. září 1484, srov. Archiv český 9, s. 358–359, č. 127.

77) SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, fond Cizí rody – Zahrádecký ze Zahrádek, sign. VIII Fb.

78) Edice: 1) Archiv český 10, s. 378–379, č. 157, (datace s otazníkem 1490); 2) Sborník Historického kroužku 27, 1926, s. 78–79 (datace pouze 15.stol.); 3) Staré písemné památky žen a dcer českých. Praha 1869, 26 (datace 1480).

79) K dataci smlouvy srov. vysvětlení v pozn. 74) připojené edice.

80) J. Macek, Víra a zbožnost jagellonského věku. Praha 2001, s. 388–389.

81) O své dceři v těchto listinách již mluví jako o paní Elišce z Kraselova.

82) Listina ze 17. 6. 1491, orig. uložen SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 6/6, inv. č. 237.

83) Srov. pozn. 45).

84) K. Malý a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha 1997, s. 118 – 119.

85) Je možné, že i Hynek Zub z Doubravice byl nějaký čas ve šternberských službách.

86) Listina ze 17. 6. 1491, orig. uložen SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/15, inv. č. 219.

Soběslav po krátké epizodě v počátcích husitství byla městem katolickým,[87] což bylo dáno i vírou její vrchnosti, Rožmberky. Přesto zde byla trpěna i úzká vrstva nekatolíků.[88] Ani sama Dorota nebyla bigotní katoličkou. Vidíme to i na sňatku její dcery Elišky z Kraselova. Rozvoj města, který následoval po vykoupení Soběslavi z moci Šternberků, se odrazil i ve zvelebování církevních staveb. Pozornost se soustředila zejména na farní kostel sv. Petra a Pavla,[89] který utrpěl značné škody v době husitských válek a v pozdějších neklidných dobách nebyly dostatečné prostředky na jeho obnovu. V letech 1485–1487 byla mistry Benešem z Trhových Svin a Burianem z Tábora postavena nová kostelní věž.[90] Na věži byl umístěn orloj,[91] byly koupeny dva nové zvony[92] a nová bohoslužebná roucha.[93] Roku 1493 byl nově sklenut presbytář a kolem roku 1500 byl kostel zaklenut novou, sklípkovou klenbou.[94]

Celá přestavba farního kostela se odehrávala v období poslední čtvrtiny patnáctého století, pro které je v Čechách typický růst zbožných nadání laiků kostelům, klášterům a kněžím.[95] Vědomí konce pozemského života a víra v posmrtný život vyvolávala v člověku té doby představu jakéhosi účetnictví se záhrobím.[96] Lidé mysleli na smrt a báli se, aby je nepřipravila o naději na spásu nesmrtelné duše.[97] Odvrácení trestu věčného zatracení mohl přinést odkaz pozemského majetku ke zbožnému účelu nebo ve prospěch chudých a nemocných. Tato tendence patrná v celé zemi, v prostředí katolickém i kališnickém,[98] se nevyhnula ani Soběslavi, kde

87) R. Cikhart, Duchovní správa v Soběslavi. Staré i nové zvěsti ze Soběslavi a okolí 1909, s. 17–18, 33–34, 51–52, J. Lintner, Obraz z církevních dějin soběslavských. In: Národopisná, školní, průmyslová a včelařská výstava v Soběslavi, uspořádal K. Lustig, Tábor 1898, s. 155–175, J. Lintner, Církev a její dílo v Soběslavi. In.: Z pamětí Soběslavských. Publikace Musea v Soběslavi č. 23., Soběslav 1924, s. 1–21, P. Vávra, Kostel sv. Víta v Soběslavi. Method XXVIII, č. 1 a 2, s. 1–7, J. Lintner, Kostel sv. Víta. Staré i nové zvěsti ze Soběslavi a okolí 1903, s. 3–13.

88) Nelze však říci, že by soužití katolíků a nekatolíků bylo vždy idylické, např. roku 1501 byl Václav Dvořecký z Olbramovic přinucen jako kališník město opustit. Srov. Z. Winter, Život církevní v Čechách. Kulturně historický obraz z XV. a XVI. století. Praha 1895, s. 32.

89) Ke kostelu sv. Petra a Pavla v Soběslavi srov. Jihočeská pozdní gotika 1450–1530. Katalog výstavy. Hluboká 1965, s. 118, E. Poche a kol., Umělecké památky Čech. Svazek třetí P/S, Praha 1980, s. 381–382.

90) J. Lintner, Vysoká věž soběslavská. Musejní sborník 1901, s. 3–8.

91) J. Lintner, Obraz z církevních dějin soběslavských, s. 162.

92) J. Kubů, Z historie soběslavských zvonů. Staré i nové zvěsti ze Soběslavi a okolí 1911, s. 68–70.

93) J. Lintner, Obraz z církevních dějin soběslavských, s. 163.

94) M. a O. Radovi, Kniha o sklípkových klenbách. Praha 1998, s. 204.

95) J. Macek, Víra a náboženství v jagellonském věku. Studia Comeniana et historica 19, 1989, 39, s. 5–36. J. Macek, Víra a zbožnost jagellonského věku, s. 21. Literatura k náboženským dějinám jagellonského období z posledního desetiletí je shrnuta v doslovu k práci J. Macka, Víra a zbožnost jagellonského věku, srov. M. Nodl a J. Hrdina, Náboženské dějiny jagellonského období v české medievalistice a zahraniční bohemistice od přelomu 80. a 90.let. In.: Víra a zbožnost jagellonského věku, s. 460–472.

96) J. Macek, Víra a náboženství v jagellonském věku, s. 20.

97) J. Macek, Jagelonský věk v českých zemích (1471–1526). Svazek III., Města, s. 168–185.

98) J. Macek, Víra a náboženství v jagellonském věku, s. 21, J. Macek, Víra a zbožnost jagellonského věku, s. 29–30. R. Šimůnek, Die Laienfrömmigkeit im 14. und 15. Jahrhundert im Lichte der Nekrologien. Colloquia mediaevalia Pragensia 1., Geist, Geselllschaft, Kirche im 13.– 6. Jahrhundert. Praha

můžeme tyto tendence vysledovat na souboru dochovaných kšaftů[99] a nadačních listin[100] soběslavských měšťanů a šlechticů, ve městě usazených.

Pokud se podíváme na třetí čtvrtinu 15. století, máme dochováno celkem 15 kšaftů z let 1455 až 1473, ze čtvrté čtvrtiny pak 16 kšaftů z let 1477 až 1499. V prvním období, tedy v letech 1455 až 1473, nebylo v osmi případech pamatováno na žádnou formu zbožného odkazu, v letech 1477 až 1499 to bylo již jen ve čtyřech případech a lze sledovat i nárůst odkazovaných částek.[101] V prvním období, pokud pomineme dva větší odkazy, a to Petra Žáka, bohatého měšťana,[102] a Petra Maksanta, rožmberského písaře,[103] se jednalo vesměs o drobné odkazy několika kop k záduší (maximální je odkaz 20 kop) či na topení lázně nebo na sukno pro chudé. Ve druhém období, tj. čtvrté čtvrtině 15. století hodnota darů pronikavě roste. Je možné, že rostoucí množství odkazů souviselo v Soběslavi s již dříve uvedenou probíhající rekonstrukcí farního kostela.[104] Farní kostel, dominanta města, hlavní středisko působení církve ve městě, byl vhodným cílem zbožného nadání a podpora jeho stavby před-

99) Jedná se o 51 originálních kšaftů z let 1455–1523, uložených dnes převážně v SOkA Tábor, fond AM Soběslav, sign. I - B - 3/1 až I - B - 3/49 (karton 11). Edice M. Hradilová, Soběslavské kšafty. Táborský archiv 4, 1992, s. 47 – 103, kde jsou bližší údaje o jednotlivých kšaftech. Ze souboru je třeba vyřadit č. 51 a 52, což nejsou přímo kšafty a č. 23, což je inventář pozůstalosti faráře Mikuláše. Zbývá tedy 48 kšaftů, ke kterým je třeba přiřadit další kšaft Doroty z Hobzí, v předchozí edici nezaznamenaný, vydaný R. Teclem, Dodatek k soběslavským kšaftům. Jihočeský sborník historický 66–67, 1997–1998, s. 99–100. K otázce deperdit srov. R. Tecl, Nejstarší inventář soběslavského městského archivu z roku 1626, s. 99–100. Literaturu věnovanou testamentární praxi v Čechách v době poděbradské a jagellonské shrnul naposledy P. Rak, Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465–1603 a testamentární praxe v Kadani od poloviny 15. století do počátku 17. století. Sborník archivních prací 48, 1998, s. 55–64. Měšťanskými testamenty 15. století se zabývá Th. Krzenck. Přehled jeho prací srov. Th. Krzenck, Gottesfürchtig und um das Wohl der Familie besorgt. Stadtbürgerinnen in ihren Testamenten des hussitischen Zeitalters. In.: Colloquia mediaevalia Pragensia 1., Geist, Geselllschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert. Praha 1999, s. 145–146, pozn. 2).

100) Jedná se o tyto nadační listiny, uložené v SOkA Tábor, AM Soběslav: nadání Aleny z Kraselova na topení lázně pro chudé z roku 1455 (sign. I - A - 5/7, inv. č. 211), Jan z Rožmberka s farářem soběslavským Petrem z Miličína obnovují nadání z mýta roku 1462 (sign. I - A - 5/9, inv. č. 213), čtyři listiny, týkající se postoupení stálého platu 16 kop ročně ve Vlastiboři a Svinkách Vokem a Petrem z Rožmberka Janu Seleti ze Strýčkovic, který činí nadání ke kapli sv. Jana Křtitele pod věží z let 1482–1483 (sign. I - A - 5/10 až I - A - 5/13, inv. č. 214–217), potvrzení rady města, že Marta Makovcová věnovala 250 kop míš. na fundaci pro kaplana při oltáři sv. Kateřiny v kostele sv. Petra a Pavla – rok 1488 (sign. I - A - 5/14, inv. č. 218), Petr z Rožmberka povoluje, aby soběslavský měšťan Mikuláš mohl dát jitra vedle řeky Lužnice kostelu sv. Petra a Pavla – rok 1495 (sign. I - A - 5/17, inv. č. 221). Z roku 1491 je pak nadání Doroty z Hobzí k velikému oltáři ve špitálním kostele sv. Víta (sign. I - A - 5/15, inv. č. 219).

101) J. Macek, Víra a zbožnost jagellonského věku, s. 30.

102) E. Smrž, Panský mlýn v Soběslavi. Jihočeský sborník historický 1, 1928, s. 91–95, 130–133.

103) J. Lintner, Petr Maxant a jeho doba. Staré i nové zvěsti ze Soběslavi a okolí 1933, s. 56–58, 67–69, 82–85, 103–104, 1934, s. 4–5, 55–56, 86– 87. R. Tecl, Tři pramenné střípky k osobě Petra Maksanta. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 29, 1992, s. 103–106.

104) Podrobně sledovala průběh přestavby kostela v Ústí nad Labem na základě odkazů jednotlivých měšťanů L. Bobková, Ústecký kostel Panny Marie ve světle dobových zpráv. Gotické sochařství a malířství v severozápadních Čechách. Sborník z kolokvia u příležitosti 70. výročí výstavy Josefa Opitze. Ústí nad Labem 1999, s. 165–177, a podobně P. Hlaváček, Kadaňská městská kniha jako pramen k dějinám pozdně gotického umění. Gotické sochařství a malířství v severozápadních Čechách. Sborník z kolokvia u příležitosti 70. výročí výstavy Josefa Opitze. Ústí nad Labem 1999, s. 155–162.

stavovala před Bohem záslužný čin.[105] Mimo to měli soběslavští obyvatelé zcela jistě potřebu prezentovat svůj vzrůstající blahobyt výstavností farního kostela, a tak roku 1486 paní Anna odkazuje 50 kop na sklenutí kostela,[106] roku 1489 bohatý kupec Mikuláš Kupček odkazuje 300 kop na kapli svatého Mikuláše[107] a jeho bratr Jíra Kupček[108] odkazuje na tutéž kapli dalších 300 kop a přidává navíc 100 kop po svém bratru. Dvě hřivny stříbra odkazuje Jíra Kupček na kalich do kostela a navíc odkazuje železo na mříže ke kapli a na hřbitov. K získání většího množství prostředků na obnovu kostela měly napomoci i čtyřicetidenní odpustky, udělené Benediktem, biskupem kamminským, návštěvníkům kostela sv. Petra a Pavla.[109]

Podobná situace jako u kšaftů je i u dochovaných donačních listin. Z prvního období se dochovaly pouze dvě listiny a to Aleny z Kraselova, s nevelkým odkazem na topení lázně chudým,[110] a obnovení nadání z mýta Janem z Rožmberka.[111] Z let 1475 až 1500 jsou to již čtyři velká nadání – Jana Selete ze Strýčkovic z let 1482–1483,[112] který odkázal 16 kop ročního platu na kapli sv. Jana Křtitele ve farním kostele, roku 1488 městská rada potvrzuje fundaci pro kaplana k oltáři sv. Kateřiny ve farním kostele ve výši 250 kop soběslavské měšťanky Marty Makovcové[113] a roku 1495 odkazuje měšťan Mikuláš jitra vedle řeky Lužnice ke kostelu sv. Petra a Pavla.[114] Roku 1491 pak provede Dorota z Hobzí již zmiňovanou donaci ve prospěch kaplana při špitálním kostele sv. Víta.[115] Jediná Dorota si vybrala odlišný cíl od většiny nadání, která směřovala k farnímu kostelu. Kromě drobných darů na topení lázně či sukna pro chudé, což byly běžné dary ve výši několika kop,[116] pamatoval na špitál větším darem ve svém odkazu pouze Petr Maksant[117] roku 1462, a to 50 kopami.

105) Fr. Hoffmann, České město ve středověku. Praha 1992, s. 310–314.

106) Srov. M. Hradilová, Soběslavské kšafty č. 20, s. 65–66, orig. uložen Praha, Archiv NM, Sbírka F – Soběslav (c – věci soukromé), karton č. 174 – opis z 19. století.

107) Srov. M. Hradilová, Soběslavské kšafty č. 24, s. 69–70, orig. uložen SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - B - 3/19 a, inv. č. 3352.

108) Srov. M. Hradilová, Soběslavské kšafty č. 26, s. 71–72, orig. uložen SOkA Tábor , AM Soběslav, sign. I - B - 3/21, inv. č. 275.

109) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/16, inv. č. 220. K udělování odpustků v tomto období srov. J. Macek, Víra a zbožnost jagellonského věku, s. 267–270.

110) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/7, inv. č. 211.

111) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/9, inv. č. 213.

112) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/10 až I - A - 5/13, inv. č. 214–217.

113) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/14, inv. č. 218.

114) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/17, inv. č. 221.

115) Soběslavský špitál byl založen z odkazu Oldřicha z Rožmberka roku 1390. Zmatky husitského období vedly k zániku většiny zbožných nadání, takže roku 1462 mluví soběslavský hejtman o tom, že kostel slouží jako seník. Srov. P. Vávra, Kostel sv. Víta v Soběslavi, s. 1–7 a J. Lintner, Kostel sv. Víta. K špitálům obecně B. Roučka, Špitály, jejich majetek, správa a postavení v daňovém systému českého feudalismu. Právněhistorické studie 12, 1966, s. 41–90.

116) Drobné nadání (3 kopy) učinila Anna vdova na opravu špitálního kostela roku 1486, srov. pozn. 106) a roku 1523 Hron Čert, srov. M. Hradilová, Soběslavské kšafty č. 55, s. 95–97, orig. uložen SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - B - 3/48, inv. č. 302.

117) Srov. M. Hradilová, Soběslavské kšafty, č. 5, s. 52–54, orig. uložen SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - B - 3/4, inv. č. 258.

Pro srovnání – v období první čtvrtiny 16. století je opět patrný pokles zbožných nadání, z 22 dochovaných kšaftů nepamatuje na zbožné účely 9 z nich a to často i bohatých osob jako byl Hron Račman.[118] Kromě kšaftu Doroty z Hobzí, která odkázala faráři dvůr za sloužení mší, a Petra Račmana, který učinil nadání na varhany,[119] podmíněné ovšem smrtí jeho dětí, jde o drobné odkazy ve výši několika kop. Jedinými donačními listinami jsou pak listiny Doroty z Hobzí z roku 1508.[120]

Ale nazpět k samotné Dorotě z Hobzí. Devadesátá léta 15. století prožila po boku svého třetího muže v Soběslavi, ačkoliv kromě výše uvedených listin z roku 1491 o ní prameny mlčí. Jindřich Vejce se živě účastnil života města a je zmiňován jako svědek v řadě listin.[121] Roku 1489 půjčil městu Soběslavi 57 kop[122] a Dorota sama půjčila 44 kop.[123] Poslední zmínka o Jindřichovi je v městských účtech z roku 1501,[124] snad krátce po tomto datu zemřel a Dorota ovdověla potřetí.

K roku 1505 jsou dochovány o Dorotě dvě zmínky. V popise hotovosti, která má být postavena ve válce proti Šlikům, je Dorota jako paní Vajcová uvedena hned za Rožmberkem a je povinna postavit 4 pěší.[125] Když na jaře toho roku prodávají bratři Dráchovští tvrz Dráchov Kateřině Minstrberské,[126] přiznávají, že nebožtík jejich otec[127] dal Dorotě z Hobzí k užívání louku u řeky Lužnice a to do až její smrti.[128]

Roku 1508 se Dorota pomalu blíží ke konci svého života. Po smrti byl její třetí muž, nebožkou byla její dcera Eliška,[129] synové dospěli a žili svůj vlastní život daleko od své matky. Zřejmě pod vlivem těchto okolností se vrátila znovu ke svému odkazu z roku 1491. 25. února 1508[130] zvyšuje své nadání k velikému oltáři ve špitálním kostele sv. Víta pro kaplana na sumu 14 kop ročně za sloužení mší, každý pátek zádušní mše a třikrát do týdne má kněz u oltáře prosit za Dorotu, její rodiče,

118) Srov. M. Hradilová, Soběslavské kšafty, č. 42, s. 83, orig. uložen SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - B - 3/37, inv. č. 291.

119) Srov. M. Hradilová, Soběslavské kšafty, č. 53, s. 92–94, orig. uložen SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. III F 1, inv. č. 1060.

120) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/18, inv. č. 222 a sign. I - A - 6/7, inv. č. 238.

121) 1487, 12. května (SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 2/4, inv. č. 19), 1491, 17. května (Archiv český 14, s. 272–273, č. 2118), 1494, 21.června (Archiv Národního muzea v Praze – sign. F 219, karton 174), 1498, 16. února (Archiv český 14, s. 276–277, č. 2126), 1498, 30. července (J. Emler, Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořalých. sv. II, Praha 1872, s. 503), 1498, 8. října (SOkA Tábor, AM Soběslav, I - A - 4/2, inv. č. 199).

122) V městském rejstříku je údaj o půjčce 30 a 27 kop městu, srov. SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. IV - A - 4/1, inv. č. 1164, fol. 44^{r}. Na fol. 44^{v} téhož rejstříku je zmínka o sepsání listu Jindřichu Vejcovi, patrně na půjčené peníze – *„Stanislavovi ješto list psal panu Vajcovi na peníze 5 gr."*

123) V městském rejstříku je údaj o půjčce 22 a později 20 kop městu, srov. SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. IV - A - 4/1, inv. č. 1164, fol. 35^{rv}.

124) Naposledy se objevuje v městském rejstříku 21. listopadu roku 1501, kdy platí 8 kop za násadu do rybníka, srov. SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. IV - A - 4/1, inv. č. 1164, fol. 185^{r}.

125) Archiv český 6, s. 316–321, č. 53.

126) A. Sedláček, Hrady IV, s. 340.

127) Jindřich z Dráchova, srov. A. Sedláček, Hrady IV, s. 340.

128) Praha, Státní ústřední archiv – Desky zemské větší 6, fol. F 4, původní vklad z 6. 4. 1505 obnoven roku 1546.

129) Na Nový rok 1508 kšaftuje Jan Dubecký z Dubče a tehdy již mluví o Elišce jako nebožce (Archiv český 28, s. 146–149).

130) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 5/18, inv. č. 222.

manžely, přítele Jana z Kraselova i dceru Elišku. Na zpívání Salve regina a Pange lingva ve farním kostele svatého Petra odkazuje žákům do školy 2 kopy ročně. Tyto platy opět pojišťuje na svých lidech v Bečicích, kteří jsou v listině vyjmenováni i s platem, který platí. Poručníky, kteří mají dohlížet na řádné vybírání platů, jmenuje radu a purkmistra města. Protože zůstává přes odkázanou sumu dvaadvacet grošů navíc, mají být obráceny na chudé a jak Dorota zdůrazní, na této sumě mají vzít podíl i radní a purkmistr, *„aby jich práce nadarmo nebyla"*. Jako ochránce svých lidí vzývá Petra a Oldřicha z Rožmberka.

2. března 1508 vyznávají poručníci dětí Jindřicha z Hradce, že dluží Dorotě z Hobzí 25 kop grošů českých, 120 zlatých uherských a 65 zlatých rýnských. Dluh slibují vrátit do sv. Havla toho roku.[131]

19. dubna 1508 je datována další nadační listina Doroty z Hobzí, tentokrát ve prospěch farního kostela sv. Petra a Pavla.[132] K oltáři svatého Mikuláše činí nadání dvou kop ročně, pojištěné na lidech v Hlavatcích, a k oltáři sv. Kateřiny plat dvou kop a deseti grošů, pojištěný na části Lužnice, kterou koupila od soběslavského měšťana Absolona. Deset grošů z tohoto platu má být rozdáno chudým. Na vosk ke kostelu odkazuje plat ve výši tří kop a patnácti grošů, pojištěný na lidech v Pleší jmenovitě uvedených. Poručníkem tohoto odkazu byla jmenována Eliška z Myslína s Jakubem, písařem panství choustnického, a Dorotou Lukovskou, po jejich smrti pak purkmistr a rada města. Jako ochránce nadání Dorota opět zvolila Petra a Oldřicha z Rožmberka. O svolení Vladislava Jagellonského k svobodnému kšaftování již byla řeč výše, navíc je z 10. května 1508 dochována listina, jejímiž vydavately jsou Dorotini synové, kteří souhlasí s tím, aby jejich matka svobodně kšaftovala.[133]

Poslední skupina Dorotiných listin pochází z roku 1511. První je Dorotin kšaft ze 14. ledna 1511.[134] Hlavní Dorotinou dědičkou domu s hospodářstvím[135] se stává Eliška z Myslína, dvůr za městem odkázala Dorota soběslavskému knězi, který má sloužit mše za Dorotu a její blízké. Poručníky kšaftu jsou soběslavští měšťané Jakub Ryba a Jakub Mráz. Zdá se, že Dorota z Hobzí byla nemocná a kšaft nechala sepsat v časové tísni. Nasvědčuje tomu jednoduchá forma i poručníci jmenovaní z řad měš-

131) Archiv český 10, s. 436–437, č. 219.

132) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 6/7, inv. č. 238.

133) Není dochována žádná listina, ve které by Dorota odkazovala nějaký majetek svým synům, ale je nutné si uvědomit, že se zcela jistě nedochovaly všechny písemnosti Dorotou vydané. O obsahu těchto listin se dovídáme pouze zprostředkovaně. Víme, že poddaní v Bečicích měli povinnost každý pátek chodit do kostela v Soběslavi a modlit se za Dorotu a celý její rod, takže roku 1851 byli ochotni nabídnout za výkup z této povinnosti 272 zl. výkupného – srov. J. Lintner, Kostel sv. Víta v Soběslavi, s. 8–10. V žádné z dochovaných listin se o této povinnosti nemluví! Je třeba předpokládat existenci další listiny, či spíše listin, ve kterých se majetkově vyrovnala se svými syny. Majetek, který držela ve svých rukou roku 1505 (srov. Archiv český, s. 316, č. 53) nebyl jistě zanedbatelný. Ve svých kšaftech však odkazuje pouze dům a dvůr za městem, ale žádnou vesnici! Je pravděpodobné, že je postoupila svým synům již dříve. Jde zřejmě o vesnice v okolí Týna nad Vltavou (mimo jiné Bečice), které oni v roce 1508 prodali Janu Čabelickému ze Soutic za 900 kop gr. – srov. A. Sedláček, Hrady III, s. 197. Roku 1518 prodali bratři Jan, Václav, Zdeslav a Mikuláš z Kraselova ves Pleší, kterou také drželi po Dorotě z Hobzí, Václavu Špulířovi z Jiter (srov. Praha, Státní ústřední archiv, Desky zemské větší 3, fol. K 26). O převodu této vesnice z jejího majetku na její syny nemáme také žádnou dochovanou zprávu.

134) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 3/35, inv. č. 289.

135) Dům, ve kterém Dorota z Hobzí žila, se nepodařilo v pramenech nalézt.

ťanů. Zajímavý je údaj v městských účtech – *„Item dal jsem písaři od kšaftu panie Vajcové 2 gr."*, datovaný jako výdajová položka k 4. lednu 1511.[136] Jde o jediný podobný údaj v městských účtech, kdy město zaplatilo písaři za sepsání kšaftu soukromé osoby. Patrně byla Dorota ve městě váženou osobou, a to nejen pro své bohaté donace místním kostelům. Víme, že finančně vypomáhala půjčkou i samotnému městu.[137] Po sepsání kšaftu se Dorota uzdravila a měla dostatek času na sepsání druhého, mnohem podrobnějšího kšaftu.[138] Tento kšaft, dochovaný pouze v opisu, je datován 22. května 1511. Nejprve je zde pamatováno odkazem 10 kop míš. na kostel sv. Ondřeje v Hlavatcích. Soběslavským kněžím, uvedeným jmenovitě, odkazuje drobné částky od jedné do šesti kop. Z dluhu, který měla u Škorňové v Jindřichově Hradci, odkazuje ke klášterům františkánů a minoritů tamtéž po pěti kopách. Pamatuje i na klášter františkánů v Bechyni, kam odkázal její druhý muž Markvart z Kraselova[139] z každého výlovu rybníka v Luhu u Vyhnanic 1 tunu[140] ryb. Ona sama přidává 10 kop míš. a postav sukna. Po odkazech církevním institucím pamatovala Dorota drobným odkazem na chudé, kdy při pohřbu mělo být každému vydáno deset polovin míšeňského. Své syny zavázala povinností každoročně přijet do Soběslavi a nechat sloužit mši za ni a její blízké. Při té příležitosti měli nechat topit lázeň pro chudé.[141] Následují odkazy Dorotiným známým – Anně z hradu, sestře Olbramově, 15 kop, Šarovcové a Barboře ze Zvěrotic nejprve odpouští dluh a každé přidává tři kopy. Zajímavý je odkaz 1 kopy bábě Anně, která chodila s Dorotou na pouť. Dům s hospodářstvím odkazuje Elišce na Bechyni, která je patrně totožná s Eliškou z Myslína. V lednu se o ní mluví ještě jako o vdově po Mikuláši z Kola, snad se mezitím provdala a usadila se v Bechyni. Barboře, dceři Eliščině, bývalé schovance Dorotině, Dorota odkazuje 50 kop míš., pokud se vdá. Pokud zemře dříve, mají tyto peníze dostat Dorotini synové.[142] Stejně tak pamatuje odkazem 15 kop spolu s ložním prádlem a oblečením na svou současnou schovanku Annu. Drobným odkazem –

136) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. IV- A - 4/3, inv. č. 1166 – fol. 15r.

137) V soupisu soběslavských archiválií z roku 1626 je zmiňována kvitance Doroty z Hobzí na 100 kop městu Soběslavi – srov. R. Tecl, Nejstarší inventář soběslavského městského archivu z roku 1626, s. 87, pozn. 100).

138) SOA Třeboň – Cizí rody I. (listiny) – sign. z Hobzí, inv. č. 325. Edice R. Tecl, Dodatek k soběslavským kšaftům, s. 99–100.

139) O tomto odkazu nevíme nic bližšího.

140) Srov. R. Tecl, Dodatek k soběslavským kšaftům, s.100 – nejednalo se spíše o džber?

141) Roku 1536 si zbylí synové, Mikuláš, Zdeslav a Václav z Kraselova, dělí majetek a připomínají tuto povinnost, která jim byla Dorotou z Hobzí uložena. Zavazují se, že se o ni podělí rovným dílem. Pokud některý z nich zemře, má spadnout tato povinnost na zbylé bratry nebo na držitele jejich majetku (srov. Praha, Státní ústřední archiv, Desky zemské větší – 42, fol. F 29–30). 7. ledna 1550 píše Václav Leskovec z Leskova, manžel Dorotiny vnučky Mariany z Kraselova, Albrechtu z Gutnštejna o údajném dopise, ve kterém byl upomínán z neplnění kostelního odkazu Doroty z Hobzí v Soběslavi. Leskovec se necítí být ničím vázán. Tvrdí, že zboží, které drží, mu se žádnými závazky prodáno nebylo. (Václav Leskovec koupil roku 1546 od švagrové Kateřiny její polovinu majetku, kterou zdědila po otci, a roku 1547 polovinu majetku své ženy Mariany – srov. A. Sedláček, Hrady XI, s. 231). Z tohoto titulu byl upomínán jako následovník Kraselovských. 18. ledna 1550 pak Albrecht z Gutnštejna píše Soběslavským, aby vyhledali kšaft Doroty z Hobzí. Na list odpovídá Jan Olbram ze Štěkře 22. ledna 1550 (poručník kšaftu – viz. listinu z roku 1529), že listiny, týkající se Doroty, má Machová, které je svěřil jeho otec, tj. Jindřich Olbram ze Štěkře (všechny tři listy jsou uložené v SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. III - I - 3, karton 135).

142) Jedná se o jediný přímo doložený odkaz Doroty synům.

po 1 kopě pamatuje Dorota na své služebnictvo, kuchařku Káču a děvečku Annu. Pět kop odkazuje Vaňkovi písaři za jeho „posluhování". Rynártovi z Říčan odpouští pro jeho dobrou vůli 60 kop z dluhu 100 kop, zbývajících 40 kop má vydat Markétě, dceři Heřmana z Říčan. Podmínkou je, aby Markéta s těmito penězi – „nelichvila", tedy aby nepůjčovala na dluh. Poručníky kšaftu jsou jmenováni Dorotini synové a jako svědkové jsou uvedeni – Diviš Doudlebský z Doudleb, Václav z Tučap a Albrecht z Dírného. Na rozdíl od prvního kšaftu je zřejmé, že Dorota vše důkladně promyslela a snažila se pamatovat na každého z lidí jí blízkých, byť jen drobnými částkami.

O týden později, tj. 29. května 1511 přidala k odkazu 10 kop míš. farnímu kostelu sv. Ondřeje v Hlavatcích pozemek na zatopení rybníkem téhož záduší, za což si vymínila dvě zádušní mše při každých suchých dnech a každou neděli zmínku při kázání.[143]

Tím Dorota ukončila svou nadační činnost. Ještě vydala 9. července 1511 listinu,[144] ve které stanovila poručníky svého kšaftu pana Jana ze Šternberka a na Bechyni, Jindřicha ze Štěkře a Petra Smrčku z Mnichu a na Radeníně. O den později byla vydána poslední Dorotina listina.[145] Dorota zde ustanovuje nové poručníky své nadační listiny z 19. dubna 1508,[146] protože původní poručníci zemřeli. Tentokrát jmenovala poručníky purkmistra a městskou radu v Soběslavi. Je obtížné určit, jak dlouho po tomto datu ještě žila, její jméno však z pramenů mizí a objevuje se znovu až v listině z roku 1529,[148] kdy Jindřich Olbram ze Štěkře vyznává, že zůstal sám z poručníků Dorotina kšaftu.[149] Protože on sám již cítí nedostatek sil, poprosil Jošta z Rožmberka, Albrechta Růta z Dírného a svého syna Jana Olbrama ze Štěkře, aby přijali namísto něho poručenství nad Dorotiným kšaftem. Nejistota panuje i kolem místa Dorotina posledního odpočinku. Je pravděpodobné, že chtěla být pohřbena v kostele sv. Víta, ale konkrétní důkazy, že zde opravdu byla pohřbena, chybí.[150]

Co říci závěrem? Z pramenů se zdá, že Dorota z Hobzí prožila svůj život podobně jako většina žen jejího postavení té doby. Třikrát se provdala a všichni tři její muži, kteří vystupují v pramenech jako urození panoši, patřili do nezámožné,[151] málo urozené šlechty a na živobytí si vydělávali službou u bohatších šlechticů, Rožmberků

143) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 6/9, inv. č. 240.
144) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 6/10, inv. č. 241.
145) SOA Třeboň, fond Velkostatek Třeboň, sign. I A 3 K alfa, č. 46 b.
146) Srov. SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 6/7, inv. č. 238.
147) Pokud se opravdu narodila v letech 1440–1445 (srov. pozn. 13), blížila se kolem roku 1511 sedmdesáti letům.
148) SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 6/11, inv. č. 242.
149) Srov. SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I - A - 6/10, inv. č. 241.
150) Většina autorů regionální literatury, která psala o kostelu sv. Víta, mluví o pohřbu Doroty z Hobzí v tomto kostele beze všech pochybností, bohužel bez uvedení zdroje této informace. Srov. P. Vávra, Kostel sv. Víta v Soběslavi, s. 3, J. Lintner, Kostel sv. Víta v Soběslavi, s. 7, J. Lintner, Obraz z církevních dějin soběslavských, s. 173, J. Lintner, Soběslav. Pětsetpadesát let města Soběslavě, Soběslav 1941, s. 57 a další.
151) O majetku Hynka Zuba z Doubravice a Jindřicha Vejce z Vraního nemáme bližší představu, ale patrně nebyl příliš veliký. Jiná je situace u Markvarta Kraselovského z Kraselova – domnívám se, že držel vesnice v okolí Týna nad Vltavou, srov. pozn. 133).

nebo Šternberků.[152] Služební povinnosti prvního manžela, Hynka Zuba z Doubravice, přivedly Dorotu do rožmberské Soběslavi, kde pak prožila celý zbytek života.[153] V době svých prvních manželství se objevuje v pramenech pouze spolu se svými muži. Jakmile ovdověla, její aktivity výrazně rostou. V době svého prvního vdovství se projevuje jako energická žena, která brání svůj majetek a neváhá jako poslíček s penězi posloužit Rožmberkům. Roku 1491 vydává první nadační listinu, ale jádro jejích donačních aktivit pochází až z let 1508 a 1511, kdy byla potřetí vdovou.

Její bohatá donační činnost církevním institucím měla základ v Dorotině náboženské víře, ale navíc byla zcela jistě ovlivněna dobou a místem, kde žila. Byla katoličkou, ale dokázala se přizpůsobit své době „království dvojího lidu". Důkazem je i sňatek její dcery Elišky z Kraselova s kališníkem Janem Dubeckým z Dubče.[154]

Prameny mlčí o Dorotině osobním životě, nevíme, zda byla šťastná její manželství ani jaký vztah měla ke svým dětem. Jisté je, že se Dorota z Hobzí díky svým štědrým donačním aktivitám nadlouho zapsala do podvědomí soběslavských obyvatel a její poddaní z Bečic na ni vzpomínali více jak tři sta let, když byli nuceni každý pátek chodit na mši do Soběslavi, jak jim Dorota z Hobzí určila.[155]

152) J. Macek, Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). II. díl. Šlechta, s. 43–89.
153) K životu nižší šlechty ve městech srov. V. Bůžek, Nižší šlechta v poddanských rezidenčních městech předbělohorské doby. In.: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století). Prostějov 1999, s. 186–188. Nepodařilo se najít jedinou zmínku o tom, že Dorota z Hobzí pobývala jinde než v Soběslavi, i když v posledním období svého života měla bližší vztah k Jindřichovu Hradci, viz. její druhá závěť.
154) J. Macek, Víra a zbožnost jagellonského věku, s. 385–416.
155) J. Lintner, Kostel sv. Víta v Soběslavi, s. 8–10.

Edice:

Část A.

I. 1470, 24. července, Soběslav

Dorota z Hobzí prosí Jana z Rožmberka,[1] aby nařídil úředníkům Třeboňským a Velešínským nebránit jejím lidem, které směnou drží.

Edice: Achiv český 8, s . 6 , č. 384.

II. 1483, 4. října, Soběslav

Dorota z Hobzí dává svému muži Jindřichu Vejcovi z Vraního a Janu z Kraselova celé dědictví, které získala z odkazu svého bratra Linharta z Hobzí.

Já Dorota z Hobzie vyznávám tiemto listem zjevně přede všemi lidmi, ktož jej uzřie anebo čtúce slyšeti budú, že kterúž kolivěk a kterýmž kolivěk nápadem aneb obyčejem mám a jměla jsem spravedlivost po nebožtíkovi, bratru mém milém, po panu Linhartovi z Hobzie,[2] že tu všecku spravedlivost a nápad dala jsem a mocí listu tohoto dobrovolně a mocně dávám, nic sobě nepozuostavujíc, a to urozeným panoším Jindřichovi Vajcovi z Vranieho,[3] manželu mému milému, a Janovi z Kraselova,[4] této chvíle purkrabí na Strakonicích, příteli mému milému. Tak aby jizcóm, tuto moc mú ode mne majíce, o to mohli anebo jeden z nich mohl a mocně mohú o to státi, napomínati, dobývati a s tiem anebo s těmi věcmi mocně učiniti jakožto s jich vlastním, pokudž se jim líbiti a zdáti bude anebo jednomu z nich bez všelikteraké překážky mé i mých budúcích. Toho na potvrzenie a pro lepší jistotu svú jsem pečet dobrovolně s přiznáním dala a kázala k tomuto listu přivěsiti a pro další paměť připrosila jsem urozených pánuov, pana Bohuslava z Švamberka a na Zvíkově,[5] pana Jana z Švamberka a na Strakonicích,[6] mistra převorstvie českého etc., a urozených

1) Jan z Rožmberka – Jan II. řečený Pokojný, vrchní hejtman ve Slezsku, 3. vladař rodu v letech 1457–1472, srov. A. Kubíková, Jan II. z Rožmberka a generace jeho synů. In.: Českokrumlovsko v době jagellonské. Český Krumlov 1998, s. 27–49, kde je uvedena další literatura.

2) Linhart z Hobzí – bratr Doroty z Hobzí.

3) Jindřich Vejce z Vraního – třetí manžel Doroty z Hobzí.

4) Jan z Kraselova – blízký příbuzný Dorotina druhého manžela Markvarta z Kraselova, snad strýc či bratranec. V této době (tj. v letech 1483–1484) působil jako purkrabí strakonického hradu. Srov. Z. Cvrček, Strakonice. Lidé. Město. Osudy. 2. vydání. Strakonice 1989, s. 86., A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království Českého XI, Praha 1936^2, s. 134.

5) Bohuslav ze Švamberka a na Zvíkově – v letech 1475–78 poručník dětí Jana II. z Rožmberka, srov. A. Kubíková, Jan II. z Rožmberka a generace jeho synů, s. 32, Ottův slovník naučný (dále OSN) XXIV, Praha 1906, s. 850.

6) Jan ze Švamberka na Strakonicích – velmistr maltézského řádu v letech 1468–1510, srov. Fr. Skřivánek, Rytíři svatého Jana Jeruzalémského u nás. Praha 1998^2, s. 77 a násl.

panoší Víty ze Rzavého a na Dobronicích,[7] Markvarta a Zdebora, bratřie vlastních z Kozieho,[8] a Jana Lukovského z Truzenic,[9] za tohoto času hajtmana na Soběslavi, že jsú své pečeti na svědomí k mé prosbě a sobě bez škody podle mne k témužto listu dali přivěsiti. Dán na Soběslavi léta po narození Syna Božieho tisícieho čtyřstého osmdesátého třetieho v sobotu na svatého Františka.

Uložení: Moravský zemský archiv Brno, Stavovské listiny – A 1, sign. 409.
Orig., perg., čes.
Pečeti: Dorota z Hobzí – Bohuslav ze Švamberka a na Zvíkově – Jan ze Švamberka a na Strakonicích, mistr českého převorství – Víta ze Rzavého a na Dobronicích – Markvart z Kozího – Zdebor z Kozího – Jan Lukovský z Truzenic /chybí/.
Regest: Fr. Beneš, K. Beránek a kol., Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, sv. 2/1, Praha 1975, č. 3118. M. Švábenský, Stavovské listiny 1212 – 1847 (Katalog). Brno 1965.

III. 1484, 11. září, Soběslav

Manželé Jindřich Vejce z Vraního a Dorota z Hobzí potvrzují přijetí tisíce zlatých uherských od Mikuláše ze Zahrádek.

Já Jindřich z Vranieho[3] a Dorota z Hobzie, manželka jeho, oznamujem tiemto listem, ktož jej uzře nebo čtúc slyšeti budú nynějšiem i budúciem lidem, jakož nám jest panským nálezem tisíce zlatých uherských na slovutným panoši Mikulášovi z Zahrádek[10] přisúzeno, kterýchžto tisíce zlatých svrchu psaných Mikuláš z Zahrádek svrchu psaný mně Jindřichovi a Dorotě svrchu psaným dal, vyplnil a hotovými zlatými dobrými uherskými zaplatil, protož my Jindřich a Dorota svrchu psaní kvitujem jej, Mikuláše svrchu psaného, propúštieme a mocně prázdna tiemto listem činieme z těch tisíce zlatých a tiemto listem jemu slibujem, že od nás ani od erbóv našich ani od žádného živého člověka nemá věčně z těch zlatých upomínán býti. Tomu na svědomie pečeti naše vlastní dobrovolně dali jsme a kázali přitisknúti k tomuto listu a pro další paměť věci svrchu psané připrosili jsme urozeného pána, pana Zdeslava z Šternbergka a na Bechyni etc.,[11] pána svého milostivého a podle jeho milosti urozených panoší Markvarta z Rakovic,[12] Václava z Olbramovic,[13] Arlama z Kraselova,[14] že sú své pečeti podle nás pro další svědomí a k naší prosbě dali k té-

7) Víta ze Rzavého a na Dobronicích – v letech 1470 – 1472 purkrabí na Choustnice, naposledy připomínán roku 1495. A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království Českého VII, Praha 1934^2, s. 39–40, OSN XXVI, Praha 1907, s. 763–765.

8) Markvart a Zdebor, bratří z Kozího – synové Jana z Kozího, Markvart byl v letech 1468–1480 purkrabím na Zvíkově, Zdebor v letech 1468–1483 hejtmanem na Třeboni, A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království Českého IV, Praha 1933^2, s. 145, OSN XIV, Praha 1899, s. 1056.

9) Jan Lukovský z Truzenic – hejtman v Soběslavi v letech 1476–1491, A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království Českého III, Praha 1932^2, s. 162.

10) Mikuláš Zahrádecký ze Zahrádek – po Linhartovi z Hobzí držitel statku Hobzí, OSN XXVII, Praha 1908, s. 373.

11) Zdeslav ze Šternberka a na Bechyni – syn Zdeňka ze Šternberka, hejtman Podbrdského kraje, srov. A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království Českého VI, Praha 1934^2, s. 242, A. Sedláček, Hrady VII, s. 26.

12) Markvart z Rakovic – roku 1484 hejtman na Bechyni, srov. SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. III 12, č. k. 102.

mužto listu přitisknúti Jeho Milosti pánu i jim dobrým lidem bez škody i jich dědicóm. Psán a dán na Soběslavi léta od narození Syna Božieho tisícého čtyřstého osmdesátého čtvrtého v sobotu po slavném hodu narozenie duostojné Panny Marie.

Uložení: SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, fond Cizí rody – Zahrádecký ze Zahrádek: sign. VIII Fb.
Orig., pap., čes.
Pečeti: Jindřich z Vejce z Vraního – Dorota z Hobzí – Zdeslav ze Šternberka a na Bechyni – Markvart z Rakovic – Václav z Olbramovic – Arlam z Kraselova.

IV. 1491, 17. června, s. l.

Dorota z Hobzí činí nadání k velikému oltáři ve špitálním kostele sv. Víta v Soběslavi. Kaplanu, který bude sloužit mše, má být vydáváno 12 kop ročního platu. Do farního kostela sv. Petra a Pavla v Soběslavi odkazuje na zpívání Salve 1 kopu a na nákup sukna chudým 3 kopy. Tyto platy zajišťuje na lidech v Bečicích jmenovitě uvedených.

Já Dorota z Hobzie známo činím tiemto listem nyně[j]ším i budúcím, ktož jej uzřie neb čtúc slyšeti budú, znajíc krátký věk a nepezpečnost [!] života svého, činím toto zřiezenie k cti a chvále pánu Bohu a panně Mariji a svatému Vítu do špitála v městě Soběslavi k velikému oltáři, dvanácte kop odkazuji a porúčím platu ročnieho, rozdielně při svatém Jiří šest kop a při svatém Havle tolikéž, kaplanu tomu, kterýž tu mše svaté bude slúžiti nynějšiemu i budúciemu, aby bez zmatku vydáváno bylo. A ten kaplan nynější i budúcí bude mieti toto činiti a povinen, mší svatých aby slúžil, což najviec moci bude, k cti a chvále pánu Bohu a panně Mariji a svatému Vítu, a zvláště každý pátek zádušní mši aby slúžil, pakli slavnost jse přihodí kterému svatému, tedy jiný den a třikrát do téhodne obrátě jse od oltáře, v neděli počna, v středu, v pátek, má za ty duše prositi pána Boha, které mu jse vypsány dadie a k svatému Petru k faře, odkazuji [v] již svrchu psaném městě na salve, aby zpieváno bylo kopu, a tři kopy odkazuji každý rok, aby sukno koupeno bylo a ve jméno Božie chudým rozdáno. Ten plat knězi a kaplanu i na salve i na chudé odkazuji a mocně dávám budúcně ve vsi v Bečicích[15] na lidech mých kmetcích, svých svobodných a dědičných, z jména na těchto lidech, na Purkrábkovi 1 kopu bez penieze, na Ondráškovi kopu bez penieze, na Martinovi Hanušovu jednu kopu bez penieze, na Jírovi 24 grošů, na Havlovi /nadepsáno/ Soukopovi padesát grošuov bez patnácti peněz, na Hlavičkovi kopu bez penieze, na Kozlovi z Hodonovského 24 grošů, na Martinovi Proboštovi osmdesát a 4 groše bez penieze, na Maříkovi kopu bez penieze, z Hodovského čtvrti 12 grošů. A poručníky toho mého zřiezenie činím tyto z jména a jim porúčím a věřím, že se v tom právě a věrně jmieti budú, urozeného panoši Jindřicha z Vranieho,[3] manžela mého milého, a urozenú paní Elšku z Kraselova,[16] dceru mú milú. A na těch lidech jim panství dávám a to proto, aby ty lidi ohajovali a křivdy aby jim činiti nedali, a ten plat vezmúc, aby jej tu dali, jakož sem svrchu rozkázala. A jestliže by pán Buoh Jindřicha a Elške [!] svrchu psaných neuchoval, komuž kolivěk oni poručie, ten neb ty osoby budú mieti plnú moc i právo jakožto ony samy. I ty budúcí budú jmieti moc dále poručiti jiným budúcím až tak na věčné časy jedny druhým mohú porúčeti, aby to mé utvrzenie vždycky stálé bylo a trvavé. Já svrchu psaná Dorota tiemto listem všecko to tak upevňuji tak, jako jse svrchu píše až na věčné časy a k tomuto mému zřiezení pečet svú vlastní přivěsila sem k tomu listu s mým plným vědomím i celým přiznáním a prosila sem urozeného pana Jošta z Lanštajna a na Skalici[17] i urozených panoší Mikuláše z Sedlce,[18] Jana Lukovského z Struzenic[9] [!], tý chvíle hajtmana na Soběslavi, Jindřicha Smrčky z Mnichu a v Zlukově,[19] že jsú své vlastnie pečeti k tomuto listu vedle mne pro lepší jistotu přivěsili svým plným vědomím a svým erbóm bez škody. Jenž jest dán a psán léta od narození Syna Božieho tisícého devadesátého prvnieho ten pátek po svatém Vítu, dědici českým milým.

Uložení: SOkA Tábor, AM Soběslav: sign. I – A – 5/15, inv. č. 219.
Orig., perg., čes.
Pečeti: Dorota z Hobzí /chybí/, Jošt z Landštejna a na Skalici /chybí/, Mikuláš ze Sedlce /poškozena/, Jan Lukovský z Truzenic /poškozena/, Jindřich Smrčka z Mnichu.
Regest: Fr. Beneš, K. Beránek a kol., Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, sv. 2/2, Praha 1975, č. 3790.

V. 1491, 17. června, s. l.

Dorota z Hobzí dává svému muži Jindřichu Vejcovi z Vraního a své dceři Elišce z Kraselova list, který má na věno po svém prvním muži Hynku Zubovi z Doubravice.

Já Dorota z Hobzie vyznávám tiemto listem obecně před všemi, ktož jej uzřie neb čtúc slyšeti budú, jakož mám list obdarovánie od na[j]jasnějšieho kniežete a pána, pana Vladislava, krále uherského a českého, pána mého milostivého, list pod Jeho Milosti majestátem, abych svuoj statek zřiedila a opatřila, pokudž mi jse najlép zdáti bude. Já, svrchu psaná Dorota, jakož mám list hlavní na pargameně s visutmy [!] pe-

13) Václav Dvořecký z Olbramovic – připomínán v Soběslavi v letech 1483–1508, srov. A. Sedláček, Hrady III, s. 95. Roku 1480 je zmiňován jako purkrabí na Choustníce, srov. A. Sedláček, Hrady IV, s. 85, OSN VIII, 1894, s. 271.

14) Arlam z Kraselova – k roku 1474 zmiňován jako purkrabí na Malovicích, srov. A. Sedláček, Hrady VII, s. 122.

15) Bečice – okr. České Budějovice.

16) Eliška z Kraselova, dcera Doroty z druhého manželství s Markvartem z Kraselova. Poprvé je v pramenech zmiňována k roku 1479, srov. J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481. Studie a prameny k českým dějinám sv. 4, Praha 1953, č. 622. Provdala se za Jana Dubského z Dubče (Archiv český 10, s. 378–379, č. 157). Zemřela před 1. 1. 1508, kdy o ní její muž mluví ve svém kšaftu jako o nebožce (Archiv český 28, s. 146–149).

17) Jošt z Landštejna a na Skalici – srov. A. Sedláček, Hrady IV, s. 201, OSN XV, Praha 1900, s. 619.

18) Mikuláš ze Sedlce – zmiňován k roku 1470 jako purkrabí na Velešíně – srov. A. Sedláček, Hrady III, s. 228.

19) Jindřich Smrčka z Mnichu a na Zlukově – srov. A. Sedláček, Hrady IV, s. 321, 341, OSN XXIII, Praha 1903, s. 335–336.

četmi a přitištěnými, kteréžto list svědčí mně na věno po nebožtíku Hynkovi z Dúbravice,[20] manželu mém milém, v kterémžto listu mém hlavniem byli zemřeli jistec i někteří rukojmie. I v tom listu mém mně příslušejícím obnoveném, v kterémžto listu učinil jse jest jistcem a zprávcí urozený pán, pan Lev z Rožmitála a na Blatné[21] a rukojmie a správce vedle něho a s ním urozený panoše Jan z Brlova a Voseče[22] a Bušek z Buzic a na Šišovicích [!],[23] Jan z Kalenic a v Škvořiticech,[24] Lipolt z Kraselova,[25] jakož pak šíře a plnějie ten list muoj věnný v sobě zavierá. A protož já svrchu psaná Dorota dala jsem a mocí listu tohoto dávám svú dobrú a svobodnú vuoli na ten list svrchu psaný urozené paní Elšce z Kraselova,[16] dceři mé milé, a urozenému panoši Jindřichovi z Vranieho,[3] manželu mému milému, a neuchova [l] li by pan Buoh Elšky a Jindřicha svrchu psaných, tedy tu všecku spravedlnost dávám i též dobrú vuoli panně Elšce z Myslína[26] a urozenému panoši Jindřichovi mladšiemu z Vranieho.[27] I také to miesto, které sem přikúpila od urozeného panoše Mikuláše z Sedlce[18] a v Hlavatcích[28] po smrti manželův mých, na tom miestě přiděláno[!] jest hrázě u velikého rybníka v Luhu[29] čtyřidceti loket, jakož pak mezník pod hrází ukazuje, splav k tomu i to všecko místo, pokudž mezníci jsú sazeny. Jakož mi jest to miesto v dcky vložil a louku, kterúž mám od urozených pánov, pánuov Jaroslava a Zdeslava z Šternberka,[30] bratří, kterúžto louku dali mi po smrti manželuov mých, kteráž louka leží pod rybníkem dz...ským, jakož jest mým rybníkem zatopena. Já

20) Hynek Zub z Doubravice – první manžel Doroty z Hobzí.

21) Lev z Rožmitálu a na Blatné – srov. A. Sedláček XI, s. 182–183, OSN XV, Praha 1900, s. 975–977.

22) Patrně Jan z Brloha, seděním na Osece (v textu „*Wuossecze*") – srov. A. Sedláček, Hrady XI, s. 245.

23) Patrně Bušek mladší z Buzic – srov. A. Sedláček, Hrady XI, s. 187. V případě druhé lokality se jedná o Nihošovice (v textu „*Ssissowiczich*"), které Bušek z Buzic držel – srov. A. Sedláček, Hrady XI, s. 275.

24) Jan z Kalenic a na Skvořeticích – srov. A. Sedláček, Hrady XI, s. 188–190.

25) Lipolt z Kraselova – patrně bratr Markvarta z Kraselova, druhého manžela Doroty z Hobzí – srov. A. Sedláček, Hrady XI, s. 218., J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy, č. 343.

26) Eliška z Myslína – poprvé se objevuje v této listině, kdy Dorota odkazuje věno po svém prvním manželu, v případě smrti hlavních dědiců má dědit Eliška z Myslína. Podruhé se objevuje jako poručník v listině z 19. dubna 1508 (srov. listinu VII/část A), kde se o ní mluví jako o paní Elišce z Myslína, manželce někdy urozeného vladyky Mikuláše z Kola – srov. pozn. 45). V prvním kšaftu z ledna 1511 (srov. listinu VIII/část A) jí Dorota odkazuje dům, zahradu a trávník za městem. Ve druhém kšaftu z 22. května 1511 odkazuje dům, trávníky i všechny svršky Elišce na Bechyni, která je patrně s Eliškou z Myslína totožná. Podle přídomku „z Myslína" by snad mohla být dcerou či příbuznou Václava z Myslína, který byl v letech 1490 – 1495 hejtmanem v Jindřichově Hradci – srov. Fr. Teplý, Dějiny města Jindřichova Hradce I/2. Jindřichův Hradec 1927, s.157. Je možné, že byla s Dorotou příbuzensky spřízněna.

27) Jindřich mladší z Vraního – patrně syn třetího Dorotina manžela Jindřicha Vejce z Vraního, objevuje se pouze v této listině, žádnou další zmínku o něm se nepodařilo nalézt.

28) Hlavatce – okr. Tábor.

29) Luh – patrně místní název pro les, ležící jižně od Nedvědic, srov. A. Sedláček, Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy. Praha 1921.

30) Jaroslav a Zdeslav ze Šternberka – synové Zdeňka ze Šternberka, po jehož smrti roku 1476 zůstala Soběslav v jejich držení, později postoupili město strýci Petru Holickému ze Šternberka. Srov. A. Sedláček, Hrady III, s. 161–162. K osobě Jaroslava ze Šternberka srov. A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království Českého IX, Praha 1935², s. 228, OSN XXIV, Praha 1906, s. 781. K osobě Zdeslava srov. pozn. 11).

Dorota již jmenovaná a všecky věci v tomto listu položené dala sem a dávám po smrti mé všecko své právo i plnú celú svú dobrú vuoli s tiemto listem upevňuji a utvrzuji tak, aby již jmenované tyto osoby, kdyby mne pan Buoh neuchoval, k všemu plnú moc i všecko právo, měli k tomu všemu tak a potad, jakož já sama sem měla. A tohoto všeho užívati a s tiem učiniti, jakož se jim zdáti a líbiti bude. Na svědomie těch věcí svrchu psaných, já Dorota nahoře psaná pečet svú vlastní s mým plným vědomím dala sem k tomuto listu přivěsiti a pro lepšie a širšie svědomie prosila sem urozeného pana Jošta z Lanštajna a na Skalici[17] a urozených panoší Mikuláše z Sedlce,[18] Jana Lukovského z Struzenic[31] [!], tý chvíle hajtmana na Soběslavi, Jindřicha Smrčky z Mnichu a na Zlukově,[19] že jsú své pečeti na svědomie vedle mne a mé pečeti dali přivěsiti k této dobré vuoli sobě i svým erbóm bez škody a k tomuto listu, jenž jest dán a psán léta od narození Syna Božieho tisícého čtyř[s]tého devadesátého prvnieho ten pátek po svatém Vítu, dědici českým.

Uložení: SOkA Tábor, AM Soběslav: sign. I- A - 6/6, inv. č. 237.
Orig., perg., čes.
Pečeti: Dorota z Hobzí /chybí/, Jošt z Landštejna a na Skalici /poškozena/, Mikuláš ze Sedlce /poškozena/, Jan Lukovský z Truzenic /chybí/, Jindřich Smrčka z Mnichu /poškozena/.
Regest: Fr. Beneš , K. Beránek a kol., Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, sv. 2/2, Praha 1975, č. 3791.

VI. 1508, 25. února, s. l.

Dorota z Hobzí činí nadání k velikému oltáři v kostele sv. Víta do špitálu Soběslavi. Kaplanu, který bude sloužit mše za ni a její blízké, má být vydáváno 14 kop ročního platu. Do farního kostela sv. Petra odkazuje na zpívání Salve 1 kopu a 1 kopa má být vydávána žákům do školy za zpívání Pange lingva. Tyto platy zajišťuje na lidech v Bečicích jmenovitě uvedených.

Ve jméno Božie amen. Já, Dorota z Hobzie po nebožtíkovi Jindřichovi Vejcovi z Vranieho[3] pozuostalá, znamenajíc krátký věk a nebezpečnost života svého, že nenie nic tak jistého jako smrt a nic tak nejistého jako hodina smrti, protož k věčné paměti přivozujíc tiemto listem, všem vuobec lidem vyznávám, ktož jej uzřie anebo čtúce slyšeti budú, že činím toto zřiezenie a nadánie k věčnému záduší ke cti a k chvále pánu Bohu a panně Mariji a svatému Vítu do špitálu v městě Soběslavi k velikému oltáři čtrnádct kop platu ročnieho odkazuji a dávám, rozdielně při svatém Jiří sedm kop a při svatém Havle tolikéž, kaplanu tomu nynějšiemu i budúciemu, kterýž tu mše svaté bude slúžiti, aby jemu bez zmatku vydáváno bylo, nadala jsem na věčné časy na odpuštěnie hřiechuov mých i všech předkuov a přátel mých. A ten kaplan nynější i budúcí to bude mieti činiti a povinen a zavázán jest mše svaté, aby slúžil, což muože najviec, každý týden ke cti a chvále pánu Bohu a panně Mariji a svatému Vítu a zvláště kadý [!] pátek zádušní mši aby slúžil. Pakli by se slavnost přihodila kterému svatému, tehdy jiný den aby naplnil. A také svrchu psaný kněz ny-

31) Jan Lukovský z Truzenic – srov. pozn. 9).

nější i budúcí toto bude mieti činiti a povinen bude, aby každú neděli, v pátek a v středu třikrát do téhodne, obrátě se u oltáře, aby prosil za pana Jana z Kraselova,[4] za pana Markvarta, odtudž z Kraselova,[32] manžela mého milého, a za pana Hynka z Dúbravice,[20] též manžela mého milého, a za pana Jindřicha, též manžela mého milého, z Vranieho,[3] a za pana Mikuláše z Hobzie,[33] otce mého milého, a za paní Elšku,[34] máteř mú milú, a za paní Elšku z Kraselova,[16] dceru mú milú, i za všecky předky naše. A také k svatému Petru k faře v svrchu psaném městě odkazuji na salve, aby zpieváno bylo, kopu do roka, a to rozdielně na svatý Jiří puol kopy aby dáváno žákom do školy bylo a na svatý Havel tolikéž aby dáno bylo týmž žákom puol kopy a tak vždy, aby vydáváno na budúcie časy bylo. A kaplan svrchu psaný má i povinen bude přes celý rok kolekta zpievati, na salve krom v postě nic a toho nemá obmeškávati nižádným obyčejem. Také Pange linva [!], aby každý pátek přes celý rok zpieváno bylo u fary od žákuov nynějších i budúcích a za to jim kopu odkazuji do roka, aby jim vydáváno bylo na budúcie časy, a to rozdielně při svatém Jiří puol kopy a při svatém Havle puol kopy. A ten plat svrchu psaným kaplanu i žákuom odkazuji a mocně dávám na budúcie časy věčně ve vsi Bečicích na lidech mých kmecích svých svobodných dědičných dědinách, jakož toho mám povolenie od najjasnějšího kniežete a pána, pana Vladislava, krále uherského, českého etc., pána mého milostivého. Jakož pak ve dckách dvorských to šíře zapsáno stojí, zejména na těchto lidech Purkrábek, kterýž platí kopu bez penieze, Ondrášek kopu bez penieze, Martin Hanušuov kopu bez penieze, Jíra čtrmezcietma grošuov, Havel čtyřidceti sedm grošuov šest peněz, Hlavička kopu bez penieze, Kozel z Hodoňovského čtrmezcietma grošuov, Martin Probošt osmdesát čtyři groše bez penieze, Mařík kopu bez penieze, z Hodovské čtvrti dvanáct grošuov a poručníky tohoto mého zřiezenie činím a ustanovuji a prosím a věřím, že se právě a věrně mieti budu v tomto mém poručení a svěření, spomínajíc na duši svú i mú i svých předších, neb věrnost mám nad jiné. Múdrým a opatrným pánóm purgmistru a radě města Soběslavě nynějším i budúcím na věčné časy, aby oni toho plnú moc měli řéditi, zpravovati, přijímati a vydávati, tak jakož se svrchu píše a na té vsi i na těch lidech plné panstvie jim dávám a to proto, aby ty lidi ohajovali a křivdy jim činiti nedali. A také věřím svrchu psaným purgmistru i vší radě, že na těch lidech viece nebudú žádati a bráti než tak, jakož se svrchu píše, ani robot ani daní nespravedlivých na ně nezamyšlujíc než tak, aby brali jakož svrchu psáno stojí a to na miešenský groš. A také jestli že by kdy se přihodilo, že by kněze nemohli mieti, tehdy vezmúc ten plat, aby to na skutky milosrdné obrátili chudým na oděv a byla li by potřeba na ten kostel, aby to všecko obrátili ve jméno Božie a jakož pozuostává platu po šestnádcti kopách svrchu psaných dvamezcietma grošuov, ty aby chudým rozdány byly v neděle, pokudž jich stává, od svrchu psaných purgmistra a konšeluov a toho, aby také účastni byli, aby jich práce nadarmo nebyla, poněvadž nic nenie dobrého bez odplaty a nic zlého bez pomsty a pán Buoh všemohúcí, panna Maria a svatý Vít ráčí jim odplata býti nynějšie časy i budúcí věčně. A také

32) Markvart z Kraselova – druhý manžel Doroty z Hobzí.
33) Mikuláš z Hobzí – otec Doroty z Hobzí.
34) Eliška z Hobzí – matka Doroty z Hobzí.

jsem prosila urozených pánuov, pana Petra a pana Oldřicha z Roznberka etc.,[35] pánóv mých milostivých, jestli že by kdo na svrchu psané lidi chtěl mocí sahati aneb jim v tom křivdu činiti chtěl, že jim ráčie nynější páni Jich Milost i budúcí obránce býti a jim radni a pomocni býti a křivdy na ně nedopúštěti. Tomu na pevnost a zdržení k tomuto mému nadání a zřiezení pečet svú vlastní dala jsem přivěsiti k tomuto listu a pro další a širšie svědomie prosila jsem urozených pánuov, pana Rynárta z Říčan,[36] toho času hajtmana na Soběslavi, a pana Heřmana odtudž z Říčan,[37] a urozených vladykuov Václava z Olbramovic a ve Dvorci,[13] Diviše z Dúdleb a v Budislavi,[38] Hynka z Dráchova a Ctibora odtudž z Dráchova,[39] že sú své pečeti dali přivěsiti vedle mne na svědomie k tomuto listu, jenž jest dán léta od narozenie Syna Božieho tisícieho pětistého osmého tu sobotu po svatém Matěji apoštolu Božiem.

Uložení: SOkA Tábor, AM Soběslav: sign. I - A - 5/18, inv. č. 222.
Orig., perg., čes.
Pečeti: Dorota z Hobzí – Rynárt z Říčan /chybí/– Heřman z Říčan – Václav z Olbramovic a na Dvorci – Diviš z Dúdleb v Budislavi – Hynek z Dráchova – Ctibor z Dráchova /chybí/.
Regest: Beneš Fr., Beránek K. a kol., Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, sv. 3/1, Praha 1980, č. 5150.

VII. 1508, 19. dubna, Soběslav

Dorota z Hobzí odkazuje k oltáři sv. Mikuláše ve farním kostele sv. Petra v Soběslavi 2 kopy ročního platu, pojištěného na lidech v Hlavatcích , a k oltáři sv. Kateřiny v témž kostele roční plat 2 kopy 10 grošů, pojištěný na části řeky pod Ústrašicemi. Dále odkazuje na světlo do kostela 3 kopy 15 grošů, pojištěné na lidech v Pleší.

Ve jméno Božie amen. Já, Dorota z Hobzie po nebožci panu Jindřichovi z Vranieho[3] pozuostalá, znamenajíc krátký věk a nebezpečnost života svého a že den ode dne čím člověk déle živ jest, že vždy k smrti se blíží, protož k věčné paměti přivozuji tiemto listem, všem vuobec lidem vyznávám, ktož jej uzří anebo čtúce slyšeti budú, že činím toto zřiezenie a nadánie a k věčnému záduší k chvále pánu Bohu a panně Mariji a ve jméno svatého Ondřeje a svatého Mikuláše k oltáři v kostele městě So-

35) Petr a Oldřich z Rožmberka – Petr IV. z Rožmberka, zemský hejtman, 6. vladař rodu (1493–1523), srov. A. Kubíková, Jan II. z Rožmberka a generace jeho synů, s. 33– 42 a Oldřich III. z Rožmberka.
36) Rynárt z Říčan – hejtman v Soběslavi v letech 1499, 1507–1510. Srov. A. Sedláček, Hrady III, s. 164, OSN XXI, Praha 1904, s. 695 a násl.
37) Heřman z Říčan – hejtman v Soběslavi v letech 1510–1513, 1530–1532. Srov. A. Sedláček, Hrady III, s. 163–164, OSN XXI, Praha 1904, s. 695 a násl.
38) Diviš z Doudleb a na Budislavi – zmiňován v letech 1468–1508, srov. T. Kahuda, Václava Březana „Dúdlebských rytířů rod". Jihočeský sborník historický 65, 1996, s. 170–205, pozn. 76 a 93.
39) Hynek a Ctibor z Dráchova – připomínáni k roku 1505 spolu s bratrem Václavem. Srov. A. Sedláček, Hrady IV, s. 340. Hynek z Dráchova se připomíná k roku 1514 jako purkrabí na Helfenburce, Ctibor jako hejtman v Soběslavi 1528 a v letech 1523–26 hejtman na Třeboni. Srov. A. Sedláček, Hrady IV, s. 164 a 133, OSN VII, Praha 1893, s. 915–916.

běslavě na odpuštěnie mých i nebožky panie Elšky z Kraselova,[16] dcery mé, hřiechuov i mých všech předších přátel a ten plat dávám a ukazuji v Hlavatcích hořejších na Šimákovi, na Vaňkovi a na Dětelcovi, kterýž platí dvě kopě platu ročnieho, a to rozdielně při svatém Jiří kopu a při svatém Havle kopu, a to aby vydáváno bylo kaplanu nynějšiemu i budúciemu, kterýž při tom oltáři bude svatého Mikuláše pánu Bohu slúžiti a panně Mariji. Item také dávám, řiedím a odkazuji na věčné časy budúcie řeku, kterúž jsem kúpila od nebožtíka Absolona,[40] měštěnína z Soběslavě, kteráž leží pod Ústrašickú řekú a jde doluov pod Skalku k Plané,[41] na kteréžto řece jest dvě kopě a deset grošuov platu ročnieho, a to rozdielně při svatém Jiří kopa a pět grošuov a při svatém Havle tolikéž kopa a pět grošuov, tu řeku i s platem dávám a odkazuji k oltáři svaté panny Kateřiny, též v kostele v Soběslavi, ke cti a chvále pánu Bohu a panně Mariji a svaté panně Kateřině, aby to vydáváno bylo na budúcie časy kaplanu nynějšiemu i budúciemu, kterýž bude při tom oltáři, a to rozdielně při svatém Jiří kopu a při svatém Havle tolikéž kopu a těch deset grošuov, kteříž pozuostávají, ty aby chudým dávány byly v nedělnie dni, pokudž jich stává a svrchu psaní kaplané nynější i budúcí mají každé suché dni mši zádušní slúžiti a v své paměti mieti i na hodinách svých na již psanú paní Dorotu, pana Markvarta z Kraselova,[32] manžela jejieho, pana Hynka z Dúbravice,[20] druhého manžela jejieho, pana Jindřicha z Vranieho,[3] třetieho manžela jejieho, pana Mikuláše z Hobzie,[33] otce jejieho, paní Elšku,[34] máteř její, a paní Elšku z Kraselova,[16] dceru její i za všecky přejšie jejie. Item také dále dávám, řiedím a odkazuji na věčné časy budúcí, na vosk aby páleno bylo před Božím tělem na sviece[!] každý den na jitřniech na hodinách, když by zpievány byly na svatých mšech, na nešpořiech, na kumpletě[42] a na salve, aby vždy hořelo. A ten plat na to dávám a odkazuji v Plešiech[43] tři kopy a patnádct grošuov platu ročnieho, a to rozdielně při svatém Jiří puol druhé kopy a puol osma groše a při svatém Havle tolikéž puol druha kopy a puol osma groše, a ten plat na lidech vdole psaných na Petrovi Rejsíkovi, kterýž platí platu ročnieho sedmdesát sedm grošuov, Martiš, který platí platu ročnieho kopu grošuov a peniez, Jíra Padělek, kterýž platí platu ročnieho padesát osm grošuov bez penieze, jakož toho list šíře svědčí a ukazuje od urozeného pána Jana z Vojslavic.[44] A poručníky toho činím urozenú paní Elšku z Myslína,[26] manželku někdy urozeného vladyky Mikuláše z Kola,[45] a slovutného Jakuba, písaře panství Chusnického,[46] kmotra mého milého, a slovutnú paní Dorotu Lukovskú,[47] kmotru mú milú, a jim to porúčiem a věřím, aby oni to řiedili, jednali,

40) Absolon – bohatý soběslavský měšťan, srov. J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy, č. 482, 520.
41) Planá nad Lužnicí – okr. Tábor.
42) Kumplet či kompleta – poslední večerní modlitba v breviáři.
43) Pleše – okr. Jindřichův Hradec.
44) Jan z Vojslavic – připomínán v letech 1491–1523. Srov. A. Sedláček, Hrady IV, s. 194–195.
45) Mikuláš z Kola – se připomíná jako svědek v listině z 15. 10. 1507, kdy bratři Kořenští postupují ves Koterov Fridrichovi, purkrabímu z Donínu, srov. J. Strnad, Listář a listinář královského města Plzně a druhdy poddaných osad. II. část, Plzeň 1905, s. 580–581, č. 689. Jako svědek zde vystupuje společně s Ladislavem ze Šternberka a na Bechyni a je pravděpodobné, že byl v jeho službách.
46) V pramenech se objevuje Jakub písař v Soběslavi, je pravděpodobné, že jde o tutéž osobu – srov. J. Lintner a Fr. Salák, Okresní archiv v Soběslavi. Průvodce po fondech a sbírkách. Soběslav 1958, s. 50. Archiv český 14, s. 288, č. 2152, s. 290, č. 2155 a další.
47) Dorota Lukovská – patrně manželka Jana Lukovského z Truzenic – srov. pozn. 9).

aby se tomu dosti stalo tak, jakož se svrchu píše a když by pán těch neuchoval, tehdy to porúčiem a věřím, neb k nim dóvěrnost mám nad jiné, múdrým a opatrným pánóm purgmistru a radě města Soběslavě nynějším i budúcím na věčné časy, aby oni toho plnú moc měli, když by pan Buoh svrchu psaných mých poručníkuov neuchoval, aby již psaný purgmistr a konšelé tu moc měli jiné ustanoviti a zřiediti, aby se tomu dosti stalo též, jakož se nahoře píše. A na těch lidech svrchu psaných i na řece plné panství dávám často psaným purgmistru a radě města Soběslavě nynějším i budúcím na věčné časy budúcie, aby oni toho plnú moc měli řiediti, zpravovati a vydávati k oltářóm již psaným a těch lidí ohajovati a zbraňovati, jestliže by kto jim chtěl jakú křivdu činiti, aby toho nedopúštěli, a také věřím často psaným purgmistru i vší radě nynějším i budúcím, že na těch lidech viece nebudú žádati a bráti, než tak, jakož se svrchu píše, ani robot ani daní nespravedlivých na ně nezamýšlejíc, než na miešenský groš a také jestli že by se kdy přihodilo, že by kněze nemohli mieti u některého oltáře, tehdy vezmúc ten plat, aby to na skutky milosrdné obrátili ve jméno Božie, chudým na oděv aneb na skutky milosrdné. A také jakož toho mám obdarovánie majestátem od najjasnějšího kniežete pána, pana Vladislava, krále uherského, českého etc. pána mého milostivého, abych svuoj statek zřiedila a dala, komuž bych chtěla, toho plnú moc majíc a tak jako bych dckami zemskými to utvrdila a také jsem prosila urozených pánuov, pana Petra a pana Oldřicha z Roznberka etc.[35] pánuov mých milostivých i Jich Milostí budúcích pánuov, jestliže by kto na svrchu psané zbožie aneb na lidi mocí sahati aneb jim v čem křivdu činiti chtěl, že jim Jich Milost nynější páni i budúcí ráčí obránce a pomocníci býti, svrchu psaným purgmistru a radě nynějším i budúcím tomu na pevnost k tomuto mému zřiezení a nadání pečet svú vlastní dala sem přivěsiti k tomuto listu a k tomu jsem připrosila urozených pánuov, pana Rynárta z Říčan,[36] toho času hajtmana na Soběslavi, a pana Heřmana odtudž z Říčan,[37] a urozených vladyk Václava z Olbramovic,[13] Diviše z Dúdleb a v Budislavi,[38] Václava Tučapa z Tučap,[48] Hynka z Dráchova a Ctibora odtudž z Dráchova,[39] že jsú své pečeti dali přivěsiti vedle mne na svědomie k tomuto listu, jenž jest dán léta od narozenie Syna Božieho tisícieho pětistého osmého tu středu před svatým Jiřím.

Uložení: SOkA Tábor, AM Soběslav: sign. I - A - 6/7, inv. č. 238.
Orig., perg., čes.
Pečeti: původně osm pečetí, dochovány pouze tři: Václav z Olbramovic – Diviš z Doudleb – Hynek z Dráchova.
Regest: Fr. Beneš, K. Beránek a kol., Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, sv. 3/1, Praha 1975, č. 5163.

VIII. 1511, 14. ledna, Soběslav

Dorota z Hobzí pořizuje kšaft, ve kterém odkazuje svůj dům i s hospodářstvím, zahradu a trávník v Soběslavi paní Elšce z Myslína,[26] vdově po Mikulášovi z Kola.[45]

48) Václav Tučap z Tučap – v letech 1515–1517 hejtman v Soběslavi. Srov. A. Sedláček, Hrady III, s. 163, A. Sedláček, Hrady IV, s. 89–92, OSN XXV, Praha 1906, s. 841.

Dvůr za městem odkazuje faráři za mše za ni i její blízké. Poručníky kšaftu jsou soběslavští měšťané Jakub Ryba a Jakub Mráz, svědky soběslavští konšelé.

Uložení: SOkA Tábor, AM Soběslav: sign. I - A - 3/35, inv. č. 289.
Orig., pap., čes.
Pečeť: Město Soběslav.
Edice: Hradilová M., Soběslavské kšafty z let 1455–1523. Táborský archiv 4, 1992, s. 81–82, č. 40.
Regest: Fr. Beneš, K. Beránek a kol., Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, sv. 3/1, Praha 1980, č. 5398.

IX. 1511, 22. května, s. l.

Dorota z Hobzí pořizuje druhý, podrobnější kšaft.

Dorota z Hobzí pořizuje kšaft, ve kterém odkazuje do Hlavatec[28] ke kostelu sv. Ondřeje 10 kop míš. a soběslavským kněžím - Janovi do špitálu 6 kop míš. a Matějovi 3 kopy míš., Volfovi, Matyášovi a Urbanovi po 1 kopě míš. Z dluhu 10 kop u Škorňové v Hradci[49] odkazuje do kláštera bosáků[50] v Hradci 5 kop míš. a do kláštera k sv. Janu v Hradci[51] 5 kop.míš. Z rozkázání svého manžela Markvarta z Kraselova[32] odkazuje při každém výlovu rybníka v Luhu u Vyhnanic[52] bosákům na Bechyni[53] 1 tunu [?] ryb a sama přidává 10 kop míš. a postav sukna.

Chudým každému odkazuje do ruky 10 polovin míšeňského [?]. Pány Kraselovské[54] zavazuje každý rok přijeti do Soběslavě a nechat sloužit mši za Dorotu i její předky, při té příležitosti má být topena lázeň chudým.

Paní Anně z hradu, sestře Olbramově,[55] odkazuje 15 kop míš. a paní Anně, staré Dráchovské,[56] kožich z bílé kožešiny.[57] Šárovcové odpouští dluh 2 kopy míš. a přidává jí navrch 3 kopy míš. Důře za jehnětem 3 kopy míš. a Anně bábě, která s ní chodila na pouť, odkazuje 1 kopu míš., Barboře ze Zvěrotic[58] odpouští 1 kopu míš. a 3 kopy k tomu přidává.

49) Jindřichův Hradec – okr. Jindřichův Hradec.
50) Tj. do kláštera františkánů u kostela sv. Kateřiny v Jindřichově Hradci – srov. Vlček P., Sommer P., Foltýn D. a kol., Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997, s. 275–277.
51) Tj. do kláštera minoritů u kostela sv. Jana Křtitele v Jindřichově Hradci – srov. Vlček P., Sommer P., Foltýn D. a kol., Encyklopedie českých klášterů, s. 273–275.
52) Vyhnanice – okr. Tábor.
53) Tj. do kláštera františkánů v Bechyni – srov. Vlček P., Sommer P., Foltýn D. a kol., Encyklopedie českých klášterů, s. 169–171. V Bechyni existoval původně minoritský konvent zničený husity. Snahy o jeho obnovení vrchností, tj. pány ze Šternberka, tentokrát již jako františkánského, klade literatura před rok 1490 – srov. již citovanou Encyklopedii klášterů, s. 169. Markvart z Kraselova zemřel před rokem 1483 (srov. listinu II/části A), úvahy o obnově kláštera musely existovat již v této době.
54) Tj. synové Doroty z Hobzí.
55) Sestra Jindřicha Olbrama ze Štěkře – srov. H. Gross, Václava Březana paměti o vladykách Olbramích ze Štěkře. Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko–historicko–jazykozpytná. 1898, VII., s. 3.
56) Patrně příslušnice rodiny Dráchovských z Dráchova, srov. OSN VII, Praha 1893, s. 915.
57) *„blány své bieliznové"* – tj. blány – kožich, srov. J. Gebauer , Slovník staročeský, díl I. Praha 1970, s. 59. tj. bělizna – bílá kožešina, srov. J. Gebauer, Slovník staročeský, díl I., s. 37.
58) Zvěrotice – okr. Tábor.

Dům, dva trávníky a všechny svršky odkazuje paní Elišce na Bechyně,[59] která má vydati Anně, chovance Dorotině, 15 kop míš., ložní prádlo, truhlu, sukni a plášť,[60] šlojíř, a roušky, a to pokud se dožije dospělosti a bude se chtít vdávat.

Kuchařce Káče a děvečce Anně po 1 kopě míš., Vaňkovi písaři 5 kop míš.[61] Barboře, dceři paní Elišky z Bechyně 50 kop míš., pokud by zemřela, mají tyto peníze připadnout pánům Kraselovským.

Z půjčky 100 kop míš. Rynártovi z Říčan[36] 60 kop míš. odpouští a 40 kop má Rynárt dáti Markétě, dceři páně Heřmanově,[62] s podmínkou, že s penězi nemá lichvařit. Poručníky učinila pány Kraselovské, svědkové jsou vladyka Diviš z Doudleb a na Budislavi,[38] Václav Tučap z Tučap[48] a Albrecht z Dírného.[63]

Uložení: SOA Třeboň, sbírka Cizí rody I. (listiny), sign. z Hobzí, inv. č. 325.
Opis, pap., čes.
Edice: R. Tecl, Dodatek k soběslavským kšaftům. Jihočeský sborník historický 66–67, 1997–98, s. 99–100.
Regest: J. Nechutová, Cizí rody (inventář). České Budějovice 1966, s. 147.

X. 1511, 29. května, Soběslav

Dorota z Hobzí dává k záduší sv. Ondřeje do Hlavatec část svého pozemku k zatopení rybníkem téhož záduší.

Já Dorota z Hobzie známo činím tiemto listem přede všemi lidmi, ktož jej uzřie nebo čtúce slyšeti budú, jsúc mocnú paní věna svého i dávám z téhož věna mocně tiemto listem věčně a budúcně k záduší k svatému Ondřeji do Hlavatec[28] z kruntuov mých miesto k ztopení rybníku Popova, téhož zádušie svrchu psaného, bez všelikterakých překážek budúcích mých a to takto, padesát loket zšíři a sto loket zdéli v chobotě[64] u téhož rybníku již psaného a co jse dotýče lesu na témž miestě, aby byl dán mým lidem k stavení, který by z mých lidí potřeboval, aby sobě sekal, a to s vólí farářovú a s jeho vědomím téhož zádušie a to takovým zpuosobem, aby při témž záduší tu v Hlavatcích od nynějšieho faráře i potom od každého faráře budúcně při každých suchých dnech dvě mši byly slúženy zádušnie za mne i za mé manžely i za mé všecky předšie a to muože li býti jedna zpievaná a druhá čtená a při každém kázání nedělniem od každého faráře budúcně, aby se prosba děla na kázání též za mne a za mé manžely i za mé všecky předšie a jestliže by když koli v budúcie časy při tom záduší svrchu psaném faráře nebylo a ktož by koli byl v zpravování toho zádušie, ten aby

59) Patrně totožná s Eliškou z Myslína – srov. pozn. 16).
60) *„klok dobrý"* – druh pláště, srov. J. Gebauer, Slovník staročeský. Díl II., Praha 1970, s. 52.
61) Písař Vaněk se objevuje v městských účtech v letech 1508 a 1509 (srov. SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. IV- A - 4/2, inv. č. 1165, fol. 15r, 18r) a znovu roku 1514 (srov. SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. II - A - 2/2, inv. č. 355, fol. 2r).
62) Patrně dceři Heřmana z Říčan – srov. pozn. 37).
63) Albrecht z Dírného – připomínán v pramenech v letech 1511–1528, srov. A. Sedláček, Hrady IV, s. 302–304.
64) Chobot – tj. úzký pruh rybníka, srov. J. Gebauer, Slovník staročeský, díl I., s. 541.

každý rok dal kopu miešenskú k témuž záduší na kostel /nadepsáno/ a to vždy budúcně každý rok pod závazkem jeho duše, dokudž by faráře nebylo. A pro lepší jistotu a pevnost já Dorota svrchu psaná dala jsem svú vlastní pečet přivěsiti k tomuto listu a vedle toho prosila jsem urozeného pána, pana Hanuše z Říčan[65] a urozených vladyk, pana Václava Tučapa z Tučap[48] a pana Albrechta z Dierného,[63] že jsú své pečeti podle mé dali přivěsiti k tomuto listu sobě bez škody, jenž jest dán a psán v Soběslavi den Božieho vstúpenie léta od narozenie Syna Božieho tisícieho pětistého jedenáctého.

Uložení: SOkA Tábor , AM Soběslav: sign. I - A - 6/9, inv. č. 240.
Orig., perg., čes.
Pečeti: Dorota z Hobzí – Hanuš z Říčan – Václav Tučap z Tučap – Albrecht z Dírného /poškozena/.
Regest: Fr. Beneš, K. Beránek a kol., Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, sv. 3/1, Praha 1980, č. 5443.

XI. 1511, 9. července, Soběslav

Dorota z Hobzí ustanovuje poručníky svého kšaftu Jana ze Šternberka, Jindřicha ze Štěkře a Petra Smrčku z Mnichu.

Já Dorota z Hobzie známo činím tiemto listem všem vuobec, ktož jej uzřie nebo čtúce slyšeti budú, jakož z obdarovánie najjasnějšieho krále, Jeho Milosti pána mého milostivého, mohúc svuoj statek neb své zbožie dáti neb zapsati, komuž by mi se zdálo a líbilo, buďto za zdravého života neb na smrtedlné posteli, i v tom jsem zřiezenie a kšaft učinila o svuoj statek neb o své zbožie, při mém zdraví jsúc s dobrým rozmyslem a rozumem střiezlivým dobrovolně. A toho mého zřiezenie a kšaftu mocné poručníky činím tiemto listem urozeného pána, pana Jana z Šternbergka a na Bechyni,[66] najvyšieho hajtmana kraje bechyňského a urozeného vladyku Jindřicha z Štěkře,[67] ty časy purkrabí na Chustníce, a urozeného vladyku Petra Smrčku ze Mnichu a na Radeníně.[68] Jestliže by jse kdy v budúcie časy tomuto mému zřiezení dosti nedalo, buďto od duchovních aneb svěckých lidí, což sem k jich vieře budúcně zřiedila a zapsala, jakož kšaft v sobě dále a šíře zavierá i protož já, svrchu psaná Dorota, dávám tiemto listem svrchu psaným poručníkuom dobrú vuoli, svobodnú i plnú moc i plné právo budúcně od kohož by se kolivěk dosti nedalo podle zápisu a zřiezenie mého, aby je mohli napomínati svrchu psaní poručníci z toho dosti nečiněnie plným zemským právem, těmi všemi obyčeji. Jakož v listech hlavních zní na pargameně na penieze s visutými pečetmi a jestliže by kdy milý pan Buoh, kterého z svrchu psaných poručníkuov neuchoval smrti, jehož pane Bože ostřež a kteříž by živi zuostali,

65) Hanuš z Říčan – z panského rodu Říčanských z Říčan, srov. OSN XXI, Praha 1904, s. 696.
66) Jan ze Šternberka a na Bechyni – hejtman kraje bechyňského, zemřel roku 1528. Srov. OSN XXIV, Praha 1906, s. 781–782.
67) Jindřich Olbram ze Štěkře – purkrabí na Choustníce v letech 1499–1502. Srov. H. Gross, Václava Březana paměti o vladykách Olbramích ze Štěkře, s. 3, A. Sedláček, Hrady IV, s. 85, 93.
68) Petr Smrčka z Mnichu a Radeníně – připomínán v letech 1496–1525, A. Sedláček, Hrady IV, s. 320–321, OSN XXIII, Praha 1903, s. 535–536.

Jich Milosti prosím, aby v též poručenství k sobě přijali, kohož by se Jich Milosti zdálo a líbilo, v túž plnú moc a plné právo tohoto poručenstvie a Jich Milosti poručníkuov nynějších a budúcích prosím pro pána Boha /vsuvka/, pro duostojnú pannu Mariji, že tak ráčie řediti budúcně podle tohoto mého poručenstvie. Na potvrzenie toho já svrchu psaná Dorota dala jsem svú vlastní přirozenú pečet přivěsiti k tomuto listu a vedle toho prosila jsem urozeného pána, pana Hanuše z Říčan[65] a urozeného vladyky Václava Tučapa z Tučap[48] a urozeného vladyky Albrechta z Dierného,[63] seděním tudiež, že jsú své pečeti podle mé dali přivěsiti k tomuto listu sobě bez škody, jenž jest dán a psán v Soběslavi v středu před svatú pannú Markétú léta od narozenie Syna Božieho pětistého jedenáctého.

Uložení: SOkA Tábor, AM Soběslav: I - A - 6 / 10, inv. č. 241.
Orig., perg., čes.
Pečeti: Dorota z Hobzí – Hanuš z Říčan /poškozena/ – Václav Tučap z Tučap – Albrecht z Dírného.
Regest: Fr. Beneš, K. Beránek a kol., Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, sv. 3/1, Praha 1975, č. 5447.

XII. 1511, 10. července, Soběslav

Dorota z Hobzí ustanovuje purkmistra a konšely města Soběslavi novými poručníky svého nadání z 19. dubna 1508 ke kostelu sv. Petra v Soběslavi, protože původní poručníci zemřeli.

Já Dorota z Hobzie, pozuostalá po nebožci Jindřichovi Vajcovi z Vranieho,[3] cítím rozjímáním přemyšlujíc sobě o tomto minulém věku, že při něm všecka nebezpečnost života jest, protož k budúcí paměti přivozuji tiemto listem, všem vuobec lidem vyznávám, ktož jej uzřie nebo čtúce slyšeti budú. Jakož jsem zřiezenie a nadánie učinila k věčnému záduší a to jsem listem s visutými pečetmi na pargameně potvrdila ke cti a chvále pánu Bohu a panně Mariji ve jméno svatého Ondřeje a svatého Mikuláše k oltáři v kostele městě Soběslavi, jakož ten list nahoře jmenovaný v sobě výše a šíře zavírá, kde jse ten plat má najíti a pokud také v témž listu, jakož sem zřiedila a odkázala k záduší věčnému řeku, kteráž leží pod Ústrašickú řekú s platem k oltáři svaté panny Kateřiny v témž městě, jakož ten list nahoře jmenovaný o tom v sobě zavierá. Item v témž listu, jakož jsem zřiedila a odkázala k věčné paměti budúcně na vosk před Božie tělo do kostela v témž městě nahoře psaném tři kopy a patnáct grošuov platu /nadepsáno/ na lidech svých v Plešiech,[43] jakož týž list v sobě šíře zavierá, i toho všeho mého zřiezenie poručníky sem učinila a v tomto listu nahoře psaném, psáno stojie, ale podle vuole Boha všemohúcieho sešli sú z tohoto světa, protož já svrchu psaná Dorota poručníky jiné mocné miesto těch činím tiemto listem múdré a opatrné pana purgmistra a pány konšely nynějšie i budúcie téhož města Soběslavi a jim dobrú vuoli svobodnú dávám tiemto listem a moc plnú bez všelikteraké překážky budúcích mých neb jednoho z nich a prosím jich a věřím jim nynějším i budúcím, že to tak řediti a zpravovati budú budúcně podle zřiezenie mého a listu nahoře psaného, kterakž on v sobě šíře a dále zavierá. Na potvrzenie toho já svrchu psaná Dorota, dala jsem svú přirozenú pečet k tomuto listu přivěsiti

dobrovolně a podle toho prosila jsem urozeného pána, pana Heřmana z Říčan,[37] tý chvíle hejtmana v Soběslavi, že pečet svú dal přivěsiti podle mé k tomuto listu sobě bez škody, jenž jest dán v Soběslavi ve čtvrtek před svatú pannú Markétú léta páně od narozenie Syna Božieho tisicého pětistého jedenáctého.

Uložení: SOA Třeboň – Velkostatek Třeboň: I A 3 K alfa,č. 46 b.
Orig., perg., čes.
Pečeti: Dorota z Hobzí – Heřman z Říčan /chybí/.

Část B

I. (1469 n. 1470?)[69], Bítov

Linhart z Hobzí[2] Janovi z Rožmberka[1] o ves nedaleko Soběslavi, darovanou kdysi Zdeňkem ze Šternberka[70] Hynkovi z Doubravice,[20] jeho švakru. Tato směna stále trvá a Linhart prosí Rožmberka, aby nebránil (Dorotě) v jejím vlastnictví.

Edice: Archiv český 7, s. 382, č. 336.

II. 1470, 18. října, Třeboň

Zdebor z Kozího[71] se v dopise Janu z Rožmberka[1] zmiňuje o setkání s Dorotou z Hobzí, při kterém slíbila půjčit Rožmberkovi 400 zlatých.

Edice: Archiv český 14, s. 196 – 197, č. 1944.

III. 1470, 30. října, Třeboň

Zdebor z Kozího[71] oznamuje Janu z Rožmberka[1] ztrátu peněz, které jeho jménem nesla do Vlašimi[72] paní Dorota, nebožtíka Hynka žena. Na cestě z Kamene[73] byla okradena.

Edice: Archiv český 8, s. 14, č. 399.

69) Pravděpodobnějším se jeví rok 1470, k tomu srov. list Doroty z Hobzí z 24. 7. 1470 (Archiv český, s. 6, č. 384).

70) Zdeněk ze Šternberka – jedna z ústředních postav českých dějin ve čtyřicátých až sedmdesátých letech 15. století, shrnutí základní literatury k jeho osobě viz. J. Pánek, Historický spis o pánech ze Šternberka a otázka autorství Václava Březana. Sborník archivních prací 33, 1983, s. 443–482, zejména Příl. 1, pozn. 2).

71) Zdebor z Kozího srov. pozn. 8).

72) Vlašim – okr. Benešov.

73) Kámen – hrad, v této době patřící Oldřichu Fifkovi z Vydří srov. A. Sedláček, Hrady IV, s. 194–195.

IV. (circa 1490?)[74], s. l.

Jan z Dubče a na Průhonicích[75] uzavírá svatební smlouvu s poručníky, Dorotou z Hobzí a Janem z Kraselova,[4] své nevěsty Elišky z Kraselova[16]. Slibuje, že nedovolí Elišce odstoupit od víry pod jednou a ani on sám jí nebude v této víře žádným způsobem bránit. Případné děti mají být stejného vyznání jako matka.

Edice: F. Dvorský, Staré písemné památky žen a dcer českých. Praha 1869, O. Franta, Sborník Historického kroužku 27, 1926, s. 78–79, Archiv český 10, s. 378–379, č. 157.

V. 1508, 2. března, s. l.

Poručníci dětí Jindřicha z Hradce[76] vyznávají, že dluží Dorotě z Hobzí 25 kop grošů českých, 120 zlatých uherských a 65 zlatých rýnských. Dluh slibují vrátit na sv. Havla toho roku.

Edice: Archiv český 10, s. 436–437, č. 219.
Regest: Fr. Beneš, K. Beránek a kol., Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, sv. 3/1, Praha 1975, č. 5151.

VI. 1508, 10. května, Soběslav

Synové Doroty z Hobzí svolují, aby jejich matka mohla svobodně odkázat svůj majetek.

My Burian, Jindřich, Jan, Václav, Markvart, Zdeslav, Mikuláš, vlastní bratřie z Kraselova,[77] vyznáváme tiemto listem všem vuobec , ktož jej uzřie anebo čtúce slyšeti budú, že s naší dobrú, svobodnú vólí dobrovolně přistupujem k tomu a vuoli dali jsme a dáváme urozené paní Dorotě z Hobzie, mateři naší milé, kteréž zřiezení učinila na list mocný královský aneb učiniti chce aneb řiedí aneb řiediti bude aneb rozkázanie, buď za zdravého života aneb na smrtedlné posteli, o statku svém movitém i nemovitém a komužkoli by rozkázala a dala z toho statku svého aneb kamkoli, že tomu všemu svěření a poručenství dosti učiniti máme a slibujem mocí listu tohoto a pod naší ctí a vierú slibujem tomu všemu dosti učiniti a zachovati bez přerušenie

74) Koncept svatební smlouvy není datován. Datum 1480, které se objevuje u Dvorského (srov. Fr. Dvorský, Staré písemné památky žen a dcer českých. Praha 1869) a které převzal A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království Českého XV, Praha 1927², s. 239, je nesmyslné. V době kolem roku 1480 muselo být Elišce necelých deset let. Narodila se nejdříve v letech 1471–2, a proto je reálnější datum jejího sňatku kolem roku 1490. K Elišce z Kraselova srov. pozn.16).

75) Jana Dubecký z Dubče – srov. J. Úlovec, Historie a stavební podoba tvrzí v Dubči (Praha 10). Pražský sborník historický 29, 1996, s. 151–170, zejména s. 155. A. Sedláček, Hrady XV, s. 205, 239.

76) Jindřich IV. z Hradce – nejvyšší zemský purkrabí, zemřel roku 1507. Srov. V. Bůžek – J. Hrdlička, Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce. Praha 1997, s. 27.

77) Synové Doroty z Hobzí.

všelikterakého, tak i jakož se nahoře píše. Též také což by nám svrchu psaná paní matka naše milá dala anebo odkázala, že s tiem statkem lichviti nemáme a to slibujem zachovati pod závazky svrchu psanými, pakli bychom tomu všemu dosti neučinili, tak jakož se nahoře píše, dáváme moc tiemto listem k tomu každému, komuž by jej paní matka naše milá často psaná poručila, aby nás již psaných bratří mohl napomínati tiemto listem, aby se tomu všemu dosti stalo podle závazku a pečetí našich, tak jakož se nahoře píše a když by se tomu všemu dosti stalo, kteréž zřiezení činí o statku svém a poručuje často psaná paní matka naše milá, aby nám tento list zase vrácen byl v naší moc. Tomu na svědomie a zdrženie věcí svrchu psaných my svrchu psaní bratři pečeti naše vlastnie kázali jsme přivěsiti k tomuto listu, jenž jest dán léta od narozenie Syna Božieho tisícieho pětistého osmého tu středu po svatém Stanislavu.

Uložení: SOkA Tábor , AM Soběslav: I - A - 6/8, inv. č. 239.
Orig., perg., čes.
Pečeti: Přivěšeno sedm pečetí bratří, z nichž druhá pečeť chybí.
Regest: Fr. Beneš, K. Beránek a kol., Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, sv. 3/1, Praha 1975, č. 5171.

VII. 1529, 5. března, s. l.

Jindřich Olbram ze Štěkře, poručník kšaftu Doroty z Hobzí, ustanovuje nové poručníky – Jošta z Rožmberka, Albrechta Růta z Dírného a Jana Olbrama ze Štěkře.

Já Jindřich Volbram z Štěkře[67] známo činím tiemto listem obecně přede všemi lidmi, kdež čten nebo čtúcí slyšán bude, jakož urozená vladyka, nebožka paní Dorota Vajcová z Hobzie, majíc mocný list královský i o svuoj statek všecken kšaft a zřiezenie učinila jest za svého zdravého života a rozumu jsúci střiezlivého a s rozmyslem dobrým a toho svého kšaftu a zřiezenie mocné poručníky jest učinila urozeného pána, pana Jana z Šternbergka a na Bechyni, Jeho Milost dobré paměti,[66] a urozeného vladyku pana Petra Smrčku ze Mnichu a na Radeníně [68] a mne s nimi a při nich a to poručenstvie listem na pargameně s visutými pečetmi, napřed pečet svú vlastní a pečetmi některých pánuov a dobrých lidí stvrdila a upevnila jest a list ten i kšaft v moc naší dala a zuostavila tak, aby na věčné a budúcie časy k věčné paměti skrze nás, poručníky svrchu psané, tomu jejiemu kšaftu a zřiezenie tak, jakž jest stavu duchovniemu i stavu svěckému v něm stvrdila a zapsala skrze naše napomínanie a k tomu přihládanie podle toho svěřenie od každého, jenž by v témž kšaftu vepsán byl. Tomu se dosti stalo na věčné a budúcie časy a to pod pokutú v témž listu jejím na to vloženú a zapsanú i poněvadž z vuole Boha všemohúcieho spoluporučníky mé, výše psané, pán Buoh všemohúcí s tohoto světa pojieti ráčil i já, chtěje tomu poručenství a jejiemu svěření dosti učiniti, však znamenav nedostatek zdravie svého a obávaje se, aby po smrti mé takové poručenstvie a mně svěřenie opuštěno a pominuto nebylo i prosil sem urozeného pána, pana Jošta z Rožmberka a na Krumlově[78] etc. a urozených vladyk pana Albrechta Ruota z Dierného[63] a pana Jana Volbrama z Štěkře,[79] toho času hajtmana na Soběslavi, syna mého milého, aby Jeho Milost pán

i s těmi dobrými lidmi to poručenstvie k sobě na miestě mém přijieti ráčili. Kdež pak Jeho Milost i ti dobří lidi jsúce nakloněni k mé snažné prosbě to poručenstvie svrchu psané dobrotivě jsú k sobě přijieti ráčili i protož já, svrchu psaný Jindřich Volbram, maje toho plnú moc jakožto věrný poručník, sám po jiných spoluporučnících mých na tomto světě pozuostalý, s radú mých přátel a s dobrým rozmyslem i s mú dobrú vólí Jeho Milosti a těm dobrým lidem to poručenstvie a svěřenie stúpil sem a mocně tiemto listem sstupuji a ten list a kšaft její nebožky panie Doroty Vajcové v moc jejich mocně dal sem a mocí listu tohoto dávám, aby Jeho Milost s těmi dobrými lidmi, tak jakž ten list její zní a v sobě to šíře světleji vypisuje a zavierá, řiedili a zpravovali, Jeho Milosti vplně prose a věře i těch dobrých lidí podle Jeho Milosti, že toho opúštěti neráčie po všecky budúcie časy a jestli že by pan Buoh všemohúcí, kterého z nich smrti uchovati neráčil, jehož pane Bože ostřež, tehdy živi zuostali, aby jiné poručníky zpuosobiti a ustanoviti na miestě svém ráčili, a to tak vždy na budúcie věčné časy. Tomu na potvrzenie já, svrchu psaný Jindřich Volbram, svú sem vlastní pečet dal přivěsiti k tomuto listu a pro lepší jistotu toho a pevnost, prosil sem urozených vladyk pana Václava Tučapa z Tučap a na Budislavi,[48] pana Kundráta Valovského z Úsušie a na Vostrově,[80] pana Františka z Doudleb,[81] aby pečeti své podle mé dali přivěsiti k tomuto listu sobě i svým budúcím bez škody, jenž jest dán a psán léta od narozenie Syna Božieho tisícieho pětistého dvadcátého devátého v ten pátek před družbadliní [!][82] nedělí.

Uložení: SOkA Tábor, AM Soběslav: I - A - 6/11, inv. č. 242.
Orig., perg., čes.
Pečeti: Jindřich Olbram ze Štěkře – Václav Tučap z Tučap a na Budislavi – Kundrát Valovský z Úsuší – František z Doudleb.

Ediční poznámka:

Edice je rozdělena na dvě části – část A zachycuje všechny písemnosti, u jejichž zrodu stála Dorota z Hobzí jako vydavatelka, část B obsahuje listiny a listy, které se její osoby dotýkají nebo obsahují zmínku o ní. Listy a listiny vydané v Archivu českém jsou zachyceny pouze v regestech, stejně tak i dva testamenty, které byly již dříve vydány v samostatných edicích.

Při přípravě edice jsem vycházela z návrhu edičních zásad J. Daňhelky, Směrnice pro vydávání starších českých textů, Husitský Tábor 8, 1985, s. 285 – 301, které jsou však spíše zaměřeny na problematiku zpřístupňování pramenů literárních než pramenů diplomatických. (V textu se objevilo minimum běžných zkratek, které byly rozvedeny bez dalšího značení. Římské číslovky v případě, kdy udávají peněžní částku, byly nahrazeny arabskými. Tečky (...) označují nečitelné místo v textu. Rovné závorky (/) jsou užity v případě věcných poznámek editora. Hranaté závorky ([ ]) byly užity při doplnění chybějících

78) Jošt III. z Rožmberka – 9. vladař v letech 1532–1537, srov. A. Kubíková, Jošt III. z Rožmberka a jeho bratři. Jihočeský sborník historický 59, 1990, s. 81–96.

79) Jan Olbram ze Štěkře – syn Jindřicha Olbrama ze Štěkře, v letech 1528–1529 hejtman na Soběslavi, srov. H. Gross, Václava Březana paměti o vladykách Olbramích ze Štěkře, s. 3–4, A. Sedláček, Hrady IV, s. 93, OSN IV, Praha 1891, s. 565.

80) Kunrát Valovský z Úsuší a na Ostrově – připomíná se v letech 1525–1543, A. Sedláček, Hrady III, s. 184.

81) František Doudlebský z Doudleb – zemřel r. 1540, srov. T. Kahuda, Václava Březana „Dúdlebských rytířů rod". Jihočeský sborník historický 65, 1996, s. 181–183.

82) Tj. družebná neděle – „družbadlnicě " srov. J. Gebauer, Staročeský slovník, díl I., s. 343.

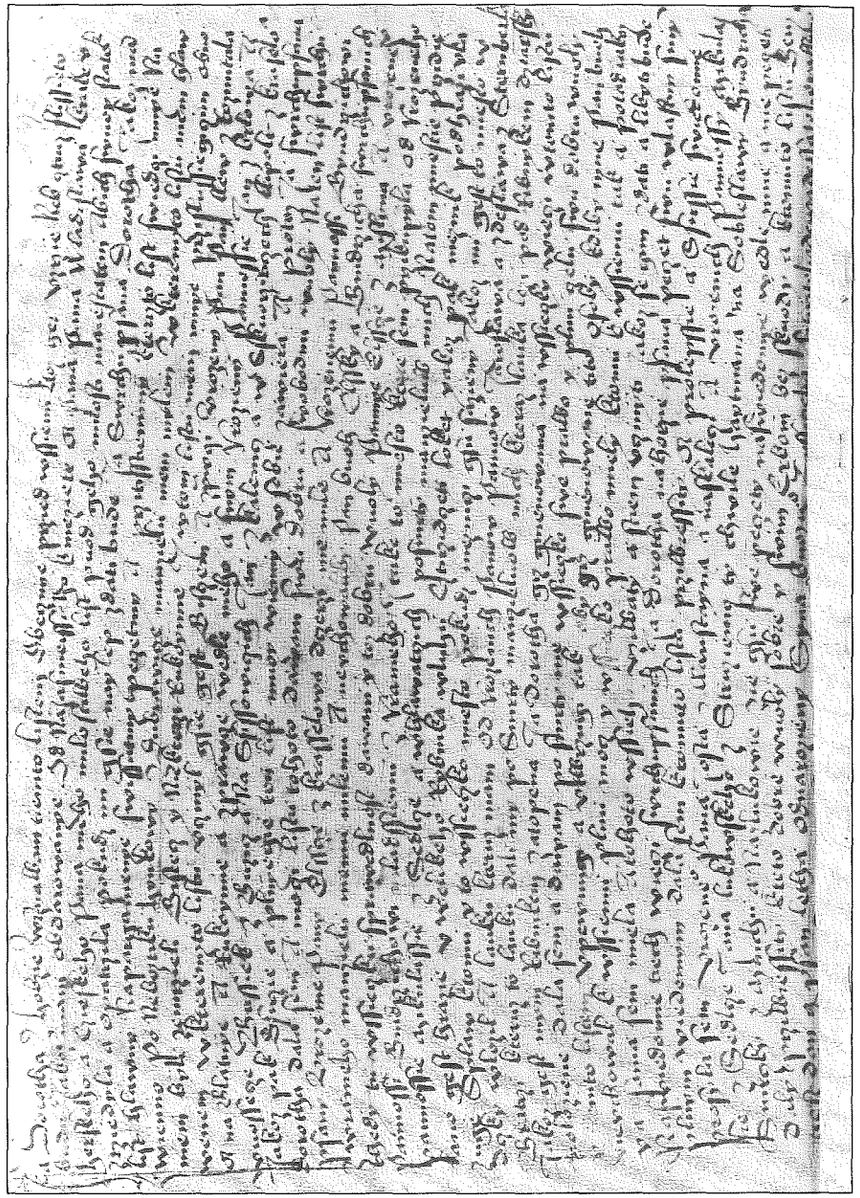
písmen, která vypadla díky písařské chybě. Vykřičník v hranaté závorce ([!]) upozorňuje na gramatické chyby a zkomoleniny. Otazník v hranaté závorce ([?]) na nejisté čtení slov.)

Za cenné rady, týkající se jazykové stránky edice, velmi děkuji PhDr. Jaroslavě Pečírkové CSc.

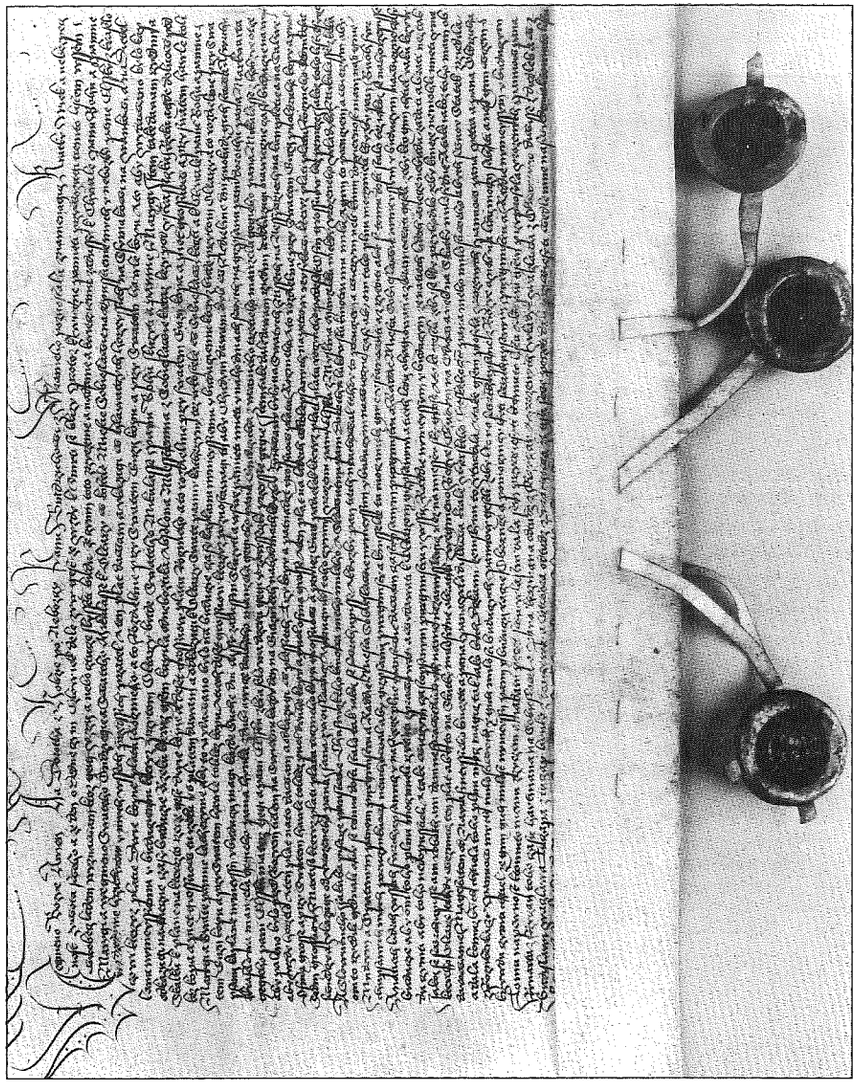
Zkratky použité v edici
SOkA – Státní okresní archiv
AM – Archiv města
SOA – Státní oblastní archiv
MZA – Moravský zemský archiv

Můj hluboký dík patří PhDr. Rudolfu Teclovi, řediteli SOkA v Táboře, za neobyčejnou ochotu při zpřístupňování archivního materiálu. Upřímně děkuji PhDr. Stanislavě Novákové ze SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec za vyhledání listiny, uložené ve fondu Cizí rody – Zahrádecký ze Zahrádek: sign. VIII Fb.

Obr. 1: Dorota z Hobzí dává svému muži Jindřichu Vejcovi z Vraního a své dceři Elišce z Kraselova list, který má na věno po svém prvním muži Hynku Zubovi z Doubravice. (Listina ze 17. června 1491, SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I – A – 6/6, inv. č. 237.)

Obr. 2: Dorota z Hobzí odkazuje roční platy k oltářům sv. Mikuláše a sv. Kateřiny ve farním kostele sv. Petra a Pavla v Soběslavi. (Listina z 19. dubna 1508, SOkA Tábor, AM Soběslav, sign. I – A – 6/7, inv. č. 238.)

CÍRKEVNÍ SPRÁVA A NÁBOŽENSKÉ POMĚRY V TÁBOŘE BĚHEM DRUHÉ POLOVINY 15. A NA POČÁTKU 16. STOLETÍ (S EDICÍ ÚČTU TÁBORSKÝCH KOSTELNÍKŮ Z LET 1509–1510)

Rudolf Tecl

Zatímco problematika táborské duchovní správy 16. a 17. století byla zpracována dosud faktograficky cennými studiemi Václava Bartůňka již zhruba před padesáti lety,[1] celé období let 1452–1510 je z důvodu minimálního dochování písemných pramenů značně nejasné, výjimku pak logicky netvoří ani předkládané téma.

Starší, zpravidla syntetické práce se především zabývaly rokem 1452, v němž právem spatřovaly zásadní zlom ve vnějším a zvláště vnitřním vývoji města, právě mnohdy s akcentem na dosavadní věroučnou samostatnost Tábora. Další peripetie místních, tj. táborských poměrů stály pak více či méně mimo jejich zájem.[2] Nejinak tomu je i v případě regionálního bádání, reprezentovaného zde především jmény Martina Koláře a jeho následovníka Romana Cikharta.[3] Nicméně lze říci, že patrně nejvíce údajů ke studované otázce snesl další zdejší regionální historik Karel Thir,

1) Srov. V. Bartůněk, Táborská duchovní správa v XVI. století. Jihočeský sborník historický (dále JSH) 20, 1951, s. 64–74, 99–103 a 133–137, zvláště s. 67–69; autor začíná svoji studii zhruba rokem 1504, zde i poměrně obsáhlý soupis příslušné literatury, konkrétně k dějinám táborského kostela – srov. s. 68, pozn. 7) cit. studie. Dále opět týž, Táborská duchovní správa v XVII. století. JSH 21, 1952, s. 22–26, 51–54, 102–106 a s. 138–139.

2) Srov. František Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl IV, částka 1, (1439 – 1457), druhé vydání, Praha 1877, zvláště s. 268–270 (poddání se Tábora roku 1452); Václav Vladivoj Tomek, Dějepis města Prahy. Díl 6, Praha 1885, s. 230–231 (též k roku 1452); Rudolf Urbánek, Věk poděbradský (1444– 457). České dějiny (dále ČD) III/2, Praha 1918, s. 663–669; Arnošt Denis, Konec samostatnosti české. (Přeložil Jindřich Vančura). Díl I, kniha 1 a 2, čtvrté vydání, Praha 1932, s. 35–36; Ferdinand Hrejsa, Dějiny křesťanství v Československu. Díl 3, Praha 1948, s. 83–85; Josef Macek, Konec lidového Tábora – 500. výročí podrobení Tábora Jiřím z Poděbrad (1. září 1452). Český lid 39, 1952, s. 97 –107 (populární výklad události); František Michálek Bartoš, Konec Mikuláše Biskupce. Theologická příloha Křesťanské revue 1961, sešit 3, příloha k číslu 6, s. 90–93; J. Macek, Jiří z Poděbrad. Praha 1967, zvláště s. 89–93 a především pak František Šmahel, Dějiny Tábora. Díl I/2, (1422–1452), České Budějovice 1990, s. 540–542 a pozn. 216)–220) na s. 563–564, kde přehled dalších pramenů a literatury.

3) Srov. např. M. Kolář, Školy na Táboře. První roční zpráva Realného gymnasia, Průmyslové a Vyšší dívčí školy v král. městě Táboře za školní rok 1863, Tábor 1863, s. 3–25, zvláště 4–5; přetisk Sborník historických prací prof. Martina Koláře o dějinách Tábora. Uspořádal Jan Kolář, Tábor 1924, s. 156– 188. Týž, Obrázky z Tábora 16. století. Sborník historických prací, s. 227–235, zvláště s. 231 aj. V případě R. Cikharta srov. jeho souhrnnou studii Pět set let města Tábora. (K 500. výročí potvrzení městských práv). Příloha JSH 10, Tábor 1937, zvl. s. 21–24 (zde i výběr nejdůležitější literatury, včetně regionálních statí a článků – k církevní problematice druhé poloviny 15. a počátku 16. století je toho zde však minimálně).

konkrétně na příslušných místech svého rozsáhlého, dvousvazkového díla Staré domy a rodiny táborské.[4] Jediným speciálním dílem je již shora citovaná stať V. Bartůňka o táborské duchovní správě 16. století, přičemž i tu leží těžiště mimo námi sledované období.[5] V poslední době věnoval zmíněné problematice materiálový článek Bohdan Zilynskyj[6] a v rámci šíře koncipované studie o dějinách Tábora druhé poloviny 15. století i Rudolf Tecl.[7] Oba posledně jmenovaní upozornili na některé další neznámé či polozapomenuté prameny.[8]

Spíše nahodilá pozornost byla věnována Táboru ve vztahu k jeho významným rodákům, utrakvistickým i katolickým činitelům, osobnostem prvotní Jednoty bratrské, počínajícím zde svoji životní či profesní dráhu, problematice zdejších svěcenců či studentů na univerzitách doma i v cizině nebo otázce výskytu a projevu místní hereze.[9] Zcela stranou nezůstal ani zájem o vybrané církevní stavby města, zejména

4) Vydáno v Táboře 1920. K dané tématice srov. zvláště popis a dějiny čp. 297 (kostel), s. 684–691, ale i čp. 285 (městský špitál), s. 660–662 (zde i o zjištění snad původního táborského hřbitova) a čp. 296 (městská škola), s. 675–684. Srov. studii téhož, Nové pohledy na Tábor z r. 1602. Zpráva o činnosti rady Městského musea a komise Veřejné městské knihovny v Táboře za rok 1903, Tábor 1904, s. 4–11, zde mezi s. 8–9 reprodukce vyobrazení pohledu (zlomku) na Tábor od jihu se starým kostelíkem s. Jakuba (původně kaplí sv. Filipa a Jakuba) a na s. 8 otisk nejstaršího známého vyobrazení táborského kostela z března 1602; obé od Jana Willenberga, s Thirovým zhodnocením. Jakýmsi pokusem (ne vždy zcela kritickým) o doplnění některých táborských místopisných poznatků K. Thira je studie Milana Nedvídka, Staré domy a rodiny táborské. Doplňky a opravy ke stejnojmennému dílu prof. Karla Thira. Příloha JSH 16, 1947, s. 1–28.

5) Srov. pozn. 1).

6) B. Zilynskyj, Tři glosy k Táboru 15. století z pražských městských knih. Táborský archiv (dále TA) 2, 1989, zvláště srov. druhou část studie nazvanou Kněží na Táboře po r. 1452, s. 40–42, kde i pokus o identifikaci některých z nich.

7) R. Tecl, Tábor v druhé polovině 15. století. Husitský Tábor (dále HT) 2, 1979, s. 69–89; ke sledované problematice zvláště s. 72 a 84–87, kde opět přehled základní literatury a pramenů, včetně nevydaných.

8) Např. již Josef Vítězslav Šimák, Drobné zprávy k topografii církevní. Method – Časopis věnovaný umění křesťanskému 25, 1899, s. 17–18 zveřejnil regest opisu českého listu, dochovaného v jedné staroměstské knize z 11. listopadu 1485 se zmínkou o dosud neznámém táborském faráři M. Janu Rybovi. Podobně i Josef Truhlář, Paběrky z rukopisů Klementinských. I. Pozůstatky archivu konzistoře utrakvistické z let 1470–1490. Věstník České akademie císaře Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění 6, 1897, s. 302–304 upozornil (s. 302) na dosud neznámý originální český list Táborských představitelům dolní konzistoře z roku 1479. Oba údaje však zůstaly celá desetiletí regionálním bádáním zcela nepovšimnuty. Na list z roku 1479 tak nově poukázal až R. Tecl ve studii citované v pozn. 7). Nyní srov. i přílohu III. Opis listu z roku 1485 pak in extenso vydal B. Zilynskyj ve stati cit. v pozn. 6), a to v příloze, na s. 46, č. 5.

9) K daným tématům srov. např. František Michálek Bartoš, Dva husitští mistři Janové z Tábora. JSH 3, 1930, s. 101–102 (zde i o dvojici katolických Janů z Tábora v druhé polovině 15. století). V případě Jednoty bratrské se patrně největší zájem soustředil na osobu někdejšího místního kališnického faráře Jana Táborského, řečeného Vilímek a jeho druha, vikáře Jindřicha, k nimž bližší údaje dále na příslušných místech. K utrakvistickým svěcencům, pocházejícím z Tábora z let 1504–1505, srov. dosud též regionálně opomíjenou edici Jana J. Řeháka, Kutnohorské diarum biskupa Filipa Villanuovy. Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk v Praze, ročník 1879, Praha 1880, č. 5, s. 44–74; na některé údaje o táborských univerzitních studentech upozornil R. Tecl, Tábor v druhé polovině 15. století, zvláště s. 87 a pozn. 82) a 83) zde. Posléze k herezi na Táboře srov. dnes již klasickou studii Josefa Jirečka, Mikulášenci. Časopis Muzea Království českého (dále ČMKČ) 50, 1876, s. 47–82, k Táboru zvláště pak s. 66, 69–70 a 72–75; konkrétně pro osmdesátá a devadesátá léta 15. stol. pak základní poznatky přinesl Václav Novotný, K sektářství na Táboře. Tábor město Žižkovo, Tábor 1929, s. 9–14 a týž, Husitská kázání z konce 15. století. Věstník Královské české společnosti nauk (dále VKČSN) 1930, Praha 1931 (cituji dle zvláštního otisku), k Táboru pak především s. 36–37.

farní kostel, jeho výstavbu, podobu a vnitřní zařízení, případně o osudy hřbitovního kostela (kaple) sv. Filipa a Jakuba v druhé polovině 15. století[10] a jiné dílčí poznatky.[11]

Vzdání se Tábora zemskému správci Jiřímu z Poděbrad dne 1. září 1452 a poté i vydání předních kněží dosud svébytné táborské církve do jeho rukou se stalo neobyčejnou událostí tehdejší doby.[12] Pozornost záhy vzbudil příchod nového duchovního správce, původně **utrakvistického faráře kostela sv. Štěpána, Jana ze Stakor, jenž spolu s jakýmsi bratrem, tj. knězem** *(„cum quodam fratre Thoma")* **Tomášem,** přišel do Tábora již 29. listopadu toho roku. Záhy nato, 2. prosince, byla poprvé v táborském, ještě dřevěném chrámu sloužena Tomášem mše v ornátě, zatímco Jan kázal. Uvedené skutečnosti zachytil stručný latinský záznam v tzv. bibli slánské, datované údajně do roku 1401. Citovanou zprávu otiskl pouze František Palacký, vlastní rukopis je současným kodikologům a historikům, včetně regionálních, neznámý.[13] Patrně prošel právě kolem poloviny 15. století Táborem, posléze se dostal do Slaného, kde minimálně od počátku 20. století byl uložen v místním muzeu. Bohužel, zhruba od přelomu 60. a 70. let je nezvěstný.[14]

Poměrně nejasná je i přesnější identifikace prvého táborského faráře po zářijovém poddání se města roku 1452, takže značně skeptický pohled B. Zilynského na jednoznačné vyřešení onoho problému nelze nikterak zpochybňovat.[15] Přesto se domnívám, že určité, byť nepřímé indicie k jistým konkrétnějším úvahám i v tomto případě existují. Dle některých zpráv to byl právě on, kdo snad v květnu roku 1448 při vynuceném odchodu papežského legáta Jana Carvajala uřízl jeho mezku ocas, čímž získal přezdívku Ocásek.[16] Po dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad v září roku 1448 je jmenován mezi čtyřmi kněžími, které Jiří uváděl do vybraných pražských kostelů,

10) Některé dílčí poznatky a názory shrnuje studie R. Tecla, Tábor v druhé polovině 15. století, srov. např. s. 85–86, které je však asi nutno revidovat (otázka obnovy či nové výstavby hřbitovní kaple s. Filipa a Jakuba po r. 1470), další úvahy a upřesnění na příslušných místech.

11) Mám zde na mysli např. problematiku dochování a datace nepatrného fragmentu mobiliáře táborského farního chrámu – konkrétně cínové křtitelnice, dále záležitost zvonice chrámu, vlastních zvonů či předpokládaného orloje na kostelní věži (zvonici) atd. Opět srov. níže.

12) K oné zlomové události srov. literaturu cit. v pozn. 1).

13) Soudobý latinský záznam byl F. Palackým zveřejněn v jeho zásadním díle Dějiny národu českého, díl IV/1, pozn. 258) na s. 270. Naposledy přetiskl B. Zilynskyj, Tři glosy k Táboru, pozn. 27) na s. 44. V následující poznámce, tedy 28) tamtéž, shromáždil autor všechny dostupné zmínky novodobé literatury o *„bibli slánské od r. 1401"* (tak F. Palacký) z let 1904 a 1928. K tomu lze dodat pouze jediný další drobný údaj, jenž nalézáme v tištěném Seznamu historických archiválií města Slaného, uspořádaném roku 1922 Jindřichem Hulinským a Františkem Durasem. Zde se na s. 2 hned na prvém místě nalézá (č. 1) *„Biblia sacra (manuscript z r. 1401)"*, a to *„v museu"*.

14) Kodex není evidován v žádném speciálním soupisu či katalogu – laskavé sdělení Komise pro soupis a studium při AV ČR v Praze. Možno jen konstatovat, že ve slánském muzeu zůstal i po druhé světové válce, kde je jeho existence dosvědčena ještě v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století. Dnes, bohužel, jak řečeno shora, *„není na místě"* – zpráva ředitelky Vlastivědného muzea ve Slaném pí Boženy Frankové z roku 1999.

15) Srov. B. Zilynskyj, Tři glosy k Táboru, zvláště s. 40–41.

16) K příhodě srov. V. V. Tomek, Dějepis města Prahy. Díl 6, s. 158–159 a 173. Nutno však upozornit, že R. Urbánek, ČD III/2, pozn. 2) na s. 254–255 výslovně neztotožňuje tohoto kněze Jana s pozdějším farářem svatoštěpánským.

aby *„věrní věrným posluhovali"*.[17] Jan ze Stakor, řečený Ocásek, nyní již farář svatoštěpánský (na Novém Městě pražském) patřil i poté, spolu s farářem od sv. Michala v Opatovicích Václavem, k nejhorlivějším pražským utrakvistickým kněžím.[18] Bylo by tedy zcela logické, aby do Tábora roku 1452, prožívajícího právě mimořádně citlivé období, přišla tato osobnost, známá ať již svou zapáleností nebo nepochybně mimořádně úzkými styky s Jiřím a Rokycanou. O Janově druhu Tomášovi bohužel zatím nevíme skoro nic.[19] Nelze též blíže stanovit, jak dlouhou dobu se ona dvojice kněží v Táboře zdržovala. Je možné, že se jednalo o dosti krátké období, během něhož měli provést pouze základní konsolidaci místních církevních poměrů. Na rozdíl od V. V. Tomka, jenž uvádí Jana ze Stakor jako faráře u pražského sv. Štěpána ve zdi, a to nepřetržitě pro léta 1448 až 1461, předpokládám, že Jan Ocásek působil minimálně alespoň koncem čtyřicátých a na počátku padesátých let 15. století na Novém Městě, tedy u sv. Štěpána na Rybníčku.[20] Je snad možno uvažovat, že Jan i Tomáš odešli z Tábora již v polovině či těsně po polovině padesátých let 15. století, i když nelze zcela vyloučit ani jejich včasnější odchod.

Zdá se být pravděpodobné, že nástupcem Jana ze Stakor (Ocáska) se mohl stát v druhé polovině padesátých nebo na samém počátku šedesátých let 15. století **farář Jan Táborský, zvaný též Vilímek (Vilémek),** pozdější významný představitel mladé Jednoty bratrské, činný i literárně. O jeho osobě se dochoval relativně značný počet zpráv, ale ty jsou mnohdy nejednoznačné, někdy si i odporují, takže životní peripetie tohoto původně kališnického kněze jsou plny otázek a záhad. Dle dohadu regionálního historika K. Thira pocházel přímo z Tábora.[21] Kněžské svěcení získal v Itálii, ovšem neznámo přesně kde a kdy. Poté, rovněž nejasno v které době, se stal

17) Vycházím zde ze znění Starých letopisů českých, konkrétně vratislavského rukopisu, vydaného Františkem Šimkem, Praha 1937, s. 112, kde se jasně praví *„pan Jiří...farařuom prvním kostely navracova: ...kněze Jana Vocáska k Svatému Štěpánu na Rybníčku"* (! R. T.). Jiné rukopisy SLČ tuto zásadní informaci neobsahují – srov. např. Staré letopisy české. Z rukopisu křížovnického, vydání připravili Fr. Šimek a Miloslav Kaňák, Praha 1959, s. 209, zde je stejná událost popsaná slovy: *„kněze Vocáska k Svatému Štěpánu (kteréžto uřezal té mezkyni legátově ocas, i zuostalo mu to jméno kněz Ocásek)"*.

18) K této charakteristice srov. R. Urbánek, ČD III/2, s. 312. Autor opět jen píše o Janu Ocáskovi od sv. Štěpána (! R. T.).

19) Jediný možný Tomáš se vyskytuje právě v okruhu svatoštěpánského kostela na Novém Městě pražském, ale úvaha je zcela hypotetická – srov. B. Zilynskyj, Tři glosy k Táboru, s. 41.

20) Srov. V. V. Tomek, Dějepis města Prahy. Díl 9, s. 96 a 345. Uvádí Jana Ocáska ze Stakor jako faráře sv. Štěpána ve zdi nepřetržitě v letech 1448–1461. K faráři Janovi kostela sv. Štěpána na Rybníčku srov. týž, tamtéž, s. 346 (zde působil v letech 1435– 458); V. V. Tomek ovšem nezná, resp. neuvádí údaj SLČ k roku 1448 cit. v pozn. 17). Pro novoměstský kostel (oproti Tomkovi) se spíše náznakově kloní i B. Zilynskyj.

21) Srov. K. Thir, Staré domy a rodiny táborské, díl 1, s. 472 (uvádí, že táborský dům čp. 197, dnes v Kotnovské ulici, patrně *„býval dříve rodiny Vilímků, z nichž pocházel i kněz Jan Vilímek (Jan Táborský), farář táborský a potom ve správě Jednoty bratrské..."),* k jeho osobě srov. dále i s. 719–720.

farářem ve svém rodném městě.[22] Dle F. M. Bartoše vedla cesta Jana Vilímka do Jednoty přes nepříliš od Tábora vzdálenou vesnici Vitanovice, tedy konkrétně přes tzv. bratry vitanovické.[23] Paradoxně se nám naproti tomu dochoval, na rozdíl od všech ostatních táborských duchovních správců druhé poloviny 15., ale i následujících století, popis jeho zevnějšku – *„A Jan Táborský, byv člověk outlý, hubený a neveliký..."*[24]

Řadu otázek skrývá i osoba **jeho druha Jindřicha,** uváděného některými prameny coby **vikář** a považovaného za osobu učenější než Vilímek sám.[25] Oba posléze měli údajně tajně opustit Tábor a přidat se k bratřím, kde, jak jeden z pramenů náznakově uvádí, patrně Jindřich světil kněze.[26] Kdy však skutečně z Tábora odešli, je další hádanka. Dle různých autorů se tak mělo stát cca v letech 1461–1467, kdy se dle některých zpráv právě tehdy (tedy r. 1467) stal Jan Táborský členem nejstarší,

22) O osobnosti Jana Táborského panuje v literatuře řada nepřesností či dohadů. Tak např. Ottův slovník naučný. Díl 25, (T–Tz), Praha 1906, (heslo Táborský Jan), s. 16 uvádí, že *„byl prvotně katolickým* (! R. T.)*farářem v Táboře..."* Podobně i Zdeněk Nejedlý, Litomyšl. Tisíc let života českého města. Kniha první, Praha 1954, s. 39 píše, že *„Jan Táborský..., kdysi katolický* (! R. T.) *farář v Táboře, jenž však záhy přistoupil k Jednotě..."* Jeho vysvěcení v Itálii dokládá tzv. výslech bratří v Kladsku roku 1480, kde je výslovně uvedeno *„Johannes Wilhelm,* (tj. Jan Vilímek) *sacerdos alias eciam in Italia ordinatus, plebanus quandoque in Thabor; sed pro nunc ex novo dyaconus pichardorum factus,..."*; vydal Jaroslav Goll, Některé prameny k náboženským dějinám v 15. století. VKČSN 1895, s. 4.

23) Rovněž tak není osvětlena otázka jeho přechodu do Jednoty bratrské. Různí autoři předkládají i různá data doprovázená řadou hypotéz a konstrukcí. Srov. např. Nikolaj Vladimirovič Jastrebov, Br. Jana Blahoslava spis O původu Jednoty Bratrské a řádu v ní. Český časopis historický (dále ČČH) 8, 1902, s. 52–68, zvláště s. 66, který na základě rozboru Blahoslavova díla se domnívá, že Jan Táborský (a další jmenovaní) *„přidružili se k Jednotě hned za prvého pronásledování"* (tj. roku 1461). Naproti tomu F. M. Bartoš, Z počátků Jednoty bratrské. II. Bratři vitanovičtí a jejich vůdce Jan. ČMKČ 95, 1921, s. 203–206 předpokládá, že cesta Jana Táborského do Jednoty byla spíše poznenáhlá a poslední jeho krok do ní se měl stát roku 1462 (srov. s. 206). Konečně týž badatel v článku Kdy vznikla Jednota bratrská? Křesťanská revue 23, 1956, s. 267–271 přichází s další hypotézou, vycházející z Vilímkova svědectví písemně zaznamenaného však až roku 1573, že Jan Táborský, patrně ještě jako kališnický kněz a údajný člen poselstva u papeže Pavla II., měl osobně vyslechnout vyhlášení zelenočtvrteční papežské buly 26. března 1467. Dle Bartoše se má jednat právě o datum, kdy v Čechách byla založena nová církev, kam Jan vzápětí po návratu domů vstoupil. To však současně znamená, že Jan Táborský se stal skutečným členem Jednoty až po oné události, tj. až po březnu 1467.

24) Srov. Vavřinec Krasonický, O učených. Vydal Amadeo Molnár, Českobratrská výchova před Komenským. Praha 1956, s. 78–99, citace na s. 90.

25) Srov. opět V. Krasonický, O učených, cit. vydání A. Molnára, s. 85 – *„Jindřich, vikar Vilémkův, spolu vyšla z Tábora na ukrátku, jakož ten Jindřich byl učenější než farář Vilémek, a u Bratří Jan Táborský sloul."* Poněkud komplikovaná Krasonického formulace dala vzniknout zcela chybnému výkladu, charakteristickému zvláště pro starší literaturu, totiž že Jindřich a Jan Táborský jsou jedna a táž osoba. Srov. např. Anton Gindely, Geschichte der böhmischen Brüder. Erster Band (1450–1564). Zweite Ausgabe, Prag 1861, s. 27 *„...und Heinrich aus Tabor, der in der neuen Verbindung den Namen Johann Taborsky annahm"*. A dále týž autor uvádí jako odlišnou osobu i *„...Wilhelm aus Tabor,..."*.

26) Srov. pozn 25) a svědectví, že *„Item kněz Jindřich z Tábora dělá kniží* (! R. T.), *kněz Vilémek dělá kovičky* (?! R. T.)...", otiskl Konstantin Höfler, Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen. Theil I, Prag 1856, citace na s. 505 (z rkp. NK ČR Praha, sign. XI D 8, fol. 95r). Nelze satirickou narážku na Vilímka zde chápat jako jeho případnou silnou touhu po *„konvičkách"*, čili po víně? K oběma srov. i podrobný výklad u R. Urbánka, ČD III/4, zvláště s. 405 a 444–446.

tzv. úzké rady bratrské.[27] Rovněž údaje o Vilímkově smrti se v některých pramenech i u některých badatelů různí, nicméně vše nasvědčuje tomu, že se tak stalo 29. dubna roku 1495, kdy Jan Táborský skonal v Litomyšli jako správce zdejšího významného bratrského sboru a byl pochován u místního kostela.[28]

Patrně v roce 1461 se v Táboře vyskytuje jakýsi, nám zatím blíže neznámý, **kněz Jakub,** o němž snad jen můžeme konstatovat, že měl též patřit k příznivcům nebo přímo ochráncům Jednoty bratrské.[29]

V letech 1466 až 1467 se připomíná táborský **kněz Jan z Bakova,** oddaný stoupenec krále Jiřího z Poděbrad a písař, jenž nám v kolofonu svého díla zanechal jasné svědectví o osobní tíživé a patrně i celkové svízelné situaci v Táboře během jara roku 1467, vzniklé patrně v souvislosti s nepříznivými klimatickými poměry i válečnými

27) O literární, zvláště písňové tvorbě Jana Táborského se zmiňuje např. Josef Jungmann, Historie literatury české. 2. vydání, Praha 1849, s. 101, č. 708, s. 106, č. 819 a s. 639; dále srov. Josef Jireček, Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku. Svazek 2, (M–Ž), Praha 1876, s. 283 (základní údaje k životu a dílu Jana Táborského); Bohuš Hrejsa, Kancionály v Jednotě bratrské. Reformační sborník 4, Praha 1931, s. 11–47, k Táborského tvorbě srov. zvláště s. 1617 či Dobroslav Orel, Jana Táborského proza o Mistru Janovi z Husince. Bratislava 6, 1932, s. 196–237, zvláště srov. s. 196–197. Snad každé soubornější dílo, pojednávající o dějinách církve u nás v druhé polovině 15. století či počátcích Jednoty bratrské, nemůže osobnost Bratra Jana Táborského (Vilímka) opomenout. Vedle citov. monografie A. Gindelyho v pozn. 25) srov. výběrem např. Jaroslav Goll, Chelčický a Jednota v XV. století. K vydání připravil Kamil Krofta. Praha 1916, dle rejstříku; Josef Theodor Müller – F. M. Bartoš, Dějiny Jednoty bratrské. I, Praha 1923, dle rejstříku; Rudolf Urbánek, Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy. Brno 1923, zvláště s. 23 a pozn. 4) a 6) na s. 29–30; Ferdinand Hrejsa, Dějiny křesťanství v Československu. Díl 4, Praha 1948, dle rejstříku; kol., Jednota bratrská 1457–1957. Sborník k pětistému založení. Praha 1956, s. 197; Rudolf Říčan, Dějiny Jednoty bratrské. Praha 1957, opět dle rejstříku; Amadeo Molnár, Bratrský synod ve Lhotce u Rychnova. Bratrský sborník, (Soubor prací přednesených při sympoziu konaném 26. a 27. září 1967 k pětistému výročí ustavení Jednoty bratrské – uspořádal R. Říčan za pomoci A. Molnára a M. Flegla), Praha 1967, s. 15–37. V citovaném sborníku je zveřejněna i materiálová práce R. Říčana, Práce o dějinách Jednoty bratrské za poslední desetiletí, s. 3–14, kde důležitý přehled bibliografický.

28) Srov. Joseph Fiedler, Todtenbuch der Geistlichkeit der Böhmischen Brüder. Wien 1863, s. 219 – *„Léta Páně 1490. B. Jan Táborský, kterýž slaul kněz Jan Vylémek (umřel v Litomyšli a tu jest pochován u kostela druhou středu po velikonoci)"* (!). O něco dále se však uvádí *„Léta Páně 1495. B. Jan Táborský umřel v Lithomyšli v druhou středu po velikonoci a tu jest pochován u kostela. Byl učený člověk...Byl jeden z auzké (!) rady. Na Táboře byl prvé knězem, slaul kněz Jan Vylémek, potom mezi Bratry přišel."* Srov. i František Spurný – Metoděj Zemek, Archiv českých bratří a českobratrské nekrologium. Jižní Morava 21, 1985, svazek 24, zvláště s. 164. Asi posledním z badatelů, kdo odmítl domněnku K. Krofty (J. Goll, Chelčický a Jednota, s. 243), že Táborský zemřel někdy až okolo roku 1498, a obhajuje datum jeho úmrtí roku 1495 (29. dubna), byl Vojtěch Sokol, Vavřinec Krasonický. Praga mystica. Z dějin české reformace. Acta reformationem Bohemicarum illustrantia III, Praha 1984, s. 51–108, zvláště srov. s. 60 a pozn. 59) na s. 96 (v souhlase se starším stanoviskem J. T. Müllera – F. M. Bartoše, Dějiny, s. 170).

29) Srov. Jaroslav Bidlo, Akty Jednoty bratrské. Sv. 1, Brno 1915, s. 590 – *„Odpověď: 1 k knězovi Jakubovit' sem naběhl na Tábor."* Jedná se o jednu z odpovědí kněze Martina z Krčína na otázky vyšetřující komise. K tomu srov. i pozn. 33) a 36).

přípravami ke střetu Jiřího s jeho domácími i zahraničními odpůrci.[30] Je velkou, zřejmě již nikdy nezodpovězenou otázkou, zda konec kněze Jana z Bakova nelze spojit s tragickou smrtí neznámého, nepochybně kališnického kněze, který byl zajat žoldnéry Zdeňka ze Šternberka při cestě do Tábora a potupně upálen na náměstí v nedaleké Soběslavi.[31] Popsaná událost by pravděpodobně spadala do roku 1468.[32]

O dalším **táborském knězi Jakubovi,** jehož jméno se v pramenech mihne pouze jedenkrát, a to roku 1473, nelze opět říci, zda se jedná o osobu totožnou s duchovním téhož jména, připomínaným v Táboře na samém počátku šedesátých let 15. století nebo zcela jinou postavu.[33]

Jeho následovníkem v chronologické řadě táborských kněží byl roku 1477 tentokrát **zdejší farář Tobiáš.** Povědomost o něm nám ve dvou svých listech (právě Tobiášovi adresovaných) dochoval proslulý domácí kopista 15. století, katolický kněz Oldřich Kříž z Telče.[34] I přes opětovnou skepsi B. Zilynského bych vyslovil domněnku, že onen táborský farář je identický se stejnojmenným utrakvistickým farářem pražského kostela svatého Jindřicha, jenž zde měl dle V. V. Tomka působit v letech 1465–1471, správněji ale až do roku 1474.[35] Právě ale Tobiáš, farář svatojindřišský, byl osobně již roku 1461 přítomen výslechu Martina z Krčína jako jeden ze tří svědků strany Rokycanovy, vedle M. Václava z Vrbna a M. Jíry ze Žatce.[36] Jeho účast v této dosti delikátní věci z něj činí předního Rokycanova protagonistu, osobu svázanou s ním značně důvěrnými vztahy. Snad z těchto důvodů naléhavě nabádal M. Pavel Žídek ve své Spravovně krále Jiřího *„kněze Tobiáše rač dáti na*

30) Srov. Adolf Patera a Antonín Podlaha, Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské. Prvá část, (A-E), Praha 1910, s. 201, č. 330, (rkp. sign. B XXXI) – *„Scriptum autem per sacerdotem Johannem de Bakov, tunc in Thabor, finitum vero f. V. post Cinerum a. d. 1466* (23. únor 1466), *quo anno adversarii calicis benedicti insurrexerunt contra regem Georgium, tunc regem Bohemiae fidelem. Deo gratias in saecula saeculuorum."* ... Registrum... *„Finit Knez Jan z Bakowa hoc registrum utile in Thabor f. II. post Letare stomacho ieiuno a. d. 1467."* (9. březen 1467). K tomu dále srov. Zdeněk Kristen, Písařské přípisky v explicitech rukopisů z českých zemí jako pramen historický. Sborník Vysoké školy pedagogické, historie, Praha 1954, s. 54–66, ke kolofonu Jana z Bakova zvláště s. 63. Nelze též vyloučit, že jeho činnost opisovačská souvisela s potřebami zdejší farní knihovny. K tomu srov. pozn. 62).

31) Srov. F. Šimek, Staré letopisy české, s. 143–144. *„Opět žoldnéři Konopišťského s Němci druhého kněze jali, když šel na Tábor; i přivedli jej do Soběslavě i upálili jeho na rynku pro krev boží."* F. Šimek a M. Kaňák, Staré letopisy české z rukopisu křížovnického, zde cit. na s. 278 (k roku 1468!). Zmínku o oné tragické události nacházíme i v Manuálníku M. Václava Korandy. Vydal Josef Truhlář, Praha 1888, s. 13 – *„...za slavné paměti Jiřieho krále ... mordujíce, ano i v Soběslavi kněze našeho jednoho pro vieru upálili,..."* Ovšem datace je přesto značně nejasná. Zatímco F. Palacký, Dějiny národu českého... Díl IV, částka 2, (1457–1471), Praha 1878, 2. vydání, s. 537 klade letopiscovo líčení až do roku 1469, V. V. Tomek, Dějepis města Prahy. Díl 7, Praha 1886, s. 180, soudí, že se tak stalo již roku 1467.

32) Akcentuji zde dataci vratislavského rukopisu SLČ, srov. pozn. 31).

33) Srov. Archiv český 28, Praha 1912, s. 213 – testament Pavla ze Stakor z 1. srpna 1473, v němž kromě jiného odkazuje *„knězi Jakubovi Táborskému XX k. gr."*. K tomu srov. i pozn. 29).

34) Srov. František Mareš, Literární působení kláštera třeboňského. ČMKČ 70, 1896, s. 521–547, český výtah obou listů Oldřicha Kříže Tobiášovi podán na s. 532–533. Dosud základním dílem k osobě pisatele oněch listů je studie Jaroslav Kadlec, Oldřich Kříž z Telče. Listy filologické 79, 1956, s. 91–102 a 234–238.

35) Srov. V. V. Tomek, Dějepis města Prahy, díl 9, s. 342.

36) Srov. J. Bidlo, Akty Jednoty bratrské, I, (Hádka mistra Rokycána s knězem Martinem), s. 50 a 595–596 – *(„Kněz Tobiáš svatojindřišský")*.

Thábor".[37] Bezprostředně před tímto apelem Žídek vyzývá panovníka, aby Rokycanu vzal k sobě, zařídil mu *„dobré bydlo"* a každý týden dával pět kop.[38] V Žídkových radách vystupuje tedy Tobiáš jako druhý v pořadí, hned za Rokycanou, což by dostatečně naznačovalo jejich vzájemný vztah, ale i vlastní Tobiášovo postavení a vliv. M. Pavel Žídek dopsal Spravovnu dne 11. listopadu roku 1470 a 1. ledna roku 1471 ji vydal.[39] Nelze tedy předpokládat, že by Jiří z Poděbrad, umírající 22. března 1471, stačil provést Žídkův návrh a Tobiáše skutečně do Tábora vyslat.[40] To potvrzuje i přímé svědectví známého františkána Jana Vodňanského. Ten se silnou averzí vzpomíná na Tobiáše, jenž v roce 1473 stále byl farářem u svatého Jindřicha v Praze a jehož služebníkem se tehdy stal právě mladý Jan. Jako nejpravděpodobnější se tak rýsuje možná úvaha, že až někdy kolem roku 1474[41] se mohl dostat pražský farář Tobiáš do Tábora. Zbožné přání Žídkovo patrně vyplnil až nový panovník, tedy Vladislav Jagellonský.

Z obsahového rozboru Křížových listů z roku 1477 je zřejmé, s jakým, možná předstíraným, respektem se pisatel obrací na Tobiáše coby znalce s prosbou odpovědi na některé historicko-liturgické otázky. V prvém listě Kříž žádá o vysvětlení, zda M. Jan Hus byl upálen pro kalich či pro jiné bludy a zda tehdejší zatmění slunce bylo zázračné či přirozené a zda se tak stalo v den Husova upálení.[42] V druhém listu je zdánlivé pochlebování vůči adresátovi ještě výraznější. Tobiáš by měl na základě svých znalostí rozhodnout Křížův spor s jakýmsi soběslavským konšelem o *„nutnosti přijímání pod obojí způsobou"*. Na táborského faráře se obrací z toho důvodu, že *„velmi mnozí jej odporučovali, a sám prý ví, že Tobiáš lépe drží, než jeho předchůdcové, kteří byli hlavou kacířské nešlechetnosti"*.[43] Na jiném místě s radostí píše o zprávách, že z Tábora mají být vyháněni *„Jamníci"*.[44] *V* závěru listu posléze Tobiáše nabádá, aby se *„vrátil k církvi a jí se v obřadech, latinském zpěvu a legitimním*

37) Srov. Zdeněk V. Tobolka, M. Pavla Židka Spravovna. Praha 1908, s. 9.

38) Tamtéž.

39) Tamtéž, s. VI.

40) Srov. i pozn. 35) a 41).

41) Srov. Josef Truhlář, O životě a spisech známých i domnělých bosáka Jana Vodňanského. ČMKČ 58, 1884, s. 524–547; k Tobiášovi faráři u sv. Jindřicha v Praze v roce 1473 a 1483 srov. s. 526. Srov. dále i poznámku v rukopisu knihovny kapituly pražské, sign. B VI. 3 – A. Patera a A. Podlaha, Soupis rukopisů, s. 179, č. 293 – *„A. D. 1474 sacerdos Daniel de Pakost celebravit primicias Prage in Noua ciuitate ad sanctum Henricum in die sancti Stanislai [8. květen 1474] post pascha presidente plebano Thobia dominica quarta cantate."* Ta jasně dokazuje, že ještě nejméně během jara roku 1474 působil Tobiáš stále ještě coby svatojindřišský farář. Na citovaný zápis upozornil již F. M. Bartoš, Dvě studie o husitských postilách. Rozpravy ČSAV, řada SV, ročník 65, sešit 4, Praha 1955, pozn. 36) na s. 80.

42) K tomu srov. F. Mareš, Literární působení, s. 532 a J. Kadlec, Oldřich Kříž, s. 95–96.

43) Opět srov. citaci dle F. Mareše, s. 532. J. Kadlec, Oldřich Kříž, s. 95 nesprávně uvádí, že Tobiáš měl být rektorem táborské školy (! R. T.). Rkp. Národní knihovny v Praze, sign. XI C 8, kde se koncepty obou listů dochovaly (fol. 226^{r}–227^{v}), má na fol. 226^{r} nadpis, v němž je jasně určen adresát – *„ad Thobiam plebanum in Thabor dicto prius Hradisst"*.

44) S velkou pravděpodobností tak pisatel naráží na existenci příslušníků Jednoty bratrské v Táboře. K významu slova Jamník, resp. Jamníci, jako pejorativnímu označení bratří srov. např. R. Urbánek, Věk poděbradský (1460–1464). ČD III/4, Praha 1962, zvláště pozn. 197) na s. 456 (s přehledem základních pramenů a literatury). Srov. i výklad Arnošta Krause, Husitství v literatuře prvních dvou staletí svých. Praha 1917, s. 143–144, kde rovněž o Jamnících *(= „fossarii")*, čímž se míní pikharti, resp. bratři.

uvedení farářů přizpůsobil".[45] Znalosti, rozhled, pevný utrakvismus a s ním spojené pronásledování příslušníků Jednoty bratrské v Táboře (vzpomeňme v této souvislosti na osobní Tobiášovu účast při výslechu Martina z Krčína v Praze roku 1461), to vše značně zvyšuje pravděpodobnost identity táborského duchovního správce Tobiáše s pražským svatojindřišským farářem. Zdá se však, že někdy záhy poté odchází Tobiáš patrně zpět do Prahy, protože již v polovině roku 1479 jsou zde uváděni noví duchovní. V literatuře se navíc objevuje i domněnka o přímé literární činnosti táborského, resp. pražského Tobiáše. V kontextu s tím, co o oné osobě bylo shora řečeno, možnost takovéhoto předpokladu stoupá, i když ani v současné době nelze uvedený problém jednoznačně rozřešit.[46] Dle svědectví již citovaného Jana Vodňanského dal pak Tobiáš, farář u svatého Jindřicha v Praze, podnět svými kázáními jako jeden z prvých ke známému pražskému povstání v roce 1483.[47] Zda tento kališnický duchovní může být totožný tentokrát s farářem stejného jména pražského chrámu svatého Štěpána na Rybníčku, připomínaným dle V. V. Tomka roku 1482, je rovněž nejasné.[48]

Jména dalších představitelů táborské církevní správy jsou známa z unikátně dochovaného českého listu purkmistra a rady pražské utrakvistické konsistoři (dolní), vydaného v Táboře dne 5. července roku 1479.[49] Zástupci města se na ni obracejí se snažnou prosbou, aby svým vlivem zvrátila záměr dosavadního **táborského faráře Václava, kněze Jíry a M. Jana z Opočna** (psáno *„Vopočna"*) odejít z Tábora. Z jakých pohnutek se tak mělo stát se bohužel nedovídáme. Jak však naznačuje skrovný počet dochovaných písemných pramenů, zdá se, že právě v letech 1478–1479 zasáhly město Tábor i jeho panství četné těžkosti, dané, pokud je lze vůbec konkretizovat, příčinami vnitřního, ale zvláště pak vnějšího rázu. Mezi vnější lze např. uvést neklidnou situaci na českém jihu v souvislosti s ozbrojeným odbojem Racka Kocov-

45) Srov. F. Mareš, Literární působení, s. 533.

46) K oné problematice srov. F. M. Bartoš, Husitské Quadragesimale z doby vladislavské. JSH 14, 1941–1945, s. 106, který zde stručně popisuje postní postilu *„z péra kněze T. ze S."*, rozhodného kališníka, již datuje do doby kolem roku 1480. Týž autor pak v již citované monografii Dvě studie o husitských postilách, s. 55 a pozn. 82) na s. 55–56 a pozn. 36) na s. 80 nabízí otázku, zda se nejedná právě o táborského faráře Tobiáše či chrudimského faráře Tobiáše ze Soběslavi v roce 1482. To opakuje i Pavel Spunar, Literární činnost utrakvistů doby poděbradské a jagellonské. Acta reformationem Bohemicarum illustrantia. Příspěvky k dějinám utrakvismu. Praha 1978, k Tobiášovi srov. zvláště s. 185 (A 4). Nutno ale zdůraznit, že kněží či farářů se jménem Tobiáš se v sedmdesátých a osmdesátých letech 15. století vyskytuje daleko více. Srov. J. V. Šimák, Drobné zprávy k topografii církevní. Druhá řada. Method 25, 1899, s. 34 uvádí např. 24. května 1483 kněze Tobiáše z Domažlic, bakaláře; 13. května 1484 kněze Tobiáše, plebána v Záběhlicích či 18. listopadu 1488 kněze Tobiáše, faráře v Liboci. V literatuře, zvláště regionální, se objevuje navíc tvrzení, že právě za kališnického faráře Tobiáše *„roku 1477...ustavil se při kostele kůr literácký pod řízením kantorovým, který Pána Boha nábožnými písněmi při mši svaté velebil"*. Srov. F. D. Zenkl, Tábor. Průvodce po městě a jeho okolí, s. 12 a 14. Bohužel se zde jedná o pouhou spekulaci bez jakékoliv opory v soudobých pramenech. Naposledy o nejstarších dějinách literátských bratrstev u nás pojednala v syntetizující studii Hana Pátková, „Psallendo seu cantando". Poznámka k počátkům literátských bratrstev v Čechách. Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové. Praha 1998, s. 341–350.

47) Srov. pozn. 41) a dále poslední základní studii k oné události Františka Šmahela, Pražské povstání 1483. Pražský sborník historický 19, 1986, s. 35–102, kde obsáhlý přehled pramenů a příslušné literatury.

48) V. V. Tomek, Dějepis města Prahy, díl 9, s. 346.

49) Srov. přílohu III., s. 250.

ského z Kocova,[50] dále výpady žoldnéřů Matyášovy uherské posádky z Českých Budějovic až na Táborsko[51] a zvláště pak účast Tábora v bojích s rakouskými stavy. Při nich, právě v roce 1479, bylo opět pustošeno i nejbližší okolí města. Vojenské akce ukončil až smír uzavřený roku 1481.[52] Lze se hypoteticky domnívat, že s těmito nepokoji souvisely také některé nesrovnalosti vnitřní, které vrcholí rozchodem jinak zřejmě váženého táborského měšťana Petra Valtruby s táborskou obcí. Valtruba, rodák z Horažďovic, uváděný ještě roku 1471 ve funkci konšela, odchází, snad nedobrovolně, někdy kolem počátku roku 1478 do Kutné Hory, kde se brzy stává též známou osobností.[53] Jestli má ona událost nějaký užší vztah se situací v červenci roku 1479, je však nemožno říci. Jak se pak rozmíška mezi městem a jeho duchovenstvem dále vyvíjela, nelze odhadnout, rovněž tak možnost, zda konsistoř vůbec za táborskou obec intervenovala.

Poslední z řady táborských farářů 15. století je jinak též nám neznámý **M. Jan Ryba,** který se připomíná pouze jednou v listu purkmistra a rady Hradiště hory Tábor, adresovaném purkmistru a radě Starého Města pražského ze dne 11. listopadu 1485.[54]

Není snad bez zajímavosti uvést, dle zpráv pramenů 16. století, že se jmény dvou někdejších táborských kněží se opět setkáváme v roce 1489, tentokrát však v Praze. Dne 10. dubna toho roku páni a Pražané obnovili konsistoř podobojí (dolejší), do jejíhož čela postavili biskupa Augustina, členy se pak stali někteří z profesorů pražského vysokého učení, mezi jinými též Mistři Václav Táborský – snad táborský farář Václav z roku 1479 a Mistr Jan z Opočna (tentokrát uvedeno *„z Vopočina"*), jeho druh z téhož působení.[55]

50) Srov. R. Tecl, Tábor v druhé polovině 15. století, s. 83.

51) Tamtéž.

52) Tamtéž a AČ 9, Praha 1889, s. 343, č. 109, kde prohlášení Táborských ze 14. listopadu 1479 adresované rakouským stavům, že poskytnou účinnou pomoc panu Jindřichovi z Hradce v případě jeho napadení. K uzavření smíru srov. pak např. Franz Kurz, Oesterreich unter Kaiser Fridrich dem Vierten. Zweiter Theil, Wien 1812, Beilage Nr. 51, S. 272–276.

53) K tomu srov. R. Tecl, Tábor v druhé polovině 15. století, s. 83. Další dva přímluvné listy panovníka Vladislava Jagellonského za Petra Valtrubu *(„spolusúsed váš a věrný náš milý")* z 8. října a 30. prosince roku 1485, adresované představitelům města Kutné Hory, jsou uloženy ve Státním okresním archivu Kutná Hora, fond Archiv města Kutná Hora, Aktová sbírka č. 226/1 a 226/2. Shora citovaný list z 8. října 1485 otiskl Petr M. Veselský, Některé listy krále Vladislava II. obci Kutné Hoře zaslané. Lumír 4, č. 40, 5. října 1854, s. 950, č. III.

54) Srov. pozn. 8). Bohužel, pro naprostou absenci pramenů nemohu říci nic bližšího, jaký případný vztah k táborské duchovní správě má rukopisná poznámka asi ze samého počátku devadesátých let 15. století, znějící *„s administrátorem o kněze a o Stokara"*, srov. R. Tecl, Dva fragmenty táborského městského archivu, s. 106.

55) *„Léta Páně 1489 v pátek po památce svatého Ambrože (10. dubna) páni stavové a Pražané obnovili konsistoř v kolleji Veliké, a ji panu biskupovi Augustinovi k správě poručili. I posazeni jsou na radě: Mistr Václav, kazatel v Betlemě, Mistr Václav Táborský, profesor v akademii, Mistr Jan z Vopočina (sic), též profesor v akademii, Mistr Jan v Vlašímě, profesor theologiae sacrae a jiní."* Srov. Sněmy české. Díl 6, (1581–1585), Praha 1890, s. 171, č. 110. Zprávu skoro totožného znění otiskl i M. Daniel Adam z Veleslavína ve svém Kalendáři historickém. 2. vydání, Praha 1590, s. 201. O významném profesoru pražské univerzity M. Janovi z Opočna, který zemřel 16. února roku 1509, srov. Karel Hrdina, Mistr Jan Kampanus. Mecenáši Karlovy university. Praha 1949, s. 18 a zvláště pak s. 64, kde přehledně načrtnut jeho život a dílo. Zprávu o jeho smrti přináší i Prokop Lupáč z Hlaváčova, Rerum Bohemicarum Ephemeris sive Kalendarium historicum. Pragae 1584, k 16. únoru. Josef Macek, Víra a zbožnost jagellonského věku. Praha 2001, s. 86 jej jmenuje jako *„mistra Jana Opočna z Proseku u Prahy"*.

Jakékoliv další zprávy o představitelích táborské církevní správy až do let 1509 – 1510 nejsou k dispozici. Právě z 27. října 1509 až 27. července 1510 se nám dochoval dosud jen minimálně zhodnocený originální česky psaný účet příjmů a vydání táborské fary vedený místními kostelníky.[56] V jeho části věnované vydání se mnohokrát uvádí **blíže nejmenovaný farář,** a to od listopadu 1509 do července 1510. Vedle je jmenován kněz **Bartoš či Bartoch** *(„Barthoch")*, jenž se připomíná od října 1509 do března 1510[57] a **posléze kněz Jan** vystupující na stranách účtu v období od listopadu 1509 do července 1510, kdy náš pramen končí.[58] Ten je pravděpodobně totožný s ***„mladým knězem"***, zmiňovaným pouze v jediné položce vydání, datované 27. říjnem 1509.[59]

Roku 1512 v souvislosti s výstavbou, přesněji však zakončením přestavby farního kostela v Táboře, spojeným se jménem stavitele mistra Staňka, kameníka z Menšího Města pražského, uvádí zápis v nejstarší dochované pamětní knize města i jméno tehdejšího **táborského faráře Jana Šety** *(„Ssety")*, snad identického s farářem ze vzpomenutého účtu z let 1509–1510.[60]

Ovšem již roku 1517 se jmenuje další **táborský farář Petr.** Jeho existenci nám zachytil ve svých zápiscích pověstný fluktující kališnický kněz Václav Rosa: *„Přijeli smy na Tábor a tu se peněz nedostávalo. I prodal sem některé knihy (faráři Petrovi). A tu do třetího dne byl sem, až ti sedláci z Ranný přijeli,..."*[61] Zmíněný táborský duchovní správce Petr byl, jak z citace vyplývá, milovníkem knih, resp. mohl být starostlivým opatrovatelem institucionální táborské kněžské, resp. farní knihovny, o jejímž předpokládaném vzniku již v prvé polovině 15. století patrně oprávněně uvažují někteří badatelé.[62] Celé farářovo jméno znělo **Petr Jičínský,** jak jej uvádí k roku 1521 táborský místopisec prof. Karel Thir, bohužel bez jakéhokoliv uvedení pramene.[63] Po onom roce jsou pak údaje o místních duchovních podstatně známější a úplnější.[64]

S církevní správou je úzce propojená i problematika vzniku, podoby, vybavení a obsazení (personální) jednotlivých táborských kultovních staveb oné doby, popř. institucí či zařízení, jež na ně byly navázané, tedy zdejšího špitálu, hřbitova ap.

56) Srov. přílohu V., s. 257–266.

57) Tamtéž, s. 262 aj.

58) Tamtéž, s. 262 aj.

59) Tamtéž, s. 262.

60) Celý zápis otiskl např. K. Thir, Staré domy a rodiny táborské, 2, s. 684 z tzv. knihy zápisné z let 1510–1633, dnes Stát. okresní archiv Tábor, fond Archiv města Tábor, sign. A II č. 4, kniha č. 1, fol. 5r.

61) Srov. Ferdinand Menčík, Zápisky kněze Václava Rosy. Vídeň 1879, s. 14. Nevím však, proč editor dal slova *„faráři Petrovi"* do oblých závorek.

62) Např. takovouto hypotézu nastínil, v souvislosti s osobou Mikuláše Biskupce, Bohuslav Souček, Veritas super omnia. Z biblických studií a odkazu Mikuláše Biskupce z Pelhřimova. Theologická příloha Křesťanské revue 1961, sešit 3, příloha k č. 6, zvláště srov. s. 80.

63) K. Thir, Staré domy a rodiny táborské, 2, s. 720; dle něj i V. Bartůněk, Táborská duchovní správa v XVI. století, s. 69. Uvedený farář Petr Jičínský by mohl být totožný s bakalářem pražské univerzity Petrem z Jičína, který zkoušku vykonal roku 1502 a o němž se zmiňuje např. F. Menčík, Dějiny města Jičína. Díl 1, Jičín 1906, s. 335 (ovšem s nesprávnou datací do r. 1521).

Možno s jistotou konstatovat, že v areálu vlastního města se s určitostí nalézala jedna církevní stavba – farní chrám, druhou, tj. špitální kapli, lze v té době pouze maximálně, dle analogií, předpokládat, ovšem se značnou skepsí.

Těsně za hradbami stála další, původně kaple svatých Filipa a Jakuba, zmiňovaná již roku 1388, k níž patrně během 16. století přibyla v blízkosti jiná, a to konkrétně kaple sv. Trojice. Celkem však lze pro období druhé poloviny 15. a prvé čtvrtiny 16. století nejspíše hovořit v Táboře o reálné existenci dvou sakrálních objektů.

Prvořadý význam měl pochopitelně farní kostel, jehož patrocinium se poprvé, pokud známo, připomíná sice až roku 1561 *„slavné památky proměnění Pána Krista na húře Tábor"*,[65] ale lze téměř s jistotou tvrdit, že jeho znění bylo totožné i v 15. století.[66] Jestliže ještě v létě roku 1451 měl dle Eneáše Silvia podobu dřevěné

64) Zcela hypoteticky lze uvažovat, že již v roce 1524 se stal táborským farářem kněz Martin (Hánek), jenž byl toho roku vypuzen z Prahy. V Táboře je ale jeho přítomnost bezpečně doložena až roku 1529; srov. Klement Borový, Jednání a dopisy konsistoře katolické a utrakvistické. I. díl. Akta konsistoře utrakvistické, Praha 1868, s. 47–49, č. 59. O tomto konfliktním duchovním, smělém kazateli v pražském Betlémě, označovaném coby *„probošt z roty pikartské"*, psal již Josef Vítězslav Šimák, Kněz Martin z Betléma. ČČH 12, 1906, s. 324–344, dále mu drobnou zmínku věnoval Ferdinand Hrejsa, Postila z r. 1523. Časopis Národního musea 109, 1935, pozn. 5) na s. 24. O jeho táborském působení, během kterého, jak dosvědčuje zpráva z uvedeného roku 1529, *„zjevně kněží haní"*, psal již zmíněný V. Bartůněk, Táborská duchovní správa v XVI. století, s. 69 (ovšem bez znalosti některých titulů). Asi nejkritičtěji se Martinovým, resp. Martínkovým životem a předpokládaným dílem zaobíral Václav Husa, Tomáš Müntzer a Čechy. Rozpravy ČSAV, řada SV, ročník 67, sešit 11, Praha 1957, pozn. 226) na s. 72 – 73, kde další přehled příslušných pramenů a literatury. Zde i dohad, že se na Martina Hánka snad vztahuje zmínka *„o knězi Martinovi, děkanu Táborském,* (! R. T.) *a jistě kazateli dosti vznešeném"*, jenž byl přistižen při cizoložství a následně vypovězen z Tábora, obsažená v protikněžském pamfletu situovaném dle osob někam do třicátých let 16. století (cca 1534–1539) s odkazem na studii Josefa Polišenského, *„Noviny nekaždému známé o Starém Čechu"* a jiné příspěvky k ideologii předbělohorských Čech. Český lid 40, 1953, s. 254 a 257. Dosavadní literaturou ale, pokud známo, zůstalo zcela nepovšimnuto jméno *„Sacerdos Nicolaus de Lacu plebanus Taboriensis"* (! R. T.), uváděné 22. května 1528, srov. K. Borový, Jednání a dopisy, s. 40, č. 47 (či se snad jedná o omyl editora?). Nutno ještě závěrem upozornit na pozoruhodný doklad k problematice svěcení kališnických kněží v katolické Itálii dochovaný v nejstarší táborské pamětní městské knize. Roku 1527 totiž *„poctivý kněz Jan rodem na Horách Cuthnách* (!), *syn Jiříkův, prvotiny své mše svaté u nás na Táboře Pánu Bohu obětoval, potom i za kaplana byl a přitom jest nám listy své a formáty položil a okázal je před námi v plné radě..."* Purkmistr a rada poté dala latinské listiny o tom, že *„kněz Jan jest řádně svěcený a k kněžství pravě došlý podle všech obyčejóv..."*, doslovně opsat do oné městské knihy *„pro lepší jistotu i paměť budúcí"*. Srov. Státní okresní archiv (dále SOkA) Tábor, fond Archiv města Tábor (dále AMT), sign. A II č. 4 (tj. původní Sedláčkova signatura), kniha č. 1, fol. 24^{v}–25^{r}.

65) K tomu např. srov. František Teplý, Táborské listiny. Sborník Historického kroužku 33, 1932, s. 41 – (edice výpisu z desk zemských týkající se táborského záduší z 21. října roku 1561).

66) To nepřímo dokládá Enea Silvio Piccolomini ve své Historii české, srov. jeho tvrzení Enea Silvio, Historia Bohemica. K vydání připravili a z latinského originálu přeložili Dana Martínková, Alena Hadravová a Jiří Matl. Úvodní studii napsal Fr. Šmahel, Praha 1998, s. 114, kapitola *De civitate Thabor et extructione eius fratribusque Thaboritis... „Civitati Thabor indidit nomen. Nam et comites eius fratres Thaboritae appellabantur, tanquam cum tribus apostolis Salvatoris Christi transfigurationem in monte vidissent..."*

venkovské stodoly,[67] některé spíše nepřímé indicie písemné i hmotné povahy naznačují, že nejspíše na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 15. století začala jeho celková, tentokrát již kamenná, přestavba.[68] O jaké konkrétní náznaky se jedná? František Šmahel se ve své studii Táborské vesnice na Podblanicku v letech 1420–1547[69] podrobně zabýval tzv. táborským urbářem, souhrnně datovaným staršími badateli do roku 1547.[70] Autor vnitřním rozborem zjistil, že prvý kvintern pochází pravděpodobně z let 1469 – 1486.[71] S tím zcela souhlasí i hledisko paleografické.[72]

Z našeho pohledu je však důležitý hned samotný počátek oné nejstarší části urbáře. Ten zní: *„Krámcové* **rynkovní**" a pod tímto kaligraficky výrazným nápisem následuje jmenný výčet jejich majitelů a plat z krámů plynoucí v tomto sledu:

„Item Mikuláš pasíř	*6 gr.*
Item Plátenik	*6 gr.*
Item Farář švec[73]	*6 gr.*
Item Šimek hrnčíř	*6 gr.*
Item Holý	*6 gr.*
Item Chuchek	*6 gr.*
Item Trkal	*8 gr.*
Item Šimon konvář	*8 gr.*
Item Jiřík konvář	*8 gr.*
Item Jelenek	*6 gr.*

67) Stručně shrnuje Silviův pobyt v Táboře naposledy F. Šmahel v díle cit. v pozn. 66), s. XXXIV–XXXV (včetně obsáhlého soupisu příslušné literatury). Základní význam má edice Rudolf Wolkan, Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. III. Abteilung – Briefe als Bischof von Siena. 1. Band (23. Septem. 1450 – 1. Juni 1454), FRA II. Abteilung (Diplomataria et acta), 68. Band, Wien 1918, zvláště s. 22–27, Nr. 12 (k táborskému kostelu především s. 26). Dále pak srov. český překlad Silviova listu z 21. srpna 1451 pořízený Augustinem Kadlecem, List Eneáše Silvia o cestě na sněm do Benešova a o dvojí zastávce v Táboře. JSH 22, 1953, s. 107–112 a 133–148. Zde na s. 108 – *„Mají jakýsi dřevěný dům, podobný venkovské stodole, ten nazývají chrámem, zde káží lidu, zde vykládají denně zákon, zde mají jediný oltář, ani posvěcený není..."* Z regionálního pohledu srov. i studii Anny Císařové-Kolářové, Návštěva Eney Silvia v Táboře před pěti sty lety. JSH 20, 1951, s. 61–64, ke kostelu s. 62.

68) Do osmdesátých let 15. století klade počátky *„kamenné"* výstavby táborského farního kostela (presbytář) naposled monografie kolektivu autorů, Tábor. Městská památková rezervace, Ars Monument nákladem MÚ Tábor 1992, s. 16. Naše studie se snaží mu reálnou hypotézu dále verifikovat. Srov. k těmto úvahám i poslední, byť předběžný stavební průzkum táborského kostela z péra Jaroslava Svatoně, cit. v pozn. 83).

69) Vyšla ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka 22, 1981, s. 171–201.

70) K citovanému pramenu srov. jeho práci cit. v pozn. 69), zvláště s. 175–176 a pozn. 36) až 43) na s. 188–189. V hutné podobě pak týž, Chvála pomocných věd historických. Z pomocných věd historických XIII. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1, 1996, s. 27–39, k tzv. táborskému urbáři z roku 1547 srov. zvláště s. 29–31.

71) Argumentace k oné dataci srov. F. Šmahel, Táborské vesnice, s. 175–176 a pozn. 40) na s. 189.

72) Jedná se o velmi úhlednou, až kaligrafickou gotickou kurzívu, ovšem bez možnosti srovnání pro nedochování táborských písemností z druhé poloviny 15. století.

73) Toto jméno se objevuje v kšaftu Martina z Hradce řečeného Horko z 25. května 1471, *„Item Mirkové zeť farář (Farář) švec má u mě pytel rúcha..."* Srov. Jiří Kořalka – Rudolf Tecl, Historické osudy táborské městské knihy z druhé poloviny 15. století. Husitský Tábor 1, 1978, s. 66 a 72. Nepřímo se tak potvrzuje správnost datace počátku tzv. táborského urbáře do sedmdesátých, resp. osmdesátých let 15. století.

Item Janek hrnčíř v huti 6 gr.
Summa huius 72 gr. "[74]

Naproti tomu další z nepočetných pramenů počátku 16. století, výběrčí rejstřík svatohavelského úroku táborského panství z roku 1502,[75] má již označení *„krámců"* značně odlišné. Nadpis zde zní: *„S (!) krámcóv **okolo kostela**"* a jejich držitelé jsou tentokrát tito:

„D[edit] item Pasíř 14 gr.
d. Mečíř <14> 20 gr.
d. Kabaurková 10 gr.
d. Šimon konvář 14 gr.
d. Mečíř kulhavý 10 gr.
d. Zlato <10> 8 gr.
d. Šimek hrnčíř 6 gr.
d. Jelenek 6 gr.
d. Chelpa 6 gr.
d. Macková 4 gr.
Summa 84 (! R. T.) gr. "[76]

Posléze uveďme výběrčí rejstřík svatojiřského úroku táborského panství z roku 1503.[77] Nadpis je skoro totožný: *„Krámcové **okolo kostela**"* a přehled vykazuje tyto údaje:

„Item Pasíř 14 gr.
Zlatník
d. Šimon konvář 14 gr.
d. Mečíř kulhavý 10 gr.
d. Mečíř druhý 20 gr.
d. Kabaurková 10 gr.
d. Zlato 8 gr.
d. Macková
d. Šimek hrnčíř 6 gr.
d. Jelenek 6 gr.
d. Chelpa 6 gr.
Summa 82 (! R. T.) gr. "[78]

Co z předložených zpráv vyplývá? Zatímco v nejstarším soupisu dávek a povinností jednotlivých táborských řemeslníků a kupců je lokalizace krámů indiferentní – *„rynkovní"*, nepochybně z důvodů, že se tehdy nenacházely při původně dřevěném

74) SOkA Tábor, AMT, sign. A II č. 3, kniha č. 23 (současný stav); F. Šmahel ve svých studiích cit. v pozn. 69) a 70) používá ještě staré číslo, totiž 17. Otištěný soupis *„krámců"* se nalézá zde na fol. 1r.

75) Popis pramene podává F. Šmahel, Táborské vesnice, s. 174–175. Rejstřík dnes nese číslo knihy 25; (F. Šmahel uvádí ještě č. 18).

76) SOkA Tábor, AMT, sign. A II č. 36 (původní Sedláčkova signatura), kniha č. 25, fol. 1r.

77) Popis opět u F. Šmahela, Táborské vesnice, s. 175.

78) SOkA Tábor, AMT, sign. A II č. 36 (původní Sedláčkova signatura), kniha č. 26 (Šmahel používá ještě staré č. knihy, totiž 19), fol. 1r.

či právě přestavovaném chrámu, rejstříky z let 1502 a 1503 již zcela jasně jednoznačně píší o kostelu. Původně snad rozptýlené krámy po náměstí *(„rynku")* se vzhledem ke kamenné přestavbě kostela shlukují kolem jeho obvodových stěn, zvláště při straně do náměstí, kde se pak nacházely až do roku 1678, kdy jsou zbourány.[79] Jestliže přijmeme představu, že táborský chrám začal být budován někdy na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 15. století, je na místě i pátrat po osobě stavitele této prvé stavební fáze. Víme, přes naprostou torzovitost pramenů, že v Táboře druhé poloviny 15. století žilo a pracovalo několik zedníků, kteří svoje řemeslo úspěšně vykonávali i jinde. Tak roku 1450 se připomíná táborský zedník Petr Křivonoska, roku 1462 jiný zedník Erhart a konečně roku 1485 mistr Burian z Tábora, jenž spolu s mistrem Benešem z Trhových Svin tehdy uzavřel se Soběslavskými smlouvu o vystavění věže u jejich farního kostela sv. Petra a Pavla.[80] Snad nebudeme příliš od pravdy, když právě posledně jmenovaného, tedy mistra Buriana, označíme (i z hlediska časového) za možného autora stavby prvé kamenné fáze chrámu a snad i jeho věže.[81] Naskýtá se však další otázka, zda při konečných pracech, které se mohly i značně protáhnout, nebyl ještě jako *„konzultant"* či pomocník přizván i cizí stavitel, v našem případě jakýsi nám zatím blíže neznámý mistr Beneš, tvůrce kostela sv. Vavřince v Kaňku (dnes součást města Kutná Hora), jenž dle tzv. register kaňkovských *„ve druhé polovici srpna* (roku 1493) *byl na Táboře pro svú potřebu"*.[82] V té době již měl chrám vlastní kostelní trojlodí i klenbu, která však byla na-

79) Srov. K. Thir, Staré domy a rodiny táborské, 2, s. 686–687.

80) Ke všem srov. R. Tecl, Tábor v druhé polovině 15. století, s. 74 a pozn. 22) na s. 75.

81) Je až neuvěřitelné, s jakou houževnatostí se ve starší i novější umělecko historické a následně regionální literatuře (včetně řady nejrůznějších průvodců po městě Táboře) objevuje tvrzení, že budování (roz. kamenné) zdejšího farního (později děkanského) kostela začalo někdy kolem roku 1440 (! R. T.). Za mnohé k tomu srov. Jihočeská pozdní gotika 1450–1530. Hluboká nad Vltavou 1965, s. 120. Citované mínění snad dodatečně zpochybňuje, ne-li zcela vyvrací, svědectví pramene cit. v pozn. 67). O velkém stáří věže *(„k nejstarším částem kostela náleží nesporně jeho věž")* je přesvědčen i J. Svatoň ve studii cit. v pozn. 83).

82) Srov. Josef Braniš, Historické poznámky o kostele sv. Vavřince na Kaňku. Method 6, 1880, s. 114 a následně týž, Z pamětí chudé obce. Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 20, 1912, s. 17.

hrazena roku 1512, kdy mistr Staněk, kameník Menšího Města pražského *„počav krunty vybijeti a sloupy stavěti, to všecko sklenul... "*.[83]

Následná pozoruhodná, dosud zcela nevyužitá zpráva pochází z unikátně dochovaného pramene, totiž tzv. purkmistrovského účtu či přesněji knihy počtů nedalekého poddanského, tehdy rožmberského města Soběslavi. Bohužel se nalézá ve fragmentárním, blíže nedatovaném manuálku, který jen s otazníkem bývá kladen do roku 1513. Na jeho poslední straně, opět bez jakékoliv datace, v části věnované vydáním, stojí i zápis: *„Item Kupečkovu synu od poselství po* (!) *mistra zedníka na Tábor a na Bechyni VIII gr. "*[84] Onen blíže nám neznámý „mistr zedník" souběžně působící v Táboře, v Bechyni a Soběslavi, tedy místech, kde se nám objevuje v sakrálních objektech sklípková klenba, mohl být i pravděpodobným tvůrcem klenutí presbytáře táborského kostela a předpokládaný rok 1513 i jeho možnou datací.

Výsledky archeologického výzkumu v části hlavní lodi chrámu bohužel objevily jen zbytky dvou pecí, patrně součásti stavební huti, pocházející dle nalezené keramiky ze sklonku 15. století.[85]

Kostel měl bezpochyby již minimálně na počátku 16. století, spíše však dříve, věž se zvonicí, jak to konkrétně dosvědčují zmínky o zvoníkovi, resp. zvonících v účtu z let 1509 – 1510.[86]

O existenci vlastní věže se však dovídáme až roku 1529, kdy neznámý měšťan Nového Města pražského zaznamenal do svého letopisu i událost, která se stala 22. května toho roku v Táboře. Tehdy při velké bouři udeřil blesk do kostela *„a potom se oheň držel šnekem nahoru až na věži a v uokně ležel hlásný a Jílek trubač nad ním. A toho hlásného opálil od samých pat až do vrchu hlavy, až od toho umřel, a trubači opálil jednu nohu a stehno mu vodřel až po prsy a až k očima vopálil, že mu z nich teče. A odtud krov zapálil a roztrhl, ale nevelmi škodně. "*[87]

Relativně záhy po dostavbě byl kostel značně poničen jedním z největších známých požárů města, který vypukl v nedělní noci po svátku M. Jana Husa, tedy 7. července roku 1532. Dle soudobého zápisu v pamětní městské knize kromě řady dalších objektů tehdy i *„krov na kostele jest cihelný jest shořel, věže a v ní hranice* (tj. zvonice) *s zvony se třmi* (!) *<jest> jsú shořely... "*[88] Lze tedy konstatovat, že při oné katastrofě shořel krov kostela a část věže se zvonicí, v níž se nalézaly tři, patrně v té době všechny, kostelní zvony, zatímco vlastní chrámová klenba snad zůstala zachována.[89] Z tohoto prostého důvodu pocházejí nejstarší existující táborské zvony až z doby po tomto požáru, konkrétně z roku 1534.[90]

A ještě na jednu zajímavost táborské kostelní věže nutno upozornit. Jedná se o věžní orloj, který např. zachycuje kresba Jana Willenberga asi ze 14. března 1602. Orloj se tehdy nacházel pod zvony a jak se zdá, požár horní části věže, resp. jejího krovu, který zapříčinil blesk dne 6. března t. r., jej nikterak výrazně nepoškodil.[91] Jeho počátky však zůstávají nejasné. Nicméně jeden, byť nepřímý paprsek uvedený problém snad alespoň trochu osvětluje. Opět se jedná o nám již známý, tzv. purkmistrovský účet, resp. knihu počtů sousedního města Soběslavi. Je naprosto neznámou skutečností, že právě Soběslav se může pyšnit nejstarší konkrétní písemnou zmínkou v úředním prameni o existenci vlastního městského orloje v rámci celých tehdejších jižních Čech.[92] A právě zde se ve vyúčtování soběslavského purkmistra Jakuba *„z Kášovic domu"* ze dne 10. května roku 1500 v části, věnované vydáním, objevuje i drobná, na prvý pohled bezvýznamná položka: *„Item od orloje jako s* (!) *Tábora*

83) Pamětní záznam o zaklenutí kostela kameníkem Staňkem roku 1512, jehož originální znění se nalézá v SOkA Tábor, AMT, sign. A II č.4 (původní Sedláčkova signatura), kniha č. 1, fol. 5^{r}, byl v minulosti již několikrát otištěn. Srov. např. M. Kolář, Z pamětí táborských. O mistru Staňkovi, staviteli děkanského chrámu táborského, jeho předcích a jeho dílech. Původně vyšlo Štítný. Pamětník sjezdu jihočeských akademiků „Štítný" v Táboře. Vydáno 24. dne měsíce srpna 1884, s. 13–15 (edice zápisu s. 14), v přetisku pak ve Sborníku historických prací prof. M. Koláře (celá citace srov. pozn. 3), s. 237 (edice zápisu). Dále srov. K. Thir, Staré domy a rodiny táborské, s. 684. Souhrnně k osobě a dílu pražského kameníka mistra Staňka srov. J. V. Šimák, Zprávy o zednících a kamenících pražských doby jagellonské. Památky archaeologické a místopisné (dále PAM) 22, 1906–1908, sloupec 68–69. Podrobně o výstavbě, resp. přístavbě táborského chrámu pojednal Jaroslav Svatoň ve sborníku 15 let obnovy národní kulturní památky Tábor. Řada Tábor 9/2, (MěNV) Tábor 1981, zvláště s. 35–37, kde i závažné, bohužel dosud stále otevřené upozornění na dvojici zkrácených přípor s profilovanými hlavicemi v bočních lodích kostela, s možností jejich datace již do 13. století (dle autora snad práce stavební huti, jež měla podíl na vzniku jindřichohradeckého kostela sv. Jana Křtitele). V případě Tábora nás však jedna skutečnost nutí k mimořádné opatrnosti. Je známo ze soudobého pramene, že husité během roku 1420 (a nelze zcela vyloučit úvahu i pro následující období) využívali k výstavbě Tábora materiál z nedalekého zdevastovaného Sezimova Ústí. K tomu srov. Josef Macek, Tábor v husitském revolučním hnutí. Díl 2, Praha 1955, s. 16 a pozn. 10) zde. Čili není nemožné objevit v Táboře sekundárně použitý stavební nebo ozdobný (kamenný) prvek z doby podstatně starší.

84) SOkA Tábor, Archiv města Soběslav (dále AMS), sign. IV A 4/4, fol. 6^{v}.

85) Srov. Miloš Drda, Archeologický výzkum Tábora 1974 - 1977. Ediční řada Tábor 11/1, (MěNV) Tábor 1978, s. 34–35.

86) Srov. přílohu V., s. 262 a dále. Dochované táborské zvony na počátku 20. století kriticky popsal K. Thir, Táborské zvony. Český jih 43, č. 49, Tábor 4. prosince 1915, s. 1 a následně týž, Staré domy a rodiny táborské, 2, s. 690–691 (v té době nejstarší zvon pocházel z roku 1534).

87) Srov. Bohdan Zilynskyj, Letopis měšťana Nového Města pražského z let 1492 až 1539. Pražský sborník historický 17, 1984, s. 65. K tomu srov. pozn. 81).

88) Celý zápis se nalézá v pamětní městské knize; SOkA Tábor, fond AMT, kniha č. 1, fol. 53^{v}. Otiskl jej např. R. Cikhart v článku Požár na Táboře r. 1532. Český jih 60, č. 28, Tábor 9. července 1932, s. 1.

89) Tak smýšlí i R. Cikhart v článku cit. v pozn. 88).

90) K tomu srov. překlady K. Thira cit. v pozn. 86).

91) Willenbergovo vyobrazení táborského kostela z roku 1602 otiskli Antonín Podlaha a Isidor Zahradník, Jana Willenberga Pohledy na města, hrady a památné stavby Království českého z počátku XVII. století. Praha 1901, tab. 23. Srov. též studii K. Thira, Nové pohledy na Tábor (celá citace v pozn. 4). K pravděpodobnému datu vzniku oné kresby srov. Miroslav Truc, Vznik Willenbergova strahovského skicáře. Miscellanea oddělení rukopisů a vzácných tisků 5, 1988, s. 179–198, k Táboru srov. zvláště s. 187–188.

92) Třebaže velkou pozornost problematice času druhé poloviny 15. a prvé čtvrtiny 16. století věnoval Josef Macek, Pojem času v jagellonském věku. Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně. Uspořádali Zdeněk Beneš, Eduard Maur a Jaroslav Pánek, Praha 1991, s. 137–160 a týž, Jagellonský věk v českých zemích. Díl 1, Praha 1992, zvláště s. 34–49, je v regionálních údajích značně nepřesný a povšechný, protože se v těchto partiích snad až příliš spolehl na syntetizující studii německého badatele Karl Fischera, Die Uhrmacher in Böhmen und Mähren zur Zeit der Gotik und Renaissance. Bohemia 7, 1966, s. 27–58. Přitom existuje domácí, sice starší, ale faktograficky dosud cenná práce Václava Rosického, O rozvoji bicích hodin v Čechách ve stol. XV. ČSPSČ 37, 1929, zvláště s. 120–132. Ve vydání soběslavského purkmistra Jakuba Slona z 11. dubna 1484 stojí na prvém místě položka: *„Item dal sem zámečníkovi XV gr. od hodin opravování s těch peněz od purgmistra branných."* Srov. SOkA Tábor, AMS, sign. IV A 4/1, fol. 3^{v}. O možnosti, že v Soběslavi existovaly věžní hodiny již ve čtyřicátých letech 15. století srov. V. Rosický, O rozvoji bicích hodin, s. 131.

přišli od opravování LXX gr."[93] Znamená to však skutečnost, že nikterak malá oprava (dle vyplacené částky) byla odborně provedena příslušnými řemeslníky z Tábora, kteří měli patřičné zkušenosti, a to lze snad jednoznačně předpokládat na základě údržby vlastního, tedy táborského hodinového stroje. Možno oprávněně soudit, že jeho počátky spadají minimálně před rok 1500, snad pak přímo ke kamenné fázi táborského kostela, tedy nejspíše do počátku osmdesátých let 15. století.[94] Orloj vydržel na kostelní věži až do roku 1656, kdy byl z důvodu jejího těžkého poškození v době třicetileté války sňat a přenesen na prostřední, tehdy zbarokizovaný štít táborské radnice (čp. 1). Zde se nalézal dalších 120 let, kdy při velké stavební obnově radnice, prováděné architektem Josefem Niklasem v letech 1876–1878, byl definitivně umístěn na přilehlou radniční věž.[95]

Ale vraťme se ještě k vlastnímu chrámu. Řadu těžkostí způsobil místním regionálním badatelům výklad tzv. renovačního nápisu, epigrafické památky, která se někdy nalézala *„na slepém okně nad portálem na kruchtě, nyní nalézá se v sákristii"*, jak uvádí roku 1920 K. Thir, který latinský nápis in extenso otiskuje a připojuje i český překlad.[96] Jeho záhadnost, resp. nejasnost spočívá v tom, že obnovení a vymalování kostela je zde datováno do roku 1521, zatímco uvedené osoby, táborští měšťané, na jejichž náklad se úpravy prováděly, žili prokazatelně na samém konci 16. století.[97] Při rozsáhlých opravách interiéru v roce 1940 byl však zjištěn v klenbě prostřední lodi přímo nad varhanami údajný originál renovačního nápisu, jenž při srovnání s kopií nalézající se, jak řečeno shora, v sakristii chrámu, nemá onen sporný a nejasný letopočet 1521. Zmíněnou renovaci kostela tedy možno dnes klást bez jakýchkoliv pochyb někam do doby kolem roku 1599.[98]

Jiným případem je tvrzení německého badatele Bernharda Gruebera, který ve svém díle věnovaném středověkému umění v Čechách z roku 1879 uvádí, že stavba

93) Srov. SOkA Tábor, AMS, sign. IV A 4/1, fol. 175r.

94) Speciálně se táborským orlojem zabýval již citovaný V. Rosický, a to např. v článku Táborský staročeský orloj. Český jih 49, č. 13, Tábor 26. března 1921, s. 1. Domnívá se však, že orloj pochází až z doby po velkém požáru v roce 1532; k tomu srov. pozn. 88) a 89). Nejstarší zmínky o jeho existenci nalézáme v bohužel silně fragmentárních a blíže nedatovaných (dle písma a zde jmenovaných osob však s určitostí patřících někam do doby kolem roku 1550) purkmistrovských účtech (knihách počtů) města Tábora. Zde v položkách vydání se např. objevují údaje *„Matúšovi pasíři za libru drátu k hodinám 5 gr."; „Mikulášovi od opravování orloje dodáno 2 sex., témuž od zpravování orloje polauletně 2 sex., Mikulášovi od opravení orloje celého 1 sex. 30 gr."*. Srov. SOkA Tábor, AMT, sign. B IIb 2, inv. č. 1404, karton č. 365.

95) Podrobně k jeho přesunům K. Thir, Staré domy a rodiny táborské, 1, s. 28 a 2, s. 686.

96) Srov. K. Thir, Staré domy a rodiny táborské, 1, s. 685–686. Nesprávná datace nápisu spolu se ztotožněním faráře Jana Šety z roku 1512 a patrně táborského viceděkana Jana Šoty z doby kolem roku 1599 se například objevuje ve starší studii M. Koláře, Obrázky z Tábora 16. století. Sborník historických prací prof. M. Koláře, zvláště s. 231; ztotožnění obou časově si vzdálených osob dále týž, Školy na Táboře, s. 5 a přetisk ve Sborníku, s. 159. Nápis v zákristii, na který se odvolává ještě K. Thir, dnes již neexistuje!

97) Tehdy v Táboře působil i kněz Vojtěch (! R. T.) Wartenberský (do roku 1601), o němž stručně V. Bartůněk, Táborská duchovní správa v XVI. století, s. 136–137. O obou táborských měšťanech zmíněných v nápise píše K. Thir, Staré domy a rodiny táborské 2, s. 686, jenž je spojuje s lety 1584, resp. 1596 (a i jinde srov. dle rejstříku jeho díla).

98) K nálezu originálního nápisu srov. Dr. K[roupa] [František], Z historie táborského chrámu. Český jih 68, č. 35, Tábor 31. srpna 1940, s. 1. Ze všech epigrafických (nástěnných) památek v táborském kostele se dochoval do dnešních dnů právě jen tento!

táborského kostela *„begann erst nach 1500 und wurde, wie durch häufig angebrachte Inschriften dargethan wird, 1515 vollendet"*.[99] S citovaným tvrzením operuje ještě roku 1913 i Zdeněk Wirth.[100]

Letopočet 1515 by logicky zapadal do časového schématu možné výstavby i dokončení táborského chrámu, ale nezanedbatelné skutečnosti nutí ke značné opatrnosti, ba skepsi. B. Grueber totiž zcela zamlčuje, kde se onen nápis měl přesně nacházet ani neuvádí jeho doslovné znění. Navíc žádný jiný starší, současný či mladší badatel o inkriminované epigrafické památce zhola nic neví.[101]

Další velkou neznámou je původní mobiliář kostela. Fyzicky se z něj dochovala pouze cínová, bohužel značně poškozená křtitelnice, nacházející se dnes ve sbírkách zdejšího Husitského muzea. Dle poměrně staré tradice, datované již do počátku 19. století, má křtitelnice pocházet ze zničeného Sezimova Ústí, dokonce zde měla být vytažena z řeky Lužnice.[102] Pro silně porušený latinský nápis (minuskulní) panovala zásadní nejasnost v její dataci, kdy se objevovaly roky 1412, 1432, 1475, ale i další; velkou neznámou bylo i jméno jejího tvůrce, blíže neurčeného mistra Šimona.[103] Doslovný přepis nápisu na táborské křtitelnici by byl (původně) následovný: *„hoc. opus. ad. honorem. dei. et. spiritus. sancty* (! – R. T.) *mgr.*[104] *simon. a. d. MCCCC...XII fac-*

99) Srov. B. Grueber, Die Kunst des Mittelalters in Böhmen. Vierter Theil. Die Spät-Gothik, 1437 bis circa 1600, Wien 1879, s. 29.

100) Srov. Z. Wirth a kol., Umělecké poklady Čech. Svazek 1, Praha 1913, s. 38–40, č. 57, zvláště s. 39. Dle neúplného a laického soupisu epigrafických památek Tábora se ve dvacátých letech 20. století měl nacházet v sakristii zdejšího děkanského chrámu letopočet 1512 (nepraví se nic o jeho stáří), srov. Táborské letopočty a nápisy. (Sebraly žákyně 5. třídy obec. školy staroměstské – R. T. !), Kraj kalicha – Sborník okresu táborského, milevského a sedlčanského 5, 1928, s. 38–39 a 56, k letopočtu v zákristii s. 38. K tomu srov. pozn. 96) a 98).

101) Např. nápis s datem 1515 neuvádějí tak svědomití badatelé typu H. Tomana, K. V. Zapa, M. Koláře či K. Thira, k tomu srov. pozn. 83), 96), 102), 104) a 105).

102) Srov. Archiv Národního muzea v Praze, sbírka G (Eichlerova sbírka), karton 69 (Tábor – město). Zde je uložen obšírný rukopisný popis táborských sakrálních staveb (i několika mimotáborských), jehož autorem je tehdejší táborský děkan Antonín (Anton) Weinman (z Weinfeldu) a datován dnem 27. ledna 1828. Zde se patrně zcela poprvé objevuje i následující pasáž: *„...Taufbrunnen von Zinn, sehr alt und beschädigt, der aus der in den hussitischen Unruhen zerstörten Stadt Alt Tabor, Sezymový Ausstí (!), welche eine Stunde von Tabor...var..."* Podobnými slovy se o původu křtitelnice zmiňuje např. Johann Gottfried Sommer, Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt. Zehnter Band. Taborer Kreis, Prag 1842, s. 7. Pověst, že byla navíc nalezena v řece Lužnici, právem zpochybňuje již K. V. Zap ve studii cit. v pozn. 105). Je jistě pozoruhodné, že starší autoři uváděli, že ze Sezimova Ústí (Starého Tábora) pocházel i jeden z táborských zvonů zvaný sv. Dominik, údajně datovaný do roku 1432 (! R. T.). I on měl být původně vytažen z Lužnice. Takovéto tvrzení se objevuje ve shora citované Eichlerově sbírce, podobně i u J. G. Sommra, Das Königreich Böhmen, s. 8 a nápis na zvonu (s letopočtem 1432) má např. K. V. Zap, Děkanský chrám v Táboře, s. 368. Speciálně k táborským zvonům (bez datace k roku 1432) naposledy K. Thir v pracích cit. v pozn. 86).

103) K tomu srov. např. Antonín Rybička, O českém zvonařství. (Pojednání Král. české společ. nauk, řada VII, svazek I), Praha 1885, s. 77. Jiní badatelé, např. německý archeolog G. F. Lisch, kladli zhotovení křtitelnice již do roku 1430 či 1472 nebo 1475. Srov. Hugo Toman, Archaeologické procházky po jižních Čechách. PAM 2, 1857, pozn. 2) na s. 320.

104) Srov. H. Toman, Archaeologické procházky, s. 320; poněkud odlišnou edici nápisu má i K. Thir, Staré domy a rodiny táborské, 2, s. 687.

tum. est". S velkou pravděpodobností můžeme fragmentární letopočet doplnit nejspíše **na rok 1482.**[105] Obdobně lze se značnou jistotou předpokládat, že její autor, mistr Šimon, se skrývá pod jménem táborského Šimona konváře, který je v písemných pramenech připomínán od cca 1480 do roku 1503.[106] Jedná se tedy o výrobek místní, což dokládá i několik jmen dalších táborských konvářů z druhé poloviny 15. a počátku 16. století. Zdá se tedy, že zmíněné řemeslo mělo v Táboře poměrně dlouhou tradici.[107] Někdy kolem roku 1480 se zde připomíná Jiřík konvář a roku 1512 opět *„Jiřík konvář, měštěnín z Tábora"*, jenž může, ale nemusí být totožný se svým starším jmenovcem.[108] Vše tedy nasvědčuje, že křtitelnice byla zhotovena do právě dokončované prvé fáze kamenné výstavby, resp. přestavby táborské svatyně.

O dalším zařízení se můžeme jen dohadovat. Možno ale zcela odůvodněně předpokládat, že již tehdy zde byly uloženy pozlacené svíce a postavníky, o kterých se píše ve statutech táborských soukenických tovaryšů (knapů), datovaných 27. prosincem roku 1482.[109] Citovaný pramen sice přímo neuvádí, kde se cennosti měly nacházet, ale z mladších zpráv (ze 16. a 17. stol.) vyplývá, že jeden z tehdejších kostelních oltářů se nazýval přímo *„Knapovský"* (za kazatelnou) a tu stály i *„4 postavníky (vysoké svícny na zemi stojící), při něm almara, do níž cech korouhve a postavníky si uschovával..."*[110] Korouhve snad opět lze ztotožnit s těmi, o kterých se píše v nedatovaném lístku s poznámkami snad táborského městského písaře asi z devadesátých let 15. století. Jednalo se patrně o korouhve cechovní.[111]

105) Asi nejvíce se v příslušné literatuře objevují dva letopočty – 1472 a 1482, přičemž druhý v pořadí má četnější frekvenci. Pro rok 1482 se např. jednoznačně vyslovuje Karel Vladislav Zap, Děkanský chrám v Táboře. PAM 5, 1863, s. 364–368, k dataci křtitelnice zvláště srov. s. 367.

106) K tomu srov. pozn. 74) až 77).

107) Již během prvé poloviny 15. století se v Táboře připomíná minimálně jeden konvář; srov. Josef Macek, Tábor v husitském revolučním hnutí. Díl 1, Praha 1952, zvláště s. 339. Následně i F. Šmahel, Základy města: Tábor 1432–1452. Husitský Tábor 5, 1982, zvláště s. 114.

108) Srov. pozn. 74) a dále Archiv český 19, Praha 1901, s. 116, č. 2222. Křtitelnice je dnes uložena ve sbírkách Husitského muzea v Táboře pod sign. K 158 a v letech 1995–1996 prošla celkovou náročnou konzervací.

109) Srov. přílohu VIII., s. 271. K oné problematice naposledy Hana Pátková, Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ze středověkých Čech, Praha 2000, k táborským soukenickým tovaryšům zvláště s. 105 a 138.

110) Dle zjištění K. Thira, Staré domy a rodiny táborské, 2, s. 686.

111) K tomu srov. R. Tecl, Dva fragmenty táborského městského archivu z konce 15. století. TA 7, 1995–1996, s. 95–115, zvláště s. 106–107. Zcela zásadní by byla v těchto souvislostech zpráva údajně k roku 1520, kdy prý bylo *„některým radikálům v Táboře...vytýkáno, že usekali ruce soše Ukřižovaného a stříleli do ní šípy"*. Srov. Josef Macek, Víra a zbožnost jagellonského věku. Praha 2001, s. 313. Znamenalo by to, že nejspíše v táborském farním kostele se již na počátku 16. století nacházely dřevěné plastiky. Bohužel se mi naprosto nepodařilo identifikovat konkrétní pramen, z kterého J. Macek čerpal; navíc se obávám, že do citované podoby si informaci autor více méně nastylizoval.

Je pak signifikantní, že v několika známých testamentech táborských měšťanů ze šedesátých a počátku sedmdesátých let 15. století se na místní kostel pamatuje jen menšími částkami, za které se mělo nakoupit víno a vosk (na osvětlení).[112] I z toho faktu vyplývá, že v té době se s objektem nic nedělo a že se dosud jednalo o prostou dřevěnou stavbu.[113]

Minimálně zpráv z 15. a počátku 16. století máme o táborském špitálu, žádné konkrétní pak o existenci a podobě vlastní špitální kaple. Nejstarší písemná zpráva o existenci této instituce pochází z počátku čtyřicátých let 15. století.[114] Skoro s jistotou lze předpokládat, že se jednalo o její přenesení z nedalekého Sezimova Ústí, kde špitál s kaplí P. Marie a sv. Alžběty pečoval od roku 1388 nejprve o osm, od roku 1396 pak již o devět chudých chovanců.[115] Bohužel, jakou „kapacitu" měl v druhé polovině 15. století špitál táborský, nemožno pro naprostou absenci zpráv uvést. Nejstarší část tzv. táborského urbáře z let cca 1469 – 1486 obsahuje i zcela lapidární položku: *„Item špitálník šruotky 1 sex."*[116] Asi z devadesátých let 15. století pochází drobná poznámka: *„s panem Janem Újezdeckým o plat k špitálu"*.[117] Nepatrné zmínky přinášejí i výběrčí rejstříky z let 1502 a 1503. V prvém z nich stojí opět pouze: *„dedit šruotky 1 sex."*, v druhém pak o něco širší konstatování *„dedit item šruotky od špitálníka"*.[118] Jeho správu tehdy řídil několikrát jmenovaný špitálník, o vlastním knězi, jako v případě sezimoústeckého špitálu, žádnou zmínku nenalézáme. Lokalizace objektu zásadní problémy nepřináší, nepochybně již od svého vzniku ležel uvnitř města (dnešní čp. 285 ve Špitální ulici). Všechny důležité zprávy o něm svědomitě snesl K. Thir, ale i on nedovedl na všechny otázky dát jasnou odpověď.[119] Konkrétní patrocinium táborského špitálu, a to sv. Alžběty (tedy totožné se

112) Např. v testamentu Matěje kováře z 15. května roku 1465 se kromě jiného píše *„...napřed dáno bylo na víno k službě boží osm kop gr.,...za diel některý aby bylo nakúpeno vosku a dáno zde do kostela ke cti a chvále boží,..."*. Podobně i Martin z Hradce řečený Horko, *„měštěnín táborský"*, kšaftem z 25. května roku 1471 nařizuje: *„Item těch 20 zlatých uherských, kterýchž sem pánóm mým pójčil ku potřebě obecní, ty odkazuji aby byly dány za víno k službě boží."* Srov. J. Kořalka – R. Tecl, Historické osudy táborské městské knihy, s. 64–65.

113) Četnou (starší) literaturu, včetně vybrané regionální, k dějinám táborského kostela uvádí Z. Wirth a kol., Umělecké poklady Čech, 1, s. 40; další novější díla (do roku 1960) přináší publikace Jihočeská pozdní gotika 1450–1530, s. 121. K nim přiřaď dále díla cit. v pozn. 98), 102) a 103) a dále Ferdinand Břetislav Mikowec, Malerisch-historische Skizzen aus Böhmen. Als begleitender Text zu dem „Abum von Böhmen" herausgegeben von Eduard Hölzel, Wien und Olmütz 1860, s. 204–215 (Tábor), ke kostelu srov. zvláště s. 209; A. Drachovský, Děkanský chrám v Táboře. Tábor 9, 1872, č. 11, s. 1–2; č. 12, s. 1 a č. 13, s. 2, (Z. Wirth v tomto případě špatně cituje); Rudolf Ezechiáš Cikhardt, Vysoká věž táborská. Staré i nové zvěsti ze Soběslavi a okolí 1908, č. 6, s. 77–80; týž, Z dějin kostela táborského. Tábor 42, Tábor 3. ledna 1908, č. 1, s. 4–5; František Lískovec, Hlavní chrám v Táboře – umělecká památka. Český jih 69, Tábor 17. května 1941, s. 20, s. 1–2; (v uvedených článcích jsou citovány další méně důležité tituly).

114) Podrobně k oné instituci F. Šmahel, Dějiny Tábora. I. díl, 2. svazek, České Budějovice 1990, s. 570 a pozn. 14) na s. 607 (kde přehled příslušných pramenů a literatury).

115) K tomu opět zevrubně F. Šmahel a kol., Dějiny Tábora. I. díl, 1. svazek, České Budějovice 1988, s. 105 a pozn. 93) na s. 138.

116) Srov. pozn. 74).

117) Srov. R. Tecl, Dva fragmenty, s. 106 a pozn. 75) – 76) na oné straně.

118) Srov. pozn. 75), fol. 1^{v} a pozn. 78), fol. 1^{v}.

119) Srov. K. Thir, Staré domy a rodiny, 2, s. 660–662 (městský špitál).

zasvěcením špitálu v Sezimově Ústí ve 14. století), uvádí např. nadační listina z 3. prosince roku 1777, kde v úvodě mimo jiné stojí *„My purkmistr, rada a obecní starší jménem veškeré obce královského města Tábora, co patronové zdejšího měšťanského hospitalu „u sv. Alžběty" doznáváme ...jakož naši předkové před nepamětnými lety v Táboře měšťanský špitál pod jménem svaté Alžběty založili..."*[120] O existenci kaple zde se zachovaly rovněž nejasné, navíc značně mladé údaje. Tak např. Johann Trajer klade její vznik do roku 1690, ovšem bez jakéhokoliv odkazu na příslušný pramen.[121] Naproti tomu K. Thir cituje doklad, jenž uvádí, že až *„r. 1718 kaplička ve špitále nově se staví"* a o něco dále výslovně píše *„byla-li kaple zde již dříve o tom zmínky jsem nenašel"*.[122]

Velmi diskutabilní je i původní účel kaple sv. Filipa a Jakuba *„capella prope castrum Hradyst sita, in honore SS. Philippi et Jacobi apostolorum dedicata"*, poprvé připomínané listinou Ondřeje, *„dědice města Ústí nad Lužnicí"*, kanovníka pražského a faráře čáslavského, vydanou 6. února roku 1388. Jí zřizuje a nadává ve zmíněné kapli (která mohla být i podstatně starší) dva oltáře. K prvému, zasvěcenému sv. Filipovi a Jakubovi, ustavuje oltářníka kněze Mikuláše, syna Jana lazebníka ze Sezimova Ústí, a uděluje roční plat ve výši 10 kop grošů a ke druhému sv. Kateřiny, Doroty a dalších sv. panen uvádí jako oltářníka jiného Mikuláše, syna Havla z Prahy, tentokrát s ročním platem 6 kop grošů.[123] Někteří badatelé, např. K. Thir, v ní vidí vlastní hradní kapli,[124] jiní, např. Dobroslava Menclová, zcela logicky takovýto názor popírají se závažným upozorněním na fakt, že kaple se nachází zcela mimo areál hradu. Domnívá se, že *„to byl ve skutečnosti farní kostel podhradského městečka, o jehož farní funkci však nic bližšího nevíme, anebo to byl od počátku pouze kostel hřbitovní..."*[125] Obdobné stanovisko zastává i Dobroslav Líbal, jenž v kostelíku vidí možnost reálné existence rozsáhlejšího podhradí jihozápadně od hradu Hradiště již v době předhusitské.[126] Je docela možné, že založení kaple sv. Filipa a Jakuba měl být prvý krok ke vzniku samostatného farního kostela s hřbitovem pro účely patrně stále se zvyšujícího počtu obyvatelstva hradu a přilehlého osídlení v době druhé poloviny 14. století. Nelze též opomenout, že oba světci, jejichž titul kaple původně nesla, jsou kromě jiného i patroni kramářů a kupců, tedy těch, kteří sem přinášeli

120) Celý opis nadační listiny z táborské městské knihy je in extenso otištěn v článku Několik slov o městském špitále. Polužnické listy, roč. 1, Tábor 11. května 1899, č. 10, s. 76. Špitální patrocinium uvádí též Jaroslav Schaller, Topographie des Königreichs Böhmen. Vierzehnter Theil. Taborer Kreis, Prag und Wien 1790, s. 7 – *„Die Privatkapelle zu St. Elisabeth mit einem Spitale, darin 12 Arme beyderley Geschlechts mit nöthiger Kost und Kleidung versehen werden."*

121) Srov. J. Trajer, Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis. Budweis 1862, s. 749 – *„Die Meßkapelle zur h. Elisabetha, erbaut im J. 1690 beim Bürger-Spitale."*

122) Srov. K. Thir, Staré domy a rodiny, 2, s. 661.

123) Srov. Clemens Borový, Libri erectionum archidioecesis pragensis saeculo XIV. et XV. Liber 3, (1385–1390), Pragae 1879, s. 281–282, č. 422.

124) Srov. K. Thir, Staré domy a rodiny, 1, s. 355.

125) Srov. D. Menclová, Husitské opevnění Tábora. Zprávy památkové péče 13, 1953–1954, s. 74.

126) Srov. D. Líbal, Stavební vývoj historického jádra Tábora. Tábor. Materiály z kolokvia 17.–20. června 1969, Praha – Tábor 1969, s. 33. K tomu srov. též referát J. Svatoně, cit. v pozn. 83), s. 35.

své zboží na prodej již před rokem 1420.[127] O jejím osudu po vzniku husitského Tábora můžeme opět jen spekulovat. Možná, že zanikla již při získání hradu Hradiště husity na jaře roku 1420, možná, že se tak stalo při dobývání právě se budujícího města rožmberskými a dalšími spojeneckými oddíly v létě téhož roku. Nelze ani vyloučit její devastaci při obléhání Tábora vojsky Albrechta Rakouského roku 1438.[128] Až testamentem ze 4. července roku 1470 odkazuje *„Kateřina, vdova po nebožci Prokopovi Pražákovi z Hlavatec zuostalá, obydliem na Táboře..., aby na kerchově zdejším byla udělána kaplička některaká, tak aby časem svým, dal-li by to kdy pán buoh, mohl kněz mši svatú slúžiti; na to dielo aby pan Kunáš z toho statku k tomu dělání vydal deset kop"*.[129] Z citovaného znění jasně vyplývá několik skutečností. O hřbitově se zde píše jako o existujícím, zavedeném místě, zatímco o původní kapli sv. Filipa a Jakuba text kšaftu nemá ani zmínku. Navíc se zde s určitou perspektivou předpokládá zřízení místa pro kněze, jenž by tu sloužil, nejspíše za zemřelé, mši. Posléze je možno, i z hlediska vydané částky (10 kop), se snad oprávněně domnívat, že ke zbudování oné *„kapličky"* mohly být využity pozůstatky církevní stavby ze 14. století.[130] Naproti tomu J. Trajer, ovšem opět bez jakéhokoliv dokladu uvádí, že kostelík byl postaven roku 1500.[131] V následující době se jeho patrocinium zkrátilo ze dvou na jednoho světce, a to pouze sv. Jakuba, což se udrželo fakticky až do dnešních dnů. Tak např. v jednom z mála originálně dochovaných táborských kšaftů ze 16. století, konkrétně Jana Líkaře *„souseda na předměstí táborském"* 9. listopadu roku 1575, se kromě jiného odkazuje *„k záduší na kostelík k svatému Jakubu V sex. míš..."*[132] Podobně na fragmentu Willenbergovy kresby Tábora od jihu z roku 1602, jež nám unikátně dochovala i nejstarší obrázkovou podobu oné sakrální

127) Na možnost existence tržiště při hradu Hradiště před rokem 1420 upozornil již J. Macek, a to na základě jedné z výpovědí zaznamenané Popravčí knihou pánů z Rožmberka, konkrétně hrnčíře Slivky při mučení ve Chvalšinách dne 3. září 1420 – *„...Kúžel někdy dávno na Hradišti ostrohy prodával..."* Srov. J. Macek, Tábor v husitském revolučním hnutí, 1, pozn. 292) na s. 280. Lze též nadhodit otázku, zda kaple sv. Filipa a Jakuba (menšího) neměla mít během doby totožnou úlohu jako nedaleká kaple sv. Jiřího při rožmberském hradu Příběničky, založená roku 1347, jež se roku 1417 stává farním kostelem. Ke jmenované lokalitě srov. naposledy Pavel Vařeka, Povrchový průzkum hradu Příběničky (okr. Tábor). Castellologica Bohemica 3, Praha 1993, s. 95–110 (ovšem s řadou opomenutí písemných zpráv).

128) Ke všem zmíněným událostem srov. Dějiny Tábora, I/1 a 2, passim.

129) Srov. Josef Emler, Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. Tomus 2, Pragae 1872, s. 443. Intabulace kšaftu byla poté provedena 11. června roku 1490.

130) Bohužel, dosud nebyly zveřejněny výsledky archeologického záchranného výzkumu z roku 1989, kdy archeologické oddělení tehdejšího Muzea husitského revolučního hnutí v Táboře pod vedením Rudolfa Krajíce provádělo sondáž v prostoru lodi svatojakubského kostelíka.

131) Srov. J. Trajer, Historisch-statistische Beschreibung, s. 749. *„Die Begräbnißkirche zum h. Ap. Jakob dem Gr. beim Gottesacker in der Vorstadt. Diese wurde im J. 1500 erbaut."*

132) Srov. SOkA Tábor, AM Tábor, karton 15 (kšafty, původní Sedláčkova signatura D II - Lékař).

stavby, nalézáme v soudobé popisce označení pouze: *„sv. Jacub"*.[133] A v podobných případech bychom mohli pro počátek 17. století dále pokračovat.[134]

Někteří badatelé se domnívají, že podoba kostelíka pochází již ze 16. století, což se však nezakládá na realitě.[135] Již letmý pohled na fragment Willenbergovy kresby nám dokládá, že vzhled sv. Jakuba na počátku 17. století se značně lišil od dnešního. Jednalo se o drobnou, jednolodní, centrální stavbu s vysokou střechou, zakončenou čtyřhrannou vížkou se špičatou, jehlancovou střechou. Nad východními okny (presbytářem ?) se nalézají snad obloučkové štíty. Nad kostelíkem odděleně již tehdy stála patrně dřevěná, roubená, rozložitá zvonice.[136] Znamená to, že základ dnešní podoby sv. Jakuba pochází až z vrcholného 17. století, s tím, že její definitivní verzi ovšem získala svatyně teprve v roce 1746.[137]

V těsné blízkosti sv. Jakuba se na konci 16. a počátku 17. století nacházela poslední táborská sakrální stavba, o níž pak máme vůbec nejméně jakýchkoliv zpráv – kostelík či nepochybně správněji kaple sv. Trojice. S velkou pravděpodobností sloužila k potřebám cechu zdejších knapů, v její blízkosti snad byli příslušníci cechu před-

133) Reprodukce zlomku kresby byla např. zveřejněna v díle A. Podlahy a I. Zahradníka, Jana Willenberga Pohledy na města, hrady a památné stavby, pozn. 91), s. 4; odkud ji přetiskl s obsáhlým komentářem K. Thir, Nové pohledy na Tábor z roku 1602, srov. pozn. 4). Dále srov. i studii Jaroslava Herouta, Jan Willenberg. Pohledy na česká města z počátku 17. století. Prvá výstava unikátního souboru perokreseb restaurovaných v roce 1984. Památky a příroda 12, 1987, s. 531–537, k fragmentu táborského zobrazení srov. zvláště s. 536. Faktem zůstává, že Willenberg zde zachytil vedle kaple svatojakubské ještě dvojici prostých zděných čtyřhranných kaplí se špičatými střechami, ale ani jedna z nich nemá znaky honosnější stavby, jaké by snad sv. Trojice měla mít.

134) Srov. K. Thir, Kulturní obrázky z minulosti Táborské. Upomínky na Ústí. Výroční zpráva cís. král. Vyššího gymnasia v Táboře za školní rok 1895. Tábor 1895, zvláště s. 8–9. Jedná se o *„svědomí ku potřebě cechu zádušního knapovského proti cechu soukenickému v tom sporu co se přednostÍ mezi nimi dotýče..."* ze 13. září 1614. Zde se např. uvádějí obraty typu *„u Sv. Jakuba na krchově..."* či *„ten kostelík u sv. Jakuba..."* ap.

135) Srov. např. názor autora jednoho z nejstarších, ale dosud faktograficky nejcennějších táborských průvodců Františka Dušana Zenkla, Tábor. Průvodce po městě a jeho okolí. Tábor 1886, s. 57, *„Dle nynější podoby pochází* (kostel sv. Jakuba) *asi ze XVI. století..."*

136) Uvedenou skutečnost lze spíše vytušit ze samého okraje fragmentu Willenbergovy kresby, kde se nachází nepatrný pozůstatek patrně oné stavby. K tomu srov. K. Thir, Nové pohledy, reprodukce kresby mezi s. 8–9. Zcela zřetelně je dřevěná zvonice zachycena na kolorovaném leptu V. Janči a K. Postla se zobrazením města Tábora od jihozápadu z alba „Collection de vue les plus interessantes et pittoresques de la Bôheme. Publiée a Vienne chez Artaria", patrně z let 1803 – 1807. Černobílou reprodukci spolu s příslušným komentářem přináší publikace Bohumíra Mráze, Karel Postl a základy české krajinomalby. Praha 1957, obr. č. 93 a s. 38–39, 111 a 113, č. 149. Barevnou reprodukci pak nyní nalezneme v publikaci Historický atlas měst České republiky. Svazek č. 7 – Tábor, Praha – Tábor 1999, obr. č. 21. Popis souboru grafik s vyobrazením Tábora (s datací do let cca 1800 – 1820) má pochopitelně i výjimečné dílo dvojice autorů Ingo Nebehay – Robert Wagner, Bibliographie altösterreichischer Ansichtenwerke aus fünf Jahrhunderten. Band 2 (I-QU), Graz 1982, s. 5–7, č. 276 (Tábor poř. č. 9 na s. 6). Ovšem na počátku 19. století se roubená zvonice dle Jančova a Postlova leptu nalézala těsně před vchodem do kostelíka, tedy při jeho západní straně.

137) Doslovný opis českého renovačního nápisu, který se původně nacházel na zdi za hlavním oltářem kostelíka sv. Jakuba, zněl: *„Léta Páně 1746, 24. Juli po vypálení prajského* (!) *vojska tento chrám Páně obnoven neb požehnán jest dovolením duchovní vrchnosti skrze p. děkana Pavla Klášterského."* Srov. Archiv Národního muzea v Praze, sbírka G (Eichlerova), (Tábor - město), karton 69 (přehled nápisů v kostelech ze října roku 1828).

nostně pohřbíváni. Její záhadnost spočívá i ve skutečnosti, že např. na Willenbergově kresbě z roku 1602, jež s velkou názorností zachycuje celou sídelní situaci míst, kde by se inkriminovaná stavba měla nacházet, není jasně zobrazena, natož pojmenována. Třebaže nelze s naprostou jistotou vyloučit, že sakrální stavba zasvěcená sv. Trojici mohla vzniknout již někdy během prvé poloviny 16. století, je takováto možnost spíše zcela hypotetická.[138] Kdy pak kaple, vyzdobená malbami nejvýznamnějšího táborského malíře a iluminátora 16. století Ludvíka Oberdorfera, přestala plnit svoji funkci a kdy poté definitivně zanikla, není opět zcela jasné.[139]

Složitou otázkou sui generis je doba vzniku a původní poloha nejstaršího táborského hřbitova.[140] Někteří místní regionální badatelé, např. R. E. Cikhardt, se domnívají, že prvotní hřbitov se rozkládal kolem farního, později děkanského chrámu, tedy na náměstí a až následně *„přenesen na obvod města ku kapli sv. Jakuba"*.[141] Žádné známé starší či novější nálezy kostrových hrobů však v okolí kostela nebyly zjištěny, byť zmíněná část města prošla i v nedávných letech řadou stavebních a zvláště pak terénních úprav.[142] Snad i z těchto důvodů hledali jiní badatelé, reprezentovaní především jménem M. Nedvídka, původní městský hřbitov v těsné blízkosti starého táborského špitálu (dnešní Špitálský dvůr), kde byly v minulosti

138) Ke svatotrojické problematice srov. naposledy R. Tecl, Zapomenutý táborský kostelík sv. Trojice. Výběr 32, 1995, s. 55–56. Faktem ale zůstává, že patrocinium sv. Trojice u hřbitovních kostelů či kaplí se objevuje již během druhé poloviny 15. století. Klasickým dokladem toho je známá kutnohorská sakrální stavba (nejsvětější Trojice), vystavěná v letech 1488 až 1504 místním patricijem Janem Smíškem a jeho synem Kryštofem a sloužící původně jako rodinná hřbitovní kaple. Naposled k oné problematice srov. Helena Štroblová, Blanka Altová a kol., Kutná Hora. Praha 2000, zvláště s. 349–351. V 16. století (jeho závěrečné fázi) nalézáme hřbitovní kostelíky totožného patrocinia i v blízkých jihočeských městech, jako např. Písku či Jindřichově Hradci. Srov. August Sedláček, Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou. Díl 3, (Dějiny zvláštních částí), Písek 1913, s. 127–134; František Teplý, Dějiny města Jindřichova Hradce. Díl 1/2, J. Hradec 1927, s. 359–360 a díl 2/2, J. Hradec 1932, dle rejstříku. Právě ale F. Teplý upozorňuje, že u jindřichohradeckého chrámu P. Marie, přesněji u její *„levé lodi stávala kaplička sv. Trojice, podle titulu zdá se, že pro službu utraquistů,... Tu r. 1489 zavřeli a brzy na to na jejím místě stavěl a r. 1506 novou, sličnou kapličku Marianskou zřídil Viktorin Špulíř, měšťan hradecký..."* Srov. jeho Dějiny J. Hradce, I/2, s. 149.

139) K tomu K. Thir, Staré domy a rodiny táborské 2, s. 501, který výslovně uvádí, že *„kaple tato, potom proměněná v kostnici, nyní zaniklá, stávala dle obrazů trochu níže pod kostelem sv. Jakuba"*. V případě oněch „obrazů" měl autor patrně na mysli vyobrazení Tábora od V. Janči a K. Postla (srov. pozn. 136) nebo obdobný pohled na město na kolorované litografii Augusta Hauna z roku 1860, srov. Historický atlas měst České republiky, svazek č. 7 – Tábor, obr. č. 22. V obou případech je nedaleko od kostelíka sv. Jakuba jihozápadním směrem znázorněna zděná jednoduchá poschoďová stavba, snad pozůstatek někdejší sv. Trojice, resp. pozdější údajná kostnice. K těmto nejasnostem naposledy R. Tecl, Zapomenutý táborský kostelík, s. 55–56.

140) Obecně k problematice středověkých hřbitovů např. Norbert Ohler, Umírání a smrt ve středověku. Přeložil Vladimír Petkevič, Praha 2001, zvláště s. 157–189.

141) Srov. R. E. Cikhardt, Z dějin kostela táborského, s. 4.

142) Např. při celkovém předláždění a dalších úpravách dnešního táborského Žižkova náměstí, prováděných v roce 1968, nebyly, pokud známo, v jeho části při kostele identifikovány žádné kostrové hroby (či jejich fragmenty), třebaže jinde se nalezly ještě zbytky původního městského vodovodu (tj. dřevěné potrubí).

nalézány četné hroby.[143] Bohužel, jejich kritické archeologické zhodnocení, včetně datace, je značně nedostatečné, a tak se objevily i názory o značném stáří oněch pozůstatků a jejich přímé spojitosti s předhusitským městem Hradiště.[144] Zdá se spíše, že se v uvedeném případě jedná o příležitostné pohřebiště, sloužící v době aktuální potřeby, např. při epidemiích, obléhání (uzavření) města ap., což umocňuje těsné sousedství instituce jako byl právě špitál.

Možno tedy zcela oprávněně soudit z torza archiválií i několika pramenů hmotné povahy, že od samého počátku vzniku husitského Tábora existoval hřbitov kolem kaple sv. Filipa a Jakuba. Jednou z mála indicií, patrně dokládající značné stáří svatojakubského hřbitova, je zdejší nález zlatého prstenu s nápisem: *„Katerzina"*, údajně z 15. století.[145] Podstatně důležitější je však kamenná náhrobní deska s erbem a česky psaným opisem z roku 1519, jenž byl posléze zazděn do vnější, jižní strany kostelíka sv. Jakuba, kde se nalézá dosud.[146] Konkrétně se jedná o náhrobek Václava Kropáče ze Strkova, nesoucí erb, který představuje *„osobu ženskou až po pás, hlavu má přikrytou a na sobě obyčejné roucho tehdejšího věku"*.[147] Český (opět minuskulní) opis, jedna z nejstarších dochovaných epigrafických památek Tábora, zní (v transliteraci) následovně: *„Leta panie $M^{O}V^{C}XIX^{O}$ rozdielil /pan Buoh dussi s tielem Waczla^{a} Kropace /Strkowa..... /..... p. B. dussi racz milostiw byti."*[148] Svou funkci hřbitov plnil až do roku 1921. Dle velmi laických odhadů mělo zde být celkem pohřbeno na 140 až 150 tisíc osob (! R. T.).[149]

143) O starších nálezech v těchto místech píše K. Thir, Staré domy a rodiny táborské 2, s. 661–662. O výzkumu v roce 1935, který zde kromě jiného odhalil 35 kostrových hrobů v nepravidelných řadách, se zmiňuje Václav Huml, Archeologické výzkumy v Táboře. Tábor 1970, s. 14. Sugestivní obraz prvotního hřbitova podává M. Nedvídek, Staré domy a rodiny táborské, s. 4–5. Autor např. uvádí, že *„zde pod kostelíkem* (tedy kaplí sv. Alžběty, později sv. Kříže) *nalezeny lidské kostry"*. Zapomíná však, že sakrální objekt v dnešní podobě vznikl pravděpodobně až daleko později, snad až v 17. či 18. století, k tomu srov. pozn. 121) a 122). Proto patrně správně tvrdí již citovaný R. E. Cikhardt, Z dějin kostela táborského, s. 4, že *„mimo to v 17. století vzniklo malé pohřebiště špitální kolem nynější kaple sv. Alžběty"*. Nesprávné stanovisko zaujal k dané problematice R. Tecl, Tábor v druhé polovině 15. století, s. 85–86, jenž se domníval, že v kšaftu Kateřiny vdovy ze 4. července 1470 je myšlena výstavba kaple sv. Alžběty v prostoru dnešního Špitálského dvora (nikoliv kostelík sv. Jakuba) a přilehlý hřbitov, resp. pohřebiště, je skutečně původní *„již z první poloviny 15. století"*.

144) Srov. pozn. 143). Značné stáří někdejšího hřbitova kolem nynějšího Špitálního dvora a Špitálské ulice, tedy uvnitř města, předpokládá i Miloš Drda, Urbanistická tradice v zástavbě husitského Tábora. Husitský Tábor 6–7, 1983–1984, s. 42.

145) Velmi stručný jeho popis přináší Zpráva jednatelova. Zpráva o činnosti kuratoria Městského musea v Táboře za rok 1897. Tábor 1898, s. 5 *„zlatý prsten v Táboře na hřbitově vykopaný..."* Dle rukopisného muzejního inventáře z počátku 20. století (prof. Alexandra Bernarda) byl prsten zakoupen za 5 zlatých již v roce 1896 a obdržel sign. K. d. 12, následně pak sign. N I 1880. Při katalogizaci v roce 1987 se jistě neúmyslně popsal pod posledně zmíněnou signaturou jiný zlatý, evidentně však novodobý prsten (dokonce s otvorem po vypadlém kamínku), který v rámci muzejní sbírky Výroba a způsob života dostal inv. č. 1771. Původní, patrně středověký prsten *(„zlatý kroužek")* byl tedy před rokem 1987 nenávratně ztracen či zcizen.

146) Ve druhé polovině 19. století byl náhrobek *„ve hřbitovní zdi na jižní straně zazděn"*. Srov. F. D. Zenkl, Tábor. Průvodce po městě a jeho okolí, s. 58. Dnešní umístění náhrobku je zachyceno na snímcích č. 3–4 fotopřílohy.

147) K osobě Václava Kropáče ze Strkova a jeho táborskému náhrobku srov. M. Kolář, Domy a majitelé jejich na náměstí v Táboře. Výroční zpráva cís. král. Vyššího realného gymnasia v král. městě Táboře za školní rok 1874, Tábor 1874, s. 17, přetisk přináší Sborník historických prací prof. Martina Koláře, s. 128. Dále K. Thir, Staré domy a rodiny táborské 1, s. 146 (V. Kropáč byl držitelem domu na dnešním Žižkově náměstí čp. 20). Stručný popis náhrobního kamene včetně přepisu opisu tamtéž. Navíc dle M. Koláře, Českomoravská heraldika. I., upravil A. Sedláček, Praha 1902, s. 225, se v tomto případě jedná *„o nejstarší příklad nejen kolčí helmy erbovníka, nýbrž celého erbu erbovníka..."*

148) Neúplné a nepřesné čtení českého opisu (dané i nemožností přečíst celý text pro jeho částečné původní zakrytí) je podáno v dílech obou shora citovaných autorů; K. Thir datuje úmrtí Kropáčovo přímo do 5. května 1519 (ovšem bez uvedení jakéhokoliv důvodu!). Bohužel ani dnes není možno přečíst text celý, protože jeho spodní část je zhruba do poloviny zakryta vrstvou betonu. Nečitelná pasáž je v přepise vytečkovaná a její část (následující za slovem *„Strkowa"*) by mohla mít znění *„a na Taborze ..."*, ovšem bez jakékoliv jistoty; další část textu je pak zcela nezřetelná.

149) Srov. Monografie školní obce táborské. Tábor 1929, kniha váz., strojopis, s. 183–184. Originál dnes uložen v SOkA Tábor, fond Archiv základních škol Tábor, bez sign. K tomu jen pro srovnání N. Ohler, Umírání a smrt, s. 179 uvádí, že na pařížském hřbitově sv. Nevinňátek mělo být od roku 1186 do konce 18. století pohřbeno fascinujících sedm miliónů mrtvých těl z dvaadvaceti pařížských farností.

150) Srov. R. Tecl, Dva fragmenty táborského městského archivu, s. 104 ... *„ty vzel bakalář (Bakalář?) kostelník"* (k roku 1491), zde i jmenný přehled táborských kostelníků pro léta 1491–1510, s. 111.

151) Zmíněný fakt nebyl dosud v literatuře vůbec zaznamenán. Jedná se o celkem sedm reliéfních znaků na svornících, z nichž jeden je městský (jedná se o vůbec nejstarší takovouto podobu táborského městského znaku) a dalších šest je pak cechovních. Jejich datace je s určitostí jednoznačná, totiž rok 1512, definitivní zaklenutí táborského chrámu. To potvrzuje i skutečnost, že u tří cechovních znaků se vyskytuje zřetelné písmo W, tedy počáteční písmeno jména panovníka Vladislava Jagellonského. Širší výklad celé, zde jen naznačené problematiky chci podat někdy příště.

Možno tedy závěrem shrnout získané poznatky do několika základních následujících bodů.

1) V čele táborské duchovní správy stál farář, jenž měl „k ruce" minimálně jednoho, jinak však obvykle dva pomocníky (vikáře, resp. kaplany). Zdá se, ovšem bez možnosti ověření, že během padesátých a šedesátých let 15. století nacházíme zde dvojici duchovních, tedy správce fary a dalšího (jednoho) kněze, zatímco zhruba od sedmdesátých let tohoto století se počet kněží ustaluje zpravidla na počtu tří (tj. farář a dva kněží). Je opět možné, že jistou, byť dílčí příčinou nárůstu duchovních se tehdy stal odkaz vdovy Kateřiny z roku 1470, týkající se zřízení (obnovy) hřbitovní kaple i s předpokládaným knězem, jenž by zde sloužil mše.

2) Ze strany města dohlíželi na hospodaření zdejší fary úředníci zvaní kostelníci, o jejichž existenci se nám dochovala prvá písemná zmínka z roku 1491.[150]

3) Kamenná podoba táborského farního chrámu se začala rodit někdy kolem roku 1480. Vzápětí poté kostel získává i svůj zcela nový mobiliář (sem patří zvláště dochovaná cínová křtitelnice, dále patrně i zvony ap.). Kostelní věž je právě v této době opatřena orlojem. V roce 1512 pak nastává zásadní přestavba jeho interiéru, totiž klenby v hlavní i postranních lodích, kteréžto dílo je spojeno se jménem pražského stavitele a kameníka mistra Staňka. Finančně a možná i materiálně byly uvedené práce zajišťovány s velkou pravděpodobností nejen městem samým, ale dle dosud existujících znaků na svornících klenby hlavní lodi i některými, bezesporu nejvýznamnějšími a nejvlivnějšími táborskými řemeslnickými cechy.[151] Nelze jednoznačně vyloučit možnost, že architektonické úpravy chrámu (presbytář ?) probíhaly i v následujících letech, tedy cca 1513–1515.

4) Můžeme důvodně předpokládat, že další táborskou sakrální stavbou druhé poloviny 15. století se stala někdy záhy po roce 1470 hřbitovní kaple, resp. kostelík sv.

Jakuba (původně kaple sv. Filipa a Jakuba z roku 1388) vně města. U ostatních zdejších církevních objektů, konkrétně špitální kaple sv. Alžběty (dnes sv. Kříže) či v minulosti již zcela zaniklé, patrně též hřbitovní, kaple sv. Trojice možno soudit, že jejich založení spadá spíše až do pokročilého 16. století (sv. Trojice) či dokonce do období ještě mladšího (sv. Alžběta).

Pro řadu představitelů katolického smýšlení z Čech a zvláště pak ze zahraničí zůstává Tábor druhé poloviny 15. a počátku 16. století nadále „útočištěm všech kacířů", název táboři se stává synonymem pro kacíře vůbec, výstražným mementem „všeho křesťanstva". Hlavní zásluhu o rozšíření takovéhoto obrazu o městě nad Lužnicí mělo čtivé dílo Eneáše Silvia, pozdějšího papeže Pia II. Jeho osobní, pro něj jistě otřesnou zkušenost při dvojí návštěvě Tábora v roce 1451[152] pak s chutí přejímali nejen další zahraniční autoři 15. či 16. století, ale i pisatelé žijící zhruba o 250 let později.

V prvém případě uveďme alespoň jméno miltenberského rodáka Johanna Butzbacha, jenž prožil v Čechách období let 1488–1494. Na samém počátku 16. století, již jako mnich benediktinského kláštera v Maria Laach své příběhy z Čech shrnul do spisu Hodoporicon.[153] V něm se o Táboře, kde na rozdíl od Silvia nikdy nebyl, přesto, pochopitelně tendenčně, zmiňuje na třech různých místech. Jedná se však výhradně o pouhé parafráze svého předchůdce, na něhož se navíc přímo odvolává.[154]

Není snad zapotřebí v těchto souvislostech podrobně vyjmenovávat další, ponejvíce zahraniční díla, která opakují o Táboru stejná zafixovaná klišé. Nicméně alespoň jeden příklad si uveďme. Jedná se o knihu, která se na *„město proslulé z Českých letopisů, protože bylo sídlem táborských kacířů"* dívá pohledem 15. století, ač sama byla vydána až roku 1717. Konkrétně zde máme na mysli portugalský cestopis „Poselství hraběte z Villarmayor...z Lisabonu na vídeňský dvůr". Autorem byl jezuita Francisco da Fonseca a vlastní cesta poselstva proběhla již v letech 1706–1707. Kromě řady českých měst a městeček, včetně Prahy, Portugalci navštívili i Tábor, kde strávili noc ze 16. na 17. února a část následujícího dne. Minulost někdejšího „kacířského města" se tedy dostala i do povědomí čtenářů, kteří byli již časově a hlavně geograficky tak vzdálení.[155]

152) O tom srov. zásadní poučení od F. Šmahela v jeho práci cit. v pozn. 66) a zvláště 67).

153) Vycházím zde z monografie Karla Dvořáka, Humanistická etnografie Čech. Johannes Butzbach a jeho Hodoporicon. AUC – Philosophica et historica, Monographia LVII, Praha 1975, k Butzbachově životopisu srov. zde zvláště s. 11–12 a 61–69.

154) Dle českého překladu K. Dvořáka, Humanistická etnografie Čech, se objevuje zmínka o Táboře na s. 43, 49–50 a 56. Nejdelší parafráze Silviova se nalézá na s. 49–50. Na s. 56 je Tábor lapidárně charakterizován slovy *„což je bašta nejrůznějších kacířů"*.

155) Citovanému unikátnímu dílu věnoval svou pozornost již František Bous, Jak se Portugalci báli Tábora. JSH 17, 1948, s. 95–98, k Táboru včetně citace celé originální pasáže i s příslušným českým překladem s. 97. Poté se portugalským tiskem zaobíral Josef Polišenský (aniž by znal Bousovu stať), a to ve studii Neznámý popis Prahy a pražské univerzity z roku 1707. Pocta dr. Emmě Urbánkové. Spolupracovníci a přátelé k 70. narozeninám. Praha 1979, s. 255–265, k Táboru pak podstatně stručněji než F. Bous na s. 261. Nutno však upozornit, že překlad obou se v některých jednotlivostech poněkud odlišuje. V obou studiích je pochopitelně uveden obsáhlý portugalský titul v úplném znění.

Jiným, tentokrát soudobým pramenem, který nepřímo, nicméně velmi plasticky zachycuje negativní mínění o Táboru mimo hranice vlastních Čech, je svědectví vratislavského písaře Petra Eschenloera, spojené s rokem 1467. Když se totiž v dubnu toho roku výrazně zhoršilo mocenské postavení českého panovníka Jiřího z Poděbrad, jeho nepřátelé, kam patřili i Vratislavští, se začali dohadovat, kam Jiří prchne, aby se zachránil. *„Eines Teiles sagten, uf welchen Schlosse sich Girsik würde lassen finden: darinne mancherlei Wan was; eines Teiles sagten zu Podiebrat, das er hette lassen feste machen; etliche meineten, er würde flihen uf Karlstein; etliche sagten, er würde sich auf dem Tabor lassen finden."*[156] Je přímo symbolické, která tři místa měla „odvolanému" poskytnout útočiště. Vedle vlastního rodového sídla se uvažuje o hlavní zemské pevnosti, hradu Karlštejně a konečně Táboře, bezesporu s naplněním představy, že kacířský král se ukryje v kacířském městě.[157]

Byl tedy Tábor v druhé polovině 15. a na počátku 16. století skutečně synonymem pro veškerou herezi, jak nás o tom tendenčně zpravují dobové, zvláště zahraniční, prameny? Zdá se, že takovémuto náhledu podlehl i domácí historik v polovině 20. století, když obraz města počátku 16. století podává, mimo jiného, i slovy: *„Pro Tábor té doby* (roz. 16. stol. – R. T.) *je charakteristické, že v něm nacházely ještě od dob husitských živnou půdu skoro všechny vznikající náboženské sekty."* A dále pak pokračuje: *„Snad pro velikou volnost a různost ve věcech náboženských v Táboře bývala cizí města velmi opatrná při přibírání táborských měšťanů do svého středu a požadovala od nich přípověď o věrnosti ve víře."*[158] Autor zde naráží na jediný dochovaný doklad, totiž český zápis městské knihy západočeského Stříbra z 24. listopadu roku 1503. Jeho doslovné znění je následující:

„Jan koželuh.

Anno etc. feria VI ante Katherine virginis Jan koželuh z Tábora slíbil pánom poddanost i poslušenství etc. i u vieře se přiřekl věrně zachovati. Páni jsú jeho za súseda přijali. Sub officio Venceslai Klobasonis."[159]

Jeden knižní zápis, navíc psaný dle běžného soudobého formuláře, nemůže složitou táborskou náboženskou, resp. duchovní problematiku té doby jednoznačně osvětlit. Lze oprávněně předpokládat, že Tábor byl především městem utrakvistickým, ale snad s jistým liberálnějším, resp. dle J. Macka radikálnějším ovzduším, které logicky přitahovalo nejrůznější jednotlivce či celé skupiny osob jak bližšího regionu, tak míst vzdálenějších. Zastavme se např. u příslušníků nově vzniklé Jednoty bratrské. Víme, že již v šedesátých a sedmdesátých letech 15. století existovali v Táboře její příznivci, ochránci a s určitostí i její členové. Vzpomeňme na táborské-

156) Cituji dle staré edice J. S. Kunisch, Peter Eschenloer's, Stadtschreiber zu Breslau, Geschichten der Stadt Breslau, oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit vom Jahre 1440 bis 1479. Zweiter Band, J. 1467–1479, Breslau 1828, s. 22.

157) Zhodnocení a dataci Eschenloerových Dějin města Vratislavi podal již F. Palacký, Dějiny národu českého, díl IV/2, 2. vydání, Praha 1878, zvláště s. 379.

158) Mínění V. Bartůňka, Táborská duchovní správa v XVI. století, s. 67. Podobně o sektách u nás v 15. století pojednal R. Urbánek, ČD III/3, zvláště s. 595–647.

159) Citovaný zápis akcentuje právě zmíněný V. Bartůněk, tamtéž. Jeho originální znění je zapsáno v knize pamětní z let (1372) 1498–1573 (1585), fol. 43^r, která je dnes uložena ve Státním oblastním archivu Plzeň, fond Archiv města Stříbro, bez sign. Za identifikaci zápisu děkuji kol. K. Waskovi ze SOA Plzeň.

ho kněze Jakuba či posléze na „přerod" samotného táborského faráře Jana Vilímka a jeho vikáře Jindřicha.[160] Ale již koncem sedmdesátých let víme z korespondence Oldřicha Kříže z Telče, že právě tehdy jsou z Tábora vyháněni *„jamníci"*, skoro s určitostí členové Jednoty bratrské. To by zároveň naznačovalo důvod, proč např. v Táboře nevznikl (nebo alespoň není doložen) během 15. století jejich vlastní sbor.[161] Obdobnou situaci lze zaznamenat u další předpokládané sekty působící v Táboře na přelomu 15. a 16. století, tzv. Mikulášenců.[162] Jednoznačný doklad o činnosti sekty zde nemáme, nicméně nezanedbatelné je mladší, unikátní svědectví, zaznamenané při smrti potomního biskupa Jednoty Jana Augusty (1500–1572). Výslovně se uvádí, že *„byl muž ten z Prahy rodem, syn nějakého Augusty kloboučníka...A když se mu nelibili kněží podobojí, pro nepobožný život, počal Mikulášencův následovati, zvlášť, když se na Tábor vandrem dostal, však předce kněží v radách užíval i svátosti od nich přijímal, až potom na radu jednoho z nich k Bratřím se obrátil..."*[163] Zmíněná táborská epizoda by nejspíše spadala do doby kolem roku 1520.[164] Přesto jedna táborská událost, o níž se nám dochovala zmínka ve sbírce kázání rukopisu kapituly pražské a vztahující se na samý konec 15. století, snad k létům 1485, 1491 či 1496, vzbudila svou nepokrytou herezí širší ohlas. Dosud neznámý, bezpochyby kališnický kazatel totiž při svém výkladu slova evangelia sv. Marka na den sv. Jakuba učinil poznámku, že se objevili v Táboře kacíři jménem Záblatský a Hustoles, dokazujíce ze slov Písma, že Kristus nikoho nemůže spasit a tedy není bůh a nemá se v něho věřit.[165] Je zapotřebí zdůraznit, že alespoň jeden z obou jmenovaných byl s určitostí obyvatelem města, protože jméno Hustoles se v Táboře vyskytuje již během prvé

160) Srov. pozn. 21)–28), 29) a 33). Např. syntetické dílo J. T. Müllera v překladu F. M. Bartoše, Dějiny Jednoty bratrské, s. 149 uvádí, jakoby někdy kolem roku 1468 děla se *„zmínka o bratřích"* také v Táboře, ve Slaném a na Plzeňsku, ovšem bez jakékoliv citace příslušného pramene. V případě Tábora se tak s určitostí jedná o pouhý, byť dosti reálný dohad.

161) Např. o existenci bratrského sboru v Táboře nemá žádnou zmínku jakýsi přehled nejstarších sborů u nás, srov. Jaroslav Goll, Spisek Víta z Krupé proti Bratřím. Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk v Praze 1878, Praha 1879, s. 162–170, zvláště pak s. 169–170. Dále pak srov. základní studii k dané problematice Ferdinanda Hrejsy, Sborové Jednoty bratrské. Reformační sborník 5, Praha 1934, s. 17–79, o sboru v Táboře s. 66, kde konstatování, že *„v Táboře byla bratrská kaz. stanice, ale sboru tam nebylo"*. Podobně i K. Thir, Staré domy a rodiny táborské, 1, s. 382 při popisu dějin domu čp. 144, kde se od konce 16. století nacházela prvá modlitebna, resp. sbor táborských Mikulášenců (Pecinovských bratří), podotýká *„kdežto nikde neslyšíme, že by velká Jednota bratrská zde své stoupence byla měla"*.

162) O nich klasická, dávno však již zastaralá studie Josefa Jirečka, Mikulášenci, cit. v pozn. 9). Dosud ale nejkvalitnější přehled jejich vzniku, učení a ohlasu, včetně detailního přiblížení osobnosti zakladatele sekty Mikuláše Vlásenického podal Josef Dobiáš, Dějiny královského města Pelhřimova a okolí. Díl III/2, část II/2, Praha 1954, s. 246–260.

163) Citace srov. J. Fiedler, Todtenbuch, s. 257–258. Nutno ale upozornit, že vydání F. Spurný – M. Zemek, Archiv českých bratří, s. 179 zmínku o pobytu v Táboře nemá!

164) Dle vydání J. Fiedlera, Todtenbuch, s. 258 přišel J. Augusta do (Mladé) Boleslavi *„Létha Páně 1524 věku svého též 24"*. Znamená to, že se narodil v Praze roku 1500 a zhruba kolem roku 1520 či ještě před tímto datem mohl jít „na vandr".

165) Na tuto epizodu v dějinách Tábora jako prvý upozornil a do širších souvislostí zařadil V. Novotný ve dvou svých studiích cit. v pozn. 9). Naposledy se o ní spíše marginálně zmiňuje i J. Macek, Víra a zbožnost, s. 20.

poloviny 15. století.[166] Bohužel, žádné jiné informace o jejich činnosti či osudech se nedochovaly.

Do Tábora, dle nečetných zpráv druhé poloviny 15. století, se stále stěhovali lidé, a to patrně z řady nám již ne zcela jasných důvodů. Vedle ekonomických či rodinných (spojování rodin) můžeme předpokládat i motivy ideologické, resp. náboženské. Tak již asi 1. března roku 1469 informují soběslavští úředníci hejtman Hynek z Doubravice a Jan z Libochovan Jana (II.) z Rožmberka o rodině někdejšího místního řezníka Cimpy, jenž padl při srážce u Soběslavi v červenci roku 1467 a po kterém *„zuostala...žena a dvé dětí, syn a dcera: syn ten jest ušel na Thábor, a jeho žena pojala sobě ševce, a ten pobyv s ní tu v Soběslavi i odšel k straně nepřátelské; potom pro některé příčiny hodné ženě jeho kázali pryč od města, i jest již na Tháboře"*.[167] Daleko konkrétnější je ale v tomto kontextu závěrečná pasáž listu třeboňského písaře Řehoře Klarice z 8. března 1477, adresovaného panu Bohuslavovi ze Švamberka, kde kromě finančních záležitostí se Řehoř závěrem zmiňuje o jakési soběslavské měšťance Markové, která svůj dům zde prodala a *„potom se na Tábor ukradla pro svú kacierskú vierú"*.[168]

Jestliže lze v Táboře druhé poloviny 15. a počátku 16. století vystopovat jistou, dle mého náhledu spíše marginální činnost a působení Jednoty bratrské, tzv. Mikulášenců a dokonce i „vlastní" radikální herezi, pak na druhé straně nelze zamlčet, že určitý počet zdejších utrakvistů byl tak vlažný ve svém přesvědčení, aby zvláště pobyt v zahraničí u některých neskončil konverzí ke katolicismu. Vedle dvou starších, poměrně známých případů, jejichž protagonisty byli dva katoličtí Janové z Tábora, z nichž jeden zastával v letech 1457 až cca 1470 úřad děkana litoměřické kapituly u sv. Štěpána a druhý, v němž je hledán M. Jan Kravín z Tábora, se jmenuje v letech 1465 až 1470 kanovníkem vyšehradským, je jejich mladším souputníkem patrně Tomáš Kašparův z Tábora, kterého roku 1467 nacházíme zapsaného na tehdejší krakovské univerzitě.[169] S velkou pravděpodobností se jedná o syna bohatého táborského měšťana Kašpara a jeho ženy Doroty, jehož nemovitý majetek ve vsi Zdiměřice (dnes okres Benešov) byl provolán v (Mladé) Vožici někdy po 26. červnu roku 1459.[170]

A posléze snad by bylo v těchto souvislostech možné zmínit se o nejméně jasné otázce, totiž o počátcích židovské minority v městě Táboře. Dosavadní literatura včetně regionálních prací konstatuje, že její výskyt ve městě je značně pozdní. Na rozdíl od řady jihočeských měst existující nejstarší bezpečná písemná zmínka o tá-

166) K tomu F. Šmahel, Základy města: Tábor 1432–1452. HT 5, 1982, příloha IV. – Příjmení, přízviska a přezdívky táborských mužů, s. 101.

167) Srov. AČ 14, s. 166, č. 1869.

168) Srov. přílohu II., s. 249.

169) Životní osudy obou zmíněných táborských Janů stručně shrnuje F. M. Bartoš ve studii Dva husitští mistři Janové z Tábora, a to na s. 102. Drobné faktografické zmínky o nich má i zastaralá práce Antona Frinda, Die Kirchengeschichte Böhmens in der Administratorenzeit. IV. Band, Prag 1878, s. 166 (M. Kravín) a 183 (J. z Tábora, děkan kapit. litoměřické). *„Thomas Casperis de Thobor* (! R. T.)*1467 (d. 1 gr.) – hiemalis."* Srov. Jerzy Zathey i Jerzy Reichan, Indeks studentów Universytetu Krakowskiego w latach 1400–1500. Wroclaw, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1974, s. 304.

170) K předpokládanému původu Tomáše Kašparova z Tábora, srov. AČ 37/1, s. 750, č. 63.

borských židech pochází až z roku 1572.[171] Poznatek je o to zajímavější, že se *„první jméno žid vyskytuje v Táboře u rodiny křesťanské ještě před r. 1525, mezi nejstaršími záznamy v městských knihách. Je tak nazýván Jan kloboučník, usedlý na domech č. 69 a 70 a jeho pivovaru říká se „židovský". Škoda, že neznáme důvodu tohoto pojmenování."*[172] Jisté možné, byť zcela hypotetické vysvětlení se zde ale nabízí. Žádný z regionálních historiků si totiž nepovšiml faktu, že ve dvou již shora zmíněných táborských výběrčích rejstřících z let 1502 a 1503[173] se v části nadepsané *„kramářky"* vyskytuje po celkem šesti ženských jménech, totiž Pražáková, Měšečníková, Řepová, Popeláková, Červená a Jindříšková (resp. Jindřichová), z nichž každá platí 20 grošů, i velmi nezvyklé, nepochybně tentokrát mužské jméno Aron *(„Aaron")*, jenž odevzdává pouhých 10 grošů.[174] Uvedené jméno se poté v Táboře vůbec neobjevuje, až v souvislosti s některými zdejšími židovskými rodinami konce 18. a počátku 19. století (např. Aron Stern, Aron Fuhrmann aj.).[175] Je tedy možné, nikoliv však jisté, že kramář Aron by mohl být, byť třeba jen dočasným, nejstarším známým představitelem židovské obce v Táboře. Nelze též vyloučit, že jakýsi blíže neurčený žid (v originále psáno *„zydowi"*) připomínaný v účtu táborských kostelníků roku 1510, kdy dvakrát opravoval skla na zdejší faře, byl též příslušníkem oné městské minority.[176]

Ale vraťme se k výchozí otázce. Jednoznačný kališnický charakter táborské městské obce potvrzuje přímo i nepřímo i to nepatrné torzo dochovaných písemností sledovaného časového úseku. Jsou to nejprve skromné donace na místní chrám, uvedené v několika dochovaných měšťanských kšaftech ze šedesátých a sedmdesátých let 15. století, konkrétně na víno a vosk.[177] Podobné zmínky pocházejí též z devadesátých let onoho století.[178] Na počátku století 16. jsou pak dary zbožných táborských měšťanů či měšťanek pozoruhodnější, přesto nikterak impozantní. Tak

171) Velmi solidní přehled dějin táborských židů podal v rámci svého životního díla K. Thir, Staré domy a rodiny táborské, 2, zvláště s. 643–657 a tamtéž, 1, s. 227– 28 a 2, s. 457–458. Speciálně je této problematice věnována studie Františka Kroupy, Dějiny Židů v Táboře. Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti I., Brno – Praha 1934, s. 621–629.

172) Citace dle F. Kroupy, Dějiny Židů v Táboře, s. 621.

173) K těmto táborským pramenům srov. pozn. 75)–78).

174) Citované údaje se nalézají v obou případech (v roce 1502 i 1503) na fol. 1[r].

175) Srov. F. Kroupa, Dějiny Židů v Táboře, s. 626 – 627.

176) Jméno Aron (Aaron, Aharon) sice nepatří mezi nejběžnější židovská mužská jména, ale rozhodně není nikterak výjimečné. Patrně nejstarší známý doklad o jeho výskytu pochází v rámci zemí Koruny české z Vratislavi, a to k roku 1345, kdy se uvádí místní žid *„Aron se svým zetěm"*. Srov. Bohumil Bondy, František Dvorský, K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku. 906 až 1620, díl 1 (906–1576), Praha 1906, s. 49, č. 86. V onom městě se v roce 1351 připomíná žid *„Aaron de Paczow"* (R. T. !), tamtéž, s. 62, č. 127; mezi pražskými židy je roku 1378 uveden *„Aaron"*, tamtéž, s. 75, č. 152; podobně i v Plzni se v letech 1407–1420 mezi místní židovskou komunitou vyskytuje *„Aron"*, tamtéž, díl 2, (1577–1620 a dodatky), s. 886, č. 1141; na náhrobním kameni na starém židovském hřbitově v Praze se čte *„Josua Sohn Arons"* r. 1444, tamtéž, díl 2, s. 858, č. 1101; roku 1532 se projednává spor mezi pražskými židy, z nichž jeden se jmenuje *„Aron"*, tamtéž, díl 2, s. 958, č. 1254; v letech 1545–1546 je připomínáno jméno Aron několikrát, tamtéž, s. 359–365, č. 524 a ve výčtu příkladů by bylo možno dále pokračovat až do doby relativně nedávné. K neznámému židovi z roku 1510 pak srov. přílohu V., s. 259.

177) K tomu srov. pozn. 112).

178) Srov. R. Tecl, Dva fragmenty táborského městského archivu, s. 104 – *„Item dala na víno Frymlová z peněz Smolové podle kšaftu III sex. Bartošovi kostelníku..., léta et XCII.[0]"* [=1492].

roku 1515 je obdařen kostel v Plané (nad Lužnicí) pozlaceným kalichem *„s kranclíky"* (tj. věnečky) táborským měšťanem Janem Mlynářem. K témuž kalichu roku 1525 přibyla *„puška stříbrná"* od paní Doroty Kropáčové, vdovy rovněž z Tábora.[179] Táž Dorota, *„nebožtíka pana Václava Kropáče dobré paměti manželka"*, pak 16. prosince roku 1521 činí značné nadání *„na skutky milosrdné"* v celkové výši 500 kop grošů českých (tj. 1000 kop grošů míšenských). V obsáhlém zápisu s podrobným určením jak a na co částku použít, se objevují i ustanovení typu *„A také z těch duochoduóv, kteréž jest nebožtík pan Václav, manžel paní Dorothy k záduší zdejšímu odkázal na každý rok má se kupovati víno k službě Božie za deset kop míš. A z toho, aby nadělováno bylo k službě Božie vína do Plané a do Nedvědic..."*[180] Je jistě zajímavé, že milodary jistě zámožné táborské rodiny nesměřovaly pouze do vlastního farního chrámu, ale i kostelů, resp. far blízkých vesnic – Plané nad Lužnicí a Nedvědic.

I skutečnost, že během druhé poloviny 15. a na počátku 16. století právě Táborem procházejí dva italští biskupové, přicházející do Čech světit kališnické kněze, dokládá jejich pohled na město, oproštěný od apriorního přívlastku „kacířský". Prvý z nich, Augustin Luciani, titulární biskup sankturienský, zavítal do Tábora po svých předešlých zastávkách ve Vimperku a Písku asi někdy na přelomu dubna a května roku 1482. Odtud pak zamířil na hrad Lipnici *„a tu kněží světil při hodu Ducha svatého"* (= 26. května). Je docela možné, že biskup Augustin sloužil mše a prováděl další liturgické úkony v právě budovaném zdejším farním chrámu. Bohužel, o jakýchkoliv dalších kontaktech mezi ním a Táborem se můžeme jen dohadovat.[181]

Druhý italský biskup, Filip de Nova villa, tentokrát titulární biskup sidonský a generální vikář v Modeně, *„starý, urozený, ctný a šlechetný, sám jedinaj s jedním mládencem Čechem přiveden do Čech ten tajden před svatým Duchem* (= 26. května roku 1504), *najprv na Tábor, věrným Čechuom k velikému potěšení"*. Odtud byl pak záhy, 28. května, slavnostně přivezen do Prahy.[182] Jeho vztah k Táboru je již podstatně konkrétnější. Dochoval se totiž, třebaže v dosti fragmentární formě, Filipův deník, v němž je kromě jiného též uvedeno, že během relativně krátkého období od cca měsíce června roku 1504 do konce října roku 1505 poskytl svěcení celkem 492 klerikům. Z uvedeného počtu pak 11 pochází přímo z Tábora, který se tak množ-

179) Srov. přílohu VI., s. 267.

180) Srov. SOkA Tábor, AMT, sign. A II č. 4, kniha č. 1, fol. 28[v] – 29[r].

181) Citace dle F. Šimek a M. Kaňák, Staré letopisy české, s. 289. O osobnosti biskupa Augustina a jeho činnosti v Čechách naposledy v širších souvislostech pojednal J. Macek, Víra a zbožnost jagellonského věku, s. 119–130. Snad se Tábora, resp. Hradiště, týkají zmínky ve dvou listech, jejichž opisy se zachovaly ve známém Manuálníku M. Václava Korandy (vydání Jos. Truhláře, Praha 1888, s. XIX, s. 153, č. XLVII a zvláště pak s. 154–155, č. XLVIII), oba z roku 1492. Nelze též nezdůraznit, že nám již dobře známý M. Jan z Opočna, tehdy farář pražského kostela u sv. Petra Na poříčí, se stává jedním ze čtyř vykonavatelů poslední vůle biskupa Augustina. K tomu srov. opět J. Macek, Víra a zbožnost, s. 130, ovšem autor dle mého názoru patrně nesprávně uvádí dva různé mistry Jany z Opočna (srov. cit. dílo, rejstřík), ačkoliv se patrně jedná o totožnou osobu.

182) Citace opět dle Starých letopisů českých, vydání F. Šimka a M. Kaňáka, s. 318. Filipovu osobu, příchod do Čech i jeho následné životní peripetie zde též plasticky podal J. Macek, Víra a zbožnost, s. 131 –138. Zde (s. 137) i vylíčení málo známé skutečnosti o Filipově pokusu utéci z Čech do Rakouska v listopadu roku 1506 a jeho zadržení v nedaleké rožmberské Soběslavi.

stvím svěcenců dostává spolu se Žluticemi na šesté místo mezi českými kališnickými městy, královskými i poddanskými.[183] Táborští dosahují pouze nižší svěcení, a to stupeň akolyty, podjáhna a jáhna. Na kněze nebyl vysvěcen žádný z nich. Jedním z táborských kleriků byl i bakalář Mikuláš Jiříkův; další tři táborští svěcenci jsou nepochybně příbuzní, snad přímo bratři, a to Václav, Ondřej a Jan Hronkův.[184] Pokud je známo, žádný z oněch 11 svěcenců se neuplatnil v duchovní službě v rodném městě či blízkém regionu.

Větší úspěch v takovéto kariéře měli někteří absolventi tehdejšího pražského vysokého učení. Zde je nutno na prvém místě připomenout jméno zdejšího rodáka Jakuba Quintina, resp. Kvintina, jenž se roku 1497 stal bakalářem.[185] A je to jistě on, kdo se stává v dubnu roku 1513 děkanem kutnohorským při chrámu sv. Barbory, ale již na jaře roku 1517 umírá.[186]

Ryze kališnický étos města zaznívá z jediného dochovaného dokumentu svého druhu, totiž artikulů táborských knapovských tovaryšů, jejichž nejpodstatnější část pochází z roku 1482, krátký dodatek pak z roku 1528. Vyzdvihává se zde zásadní nutnost častého přijímání pod obojím způsobem, účast na *„slyšení slova Božího"*, tedy na kázání, ale i na jitřních zpívaných mších či dokonce v procesí při svátku Božího těla. Nechybí ani zdůraznění potřeby nést během něho ozdobné (zlaté) svíce či postavníky.[187]

Na obranu své víry dovedli Táborští náležitě pozdvihnout hlas, a to i v případě souvěrců v okolí. Někdy byla jejich reakce tvrdší, jindy, dle potřeby, mělo jejich stanovisko podstatně diplomatičtější formu. Patrně do těchto souvislostí patří záznam v tzv. konceptu životopisu p. Jana (II.) z Rožmberka od Václava Březana, vztahující

183) Srov. J. J. Řehák, Kutnohorské diarium biskupa Filipa Villanuovy, s. 47, dále i J. Macek, Víra a zbožnost, s. 134.

184) Dle J. J. Řeháka, Kutnohorské diarium, se zde jmenují: *Jacobus Petri de Thabor, Jacobus Johannis, Wenceslaus Hronkonis de Thab...* (1504, začátek června ?, s. 49–50); *Johannes Nicolai de Thabor* (akolyta; 1504, červenec 14, s. 51); *Baccalar. Nicolaus Georgii de Tabor* (akolyta; 1504, září 21, s. 55); *Thomas Nicolai* (akolyta; 1504, září 21, s. 56); *Jacobus Petri, Wenceslai Mathei de Thabor* (podjáhen, 1504, září 21, s. 57); *Andreas Hronkonis, Nicolai Wenceslai de Thabor* (1504, prosinec 21, akolyté, s. 59); *Jacobus Johanis de Thabor* (podjáhen, 1504, prosinec 21, s. 62); *Jacobus Petri, Wenceslai Mathei de Thabor* (jáhnové, 1504, prosinec 21, s. 62); *Johannes Hronkonis, Johannes Georgii de Thabor* (akolyté, 1505, únor 15, s. 65).

185) *„Jacobus Quintinus de Thabor"*, srov. Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis pragensis, ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585. Pars II, Prague 1832, s. 178 a 181. O některých dalších příslušnících tohoto rodu v Táboře 16. století přináší zprávy K. Thir, Staré domy a rodiny táborské, 2, s. 493 a 628. Oznámení krále Vladislava Jagellonského Kutnohorským, že ustanovil Jakuba Quintina děkanem kutnohorským, ze 7. dubna 1513 otiskl in extenso František Trnka, Náboženské poměry při kutnohorské konsistoři r. 1464–1547. VKČSN 1931, Praha 1932, s. 27, č. 23.

186) Soupis majetku po zemřelém děkanu J. Quintinovi z 25. května roku 1517, tamtéž, s. 29, č. 26. Totožnost osoby táborského bakaláře Jakuba Quintina s kutnohorským děkanem téhož jména přesvědčivě dokládá pamětní záznam litoměřického radního písaře Jana od Hradu, vztahující se k 17. únoru roku 1517, jehož začátek je následující: *„Bratři na kolaci měli u Jana Vicena v neděli po svatém Valentýnu a bylo nás u pět stolů u Vicena a u tří stolů u Martina Nosydly. A byli u voběda, nejprv arciděkan od Hory, kněz Jakub Bakalář rodem z Tábora, pan mistr kněz J. Žitenický, ... "* Srov. Jan Smetana, Nejstarší kronikářské záznamy litoměřických radních písařů. Litoměřicko – Vlastivědný sborník 14, 1978, s. 119–142, citace ze s. 128. O oné trachtaci i J. Macek, Víra a zbožnost, s. 138, jako doklad úcty, kterou požívali kutnohorští arciděkanové u kališníků.

187) Srov. přílohu VIII., s. 269 a 271.

se k roku 1467. *„Farář Soběslavský něco zhruba přemluvil a pán, toho se dověda, rozkázal mu dáti odpuštění. I ukrotil pána kancléř jeho Mikuláš, že mu to prominul a úmysl svůj proměnil, nejvíc proto, aby Táborům příčinou nebyl k odehnání."*[188] Tábor pak roku 1500 stojí na straně drobného šlechtice nepochybně kališnického vyznání Václava z Obramovic při jeho trpkých stížnostech na konání i chování katolického faráře tehdy rožmberské Soběslavi.[189] Další dochovaný doklad z roku 1528 je daleko pregnantnější. Představitelé města se s naléhavou žádostí obracejí na pana Adama (I.) z Hradce, aby svým vlivem zapůsobil na tehdejšího rožmberského vladaře Jana (III.) z Rožmberka ve věci opětovného ustanovení utrakvistického faráře v nedalekém, opět rožmberském městečku Miličíně.[190]

A ještě závěrem upozorněme na jednu, snad hypotetickou, ale přesto v úvahu přicházející skutečnost, dokládající věroučné zázemí někdejšího kališnického Tábora. Tak 30. října roku 1586 dopsal David Pretorius *„soused a preceptor v městě Táboře"* českou Postilu M. Jana Rokycana. Nelze vyloučit, že základem Pretoriova opisu mohl být nějaký starší rukopis chovaný rovněž v Táboře.[191] Podobný osud patrně mělo i dílo jiného význačného představitele českého utrakvismu 15. století, totiž M. Václava Korandy (mladšího) „Traktát o velebné svátosti", jehož unikátně dochovaný tisk z roku 1493 se měl dle svědectví Václava Hanky dostat do nynější Knihovny Národního muzea v Praze z někdejšího táborského konventu bosých augustiniánů. Snad i on měl s městem podstatně delší sepětí, než se stal majetkem řádu, přicházejícího do Tábora až v polovině 17. století.[192]

188) Citace dle Františka Mareše, Norbert Heerman a Václav Březan. ČMKČ 73, 1899, s. 235.

189) Srov. přílohu IV., s. 252. Dle R. Cikharta, Město Soběslav, Soběslav s. a. (1907), s. 27, měl být v té době soběslavským farářem jakýsi kněz Bartoloměj, ovšem prvá zmínka se o něm činí údajně až roku 1501. Autor se zde ale evidentně mýlí, protože soudobé písemné prameny jasně jmenují alespoň v letech 1496 až 1501 jakéhosi, jinak blíže nám neznámého, kněze Matěje – srov. SOkA Tábor, fond AM Soběslav, sign. IV A 4/1, fol. 148^{r} a 184^{v} (tzv. purkmistrovské účty).

190) Srov. přílohu VII., s. 268.

191) Popis rukopisu přináší J. Truhlář, Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny pražské. Praha 1906, s. 66, č. 170 (sign. XVII. D. 40). Základní rozbor tohoto Rokycanova díla má F. M. Bartoš, Literární činnost M. Jana Rokycany, M. Jana Příbramy, M. Petra Payna. Praha 1923, s. 48–49, č. 45, kde i pokus o dataci, zhruba do počátku šedesátých let 15. století a přehled další příslušné literatury a edic. Je zajímavé, že v obsáhlé práci K. Thira, Staré domy a rodiny táborské, 2, (rejstřík) se jméno *„souseda"* D. Pretoriuse vůbec neobjevuje!

192) Srov. V. Hanka, České prvotisky. Časopis Českého musea 26, 1852, svazek 4, s. 66–67, č. 38. Popis tisku podává Knihopis československých tisků od doby nejstarší do konce XVIII. století. Díl I., Prvotisky (do r. 1500), Praha 1925, s. 27, č. 11 a dále Dodatky od Emy Urbánkové (Knihopis, díl I., Prvotisky; do r. 1500), Praha 1994, s. 66–67, č. XXVIII, kde uvedeny i následně objevené exempláře tisku (resp. jeho zlomků).

Příloha I.

Přehled posloupnosti doložených táborských duchovních během druhé poloviny 15. a počátku 16. století.

Rok bez oblých závorek je udán v pramenech, s oblými závorkami pak znamená možnou či předpokládanou dataci.

Pořadí:	Farář:	Pomocníci (vikář, kaplan ap.):	Doba působení:	Poznámka:
1.	Jan ze Stakor	kněz Tomáš	1452-(1455)	
2.	Jan Táborský, zvaný Vilímek	vikář Jindřich	(1456)-(1461)	
3.	?	kněz Jakub	1461	Farářem mohl být tehdy ještě Jan Vilímek.
4.	?	kněz Jan z Bakova	1467	
5.	?	kněz Jakub	1473	Je možné, že se jedná o stejného kněze připomínaného již roku 1461.
6.	Tobiáš	?	(1474)-1477 -(1478)	
7.	Václav	kněz Jíra M. Jan z Opočna	(1478)-1479	
8.	M. Jan Ryba	?	(1480)-1485	
9	?	kněz Bartoš, resp. Bartoch kněz Jan (mladý kněz)	1509-1510	
10.	Jan Šeta	Je možné, že jeho pomocníci byli shora zmínění Bartoš (Bartoch) a Jan.	1512-(1516)	Je značně pravděpodobné, že farářem byl již v letech 1509-1510.
11.	Petr Jičínský	?	1517-1521	
12.	Martin Hánek	?	(1524)-1529	

Příloha II.

Řehoř Klaric, písař třeboňského panství, zpravuje pana Bohuslava ze Švamberka o finančních záležitostech, dále o možnosti prodeje tří vesnic na Táborsku, Malšic, Maršova a Lomu, a posléze o prodeji domu někdejší obyvatelky města Soběslavi Markové, která pro svou víru odešla do Tábora.

1477, březen 8., Třeboň

Páni Bechynský

V archivu třeboňským leží list jim a jinejm mnohejm svědčící, jejž jsem tuto docela položil:

Urozenému pánu, panu Bohuslavovi z Švamberka etc.

Urozený pane, pane etc., a jakož sem poručil Bartošovi na Bechyni, aby dojel ku pánu Rynártovi /: nebo Bynartovi :/ zdali Vaší Milosti co peněz pójčil, jakož od pana Bechynského XVIII^{C} sex. vzieti má, tak mi kázal odepsati, že nemá úmysl na úrok pójčiti než chtěla-li by Vaše Milost jednú prodati Malšice, drží je Sedlice a jsú jiné dvě vsi Maršov a Lom míly od Tábora, že by chtěl kúpiti, a což by jemu mimo to zuostalo, že by neodpíral přijíti (?) než abych já k němu přijel, že by chtěl se mnú o ty věci rozmlúviti i račtež věděti, že jeden z bratří Bechynských také se mnú o ty vsi mluvil, jestliže Zelči (?) od Předborúv kúpě, že by je chtěl kúpiti; také sem byl mluvil s paní Buzkú (?), pánuov Bechynských mateří, že jí mají synové dáti IIII^{C}XXV sex. i odložila (?) mi do svého muže pana Beneše Libúně, i kázal mi pan Libúň odepsati, abych sám k němu přijel a mně jest nebezpečno. Pan Grafneker nemá smlauvy, mělť jest s Rubíkem u Raksy puotku, byť byl pan Grafneker neukvapil by-li by jej jali a Kestřanského syna zbodli a počeli jej slibem zavazovati i retovati jej. O tu Markovú, jakož Táborští pro ní stavují, ješto Miličínský za její dům od Sudkové peníze vzal, tak mi Stanislav psal, když byla svůj dům prodala, potom se na Tábor ukradla pro svú kacierskú vieru a pan nebožtík kázal ty peníze vzeti od pana Grafnekara etc. Datum Třeboň, sabbato ante dominica in Oculi, A^{O}. LXXVII.

Řehoř Claric.

Cedulka leží v témž listu, aby ráčili věděti, že v těch třech vsech v Malšovicích (!), Maršově a Lomu jest na XX sex. platu a něco ovsa, račte kázati ohledati rejstra, kdež byly zastavený Hanušovi do Červeného domu do Hradce.

Státní oblastní archiv Třeboň, rkp. A 22/1 (Petr Kašpar Světecký, Historische Nachrichten etc.), pag. (soudobá) 57; (celá strana, včetně zveřejněného opisu listu, je silnou vertikální čarou přeškrtnuta).

Příloha III.

Purkmistr a rada města Tábora se obracejí na představitele dolní (kališnické) konsistoře s naléhavou prosbou, aby svým vlivem změnili úmysl dosavadního táborského faráře Václava a jeho druhů, M. Jana z Opočna a kněze Jíry odejít z města.

1479, červenec 5., Tábor

Službu naši napřed, osvícení[a] a poctiví páni mistři a přátelé nám příznivi vzkazujeme a račtež Vaše Milost věděti[b] (?), že kněz Václav, farář náš i s poctivým Mistrem Janem Vopačínem[c] (?) i s knězem Jírú od nás odpuštěnie vzeli jsa[d] (?) s námi déle[e] (?) trpěti[f] (?) a býti nechtějíc než až do s. Václava [28. září] najprve příštího a prozbu naši v tom po několikrát voslyšali (!) jsú k ní i (?) přicházej...[g] (?), aby v tom svój úmysl přetrhli a s námi potrvali (?) a některé osoby k tomu i z obce naše před Jich Milost sebú povolali jsme a všickni jednostajně prozbu k Jich Milosti učinili jsme, aby se od nás netrhali, ale s námi byli (?) do vuole Boží, aby to ráčili učiniti pro Buoh i pro tu obec, z té však prozby nám jsú nakonec (?) odpověděli (?), abychom sobě vo (?) buducieho (?) faráře pověděli (?), že úmyslu (?) svého...[h], jinak změniti nemienί, my pak znajíce se býti (?)...[ch] v svých prozbách k Vašie Milosti se vždy prvotně utěká...[i] a prosíme, že Vaše Milost také prozbu svú <k nim> učiniti ráčíte knězi Václavovi faráři našemu i také k poctivému Mistru Janovi Vapecínovi (?) i také k knězi Jírovi, aby ráčili s námi přes úmysl svój déle[j] potrvati; toto však Vaše poctivost za...ty[k] (?) račte, že ještě máme úmysl v...[l] listu od poctivosti Vaší sejdúce se i také některé z starších[*] z obce k sobě přivolajíc k Jich Milosti prozbu učiniti, aby ráčili s námi zůstati a jestli pak že by vždy před se (!) na tom stáli a [pros]bě[m] (?) od poctivosti Vaší a Milosti té[n] (?) prozby nepřijali, ani té (?) od nás, vždy poctivosti Vaší a Milosti prosíme, že nás vopustiti neráčíte v tom, ale o nás[o] (?) péči měti podle té naší potřebnosti pro naše Vaší milosti a poctivosti Vaší zasluhovánie (?) potomní (?) a budúcí (?)[p]. Datum Thabor feria II. post Procopii; Anno domini etc. LXXVIIII°.

Purgmistr a rada města
Hradiště hory Thabor

(Adresa na dorsu):

Osvíceným a poctivým pánuom Mistrom a úředníkom v duchovenstvie arcibiskupst[ví] pražského, nám přieznivým b. d.

Ediční a věcné poznámky:

a) otvor v papíru, část slova chybí
b) vypadlé, poslední slovo věty chybí
c) otvor v papíru, možno číst i jako „W[ap]czyn" (?)
d) setřelý text, špatně čitelný

e) setřelý text, možno číst i jako „dále"
f) setřelý text
g) otvor v papíru, část textu chybí
h) setřelá místa textu, špatně čitelná či naprosto nečitelná
ch) zcela setřelé místo textu
i) setřelé, nečitelné
j) špatně čitelné, možno číst i jako „dále"
k) setřelé místo
l) otvor v papíru, část textu chybí
m) setřelé, doplněno dle smyslu
n) nejisté, špatně čitelné
o) špatně čitelné
p) místy setřelý text, špatně čitelný

< > – označení soudobého škrtu

*) Jedná se o dosud jediný konkrétní doklad o existenci tohoto samosprávného orgánu v Táboře během druhé poloviny 15. století. O „instituci" starších pro Tábor prvé poloviny onoho století srov. vyčerpávající studii Františka Šmahela, Táborská obec a městská samospráva v letech 1420–1452. Husitský Tábor 6–7, 1983–1984, zvláště s. 160–163.

Originál papírového, česky psaného listu (nepochybně v minulosti sňatého z vazby blíže neznámého rukopisu) je dnes uložen v Národní knihovně v Praze, odd. rukopisů a starých tisků, sign. XXIV B 41. Archiválie o rozměrech: výška 26,3–26,7 cm a šířka 19,9–20,5 cm je bohužel dnes silně poškozena, na několika místech proděravěna, text pak navíc mnohde setřen či zašpiněn lepidlem. List byl původně uzavřen přitištěnou pečetí z červeného vosku o průměru cca 4 cm, jejíž nepatrné fragmenty se nalézají na jejím dolejším okraji.

Příloha IV.

Václav z Olbramovic si ostře stěžuje Petrovi (IV.) z Rožmberka na jednání soběslavského katolického faráře vůči němu a jeho ženě a přimlouvá se za řádné vypořádání s rožmberským úředníkem (či služebníkem) Kunešem.

1500, duben 13., Tábor

Urozený pane, pane službu svú Vaší Milosti vzkazuji, a ráčíte v paměti měti, kterak sú s Vaší Milostí mluvili přietelé ženy mé o to zvoněnie, které je sě stalo v Soběslavi z rozkázanie toho všetečného faráře, i slyšel sem od těch pánuó[v] přátel, že by Vaše Milost račili jeho vajmluvu těm pánuóm přáteluóm praviti, a že by ten obyčej měli žiáci expellales sobě vyzvoniti, kdež sem já byl tu na Soběslavi XI leth (!) a nikda na ten čias toho zvoněnie nebývalo jest, jakož již pak nynie slyším, že by na kterých žiacích kázeň skrze to zvoněnie byla, kdež ti poslové, kterýž sú k Vaší Milosti posláni byli tu na Soběslav od pánuóv tháborských slyšeli sú od kněze jednoho sedíce na víně, kterémuž pití podávali, že jest řekl, žiáci sedie nejsúc vinni farář kázav zvoniti a zaplativ jim od zvoněnie, tento toho čist, také mi pověděli páni přietelé, že jej ráčíte vymlúvati z toho, že před ženou mau nedal slúžiti a velel jí ven z kostela, že jest to učiniti musel z rozkázanie starších, mám za to, ža Vám v paměti jest svolenie zemské, abychom sebe žiadným právem jiným nehleděli než zemskajm. Také otec muoj, tak mi řekl synu dalť jest Pán Buoh dvě noze (!) a dvě ruce, na těch nohách a těma rukama, ktožť (!) by chtěl kterú lehkost učiniti, braň toho každému živému člověku; i milý pane pomně na rozkázanie otce svého věrně mi toho líto, co mi sě od toho popa děje a zvláště ješto mu jiní páni pro jeho neřádné skutky z svých far odpuštěnie dali, prosím já Vaší Milosti, aby ráčili v to spravedlivě nazřeti a tě (?) mi to od něho (?) napraveno neb bych já raději Vám slúžil než Vás hněval, ač byla-li by služba má Vám přijemná. Také sem zpraven, že by Vaše Milost ráčili praviti, že za tu šubu, která jest ztracena Kunšovi, že ste mu jinú <službu> šubu za ní ráčili dáti, za kterú ste IX zlatých dali a snad Vaše Milost ráčili ste rozkázati dáti, ale jemu nenie viece dáno než jeden rukáv od šuby staré a též i (?) kuožie lišče (?) a tři hřbetové lisý, protož aby ráčili věděti, že toho všeho nenie jedva s (!) kožíšek po pás viec, aby ráčili věděti, že mu nic dáno nenie, při tom sem zpraven, že ste ráčili praviti, kterak jest od Vás odpuštěnie vzal v Budějovicích. A že by mu byli rádi dali za jeho věrnú službu, ale že ste neměli tu co jemu dáti, než že jeho ještě tak neráčíte nechati, mám za to, že jest Vašie Milosti dočkal na Krumlově a tu že jest Vaší Milosti ziehnal. A snad ste k tomu toho čiasu prázdnosti neměli, aby naň zpomenuli za jeho službu než budete-li ráčiti, to já dobře viem, že mu muožete Vašie Milost dáti i dali co Vašie Milost bude Vaší Milost povinen děkovati a na to mysliti, aby Vaší Milosti poslúžil, kdež by mohl, pak-li neráčíte nic dáti, to při Vaší Milosti dobré vuoli buď. Dán na Tháboře, v pondělí po Květné neděli, anno domini etc. 500.

Václav z
Olbramovic

(Adresa na dorsu):
Urozenému pánu, panu Petrovi z Rožmberka etc. pánu mně příznivému

Orig., papír, česky, na rubu zbytky přitištěné pečeti.
Státní oblastní archiv Třeboň, fond Velkostatek, sign. I B 5BP 25.

Příloha V.

Účet táborských kostelníků z let 1509–1510.

Jednou z unikátně dochovaných táborských písemností z počátku 16. století je i účet zdejších kostelníků, pocházející konkrétně z let 1509 – 1510. Jestliže pro celé období 2. poloviny 15. století je nám známo pouhých 12 kusů soudobých originálních písemností z někdejšího jistě bohatého městského archivu,[1] popsaná neutěšená situace je typická i pro počátek století následujícího. Příčinou je i zde živelná skartace táborských archiválií, zvláště těch nejstarších, provedená někdy v letech 1849 – 1850.[2] Jejich souvislejší řada začíná až rokem 1511, tedy datem, kterým začínají dochované městské knihy. Naproti tomu aktový materiál (spisy) a účty jsou, na rozdíl od městského archivu nedaleké Soběslavi, velmi zlomkovité nejen pro celé 16. století, ale i období ještě mladší.[3]

Ale vraťme se k našemu účtu. Jedná se o útlý papírový sešitek, bez desek, manuálového tvaru, o rozměrech 11 x 32,7 cm. Čítá pouhých 6 folií, přičemž foliace provedená tužkou v pravém horním rohu je ryze moderní. Původně byla folia nepochybně v hřbetě sešita nití, ta však dnes zcela chybí. Filigrán – koruna s diadémem, se nalézá na druhém a třetím listu.[4] Písmo je relativně úhledné, jedná se o klasickou bastardu, s minimem škrtů a oprav, takže lze s jistotou soudit, že se jedná o čistopis účtu a ne jeho konceptní podobu. Text psal jeden písař, a to výhradně česky, pouze nadpisy některých částí a veškerá datace jsou latinské, navíc v řadě případů ve zvýrazněné kaligrafické formě.[5]

Při pořádání táborského městského archivu zdejším gymnaziálním profesorem, věhlasným historikem Augustem Sedláčkem v polovině devadesátých let 19. století dostal účet signaturu A III b alfa č. 3. Dnes je uložen ve fondu Archiv města Tábor, v části C. (= účty patronátní) a skupině a) (= děkanství), pod inventárním číslem 1619, v kartonu č. 378.[6] Jeho využití v historickém bádání, včetně regionálního, je minimální, možno říci, že skoro žádné. Pokud je mi známo, jediným regionálním historikem, jenž na onen pramen upozornil, byl jiný táborský gymnaziální profesor,

1) K oné problematice srov. naposledy R. Tecl, Dva fragmenty táborského archivu, zvláště s. 95–98, kde též shrnuta základní literatura a pramenné doklady.

2) Srov. studii J. Kořalky a R. Tecla, Historické osudy táborské městské knihy z druhé poloviny 15. století. HT 1, 1978, s. 45–77, zvláště pak s. 50–51 a materiálový článek R. Tecla cit. v předešlé poznámce.

3) K celkovému dochování táborského městského archivu srov. dva, bohužel již zastaralé přehledy, jednak A. Sedláčka, Sbírka listovních pamětí města Tábora. Výroční zpráva c.k. Vyššího gymnasia v Táboře za školní rok 1897, Tábor 1897, s. 3– 18 (pouze tzv. historický archiv) a jednak práci Karla Poustky, Okresní archiv v Táboře. Průvodce po fondech a sbírkách, Tábor 1958, zvláště s. 87–131, o tzv. historickém archivu, původně zaobírajícím léta cca 1437–1850 (částečně do r. 1890), je pojednáno na s. 87–116.

4) K tomu srov. Gerhard Piccard, Die Kronen-Wasserzeichen. Findbuch I, Stuttgart 1961, totožný filigrán je vyobrazen Abteilung XII, s. 149, č. 5 – *„Verona, Aalen, Ottingen, Grimb 1506 – 1514"* (s. 46).

5) Písaře, i pro minimální dochovanost soudobých městských písemností, se mi nepodařilo určit.

6) A. Sedláček, Sbírka listovních pamětí, s. 7 v souvislosti s písemnostmi kostela Proměnění P. na hoře Tábor uvádí i *„počty aneb lejstra kostelníkův z l. 1509 – 1617"*. Pochopitelně se vůbec nejedná o souvislou řadu, spíše naopak.

nejzasvěcenější znalec topografie města, Karel Thir, ale pouze marginálně, v rámci své syntetizující monografie o dějinách táborského pivovarnictví.[7]

V roce 1977 zcela náhodně nalezl jičínský archivář a historik Jindřich Francek v nezpracované části fondu Archiv arciděkanství Jičín do té doby naprosto neznámou písemnost, knihu z let 1431–1508, kterou nejprve nazval *„knihou zádušních počtů"*, po zevrubnějším studiu pak *„knihou záduší kostela sv. Jakuba Většího v Jičíně"*. Nově objevené archiválii následně věnoval poměrně rozsáhlou studii, která vyšla roku 1981.[8] Zde zasadil knihu do širšího rámce dějin a správy města Jičína 15. století. Pozornosti neušel ani podrobný rozbor pramene samotného, včetně širšího pohledu na úřad kostelníků, z jehož činnosti kniha záduší, mimochodem nejstarší dochovaná svého druhu u nás, vzešla.[9]

Jak bylo řečeno, J. Francek zcela logicky nazval svůj objev *„knihou"*. To v táborském případě naráží na značné potíže. Žádné jiné zápisy, kromě účtu, zde totiž nenalézáme. Jistě, přísně formálně se sice jedná o *„knihu počtů"*, ale její velmi malý rozsah (celkem pouhých 6 folií) spíše vede k závěru, že nejvhodnějším označením bude neutrální účet. Z hlediska vnitřní struktury i obsahové skladby zde též existují podstatné rozdíly. V jičínské knize se např. nalézá řada údajů, týkající se záduší (včetně zápisu smlouvy o opravě zdejšího kostela zedníkem Jírou z Hradce Králové, opisu listiny z roku 1445 či celkem 5 různých soupisů liturgických předmětů z let 1432–1508).

Krátký táborský účet se naproti tomu dělí do několika tématických částí. V prvé jsou podchyceny příjmy kostelníků **(Mikuláše sladovníka a Jana Malšického)** za období od 27. října roku 1509 do 7. září roku 1510, a to v nepravidelných termínech, kolísajících od více jak dvou měsíců do zhruba jednoho týdne. Druhá, rozsáhlejší partie se týká výdajů, ale výhradně ve vztahu k faře, resp. jejímu osazenstvu. V žádné z položek se neobjevuje vydání na kostel, liturgické předměty ap. Je tu zachyceno období od 24. listopadu 1509 do zhruba 14. září roku 1510. Datace zapsaných položek je opět různá, někdy se pod jedním datem objevuje několik vydání odlišného charakteru, jindy je časový rozdíl týdenní, v některých případech se jedná o dobu dlouhou čtyři měsíce! Po obsahové stránce upoutávají na prvý pohled výdaje, věnované na výkrm prasat, jejich porážku a stravu vůbec, podobně jako za vytápění a nejrůznější drobné i větší opravy zařízení fary, nářadí a nástrojů. Ještě obsáhlejší je část výdajová věnovaná tentokrát vaření piva a s tím souvisejících nákupů surovin a nejrůznějších úkonů (pobíjení sudů, zametání sklepa, ošetřování piva ap.). Účtování probíhalo od 27. října roku 1509 do 7. září roku 1510, přičemž jeho intervaly jsou opět nestejně dlouhé; od několika dní do zhruba měsíce. Závěr účtu, rozsahem s určitostí nejdelší, tvoří výdaje za velmi specifickou, možno říci v této době pro nás až ne-

7) K. Thir, Dějiny táborského pivovarnictví 1612–1912. Tábor s.d. (1912), s. 7, kde několik položek účtu (vše pouze ve vztahu k vaření piva) doslovně otiskl.

8) Srov. J. Francek, Úřad kostelníků v Jičíně a jejich kniha záduší z let 1431–1508. Sborník archivních prací 31, 1981, s. 75–104, k vlastní nalezené knize srov. především s. 90–103.

9) Dle J. Francka, Úřad kostelníků, s. 91, pozn. 84) uvádí, že vedle jičínského exempláře se dochovalo jen celkem šest obdobných knih z několika českých a moravských, královských i poddanských měst či městeček z doby do roku 1526.

obvyklou činnost, totiž výhradně za praní prádla (osobního i ložního) mužské části osazenstva táborské fary, tj. farářovi, kněžím, zvoníkovi a pacholeti, a to pro období od 27. října roku 1509 až 27. července roku 1510. Jako pradleny jsou uváděny pouze ženy, hlavně jakási nám blíže neznámá Suchádřevová. Poměrně solidní hygiena nebyla zaměřena jen na potřeby fary, ale dle ojedinělé zmínky o praní dvou prostěradel z *„obecních postelí"* patrně i na potřeby zdejšího špitálu.

Krom správního i diplomatického významu poskytuje táborský kostelnický účet i neméně důležité poznatky, především pak k regionální historii. Vedle údajů o hospodaření města zde nacházíme zmínky o jeho topografii, jména řady obyvatel, podobně jako četné informace o místních řemeslnících. Samostatnou kapitolu tvoří rozsáhlé pasáže věnované výrobě piva. Obecnější význam mají uváděné ceny za nejrůznější produkty, především potravinářského charakteru a otop, dále i platy za řadu úkonů a služeb. Nezanedbatelné jsou i údaje o „každodennosti" města té doby. Spolu s několika dochovanými testamenty zdejších měšťanů (zvláště „konceptem" Janka Řehovic asi z doby kolem třetí čtvrtiny 15. století) a nepatrným počtem dalších pramenů, tentokrát mimotáborské provenience, je zmíněný soubor písemností vlastně jediným dochovaným zdrojem našich vědomostí o možném rozsahu táborského místního trhu během druhé poloviny 15. a na počátku 16. století.[10)]

10) Srov. R. Tecl, Neznámý táborský kšaft z druhé poloviny 15. století. JSH 63, 1994, s. 153–157, kde i odkazy na další příslušné prameny. K táborskému účtu, resp. k jeho výši cen a platů, jsou vhodným srovnávacím materiálem např. dva skoro současné účty, otištěné před lety J. Mackem. Srov. J. Macek, Cestovní účet kutnohorského mincmistra do Budína v r. 1512. Prameny a studie k českým dějinám 1, Praha 1951, s. 27–47 a týž, Hospodářský účet z 15. století. Tamtéž, s. 49–60.

fol. 1^{r}

Anno domini 1509

Item příjem panuóv kostelníkuóv pana
Mikuláše sladovníka a Jana Malšic-
kého.

Item sabato ante Symonis Jude **[27. října 1509]** od
pana purkmistra pana Matěje krajčího
V sex.

<Sabato ante p>

Item feria VI in die Prisce **[18. ledna 1510]** od pana
purkmistra pana Jana Hrušky V sex.

Item feria VI ante Gregori **[8. března 1510]** od pana pur[k]-
mistra pana Jana Hlumy V sex.

Item feria VI ante Tyburcii **[12. dubna 1510]** od pana
purkmistra pana Prokopa Kuniaka (!) V sex.

Item sabato ante Georgii **[20. dubna 1510]** za mláto
od Duška z Maršova XX gr.

Item feria II post Spiritus sancti **[20. května 1510]** od pana
purkmistra pana Jana Paukara VII sex.

Feria III ante Margarethe **[9. července 1510]** od pana pur[k]-
mistra pana Jiříka Prymle V sex.

Sabato ante Nativitatis Marie **[7. září 1510]** od
Matěje krajčího za III polaudralnici (!)
piva IIII sex. X gr.

Pavlovi do Chlebova za <1/2> drali(saudek
LXX gr.

Summa příjmu XXXVII sex. XL gr.

Sabato ante Wirginium (?) **[19. října 1510 ?]** Tichajch (!) Bětě
za č[tvr]t mláta V gr. IIII d.

fol. 1^{v}

Edicio domum farhophi (!)

Sabato ante Katherina **[24. listopadu 1509]**

Item Chlupáčovi do Černajšovic
za vuoz uhle XVIII gr.

Sabato ante sancta Katherina **[24. listopadu 1509]** Šafratovi
za II č[bery] hrachu <XVIII gr> XXVII gr.

Idem sabato za III č[bery] ječmene prasatóm
natluc po VIII gr., summa XXIIII gr.

Idem Budilovi za 1/2 k[amene] tučného XI gr.

Sabato ante sancta Barbara **[1. prosince 1509]**

Item Popelákové za ubrus na stuol

stláti za III 1/2 l[okte] plátna na ručníky
Summa XX gr.

Uhrovi zámečníku předělal zámek
k almaře a dveře u kuchyně opra[vi]l
od toho IIII gr.

Prasatom za I č[ber] ječmena VIII gr.

Sabato ante Largum sero [**24. prosince 1509**] Baudéřovi o-
pravil rendlík a rožeň, od toho VIII d.

Sabato ante Circumcisione [**1. ledna 1510**]

Item Škrabákovi řezníkovi od zdě-
lánie dvau vepří i za střeva
i za duoch summa <XXIIII gr. III d.>
a za duoch XXV gr. I d.

Sabato ante Epiphanie [**5. ledna 1510**]

Item Marthie Betanské, když se vepři
bili a koláči strojila a hrnce k
sádlu, od toho VII gr.

Za vuoz uhle sedláku z Skopytec
XII gr.

Sabato in Conductu Pasce [**6. dubna 1510**]

Item Uzené (!) Lišce (!) za lojové
svíce X gr.

Robenkovi od svaření se–
kery a sáněk opravenie do
prsku IIII gr.

Vaňkovi zámečníkovi opravil
klíč [k] komoře, od toho II gr.

fol. 2^{r}

Sabato ante Conductu Pasce [**6. dubna 1510**] od pečenie
chleba od X^{ti} čberů po X^{ti}; Summa
XIIII gr. II d.

Za III l[okte] plátna k pytluom <za III>
po XI d.; Summa IIII gr. <- - -$^{a)}$> V d.

Od tlučenie krup IIII d.

Sabato ante Filipii (!) Jacobi [**27. dubna 1510**] kováři
z Stádlce za vuoz uhle XXIII gr.

Sabato ante Ascensionis Domini [**4. května 1510**] Jíšovi
Vnúčkovic za II vepře hladová
I 1/2 sex.

Feria II post Spiritus sancti [**20. května 1510**] Knotkové, staré
kuchařce služby III sex.

Idem sabato za II vědře vodě nosit
XII d.

Sabato in die Petri et Pauli [**29. června 1510**] vod Ku-
by z Klaužovic za vuoz drev
V gr. IIII d.

Sabato in die Margarethe [**13. července 1510**] Matějovi
z Černajšovic za vuoz uhle XXII gr.

Židovi od opravenie skla v páně
farářově komoře IIII gr.

Sabato post Jacobi [**27. července 1510**] Pikhartovi
za mláto IX gr.

Idem Lamačovi (lamaczovi) za putnu chleba
chovati a od pobíjenie lodi (?) V gr.

Sabato ante Laurenti [**10. srpna (?) 1510**] Mikulášovi
kováři od vocelovánie sekery
V gr.

Za dva škopy ku potřebám II gr.

Za dva pecny chleba z nového
VIII d.

Sabato ante Egidii [**31. srpna 1510**] Hrbkovi za 1/2
č[tvr]ti mláta IIII gr.

Sabato ante Nativitatis Marie [**7. září 1510**] za
sklo na mázhauz Židovi XVIII gr.

Za pantíky Vaňkovi zámečníkovi
VI gr.

fol. 2^{v}

Kuchařce za službu XL gr.

Summa huius partis IX sex. L gr. VI d.

Summa všeho vydánie XXXIIII sex. XXXII gr. 1 d.

Sabato ante Crucis [**14. září (?) 1510**] za uhle IIII gr. IIII d.

fol. 3^{r}

Edicio pro cervisia

Item sabato ante Symonis Jude [**27. října 1509**] Matějovi
sladovníku za v[ěrte]l 1/2 sex. IIII gr.

Mikulášovi kostelníku za II v[ěrte]le po 1/2 sex.
po IIII gr., summa I sex. VIII gr.

Sabato ante sancta Katherina [**23. listopadu 1509**] Adamce
za II věrtele po 1/2 sex. II gr., summa
I sex. IIII gr.

Sabato ante Circumcisione [**29. prosince 1509**] panu Vítovi
za rathauz za v[ěrte]l 1/2 sex. IIII gr.

Sabato ante Purificacionis [**26. ledna (?) 1510**] panu Martinovi s (!) Horovic (?) domu za III v[ěrte]le
po 1/2 sex. po II gr., summa 11/2 sex. VI gr.
Idem sabato panu Preterovi za v[ěrte]l
1/2 sex.
Idem sabato Mikulášovi kostelníkovi
za II v[ěrte]le po 1/2 sex. po III gr., summa
I sex. VI gr.
Sabato ante Petri [**16. února (?) 1510**] Žábovi („za bovi"!)
za v[ěr]tel 1/2 sex. III gr.
Nedostalo se piva, probrali u Makátů VII d.
Sabato ante Gregori [**9. března 1510**] Martinovi
s (!) Horovic domu za III věrtele
11/2 sex. VIIII gr.
Idem sabato Mikulášovi kostelníkovi
za v[ěr]tel 1/2 sex. III gr.
Sabato ante Palmarum [**23. března 1510**] panu Hruškovi za v[ěrte]l 1/2 sex.
Sabato ante <Pur> Resurexionis [**30. března 1510**] nedostalo se piva probrali u Brajšků (!?)
IIII gr.
Sabato ante Tyburcii [**13. dubna 1510**] panu Luňáko[v]i
za v[ěrte]l 1/2 sex. II gr.

fol. 3^{v}

Náklad vařenie piva

Item za chmel za II1/2 č[beru] (?) L gr.
Od znasajpanie sladu a tovaryšóm
na pivo III gr. II d.
Od sladu mlenie III gr.
Od pivovara Kropáčkovi V gr.
Mistru s pomahači i od spilanie
bez stravy <XVII gr.> XXVII gr. II d.
Od diela sladu XVI gr.
Vodákovi za vodu II gr.
Daupovcové od spilanie a od sudu struhanie (?)
mytí VI gr. a sklepu metenie a
od pobijenie sudu a požehanie
i za smolu XL gr.
Zvoníkovi starému od vyléváníe
z necek a piva ošetrovanie XII d.
Sabato ante Ancensionis Domini [**4. května 1510**] Mikulášovi za 1/2 věrtele prostředního
piva X gr.

Sabato ante Spiritus sancti [**18. května 1510**] Pelovi za
v[ěr]tel piva 1/2 sex. III gr.
Mezi tiem nedostalo se piva probrali u Kříšky (?) III gr.
Feria II post Spiritus sancti [**20. května 1510**] Martinovi s (!)
Horovic domu za II v[ěrte]le po 1/2 sex.
po III gr., summa I sex. VI gr.
Idem feria II Mikulášovi kostelníku za
v[ěr]tel 1/2 sex. III gr.
Sabato ante Trinitatis [**25. května 1510**] Janovi Beznosému za v[ěrte]l 1/2 sex. III gr.
Idem sabato ante Trinitatis od spaušténie
piva do lochu XVIII d.
Sabato ante Johanni [**22. června 1510**] Maškovi řezníkovi za v[ěr]tel XXV gr.
Makátovi za v[ěr]tel 1/2 sex. IIII gr.
Pokornému za v[ěr]tel 1/2 sex. IIII gr.

fol. 4^{r}

Janovi Beznosému za v[ěr]tel
1/2 sex. IIII gr.
Sabato in die Margarethe [**13. července 1510**] Daušovi
za v[ěr]tel 1/2 sex. IIII gr.
a v tom se nedostalo piva probrali
u Daušů X d.
Martinovi s (!) Horovic domu za
II v[ěr]tele po 1/2 sex. IIII gr., summa
LXVIII gr.
Sabato ante Bartholomei [**17. srpna (?) 1510**] Braumalce (?)
za v[ěr]tel piva 1/2 sex. IIII gr.
Za pivo, aby se piva zdolévaly VIII d.
Sabato ante Egidi [**31. srpna 1510**] Pobralovi za v[ěr]tel
piva 1/2 sex. IIII gr.
Idem sabato Velkovi za v[ěr]tel piva
1/2 sex. V gr.
Sabato ante Nativitatis Marie [**7. září 1510**] Buškovi za v[ěr]tel 1/2 sex. IIII gr.
Malšickému za v[ěr]tel 1/2 sex. IIII gr.

Summa huis partis pro cervisia XXII sex. LXI gr. III d. Summa quorum XXXVI.

Od přivezenie těch piv Dominkovi 1/2 sex.
VI d.

fol. 4[v]

Edicio a lavatura

Item sabato ante Symonis Jude [**27. října 1509**] Suché
Dřevové (!) [Suchédřevové ?] od zepranie kněze Bárthových
III košil, od mladého kněze II košil,
od zvoníkovajch II košil, od II ubrusů,
od V[ti] ručníkuóv III gr. V d.

Sabato ante Katherina [**24. listopadu 1509**]

Item Suchédřevové od kněze Janových
III koši[l], od III zvoníkovajch, od
IIII ubrusů, od V ručníkuóv IIII gr.

Sabato ante sanctum (!) Andrea [**24. listopadu 1509**]

Item od páně farářovajch II košil, od
kněze Barthových II košil, od zvoníkových
III košil, od pacholetovajch II košil,
od IIII ubrusů, od IIII ručníkuóv, summa
IIII gr. II d.

In die sanctum (!) Thoma [**21. prosince 1509**]

Item Suchédřevové od zepranie od
farářovy <kos> komže, od kněze
Janovy košile, od II ubrusů, od
II ručnikuóv, summa XII d.
<Od tlučenie krup IIII d.>

Sabato ante Circumcisione [**29. prosince 1509**]

Item od zepranie Suchédřevové od
V košil a II ubrusů a IIII ručníkuóv
a komže, summa III gr.

Sabato ante Epiphanie [**5. ledna 1510**]

Item od III komží, od kněze Bártových
III košil, od kněze Janovajch III košil,
od zvoníkovajch II košil, od VI[ti] ubrusů,
od IIII ručníkuok (!), od II prostěradl (!) fará-
řovajch, vod toho VIII gr.

Sabato ante Pauli [**19. ledna 1510**]

Item od zepranie kněze Janovajch III
prostěradl (!), od kněze Bárthových II košil,

od II ubrusů, od IIII ručníkuóv, summa III gr.
II (VI ?) d.

fol. 5[r]

Sabato ante Skolatice (!) [**9. února 1510**]

Item Suchédřevové od zepranie
od kněze Bárthových II košil, od
kněze Janovy košile, od komže
obecenie (!), od III ubrusů, od zvoní-
kovajch II košil a od komže
a od IIII ručníkuóv IIII gr. IIII d.

Sabato ante Petri [**16. února (?) 1510**]

Item Suchédřevové od kněze
Janovy košile, od zvoníkovajch
II košil, od II prostěradl (!), od IIII
ubrusů, od V ručníkuóv XVI d.

Sabato ante Mathei [**23. února 1510**]

Od zepranie II prostěradl (!) s (!)
vobecních postelí a II komží,
od III ubrusů, od V ručníkuóv,
summa XVIII d.

Sabato ante Gregori [**9. března 1510**]

Od kněze Bárthových III prostěradl, od
II (?) košil, od kněze Janovajch II
košil, od zvoníkovajch II košil, od
pacholecích IIII košil, od farářovach (!)
II prostěradl, od IIII košilí, od VI
ubrusů, od VIIII (?) ručníkuóv, od II
komží farářovajch, summa XI gr.

Sabato ante Resurexionis [**30. března 1510**]

Item Suchédřevové od zepraní
šatuóv s (!) farářovy postele III gr.,
od kněze Janovajch III košil, od
zvoníkových II košil, od IIII ubrusů,
od VIII ručníkuóv III gr.

Sabato in Conductu Pasce [**6. dubna 1510**]

Item od zepranie Suchédřevové
od páně farářovy košile, od

kněze Janovy košile, od zvoní-
kovy košile, od komže, od IIII
ubrusů, od VI ručníkuóv, summa
XVIII d.

fol. 5[v]

Sabato ante Tyburcii [**13. dubna 1510**]

Item od zepranie páně farářovajch
II cech (!) velikajch, od malé číšky,
od prostěradla, od II košil, od
II ubrusů, od IIII ručníkuóv III
III d.

Sabato ante Georgii [**20. dubna 1510**]

Item Suchédřevové od kněze Janových
III košil, od zvoníkovajch III košil,
od zvoníkova fěrtocha, od IIII prostěradl,
od II číšek s (!) podušek, od II ubrusů,
summa IIII gr.

Sabato ante Filipi Jacobi [**27. dubna 1510**]

Item od zepranie šatuóv Suchédřevové,
zvoníkovy postele a od IIII ubrusů
a od IIII ručníkuóv, summa III gr.

Sabato ante Ascensionis Domini [**4. května 1510**]

Item Suchédřevové od zepranie
farářovajch II košil, od kněze
Janovy košile, od IIII ubrusů, od
III ručníkuóv, summa II gr.

Sabato ante Spiritus sancti [**18. května 1510**]

Item od zepranie šatuóv Suche-
dřevové, od paně farářovajch
II cech, od II košil, od zvoníko-
vajch III košil, od II komží, od II
ubrusů, od II ručníkuóv, summa IIII gr.

Sabato ante Trinitatis [**25. května 1510**]

Item od zepranie za Sevoratovic
děvečce, od II komží, od II ubrusů
od zvoníkovy košile, od IIII ručníkuóv,
summa VIII d.

Sabato ante Corporis Christi [**25. května 1510**]

fol. 6[r]

Item Suchédřevové od zepranie
od kněze Janovajch III košil, od zvo-
níkovy košile, <od II ubrusů>, od
farářova prostěradla, od farářových
III košil, <od IIII ubrusů, od IIII ruč>
od zvoníkovy cechy, od IIII ubrusů,
od III ručníkuóv, summa IIII gr.

Sabato ante Viti [**8. června (?) 1510**]

Item Suchédřevové od zepranie
od kněze Janovy košile, od zvoníkových
II košil, od páně farářovajch II
komží, od II ubrusů, od II ručníkuóv,
summa <x d.> XVII d.

Sabato ante Johanni [**22. června 1510**]

Item Suchédřevové od zepranie
od kněze Janových II prostěradl a
od cíchšky (!), od zvoníkovy košile,
od II ubrusů, od IIII ručníkuóv,
summa II gr.

Sabato ante Margarethe [**6. července 1510**]

Item od kněze Janovy košile,
od zvoníkovajch II košil, od II
ubrusů, summa I gr.

Sabato in die Margarethe [**13. července 1510**]

Item od páně farářovajch III košil,
od zvoníkovy košile, od prostiradla (!),
od II ubrusů, od IIII ručníkuóv, summa
II gr.

Sabato ante Magdalene [**20. července 1510**]

Item Aulehlové od kněze Janovy II
košile, od zvoníkovy košile, od číšky,
od ubrusů, od ručníku X d.

Sabato post Jacobi [**27. července 1510**]

Item od zepranie šatuóv Hrochové od
páně farářových II košil, od

II prostěradl, od kněze Janových II
prostěradl, od zvoníkových II košil,
od obecnie komže, od II ubrusů,
od III ručníkuóv, summa IIII gr.

fol. 6^{v}

Summa huius partes LXXXVIIII gr.

Zuostává III sex. <VII gr. VI> IIII gr. VI d.

Zuostává <IIII> III sex. II d.

Ediční poznámka:

[ ] – hranaté závorky označují případné doplňky (slov, písmen a datace) editora;
( ) – oblé závorky upozorňují na případnou nejasnost ve čtení, nezvyklou podobu slov či uvádějí jeho originální znění (včetně případné transliterace);
< > – špičaté závorky se používají v případě škrtů slov či vět;
a) – škrtlá, nečitelná slova

Příloha VI.

Jan Mlynář (mlynář) daruje pozlacený kalich kostelu v Plané (nad Lužnicí).

K věčné paměti potomkuóm za slušné se jest nám purgmistru a radě města Hradiště hory Thabor zdálo, poněvadž mnohých příběhuóv a účinkuóv v knihách těchto paměť se znamenává i toto též znamenati, kterak předstúpil před přítomnost rady naší Jan Mlynář nám oznamuje, že jest dal ke cti a chvále Boží kalich pozlacený s kranclíky v něm, aby se posvěcovala krev Pána Ježíše Krista k záduší panstvie našeho do vsi řečené Planá a mocně dává tak a na ten způsob, aby od toho záduší nikam hýbán ani vzat byl, než na časy věčné a budúcí má při tom nahoře psaným záduším a té faře zuostati bez překážky člověka všelikerého. Actum feria IIII in vigilia Sanctorum omnium anno 1515, magistrum Martinus Chochol. **[1515, říjen 31.]**

Item k témuž záduší plánskému udělána jest puška stříbrná od paní Doroty Kropáčové a dána v moc kostelníkům plánským na ten způsob jako nahoře psaný kalich, a to léta 1525, kteréhož (!) jest i sešla s (!) to[ho]to světa. **[1525]**

Státní okresní archiv Tábor, fond Archiv města Tábor, sign. II A č. 4, kniha č. 1, fol. 12^{r}.

Příloha VII.

Purkmistr a rada města Tábora žádají pana Adama (I.) z Hradce, aby se přimluvil u pana z Rožmberka za jeho poddané z Miličína, kteří odmítají ustanovení katolického kněze a přejí si, dle původního zvyku, kněze utrakvistického.

1527, říjen 29., s.l.

Vysoce urozený pane, pane nám laskavě příznivý, Vaší Milosti službu svú vzkazujem s vinšováním všeho dobrého.

V paměti míti ráčíte, když jste ráčili u nás noclehovati z Prahy si (!) navracujíce, kterak lidé pana z Roznbergka z Miličína na Vaší Milost jsú vznesli a oznámili, že by pán jich Jeho Milost ráčil jim kněze změniti a dáti jiného pod jednú zpuosobú, přitom jsme si (!) k Vaší Milosti přimlúvali mohli byste jim těm lidem v čem prospěti, že by pán jich Jeho Milost ráčil jich při takovém knězi, kteréhož nebožtík pan Jindřich, slavné paměti ráčil jim pójčiti a dáti, aby zuostaveni byli, ráčili ste Vaší Milost laskavě se v takové věci ukázati k těm lidem, pokudž Vaší Milosti by bylo možné, že se rádi ku pánu Jeho Milosti přimluviti ráčíte. Protož Vaší Milosti pána dobrotivého s týmiž lidmi velice prosíme a plnú víru do Vaší Milosti máme, že pokudž jest Vaší Milosti v tom za slušné, že ráčíte dobrú přímluvu ku panu z Rozenbergka Jeho Milosti v tom býti, pokudž jest těm lidem od nebožtíka pana Jindřicha, poněvadž sú skuoro všickni té stránky pod obojí zpuosobu propuštěno a dáno, aby jest ráčil jest je při tom zanechati. To pro odplatu pána všemohucí[ho] ráčíce učiniti, kterýž za dobrý skutek každému hojnú odplatu dává. S tím dajž pán Buoh (?) Vaší Milosti všecko dobré. Datum feria III. post Simonis et Jude 1527.

Purgmistr a rada
města Hradiště hory Tábor.

(Adresa na dorsu):
Vysoce... pánu, panu Adamovi z Hradce a na... [najvy]šiemu cancléři Královstvie českého, J[eho] [Milos]ti, pánu nám dobrotivě příznivému;

Orig., česky, papír (text a zvláště adresa je značně poškozena tmavými skvrnami), na rubu malé fragmenty přitištěné pečeti.
Státní oblastní archiv Třeboň – pracoviště J. Hradec, fond Rodinný archiv pánů z Hradce, sign. II B 2, karton 4.

Příloha VIII.

Petr Vok Špulíř z Jiter a na Kamenné Lhotě, Pavel Malovec z Malovic a Kuneš Bohuslav Dvořecký z Olbramovic na žádost táborských soukenických knapů vidimují jejich artikule z roku 1482 a 1528.

1614, říjen 20., Tábor
(1482, prosinec 27.)
(1528)

My Petr Vok Špulíř z Jiter a na Lhotě Kamenný, Pavel Malovec z Malovic a Kuneš Bohuslav Dvořecký z Olbramovic a na ten čas v městě Táboře. Oznamujem tímto listem, jenž slove vidimus vůbec přede všemi a vzláště (!) tu, kdežby toho kdykoli a jaká potřeba kázala, a jej čísti a slyšeti náleželo a zapotřebí bylo, že jsme viděli níže psanej vejpis z listu svědčícího z cechu a pořádku zádušního slovutným a poctivým pánům knapům řemesla saukenického, měšťěnínům a obyvatelům města Hradiště hory Tábor, kteryžto list originální na pargameně psaný jest v artikulích a slovích (!) sepsán, jejž jsme v rukau svých měli, pilně spatřili i slovo od slova bedlivě přečtli, jakž níže poznamenáno se nachází.

Ve jméno Boha Otce i Syna jeho milého a Ducha svatého, blahoslavené a nerozdílné Trojice svaté, amen.

Svolení stalo se jest všech tovaryšův starších, domácích i vandrovních, kteří jsau v tu chvíli v tom cechu byli, i svolení jest naše o tyto artikule v dole psané. Kdyžkoli které tovaryše zvolíme sobě za starší jich slibujem řádně a poctivě poslauchati, což se našeho řádu poctivého dotkne. A kdožbykoli nechtěl v tom řádu s tovaryši státi, slibujem svým tovaryšům starším k poslušenství takového připraviti. A bylliby mezi námi který tovaryš, ještoby se nemínil připravovati k častému přijímaní Těla a Krve Pána našeho Jezu Krista, aneb ještoby se zdaloval od častého slyšení slova Božího anebo pravdám Božím se protivil a toho nechtěl po napomenutí laskavém opraviti, nemíníme mezi sebau takového trpěti. Aneb bylliby mezi námi, který ustavičný opilec neb zlolejče (!) neb svárlivý aneb kterakkoli neřádný tovaryš. A také, aby každý tovaryš věrně a pravě dělal, aby ani vyvažoval ani převažoval než jakž váha a polauváží usazeno jest. A toho o váhách svolení stalo se jest, když se řemeslo naše zde na této hoře zasadilo. I svolili jsme se i s saukeníky, abychom jednostejno měli váhy i polauváží, aby jich váha naší váhy, ani jich polauváží našeho polauváží menší ani větší nebylo. A kdyžby kdo do cechu nepřišel, aby paus dal půl gr. bez milosti. A když se do cechu sejdau, aby tiše seděli nekřičíc, pakli kdo v tom neposlušný shledán bude, aby dal paus bez milosti. Kdožby měl s tovaryšův kterau při, buďto proti tovaryši neb proti někomu jinému, aby uprosil sobě hlas od starších cechmistrův. A kdožby jinak učinil, aby dal paus bez milosti. A kdožby komu překazil v řeči, kterýmkolivěk obyčejem, aby dal paus bez milosti. A kdožby chtěl kteréhožkoli tovaryše v čem stranně (!) zastávati, aby dal paus bez milosti. A kdyžby který tovaryš kárán byl vězením neb pausem a chtěl kdo starším za zlý míti neb přimlauvati, aby byl ká-

rán týmž vězením jako i onen a dal paus bez milosti. A kdožby vyšel ven z cechu neopověda se starším aneb který tovaryš kterau škodu učinil u kohožbychom byli v cechu, aby dal paus bez milosti a škodu aby zaplatil. A kterýžby tovaryš utíkal se s žalobau před pány neb před saukeníky, a k svým starším se prve neutekl, aby dal
fol. 1[b] paus bez milosti a k tomu byl kárán i vězením. A kterýby to/varyš druhého tovaryše lživě omluvil, aby byl kárán vězením a k tomu dal paus bez milosti. A kdožby roty a šibalství působil aneb stával jeden na druhého s kteraukolivěk braní, buďto i s haněním (?) aneb svády strojil v krčmách neb kdežkolivěk a byl usvědčen, aby takový byl vězením kárán, že by se mohl jim desátý (!) kárati a dal paus groš bez milosti. A kdyžby který tovaryš z starších přihodil se k svádě kdežkolivěk a cožby jim on rozkázal, aby ho v tom poslušní byli. Pakliby toho neučinili, aby nejprv neposlušného kárali vězením a paus dal bez milosti. A kdožby jeden druhému lži dával neb lál nepoctivě před pannau neb před ženau neb před kýmkolivěk, aby takový byl kárán vězením a dal paus bez milosti. Také kdožby jeden druhého popauzel k lání aneb k neřádnému mluvení, aby dal paus bez milosti. A kdožby bral do cechu pití kteréžkolivěk bez vůle starších, aby dal paus bez milosti. A kterýžby byl tovaryš usvědčen, že by hrál o peníze v kteraukolivěk hru anebo jiné věci neřádné, byl ohlášen k starším tovaryšům, aby takového kárali vězením a dal paus bez milosti. A kterýby tovaryš vsedl do verštatu na tovaryše a ještě by nevzal ten verštatní tovaryš odpuštění aneb saukeník nedal odpuštění, aby byl kárán takový vězením a dal paus bez milosti. A kdyžby z tovaryšův co (?) ukradl tovaryši neb komu jinému a byl usvědčen řádným svědomím pro takovau věc zlodějskau tak ho slušně kárati, aby se jim mohl desátý (?) kárati a paus dal bez milosti. A kdožby chtěl rozkazovati starším tovaryšům aneb bez uprošení hlasu nad jiné tovaryše vykřikoval, aby byl vězením kárán a paus dal bez milosti. A kdyžby kterému tovaryši bylo povědíno, aby do cechu šel od pacholete neb od tovaryšův a chtělby některakau vejmluvu míti, žeby nemohl přijíti a nepověděl by staršímu některému tovaryši, aby dal paus bez milosti. A když se do cechu sejdem, aby žádný se netaulal po světnici sem i tam, než aby každý seděl na jednom místě, kdež se kdo posadí. Pakli kdo se bude taulati, musí dáti paus bez milosti. A kterýž tovaryš žaluje na druhého tovaryše, aby žádný jemu nepřekážel, ani ten na kohož žaluje až vypoví, což mu jest potřeby v tomu jemu odmlauvej bez hanění. Pakli kdo jinak učiní, aby dal paus bez milosti etc.

Ve jméno svaté a nerozdílné Trojice svaté, amen. Znamenavše prvotní z zákona starého, kterak lidé bohabojící poctivost jsau činili, obětujíc Pánu Bohu všemohaucímu zápalné oběti ke cti a chvále jeho velebnosti drahé k tomu víru přiloživše, nabývali jsau od Pána Boha milosti a svým hříchům odpuštění. Neb blahoslavená ústa jsau promluvila maudrost nestvořena: Co jste mému nejmenšímu učinili, mně jste učinili. Poněvadž dobrodiní, kteréž okazujeme k svým bližním není od Pána Boha bez odplaty. Nadto mnohem větší, kdož přikázaní Boží ostříhá a poctivost činí jeho drahému Tělu a Krvi Pána Ježíše Krista, kteraužto svatost nám zůstavil na památku smrti své nevinné, abychme (!) skutečně jí okusili a často se způsobovali, i také po-
fol. 2[r] ctivost zápalnau obětovali/ hnuti jsauce k tomu dobrému milosti dobrovolně beze všeho přinucení. My cechmistři a starší tovaryši spolu s našimi tovaryši domácími i vandrovními řemesla saukenického svolení jsme učinili v plném cechu našem, kteréž artikule jsme sobě zvolili, abychme (!) je do plna drželi a zachovali pod pokutau

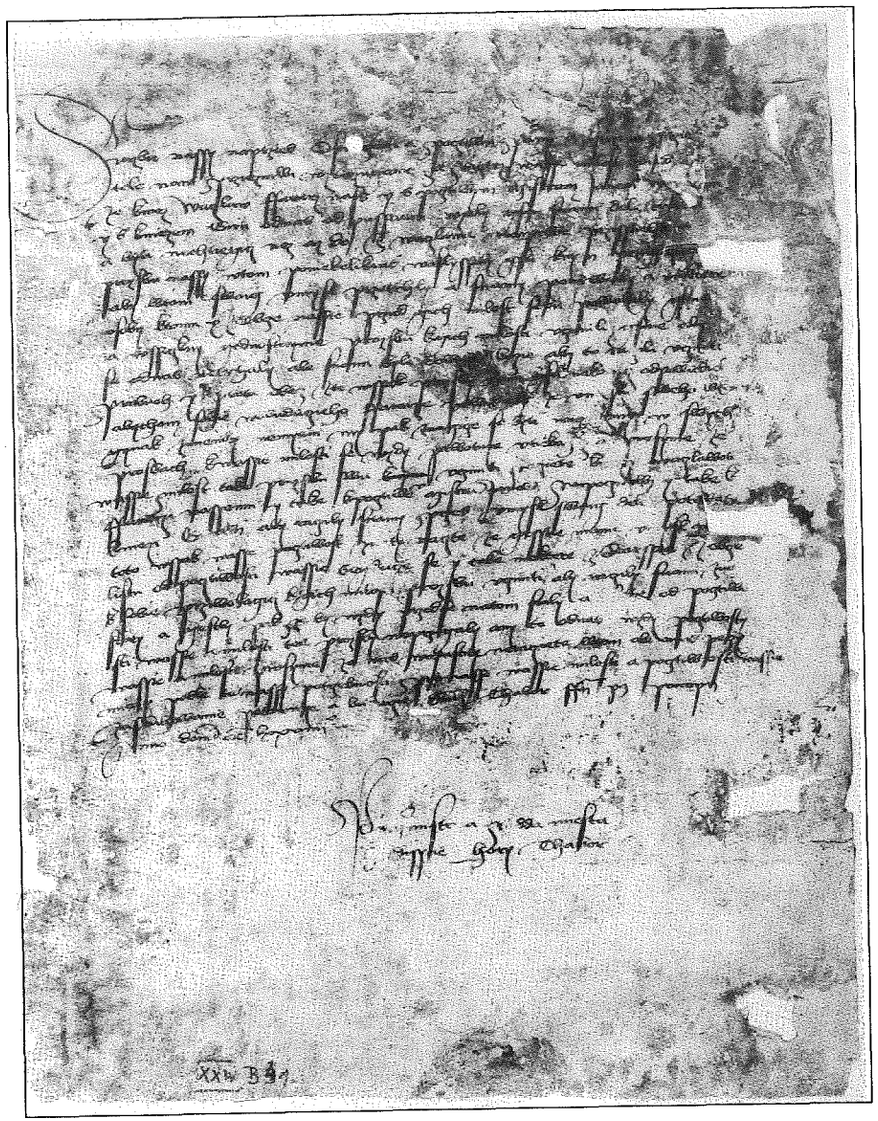
na to usazenau, jakož níže psaný jsau: Tak, že jsme svíce pozlatité zjednali i postavníky ke cti a chvále všemohaucímu Pánu. Item při tom nejprv svolujem, aby každý z tovaryšův starších jeden zažehal tajden a druhý opět druhý tejden, a tak aby se zpořádali všickni čtyři tovaryši starší po týmdni až do úplného roku zběhlého. A to zažíhání má býti den Svaté neděle i také v jiné svátky, když jitřní se spívají (!). Item kdyby potřeba přišla nésti svíce, buďto zlaté nebo postavníky při procesí neboližto při Mrtvém Těle, když rozkáže jeden z starších tovaryšův kterému jinému tovaryši, aby nesl, tehdy bez odporu má nésti a nevymlauvati se. Pakliby odpíral a nechtěl nésti, aby paus dal, jakož od starodávna mezi námi zachovaného (?). Item každý z tovaryšův má položiti (?) ve čtyrech nedělích dva (?) peníze do pušky tovaryžské (!). A ty artikule již psané slibujem je držeti věrně a pravě jako na dobré tovaryše sluší. Toho nám dopomáhej Pán Bůh. A to svolení stalo se jest za cechmistrův, starších tovaryšův Zachaře, Jiříka Duba, Vondřeje Sazemu, Víta Konopy. Léta Páně tisícího čtyřstého osmdesátého druhého v pátek na den svatého Jana Miláčka Božího. **[1482, prosinec 27.]**

Léta tisícího pětistého dvadcátého osmého, stalo se svolení mezi tovaryši domácími a vandrovními za starších Mikuláše Lačka, Mikuláše Zmatly, Vaňka Jiříkovic, Petra Úterského, kterýžby tovaryš po cechu do hospody pro příčinu hodnau jíti nemohl, ten aby položil v cechu peníz. A kdožby svévolně nešel, ten aby dal paus, a to cožbykoli jiní tovaryši v hospodě za pivo dávali. **[1528]**

A že to v skutku a v pravdě tak a nejináče jest, přijímáme to k své víře i duši. A pro lepší toho důvěrnost pečeti své vlastní k tomuto listu, slove vidimus, jsme přitiskli. A jeden každý z nás rukau svau se v něm podepsali. Však sobě, dědicům a budaucím svým beze škody. Jehož jest datum v městě Hradišti hory Tábor v pondělí po svatém Lukáši Evangelistu Páně (?), léta 1614.

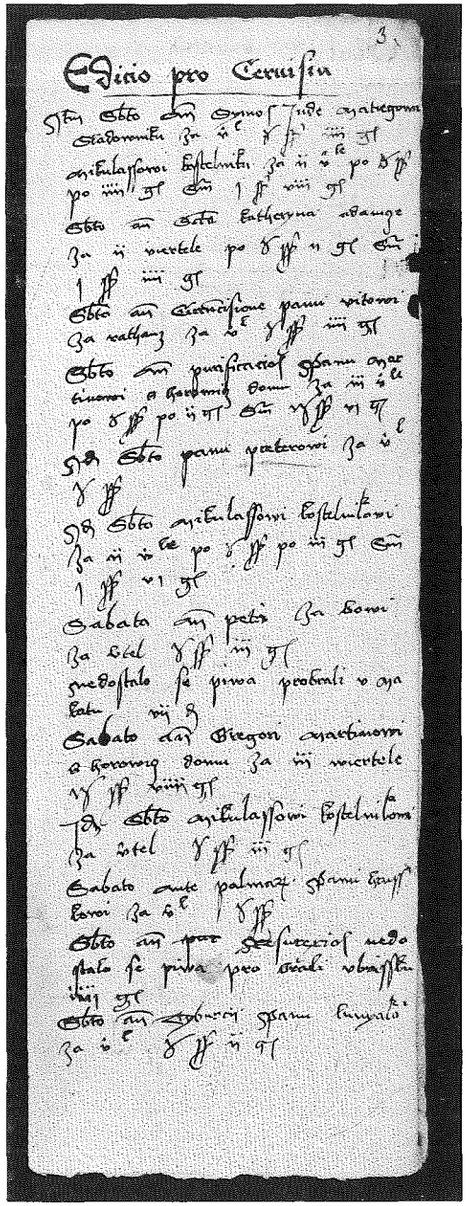
Orig., česky, papírový dvoulist. Přitištěny (na fol. 2[r], pod textem) 3 pečeti vydavatelů pod papírovým krytem s jejich vlastnoručními podpisy. Po celkové konzervaci provedené roku 1987 ve Státním oblastním archivu Třeboň byl dvoulist rozdělen na dva samostatné listy. V přehybech jsou i po zásahu některá slova obtížně čitelná.

Státní okresní archiv Tábor, fond Cech soukenický Tábor (B 22), původní Sedláčkova sign. C II b/1, inv. č. 4.

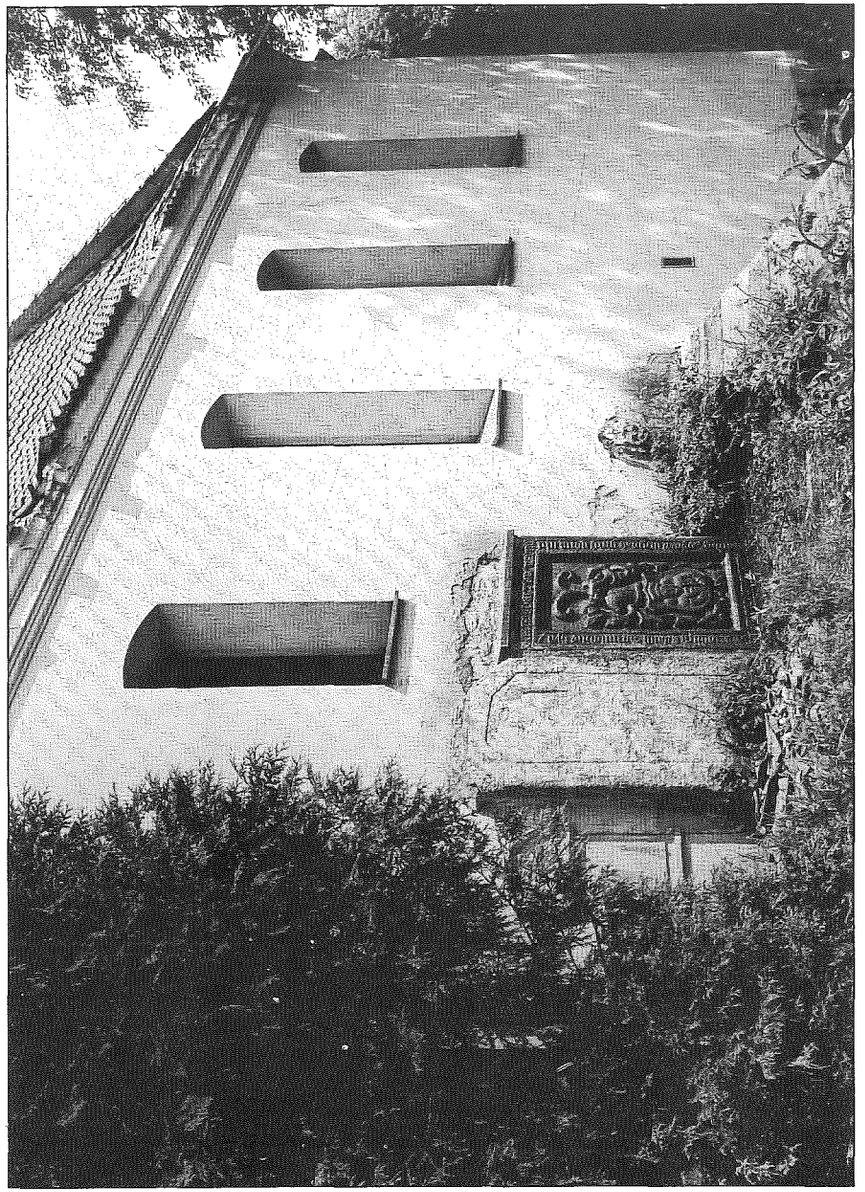

Obr. 1: Fotokopie aversu českého listu táborského purkmistra a rady představitelům pražské dolní (utrakvistické) konsistoře z 5. července roku 1479. (NK Praha, odd. rukopisů a starých tisků, sign. XXIV B 41 – zmenšeno)

Obr. 2: Fotokopie folie 3^{r} účtu táborských kostelníků Mikuláše sladovníka a Jana Malšického z let 1509–1510. (SOkA Tábor, fond AM Tábor, sign. A III b^{alfa} č. 3, karton 378 – zmenšeno)

Obr. 3: Umístění náhrobní desky Václava Kropáče ze Strkova († 1519) na vnější zdi táborského hřbitovního kostelíka (kaple) sv. Jakuba. (Stav z roku 1988)

Obr. 4: Náhrobní (žulová) deska Václava Kropáče ze Strkova. (Stav z roku 1988)

Obr. 5: Detail spodní části náhrobní desky Václava Kropáče s jeho erbem. (Stav z roku 1988)

Obr. 6: Cínová křtitelnice, patrně dílo táborského konváře Šimona z roku 1482. (Stav před restaurováním, tj. před rokem 1995, dnes majetek Husitského muzea Tábor)

Obr. 7: Tatáž křtitelnice po celkovém restaurátorském zásahu provedeném v letech 1995–1996 panem Václavem Tittelbachem z Prahy.

Obr. 8: Detail části nápisu na táborské křtitelnici s výrazným reliéfem kalicha. Je pozoruhodné, že vedle lilií jako rozdělovacích znamének se v textu nápisu objevují v obdobné funkci právě dva kalichy, což je snad dostatečným dokladem, že se jedná o výtvor určený utrakvistickému prostředí.

AKCE SILNIČNÍCH LOUPEŽNÍKŮ Z TÝNA NAD VLTAVOU NA ZAČÁTKU 16. STOLETÍ

Karel Pletzer

Ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích je uložena výpověď zajatého lapky Tomáše Warochera z Týna nad Vltavou, již učinil na mučení.[1] Dvojlist s 21 záznamy na třech stranách není místní provenience, do Českých Budějovic se dostal odjinud. Důvodem byla skutečnost, že výpovědi delikventa se zčásti týkají města a jeho okolí. Datace chybí, podle písma byl doklad zařazen na konec 15. století, na základě rozboru je však nutno posunout jeho vznik na dobu po roce 1500.

Jde o německý výtah výpovědí vyslýchaného lapky, pořízený pro informaci českobudějovické městské rady. Slova *Jencz švec z Thyne malé strane, Janick svecz von Thein, Jansa Maseck z Theyna, Horobecz syn von Setlicz nebo Václav von Barau* svědčí o tom, že výslech byl veden česky. Výtah neobsahuje výpověď mučeného v plném rozsahu, omezuje se na údaje, kde došlo k trestnému činu, kdo byl při něm poškozen a v jakém rozsahu, a jmenuje další společníky. Výpovědi nejsou uváděny v první osobě, nýbrž formou *„on"* nebo *„oni"*, takže není vždy zcela jasné, zda se mučený akce osobně účastnil nebo o ní jen slyšel. Písař německého textu nerozuměl dobře česky a proto jména míst a osob zapisoval tak, jak je slyšel, při čemž je komolil. Jako příklad je možno uvést hned příjmení vyslýchaného, který se zcela jistě nejmenoval Warocher. Jeho české národnosti by lépe odpovídalo příjmení Tvaroch, jež pisatel německého textu mohl slyšet jako *Varoch* a zapsal formou *Warocher*. Jen název Českých Budějovic písař uváděl pouze v německé podobě Budweis a stejně tak i místo častých loupežných přepadů na silnici poblíž Hluboké, které nazývá důsledně Schmidgraben, ačkoliv v českém prostředí byl běžně užíván název Libochová stráň nebo stráňka.[2] Použití zeměpisně omezeného německého místního jména, které ve výpovědi v té podobě jistě nezaznělo, nasvědčuje, že pisateli textu bylo známé odjinud, a dovoluje domněnku, že pocházel z národostně smíšeného města Českých Budějovic.

1) Státní okresní archiv (dále SOkA) Č. Budějovice, Archiv města Č. Budějovic, Chronologická řada, sign. CHŘ 14../16.

2) Tehdejší české označení místa přepadů se nejčastěji objevuje v táborské černé knize, obsahující výpovědi na mučidlech ze 16. století. Její editor je uvádí se shodě s Aug. Sedláčkem v podobě Libochova stránka nebo strana. Viz Josef Straka, Z táborské Knihy černé. Tábor 1937, s. 13, pozn. 43 a podle rejstříku. Odtud převzali tuto nesprávnou formu i další autoři.

Místo, kde byl zatčený Varoch vyslýchán, není známo. Jistě to bylo některé město v jižních Čechách, které mělo vlastní jurisdikci a právo provádět útrpné výslechy. Se značnou pravděpodobností přichází v úvahu královské město Vodňany. Dá se tak usuzovat z několika důvodů. Vyslýchaný při výčtu svých trestných činů na prvém místě přiznává, že v Bavorově okradl jakéhosi Martina a hned v následující výpovědi se zmiňuje o oloupení jeho bratra Vřeténka ve Vodňanech. Také německý název obou míst písař reprodukuje správně *(Barau a Wuthna),* rozhodně přesněji než jméno Písku *(Pisck).* Stojí za povšimnutí, že u obou okradených vyšetřovatelé nevyžadovali jejich bližší identifikaci. Stačila jim pouhá jména, zřejmě proto, že jejich nositelé jim byli dobře známi. Proto se domnívám, že především Vodňany lze považovat za velmi pravděpodobné místo vzniku písemnosti. Dá se předpokládat, že Vodňanským se podařilo zajmout a uvěznit lupiče. Když zjistili, že jeho trestná činnost se týkala i Českých Budějovic, považovali za svou sousedskou povinnost oznámit to purkmistrovi a městské radě s pozváním, aby poslali své zástupce k jeho útrpnému výslechu. Budějovičtí tak učinili a z výpovědi mučeného pořídili německý výtah pro vlastní potřebu. Jedno takové oznámení z Vodňan se v českobudějovickém archivu dochovalo. Nemá vročení, ale podle písma je zařazeno na konec 15. století.[3] Datum sepsání je uvedeno *„v pondělí po Třech králích".* Nahlédnutím do chronologických tabulek lze zjistit, že v období 1495–1505 nejlépe vyhovuje rok 1504, kdy svátek Tří králů připadl na neděli a list do Budějovic byl psán hned následujícího dne, tedy 7. ledna.

Všechna města si nemohla vydržovat vlastního kata a v případě potřeby si jej vypůjčovala z velkého města. Vodňanům a několika dalším městům v jižních Čechách král Václav IV. 13. června 1406 přímo nařídil, že se musí s žádostí o zapůjčení kata obracet na České Budějovice. V průběhu doby se počet zájemců o služby českobudějovického kata rozšířil ještě o další města a obvykle jim bylo vyhověno.

Záznam Varochovy výpovědi je zajímavý především tím, že se zčásti týká lokality, zvané Libochová stráň nebo stráňka poblíž hradu Hluboké. Údolí leží mezi vesnicemi Chotýčany a Vitínem na rozhraní hlubockého a třeboňského panství. Německý název *Schmidgraben,* týž jako jméno vsi Chotýčan, byl odvozen od charakteru krajiny a zaměstnání vesničanů. V minulých staletích procházela podél potoka Libochov obchodní cesta z Českých Budějovic k Táboru. Z obou stran k ní těsně přiléhaly vysoké stráně a hluboký les, které zvyšovaly nepřehlednost terénu a přispívaly k tomu, že Libochová stráň byla širokodaleko známa jako velmi nebezpečný úsek hojně používané obchodní cesty, na němž zvláště v 1. polovině 16. století silniční loupežníci ze zálohy přepadali kupce a pocestné, aby je oloupili o zboží nebo peníze. Varoch sám vypověděl o pěti akcích v těchto místech, jichž se osobně účastnil, nebo o nichž věděl.

Některé z lapků se podařilo zajmout a vynutit z nich nejen doznání vlastních provinění, ale především prozrazení jejich společníků a dalších spoluviníků. Jedním z nich byl již zmíněný Tomáš Varoch *(Tvaroh ?)* z Týna nad Vltavou, co nejpravděpodobněji obyvatel jeho předměstské části zvané Malá Strana. Tak se již v roce

3) SOkA Č. Budějovice, Archiv města Č. Budějovic, Chronologická řada sign. CHŘ 14../20. Purkmistr a rada města Vodňan v českém listě se zmiňují *„o těch zločincích, kteryžto v naší kázni sedí".*

1390 jmenovalo sídliště, ležící na levém břehu Vltavy poblíž hojně používaného mostu přes řeku. Bydleli v něm převážně chudí sousedé, hospodařící na malé výměře pozemků. Někteří z nich provozovali řemeslo. Při břehu řeky stály tři vodní mlýny, jeden o čtyřech složeních patřil městu, ve zbývajících dvou o třech kolech hospodařili poddaní. Tyto poměry se příliš nezměnily ani v průběhu dalšího století.[4] Varochovo povolání není známo, měl-li nějaké, umožňovalo mu být často mimo bydliště. Na začátku své trestné činnosti byl spíše příležitostným zlodějem bez společníků, který okrádal jednotlivce a spokojil se i malou kořistí. V Bavorově ukradl jakémusi Martinovi plášť a další pak ve Vodňanech jeho bratru Vřeténkovi. Ze skutečnosti, že v tomto případě získal také ručnici, lze soudit, že okradený byl zámožným měšťanem. V příliš mezerovitých vodňanských pramenech se Jan Vřetýnko objevuje v roce 1520 jako člen tamní městské rady. Dalšími akcemi osamělého lapky, k nimž se při mučení přiznal, byla krádež tří loktů plátna v Bernardicích a odcizení dvou roušek faráři v Kostelci na Hlubocku.

Později se Tomáš Varoch začal sdružovat s dalšími lapky, které dobře znal ze svého rodiště, a společně se pouštěli i do větších akcí na silnicích. Ve skupinkách dvou až čtyř mužů, přičemž počet účastníků se měnil a jen výjimečně dosáhl počtu osmi, se pohybovali na poměrně širokém území kolem Týna nad Vltavou, ale pouštěli se k Vodňanům, na Písecko a k Táboru. Jejich oblíbeným působištěm však byla již zmíněná Libochová stráňka, ležící severovýchodně od Hluboké. Údolím potoka Libochovky procházela v délce asi 600 m frekventovaná silnice z Českých Budějovic směrem na Tábor a Prahu. V nepřehledném, z obou stran zalesněném údolí lapkové čekali na formany a kupce. Když jelo několik vozů pohromadě, lupiči je nechali na pokoji, aniž by se prozradili. Hůře dopadli formani, kteří riskovali projet nebezpečným úsekem samostatně; na ty si lupiči troufli a pokud se jim podařilo je zastavit, zmocnili se části nákladu. Z převáženého zboží je zajímalo především to, které mohli snadno odnést a prodat. Proto se jim nejlépe hodily štůčky kmentu nebo plátna (nejvíce 5 postavů najednou) a dále koření, a samozřejmě peníze. Vítanou kořistí byli tažní koně, jichž vypřahali dva, tři a jen výjimečně celé spřežení. Zdá se, že nechávali formanům možnost, aby s povozem taženým třeba jedním koněm dojeli do nejbližší hospody. Mezi postiženými nedělali žádný rozdíl, oloupili jak českobudějovického formana, tak kupce z hornorakouského městečka Haslau nebo kramářku z Freistadtu. Při nedostatku vydatnější kořisti lapkové nešetřili ani osamělé pěší pocestné, kterým alespoň stáhli kabát, jak se přihodilo jakémusi Židu a jindy knězi. Lupiči se odvážili proniknout až do Českých Budějovic, kde tamním dominikánům vzali v klášteře čtyři koně, a při jiné příležitosti oloupili měšťanku Štěpánovou. Kromě Libochové stráně zkoušeli štěstí také přímo u Týna nad Vltavou a v širším okolí u Vodňan, Písku a u Tábora. Zdá se, že téměř všechny akce proběhly bez hrubého násilí, alespoň vyslýchaný při mučení jen zmínil, že přepadený byl zabit.

Při všech akcích, o nichž Tomáš Varoch vypovídal, loupežníci ukořistili 16 koní, 2 postavy plátna po 30 loktech, 7 postavů kmentu, z koření 6 liber šafránu a nejméně

4) Pro město a panství Týn nad Vltavou se dochoval soupis obyvatel a přehled jejich povinností z konce 14. století a pak až rejstřík z let 1600–1601. Přetisk formou tabulek viz Josef Sakař, Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí. Díl I. Druhé, doplněné vydání Týn n. Vlt. 1935, s. 29–33 a 75–77.

10 liber pepře. Na penězích získali 13 kop grošů a navíc 5 bílých grošů. Hodilo se jim i 8 obnošených kabátů, které postiženým stáhli přímo z těla.

Jak naložili s ukořistěnými koňmi, Varoch neprozradil. Textilie a koření prodali jakémusi Vlčkovi přímo v Týně, který věděl, že zboží pochází z krádeží a proto je nelítostně šidil. Za libru šafránu, tehdy vzácného a proto velmi drahého koření, jež se kupovalo na loty (asi 15 gramů), jim zaplatil jen 2 kopy grošů, ačkoli na trhu v tu dobu stála 11 kop a 8 grošů. Za libru pepře překupník vyplatil jen 10 grošů i když libra černého pepře se kupovala za 1 kopu 12 grošů. Za postav kmentu dostali lapkové jen 4 groše. Jeden postav kmentu a 4 libry pepře převzal od nich tehdejší zástavní držitel týnského panství, jímž byl do listopadu 1513 Jan Čabelický ze Soutic. Jelikož kořist a výtěžek z jejích prodeje se dělily mezi několik účastníků, nebyly akce nikterak výnosné a neodpovídaly podstoupenému riziku. Je zřejmé, že hlavním důvodem, proč se někteří obyvatelé vltavotýnského předměstí uchýlili k loupežnické činnosti, byla jejich neutěšená nouze.

O konci života Tomáše Varocha není třeba pochybovat. I když o tom není v písemnosti zmínka, je nutno předpokládat, že byl odsouzen k smrti oběšením. V tom případě popravu vykonal kat z Českých Budějovic.

Při výslechu byl Varoch mučením donucen uvést další spoluviníky. Naprostý nedostatek archivních dokladů z Týna nad Vltavou pro období na začátku 16.století bohužel neumožňuje podat o nich bližší informace, než na ně prozradili jejich společníci.

Ve své výpovědi Vavroch se nejčastěji zmínil o Kovandovi, nepochybně spolurodáku z Týna nad Vltavou. Uvádí jej jako účastníka loupežné akce celkem desetkrát, šestkrát z toho při přepadu na Libochové straně, Dvakrát se společně dopustili krádeží v Českých Budějovicích, když přímo ve městě oloupili kramářku Štěpánovou o kment a koření a na předměstí ukradli koně místním dominikánům. K ojedinělým akcím patřily společné přepady na silnicích u Vodňan a na blíže neuvedeném místě. Kovanda byl ve styku s již zmíněným vltavotýnským překupníkem Vlčkem a donášel mu kradené věci ke koupi.

Zmínka o okradení českobudějovické kramářky umožňuje bližší určení data Varochova útrpného výslechu.[5] Barbora Štěpánová byla manželkou koželuha Štěpána, vlastníka domu v České ulici. I když nepatřil mezi nejzámožnější měšťany, byl opakovaně volen do městské rady. Naposled v roce 1500 a nedlouho potom zemřel. Vdova Štěpánová se začala živit obchodem, dům v České ulici prodala a koupila jiný v tehdejší Židovské ulici. Žila ještě v roce 1513. Záznam výpovědi ji uvádí jako samostatně se živící obchodnici, takže k jejímu oloupení mohlo tedy dojít až po roce 1500. Po tomto zjištění se jeví jako velmi pravděpodobné, že ona dochovaná zpráva z Vodňan se týká zadrženého Varocha a jeho neznámých společníků. V případě, že

5) SOkA Č. Budějovice, AMČB, Kniha městské dávky 1482 a 1514, ve II. čtvrti (pořadové číslo 56) uveden *Sstiepan cerdo* s majetkem oceněným na půl hřivny. Podle seznamu členů městské rady byl Štěpán Lederer konšelem s přestávkami v letech 1480–1500 celkem jedenáctkrát. Česká forma křestního jména prozrazuje jeho národnost. Tamtéž ve IV. čtvrti (pořadové číslo 9) uvedena *„Barbara relicta Steffani cerdonis"*. Roku 1520 byl majitelem domu již *„Georgius braseator cum uxore"*. Poslední zmínka o Barboře je v seznamu měšťanů vlastnících pozemkový majetek z roku 1513, kdy jí patřila 2 jitra půdy.

by tomu tak skutečně bylo, spadala by činnost vltavotýnských loupežníků do období před rokem 1504.

Často se ve Varochově výpovědi objevuje jméno jeho dalšího krajana Tláška, většinou ve zkomolené podobě *Dlasko mulnar, Tlaseck, Dlasko, Lasko.* Prozradil na něj, že byl mlynář a že v jeho mlýně mívali stanoviště. Byl to jeden z mlýnů, který stál při levém břehu Vltavy na Malé Straně. Tlášek se účastnil s Varochem akcí na Libochové stráni, byl s ním při okradení kněze na silnici a v Budějovicích spolu s dalšími lapky při krádeži koní mnichům.

Z dalšího vltavotýnského mlýna pocházel syn mlynářky Jan Maškovec. Je pravděpodobné, že je totožný s Jansou Maškem z Tejna, jmenovaným v jiné výpovědi. Příležitostnými účastníky loupežných akcí byli další obyvatelé vltavotýnského předměstí, mezi nimi Jenec švec z Malé Strany, uváděný později jako Jan Malostranský. Zdá se, že existence skupiny lapků na Malé Straně byla pro její obyvatele veřejným tajemstvím, ale není známo, že by došlo k jejich denunciaci.

Ke skupině se připojovali také přespolní účastníci. Varoch připomíná Dítko a Matouše z jedné vsi u Týna, Víta z Albrechtce, Vítka Hatalice z Křesína, Matouše z Vrzanova, Vítka Salbu, Horovcova syna ze Sedlice nad Týnem, a Řežáka.

Varoch prozradil také stanoviště lapků mimo Týn nad Vltavou a území panství. Jedno bylo v Neznášově, další u Řežáka, v Temelíně nacházeli úkryt u Masáčka a ve Vráži u chromého Riehla.

U žádného ze jmenovaných spolupachatelů se Varoch nezmiňuje, že by byli do té doby polapeni a potrestání. Někteří z nich pokračovali v lapkovské činnosti i v dalších letech a po chycení vypovídali v táborské mučírně. Je zajímavé, že žádný z nich neuvádí mezi svými spoluviníky také Varocha. Z toho lze oprávněně soudit, že byl polapen jako jeden z prvních na samém začátku nezákonné lupičské činnosti silničních lapků z Týna nad Vltavou.

Českobudějovičtí získali ve Varochově výpovědi jména několika lupičů, kteří si vybrali za oblíbené místo loupežných přepadů úsek silnice na Libochové stráni, a navíc i místa, odkud pocházeli. Přesto není známo, jaké kroky podnikli k odstranění nebezpečí, které ohrožovalo jejich i cizí formany a pocestné. Pravděpodobně toho nebylo mnoho, neboť, jak prozrazují zápisy v táborské Černé knize byly přepady na Libochové stráni stále časté po celou l. polovinu 16. století a zvyšoval se i počet jejich účastníků. Jednou z překážek účinnějšího zákroku ze strany města byla skutečnost, že místo přepadů leželo na panství hradu Hluboké. Českobudějovičtí dosáhli alespoň toho, že hlubočtí poddaní za slíbený sud piva odstraňovali z obou stran silnice křoviny a porost, aby se snížilo nebezpečí nenadálého útoku na povozy formanů. K loupežným přepadům formanů a pocestných na Libochové stráni však docházelo po celé 16. století.[6]

6) O zvýšené aktivitě lapků na Libochové stráňce v 1. polovině 16. století viz František Josef Čapek, Libochova Stránka (Příspěvek k regionálním dějinám lidového zbojnictví). Výběr 14, 1977, s. 166–169. Další etapou se zabýval Jan Suchan, Loupežníci na Libochově, Výběr, 15, 1978, s. 278.

NĚMECKÝ ZÁZNAM VÝPOVĚDI TOMÁŠE VAROCHA

Vermirch dye vrgicht des Thomass Warocher von Thein an der Marter.
/1/ Item an ersten hat er der kendt daz er zw Waraw hat gestollen ein Mandel dem Martine.
/2/ Item er hat auch gestollen zw Wuthna seynem pruder dem Rzetenko ein puexn vnd ein Mandel.
/3/ Item auch iii ellen leynbot zw Berharticz, auch dem pfarer zw Kostolicz ii sloyr.
/4/ Item auff dem Smydgraben haben sy genummen ii ross, da mit ist gewessen Jenecz Sbecz z Thyne Male Strane.
/5/ Item er hat der kendt daz sy enelhalb dez Thein haben der slachen ein fuerman vnd haben ym genummen ii ross vnd viii schock, da pey ist gewesen der Dlasko Mulnar vnd der Byetko vnd Mathuss auss dem selbigen dorff pey Theyn.
/6/ Item sy haben genummen aynnem Iuden ein rock, da pey ist gewessen Jansa Maseck z Theyna.
/7/ Item Neznasha haben sy yr auffhaltumb vnd Ir hyrberg gehabt vnd er vnd sein suen sein mit ym gewessen daz sy aym ein rock haben genummen.
/8/ Item auff dem Smydgraben haben sy ii rock abgeczogen mit dem Kokenda.
/9/ Item er hat derkendt, daz er den von Buthbeyss troylich ist vnd vermaynt sich an yn rechen mit mortt vnd wye er kan vnd machen.
/10/ Item sy haben genummen aynnem von Hasla auf dem Smydgraben vi lb saffran, haben sy verkauft dem Wulczko zwm Thein i lb vmb ii schock vnd er hat gewist daz es gestollen ist gewessen. Da pey ist gewessen der Vitt Zalbrescz vnd Kobenda, Jan Maskobicz, der mulnerin suen. Auch haben sy genummen auf der rayss iii stueck gemengt vnd etlicht lb pfeffer, daz haben sy verkauft dem Wulczko zwm Thein, i stueck gemengt vmb 50 grossen i lb pfeffer vmb 10 grossen.
/11/ Item daz man hat dy Buthbessern peraubt auff dem Smydgraben, da sein da pay gewessen der Kobenda, Tlaseck Maskowi Holi mit seym pruder vnd Jansowi Maseck, Janick swecz von Thein vnd Wyteck Hatalicz za Křiscina. Auch Mathus yn dem selbigen dorff vnd der Rzezack und habens tragen gein Slotiorsky horky zw dem Rzezacken vnd haben pey ym ein auf haltumb gehabt vnd ist mit yn gangen.
/12/ Item sy haben aynnem fuerman genummen iiii ross auf dem Smydgraben, pey dem ist gewessen Mathus z Berzanobe, Kobenda, Witeck Salba.
/13/ Item den munchen zwm Wuthbeyss auss dem kloster haben sy genummen die iiii ross, da pey ist gewesen Kobenda, Horebacz syn von Setlicz enelhalbs Thein vnd Tlaseck.
/14/ Item auff dem Smydgraben haben sy aynner frauen genummen auss der Freyenstat iii stueck gemegt vnd ii stueck leynbot, da pey ist gewesen der Kobanda vnd Dlasko, Rzezack yr wirt vnd daz ist pey ym pelyeben.
/15/ Item pey Buthna haben sy ii rock genummen ii schuegknechten, da pey ist gewessen Waczlaw von Waraw des Ztesko suen vnd Kobenda.
/16/ Item pey dem Pick haben sy genummen aynnem fuerman iii ross, pey dem ist gewesen dez Kozze sneyder suen zwm Pisk vnd ein smydknecht eines messeres suen zwm Pisek.

/17/ Item eynnem priester haben sy abgeczogen ein rock vnd haben ym genummen iii schock, der Kobanda vnd Lasko ist mit ym gewessen.
/18/ Item pey dem Taber haben sy aynnem genummen i spyss vnd i rock vnd V weyss grossen.
/19/ Item zwr Thomollin haben sy sich auff gehalden zw Masaczko vnd Vlraz zw dem krumppem Riehl.
/20/ Item pey dem Tabere haben sy aynner frauen abgeczogen ein rock vnd haben ir genummen ii schock der Kolenda vnd Lesko.
/21/ Item er hat auch der kendt daz sy dy Steffanyn zwr Wuthbeyss haben peraubt. Da haben sy dem herrn von Thein dar von geben i stueck gemengt vnd iiii lb pfeffer vnd der Kolenda hat ym daz auss den Gloss tragen.1)

1) Německý text laskavě přehlédl prof. dr. Václav Bok, vedoucí katedry germanistiky Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

ČESKÝ PŘEKLAD ZÁZNAMU VÝSLECHU TOMÁŠE VAROCHA Z TÝNA NA MUČENÍ

/1/ Item za prvé vyznal, že v Bavorově ukradl Martinovi plášť.[1)]
/2/ Item také ukradl ve Vodňanech jeho bratru Vřetenkovi ručnici a plášť.[2)]
/3/ Item také v Bernarticích 2 lokte plátna a též faráři v Kostelci 2 roušky.[3)]
/4/ Item také v Libochové stráni vzali 2 koně, tu byl mezi nimi Jenec švec z Malé Strany v Týně.[4)]
/5/ Item vyznal, že nad Týnem zabili jednoho formana a vzali mu 2 koně a 8 kop, při tom byli mlynář Tlášek a Bětko s Matoušem z téže vsi u Týna.[5)]
/6/ Item vzali jednomu židovi kabát, při tom byl Jansa Mašek z Tejna.[6)]
/7/ Item v Neznášově měli svůj stav a hospodu a on a jeho syn byli přítomni, když jednomu vzali kabát.[7)]
/8/ Item také v Libochové stráni vzali s Kovandou 2 kabáty.[8)]
/9/ Item vypověděl, že je Budějovickým věrný a zamýšlí se na nich pomstít smrtí, jak jen může a umí.[9)]
/10/ Item v Libochové stráni vzali komusi z Haslova 6 liber šafránu , prodali jej Vlčkovi v Týně, libru za 2 kopy, a on věděl, že to bylo kradené.[10)] Při tom byli Vít z Albresce a Kovanda, Jan Maškovic syn mlynářky[11)]. Na výpravě také vzali 3 kusy kmentu a několik liber pepře, to prodali Vlčkovi v Týně 1 kus kmentu za 4 groše, 1 libru pepře za 10 grošů[12)].
/11/ Item /vypověděl/, že v Libochové stráni oloupili Budějovické, při tom byli Kovanda, Tlašek, Maškový Holý se svým bratrem a Janšový Mašek , Janík švec z Týna a Vítek Hatalicz ze Křisina[13)]. Také Matúš v téže vsi a Řezák a nesli to do Šlotiorské Horky k Řezákovi, měli u něho stanoviště a chodili s ním.[14)]
/12/ Item v Libochové stráni vzali jednomu formanu 4 koně, při tom byli Matouš z Vrzanova, Kovanda, Vítek Salba[15)]
/13/ Item v Budějovicích vzali mnichům z kláštera 4 koně, při tom byli Kovanda, Horovcův syn ze Sedlice nad Týnem a Tlášek[16)]

/14/ Item v Libochové stráni vzali jedné ženě z Freistadtu 3 kusy kmentu a 2 kusy plátna, při tom byli Kovanda a Tlášek, Řezák jejich hospodář a že to u něho zůstalo.[17)]

/15/ Item u Vodňan vzali 2 kabáty 2 ševcovským pomocníkům, přitom byli Steskův syn Václav z Bavorova a Kovanda.[18)]

/16/ Item u Písku vzali jednomu formanovi 3 koně, při tom byli Koza, krejčího syn v Písku, a jeden kovářský tovaryš, syn nožířův v Písku[19)].

/17/ Item jednomu knězi stáhli kabát a vzali mu 3 kopy, byli s ním Kovanda a Tlašek

/18/ Item u Tábora vzali komusi 1 kopí a 1 kabát a 5 bílých grošů.

/19/ Item pobývali také u Masáčka v Temelíně a v Údraži u chromého Riehla[20)].

/20/ Item u Tábora Kolenda a Tlášek stáhli jedné ženě kabát a vzali jí 2 kopy.

/21/ Item také vyznal, že oloupili Štepánovou v Budějovicích. Pánu Týna dali z toho kus kmentu a 4 libry pepře a Kovanda mu to nesl ze skrýše.[21)]

KOMENTÁŘ

1) Středověká forma německého názvu Bavorova Barau. Městečko jihovýchodně od Vodňan, založené Bavorem III. ze Strakonic (1289–1318), před polovinou 14. století se dostalo do majetku pánů z Rožmberka a po založení hradu Helfenburka se stalo součástí k němu příslušného panství a později patřilo k panství Netolice.

Martin, místní měšťan, bratr Vřeténka, později člena městské rady ve Vodňanech.

2) Zkomolený název bývalého královského města Vodňan.

Jan Vřetýnko byl bratrem Martina, měšťana v Bavorově , v roce 1520 doložen jako člen městské rady. Viz V. Mostecký, Dějiny bývalého královského města Vodňan. 1. díl, B.m. 1940, s. 130. O jeho zámožnosti svědčí zmínka, že vlastnil ručnici. Patrně byl přepaden mimo město, když si sám vyšel na lov.

3) loket – stará délková míra, měřil o něco více než 59 cm.

Správně Bernartice, v Čechách existovalo 5 osad téhož jména, pravděpodobně míněno městečko vzdálené 10 km severozápadně od Bechyně.

Kostelec – ves, ležící severně od Hluboké n.Vlt, později část Líšnice. Původně farní kostel sv.Vavřince se později stal filiálním a byl připojen k Hosínu, od roku 1703 patří jako expositura k Purkarci.

4) Schmidgraben, německý název pro zalesněné údolí u Hluboké mezi Chotýčany a Vitínem, jímž procházela obchodní cesta z Českých Budějovic k Táboru a Praze. Jméno dostalo podle charakteru terénu podobného příkopu a podle kovářského zaměstnání místního obyvatelstva. Název pak přešel na blízkou ves Kotýčany. Údolím protékal potok Libochovka, podle něhož údolí dostalo české jméno Libochová stráň nebo stráňka. Blízkost lesa na obou stranách umožňující překvapivý útok, a snadná možnost úniku přispěly k tomu, že tento úsek silnice se stal příhodný k loupežným přepadům projíždějících formanů. Již v létě 1478 si Budějovičtí stěžovali na Hluboké, že jejich lidem bylo pobráno na svobodné silnici zboží. I když nebylo udáno místo přepadu, není pochyby, že šlo o Libochovou stráň. Viz AČ XV, s. 30 a 31.

Jenec švec z Malé Strany v Týně – obyvatel části města Týna nad Vltavou na levém břehu Vltavy poblíž mostu přes řeku. Podle pozdějších výpovědí lapků při mučení v Táboře podílel se na řadě dalších loupežných akcí, někdy jako jejich vůdce. Byl uváděn jako Janek nebo Jan Malostranský, švec. Viz Josef Straka, Z táborské Knihy černé. Tábor 1937, s. 34 a 36.

5) Na svahu jižně od Týna, kudy procházela silnice k vltavskému mostu, bylo místo vhodné k přepadu přijíždějících formanů. O podobném loupežném útoku *„nad Tejnem proti šibenici v tom vrchu"* vypovídá přiznání lapky Závory. Viz J. Straka, c. d., s. 33. Ani blízkost šibenice loupežníky neodrazovala. Tlášek – Varochův společník, jehož jméno se ve výpovědích opakuje zkomoleno do různých podob. Podle označení Dlasko mulnar byl mlynářem na jednom z menších mlýnů, které stály při malostranském břehu řeky Vltavy. Podle výpovědí později chycených lupičů sloužil jim jeho mlýn za stanoviště a úkryt.

Bětko a Matouš – Varochovi společníci, kteří se patrně podíleli jen na této akci. Oba pocházeli z jedné nejmenované vsi v okolí Týna nad Vltavou.

6) Označení původu Janse Maška *„z Tejna"* v německém záznamu Varochovy výpovědi prozrazuje, že jeho výslech byl veden česky. Je možné, že tento Mašek byl totožný s Janem Maškovcem synem mlynářky z dalšího vltavského mlýna na Malé Straně.

7) Neznašov – ves 2,5 km severozápadně od Týna nad Vlt., původně příslušenství hradu Újezdce nad Vltavou, od roku 1491 majetek Petra Kořenského z Terešova, v níž lapkové měli další ze svých stanovišť.

Z formulace zápisu není jasné, zda na akci, při níž se lapkové museli spokojit jen jedním kabátem, měl vedle otce účast i Varochův syn nebo zda se na ní podílel jejich neznašovský hostitel se svým synem.

8) Komenda – Varochův spolurodák z Týna nad Vltavou a nejčastější společník při loupežných akcích na Libochové stránce, v Českých Budějovicích i jinde. Ukořistěné látky a koření nosil prodat do Týna. Unikal polapení a ve své činnosti pokračoval i v dalších letech. O tom, jak skončil, není nic známo.

9) Německý zápis výpovědi je zřejmě zkomolen. Tvrzení delikventa, že je Budějovickým věrný, a bezprostřední pokračování, že zamýšlí se na nich pomstít, si vzájemně protiřečí.

10) Městečko v Horním Rakousku při česko-rakouské hranici, až do 17. století bylo součástí rožmberského dominia.

Libra byla stará česká míra o váze 0,513 kg.

Šafrán byl ve středověku vzácným kořením, jež se přidávalo především do polévek a omáček k zlepšení barvy a zdůraznění chuti. Ve větším množství byl nakupován v Linci, v Čechách si jej mohla dovolit především šlechta a zámožní měšťané.

Vlček byl blíže neznámý překupník kradeného zboží, které kupoval hluboko pod cenou. Na trhu se libra šafránu platila 11 kop a 8 grošů. Byl tedy velmi drahý a proto se obvykle prodával na loty, jichž připadalo 32 na libru. Viz J. Záloha, Ceny koření na počátku 16. století. Výběr 6, 1969, č. 2, s. 73–74.

11) Vít z Albresce – velmi pravděpodobně z Albrechtic, vsi vzdálené jen 9 km od Týna nad Vltavou. K roku 1352 je doložen název Albrechcz.

12) Viz pozn. 6).

Kment byl kvalitní druh jemného bílého plátna. Stuk bylo označení pro kus látky o délce kolem 26 loktů. Také pepř nakoupil překupník pod cenou, jeho tehdejší cena byla 1 kopa 12 grošů za libru. Viz J. Záloha, c. d.

13) Jména několika účastníků akce jsou v německém výtahu zkomolena, nejspíš šlo o členy rodiny mlynářky Maškové, Jansa Mašek a Janík švec, jinak Jan Malostranský, byli již zmíněni.

Vítka Hatalice z Křisína a Matouše z téže vsi se nepodařilo identifikovat.

14) Řezák byl jeden z lapků, ve svém bydlišti poskytoval stanoviště ostatním členům skupiny a tam se dělili o kořist.

Šlotiorská Horka – Název je nepochybně zkomolen, v topografických pomůckách není uveden. Nejednalo se o nějakou osadu, nýbrž pravděpodobně o lidové označení zalesněného kopce v širším okolí Týna n. Vlt., kde Řezák snad na nějaké samotě přebýval. Aug. Sedláček, Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy. Praha 1920, toto pojmenování neuvádí. Stejně záhadnou lokalitou byly Slezské hory, zmíněné v přiznání lapky Matouška (J. Straka, c. d., s. 28), které vydavatel nedokázal identifikovat.

15) Ačkoliv jméno Matoušova rodiště je psáno zcela čitelně, nepodařilo se obec určit.

16) V Českých Budějovicích byl roku 1265 současně s městem založen dominikánský klášter. O vzetí 4 koní jeho mnichům vypovídal později v Táboře také Vaněk Sladký. Osobně se na akci nepodílel a podle doslechu uvedl jako její účastníky Mouchu a Vlacha z Netolic a Váňu. Varocha nejmenoval a jím prozrazené spolupachatele neuvádí. Proto nelze rozhodnout, zda se obě výpovědi týkají téže akce. Podle Vaňka lapkové předali dva koně Petrlíkovi údajně z Hartmanic, který věděl, že pocházejí z krádeže a nedal jim za ně nic. Viz J. Straka, c. d., s. 37.

Horovcova syna ze Sedlice nad Týnem se nepodařilo identifikovat. V okolí Týna ves toho jména není. Mohlo by se jednat o ves Sedlec, ležící jižně od Týna nad Vlt. na silnici z Českých Budějovic do Vodňan, z jehož názvu patrně forma Sedlice vznikla. Viz Ant. Profous – J. Svoboda, Místní jména v Čechách, díl IV, s. 26.

17) Český název byl Cáhlov. Město v Horních Rakousích na silnici z Č. Budějovic do Lince.

Stuk bylo označení pro kus plátna nebo jiné látky dlouhé asi 26 loktů.

18) Václava z Bavorova, syna Steskova, se nepodařilo identifikovat.

19) Zkomolená forma německého názvu města Písku.

20) Ves ležící 5,5 km jihozápadně od Týna n. Vlt. Asi od roku 1409 patřil Temelín zčásti k Vlhlavům a na začátku 16. století byl připojen k hradu Újezdci. Nazýval se též Velký Temelín a v roce 1500 byl doložen název Německý Temelín. Poddaného Masáčka se pro mezery v pramenech nepodařilo identifikovat.

Údraž – odlehlá ves 11 km na jihovýchod od Písku, roku 1506 patřila bratřím Ctiboru a Bohuňkovi Údražským z Kestřan. Sloužila jako další příležitostný úkryt skupiny. Hostitel Riehl byl podle příjmení zřejmě Němec.
21) Viz výklad v textu a poznámku 5).
Do roku 1513 byl pánem vltavotýnského panství Jan Čabelický ze Soutic. Viz J.Sakař, Dějiny města Týna nad Vltavou a okolí. Druhé, doplněné vydání. Díl 1. Týn n. Vlt. 1935, s. 65.

LISTY PURKMISTRA A RADY MĚSTA HRADIŠTĚ HORY TÁBOR DO ČESKÝCH BUDĚJOVIC

ČÁST 2. – 1538 až 1550

Vlastimil Kolda

Na první část edice listů táborské městské rady, které byly adresovány purkmistru a radě města Českých Budějovic[1], navazuje část druhá, sledující vzájemnou korespondenci představitelů obou jihočeských měst mezi léty 1538 až 1550. Tento druhý díl edice se od předchozího v mnohém odlišuje. Předně se neomezuje jen na listy odeslané z Tábora do Českých Budějovic, jak tomu bylo dříve, nýbrž přináší také znění listů odeslaných opačným směrem, které v součtu dokonce výrazně převažují. Tím se obsah článku dostává do přímého rozporu s jeho názvem, čehož si je autor vědom. Další odlišnost od dílu prvního (a zároveň další rozpor mezi obsahem a titulem) spočívá v tom, že kromě listů povahy úřední, jsou zde editovány také některé listy rázu soukromého (byť byly psány rukou jedné a téže osoby, totiž budějovickým městským písařem Janem Petříkem z Benešova[2].

Předkládaná druhá část edice obsahuje celkem 42 listů. Pouze pět z nich však bylo napsáno v Táboře. U čtyř byla příjemcem budějovická městská rada, pátý byl odpovědí písaři Petříkovi na jeho přímluvný dopis v rodinné záležitosti. Pouze tři z těchto táborských listů se dochovaly v originále a jsou uloženy mezi spisovým materiálem archivu města Českých Budějovic[3]. Zbývající dva známe pouze z opisů, zapsaných do nejstaršího dochovaného svazku budějovického radního konceptáře a kopiáře[4].

Z téže knihy pocházejí také ostatní editované listy. Naprostá většina z nich (30), byla odeslána z Českých Budějovic k rukám purkmistra a rady města Tábora. Jejich originály se do dnešních dnů v archivu adresáta bohužel nedochovaly, a tak je uvedený konceptář jediným dokladem vzájemných písemných kontaktů mezi Českými Budějovicemi a Táborem v polovině 16. století. K listům odeslaným z Českých Bu-

1) Kolda V., Listy purkmistra a rady města Hradiště hory Tábor do Českých Budějovic, část I. – 1505 až 1538. Táborský archiv 8/1997–1998, s. 37–46. Týž, -dtto-, dodatek. Táborský archiv 9/1999, s. 121–129.

2) Jan Petřík z Benešova (* asi 1499 v Benešově u Prahy, + 1559 v Českých Budějovicích), bakalář vídeňské univerzity, učitel na městské škole v Českých Budějovicích, vychovatel Jáchyma a Zachariáše z Hradce. V letech 1536 až 1559 českobudějovický městský písař. V roce 1548 za svůj prohabsburský postoj při odboji českých měst proti panovníkovi nobilitován s přídomkem „z Benešova". Viz Karel Pletzer, Českobudějovický písař a literát Jan Petřík z Benešova. Jihočeský sborník historický 28, 1959, s. 17–24, 40–47.

dějovic představiteli městské správy je v edici připojeno ještě šest listů soukromých, psaných do Tábora písařem Petříkem a také jeden list soukromého charakteru, u něhož je odesilatelem budějovický sladovník Mikuláš Mathes.

Téměř dvojnásobné množství listů oproti předchozímu období by mohlo svádět k domněnce, že vzájemné písemné styky mezi představiteli obou měst se po roce 1538 prudce zintenzivnily. Je však třeba mít na paměti, že pro léta starší není k dispozici žádný pomocný pramen v podobě opisů došlé a odeslané korespondence a že editovaný počet listů (celkem 26 pro celé období 1505–1538) vychází pouze z dochovaných originálů. V této souvislosti se počet dochovaných originálů doručených do Českých Budějovic z Tábora (pro léta 1538–1550 jen 3) jeví naopak jako velice nízký. Skutečností tak zůstává, že mnohé z nyní editovaných listů českobudějovické provenience jsou buď odpověďmi na nedochované listy táborské nebo prosbami a žádostmi adresovanými do Tábora, na něž neznáme odpovědi.

Z hlediska obsahového celému souboru editovaných listů dominuje vymáhání částky 100 kop grošů, kterou si od táborských měšťanů vypůjčil Jan z Vyskytné. Českobudějovická obec se při této finanční transakci za Jana zaručila a v konečném důsledku to byla právě ona, kdo Táborským dlužnou částku uhradil. Této záležitosti, která po četných průtazích v letech 1538–1540 skončila nakonec úhradou dluhu ručitelem, se věnuje 13 listů.

Co do počtu druhým nejrozsáhlejším souborem listů týkajících se jedné záležitosti, je korespondence z roku 1544, v níž jde o jistou Markétu, vdovu po táborském měšťanovi Jiříku Chroustkovi. Markéta, která byla pro spáchaná provinění vyhnána z Tábora, byla v příbuzenském poměru k budějovickému písaři Petříkovi (Augustin, otčím Petříkovy manželky, byl bratrem Jiříka Chroustky), a tak se Petřík všemožně snažil přemluvit táborské měšťany, aby umožnili Markétě návrat ke svým dětem do Tábora, už proto, že se Markéta po vyhnání z Tábora uchýlila právě do Petříkova domu. Markéty Chroustkové se týká 6 listů.

Ostatní listy se zpravidla týkají již různých drobných záležitostí, které však nejsou bez zajímavosti. Jde například o zhotovení měděných plechů pro táborský kostel, o volení krajského rotmistra, o opatření střelného prachu pro královské vojsko či o zhotovení dělových kulí pro potřebu táborských měšťanů. Z hlediska dějin města Českých Budějovic je zajímavý také list (č. 23), ve kterém budějovická rada oznamuje změnu termínu konání jarmarků, zdůvodněnou slabou náboženskou aktivitou obyvatel města.

3) Státní okresní archiv České Budějovice, fond Archiv města České Budějovice, chronologická řada spisového materiálu, blíže nesignováno. Při probíhajícím zpracovávání českobudějovického městského archivu je však možné budoucí odlišné uložení v rámci spisového materiálu.

4) Státní okresní archiv České Budějovice, fond Archiv města České Budějovice, knihy úřední, Kniha listúv a conceptúv posílajících od letha 1538 až do letha 1550 (Rathsconceptenbuch). Knihu založil českobudějovický městský písař Jan Petřík z Benešova, který do ní po celé uvedené časové období také psal. Obsahuje celkem 431 folií s českými i německými texty odeslané a přijaté korespondence a s opisy dalších písemností úřední povahy. Je vázána do lepenkových desek celoplošně potažených pergamenem popsaným latinským textem církevního obsahu.

1.

1538, červen 8. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic žádají Táborské, aby jim po poslu sdělili, jak dopadlo jednání o krajské hotovosti a o volení krajského rotmistra, které se konalo v Táboře, neboť nemají dosud žádných zpráv a nevědí, jak v té věci se mají zachovat.

Slovutné opatrnosti a poctivosti pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom přáteluom a souseduom našim milým. Službu svú vzkazujem. Slovutné opatrnosti, páni přátelé a sousedé naši milí, zdraví i jiného všeho dobrého vám docela upřímně přejem. Jakož předešle podle svolení sněmovního v městě vašem o hotovost a volení rotmistra krajského jednáno bylo, ale posavad nám nic oznámeno není na čem ještě ta věc stojí, protož vás za to přátelsky žádáme, jmáte-li vy zprávu a vědomost jakú o tom, že nám to psaním svým po poslu našem oznámíte, abychom se také v té věci věděli k čemu jmíti, chtíc se pro obmeškání pádu nějakého uvarovati. Dat. v Budějovicích Českých v sobotu před slavným hodem seslání ducha svatého léta etc. XXXVIII.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 4)

2.

1538, červen 27. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic píší Táborským ohledně dluhu, který mají Táborští u Jana z Vyskytné a za který se budějovická obec zaručila, sdělují jim, že si nepřejí další prodlevy se splacením dlužné částky a že Jan z Vyskytné slíbil zastavit se v Budějovicích během své cesty do Českého Krumlova a celou věc urovnat, což se však nestalo, a proto mu píší ihned dopis, ke kterému připojují i list měšťanů táborských.

Slovutné opatrnosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné opatrnosti, páni přátelé naši milí. Psaní, které jste nám učinili o dluh pana Jana z Vyskytné, dotýkajíc, že byste skrze to od obce nepokoj jměli, druhé, že byste i se škodou se dlužiti musili, páni a přátelé naši milí, jistě bychom neradi, abyste vy pro nás k jaké těžkosti aneb škodám přijíti jměli a byli bychom dávno rádi tu věc na nějaké míře postavili, ale že jest posly naše pan Jan v Praze na tom ubezpečil, že by na Krumlov jeda u nás se staviti a s námi o takovú věc pojednati chtěl, čehož jest neučinil, protož mu teď opět píšeme i psaní vašich opatrností podle našeho jemu odeslavši, za konečnú odpověď jeho žádajíc, a co nám za odpověď dá, to vašim opatrnostem oznámíme, i věříme, že vám to proti mysli nebude a za nedlúhý čas, co by se posel od

něho vrátiti mohl, shovění jmíti ráčíte. Dat. v Budějovicích Českých feria V. ante Petri Pauli Anno etc. XXXVIII.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 6)

3.

1538, červen 28. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic upomínají Jana z Vyskytné o zaplacení dlužné částky měšťanům táborským, sdělují mu, že dostali od Táborských přísné upomenutí o dlužnou sumu, které mu posílají na vědomí a žádají Jana z Vyskytné o sdělení termínu, kdy svůj dluh uhradí.

Urozenému vladyce, pánu Janovi z Vyskytné, pánu a příteli našemu milému. Službu svú vzkazujem, urozený pane a příteli náš milý. Zdraví a v něm jiného všeho dobrého vám rádi přejem. Bezpochyby v paměti jmáte předešlé psaní naše i ústní rozmlúvení co se pánuov Táborských o ten dluh dotýče, kterýž od vás již dávno jměl zpraven býti, kdež pak i posly naše v Praze na tom jste ujistili, že neprodlévajíc to k místu přivésti chcete, čehož jsme od vás až posavad dočekati se nemohli. A teď opět od pánuov Táborských přísně napomenuti jsúc, jakož pak z listu jich teď porozumíte, vás za to přátelsky prosíme, že nás vyvadíte, rok k placení bez dalších odtahuov nám oznámíte, tak, abyste sami na sebe i na nás škod větších neuvedli, neb ještě kdyby mocnost naše postačiti mohla, vás bychom tak často nenapomínali. Odpovědi konečné psaním vaším po tomto poslu žádáme a list tento pánuov Táborských nám také odešlete. Dat. v Budějovicích Českých feria VI. Ante Petri Pauli Anno etc. XXXVIII.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 7)

4.

1538, září 20. (Tábor)

Purkmistr a rada města Tábora sdělují Budějovickým, že se zaplacením částky, kterou se měšťané budějovičtí zaručili za dluh Jana z Vyskytné, počkají ještě do svatého Havla, avšak pokud dluh do té doby splacen nebude, jsou rozhodnuti postupovat podle práva a Budějovickým se opovídají.

Slovutné a mnohovzácné opatrnosti pánuom purgmistru a radě města Českých Budějovic, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujeme slovutné a vzácné opatrnosti páni přátelé a sousedé naši milí, zdraví pravého přáli bychme vaším opatrnostem rádi. Páni přátelé milí, učinili jsme vám mnohá psaní i také ústní častá napomínání, abyste nám těch sto kop, za kteréž jste se nám rukojmě postavili

za pana Jana z Vyskytné, oplatiti ráčili, předkládajíc vašim opatrnostem velikú svú potřebu, že peníze jmíti a znamenitú summu na lichvu vzíti musíme i také že bychom vašim opatrnostem nic takového, co by dobré přátelství a sousedství rušilo před se neradi brali, ale vše u vašich opatrností místa nenašlo. Protož ještě vždy dle dobrého přátelství a sousedství vašich opatrností během přátelským k tomu napomínáme a žádáme, že nám tu sumu peněz na svatého Havla najprv příštího konečně položíte a zaplatíte. Věříme tomu, že o to k sobě právem přikráčeti nedopustíte, neb jak byste nám té summy k tomu času dáti neráčili, již se vašim opatrnostem tímto listem opovídáme, že bychom z přinucení obce naší k vám se tak zachovati museli, jakž řád a právo ukazuje. Odpovědi konečné po tomto poslu žádáme. Dat. feria VI. in profesto S.Mathei Apostoli Annorum etc. XXXVIII.

Purgmistr a rada města Hradiště hory Tábor

(Opis, konceptář a kopiář úřední města Českých Budějovic z roku 1538, folio 6)

5.

1538, září 23. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic potvrzují Táborským převzetí jejich listu, ve kterém opětně naléhají na zaplacení částky, kterou jim dluží Jan z Vyskytné a ubezpečují je, že budějovičtí poslové o svatém Bartoloměji v Praze Jana upomínali a ten „napomenut jsa na tom nás postavil, že konečně k tomuto svatému Havlu vašim opatrnostem zaplatiti a práv býti chce".

Slovutné opatrnosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem. Slovutné opatrnosti a poctivosti, páni přátelé a sousedé naši milí, zdraví pravého a při tom jiného všeho zpuosobu dobrého, čehož byste nám přáli, vašim opatrnostem zas též bez umenšení vinšujem. Páni přátelé milí, kdež v psaní svém nám teď po poslu vašem učiněném připomínáte mnohá psaní i ústní častá napomínání o dluh pána Jana z Vyskytné a to i jiné vše což psaní vašich opatrností v sobě šíře obsahuje, že by u nás místa nenašlo, i dokládajíc, že byste neradi co takového před se bráti ráčili, co by k rušení dobrého přátelství a sousedství dveří otvírati jmělo, nás napomínáte i žádáte, abychom vám tu sumu peněz na svatého Havla položili a zaplatili, nebrž i opovídati se ráčíte. Jestli byste co jiného před se, jakž řád a právo ukazuje, vzali, i prve jsme vašim opatrnostem úmysl svuoj a zuostání se panem Janem oznámili i ještě teď nyní po svatém Bartholoměji v Praze od posluov našich napomenut jsa na tom nás postavil, že konečně k tomuto svatému Havlu vašim opatrnostem zaplatiti a práv býti chce. Dat. v Budějovicích Českých v pondělí po svatém Mauricií, Letha etc. XXXVIII.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 11)

6.

1538, listopad 29. (Tábor)

Purkmistr a rada města Tábora opětně upomínají Budějovické o zaplacení dlužné částky 100 kop grošů za Jana z Vyskytné a znovu vyhrožují, že nestane-li se tak, jsou rozhodnuti zachovat se podle práva.

Slovutné a mnohovzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Budějovic Českých, pánuom, přáteluom a souseduom našim milým. Službu svú vzkazujem slovutné a mnohovzácné opatrnosti páni přátelé naši milí, zdraví pravého a přitom jiného všeho dobrého přáli bychme vašim opatrnostem rádi. Páni přátelé milí, jest nám jistě s podivením i nemálo na těžkosti psaní naše přátelské, kteréž sme vašim opatrnostem mnohé činili napomínajíce z dluhu svého, jímž ste nám povinni, slíbivše za urozeného pana Jana starého hofrychtéře tak podle jistoty, kterúž na vaše opatrnosti máme. I znamenité potřeby a nedostatky své vašim opatrnostem oznamujíce, že sme toho dluhu na opatrnostech vašich až dosavád nemohli dosáhnúti, protož ještě vždy pro dobré přátelství a sousedství toho na vás žádáme, že nám tu sumu sto kop míšeňských již bez dalších našich na to nákladuov a těch výmluv, kteréž vaše opatrnosti nám téměř na každé psaní naše činili, ráčíte, dáte a splníte, nebo my o ten dluh k žádnému jinému, jakž znáti ráčíte, nežli k vašim opatrnostem hleděti nemuožem, nebrž již s místem se vašim opatrnostem ohrazujem, jestli nám summa naše dána nebude bez prodlení, že již musíme, ač neradi, k vašim opatrnostem podle práva se zachovati, ale jsme vždy té naděje k vašim opatrnostem, že přihlédajíce k dobrému přátelství toho na sebe i na nás nedopustíte. Odpovědi žádáme. Dat. Feria VI. In vigilia s. Andree Annorum etc. XXXVIII.

Purgmistr a rada města Hradiště hory Tábor

(Orig., pap., čes., přitištěno torzo uzavírací sekretní pečeti města Tábora, SOkA České Budějovice, Archiv města České Budějovice, chronologická řada, složka k roku 1538)

7.

1538, listopad 30. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic píší Táborským, že jsou velmi udiveni tím, že Jan z Vyskytné svůj dluh ještě nevyrovnal, jak byl již dříve slíbil. Ubezpečují měšťany táborské svou přízní a přátelstvím a sdělují jim, že za Janem z Vyskytné ihned pošlou své posly, kteří mu doručí kromě listu měšťanů budějovických také list táborský.

Slovutné opatrnosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom přáteluom a souseduom našim milým. Službu svú vzkazujem. Slovutné opatrnosti a poctivosti, páni přátelé a sousedé naši milí, zdraví a při tom jiného

všeho dobrého, čehož byste nám přáli, vám bez umenšení tolikéž přejem. Kdež v psaní svém nynějším nám připomínati ráčíte slib za urozeného pana Jana z Vyskytné, napomínajíc nás z těch C kop grošú puojčených, s podivením tu věc sobě proti nám berúc, že po tak mnohém psaní vašem dluh ten vašim opatrnostem zpraven není. I páni přátelé a sousedé naši milí, jistě že se tu nemáte čemu diviti, nebrž kdybychom za koho své dávali, raději nás v tom litovati, tak pokudž přátelské psaní vaše v sobě ukazuje, to abychom vskutku poznati mohli. Pak jakžkoli jistě že na jiném nejsme, nežli všeliké přátelství a sousedství pravé k vám skutečně zachovati a jmáme o to pilnost i dokládajíc se rady pánuov a přátel našich dobrých, kudy bychom se vyvaditi a k témuž pánu Janovi přikročiti mohli, poněvadž podle přiřknutí svého toho jest teď při svatém Havle již minulém jináč neopatřil, i protož teď ještě k němu s listem vaším posíláme a co nám za odpověď dá, to bez meškání vašim opatrnostem oznámíme. Dat. v Budějovicích Českých, sabato in die Andree Anno 1538.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 15)

8.

1538, prosinec 4. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic upomínají Jana z Vyskytné o zaplacení svého dluhu 100 kop grošů měšťanům táborským, sdělují mu, že opět obdrželi list od Táborských (který mu přikládají na vědomí) a varují, že pokud měšťané táborští dostojí hrozbám uvedeným v jejich listu, oni se za Jana nepostaví a nechtějí v celé záležitosti být škodní.

Urozenému pánu Janovi z Vyskytné, pánu a příteli našemu milému. Službu svú vzkazujem. Urozený pane a příteli náš milí, zdraví i jiného všeho dobrého vám rádi přejem. Nezdá se nám za potřebné připomínati častá naše psaní i ústní napomínání co se dotýče těch C kop, kteréž jste dávno položiti jměli pánuom Táborským, než jistě nám toho věříte, že i těžko jest nám tak příkrého psaní od pánuov Táborských pro vás na se dočekati i ne málo proti mysli tak často vám nadarmo psáti, a že vy vždy nás jako děti těch rokuov odkládáním kojíte, protož abyste věděli co nám teď páni Táborští opět píší a k čemu se strojí, přípis listu jich vám posíláme a vždy ještě přátelsky prosíme, abyste nás bez odtahuov vypravili a na nás i sami na sebe škod a větších nákladuov nedopouštěli, neb abyste to jistě znali, přijde-li k jaké těžkosti, že my v ničem hynúti nemíníme. Protož to znajíc, tím zpravte. A odpovědi konečné po tomto poslu žádáme. Dat. v Budějovicích Českých v středu den svaté panny Barbory Letha etc. XXXVIII.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 16)

9.

1539, duben 7. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic píší Táborským, že při přátelství a lásce, která je odnepaměti mezi nimi, se chtějí vyvarovat úředního projednávání svého rukojemství za dosud stále neuhrazený dluh Jana z Vyskytné, ke kterému již byli pohnáni na nejbližší příští středu, a proto nabízejí Táborským, že počkají-li s úhradou dlužné částky 100 kop grošů míšeňských ještě do nejbližšího svatého Jiří, potom sami po poslech svých pošlou do Prahy celou částku a předají dlužný obnos do rukou měšťanů táborských, ačkoliv sami tak přijdou ke škodě.

Slovutné opatrnosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom přáteluom a souseduom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné opatrnosti a poctivosti, páni přátelé a sousedé naši milí, zdraví a při tom jiného všeho prospěchu dobrého vašim opatrnostem věrně přejem. Kdež v čase pominutém o dluh pana Jana vyskytenského, za nějž někteří z našich spoluradních se rukojmí vašim opatrnostem postavili, nejedno psaní z obú stran se zběhlo, nad to i puohon váš jest nás došel k stání před úřadem tuto středu najprv příští, i byli bychom takovú věc prve předešli, než že jsme vždy očekávali, zdali by pan Jan vyskytenský podle svého přiříkání nás vyvadil a tudy se jest ta věc prodlela. Protož páni přátelé a sousedé naši milí, poněvadž jsme vás sobě i předky vaše vážili a podle možností našich vašim opatrnostem všeliké přátelství rádi zachovali, ještě bychom neradi, aby příčina daná byla, kudy bychom vás sobě tratiti jměli. I vašim opatrnostem oznamujem, že nejsme na tom, abychom se s vámi v jaké soudy dávati jměli, než dle dobrého přátelství těch jest obmýšlek, jak by se přízeň a láska naše s obú stran množila a upevňovala. Poněvadž teď k svatému Jiří poslové naši do Prahy jedú, poručí se jim, aby tu sumu C kop grošú po míšeňsku s sebú vezmúc v moc vaší položili a pakli by se vašim opatrnostem zdálo dlúho čekati, jestli že koho k nám pošlúc, jemu o to poručiti ráčíte, tehdy mu je vydati a vám poslati chceme, ačkoli byli bychom toho vděčnější, aby nás byl pan Jan vyskytenský sám vyvadil, neb jistě sami dosti potřební jsme. Dat. v Budějovicích Českých v pondělí slavného hodu velikonočního Letha páně etc. XXXIX.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 19)

10.

1539, duben 8. (Tábor)

Purkmistr a rada města Tábora píší Budějovickým ohledně částky 100 kop grošů míšeňských, kterou jim dluží Jan v Vyskytné, ohrazují se proti výkladu měšťanů budějovických, podle kterého se rukojmím za dlužníka Jana z Vyskytné stali jen někteří spoluradní budějovičtí a nikoli celá obec a odvolávají se na text dlužní listiny vydané

budějovickým purkmistrem a městskou radou pod budějovickou městskou pečetí. Dále sdělují, že byť by se s Budějovickými nejraději nesoudili, od půhonu již ustoupit nemohou, neboť se stal z rozhodnutí obecních starších.

Slovutné a vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Budějovic Českých, pánuom přáteluom a souseduom našim milým. Službu svú vzkazujem slovutné a vzácné opatrnosti páni přátelé a sousedé naši milí. Čehož nám vinšujíce psaním svým dobrého příti ráčíte, mnohem více vašim opatrnostem přáli bychme rádi. Jakož nám psáti ráčíte, připomínajíce kterak by času předešlého někteří spoluradní z vašich opatrností nám se za pana Jana z Vyskytné rukojmě postavili a o to že psaní nejedno se zběhlo z obou stran, nad to i puohon náš že jest vašim opatrnostem došel, přitom nám dobré přátelství k předkuom našim i k nám činěné předkládajíc oznamovati ráčíte, že byste se s námi v nižádné soudy dávati nemínili a summu naší, poněvadž posly své do Prahy vypraviti s svatému Jiří příštímu máte, při nich nám poslati a položiti poručíte, a nebo zdálo-li by se nám dlúhé, jestliže bychme po ni poslali, že byste vydati a nám odeslati ji chtěli etc. Páni přátelé milí, jakož toho dotýkati ráčíte, že by někteří spoluradní vašich opatrností nám byli rukojmě, my v tom vašich opatrností nedělíme, nebo list, kterýž nám dán pod pečetí vašich opatrností tak v sobě zní, že purgmistr a rada města Budějovic Českých nám se rukojmě stavějí, jak i pak i ta častá psaní, kterýchž sami ráčíte dotýkati, to ukazují, že vždycky od úřadu a ne od některých osob nám se jest odpověď dávala; což se pak vzetí puohonu dotýče, ta příčina jest přišla nahlédnúce v psaní naše přátelská a častá, jimiž sme se vašich opatrností ohrazovali, chtějíc toho vždy přátelsky u vašich opatrností dojíti, toho považiti ráčíte, poněvadž byste pak nám summu naší bez soudu a větších škod poslati a list svůj vyvaditi ráčili, to my od vašich opatrností, nejsouce žádostivi soudu, jistě vděčně přijíti chceme. Než puokudž nám ta summa jistina sto kop a k tomu škod tři kopy grošuov českých pro ni již vzatých za puohon a od zapsání poručníka a útraty položena a dána nebude, znáti ráčíte, od puohonu, poněvadž s vólí starších obecních se vzal, že pustiti nebudeme moci a z té naděje nejsme, byste bez dalších škod a útrat dopustiti ráčili. Dat., v auterý slavného hodu velikonočního léta etc. XXXIX.

Purgmistr a rada města Hradiště hory Tábor

(Orig., pap., čes., uzavírací sekretní pečeť města Tábora přitištěna pod papírovým krytem, SOkA České Budějovice, Archiv města České Budějovice, chronologická řada, složka k roku 1539)

11.

1539, září 15. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic sdělují Janovi z Vyskytné, že na naléhání měšťanů táborských museli sami zaplatit částku 100 kop grošů míšeňských dluhu, který měl Jan z Vyskytné u Táborských a za který se měšťané budějovičtí zaručili, vyzývají ho k urychlenému vrácení tohoto obnosu a vyhrožují mu, že „pakli by se to nestalo, již bychom se museli jinač opatřiti a v tom se vám opovídáme".

Urozenému pánu Janovi vyskytenskému z Vyskytné, příteli našemu milému. Službu svú vzkazujem, urozený pane Jene, příteli náš milý. Kdež po častém napomínání toho jsme od vás dosáhnúti nemohli, abyste nás z rukojemství pánúm Táborským vyvadil, již pak vám oznamujeme, že jsme tu summu položiti musili, protož vás napomínáme, abyste nám tu summu i s škodami zas bez prodlévání položili, pakli by se to nestalo, již bychom se museli jinač opatřiti a v tom se vám opovídáme. Dat. v Budějovicích feria II. ante Lampertii 1539.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 29)

12.

1539, listopad 4. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic upomínají Táborské, aby jim vrátili kvitanci na částku 100 kop grošů míšeňských, kterou Táborským dlužil Jan z Vyskytné, poněvadž dluh byl měšťany budějovickými jakožto rukojmími již zcela splacen, a aby ji opatřili pečetěmi alespoň dvou či tří osob na stvrzení uhrazení dluhu i s úroky.

Slovutné opatrnosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom přáteluom a souseduom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné opatrnosti a poctivosti, páni přátelé a sousedé naši milí, zdraví a v něm jiného všeho dobrého vašim opatrnostem rádi přejeme. Kdež v čase při svatém Václavě nyní minulém písař radní náš z Prahy jeda z poručení našeho s vašimi opatrnostmi rozmluvil o kvitanci vyvazeného listu a dluhu za pana Jana vyskytenského a ještě nám posavad nic dodáno není, protož páni přátelé a sousedé naši milí, poněvadž té kvitanci od vašich opatrností potřebujeme, za to prosíme, že jí nám připojíc k sobě dvú neb tří dobrých lidí pečeti na svědomí, poslati ráčíte, že jest ta summa i s škodami (také summu škod jmenujíc) vašim opatrnostem zaplacena. I té jsme naděje, že tak v touž odplatu učiniti ráčíte. Dat. v Budějovicích Českých feria III. ante Leonhardi 1539.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 31)

13.

1539, prosinec 5. (České Budějovice)

Purkmistr a konšelé města Českých Budějovic vystavují „mocný list k pohánění", kterým jakožto rukojmí pana Jana z Vyskytné, za kterého museli uhradit měšťanům táborským dlužnou částku 100 kop grošů, zmocňují konšela a spoluradního města Českých Budějovic Simona Ješka a městského písaře Jana Petříka, aby jejich jménem pana Jana z Vyskytné napomínali, poháněli a všechno jiné činili „což přitom podle práva náležitého jest na zisk i na ztrátu".

Mocný list k pohánění. My purgmistr a konšelé města Budějovic Českých známo činíme tímto listem všem vuobec a zvláště jimž jej slyšeti náleží, jakož jsme se byli rukojmě postavili za urozeného pana Jana z Vyskytné slovutné opatrnosti pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor za C kop grošú českých, z kteréhožto rukojemství po častém napomínání nemohúc vypraveni býti, sumu svrchu psanú i s náklady týmž pánuom Táborským jsme položiti musili, protož pro ty jsme z sebe vyslali opatrného Simona Ješka z konšel, spoluradního našeho a při něm Jana Petříka písaře městského, davše jim plnú moc z sumy svrchu psané i s náklady téhož pana Jana z Vyskytné na místě našem napomínati, poháněti, přivésti i všecko jiné učiniti, což přitom podle práva náležitého jest na zisk i na ztrátu. Tomu na svědomí pečet naší městskú dali jsme přitisknúti k tomuto listu jenž jest dán v pátek před svatým Mikulášem Letha páně etc. XXXIX.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 34)

14.

1540, leden 2. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic přejí purkmistru a radě města Hradiště hory Tábor „šťastné nové léto s prospěchem všelikého dobrého" a sdělují jim, že poslové budějovičtí, kteří s kvitancí táborskou nyní v Praze upomínají Jana z Vyskytné o zaplacení dlužné částky se se zlou potázali, neboť podle práva potřebují mít jinou kvitanci, nežli jim Táborští vystavili. Budějovičtí je proto žádají, aby vystavili kvitanci novou, opatřenou pečetí města Tábora a také pečetěmi dvou nebo tří osob stavu rytířského a tuto novou kvitanci aby poslali po poslu do Budějovic.

Slovutné múdrosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom přáteluom a sousedom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné múdrosti a poctivosti, páni přátelé a sousedé naši milí. Šťastné nové léto s prospěchem všelikého dobrého vašim opatrnostem vinšujem a oznamujem, že poslové naši teď nyní v Praze jsúc, podle znění kvitanci od vašich opatrností na těch C kop grošů českých dluhu toho upomínati chtíc, pověděno jim bylo, že by ku právu toliko pod pečetí města vašeho za dosti nebylo, tudy že byste sami sobě svědčili, leč aby na svědomí dvú neb tří dobrých lidí rytířských pečeti podle vaší přiloženy byly. I protož páni přátelé a sousedé naši milí, znajíc takovú potřebu naší, vás žádáme, že nám jinou kvitanci, první zas k sobě přijmúc, jíž vám po tomto poslu posíláme, odeslati ráčíte. A byli by vašim opatrnostem tu zprávu ústně dali poslové naši domuov jedúc, ale jakž nás spravují, že jsú k městu vašemu pozdě přijeli a zase přede dnem odjeli, a tudy to pominuto jest. Dat. v Budějovicích Českých v pátek po novém létě Léta etc. XL.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 34)

15.

1541, listopad 19. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic žádají Táborské, aby na den svaté Kateřiny povolili vyslat do Budějovic táborského městského písaře, neboť v pondělí po svaté Kateřině se bude v Budějovicích projednávat „rozepře kšaftovní", která se týká budějovického radního písaře a on sám, jakožto jedna ze stran, nemůže o projednávání sporu psát záznam. Budějovičtí dále sdělují, že pro táborského písaře pošlou koně již v pátek nebo v sobotu na noc.

Slovutné a vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom přáteluom a souseduom našim milým. Službu svú vzkazujem. Slovutné a vzácné opatrnosti, páni přátelé a sousedé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem a vašim opatrnostem oznamujem, že jsme strany o nějakú rozepři kšaftovní ku právu našemu ten pondělí po svaté panně Kateřině najprv příští srazili, kterážto pře písaře našeho radního se dotýče, takže on ji sám spisovati nemuože. Protož vašich opatrností žádáme, že dle dobrého přátelství pana Václava, radního písaře města vašeho, k nám odpustíte, aby tu neděli po svaté panně Kateřině najprv příští u nás na noc byl, a jemu své povolení dáti ráčíte, pokudž by čeho k té při, buďto svědomí zapisovati aneb čehožkoli jiného v radě podle práva potřebí bylo, aby to s povolením vašich opatrností na žádost naší učiniti mohl. I té jsme naděje, že nás v tom oslyšeti neráčíte, jakož bychom i my, kdyby taková věc se sběhla, k vuoli vašich opatrností učiniti chtěli. A my bychom již v pátek neb v sobotu na noc po něj koně své poslati chtěli. Dat. v Budějovicích Českých v sobotu den svaté Alžběty Letha etc.XLI.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 84)

16.

1542, březen 23. České Budějovice

Jan [Petřík], budějovický městský písař, žádá svého kolegu, táborského městského písaře Václava, aby mu sdělil, jak postupuje odvádění stanoveného šacuňku pánům berníkům v Táboře a zda již z ostatních měst byl šacuňk zaplacen, neboť „páni moji také by neradi první ani poslední byli".

Slovutnému panu Václavovi, radnímu písaři města Hradiště hory Tábor, panu příteli mému zvláště milému. Službu svú vzkazuji, slovutný pane Václave, příteli muoj zvláště milý, zdraví i jiného všeho dobrého vám i se vším domem vaším rád přeji. Pan purgmistr a páni moji na tom byli tyto dni odeslati pánuom berníkuom k vám summu, kteráž by z šacunkuov lidí poddaných se brala. I prochází řeč, že by mnozí s tou berní nechvátali a páni moji také by neradi první ani poslední byli, protož vás

přátelsky žádám, poněvadž se ta berně u vás vybírá, muožete vy gruntovnější vědomost o tom jmíti nežli jiní, abyste znáti dali, k čemu se páni vaši a jiní okolní páni v kraji tomto jmají, již li jsú tento šacunk položili, čili prodlévají. A mohli-li by také páni moji vašim opatrnostem nějaký protah učiniti, pakli byste rozuměli, že by skrze protah nějaká těžkost přijíti mohla, věřím, že toho nezatajíte, než své zdání oznámíte. A zdálo-li by se vám i se panem Urbanem o to rozmluviti, pro budúcí pánuov mých i mé odsluhování, neb toto psaní k vám se z vuole a vědomí pánuov mých učinilo. Dat. v Budějovicích Českých feria V. ante annuntiationem Beate Virginis Anno 1542.

Johanes, radní písař města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 91)

17.

1542, červenec 8. (České Budějovice)

Purkmistr a rada města Českých Budějovic sdělují Táborským, že na základě jejich žádosti povolali před sebe Michala, budějovického mistra kotlářského, který souhlasil s připravením a dodáním měděného plechu pro potřeby táborského kostela, má však jen plech tlustý, který dává po čtrnácti kopách grošů. Budou-li měšťané táborští s tímto srozuměni, mají dát co nejdříve zprávu po poslu, aby mohl začít s přípravou plechu, nebo počkají-li do jarmarku, potom sám plech do Tábora doveze.

Slovutné a vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné a vzácné opatrnosti, páni a přátelé naši milí, zdraví i jiného všeho dobrého vašim opatrnostem rádi přejem. Psaní, kteréž nám činiti ráčíte, abychom ku potřebě kostela vašeho o IIII centnéře mědi kované s kotlářem naším rozmluvili, i tak jsme učinili a mistra Michala kotláře obeslavši s ním o to dostatečně rozmluvili, kterýž praví, že již na každý den formana s mědí domuov čeká a jak se domuov vrátí, že by hned ku potřebě vašich opatrností tu měď strojiti chtěl, aby což najspíše hotova býti mohla. Ale že by plechu tak tence kovaného dáti nemohl než 1 centnéř po XIIII kopách, praví, že tlustý v pánvech a kotlích po XIIII kopách dává a jestliže byste ráčili v těch penězích, totiž po XIIII kopách, vzíti, abyste to zase tím spíše oznámili, že by on také meškati nechtěl a k kterému by času přistrojiti mohl, po témž poslu by vašim opatrnostem vzkázal. A nebo mohlo-li by se prodlíti do vašeho jarmarku, že by ji s sebú přivésti chtěl. Dat. Sabato in die Kyliani Anno 1542.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 97)

18.

1542, červenec 12. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic sdělují Táborským, že co se týká jimi požadované velikosti měděného plechu pro potřebu táborského kostela, pak budějovický mistr kotlářský Michal podle svého tvrzení ve svém ohni tak veliký a tak tenký plech udělat nemůže, ale nabízí dodání plechu o šířce pražského lokte za cenu již dříve nabídnutou.

Slovutné a vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné a vzácné opatrnosti, páni a přátelé naši milí, zdraví i jiného všeho dobrého vašim opatrnostem rádi přejem. Kdež jste nám psaní učinili o tu měď, i míru poslati ráčili, hned jsme s mistrem Michalem, kotlářem naším, o to rozmluvili a jemu takovú věc předrželi, kterýž praví tak podle předešlého oznámení, že by vašich opatrností meškati nechtěl, ale na tu míru, kterú jste v listu poslati ráčili, jak by býti jměla, praví, tak široké a tak tenké že on v ohni svém zpraviti nemuože, než lokte pražského z šíři a z déli že by udělati z těch peněz prve označených chtěl. I jestliže to od něho přijíti ráčíte a taková míra by se vašim opatrnostem hoditi mohla, to abyste jemu oznámiti ráčili, že by se on k tomu také přichystati chtěl. Dat. v Budějovicích v středu před svatú pannú Markétú Letha etc. XLII.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 97)

19.

1542, srpen 3. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic sdělují Táborským, že budějovický mistr kotlářský Michal, který pro táborský kostel připravoval měděné plechy, je s prací již hotov; plechů je dohromady 69 a váží celkem 4 centnýře a 10 liber „na vídeňskú váhu u nás váženo".

Slovutné a vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné a vzácné opatrnosti, páni a přátelé naši milí, zdraví i jiného všeho dobrého vašim opatrnostem rádi přejem. Podle předešlého připsání Michal kotlář, spolusused náš, měděné plechy ku potřebě vašich opatrností k tomuto času připravil. Váží IIII centnéře X liber a jest plechuov LXIX na vídeňskú váhu u nás váženo. Toho jsme pro zprávu vašich opatrností tajna učiniti nechtěli. Dat. v Budějovicích ve čtvrtek před svatým Osvaldem Letha páně etc. XLII.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 98)

20.

1542, září 23. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic píší Táborským, že od poslů budějovických, kteří se v Táboře před několika dny setkali s panem Ladislavem Popelem z Lobkovic, se dozvěděli o naléhavé potřebě střelného prachu a také o tom, že mají pro potřeby krále složit 16 centnýřů střelného prachu a sanytru. Protože však sami mají prachu a sanytru nedostatek, sdělují měšťanům táborským, že se chtějí u všech svých přátel a sousedů optat, zda oni nemají nějaký centnýř prachu k dispozici, který by mohli pro potřeby krále poskytnout.

Slovutné a vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom přáteluom a souseduom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné a vzácné opatrnosti, páni přátelé a sousedé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem. Osoby, na připsání jeho milosti pana Ladislava Popela do města vašich opatrností pondělí nyní minulý od nás vyslané, vrátivše se oznámili, kterak by s nimi rozmluveno bylo, abychom jeho královské milosti do jistého času XVI centnéřú prachu založili. I poněvadž na tento čas při nás prachu i sanytru nedostatek jest, poručili jsme, zda by se který centnéř sanytru jinde optati mohl. A než bychom jeho milosti jakú odpověď dali (poněvadž to tak brzy býti nemuože) za slušné i potřebné nám se vidí nějakú mírnost s vašimi opatrnostmi v tom zachovati i pokudž by snešení vašich opatrností bylo, za to žádáme (ač možné jest), že nám to po tomto poslu oznámiti ráčíte, abychom i my jeho milosti panu Popelovi odpověď tím příznivější dáti mohli, poněvadž tak důležitou potřebu jeho královské milosti jest předložiti ráčil. Dat v Budějovicích v sobotu po svatém Mauricii Letha páně etc. XLII.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 100)

21.

1544, leden 11. (České Budějovice)

Purkmistr a rada města Českých Budějovicích žádají Táborské, aby se přimluvili u jistého mlynáře Tomáška, který nevyrovnal své závazky vůči budějovickému měšťanovi Wolfu Mečířovi.

Slovutné a vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom přáteluom a souseduom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné a vzácné opatrnosti, páni přátelé a sousedé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem, při tom oznamujem, že Wolff Mečíř, spoluobyvatel náš oznámil, kterak za Thomáška mlynáře, který u pana Ungla pod zámkem Hlubokú dělal některým spolususeduom naším přiřekší, za něj platiti a své dáti

2 kopy 1 groš 2 denáry i s náklady dáti musil a od něho po častém napomenutí žádného navrácení nemaje, nás k vašim opatrnostem za přímluvné psaní žádal, kdež my jeho oslyšeti nemohúc, poněvadž řemeslník chudý jest, k vašim opatrnostem se za něj přimlouváme, že téhož Thomáška k skutečné zaplatě přidržeti poručiti ráčíte, jako bychom i my touž měrou na přímluvu vašich opatrností učiniti chtěli. Dat. feria V. post trium Regnorum Anno 1544.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 155)

22.

1544, květen 6. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic se přimlouvají u Táborských, aby spravedlivě rozhodli spor, který se vede u táborského práva proti budějovickému spolusousedovi Melicharu Planklovi a žádají je, aby spor dovedli do brzkého konce, „aby spolusused náš zbytečných outrat a nákladuov zbaven býti mohl".

Slovutné opatrnosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné opatrnosti a poctivosti, páni a přátelé naši milí, vašim opatrnostem všelikého prospěchu dobrého rádi přejem. A při tom oznamujem, že Melichar Plankl, spolusused náš, ukazatel listu tohoto, vznesl na nás, kterak by před právem vašich opatrností o nějaký nářek v rozepři byl a že by tento příští pátek státi jměl, nás v tom za přímluvné psaní žádajíc, kdež my se přimlúváme, pokudž byste jemu o to vyslyšeti a vinu i nevinu rozvážiti ráčili, abyste v tom prostředkujíc konec učiniti ráčili, aby spolusused náš zbytečných outrat a nákladuov zbaven býti mohl, jakož bychom i my k přímluvě vašich opatrností též učiniti chtěli. Dat. v Budějovicích v úterý před svatým Stanislavem.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 163)

23.

1544, květen 20. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic oznamují Táborským, že se rozhodli pro přeložení dat konání budějovických jarmarků tak, že jarmark letní, odbývaný původně v neděli po Božím těle, se bude napříště konat skutečně v neděli a nikoli v pondělí (kam byl posunut, aby v neděli „lidem pohodlí se státi mohlo a překážky v službě Boží v neděli aby neměli") a jarmark zimní bude se napříště konat v den svatého Martina, a to „na kterýkoli den svatého Martina se trefí". Žádají proto měšťany táborské, aby o tomto rozhodnutí všechny v Táboře informovali, „aby lidé, o tom vědomost jmajíc, tím se zpraviti mohli a na omylu žádném nebyli".

Slovutné opatrnosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné opatrnosti a poctivosti, páni a přátelé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem. A při tom oznamujem, jakož od nedávných časuov, zda-li tudy lidem pohodlí se státi mohlo a překážky v službě Boží v neděli aby neměli, jarmark letní v městě našem na pondělí přeložen jest, ale poněvadž se porozumívá, že malé neb téměř žádné náboženství v touž neděli od lidu tak dobře domácího jako přespolního se nachází, nebrž menší čest a chvála se v týž den sváteční děje, než by lidé obchoduov a prací svých hleděli, protož z slušných příčin na tom jsme se snesli, aby týž jarmark letní tu neděli po Božím těle u nás držán býval nyní i na časy budoucí. Též i druhý, zimní, na kterýkoli den svatého Martina se trefí, aby ten den jarmark u nás držán byl. Protož vašich opatrností žádáme, že těchto časuov u vás ve dni trhové to vuobec oznámiti poručiti ráčíte, aby lidé, o tom vědomost jmajíc, tím se zpraviti mohli a na omylu žádném nebyli. Dat. v Budějovicích v úterý křížových dnech Letha etc. XLIIII.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 167, list stejného obsahu v tentýž den psán také do Strakonic, Jindřichova Hradce, Českého Krumlova, Soběslavi, Vodňan, Písku, Kaplice a Klatov)

24.

1544, listopad 12. České Budějovice

Jan Petřík z Benešova, budějovický městský písař, se přimlouvá u purkmistra a rady města Tábora za propuštění Markéty, vdovy po táborském měšťanovi Jiříku Chroustkovi, z kázně a svou přímluvu zdůvodňuje jednak rodinnými pouty své manželky s nebožtíkem Jiříkem Chroustkou (otčímem Petříkovy manželky byl Chroustkův bratr Augustin), jednak obavou o osud Markétiných dětí, které by zůstaly bez zaopatření.

Slovutné opatrnosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom mně laskavě příznivým. Slovutné opatrnosti a poctivosti, páni přátelé mně laskavě přízniví, vašim opatrnostem službu svú povolnú s vinšováním zdraví i jiného všeho dobrého vzkazuji. Zprávu jmám, kterak by Markéta, někdy Jiříka Chroustka, spolususeda vašeho manželka, mimo náležitost stavu jejího něčeho se dopustila a skrze to že by i v kázeň vašich opatrností upadla, pak jakžkoli vašich opatrností za to přátelsky žádám, pokudž možné jest, že jí milost učiniti a při dítkách jejích zuostaviti ráčíte, k nevině těch osiřelých dítek zření jmajíc, a také aby ona snad sobě dokonce zatesknúc k něčemu horšímu nepřišla, tak jakž sami tomu lépe rozuměti ráčíte, než bych já psáti uměl. A přímluvy této z jiné příčiny k vašim opatrnostem nečiním, než poněvadž nebožtík Jiřík byl jest vlastní bratr nebožtíka Augustina, v Hradci otčíma manželky mé, že ona nad tím velikú lítost nese, poně-

vadž v tak blízkém příbuzenství s otcem těch sirotkuov jest byla, tak i z lásky přirozené dceru jednu Justinu po smrti otce jejího do tohoto času u sebe jest jměla. Již to všecko vašim opatrnostem k milostivé ochraně připouštím té naděje jsa, že jí s sirotky jejími, této mé přátelské přímluvy vzíti, dáti ráčíte volnými. A já zase svými službami chci se vašim opatrnostem toho hleděti odsluhovati. Dat. v Budějovicích feria IIII. post Martini Anno etc.XLIIII.

Jan Petřík z Benešova. Radní písař v Budějovicích

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 133)

25.

1544, listopad 12. České Budějovice

Jan Petřík z Benešova, budějovický radní písař, sděluje táborským měšťanům a radním Janu Vosočilovi, Vavřincovi Vulkanovi a Václavu Prachatickému, že napsal přímluvné psaní do táborské městské rady v záležitosti Markéty, vdovy po Jiříku Chroustkovi a žádá je, aby při čtení tohoto psaní v městské radě jeho žádost o propuštění Markéty z kázně podpořili.

Slovutné poctivosti, panu Janovi Vosočilovi [Vavřincovi Vulcanovi, Václavovi Prachatickému], měštěnínu města Hradiště hory Tábor, pánu a příteli mému miľému. Službu svú vzkazuji, slovutné poctivosti, pane Jene, pane a příteli muoj zvláště milý, vaší opatrnosti zdraví a jiného všeho dobrého rád přeji. Učinil jsem psaní do rady jich opatrností pánuov o Markétu, nebožtíka Jiříka Chroustka manželku, za ní se přimlúvajíc, pak, jakžkoli jest se nad sebú i nad dítkami svými zapomenula, poněvadž jsem s manželkú mú v blízkém příbuzenství byl, vás jakožto pána a přítele svého milého přátelsky žádám, když to psaní vašim opatrnostem čtené bude, že se ráčíte za ní přimluviti, aby při dítkách svých zuostavena byla, by jí pak ráčili páni i nějakú kázeň doma učiniti, neb jest se obávati, aby skrze to potom k nějakému horšímu nepřišla, a poněvadž pán Buoh hříšníky na milost přijímá, té víry k vám jsem, že jí přímluvy této mé, pro mé budúcí odsluhování, vzíti dáte, neb jest nebohá tomu snad tak daleko nerozuměla, k čemu by jí to přivésti jmělo. Dat. v Budějovicích v středu po svatém Martinu Letha etc. XLIIII.

Jan Petřík z Benešova, radní písař v Budějovicích

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 133, byly připraveny 3 listy všem třem táborským radním, v konceptáři však jen list jeden a v adrese tři adresáti)

26.

1544, listopad 18. (Tábor)

Purkmistr a rada města Tábora odpovídají budějovickému radnímu písaři Janu Petříkovi z Benešova na jeho přímluvný list za Markétu Chroustkovou a sdělují mu, že jeho prosbě o Markétčině propuštění vyhovět nemohou, protože spolu s ní je obviněn i ten „s kýmž jest činiti jměla a zle obcovala".

Slovutnému panu Janovi Petříkovi z Benešova, písaři radnímu města Budějovic, pánu a příteli našemu milému. Službu svú vzkazujem, slovutný pane a příteli náš milý. Psaní žádostivé, kteréž jste nám o Markétu Chroustkovou učinili, aby při statečku svém pro ochranu dítek svých osiřelých zuostavena býti mohla etc., i vězte, že bychom na žádost vaší to rádi učinili, ale že jest na ní z práva našeho vejpověď, tolikéž i tomu, s kýmž jest činiti jměla a zle obcovala, učiněná, i z té příčiny to býti a žádost vaše se vyplniti nemuož, než což by nám bez přísloví možného bylo k žádosti vaší, učinili bychom rádi. Dán v úterý před svatú Alžbětú Letha etc. XLIIII.

Purgmistr a rada města Hradiště hory Tábor

(Opis, kniha listův a konceptův..., folio 139)

27.

1544, listopad 27. České Budějovice

Budějovický radní písař Jan Petřík píše Mikulášovi Hroškovi ze Strkova, táborskému měšťanovi, v záležitosti Markéty Chroustkové, sděluje mu, že Markéta přišla nyní k němu do Budějovic a „duom mi pláčem a slzami naplnila...ustavičně u mne sobě stejskajíc pláče a po těch dítkách touží"; Petřík proto žádá Mikuláše Hroška o radu, jak má ještě postupovat, „aby ona nebohá žena zase k svejm osiřelým dítkám navrácena býti mohla" a věří, že se Hrošek v této záležitosti zasadí.

Urozenému panu Mikulášovi Hroškovi z Strkova, měštěnínu města Hradiště hory Tábor, pánu a příteli mému zvláště milému. Službu svú vzkazuji, vzácné poctivosti, pane Mikuláši, pane a příteli muoj zvláště milý, vaší opatrnosti zdraví i jiného všeho dobrého rád přeji. Předešle psal sem jich milostem panu purgmistru a pánuom o Markétu Chroustkovou, přítelkyni ženy mé, tak jakž o tom nepochybuji, že o tom vědomost jmíti ráčíte, i jest mi od jich milostí přátelská odpověď dána. Poněvadž pak již jest ona nebohá žena rozkazu a vejpovědi jich milostí s svou velikou těžkostí dosti učinila a těchto studených dnuov na cestu se vypravivši dnes ke mně s nějakou starou ženou přišla a duom mi pláčem a slzami naplnila, ježto rozuměti ráčíte, že v tak krátkém času žena taková jiného by pohodlí potřebovala, protož vaši opatrnosti, jakožto svého milého pana a přítele přátelsky žádám, poněvadž znám, že zvláštní lítost nad lidmi chudými a opuštěnými jmíti ráčíte, že ji v tom i mně také rady své uděliti a cestu ukázati ráčíte, kterak bych ještě pana purgmistra a pány jich milost

v tom následovati jměl, aby ona nebohá žena zase k svejm osiřelým dítkám navrácena býti mohla, poněvadž dítkám a zvláště malým žádný lépe učiniti nemuože, nežli mať jich. Již jí v tom vaší opatrnosti poroučím neb ustavičně u mne sobě stejskajíc pláče a po těch dítkách touží. A jestliže by se vidělo vaší opatrnosti za potřebné, vyžádal bych od pana purgmistra a pánuov svejch také podle svého psaní přímluvného, aby ráčili ji zase přijiti již ne jako svú kmetičnu a mezi nimi osiřelú, ale jako nějakou cizí a od jinud vyhnanou, ježto z lásky křesťanské, poněvadž pán Buoh hříšníky na milost přijímá, i my také jedni nad druhými milosrdenství ukazovati jmáme. Již to všecko vaší opatrnosti přátelskému rozvážení připouštím a odpovědi po tomto poslu žádám. Dat. v Budějovicích ve čtvrtek před svatým Vondřejem Letha etc. XLIIII.

Jan Petřík, radní písař v Budějovicích

(Kocept, kniha listův a konceptův..., folio 139)

28.

1544, listopad 27. České Budějovice

Jan Petřík, budějovický radní písař, píše táborskému měšťanovi Vavřinci Vulkanovi v záležitosti Markéty Chroustkové, žádá ho o radu, jaké kroky má ještě podniknout, „aby nebohá panna bláznova s uhašenou lampou zase navrátiti se k dítkám svejm mohla".

Slovutné poctivosti panu Vavřincovi Vulkanovi, měštěnínu města Hradiště hory Tábor, pánu a příteli mému zvláště milému. Službu svú vzkazuji, slovutné poctivosti pane Vavřinče, pane a příteli muoj zvláště milý, zdraví i jiného všeho dobrého vám rád přeji. Psaní, které jsem jich opatrnostem pánuom i vám také učinil o Markétu Chroustkovou, přítelkyni ženy mé, jest mi na to odpověď dána, ale však ještě naději dobrú jmám, že jich opatrnost, na ty sirotky předkem, potom k nerozumu jejímu zření jmajíc, v přímluvě a žádosti mé mne oslyšeti neráčí, neb nebohá žena tyto dny tři pořád v takovou zimu cestou jdouc s jakous starou ženou dnes ke mně přišla, slzami a pláčem duom mi naplnila, že by i cizímu se slitovati mohlo, protož vás jakožto pána a přítele mého milého, přátelsky žádám, že mi v tom cestu psaním svým ukážete, kterak bych ještě jich opatrnost pány o to následovati jměl, aby nebohá panna bláznova s uhašenou lampou zase navrátiti se k dítkám svejm mohla, neb i pán Buoh hříšníky na milost přijímá, tak také i my jedni nad druhými lítost nésti jmáme. Odpovědi žádám přátelsky. Dat. v Budějovicích ve čtvrtek před svatým Ondřejem Letha etc. XLIIII.

Jan Petřík, radní písař v Budějovicích

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 139,140)

29.

1544, listopad 27. České Budějovice

Jan Petřík, budějovický radní písař, žádá svého přítele, táborského kloboučníka Jana Karasa, aby se u Jana Vosočila a ostatních táborských měšťanů přimluvil v záležitosti Markéty Chroustkové, která byla pro své provinění vyhnána z Tábora, kde po ní zůstaly osiřelé dítky.

Slovutnému panu Janovi Karasovi, kloboučníkovi na Táboře, příteli mému milému. Službu svú vzkazuji, slovutný pane Jene, pane příteli muoj milý, zdraví i jiného všeho dobrého vám rád přeji. Na psaní mé od pana purgmistra a pánuov jest mi přátelská odpověď dána, aby se nálezu jich opatrností dosti stalo, i poněvadž ona nebožka žena již dítky i stateček svouj opustivši rozkaz pánuov svých jakožto poslušná jest naplnila a s velikou prací v takovou zimu těchto dnuov vykonala a ke mně se přibrala, i píši vo touž věc panu Vavřincovi Vulcanovi, a vy také z druhé strany rozmluvte se panem Janem Vosočilem a s kterými by se vám vidělo pány a přáteli o to rozmluviti a poraditi se, kterak bychom spolu tu věc před se vzíti jměli a ještě jich milosti následovati, aby nebohá žena k těm sirotkuom zas navrácena býti mohla, neb víte, že dětem žádný lépe učiniti nemuože, nežli mať jich, a protož co by zdání vašeho a rada dobrých pánuov a přátel byla, to mi zase teď po našich sousedech psaním svým oznamte, neopouštějte ji prosím, já podle vás také chci všecko možné rád učiniti. Dán v Budějovicích v čtvrtek před svatým Ondřejem Letha etc. XLIIII.

Jan Petřík, radní písař v Budějovicích

(Koncept, kniha listův a konceptův... folio 140)

30.

1546, září 17. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic žádají Táborské, aby u měšťanů pražských („poněvadž blíž pánuom Pražanuom přiseděti ráčíte") zjistili, co dalšího se připravuje ohledně chystaného tažení, o kterém se zástupci měst radili minulé pondělí při mustruňku v Soběslavi, neboť oni sami ani od krále, ani od pánů hejtmanů dosud žádné podrobnosti neobdrželi.

Slovutné a vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom přáteluom a souseduom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné a vzácné opatrnosti, páni přátelé a sousedé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem. Jakož teď v pondělí minulý po mustruňku v Soběslavi od pánuov hajtmanuov jest našim vyslaným také podle jiných oznámeno, aby od zajtří v témž dni s touž výpravú najíti se dali a odtud kdež by se jim oznámilo táhli, i vždy jsme očekávali, zda by neb od krále jeho milosti neb od pánuov hajtmanuov ještě jaké napomenutí nás došlo, čehož se dočekati nemohúc, poněvadž blíž pánuom

Pražanuom přiseděti ráčíte, zda-li byste jaké srozumění jměli k čemu se páni Pražané strojí a tak i s týmž panem hajtmanem polmi čili my dvě města spolu (bylo-li by jaké tažení) táhnúti jmáme, vašich opatrností přátelsky žádáme, že nám v tom srozumění pánuov Pražan i zdání své oznámiti ráčíte, jakož bychom i my v věci podobné k vašim opatrnostem najíti se dali. Dat. v Budějovicích v pátek den svatého Lamperta Letha etc. XLVI.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 218–219)

31.

1547, květen 18. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic se přimlouvají u měšťanů táborských, aby přiměli rychtáře ve Vlastiboři k vyšetření sporu mezi budějovickou kmetičnou Voršilou, vdovou po nebožtíku Kašparovi z Nicové Hory a bratry Šimkem a Kubou, syny Kuby pastýře ze vsi Mokré u Soběslavi na táborském panství, kteří „jsú lidé naši nevyhostění".

Slovutné opatrnosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné opatrnosti a poctivosti, páni a přátelé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem. Voršila, nebožtíka Kašpara z Nicové Hory manželka, kmetična naše, vznesla na nás, kterak po své ztrátě se ptajíc, první tajden v puostě doptal se švagr její Šimka a Kuby, synuov Kuby pastýře na panství vašem ve vsi Mokrém u Soběslavi a než ta věc k místu přivedena, předřečený muž její smrtí z života sešel. Nás jest v tom za opatření požádala, i poněvadž ten jistý Kuba s syny svými jsú lidé naši nevyhostění, my vás dle dobrého přátelství žádáme, že rychtáři vlastibořskému poručiti ráčíte, aby se dvěma syny Kubovými dostatečně ujistil a kdybychom po ně, jakožto lidi své, poslati jměli, nám po dodateli listu tohoto oznámil, aby ta jistá Voršila takovú věc s menšími náklady sobě k místu přivésti mohla. I té jsme víry, že to tak opatřiti rozkázati ráčíte, jakož bychom i my v věci podobné na připsání vašich opatrností učiniti chtěli. Dat. v Budějovicích v sobotu před svatú Žofií Letha etc. XLVII.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 270)

32.

1547, červen 1. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic žádají Táborské, aby nařídili rychtáři ve Vlastiboři propustit rukojmí, držené ve sporu mezi Voršilou, vdovou po zemřelém Kašparovi z Nicové Hory a bratry Šimkem a Kubou, syny Kuby pastýře v Mokré u Soběslavi, neboť „...oboji strany před námi stojíc jsú urovnány a v pokoj a lásku uvedeny, aby jeden druhému toho ničímž zlým pod uvarováním těžkého trestání nezpomínal".

Slovutné opatrnosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné opatrnosti a poctivosti, páni a přátelé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem. Jakož před rychtářem vlastibořským syn nebožtíka Caspara z Nicové Hory z jedné, Šimek a Kuba, synové Kuby pastýře ve vsi Mokrém z strany druhé, lidé poddaní naši, zaručeni byli, ku právu stáli a dostáli, že obojí strany před námi stojíc jsú urovnány a v pokoj a lásku uvedeny, aby jeden druhému toho ničímž zlým pod uvarováním těžkého trestání nezpomínal z té příčiny, poněvadž nebožtík Caspar, kterýž tu při vésti jměl, než k slyšení přišlo, smrtí z světa sešel, takže tito přátelé jich nenaříkají, a to zaručeně že trvá, dvěma bratřím na poctivosti jich k žádnému ublížení není, aniž na potomní časy kdy býti jmá. A protož vaše opatrnosti žádáme, že témuž rychtáři vašich opatrností poručiti ráčíte, aby on rukojmě obojí strany propustil a je rukojemství prázdný učinil tak, aby na tom nic víc péče neměli, jakož bychom i my v věci podobné k žádosti vašich opatrností učiniti chtěli. Dat. v Budějovicích v středu suchých dní letničních Letha etc. XLVII.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 276)

33.

1547, červen 7. České Budějovice

Purkmistr a rada města českých Budějovic vyčítají Táborským jejich nedobré zacházení s jistým Janem, kožišníkovým synem, který jako budějovický městský posel byl proti své vůli dvěma táborskými lidmi na Hluboké zadržen a odveden na Tábor, tam byl dotazován na nedostatky a těžkosti, které mají Budějovičtí, a poté byl vysazen na vozík a vezen ku Praze, kde měl o těchto potížích budějovických měšťanů vypovídat každému, koho mu Táborští určí, avšak z Jesenice se s ním vrátili zpět a do Prahy nedojeli. Budějovičtí dále žádají táborského purkmistra a městskou radu, aby se napříště při jakýchkoli svých pochybách dotázali přímo u měšťanů budějovických, „...neb bychom neradi, aby skrze koho mezi námi a vámi jaká příčina k nesousedství dáti se jměla, nebrž pokudž bychom co toho při kom seznali, že bychom to skutečně přetrhnúti chtěli, té naděje jsúc, že k nám také v dobrém sousedství všeliké přátelství zachováte".

Slovutné opatrnosti a poctivosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné opatrnosti a poctivosti, páni a přátelé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem. Jan, kožišníkuov syn, kterýž od nás v obecních potřebách do města vašeho v veliký pátek nyní minulý poslán byl, zpravil nás, kterak by potom

dvě osoby od vás na Hlubokou vypraveny byly, a kdež on k tomu od kohož pak koli jest přiveden, že se s těmi dvěma osobami vašimi tu shledal, kterýžto tak s ním jednali, přiříkajíc, že mu se nic státi nemá, tak mimo vuoli jeho vždy ho k tomu přivedli, že s nimi na Tábor jel. A když jste jeho před sebú jměli, že byste se na těžkost naší neb některých osob z nás vyptávali, a potom na vozík vzavše někteří s ním ku Praze na cestě v Jeseníce byli, to mu předkládajíc, což jest před vámi mluvil, aby to v Praze před kýmž by se vám vidělo seznal, ale kudy jest z toho sešlo, že se s ním od Jesenice zas obrátili, toho že neví. I páni a přátelé naši milí, ač o všem zprávě jeho místa nedáváme, avšak poněvadž od nás jest vyslán byl, vás za to žádáme, pokudž by co toho bylo, že nám to psaním svým oznámíte, do koho byste z nás sobě co na těžkosti klásti aneb koho v jakém domnění míti jměli, neb bychom neradi, aby skrze koho mezi námi a vámi jaká příčina k nesousedství dáti se jměla, nebrž pokudž bychom co toho při kom seznali, že bychom to skutečně přetrhnúti chtěli, té naděje jsúc, že k nám také v dobrém sousedství všeliké přátelství zachováte. Dat. v Budějovicích v úterý před slavnú památkú Těla Božího Letha etc. XLVII.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 277)

34.

1547, červen 15. (Tábor)

Purkmistr a rada města Tábora žádají Budějovické, aby se za ně přimluvili u budějovického mistra kovářského, po kterém chtějí, aby jim udělal příhodné dělové kule.

Slovutné opatrnosti pánom purgmistru a radě města Budějovic Českých, pánuom a přátelom našim milým. Službu svú vzkazujem vzácné opatrnosti páni a přátelé naši milí. Zpráva jest nás došla, že byste při městě vašem mistra kovářského, kterýž by příhodné kule do děl strojiti uměl, měli etc. Vás za to žádáme, pokudž tento soused náš, listu ukazatel, dále toho při něm hledati bude, že se k témuž mistru přimluvíte, aby za naše peníze pokudž slušné v tom hodnost a libost nám ukázal a my zase dobrým přátelstvím toho vám odslúžiti chceme. Datum feria IIII. die Viti 1547.

Purgmistr a rada města Hradiště hory Tábor

(Orig., pap., čes., pečeť schází, SOkA České Budějovice, Archiv města České Budějovice, chronologická řada, složka k roku 1547)

35.

1547, říjen 27. České Budějovice

Mikuláš Mathes, sladovník v Českých Budějovicích, sděluje svému příteli, táborskému služebníkovi Tomášovi, který chce sloužit měšťanům budějovickým, že o jeho žádosti jednal s městskou radou a vyzývá ho, aby přijel do Budějovic a dojednal s radou podrobnosti.

Zachovalému Thomášovi, služebníku na Táboře, příteli, žádost všeho dobrého vzkazuji. Tomáši, příteli milý, jakož mi v psaní svém, připomínajíc společný naše v Praze rozmluvení, žádáš věděti, jaká by služba tvá a jaký úplatek býti jměl, i oznámil jsem to hned pánuom svým, toto mi poručili tobě za odpověď dáti. Budeš-li jmíti své koně dva, že se chtí buď na měsíc neb čtvrt léta aneb do roka s tebú smluviti, a ty aby silnice městské projížděl a jich obhajoval, pakli by kdy potřeba kázala při poslích obecních do Prahy aneb kde jinde jezdil a také druhdy bylo-li by kde jinde potřebí dohlédal. Tak pokudž by úmysl tvuoj byl v to se dáti, muožeš se ke mně vypraviti a bez pochyby, když se se pány mými v jednání dáš, že se smluvíte a službu jmíti budeš dobrú. Protož nemeškaj mi čas úmyslu tvého oznámiti. Dat. v Budějovicích ve čtvrtek před svatým Šimonem a Judou apoštoly Božími Letha etc. XLVII.

Mikuláš Mathes, sladovník v Budějovicích Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 301)

36.

1549, duben 15. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic sdělují Táborským, že budějovičtí městští správcové železa a hamrů, kteří na žádost měšťanů táborských připravili a do Tábora poslali jisté zboží, se na ně obrátili se žádostí o přímluvu, neboť za svou službu dosud nedostali zaplaceno. Budějovičtí proto vyzývají táborského purkmistra a městskou radu, aby uvedený dluh uhradili po budějovickém poslovi a spolusousedovi Erazimu Žákovi, doručiteli tohoto listu.

Slovutné a vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom přáteluom a souseduom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné a vzácné opatrnosti, páni přátelé a sousedé naši milí, zdraví i jiného všeho dobrého vám rádi přejem. Správce železa a hamru obce naší na nás vznesli, jakož jsú k žádosti a na připsání vašich opatrností potřeby k playhausu hor vašich strojiti dali i poslali, ale ještě jim zaplaceno není, nás k vašim opatrnostem za toto psaní požádali, poroučejíc Erazimovi Žákovi, spolususedu našemu, dodateli listu tohoto, aby tu summu podle předešlého oznámení od vašich opatrností přijmúc, jim ji dodal. Protož vás podle nich žádáme, že témuž Erazimovi ty peníze vydáte a potom, bude-li vám co

více potřebí, chtí se volní najíti dáti. Dat. v Budějovicích v pondělí před svatým Havlem Letha etc. XLIX.

Purgmistr a rada města Budějovic Českých

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 286)

37.

1549, červenec 24. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic sdělují Táborským, že budějovický spolusoused Melichar Plankl, který „pro nějakú puotku, kteráž se u vás v městě těchto dnuov zběhla, do vězení vzat byl" a nyní má být na rukojemství propuštěn, je člověk řádné pověsti a protože by měl být nyní po své živnosti na jarmarku v Týně nad Vltavou, žádají měšťany táborské, aby téhož Plankla z vězení propustili a stanovili mu řádný rok pro projednání jeho přestupku.

Vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, vzácné opatrnosti, páni a přátelé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem. Vznešeno na nás jménem Melichara Plankle, spolususeda našeho, kterak by pro nějakú puotku, kteráž se u vás v městě těchto dnuov zběhla, do vězení vzat byl, že by se k slyšení volal, žádajíc na rukojmě vydán býti. I poněvadž se k slušnému podává a po živnosti své pracujíc jměl by v Tajně nad Vltavou na jarmarce býti, kdežto i stateček svuoj již odeslal jest, vašich opatrností žádáme, že téhož Melichara na rukojmě vydadúc, jemu den k slyšení s druhou stranou jmenovati ráčíte, jakož bychom i my v věci podobné, ač by se kdy při nás zběhla, k žádosti vašich opatrností učiniti chtěli. Dat. v Budějovicích feria IIII. ante Jacobi Anno etc. 49.

Purgmistr a rada města Budějovic

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 400)

38.

1549, červenec 29. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic se přimlouvají u měšťanů táborských za svého spolusouseda Malichara Plankla, aby v případě, že bude pro některé stížnosti proti němu vznesené povolán co rukojmí do Tábora, dostal takový povolávací list vždy alespoň čtyři týdny předem, neboť jinak se do Tábora včas dostavit nestihne, „poněvadž po živnosti své pracujíc řídko doma bývá" a má obavy, aby pro jeho meškání nevznikla škoda některému z jeho sousedů.

Vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, vzácné opatrnosti, páni a přátelé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem. Melichar Plankl, spolusused náš, spravuje, kterak by z kázně vašich opatrností na rukojmě vydán byl, když by mu koli tajden napřed věděti se dalo, aby se před vaše opatrnosti stavil, což od vašich opatrností jest vděčně přijal. Ale poněvadž po živnosti své pracujíc řídko doma bývá a obávaje se, aby snad někdy jemu takové oznámení v jeho doma nebytí nepřišlo, a tudy aby rukojmě jeho, spolususedé vašich opatrností, ke škodě nepřišli, požádal jest nás za toto přímluvné psaní, kdež my toho povědomi jsúc, že na menším díle doma bývá s ním a za něj se přimlúvajíc, vaše opatrnosti žádáme, že jemu takového času k stavění přidáti ráčíte, pokudž by nuzné bylo, když by se mu oznámilo, aby se ve čtyřech nedělích před vašimi opatrnostmi stavěl a v tom času také i přáteli aby se opatřiti mohl, pokudž by ho kdo z čeho viniti chtěl. I té jsme víry, že témuž Melicharovi přímluvy naší v touž libost vzíti dáti ráčíte. Dat. v Budějovicích v pondělí po svatým Jakubu apoštolu Božím Letha etc. XLIX.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 395)

39.

1549, srpen 17. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic sdělují Táborským, že tlumočili jejich stížnost na budějovického tesaře a spolusouseda Mikuláše Klause, který „dílo při horách města vašeho [rozuměj Tábora] podle smluvy dělati začav, od toho v pondělí minulý odšel tovaryšuov šesti tu nechav jim nic neporučíc" a vyřizují jim Klausovu odpověď, podle které se on měšťanům táborským omlouvá a chce již nazítří se opět vypravit do Tábora a v započatém díle pokračovat tak, aby Táborští nebyli nikterak škodní.

Slovutné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom přáteluom a sousedoum našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné opatrnosti, páni přátelé a sousedé naši milí. Psaní, které jste nám učinili, že by Mikuláš Klaus, tesař, spolusused náš, dílo při horách města vašeho podle smluvy dělati začav, od toho v pondělí minulý odšel tovaryšuov šesti tu nechav jim nic neporučíc, to jsme témuž Mikulášovi předložili, i zprávu dává, že jest o tom z Bechyně psaní učinil, se vašim opatrnostem omlouvajíc, avšak úmyslu jsa jako zítra Buoh dá se zas vypraviti a že i tovaryšuom poručil, že by až do dneška dosti co dělati jměli, že byste v ničem meškáni nebyli, pak poněvadž osobně se k vašim opatrnostem s tímto psaním vypravil, o tom sám ústně zprávu dáti muože. Dat. v Budějovicích v sobotu po slavné památce Nanebevzetí Blahoslavené panny Marie letha etc. XLIX.

Purgmistr etc.

(Koncept, kniha listův a konceptův... folio 404)

40.

1549, září 9. [?] České Budějovice

Budějovický správce železa a hamru podává purkmistru a radě města Tábora vyúčtování za práce, odvedené pro potřeby táborského horního díla a žádá o včasné zaplacení zakázky.

Slovutné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné opatrnosti, páni přátelé naši milí. Jakož jste panu purgmistru a pánuom našim psaní učiniti ráčili, aby některé potřeby k horám v hamru našem vám se strojiti dali, i z poručení pánuov našich dali jsme připraviti k puchberku devět pucharú a tři spodní železa, váží VIII centnéřů XXI liber po 2 groších, potom dva cepy, váží I centnéř X liber po 18 denárech. Summa obojího učiní XXXII kop 4 groše 6 denárů. Ač jsme se nadáli, kdož ty potřeby od nás přijme, že nám také hned peníze dá, poněvadž na dělníky potřebujem, protož žádáme, že tím prodlévati neráčíte. Dat. v Budějovicích v ponděli po svaté Marii letha etc. XLIX.

Správce železa a hamru budějovského

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 409)

41.

1549, listopad 14. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic žádají Táborské, aby obeslali některé své spolusousedy, kteří by mohli vypovídat v záležitosti budějovického měšťana Melichara Plankla při projednávání jeho případu před komorním soudem v Praze.

Slovutné a vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné a vzácné opatrnosti, páni a přátelé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem. Melichar Plankl, spolusused náš, jsúc obeslán od krále jeho milosti před jeho královské milosti rady soudu komorního pro příhodu, kteráž se v městě a pod právem vašich opatrností zběhla, potřeboval by k svědomí některých osob z prostředku vašich opatrností i některých spolususeduov vašich k té i jiné při tak, jakž vašim opatrnostem ústně zprávu dá. Protož vašich opatrností žádáme, že poručiti ráčíte, aby ty osoby podle práva k svědomí obeslány byly, aby on skrze nepřidržení k tomu ke škodě nepřišel. Dat. v Budějovicích ve čtvrtek po svatém Brichcí letha etc. XLIX.

Purgmistr etc.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 416)

42.

1549, prosinec 18. České Budějovice

Purkmistr a rada města Českých Budějovic píší Táborským v záležitosti budějovického spolusouseda Melichara Plankla, jenž je již delší dobu ve sporu s táborským měšťanem Pavlem Remišovým, kterému je dlužen, a sdělují jim, že podobně jako měšťané táborští jsou i oni nakloněni smírnému vyřízení celé pře, a proto „pro spěšnější upokojení jest Melicharovi poručeno s týmž Pavlem spolususedem vašim o všecko se sčísti".

Slovutné a vzácné opatrnosti, pánuom purgmistru a radě města Hradiště hory Tábor, pánuom a přáteluom našim milým. Službu svú vzkazujem, slovutné a vzácné opatrnosti, páni a přátelé naši milí, vašim opatrnostem zdraví i jiného všeho dobrého rádi přejem. Psaní, kteréž jste nám učiniti ráčili, oznamujíc, kterak Melichar Plankl, spolusused náš, jsúc od Pavla Remišova pro dluh obstaven, odpovídati se zbraňoval za příčinou obdarování města našeho od slavné paměti císaře Karla, z kteréhožto artykul když před vašimi opatrnostmi čten byl, ráčili jste porozuměti, nač se vztahuje a téhož Melichara při témž obdarování zuostaviti, toliko žádajíc za dopomožení téhož dluhu etc., to jsme témuž Melicharovi, když se domuov navrátil oznámili. A předse jen páni a přátelé milí toho jsme vděční, že takové obdarování naše v té vážnosti jmíti ráčíte, jakž i předkové naši a my také až posavad při tom zachováni jsme. A při tom oznamujem, že z psaní vašich opatrností i také z zprávy téhož Melichara jsme porozuměli, že by s spolususedem vašim na nějakých odpúrcích z strany počtuov mezi sebou byli i tak pro spěšnější upokojení jest Melicharovi poručeno s týmž Pavlem spolususedem vašim o všecko se sčísti (abyste též spolususeda vašeho k tomu přidržeti ráčili) a tu mimo počet bude-li mu Melichar co povinovat a on by potom co toho na nás vznesl, po vyslyšení stran chceme se k každému spravedlivě zachovati. Dat. v Budějovicích v středu před svatú Lucií letha etc. XLIX.

Purgmistr etc.

(Koncept, kniha listův a konceptův..., folio 420)

LISTY ZASLANÉ JIHLAVSKOU MĚSTSKOU RADOU DO TÁBORA V LETECH 1574–1576

Vlastimil Svěrák

Významným pramenem pro historii Jihlavy, měst a vesnic v blízkém i vzdáleném okolí jsou pro poslední čtvrtinu 16. století a první čtyři desetiletí století následujícího jihlavská městská registra. V inventáři městských knih je najdeme zaznamenány pod tradičním názvem kopiáře, používaným rovněž ve starší literatuře. Z hlediska diplomatiky je to název nepřesný, kopiáře totiž neobsahují opisy písemností přijatých, nýbrž koncepty a opisy písemností odeslaných. Pojmenování je odvozeno z nápisů vytlačených zpravidla na předních stranách kožených vazeb. Tradičního názvu se přidržujeme i v tomto článku.

Jihlava jako národnostně smíšené město s velkou převahou německy mluvícího obyvatelstva měla na přelomu 16. a 17. století dva městské písaře německé a dva české. Kopiáře byly vedeny od roku 1573 po více než čtyři desítky let v každém z jazyce zvlášť, po Bílé hoře byly spojeny do společných českoněmeckých svazků. Celkem se dochovalo sedm kopiářů českých z let 1573–1615 s mezerami, čtyři německé z let 1573–1613 bez mezer, svazky smíšené se dochovaly dva z let 1625–1638.[1] Český svazek z let 1606–1608 je v inventáři také poznamenán, přestože se někdy v době 1. světové války ztratil a identifikován byl znovu až v roce 1954 v Univerzitní knihovně v Olomouci.[2]

Českou řadou kopiářů se zabýval PhDr. a ThDr. František Kunovský, první český městský archivář v Jihlavě v letech 1924–1927. Zápisy v prvních dvou svazcích rozepsal stručnou formou na lístky, ale nestihl k nim již vytvořit rejstřík. Některé zajímavé záznamy publikoval na stránkách Jihlavských listů. Zájem Kunovského o české kopiáře souvisel kromě jiného s celkovým národnostně zjitřeným ovzduším v česko-německé Jihlavě. Část zápisů z prvního českého svazku byla nedávno zpracována v diplomové práci formou podrobných regest.[3] Na komplexní využití však kopiáře dosud čekají. Pro jihlavskou historiografii je to velká škoda, protože přiná-

1) Státní okresní archiv v Jihlavě (SOkA Jihlava), Městská správa Jihlava do r. 1848, Úřední knihy, inv. č. 337–348.

2) Tamtéž, inv. č. 341 r. Byl identifikován v rukopise M II – 340, získaném v roce 1950 spolu s bývalou žerotínskou knihovnou v Bludově.

3) Vít Křesadlo, Jihlavská česká městská registra z let 1573–1574. Diplomová práce FF MU Brno 1996. Získaných poznatků autor využil v článku uveřejněném pod týmž názvem ve vlastivědném sborníku Západní Morava I, 1997, s. 88–93. Rec. Ivana Štarhy k tomuto článku srov. in: Vlastivědný sborník Vysočiny, Oddíl věd společenských XI, 1998, s. 482.

šejí často důležité nebo velmi zajímavé zápisy týkající se historie města nebo ještě častěji života jednotlivých obyvatel Jihlavy a jiných míst. Co do obsahu se týká největší počet zápisů finančních záležitostí: půjček peněz, dluhů, jejich splácení či vymáhání, často pomocí obstávek (stavuňků). Další zápisy obsahují různé záležitosti poddanské, záležitosti řemeslnických cechů, městských institucí apod. Zápisy mají velký přínos pro právní historii, protože nás kromě jiného seznamují s postupem při řešení různých sporů, zvláště při nedodržování termínů splátek dluhů.

Cílem tohoto článku je přinést úplné texty všech českých listů zapsaných v první knize z let 1573–1577 a po vyhotovení čistopisu zaslaných do Tábora. Vnější formou je nejstarší kopiář kniha o rozměrech 22 × 32,5 cm s 249 listy v hnědé kožené vazbě zdobené z obou stran po obvodu slepotiskovými ornamenty. Na přední desce je v horní části vytlačen a vyzlacen nápis **CZESKE KOPIE,** v zrcadle uprostřed pak pět letopočtů pod sebou, počínaje rokem 1573 nahoře a konče rokem 1577 dole. Pod zrcadlem se nachází latinský nápis **PTQ TME IM S H.** Zrcadlo a nápisy jsou lemovány proužkem s polovičními postavami světců (?). Na hřbetě je nahoře přilepena na dvou štítcích nad sebou stará signatura **C I,** přidělená knize Petrem Ernestem Leupoldem z Löwenthalu počátkem 2. poloviny 19. století, na předním přídeští je v levém horním rohu nalepen zelený štítek s předtiskem a rukou dopsanou novější signaturou **V 1 25** městského archiváře Franze Wurzingera někdy z doby po roce 1907.[4] Na lístek doplnil tužkou novější signaturu **1853** Vincenc Sameš, archivář v letech 1937–1939. Papír byl vyroben v papírně ve Starých Horách u Jihlavy. Jeho původ jednoznačně určuje filigrán – ježek nesoucí na hřbetě květ na dlouhém stonku o šesti plátcích.

Zápisy jsou psány německou novogotickou kurzívou, typickou pro dobu vzniku. Pořizovány byly na volné listy, ty byly později svázány do knihy. Jednotlivé texty bývají většinou od sebe odděleny vodorovnou čarou a jsou vždy z jedné strany (zpravidla z vnější) odsazeny od okraje pro případné přípisky a doplňky. Po sestylizování konceptu byl každý z nich opraven. Slova, která bylo nutno vynechat, jsou škrtnuta nebo podtržena, slova nově doplněná jsou připsána buď mezi řádky nebo na volný okraj. Časté opravy činí někdy potíže při správném čtení textu. Foliaci pořídil archivář František Kunovský.

Do Tábora je určeno šest konceptů. Adresátem pěti z nich je purkmistr a městská rada, jednoho táborští soukeníci.[5] Obsahem se listy určené do Tábora od ostatních nijak podstatně neliší. Předmětem prvního je vysvědčení o sňatku táborského měšťana Václava Tezaura, ve druhém v pořadí činí Jihlavští nabídku táborským soukeníkům ve věci nápravy obchodu s vlnou a znovuobnovení trhů s vlnou v Kozojedech a Kralovicích,[6] ostatní čtyři se týkají dluhů. Všech pět konceptů adresovaných purk-

4) Štítek obsahuje nápis: Stadtarchiv IGLAU. Schrank V, Fach 1, Handschrift Nr. 25. *Böhm. Kopeibuch I.*

5) Purkmistrovi a městské radě jsou určeny koncepty č. 1, 3–6, soukeníkům koncept č. 2. Adresát je jmenován jen ve dvou případech (č. 2, 5), v ostatních čtyřech je udáno jen místo. U nich je automaticky příjemcem táborský purkmistr a městská rada.

6) Kozojedy byly v 15. století městečkem. V roce 1514 jim král Vladislav obnovil týdenní trh. V době třicetileté války byly vypáleny, zpustly a později poklesly na ves. Srov. Ottův slovník naučný, 14. díl, Praha 1899, s. 1054.

mistrovi a městské radě nebylo sestaveno v zájmu města jako celku, nýbrž v zájmu jihlavských měšťanů jako soukromých osob. Město vystupovalo na obranu práv svých obyvatel často a důsledně; chránilo tím zároveň i svá privilegia a vlastní postavení.

Texty jsou transkribovány podle běžných pravidel platných pro přepis novověkých českých textů. Některá upřesnění je možno najít v ediční poznámce v článku Korespondence mezi Táborem a Jihlavou v předbělohorském období, uveřejněném v předchozím čísle Táborského archivu.[7]

Edice

1

1574 únor 10. fol. 17 v – 18 r

Purkmistr a rada města Jihlavy potvrzují Táborským, že Václav Tezaur, obyvatel města Tábora, vstoupil v Jihlavě v roce 1556 v stav manželský s Dorotou a dokud žil v Jihlavě, vždy se v něm dobře a šlechetně choval, což vypověděli na jeho žádost tři svědkové: Filip Olomúcký, Hans Rauner(?) a Pavel Ludle, sousedé jihlavští.

Do Tábora

My, purkmistr a rada města Jihlavy, vyznáváme tímto listem vůbec přede všemi, kdež čten nebo čtoucí slyšán bude, že jest před nás do rady předstoupil Václav Tezaur, obyvatel města Hradiště hory Tábor, a nás se vší snažností žádal, abychom k potřebě jeho a potomkův jeho, co by nám o řádném a křesťanském jeho sňatku, který se zde u nás v svrchu jmenovaném městě stal, vědomé bylo, pod pečetí naší městskou vysvědčení dali. Přitom také podle sebe před námi postavil tři sousedy naše slovutný, totižto Filipa Olomúckého, Hanza Raunera(?) a Pavla Ludle, kteřížto namísto povinnosti a přísahy městský vyznali před námi, že v dobré zdraví paměti mají nepochybně povědomost jistou, že jest dotčený Václav Tezaur s manželkou Dorothou svou letha Páně [15]56 zde u nás řádně a křesťansky v stav svatého manželství vstoupil a v témž také stavu, dokudž jest mezi námi přebýval, dobře a šlechetně se vždycky choval. To slyšíce, pro fedrování jeho i jeho potomkův dobrého jména a jinak dobrého řádu, všeho toho jemu tuto jistotu vydá[vá]me, kterouž jsme pečetí naše[!] městskou, aby žádný o ní nepochyboval, potvrdili. Actum na den svaté Školastyky letha Páně etc. [15]74.

7) Vlastimil Svěrák, Korespondence mezi Táborem a Jihlavou v předbělohorské době. České listy dochované v jihlavské městské registratuře, Táborský archiv 9, 1999, s. 133–134.

2

1574 březen 12. fol. 21 r – 21 v

[Purkmistr a rada města Jihlavy] nabízejí cechmistrům a starším soukenického cechu ve městě Táboře, že pokud by se pokusili o obnovení zaniklých trhů s vlnou v Kozojedech a Kralovicích, aby se vlna neprodávala pokoutně po vsích, zakážou jihlavským soukeníkům nakupovat vlnu v okolí Tábora jinde než na řádných trzích.

Na Tábor

Slovutní páni a přátelé naši milí, zdraví etc. Přitom vám oznamujem, poněvadž před lety okolo vás v Kozyjedu, Kralovicích a v jinejch místech pořádní trhové vlny bývali, z kterejchžto již s nemalejm zkrácením jak vaším tak také naším sešlo, a na místě takových trhů po vsech vlna v kútech se prodává, což nás dotýkati (a živnosti naší) se chce, nemohli jsme toho pominouti, vás tímto přátelským psaním navštíviti a oumysl náš vám doručiti, že chcete-li vy tolikéž se k tomu schejliti, aby na potomní čas nad takovými pořádnejmi trhy ruku a vobyčej svědomí mohli býti, my podle vás rádi všelijak o to se přičiniti chceme a oudy řemesla našeho u nás v Jihlavi zapověděti, aby po vsech okolo vás žádný vlny nekupovali než na svobodných, vobecných a pořádnejch trzích. V čem i vy podle náležitosti jak zachovati se budete věděti a do Kozyjedu a Kralovic o touž věc psaní učiníte. Nadějem se, že to ke všemu dobrému a užitečnému sloužiti bude. Odpovědi psaný od vás žádáme. S tím vám se etc. Actum v Jihlavě na den svatého Řehoře etc. letha [15]74.

Poctivým a slovutným pánům cechmistrům a starším řemesla soukenického v městě Hradišti hory Tábor etc.

3

1574 červenec 26. fol. 43 v

Purkmistr (a rada) města Jihlavy oznamuje Táborským, že z určitých důvodů nemůže převzít za Pavla Hrdého z Uherského Brodu rukojemství za dluh Adama Tikala, souseda táborského, a oznamuje dále, že ho Pavel Hrdý na den sv. Maří Magdaleny (22. července) navštívil a dojednal s ním, že přijme dluh ve třech splátkách po 40 kopách.

Na Tábor

Službu svú vzkazuji, múdří a opatrní páni etc. Jakož jste mi před některým dnem psaní učiniti ráčili, z strany některých spolusousedúv vašich opatrností, kteří panu Pavlovi Hrdýmu z Uherského Brodu, jakožto rukojemství za Adama Tikala, též spolusouseda vašich opatrností, nějakým dluhem povinovati jsou, abych takový dluh, jestliže od jmenovaného pana Pavla odevzdán jest, na jistý roky od nich bral a já to

na sebe převzíti(?) jsem z jistých příčin nemohl, jakož z mé odpovědi vašim opatrnostem daný vyrozuměti jste moci ráčili. I oznamuji vašim opatrnostem, že na den svaté Máří Magdalény výš psaný pan Pavel Hrdý u mě zde v Jihlavě byl a já pamatujíce na psaní vašich opatrností s ním jsem o to jednal a k tomu přimlouval i to obdržel, že to učiniti chce a po 40 kopách bráti, totiž 40 kop, který u Andresa, hospodáře horního, zde leží, k svatému Bartholomějovi 40 kop a k příštím Vánocem 40 kop však tím způsobem, aby dotčený osoby před se v rukojemství do zaplacení té summy stály. Což se pak outrat na to vzešlých dotýče, budou se dobře s panem Pavlem věděti jak srovnati přátelsky. To jsem vašim opatrnostem tejna v dobrém přátelství učiniti nemohl, aby se ti dobří lidi věděli čím spraviti. A vašim opatrnostem na všem se dobře míti vinšuji. Actum v pondělí den svatý Anny letha etc. [15]74.

Purkmistr a rada města Jihlavy

4

1575 listopad 18. fol. 169 v

[Purkmistr a rada města Jihlavy] Táborským v záležitosti dluhu Jana de Monte, souseda jihlavského, vůči Matěji Rosovi, koželuhu ve městě Táboře.

Táborským

Službu svú vzkazuji, moudří a opatrní páni a přátelé naši milí, zdraví dobrého a při něm všeho jiného přejem vašim opatrnostem věrně rádi.

Psaní vašich opatrností, kteréž nám činíte z strany Matěje Rosy, koželuha, spoluobyvatele při městě vašem, o dluhu jeho, kterým jest povinovat Janovi de Monte, sousedu našemu, žádajíc, aby skrze přímluvu naši on, de Monte, s dlužníkem svejm snesitedlně naložil, jemu [j]sme přečísti dali, kterejž jakby s dotčeným dlužníkem svým naložiti mínil, z příležícího jeho spisu vyrozuměti a to jmenovanému Matějovi Rosovi v známost uvésti moci budete. V pátek post Martini Anno etc. [15]75.

5

1576 leden 28. fol. 176 r

[Purkmistr a rada města Jihlavy] oznamují purkmistru a radě města Tábora, že 16 kop, které dluží Benedikt Kloboučník, soused jihlavský, Ondřeji Sosnovi, sousedu táborskému, je složeno na radnici a mohou být kdykoli vyzvednuty.

Pánům purgmistrovi a radě města Hradiště hory Tábor

Službu svú vzkazuji, moudří a opatrní páni a přátelé naši milí. Benedikt Kloboučník, spolusoused náš, XVI kop, kteréž jest Wondřejovi Sosnovi, spolusousedu vašemu povinen, hotov jest položiti a zaplatiti, neb peníze na právě leží. Kdyby toliko

šuldbrieff, kterýž na sebe učinil, jemu od dotčeného Wondřeje Sosny skrze ukazatele listu navrácen byl. Protož kdyžkoli s dotčeným spolusousedem někoho pro takové peníze pošle, aneb sám přijde, mají jemu bez odporu vydány bejti. O čemž dotčeného spolusouseda vašeho spraviti moci budete. Datum den(?) v sobotu post Pauli conversio [15]76.

6

1576 říjen 27. fol. 204 r – 204 v

[Purkmistr a rada města Jihlavy] žádají Táborské, aby nařídili Pavlu Zálezskému a Matěji Loukovi, [sousedům táborským], aby uhradili dluh Jeronýmu Gešlovi, sousedu jihlavskému, neboť termín zaplacení již prošel.

Na Tábor

Službu svú vzkazuji, slovutné opatrnosti páni a přátelé naši milí, zdraví i jiného etc. Nepřestává nás opět o toto připsání k vám následovati Jeroným Gessl, spolusoused náš, poněvadž jest se psaní vašemu, jehožto vejpis vám pro vyrozumění lepší příležitě odsíláme, od dlužníků jeho, Pavla Zálezskýho a Matěje Louky, zadosti nestalo a čas v témž psaní vašem uloženej již prošel, aby aspoň k dluhu svému spolu s nákladem až posavad na to učiněnejm bez dalších odtahúv přijíti mohl. Ty nemohouce my v tak slušné věci jeho oslyšeti a chtěje, aby z dalšího zaneprázdnění a o to nabíhání z obojí strany sešlo, vás přátelsky za to žádáme, že při svrchupsanejch osobách nařízení učiníte, aby Jeronýma Gessle dle uvolení svého konečně spokojili. A což i my v podobné věci na žádost a připsání vaše rádi učiniti chceme. S tím milost Boží s námi se všemi. Actum v sobothu u vigil[ie] svatých Šimoniše [a] Judy letha etc. [15]76.

TVRZE V BRANDLÍNĚ A DRÁCHOVĚ

Jiří Úlovec

Krajina ležící jižně od Tábora je téměř rovná. Do její podoby nezasáhla výrazněji ani řeka Lužnice. Její koryto je podél západního břehu sice lemováno výraznějšími vyvýšeninami, ale i ty převyšují okolí jen o několik desítek metrů.

V tomto prostoru, vymezeném městy Táborem a Veselím nad Lužnicí, vzniklo v průběhu staletí několik desítek panských sídel. Nejvýznamnější z nich, hrady, stávaly v Táboře, v Soběslavi a ve Veselí. Kromě nich tu však bylo založeno množství méně výstavných gotických či renesančních tvrzí, doplněných později zámky. K těm dosud málo poznaným patří bývalá tvrz v Dráchově, rozkládající se na okraji návrší ve vsi mezi Soběslaví a Veselím, a tvrz v Brandlíně upravená později na zámek, ležící přibližně sedm kilometrů severovýchodně od Soběslavi. Již několik let soustavněji prováděný výzkum táborského regionu se však věnoval rovněž těmto panským sídlům. Jejich výzkum přinesl řadu nových poznatků o historii a stavebním vývoji, které podstatně doplnily dosud známé vědomosti.

Počátky vsi a statku Brandlín jsou dosud nejasné. Totéž platí také o nejstarších písemných zprávách. Starší autoři, především A. Sedláček, je kladli až do osmdesátých let 14. věku.[1] A. Profous však do knihy o původu místních jmen v Čechách zařadil k tomuto Brandlínu údaje z let 1364 a 1368, v nichž vystupuje Ješek z Brandlína.[2] Je to především zápis o trhu z roku 1364, kterým Štěpán z Pěčína prodal Ješkovi z Brandlína, jeho manželce Anně a nevlastnímu synovi Peškovi ves Malý Jeníkov, a pak zápis z roku 1368, jímž Dětmar z Lipnice prodal Ješkovi z Brandlína poplužní dvůr tamtéž s příslušenstvím.[3] A. Profous ovšem zapomněl, že severozápadně od Dačic leží stejnojmenná vesnice, poblíž níž se nacházejí rovněž vsi Velký Pěčín, Malý Jeníkov a Lipnice, tedy místa uvedená ve výše zmíněných zápisech. Ty se tak nutně musejí týkat Brandlína na Jindřichohradecku, nikoliv Brandlína táborského. Uvědomíme-li si dále skutečnost, že Dačicko sice dnes tvoří součást jihočeského okresu Jindřichův Hradec, ovšem až do nedávné minulosti patřilo k Moravě,

1) A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl čtvrtý, Vysočina Táborská. Praha 1885, s. 93.

2) A. Profous, Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 1, A – H. Praha 1947, s. 143.

3) Die Landtafel des Markgrafthums Mähren. Svazek 2, ed. P. Ritter v. Chlumecky – J. Chytil – C. Demuth – A. R. v. Wolfskron. Brno 1856. Cúda brněnská, kniha 4, s. 52, č. 152, a kniha 5, s. 73, č. 6 a 10.

je tím vysvětleno, proč byly zápisy zaneseny do zemských desek Markrabství moravského.[4)]

Nejstarší písemná zmínka o táborském Brandlíně tak pochází skutečně až z roku 1381. Před tímto datem patřila ves Benešovi z Brandlína, který zemřel zřejmě za velkého moru, jehož vlna se přehnala Královstvím zmíněného roku. Zanechal po sobě vdovu Annu a dceru Zuzanu, kterým byli ve správě majetku nápomocni zřejmě také Beneš z Chotěmic a Mikuláš z Hvožďan. 22. srpna uvedeného roku totiž právě Beneš se souhlasem Anny, Zuzany a Mikuláše prodal dominikánskému klášteru v Sezimově Ústí louku u lesa Kobrní (či Kobrný) s lesem.[5)] To je však současně poslední zmínka o Anně a Zuzaně, takže o následujících téměř dvaceti letech dějin Brandlína nevíme nic.

Další osudy Brandlína výrazně ovlivnil rod pánů ze Stajic, píšících se po zaniklém hradu u Maršovic na Benešovsku. Koncem 14. století patřil Přibíkovi, který po sobě zanechal několik synů. Byl to Přibík Stajička, Jan a Buzek a jejich bratr Albera, který po roce 1390 odešel z neznámých důvodů do jižních Čech. Snad to bylo proto, že patřil ke skupině odbojných šlechticů vystupujících proti králi Václavovi IV. Zde získal jednak statek Těchobuz ležící mezi Pacovem a Mladou Vožicí a pak také brandlínské zboží. Jako odbojník byl přivítán v táboře Rožmberků, do jejichž služeb záhy vstoupil. První dosud známá písemná zmínka, dokládající jeho přítomnost v jihočeském regionu, pochází z roku 1397. Tehdy se účastnil vyřešení sporu o drachovské zboží a v jeho zápisu byl uveden jako *„Albera de Brandlin, pro tunc purgrauius in Chusnyk"*, Albera z Brandlína, tehdy purkrabí na Choustníce.[6)] Uvedeného roku zřejmě držel rovněž těchobuzské zboží, neboť v příměří uzavřeném 15. června 1399 panskou jednotou na straně jedné a královskou stranou a pražskými městy na straně druhé je uveden s predikátem *„z Těchobuze"*.[7)] Přídomky tvořené jmény jeho zboží poté pravidelně střídal. A tak ve výpovědi Diviše z Hrádku, zapsané do rožmberské popravčí knihy roku 1401, byl zmíněn *„Jakeš, pacholek Alberóv z Těchobuze"*.[8)] Oproti tomu svědčil 19. ledna roku 1404 při uzavření trhové smlouvy o prodej majetku v nedalekých Tučapech jako Albera z Brandlína.[9)]

Albera z Brandlína a z Těchobuze učinil z dosud nevysvětleného důvodu již roku 1400 zásadní rozhodnutí o majetku. 17. března totiž přijal na majetek, tvořený těchobuzským statkem a dále v Brandlíně poplužním dvorem s příslušenstvím v Krátošicích a Hlinici jako společníky Jecha či Jíchu z Prosenic s dětmi a Vejháka z Křečovic bez dětí.[10)] Zdali tak učinil proto, že neměl potomky, či že ho k tomu donutily jiné závazky, nevíme. Později alespoň částečně pozměnil náhled na vypořádání se s příbuz-

4) Skutečnost že uvedené zápisy patří jindřichohradeckému Brandlínu, osvětluje rovněž historie všech míst. K tomu srovnej např. L. Hosák, Historický místopis země moravskoslezské. Brno 1938, s. 31–32 aj.

5) Státní ústřední archiv (dále SÚA) – Archiv české provincie dominikánského řádu, i. č. 21.

6) Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. (dále LE). Liber 6, fasciculus 1 – 9, ed. A. Podlaha. Praha 1915–1927, s. 78–80, č. 40b.

7) Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích (dále AČ) 1, s. 61–63, č. 8, a s. 63–65, č. 9.

8) F. Mareš, Popravčí kniha pánův z Rožmberka. Praha 1878, s. 15, totéž A. Kalný, Popravčí kniha pánů z Rožmberka. Třeboň 1993, s. 39.

9) AČ 3, s. 474–475, č. 72.

nými, neboť svědkové o něm před soudem vypověděli, že ho slyšeli říkat, že *„zapsal jest starému Vejhákovi dskami zemskými, ale já nevím co, než to jest říkal, že Branlín dá Stajcóm a Hořickému Těchobuz"*.[11)]

Jak napovídá zápis o přijmutí společníků na majetek i výpověď o něm samém, Albera nepřestal udržovat styky s rodným krajem. Svědčí o tom mj. skutečnost, že jeden jeho společník, Jech, pocházel ze vsi Prosenice, ležící jen 6 kilometrů jihozápadně od rodných Stajic. Dále si však ponechal i část podacího práva ke kostelu v Hoděticích, vsi necelé 4 kilometry od Stajic stejným směrem. A tak když roku 1410 rezignoval hodětický farář Jakub, Albera s bratry Přibíkem, Janem a Buzkem dosadili 13. listopadu nového faráře Přibíka.[12)] Protože Přibík již roku 1413 na funkci rezignoval, dosadil Albera s bratry k hodětickému kostelu 28. února faráře Kunše,[13)] a po jeho rezignaci roku 1415 pak 4. února společně s Bohuslavem Břekovcem z Hrádku faráře Jana.[14)] V zápisu je uveden jako Albera *„de Stogicz alias de Tiechobuz cum fratribus"*.

Jak již bylo výše řečeno, přešel Albera již kolem roku 1397 do služeb Rožmberků. Nejprve byl jejich purkrabím na Choustníce, po nějaké době přešel na jiný rožmberský hrad, Příběnice, na němž ho ve stejné funkci nacházíme v letech 1416 a 1417. Dne 3. června 1416 podával nového faráře ke kostelu v Záhoří,[15)] 6. ledna 1417 podepsal jako *„Albera z Těchobuze, purkrabí na Příběnicích"* smlouvu mezi rožmberským poručníkem Čeňkem z Vartenberka a třeboňským klášterem.[16)] Nezapomněl však ani na svůj rodový přídomek, takže když 25. února 1419 schvaloval výměnu farářů mezi kostely v Těchobuzi a Janově u Mladé Vožice, podepsal ji jako *„Albera ze Stajice"*.[17)]

Albera poté prožil ještě část husitského hnutí. V jeho průběhu získal k dosavadnímu majetku hrad Šelmberk u Mladé Vožice s rozsáhlým panstvím. Dosud není zřejmé, jakým způsobem se ocitl v jeho držení. Uvážíme-li však, že již výše zmíněná výměna farářů roku 1419 proběhla mezi ním a tehdejším majitelem Šelmberka Alšem z Rýzmburka, který je téhož roku připomínán jako šelmberský pán naposledy, nelze vyloučit, že Aleš se s ním dohodl na podmínkách a panství na něj neznámo přesně kdy prostě převedl.

Koncem dvacátých let však Albera začal pomýšlet na uspořádání majetkových záležitostí. Pamětliv toho, co o svém majetku říkal, přiznal roku 1431 dluh Mikulášovi z Hořic ve výši 2000 kop českých grošů a za tuto částku mu postoupil šelmberské zboží se statkem Těchobuz.[18)] Zbytek majetku, tj. brandlínské zboží, si rozebrali jeho další dědici. Jelikož starý Vejhák, jehož Albera přijal na společný majetek, zemřel

10) Reliquiae tabularum terrae čili Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých (dále RT). Ed. J. Emler. Díl 1, Praha 1870, s. 585–586.

11) Tak např. svědectví Jana Boťana z Radíče v AČ 1, s. 183.

12) Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim (dále LC). Svazek 7, ed. J. Emler. Praha 1886, s. 12.

13) Tamtéž, s. 77.

14) Tamtéž, s. 146.

15) Tamtéž, s. 203.

16) SÚA – Guberniální listiny, i. č. 179, stará sign. L II 118.

17) LC 7, s. 283.

18) RT 2, ed. J. Emler. Praha 1872, s. 248–249.

již roku 1408, část brandlínského zboží převzal Jan Vejhák z Křečovic, kdežto druhá připadla Markétě, dceři Jecha z Prosenic.

Jan Vejhák a Markéta pak drželi Brandlín po třicátá a čtyřicátá léta. Počátkem padesátých let se však stalo několik událostí, které významně zasáhly do dalších dějin Brandlína. Markéta tehdy zemřela bez dědiců a brandlínského statku se *„ujal"* Jan Vejhák. Ne však nadlouho, neboť 15. května 1454 prodal *„v Brandlíně poplužní dvůr, ves, poddanské dvory s platem což tu drží, v Kratošicích, Košicích, v Hlinici vsi, poddanské dvory s platy což tam drží, což po Alberovi držel jeho společník Jan Vejhák"* panu Jarohněvovi z Koutů za 60 kop českých grošů.[19]

Ještě téhož roku však nastaly původnímu i novému majiteli značné potíže. Tehdejší zemský správce Jiří z Poděbrad totiž nařídil revizi pozemkové držby, jejíž evidence byla vzhledem k předchozím válečným událostem až na výjimky zanedbávána. Důsledkem jeho nařízení byla samozřejmě rovněž kontrola panovníkova práva na tzv. odúmrť. A tak již roku 1454 došlo k provolání majetku po zemřelé Markétě, dceři Jecha z Prosenic, v Těchobuzi a Brandlíně, který panovník Ladislav Pohrobek ještě před úředním provoláním odúmrti věnoval výprosníku Soběslavu Mrzákovi z Miletína.[20]

Proti královu rozhodnutí se však zvedla vlna odporu. Jako první vystoupil Mikuláš z Hořic, který hodlal dokázat, že těchobuzské zboží řádně koupil roku 1431. Nastalé pře se účastnili rovněž Ctibor z Tloskova jako zástupce Jindřicha ze Stajice, který pro svého svěřence požadoval ves Brandlín s příslušenstvím jako dědictví po zemřelém Alberovi, a dále Jan Vejhák z Křečovic, jemuž se jednalo o týž majetek.

Soběslav Mrzák z Miletínka začal připravovat obhajobu majetku jednoduše. Ze znění smlouvy z roku 1400 vyplývalo, že Albera vstoupil do spolku s Vejhákem bez dětí, tj. případných dědiců, takže si v březnu a květnu 1456 zajistil svědectví obyvatel Radíče, Lhoty, Údimi, Kovářovic a Suchdola, kteří potvrdili, že Vejhák je již dlouho mrtev a neměl jiné jméno.[21] Na této skutečnosti také založil obhajobu. Jeho zástupci na zasedání královského dvorského soudu vystoupili s tvrzením, že Vejhák dávno zemřel, kdežto Jarohněv, zástupce svého strýce, hodlal prokázat, že je ještě živ, a jako doklad tvrzení předložil výpis ze zemských desek, kterým mu do nich byl majetek v Brandlíně vložen. Tomu ovšem odpírali Soběslavovi zástupci tvrzením, že *„jest on přejal jméno mrtvého na se, a klad ve dsky, práva nemaje; a to jest věc veliká, zemského panského súdu dotýkající"*. Dvorský soud proto rozhodl, že záležitost musí být projednána před zemským (tj. stavovským) soudem a teprve po vynesení rozsudku navrácena dvorskému soudu.[22] Na rozdíl od Vejháka uspěl ihned Mikuláš z Hořic, kterému bylo těchobuzské zboží právem dáno.[23] Jarohněv se poté do držení Brandlína dostal nakonec také, ovšem jeho další osudy a historii statku dosud neznáme.

19) Tamtéž, s. 251.
20) SÚA – Desky dvorské (dále DD) 16, fol. 126v, ed. AČ 37, s. 689–698, č. 29.
21) AČ 1, s. 183.
22) Tamtéž, s. 431.
23) Tamtéž

Po více než dvacet následujících let jsou dějiny Brandlína dosud opět neznámé. Jarohněva z Koutů nalézáme ještě roku 1468 v okolí Jana z Rožmberka,[24] ovšem brandlínské zboží mu tehdy již nepatřilo. Do jeho osudů mezitím zasáhli jiní šlechtici. Jmenovitě se jednalo o rod Olbramů ze Štěkře, píšících se po tvrzi a vsi poblíž Českého Krumlova. Olbrama nacházíme již roku 1452 mezi zemany z teritoria jižních Čech, kteří tehdy opověděli válku císaři Friedrichovi, nebude-li jím do Království vydán zpět následník trůnu, mladý Ladislav Pohrobek.[25] Brandlín získal neznámým způsobem snad počátkem šedesátých let, neboť *„seděním na Brandlíně"* se psal údajně již roku 1462.[26]

Brandlínské zboží tak přešlo do rukou rodu, jehož členové ho vlastnili až do počátku 17. století. Sídlili na něm již Olbramovi potomci. Byl to především Jindřich Olbram, který před rokem 1487 prodal svůj majetek v Horní Radouni poblíž Kamenice nad Lipou Janovi z Útěchovic[27] a roku 1487 získal v Krátošicích, ležících jen 2 kilometry severně od Brandlína, poplužní dvůr s příslušenstvím jako odúmrť po Křížovi z Krátošic pro sebe a své bratry.[28]

Snad již tehdy byl v rožmberských službách, v nichž poté strávil podstatnou část života. Roku 1499 je připomínán jako purkrabí hradu Choustník[29] a v této funkci ho nacházíme ještě roku 1502, kdy jeho bratr Volkéř byl hejtmanem v Soběslavi.[30] Někdy po tomto roce se stal na krátkou dobu sám soběslavským hejtmanem. Jako zástupce tohoto úřadu je připomínán roku 1515 v souvislosti se záležitostmi záduší v Chýškách.[31] Roku 1523 byl zaznamenán v berních registrech Bechyňského kraje, z nichž se dozvídáme, že *„Pan Jindřich Volbram z Štěkře berně má dáti z statku svého 20 kop 40 gr. a z lidí všelijakých 3 kopy 13 gr. č."*.[32]

Jindřich Olbram měl dva syny, Jana a Oldřicha. Starší z nich se připomíná roku 1528, kdy byl, stejně jako jeho otec, ve službách Rožmberků. Kronikář tehdy zaznamenal, že *„Ctibor Dráchovský jel s rozkazem a plnou mocí od pana vladaře do Soběslavi, kde převzal hejtmanský úřad od Václava Špulíře z Jiter a předal ho Janu Olbramovi ze Štěkře"*.[33]

Samotný Jindřich dosáhl koncem dvacátých let vysokého stáří. Zřejmě proto se rozhodl uspořádat vlastní i cizí majetkové záležitosti. 9. června roku 1511 byl totiž ustaven paní Dorotou Vejcovou z Hobzí společně s Janem ze Šternberka a Petrem Smrčkou ze Mnichu za poručníky majetku po její smrti.[34] Počátkem roku 1529 však z výše jmenovaných zůstal naživu jen samotný Jindřich. Proto vydal 5. března téhož

24) J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481. Praha 1953, s. 238, č. 665.
25) B. Rynešová – J. Pelikán, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka. Svazek 4, 1449–1462. Praha 1954, s. 349–352, č. 488.
26) K tomu srovnej H. Gross, Václava Březana Paměti o vladykách Olbramích ze Štěkře. Věstník královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. Ročník 1898, Praha 1899, č. 7, s. 2.
27) SÚA – DD 17, fol. 194v.
28) Tamtéž, fol. 194.
29) Norbert Heermann's Rosenberg'sche Chronik. Ed. M. Klimesch. Praha 1897, s. 167.
30) Tamtéž, s. 167–168, pozn. 57.
31) Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň – Cizí statky, II, registratura, i. č. 101.
32) SOA Třeboň – Historica, i. č. 3846, verze A, pag. 6.
33) Norbert Heermann's Rosenberg'sche Chronik, c. d., s. 236.

roku listinu, jejímž prostřednictvím se se svěřeným úkolem vyrovnal takto: *„I poněvadž z vůle Boha všemohoucího spoluporučníky mé výše psané Pán Bůh všemohoucí z tohoto světa pojeti ráčil, n. b. já chtěje tomu poručenství a jejímu svěření dosti učiniti, však znamenav nedostatek zdraví svého a obávaje se, aby po smrti mé takové poručenství a mně svěřené opuštěno a pominuto nebylo,"* ustanovil do funkce poručníků svěřeného majetku Jošta z Rožmberka a na Krumlově, Albrechta Růta z Dírného a svého syna Jana Olbrama *„toho času hejtmana na Soběslavi"*.[35] Zanedlouho po tomto pořízení zemřel. Manželka Ofka z Větřní ho o několik let přečkala. Žila ještě 19. května 1537, kdy vydala listinu, jíž odkázala svůj majetek Anežce z Nemyšle, manželce Jarohněva Sádla z Vražného na Liderovicích.[36]

Nemovitý majetek po Jindřichovi, sestávající ze zboží Brandlín a části Myslkovic, zdědili jeho synové. Zpočátku ho drželi společně, ale roku 1538 se o něj rozdělili. Brandlínský díl s příslušenstvím tehdy dostal starší Jan,[37] kdežto Myslkovice obdržel Oldřich.[38] Samotný Jan setrvával i nadále v rožmberských službách. V letech 1530 a 1531 je opět připomínán jako choustnický purkrabí,[39] roku 1540 se účastnil jednání v Černovicích mezi Rožmberky a Leskovcem ohledně sporných pozemků.[40]

Jan Olbram je dále zmiňován ve funkci choustnického purkrabího v letech 1540 až 1558, ze kdy se dochovaly jeho hospodářské zprávy o stavu rožmberského majetku.[41] Z tohoto důvodu je jako choustnický purkrabí uveden rovněž v soupisu poplatníků Království z roku 1557, kterým přiznal majetek ke zdanění ve výši 1250 kop českých grošů.[42]

Na podzim 1557 zemřela Janu Olbramovi za morové nákazy manželka. On sám složil v dubnu následujícího roku pro vysoké stáří službu u Rožmberků a dále se věnoval správě vlastního majetku.[43] Ve vztahu k Rožmberkům se o něm dochovala zajímavá zpráva z roku 1565. 1. ledna totiž Petr Vok obeslal *„přátelským psaním"* některé své sousedy v okolí Soběslavi a Choustníka a napomínal je, *„aby v těch místech i jinde na panství Jeho Milosti (chtěv sobě tu toho pro sebe i své pány a přátely přichovati) štvaní na ten čas zanechali"*.[44] List byl poté zaslán mj. rovněž *„panu Janu Volbramovi z Štíkře a na Brandlíně"*.

Historie nám bohužel nezachovala jméno Janovy manželky. Ze zprávy Václava Březana víme jen to, že dne 5. října 1557 zemřela v choustnickém hradě na *„morní nemoc"*.[45] Manželé spolu měli několik dětí, písemně doloženi jsou synové Jindřich,

34) Státní okresní archiv (dále SOkA) Tábor – Archiv města Soběslav, i. č. 241, sign. I A 6/10, totéž viz Kolektiv, Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526. Díl I. originály listin (dále SČPLL). Svazek 3/1, Praha 1980, s. 1312, č. 5447.

35) Tamtéž, i. č. 242, sign. I A 6/11.

36) Tamtéž, i. č. 243, sign. I A 6/12.

37) SÚA – Desky zemské větší (dále DZV) 43, fol. G 18–20, zápis z roku 1543.

38) Tamtéž, fol. G 20v–22, zápis z roku 1543.

39) Norbert Heermann's Rosenberg'sche Chronik, c. d., s. 240 a 246.

40) Tamtéž, s. 255.

41) SOA Třeboň – Cizí statky, II, registratura, i. č. 100.

42) O. Placht, Odhad majetku stavů království českého z r. 1557. Věstník královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická. Ročník 1947, č. IV, Praha 1950, s. 83, č. 55.

43) J. Veselý, Dějiny hradu a panství Choustníka. Praha 1870, s. 43.

44) V. Březan, Životy posledních Rožmberků. Ed. J. Pánek. Svazek 2, Praha 1985, s. 397.

Aleš, Jiří a Jan. Jejich otec Jan Olbram však žil ještě nejméně 15 let po smrti manželky. Víme o něm, že teprve roku 1568 a *„až po mnohých přímluvách přátel"* přistoupil k oddělení prvorozeného syna Jindřicha, kterému předal část majetku, sestávajícího ze sedmi osedlých v Myslkovicích a jednoho v Roudném.[46] Brandlínské zboží si však ponechal sám, neboť ještě roku 1571 byl v seznamu dlužníků zemské berně zapsán s přídomkem *„na Brandlejně"*.[47]

Významné údaje přináší titulář české šlechty z roku 1572. Z rodu Olbramů totiž uvádí nejen nejstaršího člena Jana s predikátem *„na Brandlíně"* a jeho výše zmíněného syna Jindřicha, píšícího se tehdy s přídomkem *„na Skalici nad Lužnicí"*, ale také Alše, a to rovněž s predikátem *„na Brandlíně"*.[48] Z údajů tedy vyplývá, že Jan Olbram měl roku 1572 již dva dospělé syny, Jindřicha a Alše, a dále tehdy ještě nedospělého Adama a snad rovněž Jiřího a Jana.

Otec Jan Olbram zemřel zřejmě záhy po roce 1572 a brandlínský majetek přešel na jeho tři ještě nerozdělené syny, zatímco čtvrtý a nejstarší Jindřich seděl na sousední Skalici. Alše Olbrama s predikátem *„na Brandlíně"* nacházíme již v lednu 1577 v soupisu osob účastnivších se pohřbu českého krále Maxmiliána II.[49] a poté 21. listopadu 1579 mezi několika prostředníky určenými k prodeji skalického zboží.[50] Po tomto datu pak zřejmě zemřel, takže brandlínské zboží přešlo na jeho mladší bratry Adama, Jiřího a Jana. Všichni tři jsou uvedeni v dalším tituláři české šlechty z roku 1589.[51] Písemné zmínky o nich pak však mizí. Z mladších písemných zpráv je zřejmé, že Brandlín nakonec zůstal v rukou Jiřího Olbrama ze Štěkře.

Jiří Olbram působil již tradičně, obdobně jako jeho předkové, v rožmberských službách. Roku 1593 ho nacházíme mezi rady a služebníky Viléma z Rožmberka, následujícího léta jej dokonce zastupoval v jednání při předávání zastaveného cla v Prachaticích a Vimperce královské komoře. Jako vysokého rožmberského úředníka jej nacházíme ještě roku 1596, kdy Kateřina z Ludanic předávala majetek manželovi, Petru Vokovi.[52] Na brandlínském zboží žil dlouhá léta společně s neprovdanou sestrou Johankou a s manželkou Kateřinou, rozenou Hřebenářovou z Hřebene, s níž měl dceru Evu.

Roku 1602 uzavřel Jiří Olbram ze Štěkře smlouvu s Jindřichem mladším Hozlaurem z Hozlau a za 12 950 kop míšeňských grošů mu prodal *„tvrz Brandlín se všemi pokojemi v též tvrzi, dvůr poplužní v Brandlíně s dědinami, lukami vornými i nevornými k témuž dvoru přináležejícími i se všemi svršky a nábytky při též tvrzi a dvoře v Brandlíně i se vším osetím, tolikéž druhý dvůr v též vsi Brandlíně ke dvoru brandlínskému připojený, slove Křižanovský, se vším obilím na sejpkách, ..., tudíž ves Brandlín, což tu má, ves vnově vystavenou slove Habří celou, ve vsi Košicích což tu*

45) H. Gross, Václava Březana Paměti, c. d., s. 4.

46) SÚA – DZV 59, fol. F 17–18v.

47) SOA Třeboň – Historica, i. č. 4790.

48) J. Černý, Titulář. Praha 1572, fol. Y 4, S 4v a V 7v.

49) Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. Svazek 5 (1577–1580). Praha 1887, s. 40–45, č. 28, zde s. 45.

50) SOA Třeboň – Cizí statky, I., listiny, i. č. 654.

51) S. Fauknar z Fonkenštejna, Titulář. Praha 1589, fol. X 1, Z 8 a Cc 6.

52) V. Březan, Životy, c. d., sv. 2, s. 515, 518 a 530.

má, ves Krátošice celou, ves Chabrovice což tu má, ves Dlouhou Lhotu což tu má, ves Krtov což tu má, též v Chmelišti jeden osedlý, a to vše s dvory kmetcími s platy" a dalším příslušenstvím. V této souvislosti rovněž ustanovil, že kdyby jeho manželka *„při něm bytností bejti nechtěla, věna jejího patnácte set kop vše míšeňských bude povinen jistotou dostatečnou s vejpovědí roční i s úrokem obyčejným pojistiti anebo pokudž by mohl na hotově jí takovou sumu odvésti"*.[53] Jiří však záhy po uzavření smlouvy zemřel, takže její vklad do zemských desek provedly až 9. června 1603 výše zmíněné Johanka Olbramová ze Štěkře a Eva Hozlaurová ze Štěkře.[54]

Držitelem brandlínského zboží se tak rokem 1602 stal Jindřich mladší Hozlaur z Hozlau, syn Kryštofa Hozlaura na Dobronicích. V soupisu poplatníků Království z roku 1603 je uveden jako držitel Brandlína stále ještě Jiří Olbram, který byl tehdy povinen platit zemskou berni z osmadvaceti osedlých, sedmi komínů, jednoho ovčáckého mistra a jednoho mlýnského kola.[55] Jeho jméno se však dostalo do soupisu jistě omylem, neboť držitelem Brandlína byl již Jindřich mladší Hozlaur. Roku 1615, v dalším soupisu poplatníků, byl uveden již správně jako majitel brandlínského zboží, z něhož platil berni 12 kop českých grošů.[56]

Jindřich Hozlaur, zvaný koncem druhého desetiletí Jindřich starší pro rozlišení od svého příbuzného Jindřicha mladšího, vlastnícího statek Rataje, se bohužel zúčastnil protihabsburského povstání českých stavů v letech 1618 až 1620. Před jeho porážkou se roku 1620 schoval s dalšími šlechtici v pevném Táboře, v němž však zemřel. Vzhledem k jeho provinění byl konfiskační komisí 9. listopadu 1622 odsouzen k propadnutí jedné třetiny majetku a brandlínské zboží ihned poté úředně odhadnuto v sumě 10 060 kop míšeňských grošů.[57] Císařskému fisku ovšem dlouho nezůstalo. Již 10. ledna 1623 se přihlásil jako zájemce Jan starší Černín z Chudenic, který požádal o postoupení statků Budislav po Hynku Tučapovi, Brandlín po Jindřichu Hozlaurovi a Skopytce po Bedřichu Sádlovi.[58] Rodový majetek Černínů se sice rozkládal jinde než právě v blízkosti Tábora, ovšem Jan starší Černín byl ženat se Zuzanou, dcerou Jiřího Homuta z Harasova, s níž vyženil zboží Radenín a Choustník. Proto měl zájem o majetky ležící poblíž těchto statků. Jeho žádost o koupi budislavského zboží byla sice zamítnuta, ovšem Jan starší se nedal a v další žádosti ze 31. ledna téhož roku vysvětlil, že předání statků Brandlín a Skopytce chápe jako kompenzaci za škody způsobené mu na jeho majetku vojenskými akcemi a kromě toho slíbil císařské komoře ihned půjčku ve výši 3 000 kop míšeňských grošů.[59] S tím komora souhlasila a proto zanedlouho poté vyslala na brandlínské zboží dva komisaře, Zdeňka Vítu ze Rzavého na Vlčovsi a Jindřicha Lapáčka ze Rzavého na Mnichu, aby provedli jeho odhad a inventarizaci. Oba podali zprávu o výsledku cesty 22. února 1623.

53) SÚA – DZV 177, fol. J 29v–32v, zápis z roku 1603.
54) SÚA – DZV 131, fol. N 20–21.
55) F. Marat, Soupis poplatnictva 14 krajův království Českého z roku 1603. Věstník královské české společnosti náuk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. Ročník 1898, Praha 1899, č. I, s. 44.
56) A. Sedláček, Rozvržení sbírek a berní r. 1615. Praha 1869, s. 35, č. 38.
57) K tomu srovnej T. V. Bílek, Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Díl 1, Praha 1882, s. 175–176.
58) K tomu viz SÚA – Stará manipulace (dále SM), sign. C 215/H 5.
59) Tamtéž, sv. 1, fol. 286–287.

Jejich poslání však neuspělo. Jak se sami zmínili, nezastihli doma především vdovu Evu, rozenou z Reitzensteinu, která se tehdy zdržovala v Praze. Od jejích přítomných služebníků nezískali žádný přehled o hospodaření na zboží ani o stavu financí a *„tolikéž žádných svršků a nábytků jakž nahoře v tvrzi ani ve dvoře pustým srsti se od dobytků nenašlo, pivovar pustý bez pánve a jiného nádobí pivovarského, ovčín ten jest spálenej, obilí žádného v slámách ani na zrně se nenachází a při dvoře brandlínském na zimu že se všeho žita třináct strychů pšenice, tři strychy vedle správy od lidí vzaté nachází"*. Z tohoto důvodu nemohla proběhnout ani inventura, takže celý statek předali Janu staršímu Černínovi bez vyúčtování.[60]

Situace se však záhy vyhrotila v neprospěch Jana staršího. On sám sice statek úředně převzal a zaplatil za něj 10 000 zlatých rýnských, ale fakticky v jeho držbu nevstoupil. O důvodu nás informuje jeho list z 23. dubna 1623 zaslaný přímo císaři Ferdinandovi II., kterým ho upozornil, že vdova Eva Hozlaurová *„jest se téhož statku Brandlína sama o své újmě ujala, zámek visutý z jednoho sklepu odraziti dala, všech věcí se zmocnila, i také rybník sloviti dala, a až posavad tam hospodaří pravíc, že takového statku se ujímá jako svého vlastního"*. Jelikož však on za zboží již zaplatil, požádal císaře o zákrok a jako protislužbu mu nabídl další půjčku.[61] Císař zřejmě záhy po převzetí Janova listu zareagoval intervencí v jeho prospěch, takže česká komora zaslala Evě Hozlaurové již 2. května list, kterým jí nařídila *„abyste se téhož statku víceji a dále neujímali, nýbrž pokudž jakou spravedlnost sobě na témž statku pokládáte, ji před pány komisaři v zeleném pokoji prokázali"*.[62]

Sama komora si totiž uvědomila, že Eva Hozlaurová měla na brandlínském zboží zapsáno věno ve výši 9 000 kop míšeňských grošů, takže jí musela přiznat oprávněný nárok na část majetku zabaveného jejímu zemřelému manželovi. Z výše zmíněného listu vyplývá, že ji pozvala na Pražský hrad do *„zeleného pokoje"*, v němž měla doložit oprávněnost svých nároků. Zdali se tak uskutečnilo, nevíme. Z dochovaných archiválií však vyplývá, že pře o brandlínské zboží se vlekla ještě několik let. Ještě 21. ledna 1625 totiž bylo vydáno nařízení komisařům, aby vyslechli Evu Hozlaurovou ve věci nároků na Brandlín.[63] V dalším průběhu pře se Eva 14. července 1625 uznání nároků nakonec dočkala.[64] Snad z tohoto důvodu se Jan starší Černín vzdal snahy o získání Brandlína do majetku.

Záhy po Janu starším se však objevil nový zájemce. Byl to Štěpán Dragi, rytmistr pluku vedeného donem Baltazarem de Marradas. V létě roku 1625 se začal vážně zajímat o koupi brandlínského statku. Česká komora dokonce do Brandlína vyslala komisaře Bernarta Hýzrle z Chodů na Želibořicích a Jana Karla Voračického z Paběnic, kteří statek odhadli a postoupili mu ho. Jelikož však úřední převzetí zboží bylo několikrát odloženo, požádal listem z 19. července místodržící o konečné schválení postupu.[65] Zanedlouho poté došlo k jeho dohodě s Evou Hozlaurovou,

60) Tamtéž, sv. 2, fol. 157 a 164.
61) Tamtéž, fol. 161–162.
62) Tamtéž, fol. 178 a 180.
63) Tamtéž, fol. 179.
64) Vyplývá z listu ze 16. srpna 1630, viz SÚA – SM, sign. C 215/H 5, sv. 2, fol. 181.
65) Tamtéž, fol. 159–160.

která se za odstupné definitivně vzdala nároků na 9 000 kop míšeňských grošů věna.[66] Štěpán tak začal splácet kupní cenu 10 000 zlatých rýnských. Jelikož byl jako císařský důstojník zaměstnán službou, vyžadující jeho častou nepřítomnost v Českém království, a současně s tím vlna morové nákazy způsobily, že počátkem roku 1626 stále ještě nebyl úředně vyřízen převod majetku. Proto znovu na tuto skutečnost upozornil listem z 27. dubna 1626.[67] Jeho žádosti pak bylo vzápětí vyhověno. Již 29. dubna 1626 s ním uzavřel místodržící novou smlouvu a za 10 060 kop míšeňských grošů mu prodal *„tvrz Brandlín s dvorem poplužním i s poplužím, s vesnicemi"* a veškerým příslušenstvím.[68] ovšem s povinností, že dosud nevyřízené Eviny pohledávky měly být zaplaceny z takto získané sumy.

Štěpán Dragi se tím konečně dočkal smlouvy, takže mohl považovat Brandlín za svůj majetek. Jeho potíže ovšem neskončily, jelikož musel uspokojit finanční požadavky Evy Hozlaurové. Kromě toho zapomněl požádat o vklad smlouvy do zemských desek, což později také sehrálo negativní roli. Nicméně Brandlín držel až do počátku roku 1630, kdy zemřel. Před smrtí sestavil závěť, kterou odkázal veškerý majetek bratru Drago Dragimu. Ferdinand II. listem z 12. dubna 1630 oznámil nejen Štěpánovu smrt, ale rovněž potvrdil jeho závěť a tím také převod brandlínského zboží na Draga. Proto nařídil jeho předání Dragovi a vklad do zemských desek.[69]

Drago Dragi poté uzavřel 16. srpna 1630 dohodu s Evou Hozlaurovou, upravující způsob konečného odškodnění.[70] Ani tato dohoda však záležitost s konečnou platností nevyřešila, neboť Eva se ještě koncem téhož roku obrátila na českou komoru se žádostí o doplacení pohledávek po svém manželovi. Radové proto listem ze 13. listopadu nařídili Drago Dragovi, aby se s ní neprodleně vyrovnal.[71]

Průběh dalších událostí není znám, neboť příslušné záznamy se nepodařilo nalézt. Ovšem z jiných materiálů víme, že Dragovy nepříjemnosti přetrvávaly ještě několik let. V případě pohledávek váznoucích na Brandlíně se totiž nejednalo pouze o částku po Evině zemřelém manželovi, ale rovněž o další finance. Eva se po úmrtí Jindřicha Hozlaura znovu provdala za Buriána Vrchotického z Loutkova, poručníka Václava, syna Magdalény Vrchotické a zemřelého Zikmunda Konráda Vrchotického. Zřejmě z této doby pocházely blíže neznámé nároky mladého Václava na majetek Buriána Vrchotického, přenesené prostřednictvím jeho manželky Evy na brandlínské zboží. Poručnice Magdaléna Vrchotická se proto počátkem roku 1636 obrátila na Draga Dragi se žádostí o vyrovnání dosud váznoucí pohledávky za užívání majetku po zemřelém Buriánovi, který náleží Václavovi Vrchotickému.

Drago Dragi proti jejímu postupu samozřejmě protestoval a listem ze 6. března 1636 samotnému císaři Ferdinandovi III. žádal o konečné vyřešení záležitosti s pohledávkami na Brandlíně.[72] Ferdinand II. odpověděl na Dragiho žádost příkazem komoře z 8. března, aby Magdaléně Vrchotické zapověděli vedení dalšího sporu

66) Tamtéž, fol. 181. Vyplývá z listu ze 16. srpna 1630.
67) Tamtéž, fol. 158 a 163.
68) SÚA – DZV 299, fol. R 15–17, zápis z roku 1637.
69) SÚA – SM, sign. C 215/H 5, sv. 2, fol. 172 a 182.
70) Tamtéž, fol. 181.
71) Tamtéž, fol. 173.
72) Tamtéž, fol. 166–167.

a Drago konečně byl *„jakožto pořádný držitel při pokojném užívání téhož statku zanechán"*.[73] Nicméně záležitost nebyla vyřízena ještě v polovině roku 1636.[74] I přes tuto skutečnost byla 4. července 1637 s Dragem Dragi podepsána smlouva o převzetí statku a vložena do zemských desek.[75] To však neznamenalo, že Drago Dragi se majetku skutečně ujme. Brandlínské zboží totiž držela i nadále Magdaléna Vrchotická. Ještě 13. června 1640 si na ní Drago stěžoval, že stále hospodařila na statku, nechala vykácet řadu stromů v lesích a vylovit rybníky, dřevo a ryby prodala a z Brandlína odvezla, co se dalo. Žádal proto místodržící v Praze, aby určili komisaře pro vyřízení sporu.[76]

Snad teprve po tomto datu přešel Brandlín fakticky do rukou Draga Dragi. Císařský plukovník sestavil 17. listopadu 1642 závěť, kterou určil za její vykonavatele a prodejce Brandlína pány Jindřicha z Kolovrat, Gerarda z Questenberka, Jáchyma Slavatu, Ferdinanda Althana a Dona Alligrette Allegretti.[77] Jindřich z Kolovrat, Jáchym Slavata, Gerard z Questenberka a Hans Nimis nakonec dali plnou moc k vykonání poslední vůle nebožtíka 11. března 1645 Alligrettimu Allegretti.[78] Ten pak uzavřel 26. ledna 1650 smlouvu s Lorencem Pergerem z Rosenwertu a za částku 6 000 zlatých rýnských mu brandlínské zboží prodal.[79] Lorenc ji složil v předepsaných termínech do roku 1654.[80]

Lorenc Perger držel statek jen několik let. 13. června roku 1651 sepsal osobně přiznání o stavu vyznání poddaných na majetku. Tehdy s ním na zboží žila manželka Eva Sibyla, rozená Sluzská z Chlumu, tehdy pětadvacetiletá žena, dvanáctiletá dcera Ludmila Magdaléna z prvního manželství, a jeho děti s Evou, pětiletý syn Jan Jiří, dvouletý Václav a roční dcera Alžběta. Na Brandlíně s nimi žili rovněž Evini rodičové, třiasedmdesátiletý Jiří Sluzský z Chlumu se šedesátiletou ženou Annou Barborou, rozenou Hevaerovou.[81]

Lorenc Perger poté řídil brandlínský statek jen krátce. S manželkou sice stačil splodit další dvě děti, ovšem již 11. února 1652 sepsal na Brandlíně závěť. Za poručnici a vykonavatelku poslední vůle určil manželku Evu Sibylu. Jí odkázal jednu pětinu majetku včetně domu v Mezimostí a dceři Ludmile Magdaléně z prvního manželství zanechal dvůr Přeseku.[82] Zanedlouho poté zemřel, neboť vdova Eva Sibyla vložila závěť již 15. března do zemských desek a téhož dne dostala povolení od úředníků ujmout se poručnictví nad majetkem a dětmi Janem Jiřím, Václavem Leopoldem, Alžbětou a Maxmiliánou po zemřelém manželovi.[83]

73) Tamtéž, fol. 165 a 171.
74) Vyplývá z listu z 12. června 1636, viz SÚA – SM, sign. C 215/H 5, sv. 1, fol. 285.
75) SÚA – DZV 145, fol. N 22v–23.
76) SÚA – SM, sign. C 215/H 5, sv. 2, fol. 169–170.
77) SÚA – DZV 148, fol. F 16v–24, zápis z roku 1644.
78) SÚA – DZV 303, fol. K 26v–28, 15. února 1644, zápis z roku 1645, a SÚA – DZV 624, fol. O 28.
79) SÚA – DZV 305, fol. N 8v–11, totéž SÚA – DZV 150, fol. F 8–9.
80) SÚA – DZV 305, fol. N 9–9v, juxta.
81) Z. Kokošková – H. Sedláčková – M. Zahradníková, Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Bechyňsko. Státní ústřední archiv Praha 1997, s. 29–31.
82) SÚA – DZV 151, fol. J 7–8v.
83) SÚA – DZV 626, fol. G 19.

Eva Sibyla tím byla úředně ustanovena správkyní Pergerova majetku. 19. března 1652 slíbila, že se bude řádně starat nejen o něj, ale také o sirotky,[84] takže téhož dne jí byl přidělen komorník od deskového úřadu Jiří Bernart Vorel Chotusický, který ji uvedl do držby brandlínského statku.[85] Jak dlouho spravovala Brandlín, nevíme. Neznámo kdy ho předala nejstaršímu synovi Janu Jiřímu, po jehož smrti ho 28. ledna 1676 převzal jeho bratr Václav Leopold.[86] Dlouho jej však nedržel, neboť 11. listopadu téhož roku uzavřel smlouvu s Janem Jiřím starším Bořkem Dohalským z Dohalic a jeho manželkou Annou Kateřinou, rozenou Braninkou z Morgenthalu, a za 9 000 zlatých jim ho prodal. Vymínil si, že částku 6 000 zlatých obdrží ihned po podpisu smlouvy a zbylé 3 000 do 11. listopadu 1678 pod hrozbou užití exekuce.[87]

Se splácením kupní sumy však nastaly velké potíže. Jelikož Jan Jiří starší Bořek roku 1677 stále ještě dlužil na 2 000 zlatých, Václav Leopold postoupil – snad v předtuše budoucích potíží – dlužní úpis na tuto částku 4. února téhož roku Janu Arnoštu Rottenbergrovi z Ketře.[88] Jelikož ani on se nedočkal splátky uvedené částky v řádném termínu, neváhal a 17. listopadu 1677 se s komorníkem od deskového úřadu uvázal v držení Brandlína. Již 23. listopadu však postoupil svá práva na dluh Janu Karlu Hartunkovi z Hartenfelsu.[89] Teprve Janu Karlovi se pak podařilo dostat od Jana Jiřího staršího dlužné peníze, takže 28. června 1678 vyznal, že dluh mu byl uhrazen.[90]

Tehdy však Jan Jiří starší Bořek, podruhé ženatý s paní Bruninovou z Georgenteilu, Brandlín dávno nevlastnil. Stále ještě nedoplacené zboží totiž prodal již 24. ledna 1678 Václavu Vojtěchu z Eckersdorfu za sumu 8 000 zlatých. Ke staré tvrzi, nazývané ve smlouvě *„rytířské sídlo"*, tehdy náležely vesnice Brandlín, Kratošice a Chabrovice s pozemky, lesy a dalším příslušenstvím.[91]

Václav Vojtěch z Eckersdorfu poté držel Brandlín až do konce devadesátých let. V závěru života se však dostal do tíživé finanční situace, takže jeho majetek byl zatížen značnými dluhy. Když pak počátkem roku 1695 zemřel, na návrh věřitelů ustanovilo místodržitelství 29. července 1695 Kryštofa Karla Voračického z Paběnic a Jana Františka Malovce z Malovic za komisaře k prodeji zadluženého zboží, aby bylo alespoň touto cestou možno získat finanční prostředky nutné k uspokojení věřitelů. Komisaři vyhlásili konání veřejné dražby, na níž však o statek nikdo neprojevil zájem. Až po několika týdnech se přihlásil jako zájemce Oktavius Karel Cavriani, kterému byl brandlínský statek 19. září 1695 prodán za 15 500 zlatých rýnských.[92] Jelikož dluhy Václava Vojtěcha z Eckersdorfu dosahovaly sumy 14 264 zlatých, jeho dědicům po něm mnoho peněz nezbylo.

84) SÚA – DZV 151, fol. J 15–15v.
85) SÚA – DZV 112, fol. E 27–29v.
86) SÚA – DZV 478, fol. D 24.
87) SÚA – DZV 392, fol. E 25v–28.
88) Tamtéž, fol. E 26v–27, juxta.
89) Tamtéž, fol. E 27–27v, juxta.
90) Tamtéž, fol. E 28 a E 25v–26.
91) SÚA – DZV 393, fol. T 5–7.
92) SÚA – DZV 405, fol. A 27v– B 4, zápis z roku 1697.

Oktavius Karel Cavriani držel Brandlín a roku 1696 ještě přikoupil statek Pluhův Žďár.[93] Roku 1699 znovu zvětšil brandlínské zboží o sousední statek Dvorce, který získal za 18 000 zlatých a 100 dukátů klíčného od Lukáše Severina Zahrádky z Eilenfeldu.[94] Majetek po něm zdědil syn Ludvík Reichart, který však smlouvou ze 16. října 1717 prodal Antonínu Netolickému z Eisenbergu a jeho manželce Marii Magdaléně statky Brandlín a Dvorce, *„dvě rytířská sídla s pivovarem a vinopalnou, třemi poplužními dvory, dvěma ovčíny. dvěma mlýny a pilou, třemi vesnicemi, Brandlínem, Dvorci a Kratošicemi a poddaným v Chabrovicích"* a dalším příslušenstvím za 37 000 zlatých rýnských.[95] Václav Antonín Netolický, majitel statků Přehořov a Kvasejovice, však nedržel spojené brandlínsko-dvorecké zboží příliš dlouho. Smlouvou z 1. května 1725 je společně s manželkou postoupili synovi Václavu Kazimírovi v sumě 50 000 zlatých rýnských.[96] Použili je tak k jeho oddělení, později mu však předali rovněž Přehořov s Kvasejovicemi.

Václav Kazimír Netolický udržel čtyři statky až do roku 1740. 22. dubna však uzavřel smlouvu se zlatokorunským klášterem a statky Přehořov, Kvasejovice, Brandlín a Dvorce v sumě 124 000 zlatých rýnských mu postoupil částečnou výměnou za jiné majetky v ceně 74 000 zlatých a doplatek.[97] Zlatokorunskému klášteru pak zboží patřilo až do ukončení jeho činnosti roku 1785. Poté bylo převedeno do státního majetku a záhy přiděleno do správy nově zřízeného náboženského fondu.[98]

Ve státí správě byl Brandlín po několik dalších let. Až na základě dekretu dvorské komory ze 16. dubna 1812 mohla být uzavřena smlouva s Kryštofem z Andree a 6. července 1816 na něho byly za sumu 305 000 zlatých převedeny statky Brandlín, Dvorce, Přehořov a Kvasejovice.[99] Kryštof je poté držel přes dvacet let. Před rokem 1840 zemřel a zboží mělo být převedeno na jeho děti, syna Františka a dceru Marii, provdanou Spielmannovou. Jelikož však František nečekaně zemřel, plnou mocí ze srpna 1841 dostala statky v ceně 125 000 zlatých nakonec Marie.[100] Ta se ještě téhož roku rozdělila s manželem Ondřejem o zboží na polovinu.[101]

Přehořov s Brandlínem, Kvasejovicemi a Dvorci drželi Spielmannové jen čtyři následující roky. Poté je smlouvou z 21. dubna 1845 prodali za 180 000 zlatých doktoru práv Augustu Likavci-Oberhauser.[102] Jeho koupě však byla jen výhodnou finanční transakcí, protože již 16. června téhož roku postoupil výše zmíněná čtyři zboží v ceně vyšší o 40 000 zlatých Janu Nádhernému.[103]

Jan Nádherný používající predikát *„z Borutína"*, držel na Táborsku již statky Chotoviny a Jistebnici a kromě toho Adršpach a další zboží v jiných částech Čech. Patřil tedy k velmi bohatým mužům v Království. Když pak roku 1854 zemřel, stat-

93) K historii Pluhova Žďáru viz A. Sedláček, Hrady 4, c. d., s. 336–337.
94) SÚA – DZV 406, fol. H 9–13.
95) SÚA – DZV 493, fol. L 7–11v.
96) SÚA – DZV 498, fol. K 23–26.
97) SÚA – DZV 508, fol. J 2–8.
98) SÚA – DZV 735, fol. K 30v.
99) SÚA – DZV 1036, fol. A 8v–12v, zápis z roku 1817.
100) SÚA – DZV 1279, fol. E 11v–15v.
101) SÚA – DZV 1278, fol. H 17–20.
102) SÚA – DZV 1323, fol. F 30v– G 9v.
103) SÚA – DZV 1310, fol. J 12–20v.

ky Brandlín a Přehořov byly prodány Konstantinu Elsenwangerovi.[104] Od něho je koupil smlouvou z 10. února 1869 za 340 000 zlatých Adolf Pollak,[105] od něhož odkoupil 30. března 1872 statky Brandlín a Dvorce za 300 000 zlatých Kryštof ze Spiegelu.[106] Nově koupené zboží však držel jen o něco více než rok, neboť smlouvou z 27. srpna 1873 je za sumu 210 000 postoupil Maxmiliánu Pollakovi.[107] Ani on však nezůstal v jeho držení příliš dlouho, neboť smlouvou ze 16. července 1879 nechal vložit vlastnické právo k Brandlínu Zikmundu Hellmannovi.[108]

Teprve tímto majitelem přestalo časté střídání držitelů brandlínského zboží, neboť jeho potomci na něm seděli až do třicátých let 20. století. Zikmund Hellman byl jako držitel brandlínského zboží zapsán ještě ve schematismu z roku 1893. Ke statku Brandlín a Dvorce patřilo 727 hektarů půdy, tři poplužní dvory, a to v Brandlíně, Dvorcích a Kratošicích, lihovar a cihelna. Celý majetek byl tehdy pronajat Ludvíku Schenkovi.[109] Smlouvou z 21. dubna téhož roku byla vlastnická práva k Brandlínu převedena na jeho manželku Otýlii, rozenou Bussovou. Stalo se tak po vzájemné dohodě ze 17. dubna o rozdělení majetku.[110] Otýlie Hellmannová držela brandlínské zboží až do roku 1919. Na základě zákona č. 215/1919 Sbírky, o zabrání velkého pozemkového majetku, však byly veškeré její nemovitosti převzaty státem a 27. července 1919 na ně dosazena nucená správa v čele se správcem K. Plotem, přičemž původní majitelé se stali pouhými nájemci.[111] Nucená správa byla sice zrušena 15. května 1920 a majetku se ujal Otýliin syn Vítězslav Petr Hellmann,[112] ovšem podle návrhu pozemkového úřadu Praha ze 3. března 1921 byl statek znovu zabrán státem.[113]

Na brandlínském zboží pak roku 1926 konečně proběhla pozemková reforma, prováděná přídělovým komisařem J. Kárníkem s technickými úředníky Ing. L. Hladovcem a Ing. E. Pasovským. Majitelům bylo ze záboru propuštěno 396 hektarů půdy, polužní dvůr v Brandlíně s pivovarem a cihelna ve Dvorcích.[114] Úřední majitelkou statku byla do roku 1930 Otýlie Hellmannová, ovšem téhož roku nechala v listopadu převést vlastnické právo definitivně na syna Vítězslava Petra Hellmanna.[115]

104) SÚA – Úřad desk zemských, i. č. 12, sign. B 7, fol. 373–374.
105) Tamtéž, fol. 374.
106) Tamtéž.
107) Tamtéž.
108) Tamtéž, pag. 375, totéž Katastrální úřad Praha – město, oddělení pozemkových knih a zemských desek, zemská deska 328, list B, položka č. 1.
109) J. Tittel, Schematismus velkostatků v Království českém. Praha 1893, s. 271.
110) Katastrální úřad Praha – město, oddělení pozemkových knih a zemských desek, zemská deska 328, list B, položka č. 2.
111) SOkA Tábor – Archiv obce Brandlín, Pamětní kniha obce Brandlín, s. 35.
112) Tamtéž, s. 37.
113) Katastrální úřad Praha – město, oddělení pozemkových knih a zemských desek, zemská deska 328, list B, položka č. 3.
114) J. Voženílek, Předběžné výsledky československé pozemkové reformy. Praha 1930, s. 367, č. 17.
115) Katastrální úřad Praha – město, oddělení pozemkových knih a zemských desek, zemská deska 328, list B, položka č. 8.

Vítězslavu Petrovi však nebylo dopřáno mnoho času, aby mohl statek řídit. Již roku 1931 byl částečně zbaven svéprávnosti a za zatímního podpůrce a správce majetku ustanovena rozhodnutím okresního soudu v Soběslavi ze dne 29. října 1931 jeho manželka Amálie Hellmannová.[116] Jelikož však Vítězslav řídil během nemoci statek špatně, v téže době na něm již vázly dluhy ve výši přes 3 000 000 korun. Krajský soud v Táboře proto rozhodl 7. listopadu 1931 o zahájení vyrovnávacího řízení s věřiteli.[117] Události však zanedlouho poté nabyly neočekávaného vývoje. Podívejme se, jak je zaznamenal brandlínský obecní kronikář: *„1932, 13. 8. se velkostatkář zastřelil v parku u altánu. Projevovala se paralýza, rozhárané rodinné poměry. Vyšetřovací komise ho náhodou našla, 15. 8. pochován v Tučapech u matky. Hlavní věřitel, soběslavská spořitelna, vymohl konkurs, správcem jmění ustanoven soběslavský advokát dr. V. Polesný.“*[118] Další opatření pak na sebe nedala dlouho čekat. Usnesením krajského soudu v Táboře ze dne 5. listopadu 1933 byl na pozůstalost po nešťastném Vítězslavu Petru Hellmannovi vyhlášen konkurs.[119]

Další osudy bývalého statku roku 1933 vylíčil opět brandlínský kronikář: *„Rok tento byl dosti památný pro naši obec, jelikož zdejší velkostatek zmizel, roztrhán na kusy a kousky. Zámek s budovami statku a části pozemků koupil za 320.000 jako zbytkový statek Josef Janda z Předboře, ale vlastní zámek za 142.000 vrchní ředitel Kolbenky Jakub Karásek. Vdova* (tj. Amálie Hellmannová, pozn. aut.) se odstěhovala do Tábora.“[120]

Z kronikářových údajů plyne, že zbytky bývalého statku vlastnili dva noví majitelé. Jelikož však kupec poplužního dvora J. Janda nenechal nově nabytý majetek úředně vložit do pozemkové knihy, situace využil druhý kupec, J. Karásek, a koupil statek celý.[121] Roku 1938 si pak nechal vložit vlastnické právo k brandlínskému majetku pro sebe.[122]

Nový majitel poté držel brandlínský dvůr s budovou zámku a příslušenstvím několik následujících let. Během druhé světové války se však projevil jako přisluhovač okupantů. Kronikář obce zapsal, že s Němci kolaboroval, hostil je na zámku v Brandlíně a dokonce na něj bylo podezření, že udal bývalého brandlínského starostu Herzu pro neoprávněné držení zbraně a poslech zahraničního rozhlasu. Roku 1944 se dokonce dostal do vedení obce a svého postavení zneužíval ve vlastní prospěch.[123] Roku 1945 však po velkých sporech s obcí nakonec odešel do Prahy a majetek prodal Viktoru Valčíkovi. Ten poté bývalý statek rozprodal mezi zájemce.[124]

116) Tamtéž, položka č. 11.
117) Tamtéž, položka č. 12.
118) SOkA Tábor – Archiv obce Brandlín, Pamětní kniha obce Brandlín, s. 75.
119) Katastrální úřad Praha – město, oddělení pozemkových knih a zemských desek, zemská deska 328, list B, položka č. 15.
120) SOkA Tábor – Archiv obce Brandlín, Pamětní kniha obce Brandlín, s. 78–80.
121) Tamtéž, s. 89.
122) Katastrální úřad Praha – město, oddělení pozemkových knih a zemských desek, zemská deska 328, list B, položky č. 18 a 19.
123) K tomu srovnej SOkA Tábor – Archiv obce Brandlín, Pamětní kniha obce Brandlín, s. 100–101, kde uvedeny další údaje.
124) Tamtéž, s. 104–105.

Bývalé vrchnostenské zboží v Brandlíně tím definitivně zaniklo. Vlastní zámecká budova byla po roce 1948 zabrána pro účely okresní politické školy Okresního výboru KSČ v Táboře. Roku 1958 však přešla do správy Místního národního výboru v Brandlíně a poté byla využívána ke kulturním účelům. Jako kulturní dům sloužila až do konce osmdesátých let, poté byla převedena do majetku soukromých majitelů.

Obdobný vývoj prodělal rovněž nedaleký Dráchov. První písemnou zmínku o něm nacházíme již roku 1267. Mezi svědky listiny Oldřicha z Hradce ze 13. května pro řád německých rytířů v Jindřichově Hradci nacházíme rovněž Jindřicha, píšícího se po Dráchově.[125] Z jeho nástupců však známe až Tomáše a Oldřicha, jimž ves, tvořící tehdy již šlechtický statek, patřila v době kolem poloviny 14. století. Roku 1353 oba společně s dráchovským farářem Jakubem založili oltář zasvěcený Deseti tisícům božích bojovníků v blízkém tučapském kostele a nadali ho platem zapsaným na vsi Kratošice.[126]

Tomáš z Dráchova se po roce 1353 v pramenech již nevyskytuje. Samotný Oldřich z Dráchova dosadil 17. května 1354 společně s vladyky z Hlavatec nového faráře ke kostelu v Hlavatcích.[127] Roku 1359 zemřel již zmíněný dráchovský farář Jakub, kterého Oldřich nahradil 2. prosince Janem Bohuňkovým z Hlavatec.[128]

Oldřich záhy po uvedeném datu dráchovské zboží neznámým způsobem ztratil. Dosavadní literatura předpokládá, že je od něho koupil blíže neznámý Přibík, píšící se poté rovněž s predikátem *„z Dráchova"*.[129] První dosud známá zpráva o něm pochází z 19. dubna 1366, kdy koupil za 109 kop a 20 českých grošů od bratrů Petra, Jošta, Oldřicha a Jana z Rožmberka ves *„Sedlcze"* (pravděpodobně dnešní Sedlečko u Soběslavi).[130] V téže době byl farářem v Dráchově stále ještě výše jmenovaný Jan, který v úřadu vytrval do roku 1367. Koncem roku však rezignoval a Přibík z Dráchova jej vyměnil za Mořice, dosavadního správce kostela v Hovorčovicích.[131] Tento farář stačil ještě 27. května 1369 dosadit k oltáři dráchovského kostela nového božího služebníka Křišťana z Malšic,[132] ovšem brzy poté zemřel. Přibík z Dráchova jej proto nahradil 27. srpna 1369 Štěpánem z Mladé Vožice.[133]

Přibík z Dráchova zvětšil 23. května 1378 majetek, když koupil od Vítka z Heřmanic, Smila a Hrocha z Bezděkova a Otrada z Vitanovic šest poddaných ve vsi Pošná.[134] Rovněž on zřejmě patřil k rožmberským služebníkům, o čemž svědčí zprávy ze závěru jeho života. 14. března 1379 dal společně s bratry Petrem, Oldřichem a Janem z Rožmberka faráři a kostelu v Choustníku a Mlýnech plat zapsaný na jejich zboží.[135] Dožil se počátku roku 1386. Závětí z 9. ledna, kterou stvrdil mj. Jan

125) Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomi 5, fasciculus 2 (1267–1378), ed. J. Šebánek – S. Dušková. Praha 1981, s. 50–52, č. 505.
126) LE 4 (1390–1397), ed. K. Borový. Praha 1883, s. 437, č. 604.
127) LC 1/1, ed. F. A. Tingl. Praha 1867, s. 31.
128) Tamtéž, s. 110.
129) Tak soudí např. A. Sedláček, Hrady 4, c. d., s. 340.
130) SOA Třeboň – Cizí statky, i. č. 648, sign. II 363A No. 1.
131) LC 1/2, ed. J. Emler. Praha 1874, s. 94.
132) LC 2, ed. F. A. Tingl. Praha 1868, s. 5.
133) Tamtéž, s. 9.
134) SOA Třeboň – Cizí statky I, Listiny, i. č. 508.

z Rožmberka, nadal jmění dráchovského kostela platem na dvou poddaných lidech v Dráchově.[136] Zanechal po sobě dvě dcery, které svěřil do opatrování Jana z Rožmberka, Mrakeše z Petrovic a Jindřicha z Radostovic.

Starší Přibíkova dcera Anna se měla stát ženou Jana zvaného Vchyna z Pacova. Jan z Rožmberka společně s ostatními poručníky s ním proto uzavřel 3. ledna 1388 svatební smlouvu. Podle ní měla dosud nedospělá Anna být po další dva roky vychovávána u příběnického purkrabího Mrakeše. Její manžel pak obdržel z Přibíkova dědictví celou ves Dráchov s příslušenstvím, ovšem zato byl povinen zapsat ženino věno na vsi Těchobuz s příslušenstvím a na vesnicích Roučkovice a Pacov.[137]

Smlouva byla následně splněna, takže v držení Dráchova vstoupil prostřednictvím manželky Jan z Pacova. Poprvé se s ním setkáváme roku 1390, kdy po úmrtí Jeniše, oltářníka od oltáře Deseti tisíc božích bojovníků v dráchovském kostele, dosadil 30. června roku 1390 společně s místním farářem Štěpánem nového oltářníka Petra.[138] Když pak o dva roky později zemřel samotný farář Štěpán, 13. prosince 1392 ho nahradil Jakubem z Českých Budějovic.[139] Nebyla to zřejmě šťastná volba, neboť v letech 1397 a 1398 s ním vedl dlouhý spor o roční plat ve výši 20 kop českých grošů zapsaný na Cetorazi a jiném majetku.[140]

Zpráva z roku 1398 je dosud poslední, kterou o Janovi z Pacova v souvislostech s Dráchovem známe. Zdá se, že buďto zemřel, nebo dráchovské zboží prodal a odstěhoval se. Dalším majitelem Dráchova se stal neznámým způsobem Ondřej z Pohnání, který 13. prosince 1403 vyměnil rezignujícího faráře Jakuba za Heřmana z Loděnic.[141] Ondřej se později psával pouze s predikátem *„z Dráchova"*, jako např. 2. října 1404, kdy nadal dráchovský kostel kopou českých grošů platu zapsaného na vsi Kozmicích.[142] Poslední zpráva o něm pochází z roku 1405, kdy prodával knězi Petrovi z Ústí plat zapsaný na části Dráchova.[143]

Ondřejovým nástupcem se stal Slávek z Vyhnanic zvaný Bažant, který se psal *„seděním v Dráchově"* v listině z 31. srpna 1410, jíž daroval kaplanovi ve Veselí nad Lužnicí roční plat zapsaný na dvou jeho poddaných v Dráchově.[144] Obdobně jej nacházíme na listině choustnického purkrabího Jana z Kraselova ze 14. března 1413.[145] Poslední zpráva o něm pochází z 18. května 1414, kdy k dráchovskému kostelu dosazoval po úmrtí Heřmana nového faráře.[146]

135) Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec. – 1419 aug. 16.; dále RBMV). Tomus 3, Fontes archivi capituli Wissegradensis. Ed. V. Vavřínek. Praha 1969, s. 18–19, č. 6.
136) LE 6, s. 77–78, č. 40a, totéž V. Schmidt – A. Picha, Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen (dále UbK). 1. Band (1253–1419), Praha 1908, s. 87, č. 306, RBMV 1, Fontes archivi capituli metropol. eccl. Pragensis. Fasciculus 2 (1383–1387), ed. V. Jenšovská. Praha 1371, s. 448–449, č. 1867, a RBMV 3, s. 69, č. 140.
137) UbK 1, s. 92, č. 324, totéž RBMV 3, s. 81, č. 174, a SČPLL 1/1, s. 24, č. 16.
138) LC 5, Annus 1390, ed. F. A. Tingl. Praha 1865, s. 15.
139) LC 5, Annus 1391 et 1392, ed. F. A. Tingl. Praha 1865, s. 144.
140) LE 6, s. 78–80, č. 40b.
141) LC 6, ed. J. Emler. Praha 1883, s. 107.
142) LE 5 (1398–1407), ed. K. Borový. Praha 1883, s. 608, č. 819.
143) Archiv Pražského hradu – Liber erectionum 7, fol 96v–97, a dále srovnej A. Sedláček, Hrady 4, s. 340 a pozn. 11).
144) RBMV 3, s. 250, č. 627.

O dva roky později držel Dráchov Jindřich Lefl z Lažan, majitel Bechyně, neboť 7. ledna 1416 dosadil k oltáři Deseti tisíc božích bojovníků Petra z Dolního Bukovska.[147] Jeho držba Dráchova však musela býti velmi krátká, neboť k témuž oltáři podával nového oltářníka Jindřich z Nadějkova, toho času purkrabí v Příbrami, již 16. března téhož roku.[148]

Obě výše zmíněné změny majitelů Dráchova byly vyvolány snad jen dočasnou situací v rodě zemanů z Vyhnanic, neboť dráchovské zboží se jim později vrátilo do držení. Otázkou dosud neověřenou zůstává, zdali jak Jindřich Lefl tak Jindřich z Nadějkova dráchovské zboží vůbec drželi, nebo zdali vlastnili pouze podací právo. Každopádně nejpozději ve dvacátých letech patřil statek opět původním majitelům. Konkrétně to byl Jindřich z Vyhnanic, který se s predikátem *„seděním v Dráchově"* píše jako svědek na listině z 28. července 1428, kterou byl prodáván majetek v okolí Načeratce.[149] Jindřich předal zanedlouho poté dráchovské zboží synu Jiřímu z Vyhnanic. První zprávy o něm nacházíme od počátku třicátých let. Připomínán je např. v listině ze 13. dubna 1431, kterou ho Oldřich z Kraselova společně s Oldřichem Kočkou z Miloňovic ustanovil za poručníky svých dětí.[150]

Jiřík z Dráchova je v následujícím období připomínán mnohokrát soudobými prameny. Ve třicátých letech např. svědčil v záležitosti poddaných ve Zhoři a v Sedlci u Tábora.[151] Roku 1434 obdržel společně s Janem Nadějkem ve Vyhnanicích dlužní úpis od Bernarta Roubíka z Hlavatec.[152] 8. května 1436 prodal lineckému měšťanu Petrovi z Lindy půl poplužního dvora ve vsi Hluboká u Borovan,[153] 1. června 1436 svědčil společně s dalšími šlechtici z okolí při prodeji dvora Petřín[154] a roku 1437 jej opět nacházíme při soudním projednávání odúmrti po Janovi a Buškovi ze Sedlce ve Zhoři a Sedlci.[155] Tehdy se psal obvykle s predikátem *„residens in Drachov"*, resp. *„sezením v Dráchově"*.

Písemné prameny ho však připomínají především jako veřejně činného šlechtice v rožmberských službách. Pro jeho vážnost, kterou si vytvořil způsobem veřejného vystupování, se mu doznalo nebývalého uznání i z nepřátelské strany. Tak např. na listině města Tábora ze 16. října 1432, kterou slíbilo Oldřichovi z Rožmberka zachovat příměří s Českými Budějovicemi, je jako rukojmí a jistec táborské strany uveden rovněž Jiřík z Dráchova. K listině tehdy připojil pečeť z červeného vosku, na jejímž štítě byla zobrazena lidská hlava s oslíma ušima.[156] V květnu 1434 jej nacházíme mezi ručiteli za Matěje z Chlumčan,[157] obdobně byl 26. listopadu 1435 rukojmím

145) UbK 1, s. 170, č. 624.
146) LC 7, s. 118, zápis je částečně nečitelný.
147) Tamtéž, s. 186.
148) Tamtéž, s. 197.
149) RT 2, s. 244.
150) SČPLL 1/1, Praha 1974, s. 169, č. 656.
151) SÚA – DD 3, pag. 107.
152) M. Kolář, Archiv Soběslavský. Památky archaeologické 8, 1870, s. 157–159, zde s. 158, č. 9.
153) SČPLL 1/1, s. 203, č. 801.
154) M. Kolář, Archiv Soběslavský, c. d., s. 158, č. 10.
155) AČ 36, s. 252–256, č. 8.
156) B. Rynešová, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka. Svazek 1, 1418–1437. Praha 1929, s. 149–150, č. 217, totéž AČ 3, s. 505, č. 286.

Tábora při uzavření jeho další smlouvy o příměří s Oldřichem z Rožmberka.[158] 3. června 1436 byl určen jako mluvčí a soudce v případě budoucí pře vzniklé při předávání hradu Příběnice mezi Oldřichem a městem Táborem.[159] Při uzavření smíru mezi Oldřichem a Táborem 8. července 1439, který měl být dodržován do 16. října téhož roku, byl opět zvolen za jistce.[160] V květnu 1442 vystupoval jako Oldřichův posel při zprostředkování jednání s Táborem,[161] v říjnu 1443 ručil za táborské služebníky propuštěné Oldřichem z vězení.[162] Jako Rožmberkův posel vystupoval rovněž v říjnu 1444 při dalších jednáních s Táborem,[163] konečně naposledy je jmenován jako Oldřichův služebník při jednáních s týmž městem v lednu 1447.[164]

Jiřík z Dráchova poté již není soudobými prameny zmíněn. Následující osudy dráchovského statku po roce 1447 jsou pro nedostatek písemných pramenů nejasné. Jiříkovým potomkem snad byl Petr z Dráchova, připomínaný v opovědním listu Pražanům jako služebník Jana z Lažan.[165] Zdali však držel Dráchov, nevíme.

Dráchovský statek patřil ve druhé polovině 15. století Jindřichovi z Dráchova. Jako *„Dráchovský"* je zmíněn 3. června 1467 v soupisu služebníků patřících k hradu Choustník k jeho obraně.[166] Právě za jeho éry se v bezprostředním okolí Dráchova přehnala válečná vichřice. Na jaře zmíněného roku 1467 se odehrávaly na Soběslavsku boje mezi straníky tehdejšího českého krále Jiřího z Poděbrad a znepřáteleným Zdeňkem Konopišťským ze Šternberka. Jelikož Rožmberci tehdy ještě patřili k Jiřího spojencům, Zdeněk se pohyboval s vojenskými oddíly v okolí Soběslavi, u níž zničil 3. května menší rožmberský oddíl. Za dalších operací byl pak kromě mnoha vypálených vsí zničen rovněž dráchovský most, takže když 19. května *„pan Zdeněk velmi silně se s jízdnými i pěšími táhl jest k mostu Drachovskému, chtě na onu stranu k Bechyni"*. Když však zjistil, že *„jest most přemetaný"*, zůstal na pravobřeží Lužnice a vypálil několik vsí.[167]

Jindřich z Dráchova zůstal v držení zboží ještě dlouhá léta. O deset let po výše zmíněných událostech ho nacházíme jako rukojmího v dlužním úpisu Voka z Rožmberka z 23. dubna 1477 na 1000 kop českých grošů Oldřichovi z Lažan.[168] Téhož roku nechal na svém pozemku založit poblíž Doňova nový rybník, ale protože zatopil v souvislosti s jeho zřízením doňovským poddaným pozemky, uzavřel 2. září 1477 smlouvu s doňovskou vrchností, třeboňským klášterem, s nímž se dohodl o ná-

157) K listu blíže F. M. Bartoš, Dva dokumenty k dějinám bratrstva táborského. Jihočeský sborník historický 1, 1928, s. 52–55, zde zvl. s. 53.
158) B. Rynešová, Listář 1, c. d., s. 193–194, č. 285.
159) B. Rynešová, Listář 1, c. d., s. 216–217, č. 324.
160) B. Rynešová, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka. Svazek 2, 1438–1444. Praha 1932, s. 35–36, č. 47, totéž AČ 3, s. 522, č. 399.
161) B. Rynešová, Listář 2, c. d., s. 145, č. 185.
162) Tamtéž, s. 271–272, č. 314.
163) Tamtéž, s. 383–384, č. 442.
164) B. Rynešová, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka. Svazek 3, 1445–1448. Praha 1937, s. 179–180, č. 249, totéž AČ 1, s. 387–388, č. 41.
165) SOA Třeboň – Historica Třeboň, i. č. 1739.
166) AČ 7, s. 285, č. 145.
167) Zprávu publikoval F. Mareš, Norbert Heerman a Václav Březan. Příspěvek k české historiografii XVII. věku. Časopis Musea Království českého 1899, s. 237.
168) J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy, c. d., s. 207, č. 601.

pravě.[169] 5. června 1482 zastupoval jako jeden z rukojmích Jindřicha z Hradce v jeho dluhu Vítovi ze Rzavého,[170] 15. října téhož roku prodal roční plat zapsaný na Dráchově kaplanství ve Veselí nad Lužnicí za 70 kop českých grošů a zavázal se, že stanovený plat bude každoročně splácet buďto on nebo jeho nástupci v držbě statku.[171]

Jindřich z Dráchova směnil na základě smlouvy ze 2. června 1484 pozemky u vsi Řípec za role stejné rozlohy poblíž vsi Čeraz.[172] 4. prosince 1485 byl svědkem na listině Václava z Tučap, který zprostil Jindřicha z Hradce poručnictví.[173] Poté žil ještě několik let, neboť zemřel neznámo přesně kdy, avšak nejpozději počátkem roku 1493. Tehdy totiž vydal zemský soud rozkaz poručníkům sirotků po něm pozůstalých, totiž Václavu Olbramovskému a Vítovi ze Rzavého, aby ihned vyplatili pravidelný roční plat určený Jindřichem k výše zmíněnému kaplanství ve Veselí nad Lužnicí.[174]

Jindřichovými syny byli Hynek, Václav a Ctibor z Dráchova. Neznámo přesně kdy po roce 1493 se ujali dědictví po otci, ovšem dlouho je nespravovali. Snad proto, aby se mohli lépe rozdělit, uzavřeli počátkem roku 1505 smlouvu s Kateřinou, kněžnou minsterberskou, a za 2 350 kop českých grošů jí prodali *„v Dráchově tvrz, dvůr poplužní s poplužím a druhý poplužní s poplužím pustý řečený Návětří, ves, dvory kmetcí s platem, ..., ves Mezipotočí, dvory kmetcí s platem"* a další příslušenství statku.[175] Tímto rokem skončilo panování Dráchovských na dráchovském zboží.

Dráchovský statek tak držela od roku 1505 kněžna Kateřina minsterberská. Nepatřila k němu však celá ves, neboť některé menší části vlastnili další majitelé. Proto musela např. v letech 1517 až 1518 podstoupit soudní při s městem Veselí nad Lužnicí, neboť potrestala a uvěznila Jíru Hartla z Dráchova, který však nepatřil jí, ale kaplanství ve Veselí.[176] Jinak však držela Dráchov spojený se zbožím Kardašova Řečice až do poloviny čtyřicátých let 16. století. Roku 1546, tedy čtyři léta po shoření zemských desek, jí přiznala právo k držbě Dráchova rovněž Kristýna, Jindřichova dcera, tehdy již provdaná Kořenská z Dráchova za Jiřího Kořenského z Terešova. Snad zdědila po otci právo k neznámé části zboží (zřejmě se jednalo o plat nebo povinnost bratrů opatřit ji věnem), každopádně onoho léta dala plnou moc Jiřímu Labouňskému ze Strašína, aby mohl dráchovský statek vložit do desk Anně Minsterberské.[177] Ta už však o rok dříve, tedy léta 1545, sepsala poslední vůli, kterou odkázala podstatnou část majetku, v tom rovněž *„tvrz Dráchov s dvorem poplužním, s lidmi, s kmetcími dvory, platy, dědinami, lukami, s řekou, potoky, s podacím kostelním, se vší zvolí"* a dalším příslušenstvím, svým vnukům Jáchymovi a Zachariášovi z Hradce.[178]

169) AČ 8, s. 481–483, č. 115, totéž SČPLL 2/1, Praha 1975, s. 631, č. 2711 a 2712.
170) AČ 9, s. 351, č. 118.
171) SÚA – DZV 3, fol. E 2v–4, zápis z roku 1542, totéž RT 2, s. 453.
172) SOA Třeboň – Velkostatek Třeboň, sign. IA 1A alfa No. 126, totéž SČPLL 2/1, s. 742, č. 3156.
173) AČ 10, s. 359–360, č. 136.
174) SÚA – DZV 3, fol. E 4–4v, juxta, zápis z roku 1542, totéž RT 2, s. 453–454.
175) SÚA – DZV 6, fol. F 3v–4, zápis z roku 1546.
176) AČ 14, s. 294–296, č. 2162–2164 a 2166.
177) SÚA – DZV 46, fol. C 26v.

Jestliže Dráchov tvořil od roku 1505 málo významnou součást kardašovořečického panství, pak za pánů z Hradce jeho význam pominul úplně. Kupodivu i tak si v rámci jejich majetku uchoval jistou míru samostatnosti ještě několik desetiletí. Svědčí o tom např. zpráva z roku 1552, kdy Jáchym z Hradce přiznal dluh 1 500 kop českých grošů Arnoštu Vitanovskému z Vlčkovic. Zavázal se mu splatit jej do příštího svatohavelského svátku (tj. 16. října 1553) s tím, že pokud tak neučiní, dal mu právo uvázat se *„v tvrz v Dráchov, v dvůr poplužní s poplužím, ves celou tudíž a dvory kmetcí s platem"* a příslušenstvím na tak dlouho, dokud mu nebude vyplacen.[179] Bývalý dráchovský statek však byl jinak zapojen běžným způsobem do hospodářského systému panství Kardašova Řečice. Celý poplužní dvůr včetně budovy bývalé tvrze tvořil součást výrobní základny.

Dráchov tak byl zcela včleněn do rámce většího panství. V jeho historii však nadešlo ještě jedno údobí, kdy tvořil opět samostatné šlechtické zboží. To je spojeno se členy významného rodu Vratislavů z Mitrovic. Václav Vratislav, majitel statku Mníšek pod Brdy, zanechal po své smrti roku 1554 osm synů a několik dcer. Jelikož majetku po něm mnoho nezbylo, dva jeho synové, Štěpán a Jiří, odešli hledat obživu do jižních Čech. Zde vstoupili do služeb manželů Jáchyma a Anny z Hradce.[180] Nevíme přesně, kdy k tomu došlo, neboť první zprávy o Štěpánovi z jihočeského regionu pocházejí z poloviny šedesátých let.[181] Po nešťastné Jáchymově smrti roku 1565 zůstal ve službách jeho syna Adama. Snad již tehdy si projal od Hozlaurů ves Ústrašice ležící poblíž Plané nad Lužnicí, v níž vystavěl tvrz a po níž se psal poprvé roku 1572 jako *„Štěpán Vratislav z Mitrovic a v Austrašicích"*.[182] Ještě během sedmdesátých let se mu však podařilo získat významnější zboží.

Štěpán se ve službě hradeckého pána velmi osvědčil, takže Adam ho roku 1574 ustanovil do funkce regenta, spravujícího jeho majetek. Zřejmě v této souvislosti mu rovněž pronajal bývalé dráchovské zboží, jistě významnější než Ústrašice. Snad to byla kompenzace za Štěpánovy půjčky, neboť Adam se stal jeho dlužníkem.[183] Dráchovský dvůr se vsí a mlýnem na Lužnici tak změnil na několik desetiletí majitele. Písemné zprávy dokládají, že Štěpán sídlil v Dráchově i s rodinou již roku 1581.[184]

Štěpán Vratislav zastával funkci regenta Adama z Hradce až do své smrti roku 1587, poté ji převzal jeho bratr Jiří. Dráchovské zboží po něm převzala manželka Kateřina, rozená z Běšin. Skutečnostr, že držela dráchovské zboží, svědčí např. zpráva z roku 1603, kdy platila zemskou berni právě z Dráchova, a to ze čtrnácti osedlých a čtyř mlýnských kol.[185] Zemřela 7. února 1615 a pochována byla v dráchovském kostele. Dosud se zde dochoval její náhrobek s ženskou postavou, erbem Běší-

178) SÚA – DZV 8, fol. D 22–23, zápis z roku 1547.
179) SÚA – DZV 86, fol. D 6–7.
180) K osudům obou bratrů blíže F. Teplý, Dva staří hospodáři čeští (Štěpán Vratislav z Mitrovic, + 1587, Jiřík, bratr jeho, + 1603). Olomouc 1926.
181) Tamtéž, s. 3.
182) J. Černý, Titulář, c. d., fol. Bb 3. K dějinám vesnice a ústrašické tvrze blíže A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl sedmý, Písecko. Praha 1890, s. 82–83.
183) F. Teplý, Dva staří hospodáři, c. d., s. 28–29.
184) Tamtéž, s. 29.
185) F. Marat, Soupis poplatnictva, c. d., s. 44.

nů z Běšin a nápisem *„Letha 1615 w auteri po dewitnikv vmrzela vrozena pany Katerzina Wratislawowa z Biessin manzelka vrozeneho ritirze pana Sstiepana Wratislava (na) Drachowie. Tielo gegy w tomto miste odpocziwa.“*[186]

Další písemné zprávy o bezprostředně následujících osudech Dráchova nejsou bohužel známy. Lze ovšem soudit, že zanedlouho po Kateřinině úmrtí přešlo zboží do rukou jejího syna Jana. Tomu se podařilo získat rovněž nedaleko ležící statek Vodice, takže roku 1620 se psal s pedikátem „Jan mladší Vratislav z Mitrovic na Vodici a Dráchově“.[187] Zanedlouho po tomto roce se však Dráchov ocitl neznámým způsobem zpět v rukách majitelů Hradce a Kardašovy Řečice. Tím ovšem skončila jeho úloha centra samostatného zboží, neboť se znovu stalo prostou součástí větších majetků a sloužilo jako jedno z center hospodářství. Zajímavá zpráva se o něm dochovala z 24. června 1618, ze kdy pocházejí výkazy nákladů na zabezpečení vojáků ubytovaných na panství včetně Dráchova ve dnech 20. až 24. června, kdy tu leželo vojsko obléhající České Budějovice.[188]

Kdysi samostatné dráchovské zboží tak patřilo nejpozději od třetího desetiletí 17. století opět ke kardašovořečickému panství. Jeho majitelé na něm hospodařili ve vlastní režii, zřejmě od 19. století však začali některé jeho součásti pronajímat. Pronajat tak byl rovněž dráchovský dvůr. Když probíhala na paarovském panství Kardašova Řečice v letech 1923 a 1928 pozemková reforma, měl jej v pronájmu G. Rosenzweig. Po skončení reformy byl tzv. zbytkový statek Dráchov přidělen do vlastnictví manželům J. a R. Peterkovým.[189] Po roce 1948 byl zabaven státem a přidělen do užívání státnímu statku, po roce 1990 však byl v rámci restitučního řízení navrácen potomkům bývalých majitelů.

Průzkum písemných pramenů dovolil vylíčit dějiny obou statků a jejich majitelů daleko souvisleji, než předchozím autorům. Plyne z nich, že Brandlín byl samostatným zbožím nejpozději od počátku osmdesátých let 14. století, ovšem daleko starší Dráchov již po polovině 13. věku. Zatímco Brandlín si však uchoval samostatnost až do roku 1945, Dráchov byl od roku 1505 sloučen s významnějším panstvím Kardašova Řečice, čímž jeho původní význam podstatně poklesl. Osamostatnění jeho jedné bývalé části se poté událo až ve dvacátých letech našeho století a po intermezzu od čtyřicátých po osmdesátá léta našeho věku opět pokračuje.

Stejně složitý jako historie obou statků byl stavební vývoj tamních panských sídel. Nejprve se podívejme na Brandlín. Panské sídlo v něm stávalo pravděpodobně již od osmdesátých let 14. století, ovšem na jeho existenci zpočátku poukazují jen predikáty majitelů ve tvaru *„z Brandlína“*, případně *„seděním na Brandlíně“*. Až ve zprávě z roku 1454 je připomínán poplužní dvůr ve vsi, ale místní tvrz je výslovně uvedena teprve ve smlouvě z roku 1602. Poměrně pozdní výskyt tohoto termínu lze vysvětlit snad tím, že členové rodu Olbramů ze Štěkře, držící statek po téměř sto padesát let, si statek vzájemně předávali bez příslušných smluv, takže zprávy o změnách jejích držitelů se bohužel nezachovaly.

186) F. Mareš – J. Sedláček, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu třeboňském. Praha 1900, s. 20 a obr. 24, totéž v německém vydání z roku 1904 (s. 21 a obr. 24).
187) V. Pešák, Berní rejstříky z roku 1544 a 1620. Praha 1953, s. 115.
188) SOA Třeboň – Historica Třeboň, i. č. 7868.
189) J. Voženílek, Předběžné výsledky, c. d., s. 248–249, č. 56.

Brandlínská tvrz sloužila majitelům po dlouhá desetiletí, ovšem její stavební vývoj během nich nelze pro naprostou absenci písemných zpráv dokumentovat. Zdá se, že roku 1623 byla společně s poplužním dvorem během některého z častých vojenských průtahů poškozena, neboť dvůr je tehdy výslovně připomínán jako zpustlý. Neznámo přesně kdy byla majiteli opravena. Stalo se tak zřejmě až za Pergerů v době kolem poloviny 17. století. Další majitelé ji opět udržovali v obytném stavu, neboť roku 1678 a poté roku 1717 je připomínána jako rytířské sídlo. Sídelním účelům následně sloužila až do dvacátého století.

Původní podobu brandlínské tvrze bohužel neznáme. Nevíme dokonce ani to, kde stávala. Jejím nástupcem se stala pozdně gotická stavba, u níž nelze vyloučit, že byla vystavěna v místech starší tvrze. Ovšem ani u této stavby není dosud znám přesný architektonický vývoj, neboť doposud nebyl proveden její podrobný stavební průzkum. Nicméně výsledky dosavadních povrchových průzkumů lze interpretovat nejpravděpodobněji následujícím způsobem.[190]

Neznámý stavitel, kterým byl některý člen rodu Olbramů ze Štěkře, nechal vyzdvihnout novou brandlínskou tvrz v severozápadní části areálu poplužního dvora, nalézajícího se v jižní části vsi. Celkovou situaci dobře dokumentuje katastrální mapa vesnice z roku 1828,[191] která zachytila mimo jiné také areál vrchnostenských staveb (viz obr. 1). Jednalo se o obdélnou budovu se čtverhranným přístavkem při jihozápadním nároží, k jejímuž severo- a jihovýchodnímu nároží byly přistavěny nakoso dva čtvercové rizality. Budova byla snad již od doby výstavby v celém rozsahu podsklepena čtyřmi valeně zaklenutými prostorami, později ještě rozdělenými (obr. 2). Přízemí tvrze tvořila obdélná budova rozměrů asi 22 x 8 metrů, členěná vnitřně do tří prostor (obr. 3 a 4). Západní místnost byla spojena s již zmíněným přístavkem, původně snad věží (obr. 5), kdežto východní místnost se ve dvou nárožích otevírala do rizalitů (obr. 6). Střední prostora zřejmě umožňovala nejen spojení mezi prostorami přízemí, neboť do ní ústil hlavní vchod, ale také obsahovala schodiště do patra. Jeho původní podobu sice neznáme, vnitřní členění však bylo pravděpodobně shodné se schématem přízemí. Přesnou dobu výstavby této tvrze bohužel neznáme. Na základě shody její stavební podoby s tvrzemi v Horní Hraničné (okres Cheb), Nové Včelnici a Písečném (oboje okres Jindřichův Hradec), respektive existence již zmíněných patrových nárožních rizalitů, lze klást dobu vzniku stavby do závěru 15. století (srovnej obr. 6).[192] V této podobě sloužila tvrz Olbramům až hluboko do 16. století. V opět přesně neznámé době však podlehla renesanční přestavbě. Za ní byly především její venkovní fasády opatřeny sgrafitem obvyklého psaníčkového typu, jehož zbytky zůstaly dochovány v severním průčelí (obr. 7). Současně byl vztyčen

190) Nástin stavebního vývoje tvrze publikoval doposud pouze L. Svoboda. K tomu srovnej Kolektiv, Encyklopedie českých tvrzí. 1. díl A–J. Praha 1998, s. 40–41.
191) SÚA – Indikační skica obce Brandlín, Budějovicko 21.
192) Ke jmenovaným tvrzím srovnej především J. Úlovec, Hrady, tvrze a zámky na Chebsku. Cheb 1998, s. 58–62 (Horní Hraničná), dále Kolektiv, Encyklopedie českých tvrzí 1, c. d., s. 194–195 (Horní Hraničná), a Kolektiv, Encyklopedie českých tvrzí. 2. díl K–Ř. Praha 2000, s. 517–518 (Nová Včelnice) a s. 577 (Písečné).

nový krov sedlové střechy, který dostal nad východním průčelím ozdobný trojdílný štít. Jeho střední část převyšující boky zakončil nad římsou velký oblouk, zatímco boční nižší části byly završeny volutovými křídly (srovnej obr. 6). K jižnímu průčelí stavby byl přisazen menší obdélný přístavek blíže neznámého účelu (viz obr. 5). Vnitřek tvrze byl v přízemí zbaven starších kleneb, které nahradily valené klenby se styčnými výsečemi.

V této podobě stavba sloužila majitelům po další dvě staletí. Její poškození ze dvacátých let 17. věku bylo zřejmě záhy opraveno, ovšem obnova nepřekročila rozsah starší stavby. K jejím úpravám a rozšíření majitelé přistoupili až během 18. století. Tehdy byla stavba vybavena novým krovem a doplněna upraveným vstupem od jihu s pavlačí. Patro stavby získalo dosud dochované fabionové stropy.

Následující období se soustředilo především na údržbu stavby, která si víceméně zachovávala stejnou podobu. Větší úprava ji postihla až roku 1934. Tehdy byla zbavena vnějších i vnitřních omítek, nad novým krovem byla vztyčena věžička a vyměněny dveře a okna. Úpravy se dočkal rovněž park, přiléhající ke dvoru se zámkem od jihu a západu.[193] Další větší úpravy proběhly roku 1958, kdy byla opravena okna a osvětlen a vymalován sál v přízemí budovy.[194] V této podobě se dochoval až po naši dobu, neboť poslední opravy z osmdesátých a devadesátých let se soustředily především na údržbu budovy.

Poněkud jiný vývoj prodělala dráchovská tvrz. Písemné prameny prozrazují, že samostatné zboží ve vsi vzniklo nejpozději ve druhé polovině 13. století, ovšem na existenci tvrze můžeme zprvu soudit opět jen na základě přídomků majitelů. Roku 1410 se setkáváme s predikátem ve tvaru *„sezením v Dráchově"*, první přímá zmínka o tvrzi však pochází až z roku 1505.

Obdobně jako v případě Brandlína nemáme pro stavební dějiny dráchovské tvrze dochovány prakticky žádné písemné zmínky. Nevíme tak ani to, zdali byla poškozena válečnými akcemi z roku 1467. Jelikož se jejím stavebním vývojem dosud nikdo blíže nezabýval,[195] pokusíme se níže jen nastínit její možný stavební vývoj.

Dráchovská tvrz byla na rozdíl od brandlínské založena ve velmi výrazné poloze. Její zakladatel si pro ni vybral vyvýšené místo nad levým břehem Lužnice, přibližně 250 metrů severovýchodně od kostela. Obdobně jako v případě Brandlína podává obraz celkové situace počátkem 19. věku katastrální mapa vsi z roku 1828 (srovnej obr. 8).[196] Návrší nad řekou, na němž stával kromě panského sídla rovněž kostel, poplužní dvůr a část vsi, se v těchto místech poměrně příkře svažuje k východu a severu. Místo budoucí tvrze, velmi dobře viditelné z dalekého okolí, bylo obklopeno příkopem s vnějším valem, jehož zbytky se tu dochovaly ještě koncem 18. století.[197] Jádro tvrze tvořila obdélná věžovitá stavba – palác – rozměrů asi 15,5 x 11,5 metru

193) Zprávu přináší SOkA Tábor – Archiv obce Brandlín, Pamětní kniha obce Brandlín, s. 85.
194) Tamtéž, s. 152.
195) Dráchovské tvrzi byla odbornou literaturou dosud věnována jen malá pozornost. Kromě obou poválečných soupisů památek je možno zmínit jen dílo A. Hejny (České tvrze. Praha 1961, s. 90–91, č. 24), které o ní však přináší minimum údajů a její stavební podobou se vůbec nezabývá.
196) SÚA – Indikační skica obce Dráchov, Táborsko 128.
197) A. Sedláček, Hrady 4, c. d., s. 339.

o minimálně dvou plochostropých patrech (obr. 9 a 10). Vstup do ní vedl od východu, tj. ze směru nejvíce chráněného přírodou, neboť zemní opevnění tu stálo přímo na okraji svahu. Příchozí musel překonat nejprve příkop a až poté vstoupil dveřmi do přízemí stavby (obr. 11). Původní vstup byl při přestavbě tvrze na sýpku zazděn, takže dnes je v jeho místech patrný jen záklenek, kdežto do mladší zazdívky byl nověji proražen otvor (obr. 12).

Přízemí tvrze bylo osvětleno minimálně dvěma střílnovými okénky ve východní a severní stěně, další okénko bylo snad umístěno rovněž v jižní zdi, ovšem později zaniklo, neboť v jeho místech byl po změně tvrze v sýpku proražen nový vstupu. Nad trámovým stropem se rozkládalo první patro, osvětlené pěti obdobnými střílnovými okénky a kryté obdobným trámovým stropem (obr. 9). Schodiště v jeho severní části zpřístupňovalo druhé patro, které bylo oproti nižším podlažím členitější. V jeho severní části, do níž zřejmě ústilo zmíněné schodiště, byla vydělena úzká obdélná prostora otevírající se k východu a západu rizality. Ty sice již dávno zmizely, neboť při úpravě tvrze na sýpku byly odstraněny a vstupy do nich zazděny, ovšem v obvodovém zdivu se po nich zachovaly výrazné spáry (viz obr. 13). Větší část druhého patra zaujímala prostora, jejíž obvodové zdivo bylo uvnitř zeslabeno o 40 až 50 centimetrů a doplněno dřevěnou konstrukcí. Prostora, oddělená od sousední místnosti zřejmě jen lehlou sroubenou dělicí příčkou, se k jihu otevírala trojicí okének se špaletami rozšiřujícími se ven (obr. 14 a 15). Jižní část druhého patra dráchovské tvrze je tak příkladem tzv. roubené obytné místnosti, k jejímuž zateplení byla použita sroubená konstrukce přistavěná k vnitřnímu líci obvodové zdi. Okénka která ji osvětlovala, byla rozměrově malá, aby únik tepla byl co nejmenší, oproti tomu se špalety široce otevíraly směrem ven z místnosti a tím mohly propouštět dovnitř maximum denního světla. Oproti jiným stavbám obsahujícím obdobné komory je však dráchovská tvrz výjimečná. Trojice okének tu nebyla seskupena pyramidálně, tj. střední okénko ve vyšší úrovni nad dvěma bočními, neboť tento obvyklý způsob neumožňoval nízko položený strop druhého patra. Stavitel vyřešil problém tím, že střední okénko posunul pouze nepatrně nad úroveň obou krajních. Společně s nedalekou tvrzí v Sudkově Dolu (okres Pelhřimov), mající roubenou obytnou místnost otevřenou pouze dvojicemi okének,[198] je dráchovská tvrz jedním z mála příkladů výše popsaného umístění trojice oken.[199]

Zdali měla tvrz původně ještě další patro, dosud nevíme. Dnes se nad jejím druhým patrem zdvihá novodobá valbová střecha, nahrazující starší zastřešení zřejmě téže konstrukce. Obdobně není známo, zdali mimo obdélného paláce obsahovala tvrz další budovy, neboť rozsah opevnění, které je chránilo, není znám. Pravděpodobné je spíše to, že palác byl hlavní a jedinou stavbou tvrze. Hospodářské zázemí tvořil poplužní dvůr, v jehož místech se rozkládá čp. 1.

Ve výše popsané podobě se palác dráchovské tvrze dochoval až do 16. století. Neznámo přesně kdy však podlehlo přestavbě především jeho druhé patro. Zdali již tehdy byla zazděna trojice zmíněných okének nevíme, ovšem zbylé strany roubené

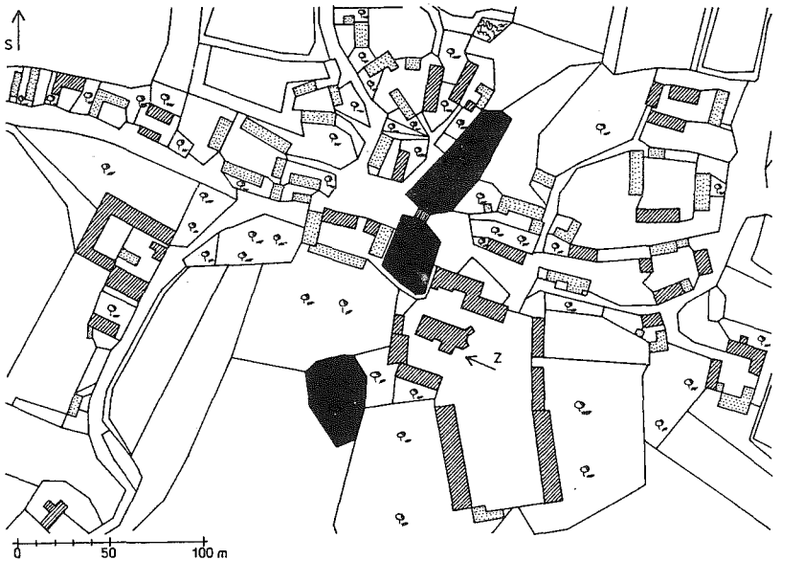
198) K problematice blíže P. Chotěbor, Srubové obytné místnosti v prostředí českých tvrzí. Castellologica Bohemica 1, 1989, s. 91–104, zde zvl. s. 95–103.
199) Tamtéž.

místnosti, východní a západní, osvětlila nově zřízená velká obdélná okna a podobné bylo proraženo rovněž v severní zdi vedlejší místnosti. Tuto úpravu je možno datovat buďto do přelomu 15. a 16. století, kdy se některý z držitelů tvrze snažil o zlepšení obytných prostor sídla, nebo do období Vratislavů z Mitrovic, tedy do závěru 16. věku. Okna byla zmenšena zazdívkami zřejmě až za úpravy tvrze na sýpku. K té došlo snad již v 17. století a bývalá tvrz od té doby sloužila jako hospodářská budova. Kromě částečného zazdění velkých oken, zrušení rizalitů a zbudování nového vstupu v jižním průčelí nechali majitelé odstranit rozdělení všech podlaží (pokud však byla dělena, neboť to je doloženo jen ve třetím podlaží). V této podobě se palác bývalé tvrze dochoval až do našeho věku, kdežto zemní opevnění v průběhu 19. století zcela zaniklo. V současnosti je užíván majiteli opět k hospodářským účelům. Novodobé úpravy byly provedeny pouze v přízemí (vestavba několika nových příček), objekt však dostal novou střechu, která zajistí jeho další existenci.

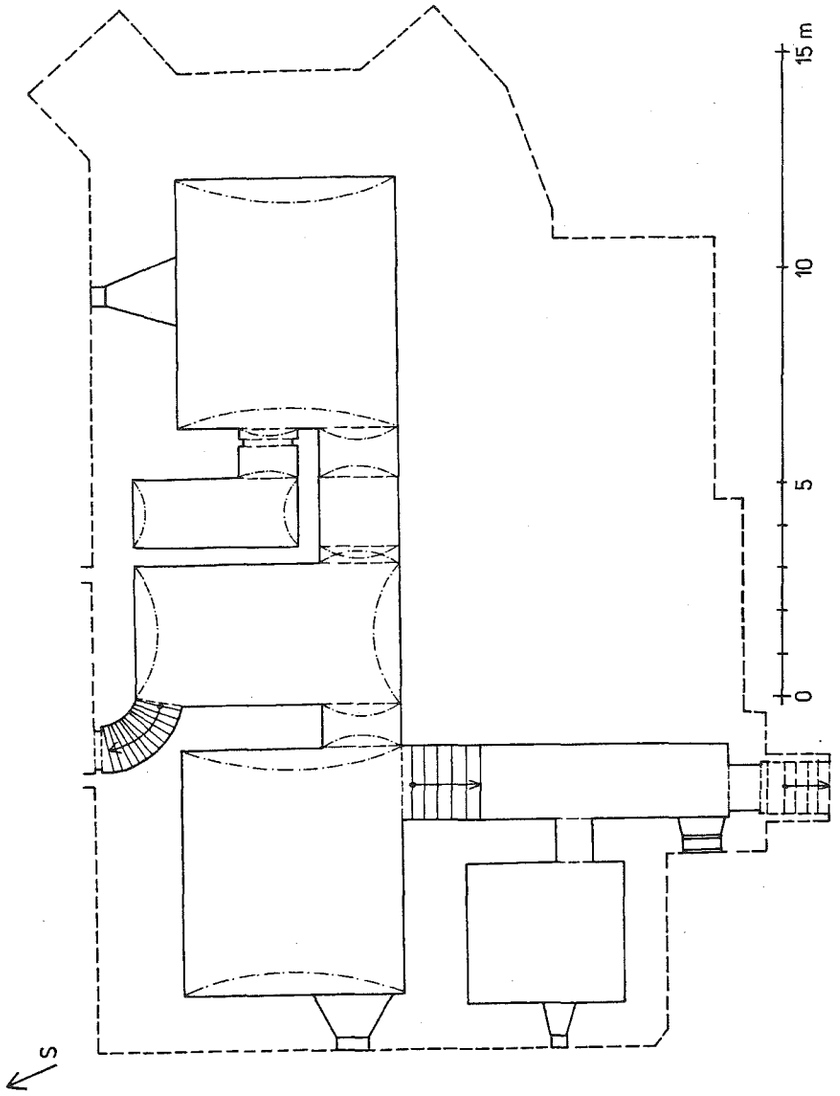
Výsledky průzkumu písemných pramenů vztahujících se k dějinám obou objektů a jejich následný povrchový průzkum prokázaly, že v případě Brandlína i Dráchova jde o objekty, které se významně zapsaly do dějin táborského regionu. Sice jej neovlivnily tak výrazně, jako např. táborská pevnost či hrady Příběnice a Soběslav, přesto však jejich podíl je nezanedbatelný. Brandlín byl po dlouhá desetiletí ústředním sídlem členů poměrně významného jihočeského rodu Olbramů ze Štěkře, zatímco Dráchov vlastnili Dráchovští z Dráchova, z nichž někteří dosáhli rovněž nemalé důležitosti, zvláště ve službách Rožmberků.

Obdobná charakteristika platí i pro stavební podobu obou tvrzí. Brandlín představuje poměrně málo rozšířený typ obdélné patrové budovy se dvěma nakoso přistavěnými nárožními rizality, jehož obdobu lze v českém prostředí nalézt jen v několika dalších případech. Dráchovská tvrz je významná prokázanou existencí roubené komory, jež rovněž není obvyklým vybavením dochovaných staveb v Čechách. Zbývá proto jen dodat, že obě tvrze zřejmě mají zajištěnu další existenci, neboť majitelé o ně pečují. Jistě tak minimálně v dohledné době nerozšíří počet panských sídel spějících k zániku. Do budoucnosti si tak lze přát jen provedení jejich podrobného stavebního průzkumu, který by rozpoznal jejich vývoj přesněji, než bylo v možnostech této práce.

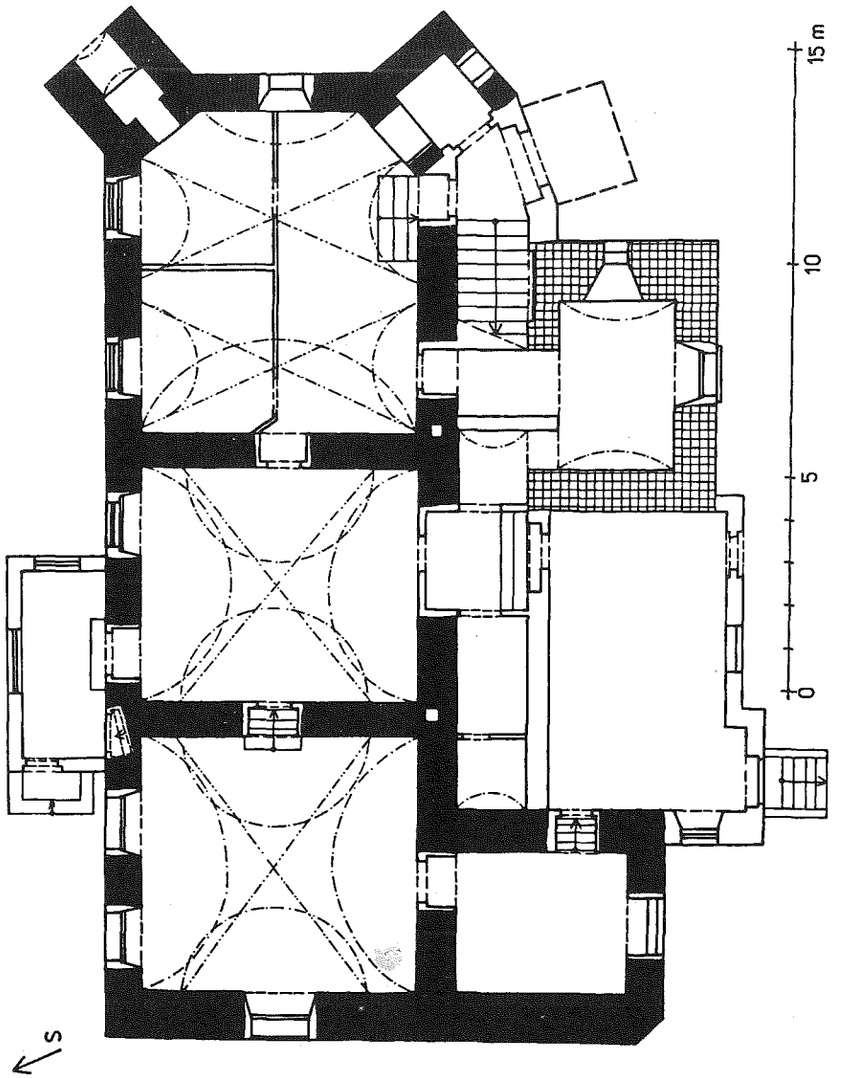

Obr. 1: Brandlín, výřez z katastrální mapy vsi z roku 1828. Jihovýchodní část zástavby zaujímá velký poplužní dvůr s budovou zámku, skrývající konstrukce starší tvrze. Šrafovaně značeny budovy z nespalného a tečkovaně budovy ze spalného materiálu, plně vodní plochy. Kresba autor.

Obr. 2: Brandlín, plán sklepů pod zámeckou budovou. Kresba autora podle plánu v držení majitelů zámku.

Obr. 3: Brandlín, plán přízemí zámku. Plně značeno zdivo pozdně gotické ze závěru 15. století, křížky kolmými ke konstrukcím zdivo renesanční, mladší zdivo neznačeno. Kresba autora podle plánu v držení majitelů zámku.

Obr. 4: Brandlín, severní průčelí zámku s dobře patrným nárožním rizalitem, v popředí novodobý přístavek se vstupem. Na sedlové střeše je těsně nad ozdobným štítem věžička. Při severozápadním nároží se dochoval jediný zbytek původní renesanční výzdoby stavby. Stav v srpnu 1995, foto autor.

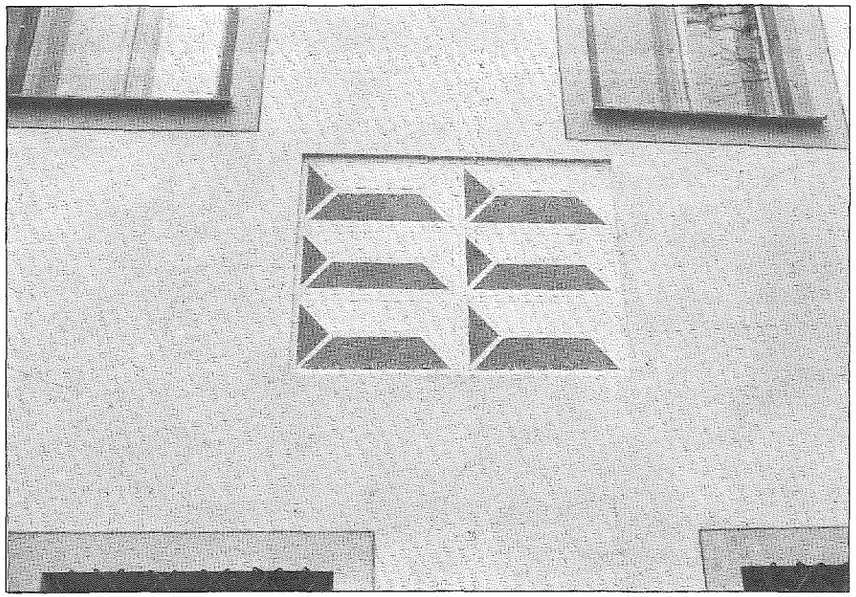

Obr. 6: Brandlín, východní průčelí zámku s pozdně gotickými nárožními rizality a mladším štítem, vlevo je dobře patrná renesanční přístavba. Stav v srpnu 1995, foto autor.

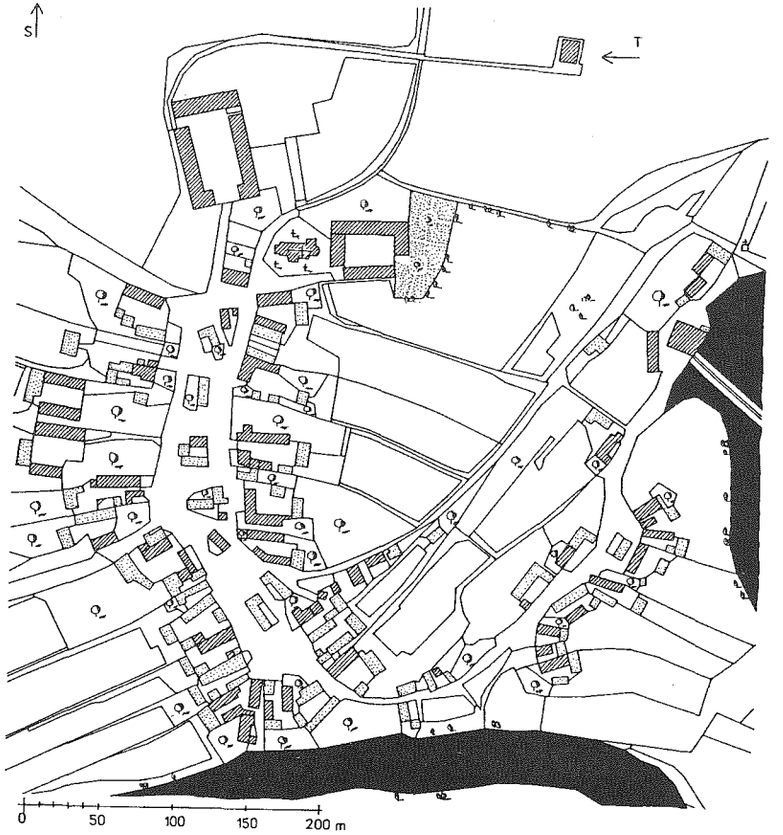

Obr. 5: Brandlín, jihozápadní část zámecké budovy s pozdně gotickým přístavkem (vlevo), zřejmě bývalou věží, spojeným mladší pavlačí s hlavním vstupem s renesančním přístavkem (zcela vpravo). Stav v srpnu 1995, foto autor.

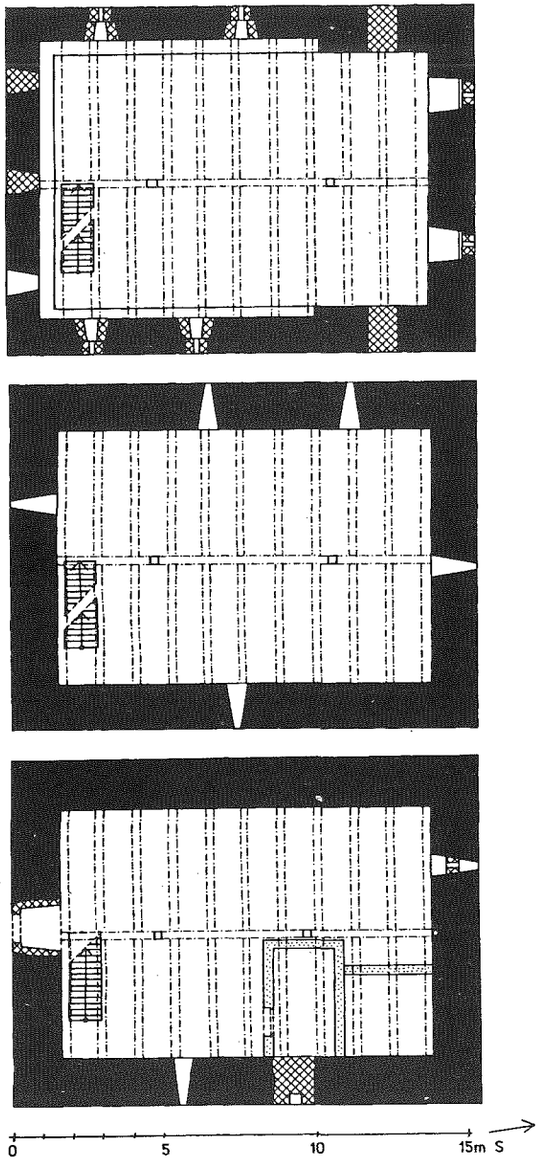

Obr. 7: Brandlín, zbytek sgrafitové výzdoby v severním průčelí dnešního zámku. Stav v srpnu 1995, foto autor.

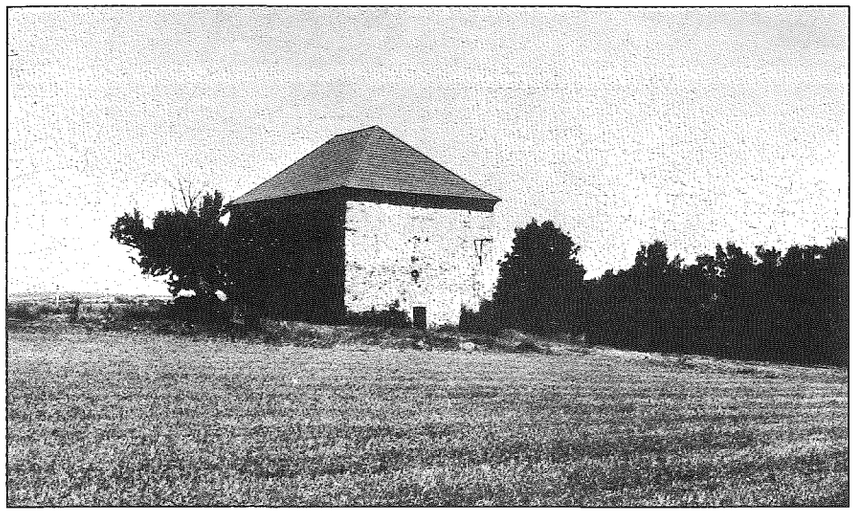

Obr. 8: Dráchov, výřez z katastrální mapy vsi z roku 1828. Její severní část zaujal kostel s poplužním dvorem, poněkud severovýchodně od nich, osamocena nad svahem spadajícím do údolí, pak byla vystavěna budova tvrze. Šrafovaně značeny budovy z nespalného a tečkovaně budovy ze spalného materiálu, plně vodní plochy. Kresba autor.

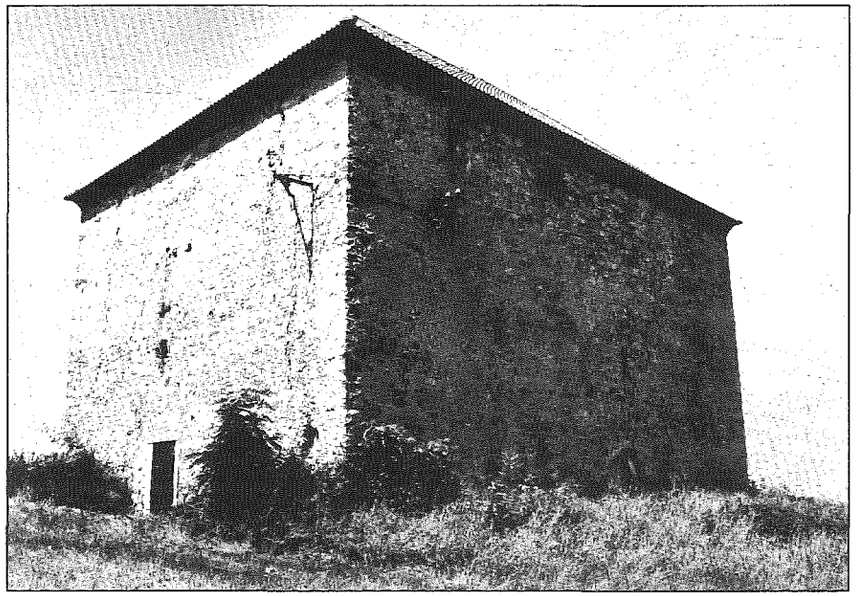

Obr. 9: Dráchov, zdola nahoru plán přízemí, prvního a druhého patra tvrze. Plně značeno zdivo gotické, křížky mladší úpravy, tečkami vestavba z devadesátých let našeho století. Stav v červenci 1999, zaměření H. Klímová a autor, kresba autor.

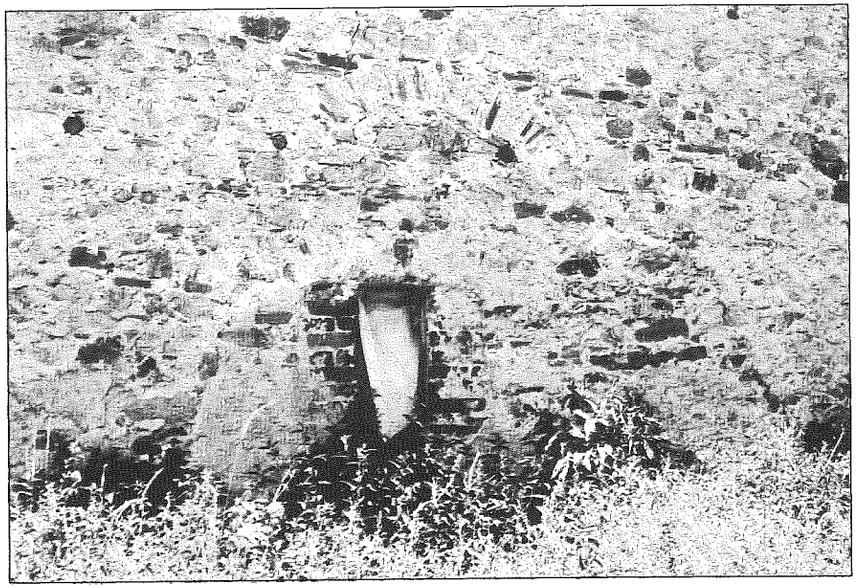

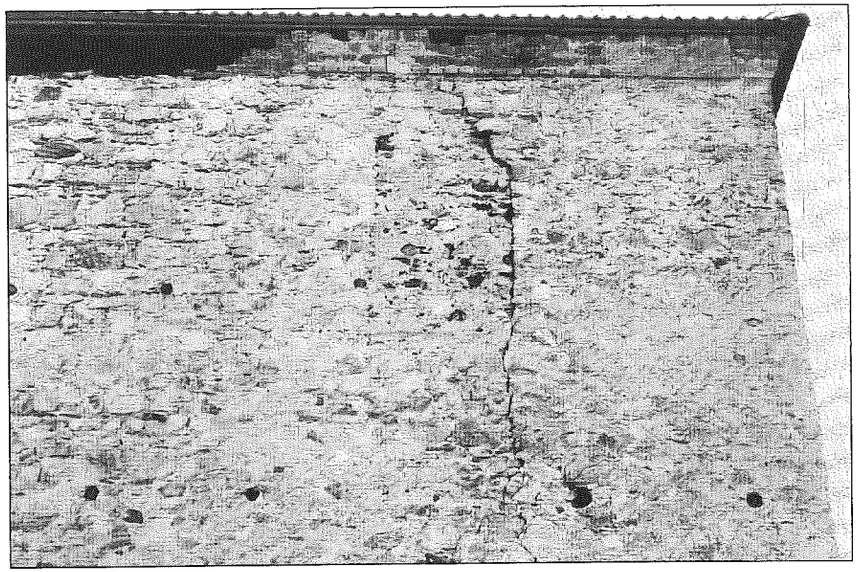
Obr. 10: Dráchov, pohled na budovu tvrze od jihozápadu. Stav v červenci 1999, foto autor.

Obr. 11: Dráchov, jihovýchodní nároží tvrze. V jižním průčelí je dobře patrný mladší vstup. Stav v červenci 1999, foto autor.

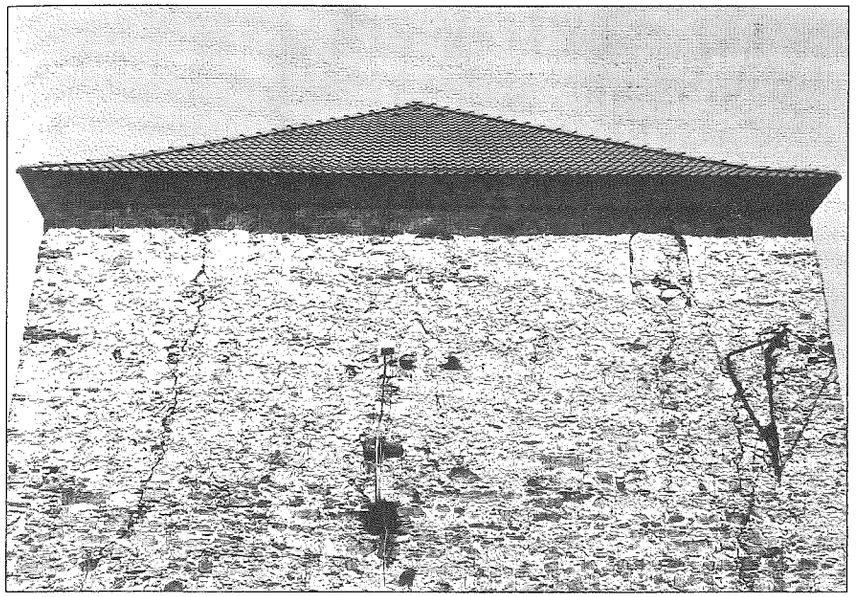

Obr. 12: Dráchov, pozůstatek původního vstupu do tvrze v jejím východním průčelí. Stav v červenci 1999, foto autor.

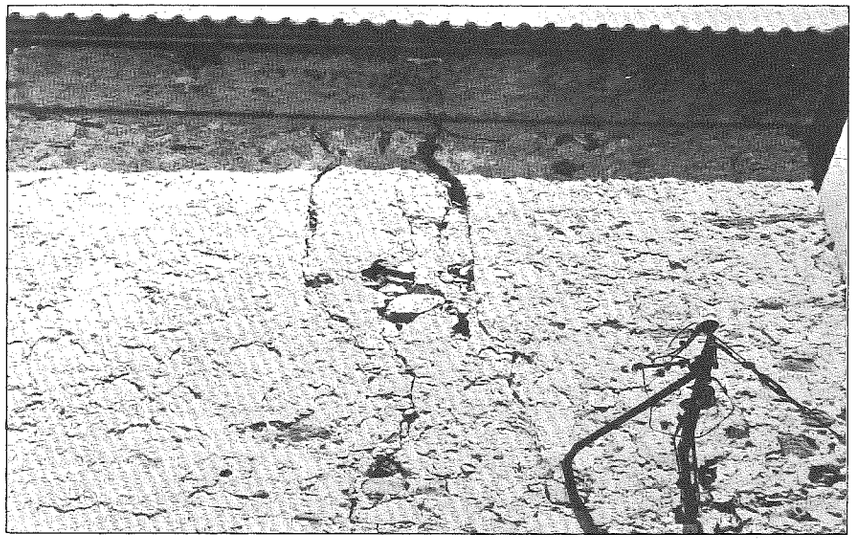

Obr. 13: Dráchov, dobře patrné spáry po rizalitu poblíž severovýchodního nároží budovy tvrze. Stav v červenci 1999, foto autor.

Obr. 14: Dráchov, jižní průčelí tvrze. Nad střílnovitým okénkem prvního patra se rýsuje trojice oken druhého patra, osvětlujících roubenou místnost. Stav v červenci 1999, foto autor.

Obr. 15: Dráchov, detail okna druhého patra poblíž jihovýchodního nároží, které osvětlovalo roubenou místnost. Stav v červenci 1999, foto autor.

VYSTĚHOVALECTVÍ DO SPOJENÝCH STÁTŮ AMERICKÝCH Z TÁBORSKÉHO POLITICKÉHO OKRESU 1849–1914

Eva Cironisová

Od konce 40. let 19. století začalo české obyvatelstvo méně úrodných a neprůmyslových oblastí hledat náhradní možnosti obživy jednak v některých krajích evropských, hlavně ale za mořem v Severní Americe. Sem směřovali po roce 1848 nejprve političtí uprchlíci, záhy po nich pak řemeslníci a rolníci. Tento jev postihl ve větší či menší míře většinu jihočeských okresů, přičemž mezi nejvíce postižené patřil okres táborský.[1)]

Tab. č. 1

soudní okres	počet žádostí	z obcí	celkem obcí v okrese
Bechyně	30	9	36
Mladá Vožice	35	19	55
Soběslav	18	11	49
Tábor	28	17	81
Veselí n. L.	30	11	32
celkem	131	67	253

Do roku 1852 nenabylo ještě vystěhovalectví většího rozsahu a obvod působnosti českobudějovické krajské vlády jím nebyl příliš dotčen; zdejší obyvatelé mířili za sezónní nebo trvalou prací zatím spíše do Vídně a rakouských zemí.[2)] Změna nastala během nejbližších následujících let. Do konce činnosti krajské vlády v roce 1855 si žádost o vystěhování do Spojených států podalo z Táborska 131 žadatelů,[3)] jejichž

1) Podle Ottova naučného slovníku XXIII, 1905, s. 837 pocházeli první vystěhovalci ponejvíce z Táborského kraje a z Hané.

2) František Kutnar, Počátky hromadného vystěhovalectví z Čech v období Bachova absolutismu. Praha 1964, s. 12 na základě zpráv pražskému místodržitelství z května 1852, uložených ve Státním ústředním archivu v Praze.

3) Pro období 1850–1855 lze vycházet pouze z elenchu skupiny IV Krajské vlády v Českých Budějovicích, uloženého ve Státním oblastním archivu v Třeboni (dále SOA), fondu KV České Budějovice, č. kn. 20, a elenchu téže skupiny podkrajského úřadu v Táboře, uloženého ve Státním okresním archivu (dále SOkA) Tábor ve fondu Okresního úřadu (dále OÚ) Tábor, č. kn. 586. Spisový materiál k této problematice se nezachoval. Pokud jde o soudní okres Bechyně, spadal v tomto období do obvodu podkrajského úřadu v Milevsku, ale ani k němu není materiál k dispozici.

rozdělení podle soudních okresů ukazuje tabulka č. 1. Z ní je vidět, že nejvíce zájemců pocházelo z Mladovožicka a Bechyňska, lépe na tom nebyl vzhledem k malé rozloze ani veselský okres. Relativně nejméně byly postiženy soudní okresy Soběslav a Tábor. Z Mladovožicka došlo k vlně vystěhování židovských rodin; zatímco v roce 1853 to byly 2 rodiny, v následujícím roce už 18.[4]

Vystěhovalci mířili především do států v sousedství Velkých kanadských jezer, kde byl dostatek dosud levných a k obdělávání vhodných pozemků, řemeslníci se usazovali v tamějších městech. Češi z Táborska měli v tomto období zájem hlavně o státy Iowa a Wisconsin, zvláště ve Wisconsinu patřili nezřídka mezi první osadníky vznikajících obcí. Řada vystěhovalců z Borovan u Bechyně směřovala od konce 40. let do města Racine ve Wisconsinu, v roce 1854 se tam usadil mj. kloboučnický dělník Jan Ligler, který se později zmohl na vlastní obchod klobouky a kožešinami.[5] Vavřinec Velfl z Borovan se téhož roku usadil v Caledonii, kam přišel o rok dříve Jan Novák z Petrovic na Mladovožicku, jenž se vedle práce na vlastní farmě stal básníkem – samoukem.[6] Do města Kewannee zamířila v téže době rodina z Jankova, již brzo následovaly další.[7] V Muscodě patřil mezi první osadníky Josef Šporek z Bělče.[8] Wisconsin se stal také cílem cesty rodiny Václava Jelínka z Mezné u Soběslavi.[9]

V Iowě se stalo střediskem Jihočechů hlavně město Spilwille v okrese Howard. Jako první osadníci sem v roce 1854 zamířili opět Borovanští (Martin a František Houškové) a František Dvořák z Veselí n. L., po nich v příštích letech další, takže si tu zřídili i vlastní školu.[10] Jiné rodiny z Veselska mířily v letech 1854–1855 do Dubuque, odkud však brzo, pronásledovány nemocemi a nezdary, přesídlily do Minnesoty (např. 1857 František a Josef Petříčkové z Hamru, v r. 1860 další příchozí z Horusic a Bošilce)[11] nebo do Spilwille. Do okresu Linne se přistěhoval v roce 1854 Jan Vitoušek z Borotína a vybudoval si tu farmu.[12]

V menší míře směřovali vystěhovalci z Bechyňska od roku 1852 do St. Louis v Missouri.[13]

Část vystěhovalců, především řemeslníků, měla zájem uchytit se ve velkých městech na východě země. V Baltimore na pobřeží se v roce 1852 usadila rodina Luskova z Veselí n. L. (po deseti letech přesídlili do Chicaga).[14] Hledání obživy v těchto městech nebylo vždy jednoduché. Např. Pecinovský z Mladé Vožice přistál po desetitýdenní plavbě koncem roku 1854 v New Yorku, kde se neuchytil a zamířil do Chicaga, později do Davenportu a poté do Dubuque, aby po roce konečně zakotvil ve Spilwille.[15]. V New Yorku se už v roce 1850 usadil František Korbel z Bechyně

4) SOkA Tábor, fond OÚ Ml. Vožice, sg. 4/2/31.
5) Jan Habenicht, Dějiny Čechův amerických. St. Louis 1910, s. 440.
6) Tamtéž, s. 456.
7) Tamtéž, s. 481.
8) Tamtéž, s. 494.
9) Tamtéž, s. 244. V roce 1865 Jelínek se třemi syny přesídlil do okresu Saline v Nebrasce.
10) Tamtéž, s. 353.
11) Tamtéž, s. 394.
12) Tamtéž, s. 336.
13) Např. J. Maleček z Bechyně, tamtéž, s. 19.
14) Tamtéž, s. 188.

a brzo po něm hudebník a učitel z Dražic J. Jirásek (ten v roce 1857 přesídlil do Chicaga).[16] Do Chicaga měl v roce 1854 namířeno František Stejskal z Hořic na Mladovožicku; už po měsíci odešel zkoušet štěstí do Wisconsinu, ale po deseti letech se do Chicaga vrátil.[17]

Vcelku lze pro toto období na základě kusých zpráv materiálu Krajské vlády v Českých Budějovicích konstatovat, že táborský okres byl po českobudějovickém postižen vystěhovalectvím nejvíce (z Českobudějovicka došlo krajské vládě 152 žádostí, z Táborska 131, z Kaplicka a Českokrumlovska naopak jen 14–15).

Nárůst počtu vystěhovalců přiměl v roce 1853 vídeňskou vládu k protiopatřením jednak hrozbou ztráty občanství bez možnosti zpětného získání, jednak protiváhou v podobě kolonizace Uher. Tato akce přinesla určité výsledky mezi nejchudší vrstvou, jež neměla prostředky na cestu za moře.[18] Z Táborska se do roku 1855 vystěhovalo 11 rodin do Uher (z toho 2 na Slovensko), další do Štýrska (1) a do Vídně (3), do Benátek (1) a jeden žadatel měl namířeno do Pruska.[19]

Pro období 1855–1868 nabízí lepší možnosti ke studiu vystěhovalectví materiál okresních úřadů, i když ani ten není dochován kompletně a stejnoměrně. Zatímco poměrně dobře se dochovaly písemnosti okresních úřadů v Mladé Vožici, Soběslavi, Táboře a Veselí nad Lužnicí, není k dispozici materiál úřadu v Bechyni, pro jehož obvod je nutno se spokojit údaji Krajského úřadu v Táboře, jenž ovšem končí rokem 1862. Skladba spisů také umožňuje rekonstrukci úředního postupu, jímž žádosti vystěhovalců procházely.

Zájemce o vystěhování měl nejprve úřadu předložit žádost o povolení, jež byla zcela formální a podle téměř doslovně znějících textů psaných stejným rukopisem byla zcela zřejmě sepisována až na místě úředníkem. K ní přiložil vysvědčení obce o majetnosti a chování a domovské listy členů rodiny. Poté s ním byl sepsán protokol, v němž byl důrazně upozorněn na ztrátu rakouských občanských práv v případě vystěhování a na obtíže cesty a života v cizí zemi; byl varován, že mu nebude v Americe možno *„něco neobičejného podniknouti, čímž by vyniknouti mohl"*, při plavbě trvající 6–14 týdnů bude trpět nezvyklostí na *„vzduch mořní"*. V Americe pak *„musíte přes sta mil do vnitř země proto jíti, ponevač jsou krajové blíž moře lidem přeplněné, a když i tuto cestu vykonáte, bude Vám velikou potíž působiti práci sobě zaopatřiti – majetek Váš nebude zákonem hájen a v zemi této jest podvod a klam nevšední"*.[20] Vzhledem k růstu vystěhovalecké agendy si většina okresních úřadů pořídila protokoly předtištěné nebo alespoň ručně předepsané, do nichž se při jednání doplnilo jméno žadatele a na konec dopsal závěr o žádatelově rozhodnutí, jímž bylo bez výjimky konstatování, že dotyčný trvá na svém rozhodnutí (*„Já se všem těmto nesnázím podrobuji, jsem z vyhoštěním z říše rakouské srozuměna, nechci se nikdy*

15) Tamtéž, s. 353.
16) Tamtéž, s. 140–141.
17) Tamtéž, s. 569.
18) F. Kutnar, c. d., s. 31, 32 ad. a 38.
19) SOkA Tábor, fond OÚ Tábor, č. kn. 586. Tyto údaje odpovídají údajům Krajské vlády Č. Budějovice.
20) SOkA Tábor, fond OÚ Veselí n. L., sg. 4/2/3.

víc do té samé navrátiti aniž o přijmutí žádati, a muj oumisl k vystěhování do Ameriky jest docela nezvratný. “)[21] Nakonec byl pořízen konskripční list a pasová tabela s osobními daty žadatele, případně celé rodiny. V případě, že odcházející zanechával v domovské obci staré rodiče, zjišťovalo se, do jaké míry jsou staří lidé zaopatřeni, aby nebyli časem obci na obtíž.[22] Prostřednictvím krajského úřadu bylo poté vše postoupeno k vyřízení pražskému místodržitelství. Jím vystavené povolení a pasy s propouštěcím listem se vrátily okresnímu úřadu a ten je vydal žadateli. Pas ovšem platil pouze šest měsíců, pokud žadatele cokoli zdrželo a nemohl se v této lhůtě vystěhovat, musel podstoupit celé řízení znovu. Obecní úřady měly o vystěhování svých příslušníků podávat okresnímu úřadu zprávu, nedělo se tak ale pravidelně.

Pokud žadatel sám nevzal svou žádost zpět, neměl úřad velkou možnost mu v odchodu bránit. Zadržet mohl pouze mladého muže podléhajícího vojenské povinnosti nebo osobu, jež by po sobě zanechala dluhy či jiné pohledávky. Okresní úřad ve Veselí n. L. tak 26. února 1861 pozdržel vyřízení žádosti Josefa Prchala, s nímž vedl Josef Studnička spor kvůli kupní smlouvě. Prchal musel žádost předložit 1. února 1862 znovu a výčet rodinných příslušníků doplnit o mezitím narozeného synka.[23]

Formálnost celého projednávání vedla od poloviny 60. let ke zjednodušení agendy – protokoly se zkrátily a ještě více zformalizovaly, tabely postupně vymizely. Oběžníkem místodržitelství z 6. května 1867 přešlo vydávání pasů přímo na okresní úřady.

Pro nemoc či úmrtí v rodině nebo narození dítěte někdy žadatelé od svého úmyslu na přechodnou dobu ustoupili. Příčinou mohla být i změna finančních poměrů: „Poněvadž nyní velké srážky na papírových penězích jsou a já bych s mým jměním se nyní do Ameriky nedostal, tedy beru moji žádost nazpět a kdyžby se okolostojičnosti zlepšili, podám žádost o obnovení mojí prosby,“ prohlásil v roce 1859 Filip Mazánek z Řemíčova. V roce 1861 si pak skutečně novou žádost podal.[24]

Údaje o počtu žadatelů v jednotlivých letech, jak je uvádí tabulka č. 2 na základě materiálů čtyř okresních úřadů, v zásadě odpovídající údajům, zjištěným z materiálu Krajského úřadu v Táboře,[25] odchylky jsou způsobeny spíše vleklým úředním postupem, přecházejícím z roku do roku. Pro obvod bechyňského okresu bylo nutno spokojit se údaji krajského úřadu. Tabulka ukazuje vlnu žádostí v roce 1855, po ní pokles do roku 1859, kdy bylo žádostí podáno minimum, jistý vzestup k roku 1861 a po mírném poklesu prudký vzestup, vrcholící roku 1867. Nejhorší situace zůstávala na Mladovožicku, kdy zájem o vystěhování přetrvával i v letech, v nichž z jiných okresů neodcházel nikdo (273 žádostí). Ke zvýšení zájmu o vystěhování došlo na Veselsku (182) a Táborsku (131), poměrně malý zájem byl nadále na Soběslavsku (74); Bechyňsko nelze hodnotit, protože právě pro období druhého vzestupu a největší vlny údaje chybějí.[26]

21) Tamtéž.

22) Např. SOkA Tábor, fond OÚ Soběslav, sg. 4/2/5.

23) Fond OÚ Veselí n. L., sg. 4/2/31; podobně OÚ Tábor, sg. 4/2/83 zamítl vyřízení žádosti do ukončení exekučního řízení na nemovitost, která ovšem na druhou stranu byla vlastní příčinou rozhodnutí o vystěhování.

24) Fond OÚ Ml. Vožice, sg. 4/2/124.

25) Eva Barborová, Vystěhovalectví do Ameriky v Táborském kraji v letech 1855–1862. JSH 35, 1966, s. 24–32.

Tab. č. 2

okres / rok	Bechyně	Ml. Vožice	Soběslav	Tábor	Veselí n. L.	celkem
1855	1	39	4	55	10	109
1856	0	29	0	2	1	32
1857	0	33	0	0	1	34
1858	0	12	0	1	0	13
1859	0	2	0	0	2	4
1860	3	2	0	2	18	25
1861	5	13	5	4	28	55
1862	5	3	4	0	16	28
1863	.	10	0	0	3	13
1864	.	19	1	1	13	34
1865	.	22	11	5	6	44
1866	.	19	6	3	6	34
1867	.	53	41	51	64	209
1868	.	17	2	7	14	40

Tab. č. 3

obce podle počtu žádostí	Ml. Vožice	Soběslav	Tábor	Veselí n. L.
0	8	25	24	7
1–4	22	21	35	13
5–9	18	1	6	5
10–14	4	0	2	4
15–19	3	2	0	1
20–24	0	0	0	1
25–	0	0	0	1

Mladovožicko bylo po třeboňském okrese druhou nejpostiženější oblastí (třeboňský okresní úřad zaznamenal za toto období 341 žádostí), na další místa se zařadily okresy Hluboká n. Vlt. a Týn n. Vlt. (218 a 214) a po nich Veselí n. L. a Tábor. Na Vožicku pocházeli zájemci o vystěhování z většiny obcí (ze 47 z celkového počtu 55), na Táborsku ze 43 obcí (z 67), na Veselsku z 25 (z 32), na Soběslavsku se vystěhovalectví dotklo jen 24 obcí z 49. Zatímco v některých obcích se o odchod zajímali jen jednotlivci, jiné vykazovaly zájem hromadný (viz tabulka č. 3, opět bez hodnocení Bechyňska). K těm patřil především Bošilec, odkud pocházelo 25 žádostí, Sviny s 20 a Mezimostí s 19 žadateli, dále Hlavatce a Mladá Vožice (po 18), Šebířov (17), Mutice (16) a Soběslav (15). Z Borkovic na Veselsku se jen za rok 1861 vystěhovalo 9 rodin.[27] Podle zprávy veselského okresního úřadu odešlo z okresu za ten-

26) Josef Pohl, Vylidňování venkova v Čechách v období 1850–1930. Praha 1932, řadí Bechyňsko v letech 1850–1880 mezi největší centra emigrace (s. 68), kde polovina obcí vykazovala úbytek obyvatelstva (s. 69). Stejné údaje však uvádí pro Soběslavsko, které emigrací natolik postiženo nebylo. Jeho hodnocení je proto nutno brát s rezervou, bere totiž v úvahu přesuny obyvatelstva vůbec, tedy i do měst v rámci českých zemí.

27) Viz JSH 35, s. 27.

týž rok do USA úhrnem 66 žadatelů (tedy 194 osob včetně rodinných příslušníků.[28)]

Přibližně čtvrtina, v některých okresech polovina žadatelů hodlala odejít sama nebo s manželkou, další třetina s sebou brala 1–2 děti, ostatní měli rodiny početnější, nejčastěji do čtyř dětí. Ojedinělé jsou případy rodin s 5–7 dětmi, výjimečně v jednom případě z Vožicka měl žadatel 10 dětí.

Poměrně pestrá je skladba žadatelů podle zaměstnání, jak ukazuje tabulka č. 4. Zdaleka nejpočetněji jsou zastoupení nádeníci, následují rolníci, tovaryši různých řemesel (celkem 78), s jistým odstupem pak služebné a domkáři. Poměrně vysoký počet tesařských a zednických tovaryšů je způsoben zprávami, že tato řemesla jsou v Americe velmi vyhledávána, protože příliv nových osadníků vyvolává potřebu stavby příbytků.

Tab. č. 4

zaměstnání	Ml. Vožice	Soběslav	Tábor	Veselí n. L.	celkem
barvíř		1			1
čeledín	2		2		4
domkář	4	6	9	3	22
horník		1	3		4
hrnčíř			1	2	3
hrnčířský tovaryš	1				1
chalupník			2	2	4
kominický pomocník			2		2
kovář	2	1	2		5
kovářský tovaryš				1	1
koželuh			2		2
koželužský tovaryš	2				2
krejčí	6		5	1	12
krejčovský tovaryš	7		3	4	14
kuchařka	1		1		2
lesní adjunkt			1		1
měšťan	1	2	3	1	7
mlynář	1		1		2
mlynářský tovaryš	1				1
mydlář	1				1
mydlářský tovaryš			1		1
nádeník	122	9	41		172
obecní pastýř		1	1	1	3
obchodník	5	1	1		7

28) Fond OÚ Veselí n. L., sg. 4/2/1.

zaměstnání	Ml. Vožice	Soběslav	Tábor	Veselí n. L.	celkem
pasák	1				1
pekař		1			1
pekařský tovaryš				1	1
pláteník		1			1
poslíček	1	1			2
provaznický tovaryš	1				1
rolník	38	7	19	17	81
řezník		1			1
řeznický tovaryš	1				1
sklenářský tovaryš	2				2
sladovnický tovaryš				1	1
služebná	13	4	13		30
soukeník			1		1
soustružník	1				1
správce továrny			1		1
školní pomocník	1				1
švec	1	1	2	1	5
ševcovský tovaryš	4		1	3	8
tesař	2				2
tesařský tovaryš	10		4	3	17
tkadlec	1		2	1	4
tkalcovský tovaryš	1		2		3
truhlář	2	2	1		5
truhlářský tovaryš	1	2			3
vedoucí židovských matrik			1		1
výměnkář	2				2
vysloužilec	1				1
zahradník		1			1
zámečník	1	1			2
zámečnický tovaryš	1	1			2
zedník	1		1		2
zednický tovaryš	10	2	5	2	19

Majetkové poměry jednotlivých žadatelů byly značně rozdílné. Průměrně sice vychází 175–218 zl. finančních prostředků na osobu, ale sumy, jimiž jednotlivci skutečně disponovali, se pohybovaly od 50 zl. až do 1400 zl., někteří naopak přiznávali, že nemají nic. Vyšší sumy lze najít u rolníků, kteří je získali prodejem usedlostí. Podle nařízení státních úřadů se zájemci o vystěhování měli prokázat částkou 200 zl. na dospělého a 150 zl. na dítě do 12 let,[29)] ale zdaleka ne všichni tuto podmínku

29) F. Kutnar, c. d., s. 31.

splňovali. Přesto se vydávali na cestu přesvědčeni, že nějakým způsobem svůj úmysl uskuteční. V roce 1866 tak do Brém dorazil nádeník Jan Albrovský se ženou a třemi dětmi z Janova na Vožicku. V Brémách zjistil, že mu peníze na plavbu nevystačí a že se musí vrátit do Čech. Obrátil se na tamější policejní ředitelství se žádostí o pomoc; to pak požádalo pražské místodržitelství o zákrok, aby okresní úřad napříště další podobné nemajetné osoby na cestu nepouštěl.[30] Vystěhovalcům se doporučovalo zajistit si předem cestu s některou přepravní firmou a pokud možno se svěřit doprovodu jejího agenta už z Čech; hlavně brémské firmy zajišťovaly zákazníkům i ubytování v hostincích. Chudší žadatelé ovšem volili pěší cestu přes Teplice směrem na Drážďany a Lipsko do Brém. Lodní lístky do mezipalubí stály pro jednu osobu 54 zl., do kajuty až 210 zl., na plavbu dlouhou čtyři týdny (pokud bylo příznivé počasí) bylo nutno se zásobit jídlem, přikrývkami a matracemi.[31]

Přesnější cíl své cesty do Spojených států udávala jen menší část žadatelů, zdá se, že mj. i podle toho, jak se v které obci roznesly názvy amerických měst či států (viz tabulka č. 5).

Tab. č. 5

cíl cesty	Ml. Vožice	Soběslav	Tábor	Veselí n. L.	celkem
uveden v počtu žádostí	55	6	18	49	128
z toho:					
Wisconsin	47	1	3	9	60
Iowa	4	3	5	11	23
Illinois (Chicago)	1		3		4
Missouri (St. Louis)		1	1		2
Minnesota			2	26	28
Michigan			1	2	3
Maryland	1				1
New York	1	1	2	1	5
Eagle Harbor	1				1
St. Aloisia			1		1

Ponejvíce ovšem přesný cíl udávali ti, kdo už měli za mořem příbuzné či známé, k nimž se chtěli připojit; ostatní uváděli všeobecně *„půlnoční Amerika“* ap. Zájem byl nadále především o státy Wisconsin a Iowu, do Wisconsinu mířili hlavně žadatelé z Mladovožicka. V tamějším La Crosse se v roce 1857 objevily rodiny z Kamberka a Křekovic.[32] Naproti tomu z Veselska směřovala emigrace ponejvíce do Minnesoty. V St. Paul se jako první v roce 1858 usadil Čech z Ponědrážky a František Skok z Komárova, o rok později Josef Trnka ze Svin a v roce 1864 František Houska z Borkovic.[33] V 60. letech se v okrese St. Paul usadila řada Jihočechů z Táborska a Bechyňska. V osadě Nová Praha byl v 60. letech knězem Petr Malý z Bechyně, vysvěcený v roce 1852 v Českých Budějovicích biskupem Jirsíkem. Malý přišel v roce 1859 do New Yorku, odkud zamířil do Wisconsinu a poté v roce 1861 do Nové Prahy.[34] Minnesota byla také cílem pěti rodin z Radimovic, které se v roce 1863 usadily v St. Paul.[35]

Z Řípce směřovaly podle údajů krajského úřadu celé rodiny do Michiganu.[36] V tamějších dolech na stříbro a měď pracoval několik let Jan Vodrážka ze Soběslavi, než odešel v roce 1856 do Detroitu, kde se živil postupně jako prodavač, švec a policista. V roce 1864 si pořídil farmu v Mindenu.[37]

Značná část vystěhovalců z Táborska se usazovala v Nebrasce – v Ravenně (okres Buffalo) patřili táborští a českobudějovičtí k nejstarším, podobně v osadě Milligan (okres Tillmore) žily rodiny z Táborska.[38] Rovněž do Clevelandu v Ohiu přišlo nejvíce Čechů z okolí Tábora.[39]

Z Bechyňska je doložen kněz a misionář Josef Malý, vysvěcený v roce 1853 rovněž J. V. Jirsíkem, krátce kaplan v Malé Chyšce u Milevska, odkud odešel už roku 1854 do New Yorku a o rok později do Wisconsinu.[40] Josef Jindra, také z Bechyně, měl v roce 1866 farmu v okrese Saline (Nebrasca) a současně zastával úřad místního smírčího soudce.[41] Z Bechyně pocházel též kupec Josef Dvořák, jenž patřil ve městě Schugler (rovněž Nebrasca) mezi nejstarší české usedlíky.[42]

Jako důvod vystěhování se nejčastěji udával nedostatečný výdělek, nutící rodinu žít z našetřených peněz, a protože doma nejsou vyhlídky na lepší budoucnost, je nutno se vydat na cestu, dokud nějaký kapitál zbývá.[43] Další z téhož důvodu nedostatku finančních prostředků prodávali nemovitosti a získaný obnos chtěli využít na cestu, než se rozplyne v drobných vydáních: *„Mi jsme měli domek čís. 112 a několik strychů pozemků v městys Mezimostí a poněvač jsme na tom bydně živi byly, tak jsme to prodali a ustanovili se odstěhovat do Ameriky.“*[44]

Malí rolníci si stěžovali na drahotu, na *„těžká léta, jaká nyní na gruntovníky a živnostníky přišla“*, která je nutí hledat obživu jinde,[45] podobně nádeníci viděli, že *„z nádenickou prací ničehož nevyřídíme“*.[46] Odcházeli tovární dělníci (*„Pracoval jsem až potud přes 26 roků při Šebířovské veldílně na bavlnu. Jsem ženatý a mám 1 chlapce; mzda má vyváží sotva tolik, co živobytí stojí.“*),[47] ale lépe na tom nebyli

30) Fond OÚ Ml. Vožice, sg. 4/2/221.
31) F. Kutnar, c. d., s. 40–42.
32) J. Habenicht, c. d., s. 508.
33) Tamtéž, s. 419.
34) Tamtéž, s. 396.
35) Tamtéž, s. 419.
36) JSH 35, s. 29.
37) J. Habenicht, c. d., s. 380–381.
38) Tamtéž, s. 296–297.
39) Tamtéž, s. 692.
40) Tamtéž, s. 469.
41) Tamtéž, s. 244.
42) Tamtéž, s. 281.
43) Např. fond OÚ Tábor, sg. 4/2/109 nebo 4/2/187 (oba z roku 1867): *„Tvrdé okolnosti a docela žádná výživa jsou příčinou, proč se z naší vlasti vystěhovati chceme.“*
44) Fond OÚ Veselí n. L., sg. 4/2/9.
45) Např. fond OÚ Ml. Vožice, sg. 4/2/124, 129, 137, 142, 146, 147.
46) Fond OÚ Veselí n. L., sg. 4/2/15.
47) Fond OÚ Ml. Vožice, sg. 4/2/25 z roku 1855.

ani drobní řemeslníci. Ti odcházeli lákáni vidinou, podporovanou dopisy krajanů, že *„Amerika pro pracovitý řemeslníky mého druhu hojných výdělků poskytuje"* a *„práce, zvláště ruční práce, se lepší odměňuje"*.[48] Zvláště pak Amerika podle dopisů potřebovala některá řemesla: *„Co zkušený tesař tam dobrého zaopatření pro celou moji rodinu schledám, poněvač tam mnoho rodin přichází, které obidly potřebují a tedy vesměs znamenitě platěji."*[49] Příbytky jistě nově příchozí potřebovali, otázkou ovšem je, jak dalece byli schopni za ně platit, když většinu svých prostředků vydali za cestu po moři a poté po souši do vnitrozemí. Také obchodník byl přesvědčen, že *„obchodníci se tam lepší odměňujou než u nás."*[50] Vysloužilec a poté školní pomocník si rovněž stěžoval na mizerný plat: *„... hůře než zde se mě nikde vésti nemůže. Poněvač ale v Ameryce mnoho příbuzných mám a já co vysloužilý vojín mnohé zkušenosti nabyl, naději mám v Americe mého štěstí a zaopatření dojíti."*[51] Řada svobodných děvčat chtěla za mořem sloužit jako služebné: *„Já zde nemám co ztratit, a proto jsem si předsevzala společně s mým švagrem a mou sestrou do Ameriky co služebná se vystěhovati."*[52]

Odvolání na příbuzné či známé a jejich úspěchy jsou vůbec nejčastěji uváděným důvodem k vystěhování. Známí v dopisech své rodáky upozorňovali na možnosti některých řemesel, sourozenci zvali další členy rodiny ke společné práci na vlastních farmách: *„... tam jednu sestru mám, která tam dobře žije a mně píše, bych tam též cestoval"*,[53] bratr vybízel bratra, že už zakoupil i pro něho část pozemků a další v sousedství jsou ještě ke koupi.[54]

Většina vystěhovalců si v tomto období v Americe bezesporu polepšila. Půdy bylo stále dost a podmínky pro její získání poměrně výhodné; kdo byl zvyklý pracovat – a takových byla většina – se po několika letech dostal z nejhoršího a viděl, že jeho úsilí přináší plody. Podobně šikovní řemeslníci měli dostatek možností se prosadit v rozrůstajících se městech. Na druhou stranu je nutné brát v úvahu, že v dopisech své úspěchy spíše přikrašlovali (např. žadatel z Mladovožicka v roce 1877 uváděl, že má bratra v Eagle Harboru fabrikantem – otevřel si výrobu mýdla),[55] a že ti, kteří neuspěli, raději žádné dopisy neposílali. Tím spíše pak adresáti v Čechách nabývali dojmu, že také oni ve Spojených státech *„pohodlně žíti budou"*, zvláště když příbuzní, *„jsouce zámožni, nás podporovati slíbili a již přítomně i podporují"*.[56] Někteří totiž posílali do Čech peníze na cestu dalším osobám. Posílali je otcové nebo oba rodiče dětem, aby se za nimi mohly vydat, nebo naopak aby stárnoucí rodiče následovali děti. Tak v letech 1857–1858 žádali strýcové Jakub Poláček a Šalamoun Růžička o povolení k vystěhování pro 17letého Abrahama a 15letého Izáka Poláčkovy za matkou do Milwaukee ve Wisconsinu,[57] opačným příkladem je výměnkářka z Voticka, jež po manželově smrti musela předat živnost do cizích rukou a zůstala opuštěna bez prostředků, proto chtěla odcestovat za synem.[58]

Vlna vystěhovalectví do Uher skončila v roce 1856, zúčastnil se jí jistý počet nádeníků, zedníků, tesařů a cihlářů (i tady měla přednost stavební řemesla) ze Soběslavska.[59] V dalších letech šlo o ojedinělé odchody do Ruska – v roce 1862 z Táborska do ruského Polska, v letech 1867 a 1868 do vlastního Ruska,[60] také z Veselska hodlaly v roce 1865 dvě osoby přesídlit do Ruska.[61] V roce 1867 měl žadatel z Tučap zájem vystěhovat se do Bavorska a další z Psárova do Srbska.[62] Srbsko si za svůj cíl zvolilo ve stejném roce 19 žadatelů z Táborska (10 nádeníků, 4 zedničtí tovaryši, po 1 tesařském a kovářském tovaryši a 3 bez určení) s rodinnými příslušníky v celkovém počtu 67 osob. Ti byli na cestu vybaveni mnohem skromnějšími finančními prostředky (průměrně 22 zl. na osobu). Nepocházeli z určité vymezené oblasti, ale z obcí roztroušených po celém okrese: Dobronic, Dlouhé Lhoty, Dolních Hořic (3), Chotčin, Kloužovic (3), Mašovic (4), Měšic, Radenína (2), Tábora a Záhostic (2).[63]

Vystěhovalecké spisy okresních hejtmanství v Táboře (pro soudní okresy Mladá Vožice, Soběslav a Tábor), Milevsku (pro s. o. Bechyně) a Třeboni (pro s. o. Veselí n. L.) už obsahují prakticky jen žádosti, někdy popisy osob a výjimečně další doklady. Co do počtu žádostí, došlých v jednotlivých letech, lze u všech tří politických okresů pozorovat vzestup do roku 1971 (v milevském do r. 1872), poté pokles během 70. let a nový vzestup, vrcholící v letech 1880–1881. Táborský okres zaznamenal za rok 1871 97 žádostí o vystěhování do USA, o deset let později 126 žádostí. Poté nastal trvalý a plynulý pokles zájmu o vystěhovalectví do roku 1905. Od roku 1906 nebyla už v milevském a třeboňském okrese podána žádná žádost, v táborském jejich počty v dalších letech nepřesáhly 5. Po roce 1911 se zájem o vystěhování soustředil spíše na Uhry, Rusko a Rumunsko nebo Srbsko.

Nejhorší poměry nastaly v tomto období na Veselsku, kde se vystěhovalectví dotklo všech obcí. Prakticky stejný stav byl i na Bechyňsku, kde zůstala nedotčena jediná obec – Hanov. Na Mladovožicku zůstaly ušetřeny tři obce – Moraveč, Lažany a Krchova Lomná, na Soběslavsku rovněž tři – Zářičí, Nová Ves a Doubí. Na vlastním Táborsku se sice vystěhovalectví neprojevilo ve 14 obcích, průměrný počet žádostí na obec je však mnohem vyšší než na Soběslavsku, které tak ze statistiky vychází jako nejméně postižené (přehled viz tabulka č. 6). Ze tří jmenovaných politických okresů byla nejhorší situace v milevském (celkem 2 437 žádostí za celé období), po něm v třeboňském (2 118). Táborský politický okres je následoval na třetím místě. Z Bechyňska přitom v rámci milevského okresu pocházela plná čtvrtina žádostí.

48) Tamtéž, sg. 4/2/68; fond OÚ Tábor, sg. 4/2/87.
49) Fond OÚ Ml. Vožice, st. 4/2/69.
50) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/86.
51) Fond OÚ Ml. Vožice, sg. 4/2/177.
52) Tamtéž, sg. 4/2/71 z roku 1857.
53) Tamtéž, sg. 4/2/116, podobně 4/2/117.
54) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/59.
55) Fond OÚ Ml. Vožice, sg. 5/2/78.
56) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/78 a fond OÚ Ml. Vožice, sg. 4/2/142.
57) Fond OÚ Ml. Vožice, sg. 4/2/96.
58) Tamtéž, sg. 4/2/148.
59) F. Kutnar, c. d., s. 37.
60) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/69, 117 a 160.
61) Fond OÚ Veselí n. L., sg. 4/2/88.
62) Fond OÚ Soběslav, sg. 4/2/, kart. 42.
63) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/131–140, 143–146, 149, 150, 152, 153, 158.

Tab. č. 6

soudní okres	počet žadatelů za léta 1869–1914	z obcí	celkem obcí v s.o.
Bechyně	544	34	35
Ml. Vožice	503	52	55
Soběslav	365	46	49
Tábor	646	70	84
Veselí n. L.	539	31	31
celkem	2 597	233	254

Zdaleka nejvyšší počet žádostí byl podán z Kardašovy Řečice na Veselsku (75). Za ní se se značným odstupem umístily obce Řepeč na Táborsku (46), Březnice a Opařany na Bechyňsku (44 a 42), Mladá Vožice a táborská Dlouhá Lhota (po 41). Více než 30 žádostí bylo evidováno ve veselském soudním okrese z Mezimostí (39), Bošilce (38), Hamru (34) a samotného Veselí n. Lužnicí (33), v táborském soudním okrese z Malšic (39) a Dolních Hořic (32), v bechyňském soudním okrese z Bechyně (32) a z Bernartic (31). V soběslavském okrese byly nejvíce postiženy Hlavatce a Soběslav (28 a 26 žádostí). Blíže ukazuje počty obcí podle množství žádostí tabulka č. 7.

Tab. č. 7

obce podle počtu žádostí	Bechyně	Ml. Vožice	Soběslav	Tábor	Veselí n. L.
0	1	3	3	14	0
1–4	2	19	17	29	5
5–9	8	13	14	20	7
10–14	6	9	9	8	4
15–19	10	3	2	5	4
20–24	2	3	2	4	4
25–29	2	3	2	0	3
30–39	2	1	0	2	3
40–49	2	1	0	2	0
50–59	0	0	0	0	0
60–69	0	0	0	0	0
70–75	0	0	0	0	1
celkem obcí	35	55	49	84	31

Počet vystěhovaných osob byl ovšem několikanásobně vyšší. Za léta 1870–1885 se z Opařan vystěhovalo přes 100 osob (počet obyvatel obce klesl z tisícovky na 862), z Řepče dokonce přes 150, ze Srlína a Podboří odešlo více než 60 osob.[64] V průběhu 70. let 19. století došlo k úbytku obyvatelstva v rámci celého milevského

64) Josef Hejna, Paměti statků opařanského, podbořského, dobronického a stádleckého. Tábor 1885, s. 185.

politického okresu včetně Bechyňska, jiné oblasti včetně Mladovožicka zůstaly díky vysokému přirozenému přírůstku aktivní.[65]

Ve stručných spisech už nelze nalézt údaje o tom, kde se vystěhovalci mínili usadit. Najdeme je však opět mezi usedlíky měst a států, kam přicházeli v předchozím období. Část Čechů nadále zůstávala po přistání ve velkých městech východního pobřeží – v New Yorku byli Češi známi jako dobří muzikanti, četní z nich byli notáři, právníky i lékaři. Manuálně pracující se uplatňovali hlavně v doutníkářství. Ženy a dívky byly využívány jako pomocné a tovární síly.[66] Většina přistěhovalců však hustě zalidněné pobřeží míjela a pokračovala dál do vnitrozemí. Jihočechy z námi sledované oblasti najdeme opět mezi obyvateli států v okolí velkých jezer. Ve státech Illinois a Ohio se nadále usazovali především ve městech, Chicagu a Clevelandu. V Chicagu byl v letech 1872–1888 učitelem a varhaníkem Václav Matějovský ze Šebířova,[67] na přelomu století se mezi tamějšími ochotníky uvádí Filip Taraba z Dlouhé Lhoty,[68] v roce 1910 učitel Jan Petrů z Chotěmic.[69] Prvním ředitelem chicagského benediktinského vzdělávacího ústavu, Koleje sv. Prokopa, se stal P. Prokop Neužil, rodák z Bechyně, odkud přišel s rodiči ve svých 13 letech nejprve do Baltimore a poté do Chicaga.[70] Českou komunitu v Clevelandu tvořili ponejvíce přistěhovalci z Písecka, Táborska, Českobudějovicka a z okolí Prahy, kteří tu vydávali časopisy Pokrok a Volnost.[71]

Usazování Čechů z táborského politického okresu v Minnesotě dokládá existence tamějších osad Tábor a Bechyně v okrese St. Paul, jakož i osady Veselí, založené v roce 1875 usazenými tu farmáři z Třeboňska a Veselska.[72] V osadě Nová Praha se od roku 1870 usadil Jan Prošek ze Senožat na Bechyňsku a účastnil se tamějšího ochotnického života.[73] České obyvatelstvo města Reedsville a okolí tvořilo na přelomu století 160 rodin, pocházejících téměř bez výjimky z Táborska.[74] Na semináři v St. Paul působil počátkem 20. století jako profesor filosofie P. Vojtěch Žižkovský, rodák z Veselí n. L. (narozen 1872), jenž sem přišel s rodiči ve svých 10 letech.[75]

Značný počet Jihočechů mířil nadále do Nebrasky. Také tady vznikla v roce 1880 osada Tábor, jejíž první osadníci do míst pozdější osady přišli o deset let dříve.[76] K řadě Čechů, působících v USA mezi českými osadníky jako kněží, patřil první

65) Ludmila Kárníková, Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914. Praha 1965, s. 180 a 185. J. Pohl na rozdíl od ní tvrdí (s. 69), že ve většině obcí soudních okresů Mladá Vožice, Soběslav i Tábor došlo v období 1880–1921 k úbytku obyvatelstva, ale jeho vývody vyvolaly polemiky už v době svého vzniku.

66) J. Habenicht, c. d., s. 164.

67) Tamtéž, s. 619.

68) Tamtéž, s. 594.

69) Tamtéž, s. 625.

70) Tamtéž, s. 628.

71) Tamtéž, s. 728–730.

72) Tamtéž, s. 428 a 405.

73) Tamtéž, s. 402–403.

74) Tamtéž, s. 478.

75) Tamtéž, s. 433.

76) Tamtéž, s. 285.

český kněz v nebraské osadě Crete Emanuel Bouška z Borovan na Bechyňsku od roku 1889. Jeho zásluhou byl v osadě postaven kostel a farní budova.[77] Rovněž v osadě Dodge se stal knězem Jan Štěpán Brož, narozený r. 1865 v Kardašově Řečici. Do Nebrasky přišel v roce 1890 a působil postupně v osadách Chandron, St. Paul a posléze Dodge, vedle kněžského povolání se věnoval studiu indiánských kmenů.[78] Do Nebrasky přišel v roce 1885 Josef Hospodský z Jistebnice, začal tu vydávat časopis Nová vlast, s nímž po roce přesídlil do Omahy, po zániku vlastního časopisu přešel k vydavatelství Pokroku západu a v letech 1886–1887 byl spoluvydavatelem omažských Národních listů. Od roku 1891 vydával vlastní týdeník Přítel lidu nejprve Wahoo a poté ve Wilberu, kde měl vlastní tiskárnu.[79]

Také Iowa zůstávala oblíbeným cílem českých přistěhovalců, v roce 1910 tu žilo na 40 tisíc Čechů na 60 ostrůvcích, kteří byli kulturně i národnostně na tom nejlépe ze všech amerických Čechů. Jejich největším střediskem byl okres Linne s městem Cedar Rapids.[80] Vzhledem k postupnému dosidlování dosud nejoblíbenějších amerických států, které již tím pádem neposkytovaly dostatek vhodné půdy, začali čeští osadníci po roce 1870 postupovat dále na západ a hledat možnosti usazení v Kansasu a Severní a Jižní Dakotě. V Kansasu byl jejich cílem zvláště okres Ellsworth, kde obyvatelstvo osady Wilson tvořilo na přelomu století 450 rodin z Táborska, Čáslavska a Plzeňska.[81] V Severní Dakotě se jako první usadil asi v roce 1871 Vojtěch Čížek z Řípce; po něm osidlovali příchozí z Veselska, Bechyňska a dalších oblastí především okres Walsch.[82] V Jižní Dakotě se mezi prvními českými osadníky objevili v letech 1869–1871 Josef Hrdlička z Bernartic (v roce 1910 úspěšný majitel několika domů v Jižní Omaze) a K. Štibral se synem z Mladé Vožice.[83] V okrese Bon Homme vznikla v 70. letech další osada Tábor, v níž roku 1910 založil český kostel a školu výše zmíněný kněz Emanuel Bouška.[84] V 80. a 90. letech tvořili Češi polovinu obyvatelstva okresu Brule v Jižní Dakotě, protože sem každoročně přicházela vlna přesídlenců z Wisconsinu a Iowy, neposkytujících už možnosti pro rozšiřování farem a osamostatnění dospívajících synů dřívějších vystěhovalců.[85] V Brule zakotvil v roce 1882 Jan Vodrážka ze Soběslavi, když jeho farma v Mindenu (Michigan) vyhořela.[86] Jihočeši se naproti tomu neobjevili v Texasu, kde byla rovněž početná česká komunita. Na Táborsku byla sice zachycena brožura A. Siemeringa Texas co cíl stěhování, vydaná společností dráhy Galveston, Harrisburg & San Antonio v Texasu 1882, nabízejících dostatek místa, vhodné podnebí a příhodný nájem pozemků,[87] ale oblast Texasu byla nadále osidlována hlavně přichozími z Moravy a z jiných oblastí Čech.[88]

77) Tamtéž, s. 246.
78) Tamtéž, s. 289.
79) Tamtéž, s. 225. Přítel lidu zanikl v roce 1904.
80) Tamtéž, s. 365 a 335.
81) Tamtéž, s. 312.
82) Tamtéž, s. 384.
83) Tamtéž, s. 376.
84) Tamtéž, s. 377 a 246.
85) Tamtéž, s. 380–381.
86) Tamtéž, s. 381.

Vystěhovalci využívali od 70. let k cestě za štěstím většinou služeb několika hlavních přepravních společností v Hamburku a Brémách. Byla to především Norddeutsche Lloyd, provozující pravidelné plavby do New Yorku dvakrát týdně, do Baltimore jednou týdně a do texaského Galvestonu jednou za čtyři týdny.[89] Pro brémskou firmu původně pracoval vamberský obchodník Alois Kareš, jenž si později zřídil v Brémách vlastní agenturu Kareš & Stocký se sítí subagentů po celých Čechách a Moravě.[90] Ta byla mezi vystěhovalci značně oblíbena a doporučována, na druhou stranu se na ni objevila formou letáků upozornění, že při výměně rakouských peněz za americké dolary vydělává na poměrů neznalých cestujících přes 100 zl. z každého tisíce.[91]

Českou agenturu hamburské přepravní společnosti W. Wolf pro cesty do Ameriky, Afriky a Austrálie převzal koncem roku 1882 Theodor (Bohdan) Reiner a v listopadu rozeslal po Čechách listy, nabízející *„v každém ohledu řádnou dopravu v mezipalubí s dobrou stravou"* do New Yorku nebo Baltimore za 56 zl. (pro děti do 12 let za polovinu), z čehož 8 zl. sliboval jako provizi agentům.[92] Později své instrukce doplnil (v červenci 1884) v tom smyslu, že *„pasy nejsou nevyhnutelně potřebné a postačí křtící neb domovský list aneb pracovní knížka úplně. Hlavní věcí ale jest závdavek, abych mohl řádnou maršrutu zaslati."*[93] Téhož roku vydal i „Velmi důležitou rukověť pro cestující, ubírající se do Ameriky", v níž se označil za *„českého pasážního ředitele a jediného splnomocněnce přímé paroplavební společnosti "Nová Hamburská Linie"*, a znovu sliboval *„zážívnou a dobře připravenou stravu."*[94]

Ve stejné době rozesílal své nabídky po Čechách jednatel další firmy, Hambursko-americké akciové paroplavební společnosti Josef Pastor. Sliboval plavbu z Hamburku do New Yorku trvající přibližně 13 dní za 47 zl. (děti rovněž za polovinu) včetně stravování, v mezipalubí vysokém 8 stop prkennou postel s novým slamníkem a podhlavníkem; v zimě se podpalubí údajně vytápělo. Každý jednotlivec mohl vzít s sebou 0,5 m^3 nákladu a drobnější zavazadla. Po přistání nabízel služby druhého agenta společnosti, J. F. Vosátky, jenž měl vystěhovalcům pomoci v zajištění další cesty po železnici. Pastor rovněž varoval před *„pokoutníky a křiklouny, kteří úlisným vychloubáním a zdánlivě nejnižšími cenami lid na sebe lákají buď pro anglické lodě buď pro všelijaké lodě nákladní v Německu"* a varoval: *„Bývá to pouhý lep na ptáky a běda tomu, kdo se naň chytí."* Současně krajany upozorňoval na nutnost vše si předem řádně rozmyslet: *„Člověk snadno se stěhuje, ale těžko se vrací."* Mnoho lidí má o Americe zkreslené představy a domnívá se, že vše půjde samo od sebe. *„Kdo tedy zamýšlí do Ameriky se odebrati, ať se napřed zkoumá, zdaliž pracovat umí, zdaliž pracovat může a zdaliž pracovat chce. Bez práce v Americe*

87) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/1609.
88) J. Habenicht, c. d., s. 128. Podobně Ottův slovník naučný XXIII, s. 837.
89) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/1540.
90) F. Kutnar, c. d., s. 23.
91) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/1540. Doporučení naopak v Národních listech z 30. prosince 1883.
92) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/1249.
93) Tamtéž, sg. 4/2/1373.
94) Tamtéž.

užívit se nelze." Doporučoval cestu proto nádeníkům, rolníkům a řemeslníkům méně už obchodníkům či třeba písařům, starším osobám pak jen v tom případě, chtěly-li cestovat za členy rodiny.[95]

Oba tito čeští jednatelé přepravních společností se záhy dostali do sporu. Oběma šlo o zákazníky a profit z nich, oba se ohánělí tím, že druhý o něm rozesílá rozličné nepravdivé tiskoviny *„sprostého obsahu, aby mně cestující odlákal"*.[96] Pastor kritizoval Reinera, že udává plavbu rychlejší, než je ve skutečnosti, nazývá se ředitelem, ač jím není, nabízí převoz na malých nákladních parnících za 46 zl., přičemž na velkých poštovních parnících se za mnohem bezpečnější plavbu platí jen o 1 zl. více. O sobě naopak prohlašoval: *„... já sloužím českým vystěhovalcům z povinnosti a on z výdělku, já ... vystěhovalce všemožně nelákám ani nebalamutím, jak to bohužel činí on."*[97] Sebechvála byla do jisté míry oprávněná, z předešlé ukázky plyne, že skutečně před vystěhovalectvím spíše varoval. Navíc se už v roce 1883 objevily první stížnosti čerstvých vystěhovalců na Reinerovy služby ve Slovanu Americkém, vydávaném v Iowa City (19. července), a během následujícího roku s ním učinily podobné zkušenosti další výpravy vystěhovalců, varující před Reinerem své následovníky v Pokroku západu (Omaha 11. a 25. června), Svornosti (Chicago 9. července a 4. srpna), Amerikánu (rovněž Chicago 25. června), v pražských Národních listech (30. prosince 1883 a 15. července 1884) a Moravské orlici (Brno 5. července). Stížnosti přetisklo formou dvou letáků a do Čech rozeslalo Národní společenstvo v Americe.[98] Postižení v nich nazývali Reinera *„švindlířem, pověstným vydřiduchem a krvepijcem českých vystěhovalců, prolhaným podvodníkem"* a prohlašovali se za oběti *„tohoto upíra, který svými laskavými tiskopisy celé Čechy a Moravu zaplavuje, v nichž na každou jinou společnost hanu kydá a jen dobytčí lodě Eduarda Cara vychvaluje. ... On neřekne, že budou jeho obětě zavřeny až do odjezdu lodě, aby nemohly si u nikoho stížnost vésti, že jím ošizeny byly. ... Varujte se Reinera a jeho spoluviníků."* Dokonce se nestyděl je přebrat falešným prohlášením Pastorovi, s nímž byli domluveni, a umístil je na loď, kde byli tak stísněni, že se mohli sotva pohybovat a vůbec se s nimi jednalo jako se zvěří. Šest vystěhovalců Reinerem slibovanou *„vydatnou stravu"* nepřežilo, voda nebyla k pití, v New Yorku navíc zjistili, že byli podvedeni prodejem předražených jízdenek na železnici, dopředu jim vnucených Reinerem.[99] Proti Reinerovi nakonec svědčil i jeho bývalý zaměstnanec.

Případy úmrtí během dlouhé plavby, způsobené nemocemi, nedostatkem a špatnou kvalitou stravy nebyly ovšem bohužel ojedinělé. Vedle toho čas od času došlo i k tragédii v podobě zkázy celé lodi. Dne 19. ledna 1883 se i se 450 pasažéry potopila v Atlantiku loď Cimbria, na jejíž palubě byly také Marie Tlášková ze Srlína a Marie Zvonařová z Oltyně.[100]

95) Tamtéž, sg. 4/2/1249.
96) Tamtéž, Reinerův leták z července 1884, sg. 4/2/1373.
97) Národní listy, Praha, 21. a 30. června 1884.
98) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/1540.
99) Národní listy, Praha 15. července 1884.
100) J. Hejna, c. d., s. 185.

Počátkem 20. století docházelo k podobným varováním jako před Reinerem v souvislosti s plavbou loděmi společnosti Hamburg–Amerika–Linie v tisku[101] a úředním varováním před firmou P. Canon v Antverpách. Canonova První československá belgická přeplavní kancelář, fungující od počátku 90. let slibovala plavbu do New Yorku a do Kanady za 84 zl. během pouhých 5–6 dní.[102]

Součástí snah o omezení vystěhovalectví ze strany úřadů bylo sledování agentů, získávajících klienty pro přepravní společnosti. V dubnu 1854 byl v Soběslavi zadržen František Bienert, zástupce hansovního obchodního domu Mertens et Comp. z Hamburku, zprostředkujícího obchod s Amerikou, pro podezření z agitace pro vystěhování. Byly u něj skutečně nalezeny vystěhovalecké formuláře a další tiskoviny, nebylo mu však přesto možno dokázat přímé svádění k vystěhování, protože se nepřihlásil žádný svědek; byl proto propuštěn.[103] Ve stejné době jako Bienert působil na Soběslavsku také agent lipské vystěhovalecké firmy Franze Bluma, jenž seznamoval rolníky z okolí města, shromážděné v soběslavském hostinci Jana Hazuky, s podmínkami vystěhování.[104]

V roce 1864 získával údajně zákazníky pro brémskou vystěhovaleckou společnost v okresech Mladá Vožice, Beroun, Skuteč a Litomyšl jistý Zahradník, pocházející z Třeboně.[105] Pro tutéž společnost měl o tři roky později pracovat na Táborsku Jakub Arnstein z Bošilce či Veselí n. L.[106]

Státní úřady agenty pronásledovaly, za prokázanou činnost je trestaly pokutou. Jejich činnost se však vymýtit nedařilo, naopak se jejich síť stále rozrůstala úměrně s růstem vystěhovalectví, slibované odměny za získané zákazníky byly příliš silným lákadlem. Dokazování činnosti bylo navíc dost obtížné, ke svědectví proti agentům se málokdy podařilo někoho přimět. V roce 1869 bylo táborské okresní hejtmanství upozorněno na agenty Františka Kosteleckého z Tábora a Františka Králíka z Dražic,[107] v 70. letech se objevila řada dalších jmen: Straka, Augustin Březina a Jan Šitra ze Soběslavi, Karel Forejt, Kindl a Jan Vítek z Mladé Vožice, Josef Posadovský a Vojtěch Köcher z Tábora, Eleonora Lidlová z Bernartic, poštmistr Steiner z Malšic, Josef Kapka z Choustníka, Karel Poláček ze Smilových Hor a Karel Lustig z Pohnání.[108] V té době ale už nešlo o to, činnost agentů likvidovat, ale získat o nich přehled a snažit se, aby jimi zůstali ti, kdo budou pouze pomáhat zájemcům, kteří by se stejně vystěhovali, a nebudou k vystěhování přemlouvat další, již by se jinak sami nerozhodli. Agenti se přesto nadále snažili svou činnost popírat. Jan Vítek, majitel domu a trafikant v Mladé Vožici popřel, že by se stýkal s generálním agentem přepravní společnosti Lloyd v Brémách Karlem Maškem. Ve městě požíval dobré po-

101) Národní politika, Praha 21. května 1903.
102) Fond OÚ Tábor, sg. pres. 276/1904; též SOkA Jindřichův Hradec, fond OÚ Třeboň, sg. pres. 29 a 276/1904.
103) Fond OÚ Tábor, sg. 4/3/58; F. Kutnar, c. d., s. 74, pozn. 67.
104) F. Kutnar, c. d., s. 20 s odkazem na spisy pražského místodržitelství.
105) Fond OÚ Ml. Vožice, sg. 4/2/178.
106) Fond OÚ Veselí n. L., sg. 4/2/1 a fond OÚ Ml. Vožice, sg. 4/2/296.
107) Fond OÚ Tábor, podle elenchu, č. kn. 605, spis 4/2/8.
108) Tamtéž, odkazy na spisy č. 4/2/284, 307, 308, 314, 403, 477, 569, 610, 644, 649, 740, 819 a 1367.

věsti a okresní hejtmanství místodržitelství 9. dubna 1878 sdělilo, že mu agentura klidně může být svěřena, protože *„on stal by se vystěhovalcům toliko vůdcem a prostředníkem"*. Vítek byl agentem společnosti ještě o deset let později.[109]

Pro Hambursko-americkou paroplavební společnost, resp. pro Pastora, pracoval soběslavský hostinský Jan Šitra. Společnost žádala už v roce 1880 o dobrozdání o něm, ale ze jmenování subagentem zřejmě sešlo, protože v listopadu 1884 žádala informace o něm znovu. Zjistilo se, že Šitra skutečně několika lidem jednání se společností zprostředkoval, předvolán na úřad to ovšem popřel. Okresní hejtmanství pak prostřednictvím místodržitelství vyslovilo názor, že v Soběslavi není jednatelství třeba. Šitra tedy dál prostředkoval načerno, až si v roce 1890 vykoledoval pokutu 50 zl. nebo desetidenní vězení pro nedovolené jednatelství.[110]

V Mladé Vožici schválilo v roce 1887 místodržitelství jako Pastorova subagenta Leopolda Arnsteina,[111] o rok později jím tady ale byl Prokop Dušek a vedle něj působili v okrese ještě Josef Doležal v Chýnově a Josef Posadovský v Táboře.[112]

Výše zmíněný Karel Poláček ze Smilových Hor ve spolupráci s bratrancem Vilémem Fischelem v Ústí nad Labem působil koncem 80. let rovněž jako agent hamburské společnosti.[113]

Od roku 1884 došlo k dalšímu uvolnění, takže nadále se evidovalo jen propuštění ze státního svazku[114] a státu šlo pouze o to, aby se vystěhovalci nevraceli pro nedostatek finančních prostředků z Německa zpět a nezatěžovali obecní rozpočty. Vedle solidních přepravních společností totiž situace využívali nepoctivci, jimž šlo jen o osobní obohacení a osud lidí, jež připravili o veškeré úspory, jim byl naprosto lhostejný. Proto prověřování agentů a kontrola jejich činnosti, proto vybízení obecních úřadů, aby dění kolem těchto osob sledovaly. Metody některých agentů byly skutečně všelijaké. V roce 1893 dorazil do Jistebnice na adresu nedospělého chlapce Otomara Braunsteinera dopis, který otec odmítl převzít. Po otevření zásilky na městském úřadu se zjistilo, že obsahuje mapu USA a dopis majitele berlínské přepravní společnosti, nám již známého Theodora Reinera, a několik návodů k přeplavbě včetně přihlašovacích lístků, ač rodina se dušovala, že o vystěhování neuvažuje a nic si neobjednala.[115]

Proti vystěhování se snažila bojovat i církev; českobudějovický biskup Jan Valerián Jirsík vydal v roce 1867 brožuru proti vystěhovalectví, která však neměla velký účinek.[116] Později přešla i církev od boje proti vystěhování k akcím na pomoc a podporu emigrujícím pomocí různých spolků.

Vlnami přistěhovalců, přicházejících téměř z většiny evropských zemí, se americké státy od východu k západu postupně zalidňovaly a přestávaly mít zájem o další příchozí. Už v 80. letech docházela z USA varování, kdo všechno není v Americe vítán (nemocní, těhotné ženy, osoby z chudobinců, samotní staří lidé, prostitutky, děti do 13 let bez doprovodu, zločinci). V roce 1910 byl už autor publikace o Češích v Americe nucen varovat: *„Dnešního dne jsou však existenční podmínky nejenom v Dakotách, nýbrž i v celé Americe zcela jiné, než bývaly dříve, a proto by bylo včasným varovati český lid před stěhováním se ze staré vlasti. Stěhováním se českého lidu do ciziny olupuje se český národ pro kus chleba o pracovníky zdatné a neohrožené, nelekající se v cizině žádných obtíží, ale chudý přistěhovalec setká se zde mnohdy s touže bídou a psotou, pro kterouž opustil svou milou krásnou a drahou vlast."*[117]

Ačkoli už Spojené státy neměly o přistěhovalce valný zájem, vystěhovalecký komisař vydal v roce 1905 zákaz nepouštět do země nikoho bez dostatečných finančních prostředků (minimálně 10 dolarů na osobu v hotovosti) a deportovat je zpět,[118] agenti nadále lákali k přesídlení stavební dělníky. Ti se ovšem vydávali v nebezpečí, že budou vráceni do Evropy, protože *„pro dělníky uvedeného oboru příležitost ku práci ve Spojených státech amerických není příznivá"*.[119]

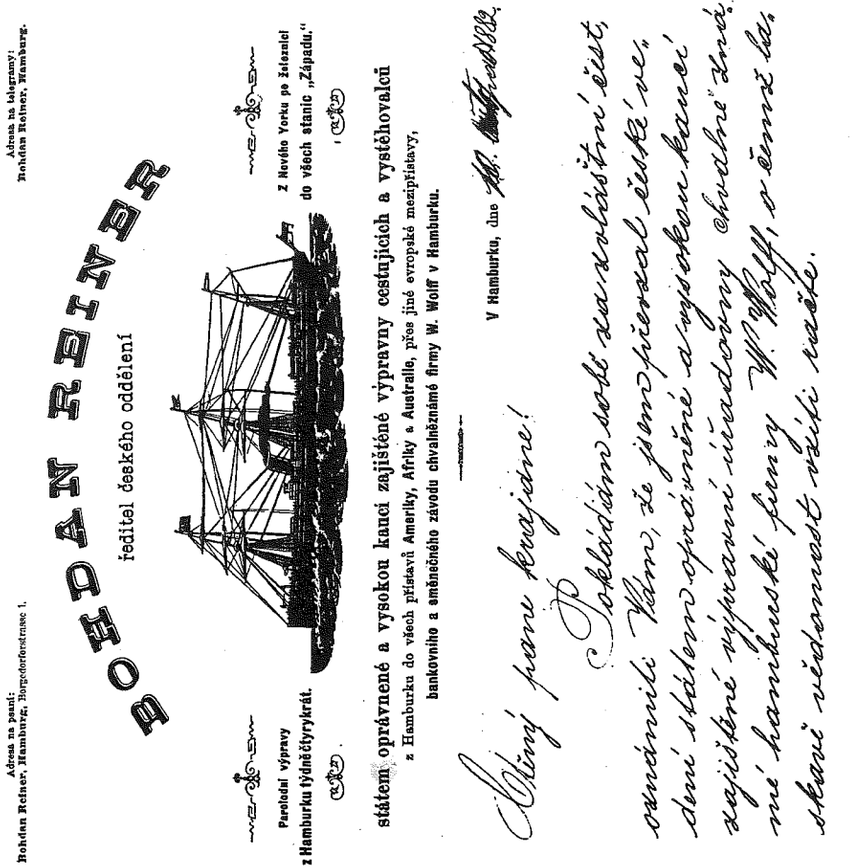
Na základě všech upozornění otiskl Úřední list Okresního hejtmanství v Táboře v čísle 17 ze 6. srpna 1908 varování před stěhováním se do Ameriky se zvláštním upozorněním na to, že z jižních států USA přicházejí stížnosti, jak *„přistěhovalci drženi jsou v nedobrovolném otroctví podobném poměru služebním"* a současně varováním před vystěhovalectvím do Argentiny a do Kanady. Před emigrací zemědělských dělníků do Argentiny a dalších jihoamerických zemí varovalo místodržitelství už o rok dříve. I když se v tamější oblasti mzdy proti dřívějším poměrům zlepšily, stále nebyla možnost dobré práce, která by vedle krytí životních potřeb umožňovala zajištění úspor, navíc tu bylo nebezpečí nemocí z podnebí a nezvyklé stravy. Lepší výdělky nebyly ani na kávových plantážích.[120] Emigrace do jihoamerických zemí se však v táborském okrese nerozšířila. Pouze v roce 1892 směřoval tím směrem jeden žádatel ze Šebířova, v roce 1899 se chtěl další ze Soběslavi dostat do Brazílie.

Máme-li zhodnotit, co přesídlení našim někdejším krajanům přineslo, lze nicméně předpokládat, že velká část z nich, zvláště v počátečním období, si skutečně polepšila. Ne že by se zbavila těžké práce, té na ně v novém bydlišti čekalo snad ještě více než v Čechách. Ale zatímco tady jim nepřinášela žádné zlepšení životní situace, v Americe měli možnost vidět za sebou výsledky práce a postupně se zmáhali jak farmáři, tak řemeslníci, také tovární dělníci měli výdělky nesrovnatelné s domácími. Ještě na přelomu století bylo možno konstatovat, že *„žijí, ač při těžké práci, v blahobytu takovém, o němž se jim ve staré vlasti ani nezdálo"*.[121] Ale právě počátek nového století přinesl omezení možností. Nová emigrace mohla už hledat uplatnění především v továrním průmyslu, který však měl k dispozici dostatek pracovních sil a mohl si vybírat i diktovat mzdy. Donedávna prospívající doutníkářství, zaměstná-

109) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/1456.
110) Tamtéž, sg. 4/2/1540.
111) Tamtéž, sg. 4/2/1249.
112) Tamtéž, sg. 4/2/1609.
113) SOkA Pelhřimov, fond OÚ Pelhřimov, sg. 4/2/9.
114) L. Kárníková c. d., s. 133.
115) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/1609.
116) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/142 (podle elenchu).
117) J. Habenicht, c. d., s. 388.
118) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/1818.
119) Oběžník místodržitelství z 22. července 1906, fond OÚ Tábor, sg. 4/2/1855.
120) Fond OÚ Tábor, sg. 4/2/1857.
121) Ottův slovník naučný XXIII, s. 837.

vající řadu Čechů, procházelo právě v prvním desetiletí 20. století krizí a ztrácelo význam. Lépe na tom mohli být jen ti, kdož přicházeli za staršími vystěhovalci, na jejichž podporu a pomoc mohli spoléhat, jinak skutečně odcházeli z bídy a do bídy mohli znovu upadnout.

Adresa na telegramy:
Rohdan Reiner, Hamburg.

Adresa na psaní:
Rohdan Reiner, Hamburg, Borgesdorferstrasse 1.

ROHDAN REINER

ředitel českého oddělení

Pravidelná výpravy
z Hamburku týdně čtyrykrát.

Z Nového Yorku po železnici
do všech stanic „Západu."

státem oprávněné a vysokou kanci zajištěné výpravny cestujících a vystěhovalců

z Hamburku do všech přístavů Ameriky, Afriky a Australie, přes jiné evropské mezipřistavy,
bankovního a směnečného závodu chvalněznámé firmy W. Wolff v Hamburku.

V Hamburku, dne

Vážený pane krajane!

Dovolujíme sobě zaslouženě učiniti
známými Vám, že jsme pověřeni ředitelstvím
dání státem oprávněné a vysokou kanci
zajištěné výpravní úřadovny „Hvězdné" firmy
mé hamburské firmy W. Wolff, a činnost do-
savadní úřadovny naší.

Začátek listu Theodora Reinera agentům v Čechách z listopadu 1882.

Poštovní paroplavba hambursko-americká, pro niž jú jsem českým jednatelem **v Hamburku a pan J. F. Vosatka, 61 Broadway, v Novém Yorku,** jest ta **jediná,** která mezi Hamburkem a severní Amerikou koná se **přímo,** tedy **bez přesedání.** — Jízda po moři trvá průměrně asi 13 dní. — Parolodě naše jsou vesměs výborny v každém ohledu, právě jak toho osvědčený věhlas nejstarší a největší paroplavební společnosti hamburské vyžaduje. V poslední době zrušena II. kajuta, aby mezipalubí nabylo větší místnosti a lepšího pohodlí. Ceny jsou vždy velmi mírné.

Hamburské poštovní parolodě odjíždí z Hamburku do Nového Yorku (ve spojení s Baltimorem a Texasem) pravidelně každou středu a každou neděli, a z Nového Yorku do Hamburku pravidelně každý čtvrtek a každou sobotu.

Zásylky peněz, jakož i zásylky všeho druhu z Evropy do Ameriky a z Ameriky do Evropy obstarávají se správně, rychle a lacino.

Cestujícím a Čech, z Moravy a ze Slezska jakož i z ostatních slovanských zemí poskytuje mé prostřednictví výhodu tu, že vedle dobré paroplavby najdou v Hamburku a v Novém Yorku upřímné vlastence, na jichž správné obsloužení úplně spolehati mohou. Oba mluvíme skoro všechny slovanské řeči a známe Ameriku důkladně z dlouholetých cest, v této zemi konaných. Až dosud jsem já pro české vystěhovalce tím jediným jednatelem v Evropě, který po delší dobu v Americe žil. Proto také jsem s to, zabezpečiti každému rodáku tři věci, na nichž nejvíc záleží: 1) Dokonalou příležitost pro obtížnou jízdu přes moře; 2) přísnou správnost ve všech obchodních výkonech; a 3) upřímnou a dobrou radu na dalekou cestu do nového světa.

Na poptávky podá se vždy ochotně a bezplatně bližší zpráva.

Josef Pastor.

Adresa: **Josef Pastor,** 33—34 Admiralitätstrasse, **Hamburg.**

Leták Josefa Pastora s nabídkou služeb vystěhovalcům z roku 1883.

Z Ameriky do Čech

našemu vystěhovalectvu na poučenou.

Ze „Svornosti", politického deníku českého, vycházejícího v Chicago, Ill., ze dne 4. srpna 1884:

Švindlíř Bohdan Reiner ze Strakonic. Pověstný vydřiduch a krvepijce českých vystěhovalců, takto „český rodák" a podvodník prohnaný, koneéně i v Čechách odhalen.

Darebák tento dle úřadního potvrzení rakouského vicekonsula p. Meiera v New-Yorku ošidil množství našich krajanů, kteří prohlašují, že svedeni byli agenty jakési zlodějské paroplavební společnosti hamburské, aby zakoupili železniční lístky z N.-Yorku do Chicaga. Při plavbě z Evropy stísněni byli vystěhovalci, tak že se sotva pohybovati mohli a jednáno s nimi jako se zvěří. Následkem toho vypukly nemoce, jimž padlo za obět šest vystěhovalců.

Strava byla špatná a nedostatečná, vodu nebylo lze píti. Důstojníci i mužstvo chovalo se k cestujícím nanejvýš surově a barbarsky. V New-Yorku poznali vystěhovalci, že je „pan" Reiner prodejem železničních lístků z New-Yorku do Chicaga značně ošidil, každý lístek jim prodal o několik zlatých dráže, nežli skutečně stál. Mimo to vydával dětem do 6 let lístky poloviční, ač tyto zde od jízdného úplně osvobozeny jsou. Všechny tyto výpovědi potvrzeny přísahou před p. Meierem, rakouským vicekonsulem. Všechno toto darebáctví provádí v Hamburku od čisté té linijní společnosti jedině **„Bohdan Reiner ze Strakonic, český rodák", jenž ve všech novinách nabízí krajanům své služby, odírá je a okrádá nejhnusnějším spůsobem. Bylo by již nejvýš na čase, aby činům tohoto prohnaného darebáka a lumpa, člověka horšího nežli je dravé zvíře, které chlemtá řinoucí se krev z rány, tohoto moderního upíra, vlkodlaka a padoucha, byl učiněn konec.**

Vyzýváme proto všechny krajany, kteří ním ošizeni byli neb o darebáckých jeho skutcích mají vědomost, aby nám to laskavě do „Svornosti" oznámili a my se již o to postaráme, aby tato tasemnice společnosti lidské byla učiněna nemožnou.

Z Chicagské „Svornosti" ze dne 12. srpna 1884:

Ct. redakce! Četl jsem varování Vaše před darebákem Reinerem a poněvadž ku konci vyzýváte, aby krajané, kteří tomuto ničemovi z nevědomosti neb ze spořivosti do drápů upadli, podali vám o skutcích jeho zprávu, přihlašuji se i já co obět tohoto upíra, který svými laskavými tiskopisy celé Čechy a Moravu zaplavuje, v nichž na každou jinou společnost hanu kydá a jen dobytčí lodě Eduarda Cara vychvaluje.

Do Ameriky stěhují se lidé ponejvíce chudí, co i Reinerovi dobře známo jest, a proto aby tím jistěji nevědomý lid nalákal, slibuje laciný preplav. V Evropě nechá se těžko zlatka vydělati a proto každý musí šetřit na všech stranách a tu není divu, že při všech těch slibech, jaké prý nádherné lodě pan Eduard Car postaviti nechal a jaké prý hody cestující na těch jeho lodích zažijí — ochotně sáhne mnohý po výhodě nabízené mu ve spůsobu lacinčho přeplavu. Ale běda, kdo tomuto svůdnému hlasu lháře Reinera svého sluchu popřeje. Jiné společnosti prý mají na lodích kajuty a cestující v mezipalubí jsou prý skráceni na prostoře. Na lodích Carových prý nedováží se cestující v kajutách a mezipalubí prý je tam, kde nalezají se na lodích jiných kajuty. Může-li pak býti větší drzosti nad toto tvrzení? Mluvil jsem s lidmi, kteří jeli na lodích Josefa Pastora a nechal jsem si lodě od hamburské společnosti důkladně popsati a shledal jsem, že na lodích těchto jest místnost pro náklad daleko lepší, než kajuta na lodích společnosti Edvarda Cara; to ale Reiner neřekne. Dále neřekne Reiner, jaký rozdíl jest mezi rakouskými zlatými a zlatkami papírovými. On neřekne, **že za třicet pět zl. ve zlatě musí vystěhovalec zaplatit 50 a víc zlatek v papírech,** kdežto u Pastora může každý dostat lodní lístek za 47 zl. v papírech. **On neřekne, že budou jeho obětě zavřeny až do odjezdu lodě, aby nemohly si u nikoho stížnost vésti, že jim ošizeni byli.** On neřekne, **že na lodi bude hlad** a že jen za **drahý peníz** bude si moci člověk něco k jídlu koupit. On neřekne, že ženštiny lehké slávy chodí s oficíry a s nimi u jednoho stolu jedí. On neřekne, **že oficíři i kapitán sám dohání poctivé dívky k zaprodaní jich cti za bídný žvanec.** A tak padouch Reiner neřekne ještě mnoho ve svých tiskopisech a jen volá: Milí rodáci, pojďte ke mně!

Já obávám se, že mnoho ještě našich krajanů **prohnanosti Reinera podlehne, neboť sotva odkryje a překazí se mu darebáctví jedno, on svojí vynalezavostí ihned najde deset jiných cest k okradení nezkušeného lidu.** Právě včera sešel jsem se opět s lidmi, kteří přijeli po lodi Polynesia a několik Čechů vyprávělo mi, kterak Reiner **přinutil je,** aby vzali si na zbytek svých peněz od něho poukázku, že jim ihned v New-Yorku vyplacena bude.

Místo nějaké poukázky dal jim lístek na hostinec, s jehož majitelem jest spolčen, a ten, když k němu přivedeni byli, řekl jim, že o žádných penězích neví, a že mu za stravu musí zaplatit.

Já nemohu než z upřímného srdce volat ke všem, kteří do Ameriky chtějí: **Varujte se Reinera a jeho spoluviníků!**

Josef Dobiáš. Frant. Mišek.

Leták Národního společenstva v Americe z roku 1884 s upozorněním na praktiky Th. Reinera.

Z „Pokroku západu“, českého týdeníku vycházejícího v Omaha, Neb. ze dne 25. června 1884:

Dnes opět přinášíme výstrahu před agentem Reinerem z Hamburku a loděmi, po kterých naše krajany posýlá. Zároveň dozvídáme se, že čistý ten „jenerální přeplavní jednatel“ jest pouze agentem neb náhončím jisté židovské firmy, která vypravuje lidi po nákladních lodích, náležejících jistému Carrovi. V těchto nákladních lodích dopravuje se nepochybně z Ameriky zboží a dobytek do Anglicka a Německa a na cestu do Ameriky naplněna jest loď přistěhovalci a sice bez ohledu na zdravotní ohledy a zákon. Tak kapitán parníku Palaria byl dán v New-Yorku v obžalobu pro nešetření zákona o přeplnění lodě přistěhovalci. Vystěhovalci z Čech, kteří přes Hamburk jeti chtí, neměli by se nechat svésti sliby šibala Reinera, an Hambursko-americká paroplavební společnost jim solidně a k úplnému uspokojení posloužiti může.

Ze „Slovana Amerického“, českého týdeníku vycházejícího v Jowa City, Jowa, roč. XIII. číslo 36. od 19. července 1883.

Veřejná stížnost.

My níže podepsaní, vesměs na jedné lodi se nalézající čeští vystěhovalci, snažně žádáme za uveřejnění naší oprávněné stížnosti proti jistému náhončímu Bohdanovi Reinerovi ze Strakonic, který v posledním čase chopil se nekalého řemesla, vytknuv si za účel přímé okrádání chudých českých vystěhovalců. **Darebák ten rozesílá do celých Čech oběžníky, nabízeje své služby při obstarání přeplavu nejlacinějšího a podaří-li se mu někoho ulovit, okrade jej.** Že tohoto ničemu neviníme z přímého zlodějství bezpodstatně, uvádíme zde na důkaz následující: Můj bratr, F. Vonásek v Pishelville, Neb. bydlící, psal mi, Johanně Kovandové z Terešova, aby můj muž, Karel Kovanda, poslal si závdavek na p. Josefa Pastora do Hamburku, který jest jednatelem pro Hambursko-americkou akciovou paroplavební společnost, že tato jest ta jediná, která náležitou pozornost Čechům věnuje. Rozumí se, že této rady jsme uposlechli a poněvadž naše rodina ze 3 dospělých a 3 dítek sestává, poslali jsme 40 zl. závdavku. P. Pastor odepsal nám, že máme místa na den 21. pojištěná. Když však přijeli jsme do Hamburku, **přiběhl k nám řečený Reiner, a předstíraje, že jest poslán od p. Pastora,** zavedl nás do hospody. Bylo nás celkem 36 hlav. Z hospody dovedl nás k nějakému W. Wolfovi do čísla 12 Admiralitaetstrasse, kde nechal nám vyhotovit lodní zápisy, čítaje **za 1 osobu 70 zlatých.** Já, Karel Kovanda, vykázal jsem se listinou od p. Pastora, že složil jsem závdavek 40 zl., a poněvadž mi tato částka odpočítána byla, domníval jsem se, že jsem na pravém místě. Když měli jsme lodní zápisy vyhotoveny, přinutil nás Reiner, abychom si vyplatili hned železniční lístky na naši další cestu z New-Yorku. Já zaplatil jsem za 3½ osoby do Chicago 113 zl. 70 kr. r. č. a dostal jsem poukázku, na kterou obdržel jsem v New-Yorku pouze 2½ lístku a jsem tudíž o $ 13 okraden. Jan Nováček platil za lístek do Milwaukee, Wis. 60 zl., chtěl jet do Dorchester, Wis. a dostal poukázku pouze do Milwaukee, kam stojí lístek pouze 40 zlatých. **Když okradli nás všechny na železničních lístkách,** nebyl ještě spokojen, **ale nutil nás dále, abychom si vyměnili peníze.** Já dal jsem mu ostatních 150 zl. a za 70 zl. německé tolary. Za všechny tyto peníze dostal jsem 70 amerických dollarů, kdežto měl jsem obdržet nejméně 88 dollarů. **A při tom všem zlodějství měl chlap ještě tu drzost a ujišťoval nás, že pošle nás tak pohodlně, jak ještě žádného. My však takové pohodlí nepřejeme nejhoršímu nepříteli.** Co tu bylo štrachání, přesedání, čekání a strkání. **Hůře bylo s námi nakládáno nežli s dobytkem.** Stravu na lodi nemohli jsme jíst. Ráno dostávali jsme špínu se syrobem, v poledne někdy polívku s fasolemi a pro 5 osob 3 brambory. Někdy na polo shnilé maso a opět 3 brambory pro 6 lidí; bílý chléb byl plesnivý a musela být plesnivina okrajována. Večer byla opět špína se syrobem. Máslo nemohl nikdo upotřebit, poněvadž bylo zelené a smrdělo z daleka. Do jednoho kumbálku, kam bylo jen jedno malé okénko, nacpáno 36 osob. Kumbálek ten byl 8 střevíců dlouhý a 9 střevíců široký. Výpar byl nesnesitelný a opovážil-li se kdo hlavu vystrčit aneb dokonce vyjít, aby se nezadusil, bylo do něj strkáno, děti poráženy a stěžovat si žádný nesměl. Voda k pití byla hořká a teprvé na 2 dni než přijeli jsme do New-Yorku, dostali jsme vodu lepší. Domluvit jsme se nemohli se žádným, poněvadž všichni lodníci byli Angličani. Nejsme v stavu všechno to utrpení, které jsme za ten čas vystát museli, vypsat a onen necitelný šejdíř nazývá to nejpohodlnější dopravou. My naše přátele budeme ovšem v dopisech před darebákem a zlodějem Reinerem ze Strakonic varovat, avšak obáváme se, aby ještě jiní Češi do rukou jeho neupadli a proto žádáme ctěnou redakci za laskavé uveřejnění této přísahou stvrzené stížnosti a prosíme, možno-li, aby tato i v některém časopise v Čechách vycházejícím uveřejněna byla.

Ve jménu ostatních spolucestujících:

Anežka Kovandová, Karel Kovanda, Jan Nováček, z Terešova. **Vojtěch Mulač** s rodinou. **Josef Mužík** s rodinou. **F. Tejkal** s rodinou. **V. Potocký** s rodinou. **Komorník. Beránek. Nahodil. Kaspar. Alois Bačkor. Josef Kočka.**

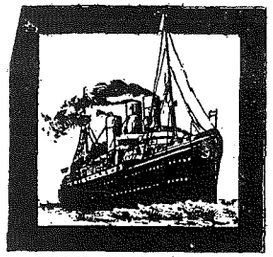

Komu tento list do rukou se dostane, ať jej po přečtení laskavě pošle do vlasti a tam ať koluje dále.

Tiskem a nákladem Národního Společenstva v Americe.

Leták Národního společenstva v Americe z roku 1884 s upozorněním na praktiky Th. Reinera (2. strana).

TELEGR.: CANON, ANTWERPEN.

PRVNÍ ČESKOSLOVANSKÁ BELGICKÁ PŘEPLAVNÍ KANCELÁŘ

P. CANON, Antwerpy

LANGE HERENTHALSCHESTR. 23.

HLAVNÍ ZASTOUPITELSTVÍ ZÁMOŘSKÝCH PAROPL. LINIÍ S NÁDHERN. RYCHLOLODĚMI
BELGICKOU VLÁDOU ÚŘEDNĚ OPRÁVNĚNÝ PODNIKATEL VÝPRAV DO VŠECH DÍLŮ SVĚTA

ANTWERPY, datum pošt. razítka.

Veleváženy pane!

Přiloženým listem dovolil jsem si upozorniti Vás na svoji slovanskou kancelář dopravní a současně dovoluji si Vás požádati, byste moji firmu mezi Svými známými laskavě co nejlépe doporučil.

Na základě svých velikých zkušeností získaných za mé dlouholeté činnosti v oboru passažním mohu zajisté každému dobře posloužiti a jest jediné mojí snahou, aby cestující, kteří se na moji firmu obrátí, byli obslouženi v každém směru řádně a svědomitě.

Ceny přeplavní, které jsou tak levné jako nikde jinde, uvádím Vám na přiloženém lístku a milerád Vám na požádání rozpočtem do kteréhokoli města amerického posloužím.

Místo lodní nutno pojistiti předem závdavkem, který obnáší K 20. — za osobu pro III. tř.; závdavek se ovšem odpočítá. Zvlášt dovoluji si Vás na to upozorniti, že ceny moje jsou tak levné, že možno jeti u mě každému II tř. skoro za týž peníz, jaký by musel u cizích společností platit za III. tř. — pro II tř. obnáší závdavek K 60. — za osobu.

Doufám, že závod můj, jakožto československou firmu mezi svými známými doporučíte co nejlépe a těše se na brzké Vaše zprávy a přihlášky, pozdravuji Vás

s veškerou úctou

P. Canon.

Nabídka služeb První československé belgické přeplavní kanceláře P. Canona v Antverpách z roku 1904.

TÁBORŠTÍ DOPISOVATELÉ DENÍKU ČAS V LETECH 1860–1861

Jiří Kořalka

Po úředním zákazu Havlíčkových *Národních novin*, *Pražského večerního listu* a dalších českých politických novin a časopisů z let 1848–1850 museli aktivisté a stoupenci českého národního hnutí v Táboře čekat více než deset let na nový deník, který by v českém jazyce hájil a prosazoval národní program. Zprávy z Tábora a okolí se po roce 1850 zřídkakdy objevovaly v úředních *Pražských novinách*, v jejich německé obdobě *Prager Zeitung* nebo i v pražském německém deníku *Bohemia*, ale národně uvědomělé Čechy nemohly tyto vládou vydávané nebo vládě nakloněné noviny uspokojit. Také dva nepolitické časopisy před rokem 1860, pražský *Lumír* a písecký *Poutník od Otavy*, uveřejňovaly občas dopisy nebo stručné zprávy z Tábora, převážně o kulturním dění nebo o přírodních katastrofách. Teprve postupná obnova ústavního života v Rakouském císařství po válečné porážce z roku 1859 a po následující finanční krizi státu však vytvořila podmínky k tomu, aby se dopisovatelé z Tábora mohli poněkud otevřeněji vyslovit v tisku k širším politickým problémům i k životu ve městě.

Několik žádostí českých politiků a novinářů o povolení českého politického týdeníku nebo deníku, podaných od roku 1858, bylo zamítnuto, v jednom případě byla schválená možnost vydávání časopisu promarněna.[1] Úspěch měl až v červenci 1860 JUDr. Alois Krása (1828–1900), tajemník obchodní a živnostenské komory v Praze, který v letech 1852–1855 spolupracoval s vládními *Pražskými novinami* a dokázal si nepochybně získat lepší jméno u tehdejších rakouských úřadů než uznávaní předáci českého národního hnutí. Jako redaktoři a přispěvatelé Krásova deníku *Čas*, vydávaného od 1. října 1860, spolupracovali po dobu více než jednoho roku představitelé různorodých proudů českého národního života. Byli to hlavně lidé, kteří již v letech 1849–1850 nesouhlasili s vůdčí skupinou české politiky v čele s Františkem Palackým (1798–1876) a Františkem Ladislavem Riegrem (1818–1903) a ani roku 1860 nebyli ochotni bezvýhradně přijímat Riegrovo vedení. Z jedné strany to byl advokát Adolf Maria Pinkas (1800–1865), blízký aristokracii a umírněným německým liberálům, z druhé strany se jako autoři příspěvků a redakční spolupracovníci podíleli bývalí radikálové, zejména Karel Sladkovský (1823–1880), Prokop Chocholoušek

1) K tomu Karel Kazbunda, Národní program český r. 1860 a zápas o politický list (Podle nových archivních pramenů), Český časopis historický 33, 1927, s. 473–547.

(1819–1864) a Vincenc Vávra-Haštalský (1824–1877), od května 1861 odpovědný redaktor *Času*. Pravidelnými fejetony zvyšoval úroveň tohoto deníku mladý Jan Neruda (1834–1891).[2]

Hned od prvních týdnů svého vycházení uveřejňoval *Čas* v rubrice *Dopisy z Čech* příspěvky mimopražských dopisovatelů, svědčící o rychlém vzestupu samosprávní a kulturní aktivity v českých městech po pádu neoabsolutistického režimu. Vedle dopisů z Hradce Králové, Jičína, Klatov, Písku, Jindřichova Hradce a mnoha dalších měst zaujímaly významné místo v deníku *Čas* také poměrně pravidelné a ve většině případů obsáhlé dopisy z Tábora. Pro mimopražské spolupracovníky *Času* v letech 1860–1861 nebylo ještě vůbec podstatné, kdo v Praze vydával české noviny v národním duchu, protože případné osobní rozpory mezi pražskými politiky a novináři se neprojevovaly navenek a nijak výrazně neovlivňovaly politické zaměření listu. Z Tábora uveřejnil deník *Čas* za dobu od října 1860 do prosince 1861 celkem osmnáct dopisů od několika různých přispěvatelů. Na počátku dopisů se objevilo sedm různých značek,[3] některé příspěvky byly uveřejněny bez označení.

Zprávy táborských dopisovatelů deníku *Čas* jsou důležitým pramenem pro poznání společenských a kulturních poměrů města Tábora v době před vznikem táborského reálného gymnázia v říjnu 1862 a před založením týdeníku *Tábor* koncem dubna 1864. V podmínkách postupného obnovování konstitučního života v tehdejším Rakouském císařství po skončení období neoabsolutismu z let 1851–1860 se ve veřejném životě města Tábora střetávaly odlišné zájmy a společenské aktivity tří skupin: 1. státního úřednictva, které až na malé výjimky prosazovalo vládní politiku s převahou němčiny; 2. tradiční řemeslnicko-obchodnické vrstvy, která měla hlavní slovo v městské samosprávě; 3. poměrně nepočetné skupiny maloměstských vzdělanců, kterou v té době v Táboře tvořili pouze učitelé na nižším stupni škol; teprve se vznikem reálného gymnázia roku 1862 získala tato skupina na síle. Nadále se udržoval značný vliv místních představitelů katolické církve a náboženských obřadů, ale tento vliv respektovali veřejně činní příslušníci všech tří zmíněných společenských skupin.

Rozbor obsahového zaměření osmnácti táborských příspěvků do pražského *Času* naznačuje, že většina dopisů pocházela z prostředí učitelů táborské nižší reálky, hlavní nebo dívčí školy, případně jiného školského zařízení, například opatrovny (snad s výjimkou dopisu z 27. února 1861 a druhého dopisu z 20. března 1861, které pravděpodobně vznikly v blízkosti táborské městské rady). Všichni dopisovatelé bez výjimky byli přesvědčenými stoupenci českého národního hnutí a českého úřadování táborské městské správy. V dopisech se projevovala odlišná, někdy i protichůdná stanoviska. Proti převažujícímu názoru, podporovanému z Prahy,[4] že v českém školství je třeba dávat přednost reálkám a odborným školám před gymnázii, ozvala se z Tábora obhajoba různorodých možností vzdělání, včetně gymnázií,

2) Milena Beránková, Krásův Čas a jeho místo v české politice a žurnalistice, Praha 1972, s. 28–48. – Otto Urban, Česká společnost 1848-1918, Praha 1982, s. 161–162.

3) Postupně se na úvod dopisů z Tábora objevily tyto značky: =, K.T., B., +, #, Ï, ⊙, v prosinci 1861 také x. y. z.

4) Před rokem 1860 to městu Táboru výslovně doporučoval pražský časopis *Posel z Prahy*, jehož redaktorem byl František Šimáček (1834–1885), pod pseudonymem Vojtěch Bělák.

jejichž absolventi se mohou stát českými právníky, lékaři nebo vědci. Některé dopisy, například o střídání češtiny a němčiny ve vyučování a při zkouškách studentů, svědčí o dobré znalosti vnitřních poměrů na táborské nižší reálce. Činnost Zpěváckého spolku v Táboře byla zpravidla hodnocena s větším uznáním než představení Spolku divadelních ochotníků. Do pražského *Času* dopisovalo bezpochyby několik různých učitelů, jak o tom svědčí dva odlišné dopisy z jednoho data, 20. března 1861, nebo také nesouhlas jednoho dopisovatele s názorem autora předcházejícího dopisu.

Bylo by velice obtížné pokoušet se o identifikaci autorů jednotlivých dopisů. Pravděpodobně nejaktivnějším dopisovatelem z Tábora do pražských časopisů do roku 1850 byl rodák z Tučap Václav Krátký (1818–1907), který působil od roku 1846 jako podučitel, poté učitel táborské hlavní školy, od roku 1857 přešel na místní dívčí školu a teprve roku 1894 odešel na odpočinek.[5] Přispíval do časopisu tiskaře a nakladatele Jana Hostivíta Pospíšila (1785–1868) *Jindy a nyní*, později do *Květů*, několik dopisů Václava Krátkého, podepsaných plným jménem, uveřejnil *Pražský večerní list*.[6] Později psal Krátký hlavně do pedagogických časopisů *Posel z Budče* (v letech 1848–1852), *Škola* (v letech 1852–1854) a *Škola a život* (od roku 1855).[7] Téměř o dvacet let mladší táborský rodák Karel Edmund Kocián (1837–1893), který byl od roku 1857 pěstounem při opatrovně v Táboře a od roku 1862 podučitelem obecné školy chlapecké, byl v městě známý jako dopisovatel nejen do *Pražských novin*, nýbrž i do *Lumíra* a *Humoristických listů* v letech 1859–1862, a také jako autor drobných svazků básní *Mezi svými* a *Dům a svět* z roku 1860, později jako fejetonista týdeníků *Tábor* a *Český jih*.[8]

Jistě není vyloučeno, že oba dopisovali (nebo aspoň jeden z nich) také do *Času*, ale pro podobné spekulace schází zatím jakýkoli podklad. Je však pravděpodobné, že mezi autory dopisů z let 1860–1861 byli také jiní učitelé, z nichž nejméně jeden působil na táborské nižší reálce.

Již první dopis, odeslaný z Tábora pouhý týden po vzniku deníku *Čas*, prokázal znalost poměrů v táborském školství a zmínil se také o ochotnickém divadle:[9]

„(=) Z Tábora, 8. října. (Školství. – Ochotnické divadlo.) Nový školní běh oživil opět starožitné naše město; neboť školy zdejší, jak hlavní, tak i podreální, jsou tak četně naštíveny, že ani místnosti nestačily a mnoho přihlásivších se ani přijmuto nebylo. – Mnoho se mluvilo, že dostanem gymnasium už z počátku letošního roku. Nebylo by líp, kdybychom raději reálku svou doplnili a vyšší reálkou zaopatřili městu ústav dokonalý, časový a našim potřebám přiměřený? – Divadelní ochotníci naši hráli s prospěchem ‚ošacení chudých školních dítek'."

5) František Dušan Zenkl, Spisovatelé kraje Táborského, díl 1, Tábor 1902, s. 207.

6) Pražský večerní list, č. 16, 16.1.1849, s. 62; č. 33, 25. 2. 1850, s. 226–227; č. 45, 18. 3. 1850, s. 310.

7) Charakteristiku těchto tří časopisů podal František Roubík, Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1863, Praha 1930, s. 162–163, 169–170.

8) Zenkl, Spisovatelé kraje Táborského, díl 1, s. 195.

9) Čas, č. 9, 11. 10. 1860, s. 3.

O necelý týden později následoval druhý dopis z Tábora. Kriticky se zmiňoval o negativním výsledku vzrušené výměny názorů ve městě, mimo jiné na táborské radnici, má-li se přednostně usilovat o gymnázium nebo o vyšší reálku. Neméně špatně to dopadlo s návrhem, aby po vzoru Písku, kde již od počátku roku 1858 vycházel časopis *Poutník od Otavy*,[10] byl také v Táboře založen nepolitický týdeník pod názvem *Zvon*. Táborská veřejnost musela čekat ještě tři a půl roku na vlastní časopis, a podobně jako v Písku, kde iniciátorem byl tiskař Václav Vetterle, musel i v Táboře potřebnou materiální základu vytvořit majitel nebo nájemce tiskárny. Třetí postesknutí dopisovatele se týkalo nedostatku podnikatelského ducha mezi táborskými řemeslníky a obchodníky, kdežto k rolníkům z Tábora a okolí směřovala pochvala za dobrou úrodu, spojená s výtkou za drahé potraviny. Kladné ocenění nalezli u kritického dopisovatele pouze táborští divadelní ochotníci, kteří překonali dřívější vnitřní spory ve svém spolku:[11]

„(K. T.) Z Tábora, 14. října. (Zlý stav. – Podzim. – Divadlo. – Stavby na předměstí. – Dostavníky.) Mnoho bylo křiku před několika měsíci, že do života vstoupí gymnasium, mnoho přátelských svazků se přerušilo – a výsledek všeho? Že není na chvat a z gymnasia nic nepojde. Přešlo se opět k vyšší reálce; hlasy pro i contra ozývaly se na radnici městské – a krásná tato myšlénka míti ústav celistvý pro život náš průmyslový, tolik nepočetných výhod skýtající, zavrhla se co výstřelek mysle přehnané po hlučných debatách! – Každý si zajisté připomene v listech našich uveřejněnou před nedávnem zprávu, že má v městě našem vycházeti týdenník ‚Zvon'. Sešlo však s úmyslu a časopis, neuzřev ani světla Božího, tlí zase na nějaký čas v říši stínů. – A průmysl? Skorem žádný. Vše, co potřebujem, přivezeno je z cizích, dálných krajin; a ty skromné vlastní tovary – kůže, zavážejí se jinam, městu vydatného užitku nepřinášejíce. Soukennické řemeslo, jež dříve hezky květlo, posledními neblahými okolnostmi k takovému úpadku došlo, že mnozí druhdy činní a zámožní průmyslníci jen tak na zdař Bůh čas tráví, aneb tu i tam s jinou prací se zaměstnávají. A přece by místností velevhodných bylo až nazbyt, kde by továrny rozličného druhu vypínati se mohly. Jen odvahy schází našemu měšťanstvu; jen první pokus a jistě se mnoho paží zanedbané této věci uchopí. – Vlažná jeseň sklonila se na požehnané luhy, plodiny pilná ruka rolníkova do stodol zavezla – všude se jeví stopy požehnání, a přec se vzmáhá drahota v městě našem každodenně. Městská naše rada mohla by místo ‚spořitelny' založit v městě ‚zastavárnu', co platno mít spořitelnu, když peněz není pro nejnutnější denní potřebu!? Největším dobrodějem našich chudých je spolek ochotníkův, který nyní poněkud se uspořádav a z koleje rozkolnictví a rozmíšek do dráhy snášenlivosti vybočiv, statně si vykračuje k vytknutému sobě cíli – aby šlechtil vkus obecenstva a odpomáhal poněkud nouzi, jež svírá tolik našich spolubratří. Každé tři neděle otevře se nyní chrám Thalie; značné síly přikročily k sboru; nový pan regisseur[12] úsilovně se zasazuje o vkusnou garderobu, přiměřené kusy dramatické, okrouhlou souhru a rozkvět celého spolku. – Stavby nových budov na předměstí

10) Roubík, Časopisectvo v Čechách, s. 196–197.

11) Čas, č. 15, 18. 10. 1860, s. 3.

12) Novým režisérem až do konce dubna 1861 byl Vojtěch Stárek. K tomu Tábor, roč. 1, č. 12, 16.7.1864, s. 3–4, Spolkové města Tábora: Spolek divadelních ochotníků.

úspěchem se ženou. – Mezi našimi dostavníky strašná konkurence v život vešla. Páni Suchomel, Staněk a Eichberg o překot se starají, aby cestovatele do Budějovic nebo do Prahy zaváželi."

Mezi dopisy z jiných měst v Čechách byla uveřejněna stručná zpráva z Tábora, datovaná 21. října 1860, o úmrtí zemského soudního rady JUDr. Jana Hausera. *„Jeho smrt želí všichni, kteří ho byli seznalí"*, psal táborský dopisovatel *Času*.[13] Až po několikatýdenní přestávce se z Tábora ozval zřejmě jiný dopisovatel než autor říjnových dopisů. Podal zprávu o zasedání táborské městské rady, která se rozhodla podat obecnímu zastupitelstvu návrh na udělení pěti čestných občanství města Tábora, z toho třem státním úředníkům a dvěma osobnostem těšícím se oblibě ve městě. Pozoruhodný postřeh tohoto dopisu upozorňoval na stoupající nervozitu členů městského zastupitelstva po oznámení připravovaných nových obecních voleb v Táboře:[14]

„B. Z Tábora, 6. prosince. (Čestné měšťanství. – Volby.) Zdejší měšťanská rada v sezení včerejším uzavřela, že Jeho Excellenci ministru policejnímu, svob[odnému] pánu Mecsérymu, jenž v Táboře narozen jest,[15] zdejšímu c. k. hejtmanu krajskému Laufbergrovi,[16] c. k. okresnímu představenému Lorencovi,[17] c. k. radovi soudu krajského Vintířovi[18] a konečně děkanovi p. Pöschlovi[19] podá čestné právo měšťanské. Z příčin, které radu městskou k usnešení tomuto přiměly, uvádím – pokud mi známo – že jeho Excellencí rodinného města svého vždy v laskavosti pamětliv jsa, i při odchodu z království našeho tak vřele se s ním byl rozloučil; pánové c. k. h[ejtman] kr[ajský] Laufberger a c. k. okr[esní] p[ředstavený] Lorenc získali sobě zásluh o obec svým blahodějným rozmnožováním zejména školních ústavů, p. děkan Pöschl svým dobrosrdečným jednáním a c. k. rada s[oudu] kr[ajského] Vintíř tím, že byv hned při volbě r. 1849 výborem obecním, více než mnohý rodák táborský o skutečné blaho občanů se staral, spravedlnost nejen co výtečný právník, nýbrž také co lidumil vždy zastával, a sobě vážnosti a lásky veškerého občanstva táborského takto vydobyl. –

Ministerialní nařízení ode dne 26. listopadu b[ěžného] r[oku][20] zde – Bohu díky – drobet živosti způsobilo; všude jen o budoucích volbách obecních se mluví; navrhují

13) Čas, č. 20, 24. 10. 1860, s. 3.

14) Čas, č. 59, 8. 12. 1860, s. 3.

15) Svobodný pán (baron) Karl Mecséry von Tsoor (1804–1885), místodržitel v Čechách 1849–1860 a rakouský policejní ministr 1860–1865, se narodil v Táboře 19. 1. 1804 jako syn vysokého důstojníka císařského vojska, polního podmaršálka Karla Johanna Mecséryho (†1832).

16) František Laufberger, krajský hejtman v Táboře po obnovení Táborského kraje v letech 1855–1868.

17) Také Alois Lorenz úřadoval v Táboře jako okresní (podkrajský) představený v letech 1855–1868.

18) Josef Vintíř, jeden ze sedmi radů krajského soudu v Táboře, byl osobním přítelem Karla Jaromíra Erbena a podílel se na vypracování české právnické terminologie.

19) P. Vojtěch Pöschl (1799–1861), děkan a vikář v Táboře od 3. 1. 1846.

20) Podle nařízení rakouské vlády z 26. 11. 1860 se měly brzy konat nové volby do obecních zastupitelstev v Čechách a dalších korunních zemích (s výjimkou Haliče, Bukoviny, Uher, Dalmácie a Benátska).

se ti a oni od jiných, a jiní zas co budoucí starosty, obecní radní a nejméně výbory jmenují – sebe. Radíme ale všem pánům voličům, by budoucími zastupiteli obecními všecky zájmy zastoupeny byly; neboť máme za to, že se jistě v Táboře mužové naleznou, na které se občanstvo vždy s nejlepším vědomím bude moci spoléhati."

V pražském deníku *Čas* a v písecké *Poutníku od Otavy* byla krátce před vánočními svátky roku 1860 uveřejněna shodná zpráva o požadavku českého úřadování na táborské radnici a o prosazení češtiny jako vyučovacího jazyka na táborské reálce po vzoru Písku:[21)]

„Táborské měšťanstvo požádá měšťanostu svého, aby se už od nového roku úřadovalo po česku. – Reálka tamější uspořádá se dle vzoru písecké a bude zcela česká. – Pseudonym Táborský[22)] napsal tříaktovou veselohru ‚Čtyři páni aneb Všechno chce poroučet', kterouž ochotníci o svátcích zahrajou."

Z dalšího táborského dopisu otiskl deník *Čas* o tři dny později pouze jedinou větu o potížích s rozšířením nižší reálky v Táboře. Bylo to v době, kdy město Tábor neuspělo ve Vídni se svou první žádostí z února 1859, kterou podnítil iniciativní učitel přírodopisu Emanuel Kregcz (*1829),[23)] o přeměnu táborské nižší reálky na vyšší reálku nebo reálné gymnázium:[24)]

„Z Tábora došlý dopis stěžuje sobě opětně, že projektovaná reálka, pro niž skvělá budova s velkým nákladem zřízena byla,[25)] posud ani nejmenší naděje nemá, aby brzy v život vstoupila."

Od počátku nového roku 1861 se táborští dopisovatelé deníku *Čas* přihlásili k českému národnímu hnutí mnohem otevřeněji než v předcházejících měsících a v tomto směru oznamovali s radostí zvýšenou národní aktivitu obyvatel Tábora a jejich spolků v národním duchu. Autor prvního dopisu z roku 1861 se projevil jako nábožný člověk a výborný hudební znalec:[26)]

„Z Tábora, 23. ledna. (Requiem za Hanku. – Sbor ostrostřelců městských.) Dnešního dne o 10. hodině ranní odbývala se v děkanském chrámu Páně za velezaslouženého národovce našeho Václava Hanku[27)] slavná úmrtní mše sv[atá]. Na dožádání spolku zpěváckého uvolil se budoucí náš pan děkan, důstojný P. Mansfeld,[28)] se všeobecně známou vlastimilovností co nejochotněji ku slavnosti této národní; hned ráno slavné znění zvonů vyzývalo nábožných občanů táborských do chrámu Páně.

21) Čas, č. 66, 16. 12. 1860, s. 3; č. 72, 23. 12. 1860, s. 3 (s odvoláním na *Poutníka od Otavy*).

22) Pod pseudonymem A. C. Táborský napsal několik veseloher Antonín Cikhart (1829–1897), soukenický mistr, pozdější hostinský v Měšťanské besedě v Táboře. Zenkl, Spisovatelé kraje Táborského, díl 1, s. 35.

23) K tomu Martin Kolář, Školy na Táboře. Nástin historický, in: První roční zpráva realného gymnasia, průmyslové školy a vyšší dívčí školy v král. městě Táboře za školní rok 1863, Tábor 1863, s. 15; František (Dušan) Zenkl, Třicet let real. gymnasia táborského 1862–1892, Tábor 1892, s. 6 a 50.

24) Čas, č. 68, 19. 12. 1860, s. 3.

25) Pro táborskou reálku byla v letech 1852–1856 postavena nová školní budova na Klášterním náměstí (dnešním náměstí Mikuláše z Husi). Karel Thir, Staré domy a rodiny táborské, díl 1, Tábor 1920, s. 215.

26) Čas, č. 22, 25. 1. 1861, s. 3.

Přítomni byli c. k. úředníci soudu krajského a též několik jiných, oudové rady městské, sbor ostrostřelců městských v parádě, školní mládež s učiteli svými, a množství nábožného lidu obou pohlaví. Uprostřed chrámu stál skvěle upravený vysoký katafalk, po jehož stranách kromě přečetných světel po šesti studujících zdejší reálky a několik mládenců městských s rozžatými svícemi stálo. Na katafalku mimo bohaté osvícení a okrasy obyčejné skvělo se jméno ‚Vácslav Hanka' a pod ním obrázkové vydání rukopisu Kralodvorského,[29)] obě myrtovým věncem v jedno spojeným ozdobeno; též jeden ze studujících držel pěkně vázané vydání rukopisu Kralodvorského před katafalkem na polštářku. Slavné requiem čteno nadzmíněným P. Mansfeldem s ouplnou assistencí, sbor zpěvácký, jemuž čest přísluší, že slavnost tuto podnikl, doprovázel služby Boží s requiem figurálním od Vitáska,[30)] po skončené mši svaté pěl týž spolek miserere od Beethovena[31)] do C-moll a po obřadech úmrtních ‚animas fidelium' od Maška[32)] do F; těšíme se z pokroků spolku zpěváckého, které tak slavně dnes dokázal! – Mimo to měli jsme dnes příležitost, smýšlení mnohých lidí poznati, tak na př[íklad] nás nadmíru oblažilo, že sbor střelecký v Táboře více vlastenectví a vzdělanosti skutkem dokázal než podobný sbor v hlavním městě Praze. – Hluboce pohnuto rozešlo se nábožné obecenstvo."

Vyhlášení nových voleb do táborského městského zastupitelstva po více než deseti letech na 18.–21. února 1861 podnítilo skupinu 24 táborských občanů, aby od dosavadní městské rady požadovali dříve opomíjené zveřejnění výsledků hospodaření městské samosprávy od roku 1850. Pod tlakem nadcházejícího termínu obecních voleb vypracovala táborská městská rada během několika málo dnů finanční zprávu až do roku 1859 nebo dokonce 1860.[33)] Kritickému dopisovateli se ovšem zdálo, že někteří lidé na táborské radnici stále ještě touží po starých časech bez kontroly veřejnosti:[34)]

„+ Z Tábora, 10. února. (Volby.) Ať vezme ďas paragrafy! Jak jediný paragraf městem pohybuje, a k tomu Táborem na tvrdé skále stojícím! To máte u nás melu! Čtyřiadvacet a zase čtyři Táborité jsou zase pro jeden paragraf u vytržení! Jest to ale také smělost: zdejší měšťané se Vám opovažují znát paragrafy; těch 24 ustavičně

27) Václav Hanka (1791–1861), básník, jazykovědec a překladatel, dlouholetý knihovník Vlasteneckého muzea v Čechách, později Českého muzea a od roku 1854 Muzea Království českého, který zemřel 12. 1. 1861, byl v tehdejší české národní společnosti oslavován jako nálezce údajných středověkých rukopisů.

28) P. Antonín Mansfeld (1821–1865), kaplan na táborském děkanství v letech 1846–1861.

29) Rukopis Kralodvorský. Staročeské zpěvy hrdinské a milostné. Nové, Karlem Jaromírem Erbenem dle originálu přehlédnuté obrázkové vydání, s ilustracemi Josefa Mánesa. Praha 1861 (vyšlo koncem roku 1860).

30) Jan August Vitásek (1770–1839), český hudební skladatel, kapelník u sv. Víta v Praze.

31) Ludwig van Beethoven (1770–1827), světově proslulý německý hudební skladatel.

32) Vincenc Mašek (1755–1831), český hudební skladatel, ředitel kůru u sv. Mikuláše v Praze.

33) V německém znění finanční zprávy, která byla uveřejněna v úředních novinách *Prager Zeitung* a přetištěna v pražské *Bohemii*, se obecní zastupitelstvo města Tábora bránilo proti „*ungegründete Beschuldigungen*" (nepodloženým obviněním). Podle této zprávy se majetek panství města Tábora („*der Domäne Tabor*") ze 124 963 zlatých 9 krejcarů ke konci roku 1849 zvýšil na 201 689 zlatých 12 a půl krejcaru ke konci roku 1860. Bohemia, roč. 34, č. 44, 20. 2. 1861, s. 393.

34) Čas, č. 40, 15. 2. 1861, s. 3.

nyní mluví o druhém oddělení § 35 obecního zákona z roku 1849 a o čísle druhém tamtéž; ti 4 zase o těch věcech ani slyšeti nechtějí! Tedy jen k věci: Zdejší obec má velké nemovité jmění, několik domů až k zamilování a lesy tak krásné, že křehký člověk, když je spatří, hned chuť dostane, býti alespoň městským radním. – Že Vám nelhu, přesvědčete se z posledního čísla Listův humoristických, kdež ty naše lesy někdo až opěvuje! – Ten nešťastný obecní zákon prý předepisuje, že má představenstvo obecní každý rok oučty klásti z hospodaření svého? To nemohu pochopit! Viďte, že ten zákon pro Tábor neplatí?! Vždyť mohou býti na světě představenstva, kteráž nehospodaří, jak mohou ta z hospodaření oučty klást? I bodejž střela prst projela tomu, kdo onen § 35 vynašel!! Představenstvo obce táborské prý nesložilo oučty za mizerných 10 let! – Co z toho? Komu je co do toho? – Či myslejí snad ti páni čtyrdvacetníci, že pak už jim lesův přiroste, neb že obec o žádný kapitál nepřijde, neb že asi 20 tisíc dluhů ztratí? – Chyba lávky, pánové! Co tam, to tam! Nač jste zadávali reklamace. Co jste pořídili u slavného c. k. okresního úřadu? A vy pak ještě se osmělujete vyhrožovat, že když se nestane po vašem, že půjdete k Jeho Excellenci panu místodržiteli. Co ještě chcete? Vy máte nejvýtečnější představenstvo v Čechách! K čemu jinde potřebují léta – ejhle! vaše představenstvo dokázalo za několik neděl: výbor už má oučty až do roku 1859 sahající podpisovat, tj. schvalovat. Pořád jste křičeli, že stavba reálky vaší po osmi letech ještě přijata není, a ejhle! v neděli odpoledne se přijala! Hubujete na to, že se dlužníci neupomínají: nechodili před několika dny čtvrtníci po dlužnících? – a volby máte teprv dne 18.-21. tohoto měsíce. Jak se tedy rozmýšleti můžete? – O, kde jste bývalí drábové, kde pevné lavice, kde šikovné lískovky?"

Kritika táborské městské samosprávy se nelíbila jinému dopisovateli z Tábora, který nijak neskrýval své sympatie k předcházející i k nově zvolené městské radě z řad táborských řemeslníků. Dopis obhajoval starostu Jakuba Zeise také jako setníka ostrostřeleckého sboru. Závěrečná věta dopisu nebyla vzdálena od osobního naříčení, které mohlo být pro zasvěcené docela srozumitelné:[35)]

„Z Tábora, 27. února. Při volbě nového zastupitelstva obecního byl u nás p. Jakub Zeis opět za starostu zvolen. Prvním radou městským jest p. František Veger, muž, o kterém se říci musí, že má srdce na pravém místě a všech pět pohromadě, budeť on výborným rádcem a těšíme se velice z vyvolení jeho; ostatní pp. radové jsou: p. Moric Schöne, p. František Kotrbelec a p. František Fiala. – Tak zvolená rada obecní složila dne 24. m[inulého] m[ěsíce] u c. k. úřadu krajského přísahu, načež c. k. polit[ickými] úřady doprovázena do chrámu Páně se ubírala, kdež od důst[ojného] kněžstva byla uvítána; na to se zpívalo ‚Veni sancte spiritus' a četla figurální mše sv[atá]. – Jak doslýchám, započne nová rada městská hned veskrz úřadování své v řeči české, což tím více za pravé držím, an se p. Jakub Zeis, co setník zdejších střelců městských, veřejně prohlásil, že mu naše mateřčina drahá; ostatně jest české úřadování zde přáním všeobecným, a doufám, že se snad více na nějakou poníženou petici měšťanstva zdejšího čekati nebude. P. zasilatel do čís. 43 ‚Času'[36)] nechť si dá od Krejčího[37)] peníze vrátit, neb kabát tak ušitý jest tuze ramenatý!"

35) Čas, č. 53, 2. 3. 1861, s. 3.

Ještě větší rozruch v Táboře způsobilo vypsání březnových voleb do českého zemského sněmu, poprvé od přelomu května a června 1848. Město Tábor tvořilo společně s Pelhřimovem a Kamenicí nad Lipou jeden volební obvod městských obcí, v němž byl volen jeden poslanec. Na doporučení pěti uznávaných předáků českého národního hnutí[38)] se národním kandidátem v táborském městském volebním obvodu stal MUDr. Josef Hamerník (1810–1887), rodák z Pacova, který vykonával v letech 1838–1839 krátce lékařskou praxi také v Táboře, roku 1849 se stal řádným profesorem a přednostou druhé lékařské kliniky na pražské univerzitě, ale roku 1853 byl z politických důvodů zbaven profesury a znovu se věnoval lékařské praxi.[39)] Jeho protikandidát, JUDr. Václav Kopp, byl před rokem 1860 jediným státem uznávaným advokátem při táborském krajském soudu, sídlícím v Táboře, a udržoval úzké styky s představiteli státní správy na táborském krajském a okresním úřadě.[40)] Návrh městské rady v Táboře na udělení čestného občanství Palackému, Riegrovi a Hamerníkovi svědčil o tom, jak významně se po necelých čtyřech měsících od počátku prosince 1860 změnilo společenské ovzduší ve městě:[41)]

„(O) Z Tábora, 20. března. (Volba. – Čestné měšťanství.) Dnes zvolen u nás za poslance do sněmu zemského p. MDr. Josef Hamerník z Prahy 302 hlasy proti 100. Těchto 100 hlasův dalo ouřednictvo měst Tábora, pak Pelhřimova i Kamenice ve společnosti s několika židy zdejšímu advokátu p. Vácsl[avu] Kopovi následkem porady nařízené sl[avnými] ouřady zdejšími. Naši tedy vyhráli! Sláva poslanci našemu! Ať žije! Tak se při slavných intrádách a střelbě z moždířů drahému nám panu Dr. Hamerníkovi provolávalo. 30 ran celému vůkolí oznamovalo, že Hamerník zvolen; neb jen pro ten pád byly moždíře připraveny. (I ta střelba se někomu z komissí nelíbila; neb z oken křičel, aby se už přestalo.) Po skončené slavnosti této hrála hudba ostrostřelců zdejších ku cti pánů voličů měst Pelhřimova a Kamenice v hostinci u ‚Slunce', kdež jsme opět poslanci svému provolávali ‚Sláva' a ‚Ať žije!'. Též vhodné přípitky se pronášely, zpívali jsme atd. Já ale z celého srdce provolávám: Sláva tak srdečným našincům! Sláva vzorným pelhřimovským a kamenickým pánům měšťanům! – Pánové: Fr[antišek] Palacký, Dr. Fr[antišek] Lad[islav] Rieger a Dr. Hamerník obdrží na všeobecné přání čestné měšťanství táborské."

36) Zřejmě omyl dopisovatele, má být pravděpodobně č. 40 z 15. 2. 1861; v čísle 43 *Času* ani v několika málo předcházejících nebo následujících nebyl jiný dopis z Tábora otištěn.

37) Nemá odkaz na Krejčího (s velkým písmenem) upozornit na velice aktivního učitele Emanuela Kregcze?

38) Byla to trojice „osmačtyřicátníků" František Palacký, František Ladislav Rieger a František Augustin Brauner, dále redaktor *Národních listů* Julius Grégr a redaktor *Času* Alois Krása, kteří se 2. 3. 1861 obrátili s výzvou do všech národnostně českých okresů ke společnému postupu proti roztříštění českých hlasů.

39) Ottův slovník naučný, díl 10, Praha 1896, s. 819-820; podrobně Michal Navrátil, Almanach českých lékařů, Praha 1913, s. 77–79.

40) Další dva byli v Pelhřimově a dva v Benešově. Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1859, díl 3, Wien (1858), s. 50.

41) Čas, č. 70, 22. 3. 1861, s. 3.

Ve stejný den, 20. března 1861, byl z Tábora do pražského deníku *Čas* odeslán ještě druhý dopis, označený pak v redakci odlišnou značkou. Také tento dopis popisoval radostnou atmosféru při vítězství českého národního kandidáta ve volbě poslance zemského sněmu v Táboře. Značnou pozornost věnoval dopisovatel státním úředníkům, kteří zaujali odlišný postoj než měšťanští voliči, i když podle jeho názoru aspoň někteří úředníci tak nepostupovali z vnitřního přesvědčení. Tím většího uznání a veřejné pochvaly se dočkal rada krajského soudu v Táboře Josef Hukal (1794–1867), který v mladých letech psal české lyrické básně, písňové texty, z nichž některé zlidověly, a historická dramata. Rok po svém pozoruhodném vystoupení při volbě poslance odešel Hukal do penze a žil v Táboře.[42] Dopis vyjadřoval radost nad tím, že se táborští voliči podíleli na velkém vítězství národních kandidátů téměř ve všech národnostně českých volebních obvodech městských a venkovských obcí v Čechách:[43]

„# Z Tábora, 20. března. (Volba.) Známo už Vám, že za poslance měst Tábora, Pelhřimova a Kamenice zvolen p. MDr. Hamerník z Prahy, statečný to hájitel naší národnosti. Obdržel 302 hlasy proti 100. Hlasovalo totiž proti dr. Hamerníkovi 93 c. k. úředníků a 7 židů! Měšťanstvo veškerých tří měst ale co nezlomitelná zeď pevně stálo a svorně jednalo, čímž sobě slávu získalo pro svou statečnost, jíž veškeré odporné snahy bürokratické v niveč uvedeny byly. Odloučení se většiny úřednictva našeho od kandidáta veškerému ostatnímu obecenstvu milého způsobilo na celé shromáždění voličů bolestný dojem, a jen myšlénka, že velmi mnozí úředníci nikoli dle vlastního přesvědčení nehlasují, bol tento poněkud umírnila. Tím radostněji pak shromáždění voličské překvapeno bylo, když zdejší krajinský rada pan Josef Hukal před komisí volební předstoupil, a obrátiv se k obecenstvu, odhodlaným a rázným hlasem pronesl slova: ‚Já volím pana Josefa Hamerníka, doktora lékařství v Praze.' Nadšený jásot celého shromáždění následoval tato slova a volání ‚slávu mu' utichlo teprv, když krajský komisař povstal a obecenstvu přikázal, by se všech demonstrací zdrželo. Nicméně došel statečný pan rada ještě většího vyznamenání, když po volbě mezi voliče v jednom zdejším hostinci shromážděné vstoupil. Uvítán opět nejsrdečnějším jásotem, viděl se nenadále obstoupen oudy zpěváckého spolku pelhřimovského, již ku poctě jeho překrásný sbor Jelenův[44] ‚Dlouho buď zdráv' přednesli. Pan rada nad míru pohnut, děkoval slovy nejvřelejšími a pravil, že povždy za první povinnost úředníkovu považuje, státi ku národu svému a spravedlivé snahy jeho podporovati. Byl pak přípitek pronešen i na veškeré ostatní úředníky, ‚kteří s národem hlasovali', a potkal se s nadšeným účastenstvím. Další pak přípitek za zdraví oněch hlasovali', a potkal se s nadšeným účastenstvím. Další pak přípitek za zdraví oněch úřednictva hlučnou ozvěnu nalezl. – Před ukončením tohoto pro naši celou budoucnost tak veledůležitého dne překvapila nás ještě přeradostná zpráva, že i v Praze našinci úplně zvítězili, zůstalo nám tedy jen to jediné přání, aby tak po celých Čechách se dařilo!"

42) Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce, díl 2/I, red. Vladimír Forst, Praha 1993, s. 354–355.

43) Čas, č. 73, 26. 3. 1861, s. 3.

44) Alois Jelen (1801–1857), archivář českého gubernia, hudební skladatel, autor oblíbených písní.

O měsíc později, 20. dubna 1861, se stoupenci českého národního hnutí v táborském městském zastupitelstvu přesvědčivým způsobem prosadili proti vlivu některých státních úředníků při projednávání návrhu na udělení čestného občanství města vůdčím představitelům národa, Františku Palackému a Františku Ladislavu Riegrovi. Jako jeden z nejrozhodnějších bojovníků za národní myšlenku se v Táboře veřejně projevil cukrářský mistr Vojtěch Stárek, který byl politicky aktivní již v revolučním roce 1848.[45] Stavu tehdejších historicko-právních vědomostí ve městě odpovídal zajímavý postřeh dopisovatele, že rozhodující vliv státní správy na jmenování katolického děkana v Táboře byl vyvolán obavou, pocházející snad ještě z první poloviny 17. století, aby toto vlivné místo neobsadil husitský kněz:[46]

„O. Z Tábora, 20. dubna. (První veřejné sedění městského výboru.) Dnešního dne dočkalo se město Tábor prvního veřejného sedění zdejšího městského výboru. Měšťanosta p. Jakub Zeis zavděčil sobě obyvatelstvo velice tím, že ohledem nedostatečnosti náležitých místností v radnici k účelu tomu velký sál na střelnici upraviti dal. Mezi jinými dosti zajímavými předměty přednášela se také žádost od zdejšího měšťanstva písemně podaná, aby p. dru. Františku Palackému a p. dru. Riegrovi ‚za jejich neocenitelné zásluhy o vlast a národ' čestné měšťanství uděleno bylo. Když pak i návrh městské rady, žádost tuto náležitě podporující, byl přednešen, netušil nikdo ani ve snu, že by jakýs odpor mohl vzniknouti. Tu však ozve se z nejvzdálenějšího úhlu radního stolu hlas pana barona z Ehrenberků, c. k. komisara krajského,[47] jenž podal návrh, aby se tato věc ještě odročila. Na všestranný dotaz po příčině navrženého odročení odpověděl pan baron, že na to dosti času až po sněmu, kdež prý se teprv ukáže, mají-li pánové Palacký a Rieger nějaké pravé zásluhy, a že prý krajské město Tábor se nemá řídit dle vesnic, nýbrž vesnice dle města. Nevůle tímto odporem vzniklá se v shromáždění výboru také ihned náležitě projevila; i povstali hlasové, že beztoho již dosti hanba, že Tábor, město v dějinách českých takřka nejproslulejší, v této záležitosti až posud zůstalo pozadu za tolika jiných měst a obcí; zvlášť vřele mluvil pro návrh výboru p. Vojtěch Stárek. Na vybídnutí p. měšťanosty povstali pak veškeří druzí členové výboru na důkaz své souhlasnosti s návrhem, a jen zmíněný c. k. pan krajský komisař zůstal sedět. Výsledek usnešení oznámil se hned telegramem do Prahy. Rokovalo se pak též o udělení čestného měšťanství našemu poslanci panu dru. Hamerníkovi. Avšak návrh ten byl prozatím jednohlasně odročen, jelikož jsme nenalezli podpisu páně doktora na protestu českých deputovaných, v dnešních novinách vytištěném. Celé město netrpělivě očekává vysvětlení, proč vážený náš pan poslanec se k tomuto protestu nepřidružil. (Pan dr. Hamerník protest podepsal. Red.)"[48]

45) Srov. Jiří Kořalka, Táborští řemeslníci a živnostníci v letech 1848-1850, Táborský archiv 8, 1998, s. 218–219.

46) Čas, č. 99, 25. 4. 1861, s. 3.

47) Svobodný pán (baron) Eduard Gayer von Ehrenberg, táborský okresní hejtman v letech 1853–1855, poté jeden ze dvou krajských komisařů v Táboře. Hof- und Staats-Handbuch 1859, díl 3, s. 28.

48) Ohrazení českých poslanců z 18. 4. 1861 proti zkracování práv Českého království i s podpisem Josefa Hamerníka, který byl zařazen až v druhém sledu, nikoli podle abecedního pořádku jako podpisy většiny ostatních poslanců (zřejmě tedy v novinách o den později), otiskl Adolf Srb, Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895, Praha 1899, s. 17–19.

Z ostatních předmětů v poradu vzatých uvádím ještě volbu děkana pro Tábor.[49] *Obec táborská má právo patronátní, musí ale králi českému vždy tři kompetenty ponavrhnouti, kteráž povinnost se z oněch časů datuje, kde se vláda ještě obávala, že by kněz husitský za děkana volen býti mohl. Ze čtyr kompetentů o děkanství měl největší naději vel[ebný] p[án] P. Mansfeld, který za čas 14letého úřadování svého v Táboře všeobecnou lásku i úctu sobě byl získal; v předběžné poradě výborů obecních byl jednohlasně na první místo za děkana ponavržen, a se vší jistotou by též v poradě veřejné býval zvolen. Než p. P. Mansfeld zaslal před seděním resignaci na kandidaturu tuto, uváděje, že se přesvědčil o důvěře sobě získané, že tím sebe sama lépe poznal, že ale si přeje, aby všichni p. výborové pro vel[ebného] p[ána] P. Šaška, faráře z Dražic,*[50] *hlasovali, an tento ctihodný muž spravedlivějších nároků na děkanství má pro stáří, zásluhy své atd. Resignace tato byla tak důtklivou řečí psána, že mnohého až k slzám pohnula. Všeobecná chvála dostala se tomuto miláčkovi obecenstva za opětný důkaz poctivosti a spravedlivosti jeho. Páni zástupcové obecní dle přání P. Mansfelda ponavrhli pak za děkana p. Šaška na prvním, P. Mansfelda na druhém a pana Rybu, kněze z Klokot,*[51] *na třetím místě.*

O vzrůstající aktivitě táborské veřejnosti v intencích a na podporu českého národního hnutí svědčí další dopis o řadě akcí Zpěváckého spolku a táborské městské rady v druhé polovině května a počátkem června 1861. Vůdčí čeští politikové prodlévali tehdy ve Vídni – Palacký v panské sněmovně a Rieger v poslanecké sněmovně říšské rady, kde byli oba stále více nespokojeni se zásadním odmítáním svého úsilí o rovnoprávnost národů v Rakouském císařství.[52] Dvoučlenná deputace proto odjela do Vídně, aby předala diplomy o čestném občanství města nejen dvěma českým předákům, ale také ministru Mecsérymu:[53]

„Z Tábora, 3. června. (Ludevít Procházka. – Palacký očekáván. – Deputace. – Budoucí sedění výboru obecního. - Brošurka.) Dne 17. m[inulého] m[ěsíce] překvapen byl zdejší spolek zpěvácký sborem ‚Pomoc pro náramnou lásku', od nadaného hudebního skladatele národního Ludevíta Procházky[54] *složeným a spolku věnovaným; valné shromáždění za tou příčinou svolané jmenovalo laskavého věnovatele ohledem na zásluhy jeho o hudbu a zpěv národní čestným údem spolku našeho; skladba onoho sboru duchem národním vyniká a velmi příjemna jest. – Spolek zpěvácký, jakož i zastupitelstvo obecní, očekávali dne 20. m[inulého] m[ěsíce] našeho slovútného Frant[iška] Palackého na předměstí táborském, kamž, dle soukromých zpráv z Jindřichova Hradce*[55] *nás došlých, na cestě z Vídně do Prahy poštou přijeti měl; při této příležitosti měl Palacký býti prvním, jenž by u veřejnosti zmíněný sbor*

49) Předcházející děkan P. Vojtěch Pöschl zemřel 3. 1. 1861. Srov. Thir, Staré domy a rodiny, díl 2, s. 744.

50) P. Vojtěch Šašek (1793–1869) byl mezi kandidáty biskupské konzistoře na táborského děkana již koncem roku 1845. Tamtéž.

51) P. Jiří Ryba (1810–1869), kaplan v Klokotech v letech 1846–1866.

52) K tomu Jiří Kořalka, František Palacký (1798–1876). Životopis, Praha 1998, s. 420–424; Robert Sak, Rieger: Příběh Čecha devatenáctého věku, Semily 1993, s. 139–147.

53) Čas, č. 135, 8. 6. 1861, s. 3.

54) Ludevít Procházka (1837–1888), český hudební skladatel, kritik a organizátor.

zpívati slyšel, též k průvodu s pochodněmi již vše přichystáno bylo, než radost nejvýtečnějšího spoluměšťana svého spatřiti nebyla nám dopřána; Palacký nepřijel, ačkoliv byl ještě po dva dni před poštou očekáván, až jsme se konečně dověděli, že z Hradce Jindřichova přímo zase do Vídně se vrátí.[56] *– V sobotu 1. června ráno odebrala se do Vídně deputace zastupitelstva městského, sestávající ze starosty p. Jakuba Zeise a rady obecního p. Maurice Schöna, aby výtečníkům našim Fr[antišku] Palackému a Dru. Frant[išku] Lad[islavu] Riegrovi diplomy jim uděleného čestného měšťanství královského města Tábora doručili; doprovázeni byli četným obecenstvem a nesou těmto spoluměšťanům našim nejsrdečnější pozdrav, dík i přání od celého občanstva zdejšího. Také J[eho] Exc[ellenci] panu ministru policejnímu svob[odnému] pánu Mecsérymu odevzdá deputace ona diplom čestného měšťanství, uděleného mu již od předešlého zastupitelstva obecního. Všecky tři diplomy jsou velmi vkusné a velkolepě vyhotoveny. – Poněvadž se celému výboru oznámiti musí, zdali a jak vše přijato bylo, zasedati bude po návratu valné shromáždění obecní. Jak doslýchám, také Dru. Hamernikovi, poslanci našemu na sněmu zemském, a nejdůstojnějšímu biskupovi našemu J. V. Jirsíkovi*[57] *čestná měšťanství udělena býti mají. Nevím, zdali při té příležitosti zase někdo nevystoupí a neučiní návrh, aby tato věc byla odročena. I mohl by to učiniti, dostalo by se mu snad zase nějakého obhájce, jako panu baronu z Ehrenbergu, který, jak známo, v posledním sedění obecního výboru navrhl, aby se ještě čekalo s udělením čestného měšťanství Palackému a Riegrovi, ‚neb je prý to nyní jen tak móda'. Když událost ta v čísle 99 ‚Času' uvedena byla, nalezl totiž p. baron z Ehrenbergu v brošůrce ‚20. duben aneb první veřejné sedění obecního výboru' statečného zastavatele, a k tomu doktora Kopřivariusa (po česku: chudák s tou nohou!), značného vlastence, přejapného spisovatele a nelichého učence, jak toho důkazy podal v dopisech svých do ‚Lumíra' a do ‚Poutníka od Otavy' a opětně vydáním zmíněné brošůrky.*[58] *Pomyslete, on dokázal, že hlas onoho pana výbora neozval se z úhlu poradní síně, jak dopisovatel Váš řekl, jsa toho mínění, že úhel též stranu neb polohu naznačuje! – O krásné češtině a důsledné pravdivosti v oné brošurce pomlčím; též mluviti nebudu o věcech, které by v brošurce obsaženy býti měly a nejsou, aniž které by tam býti neměly a jsou, jen to chci povědět, že ona brošurka mezi občany zdejšími nepříjemnost způsobila, a že každý přece jen tomu věřil, kdo byl očitým svědkem události oné ve výboru, neohlížeje se na brošurku."*

Další letní dopis z Tábora zaměřil svou kritickou pozornost na činnost táborských divadelních ochotníků, mezi nimiž došel uznání pouze jediný herec z kočovné pro-

55) V době třítýdenního přerušení jednání panské sněmovny říšské rady od 11. května 1861 studoval Palacký prameny k době jagellonské pro pátý díl svých *Dějin národu českého* nejdříve v třeboňském archivu, ve dnech 23.–25. května 1861 v Jindřichově Hradci. Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, František Palacký, kalendář na rok 1861.

56) V neděli 26. května 1861 odjel Palacký v doprovodu hraběte Evžena Černína z Jindřichova Hradce do Vídně, aby stihl aspoň část výročního zasedání Císařské akademie věd, jejímž byl členem.

57) Jan Valerián Jirsík (1798–1883), od roku 1851 katolický biskup v Českých Budějovicích, organizátor českého školství v jižních Čechách.

58) Dopisovatel naráží pravděpodobně na Karla Edmunda Kociána (srov. pozn. 8), který pod jménem *Edmund* napsal několik dopisů do *Lumíra* a do *Poutníka od Otavy*.

fesionální společnosti. Nečekaný úkaz komety na obloze poskytl dopisovateli podnět k osvětářské kritice pověr a proroctví:[59]

„O. Z Tábora, 1. července. (Divadlo. – Kometa.) Ochotníci divadelní dávali včerejšího večera ve prospěch pohořelých Trutnovských a Roudnických frašku ‚Dareba', dle Kaisera[60] J[osefem] K[ajetánem] Tylem[61] zpracovanou; provedení její bylo nehrubě zdařilé, časté přestávky za příčinou slabé paměti jednotlivých pánů, neohybné aneb jednotvárné pohyby a pouhé odříkávání úkolů, tj. nevmyslení se v úkoly, učinily představení toto méně zajímavým. Nade všemi diletanty vynikal pan Kastner, dříve oud divadelní společnosti p. Zöllnerovy[62], kteráž odtud odjela a dosud v Soběslavi představení dává. Přejeme sobě, aby p. Kastner častější hry s pány ochotníky uspořádal. Obecenstvo, které se četně dostavilo, bylo na cestě z divadla mile překvapeno, že spatřilo na obloze zářící kometu s ohonem asi 4 sáhy dlouhým, a to tím více, že se o příchodu jejím v novinách nic nečtlo, že výjev tento u pověrečných a o hvězdářství ničeho neznajících lidí všelijakých prorokování o moru a hlavně o blízké válce způsobil, rozumí se samo sebou. – Svrchu jmenovaná společnost p. Zöllnera uspořádá, jak doslýchám, na cestě své ze Soběslavi do Prahy v Táboře nějaké představení ve prospěch nemocné vdovy[63] a sirotků po velezaslouženém národním spisovateli J[osefu] K[ajetánu] Tylovi. Jsme jisti hojného účastenství se strany vlastimilů táborských."

Redakce deníku *Čas* přetiskovala z jiných novin různé zprávy o českých městech a většinou je opatřovala vlastními stručnými komentáři. V případě města Tábora vzbudila pozornost nepřesná informace pražského německého deníku *Bohemia*, která se však zdála být spíše důvěryhodná, protože se v českých zainteresovaných kruzích vědělo o nedávném zbourání vnější Pražské brány v Táboře, pocházející ze 16. století: *„S nelibostí dočítáme se, jak město Tábor, vážné a proslavené dějepisnými památkami, jednu starožitnost po druhé ruší. Zase sděluje ‚Bohemie', že zohyzděna stará památná věž Táborka, pozůstalá ze staré tvrzi zvané Kotnov."*[64]

Během jednoho týdne se dopisovatel z Tábora ohradil proti informaci *„tetky Bohemie"* a vysmál se názvu údajné *„památné věže Táborka"*. Vyvrácení nepřesné zprávy mu poskytlo podnět k tomu, aby s předstíraným uznáním ocenil kladný vztah obyvatel Tábora k městským památkám, ale současně aby zpochybnil uchování stavebních památek v zájmu rozvoje moderního hospodářství, obchodu a bezpečného provozu. Již v polovině roku 1861 se tak dopisovatel přimlouval za to, aby byla zbourána také zbývající stavba cenné Pražské brány.[65] Předcházející části dopisu se

59) Čas, č. 156, 3. 7. 1861, s. 3.

60) Friedrich Kaiser (1814–1874), vídeňský dramatik, spisovatel a herec, autor více než sta divadelních her. Srov. Österreichisches Biographisches Lexikon, díl 3, Wien 1965, s. 181–182.

61) Josef Kajetán Tyl (1808–1856), přední český dramatik, spisovatel a novinář, po roce 1850 herec a režisér kočovných divadelních společností.

62) Filip Zöllner (1782–1863), herec a principál divadelní společnosti, zakladatel herecké dynastie Zöllnerů.

63) Magdaléna Tylová, roz. Forchheimová (1803–1870), herečka ochotnického a Stavovského divadla, manželka Josefa Kajetána Tyla, s nímž měla sedm dětí.

64) Čas, č. 170, 19. 7. 1861, s. 3, Zprávy pražské a z venkova.

65) Ke zbourání poslední části Pražské brány se přistoupilo až o třináct let později, roku 1884.

zabývaly neuskutečněním benefičního představení v Táboře pro rodinu Josefa Kajetána Tyla, plaveckým výcvikem a připravovaným tělocvikem pro školní mládež na Jordáně a pokračováním debat o táborském středním školství. Na závěr byla pochválena aktivita Zpěváckého spolku, kdežto jmenování nového táborského děkana nevyvolalo u některých občanů města velkou radost:[66]

„Z Tábora 26. července. (Rodina Tylova. – Ochotnictvo divadelní. – Plavárna, tělocvik. – Školy. – Starobylosti. – Spolek zpěvácký. – Utonutí. – Děkanství.) V dopisu z Tábora v listech těchto č. 156 čtli jsme arciť s potěšením, že divadelní společnost p. Kulasova[67] (bylo chybou psáno Zöllnerova) na cestě své ze Soběslavi v Táboře nějaké představení ve prospěch ubohé rodiny Tylovy uspořádá; než p. Kulas, neb vlastně p. Standera,[68] který vše vede, málo osvědčil soucitu pro nešťastnou rodinu tuto, neučinil toho, ač již za svého pobytu v Táboře z vícero stran požádán byl, a což také paní Tylové byl slíbil; nevím tedy, jaké pochvaly zasluhuje, považí-li se, že takové představení i kase ředitelské užitek by přineslo. Skutek dokazuje, a pročež doufáme, že p. Standera to, co v Táboře opominul, nyní v Benešově a jinde napraví. […][69] – P. Kastner (dříve úd společnosti p. Kulasovy) připravuje s divadelními ochotníky opět nějaké představení; těšíme se z toho a žádáme od ochotnosti jeho, aby jen vytrval, na některé obtíže se neohlížeje; časem poddá se vše a i částečná lhostejnost některých ochotníků promění se v horlivost, jakmile větší prospívání v pokusech svých spatří. –

Městská rada vystavěla na rozsáhlém a místy až 12 sáhů hlubokém rybnice Jordáně plavárnu a koná u ní též přípravy pro tělocvik; školní mládež se tu každodenně v četném počtu baví a cvičí, utužujíc zdraví svého. Velmi chvalitebno jest, že městská rada žádného platu od žáků nežádá a jen zámožnějším na vůli ponechává, aby nějakou odměnu mistru plaveckému dali. On pak by měl při cvičeních počítati jedna, dvě, tři, a ne: ein, zwei, trai, či snad by se hoši čeští plavat nenaučili, kdyby aspoň ten kus německé kultury při tom nebyl? Těšíme se na veřejnou zkoušku na konec roku školního, a sice i ve škole i na plavárně. –

Mluvě o škole, napadá mi též nutnost, aby uspořádáno bylo zastupitelstvem obecním, jaká má býti na veškeré reálce mluva vyučovací, neb se dosud jednotlivým předmětům, na př[iklad] zeměpisu, v řeči německé vyučuje, a nemile to překvapí otce, když syn malující nějakou mapu na otázku, co jest to za zem, ‚to je Frankreich' nebo ‚to je England' odpoví. Nepochybujeme, že páni učitelové žákům svým zeměpisná jména též po česku povědí, míníme ale, že to nepostačuje, nýbrž že potřeba jest, aby se též zeměpisu v jazyku českém vyučovalo. Když jeden ze zdejších pp. učitelů, jazyka českého dostatečně schopen nejsa, zeměpis v němčině přednáší, nedivíme se tomu, avšak to nám jest divno, kterak učitel takový na reálce naší zůstati může? a ještě více

66) Čas, č. 180, 31. 7. 1861, s. 3.

67) Josef Kullas, ředitel kočovné divadelní společnosti, v níž J. K. Tyl působil od roku 1852 jako režisér a herec.

68) Josef Štandera, hospodářský správce Zöllnerovy divadelní společnosti, který přešel do Kullasovy společnosti jako nájemce a později se osamostatnil.

69) V dopise následuje obecně zaměřená úvaha o rodině Josefa Kajetána Tyla a o širších akcích na její podporu, netýkajících se města Tábora.

se divíme, když jiný p. učitel, úplnou znalost jazyka národního tiskem vydanými spisy osvědčiv, zeměpisu též v němčině vyučuje! Podobná nedůslednost děje se snad i při jiných předmětech, a jest tedy zapotřebí, aby se věc zastupitelstvem obecním vyšetřila a upravila, aby se páni učitelové již o prázdninách na budoucí školní rok dobře připraviti mohli. – Též mi dlužno zmíniti se o otázce stran gymnasia našeho. ‚Národní Listy' se již častěji proti tomu vyslovily a i z úvodních článků ‚Času' nevybrali jsme si schválení účelu toho. Když také z gymnasia mnoho špatně placených úředníků a kaplanů vychází, kteří za chatrný peníz svobodu svou prodávají proto, aby pak mizerně dále žili, vychází z gymnasia též mnoho řádných učitelů, doktorů práv a lékařství, kteří sobě dosti svobodného, materielně dobrého a pro národ blahodárného postavení získati mohou. Než toť jsou následky více theoretické, jež se v životě praktickém častěji neuskuteční; jsou tu ale okolnosti způsobu velmi praktického, které na zřízení gymnasia v Táboře poukazují. Jistě nahlíží též část obyvatelstva zdejšího, že by prospěšněji bylo zříditi školy průmyslné a vůbec praktické, druhá a větší část obyvatelstva ale přeje sobě vedle reálky též gymnasium proto, aby otec vícera dítek některým dráhu průmyslnou a jednomu nebo druhému také dráhu vědeckou snadněji vykázati, a tak všecky zaopatřiti mohl; každému z dítek nemůže přispěti s tisíci; vychování ale může dáti každému, pak-li mu i jiné učiliště doma nebo nedaleko domova při ruce jest; městská rada, zastupitelstvo obecní musí jednati dle vůle komittenta svého, tj. dle velké většiny občanstva zdejšího; dále přikládají venkovské obce nejen okresu táborského, ale i několika okresů vůkolních skorem 100.000 zl[atých] r[akouského] č[ísla][70] ku zřízení gymnasia, vyhražujíce sobě jen to, aby dítky z obcí těchto od platu školního na vždy osvobozeny byly. Což medle zbývá zastupitelstvu obecnímu, než aby se o zřízení gymnasia zasazovalo a tak, jak možno, vzdělávací ústavy rozmnožilo, jelikož se žádostí o zařízení gymnasia reálního již dříve odmrštěno bylo; že ale v Táboře jen české gymnasium býti může, rozumí se samo sebou. Ostatně vděčně přijato bylo veškeré dobře míněné poučení od listů politických dané. –

V č. 170 ‚Času' čtli jsme zprávu z tetky ‚Bohemie' vyňatou, že zohyzděna stará památná věž Táborka (?), pozůstalá ze staré tvrzi zvané Kotnov. Mohu zprávu tu prohlásiti za pouhou lež, na kotnovské věži nezměnilo se ničeho, což by památku tuto zohyzdilo; ostatně jest jisto, že by obyvatelstvo zdejší svévolnému rušení jemu též vysoce vzácných památek nikdy nepřipustilo, ba ono již dokázalo, že jich šetří. Tak ku příkladu vede z města na pražské předměstí, kde se též rybník Jordán rozprostírá, starobylá brána, mnohých památek dějepisných na sobě nesoucí; brána tato jest tak úzká, že se s velkým nákladem skrz projeti nemůže. I musel jistý pán, do Tábora se nedávno stěhující, mnoho nářadí před branou složiti, aby projeti mohl. Uchovejž Bůh město naše před požárem! Voda by se musela tou samou branou z Jordána do města vozit, a jakých neštěstí by se tu v úzké bráně státi mohlo? Bylo by tedy žádoucno, aby z hospodářských, obchodnických i policejních ohledů brána rozbořena, ulice pak s novými, před branou vystavenými domy v rovnou linii uvedena a tak rozšířena byla, a to tím více, an stavba brány již velmi chatrná a nejistá jest. Než – ona se neodstraní, dokud toho veliká nutnost žádat nebude, poněvadž občanstvu též vzácná jest. Podobných příkladů bychom více uvésti mohli, kteréž by dokázaly, že si Tábor památek svých vážiti zná. –

Spolek zpěvácký uspořádal dne 7. července b[ěžného] r[oku] produkci pátou (v r. 1861) na střelnici a dne 21. července běžného roku výlet s hudbou do blízkého lesa Pintovky; při obou zábavách bylo obecenstvo velmi četně shromážděno, při poslednější na 400 osob, obě byly velmi zajímavé, národní. Kéž spolek náš letos ještě několik výletů uspořádá! – Tyto dni utopil se zde v Jordáně čeledín, jenž s velkou neopatrností 5 koní najednou brodil, z nich se smekl, jimi pod vodou držen a snad i poraněn byl, takže mrtev na planinu vyšel. – Právě sem došlo vládní potvrzení důstojného pána Šaška za děkana v Táboře; čeká nás tedy bohužel smutné loučení s milovaným naším p. Mansfeldem, než mu odevzdána bude administrace fary odstoupením p. Šaška v Dražicích uprázdněná, kdež se p. Mansfeld též farářem stane."

Představení a dobročinné akce táborských divadelních ochotníků se nedočkaly uznání ani v následujícím dopise z Tábora do pražského *Času*. Větší zájem dopisovatele vzbudila slavnostní akademie, připravovaná ve spolupráci s táborskými studenty pražské univerzity k narozeninám rakouského císaře Františka Josefa I. (1830–1916), který v dubnu 1861 přislíbil deputaci českého zemského sněmu, že se dá korunovat na českého krále.[71] Velká voda na rybníku Jordáně přivedla dopisovatele k opakované úvaze o možnostech průmyslového rozvoje města:[72]

„Z Tábora, 4. srpna. (Divadlo. – Akademie. – Cena. – Vichřice. – Výlet.) V neděli 28. m[inulého] m[ěsíce] dávali divadelní ochotníci ‚Obležení Prahy od Švédů', činohru od J[ana] N[epomuka] Štěpánka,[73] aneb (jak na ceduli divadelní stálo) ‚Věrnost a udatnost česká'. Takové ‚aneb' opakovalo se při nadpisu druhého oddělení, znějícího ‚Sen a skutečnost aneb boj lásky a povinnosti'. Proč se takového ‚anebování' od ochotníků užívá, nepochopuji, nedivím se, když se toho chápá některá opatrná společnost kočující. Též naznačovaly cedule, že představení provozováno bude k dobročinnému účelu; snad by spíše radno bylo, aby pp. ochotníci vždycky zřejmě naznačili účel dobročinnosti, ano se obecenstvo pak vždycky táže: co se s výtěžkem státi má, a snad jest také ten, kdo se má dobročinným okázati, hoden, aby se mu upřímně pověděl, komu nebo k čemu má dobrodiní prokazovati, pak snad nezaplatí místo v divadle, nýbrž složí částku větší, a mimo to snad též většího oučastenství očekávati lze. Tenkráte bylo obecenstvo nehrubě četné a představení pro nepřiměřenost příprav a slabé študování méně zábavné; neschvalujeme volby kusů takových, kteréž rozsáhlé a velkolepé přípravy a pilné proštudování žádají, lehčí frašky neb veselohry by byly spíše na místě. [...][74] Dobročinný účel představení mi dosud znám není, však doslýcháme, že se jen na outraty dostalo, ačkoliv jsme lepšího oučastenství očekávali, ano povětří procházkám na venek příznivo nebylo. –

70) 1 zlatý rakouského čísla (österreichische Währung) odpovídal 2 zlatým 30 krejcarům vídeňské měny (Wiener Währung).

71) Srov. Srb, Politické dějiny národa českého, s. 13–14.

72) Čas, č. 185, 6. 8. 1861, s. 3.

73) Jan Nepomuk Štěpánek (1783–1844), český dramatik, organizátor českých her ve Stavovském divadle.

74) Následuje podrobná kritická charakteristika postav hry, bez uvedení jmen táborských herců.

K narozeninám J[eho] Cís[ařské] M[ilosti] krále našeho chtějí p. ochotníci společně se spolkem zpěváckým slavnou akademii zařídití. Těšíme se velice. – Proslov, na nějž p. ochotníci cenu 10 zl[atých] rak[ouského] čís[la] byli vypsali, jest již vyvolen a cena přiřknuta od pánů soudců z pěti kompetentův panu Karlu Adamcovi, posluchači filosofie v Praze. Ještě jeden z ostatních proslovů by byl mohl cenou neb akcessitem poctěn býti, než nebylo ceny druhé ani akcessitu. –

Včera od jedenácté hodiny dopolední tížilo nás nesnesitelné parno; odpoledne ke čtvrté hodině stahovala se nad námi hustá mračna a zdála se již přímo nad střechami viseti, až ouzkost způsobujíce. Po čtvrté hodině strhl se déšť a krupobití, se strašným vichrem spojeno, řádilo ve městě i po vůkolí: okna jsou rozbita, střechy potrhány, stromy vyvráceny, obilí (pšenice, ječmeny) a brambory buď docela buď dílem potlučeny, vozy s obilím na cestách pokáceny; u rybníku Jordán musely následkem velikého přívalu vody stavy v čerstvosti vytaženy býti, pod Jordánem pak byla hotová povodeň; dnes viděti jest krásný vodopád tam, kudy voda z Jordána obyčejně slabě stéká. Škoda vichřicí tou způsobená obnáší mnoho tisíc. Jakožto o zvláštnosti zmíniti se musím, že bylo viděti boudu s přivázaným u ní psem a vůz s obilím po řece Lužnici plynouti, plechovou střechu, jíž lékárna kryta byla, strhl vichr docela a snesl ji poznenáhla na náměstí; že se to ale o nejprudším větru stalo, když žádného venku nebylo, nepřišel také žádný k ourazu; jakož díky Bohu vůbec lidské živobytí uchráněno zůstalo. Nejstarší pamětníci zdejší tak hroznou vichřici v Táboře nepamatují. – Když jsem se nadzmíněnému vodopádu obdivoval, pomyslil jsem si mane, jak málo průmyslníci zdejší síly vody jordánské k zisku svému používají. Když vodou tou více mlýnů hnáno jest, mohla by se také ve vší pohodlnosti jedna i více fabrik pod hrází rybníka toho vypínati, k[u] p[říkladu] mlýn se strojem amerikánským, dílny soukenické, tkalcovské atd. – až se takové myšlénky nějaký cizinec chopí, pak to jistě půjde a výtěžek tisíců zase půjde za hranice. Spolek zpěvácký uspořádal na dnešek opět výlet do Pintovky, kterýž ale včerejší vichřice dílem pokazila."

Táborské oslavy císařových narozenin v srpnu 1861 neměly daleko od velkého společenského skandálu. Slavnostní projev posluchače filozofické fakulty pražské univerzity Karla Adamce, který k této příležitosti vybrala pětičlenná porota Spolku divadelních ochotníků v Táboře, obsahoval totiž pozoruhodnou úvahu o protikladu mezi temnou minulostí, která byla charakterizována umlčením velkého Mistra Jana, a zářnou budoucností, pro niž měla být příznačná císařova zákonná ustanovení o ústavní svobodě.[75] Bylo to v průběhu 19. století zřejmě poprvé, co v Táboře na veřejnosti zazněla, byť jen v náznaku, oslavná zmínka o jinak oficiálně odsuzovaném Janu Husovi. Odpovědní státní úředníci v Táboře si na chystaný projev stěžovali písemně i telegraficky do Prahy, ale ke svému překvapení dostali z pražského místodržitelství ujištění, že proti zaslanému textu nejsou námitky. Nebylo sice snadné najít v Táboře řečníka, který by byl ochoten přednést Adamcův projev v divadle před katolickými duchovními, státními úředníky, důstojníky a předními měšťany. Dlouhé

75) Týkalo se to císařova diplomu z 20. října 1860 o uspořádání vnitřních státoprávních poměrů v monarchii a císařského patentu z 26. února 1861 o říšském zastupitelstvu a zemských zřízeních. Srov. Otto Urban, Česká společnost 1848–1918, Praha 1982, s. 147–154.

mlčení o Janu Husovi v Táboře na veřejnosti však bylo prolomeno, i když mnozí přítomní pravděpodobně ani neporozuměli, co měl student Adamec na mysli. Jiné důležité informace dopisu se týkaly prosazení češtiny jako vyučovacího jazyka na táborské reálce a jako služebního jazyka táborských ostrostřelců. Rozpaky v Táboře vyvolala ohlášená výstava starožitností pod názvem *Arkadie*, pro niž se v husitském městě nenašly zachované vhodné předměty:[76]

„Z Tábora, 19. srpna. (Slavnost narozenin J. C. M. Krále Českého. – Sbor ostrostřelců. – President Vladika. – Starožitnosti.) Zase drobet strakatiny, jak ráčil slovutný p. dopisovatel z Tábora do Národních Listů poslední dopis můj pojmenovati. Inu jak se líbí. – Fond gymnasialní obnášel za času tehdejšího dopisu v hotovosti 54.000 zl[atých] r[akouského] č[ísla] co příspěvků obcí vůkolních; mimo to slíbily ještě jiné obce více tisíc, a jen o těch se říci může, že snad danému slovu nedostojí. Doufám tedy, že nebyla zpráva a s ní dopisovatel nespolehlivý, kdy asi o 100.000 zl[atých] r[akouského] č[ísla] mluvil; a to tím méně, an k tomutéž cíli také zdejší měšťanstvo pravovárečné 20.000 zl[atých] r[akouského] č[ísla] a vůkolní statkáři větší příspěvky v částce neurčité přislíbili. Kdo nevěří, ať si vyžádá vysvětlení ouředního a pak ať je uveřejní; přesvědčíme se, komu patří výčitka nespolehlivosti.

Při zkouškách na zdejší reálce přesvědčili jsme se, že žáci v češtině i v němčině zkoušeni byli, v němčině i ti, kteří češtiny schopni byli, ale ne tak jako němčiny; hleďiž se tedy přísněji na to, aby všickni, kteří češtiny schopni jsou, též v češtině zkoušeni byli. Netřeba tuším bráti ohled k[u] p[říkladu] na otce jednoho žáka, jenž se vyjádřil: což jest to? vy prý chcete udělat reálkou českou, vždyť já tam mám také syna?! Ohledy na jednotlivce škodí celku. Také se stal onen předpovídaný div divoucí, že se na zdejší české reálce též česká vysvědčení dávala, viděl jsem ale též mnoho německých, což se nepředpovídalo; nu, rovnoprávnost musí být, neb ta se zachovává (?) rovně tak v Litoměřicích, v Liberci atd. –

Dne 17. t[ohoto] m[ěsíce] viděli jsme na rozích přilepené černožluté tabule oznamující, že se večer k oslavení ‚Jeho Císařské Milosti Krále Českého Františka Josefa I.' v divadle uspořádá zábava. Těšil jsem se na první číslo programu: cenou poctěný proslov od Karla Adamce, neb o něm rozličné pověsti kolovaly. Adamče, Adamče! básníku přenešťastný! čeho jsi se dopustil!! Ty's v proslovu svém litoval doby minulé, mluvil's o černých mračnech, řekl's, tenkrát že již umlkla mluva Jana, a při tom slovu nemyslil's na žádného jiného, než na Husa, onoho Husa, jemuž nyní pomník v Kostnici postaven bude;[77] a teprv v oddělení druhém chválils časy přítomné, děkovals za svobodu, a těšil se z toho, že vlast tvá dobrého otce má! Jak jsi mohl pomysliti, že hříšný proslov tento v Táboře jen tak lehce přednešen bude? Nepomyslil's, že pro tvůj proslov stane se prolití inkoustu, že pohne poštou, ba i telegrafem! A vše to se stalo, neb tři dny před slavností obsah nadzmíněného proslovu co závadný uznán byl od ouřadu okresního i krajského, a chudák musel jít do Prahy okázat se vysokému c. k. místodržitelstvu, a odtud přišlo telegrafem (hroz se!): „ohne Anstand"[78] –

76) Čas, č. 197, 21. 8. 1861, s. 3.

77) Zprávu o připravovaném postavení Husova kamene na místě upálení mistra Jana Husa v Kostnici uveřejnil Čas, č. 194, 17. 8. 1861, s. 3.

78) Bez námitek (německy).

Viď, básníče, že jsi si oddechl? – Teď zase jiná nehoda. Kdo ho má přednášet? Onen pán, jenž ho již nastudoval, prý ochraptěl, a tak již zcela nešťastný proslov na jevišti pouze čten byl, což mu arci škodilo. Jeviště samo ozdobeno bylo v pozadí ověnčenými sochami císaře a císařovny, od nichž kupředu na levé straně bíle oblečené dívky ze spolku ochotnictva divadelního, na pravé straně mužští ze spolku zpěváckého a ochotníci divadelní. Po přečtení proslovu – hrobové ticho, jež přerušila teprv národní hymna od spolku zpěváckého i od obecenstva přednášená; po ní provolána ‚Sláva J[eho] C[ísařské] M[ilosti] Králi našemu', což obecenstvo velmi hlučně opakovalo, a tu zazněly také rány z moždýřů. Na to se hrála ouvertura ze zpěvohry ‚Lazebník Sevillský'[79] a spolek zpěvácký přednesl Jelenův sbor ‚Vše jen ku chvále vlasti a krále', a slavnost se skončila veselohrou ‚Obžínky' od Kořenovského.[80] Obecenstvo bylo zastoupeno veškerým důstojným duchovenstvem, c. k. ouřednictvem a vojenskými důstojníky, jakož i četnými měšťany a jmenovitě krásnou pletí. Před ukončením veselohry strhlo se náramné krupobití a hrozilo vysokým oknům v divadle, a bylo tak silné, že když jsme se z divadla vraceli, celé závěje krup po ulicích viděti bylo; škoda tím pošlá jest, Bohu díky! nepatrná. –

Včera 18. t[ohoto] m[ěsíce] byla slavnostní mše svatá, již důst[ojný] p[án] p. Mansfeld s četnou assistencí sloužil; přítomni byli veškeré c. k. úřednictvo, voj[enské] důstojnictvo, rada městská, učitelstvo atd. Ctěný náš sbor ostrostřelců vytáhl též s práporem svým a měl po nejprv velení české; jak doslýchám, nechtělo se dříve toho velení použíti, až na narozeniny krále českého; veškerou chválu zasluhuje za výborné vycvičení sboru pan František Veselý,[81] setník téhož sboru, jakož i za zavedení českého velení, kteréž výborně šlo a od všech spoluoudů se vší láskou a radostí přijato a cvičeno bylo; pročež buďtež celému sboru vřelé díky projeveny za důkaz citu vlasteneckého a za příklad jiným sborům daný! Sláva ostrostřelcům táborským! – Tím jest první krok učiněn; dále jest přání naše, aby se sbor rozmnožil a aby též kroj národní (myslivecké čamary) za uniformu sobě vyvolil, což by se lehce státi mohlo, až se budou nové obleky kupovat. Výborná střelba ostrostřelců a rány z moždýřů ohlašovaly v celém městě i ve vůkolí dnešní slavnost. – Ve vší tichosti projevovala se dobročinnost toho dne. Tak na příklad pan president zemského soudu Dr. Wladika[82] daroval pěti chudým dítkám po 5 zl[atých] rak[ouského] č[ísla]. Odpoledne byla na střelnici královská střelba do terče. I zde pomýšleno bylo na to, aby se ku výstavě starobylostí Arkadii něco zaslalo, ale bohužel tu není ničeho, co by zasláno býti mohlo, neb zloba lidská způsobila, že se nejdražší památky menší velikosti již před mnoha lety ztratily; i pamětné knihy byly odcizeny, ba privilegia města Tábora, kteréž jen v duplikátu novějším zde máme. – Jsme žádostivi, zdali přece ještě jednou bude sedění výboru městského!"

79) Opera Giacchina Rossiniho byla i v českém prostředí populární poté, co její libreto do češtiny přeložil a roku 1825 knižně vydal Simeon Karel Macháček (1799–1846).

80) Autorem hry byl polský dramatik Józef Korzeniowski (1797–1863); překlad hry pod názvem *Obžínky* pořídil roku 1851 H. z V. Z. Srov. Ottův slovník naučný, díl 14, Praha 1899, s. 909–910.

81) František Veselý, táborský mlynář, který aktivně vystupoval již roku 1848. K tomu Kořalka, Táborští řemeslníci a živnostníci, s. 221, 232–233.

82) JUDr. Jan Wladika, prezident zemského soudu v Táboře.

Zasedání obecního zastupitelstva města Tábora, které odpovědělo na tuto výzvu a konalo se během necelých dvou týdnů, poskytlo dopisovateli vítanou příležitost k nové kritice maloměstských sporů. Velice kladně však bylo oceněno zřízení vyšší dívčí školy. Vztah k novému katolickému děkanovi v Táboře se počátkem září 1861 jevil poněkud přátelštěji než v předcházejících dopisech, ale dopisovatel přesto neopomněl připomenout stařectví Vojtěcha Šaška na rozdíl od nápaditého a energického Antonína Mansfelda, který z Tábora odcházel:[83]

„Z Tábora, 1. září 1861. (Městská rada. – Beseda.) Včerejší sedění zdejšího výboru obecního bylo velmi živé a oučastenství obecenstva velmi četné a chvalitebné, i pozorovali jsme, jak důsledně a bezzištně si někteří z pp. výborů počínali. Tak jeden z p. radních neostýchal se i říci k výboru 5, který stavbu nové kůlny připustiti nechtěl, an dle přesvědčenosti jeho jen stará kůlna se opraviti má: vždyť v najatém obecném dvoře také budete potřebovat novou kůlnu, a já jsem též pro to, aby se i Vám nová kůlna vystavěla. A ejhle! toto vnuknutí ducha sv[atého] přidalo panu S. rozumu a hlasoval pro novou stavbu. – Dále se okázalo, jak nevyvinutý zůstal dosud u nás život parlamentarní a jak nepolitický jest rozhled mnohých pánů výborů! Tak si na př[iklad] pan výbor B. B.[84] dovolil urážlivých slov proti radě městské, předstíraje jí netečnost; tentýž pán byl ale výborem již za předešlého zástupnictva obecního, z kterýchž časů tolik hříchů nyní k napravení jest, že se to rokem, ba ani více lety zcela napraviti nedá; tážeme se zkušeného p. B. B., proč se neozval tehdáž, dokud byla pomoc lehčí? proč nehleděl tehdáž nepořádky zamezit a kassy obecní naplnit, aby novému zastupitelstvu více než prázdny odevzdány nebyly? – Mluvit jest lehce, ale skutek, jednání dokazuje. Mírnosti p. starosty ale musí se také poklesek ten připsati, že povoleno bylo pánovi – jenž výborem nebyl – ku stolu přistoupiti a ku celému shromáždění mluviti. Konečně jistě žádný, ba ani pp. výborové sami schvalovati nemohou, aby při veřejných poradách 10 a více oudů najednou mluvilo, jest tedy jakýsi jednací řád výboru zapotřebí, dle kterého by se vždy jednalo, neb pořádek musí býti ve všem. [...][85]

Mimo hospodářské a jiné záležitosti přijat byl návrh výboru, v sedění dne 24. srpna t[ohoto] r[oku] ustanoveného, týkající se zřízení vyšší dívčí školy; budeť sestávat ze dvou ročních běhů, jichž první již letos otevřen bude. Chvalitebna jest obětavost zdejších pp. učitelů na reálce, hlavní i dívčí škole, kteří za nepatrnou náhradu ve vyšší dívčí škole následovní předměty přednášeti budou: náboženství, řeč českou, francouzskou a německou, zeměpis a dějepis, psaní a kreslení, populární přírodopis a přírodozpyt a počtářství. Obec zařídí k účelu tomu místnosti, dá palivo a veškerá opatření; žákyně dle možnosti platiti budou dosti skromný školní plat, 2 zl[até] r[akouského] č[ísla] měsíčně, který jedinou materiální odměnu pánům učitelům podá; ostatně jsem přesvědčen, že obec dle zásluh p. učitelům též sama později odměny poskytne. Díky důst[ojnému] p[ánu] p. Mansfeldovi za učiněný návrh a spoluvypracování programu, byloť to jeho poslední blahodárné dílo v Táboře, anť již

83) Čas, č. 209, 4. 9. 1861, s. 3.

84) Pravděpodobně člen městského zastupitelstva, knihařský mistr Bedřich Bretter. Srov. Zenkl, Třicet let real. gymnasia, s. 10.

85) Dopis dále obsáhle popsal konkrétní příklad zmatečného hlasování v městském zastupitelstvu.

nastoupil administrací fary v Dražicích; díky zastupitelstvu obecnímu i sboru učitelskému!

V sedění dne 24. srpna t[ohoto] r[oku] rokováno bylo o kandidátech zdejšího důchodnictví a kontrollorství obecního a ustanovena byla volba na den včerejší; však ale dosud se nestala, ač se státi mohla, kdyby byla rada městská odůvodněný návrh učinila; snad se to stane ku sedění budoucímu. Jeden p. výbor učinil návrh, aby v záležitosti této drženo bylo tajné sedění; proč, nepochopuji; nebo snad má ctěný p. výbor nějakého kandidáta za lubem? – Výborně vyvrátil jeho důvod jiný p. výbor, řka: o kandidátech se poraditi mohou členové výboru, kdy chtějí, volba ale, hlasování, patří do sedění veřejného. – Ostatně doufáme, že zdravý rozum nynějšího zastupitelstva obecního jen takového důchodního a kontrollora sobě vyvolí, jenž ze všech kandidátův nejschopnější jest, a že žádného šeptání šetřiti nebude; neb v důchodě jest kořen a základ všeho zla i dobra; když tedy na p[říklad] ze správy důchodů na jiném statku vyhnán byl, nemůže býti, doufám, také v Táboře volen, jakož i ten ne, když se nevykázal schopnostmi v konkursu vypsanými. – Zdař Bůh tedy na den 7. září r[oku] t[ohoto].

Důstojný děkan a vikář náš pan Vojtěch Šašek nastoupil včera úřad svůj a představil se též s vřelými slovy právě shromážděnému výboru, jej za děkana zvolivšímu. Budiž nám srdečně vítán a přejeme zasloužilému i dobrosrdečnému starci dlouhého a ouplného u nás zdaru. – Dne 4. t[ohoto] m[ěsíce] uspořádají zdejší p. studující besedu, kteráž jistě velkého účastenství míti bude, an jsme již dráhný čas žádné zábavy neměli. Také spolek zpěvácký zapomíná jaksi na produkce.“

Trvalo skoro tři měsíce, než se v pražském deníku *Čas* objevil další obsáhlý příspěvek z Tábora, podepsaný značkou „*x. y. z.*“, která se v předcházejících táborských dopisech do *Času* nevyskytovala.[86] Dopisovatel se vyjádřil velice kriticky ke snaze několika státních úředníků a důstojníků v Táboře o založení německého zábavního spolku Casino, který měl být konkurencí vznikající české Měšťanské besedy v Táboře.[87] První pokus německy mluvících a smýšlejících úředníků se nezdařil a byl po krátké době odvolán. Až o rok později, koncem roku 1862, vypracoval přípravný výbor návrh stanov Casina v Táboře, které byly po připomínkách schváleny v dubnu 1863.[88] Opětnou pochvalu vyjádřil dopisovatel táborskému Zpěváckému spolku a vytýkal jen malou účast učitelů na jeho činnosti. Nejzajímavější částí dopisu bylo podrobné líčení slavnosti k padesátému výročí hlavní školy v Táboře, založené roku 1811, na níž byli pohoštěni nejstarší táborští občané:[89]

86) Podobnou značkou „*X. Y. Z.*“, jen s velkými písmeny, se v *Poutníku od Otavy* 10. 5. 1861 podepsal autor recenze pražského časopisu *Obrazy života*. K tomu Miloslav Novotný, Život Jana Nerudy. Dopisy, dokumenty, díl 3, Praha 1954, s. 169–170.

87) Původní žádost o povolení Měšťanské besedy podalo 7. 2. 1862 pět táborských občanů, mezi nimi městský radní František Fiala a člen městského zastupitelstva Vojtěch Stárek. Spolek byl povolen českým místodržitelstvím 5. 3. 1862. Státní ústřední archiv Praha, ČM 1856–1883, 30/6/428, čj. 11653/1862, 66929/1862.

88) Tamtéž, čj. 958/1863, 18934/1863. Táborské Casino nemělo úspěch a v červenci 1865 se pokusilo o spojení s Měšťanskou besedou v Táboře.

89) Čas, č. 285, 1. 12. 1861, s. 3.

„(x. y. z.) Z Tábora, 27. listopadu. (Kasino a Měšťanská beseda. – Spolek zpěvácký. – Padesátiletá památka založení hlavní školy. – Dívčí škola.) Ne jednou jsem slýchal a sám téhož přesvědčení byl, že jest Tábor ryze české město; než najednou nabyl jsem přesvědčení jiného. U nás se zařizuje (nebo jest již zařízeno) německé Kasino. C. k. lieutenant četnictva, mně neznámého příjmení, chodil tyto dni ku kasinu takovému zvát, on zval a zval, a tu se jich sešlo a schází – slyšte! – asi mandel, k čemuž i paničky, vlastně dámy, sečtěny jsou. Přejem mnoho štěstí Táboru, že se tím způsobem drobet okulturuje,[90] nebo toho byla již nutná potřeba, poněvadž zde o podobných kulturních ústavech ani žádný nevěděl, ba ani věděti nechtěl. Mně známí údové tohoto kasina jsou: c. k. poručík četnictva, c. k. krajský komisař baron z Ehrenberka (též co výbor městský chvalně znám), c. k. rada finanční Gnad,[91] c. k. rada s[oudu] kr[ajského] Předák,[92] c. k. okresní Lorenc a jiní. Jestli spolek tento úředně stvrzen a jakých stanov má, nemohu sdělit, neb v tyto tajnosti zasvěcen nejsem! –

Zdejší měšťanstvo zařídí sobě ‚besedu měšťanskou‘ a pracuje se již o stanovách, které ale nekulturní budou. Beseda měšťanská již dříve zřízena býti měla, že se ale někteří pánové té věci dříve jaksi ujímali, ji však usnouti nechali, prodloužilo se zřízení její; nyní ale jistě v život vstoupí. Co se nás nasouží ta kultura, která se všude tak dotírá a vnucuje; již ubohý zpěváckýspolek měl ze začátku působení svého boje,[93] a věru, kdyby nebyl spolkem národním, již dávno by byl zanikl, a protož také nadzmíněnému kasinu nezvěstuji dlouhou budoucnost, jen beseda měšťanská se u nás udržeti může a udrží. –

Náš zpěváckýspolek, který nedávno p[ána] p. Vojtěcha Šaška ku installaci jeho za děkana zastaveníčkem byl poctil, dával dne 18. t[ohoto] m[ěsíce] produkci, kteráž velmi příjemnou zábavu veškerým přítomným způsobila. Upřímně řečeno, zpěváckýspolek jest jediný, který nám nenucené, srdečné zábavy zařizuje, začež také všeobecné obliby dochází; jest jen přáti, aby více mladších sil k spoluúčinkování svému získal, což by se také praktičnějším rozvrhem hodin cvičebních docílilo. Při té příležitosti litovati musím, že někteří páni učitelové, cvičení zpěváci, též v tomto směru k celku nepřispívají a k duševnímu vzdělání obecenstva silami svými nenapomáhají; divím se tím více, ano mi známo jest, že ti samí pánové, když materielní podpory potřebují, dobře vědí, že nejlepší jest se k obci utéci. –

V pondělí dne 25. t[ohoto] m[ěsíce] slavili jsme 50letou památku založení zdejší hlavní školy. Dopoledne před desátou hodinou šli žáci a žákyně zdejších škol – přes 1200 úhrnkem – vedeni učiteli a učitelkami svými a hudbou ostrostřelců, sprovázeni s krásným praporem svým, v řadách do děkanského chrámu Páně, kdež důstojný pan děkan Šašek velkou mši svatou s četnou assistencí sloužil. Mimo učitelstvo a žákovstvo zastoupeno bylo nejčetněji měšťanstvo rodičemi, obecní zastupitelstvo, sbor ostrostřelců a c. k. úředníci, kteří ku slavnosti té úředně pozváni byli, mimo c. k. krajský soud. Dvacet sedm občanů a dvě paní jakožto první žáci naší hlavní školy též

90) Narážka na tehdy obvyklé ztotožňování němectví a kultury v ideologii německých liberálů.

91) Ambros Gnad, finanční rada, krajský finanční ředitel v Táboře.

92) Wenzel Przedak, rada krajského soudu v Táboře.

93) Táborské úřady nesouhlasily roku 1860 se zásadou, že Zpěváckýspolek „*všecko konání své jen svému lidu, národu českému a jazyku mateřskému zasvěcuje*“, a prosazovaly utrakvismus, tj. dvojjazyčnost spolku. Český jih, roč. 38, č. 26, 25. 6. 1910, s. 3, Půlstoleté působení Hlaholu.

přítomni. Pokračování slavnosti této bylo pak v sále na střelnici, jenž velmi vkusně ozdoben byl. Mimo jiné byl v průčelí sálu nejvýš zavěšen orel císařský, na stužce pod ním velkým písmenami jméno ‚Kopecký'[94] bývalého to purkmistra města Tábora, jenž hlavní školy založil a sobě ještě mnohých jiných zásluh o město získal. Jest to tentýž, jemuž Plzeňští nedávno pomník postavili. Pod jménem tím byl uprostřed český lev, ze stran strážní andělé, nad jedním jméno Veinmann[95] (první ředitel hlavní školy), nad druhým Svatoš[96] (první nejzasloužilejší učitel na té škole a zakladatel vesnice Starého Tábora); pod jedním andělem byla číslice tři sta a pod druhým padesát; nebo jest tomu již tři sta roků (23. listopadu 1561), co městu Ferdinandem I. odejmuté panství opět vráceno bylo; neb ačkoliv tehdejší občané panství své po skončeném vyšetřování pro vzpouru zdarma obdržeti měli, nepřijali toho, jak se mezi staršími měšťany vypravuje, a koupili si je zpět za hotové;[97] padesát pak znamenala léta, po která zdejší hlavní škola již stojí. O jedné hodině s poledne častováno bylo asi 40 nejstarších chudých dobrým obědem a obdarováno po 50 kr[ejcarech] r[akouského] č[ísla]; i bylo to pohnutlivé krásné podívání na starce tyto, z nichž nejvíce zajímala postava muže 102 roky starého, který dosud zdravého jsa vzhledu, se vší chutí jedl a po obědě s ještě větší chutí jednu dýmku tabáku za druhou kouřil; ostatní mužové byli dílem přes 90 a 80, všickni přes 70 roků. Též náš pak děkan a vikář, městské zastupitelstvo a více hostů přítomno. Neobyčejné city, slavností touto vzbuzené, rozmnožily veselost společnosti této, i přinesl jeden z nejstarších chudých Josef Voves přípitky JJ[ejich] VV[eličenstvům] císaři a králi a choti jeho, c. k. úřadům, městské radě, sboru ostrostřelců, národním sněmovníkům našim, památce zakladatelů a dobrodinců hlavní školy, a tak mnoho jiných vkusných a srdečných přípitků dalším od ostatních hostů přinešeno bylo. Mezi obědem a po obědě hrála hudba ostrostřelců na poslouchanou a spolek zpěvácký slavnost též několika sbory zvelebil. –

Dobře! řeknete, ale kdo nesl útraty toho všeho? a pomyslíte si: ‚Kdož jiný než obec' – I chyba lávky! Když se ve výborském sedění o tom radilo, vystoupila, jak se dovídáme, jedna strana: baron z Ehrenberka, c. k. první komisař krajský, zemský advokát Václav Kop a Václav Svoboda, c. k. adjunkt soudní, že se nemá na takovou slavnost z obecních důchodů ničeho dát; ostatní strana (24 údů) mlčela a uzavření bylo hotové! Pročež sláva stranám oboum!! Lékař pan Ludvík Mendl ale jest to, jenž tuto slavnost zřídil a vedl, že se tak všestranně líbila. Zavedl proto mezi přáteli a známými svými sbírku a docílil v čase velmi krátkém dostatečitelnou částku peněz, že se nadzmíněného dobrodiní chudým dostati mohlo, a den tento byl tak oslaven. Buďtež jemu vřelé díky vzdány. […][98]

94) Martin Kopecký (1777–1854) stál jako purkmistr v čele táborského magistrátu v letech 1807–1812, poté působil jako purkmistr v Lokti, od roku 1828 v Plzni.

95) P. Antonín Weinmann († 1830), kaplan táborského děkanství a první ředitel hlavní školy v Táboře v letech 1811–1817, poté děkan v Táboře 1817–1830.

96) Antonín Svatoš (1777-1850), učitel kreslení, od roku 1818 ředitel hlavní školy v Táboře, šiřitel Žižkovy památky, obnovitel novodobého osídlení Sezimova Ústí.

97) K tomu František Augustin Slavík, Panství táborské a bývalé poměry jeho poddaných, Tábor 1884, s. 71–73.

Co to? zvoní umíráčkem! Janovský chodí ohlašovat, že prý kasino vzalo za své! Leknutím bez sebe přestávám psáti. Už jest písemně odvoláno, že kasino již zaniklo. Ubohé novorozeňátko!!"

Poslední příspěvek z Tábora, uveřejněný v deníku *Čas* roku 1861, pouze reagoval na kritiky předcházejícího dopisu, které se objevily nejen v německé *Bohemii*, nýbrž i v *Národních listech*. Táborský dopisovatel *Času* rozhořčeně odmítl obvinění táborského dopisovatele do *Bohemie* z údajně nemorálního jednání, které mělo být obsaženo v dopise z 27. listopadu 1861: „*Denunciace dle mého mínění děje se jen tenkrát, když se na někoho něco udá, což jemu činiti dovoleno nebylo; kasino zařídili ale, doufám, v konstitučním Rakousku ani od vlády zamezeno býti nemůže; a že by snad v tom, že se v Táboře německé kasino zařizovalo, něco nedovoleného bylo, velice pochybuji; a proto chtěl jsem jen poukázati na to, jak nemilé jest to ostatním občanům, buď úředníkům, buď neúředníkům, když jistý druh obyvatelstva místního ‚veřejnou společnost' jen pro vyvolenou část zařizuje; způsob zvaní a osoby zvané, místnost schůzek, vyjednávání s hospodským atd., vše to nás opravňuje k výroku, že obmýšlené kasino bylo neb mělo býti veřejné a německé.*"[99] Problém byl v tom, že po uveřejnění dopisu z 27. listopadu 1861 odmítl táborský hostinský uzavřít smlouvu o pronájmu spolkové místnosti, takže se příprava založení Casina v Táboře na celý rok zastavila. Dopisovateli z Tábora do *Národních listů* vadilo naopak líčení slavnosti k padesátému výročí táborské hlavní školy, které považoval za příliš jednostranné.

Touto polemikou mezi táborskými přispěvateli do pražských novin v prosinci 1861 dopisování z Tábora do deníku *Čas* skončilo. Zakladatel listu JUDr. Alois Krása se jako poslanec říšské rady stále více odchyloval od základního směru české politiky, prosazovaného hlavně Františkem Ladislavem Riegrem, a proti českému historicko-státoprávnímu programu prosazoval spíše právo přirozené. Prokázala se oprávněnost tvrzení *Národních listů* a nového demokratického deníku *Hlas*, že Krásův *Čas* byl od počátku roku 1862 subvencován vládou.[100] „*Veškeří stálí spolupracovníci ‚Času' přestoupí k redakci ‚Hlasu', jakož i veškeří dopisovatelé ‚Času' své přispívání ‚Hlasu' zaručili*",[101] oznamoval inzerát v několika pražských novinách před koncem roku 1861. V celém ročníku 1862 *Času* pod redakcí historika a spisovatele Josefa Svátka (1835–1897) nebyl již žádný další dopis z Tábora otištěn.

98) Jako nedorozumění byla vysvětlena následující kritika z Českého Brodu, uveřejněná v pražském časopise *Brejle*, že jedna učitelka táborské dívčí školy neumí dost česky a šíří německý časopis *Damenzeitung*.

99) Čas, č. 303, 22. 12. 1861, s. 3, podpis „x. y. z."

100) Beránková, Krásův Čas, s. 102–113.

101) Novotný, Život Jana Nerudy, díl 3, s. 199.

HISTORIE POMNÍKU MISTRA JANA HUSA V TÁBOŘE (1904–1928)

Květa Kořalková – Rudolf Tecl[1)]

„Královské město Tábor, tak významné v historii hnutí husitského, tvořícího dosud největší slávu národa českého, město, jemuž na blízku hrádek Kozí, nezapomenutelné to působiště a časné sídlo mistra Jana Husa, až potud, vyjma název jednoho malého svého náměstí, ničím jiným trvale a stále nepřipomíná domácímu občanstvu či cizinci osobnost toho, jenž byl původcem oné dějinné periody – osobnost kostnického mučedníka,"[2)] vyslovilo se kriticky nedatované tištěné provolání zatímního výboru Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře,[3)] vydané koncem roku 1904 nebo počátkem roku 1905.

Od první poloviny 19. století věnovali táborští měšťané – a podobně také táborské muzeum po svém založení roku 1878 – mnohem větší pozornost uctívání památky Jana Žižky z Trocnova a husitských válečníků než připomínce životních osudů a díla mistra Jana Husa. Pro táborskou místní tradici byl „národní bojovník" Žižka po celá desetiletí mnohem přijatelnější než „kacíř" Hus.[4)] Je proto příznačné, že úctu k Husovi začali v Táboře s větším úspěchem prosazovat lidé, kteří nebyli táborskými rodáky. Největší zásluhu si v tomto směru získal lékař-lidumil MUDr. Josef Pavlík (1863–1926), který pocházel z Křižánek na Českomoravské vysočině a byl ovlivněn evangelickým prostředím své matky. Po pětileté praxi na různých klinikách pražské univerzity se Pavlík usadil roku 1893 v Táboře.[5)]

---

1) Rudolf Tecl je autorem obsáhlých pasáží o předhistorii, obsahu a průběhu Husovy výstavy v Táboře od 29. července do 9. září 1906. Tyto části článku byly převzaty z jeho strojopisu: Husova výstava v Táboře roku 1906 a její význam pro myšlenku Muzea české reformace, Tábor 1984 (závěrečná práce postgraduálního studia muzeologie na filozofické fakultě brněnské univerzity).

2) Státní okresní archiv (dále SOkA) Tábor, sign. B/76, fond Spolek pro postavení Husova pomníku, kart. 2.

3) Název spolku ve spolkových písemnostech kolísá. Nejčastěji bylo používáno jméno *Spolek pro postavení Husova pomníku*, vyskytuje se i název *Spolek pro zbudování pomníku Husova* (razítka v obou zněních v SOkA Tábor), ojediněle také zkrácený název *Husův spolek v Táboře*.

4) Srov. Jiří Kořalka, Výzkum husitského Tábora v počátcích táborského muzea, Husitský Tábor 2, 1979, s. 117.

5) Zdeňka Bezděková, Práce táborského Spolku pro postavení Husova pomníku v propagaci a bádání o husitství, Jihočeský sborník historický 25, 1966, s. 110–112. Srov. též Milada Petříková-Pavlíková, MUDr. Josef Pavlík (1863–1926), lékař a buditel husitských tradic na Táborsku, budovatel prvních Husových síní v táborském muzeu. Přednáška pro táborské rodáky v Praze, duben 1974 (strojopis).

Založení spolku

V přípravném výboru Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře působilo pět táborských osobností. Iniciátorem a duší celé akce byl MUDr. Josef Pavlík, spolu s ním byli členy výboru inženýr státních drah Martin Frič, sochař Václav Foit a redaktoři místních časopisů Ludvík Frank (týdeník *Tábor*) a Antonín P. Kalina (*Český jih*). Zapojením redaktorů obou táborských týdeníků do přípravného výboru byla zajištěna pravidelná a zevrubná informovanost táborské veřejnosti o činnosti spolku. Dne 15. září 1904 byl vypracován návrh stanov spolku a Martin Frič, člen zatímního výboru, zaslal v polovině prosince 1904 stanovy c. k. místodržitelství v Praze k posouzení. Vyřízení bylo velice hladké a rychlé, takže již 5. ledna 1905 sdělilo místodržitelství Martinu Fričovi a soudruhům, že *„nezapovídá v základě zákona ze dne 15. listopadu 1867, z[ákoníku] ř[íšského] č. 134, o právu spolčovacím, utvoření se spolku pod názvem Spolek pro zbudování pomníku Husova v Táboře se sídlem v Táboře dle obsahu stanov dne 22. prosince 1904 zde došlých"*.[6] Tím začala legální činnost spolku.

Tištěné provolání zdůraznilo, že postavení pomníku mistru Janu Husovi v Táboře znamená *„manifestovati lásku svou k jeho osobě"*. Členská přihláška, která byla k provolání připojena, sdělovala přihlášeným, že se ve shodě s článkem 4 stanov mohou stát členy zakládajícími (s příspěvkem 20 korun jednou provždy), členy přispívajícími (s ročním příspěvkem 10 korun) nebo členy činnými (s příspěvkem nejméně 3 korun ročně). Podle oznámení v tisku mohl přispívající člen platit 6 korun ročně.[7] Potřebnou peněžní částku na zřízení Husova pomníku měl spolek podle článku 2 stanov získávat: a) členskými příspěvky, b) dary, c) dobrovolnými sbírkami a výtěžky z uspořádaných přednášek, zábav, akademií, koncertů hudebních a pěveckých i z divadelních představení. Přípravný výbor však nepochodil u Národní rady české se svým záměrem uspořádat širší sbírku na pomník mistra Jana Husa v Táboře. Dopisem z 10. března 1905 sdělili místopředseda Národní rady české Jindřich Šolc a jednatel Jindřich Nechanský, že tento reprezentativní orgán českých politických stran (s výjimkou sociální demokracie) souhlasí pouze se sbírkami celonárodního významu, což podle jejich názoru nebyl případ táborského pomníku.[8] Přitom práce Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře v dalším období zjevně přerostla rámec města řadou úspěšných akcí, zejména Husovou výstavou roku 1906, sbírkotvornou činností k osobě mistra Jana Husa a husitství i vyhlášenou soutěží na návrh Husova pomníku.

Několikaměsíční přípravná fáze vyvrcholila svoláním ustavující valné hromady Spolku pro postavení Husova pomníku na 12. března 1905 ve tři hodiny odpoledne do velkého sálu na Střelnici. Táborské týdeníky vybízely, že členské přihlášky lze odevzdávat do půl třetí 12. března.[9] Ještě o týden později doprovodil *Český jih* oficiální pozvánku s programem valné hromady upozorněním, že schůze *„je veřejně přístupná volně každému, netoliko přihlášeným dosud členům"*.[10] Zdrženlivou podporu valné hromadě vyjádřila také realistická *Jiskra*, jindy velmi kritická vůči veřejným akcím táborského měšťanstva.[11] Ustavující valné hromady se účastnili významní čelní představitelé města – starosta a zemský poslanec JUDr. Alois Kotrbelec, říšský poslanec JUDr. Hynek Lang, členové městského zastupitelstva a zástupci mnoha spolků, zejména Sokola, Spolku divadelních ochotníků, Zpěváckého spolku Hlahol, Sboru dobrovolných hasičů, Klubu voličů, Československé obchodní besedy, živnostenských společenstev aj. Omluvili se říšský poslanec JUDr. Karel Kramář, který se přihlásil za člena spolku, dále poslanci František Staněk a Josef Brdlík.[12] Zachovaná prezenční listina členů měla 46 podpisů, prezenční listina hostů 61 podpisů, dva účastníci byli připsáni.[13] V úvodním proslovu nastínil Josef Pavlík jménem přípravného výboru širší a hlubší záměry, které vedly k založení spolku:

„Není to jen historický moment, který pohnutku dal k tomu, aby postaven byl pomník velikému mistru Janu Husovi. Prohlásili jsme též, že pomník Husův připomínati má mravní jeho velikost, pevnost karakteru a lásku k pravdě poznané. [...] Touto zásadou se též program spolku do zcela jiných, daleko rozlehlejších i hlubších hranic šíří – nezůstává jen při tom, postaviti symbol toho, který tak vznešené ideje hlásal – ale pak spolku přináleží především ukázat na ty poznané pravdy, vštípiti je v mysl lidu, ve své okolí, rozšířiti vědomosti o nich tam, kde ony dosud schází, neboť jen tehdy pomník Husův připomínati bude velké myšlénky Husovy, budou-li myšlénky ty také duševním majetkem našeho lidu."[14]

Předsedou valné hromady byl zvolen starosta Tábora Alois Kotrbelec. V hlavním projevu charakterizoval redaktor deníku *Samostatnost* Antonín Hajn[15] mistra Jana Husa jako náboženského reformátora a historickou osobnost, která má význam i pro současnost. Po diskusi o cílech spolku a o prostředcích k jejich naplnění byl do čela spolku jako předseda zvolen MUDr. Josef Pavlík. Členy výboru se stali a na první výborové schůzi si funkce rozdělili továrník Karel Krch (místopředseda), redaktoři Ludvík Frank a Antonín P. Kalina (jednatelé), lékař Václav Rychetník (pokladník), dále sochař Václav Foit, advokát JUDr. Bohumil Hron a zubní lékař MUDr. Miroslav Tlamka. Ze členů výboru stanul Václav Foit v čele odboru umělecko-technického, v němž se uplatnili také ředitel odborné keramické školy v Bechyni Alois Porges, akademický sochař Karel Pavlík (bratr předsedy Josefa Pavlíka) a řídící učitel Josef Švehla ze Sezimova Ústí. JUDr. Bohumil Hron vedl odbor vzdělávací a výstavní, kde působili také středoškolští profesoři Alexandr Bernard, ředitel táborského muzea, František Bolech, Václav Filipovský a později i Josef Vycpálek,

6) SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 2, originální znění výnosu místodržitelství čj. 281.574/1904.
7) Český jih, roč. 33, č. 4, 28. 1. 1905, s. 4, Pomník mistru Janu Husovi.
8) SOkA Tábor, sign. B/76 (jako pozn. 1).
9) Český jih, roč. 33, č. 9, 4. 3. 1905, s. 5.
10) Český jih, roč. 33, č. 10, 11. 3. 1905, s. 4, Spolek pro zbudování pomníku Husova v Táboře.
11) *„Ač nikterak nehorujeme nikdy pro pomníkové nadšení, předce nestavíme se proti tomuto podniknutí, chceme věřit, lidí upřímných... Poslané nám pozvání, podepsané p. dr. Pavlíkem, dává nám dobrou záruku. Vítáme valnou hromadu nového, tentokráte jistě vážného spolku. Ten ode dneška svým účelem postaví se v Táboře na první místo všech našich korporací."* Jiskra, roč. 3, č. 10, 8. 3. 1905, s. 4.
12) Ludvík Frank, Dvacet let činnosti Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře, Tábor 1925, s. 3.
13) SOkA Tábor, sign. B/76, prezenční listiny v archivním fondu spolku.
14) Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 3–4. Úvodní projev otiskl Táborský kraj, č. 11, 17. 3. 1905, s. 2–3.
15) PhDr. Antonín Hajn (1868–1949), novinář a spisovatel, spoluzakladatel radikálně pokrokové strany 1897.

městský a muzejní tajemník JUDr. Josef Kos, učitel Václav Kamberský a evangelický farář Kamil z Nagy. Inženýr Martin Frič vedl odbor zábavní, později přeměněný na odbor organizační.[16] Do práce Spolku pro postavení Husova pomníku se tak se již v prvním roce jeho existence podařilo zapojit velkou část táborské intelektuální kapacity.

Táborské oslavy 6. července

Od šedesátých let 19. století si česká národní společnost intenzivně připomínala výročí 6. července, mučednické smrti mistra Jana Husa v kostnických plamenech. Zejména od přelomu 19. a 20. století byly Husovy oslavy v Táboře připravovány s předstihem. Podílela se na nich městská samospráva, Sokol, Hlahol, učitelské a četné další spolky, dokonce včetně vojenských vysloužilců v občanském oděvu. Pro organizační zvládnutí společných oslav se pravidelně ustavoval širší komitét ze zástupců města a spolků. Když archeologické výzkumy Josefa Švehly[17] pokročily již tak daleko, že zříceniny Kozího hrádku mohly být zpřístupněny veřejnosti, konaly se skoro každoročně v neděli blízké 6. červenci národní poutě z Tábora na Kozí hrádek. Při první z těchto národních poutí 8. července 1900 se průvod od Žižkovy sochy na táborském náměstí spojil na Kozím hrádku s okrskovým sokolským výletem. Ke shromážděným na místě, *„kde Hus kázal a kde psal svoji ‚Postilu'"*, promluvil redaktor *Českého jihu* Vilém Votruba, následovaly písně v podání Hlaholu a vážný koncert hudby.[18] V pořadí druhá pouť byla pořádána 7. července 1901, pouť třetí pak 6. července 1902.[19] Velkou účastí se vyznačovala čtvrtá pouť na Kozí hrádek v neděli 12. července1903, ale její účastníci byli dosti zklamáni obsahem i formou slavnostního projevu JUDr. Ladislava Machače[20] ze Smíchova; redaktor *Tábora* se domníval, že místní řečníci by úkol zvládli lépe.[21] Po této kritice promluvil u příležitosti páté pouti opět redaktor Vilém Votruba a jeho temperamentní projev byl pochválen i v konkurenčním táborském týdeníku.[22] Výročí Husova upálení se pravidelně připomínalo také rozsvícením svíček v oknech táborských občanů.

Z ustavující valné hromady Spolku pro postavení Husova pomníku a z programové koncepce spolku, jak ji předložil Josef Pavlík, zřetelně vyplynulo, že se spolek nechtěl jen úzce zaměřit na postavení Husova pomníku v Táboře, ale že chápal své úkoly mnohem šíře, směrem k poznávání a chápání života a díla mistra Jana Husa. Proto také nebyl stanoven pevný termín zřízení Husova pomníku, ale s jeho realizací se počítalo v delší perspektivě. Do popředí pozornosti spolku se od roku 1905 dostalo každoroční červencové připomenutí kostnických plamenů. V táborské Měšťanské besedě se 22. května 1905 konala společná schůze správního výboru a vzdělávacího odboru Spolku pro postavení Husova pomníku o přípravě červencových slavností

16) K tomu Táborský kraj, č. 13, 31. 3. 1905, s. 2; č. 16, 21.4.1905; Český jih, roč. 33, č. 16, 22. 4. 1905, s. 3.
17) Josef Švehla (1861–1934), řídící učitel v Sezimově Ústí, amatérský archeolog a spisovatel.
18) Český jih, roč. 28, č. 38, 30. 6. 1900, s. 2; č. 40, 14. 7. 1900, s. 1, Oslava Husova.
19) Tištěné programy poutí z let 1901 a 1902 v historické sbírce Husitského muzea v Táboře.
20) JUDr. Ladislav Machač (1871–1941), advokát, mladočeský politik.
21) Tábor, roč. 40, č. 28, 15. 7. 1903, s. 4.
22) Táborský kraj, č. 29, 15. 7. 1905, s. 10.

v Táboře.[23] Téměř všechny navrhované akce pak proběhly v týdnu od 2. do 9. července 1905 tak, jak byly dohodnuty. V neděli 2. července 1905 dopoledne měl brněnský redaktor Josef Svozil[24] přednášku o Husově osobnosti, která podle novinové zprávy byla vyslechnuta *„od dosti četně shromážděného a převahou inteligentního obecenstva s napjatou pozorností a kvitována vděčnou pochvalou"*. Ve středu 5. července večer byla v novoměstských sadech před nádražím ozářena elektrickými reflektory improvizovaná socha mistra Jana Husa podle návrhu malíře Věnceslava Černého.[25] Za odhadované přítomnosti několika tisíc účastníků zazpíval táborský Hlahol tři písně – Kdož jsú boží bojovníci, Kde domov můj a Hranice vzplála.[26] Závěrečnou akcí týdne Husových oslav byla nová „pouť na hrádek Kozí" v neděli 9. července 1905. Průvod táborských občanů, kteří se shromáždili u sochy Jana Žižky na Hlavním náměstí, šel půldruhé hodiny pěšky až na Kozí hrádek. Hlavním pořadatelem průvodu byl táborský Sokol, a tomu také odpovídal projev starosty zbraslavského Sokola dr. Sobotky o Husově pobytu na Kozím hrádku. Společný návrat byl kolem osmé hodiny večerní.[27] Z časových důvodů se nepodařilo pouze realizovat původní návrh, aby táborští ochotníci ve spolupráci s Hlaholem nastudovali a 5. července 1905 večer předvedli divadelní hru plzeňského autora Františka Aloise Hory *Žižka před Příběnicemi*.[28] Táborské týdeníky vyzvaly občany, aby namísto svátečního osvětlení oken odevzdali peněžitý příspěvek na Husův fond na podporu nemajetných posluchačů vysokých škol[29] nebo na Husův pomník v Táboře.

Příprava Husovy výstavy v Táboře v roce 1906

Již na ustavující valné hromadě Spolku pro postavení Husova pomníku 12. března 1905 se předseda přípravného výboru Josef Pavlík zmínil o užitečnosti, ba nutnosti uspořádat u příležitosti výstavky návrhů na Husův pomník *„názorný obraz jeho historie, jeho se týkající literatury naší i cizí, ukázati, kdy a jak Hus byl oslavován výtvory uměleckými"*.[30] První konkrétní zmínka o přípravě uspořádání Husovy výstavy v Táboře se objevila při jednání umělecko-technického odboru spolku 24. dubna 1905. Schůze odboru navrhla požádat táborskou městskou radu o věnování místa pro navrhovaný pomník (v novoměstském parku, dnešním Husově náměstí) a současně vypsat na něj soutěž, přičemž první místo mělo být oceněno částkou 500 korun. Do poroty měli být přizváni umělci ze sdružení Mánes a Spolku výtvarných

23) Český jih, roč. 33, č. 21, 27. 5. 1905, s. 3, Letošní Husova oslava.
24) Josef Svozil (1873–1949), bývalý kněz, kritik katolické církve, autor životopisu Palackého z roku 1898.
25) Věnceslav Černý (1865–1936), malíř a ilustrátor, proslul svým velkým kartonem „Ejhle kacíř!", který byl v majetku České obce sokolské. Srov. Prokop Toman, Nový slovník československých výtvarných umělců, 3. vyd., Praha 1947 (přetisk jako 4. vyd., Ostrava 1993), díl 1, s. 148.
26) Český jih, roč. 33, č. 27, 8. 7. 1905, s. 4, Husovy oslavy.
27) Český jih, roč. 33, č. 28, 15. 7. 1905, s. 3, Pouť na hrádek Kozí.
28) K autorovi Františku Aloisi Horovi (1838–1916) a jeho divadelní hře srov. Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce, díl 2/I, red. Vladimír Forst, Praha 1993, s. 259.
29) SOkA Tábor, sign. B/76, dopis prof. A. Friče, předsedy Husova fondu, ze 7. 12. 1904. Výkaz o podporách poskytnutých za devět let činnosti Husova fondu uveřejnil Český jih, roč. 32, č. 47, 19. 11. 1904, s. 5.
30) Táborský kraj, č. 11, 17. 3. 1905, s. 2.

umělců. Důležité bylo usnesení, aby modely byly hotové *„do příští obmýšlené výstavy Husovy, pořádané roku 1906 v Táboře"*. Rozpočet na pomník neměl přesahovat částku 6000 korun. Byl též určen materiál na vlastní plastiku (z pískovce, možnost použití bronzu) i na podstavec (z jemnozrnné žuly). V další části schůze odboru se probíraly otázky vhodné propagace v podobě plakátů Husa a Žižky, o jejichž realizaci byl požádán táborský rodák Václav Suchomel, profesor na kamenické škole v Hořicích.[31] Při návštěvě skupiny anglických novinářů v Táboře 11. června 1905 obeznámil Josef Pavlík zahraniční hosty s úmyslem uspořádat v Táboře první Husovu výstavu a požádal je o pomoc při získávání anglické literatury ke vzniku husitství.[32]

Za vlastní intenzivní počátek příprav na Husovu výstavu v Táboře lze považovat výborovou schůzi Spolku pro postavení Husova pomníku 4. října 1905. Výbor rozhodl, že akce má proběhnout během roku 1906, a rámcově stanovil její obsah a sféry, jimiž by se měla připravovaná výstava zabývat. Měla zde být vystavena *„díla: 1. česká, 2. cizojazyčná pojednávající o Husovi a hnutí jim vyvolaném, 3. ukázky výtvarného umění, pokud se zabývalo Husem, 4. památky na Husa a hnutí husitské, pokud se dochovaly v českém lidu"*. Podle představ iniciátorů neměla výstava mít pouze lokální význam, ale předpokládal se zájem a podpora široké české veřejnosti. Konečně vyjádřil výbor spolku názor, že *„výstava má být zárodkem Husova muzea v Táboře"*.[33]

V návaznosti na výborovou schůzi byla na 22. října 1905 svolána mimořádná valná hromada Spolku pro postavení Husova pomníku, kde předseda Josef Pavlík podrobně informoval členstvo o stavu příprav Husovy výstavy, o jejím zaměření a obsahu. Zvláštní důraz se kladl na práci výstavního odboru (což byl původně devítičlenný odbor vzdělávací a výstavní). Podporu a úzkou spolupráci přislíbili dva noví členové výstavního odboru, profesor Jan Novák z Tábora a učitel Václav Josef Klement Boušek z Klokot u Tábora. Výstava měla trvat po dobu pěti týdnů. Podle sdělení na valné hromadě byli s úmyslem táborského spolku seznámeni také někteří čelní představitelé soudobé české historiografie, mezi nimi univerzitní docent Václav Novotný (1868–1932) a středoškolští profesoři Václav Flajšhans (1866–1950) a Zikmund Winter (1846–1912). U všech jmenovaných se myšlenka Husovy výstavy setkala s plným pochopením a se slibem podpory. Při tomto jednání byla zamýšlená výstava ještě dále konkretizována ve srovnání se závěry výstavního odboru ze 4. října. Měla obsahovat *„vše, co k osobě mistra Jana Husa a jeho ideji se vztahuje: 1. památky po Husovi, tj. co s ním přímo souvisí – relikvie, rukopisy, spisy ap.; 2. kult Husův – mše složené k jeho poctě, písně, fotografie pomníků ap.; 3. literatura – veškerá vydání, překlady výtahy atd.; 4. pomůcky, tj. a) historie, b) archeologie, c) numismatika"*. Podle představy tvůrců chtěla výstava také naznačit, *„jak Hus uctíván je uměním malířským, sochařským, dramatem i hudbou"*.[34]

Na základě jednání mimořádné valné hromady vznikl jeden z nejdůležitějších dokumentů k dějinám Husovy výstavy v Táboře, tištěné provolání, adresované nejširší veřejnosti se žádostí o podporu akce a datované 8. listopadu 1905.[35] Provolání bylo zasláno redakcím asi 140 českých i moravských novin a časopisů,[36] k nimiž patřily mimo jiné *Národní listy*, *Právo lidu*, *Kronika*, *Čas*, *Lidové noviny*, *Slovo*, *Ostravský deník*, *Dělnické listy*, *Budivoj*, *Jihočeské listy*, *Moravský kraj*, *Osvěta lidu*, *Přehled* a *Hlasy ze Siona*. V Táboře uveřejnil toto provolání nejdříve *Český jih* 25. listopadu, *Jiskra* 30. listopadu a *Táborský kraj* 1. prosince 1905. Po úvodním zdůvodnění významu Husovy památky a jeho odkazu ohlašovalo provolání záměr nejen postavit v Táboře pomník, ale prostřednictvím výstavy realizovat také samostatnou Husovu síň nebo Husovo muzeum. Realistický týdeník *Jiskra* již po mimořádné valné hromadě 22. října 1905 poznamenal, že *„bude-li myšlenka Dr. Pavlíka provedena, bude míti Tábor jednou pomníky dva, a to: Husovo muzeum a Husův kamenný pomník"*.[37] K původní představě o rozvržení Husovy výstavy přistoupil v provolání navíc další požadavek, aby výstava zahrnovala také *„návrhy na pomník Husův v Táboře a jiné sochařské a malířské výtvory k Husově osobě a době se vztahující"* a *„výtěžky bádání na hrádku Kozím a v Sezimově Ústí"*. Důrazně se vyzývali domácí i zahraniční příznivci, aby každý, kdo může, zapůjčil nebo daroval spolku veškeré materiály, které se jakýmkoliv způsobem vztahují k době husitské, *„by první výstava Husova poskytla obraz nejúplnější, nejbohatší"*. Zárukou vysoké úrovně výstavy měla být přislíbená spolupráce významných představitelů českého vědeckého života i mnoha umělců.

Od listopadu 1905 je možné v korespondenci Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře[38] podrobně sledovat organizační a odbornou aktivitu, kterou horlivě rozvíjel výstavní odbor spolku pro zdar výstavy. Dopis profesora Václava Flajšhanse z 13. listopadu 1905 obsahoval nejen upozornění na různé kodexy, v nichž se zachovaly opisy Husových prací, ale přinášel také plastický pohled na tehdejší způsoby zhotovení faksimile rukopisů a jejich uspořádání do fiktivní Husovy knihovny. Vedle spolupráce s význačnými představiteli tehdejšího husitologického bádání, která se uskutečňovala především formou vědeckých konzultací, rad a upozornění, byl táborský spolek postaven před nejzávažnější úkol, jímž byla co největší akvizice sbírkových předmětů pro výstavu. Ještě před vydáním provolání k veřejnosti začali funkcionáři spolku (především předseda Josef Pavlík) shromažďovat grafické listy, reprodukce, fotografie a fotokopie a zakládat spolkovou knihovnu s domácí i zahraniční literaturou k problematice husitství. Na některé vědecké

31) Informaci o schůzi umělecko-technického odboru přinesly všechny tři táborské týdeníky: Jiskra, roč. 3, č. 16, 19. 4. 1905, s. 2; Táborský kraj, č. 16, 21. 4. 1905, s. 2; Český jih, roč. 33, č. 16, 22. 4. 1905, s. 3.

32) Josef Pavlík to sdělil na mimořádné valné hromadě Spolku pro postavení Husova pomníku 22. 10. 1905. Český jih, roč. 33, č. 43, 28. 10. 1905, s. 3. Podrobněji o pobytu anglických novinářů srov. Národní politika, roč. 23, č. 160, 13. 6. 1905, s. 3–4, Návštěva anglických žurnalistů na českém jihu; Táborský kraj, č. 24, 16. 6. 1905, s. 3, Návštěva anglických žurnalistů v Táboře.

33) Jiskra, roč. 3, č. 42, 11. 10. 1905, s. 4.

34) Obsáhlé zpravodajství z mimořádné valné hromady přinesl Český jih, roč. 33, č. 43, 28. 10. 1905, s. 3. Naproti tomu Jiskra uveřejnila pouze krátkou zprávu a Táborský kraj se o valné hromadě ani nezmínil.

35) SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 2, tisk.

36) Uvedl to Josef Pavlík na mimořádné valné hromadě spolku 1.4.1906. Český jih, roč. 34, č. 14, 7. 4. 1906, s. 6.

37) Jiskra, roč. 3, č. 47, 25. 10. 1905, s. 4.

38) SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 2.

organizace, například na Českou akademii věd a umění, na Muzeum Království českého a Městské muzeum v Praze a na pražskou Veřejnou a univerzitní knihovnu, se Josef Pavlík jménem spolku obracel přímo, když žádal zapůjčení nebo možnost fotografování výstavních předmětů, případně projevil zájem o knihy o Husovi a husitství. Většina institucí ochotně vyhověla, ale negativně odpovědělo Historické muzeum města Plzně s odůvodněním, že v minulosti mělo nemilé zkušenosti s půjčováním předmětů z muzejních sbírek, které se jim vracely poškozené.

S největší pomocí a nejpočetnější zápůjčkou exponátů počítal spolek oprávněně v případě Městského muzea v Táboře. Předseda muzejní rady a současně ředitel táborského muzea, profesor gymnázia Alexandr Bernard (1859–1912), poděkoval dopisem adresovaným 22. ledna 1906 *„ctěnému výboru pro postavení pomníku mistru Janu Husovi v Táboře"* za poskytnutí finanční částky 160 korun na archeologické výzkumy prováděné na Kozím hrádku a sděloval tomuto výboru, že *„také žádost Vaše o půjčení starožitností z Kozího a Sezimova Ústí ochotně a jednomyslně byla vyřízena po přání Vašem"*. Seznam tisků, rukopisů, zbraní a jejich imitací, medailí, obrazů, archeologických nálezů z Kozího hrádku a Sezimova Ústí a jiných památek vztahujících se k Husovu a Žižkovu věku, které byly ve vlastnictví táborského muzea, čítal celkem 684 čísel. Podstatná část těchto muzejních exponátů se pak objevila na Husově výstavě koncem července 1906. Táborské muzeum také souhlasilo s pořízením kopií některých keramických nádob ze Sezimova Ústí a Kozího hrádku, které provedla odborná keramická škola v Bechyni; tyto kopie byly poté prodávány ve prospěch výstavy.[39]

Na mimořádné valné hromadě 1. dubna 1906 poděkoval Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře jmenovitě za ochotu obou pražských muzeí i táborského muzea. S uznáním byl kvitován příslib čelných pražských nakladatelů a knihkupců, kteří se za bezplatné vystavení jejich knih a uměleckých reprodukcí na oplátku zavázali věnovat vždy po jednom exempláři z celé vystavené kolekce táborskému spolku. Ochotu zapůjčit na Husovu výstavu některé předměty ze svých sbírek a knihoven projevily také Česká obec sokolská a táborské gymnázium, zatímco fotografická společnost Česká Uránie v Praze zajišťovala zhotovení fotokopií, reprodukcí a faksimilí rukopisů, listin a starých tisků.[40] Důležitá úloha při realizaci výstavy připadla jednotlivým vědcům a soukromým sběratelům, kteří nezištně poskytli své odborné znalosti nebo sbírkové předměty. Vedle Václava Flajšhanse, Václava Novotného a Zikmunda Wintra byl na valné hromadě 1. dubna 1906 vyjádřen dík za obětavou pomoc dalším odborníkům, k nimž patřil hlavně univerzitní profesor Čeněk Zíbrt (1864–1932). Ze soukromých sběratelů a vlastníků uměleckých děl se ke spolupráci přihlásili JUDr. Josef Scheiner (1861–1932) z Prahy se zápůjčkou husitik, včetně starých tisků, Ferdinand Nachlinger ze Zvěstova se sbírkou středověkých mincí, některých starých tisků a výtvarných děl, malíř Karel Javůrek (1815–1909) z Prahy s kolekcí militárií, z nichž některé řadil do 15. století, nebo Jaroslav Javůrek ze Smiřic se sbírkou obrazů.[41]

39) Zpráva o městském museu a veřejné městské knihovně v Táboře za rok 1906, Tábor 1907, s. 16.
40) Táborský kraj, č. 14, 6. 4. 1906, s. 3; Český jih, roč. 34, č. 14, 7. 4. 1906, s. 6.

Významnou pomoc organizátorům Husovy výstavy v Táboře poskytl hrabě František Lützow (1849–1916), bývalý diplomat a poslanec, autor historických spisů, stoupenec českého státoprávního programu a propagátor česko-britských společenských a kulturních styků. Mezi spisy Spolku pro postavení Husova pomníku je dochován koncept dopisu z 18. února, v němž Josef Pavlík děkoval hraběti Lützowovi *„za vzácnou ochotu, s jakou ráčíte jíti Husově výstavě vstříc"*, a informoval ho o postupu výstavních prací.[42] Z pozdějších popisů výstavy je zřejmé, že František Lützow poslal do Tábora kolekci svých knih o českých dějinách, historiografii a literatuře, vydaných v Anglii, spolu s překladem Komenského *Labyrintu světa a ráje srdce* do angličtiny.[43]

Bohaté a pro výstavu velice prospěšné kontakty navázal táborský spolek s Německem a Švýcarskem. Velkou zásluhu měl Hynek Beneš, jaroměřický rodák usedlý ve švýcarském Schaffhausenu, který dokázal získat pro Husovu výstavu v Táboře soubor fotokopií obrazové kroniky kostnického koncilu od Ulricha Richenthala a česky psané bible, tzv. Šafhauzské, z první poloviny 15. století, dále desítky vzácných soudobých fotografií z Kostnice a dalších německých měst (Ulm, Biberach), kudy se Hus na podzim 1414 ubíral cestou na koncil, a snímek monumentálního Lutherova pomníku ve Wormsu, v jehož rohu je umístěna plastika Jana Husa.[44] Hynku Benešovi se podařilo pro Tábor získat také fotografickou podobenku kostnického lékárníka Ludwiga Leinera (1830–1901), člena městské rady, zakladatele kostnického muzea a propagátora Husovy památky v Kostnici v druhé polovině 19. století.[45] Dalším vydatným pomocníkem byla vdova po obětavém strážci Husovy památky v Kostnici a v sousedním švýcarském Gottliebenu Gustavu Adolfu Jeřičkovi,[46] která pro výstavu shromáždila soubor tiskovin a fotografií z oslav u Husova kamene v Kostnici, pořádaných spolky zahraničních Čechů a českými výpravami v druhé polovině 19. a počátkem 20. století. Podíleli se zřejmě i někteří další čeští krajané, kteří si však nepřáli uvést svá jména.[47]

41) Vedle tiskových zpráv z valné hromady 1.4.1906 jsou mezi dochovanými dokumenty spolku také převážně povšechné a nepřesné seznamy zapůjčených předmětů. SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 2.
42) SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 2.
43) Národní politika, roč. 24, č. 237, 28. 8. 1906, s. 2, Výstava Husova v Táboře, část I (se soupisem Lützowových prací prezentovaných na výstavě).
44) V dopise Josefu Pavlíkovi z 16. 6. 1906 popisoval Hynek Beneš podrobně, jak obstarával pro táborskou výstavu snímky a reprodukce od kostnického fotografa Germana Wolfa, jak nakupoval v Basileji a jak cestoval po německých městech, vše s vyplacenými nebo požadovanými částkami v markách a termíny dodání. SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 2. O významu osoby bývalého puškařského dělníka Hynka Beneše pro táborskou výstavu se výslovně zmínily Národní politika, roč. 24, č. 237, 28. 8. 1906, s. 2 (zde byl označen jako „opatrovatel Husova kamene v Kostnici"); Jiskra, roč. 4, č. 35, 29. 8. 1906, s. 4.
45) K osobnosti Ludwiga Leinera srov. F. M. Bartoš, Hus a město Kostnice 1415–1915, Praha 1934, s. 25; nověji Jiří Kořalka, Konstanz als Reiseziel tschechischer Husverehrer um die Mitte des 19. Jahrhunderts, in: Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung (Friedrichshafen), seš. 105, 1987, s. 112–113.
46) Gustav Adolf Jeřička (asi 1850–1896), sládek a redaktor pivovarnického časopisu na bádensko-švýcarském pomezí. Srov. Zenkl, Spisovatelé kraje Táborského, díl I, s. 170.
47) K tomu dopis Hynka Beneše 16. 6. 1906 (jako pozn. 37); Národní politika, roč. 24, č. 237, 28. 8. 1906, s. 2.

Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře se nespoléhal jen na dary nebo zápůjčky od institucí a soukromých osob, ale především prováděl vlastní, velice aktivní a soustavnou sbírkotvornou činnost. Na překážku nebyl ani poměrně neutěšený finanční stav spolku, kdy pokladní zpráva přednesená na mimořádné valné hromadě 1. dubna 1906 uváděla, že „spolek má uloženo 1140 korun 15 haléřů a pokladní hotovost obnáší 10 korun".[48] Značné náklady si vyžádaly kvalitní fotokopie a reprodukce, financované spolkem a pořizované hlavně v pražských knihovnách. Velké částky byly vynaloženy na nákupy knih a originálních grafických listů, v tomto případě ovšem nejen ze zdrojů spolku, nýbrž z velké části také z osobních peněz MUDr. Josefa Pavlíka.[49] Neobyčejně nákladné bylo pořizování kopií, maket, modelů a rekonstrukcí trojrozměrných předmětů, zejména militárií. Největším a současně nejdražším exponátem byla kopie středověké těžké palné zbraně, tzv. houfnice z 15. století, jejíž originál byl v tehdejším c. k. Vojenském museu (Arsenalu) ve Vídni.[50] Maketu jiné středověké palné zbraně, tzv. tarasnice, vyrobil pro výstavu podle originálu muzea v Brunšviku táborský zámečnický továrník Karel Krch za řádově několik desítek korun.[51]

Ze spolkových peněz byly financovány také práce výtvarných umělců, členů i nečlenů spolku, kteří podle představ organizátorů zhotovili rozsáhlá plátna olejomaleb s motivy památných míst Husova života v Čechách i v Kostnici a podle perokreseb Václava Brožíka pořídili temperové obrazy husitských bojovníků. Velkým souborem temper a akvarelů s krojovými studiemi oděvů doby předhusitské a husitské, celkem 26 obrazy, přispěl táborský výtvarník, učitel Václav Josef Klement Boušek (1864–1944) z Klokot. Některé mapy vytvořili táborští studenti; například mapa Husovy cesty do Kostnice podle podkladů Václava Flajšhanse byla dílem táborského posluchače filozofické fakulty Chládka,[52] dvě mapy zachycující tehdejší politické hranice Evropy a zemí Koruny české nakreslil student Špoutil.[53] Další mapy a plánky zhotovili členové výstavního odboru spolku, profesoři Jan Novák, František Tajrych a učitel Josef Švehla. Zdařilý barevný plakát na Husovu výstavu navrhl a zpracoval malíř Jaroslav Filip.[54] Symbolicky zobrazoval hořící kostnickou hranici, z jejíchž plamenů a kouře vzlétala labuť, představující vítězství myšlenky nad násilím.[55] Předseda spolku MUDr. Josef Pavlík osobně převzal vedení výstavního odboru v době realizace výstavy.

48) Táborský kraj, č. 14, 6.4.1906, s. 3.

49) Petříková-Pavlíková, MUDr. Josef Pavlík (jako pozn. 3), s. 21.

50) Dochoval se konvolut účtů, opisů kvitancí a korespondence, dokládající velké těžkosti s proplácením částky 1050 K, za niž byla kopie houfnice ve Vídni pořízena. SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 1.

51) Tato maketa tarasnice byla tak dokonalá, že se postupem času zapomnělo na okolnosti jejího vzniku, takže v syntetickém díle Eduard Wagner – Zoroslava Drobná – Jan Durdík, Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské, Praha 1956, s. 87 a tab. 16, obr. 1, se o ní uvažovalo jako o originální palné zbrani.

52) O Chládkově autorství Národní politika, roč. 24, č. 246, 6. 9. 1906, s. 2.

53) Jiskra, roč. 4, č. 36, 5. 9. 1906, s. 3.

54) Jaroslav Filip (1877–1915), malíř v Mladé Boleslavi. Toman, Nový slovník, díl 1, s. 219–220.

55) Barevná reprodukce plakátu ze sbírek Husitského muzea v Táboře je otištěna v průvodci dřívější muzejní expozice Husitské revoluční tradice a život pracujícího lidu Táborska, Tábor 1980.

Pro instalaci Husovy výstavy se od počátku neuvažovalo o místnostech Městského muzea v Táboře, protože tam panoval naprostý nedostatek vhodných prostor. Již 24. dubna 1906 požádali organizátoři místní školní radu o povolení, aby výstava mohla být uspořádána v budově táborské dívčí školy (dnešní základní školy na Parkánech). Tato žádost byla předána okresní školní radě a kladně byla vyřízena až 21. července 1906, pouhých osm dnů před otevřením výstavy, s podmínkou, že *„veškeré místnosti školní řádně a včas opět vyčištěny a upraveny budou"*.[56] Nebylo proto možné stihnout nově uvažované slavnostní otevření již 15. července, vyvolané původně obavou, o níž se při otevření výstavy zmínil Josef Pavlík, aby táborský spolek *„předstižen nebyl korporacemi, které daleko rozsáhlejšími a vydatnějšími prostředky vládnou"*.[57]

I termín o dva týdny pozdější se ukázal jako neobyčejně náročný. Byt rodiny Pavlíkovy v táborské Palackého třídě se v červenci 1906 stal hlavní organizační základnou pro přípravu a instalaci Husovy výstavy. Podle vzpomínky tehdy jedenáctileté Pavlíkovy dcery[58] se jejich byt stal příručním skladištěm cenného materiálu, protože Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře neměl nikdy vlastní místnosti, všechno se odehrávalo u Pavlíků. Po celou dobu instalace výstavy zde bydlel a stravoval se „čtyřlístek" mladých pražských umělců, který tvořili osmnáctiletí malíři Josef Šimák[59] a Jaroslav Filip, poněkud starší sochaři Antonín Odehnal[60] a Karel Pavlík[61], bratr předsedy spolku a hlavního organizátora výstavy; k nim se připojil táborský učitel Albín Arnold. *„Pracovali od slunka do slunka"*, vzpomínala Milada Petříková-Pavlíková. *„Instalace výstavy musela být provedena v nejkratší době, od skončení školy před prázdninami do začátku zahájení výstavy. S rozbřesknutím rána odcházeli už po snídani od nás z domu, vesele, plni smíchu a vtipů, se přihnali hladoví k obědu a hned zase do práce. Večer jsme je vyhlíželi, jak přicházejí Palackou od divadla ze školy s naším tatínkem uprostřed jako jejich tátou a vůdcem. Co bylo po večeři kanadských žertíků, vypravování..."* Všichni pracovali bez odměny, z lásky, jen za to, že dostali od spolku na barvy a štětce, a za pohoštění a ubytování u Pavlíků. Před zahájením dokončovali výstavu ve škole přes celou noc až do rána, nikdo si ani neodpočinul.[62] Svou práci však nejbližší přátelé Josefa Pavlíka v součinnosti s mnoha dalšími spolupracovníky odvedli včas a s úspěchem.

56) Písemné povolení čj. 2761/1906 v SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 2.

57) Ve veřejnosti se objevila zpráva, že se v obnoveném kostele sv. Martina v Praze má zřídit Husovo muzeum, expozice nebo výstava obdobná táborské. Český jih, roč. 34, č. 31, 4. 8. 1906, s. 1, Husova výstava v Táboře.

58) Petříková-Pavlíková, MUDr. Josef Pavlík, s. 21–22.

59) Josef Šimák (*1888), malíř, student Uměleckoprůmyslové školy v Praze, pozdější ředitel odborné školy keramické v Bechyni. Srov. Toman, Nový slovník, díl 2, s. 531.

60) Antonín Odehnal (*1888), sochař, absolvent bechyňské keramické školy, student Uměleckoprůmyslové školy v Praze u profesora Stanislava Suchardy. Tamtéž, díl 2, s. 221.

61) Karel Pavlík (1874–1947), sochař, absolvent bechyňské keramické školy a Uměleckoprůmyslové školy v Praze u profesora Kloučka. Tamtéž, díl 2, s. 253.

62) Podobně Bezděková, Práce táborského Spolku, s. 111.

Výstava soutěžních návrhů na Husův pomník

Jednou z dominantních částí Husovy výstavy měla být přehlídka soutěžních návrhů na pomník mistra Jana Husa v Táboře. Již v lednu 1906 byly uveřejněny podmínky soutěže v několika denících, v místním tisku i v uměleckých časopisech.[63] První z dvanácti podmínek stanovila: „*Konkurs je anonymní, omezený na umělce národnosti české.*" Byly upřesněny materiály k použití – vlastní plastika z hořického pískovce, podstavec z jemnozrnné žuly, možnost použití bronzu. Maximální náklad neměl přesáhnout 6000 korun. Zaslané návrhy měly být provedeny v sádře, v měřítku 1:8, s přiloženou perspektivní skicou umístění pomníku v terénu. Lhůta soutěže končila dnem 6. června 1906 večer. V dalších podmínkách byla ustanovení o umělecké porotě a o odměnách za vítězné návrhy (první 300 korun, druhý 250 korun, třetí 150 korun). Závěrečná ustanovení se týkala instalace všech návrhů na Husově výstavě v Táboře a autorských práv.

Soutěž vzbudila značný zájem v uměleckých kruzích, zvláště mezi mladými autory. Již koncem ledna a počátkem února 1906 docházely na adresu táborského spolku žádosti sochařů o zaslání fotografického snímku, kde by měl být pomník postaven, a o sdělení podmínek soutěže. Někteří umělci již přímo ohlásili svou účast v soutěži nebo dokonce začínali posílat požadované rozpočty. Mezi zájemci se vyskytovali akademičtí sochaři Václav Janoušek z Olomouce,[64] Josef Jan Červený,[65] Josef Rada,[66] Karel Šístek a M. Schnirch, všichni z Prahy.[67] Od počátku soutěže byl táborský spolek ve styku s významným českým sochařem, profesorem Stanislavem Suchardou (1866–1916), který byl patrně jedním z tvůrců vyhlášených podmínek. K datu mimořádné valné hromady Spolku pro postavení Husova pomníku 1. dubna 1906 bylo přihlášeno 33 výtvarných návrhů na pomník, přičemž většinu přihlášených tvořili mladší umělci Suchardovy školy.[68] Ke 12. květnu 1906 došlo do Tábora již 36 návrhů na Husův pomník.[69] Začátkem června 1906 zveřejnil spolek rozhodnutí prodloužit lhůtu k dodání návrhů na Husův pomník do 15. července. Vlastní soutěž se zasedáním poroty měla proběhnout ve dnech 20.–25. července 1906, tj. bezprostředně před zahájením Husovy výstavy.[70] Nakonec se k tomuto datu zjistilo, že na rozdíl od dřívějších zpráv došlo do Tábora jen 29 návrhů na Husův pomník. Poněvadž některé návrhy došly poškozené, byli autoři návrhů „*Světová událost*", „*Odplata*" a „*Oběť*" vyzváni, aby někoho vyslali k opravě plastik.[71]

63) Český jih, roč. 34, č. 2, 13. 1. 1906, s. 1; Táborský kraj, č. 3, 19. 1. 1906, s. 6. Z uměleckých časopisů uveřejnil podmínky soutěže například měsíčník umělecké kultury Volné směry (Praha), roč. 10, 1906, s. 79–80.

64) Václav Janoušek (*1883), absolvent odborné školy sochařské v Hořicích. Toman, Nový slovník, díl 1, s. 420.

65) Josef Jan Červený (*1869) získal třetí cenu v soutěži na Husův pomník v Praze 1893. Tamtéž, díl 1, s. 148.

66) Josef Rada (1880–1914), sochař, žák profesorů Kloučka a Myslbeka. Tamtéž, díl 2, s. 340.

67) Veškeré podmínky a písemnosti k soutěži v SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 1.

68) Táborský kraj, č. 14, 6. 4. 1906, s. 3; Český jih, roč. 34, č. 14, 7. 4. 1906, s. 6.

69) Jiskra, roč. 4, č. 20, 16. 5. 1906, s. 4.

70) Český jih, roč. 34, č. 23, 9. 6. 1906, s. 4.

71) Český jih, roč. 34, č. 29, 21. 7. 1906, s. 5, Konkurence na Husův pomník.

Soutěžní porota – ve složení sochař Ladislav Šaloun, architekt Jan Kotěra, ředitel keramické školy v Bechyni Alois Porges a architekt Karel Rudolf (nepřítomný Vilém Amort sdělil své stanovisko písemně) – vynesla svůj verdikt 22. července 1906, týden před zahájením výstavy. První cena (s finanční částkou 300 korun) byla udělena návrhu „*Duše národa*" od dvojice mladých tvůrců, sochaře Karla Kubeše[72] a architekta Josefa Mayera[73] z Prahy. Druhou cenu (s částkou 250 korun) získal návrh sochaře Vojtěcha Suchardy[74] z Prahy, třetí cenu (spojenou s částkou 150 korun) udělila porota návrhu tehdy začínajícího sochaře Jana Štursy[75] a architekta Jana Šachla[76] pod názvem „*V příboji kosmu zkamenělá vlna vyniká*". Kromě toho vystavila porota pochvalné uznání dalším dvěma návrhům a následujících devět návrhů bylo označeno jako zvlášť zdařilé.[77] Na rozdíl od uznání předních pražských výtvarných umělců se první soutěž na Husův pomník v Táboře setkala s poměrně ostrou kritikou jiného odborníka, která byla otištěna v táborské realistické *Jiskře*.[78]

Zahájení a náplň Husovy výstavy

Vlastní Husova výstava v Táboře byla slavnostně otevřena 29. července 1906 o půl deváté ráno v budově dívčí školy. Před školou stály dva vysoké stožáry s husitskými prapory v černé barvě s rudými kalichy, ozdobeny byly také vchod a chodby školy. Vernisáže se zúčastnili četní zástupci městské rady a obecního zastupitelstva, okresních úřadů, někteří poslanci a představitelé řady spolků a korporací. Po zahájení předsedy spolku MUDr. Josefa Pavlíka, který hovořil o vzniku myšlenky výstavy, její realizaci, o účelu a významu výstavy, pronesl závažný projev starosta města Tábora JUDr. Alois Kotrbelec. Vyzvedl skutečnost, že se Husova výstava koná v době, kdy mnoho návštěvníků Tábora z domova i ze zahraničí vyjadřuje zklamání i podiv nad tím, jak málo památek na slavnou dobu husitskou nalézají ve městě. Starosta připomněl v této souvislosti snahu městského muzea o zlepšení uvedeného stavu

72) Karel Kubeš (1884–1921), sochař, studoval Uměleckoprůmyslovou školu u Stanislava Suchardy a Akademii výtvarných umění u Josefa Václava Myslbeka. Toman, Nový slovník, díl 1, s. 581.

73) Josef Mayer (*1881), sochař a architekt. Tamtéž, díl 2, s. 120.

74) Vojtěch Sucharda (1884–1968), sochař a řezbář, mladší bratr Stanislava Suchardy. Tamtéž, díl 2, s. 503; Malá československá encyklopedie, díl 5, Praha 1987, s. 931.

75) Jan Štursa (1880–1925), zakladatel českého moderního sochařství, pozdější profesor Akademie výtvarných umění v Praze.

76) Jan Šachl (1880–1935), architekt. Toman, Nový slovník, díl 2, s. 518.

77) Výsledky soutěže uveřejnila Jiskra, roč. 4, č. 30, 25. 7. 1906, s. 3. Rukopisný protokol jednání poroty s příslušnou korespondencí (a s obálkami, v nichž byla zalepena jména autorů anonymní soutěže) je uložen v SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 1. Část soutěžních modelů, včetně návrhů oceněných druhou a třetí cenou, je uchována v Husitském muzeu v Táboře. Dva fotografické snímky vítězného návrhu od Karla Kubeše a Josefa Mayera (originál se nedochoval) uveřejnil pražský umělecký měsíčník Dílo, roč. 5, 1907/08, s. 192.

78) V úvaze „Několik poznámek k umělecké soutěži na pomník mistra Jana Husa v Táboře" se autor, označený šifrou –ý, postavil proti původním dispozicím soutěže i proti jejím výsledkům. Nesouhlasil s navrhovaným umístěním definitivního pomníku na dnešním Husově náměstí, maximální částku 6000 K na realizaci považoval za příliš nízkou a pokračoval: „*Celkový dojem výstavy není příznivý. Velká většina je řemeslný brak a je až úžasnou odvahou, s jakou mnozí učňové vstoupili do řad soutěžících. Ze všech cenou poctěných prací I. cena nejméně uspokojuje, nikoli jen že se podmínkami nejméně váže, ale že překračuje daleko meze uskutečnitelnosti.*" Jiskra, roč. 4, č. 35, 29. 8. 1906, s. 1–2.

a poukázal na postupné a dílčí úspěchy muzea. Vyjádřil poděkování Spolku pro postavení Husova pomníku za jeho agilní a obětavou práci při realizaci myšlenky Husovy výstavy i za její „*ladnou*" instalaci. Jménem města přislíbil Kotrbelec učinit vše, aby táborská radnice byla uvedena do původního stavu, kde by získaly „*náležitý stánek svůj pak naše museum i síň Husova s památkami k němu a jeho době se vztahujícími*". Otevíranou výstavu chápal starosta města „*jako slibný zárodek obohacení našich sbírek musejních*" a popřál jí hojnost návštěvníků a široký ohlas.[79)]

I když k Husově výstavě v Táboře neexistoval kompletní scénář, průvodce nebo katalog,[80)] je dnes možné z velké části rekonstruovat její náplň podle celé řady popisů v táborských a jiných krajinských časopisech i v pražských denících.[81)] Neméně důležitým pramenem jsou fotografie jednotlivých výstavních sálů nebo jejich částí, pořízené táborskou firmou Šechtl a Voseček, a také dochované exponáty ve sbírkách a pozůstalostech táborského muzea. Při celkovém hodnocení není sporu o tom, že Husova výstava v Táboře z roku 1906 byla v Čechách jedním z prvních úspěšných pokusů o realizaci historické tematiky výstavními prostředky. Ve své definitivní podobě zabírala výstava devět místností, přičemž poslední, zvaná Literatura, byla instalačně hotová až v prvních dnech po zahájení. Vedle originálních a přímo unikátních materiálů, zvláště grafických listů s husitskou tematikou od 17. do konce 19. století, byly na výstavě prezentovány také exponáty problematické povahy a ceny. Progresivním prvkem výstavy bylo bohaté zastoupení kvalitně provedených a dosti nákladných kopií, maket, modelů, plastických i kresebných rekonstrukcí, převážně v místnosti zvané Zbrojnice. Zprostředkovaně seznámila Husova výstava odborníky i širokou veřejnost s cennými výsledky archeologických výzkumů ze Sezimova Ústí a Kozího hrádku, spojených se jménem nadšeného amatérského archeologa Josefa Švehly. Tato část výstavy vyvolala pozoruhodný ohlas v úvaze pražského deníku *Čas* pod názvem „*České Pompeje*", přetištěné zčásti také v táborské *Jiskře*.[82)]

Táborské týdeníky pravidelně informovaly o návštěvnosti Husovy výstavy, zejména o hromadných výpravách z okolí Tábora i ze vzdálenějších míst, a všímaly si návštěv významných osobností českého politického, společenského a vědeckého života i některých cizinců. Kriticky však poukazovaly na skutečnost, že se táborská veřejnost chovala k výstavě dosti netečně, takže základ jejích návštěvníků tvořili mimotáborští zájemci. Zvláštní vlak z Plzně přivezl na táborskou výstavu již 5. srpna

79) Projevy Josefa Pavlíka a Aloise Kotrbelce otiskl skoro doslovně Český jih, roč. 34, č. 31, 4. 8. 1906, s. 1–2; též Táborský kraj, č. 31, 3. 8. 1906, s. 1; mnohem stručněji Jiskra, roč. 4, č. 31, 1. 8. 1906, s. 4; v článku Výstava Husova v Táboře (tamtéž, s. 1–2) byl uveřejněn kritický komentář proti zkreslování Husových myšlenek a Husova odkazu.

80) Dochovala se řada tužkou psaných poznámek, ponejvíce rukou Josefa Pavlíka, s neúplným soupisem exponátů a jejich členěním. SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 2.

81) Velice výstižná, mnoha bystrými a konkrétními údaji vzácná je prohlídka výstavy v podobě fejetonu na pět pokračování, kterou uveřejnila Národní politika, roč. 24, č. 237, 28.8.1906, s. 1–2; č. 239, 30.8.1906, s. 1–2; č. 241, 1. 9. 1906, s. 1–2; č. 245, 5. 9. 1906, s. 1–2; č. 246, 6. 9. 1906, s. 1–2, Výstava Husova v Táboře, šifra J. P. Hutnou charakteristiku obsahu výstavy včetně doprovodných reprodukcí uveřejnily pražské obrazové časopisy *Český svět, Světozor* a *Zlatá Praha*.

82) Čas, roč. 20, č. 228, 19. 8. 1906, s. 1–2, České Pompeje (Poznámka k táborské výstavě); částečný přetisk Jiskra, roč. 4, č. 34, 22. 8. 1906, s. 3–4.

asi 400 účastníků,[83)] zvláštním vlakem z Prahy přijelo 2. září dokonce 800 návštěvníků. Do Tábora na výstavu přijeli oba čeští členové vídeňské vlády, ministr obchodu JUDr. Josef Fořt (1850–1929) a ministr-krajan JUDr. Bedřich Pacák (1846-1914),[84)] mezi pražskými návštěvníky 23. srpna byli profesor Čeněk Zíbrt a PhDr. Jan Herben (1857–1936), kteří se o výstavě podle místního tisku vyjádřili neobyčejně nadšeně. Ze zahraničí si výstavu prohlédli představitelé protestantských církví z Ameriky a Anglie, ale i návštěvníci z Ruska, Německa, Francie a jiných zemí. Se svolením místní školní rady byla výstava v táborské dívčí škole prodloužena až do 9. září 1906. Největší denní návštěvnost byla zaznamenána 2. září, kdy výstavou prošlo 1222 osob.[85)] Celkem trvala Husova výstava v Táboře 43 dnů a zhlédlo ji 9295 návštěvníků.[86)]

Původní představa pořadatelů Husovy výstavy v Táboře, že by mohli sebrat a zachránit před zkázou a zapomenutím neznámé historické dokumenty husitské epochy, se mohla naplnit jen zčásti, převážně díky archeologickým nálezům. Zato dokonalým úspěchem byl korunován druhý vytyčený záměr organizátorů výstavy, „*názorně oživiti obrovitý význam, jaký pro nás netoliko v minulosti, ale i pro budoucnost tkví v osobnosti Husově a hnutí husitském (kterémuž Tábor kdys baštu nezdolnou tvořil) v ohledu národním, kulturním i mravním*".[87)] V tomto směru napomohla Husova výstava v Táboře významným způsobem k rozšíření povědomí o historickém významu života, díla a odkazu mistra Jana Husa v české veřejnosti, a to i u vlivných představitelů města Tábora.

Projevilo se to ještě před ukončením Husovy výstavy, kdy se začal realizovat veřejně vyslovený příslib starosty Aloise Kotrbelce, že město Tábor chce získat do vlastnictví pro muzeum v podstatě všechny exponáty výstavy. Podnětem byl dopis výboru Spolku pro postavení Husova pomníku táborské městské radě z 24. srpna 1906 s přáním, aby „sbírky výstavou pracně sebrané zachovány byly městu Táboru jako základ k příštímu museu husitskému". Spolek nabídl městu k zakoupení exponáty ze zbrojnice, síně literatury a některé další předměty, a to pouze za částku, za jakou byly pořízeny. V případě uskutečnění nákupu slíbil spolek předat městskému muzeu bezplatně skoro všechny ostatní materiály výstavy, včetně obrazů, fotografií z Kostnice a dalších míst a včetně části kresebné dokumentace na Husův pomník.[88)] Již koncem srpna 1906 se objevila v táborském tisku zpráva, že „*všechen materiál, snesený ve výstavě Husově, až na některé jednotlivosti vypůjčené, zachován bude Táboru*".[89)] Oficiálně byla tato snaha kodifikována usnesením městské rady ze 7. září 1906, „*podat obecnímu zastupitelstvu návrh na koupení výstavy Husovy obcí táborskou*".[90)] Následně byl pořízen podrobný soupis zakupovaných exponátů z vý-

83) Táborský kraj, č. 32, 10. 8. 1906, s. 3, Plzeňáci v Táboře.

84) Jiskra, roč. 4, č. 35, 29. 8. 1906, s. 4, Ministři dr. Fořt a dr. Pacák v Táboře.

85) Jiskra, roč. 4, č. 36, 5. 9. 1906, s. 4.

86) Jiskra, roč. 4, č. 37, 12. 9. 1906, s. 4.

87) Český jih, roč. 34, č. 30, 28. 7. 1906, s. 1.

88) Zpráva o městském museu a veřejné městské knihovně v Táboře za rok 1906, Tábor 1907, s. 16–17.

89) Táborský kraj, č. 35, 31. 8. 1906, s. 3.

90) Táborský kraj, č. 37, 14. 9. 1906, s. 2.

stavy včetně finančního ocenění a druhý seznam darovaných předmětů. Po jednomyslném schválení návrhu městskou radou vyjádřilo obecní zastupitelstvo města Tábora 17. října 1906 souhlas, aby předměty z Husovy výstavy byly zakoupeny pro muzeum za částku 4000 korun.[91]

Husovy oslavy v Táboře a jednání o pomníku po Husově výstavě

Ani v době usilovných příprav Husovy výstavy neopomněl Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře účast na tehdy již tradičních oslavách 6. července. Pouť na Kozí hrádek se konala již 1. července 1906 a „*vydařila se co jedna z nejlepších*",[92] komentoval redaktor *Českého jihu.* V průvodu byli členové čtrnácti táborských spolků a další stovky táborských občanů. Na Kozím hrádku promluvil redaktor *Kroniky* Karel Stanislav Sokol,[93] pěvecký sbor Hlahol zazpíval husitský chorál. Večer 5. července 1906 šel táborskými ulicemi lampionový průvod k rybníku Jordánu, kde byla zapálena hranice a následoval ohňostroj. Počet účastníků a přihlížejících se odhadoval na několik tisíc.

I v následujících letech byl Spolek pro postavení Husova pomníku jedním z hlavním iniciátorů a organizátorů červencových oslav v Táboře. V roce 1907 se průvod na Kozí hrádek pro špatné počasí nekonal, takže zůstalo jen u zapálení pamětní hranice na Babí hoře u Čelkovic. O rok později, v neděli 5. července 1908, se pouť na Kozí hrádek vydařila a poutavý projev o významu Husových oslav tam přednesl PhDr. Zdeněk V. Tobolka.[94] V roce 1909 opět stálé deště znemožnily uspořádat průvod na Kozí hrádek. Táborská veřejnost uctila Husovu památku přednáškou poslance Antonína Kaliny[95] v sokolovně a slavnostním večerem v městském divadle, kde promluvil evangelický farář Čeněk Dušek.[96] Jen ponenáhlu se dařilo prosazovat výzvu Spolku pro postavení Husova pomníku z roku 1905, aby obyvatelé Tábora místo osvětlování oken zapálenými svíčkami odevzdali peníze do sbírky na Husův pomník. Když se této iniciativy ujaly členky táborských ženských organizací, byla akce počínajíc rokem 1909 úspěšnější.[97]

Nejmohutnější Husova oslava na Kozím hrádku se konala v červenci 1910. Již 8. července přislíbil svou účast osobním dopisem univerzitní profesor a poslanec říšské rady Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937). Studentská organizace pokrokové strany v Praze a organizace pokrokové mládeže v jižních Čechách uspořádaly ve dnech 16.–21. července 1910 zájezd do jižních Čech, spojený s manifestací pro jihočeskou otázku v Táboře a s poutí na Kozí hrádek.[98] Vyvrcholením červencových

91) Částka 4000 korun byla spolku vyplacena z mimořádných vydání obecního rozpočtu na podkladě usnesení městského zastupitelstva z 21. 1. 1907. SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 2.

92) Český jih, roč. 34, č. 27, 7. 7. 1906, s. 3, Oslava Husova.

93) Karel Stanislav Sokol (1867–1922), český politik a novinář, spoluzakladatel státoprávně radikální strany 1899.

94) PhDr. Zdeněk Václav Tobolka (1874–1951), český historik, knihovník a realistický politik.

95) Antonín Kalina (1854–1922), politik radikálně pokrokové strany, od roku 1907 poslanec říšské rady.

96) Čeněk Dušek (1843–1918), superintendent evangelicko-reformované církve, zakladatel Kostnické jednoty.

97) Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 21.

98) SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 2, tištěná pozvánka k zájezdu na český jih.

oslav roku 1910 bylo velké shromáždění na Kozím hrádku za účasti asi tří tisíc lidí, k nimž profesor Masaryk promluvil o jihočeských postavách v dějinách.[99] Od roku 1911 se na Kozím hrádku prováděly opravy, takže národní poutě nebyly několik let organizovány a Husova památka byla uctěna průvodem od Žižkova pomníku na jordánskou hráz, kde byla zapálena hranice a Hlahol zazpíval husitský chorál.

Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře se po úspěšné Husově výstavě, pořádané od konce července do počátku září 1906, potýkal s nemalými finančními problémy. Z předcházejícího roku 1905 měl spolek v bance a na hotovosti téměř 1200 korun. Přestože mnohé knihy, grafické listy a výtvarnické potřeby platili členové výboru často z vlastních peněz, musel spolek vynaložit na přípravné práce a instalaci výstavy 6882 korun 80 haléřů, kdežto na vstupném se vybralo pouze 4986 korun 72 haléřů. Ztráta byla jen zčásti snížena darem 200 korun od ministrů Fořta a Pacáka i dalším darem 200 korun od pražské městské rady.[100] Až vyplacení částky 4000 korun z táborského městského rozpočtu za exponáty Husovy výstavy vytvořilo ve spolkové pokladně opět převahu příjmů nad výdaji.

Samotné vybudování Husova pomníku v Táboře však nemohlo být otázkou nejbližší budoucnosti. V táborské veřejnosti se ozvalo několik pochybovačských hlasů, zda je Husův pomník vůbec zapotřebí. Tři dny po skončení Husovy výstavy uvítal táborský realistický týdeník „*rozumné rozhodnutí obce*", že zčásti odkoupí, zčásti převezme jako dar od Spolku pro postavení Husova pomníku „*shromážděné bohatství*" z Husovy výstavy. Vzápětí však autor článku vyzval výbor spolku, aby uvážil, zda by nebylo „*lepším uctěním památky Husovy místo skrovného pomníku vystavěti, udržovati a doplňovati Husovo muzeum? Nemohl by spolek v tom směru změniti stanovy?*" Autor úvahy v *Jiskře* přemýšlel o možnosti postavit místo navrhovaného Husova pomníku raději novou muzejní budovu v táborských novoměstských sadech podle vzoru Mánesova výstavního pavilonu v Praze pod Petřínem. Před táborským nádražím umístěné Husovo museum, jediné v Čechách, by se mohlo stát novým „lákadlem" starožitného Tábora.[101] Také v rozpravě na schůzi táborského městského zastupitelstva 17. října 1906 vystoupil JUDr. Emanuel Zeis s otázkou, zda by se neuctila „*památka Husova lépe, kdyby místo pomníku zřízeno bylo mausoleum Husovo?*" Z toho vyplynulo doporučení, aby městská rada projednala tuto možnost s výborem spolku.[102] Táborské muzeum předešlo dalším podobným úvahám přicházejícím z okruhu lidí mimo spolek a mimo muzeum tím, že již během roku 1907 zpřístupnilo převzaté exponáty v nově zřízené Husově síni městského muzea v budově táborské radnice.[103]

99) Na Masarykův projev na Kozím hrádku s dojetím vzpomínali čeští legionáři v Rusku v červenci 1917: „*Zaujali jsme místo na homolovité výšině a seskupili jsme se zde, že jsme si mimoděk mnozí připomínali dobu táboru na Kozím hrádku*", psali legionáři o setkání s Masarykem. Jan Herben, T. G. Masaryk. Život a dílo Presidenta Osvoboditele, 5. vyd., Praha 1946, s. 239.

100) Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 20.

101) Jiskra, roč. 4, č. 37, 12. 9. 1906, s. 1.

102) Táborský kraj, č. 42, 19. 10. 1906, s. 2–3, Koupě předmětů z Husovy výstavy.

103) Zpráva o městském museu a veřejné městské knihovně v Táboře za rok 1908, Tábor 1909, s. 37–39.

Na valné hromadě Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře 1. dubna 1907 zaznělo přání, aby se slavnostní odhalení pomníku připravilo na rok 1915, pětisté výročí Husovy mučednické smrti. V dalších letech se diskuse uvnitř spolku i na veřejnosti soustřeďovala hlavně na to, kam by se měl pomník mistra Jana Husa postavit.[104] Byla k tomu vyžádána dobrozdání od odborníků táborských i jiných. Architekt Stanislav Růžička, profesor odborné školy sochařské v Hořicích, označil v červnu 1911 za nejvhodnější místo západní konec parku před nádražím. Učitel zahradnictví na hospodářské akademii v Táboře Albín Arnold navrhoval v lednu 1912 podobné místo, jen asi osmnáct metrů výše, a navrhl také vhodnou zahradnickou úpravu. Obšírnou studii umístění Husova pomníku zpracoval táborský rodák, stavitelský odborník ing. dr. Theodor Petřík (1882–1941), který se rovněž vyslovil pro umístění pomníku poblíž nádraží s tím, že by uvažovaná nová nádražní budova mohla být časem posunuta do náměstí v ose pomníku.

Po několikaleté přestávce se 1. června 1913 konala schůze umělecko-technického odboru Spolku pro postavení Husova pomníku, na níž předseda MUDr. Josef Pavlík shrnul, co všechno bylo vykonáno pro úspěch celé akce. Městské zastupitelstvo schválilo umístění pomníku do parku před nádražím, finanční hotovost spolku ve výši 15 tisíc korun se jevila jako dostatečná. Mezitím vyvstaly spory o tom, na kterém místě parku a v jakém prostředí by pomník měl být postaven. Ze tří návrhů, které v červenci 1906 v soutěži na Husův pomník zvítězily, se umělecko-technický odbor spolku rozhodl v červnu 1913 zahájit jednání s autorem první ceny, sochařem Karlem Kubešem, který působil v ukrajinském Charkově (stejně jako architekt vítězného návrhu Josef Mayer),[105] ale právě v té době pobýval v Praze. Kubeš byl pozván do Tábora, a když byl požádán o názor na místo vyhlédnuté pro pomník, souhlasil s jeho umístěním v novoměstských sadech. Kubeš vyhověl také požadavku spolku, aby vypracoval skicu celého pomníku, zakomponovanou do prostředí parku, a do počátku března 1914 navrhl dvě nebo tři alternativní řešení.

Na schůzi umělecko-technického odboru spolku 26. dubna 1914 sdělil předseda Josef Pavlík, že se výbor spolku rozhodl zvýšit náklad na postavení Husova pomníku ze 16 tisíc na 20 tisíc korun. Schůze neschválila navrženou Kubešovu variantu A, podle níž měly Husovu postavu na pomníku doplňovat čtyři osobnosti husitského hnutí – Jan Žižka, mistr Jan Rokycana, Václav Koranda a Prokop Holý. Nelíbila se však ani varianta B, která předpokládala, že za Husovou postavou v popředí budou tři následovníci (s vynecháním Korandy). Celé sousoší mělo stát na vyšším základě se schody, z nichž mělo vybíhat osm oltářů sloužících k zapálení ohňů. Umělecko-technický odbor spolku proto požádal Kubeše, aby do konce července 1914 předložil nový návrh.[106] Nikdo nemohl předpokládat, že v tomto termínu bude klidný mírový život vystřídán začínajícím válečným běsněním.

104) Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 25–27.
105) K tomu Toman, Nový slovník, díl 2, s. 120.
106) Český jih, roč. 42, č. 4, 24. 1. 1914, s. 2; č. 18, 2. 5. 1914, s. 3; Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 27–30.

Příprava jubilejního roku 1915 a zásah první světové války

První polovinu roku 1914 prožívala značná část táborské veřejnosti ve znamení důkladných příprav na velké Husovo jubileum v roce 1915. V přípravných poradách se sjednotili zástupci městské rady, kuratoria městského muzea, Spolku pro postavení Husova pomníku, Osvětového svazu a Sokola na doporučení, „*aby ráz slavností byl jednak kulturní, jednak manifestační*". Součástí společného stanoviska bylo rozhodnutí postavit a odhalit Husův pomník v Táboře, uspořádat novou výstavu památek Husovy doby, skončit úpravu Kozího hrádku, vyložit veřejně plány na obnovu táborské radnice, vydat v roce 1915 přehlednou a důkladnou publikaci o Táboře a jeho okolí, jakož i získat inteligentní průvodce městem se znalostí cizích jazyků. Tisková zpráva o tomto doporučení zdůraznila, že „*vše to bylo konáno v dohodě s Prahou a Husincem tak, aby slavnosti v Táboře s nimi se doplňovaly a sobě v cestě nestály*".[107] Na poradě zástupců města, spolků a korporací 18. ledna 1914 v táborské radnici byly předložené návrhy schváleny. K řízení prací byl zvolen přípravný výbor, v jehož čele stáli starosta Alois Kotrbelec jako předseda a Josef Pavlík jako místopředseda. Současně byla ustavena dvanáctičlenná redakční komise pro přípravu publikace o Táboře.[108]

České noviny a časopisy, včetně táborských týdeníků, otiskly výzvu Osvětového svazu z 11. května 1914, nazvanou „*České veřejnosti k Husovu roku*". Zdůrazňoval se v ní Husův význam „*ve smyslu jeho odkazu duchovní svobody a vzdělanosti*". Česká veřejnost byla vyzývána, aby všude, kde to bylo možné, zakládala kulturní nebo humánní instituce, knihovny a čítárny, spojené s Husovým jménem, a aby přispívala na Husův fond na podporu nemajetných studentů vysokých škol. „*Nechť Husův lid je hoden Husova dědictví!*", zněla závěrečná slova výzvy.[109] Vzdělávací sbor v Táboře byl v tomto smyslu pověřen, aby připravil řadu odborných přednášek o Husovi a jeho době, které měly být „*úvodem do jubilejního roku Husova*" a měly se konat nejen v městě Táboře, ale po celém Táborsku. Počítalo se s tím, že mezi přednášejícími budou přední čeští historikové, profesoři Václav Novotný, Kamil Krofta, Julius Glücklich a Jindřich Vančura, a že na závěr cyklu bude přednášet redaktor Jan Herben.[110]

Červencová oslava památky mistra Jana Husa se v Táboře roku 1914 vyznačovala tím, že na rozdíl od předcházejících let nebyla jednotná. Spolek pro postavení Husova pomníku ve spolupráci se sokolskou jednotou uspořádal hlavní táborskou oslavu 5. července 1914 na náměstí u pomníku Jana Žižky. O Husovi a naší době na ní promluvil řídící učitel a archeolog Josef Švehla. Ve Švehlově pojetí byl Hus ovlivněn jihočeskou krajinou i duší člověka, ale bylo v něm především něco hluboce křesťanského. Průvod táborských korporací a spolků směřoval jako obvykle na jordánskou hráz, kde byla opět zapálena hranice a zpěvácký spolek Hlahol připojil několik písní. Samostatnou a obsahově odlišnou slavnost pořádali táborští členové a přívrženci Československé sociálně demokratické strany dělnické.[111] Na Kozí hrá-

107) Český jih, roč. 42, č. 3, 17. 1. 1914, s. 1, Přípravy města Tábora k jubilejnímu roku 1915.
108) Český jih, roč. 42, č. 4, 24. 1. 1914, s. 2.
109) Český jih, roč. 42, č. 21, 23. 5. 1914, s. 1, České veřejnosti k Husovu roku!
110) Český jih, roč. 42, č. 29, 18. 7. 1914, s. 4–5, Přednášky o Husovi v Táboře.

dek přišli v červenci 1914 Husovi ctitelé a přívrženci jeho odkazu z Tábora jen v menších skupinách, neorganizovaně.[112]

Válečné události od přelomu července a srpna 1914 znemožnily také v Táboře realizaci většiny uvažovaných akcí k uctění pětistého výročí Husova upálení. Rozšířilo se vědomí, že místo dříve běžných oslav na veřejnosti musí Husovi ctitelé dát přednost vnitřnímu souznění s Husovými myšlenkami a jeho velkým odkazem. Táborský tisk uvítal vydání reprezentativního díla *Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu*, přestože řada příspěvků v této knize velkého formátu byla postižena cenzurními zásahy.[113] Komentář *Českého jihu* připustil, že v době války není „*příliš zájmu o minulost, byť sebe větší a čestnější... Bude proto pochopitelno, přejdou-li pamětní dny roku Husova bez hlučných, okázalých oslav zevních. Ale neodpustitelné by bylo, aby u nás přešla památka smrti největšího Čecha mlčky*".[114] Počátkem června 1915 otiskl *Český jih* komentář ve stejném duchu: „*Chystali jsme se nejen v Čechách, ale všude, kde bijí česká srdce, že vzpomeneme mistra Jana Husa letos způsobem nejdůstojnějším* ". Autor článku připustil, že v době války bylo sice nezbytností omezit veřejné projevy, ale současně upozornil: „*Jestliže dnes veřejné organizace odkládají své oslavné podniky na uctění Husovy památky na dobu příhodnější, neznačí to, že by tak měl učiniti český národ jako celek. Rok 1915 se nikdy nevrátí, pětisté výročí mučednické smrti Husovy nelze zadržeti...*"[115]

Sbor pro oslavy Husovy v Táboře se rozhodl uctít toto výročí „*způsobem spíše intimním*". Doporučil uspořádat 5. července 1915 Husův večer v divadle s kulturním programem. Cesta na Kozí hrádek o nedělích 4. nebo 11. července 1915 měla být spíše procházkou jednotlivců s tichým zamyšlením nad minulostí a nejistou budoucností. Obdobně, bez veřejných projevů na náměstích a bez organizovaných průvodů, proběhly v Táboře červencové dny následujících válečných let 1916 a 1917. Spolek pro postavení Husova pomníku utlumil za války svou schůzovní činnost, ale předseda spolku MUDr. Josef Pavlík pokračoval ve shromažďování husitik, jež nakupoval v antikvariátech v Praze, ve Vídni i v zahraničí, a tím doplňoval obdivuhodnou osobní sbírku. V době, kdy hrozilo rozpuštění českých národních spolků, podařilo se uložit velkou část financí spolku u táborského zpracovatele kamene, továrníka Josefa Herzana, jako zálohu na zřízení Husova pomníku. Významnou činností spolku v době první světové války bylo pořizování odlitků husovských zvonů, jimž hrozilo roztavení pro válečné účely. Této nelehké, často nebezpečné práce se ujal předsedův bratr, akademický sochař Karel Pavlík. Během tří let se za spolupráce několika farářů a konzervátorů podařilo shromáždit odlitky všech známých zvonů s husovskou tematikou, které byly pak umístěny v táborském muzeu.[116]

111) Český jih, roč. 42, č. 28, 11. 7. 1914, s. 4, Oslava památky mistra Jana Husa.
112) Tábor, roč. 73, č. 16, 30. 4. 1939, s. 3, Kozí hrádek, místo posvěcené dějinami.
113) Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu. Napsali Kamil Krofta, Josef Hanuš, F. X. Šalda, V. V. Štech a Josef Holeček, za redakce Augustina Žaluda, Praha 1915. Konfiskovaných 26 míst v této knize vydalo nakladatelství Český čtenář v doplněných exemplářích roku 1923.
114) Český jih, roč. 43, č. 8, 20. 2. 1915, s. 4, Mistr Jan Hus v životě a památkách českého národa.
115) Český jih, roč. 43, č. 23, 5. 6. 1915, s. 2–3, 1915, podpis: P.V.L.
116) Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 31–35.

V tomto zklidněném ovzduší zázemí, vzdáleného od frontových linií první světové války i od českého národního vzepětí před rokem 1914, zaznamenal táborský týdeník *Český jih* pozoruhodné změny, k nimž docházelo v pojetí výtvarného zobrazení mistra Jana Husa na rozdíl předcházejících staletí: „*V moderním umění je Hus pojímán jako osoba po výtce historická. Hus přestal být uctíván jako náboženský světec a pomník jeho nechce tudíž ani býti předmětem kultového uctívání, jako bylo kdysi v patnáctém a šestnáctém století. Dvacáté století jde ještě dále: jméno historické osoby stává se symbolem pojmů ethických a předmětem všestranného vědeckého bádání. Nové pomníky Husovy, mají-li odpovídati tomuto názoru dnešních kulturních lidí českých, musí býti příznakem nového náboženstvo-mravního života v Čechách a výrazem té velké žízně naší po mravní obrodě. Tomuto cíli hledí se přibližovati nové návrhy pomníkové a Bílkův pomník v Kolíně je dnes vrcholným bodem tohoto nového uměleckého úsilí.*"[117] Příznačná zmínka o sochařské tvorbě Františka Bílka (1872–1941) naznačovala, že se také podoba připravovaného Husova pomníku v Táboře stávala předmětem nových úvah.

Situace posledních válečných měsíců roku 1918 byla zcela odlišná od předcházejících tří let. Rakousko-uherská monarchie prožívala vojenskou a politickou krizi, čeští poslanci se přihlásili k požadavku sebeurčení národů, obnovila se činnost českých politických stran a spolků všeho druhu. Svou činnost opět zahájil také Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře. Koncem června 1918 vydal tento spolek s Pokrokovým klubem pro jižní Čechy, Spolkem divadelních ochotníků a Hlaholem výzvu k účasti na uctění Husovy památky: „*V sobotu dne 6. července o 8. hodině večer sehraje spolek divadelních ochotníků táborských drama J. K. Tyla Mistr Jan Hus. V neděli dne 7. července koná se pouť na Kozí hrádek. Spolky, korporace a obecenstvo seřadí se v neděli o půl 3. hod. odp. u pomníku Žižkova. Přesně ve 3 hodiny odchod na Kozí hrádek, kde Hlahol zapěje ‚Kdo jste Boží bojovníci' a slavnostní řeč promluví univ. prof. dr. Fr. Drtina*[118] *z Prahy. Pouť skončí zase u pomníku Žižkova. – Účastníci pouti se důtklivě žádají, aby se řídili pokyny pořadatelů, dbali důstojné a vážné oslavy svaté památky mučedníkovy a na cestě na Kozí hrádek i při návratu nedopustili, aby se stala škoda na osení, stromoví a zříceninách Kozího hrádku.*"[119]

Podle soudobého tisku táborská Husova oslava v červenci 1918 „*vynikla nad všechny dřívější*". V předvečer 6. července zaplály pamětní ohně nad Čelkovicemi a Měšicemi, dva nad Radkovem a dva u Chotovin. Všude byly zástupy občanstva, na několika místech zazněla píseň *Hranice vzplála*, panovala slavnostní nálada.[120] „*Byly to krásné nezapomenutelné dny, kdy v předtuše brzké svobody konána byla opět pouť na Kozí hrádek, kdy mluvil k davu 3000 hlav čítajícímu krásná slova profesor dr. Drtina a v městském divadle před nadšeným obecenstvem táborskými ochotníky sehrán byl ve prospěch spolku Tylův Jan Hus. To byla prvá pouť a počátek nové veřejné činnosti spolkové po přestávce čtyř let*",[121] vzpomínal redaktor Ludvík

117) Český jih, roč. 43, č. 35, 28. 8. 1915, s. 1, Z českého života.
118) František Drtina (1861–1925), filozof a pedagog, poslanec, spolupracovník T. G. Masaryka.
119) Český jih, roč. 46, č. 26, 29. 6. 1918, s. 2, Oslava a uctění mučenické smrti Mistra Jana Husa.
120) Český jih, roč. 46, č. 28, 13. 7. 1918, s. 2, Husova oslava.
121) Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 35.

Frank. V září 1918 se Tábor stal prvním z českých měst mimo Prahu, kde byla založena Husova lidová škola pro vyšší vzdělání a národní výchovu. Předsedou správy této lidové školy se stal sociolog JUDr. Emanuel Chalupný (1879–1958).[122]

Spolek pro postavení Husova pomníku po vzniku Československé republiky

Vytvoření samostatného státu 28. října 1918 vytvořilo příznivé podmínky pro rozmanitou činnost všech spolků, tedy i Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře. Znovu se pravidelně scházel výbor spolku, například 7. prosince 1918, kdy byla schválena subvence 1000 korun řídícímu učiteli Josefu Švehlovi na vydání knižní publikace o výzkumných pracích na Kozím hrádku.[123] První poválečná valná hromada spolku, která se konala 21. prosince 1918, schválila pokladní zprávu, podle níž měl spolek přes 24 tisíc korun (včetně anonymního daru ve výši 9 tisíc korun). Na základě zprávy předsedy a jednatele byly stanoveny úkoly spolku pro nejbližší období ve dvou hlavních směrech. Především se spolek rozhodl organizovat i v dalších letech oslavy Husovy památky ve spolupráci s ostatními vlasteneckými spolky v Táboře, se Vzdělávacím sborem, Literárním kroužkem, Spolkem divadelních ochotníků, Sokolem aj. Druhým nejbližším cílem bylo vybudování Husovy síně, v níž vedení spolku zamýšlelo shromáždit starou i novou literaturu a tisky o Husovi, uspořádat nálezy z Kozího hrádku a zpřístupnit další sbírkové předměty tak, aby *„Husova síň v roce 1920 – kdy oslavovati budeme 500letou památku založení Tábora – byla dokončena a Spolkem pro postavení pomníku Husova jako památný dar městu Táboru věnována"*.[124] Do nového výboru spolku byli zvoleni MUDr. Josef Pavlík jako předseda, vrchní účetní rada Petr Gajdík jako místopředseda, profesor Rudolf Beringer jako jednatel a František Novák z městské spořitelny jako pokladník. Dalšími členy výboru se stali středoškolští profesoři Albín Arnold a Karel Kostlivý, MUDr. Václav Rychetník, učitelé Josef Švehla a Jan Vacka; náhradníky (bez hlasovacího práva) byli redaktoři *Tábora* a *Českého jihu*.[125]

Poněkud obměněný výbor Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře se dal do intenzivní práce. Řadu jednání vedl výbor o zřízení dlouho připravované Husovy síně. Na žádost výboru přislíbila městská rada uvolnit místnosti lesního úřadu v táborské radnici od 1. května 1919. Na 17. dubna 1919 svolal výbor poradu táborských spolků za účasti Pokrokového klubu pro jižní Čechy, Osvětového svazu, Spolku divadelních ochotníků, Hlaholu, Sokola a studentského spolku Štítný. Na poradě se dohodlo uspořádat přednáškové extenze o Husovi v Táboře a dalších obcích táborského okresu. Jako obvykle se připravovala divadelní představení, pálení ohňů na kopcích a pouť na Kozí hrádek. Zástupci spolků se shodli, že Husovy slavnosti mají být pořádány ve větších rozměrech a jejich *„důstojný ráz má býti snahou všech vlasteneckých korporací táborských"*.[126] Když výbor Spolku pro postavení Husova pomníku 26. července 1919 hodnotil průběh oslav, mohl se s uspokojením ohlédnout za čtyřiceti přednáškami (vedle Tábora byly uspořádány v Chotovinách, Tučapech, Želči, Plané nad Lužnicí a Nadějkově), za pěti divadelními představeními Jiráskova *Jana Husa* i za pálením ohňů na mnoha místech za účasti tisíců občanů a pod dohledem hasičské jednoty. Pouť na Kozí hrádek měla v roce 1919 jednodušší a důstojnější průběh než v předcházejících letech, bez hudby a bez stánků na občerstvení. Při všech slavnostech pořádali sokolové, legionáři a členky ženského spolku Zora sbírky na Husův pomník v Táboře, které vynesly (i s úroky) kolem sedmi tisíc korun.

Záležitostmi připravovaného pomníku v Táboře se Spolek pro postavení Husova pomníku několikrát zabýval hned od skončení války. Již valná hromada spolku 21. prosince 1918 uložila výboru *„rozvázati svazek s výtvarnými umělci v dobré shodě"*. Na základě sdělení sochaře Karla Kubeše a architekta Josefa Mayera z ukrajinského Charkova, odeslaného 29. července 1919, se výbor spolku 24. února 1920 rozhodl upustit od jejich projektu a uhradit přiměřenou cenu za jejich dosavadní práci. Na výborové schůzi 26. května 1920 informoval pak předseda MUDr. Pavlík, že s autory původně přijatého návrhu proběhlo jednání, které by měl uzavřít právní zástupce spolku. Valná hromada spolku 23. září 1921 vzala na vědomí, že jednání skončilo oboustrannou dohodou.[127]

Blížící se oslavy pětistého výročí založení Tábora soustředily pozornost Spolku pro postavení Husova pomníku na koordinaci těchto oslav s obvyklými akcemi k uctění Husovy památky, které se připravovaly v podobném rozsahu jako roku 1919. Výborové schůze spolku v prvních měsících roku 1920 jednaly převážně o zřízení Husovy síně původně ve dvou, od roku 1921 ve třech místnostech budovy staré táborské radnice.[128] Hlavní podíl na instalaci síně – vedle předsedy MUDr. Josefa Pavlíka, jednatele Rudolfa Beringera a archeologa Josefa Švehly – měli předsedův bratr, sochař Karel Pavlík, a malíř Josef Šimák, kteří byli vůdčími osobnostmi již při přípravě Husovy výstavy v roce 1906. Husova síň byla slavnostně otevřena 6. července 1920 za přítomnosti sociálnědemokratického ministra školství a národní osvěty Gustava Habrmana (1864–1932) a jeho manželky. Hodnotící projevy přednesli přední český historik umění a sekční šéf ministerstva školství PhDr. Zdeněk Wirth (1878–1961), za Společnost Husova muzea v Praze profesor evangelické bohoslovecké fakulty ThDr. Ferdinand Hrejsa (1867–1953) a na závěr senátor PhDr. Antonín Hajn. Starosta města Tábora Josef Šáda (1871–1936), který převzal Husovu síň do péče města, ocenil výslovně záslužnou, neúnavnou a podnětnou práci předsedy spolku MUDr. Josefa Pavlíka a jeho spolupracovníků. Ministr Habrman tlumočil pozdrav prezidenta republiky T. G. Masaryka.[129] Otevření Husovy síně roku 1920 bylo nepochybně jedním z vrcholů celé činnosti Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře.

122) Český jih, roč. 46, č. 36, 7.9.1918, s. 1.
123) Srov. Josef Švehla, Kozí, Tábor 1920.
124) Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 37.
125) Český jih, roč. 46, č. 52, 28. 12. 1918, s. 2.
126) Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 38.
127) Tamtéž, s. 37, 42–43, 47.
128) Popis celkové dispozice jednotlivých místností a významných exponátů v Husově síni uvádí tištěný Průvodce po sbírkách městského musea v Táboře, Tábor 1928, s. 3–7.
129) Český jih, roč. 48, č. 28, 10. 7. 1920, s. 1, Husova síň; Čas, roč. 30, č. 42, 31. 7. 1920 ráno, s. 5, F. H.: Husovo museum v Táboře; Československá republika (Pražské noviny), roč. 241, č. 210, 1. 8. 1920, s. 3, Táborská „síň Husova". Obsáhlá složka o realizaci Husovy síně je uložena v SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 1.

Osobní propojení táborských náboženských obcí a spolků spojených s Husovým jménem

Během necelého půldruhého roku po vzniku samostatného československého státu se v Táboře po bok Spolku pro postavení Husova pomníku, působícího od roku 1905, postavily tři další korporace, dvě náboženské a jedna vědecko-popularizační, které se rovněž hlásily k dílu a odkazu mistra Jana Husa. Bylo přirozené, že mezi nimi vzniklo dalekosáhlé osobní propojení vedoucích pracovníků i řadových členů.

Již 13. prosince 1919 přednášel v malém sále táborské Střelnice před početnými posluchači kněz a spisovatel Bohumil Zahradník-Brodský (1862–1939) o reformním katolickém hnutí v Československé republice. Přednášku dojednal profesor gymnázia Karel Kostlivý, předseda Osvětové rady v Táboře a člen výboru Spolku pro postavení Husova pomníku.[130] Na Žižkově náměstí v Táboře byla v neděli 18. července 1920 uspořádána velká manifestace a česká mše, kterou sloužil zakladatel a první patriarcha Církve československé ThDr. Karel Farský (1880–1927). Po bohoslužbě se přímo na náměstí rozdalo asi 400 odhlášek od katolické církve a velké množství přihlášek do nově vznikající církve.[131] Na valné hromadě 28. září 1920 se táborská náboženská obec Církve československé ustavila a zvolila osmičlennou radu starších, jejímž předsedou se stal vrchní účetní rada Petr Gajdík, místopředseda Spolku pro postavení Husova pomníku. Mezi nejprůbojnější členy rady starších na veřejnosti patřil po několik let Karel Kostlivý.[132] K myšlenkám a odkazu mistra Jana Husa se v Táboře neméně aktivně přihlásil Českobratrský evangelický sbor Husův v čele s duchovním správcem, farářem Bohuslavem Součkem (1887–1984), pro nějž v roce 1920 zakoupil Spolek pro zřízení reformovaného sboru v Táboře vlastní budovu.[133]

Zhruba ve stejném období, v dubnu 1920, vznikla v době oslav pětistého založení Tábora myšlenka založení širší organizace, která by působila v podobném duchu jako Spolek pro postavení Husova pomníku, ale na území celých jižních Čech, a disponovala by většími finančními prostředky pro vyhledávání a udržování husitských památek hmotného rázu. Řádně ustaveným spolkem se Jihočeská společnost pro zachování husitských památek v Táboře stala po téměř dvouletém posuzování jejích stanov na ministerstvu školství a národní osvěty a na zemské politické správě v Praze rozhodnutím z 31. srpna 1922. Jako hlavní úkol společnosti uváděly stanovy „*práce výzkumné, restaurační a konservační*" ve vztahu k husitským památkám, které společnost zamýšlela vyhledávat v Táboře, Sezimově Ústí, na Kozím hrádku, v Příběnicích, Trocnově, Štítném, Husinci, Chelčicích a na dalších místech jižních Čech spjatých s husitstvím. Po ustavující valné schůzi 17. prosince 1922 se základem vedení Jihočeské společnosti pro zachování husitských památek stal výbor Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře, doplněný hlavně o učitele Františka Lískovce z Tábora. Předsedou byl zvolen hlavní iniciátor společnosti Josef Švehla, místopředsedou JUDr. Josef Pavlík a jednatelem František Lískovec. Mezi volenými členy výboru společnosti v prvním pětiletí byli středoškolští profesoři Richard Beringer, Josef Hrůša, Karel Kostlivý a Antonín Turek, muzejní tajemník PhDr. František Kroupa, pokladník městské spořitelny František Novák, právník Jan Petříček z Borovan, učitel Jan Vacka a ředitel táborské tabákové továrny František Ventura. Tento základní počet dvanácti volených členů výboru byl hned na první výborové schůzi 26. prosince 1922 rozšířen kooptací o další členy, mezi nimiž vynikali historik umění PhDr. Zdeněk Wirth, zakladatel historické vlastivědy na pražské univerzitě Josef Vítězslav Šimák a vedoucí pracovník památkové péče Václav Wagner; z táborských odborníků byli do výboru přibráni učitel Roman Cikhart, školní inspektor Josef Erhart, středoškolský profesor Jan Kolář a českobratrský farář Bohuslav Souček.[134]

Organizace Husových oslav v Táboře se od roku 1921 iniciativně chopili představitelé místních náboženských obcí Církve československé a Českobratrské církve evangelické. „*Je to první velká slavnost na památku našeho mučedníka, kterou světíme jako náboženská obec*",[135] prohlásil přední člen rady starších Církve československé v Táboře Dominik Věšín před 6. červencem 1921. Faráři obou církví sloužili veřejné české bohoslužby, z řad těchto církví pocházeli také řečníci táborů lidu na Žižkově náměstí v Táboře i na Kozím hrádku. K nim se připojily organizace legionářů, většina táborských spolků i správní komise města Tábora, která dočasně nahradila městskou radu. Postupně se prosadil návrh rady starších Církve československé z roku 1923, která požádala „*pokrokové občanstvo, aby celý den 6. července oslavovalo jako národní svátek úplným klidem práce, aby ozdobilo své domy prapory a vzdalo hold světlé památce Mistrovi účastí na všech částech slavností*".[136] Husův den byl v letech 1923–1925 v Táboře slaven pracovním klidem ještě předtím, než se od roku 1926 podařilo uzákonit 6. červenec jako československý státní svátek. Neúřadovalo se na městském ani na okresním úřadě, uzavřeny byly banky, spořitelna i záložna, neprodávalo se v obchodech, ve školách měli žáci volno. Táborský tisk připomínal, že Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře již před lety naléhal na uznání svátku 6. července, ale „*byl Prahou opět velkopansky přehlédnut*".[137] Od roku 1926, kdy se pořádání Husových slavností ujala Jihočeská společnost pro zachování husitských památek, se základní rozvržení programu příliš neodlišovalo od předcházejících let.[138]

130) Karel Kostlivý, Br. patriarcha Dr. Farský a Tábor, Stráž na Táboře, roč. 6, č. 7–8, 1. 7. 1927, s. 28.

131) Tábor, roč. 54, č. 29, 23. 7. 1920, s. 3. Srov. Květa Kořalková, Stavba Sboru božích bojovníků v Táboře a její společenský význam, Táborský archiv 3, 1991, s. 52–53.

132) Květa Kořalková, Společenské působení církví v Táboře v letech 1918–1938, Táborský archiv 8, 1998, s. 239 (na podkladě kroniky Církve československé v Táboře).

133) Tamtéž, s. 243–244; srov. nekrolog Bohuslava Součka ve Výroční zprávě Společnosti pro zachování památek a odkazu husitského revolučního hnutí v Táboře za období od května 1983 do října 1984, Tábor (1984), s. 6–7.

134) Podrobně Jiří Kořalka, Vznik Jihočeské společnosti pro zachování husitských památek v Táboře, Výroční zpráva Společnosti pro zachování památek a odkazu husitského revolučního hnutí v Táboře za rok 1979, Tábor (1980), s. 6–10.

135) Tábor, roč. 55, č. 22, 27.5.1921, s. 1, Husovy oslavy.

136) Tábor, roč. 57, č. 26, 29. 6. 1923, s. 3.

137) Tábor, roč. 59, č. 23, 5. 6. 1925, s. 3.

138) Tábor, roč. 60, č. 27, 2. 7. 1926, s. 3, Husovy oslavy v Táboře; č. 28, 9. 7. 1926, s. 1, „Pravdy Husovi přejte!".

Závěrečná fáze příprav ke zřízení Husova pomníku

Podle údajů valné hromady z 23. září 1921 měl Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře celkem 456 členů, z toho 39 členů zakládajících a 417 členů činných.[139] Síla spolku ovšem nespočívala v počtu, ale v kvalitě členské základny. Ve spolku působili význační lidé, kteří stáli v čele jiných vlivných táborských spolků, pracovali v obecním zastupitelstvu i v městské radě nebo jako odpovědní činitelé peněžních ústavů. Značný vliv měli profesoři a učitelé různých druhů škol v Táboře a okolí, podíleli se i redaktoři místních časopisů a táborští umělci. Spolek tak sdružoval převážnou většinu táborské intelektuální elity, vedle představitelů živnostenských a jiných ekonomicky nezávislých vrstev, zástupců politických stran nebo profesních organizací.

Ve výborové schůzi Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře 23. října 1922 nesouhlasil předseda MUDr. Josef Pavlík s názorem profesora Josefa Hrůši, že by spolek měl obrátit své úsilí pouze k Husově síni, věnovat jí všechny peníze a požádat o změnu svých stanov. Pavlík vysvětlil, že bylo již téměř nemožné získat pro Husovu síň nové věci, takže se činnost spolku po této stránce chýlila ke konci a dřívější úkoly spolku v tomto směru přebírala nově vzniklá Jihočeská společnost pro zachování husitských památek. „*Veřejnost čeká na důstojný Husův památník v Táboře*", prohlásil Pavlík a pokračoval: „*Stojíme před těžkým úkolem. V jiných místech řeší tuto otázku snadněji, ale v Táboře, v městě tak dějinně významném, musí býti pomník imposantnější, a ten vyžaduje značného nákladu.*"[140] Ve výboru spolku nahradil Josef Švehla ve funkci místopředsedy Petra Gazdíka, který odešel do Prahy. Jednatelem spolku se stal tajemník Městského muzea v Táboře PhDr. František Kroupa. V březnu 1923 oznámil výbor, že se vzdává pořadatelství pouti na Kozí hrádek, a požádal městskou radu, aby 1. červenec byl vyhrazen k pouličním sbírkám pro účely spolku a aby jedině spolek byl zmocněn k prodávání odznaků.

V červenci 1923 se výbor spolku rozhodl „*urychliti postavení pomníku Husova v Táboře*". Po rozvázání smlouvy s předešlými projektanty navrhl předseda MUDr. Pavlík buď vypsat novou všeobecnou soutěž nebo vyzvat jen některé umělce, případně pouze jednoho sochaře. Předpokládal, že by bylo možné položit základní kámen v roce 1924 a postavit pomník v roce 1925. V široké diskusi, která se opět zaměřila na místo, kde by měl být pomník postaven, vystoupili vedle Josefa Pavlíka hlavně František Kroupa, Josef Hrůša, redaktor Stanislav Dalibor Kubíček a Karel Kostlivý. Navrhovali nejen novoměstské sady u nádraží, ale také umístění před Masarykovým domem Českobratrské církve evangelické, uprostřed Žižkova náměstí nebo před radnicí, případně i za Bechyňskou branou. Předseda Pavlík se prosadil s názorem, že by měli být vyzváni jihočeští sochaři František Bílek, Jan Vítězslav Dušek (1891–1966) a Karel Gabriel (*1888), aby si prohlédli uvedená místa a navrhli svá pojetí Husova pomníku. Karel Gabriel dával přednost soutěži, kdežto František Bílek sdělil spolku, že se soutěže nezúčastní, protože měl návrh Husova

139) Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 47.
140) Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 53.

pomníku hotový již od roku 1903, takže jej předloží. Podle Bílkova názoru bylo nejlepší místo pro Husův pomník v novoměstských sadech.[141]

Debata se vedla i v tisku. Karel Kostlivý vyjádřil v březnu 1924 stanovisko velké části táborské veřejnosti, že by nebylo vhodné umístění pomníku před táborskou radnicí s ohledem na jiné sochy a kašnu na náměstí.[142] Komise Památkového úřadu v Praze, na kterou se spolek obrátil, přijela do Tábora 19. června 1924. Její člen PhDr. Zdeněk Wirth doporučil postavit pomník před radnicí a vypsat soutěž na jeho umístění. Ministerstvo školství a národní osvěty jako nadřízený orgán Památkového úřadu přislíbilo, že poskytne finanční prostředky na vypsání soutěže, a doporučilo přizvat vedle jihočeských umělců také pražské sochaře – Jana Štursu, Václava Antoše (1878–1938) a Karla Dvořáka (1893–1950).[143] Na valné hromadě Spolku pro postavení Husova pomníku 8. listopadu 1924 sdělil pokladník František Novák, že jmění spolku dosáhlo 111 tisíc Kč. Závěr obšírné diskuse vyzněl jednoznačně, že spolek „*musí trvati na tom, aby výhradně jen jemu bylo vyhraženo umístění pomníku i volba vlastního projektu (právo volby skizz i pomníku)*".[144] Soutěž na umístění pomníku v Táboře byla nakonec vypsána.[145] Její výsledky zveřejnila výstava studií žáků Akademie výtvarných umění a Uměleckoprůmyslové školy v Praze, zahájená v táborském muzeu 1. dubna 1926. Na výstavě bylo představeno šest sádrových odlitků a více než dvacet nákresů.[146] Přes odlišný názor některých odborníků, které přednáškou v Táboře zastupoval také uznávaný historik umění, profesor Václav Vilém Štech (1885–1974),[147] rozhodl jednotný postoj táborské veřejnosti, městského zastupitelstva a Spolku pro postavení Husova pomníku o tom, aby pomník byl umístěn v novoměstských, dnešních Husových sadech.

Hlavním úkolem spolku v roce 1926 bylo posoudit a vybrat návrh sochaře, který by nejlépe zachytil Husův vztah k Táborsku. Tehdy již nemocný předseda MUDr. Josef Pavlík prosadil v říjnu 1926 své pojetí, aby základní myšlenkou pomníku byl „*Jan Hus na Kozím hrádku*". Své stanovisko zdůvodnil Pavlík písemně: „*Tábor vystupuje v historii husitství již v nejprvnějších dobách. Nablízku dlel mistr Jan Hus a rozséval símě svého učení, které dalo vznik k hnutí husitskému rovněž nejprve na této půdě.*"[148] Nedlouho poté, 14. prosince 1926, dlouholetý předseda Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře MUDr. Josef Pavlík zemřel. Valná hromada spolku 18. února 1927 se usnesla, že až do uskutečnění základního cíle spolku, tj. vybudování Husova pomníku, nebude z piety vůči MUDr. Pavlíkovi volen nový předseda spolku.[149] Ke konečnému rozhodnutí o autorovi Husova pomníku v Táboře dospěla mimořádná valná hromada spolku 19. března 1927, která se jednomyslně

141) Tamtéž, s. 56–58.
142) Tábor, roč. 58, č. 12, 21. 3. 1924, s. 1, Táborské náměstí a pomníky.
143) Frank, Dvacet let činnosti Spolku, s. 60–61.
144) Tamtéž, s. 64; Tábor, roč. 58, č. 44, 14. 11. 1924, s. 3, Spolek pro postavení pomníku Husova.
145) Tábor, roč. 59, č. 5, 30. 1. 1925, s. 3, K záležitosti vypsání soutěže na Husův pomník v Táboře.
146) Tábor, roč. 60, č. 14, 2. 4. 1926, s. 4.
147) V. V. Štechovi, který se vyslovil pro umístění Husova pomníku před táborskou radnicí, oponoval úspěšně táborský sochař J. V. Dušek. Tamtéž.
148) Tábor, roč. 62, č. 27, 4. 7. 1928, s. 1.
149) Tábor, roč. 61, č. 8, 25.2.1927, s. 3.

usnesla zadat vytvoření pomníku akademickému sochaři Františku Bílkovi.[150] Pojetí Bílkova návrhu, nazvaného „*Plameny ubírati se k pravdě*", bylo velice blízké představám zemřelého předsedy Pavlíka.

Podle rozhodnutí spolku byl základní kámen k Husovu pomníku v Táboře položen v novoměstských sadech 6. července 1927. Slavnost byla součástí mnohem širšího, tehdy již ustáleného programu Husových slavností, jejichž koordinací v Táboře byl po několika letech opět pověřen Spolek pro postavení Husova pomníku. Po bohoslužbě Církve československé a po projevech u pomníku Jana Žižky na náměstí odešel velký průvod táborských spolků a občanů do novoměstských sadů, kde o Husově osobnosti a jeho významu pro Táborsko promluvil spisovatel Jan Vrba (1889–1961). Při položení základního kamene k Husovu pomníku hovořil slavnostní řečník Karel Kostlivý o „*hluboké lásce českého lidu k Husovi*". Poklepu na základní kámen se zúčastnili společně se vdovou po MUDr. Josefu Pavlíkovi a sochařem Františkem Bílkem také představitelé města a okresu Tábor a zástupci Církve československé a Českobratrské církve evangelické. Na úvod zazpíval pěvecký sbor Hlahol husitský chorál, slavnost byla zakončena státní hymnou.[151]

Sochaři Františku Bílkovi předepsal spolek smluvní zadání, podle něhož měl Bílek provést sám všechny práce až do odevzdání pomníku za 130 tisíc Kč, uhrazených ve třech postupných splátkách.[152] V dochované korespondenci mezi sochařem a spolkem se odrážejí různé technické a finanční obtíže v průběhu prací, ale Bílek zdůrazňoval svůj nezištný vztah k pomníku: „*Je v tom část mého zasvěcení památce Husově, je v tom má radost i má čest.*"[153] Úpravy parku a práce na kamenném podstavci Husova pomníku byly hrazeny zčásti z prostředků spolku, zčásti se podílelo město Tábor. Masivní betonový základ postavila v druhé polovině roku 1927 táborská firma Šimůnek a Neumann (za 23 800 Kč), stavba kamenné architektury byla svěřena místní firmě Františka Kareše (za 33 130 Kč), kamenické práce prováděl táborský mistr Josef Sládek. Proplácení kameníkových prací bylo součástí dohody se sochařem Bílkem, který práce řídil. Koncem července 1927 sdělil František Bílek spolku, že ukončil postavu Husovu, a předpokládal, že zástupci spolku se na ni přijdou podívat.[154] Odlévání sochařských prací do kovu svěřil Bílek českobudějovické slévárenské firmě Anýž (za 60 tisíc Kč), přičemž sám dojednal převoz Husovy sochy do Tábora prostřednictvím jednotky československé armády, která se vracela z Českých Budějovic bez nákladu přes Tábor do Prahy.

Závěrečná pokladní zpráva, předložená v květnu 1929, shrnula celkové výdaje na postavení Husova pomníku v Táboře na 157 tisíc Kč. Z toho dostal František Bílek jako honorář a jako úhradu prací s pomníkem spojených pouze 100 tisíc Kč v několika splátkách. Spolku zůstal dluh ve výši 16 tisíc Kč,[155] přestože město Tábor přispělo dvakrát po 10 tisících Kč z rozpočtů let 1927 a 1928 a Kancelář prezidenta

150) Tábor, roč. 61, č. 12, 25. 3. 1927, s. 3, Husův pomník v Táboře zadán sochaři Bílkovi.
151) Tábor, roč. 61, č. 26, 1. 7. 1927, s. 1; č. 27, 8. 7. 1927, s. 2.
152) SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 3, návrh zadání pro Františka Bílka; srov. Lubomír Mířejovský, František Bílek a jeho Husův pomník v Táboře, rukopis.
153) František Bílek Spolku pro postavení Husova pomníku 24. 3. 1927, tamtéž.
154) František Bílek Spolku pro postavení Husova pomníku 29. 7. 1927, tamtéž.
155) Tábor, roč. 63, č. 22, 31. 5. 1929, s. 4, Výdaje na Husův pomník v Táboře.

republiky poslala dva tisíce Kč.[156] Když zemský výbor schvaloval v srpnu 1928 rozpočet města Tábora, škrtl také desetitisícový příspěvek na Husův pomník, ale peníze byly v té době již vyplaceny.[157]

Odevzdání Husova pomníku v Táboře veřejnosti

Koncem června 1928 bylo monumentální dílo hotovo. Tím dostaly každoroční Husovy oslavy v Táboře mimořádný ráz, protože na 6. července 1928 se připravovalo předání Bílkova pomníku mistra Jana Husa městu a táborské veřejnosti. „*Celý Tábor účastnil se slavnosti a všechny snad spolky a korporace přišly pokloniti se památce kostnického mučedníka*",[158] hodnotil táborský tisk. V předvečer Husova svátku 5. července se v sedm hodin večer konala pobožnost Církve československé, která byla prostoupena zpěvy a procítěným slovem faráře Františka Rabišky „*Mistr Jan Hus – muž pravdy*". O deváté hodině večerní byla na prámu na Jordáně zapálena hranice, vzplály ohně také na okolních kopcích.

Ranní bohoslužby Církve československé a Českobratrské církve evangelické 6. července 1928 se v zaplněných sborech snažily odpovědět kladně na naléhavou otázku: „*Jsme opravdu národem Husovým?*" V budově táborského muzea byla pak za účasti představitelů města a okresu otevřena čtvrtá místnost Husovy síně s doklady posledních desetiletí o šíření Husovy památky a jeho odkazu v Táboře. Po krátkých projevech u Žižkova pomníku na náměstí se utvořil průvod, který šel slavnostně vyzdobeným Táborem do novoměstských sadů. V průvodu několika tisíc lidí se neztráceli příslušníci Církve československé a Českobratrské církve evangelické pod svými korouhvemi. V husitských kněžských talárech šli faráři František Rabiška a Štěpán Vlček, syn tvůrce pomníku novokněz František Bílek a členové rady starších. Průvod obohatily také krojované skupiny žen a dívek, výrazně se projevovali legionáři, sokolové, skauti a školní mládež. Organizované skupiny doplnila široká táborská veřejnost.

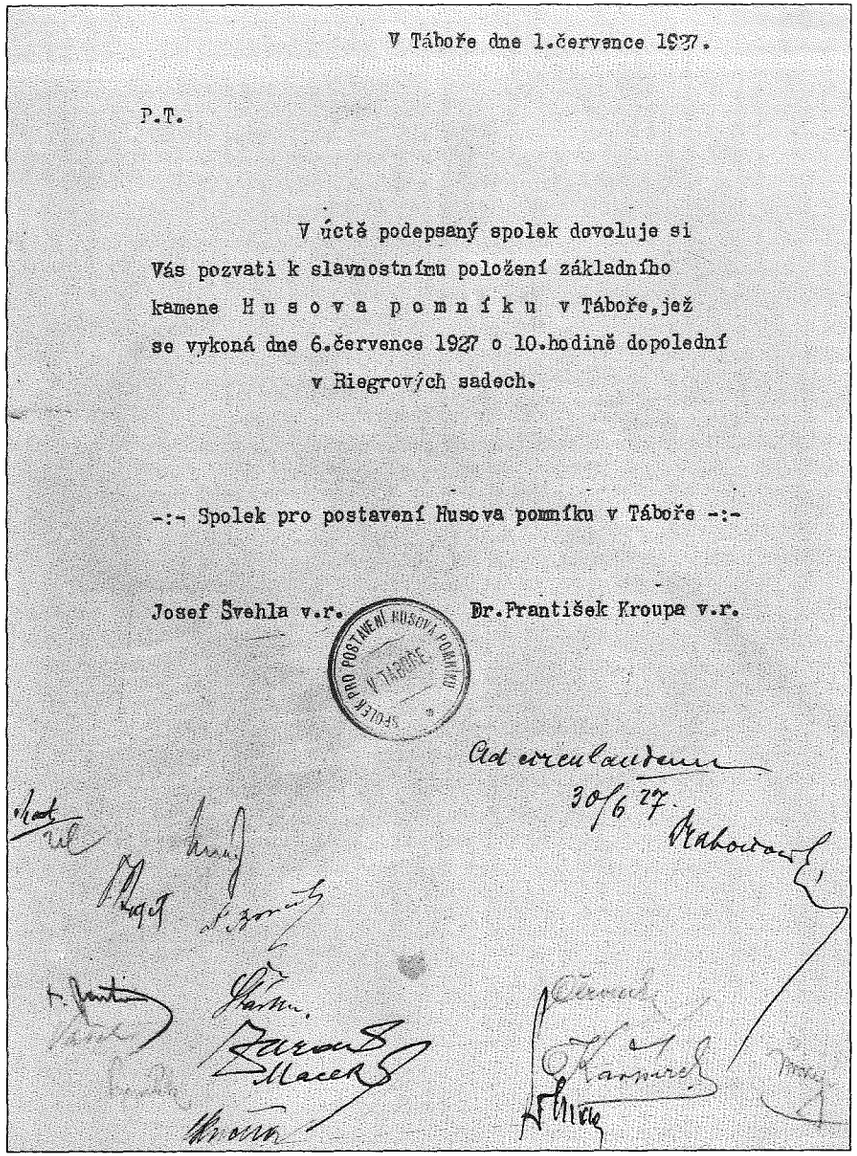
Slavnost u Husova pomníku zahájil pěvecký sbor Hlahol písní Otakara Zicha[159] *Modlitba na Řípu*. O Husovi a jeho době promluvil předseda Jihočeské společnosti pro zachování husitských památek Josef Švehla. Ve svém projevu poděkoval přítomnému sochaři Františku Bílkovi a připomněl velké zásluhy MUDr. Josefa Pavlíka, který se uskutečnění svého životního úkolu nedožil. Jednatel Spolku pro postavení Husova pomníku PhDr. František Kroupa pak předal Husův pomník starostovi města Tábora PhDr. Janu Kolářovi. Přítomný redaktor *Českého jihu* vyjádřil výstižně pocity účastníků slavnosti: „*Výtvarník, sochař-filosof, náš jihočeský krajan Mistr František Bílek, duch veskrze křesťanský, žijící v apoštolské pokoře, mající čistý poměr k Bohu, dovedl vroucně pochopiti duševní poměr Husův k Bohu jako oddaného služebníka a trpitele.*"[160] František Bílek pojal Husův pomník jako chrám-obětiště a zároveň jako otevřenou knihu dějin husitství. Vyjadřují to bron-

156) SOkA Tábor, sign. B/76, kart. 3, předběžné vyúčtování k 2. 2. 1929.
157) Tábor, roč. 62, č. 33, 31. 8. 1928, s. 2.
158) Tábor, roč. 62, č. 28, 13. 7. 1928, s. 1, Tábor uctívá památku Husovu.
159) PhDr. Otakar Zich (1879–1934), hudební skladatel, univerzitní profesor estetiky.
160) Český jih, roč. 56, č. 28, 14. 7. 1928, s. 1, Slavnostní odhalení pomníku M. J. Husa v Táboře.

zové reliéfy – na levé straně Husův pobyt na Kozím hrádku, na pravé straně Hus v žaláři a vznik husitských bojovníků. V popředí je Hus v postoji proroka, který drží v ruce bibli a hledí k nebi. Je to nadčasový symbol Husova osudového poslání, že pravdu o podstatě a smyslu bytí lze poznat jen utrpením a odvahou k oběti.[161)]

161) Z posledních charakteristik Bílkova pomníku srov. Lubomír Mířejovský, František Bílek a jeho Husův pomník v Táboře, rukopis; Iva Janáková, František Bílek, v Knize o městě Tábor, Praha 2001, s. 64–65.

V Táboře dne 1.července 1927.

P.T.

V úctě podepsaný spolek dovoluje si Vás pozvati k slavnostnímu položení základního kamene H u s o v a p o m n í k u v Táboře, jež se vykoná dne 6.července 1927 o 10.hodině dopolední v Riegrových sadech.

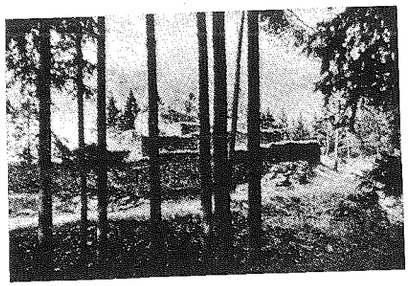
-:- Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře -:-

Josef Švehla v.r. Dr.František Kroupa v.r.

SPOLEK PRO POSTAVENÍ HUSOVA POMNÍKU V TÁBOŘE

Ad circulandum
30/6 27.

Obr. 1: Pozvánka ke slavnostnímu položení základního kamene táborského Husova pomníku Františka Bílka, konanému dne 6. července 1927. (SOkA Tábor, Sbírka soudobé dokumentace)

Kolébka české reformace
KOZÍ HRÁDEK U TÁBORA,
kde v l. 1412-14 přebýval a kázal
M. JAN HUS.

P. T.

Po více než dvacetileté činnosti přistupuje „Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře" k dokončení svého úkolu.

Dne 6. července 1928 odevzdá veřejnosti monumentální Husův pomník, dílo sochaře Bílka, které svým pojetím dokumentovati bude veliký zjev Husův se zvláštním zřetelem na působení Jeho v našem kraji, na Kozím Hrádku.

Tím dovršeno bude dílo spolku, jenž hlavní zásluhou svého zvěčnělého zakladatele a předsedy Dr. J. Pavlíka pořádal první Husovu výstavu v Čechách (Tábor 1906), propagoval důrazně Husův kult na Táborsku a vybudoval Husovu síň v táborském museu.

Nyní, kdy krásný program spolku uvádíme ve skutek, voláme k Vám:

Pomozte nám uctíti jasnou památku Husovu!
Neodmítejte podpory dobré, národní věci!

V Táboře, v prosinci 1927.

Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře:

Dr. František Kroupa, jednatel.
Josef Švehla, místopředseda.
František Novák, pokladník.

Obr. 2: Provolání Spolku pro postavení Husova pomníku v Táboře z prosince roku 1927 k blížícímu se odhalení Bílkova Husova pomníku v Táboře. (SOkA Tábor, Sbírka soudobé dokumentace)

V Táboře, dne 25. června 1928

Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře

dovoluje si Vás pozvati k slavnostnímu odhalení Husova pomníku dne 6. července 1928.

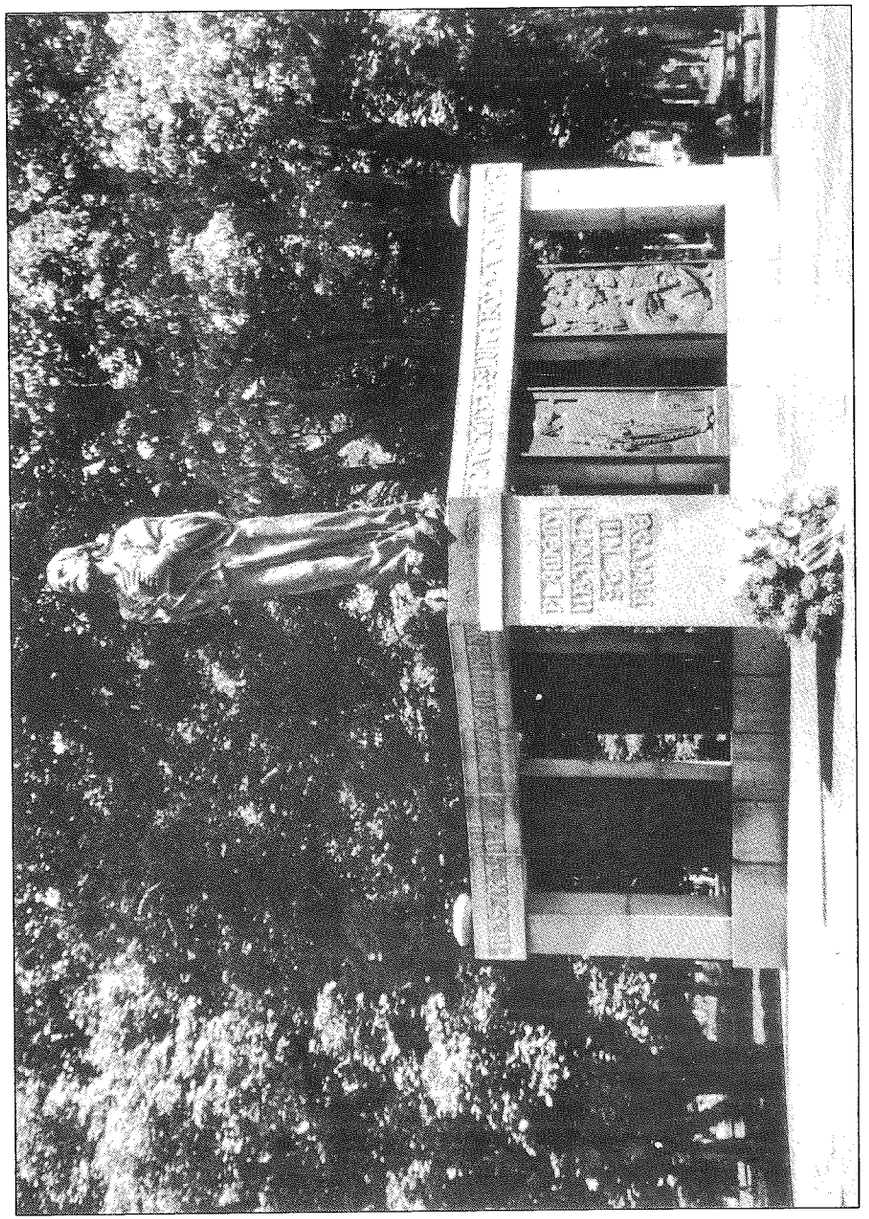
Průvod seřadí se o 10. hodině dopol. na Masarykově náměstí.

Odpoledne koná se pout na Kozí Hrádek, působiště Husovo.

Odjezd z táborského nádraží vlakem do Měšic o půl 2. hod. odpol.

J. NEPOMUCKÝ, TÁBOR

Obr. 3: Oficiální pozvánka k slavnostnímu odhalení Husova pomníku v Táboře dne 6. července 1928. (SOkA Tábor, fond Spolek pro postavení Husova pomníku Tábor)

Obr. 4: Táborský pomník M. Jana Husa od Františka Bílka (stav červenec roku 2001 – foto Jaroslav Novotný)

TÁBORSKÝ ODBOJ PŘED TÁBORITY

Václav Krůta

Kdo bude svědčit v náš prospěch? Naše skutky. Běda! Nikdo, nikdo, ne-li ti z našich přátel, kteří nás viděli v oné vteřině obdarování, kdy se celé srdce dávalo druhému. To jest ti, kteří nás milují. Ale láska je mlčení: každý člověk tak umírá nepoznán.

Albert Camus, Zápisníky III

Protifašistický odboj vznikal hned od 15. března 1939, kdy nacisté obsadili Čechy a Moravu, které zbyly po neblahém Mnichovu a odtržení Slovenska z kdysi hrdé Československé republiky. Hitler vyhlásil tzv. protektorát, ale to jenom vyvolávalo hněv a vzdor všech, kdo cítili vlastenecky. Jednotliví vlastenci nalézali poměrně snadno stejně smýšlející občany a pokud narazili na organizátory, stávali se členy skupinek a skupin, které se programově hlásily k odboji proti nacistickému Německu. Největší cílevědomě budovanou odbojovou organizací byla od léta 1939 Obrana národa.

Nacisté si samozřejmě od samého počátku uvědomovali, že jejich počínání se nesetkává s nadšeným souhlasem, ale vyvolává přinejmenším v části české společnosti odpor. Proti uvědomělému odporu od počátku všemožně vystupovali a zasahovali. Že neponechávali v tomto ohledu nic náhodě, toho důkazem je např. organizační struktura německé tajné státní policie (Geheime Staatspolizei = gestapo). Na území Čech a Moravy byly v Praze a v Brně dvě řídící úřadovny německé tajné státní policie (gestapa) a dvě desítky venkovních služeben a hraničních komisariátů. Od roku 1939 až do léta 1943 vypadala struktura venkovní služebny gestapa zhruba takto:

„I. oddělení – osobní a hospodářská správa
II. oddělení – exekutiva (v čele se zástupcem vedoucího služebny)

Referáty:
II A – komunismus, marxismus, levicové hnutí odporu, navrátilci z SSSR a Španělska
II B – církve, sekty, židé a zednáři
II BM – české hnutí odporu (pravicové)
II D – ochranná vazba
II F – spisovna a kartotéky
II G – sabotáže, zbraně a třaskaviny
II H – porušení zákona Němci

II P – záležitosti tisku

III. oddělení – kontrarozvědka (podléhalo přímo vedoucímu služebny."[1]

Referáty pokrývaly všechny oblasti a projevy protiněmeckého odporu v širokém spektru odleva doprava a odshora dolů a opačně.

Na území oberlandratu Tábor, který zahrnoval Táborsko, Soběslavsko, Mladovožicko, Bechyni a Milevsko, Voticko, Sedlčansko, Příbramsko, Benešovsko, Vlašimsko, Pelhřimovsko, Kamenicko a Vodňansko, působila venkovní služebna gestapa Tábor. Sídlila v Táboře ve dvoupatrové budově čp. 1631 nad hrází rybníka Jordánu. *„Od listopadu 1940 řídil zdejší služebnu vrchní komisař SS-Hauptsturmführer Artur Albrecht, čtyřicetiletý, nesmírně krutý nacista. Kolem sebe měl přibližně dvacítku podřízených úředníků, pracujících po vzoru pražské centrály v jednotlivých referátech. Ve funkci Albrechtova zástupce působil SS-Untersturmführer Fritz Gerecke, kriminálními sekretáři byli jmenováni Karl Müller, August Giehl a Hans Weber. Každý měl jako vedoucí příslušného referátu svého vrchního asistenta. Müllerovi, který vedl protikomunistické oddělení, přisluhoval v létě 1942 SS-Hauptscharführer Josef Mischinger, ostatním pak SS-Hauptscharführer Bruno Mitschke, SS-Oberscharführer Wilhelm Kieffer a Karl Heinz Hesse. Menší, méně důležité případy předával vedoucí služebny k vyřízení sekretářům – SS-Sturmführerovi Heinrichu Stumpfovi a SS-Uniformträgerovi Georgu Adamovi (dotyčný nebyl příslušníkem zbraní SS). V úřadovně pracovala dále skupina asistentů od hodnosti SS-Scharführera až po SS-Hauptscharführera – Franz Drewo, Karl Kirchner, Hans Michelfeit, Rudolf Kröske, Rudolf Kuchler."* Pro úplnost je třeba ještě uvést hodnostně a funkčně nejnižší – kriminální zřízence, tlumočníky, řidiče: Georga Krause, Josefa Hudlera, Karla Pokorného, Ericha Thomase, Otto Mikuschku, Fritze Kühna, Augusta Neubauera, Evžena Bindera. *„K osazenstvu služebny připočtěme nakonec i několik administrativních pracovnic, většinou stenotypistek, manželek jednotlivých úředníků."*[2] Nevelký počtem, ale vcelku velmi výkonný aparát.

V síti, kterou nacistické bezpečnostní složky stále napínaly, byli průběžně zachycováni další a další odbojáři. Včetně vojáků, kteří hlavně tvořili kádry Obrany národa.

Už likvidace tzv. Schmoranzovy sítě tiskových důvěrníků, proti níž gestapo učinilo hlavní výpad 25. srpna 1939, postihla tím, že někteří z tzv. tiskových důvěrníků (referentů) byli zapojeni do struktur Obrany národa, tuto organizaci. Ale šlo opravdu jenom o náhodu. O tu však přestalo jít v listopadu 1939. 22. 11. 1939 zatklo brněnské gestapo po předchozím udání Františkem Šmídem, který později neblaze proslul jako Velký Franta, a po cílevědomém sledování jeho styků bývalého poslance Františka Richtera, člena vrcholného odbojového orgánu Politické ústředí a pak už můžeme sledovat tu silnější tu slabší tok zatýkání, který se z Moravy přenesl také do Čech. 7. 12. 1939 byl např. zatčen pplk. gšt. Štefan Adler,[3] 13. 12. poslanec Ladislav Rašín a pplk. gšt. Jan Reš, který měl funkci náčelníka štábu zemského velitelství pro

1) Oldřich Sládek, Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945. Naše vojsko a Český svaz protifašistických bojovníků, Praha 1986, s. 95–96.

2) Marián Konečný, Táborská cesta smrti. OV ČSPB Tábor 1985, s. 18–19.

Čechy, 14. 12. B. Kratochvíl, Z. Peška a mjr. Jaroslav Boháč, jenž byl spojkou Politického ústředí k Obraně národa, 15. 12. mjr. Hynek Němec, který byl členem zemského štábu Obrany národa pro Čechy. Klíčovou jihočeskou osobu vojenské organizace, jež nás momentálně nejvíce zajímá, velitele táborského kraje Obrany národa plk. Cyrila Pazderu, zatklo táborské gestapo 6. února 1940. Toho dne také mjr. Josefa Březinu a škpt. Antonína Handschuha, stejně jako třeba pplk. Josefa Kazdu. 13. 2. gen. Václava Volfa, 15. 2. škpt. Jana Novotného, mjr. Vojtěcha Pertla, plk. Jana Hubáčka, mjr. Antonína Szafrana, 20. 2. spojaře Františka Balcera v Hříměždicích, kde namontovával selektorové telefonické zařízení, 21. 2. pplk. Arnošta Prillingera, Szafranova synovce v Písku npor. Ladislava Noska a npor. Františka Žáka v Hlinsku, 22. 2. v Malšicích u Tábora pplk. Františka Maška, škpt. Vojtěcha Matiáška v Pacově a velitele táborské pátračky vrchního četnického strážmistra Karla Macharta, druhý den vrch. četn. stržm. Václava Hrnéčka, 26. 2. vrchního tajemníka na Městském úřadě v Netolicích škpt. Josefa Jirsu, 27. 2. v Českých Budějovicích škpt. Václava Fráňu a českobudějovického středoškolského profesora Miloslava Faita, 28. 2. v Radotíně u Prahy mjr. Jaroslava Hlaváčka, 5. 3. železničního radu Emanuela Rosta, 6. 3. železničáře Františka Siveru a skladmistra na dráze Čeňka Samce, 11. 3. v Libuši u Prahy ředitele škol Václava Ambrože, 28. 3. akademického malíře Otu Bubeníčka. Byli uvrženi do věznic a podrobováni vyšetřování, jehož výsledkem byla další zatčení. Výslechy odbojářů nebyly ani pro gestapo jednoduché. Obecně se setkávali gestapáčtí vyšetřovatelé nejen s obvyklým zapíráním a lhaním, ale také s promyšlenými výpověďmi, jež se neshodovaly s tím, co gestapáci očekávali a co chtěli slyšet. *„Na výslechy jsem se připravil tak, že jsem tři dny nic nejedl a ani nepil. Pak mě v 8 hod. ráno odvezli k výslechu na gestapo do Lannovy ulice. Simuloval jsem zhroucení nervů. Vyslýchal mě sám šéf gestapa z Tábora Albrecht a hned po prvních otázkách jsem postřehl, že musí mít se mnou protokoly, ale že nesmím mluvit. Tlumočník byl Wittner, který ovšem zřejmě nebyl informován a také situaci nepochopil a řval na mě, až byl vyslýchajícím okřikován. Když jsem nechtěl něco přiznat, řval jsem i já, aby ze mě nedělali blázna, že jím nejsem, že jsem normálně myslící člověk, nebo jsem nesouvisle vykládal technický popis selektorového technického zařízení. To je přivádělo z míry tak, že ještě po soudě v Drážďanech se mě Wittner zeptal, co je to vlastně ten selektor. Nepřiznal jsem se k ničemu, co již o mně nebylo řečeno ostatními,"* vylíčil nám svoji strategii a praktický taktický postup F. Balcer, který díky tomuto postupu přežil.[4] Ale gestapo mělo všechny prostředky, aby dosáhlo svého. Dejme ještě jednou slovo F. Balcerovi: *„Nebyl jsem žádný hrdi-*

3) Pplk. gšt. Štěpán Adler se narodil 9. 2. 1896 v Brně – Řečkovicích. Po demobilizaci vykonával zaměstnání úředníka na Nejvyšším úřadu cenovém v Praze. Měl na starost v ústředním vedení Obrany národa spojení. Popraven 7. 8. 1942 v Berlíně. Obžalovací spis proti Štefanu Adlerovi, Vladimíru Miklendovi, Janu Bínovi, Miroslavu Schäferlingovi, Jindřichu Rohnovi, Františku Fraňkovi, Václavu Jírovi, Františku Rausovi, Karlu Divinovi, Zdeňku Svobodovi a Václavu Kadeřávkovi a rozsudek nacistického Lidového soudu v Berlíně, který odsoudil Š. Adlera k trestu smrti, se nacházejí v Archivu ministerstva vnitra v Praze, sign. 141–255–1.

4) František Balcer, Moje účast na odboji Obrana národa v Táboře, s. 4–5 ve VHA Praha, sign. DO 68–2.

na, bál jsem se, abych nepovolil a nezradil, bál jsem se o rodinu. Přiznám se, že jsem během těch tří nocí měl několikrát ručník na topení, že se oběsím, ale pak jsem nějak ten strach zlomil a řekl jsem si, že když bude nejhůř, zabijí mě oni. Zlom strachu byla veliká výhoda při výslechu, protože mi bylo lhostejné, jak se chovají oni. Je samozřejmé, že během výslechu použil Wittner jejich metody výslechu. Bylo to hlavně v přestávkách, kdy se vzdálil vyslýchající a kdy měl Wittner volnou ruku zacházet se mnou podle své vůle. Postavil si mě v pokoji ke skříni, mířil na mě puškou, že mě zastřelí a když jsem mu tupě civěl do očí, nakonec mě udeřil pažbou do prsou, kde mi pravděpodobně urazil chrupavku, svazující žebra, kterou mám ještě dnes po srůstu bez ošetření deformovanou. V poledni přestávce mě vkopnul do neosvětleného černě natřeného sklepa bez oken, kde jsem upadl na ruce do něčeho kluzkého. Když mě pak vyvedli ven, měl jsem celé ruce krvavé a vyšetřující mi dovolil, abych si ruce umyl. Později jsem se dověděl, že přede mnou byl v této cele vězeň, který si prokousal žíly na rukou a vykrvácel."[5] Nepomohlo ani sebevětší osobní hrdinství vlastenců, gestapo postupně celou velkou organizaci Obrana národa fakticky zlikvidovalo.

Mjr. Josef Březina byl popraven za druhého stanného práva v červnu 1942 za odbojovou činnost v Litomyšli. Mjr. Vojtěch Pertl zemřel 21. 1. 1941 ve vyšetřovací vazbě v Budyšíně. *„Co si myslíte, vy policajti. Že vám budu já, major Československé armády, povídat, jak jsem chtěl bránit svoji vlast? Dejte mi čistý papír, já vám ho podepíši a vy si tam napište, co chcete! Strnul jsem a čekal, že se na něj vrhnou a rozsápou ho (měřil 150 cm a vážil 54 kg). Nic se však nestalo. Dali mu půlarch papíru a pero, on se podepsal a výslech byl skončen. Tlumočník mi pak po návratu z výslechu řekl: Jo, major Pertl, maličký člověk, velikán duchem a udělal nás "hotové",* zanechal nám svědectví o statečnosti a velikosti mjr. V. Pertla spoluvězeň F. Balcer.[6] Mjr. Antonín Szafran a škpt. Jan Novotný byli souzeni 5. 6. 1942 nacistickým Lidovým soudem v Berlíně a popraveni 18. 9. 1942 v Berlíně – Plötzensee. V Berlíně – Plötzensee byl 25. 9. 1942 popraven rovněž plk. Cyril Pazdera. František Balcer, pplk. František Mašek, Vojtěch Matyášek, pplk. Arnošt Prillinger byli souzeni Vrchním zemským soudem v Drážďanech 10. 8. 1942. F. Balcer obdržel dvanáct let káznice, pplk. Mašek osm let, ale zemřel v káznici v Briegu, pplk. Prillinger sedm let, ale zemřel v prosinci 1943 v Gollnově. Vrch. četn. stržm. Karel Machart prošel vyšetřovacími věznicemi v Táboře, Českých Budějovicích, Budyšíně a Drážďanech, kde jej potkalo neuvěřitelné štěstí a byl 11. 6. 1941 propuštěn domů. Npor. Žák byl souzen 29. 1. 1942 Lidovým soudem v Berlíně, dostal pět let a dožil se osvobození. Železniční úředník František Sivera byl souzen 3. 3. 1943. Nepřiznal se ale při veřejném přelíčení k účasti na známé schůzi 22. 10. 1939 v Národním domě v Praze na Vinohradech, stejně jako nedoznal účast na přípravě a pomoci k útěkům do zahraničí. Byl znovu souzen 19. 3. 1943 a dokonce ještě jednou 30. 3. 1943 a teprve při tomto třetím procesu byl odsouzen ke třem rokům. Dočkal se osvobození. Konce

5) František Balcer, Moje účast na odboji Obrana národa v Táboře, s. 5 ve VHA Praha, sign. DO 68–2.

6) František Balcer, Moje účast na odboji Obrana národa v Táboře, s. 6 ve VHA Praha, sign. DO 68–2.

války se dožil také skladový mistr na dráze Čeněk Samec. Toho gestapo nejprve 18. 4. 1940 propustilo domů, ale 28. 8. 1944 byl podruhé zatčen a vězněn pak až do konce války. Květnových dnů 1945 se dočkal také pplk. František Kyncl, zatčený 6. 8. 1940 a odsouzený nacistickým Lidovým soudem ve Stuttgartu 14. 12. 1942 k sedmi letům žaláře. Vrchní respicient finanční stráže Jan Bartůšek, zatčený 23. 4. 1940 proto, že byl poslán vězeňským dozorcem Jaroslavem Vackem do Písku varovat jistého komunistu před zatčením, zahynul 19. 3. 1942 v koncentračním táboře v Osvětimi. Naproti tomu zřízenec tabákové továrny Alois Kaňka, patřící také k okruhu J. Vacka, zatčený 23. 1. 1940, přežil koncentrační tábor v Dachau a dočkal se roku 1945 osvobození. Por. Ryba z Malšic u Tábora, který byl chycen 19. 2. 1940 při pokusu o přechod hranic na Slovensko, zahynul 25. 5. 1942 v koncentračním táboře v Osvětimi. Na rozdíl od úředníka Petra Janoše z Nového Etynku, chyceného 1. 1. 1940 v Budapešti, jenž přežil věznění v Oranienburgu. Válku přežil rovněž stavitelský asistent František Švehla z Kamenice nad Lipou, kterého zatkli 7. 1. 1940 na Slovensku. Němci jej věznili v Dachau, odkud byl však 27. 2. 1943 propuštěn domů. Akademického malíře Otu Bubeníčka se pokusili táborští gestapáci usvědčit konfrontací výslechových protokolů mjr. A. Szafrana a škpt. J. Novotného, ale ta dopadla dobře a tak byl šťastný malíř 20. 4. 1940 propuštěn domů. Dobře informovaný Jaroslav Ryšavý o tom hned po válce napsal: *„Dne 28. března 1940 byl zatčen Mistr Bubeníček jako podezřelý z účasti na vysílání, neboť gestapo zjistilo, že u něho jednou v listopadu byli na návštěvě škpt. Novotný a mjr. Szafran z Tábora, kteří byli v únoru 1940 zatčeni a mimo jiné také vyšetřováni pro obsluhu vysílačky. Nějaký konfident pak udal, že tehdy Bubeníček tahal po zahradě nějaké dráty jako anténu. Bubeníček byl odvezen do Tábora a zde dík zasvěcenému dozorci vězňů a legionáři Jaroslavu Vackovi podařilo se pomocí motáků dohodnout s Novotným a Szafranem na výpovědi, že tehdy si přijeli koupit k němu nějaké obrázky a ty dráty, které tahal přes zahradu, že byly z elektrického vedení od sítě k domu. Když pak byl Bubeníček 20. dubna znovu volán k výslechu a jeho výpověď se kryla s výpověďmi spoluviníků, byl téhož dne propuštěn domů."*[7]

Posledními významnějšími členy organizace Obrana národa, kteří unikli pozornosti gestapa a zůstali přímo v Táboře na jaře 1940 na svobodě, byli lidé kolem npor. v z. Františka Knotka.

František Knotek byl vrchním tajemníkem na poště. Narodil se 30. 8. 1904 v Čekanicích, okres Tábor a bydlel v Táboře, Vožická 1959. Znal se s velitelem táborského pátracího oddělení policie Jaroslavem Kramperou, s ředitelem měšťanské školy Karlem Kratochvílem.

Utrpení těch, kteří byli zatčeni a vězněni gestapem, dokázali mnohdy zmírnit vězeňští dozorci. Jedním z vězeňských dozorců v táborské věznici krajského soudu a gestapa, kterou německá tajná policie používala k věznění svých odpůrců, byl Jaroslav Vacek.

7) Jaroslav Ryšavý, Obrana národa v Mladé Vožici a okolí, kraj ON Tábor, s. 4 ve VHA Praha, sign. DO 37–18.

Jaroslav Vacek se narodil v Táboře 10. 11. 1894. Byl jako mnoho jiných odbojářů legionář. V roce 1916 se stal příslušníkem ruských legií. Když se potom vrátil domů, zkusil provozovat truhlářské řemeslo, kterému se vyučil, ale nakonec využil v roce 1922 možnosti žádat jako legionář o zaměstnání ve státní službě a stal se v devětadvaceti letech vězeňským dozorcem v Kutné Hoře a za rok nato byl přeložen do Tábora a působil ve věznici Krajského soudu v Táboře. V budově táborské věznice i s rodinou bydlel, což mělo významný dopad na osudy mnohých zatčených a vězněných. J. Vacek umožnil vězňům po odchodu gestapa z věznice a když to bylo možné, aby se vzájemně domlouvali, stejně jako jim pomohl při doručování různých vzkazů a předávání dopisů a balíčků.[8] *„Skřivánek* (řidič táborského gestapa – pozn. V.K.) *pravděpodobně upozornil vrchního dozorce Vacka, že hned ráno mě povezou do Budějovic, a proto Vacek nás v noci svedl do jednoho porotního sálu a každý mi řekl, co o mně mluvil, takže jsem byl informován, jak mám při výslechu vypovídat. Všichni totiž při svých výsleších popřeli, že mě zapojili do organizace a já jsem pak mohl tvrdit gestapu, že jsem pro ně některé úkoly vykonal z přátelské ochoty. Ráno mě potom odvezli do Českých Budějovic, kde byl již vězněn Pazdera,"* napsal např. v roce 1967 František Balcer.[9]

Počátky Vackova zapojení do odboje jsou zahaleny clonou tajemství, ale víme z pozdějších vzpomínek dcery Věry, že měl silné vlastenecké cítění: *„Otec Jaroslav Vacek se dozvídá o tom, že němečtí vojáci překročili naše hranice a obsazují ČSR. Na Žižkově náměstí před pomníkem Jana Žižky hovoří k tisícům Táborákům, kteří se jakoby na povel scházejí a zaplňují náměstí. Tatínek začne zpívat československou hymnu, jeho hlas, který často zaznával z divadelních scén, se nese tichem davu. Vzápětí se však všichni připojujeme k němu a náměstí hřmí. Za projevem tatínka následuje projev JUDr. Mikeše, který je velmi brzy v roce 1939 myslím zatčen. Tatínek jde na radnici k starostovi Soumarovi. Jsou u něho další zástupci města. Otec žádá, aby se starosta spojil s Prahou a zjistil, proč se nebráníme. Je mu nabídnut telefon, vytočeno číslo. Dostává se do hovoru s jedním z ministrů, nevím se kterým, který na jeho slova, že všichni Táboráci jsou na náměstí a manifestují, dává odpověď: Máte tam kasárna, postavte děla – oni se rozejdou... Slyším jen hlasitou odpověď tatínka, spíše křičení, nerozumím, jsem za dveřmi dole v radnici. Otec vychází bledý a říká: Jdeme do kasáren. Mohutný dav pochoduje ke kasárnám, kde jsou za okny vojáci se slzami v očích. Tatínek žádá zbraně, jsou už prý připraveny k odevzdání. A tak vzniká i v Táboře první velká skupina, do níž se vlastně tímto dnem zapojí i tatínek. Pak následuje několik aut plných zbraní, dek a různého vojenského materiálu, který se tajně odváží na hrad Kotnov, kde se vše ukrývá. Tatínek přináší domů jen několik kusů pušek a schovává je v noci do vysokých pokojových kamen, kde spíme se sestrou Drahuškou. Tyto pušky vyndal až v době, kdy se dozvídá, že vylítla Telč, myslím až začátkem*

8) Osobností Jaroslava Vacka se zabýval každý, kdo zkoumal jihočeský odboj. Značnou pozornost mu věnoval např. Jaroslav Hojdar ve svých rukopisných pracích, zejména Tu cestu šel bych znova. Táborsko 1938–1945. Kapitoly a obrázky z dějin okupace a odboje. Rkp, dále Ticho znělo aneb rodila se vlast. Rkp. Oboje zapůjčeno v roce 1988 od autora.

9) František Balcer, Moje účast na odboji Obrana národa v Táboře, s. 4ve VHA Praha, DO 68–2.

1943 nebo koncem 1942. Pušky jsou konzervované a krásně zabalené. Zároveň přináší dva malé revolvery ráže 6,35. Vydlabává pro ně úkryt v manželských postelích."[10] Jeho místo už vzhledem k jeho zaměstnání vězeňského dozorce ho logicky zařazovalo do plánů Obrany národa.

J. Vacka požádal jeden z vězněných vojáků, mjr. Antonín Szafran, velitel Obrany národa okres Tábor, aby se postaral o pozůstalé po odbojářích, které gestapo zatklo na jaře 1940 a posílalo k nacistickým soudům a do koncentračních táborů. *„V mé hodnosti vězeňského dozorce jsem přišel do styku na jaře 1940 s bývalým českým důstojníkem, který byl vězněn ve vězení krajského soudu v Táboře. Mjr. Szafran z Tábora mě informoval ve vězení o ilegální činnosti těchto kruhů. V této souvislosti mi řekl dále, abych v případě, že by se neměli už vrátit, se postaral, aby pozůstalí byli podporováni,"* řekl J. Vacek po donucení při svém výslechu 5. února 1943.[11] Nesmíme mu však věřit v tom, co řekl dále, totiž že až do jara 1942 nebyl ilegálně činný. Ilegální činností bylo všechno, co škodilo přímo či nepřímo nepříteli. Ve Vackově případě bylo ilegální činností – kdyby nic jiného – určitě poskytování pomoci vězněným osobám. Tu poskytoval jak do 31. 12. 1942, dokdy vykonával povolání vězeňského dozorce, ale zejména ještě potom, třebaže byl od 1. 1. 1943 v penzi. Někteří se dokonce domnívali, že do penze šel také proto, aby získal čas k vykonávání ilegální činnosti. Ač už byl mimo činnou službu a nevykonával své povolání vězeňského dozorce, přesto v budově na Klášterním náměstí 14 nadále se svou rodinou bydlel a klíče od všech prostor včetně od cel si nějakým způsobem ponechal.

Mjr. Szafran vězeňskému dozorci Vackovi také řekl, aby se obrátil na už zmíněného poštovního úředníka Knotka v Táboře. To J. Vacek také opravdu udělal, ale na čem se dohovořili, přesně nevíme. František Knotek patřil k civilnímu křídlu Obrany národa v Táboře. Představoval skupinu poštovních zaměstnanců, jimž přikládali vojáci z Obrany národa důležitou roli.[12]

Podle kronikáře Obrany národa Jaroslava Ryšavého *„asi začátkem března 1940"* přijel z Prahy do Tábora major bývalé Československé armády Jan Petera,[13] který

10) Vzpomínky Věry Žahourkové, rozené Vackové z 28. září 1982, archiv autora.

11) Výslech Jaroslava Vacka 5. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

12) Jan K u k l í k, Železničáři v odbojové organizaci PVVZ (1939–1941). AUC, Philosophica et historica 1, 1981, s. 31–87, o tom např. píše: *„Krátce před vypuknutím druhé světové války a bezprostředně po něm byla situace hodnocena v globálních mezinárodních aspektech a za nejpředpokládanější variantu jejího vývoje byla označována brzská válečná porážka hitlerovského Německa. Porážka nacistického Německa měla přivodit i možnost nuceného odchodu německých vojsk z území protektorátu. Na brzký konec války byly činěny přípravy v tom smyslu, aby především veškerá vojenská a politická moc přešla okamžitě do rukou připravených vojenských a politických orgánů. K tomuto konečnému cíli směřovaly vlastně všechny počáteční kroky domácího buržoazního a buržoazně demokratického odboje. Proto se v jeho nejpočetnějších centrálních organizacích – v Obraně národa a v Petičním výboru věrni zůstaneme – kladl takový důraz na to, aby byli získáni ke spolupráci pracovníci pošt a železničáři, neboť právě ti měli zabezpečovat hladký chod dopravy a spojení. Zabezpečení dopravy a spojení se zdálo být téměř tak důležitým úkolem jako provedení mobilizačních plánů, jak je předpokládala Obrana národa, či ustavení politickomocenských orgánů v místech; tyto orgány by navazovaly na pražský revoluční národní výbor."* (s. 32)

13) Jaroslav Ryšavý, Kronika činnosti Obrany národa na Táborsku ve VHA Praha, sign. DO 37–18.

měl v této době funkci spojovacího a zpravodajského důstojníka v zemském štábu Obrany národa gen. Homoly a pokoušel se oživit činnost vojenské organizace po masovém zatýkání na jaře 1940. Mjr. Petera původně působil v Pardubicích, kde v Chrudimské ulici 606 bydlel. V létě 1939 se stal náčelníkem štábu ve východočeském krajském velitelství Obrany národa Hradec Králové. Když jej přišlo pardubické gestapo 6. února 1940 v šest hodin ráno zatknout, nezastihlo jej. Mjr. Petera těsně před tím opustil domov a vlakem v 8 hod. prchnul přes Jaroměř ze svého bydliště a ujel do Prahy.[14] V Praze nalezl ilegální ubytování u svého bratra Emanuela Petery ve Vídeňské ulici 34, dále u čet. štržm. Dolejše a pak u jeho kolegy čet. štržm. Veselého v Nuslích a nakonec od září 1940 u Distla na Spořilově. Štržm. Dolejše a Svačinu poznal prostřednictvím policejního lékaře MUDr. Müllera. A právě štržm. Dolejš, který působil na 50. policejním revíru v Praze – Nuslích, pomohl mjr. Peterovi navázat styk s Táborem. Štržm. Dolejš znal totiž z dřívějška, kdy spolu nějakou dobu sloužili, policejního inspektora z Tábora Jaroslava Kramperu. V létě 1940 při údajném setkání v Praze vylíčil táborskému kamarádovi, že v Praze působí tajná protiněmecká organizace Mafie. Domluvil s ním, že jej v Táboře navštíví mjr. Vacek, který má zájem vybudovat ilegální organizaci také v tomto jihočeském městě. J. Krampera namítl, že sám není v Táboře příliš znám, ale že ví o někom, kdo je vhodnější než on sám, a sice o F. Knotkovi.

Mjr. Petera alias mjr. Vacek[15] se s Dolejšem vydali v srpnu 1940, a to datum je bližší skutečnosti než to, které uváděl J. Ryšavý, když psal o začátku března 1940, do Tábora a vyhledali inspektora Kramperu.[16] Vysvětlili mu, že si přejí, aby je seznámil s Knotkem. Zatímco mjr. Petera a štržm. Dolejš čekali v hotelu, insp. Krampera vyhledal ještě předtím, než šel ke Knotkovi, školního ředitele Kratochvíla a sdělil mu, že z Prahy přijeli jeho kamarádi, kteří by se rádi seznámili s Knotkem. Nakonec k setkání došlo v Knotkově bytě. Mjr. Vacek alias Petera vysvětlil táborským odbojářům situaci ve výstavbě nové organizace po stránce personální. Podle nacistické obžaloby by se měla stavět z bývalých důstojníků a vojáků, ale ne z komunistů. Poté J. Petera věnoval pozornost otázkám zpravodajským, neboť ve zpravodajské činnosti spatřoval hlavní těžiště činnosti celé organizace. Nakonec dohodli, že se opět sejdou hned další den na hrázi rybníka Jordánu.

Na této druhé schůzce hovořili v podstatě o stejných problémech, ale upřesnili otázky zpravodajské. Mjr. Petera instruoval táborské ilegalisty, jaké informace mají

14) Základní data o mjr. Janu Peterovi, narozeném 18. 8. 1881 v Bílé Třemešné, okres Trutnov, uvádí Vítězslav Hanák, Roky 1939 až 1945 v Jaroměři (II). Kapitoly z protinacistického odboje. Ročenka knihovny a muzea v Jaroměři, 1998, s. 9–16.

15) Mjr. Jan Petera používal vedle pseudonymu mjr. Vacek také označení profesor Vacek. Toto krycí označení použil v srpnu 1940 při návštěvě Loun a Lounska. Srovnej Výslechové protokoly pražského gestapa s mjr. Janem Peterou z 15. 1. 1941, resp. kladenského gestapa ze 4. 4. 1941, AMV Praha, sign. 141–293–9.

16) Inspektor pátracího oddělení policie v Táboře štržm. Jaroslav Krampera se narodil 24. 12. 1904 v Petrovicích, okres Tábor. Pocházel z mlynářské rodiny z Mladé Vožice a také se mlynářem u svého otce vyučil. Stal se však policistou. Rozsudek německého Lidového soudu v Berlíně z 27. 3. 1942 proti Františku Knotkovi, Josefu Vrkočovi, Emanuelu Vondráškovi, Jaroslavu Kramperovi a Karlu Kratochvílovi v AMV Praha, sign. 141–267–16.

sbírat a nakonec se s Knotkem dohodl, že poštovní tajemník bude zprávy vozit jednou dvakrát měsíčně osobně do Prahy do hostince U Hrabánků.

Za několik dnů nato představil ředitel Kratochvíl F. Knotkovi penzionovaného mjr. Vrkoče, kterého F. Knotek dosud neznal. F. Knotek pověděl mjr. Vrkočovi všechno, co věděl o organizaci od mjr. Petery. Mjr. Vrkoč byl přitom vyzván ke spolupráci. J. Vrkoč se měl napříště zaměřit hlavně na získávání zpráv hospodářského rázu, kdežto F. Knotek se soustředil na vojenské zpravodajství. Mjr. Vrkoč jako hodnostně vyšší a služebně starší důstojník převzal vedení, kdežto F. Knotek měl předávat získané zprávy do Prahy. V pozdějším rozsudku německého soudu se hovoří o tom, že mjr. Vrkoč informoval, že Táborem projelo směrem na jih a na východ 15 až 20 zemědělských transportů. F. Knotkovi nacisté kladli za vinu, že získal údaje o ubytování a síle táborské posádky a o zřízení vojenské střelnice v Táboře.

F. Knotek předal údajně své zprávy do pražského hostince U Hrabánků v době od srpna do konce listopadu čtyřikrát. Pátá návštěva byla tragická.

Ředitel Karel Kratochvíl byl spojovacím článkem mezi Obranou národa, policií, četnictvem a komunistickou stranou a byl vedle F. Knotka a J. Hejného také posledním, kdo zbyl z vedoucích osobností první garnitury Obrany národa v Táboře. Narodil se 23. března 1884 v Divišově na okrese Benešov a v Táboře byl ředitelem chlapecké školy. K. Kratochvíl spojil mjr. Peteru s Františkem Knotkem.

K 15. březnu 1940 se do Tábora přistěhoval z Olomouce mjr. Josef Vrkoč. V hanácké metropoli byl do konce roku 1939 osvětovým inspektorem na okresním úřadě. Pocházel z Hlavatců u Tábora, kde se narodil 28. května 1895. Do Tábora přišel po svém penzionování. Prostřednictvím svého dávného přítele, okresního školního inspektora Josefa Hejného, se seznámil s F. Knotkem. I mjr. J. Vrkoč věděl o Obraně národa, byl v ní totiž zapojen v Olomouci.

Mjr. Petera navštívil snad třikrát Tábor a nakonec jmenoval v zastoupení zemského velitele Obrany národa mjr. Vrkoče velitelem jihočeského kraje. F. Knotka jmenoval Vrkočovým zástupcem a zpravodajským důstojníkem. F. Knotek dojížděl do Prahy, z Prahy do Tábora konali cesty strážníci z nuselského revíru Svačina a Dolejš. Jednu cestu do Tábora vykonal také tajemník Elektrických podniků z Prahy František Kryšpín. Asi v srpnu 1940 se konala schůzka vedoucích odbojových osobností v lese zvaném Pintovka. Z táborských odbojářů byli přítomni mjr. Vrkoč, F. Knotek a K. Kratochvíl, z Prahy mjr. Petera, učitel Josef Pešek a František Andršt. Na této schůzce bylo údajně potvrzeno pětičlenné vedení táborského odboje: mjr. Vrkoč, F. Knotek, K. Kratochvíl, J. Hejný a npor. v z. Emanuel Vondráček, civilním zaměstnáním tajemník okresního školního výboru.

Toto vedení znovu zřídilo zpravodajskou ústřednu u zlatníka Františka Kamberského a druhou u obuvníka Josefa Kloučka. Spojení se Sokolem zajišťoval dr. Evald, zdravotní službu měl na starost MUDr. Hromada. Obnovilo nebo vybudovalo spojení do jednotlivých míst. V Čekanicích měli por. Pazderu, v Klokotech Loudu a Zemana, v krajské věznici J. Vacka, v Bálkově Lhotě Františka Novotného, v Měšicích Karla Knotka a Jana Miku, v Sezimově Ústí lesního adjunkta Miloše Veselého, v Soběslavi Jana Žaldu, v Mladé Vožici řídícího učitele Josefa Bricha, K. E. Rosola a Miroslava Čápa, v Chýnově Vytřísala, v Kamenici nad Lipou zůstal Josef Jíra, v Pelhřimově František Kařízek a fotograf František Marek, v Bechyni Burian, v Bo-

rotíně poštmistr Ludvík Kubla, v Chotovinách pojišťovací agent Josef Pistorius, v Sudoměřicích Antonín Matějíček a učitel František Švec, v Milevsku učitel Žáček, ve Veselí Eleder.

V září 1940 byl prozrazen učitelský odboj. 14. 9. 1940 zatklo táborské gestapo tajemníka okresního školního inspektora Emanuela Vondráčka a okresního školního inspektora J. Hejného a pět dní nato v Praze vedoucího celé skupiny Josefa Peška.

Obchodník Josef Volf,[17] který měl svůj koloniál na Blanickém předměstí, vypověděl po svém zatčení táborským gestapem 3. 2. 1943 do protokolu, že koncem listopadu 1940 jej navštívil František Knotek s tím, že k němu přijde Houdek nebo Doubek a něco mu u obchodníka Volfa nechá.[18] Toto svědectví dokládá nejen spolupráci F. Knotka s J. Volfem na podzim 1940, ale také spojení Tábora s Mladou Vožicí. Údajným Františkem Houdkem byl řídící učitel z Mladé Vožice Josef Brich.

Josef Brich alias Houdek v příštích dnech nepřišel a když byl poštovní tajemník Knotek 6. 12. 1940 v Praze zatčen, vypustil J. Volf záležitost z paměti. Až na jaře 1942, buď v březnu nebo dubnu, přišli k Volfovi do obchodu dva muži, jeden se představil jako Houdek, druhý jako Zdeněk. Starší, ve věku asi 50–55 let, vysoký 175 cm, světlých šedivějících vlasů, tlusté postavy, klidného a usedlého vzezření, dobře oholený a upraveného oblečení, takže na J. Volfa působil dojmem penzionovaného úředníka, jenž se představil jako Houdek, se obchodníka zeptal, zda si může vzpomenout, že měl u něho kdysi něco zanechat. Obchodník si samozřejmě vzpomněl na rozhovor s Knotkem a když to potvrdil, muž jej požádal, aby přijal na několik dní jeho společníka, který se představil jako Zdeněk, do svého domu, protože potřebuje něco vyřídit v Táboře. Volf bez váhání souhlasil a Houdek asi po deseti minutách odešel.

Zdeněk Zákora,[19] jehož obchodník později popsal gestapu jako 28–38 letého, 168 cm vysokého muže tmavých, skoro černých velmi dlouhých a neupravených vlasů, jenž nosil modrý, bíle proužkovaný oblek s dlouhými kalhotami, černý klobouk s krempou a dlouhý tmavý plášť, byl u Volfů čtyři nebo pět dnů. Po celou tu dobu se zdržoval v domě a obchodníkovi Volfovi mezi jiným řekl, že chtěl na Sedlčansku založit ilegální skupinu KSČ, ale že mu gestapo přišlo na stopu a proto že musel uprchnout a musí se skrývat. Čtvrtý nebo pátý den od příchodu k Volfům kolem 16 hod. si pro něho Houdek přišel a odvedl jej. Volf si dokonce pamatoval, a tak to řekl gestapu, že muži se před odchodem dorozumívali, že Zdeněk pojede vlakem do Olbramovic a Houdek autobusem do Mladé Vožice.

„Asi v září nebo říjnu přišel jednoho dne ke mně sám do obchodu a chtěl ode mě informace z vězení Krajského soudu v Táboře. Poněvadž jsem žádné neměl, odkázal jsem ho na svého zákazníka, vězeňského úředníka Jaroslava Vacka. Zdeněk nato Vacka vyhledal a přišel po krátké době zpátky a řekl, že s informacemi, které mu Vacek dal, je spokojený," vypověděl po svém zatčení 3. 2. 1943 poměrně přesně Josef Volf o druhém setkání se Zdeňkem.[20] Ale ani obchodník Volf, ač jeho výpověď vypadá na první pohled věrohodně, nemluvil úplnou pravdu. Skryl před gestapem, že řídícího Houdka alias správně Josefa Bricha už znal. Brich totiž to byl, kdo přivedl k Volfovi do Tábora na jaře 1940 div. gen. Františka Slunéčka, který byl v ilegalitě.

Generál František Slunéčko uprchl 2. 12. 1939 ve čtyři hodiny ráno ze svého brněnského bytu před gestapem, které jej přišlo o čtyři hodiny později zatknout. Přes Jihlavu odjel do svého rodiště Mladé Vožice, kde měl připravený úkryt v Elbančicích u rolníka Šorma. Před Mladou Vožicí, na blanickém rozcestí, jej očekával Božek a protože silně pršelo, přivedl gen. Slunéčka nejdříve k řediteli E. Rosolovi do Mladé Vožice. E. Rosol vyslal 5. 12. 1939 Antonína Slabého do Brna na výzvědy. Ten zjistil, že gestapo sice udělalo u Slunéčků domovní prohlídku, ale generálovu manželku že nezatklo. Asi 10. 12. převezla Marie Zákorová gen. Slunéčka k vojkovskému sedláři Zdeňkovi Zákorovi. Ten znovu asi 15. 12. zajel do Brna. Přivezl potěšující zprávu, že paní Slunéčková je stále ještě na svobodě. 25. 12. převezl Mrázek generála svým autem z Vojkova znovu do Mladé Vožice a ukryl jej u Antonína Slabého v domě na Husově náměstí. *„Poněvadž Slabý sám bydlel v Dětském domě na druhém konci Vožice, bylo některým občanům nápadné, proč se v domku na Husově náměstí kouří z komína. Proto 15. ledna 1940 stěhuje se generál do bytu četn. stržm. Jana Kroneisla v budově četnické stanice; byt byl v přízemí a kancelář, ve které dávali táborští gestapáci vožickým četníkům pokyny chytit generála Slunéčka, nacházela se v prvním patře. V únoru 1940 se Kroneisl na hasičském bále dozvěděl od jednoho občana, že Slunéčko podle hlášení londýnského rozhlasu dostal se zdráv do Francie."*[21] Generál byl v Mladé Vožici, ale pocit bezpečí zmizel, když gestapo zatklo 28. března 1940 akademického malíře O. Bubeníčka. A tak se generál 1. dubna pro jistotu přestěhoval k Jungmannům a po čtrnácti dnech ho Vaněk z Ratibořských Hor převezl do Smyslova, kde jej převzal poštovní tajemník F. Knotek, který pro něho našel ubytování u traťmistra Františka Prokopa v Táboře. To už mezitím okresní hejtman JUDr. František Macháček zařídil na žádost řídícího učitele J. Bricha, aby gen. Slunéčkovi vyhotovili na Okresním úřadě v Táboře občanskou legitimaci na jméno František Houdek. Za několik dní odvezl ředitel měšťanských škol Kratochvíl generála od F. Prokopa do Bechyně. *„Když pak koncem června 1940 začalo gestapo pátrati na Táborsku po Slunéčkovi, odvezl ho Mirko Čáp v noci ze 6. na 7. července vlakem z Tábora přes Prahu a Mladou Boleslav do Svijan a odtud pěšky do Čápova rodiště v Olešnici – Mlýnici na Turnovsku, kde se Slunéčko skryl na statku Čápovy matky a Čápova bratra."*[22] Byl tam poněkud déle, než Čápovi předpokládali: *„Původně jsme počítali, že to bude jenom na nějaký čas, ale zůstal tam až do*

17) Majitel koloniálu v Budovcově ulici 1257 v Táboře Josef Volf se narodil 4. 1. 1899 v Polánce u Chotovin, okres Tábor.

18) Výslech Josefa Volfa 3. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

19) Sedlář Zdeněk Zákora, který používal krycí jméno Zdeněk Zoubek, se narodil 11. 11. 1912 ve Frýdlantu, bydlel ve Vojkově.

20) Výslech Josefa Volfa 3. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

21) Jaroslav Ryšavý, Obrana národa v Mladé Vožici a okolí, kraj ON Tábor, s. 3 ve VHA Praha, sign. DO 37–18.

22) Tamtéž, s. 4.

30. dubna 1945, kdy se přemístil do Prahy. Na Táborsku po něm nezůstala ani stopa. Dokonce ani Brich nevěděl, kde je. Přes vysílačku prošla později zpráva, že přibyl do Anglie. I gestapo později uvěřilo, že je za hranicemi, protože odvezlo jeho manželku Lídu do Svatobořic."[23] V závěru války se gen. Slunéčko zúčastnil v Praze Květnového povstání českého lidu. Stál v čele velitelství Alex.[24]

Je známo a už jsme to řekli, že na 1. 12. 1940 svolal mjr. Petera do hostince v Nuslích Na paloučku schůzi krajských zpravodajů Obrany národa. Z Tábora jel na schůzku F. Knotek. Pardubické gestapo se dozvědělo o pražském setkání od por. Půlpána, který byl zatčen 29. 11. 1940. Přijelo i s Půlpánem do Prahy a podařilo se mu zatknout mjr. Peteru, jeho syna Jana Peteru a další včetně táborského F. Knotka. F. Knotek měl u sebe písemný zpravodajský materiál, ale podařilo se mu jej na WC zničit, takže nepadl gestapákům do rukou. Mjr. Peteru však gestapáci během vyšetřování donutili, aby prozradil, jakým způsobem navázal spojení s F. Knotkem. Nakonec přiznal, že zprostředkovatelem byl táborský kriminální inspektor Krampera. 4. 12. 1940 gestapo zatklo v Táboře Kramperu a ještě téhož dne ředitele Kratochvíla. Když potom táborské gestapo upozornilo pražskou ústřednu na styky Kratochvíla se školním inspektorem Hejným a tajemníkem Vondráčkem, došlo pražské gestapo až k učiteli Peškovi. V březnu pak zjistilo od Peška, že táborské schůzky v lese Pintovka se zúčastnil také mjr. Vrkoč. Ten byl zatčen 23. 3. 1941. Skupina byla souzena berlínským soudem za rok nato, totiž 27. 3. 1942. F. Knotka a mjr. Vrkoče odsoudili nacisté k doživotnímu žaláři, K. Kratochvíl a Jar. Krampera dostali po šesti letech. E. Vondráček byl sice soudem osvobozen,[25] ale nacisté jej poslali do koncentračního tábora Flossenbürg, kde nakonec 26. 2. 1945 nalezl smrt. V roce 1944 zemřel ve vězení také detektiv Krampera.

Za druhého stanného práva, v červnu 1942, zlikvidovali nacisté poslední zbytek Obrany národa v Kamenici nad Lipou. 16. 6. 1942 zatknuli gestapáci hospodářského adjunkta Okresního úřadu v Kamenici nad Lipou npor. Václava Vobořila a o čtyři dny později ještě aktuárské adjunkty por. Karla Procházku, Jana Kolmana a Aloise Janderu, kteří všichni pracovali na Okresním úřadu v Kamenici nad Lipou. Npor. V. Vobořila zastřelili 22. 6. 1942 a ostatní o týden později, 29. 6. 1942, na popravišti v Táboře.[26]

23) Vzpomínka Miroslava Čápa z 15. 10. 1988 v archivu autora.

24) Vzpomínky div. gen. Františka Slunéčka pod názvem Pět let a pět měsíců v podsvětí jsou uloženy ve VHA Praha, sign. 308–28–1.

25) Rozsudek nacistického Lidového soudu v Berlíně z 27. 3. 1942 nad Františkem Knotkem, Josefem Vrkočem, Emanuelem Vondráčkem, Jaroslavem Kramperou a Karlem Kratochvílem v AMV Praha, sign. 141–267–16.

26) Jaroslav Ryšavý, Kronika činnosti Obrany národa na Táborsku, s. 9 ve VHA Praha, sign. DO 37–18. Poněkud to nekoresponduje s údaji v regestu č. 301 v publikaci Protifašistické hnutí, okupace a osvobození na Pelhřimovsku (1933–1945). Tématický katalog písemností z okresního archivu. Pelhřimov 1985, s. 80: *„301. 1942, 20. června. Zatčení šesti zaměstnanců pobočky Okresního úřadu v Kamenici nad Lipou: Alois Jandera (popraven 29. 6. 1942 v Táboře pro poslech cizího rozhlasu), František Jílek, Jan Kolman z Nové Včelnice (popraven 29. 6. 1942 v Táboře), Ludvík Kopřiva, Karel Procházka (popraven 29. 6. 1942 v Táboře), Josef Šimeček (popraven 29. 6. 1942 v Táboře)."*

Nacisté likvidovali cílevědomě a systematicky každičký pokus o odboj, ale regenerační schopnosti české společnosti byly obrovské. Jedny vlastence nacisté uvěznovali a popravovali a jiní se stavěli na jejich místa.

Jaroslav Vacek objížděl v roce 1941 jednotlivá místa na Táborsku, setkával se s lidmi a hovořil s nimi o budoucnosti, to je především o porážce nacistického Německa a obnovení Československé republiky. Osoby, se kterými hovořil, tvořily kádrové zárodky budoucích revolučních národních výborů. V Sudoměřicích šlo o poštovního úředníka Ludvíka Kublu, jeho zástupce Antonína Matějíčka, dále Václava Nečada, Václava Pěkničku, Jana Strnada a Jana Vránu. Za okolní obce Nemyšl, Úraz a Miličín měli být členy Alois Fiala, Karel Král, Kletečka, Janovský a Knotek. V Borotíně vedl revoluční národní výbor od roku 1941 mlynář Václav Houška, členy byli tajemník zásobovacího úřadu Oldřich Karban, domkář František Korouš, kovář Antonín Šmejkal, mlynář Antonín Jinda, lesník František Vyčichl, truhlářský pomocník František Hronek, listonoš Josef Smažík a povozník Emil Jindrák; z Kamenné Lhoty domkář František Hán a listonoš František Jouza. V Chotovinách vedl revoluční národní výbor Josef Pistorius, v Mezně Emanuel Vobruba.[27]

Činnost těchto lidí je třeba posuzovat diferencovaně. Můžeme si ji představit i tak, že šlo v některých případech o spřádání snů. Touha po národním osvobození se vtělila do plánování budoucnosti, jíž chtěli být v místě svého rodiště, působiště či bydliště účastníky. *„Počátkem roku 1940 byl jsem zapojen mjr. Boháčem z Tábora, se kterým jsem se znal již z dřívějších let, do odbojové skupiny Obrana národa. Tato práce byla zpočátku jen organizační. Sledovat a připravit do organizace další spolehlivé a věrné občany. Někdy v polovině roku 1941 sešel jsem se s řídícím učitelem Ludvíkem Bednářem a po další debatě i on mne upozornil, že zde již pracuje odbojová organizace, ale tato byla zaměřena na Borotín,"* líčil mnohem později svoji odbojovou činnost Josef Samec.[28] Nyní nechceme zkoumat časové údaje anebo věcnou správnost Samcovy vzpomínky, ale jde nám o doložení pocitů člena odboje, který byl zasvěcen do účasti v širší organizaci, stal se její součástí a toto uvědomělé členství jej samozřejmě vnitřně morálně posilovalo. Dnes jen velmi těžko stanovujeme, kdo byl činný v počátcích odboje a kdo teprve později. Jde o velkou skupinu lidí, kteří se projevují nezávisle na době aktivně a lze s nimi potencionálně počítat. Takovými lidmi byli od roku 1939 učitel a por. v z. Žáček v Milevsku, řídící učitel Josef Brich a bývalý ředitel bratislavského divadla ve výslužbě Karel Emanuel Rosol v Mladé Vožici, předválečný městský starosta Jan Žalda a náčelník Sokola Václav Bubník v Soběslavi, úředník spořitelny a por. v z. Rudolf Pazdera a Josef Knotek v Čekanicích, obecní starosta a pekař Václav Louda a Václav Zeman v Klokotech, rolník Antonín Novák v Meziříčí, Karel Knotek v Měšicích, lesní adjunkt Miloš Veselý v Sezimově Ústí, kpt. Jan Vytřísal a lesník Antonín Švadlena v Chýnově, Rudolf Burian v Bechyni, ředitel dětské ozdravovny v Černovicích Karel Maximovič, učitel Žáček, stavitel František Roubík a učitel Jaroslav Blecha v Milevsku, přednos-

27) Podle Jaroslav Ryšavý, Kronika činnosti Obrany národa na Táborsku ve VHA Praha, sign. DO 37–18, s.9.

28) Josef Samec, Ilegální činnost ve skupině Obrana národa 1940–1945. VHA Praha, DO č. 3878, s. 1.

ta železniční stanice v Sudoměřicích Antonín Matějíček, četnický štrž. Emil Soukup a truhlář Karel Hronek ve Voticích, učitel a náčelník Sokola v Řevnově Ludvík Bednář, Josef Samec v Radkově, Emanuel Vobruba v Mezně, Josef Soukup, Václav Nevařil a zahradník Cyril Buzek v Sedlčanech, vrchní četnický strážmistr Jan Brožovský v Sepekově, poštovní adjunkt Josef Dvořák v Červené Řečici, por. Václav Ryba v Želči, kandidát notářství JUDr. František Vilímek v Záluží, možná rovněž zedník František Bartáček z Chýnova, četnický strážmistr Jan Bartáček a berní úředník Josef Bartáček z Chýnova, četnický praporčík Václav David, truhlář Josef Diart z Opařan, por. četn. Jan Drda, úředník Otakar Forejt, kominík Jaroslav Holický, oční lékař a por. v z. MUDr. Ferdinand Hůla, rolník Václav Janů z Nové Vsi, četn. prap. Josef Kašpar z Radenína, škpt. Karel Komárek, pokrývač Josef Krejčí, obchodník Gustav Krch, bankovní úředník v.v. Milan Křepelka, poštovní úředník Jan Levý, Petr Lokvenc, rolník Antonín Novák v Meziříčí, kontrolor Národní banky Karel Mareš, učitel vyšší hospodářské školy npor. v z. Ing. Vítězslav Morávek, řídící učitel Zdeněk Pelikán z Oltyně, traťmistr František Prokop ze Smyslova, poštovní úředník Miloš Rádl, rolník a pokrývač Antonín Růžička z Chýnova, úředník spořitelny Josef Samec, četnický štrž. Josef Sláma, puškař František Sovák, úředník František Šilhavecký, malíř písma Josef Šimák, četnický strž. Josef Špaček z Radenína, technický úředník Miloslav Tanzer, telefonní mechanik poštovní správy Vladimír Trnavský, kovář Josef Tročil a rolník Jan Vavřinec z Nové Vsi, zřízenec tabákové továrny Alois Kaňka, vrch. resp. fin. stráže Jan Bartůšek, četn. strž. Jan Homola z Veselí, lékař MUDr. Josef Piťha, Jakub Šimandl z Chýnova, četn. prap. Antonín Suchý, štrž. Jaroslav Šíp. Všichni tito lidé měli něco společného s odbojem v první fázi v roce 1939[29] a tak není vyloučeno, ba naopak je pravděpodobné, že byli zálohou druhé garnitury 1940–1941. Koho z nich Jaroslav Vacek v období od jara 1940 počínaje navštívil, zhruba tušíme, ale co s každým zvlášť a konkrétně domluvil, už asi nezjistíme.

„Začátkem prosince 1940 byl zatčen bratr Knotek. Ztratil jsem spojení a až v březnu přišel za mnou bratr J. Vacek, který se mezitím stal vedoucím skupiny, se žádostí o spolupráci... konal sbírky pro rodiny zatčených,"[30] vzpomínal poštovní zřízenec z Tábora František Hanibal. *„17. 9. 1941 byl zatčen Kařízek a propuštěn pro nedostatek důkazů 1. 11. 1941 domů. Kařízek v této době společně s fotografem Markem navázal užší spolupráci s Vackem,"* napsal hned po válce účastník odboje Jaroslav Ryšavý, když líčil odbojovou práci na Pelhřimovsku.[31] Od časného jara 1940 J. Vacek jako vězeňský dozorce, navíc bydlící v budově táborské věznice, sloužil vězňům jako posel mezi nimi a jejich známými a příbuznými, přičemž jeho role nebyla zřejmě zdaleka pasivní. Brzy jeho pomoc přerostla v systematickou a vědomou materiální pomoc. Kromě něho organizovali sběr potravin a šatstva a finančních částek pro pomoc vězněným a jejich rodinám i další osoby. V okruhu bývalých členů Sokola měl hlavní roli státní zástupce JUDr. Karel Evald. Dr. Evald byl zasvěcen do odboje hned od počátků vzhledem ke své funkci v sokolské organizaci. Gestapo o něm dobře vědělo, poprvé byl vězněn a vyšetřován od 3. 7. do 27. 8. 1941, podruhé od 8. 10. do 30. 11. 1941. Potřetí jej zatkli 23. 10. 1942 společně s JUDr. Josefem Hrubešem, úředníkem okresního soudu v Táboře a bývalým štábním rotmistrem v.v., Václavem Pohanem, v době jeho působení na Slovensku jednatelem sokolské župy Pohronské, Janem Tichým, náčelníkem sokolské župy Žižkovy a Miloslavem Posádovským, župním vedoucím žactva Žižkovy župy. O dva týdny později, 5. 11. 1942, byl pro takovou pomoc uvězněn táborský MUDr. Václav Šatava, který se do odboje zapojil poprvé v létě 1939, když ukryl sokolský zdravotní materiál z Prahy, sokolský správce Jaroslav Koutský a div. gen. v.v. Jan Šípek. 6. 11. 1942 byl zatčen i s manželkou ředitel dětské ozdravovny v Černovicích Karel Maximovič, obchodník Václav Macháček s manželkou, 8. 11. 1942 Bohuslav Multuš v Táboře a učitelka Milada Jungmannová z Mladé Vožice, 9. 11. v Milevsku stavitel František Roubík, odborný učitel Jaroslav Blecha, účetní Maxmilián Straka a Karel Vodňanský, v Soběslavi náčelník Sokola Václav Bubník, v Táboře Jiří Jedlinský. Sbírali anebo jenom poskytli prostředky na pomoc uvězněným rodinám na popud JUDr. Evalda. Jejich činnost posuzovali nacisté tvrdě jako každý jiný odboj. 27. 8. 1943 byli nacistickým Lidovým soudem v Berlíně odsouzeni K. Evald, J. Hrubeš a Mil. Posádovský k trestu smrti, Šácha, Blecha na šest let káznice, Šatava na pěl let, Roubík na dva a půl roku. Odsouzení k smrti byli popraveni 8. 11. 1943 v Berlíně – Plötzensee, u ostatních míra trestu příliš neznamenala, protože zdánlivě menší trest byl mnohdy horší. Učitel Jar. Blecha zemřel v roce 1945 na cestě z vězení domů, v Osvětimi přišli o život manželé Maximovičovi: Antonie Maximovičová 12. 3. 1943 a Karel Maximovič 31. 3. 1943. V Osvětimi zahynuli také Václav Pohan, Václav Bubník, Milada Jungmannová, Jiří Jedlinský. Maxmilián Straka zemřel v Drážďanech v roce 1942. Z jednadvaceti členů *„podpůrné skupiny"* bylo popraveno nebo zemřelo, takže se nedočkali mírového života v osvobozeném státě, třináct osob, sečetl Jar. Ryšavý.[32]

V dubnu 1942 došlo k událostem, jež vypovídají o smýšlení českých četníků a policie v Táboře. 5. dubna 1942 přišel do četnických kasáren v Táboře neznámý muž, který se ptal na strž. Františka Mikše.[33] Strž. Mikš nebyl však v té době v kasárnách přítomen. Muž řekl stráži, že je bratranec strž. Mikše a že jde směrem na Baťov.

Strž. F. Mikš byl na vycházce se svým kolegou a kamarádem četn. strž. Josefem Charvátem. Když se navrátili do kasárem, informoval službu konající četník F. Mikše, že jej hledal bratranec a že odešel na Baťov. Strž. Mikš si vzal svůj mo-

29) Všechny tyto osoby uvádí jako spolupracovníky Obrany národa Jaroslav R y š a v ý, Kronika činnosti Obrany národa na Táborsku, VHA Praha, DO 37–18, s. 2–3.

30) František Hanibal, Ilegální skupina Obrana národa na Táborsku ve VHA Praha, sign. 3077, s. 2.

31) Jaroslav Ryšavý, Kronika Obrany národa v okrese Pelhřimov ve VHA Praha, sign. DO 37–18, s. 74.

32) Viz Jaroslav Ryšavý, Kronika činnosti Obrany národa v okrese Pacov a Kronika činnosti Obrany národa na Táborsku, oboje VHA Praha, sign. DO 37–18, s. 123, resp. 87–88.

33) Četn. strž. František Mikš se narodil 12. 3. 1915 v Janově, okres Rakovník. Sloužil u četnického pohotovostního pluku v Táboře. Jeho portrét viz Jaroslav Čvančara, Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941–1943. Praha 1997, s. 106.

tocykl a jel jej hledat. Druhý den ráno přišel F. Mikš za J. Charvátem a poprosil jej o pomoc. Věděl o Charvátovi, který sloužil na četnické stanici v Táboře, že má známé na policii a žádal jej, aby zašel na policii, kam se denně odevzdávaly hotelové přihlášky a odstranil hotelovou přihlášku na jméno Arnošt Mikola z Brna. Svěřil J. Charvátovi, že Arnošt Mikola alias Mikš je jeho bratr, který utekl v roce 1939 do Francie a nyní se vrátil domů jako československý parašutista z Anglie.[34] J. Charvát odešel na policii a opravdu přinesl zakrátko přihlášku znějící na jméno Arnošt Mikola z hotelu Staré mýto. Odpoledne potom ukryli stržm. Charvát, stržm. Antonín Pech a F. Mikš parašutistu v táborských četnických kasárnách. Arnošt Mikš byl v četnických kasárnách několik dní, když z Prahy přišel rozkaz kontrolovat osoby, které mají občanskou legitimaci, vydanou v Brně. Tehdy požádali četníci, kteří pečovali o parašutistu, velitele stanice Karla Hořánka, jemuž bylo známo, že v kasárnách se ukrývá bratr Františka Mikše, o pomoc. K. Hořánek poslal J. Charváta na Okresní úřad v Táboře za notářem Oldřichem Draxlerem, aby četník požádal notáře o vydání občanské legitimace pro českého parašutistu. Stržm. Charvát legitimaci skutečně přinesl. Arnošt Mikš, vybavený novou legitimací vystavenou v Táboře, pak odjel do Prahy. V Táboře zanechal jeden revolver značky Colt a větší obnos německých marek a legitimaci vystavenou v Brně.

30. dubna 1942 padl parašutista Arnošt Mikš v přestřelce s protektorátními četníky u Požárů u Křivoklátu, kam šel vyzvednout materiál dopravený do Čech výsadky Bivouac, Bioscop a Steel. *„Asi 10. až 13. května 1942 přišlo do Tábora pražské gestapo, které mezi úředníky okresního úřadu zjišťovalo, jak došlo k falšování občanské legitimace parašutisty Mikše. Je mi známo, že ničeho nezjistili,"* vypověděl po válce J. Charvát. *„Téhož dne mezi 12. a 13. hodinou přijelo do četnických kasáren auto s pražskými gestapáky, kteří se ptali po strážmistru Mikšovi. Zjistili, že je ve službě na nádraží v Táboře a skutečně ho přivezli zpět do kasáren."* Stržm. F. Mikše si gestapo odvezlo s sebou do Prahy. V Táboře samotném nikdo v této záležitosti už zatčen nebyl.[35] František Mikš byl popraven ve druhém stanném právu po atentátu na R. Heydricha spolu s bratrem Antonínem Mikšem 31. 5. 1942 v Praze – Kobylisích.[36]

Pro zajímavost můžeme uvést ještě jednu okolnost, která doplňuje vlasteneckou charakteristiku táborských četníků. Když 2. května 1942 zatklo gestapo v Bělči, okres Beroun pomocníka parašutisty A. Mikše, vymlátilo z něj, že jiný parašutista, totiž Bohuslav Kouba z roje Bioscop, jenž přistál 28. dubna 1942 na Požárech, věděl, že A. Mikš má bratra Františka u četnického pohotovostního oddílu v Táboře a s ním

34) Rotmistr Arnošt Mikš, narozený 27. 7. 1913 v Janově, okres Rakovník. Člen výsadkové skupiny Zinc, která byla shozena 28. března 1942 u Kbel na Slovensku. Jeho portrét viz Jaroslav Čvančara, Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941–1943. Praha 1997, s. 81.

35) Srovnej Zápis sepsaný 21. 9. 1945 s Josefem Charvátem, Výpis z hlášení npor. SNB Karla Hořánka ze 14. 9. 1945 a Josef Charvát, Podrobnosti o smrti rotmistra Arnošta Mikše ve VHA Praha, sign. 37–351–2.

36) Antonín Mikš se narodil 10. 9. 1918 v Janově, okres Rakovník. Byl zaměstnán jako úředník v Praze. Jeho portrét viz Jaroslav Čvančara, Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941–1943. Praha 1997, s. 106.

je domluveno, že v případě potřeby pomůže ukrýt parašutisty. Stržm. Karel Cyrus, který sloužil od léta 1939 v Táboře, domluvil totiž na četnickém kurzu na počátku roku 1940 se stržm. Václavem Matuškou, přiděleným v Kutné Hoře, že budou pracovat proti nacistům. První úkol, který V. Matuška od K. Cyrusa dostal, zněl, aby zjistil, kdo z kutnohorských četníků je spolehlivý vlastenec a komu je možné důvěřovat. Stržm. Matuška zakrátko po svém návratu ze školení napsal K. Cyrusovi do Tábora, že v Kutné Hoře jsou spolehliví všichni. V dubnu, když se A. Mikš ukrýval v Táboře, hovořil se svými přechovávateli také o tom, že by se mohl v případě potřeby obrátit na kutnohorské četníky, na něž je spolehnutí.[37]

Po Obraně národa druhá nejvýznamnější ilegální skupina na Táborsku za celé období okupace se začala formovat na jaře 1942. Vytvářel ji od března 1942 odborný učitel z Plané nad Lužnicí Josef Hofmann, ač zpočátku pravděpodobně vůbec netušil, co uvádí v život.

J. Hofmann, narozený 23. 3. 1912 v Choustníku, okres Tábor, měl řadu kamarádů a vrstevníků, které spojoval vlastenecký duch a odvaha mládí. Kamarádil s Bohumilem Hrstkou, který vystudoval právnickou fakultu Karlovy university v Praze a po studiu zůstal sice v Praze, ale do Tábora jezdil na neděli k rodičům, přičemž se s J. Hofmannem setkávali. B. Hrstka měl levicové názory.[38] Znal se dobře s jiným táborským rodákem v Praze, a sice s úředníkem penzijního ústavu Zdeňkem Novákem, který měl blízko k pražskému ilegálnímu vedení Komunistické strany Československa. V Táboře samotném se J. Hofmann stýkal s právním praktikantem JUDr. Svatoplukem Heřmánkem, který měl tím, že byl v době vojenské služby v roce 1939 až do rozpuštění armády pobočníkem pplk. Březiny od 305. pěšího pluku v Táboře, zase blízko k Obraně národa. Později, po rozbití Obrany národa na jaře 1940, stejně jako po rozbití organizace Hnutí pracující mládeže, zůstal na svobodě a dále si udržel kroužek přátel, které spojovaly jejich vlastenecké názory a také vědomí konspirace.[39] Je pravděpodobné, že J. Hofmann se v roce 1940 nebo 1941 seznámil s vězeňským dozorcem Jaroslavem Vackem, jenž rozšiřoval neustále své ilegální kontakty a jenž se musel znát se Svatoplukem Heřmánkem. *„Koncem roku 1941 se spojení mezi Svatoplukem Heřmánkem a Jaroslavem Vackem zpevnilo. Kolem Jaroslava Vacka, který ve věznici navázal řadu spojení a seznámil se s činností většího počtu ilegálních pracovníků, se postupně vytvářelo centrum táborské odbojové činnosti. Vacek, přes nějž šlo mnoho vzkazů pro zatčené ilegální pracovníky a naopak, měl naprostou důvěru a získal si tak postupně i velkou autoritu mezi ilegálními pracovníky,"* píše se v elaborátu Odbojová skupina Březen 1939–1945 z března 1968 a vystihuje to tehdejší dění.[40]

37) Srovnej Václav Krůta, Život a smrt parašutisty Bohuslava Kouby z britského roje Bioscop. In: Středočeský sborník historický 22–23/1996–1997, s. 163–178, resp. 166–167.

38) JUDr. Bohumil Hrstka, soudní úředník, narozený 6. 10. 1912, bytem v Táboře čp. 1282, zaměstnaný v Praze.

39) JUDr. Svatopluk Heřmánek, narozený 16. 11. 1912 v Táboře, bytem v Čelkovicích čp. 11.

40) Táborité a předchůdci. Odbojová skupina Březen 1939–1945 ve VHA Praha, sign. DO 68–2, s. 5.

Josef Hofmann, stýkající se s lidmi levicově orientovanými a vlastenecky uvědomělými a zcela určitě jimi ovlivněný, dostal do rukou od jisté Miroslavy Štropové, u níž v lednu 1942 pobýval, ilegální leták, podepsaný národně revolučním výborem. V letáku si přečetl, že v obcích se mají tvořit skupiny, které při vhodné příležitosti vezmou do svých rukou nejdůležitější podniky, jako např. elektrárny, a úřady a uchopí moc. J. Hofmann později při výslechu na gestapu v Táboře vypověděl, že o obsahu letáku rozmlouval se slečnou Antonií Hálovou, která byla tenkrát přítomná v bytě M. Štropové, přičemž jí prý vysvětlil, že onen revoluční národní výbor je něco podobného, jako byla v první světové válce organizace Mafie. *„V průběhu doby jsem o tom přemýšlel a rozhodl jsem se být činný v tomto smyslu,"* prohlásil fyzicky a psychicky zničený J. Hofmann poté, co na něm táborští gestapáci násilím vynutili doznání o jeho odbojové činnosti.[41] Výrazem *„rozhodl jsem se být činný v tomto smyslu"* rozumějme, že se do odbojové činnosti vložil energicky a zplna a *„v tomto smyslu"* znamená komunistický politický postoj. Příklon J. Hofmanna ke komunistické ideologii nenastal po pouhém přečtení letáku Svět proti Hitlerovi a jednoho čísla ilegálního Rudého práva, jež mu dal v únoru 1942 přítel dr. Hrstka, ani několika výtisků ilegálního Rudého práva, které dostal od S. Heřmánka v únoru a březnu 1942. Ale v souhrnu ho mohly všechny tyto tiskoviny ovlivnit. Jeho světový názor se utvářel jistě delší dobu a Z. Hrstka a S. Heřmánek mu pomohli, aby své levicové smýšlení jasně vyjádřil.

Je otázkou, které číslo ilegálního Rudého práva se dostalo J. Hofmannovi do rukou. V čísle 10 ze října 1941 byl programový dokument *„Společné provolání. Ústřední výbor komunistické strany Československa a Ústřední výbor čsl. národního odboje v zemi." Tvořte všude národně revoluční výbory!" Semkněte se ještě těsněji!"* Rozsáhlý článek vyzýval k utvoření jednotné národní odbojové fronty proti německým fašistům. Politickým výrazem takové jednotné národní fronty měly být národně revoluční výbory. *„Co jsou národně revoluční výbory?"* ptá se autor a hned vyčerpávajícím způsobem odpovídá: *„Národně revoluční výbory jsou vedoucí orgány politického boje za svobodu a nezávislost Československa.*

Národně revoluční výbory řídí ve svém úseku bojové operace proti Hitlerovi a jeho okupačním bandám.

Národně revoluční výbory koordinují všechny akce, směřující k osvobození z nacistického jařma, řídí a určují potřebné vztahy mezi jednotlivými jednotkami národně osvobozenecké války ve svém úseku.

Národně revoluční výbory organizují vzájemnou bojovou solidaritu všech vrstev národa.

Národně revoluční výbory vyjadřují svobodně politickou vůli národa a zajišťují tak i autoritu čsl. vlády a všech orgánů osvobozeneckého boje v zahraničí.

Národně revoluční výbory jsou orgány politické moci našeho národa."

Měly být tvořeny ze zástupců všech vrstev národa a měly se vytvářet všude, kde to jen bude možné. *„Národně revoluční výbory všude! To musí být heslem celého národa, to je i odpověď na otázku, kde je tvořit. Všude! Tvořte národně revoluční výbory v místech své práce, tvořte je v závodech, na šachtách, v dílnách, tvořte je na nádražích, na železničních stanicích, na poštách, tvořte je v kancelářích a obchodních podnicích, na policejních komisařstvích, na četnických stanicích i ve vládním vojsku, tvořte je ve všech českých organizacích a institucích! Tvořte je na vesnicích i ve městech, obecní a městské národně revoluční výbory – ve větších městech také uliční a okrskové národně revoluční výbory! Celá naše země musí být pokryta sítí výborů národní revoluce, navzájem spojených a z jednoho centra řízených, ale na svém úseku zcela samostatně využívajících svých sil a svých možností k boji, tak jako každá jednotka veliké armády samostatně využívá terénu a příležitostí jen jí patrných, aby zasadila nepříteli co nejtěžší ránu.*

Národně revoluční výbory vedou a organizují ve svých úsecích všechny dnešní formy boje proti nacistickým okupantům: sabotáž, zpomalování výroby, hospodářské boje za vyšší mzdy a lepší zásobování, odpor proti zavírání škol, proti germanizaci, bojkot všech výrobků nacistické propagandy, ať mají podobu filmů, nebo „českých" novin, zpomalování pracovního tempa, odpor proti rekvizicím, ukrývání a tajné rozdělování zemědělských výrobků a jiných životních potřeb, ničení živých sil nepřítele apod. Rozvíjením a rozšiřováním těchto forem boje na svých úsecích připravují se národně revoluční výbory s největší intenzitou na poslední bitvu, která navždy zničí nacistického nepřítele." V ozbrojeném povstání národa vystoupí *„národně revoluční gardy jako bojové orgány ozbrojeného národa, s vlastním vojenským velením a pod politickým vedením národně revolučních výborů."*[42]

I když nevznikl proklamovaný Ústřední národně revoluční výbor Československa,[43] výzva k zakládání národně revolučních výborů byla vzhledem k historickým tradicím lidem srozumitelná a měla odezvu.

Na první straně ilegálního Rudého práva prvního čísla z ledna dva a čtyřicátého roku je titulek *„Všem občanům Československa! Náš okamžik přichází! Prohlášení Ústředního národně revolučního výboru Československa."* Nesmlouvavě a striktně je proklamováno, že veškerou odpovědnost za vedení boje národů Československa proti okupantům na celém území republiky nese Ústřední národně revoluční výbor Československa spolu s místními (obecními), městskými, závodními a podnikovými, okresními a krajskými národně revolučními výbory a národně revolučními gardami. Za Ústřední národně revoluční výbor Československa jsou na závěr podepsáni Ústřední vedení čs. Národního odboje v zemi, Ústřední výbor Komunistické strany ČSR a Připojené organizace domácího odboje.[44]

Když na jaře 1942 potkal J. Hofmann dobrého známého z období vojenské služby Josefa Krátkého, používal při hovoru s ním pravděpodobně i pojmy, které znal z ile-

41) Výslech Josefa Hofmanna 1. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

42) Rudé právo 1939–1945. Svoboda, Praha 1971, s. 226n.

43) Otázku vzniku společného provolání o tvorbě společné fronty boje proti fašismu a utváření revolučně národních výborů jako jejího praktického vyjádření se pokusila řešit z hlediska druhého ilegálního vedení KSČ Alena Hájková, Strana v odboji. Z dějin ilegálního boje KSČ v letech 1938–1942. Nakladatelství Svoboda, Praha 1975, s. 260–266.

44) Rudé právo 1939–1945. Svoboda, Praha 1971, s. 257n.

gálního Rudého práva. Ptal se jej, zda by se chtěl stát partyzánem.[45] Uznáváme vratkost tohoto důkazu, ale pak by schůzka Hofmann – Krátký musela být nejdříve v květnu 1942. Krátký projevil okamžitě zájem. Zřejmě na něj Hofmann dokázal zapůsobit, protože souhlasil, že spojí svou podzemní skupinu, o níž Hofmanna s jistou nadsázkou zpravil, s jinými skupinami, o kterých J. Hofmann povšechně hovořil. Domluvili si, že Krátký ukáže Hofmannovi členy své skupiny.

Josef Krátký, narozený 27. 4. 1914 v Chudeříně u Mostu, správce městských lázní v Táboře, kde také (Tábor čp. 366) bydlel, vyhledal svého známého, ruského legionáře z doby první světové války a vězeňského dozorce J. Vacka a vyprávěl mu o setkání s údajným bývalým československým důstojníkem Hofmannem. Řekl mu, že chce s tímto bývalým vojákem založit ilegální odbojovou organizaci. Má s ním domluveno, že se sejdou za dva dny u nového mostu v lese Pintovka a vyzval Vacka, aby jej na toto setkání doprovodil. V jednu neděli v květnu 1942 se skutečně sešli J. Hofmann, J. Krátký a dozorce vězeňské služby v penzi J. Vacek v lese Pintovka nedaleko od Tábora. Učitel Hofmann podal oběma mužům výklad o politické situaci a skončil svoji řeč vývodem, že je třeba založit organizaci, která by bojovala proti Německu, přičemž by se nazývala revolučně národní výbor. Z jeho výkladu bylo určitě dobře patrné, že by mělo jít o spojení protiněmeckého boje s hnutím za lepší a sociálně spravedlivější republiku a že jde o politickou orientaci na komunistickou stranu. Vysvětlil oběma mužům smysl a účel ilegálního komunistického hnutí. Pak se J. Hofmann sám prohlásil za komunistu. Nato mu odpověděl bývalý vězeňský dozorce J. Vacek, že sice není komunista, ale že si přeje obnovení Československé republiky a snad i spojení slovanských národů v jeden svazek. Vacek poté souhlasil se svojí účastí v odbojové organizaci. Uspokojený Hofmann osnoval plány o výstavbě organizace na trojkovém systému a zřejmě muže vyzval, aby si každý vytvářel ze svých spolehlivých známých své trojice a snažil se vysvětlit oběma společníkům zásady konspirativní práce.

J. Vacek vyhledal v příštích dnech policistu Jana Jiráska, železničního zaměstnance Josefa Pejchara a Karla Brunnera, původně respicienta finanční stráže, který však byl v té době už penzista a přivydělával si k důchodu provozováním krejčovského řemesla, kterému se kdysi vyučil. Informoval je o tom, co slyšel od Hofmanna a oni souhlasili se svým zapojením do ilegální práce. J. Vacek pak zpravil o svém úspěchu J. Krátkého a ten to sdělil Hofmannovi.

O několik dní později přišel J. Krátký za J. Vackem, aby svolal své lidi k setkání u vápenky u Tábora. Vacek to učinil a na schůzku přišli kromě Hofmanna a Vacka J. Jirásek a J. Pejchar, kdežto vyrozumění J. Krátký a K. Brunner se nedostavili. O tom, že účastníci odboje nepodstupovali pouze abstraktní nebezpečí z prozrazení, ale také nebezpečí zcela reálné, svědčí část výpovědi J. Vacka později na gestapu: *„Když jsme byli krátkou dobu spolu, zpozorovali jsme v blízkosti záblesky světelných znamení. Poněvadž jsme nevěděli, co by to mělo znamenat a obávali jsme se, že budeme odhaleni, prohlásil Hofmann tuto schůzku za skončenou a chtěli jsme se rozejít. Na poli blízko vápenky jsme se zase sešli."* J. Hofmann potom přece jen vysvětlil Jiráskovi a Pejcharovi smysl a účel budované organizace a získal od nich slib účasti v ní. Hofmann uzavřel schůzku prohlášením, že oni čtyři by mohli vytvořit společně *„výbor"*.

45) Tohoto termínu použil Josef Hofmann ve výslechovém protokolu táborského gestapa ze 3. 2. 1943. Zrovna tento pojem se však objevil v ilegálním Rudém právu teprve v květnu 1942.

Už pravděpodobně na příští schůzce J. Vacek navrhl, aby v jejich *„výboru"* byli zástupci i dalších ilegálních skupin, že trojčlenné vedení je nedostatečné. J. Hofmann s tím sice zpočátku nesouhlasil, ale nakonec se dohodli, že na příští schůzku přivedou všichni další osoby, kterým lze důvěřovat a které budou představovat zástupce dalších skupin.

Na schůzku u Krátkého v jeho bytě v táborských lázních přivedl J. Vacek ruského legionáře a respicienta finanční stráže ve výslužbě Karla Brunnera,[46] strojvedoucího Josefa Pejchara[47] a policejního úředníka Jana Jiráska.[48] Bylo to osnováno tak, že když K. Brunner opouštěl po vykoupání lázně, připojil se k němu jakoby mimoděk J. Vacek, s nímž se znal. V průjezdu potkali správce lázní J. Krátkého, který se Brunnerovi představil jako Lang. Přešli z běžného rozhovoru na politiku a Brunnerovi se zdálo, jakoby mu chtěli oba muži říci něco důležitého. Krátký skutečně pozval oba do svého bytu v lázních, že tam mohou dál hovořit. V bytě už čekal J. Hofmann, jenž se Brunnerovi představil jako Dvorský. Jestli tam byli už J. Jirásek a J. Pejchar, anebo přišli dodatečně, neumíme určit. J. Hofmann měl pak k účastníkům zhruba stejnou řeč o cílech a účelu organizace jako na prvních schůzkách, ale kromě toho už se hovořilo o opatření zbraní a výbušnin a dokonce se účastníci dohodli na přezdívkách za účelem krytí. *„Abychom se v následující době sami neohrožovali, byla při této schůzce pro každého člena výboru domluvena krycí jména. Já sám jsem dostal krycí jméno Dvorský, Vacek Buran, Brunner Malý Karel, Krátký Lang, Pejchar Buldok a Jirásek Jánoš,"* řekl J. Hofmann později gestapu.

Na další schůzku přivedl J. Krátký zaměstnance pojišťovny z Chotovin Josefa Pistoriusa, kterému dali krycí jméno Divoch anebo jemuž přezdívali někdy Řek.[49] Na schůzce se hovořilo opět o opatření zbraní a výbušnin. Tato otázka se stala ústředním tématem rozhovorů. Zbraně byly obecně po celou okupaci velmi diskutovaným problémem, československý odboj jich měl velmi málo a protože na našem území neproběhly žádné přímé boje, neevidované zbraně neměl vlastně vůbec žádné. V roce 1942, po praktické likvidaci vojenského odboje a po heydrichiádě, se zbraně počítaly na jednotlivé kusy. J. Hofmann vypověděl při výslechu, že jednu pistoli měl Krátký a jednu dal prý Krátký Pistoriusovi. Četn. strž. Jirásek měl samozřejmě služební pistoli. Víme rovněž to, že J.Vacek měl dvě pistole zadlabané v ložnici v pelesti manželských postelí. Agilní J. Pistorius přinesl už krátce poté, co

46) Karel Brunner, ruský legionář, narozen 23. 10. 1895 v Soběslavi, respicient finanční stráže, od roku 1926 ve výslužbě, bytem v Táboře, Krále Jiřího 1343.

47) Josef Pejchar, narozen 11. 10. 1896 v Táboře, strojvedoucí ČSD, bytem v Táboře, Smolinova 1558.

48) Jan Jirásek, narozen 10. 5. 1905, četn. strž. z Tábora, Budějovická 502.

49) Josef Pistorius, narozený 11. 1. 1899 v Třebichovicích, zástupce pojišťovny, bytem v Chotovinách čp. 89.

se účastnil první schůzky, menší množství dynamonu. Bylo ho do půlky v půllitrové láhvi a vysvětlil Krátkému, jak se musí s dynamonem zacházet, aby nedošlo k jeho znehodnocení. Nebyl však nikdo, kdo by uměl zhotovit bombu. A tak všechny rozhovory o použití výbušnin k vyhození tratí, mostů apod. byly jenom nereálnými plány.

V srpnu vzkázal obchodník Volf J. Vackovi po jeho osmnáctileté dceři Věře, že ho prosí, aby k němu ihned přišel. Vacek uposlechl a okamžitě spěchal k obchodníkovi, který bydlel na Blanickém předměstí v Táboře. Když přišel do krámu, sdělil mu obchodník, že v kuchyni na Vacka čeká nějaký muž, který s ním chce mluvit. Vacek šel do kuchyně a tam byl opravdu člověk, jenž se představil jako Zdeněk Zoubek. Vacek použil při seznamování svého pseudonymu Buran. Muž, vystupující pod krycím jménem Zoubek, se prohlásil spojkou ústředí Komunistické strany Československa v Praze a Mafie a vysvětlil, že byl na Vacka odkázán jako na zakladatele revolučně národního výboru. Vacek mu potvrdil, že skutečně v Táboře takovou organizaci budují. Muž potom vyložil, že revolučně národní výbor je třeba budovat na stejném systému, jaký používá KSČ, totiž na systému trojek. Kromě toho dal Vackovi také ilegální výtisk Rudého práva a jeden ilegální leták, podepsaný písmeny N. R. A., čili národní revoluční armáda. Řekl Vackovi, že by měli v Táboře bez ohledu na politické postoje sbírat mezi spolehlivými lidmi finanční prostředky. J. Vacek si se Z. Zoubkem alias Z. Zákorou domluvil schůzku hned na další neděli ve Vrchotových Janovicích. J. Vacek o setkání okamžitě informoval J. Krátkého a ten zase J. Hofmanna.

J. Hofmann Vackovi nařídil, aby svolal schůzku do Volfova bytu. I když byla svolána z Hofmannova popudu, faktickým svolavatelem byl tedy vězeňský dozorce. Schůzky se zúčastnili kromě Hofmanna a Vacka J. Krátký, J. Pistorius, K. Brunner, J. Jirásek a J. Pejchar. Když muži přišli do Volfovic kuchyně, byla tam shromážděna celá obchodníkova rodina: manželka, tchyně a děti. Opustili však po příchodu skupiny mužů okamžitě místnost a muži celou hodinu rokovali. J. Volf sám zavřel krám a uzamkl pokladnu, neboť byl právě čas polední přestávky. Schůze se souvisle nezúčastnil, ale chvílemi byl také přítomen. Takže si utvořil představu o věcném průběhu jednání. J. Vacek informoval přítomné o svém setkání se Z. Zoubkem, po něm hlavní slovo měl učitel Hofmann. Hovořil o výstavbě malých skupin, přičemž příslušníci jedné skupiny nesmějí znát členy druhé. Zdůrazňoval nutnost kázně a bezpodmínečnou disciplínu. Pak došlo na volbu vedoucího. Většina nebyla však pro J. Hofmanna, ale pro J. Vacka. A tak byl J. Hofmann zbaven vedení a napříště se stal vedoucí osobností táborského revolučního národního výboru J. Vacek. Vacek napříště rozhodoval, kdežto Hofmann byl odstaven na vedlejší kolej. Nepomohlo mu ani to, že prohlásil, že s výsledkem volby souhlasí, ale že Vacek nesmí nic sám podnikat bez jeho výslovného souhlasu. Vacek se ujal své funkce a nabídl členství ve výboru obchodníku Volfovi. Dnes to zní jakoby naschvál Hofmannovi, který předtím v průběhu sezení žádal, aby obchodník nebyl jednání přítomen. Ten odmítl s poukazem na zaneprázdnění s provozem krámu. Na druhé straně však obětavý J. Volf nabídl svůj dům pro další schůzky.

V září 1942 se konala schůzka ve Vrchotových Janovicích, kterou domluvili týden předtím J. Vacek se Z. Zoubkem. Brunner, Pistorius a Vacek jeli společně z Tábora vlakem do Olbramovic, kde přestoupili na sedlčanskou lokálku a vysedli v první stanici. Už v Olbramovicích se k nim připojil muž, jehož Vacek už znal a který vystupoval vůči všem jako Zdeněk. Učitel Hofmann jej popsal gestapu jako 170 cm vysokého, 28–30 let starého muže střední, spíš hubenější postavy, tmavě hnědých vlnitých vlasů. Tento Zdeněk se ujal vedení. Kráčeli poli do blízkého lesa, kde se setkali s jiným mužem, jenž byl na první pohled nápadný svým vzhledem nemocného člověka. Představil se jako Malesta.[50] Malesta vysvětlil, že má styk přímo s nejvyšším centrem v Praze a že je pověřen vedením ilegální komunistické strany úkolem, aby vykonával spojku mezi centrem a Táborem. Pak mluvil o nutnosti vybudovat národně revoluční výbory. Hofmann nám ve své výpovědi zanechal svědectví o zamýšlené struktuře organizace: *„Při této schůzce se hovořilo o vytváření skupin sedmi. To znamená, že dvě skupiny tří spadaly pod velení jednoho velitele."*[51] Malesta jim také sdělil, že spojkou mezi ním a ostatními bude Zdeněk, dále slíbil, že jim bude přinášet písemné materiály, tedy zřejmě hlavně ilegální Rudé právo. Potom je odvedl lesem k zemljance. *„Vykopal v pahorkatině jeskyni v délce dva metry a šířce jeden a půl metru. Zařídil si ji velice útulně. Navrhl nám, abychom si každý z nás udělali podobnou skrýši pro případ, že budeme ohroženi,"* vypověděl J. Hofmann.[52]

Vedle tohoto menšího krytu v lese Radlice vzniknul ještě větší v lese Krháčku. Kryty zbudovali Karel Hronek, Václav Houška, F. Vyčichl.[53] Kryt pomáhal stavět také J. Vacek. Vackova dcera Věra se dokonce s odstupem let domnívala, že účast jejího otce při výstavbě krytu byla důvodem, proč odešel do penze: *„Každodenní činnost otce je nejen v době, kdy je v činné službě, ale i pak, kdy odchází do invalidity, aby mohl denně jezdit kopat bunkr do Borotína, hlavně pak jej vybavit palandami. Je velmi šikovný truhlář a pamatuji si, jak mi v Terezíně řekl: Tam se jim muselo spát jak v nebi. Vždyť jsem palandy dělal s Hronkem z nejlepšího borotínského dřeva."*[54]

Příští schůzka se konala za šest týdnů nato v říjnu v hájovně Šebor u Borotína, kde hajným byl František Vyčichl. Dostal na podkladě svého povolání lesníka příhodné krycí jméno: Borovička. Bylo mu dva a čtyřicet let, neboť se narodil 19. 6. 1901 ve Stružnici. Hlavním bodem programu bylo územní rozdělení Táborska mezi jednotlivé členy výboru. J. Vacek se stal velitelem města Tábora, J. Hofmann dostal tehdy na starost Milevsko s okolím, ale jak sám za čtyři měsíce řekl gestapákům, pro nedo-

50) Josef Malesta se jmenoval ve skutečnosti Josef Raiskup. Narodil se 2. 11. 1910 v Kojetíně. Jeho činností se zabýval podrobněji Jaroslav Hojdar, Ticho znělo aneb rodila se vlast. Rkp, zapůjčeno od autora 1988

51) Výslech Josefa Hofmanna 3. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

52) Výslech Josefa Hofmanna 3. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

53) Popis krytů (zemljanek) zřejmě vůbec poprvé Josef Matějka, Borotín v odboji v letech 1939–1945. Borotín 1945, s. 12. Po něm už to jen opakují další autoři.

54) Vzpomínky Věry Žahourkové, rozené Vackové z 28.9. 1982, archiv autora.

statek času tam nikdy nebyl a nic v tom směru nepodnikl. Malesta prohlásil, že on si bere na starost Sedlčany.

Dělba práce a odpovědnosti byla samozřejmě při rozsahu organizace, velkém počtu zapojených lidí a intenzitě styků mezi členy vedení, kteří tvořili výbor, nezbytná. *„Členové výboru měli následující funkce: Já sám jsem měl vedení místní skupiny Tábor a byl současně vedoucí krajského výboru. Přitom jsem měl na starosti provádění pomocné akce (rudá pomoc). Vedením teroristického oddílu byl pověřen Krátký. Hofmann měl pod sebou národní gardy. Bezpečnostní služba byla podřízena Jiráskovi. Kontrarozvědku měl provádět Krátký,"* vypověděl ztrýzněný J. Vacek.[55]

Malesta nabádal na říjnové schůzce v hájovně Šebor členy výboru k vytváření trojek. Na schůzce se hovořilo také o útoku na rychlík Praha – Vídeň a o přepadu nákladních aut gestapa. *„Malesta poznamenal, že za krátkou dobu rozhoupe celé jižní Čechy,"* víme od Hofmanna.[56] J. Hofmann prý nesouhlasil obdobně jako už předtím s prováděním takovýchto teroristických činů. Byl zřejmě jediným, kdo z celé skupiny měl takový názor, anebo aspoň jediným, kdo se odvážil to nahlas říci. Byl v opozici a dostával se následkem své umírněnosti do izolace.

V červenci nebo srpnu 1942 došlo k rozšíření organizace. J. Vacek přišel s myšlenkou, že v Sedlčanech zapojí kamaráda z první světové války, legionáře Jana Žaldu.[57] Tím, kdo to měl prakticky provést, byl rovněž legionář K. Brunner. Na Vackův příkaz jel K. Brunner do Soběslavi, promluvil s Žaldou, ale získat pro činnost v odbojové organizaci se mu jej přímo nepodařilo. Při první příležitosti to K. Brunner sdělil dozorci Vackovi. O týden později, když Vacek zřejmě hovořil s J. Hofmannem, požádal Vacek Brunnera, že má v Soběslavi smluvit schůzku mezi Žaldou a Hofmannem. Hofmannovi se skutečně podařilo získat při první návštěvě pro spolupráci J. Žaldu, později také Jana Jírovského.[58]

Ale problém vznikl s odváděním příspěvku. Soběslavští nechtěli ani slyšet, že by odváděli nějaké peníze do Prahy.

Problémy se získáváním finančních prostředků, které měly sloužit odboji, odboj provázely od počátku. Obecně platilo v komunistickém odboji, že členové měli přispívat jedním procentem ze svého platu. Máme doloženo výpovědí Hofmannovou, že S. Heřmánek odmítl odvádět Hofmannovi za členy své skupiny: *„Heřmánek byl mnou důkladně informován o účelu a cílech organizace, popřípadě strany. Také jsem mu řekl, že členové musí odvádět příspěvek ve výši jednoho procenta měsíčního příjmu. Asi dvakrát až třikrát jsem upozorňoval Heřmánka na tyto povinnosti. Vysvětloval mi ale, že jeho lidé všichni velmi málo vydělávají a že nemohou proto nic ze svého výdělku odevzdávat."*[59] Místní zájmy se prosazovaly i mezi členy výboru. Myslíme, že ke střetům kvůli příspěvkům a hlavně jejich konečnému použití docházelo permanentně, naznačují to zmínky ve výpovědích. Spor ve věci příspěvků na prosincové schůzce u Vyčichla máme zašifrován v této výpovědi: *„Na třetí schůzce se hovořilo o členských příspěvcích a bylo určeno, že každý člen musí zaplatit jedno procento svého výdělku jako členský příspěvek. Bylo dále jednáno o tom, že tyto peníze se vyplatí pozůstalým politických vězňů. Pepík byl však proti tomu a požadoval, aby větší díl sebraných peněz byl dodán do centrály v Praze. Poněvadž jsme měli peníze dodat do Prahy, požadovali jsme, aby Vacek mohl centrálu navštívit, abychom se dozvěděli, co se bude s našimi penězi podnikat. Nato Pepík vysvětlil, že to není možné, že se nikomu nepodaří dostat se do centrály v Praze. Došlo k výměně názorů a Pepíkovi konečně nezbylo nic jiného, než slíbit, že centrále v Praze předloží náš návrh."*[60] Většina peněz, které krajský revolučně národní výbor použil na příspěvky perzekvovaným rodinám a které odvedl dr. Hrstkovi anebo Malestovi, pocházely z darů. *„Já sám jsem dostal od různých osob dobrovolné dary. Tyto osoby jsem informoval nejprve o existenci a účelu naší ilegální organizace. Když jsem zpozoroval, že odmítli spolupráci, požádal jsem je o finanční podporu. Řekl jsem jim, že tyto peníze mají být použity k podpoře pozůstalých po politických vězních. Tak jsem na jaře nebo v létě získával odborného učitele Waltra pro vstup do revolučního výboru. Poslechl si můj výklad, ale nenechal se pohnout k spolupráci. Ačkoliv jsem s ním mluvil častěji o naší organizaci, nemohl jsem ho pohnout ke spolupráci. Několikrát mi dal příspěvky ve výši od 50 do 100 korun,"* vypověděl J. Hofmann. Ač si myslíme, že ve svých výpovědích lhal, seč mohl, aby kryl dotyčné osoby a co nejméně jim ublížil, v zásadě to tak nějak bylo. Tímto způsobem dostal např. od odborného učitele Máry asi 400 korun celkem, třikrát nebo čtyřikrát po 50 korunách od odborné učitelky Křížkovské.[61] J. Vacka donutili gestapáčtí vyšetřovatelé k přiznání příjmu některých konkrétních částek: *„S obchodníkem Krtilem jsem se sešel obchodně v listopadu 1942 a kontaktoval jsem ho kvůli odvádění příspěvků pro podporu potřebných rodin. Dal mi svého času 50 korun. Začátkem prosince jsem ho kontaktoval znovu a dal mi opět 50 korun. Začátkem měsíce prosince jsem měl v úmyslu rozdělit u mě shromážděné peníze. K tomuto účelu jsem obeslal kromě již jmenovaných osob ještě Jiráska a Brunnera, kteří přišli. Při této příležitosti mi předal Krtil ještě jednou částku 100 korun."*[62] Zřejmě byli ještě další dárci, J. Vackova ústa zůstala pro gestapáky uzavřená. J. Vacek používal k získávání a výběru příspěvků své dcery Věry. Ta napsala: *„Velkou akci se zásobováním rodin zatčených a popravených zajišťuje různě. Peníze v Táboře sbírám s listinou na Slavii, na první ligu. Klub nemá peníze, potřebujeme platit dráhu na zápasy. Největší příspěvky dává stavitel Ješ, dr. Burian, v lékárnách. Tito lidé vědí, že se nejedná o příspěvky na Slavii."* Nešlo jenom

55) Výslech Jaroslava Vacka 16. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

56) Tamtéž.

57) Předválečný starosta města Soběslavi Jan Žalda se narodil 25. 3. 1895 ve Vídni, bytem v Soběslavi čp. 99/I. Obžalovací spis nacistického Lidového soudu v Berlíně ve VHA Praha, sign. DO–68–1.

58) Jan Jírovský, narozený 1. 7. 1895 v Ševětíně, bytem v Soběslavi čp. 287/II. Obžalovací spis nacistického Lidového soudu v Berlíně ve VHA Praha, sign. DO–68–1.

59) Výslech Josefa Hofmanna 3. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

60) Výslech Františka Vyčichla 13. 5. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

61) Výslech Josefa Hofmanna 16. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

62) Výslech Jaroslava Vacka 16. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Zahourkové v archivu autora.

o shromažďování peněz, pomoc těm, kteří ji opravdu potřebovali, byla poskytována také jinými formami: *„Táta využívá toho, že pomáhám panu Málkovi, listonošovi, roznášet dopisy. Lidé mě znají, že nosím zprávy z pošty. A tak roznáším lístky na cukr, mouku a máslo. Toto se vydává na tyto lístky u pana Hoffmana, kupce v Pražské ulici, pro všechny příslušné ze Starého města, u Volfů pak z Nového města. Hoffman zásobuje po celou dobu mnoho z našich lidí včetně nás chlebem."*[63] Neznáme a asi nebudeme nikdy znát všechny, kteří podali pomocnou ruku svým bližním a nějakou formou jakoukoli pomoc poskytli.

Z výslechu J. Vacka se dozvídáme z první ruky, přímo a nezprostředkovaně, kam pracně sebrané prostředky plynuly: *„Z obdržených peněz jsem odevzdal 1400 korun Raiskupovi. Zbytek 1900 korun jsem odvedl různým rodinám v Táboře. Krátce před Vánoci jsem se odebral do bytu bývalého poštovního úředníka Františka Knotka (v této době v káznici v Bayreuthu). Tam jsem potkal jen dítě školního věku. Tomu jsem předal 500 korun a řekl mu, že má dát tyto peníze matce a říci jí, že jí tyto peníze posílá jeden muž. A že z této částky má dát 200 korun paní Slunéčkové. Potom jsem nechal poskytnout matce ve vězení sedícího Roberta Mixy, vdově Mixové, bytem v Táboře, U hlavního nádraží 200 korun. Tuto částku jsem předal bratrovi vdovy Mixové a řekl jsem mu, že má ty peníze předat sestře a má jí říci, že jí to posílá jeden muž. Tak jsem dále nechal po 200 korunách paní Kalkusové, paní Dubové a paní Novotné. Paní Kalkusové a paní Novotné jsem nechal peníze doručit prostředníky. Paní Dubové jsem dal peníze osobně a řekl jí, že mně jeden pán dal 400 korun pro ni a paní Novotnou. Pejcharovi jsem předal 600 korun, který tuto částku po 200 korunách předal paní Broumové, Rejlkové a Stýblové. Rodinní příslušníci těchto žen se nacházejí buď ve vyšetřovací vazbě nebo ve vězení, popřípadě byli odsouzeni k smrti."*[64] Schůzka, při níž se hovořilo o rozdělení podpor konkrétním osobám, se konala u J. Pejchara těsně před vánočními svátky 1942.

Souběžně se získáváním J. Žaldy v Soběslavi navázal J. Vacek kontakt s táborským rodákem, nyní fotografem v Pelhřimově Františkem Markem.[65] Nápad obrátit se na F. Marka vzešel od K. Brunnera. Ten jezdil každých čtrnáct dní do Pelhřimova za svými rodiči a zmínil se Vackovi, že se může pokusit získat pro organizaci a odbojovou práci svého švagra, fotografa Františka Marka. Skutečně také K. Brunner svého švagra okamžitě získal, ale o samotné odbojové organizaci mu toho neuměl mnoho povědět. A tak do Pelhřimova zajel osobně J. Vacek. V Markově ateliéru se sešel nejen se samotným fotografem, ale také s úředníkem Okresního soudu v Pelhřimově Františkem Kařízkem[66] a učitelem Josefem Piklem.[67] Na schůzce byla na

63) Vzpomínky Věry Žahourkové, rozené Vackové z 28. 9. 1982, archiv autora.

64) Výslech Jaroslava Vacka 16. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Zahourkové v archivu autora.

65) Fotograf František Marek, krycím jménem Záboj, narozený 2. 4. 1901v Táboře, bytem v Pelhřimově čp. 503.

66) František Kařízek se narodil 22. 5. 1898. Byl úředníkem katastrálního úřadu v Pelhřimově. Poprvé byl zatčen gestapem 17. 9. 1941 a poté 1. 11. 1941 propuštěn.

67) Josef Pikl napsal 17. 3. 1947 Popis odbojové činnosti, který je uložen ve VHA Praha, Vzpomínka č. 2983.

Vackovo přání přítomna také úřednice Okresního úřadu v Pelhřimově Marie Manová.[68] J. Vacek vyložil účastníkům nutnost založení ilegální odbojové organizace a seznámil je s cíli organizace. Zřejmě na zpáteční cestě ve vlaku do Tábora instruoval mladou úřednici M. Mannovou, aby ho informovala o všem zajímavém, co se stane v jejím úřadu a přikázal jí, aby sepsala seznam osob, které se hlásí k Němcům a ke spolupráci s nimi. M. Mannová opravdu takový seznam vypracovala a prostřednictvím K. Brunnera jej dodala J. Vackovi. *„V lednu 1943 přišel Marek jednoho dne odpoledne ke mně do bytu a předal mi obálku a řekl, že obsahuje seznam a že ji mám předat Vackovi, poněvadž nemá tolik času a musí jít na vlak. Jaký to byl seznam, nevím,"* vypověděl K. Brunner vyslýchajícím gestapákům.[69] Vacek sám sdělil při jednom svém výslechu na gestapu, že seznam odevzdal Raiskupovi a ten že ho předal ústředí do Prahy.[70] Anebo to byl seznam, který zůstal u Vacků v bytě ještě po jeho zatčení 2. 2. 1943? *„Chtěla jsem dát Pistoriovi seznam kolaborantů a Táboráků, kteří se hlásili k německé národnosti, ale nedostali ji. V momentu, kdy gestapo zazvonilo, jsem začala prohlížet listiny, které dostal tatínek od Manky. Asi šest listů plně napsaných jmen, bohužel. Zastrčila jsem je rychle do zadní stěny radia, aby při hledání knih a tak dále toto nenašli,"* vzpomínala mnohem později Vackova dcera Věra, když popisovala návštěvu Pistoria v bytě J. Vacka po jeho zatčení gestapem v únoru 1943, třebaže časové určení Pistoriovy návštěvy u Vacků, totiž 6. 2. 1943, nemusí být přesné.[71]

V letních měsících 1942, pravděpodobně souběžně s navázáním kontaktu s Pelhřimovem a Soběslaví, došlo k navázání spojení s Telčí. Dělník z Urbanova u Telče František Toman přijel do Tábora, sešel se s J. Vackem a poté, co se vrátil do Telče, začal naplňovat Vackovy rady. Především seskupil skupinu spolehlivých spolupracovníků, s nimiž se pustili do sbírání prostředků k podpoře nacisty perzekvovaných osob.[72]

1. prosince 1942 čekal na železničním mostě proti táborské sladovně člen mladovožické odbojové skupiny Miroslav Čáp. Ve sjednaném čase vyšel z nádraží od vlaku mladý, šest a dvacetiletý muž statné postavy. M. Čáp mu přesně podle instrukcí, které obdržel od vedoucího své ilegální trojky a celé mladovožické odbojové skupiny, řídícího učitele Josefa Bricha, prohlédl falešnou občanskou legitimaci. Nebylo to proto, že by člověka neznal, ale kontroloval, zda muž má všechno zdánlivě v pořádku. *„Převod měl provést Brich nebo rozhodně někdo jiný než já. Za mnou přišel Brich až na poslední chvíli, abych převod provedl. Já se zdráhal, protože jsem měl*

68) Marie Manová se narodila 23. 3. 1914 v Dolním Holetíně, okres Chrudim. Bydlela v Táboře, Třebízského čp. 1861. Napsala obsáhlou vzpomínku RU – Návrat nežádoucí, kterou podala v roce 1961 do soutěže tehdejšího Svazu protifašistických bojovníků. Je uložena ve VHA Praha, Vzpomínka č. 3093.

69) Výslech Karla Brunnera 12. 5. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

70) Výslech Jaroslava Vacka 16. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

71) Vzpomínka Věry Žahourkové, rozené Vackové z 28. 9. 1982 v archivu autora.

72) Viz Václav Krůta, , Petrolej – Benzin. Parašutista František Pospíšil a telčská odbojová skupina. In: Národní osvobození č. 25–26 z 9. 12. 1997, s. 10.

na mysli úlohu spojky na gen. Slunéčka a uvědomoval jsem si nebezpečí, jaké hrozí z prozrazení. Nakonec jsem však svolil."[73] Legitimace zněla správně na jméno František Švec, pod kterým měl parašutistu předat a zdála se být v pořádku. Pak vykročili bez řeči vpřed. Celou cestu šel před nimi a naznačoval jim tak cestu mladík, který rovněž čekal na mostě před nádražím. Byl to syn obchodníka Volfa Miloš. Na Blanickém předměstí vešli do obchodu se smíšeným zbožím v domě čp. 1257. Tam už na ně čekal obchodník Volf.

„Já jsem Čáp z Mladé Vožice a vedu vám Františka Švece," představil sebe a svého druha M. Čáp a zapomněl, že pro tuto chvíli se má jmenovat krycím jménem Doubek. Jeho úkol skončil a mohl jet nazpátek do Mladé Vožice. Jediná chyba, které se dopustil, když se představil pravým jménem, jej za pár měsíců přivede do rukou gestapa.[74]

František Švec byl ve skutečnosti československý parašutista z Anglie František Pospíšil, velitel roje Bivouac, který byl vysazen na československé území 28. dubna 1942 na Požárech u Křivoklátu.[75] F. Pospíšil byl v té době jediný, kdo z trojčlenné skupiny stále ještě unikal gestapu, které po něm už měsíce intenzívně pátralo.

M. Čáp, narozený 18. 9. 1910 v Praze a bydlící se svou manželkou a malým dítětem v Mladé Vožici v podnájmu v domě, kde byla zároveň četnická stanice, parašutistu znal dobře. Slyšel o něm poprvé už někdy v listopadu 1942, kdy mu přítel a člen jeho ilegální trojky Jan Toman, správce družstevního lihovaru v Blanici, oznámil, že jeho bratr František Toman narazil v Telči na parašutistu z Anglie, který hledá spojení. M. Čáp šel okamžitě za řídícím učitelem Brichem a radil se s ním. *„Po této poradě jsem provedl jeho vyzpovídání na postranní cestě, která ústí zprava do silnice z Mladé Vožice do Tábora před Blanicí. Chodili jsme po této cestě a já kladl Pospíšilovi otázky. Pamatuji se, že říkal, že byl vysazen 27. dubna 1942. Schůzka mohla být v červenci 1942. Já byl přesvědčen, že Pospíšil přijel do Blanice teprve po mém a Brichově souhlasu. Po této schůzce u Blanice jsme s Brichem nezávisle na sobě prováděli přešetření parašutisty. Mohlo to trvat tak měsíc. Já jsem pozval svého švagra Jiřího Arnošta a poprosil ho o pomoc. Na koho se obrátil, nevím, ale jednou přijel s někým, kdo se představil jako major a šli spolu k Brichovi. Kde pátral Brich, nevím, ale určitě nebyl Pospíšil u Bricha v bytě. Teprve po kladném výsledku prověření parašutistovy osoby za ním Brich zajel do Telče a smluvil přechod z Telče do Tábora."*[76]

Časové údaje Čápovy vzpomínky jsou zavádějící. Teprve v polovině listopadu 1942 přijel za Janem Čápem do Blanice u Telče jeho bratr František. Po tajuplném úvodu sdělil František staršímu bratrovi, že by u něho potřeboval asi na týden ukrýt nemocného parašutistu, kterého musí však ještě prověřit. Asi za čtyři dny nato dostal

73) Vzpomínka Miroslava Čápa z 15. 10. 1988, archiv autora.

74) Miroslav Čáp byl celý další život přesvědčen, že kdyby se býval u Volfů v Táboře nepředstavil svým pravým jménem, gestapo by se o něm nedozvědělo. Je to patrné i z jeho Vzpomínky, uložené v Archivu Památníku Terezín, sign. 706.

75) Rtn. František Pospíšil se narodil 23. 11. 1919 v Rešicích . Velitel výsadkové skupiny Bivouac, vysazené na československé území u Požárů u Křivoklátu 28. dubna 1942.

76) Vzpomínka Miroslava Čápa z 15. 10. 1988, archiv autora.

Jan Toman telefonickou zprávu, aby večer čekal na strýce. Skutečně ve dvacet hodin přijel na kole muž, který předal J. Tomanovi dopis od jeho bratra a sám nabádal J. Tomana k nejvyšší opatrnosti a mlčenlivosti. Hned druhý den povolal J. Toman do lihovaru, kde bydlel, mladého úředníka důchodkového dohlédacího úřadu z Mladé Vožice M. Čápa, který byl členem jeho ilegální trojky.

V blanickém lihovaru u Jana Tomana pobyl parašutista Pospíšil necelý týden v listopadu 1942. J. Toman mu půjčil Hnědou knihu o zločinech nacistů v Německu, než se dostali k moci a F. Pospíšil si ji se zájmem přečetl. Večer debatovali v přítomnosti Tomanových přátel, kteří za ním docházeli do lihovaru a společně poslouchali vysílání zahraničního rozhlasu. F. Pospíšil např. prohlásil, že on se nehlásí k žádné politické straně, že je vojákem a ne politickým prospěchářem. J. Toman mu svěřil, že ukryl čtyři zvony z místního kostela a ukázal mu místo, kde je zakopal do země, stejně jako parašutistovi sdělil, kde má ukryté zbraně, rozbušky a nálože dinamonu.

Mezitím řídící učitel J. Brich v Mladé Vožici, kterému řekl M. Čáp všechno, co o parašutistovi v Blanici vyzvěděl, poslal druhého muže své ilegální trojky, Zdeňka Zákoru, do Tábora za J. Vackem. Vacek se zřejmě poradil s nejbližšími spolupracovníky a nakonec přece jen vymyslel postup, jak parašutistu dopravit bezpečně do Tábora a kde jej ukrýt. J. Brich se zřejmě dozvěděl Vackův rozkaz na poslední chvíli. Aby zajistil jeho splnění, nezbylo mu než zajít za M. Čápem, třebaže už jej jednou ve styku s parašutistou použil a požádat ho, aby parašutistu převedl k obchodníkovi Volfovi. Ten se zdráhal převést parašutistu, ale okolnost, že už jej zná a nebude třeba zatahovat do věci další osobu a okolnost, že půjde jenom o to, dovést jej kousek od nádraží do domu obchodníka Volfa na Blanickém předměstí, zapůsobila a M. Čáp nakonec souhlasil.[77]

V Táboře nalezl štvanec F. Pospíšil ubytování v domě obchodníka Josefa Volfa a u Volfů byl po celou dobu táborského pobytu. Měl sám pro sebe podkrovní pokoj s čistě povlečenou postelí, což samo o sobě mu muselo připadat nádherné; vždyť spal půl roku po půdách, stodolách a pod širým nebem. Když nebyl ve svém podkrovním pokoji, zdržoval se v kuchyni. Pro případ, že by jej někdo viděl a zajímal se o něj, měla rodina připravenou verzi, že jde o příbuzného. Měl vystupovat jako bratranec Volfova syna Miloše, se kterým se ostatně skamarádili.[78]

M. Volf na parašutistovo přání uschoval za jeden trám na půdě domu, kde Volfovi bydleli, protektorátní občanskou legitimaci, která zněla na jméno František Dufek. Tato legitimace vydržela na svém místě až do osvobození. Po válce ji M. Volf odevzdal na ministerstvo národní obrany. Byla vystavena údajně v Telči 23. 7. 1942. Ale my víme, že byla vystavena později, buď na konci roku 1942 anebo dokonce začátkem roku 1943. Vystavil ji anebo se o to přičinil Václav Zrzavý, který pracoval na Okresním úřadu v Telči. Fotografii zhotovil brněnský fotograf Karel Dokoupil na Křenové ulici 26 v Brně, kde se nechal F. Pospíšil jako František Švec z Bohutic vyfotografovat 28. října 1942. Nesporný důkaz o tom podal po válce V. Zrzavý.[79]

77) Srovnej Václav Krůta, Petrolej – Benzin. Parašutista František Pospíšil a telčská odbojová skupina. In: Národní osvobození č. 25–26 z 9. 12. 1997, s. 10.

78) Student Miloš Volf se narodil 2. 6. 1924 v Táboře, bytem v Táboře, Budovcova ulice čp. 1257.

J. Vacek vypověděl gestapu, že na něho u Volfů narazil tak, že jednoho dne přišel soukromým vchodem, který vedl z Budovcovy ulice, rovnou do kuchyně, jak to většinou dělával, a tam seděl u stolu člověk, který nalepoval na archy potravinové lístky za odebrané potraviny z obchodu. J. Vacek odešel do obchodu a zeptal se J. Volfa, co to je za člověka, kterého právě spatřil v kuchyni. Nato se mu dostalo správného vysvětlení. Myslíme, že i v tomto případě gestapákům neřekl vědomě pravdu, pakliže přímo nelhal.

Miloš Volf parašutistu vzal v Táboře dokonce do biografu i do divadla. J. Vacek, když mluvil při svém výslechu na gestapu o tom, jak poznal parašutistu, pokračoval: *„O dva dny později jsem potkal syna obchodníka Volfa Milouše(již ve vazbě) na ulici a ten mi vyprávěl, že sehnal dva lístky do divadla. Protože jsem už dlouho nebyl v divadle, koupil jsem si také dva lístky. Při představení jsem si sedl k údajnému parašutistovi. Teprve na cestě domů jsem si s ním vyměnil několik bezvýznamných slov."*[80] Na Silvestra byl M. Volf s F. Pospíšilem na návštěvě u Vacků. Při cestě k Vackům se na chvíli stavěli u Krátkého. U Vacků byli pohoštěni a dokonce si s celou Vackovou rodinou připili.

22. prosince 1942 se konala schůzka v Houškově mlýně v Borotíně. Zúčastnili se jí J. Vacek, V. Houška, J. Pejchar, J. Hofmann, J. Pistorius a Malesta. J. Vacek krátce před tímto datem informoval Malestu o tom, že u obchodníka J. Volfa je parašutista z Anglie. Malesta mu přikázal, aby příležitostně parašutistu přivedl s sebou. A tak Vacek přivedl parašutistu. Malesta parašutistu vyslechl, F. Pospíšil se mu představil jako František Švec. Malesta si během rozhovoru dělal poznámky, nakonec řekl, že o parašutistovi musí informovat ústředí. Hofmann později tvrdil gestapu, že před ním parašutistu nikdo neoslovoval a že když s ním hovořil Malesta, musel Hofmann opustit místnost. Rozkol s Hofmannem už byl tak hluboký, že Vacek mladému učiteli, který přece před půl rokem organizaci založil, řekl, že by měl z výboru vystoupit. Vnitřně zraněný a rozhořčený Hofmann sice nerezignoval na svoji funkci, ale schůzku opustil. Byl dotčený, sebral se a skutečně odešel.

Hned na další schůzce u hajného Vyčichla, jíž se zúčastnil Vacek, Malesta, Pistorius, Houška, Krátký, Jirásek a Hofmann, byl přítomen muž, kterého údajně Malesta představil jako svého šéfa Bohouše. *„Byl malé korpulentní postavy, červených tváří, okrouhlého obličeje, měl tlusté ruce, pleš, byl asi čtyřicet let starý, asi sto padesát centimetrů velký a mluvil nápadně pomalu,"* vylíčil jej gestapu J. Hofmann. Jméno Bohouš, popravdě řečeno, nesedí. Bohouš prý pronesl řeč o revolučních národních výborech a nabádal, aby nikdo nevystupoval na veřejnosti ve jménu Komunistické strany Československa, nýbrž právě jen ve jménu revolučního národního výboru. Muž hovořil o tom, že válka se chýlí ke konci, že na jaře skončí vítězstvím Spojenců

79) Srovnej Václav Krůta, Petrolej – Benzin. Parašutista František Pospíšil a telčská odbojová skupina. In: Národní osvobození č. 25–26 z 9. 12. 1997, s. 10. Podrobněji VHA Praha, sign. 37-316-1. Tam je Všeobecná občanská legitimace číslo 5506/50 na jméno Franz Dufek, nar. 1. 5. 1914 v Řídelanech atd., stejně jako např. Prohlášení Ladislava Polendy z 9. 7. 1946, nebo Zdeňka Vojty z 8. 7. 1946, dokazující telčský původ legitimace.

80) Výslech Jaroslava Vacka 16. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

a porážkou Osy. Tvrdil také, že v nejbližší době budou na území tzv. protektorátu vysazeni parašutisté. Přitom však žádal, aby parašutista Švec byl vyloučen z výboru a že musí opustit kraj, protože se jedná o provokatéra. V závěru sdělil, že vypracuje s Malestou plán výstavby krajské organizace.[81]

Zdá se, že mužem, který vystoupil tak autoritativně, byl předválečný komunistický poslanec Josef Lanc z Mostu. Alespoň popis by odpovídal fyziognomii tohoto bývalého poslance. J. Lanc přešel do ilegality 12. 12. 1941. Ukrýval se u příbuzných v Lužné u Rakovníka, v Horní Bělé u Plzně a pak odešel do Písku, kde bydlela jeho matka Anežka Lancová se svým druhem Františkem Novotným.[82]

Josef Lanc vystupoval v jižních Čechách pod jménem Černý Petr. Ale kdo byl potom muž skrývající se pod jménem Bohouš?

J. Vacek 16. 2. 1943 vypověděl: *„U lesníka Vyčichla bylo pokud vím pět schůzek. Při třech z nich byli přítomni jen členové výboru kraje Tábor. Při jedné z dalších schůzek tu byl Bohouš z Prahy a při další **další** (zvýraznil V.K.) funkcionář z Prahy s krycím jménem Černý Petr."* Kromě Černého Petra funkcionář Bohouš! Byl to JUDr. Bohumil Hrstka? Ale vždyť toho J. Hofmann dobře znal.

Tato schůzka se musela uskutečnit někdy v závěru prosince anebo dokonce v prvních dnech roku 1943.

F. Vyčichl, který by to býval mohl vědět, vypověděl: *„Chtěl bych zde ještě zmínit, že mi během jedné schůzky Malesta řekl, že bude v průběhu příštího týdne vyhledán Bohoušem, krátký čas nato přišla ke mně jedna osoba a ptala se mě na Malestu. Poněvadž jsem se domníval, že to je Bohouš a Malesta v této době u mě nepobýval, dovedl jsem toho muže k mlynáři Houškovi. Do Houškova bytu jsem ale nešel, nýbrž jsem ho jen dovedl k mlýnu. Zda-li se tam neznámý s Malestou sešel, nevím. Nedozvěděl jsem se od něho žádné jméno. Teprve ve zdejším vězení jsem v této osobě poznal železničního zaměstnance Maška (toho času v této věci ve vazbě)."*[83] Může být železničář Josef Mašek, používající krycí jméno Vlažička a vykonávající cesty mezi Táborem (Borotínem) a Prahou a působící jako spojka, oním záhadným Bohoušem?[84] Nevíme.

Podle Vacka – a gestapáci jej nutili mluvit tak, že používali nejhoršího násilí – se uskutečnilo ne méně než pět výborových schůzek v hájovně Šebor u Vyčichla, pět v lázních u Krátkého, po dvou u Pejchara, u Volfa, v lese u Vápenky, u Houšky v jeho borotínském mlýně, u lesníka Hladkého v Chotovíně, u Vobruby v Mezně a u fotografa Marka v Pelhřimově. My jsme se pokusili konkretizovat některé tím, že

81) Výslech Josefa Hofmanna 3. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

82) Osobě Josefa Lance a Josefa Raiskupa a jejich osudům se věnoval Jaroslav H o j d a r, Ticho znělo aneb rodila se vlast, rkp., vypůjčeno v roce 1988 od autora.

83) Výslech Františka Vyčichla 13. 5. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

84) Josef Mašek byl z Votic. Kromě něho však byl ještě Bohumil Mašek, jenž se narodil 22. 7. 1900 v Táboře a bydlel v Táboře čp. 960. Je uveden ve Sborníku Táborsko v odboji. 1. část 1939–1945. Tábor 1970, s. 68.

jsme je vřadili do času, určili místně a také jsme se pokusili v závislosti na pramenech pojednat o programu schůzí.

Hned po Vánocích 1942, snad 27. prosince, jak vypověděl později při výslechu 16. 2. 1943 J. Vacek, což by odpovídalo tomu, že to bylo v neděli, vyjeli prvním ranním vlakem o čtvrté z Tábora J. Vacek, J. Krátký, J. Jirásek, M. Volf a F. Švec alias Pospíšil směrem do Prahy. Z Tábora do Sudoměřic dělal společníka parašutistovi Miloš Volf a v kupé s nimi seděl J. Krátký. V Sudoměřicích M. Volf vystoupil a vrátil se prvním vlakem zpět do Tábora. Namísto Miloše Volfa si k Pospíšilovi přisedl J. Vacek, který měl na sobě uniformu vězeňského dozorce. V Praze vystřídal J. Krátkého J. Jirásek, oblečený v četnické uniformě. Trojice Pospíšil, Vacek a Jirásek dojela do Lán a pak šli muži pěšky lesem na Požáry, kde F. Pospíšil před půl rokem seskočil na českou půdu. Úkryty, kde měly být schované zbraně a munice, byly však prázdné. Dávno před 27. prosincem 1942, kdy tam přišel F. Pospíšil s J. Vackem a J. Jiráskem, už 1. května 1942, odvezli všechno Němci.[85] A tak pozdě večer po 22. hodině se F. Pospíšil v doprovodu J. Krátkého vrátil do Tábora.

Pozoruhodné je, že za dva tři dny poté, krátce po 12. hodině, zrovna když J. Volf zavřel obchod, Houdek alias řídící Brich, Zdeněk Zákora a Pistorius přišli s tím, že chtěli mluvit s parašutistou. Protože zrovna obědval v kuchyni, J. Volf trojici dovedl do kuchyně. Přitom vyslechl, jak Houdek vyčítal parašutistovi cestu s Vackem a Krátkým ke Křivoklátu. F. Pospíšil byl rozpačitý a Z. Zákora měl údajně říci J. Brichovi: *„To vidíte, pane řediteli, jaké věci on dělá."* J. Brich měl potom parašutistovi důrazně říci, že bez jeho vědomí nesmí nic dělat, neboť je za něj odpovědný.[86]

Rtn. F. Pospíšil se nemohl cítit dobře. Už když přijel ke svému ubytovateli Volfovi ze schůzky, která se konala 22. prosince, *„vyprávěl, že se na té schůzce zúčastnilo více osob, že při jednání nebylo dosaženo žádné shody a on se cítil přebytečný. Řekl také, že s těmito lidmi nechce dále pracovat, chce přerušit spojení a odcestovat."*[87] Mimo to víme i odjinud, že tento skrz na skrz poctivý člověk nechtěl vědomě nic mít s politikou. Muselo ho odpuzovat jakékoli případné politické přesvědčování, myslíme, že stejně ze strany komunistů jako by tomu bylo v případě jiných politických koncepcí.

Události dostaly neuvěřitelný spád. 6. ledna odjel J. Hofmann, znepokojený a rozlobený tím, jak se mu běh věcí vymknul z rukou, do Prahy za přítelem B. Hrstkou. Pokoušíme se vžít do jeho úvah. Byl zakladatelem organizace a předním organizátorem. Jako učitel měl vzdělání a intelekt, na jejichž základě asi nejvíc ze všech chápal komunistický ideový základ hnutí. Dobře si uvědomoval, jak ztratil postupně vliv, který měl na začátku a jak se vývoj ubíral proti jeho chápání ilegality a bezpečnosti. Vydal se za přítelem Hrstkou, aby dosáhl jeho prostřednictvím spojení a slyšení v sa-

85) O událostech na Požárech u Křivoklátu 30. dubna až 2. května 1942, kdy došlo k odhalení ukryté výbavy tam vysazených skupin a k přestřelce mezi parašutistou A. Mikšem a protektorátními četníky podrobně Václav Krůta, K výsadku skupin Bioscop, Bivouac a Steel u Křivoklátu v roce 1942. In: Středočeský sborník historický 20, 1994, s. 61–72.

86) Výslech Josefa Volfa 3. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

87) Tamtéž.

mém ústředním vedení. JUDr. Hrstka s ním opravdu šel za Novákem, který byl úředníkem Všeobecného penzijního úřadu v Praze. Z. Novák vyslechl jeho stížnosti na to, že ztratil vliv na členy a že se svým nabádáním dostal do izolace, že organizace se nadmíru rozrostla a že došlo k rozrušení konspirace. Tyto důvody jej zřejmě přiměly, že slíbil Hofmannovi setkání druhý den v deset hodin dopoledne na nádraží Praha-střed a že jej dovede k osobě, která mu poskytne další pokyny. Skutečně druhý den se oba muži setkali a Z. Novák dovedl J. Hofmanna na Příkopy do domu, kde sídlila firma Roštlapl. Tam jej představil Ferdinandovi Sommerovi.

Kdo to byl Sommer? Agilní komunista, který se pohyboval od začátku války ve vedoucích orgánech odborů a tehdejší ilegální Komunistické strany Československa. Původně tiskařský dělník měl na starosti v době, která nás bezprostředně zajímá, technický aparát pražského kraje KSČ, to znamená vše, co souviselo s technickou stránkou přípravy, výroby a distribuce ilegálního komunistického tisku. Používal krycího jména Vrba. Byl zastáncem sabotáží a diverzí. Znalkyně problematiky komunistického odboje A. Hájková napsala: *„Také na Táborsku se setkáváme s působením instruktorů vyslaných pražským vedením. Na jaře 1941 byla stranická organizace na Táborsku vážně narušena zatýkáním. Ani poté však její činnost úplně neustala. Ilegální tisk a směrnice k činnosti se do těchto míst dostávaly prostřednictvím Bohumila Hrstky a Svatopluka Heřmánka, bývalých členů Kostufry. Oba se znali a stýkali se známými lékařky Ludmily Sinkulové, v té době členky skupiny Svět proti Hitlerovi. Když byla tato cesta zatarasena, hledali Táborští nová spojení k řídícím orgánům. S žádostí o pomoc se obrátil Bohumil Hrstka na Zdeňka Nováka, bývalého spolužáka, s nímž politicky spolupracoval už před válkou. Novák žil a zúčastnil se odboje v Praze. Po jeho intervenci se pak do Tábora dostavil Ferdinand Sommer, tehdy už s pravomocí člena vedení pražského kraje. Jednal s učitelem Josefem Hofmannem, jedním z organizátorů revolučních národních výborů na Táborsku. Od té doby střídavě dojížděli za Hofmannem jak Sommer, tak Pinc."*[88] A. Hájková odkazuje poznámkou 86 na pramen F. Sommer, Zpráva o činnosti, kopie v AA, tedy rozuměj v archivu autorky. Bohužel neznáme tento pramen, ale ze souvislostí, které jsme nastínili, se domníváme, že J. Hofmann a F. Sommer se tváří v tvář setkali opravdu na samém konci svého ilegálního protifašistického působení, v polovině ledna 1943. A to už Sommer, stejně jako Hofmann, který jej právě proto vyhledal, tušil svůj konec.

Rozhovor J. Hofmanna se Sommerem trval čtyři hodiny. F. Sommer nemohl Hofmanna uspokojit a také jej neuspokojil. Ferdinand alias Ferko Sommer byl výrazná osobnost. F. Sommer zastával pravděpodobně na rozdíl od J. Hofmanna totiž také radikální názory a byl pro násilné akce a teroristické činy, stejně jako odmítl pomoci Hofmannovi získat znovu v Táboře důvěru členů krajského revolučně národního výboru. *„Prosil jsem ho, aby tu věc dal do pořádku. Odmítl mou žádost s poznámkou, že se cítí být ohrožen. Vcelku jsem se mnoho nového nedozvěděl. Po skončení jsme navštívili ještě jednou Nováka a s ním jsem šel později na vlak,"* řekl J. Hofmann tá-

88) Alena Hájková, Praha v komunistickém odboji. Praha 1984, s. 225.

borským gestapákům, když jej donutili násilím k výpovědi.[89] Krátce po pražské návštěvě, ale rozhodně déle než za týden, totiž teprve po 15. lednu, se prý J. Hofmann sešel v Táboře s JUDr. Hrstkou a ten mu sdělil, že Novák, jehož poznal v Praze, byl zatčen gestapem. Bylo to varování sice jistě dobře míněné, ale na běhu věcí nemohlo nic změnit.

29. ledna 1943 si přišlo gestapo pro učitele Josefa Hofmanna. Nebylo to rozhodně jeho vinou, gestapo na něho narazilo v Praze. 15. ledna totiž byli v Praze zatčeni Ferdinand Sommer a Josef Pinc, s nimiž možná oběma anebo určitě s F. Sommerem chotovinský učitel spolupracoval.[90] *„Není pravda, že jsem se v Praze vůči jedné osobě vyjádřil, že v Táboře existuje krajské vedení ilegální KSČ. Také jsem neřekl nikomu, že sám patřím ke krajskému vedení a vedu dvanáct až čtrnáct osob v politickém ohledu. Nemám, co bych k těmto údajům dál dodal,"* vypověděl Hofmann při prvním výslechu na gestapu, netuše ještě, co všechno gestapo ví a co se dozví.[91]

J. Hofmann toho věděl o jihočeském odboji hodně a gestapo to záhy zjistilo. Proto použilo všech prostředků, které mělo k dispozici, aby z něj dostalo obsáhlou výpověď. A opravdu se z Hofmannových úst dozvědělo řadu jmen osob, které byly zapojeny do ilegální práce proti nacistickému Německu.

Logicky prvním v pořadí zatčených byl J. Vacek. Gestapo si pro něho v pondělí ráno 2. 2. 1943 dojelo do táborské nemocnice, kam jej těsně předtím poslal táborský MUDr. Malý s nemocí, jejíž léčení velmi zaneprázdněný J. Vacek neustále odkládal. Odvezli jej na gestapo, ale stačila malá chybička vyšetřovatelů, aby se ocitnul v kanceláři sám – a uprchnul. Gestapáci za ním běželi, stříleli, ale nemohli jej chytit. To už byli na hrázi táborského rybníku Jordánu. J. Vacek běžel po hrázi, ale zřejmě mu docházely fyzické síly a tak se rozhodl pro definitivní konec. Naráz byl ve vodě. Gestapáci mu však nedovolili umřít. Vytáhli ho z vody. Táhli ho zlobně za nohy nahoru po schodech u vodopádu, hlava mu vždycky nadskočila a dopadla na každém jednotlivém stupni. Jakoby to byla předzvěst příštích nemilosrdných výslechů.[92]

Toho dne zatklo gestapo ještě strojvůdce J. Pejchara a četn. strážm. J. Jiráska. Nezastihli doma však například správce lázní J. Krátkého. Ten ráno opustil domov. V gymnáziu si nechal vyvolat studenta M. Volfa a informoval ho o tom, co se děje. O zatčení Hofmanna, který se prý po krutých výsleších pomátl a mluví a mluví, o zatčení Vacka a vrchního strážmistra Jiráska; doma u Volfů už se prý uklízí, tak se Miloš nemusí bát. Krátký sám prý odchází do ilegality, ale bylo by prý třeba varovat Frantu Pospíšila, aby se nevracel do Tábora. Má totiž přijet, aby se zúčastnil akce,

89) Výslech Josefa Hofmanna 3. 2. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

90) Vysvětlení najde čtenář v knize Alena Hájková, Praha v komunistickém odboji, Praha 1984, s. 225–6 a 263.

91) Výslech Josefa Hofmanna 29. 1. 1943 na táborském gestapu, kopie dokumentů z Bundesarchivu v Berlíně od Věry Žahourkové v archivu autora.

92) J. Vacek *„doufal, že se dostane do městských stájí, kde mají tajný úkryt se vchodem ke Klokotům. Gestapáci po něm střílejí, jen však z pistole a netrefí ho. Otec však dostává zřejmě srdeční záchvat a padá do vody, odkud ho gestapáci táhnou za nohy – hlavou mu mlátí o dřevěné schody vedoucí k vodopádu,"* poskytla výklad Věra Žahourková, roz. Vacková ve Vzpomínkách z 28. 9. 1982, archiv autora.

při níž má být vyhozen do vzduchu vojenský transport u Pětimostí, ale to přirozeně teď nebude možné. Kdyby Miloš okamžitě napsal do Brna na adresu Jaroslav Adamec, Tivoli 47, Pospíšil to určitě dostane.

Student Miloš Volf už nazpět do třídy nešel. Napsal korespondenční lístek – napadlo jej, že to bude méně nápadné než dopis v zalepené obálce – přibližně s těmito slovy: *„Milý Františku! Oznamuji Ti, že strýce Jarku převezli z nemocnice do sanatoria. Bojíme se, aby nešlo o epidemii. Nejezdi zatím. O jeho zdravotním stavu Tě budeme informovat. Tvá Miluška."* Miluška bylo krycí jméno Miloše Volfa. Za hodinu nato, co odeslal lístek, přijelo do Budovcovy ulice, kde Volfovi bydleli, černé auto gestapa. Gestapáci vešli do domu a za chvilku už si odváželi s sebou otce Josefa a syna Miloše Volfovi. Druhý den byla zatčena obchodníkova manželka Marie a tchyně Kateřina Tomanová. Lavina, jíž uvolnil Hofmann, se rozjížděla. Postupně strhávala další a další oběti.[93]

93) O postupu a rozsahu zatýkání si lze učinit částečnou představu podle: Seznam osob zatčených a vězněných táborským gestapem v letech 1939–1945. In: Sborník Táborsko v odboji, I. část, 1939–1945.

TÁBORSKÝ ARCHIV
Sborník Státního okresního archivu v Táboře

Vydal SOkA Tábor ve spolupráci s Novou tiskárnou Pelhřimov, s. r. o.
Svazek 10, Tábor 2001
Uspořádal: Rudolf Tecl
Za věcnou správnost článků odpovídají jednotliví autoři
Návrh obálky: Bohumil Smrčka
Fotografie: Rudolf Adamec, Jaroslav Novotný a Zdeněk Prchlík
Účelová publikace
Náklad 250 výtisků
Vytiskla Nová tiskárna Pelhřimov, s.r.o., Krasíkovická 1787, Pelhřimov
Neprodejné